APPENDIX AD SANCTI GREGORIJ EPISCOPI NYSSENI OPERA GRÆCE ET...

Gregorius : Nyssenus santo (santo), Jacob Gretser, ...

Digitized by Google

37
15 C
4.bis

APPENDIX AD SANCTI

GREGORII EPISCOPI NYSSENI

OPERA GRÆCE ET LATINE,

NON ITA PRIDEM EVVLGATA.

Editore & partim quoque interprete IACOBO GRETSERO Societatis IESV Theologo.

PARISIIS,
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, via Iacobæa, ſub Ciconijs.
CIↃ IↃ C XVIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

H.L.

Illuſtriſsimo ac Reuerendiſsimo

D. D. IACOBO DAVY

S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI PERRONIO ARCHIEPISCOPO SENONENSI, Magno Franciæ Eleemoſynario.

IACOBVS GRETSERVS, Societatis IESV.

IGNOSCE audaciæ, ILLVSTRISSIME CARDINALIS, cum viderem tibi inſcriptos eſſe libros B. Gregorij Nyſſeni contra Eunomium, à doctiſsimo viro F. Ioanne à S. Franciſco, Monacho Fulienſi, nolui, vt primus liber eiuſdem operis, qui Pariſienſi editioni deerat, & alia nonnulla Gregoriana nunc primùm Græcè publicata, alium præter te, patronum quærerent, qui non ſolum dignitate, ſed & eruditione ſummus es: cuius gloria Gallicani Regni finibus, tametſi ampliſſimis, contineri non potuit, ſed omnes alias Chriſtiani nominis Prouincias, & in his quoque Germaniam noſtram peruaſit, vt cum orthodoxorum applauſu & mirifica approbatione, ita cum heterodoxorum ſtomacho grauique indignatione.

Liceat dicere ILLVSTRISSIME PRÆSVL, abſque vlla adulationis nota: Quemadmodum ſingulari prouidentia Dei Gregorius Nyſſenus, vir eruditiſsimus, eloquentiſsimus, acutiſsimus, ſimulque vita & moribus integerrimus, exortus eſt, cum variæ hæreſes, nominatim Eunomiana, aduerſus Catholicam Eccleſiam furerent, vtq; idem ſanctiſs. Pater, peculiari quodam numinis nutu

poſt mortem S. Baſilij impio & terque quaterq; execrando Eunomio oppoſitus eſt: ita Tu his temporibus, quãdo tot ſectæ paſsim bacchantur, Galliæ & toti Chriſtiano orbi diuinitus datus videris iiſdẽ, quibus Gregorius Nyſſenus vitæ & ingenij ornamẽtis cumulatiſsimus, obiectus eiuſdem Dei ſingulari cura & benignitate cum aliis Nouatoribus, vineam Domini demolientibus, & miſerandum in modum deuaſtantibus, tum famoſo, illi Myſtæ Salmurienſi, ne pernicioſis ſuis chartis & conatibus, Sponſæ Chriſti tantum damni inferret, quantum, vt inferret, ipſi omnibuſque eius adiutoribus & adminiſtris in optatis erat. Cæterum, vt Nyſſenus Eunomium, ita tu Pleſſæum excepiſti: adeo, vt ſi Pleſſæus ſapuiſſet, in tenebras perpetuas poſt pugnam illam coram Rege Maximo tecum cominus pugnatam, ſeſe abdidiſſet, imitatus Eunomium, qui licet ingẽs Thraſo, & popularis auræ deuotiſsimum mancipium eſſet, editiſ tamen Nyſſeni noſtri antirrheticis & Apologeticis libris, ſiluit & quieuit, nec eandem aleam denuo tentare vel ſubire voluit, abſterritus, opinor, partim propria ſua infantia & inſcitia; partim aduerſarij ſecum commiſsi doctrina vberrima, & facundia diſertiſſima.

Quia verò plerumque vt quis variarum rerum ſcientia excultiſſimus eſt, ita ſimul humanitate excellit, certam in ſpem vocor, Te ſanè ad Nyſſeni aureas lucubrationes Appendiculam, tibi conſecratam, humano & beneuolo vultu dignaturum, etiam hoc nomine, quòd proficiſcitur à profeſſore eius ordinis, quem benefactis tuis æternùm tibi deuinxiſti, quique vt palam prædicat ſe tibi plurima debere, ita nec illud diſſimulat, ſe ſoluendo non eſſe: dum enim ſoluere incipit, debita magis atque magis ſemper creſcere cernit. Vale, Illuſtriſſime Cardinalis. Ingolſtadij Boiorum XIX. die Auguſti. Anno M. DCXVI.

PROLEGOMENA
IN S. GREGORII NYSSENI APPENDICEM.

QVIS quantuſque vir fuerit Gregorius Nyſſenus, docet Martyrologium Romanum IX. Martij. *Nyſſæ depoſitio S. Gregorij Epiſcopi, fratris Baſilij Magni, vita & eruditione clariſsimi, qui ob fidei Catholicæ defenſionem ſub Valente Imperatore Ariano ciuitate ſua pulſus eſt.*

MENÆVM GRÆCORVM X. IANVARII.

Οὗτος ἦν ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου λαμπρὸς ἐν λόγοις καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ζηλωτής. διό τοι τοῦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ προέστη καὶ μετὰ τῶν συγκροτούντων τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέραν σύνοδον κατὰ τῶν δυσσεβῶν αἱρέσεων ἐπανισταμένων ἐλθὼν ἀπρόσμαχος εὑρέθη πρὸς ἐναντίους λόγων δυνάμει καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι ἀπωσάμενος. διὰ γὰρ πάσης ἐλθὼν ἰδέας λόγων καὶ ἀρετῆς εὐδοκιμήσεως τὸ κράτος ἐδέξατο. καὶ φθάσας ἐν γήρει καλῷ ἐκοιμήθη, καὶ πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. ἦν δὲ κατὰ τὸν τοῦ σώματος τύπον κατὰ πάντα τῷ ἀδελφῷ Βασιλείῳ προσεοικώς, πλὴν τοῦ πολιοῦ τε καὶ χαριεστάτου ἐπὶ βραχύ.

Hic erat frater Baſilij Magni, eloquentia præclarus & orthodoxæ fidei æmulator, propterea etiam Eccleſiæ Dei præfuit; & cum illis, qui Conſtantinopoli ſecundam Synodum celebrarant contra impias hæreſes tunc exſurgentes, inuictum pugilem ſeſe præbuit, aduerſariis dicendi potentia & ſcripturarum demonſtrationibus, profligatis. In omni enim orationis genere exercitatus, & virtutis gloria illuſtris, vim & robur obtinuit, & ad iuſtam ſenectutem prouectus, obdormiuit, & ad Dominum abijt. Erat autem corporis conſtitutione & figura ſimilis per omnia fratri ſuo Baſilio, excepta canicie & minus gratioſo aſpectu.

S. HIERONYMVS LIB. DE VIRIS ILLVSTRIBVS.

Gregorius Nyſſenus Epiſcopus frater Baſilij Cæſarienſis, ante paucos annos mihi & Gregorio Nazianzeno contra Eunomium legit libros: qui & multa alia ſcripſiſſe, & ſcribere dicitur.

Vt verò tota hæc cum Eunomio controuerſia melius intelligatur, ſciendum eſt, Eunomium Arianæ ſectæ anteſignanum, & Cyzici Epiſco.

pum, peſtilentiſſimum librum aduerſus orthodoxam de Trinitate ſenten-
Volum.137. tiam edidiſſe: de quo libello Photius in ſua Bibliotheca. *Legi libellos Eunomij, quo ſuam ipſe prodit impietatem, cuius hic eſt titulus. Libellum hunc, quod Eunomianis in admiratione eſſet, de induſtria, ne ad alios perueniret, occultatum, vix tandem nactus Baſilius Magnus, fortiter eum ac ſplendidè, omnémque adeo dicendo vim ac facultatem peruadens, euertit ac iugulauit, diceres eum Babylonicum infantem ad firmam fidei petram allidendo contudiſſe, ac putidi cadaueris inſtar, riſu dignum oſtendiſſe, quod tantam ante ſui admirationem aliis concitarat.*

Exſtant adhuc quinque libri S. Baſilij aduerſus Eunomium, & ipſe etiam impius Eunomij commentariolus in Bibliothecis reperitur, nominatim in Bauarica, & in codice Liuineij poſt Nyſſeni in Eunomium libros ſubiungitur Eunomij libellus, hac inſcriptione: ἡ τοῦ δόγματος Εὐνομίου ἔκθεσις. *Expoſitio dogmatis Eunomij*, vnde fortaſſis explere licebit lacunam Photianam. Præpoſuit huic titulo quidam hæc verba. σίγα μιαρὲ καὶ ψυχὴν καὶ καρδίαν. *Sile & animo & corde execrabilis.* Impij huius ſcripti principium eſt. τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δικαίαν κρίσιν φήσαντος ὁμολογεῖν ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός.

De eodem Eunomio S. Hieronymus in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum. *Eunomius, Arianæ partis, Epiſcopus Cyzicenus in apertam hæreſeos prorumpens blaſphemiam: vt quod illi tegunt, iſte publicè fateretur, vſque hodie viuere dicitur in Cappadocia, & multa contra Eccleſiam ſcribere. Reſponderunt ei Apollinarius, Didymus, Baſilius Cæſarienſis, Gregorius Nazianzenus, & Gregorius Nyſſenus.*

Sed hæc minus diſtinctè S. Hieronymus, priora & poſteriora ſimul iungens. Vt ergo confuſionẽ vites, ſic habeto, vbi contra primum Eunomij fœtum diſputationes S. Baſilij in publicum exiuerunt, tum ille furere, & inſtar calcati ſerpentis colla contria attollere, arreptoque calamo virulentius tàm in Baſilium, quàm in doctrinam orthodoxam bacchari cœpit, & quidem triplici inuectiua, S. Baſilio interim ad cœleſtem beatitudinem
Volum.138. tranſlato. Audi Photium. *Lectum eiuſdem impij hominis tres libros continens volumen, quod velut confutatio eſt illarum ineptiarum, quas in ipſius reperiri blaſphemiis S. Baſilius demonſtrat. Hoc in opere parturiendo, multas eum annorum Olympiadas ædiculæ incluſum ſuæ abſumpſiſſe ferunt; ac vix tandem poſt multorum annorum interuallum abortiendo improbum illum ac prodigioſum, quem furtiuis congreſſibus conceperat, fœtum in lucem eieciſſe. Quin tunc etiam miſerum illic fouendo partum, ipſis quoque ſectæ aſſeclis non temerè exhibuiſſe, veritum nimirum maximè, ne quando & hoc opus in Baſilij manus prius veniens, quàm coaleſceret, diſſiparetur, & antequam floreret, præmaturè corruptum marceſſeret. Igitur ſtudioſè velut alter in fabulis Saturnus, natum deuorando texit, atque abſcondit, quamdiu quidem Baſilius in fluxa iſta vita degens metum incuteret. Poſtquam verò vir ille diuinus, peregrina habitatione relicta, in ſuam, hoc eſt, in cœleſtem commigrauit hæreditatem, & ingenti illo metu diſcuſſo, vix tandem ſerò edendi aduenit occaſio, ne tunc quidem omnibus, ſed amicis duntaxat, euulgare auſus eſt. In quem incidentes Theodorus, & Gregorius Nyſſenus, atque Sophronius (quorum ſupra eſt à me habita mentio) multis verborum plagis, non ſecus quam priorem (illum eiuſdem) Baſilius conſi-*

cientes, iugulatum iam, & præ impuritate olidum in auctorem ſuum coniecerunt. Has itaque tum impietatis pœnas dedit.

De ſingulis hiſce Eunomij oppugnatoribus ſpeciatim Photius. De Phot. vol. 4 Theodoro iſta. *Lecti ſunt Theodori Antiocheni pro Baſilio aduerſus Eunomium libri viginti quinque. Eſt illi phraſis non vſquequaque perſpicua, ſenſibus tamen & argumentis nimium quantum denſus, S. Scripturæ teſtimoniis egregiè abundat. Ad verbum ferè Eunomij rationes refellit, imperitum eum valdè externarum diſciplinarum multoque magis noſtræ Theologiæ pluribus oſtendens. Hic verò Mopſueſtiæ, vt puto Epiſcopus fuit.*

De Sophronio idem Photius. *Lectus ſimiliter Sophronij liber pro Baſilio* Phot. vol 5. *contra Eunomium, Theodoro apertior & multo doctior & breuior. Neque enim per omnia Eunomium perſequitur; ſed illa potiſſimum exagitat, atque refellit, quæ ſumma capita hæreſis Eunomij continere videbantur, charactere vſus eſt diſtinguente ac definiente, & vt plurimum ſolutus illi, miniméque iunctus ſermo, non ingratus tamen, imò & logicis argumentationibus perquam floridus eſt.*

De Gregorio Nyſſeno idem Photius. *Lectus eſt Gregorij Nyſſæ Epiſco-* Ib. Vol. 6. *pi ſimiliter pro Baſilio aduerſus Eunomium liber. Stylus illius ſi cui Rhetorum, illuſtris, & iucunditatem auribus inſtillans. Sed nec ipſe quidem ordine Eunomij ſcriptum reprehendit. Quamobrem & Theodoro conciſior eſt, & Sophronio latior: abundat enim Enthymematis, atque exemplis. Illud autem verè pronunciauerim, quantum Gregorius venuſtate, ſplendore, & mirifica lucunditate antecellit Theodoro, tantum etiam argumentorum copia & vbertate eundem vincere connititur. Lectum eſt alterum eiuſdem Gregorij Nyſſeni opus, de eadem ipſa re: in quo rationibus validioribus cum Eunomio manus conferens, eum vi expugnat, omnia impietatis firmamenta labefactans. Venuſtas verè orationis & ſplendor iucunditate mixtus, etiam hoc opere decenter ſe oſtendit.*

Loquitur Photius de longiſſima illa oratione, quæ in opere contra Eunomium, ſecundum quoſdam, duodecimum: ſecundum alios, decimum tertium locum tenet, cuius hæc eſt in Bauarico Codice inſcriptio. τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἀντιρρητικὸς πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς δεύτερον λόγον. cuius principium eſt, τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῶν πρὸς Εὐνόμιον ἀγώνων.

In iudicio de ſtylo Eunomiano planè concinit Photius cum Gregorio Nyſſeno: Id intelliges ex primo libro Nyſſeni, & ex his Photij verbis. *Ad ſtylum (Eunomij) quod attinet, tantum is ab omni gratia & iucunditate remotus eſt, vt ne cognouiſſe quidem, an tale quid exſtaret, videatur. Iactantiam tantummodo quandam prodigioſè oſtentat, ſonumque diſſonum ſtridendo edere affectat, tum conſonantium alterna viciſſitudine, tum vocibus pronunciatu difficilibus, & quæ multis abundent conſonantibus: idque Poëtico more, vel, vt verius dicam, dithyrambico potius ritu. Compoſitio ipſius coacta eſt, & vi compreſſa atque extuſa, vt neceſſe habeat illius ſcripta legens, aërem vehementer labiis verberare, ſi modo aperte pronunciare velit, quæ fortè nanciſcens atque contorquens, aut collidens etiam, ac temerè interijciens, imò & truncans, vix tandem ille coniunxit. Longas quoque interdum, & immodicè productas periodos facit: obſcuritatem inſuper atque incertitudinem per omne opus offundens. Cum vt vulgo videatur ipſa ſua eloquentiæ vi eorum longè captum excedere; tum vt, quod in eius ſenſis atque cogitatis imbecillum eſt, (vt eſt ſanè plu-*

rimum) hac ipſa obſcuritate, & intelligendi difficultate obtegere, ſententiaque celare vitium poßit. Videtur verò & logicis inniti argumentis, dum partim alios hoc nomine inſectatur, partim ipſe libentißimè iis vtitur. tametſi frequenter (cum ſerò hoc ſtudium arripuerit, neque ad eius intima penetrarit) in multis ſæpe meritò erroris notatur. Hæc Photius de genere dicendi Eunomiano.

Viſus eſt S. Gregorius Nyſſenus fauere opinioni Origenis & Origeniſtarum de communi omnium tam dæmonum, quàm hominum damnatorum ex inferno liberatione. Sed Nyſſenus validum & tam eruditione, quàm ſanctitate potentem hyperaſpiſten reperit S. Germanum, Patriarcham Conſtantinopolitanum; ex cuius pro Gregorio lucubratione Volum. 233 hæc excerpta Photius nobis reliquit. *Legi librum, auctore Germano, qui primum Cyzici ordinatus, poſt Conſtantinopolitanus Patriarcha fuit, qui liber inſcribitur, Retribuens & legitimus: quod perinde eſt, ac ſi dixeris: De vera & legitima retributione, quod rependatur hominibus, prout vixerint. Et hæc quidem tituli inſcriptio. Contendit verò Gregorium Nyſſæ Epiſcopum, eiuſque ſcripta ab Origenis errore eſſe immunia. Etenim quibus delirium illud placet, dæmonibus & hominibus in æternam pœnam coniectis liberationem inde expectandam: illi quod virum doctrinâ ſingularem, & eloquentia inſignem eum agnoſcerent, claramque ſanctitatis exiſtimationem, per omnium ora decantatam viderent, aggreßi ſunt claris & ſalutaribus eius ſcriptis, obſcura & pernicioſa Origeniani ſomni venena admiſcere, virtutique hominis, & doctrina celebri hæreticam occultè amentiam ſubijcere. Quare partim additamentis falſis, partim rectis argumentis violenter detortis, multa ex irreprehenſibilibus eius monumentis calumniari conati ſunt. Contra quos Germanus pietatis patronus, acutum veritatis gladium ſtringens, & vulnere proſtratos hoſtes relinquens victorem ſuperioremque eum conſtituit, in quem hæretica colluuies inſidias ſtruxerat & poſuerat.*

Nonnullis interiectis idem Photius. *Vt breuiter dicam omnia; Sancti huius patris ſcripta ab omni hæretica prauitate, & à calumnia, quæ in impietatem vergit, immunia eſſe declarat. Hæc porrò immunitas & improbitatis refutatio, & ex antecedentibus locis deprauatis, & ex conſequentibus conficitur & demonſtratur; & ex aliis ſexcentis B. Gregorij Nyſſeni libris, qui orthodoxè & legitimè ſentiunt, rectè excutiens, vt nemo melius in ſalutares preces & laudes Dei laborem finierit. Libri autem, quos inſidiis excipere hæretici moliti ſunt, & quos Germanus veritatis propugnator primarius ab latronum inſultu ſine noxâ ſeruauit, ſunt, Dialogus ad Macrinam ſororem de anima, & liber catecheticus, & ille qui de perfecta vitâ narrationem continet.* Hæc pro Nyſſeno Germanus. Ex quibus euaneſcit calumnia Caſauboni, qui in Scholiis ad Epiſtolam quandam Nyſſeno adſcriptam; & Euſtathiæ, Ambroſiæ, & Baſiliſſæ inſcriptam, criminatur, Nyſſenum in in catechetica Oratione næuos quoſdam contraxiſſe ex lectione Origenis.

Eandem Origenicam labem ab eodem Nyſſeno depellit Auctor Anonymus, qui vitam eiuſdem in literas retulit.

Illud tamen monuerim, finem orationis catecheticæ non eſſe Gregorij Nyſſeni: cum enim Seueri mentionem faciat, & opus de diſtinctione vocabulorum contra illum promittat, clarum eſt totum illud nihil aliud,

quàm

quàm aliunde adſcitum aſſumentum eſſe, cum Seuerus Acephalorum Anteſignanus multis annis demùm poſt Nyſſeni obitum exſtiterit; quod rectè etiam obſeruauit Fronto Ducæus noſter in Annotationibus ad magnam Catecheticam orationem.

Porrò licet tam multi contra impium Eunomium ſcripſerint, paucorum tamen monumenta æui longæua vetuſtas reliqua nobis fecit. vbi enim Sophronij, Theodori, Didymi, & Apollinarij diſputationes? Ipſe etiam Nyſſenus, nimium quantum in tenebris delituit: quem iam olim in lucem vindicare aggreſſi eramus: verum aliis atque aliis negotiis ſemper incidentibus, deſiſtendum fuit, ſed ceſſationem meam ſuppleuerunt nuper Pariſienſes, qui Opera Nyſſeni Græcè & Latinè duobus Tomis eleganter euulgarunt, additis etiam libris contra Eunomium; ſed omiſſo primo, cuius exemplari editores carebant: quem nunc ex Bauarico Codice publicamus, vt & alia nonnulla, quibus editio Pariſienſis caret; vt plene confidam hoc noſtrum ad Pariſienſem editionem Auctarium ſeu Additamentum lectoribus non fore ingratum.

QVOTNAM S. GREGORIVS NYSSENVS LIBROS CONTRA EVNOMIVM SCRIPSERIT.

Alij aiunt duodecim; quot ſcilicet Bauaricus Codex continet, alij tredecim; quot in Liuineij Codice nominantur: nam qui Bauarico Codici duodecimus eſt; is Liuineiano eſt tertius decimus, cuius initium: τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῶν πρὸς Εὐνόμιον ἀγώνων. Cauſſa diuerſitatis eſt, quia codex Liuineij & editio Pariſienſis librum quintum, cuius initium eſt: περὶ δὲ τῆς πίστεως τοῦ ἀποστόλου φωνῆς. diuidunt in duos, ſexti libri initio ducto ab illis verbis: Ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας τῷ τόπῳ. quem Bauaricus non diuidit, ſexti libri initio ſumpto ab eo, qui aliis eſt ſeptimus: cuius exordium: ἐπεὶ δέ φησι, τὴν κυρίως λέξιν τῆς οὐσίας. Ex hac ergo libri quinti diuiſione, neceſſariò tredecim libri conficiuntur. Et vt in poſterum omnis occaſio dubitandi vel hallucinandi amputetur, prima ſingulorum librorum verba adſcribam: editio enim Pariſienſis rectam numeri rationem non iniit: Nam cum primo libro omiſſo, poſuerit pro primo ſecundum, neceſſariò in numero errandum fuit, donec tandem diuiſione libri eius, qui nobis eſt quintus, omiſſionem primi libri suppleuit; & quinto libro ab illis verbis inchoato: ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος. tandem cum Codice Bauarico in ſexto libro, cuius initium: ἐπεὶ δέ φασι τὴν κυρίως λέξιν. concurrit.

In Codice doctiſſimi viri Ioannis Liuineij, quem ex collegio Antuerpienſi huc ad me iam pridem miſit R. P. Andreas Schottus Societatis noſtræ, deerant primus & ſecundus liber. Vtrumque ipſemet ſua manu ex Vaticanis exemplaribus deſcribere aggreſſus fuerat anno ſalutis MDLXXIX. prout ipſe in ſuo apographo annotauit: ſed totum primum librum non abſoluerat, neſcio quo caſu impeditus. certè quæ deſcripſit, non tantum accuratiſſimè, ſed & elegantiſſimè deſcripſit, ita vt manus eius prope ad

venuſtatem fuſilium typorum Græcanicorum, & quidem non vulgarium accedat. Sed audiamus ipſa doctiſſimi & vita longiore digniſſimi verba: *Deſcripſi Romæ ex Codice Vaticano, in quo duodecim duntaxat legebantur; & cum altero exemplari, in quo erant orationes tredecim contuli an.* 1579. Hæc ille: cauſſam diuerſitatis in numero iam aperuimus.

Annotauit idem Liuineius horum librorum duplicem inſcriptionem: quarum prima ſic habet. *τῶν ἐκδοθέντων παρ' Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιῤῥητικὸς εἰς πρῶτον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης.* Altera eſt iſta. *τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης λόγος ἀντιῤῥητικὸς κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου εἰς τοὺς ἐκδοθέντας παρ' αὐτοῦ δύο λόγους μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου.* Photius tres libellos aduerſus S. Baſilium iam mortuum ab Eunomio euulgatos dicit. Sed inſcriptiones iſtæ & ipſe adeo Nyſſenus duos tantum libros fuiſſe indicant. Itaque duodecim Nyſſeni libri, prout nos numerum inimus; refutationem primi libri Eunomiani continent: liber decimus tertius ſecundum librum Eunomianum refutat; vt ex titulo & primo ingreſſu ipſius libri liquet.

In apographo ſæpius iam nominati doctiſſimi & laborioſiſſimi Liuineij reperi etiam epiſtolam S. Gregorij Nyſſeni, ad Petrum fratrem ſuum Epiſcopum Sebaſtenum, & alteram Petri ad Gregorium; vtraque deerat in Codice Bauarico, vt & Summaria Græca ſingulorum librorum, quæ idem Liuineij apographum ſuppeditauit. Vtraque Epiſtola ad hoc opus pertinet: cum Nyſſeni Epiſtola totum opus Petro fratri dedicet; quorum in S. Baſilium fratrem admirabilis obſeruantia in primis obſeruanda eſt, qui eum non aliter, quàm *patrem, doctorem*, & *magiſtrum* nominant, imitabili fraternæ concordiæ & charitatis exemplo.

ORDO

ORDO ET DISPOSITIO TREDECIM LIBRORVM CONTRA EVNOMIVM.

LIB. I.	Init.	Οὐκ ἦν ὡς ἔοικε.
II.		Τῶν χριστιανῶν πίστις.
III.		Εἰ τῷ νομίμως ἀθλοῦντι.
IIII.		Κέρδος δ' ἂν εἴη, vel vt habet C. B. Καιρὸς δ' ἂν εἴη.
V.		Περὶ δὲ τῆς τοῦ Πέτρου.
VI.		Ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος.
VII.		Ἐπειδὴ δέ φασι τὴν κυρίως λέξιν.
VIII.		Τὰ μὲν οὖν ἱστορικὰ τῶν Εὐνομίου τοιαῦτα.
IX.		Ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὑψηλοτέρους μετέρχεται λόγους.
X.		Ἀλλὰ τῶν προκειμένων ἐχόμεθα.
XI.		Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου.
XII.		Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου.
XIII.		Τὰ μὲν δὴ πρῶτα.

Nec ab hoc numero & computu differt Codex Bauaricus, niſi quòd quintum librum non diuidit in duos, quo fit, vt qui codici illi eſt ſextus; ſit ſeptimus, & ita deinceps vno ſemper numero ordo noſter Bauaricum Codicem anteuertit.

EVNOMIVS HOSTIS SANCTARVM RELIQVIARVM.

S. Hieronimus, lib. I. contra Vigilantium. *Rides* (Vigilantium alloquitur) *de reliquiis Martyrum, & cum auctore huius hæreſeos Eunomio, Eccleſiis Chriſti calumniam ſtruis, nec tali ſocietate terreris, vt eadem contra nos loquaris, quæ ille contra eccleſiam loquitur. Omnes enim ſectatores eius Baſilicas Apoſtolorum & Martyrum non ingrediuntur, vt ſcilicet mortuum adorent Eunomium, cuius libros maioris auctoritatis arbitrantur, quàm Euangelia, & in ipſo credunt eſſe lumen veritatis, ſicut aliæ hæreſes Paracletum in Montanum veniſſe contendunt, & Manichæum ipſum dicunt eſſe Paracletum.* Hæc S. Hieronymus.

INDEX EORVM

QVAE IN HOC AVCTARIO GRÆCOLATINO INSVNT.

I. PROLEGOMENA, in quibus de S. Gregorio Nyſſeno, ipſiúſque aduerſus Eunomium opere.
II. Epiſtola Nyſſeni ad Petrum fratrem Epiſcopum Sebaſtenum, de ſuſcipiendâ refutatione Eunomij. pag. 1.
III. Reſponſio Petri ad Nyſſenum. 4.
IIII. Summaria ſeu periochæ duodecim librorum aduerſus Eunomium. 5.
V. Liber primus contra Eunomium. 20.
VI. Oratio de pœnitentia. 165.
VII. Vita S. Macrinæ virginis ſororis Nyſſeni. 177.
VIII. Oratio tertia in XL. Martyres. 205.
IX. Oratio aduerſus eos, qui differunt baptiſmum. 215.
X. Oratio contra Vſurarios. 225.
XI. Oratio de pauperibus & beneficentia. 235.
XII. Oratio in principium ieiuniorum. 247.
XIII. Oratio contra fornicarios. 260.
XIV. Lacunæ quædam in libris contra Eunomium ex cod. Bauarico & Liuinciano ſuppletæ. 265.
XV. Addenda Notis Frontonis Ducæi Soc. Ieſu Theologi.
XVI. Index rerum & verborum memorabilium.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ

αὐτοῦ Πέτρον ἐπίσκοπον Σεβαστείας.

Sanĉti Patris noſtri

GREGORII EPISCOPI NYSSENI EPISTOLA AD PETRVM FRATREM SVVM, EPISCOPVM SEBASTENVM.

MΟΛΙΣ ἐπιτυχὼν βραχείας σχολῆς, τοῦτο τοῦ σώματος θεραπείᾳ προσέχειν ἠδυνήθην μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἐπάνοδον, καὶ συναγαγεῖν τὰ σχεδάρια τὰ πρὸς ΕΥνόμιον κατὰ συμβουλὴν τῆς σῆς συνέσεως ὑπηγορευμένα· ὥστε μοι λοιπὸν εἰς λόγου σύνταξιν ἐναρμοσθῆναι τὸν πόνον, καὶ πυκτίον ἤδη γεγενῆσθαι τὸν λόγον. γέγραπται δέ μοι οὐ πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς λόγους· οὐδὲ γὰρ ἐπέτυχον τοσαύτης σχολῆς τοῦ χρήσαντός μοι τὸ τῆς αἱρέσεως βιβλίον, κατὰ πολλὴν ἀπειροκαλίαν εὐθὺς ἀνακαλεσαμένου πρὸς ἑαυτόν, καὶ οὔτε μεταγράψασθαι, οὔτε κατὰ σχολὴν ἐνδιατρίψαι ποιήσαντος. ἐν ἡμέραις γὰρ ἑπτακαίδεκα μόναις σχολάσας οὐχ οἷός τε ἤμην ἐν οὕτως ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ πρὸς ἀμφοτέρους ἀρκέσαι τοὺς λόγους.

PAVLVLVM otii nactus valetudini operam dare potui, poſt reditum ex Armenia, & colligere ſchedulas, quas contra Eunomium, tuo ſuaſu compoſui; vt iam labor meus in orationis formam, & oratio in volumen euaſerit. Scripſi autem non contra vtrumq, Eunomii librum: neque enim tantum temporis conceſſum eſt, cum is, qui librum hæreticum commodato dederat, eum valde importunè, & inciuiliter repetiuerit, & neque tranſcribendi, neque per otium euoluendi ſat ſpatii dederit: nam ſeptemdecim tantum dies huic lucubrationi impertiens, fieri non potuit, vt tam breui tempore vtrumque librum refellerem.

Sæpius verò interpellatus à multis, A qui aliquo veritatis zelo tenebantur; quòd fama iam neſcio quomodo vulgauerat, me aduerſus blaſphemum Eunomium refutationem confeciſſe; è re fore iudicaui, ante omnia te ſuper hac re conſiliario vti: num ſcilicet opus euulgandum, an aliud conſilium capiendum ſit. Quod ancipitem me reddit, eſt iſtud; cum ſub ipſam ſancti Baſilii mortem, librum Eunomii accepiſſem, corde adhuc deſiderio illius æſtuante, & ob communem Eccleſiarum calamitatem admodum dolente: Eunomius autem non ſolùm ea, quæ ad ſui dogmatis peruerſitatem ſtabiliendam conducunt, attulerit: ſed B plus diligentiæ, in conuitiis aduerſus Patrem noſtrum eiaculandis ſtudioſè poſuerit, exaſperatus contumeliis ab illo effuſis, alicubi nonnihil iræ & bilis contra ſcriptorem oſtendi. Cum autem plerique aliam fortaſſis perſuaſionem habeant, quaſi eo ſimus ingenio, vt eos qui petulanter in nos inſurgunt, æquo & patiente animo ſuſtinere, & ex diſciplina S. Baſilii moderationem in moribus, quoad licet, exhibere ſoleamus; metui ne ex his, quæ contra hunc aduerſarium ſcripſimus, lectoribus noui C appareremus, tanquam qui ad calumniatorum conuitia facilè inflammemur. An fortè ne tales habeamur, obſtabit, quòd non pro nobis, ſed pro probroſis in Patrem noſtrum dictis iraſcimur. Nam in huiuſmodi rebus maiorem forſitan veniam meretur ſuccenſere, quam moderatè agere.

Si verò primordia orationis quaſi à certamine aliena exiſtimantur, ſpero eum, qui iudicio pollet, non grauatè orationis noſtræ inſtitutum probaturum. Neque enim decebat, vt magni D Baſilii famam & exiſtimationem ab aduerſario maledicè laceratam, indefenſam relinqueremus; neque vt hæc talia diſputationi ſparſim inſpergeremus; quanquam & hæc accuratè perpendenti pars pugnæ videri queant: cum enim aduerſarii quoque diſputatio in duas partes tributa ſit; in calumnias ſcilicet, & in doctrinæ ſanæ reprehenſionem: neceſſe erat, vt & nos aduerſus vtramque partem defenſio-

Πολλάκις δὲ παρὰ πολλῶν ἐνοχληθεὶς ἀνθρώπων τῶν τινα ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐχόντων, διὰ τὸ περιττὲ θρυλληθῆναι, οὐκ οἶδα ὅπως, τὸ πεποιῆσθαι ἡμῖν πρὸς τὸν βλάσφημον ἀντίρρησιν· καλῶς ἔχειν ᾠήθην πρὸ πάντων τῇ σῇ συνέσει περὶ τούτου συμβούλῳ χρήσασθαι, εἴτε χρὴ καταπιστεῦσαι τὴν τῶν πολλῶν ἀκοαῖς, εἴτε τι, καὶ ἄλλο βουλεύσασθαι. ὃ δέ μοι τὴν ἀμφιβολίαν ποιεῖ, τοῦτό ἐστιν. ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου τὴν κοίμησιν τὸν τοῦ ΕΥνομίου λόγον ὑπεδεξάμην, ἔτι τῆς καρδίας περιζεούσης τῷ πόθῳ, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν τῶν ἐκκλησιῶν συμφορὰν ὑπεραλγούσης· γέγραπται δὲ τῷ ΕΥνομίῳ, οὐχ B ὅσα μόνον τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος ἔχειν ἐδόκει τὴν σύστασιν, ἀλλ' ἡ πλείων αὐτῷ σπουδὴ περὶ τὰς λοιδορίας ἦν, ἃς κατὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν φιλοπόνως συνέγραψε, τούτου ἕνεκεν ὑποτραχυνθεὶς ἐκ τῶν ἐφ' ὕβρει παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων, ἔστιν ὅπου θυμόν τινα κατὰ τοῦ συγγραφέως καὶ φλεγμονὴν καρδίας ἐνεδειξάμην. ἐπεὶ οὖν ἄλλα ἴσως ἡμῖν οἱ πολλοὶ συνεγνώκασιν, ὅτι δὴ πρὸς ὑπομονὴν τοὺς ἀτάκτως καθ' ἡμῶν θρασυνομένους ἐπιτηδείως ἔχομεν, ὡς ἔστι δυνατὸν, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου ἐκείνου διδασκαλίας ἀσκήσαντες ἐν C τῷ ἤθει τὸ μέτριον, δέδοικα μὴ ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἡμῖν γεγραμμένων νεοφανεῖς τινες τοῖς ἐντυγχάνουσι δόξωμεν, ὡς εὐκόλως πρὸς τὰς τῶν ὑβριστῶν λοιδορίας ἐκτραχυνόμενοι. ἢ τάχα παραιτήσεται ἡμᾶς πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν εἶναι τοιούτους, τὸ μὴ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κατὰ τοῦ πατρὸς εἰρημένων ὀργίζεσθαι. ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις τάχα τὸ μετριάζειν τοῦ χαλεπαίνειν ἐστὶν ἀσυγγνωστότερον.

ΕΙ δὲ τὰ πρῶτα τοῦ λόγου ἐξαγώνιά πως εἶναι δοκεῖ, λογίζομαι τὸν κρίνειν ἐπεσκεμμένον ἀποδέξασθαι ἂν τὴν τοιαύτην περὶ τὸν λόγον οἰκονομίαν. οὔτε γὰρ ἀσυνηγόρητον ἔδει περιεθῆναι D τὴν τοῦ μεγάλου ὑπόληψιν ταῖς τοῦ ἀντιδίκου βλασφημίαις σπαρασσομένην, οὔτε πόρτη καταμιγνύειν τῷ λόγῳ, σποράδην παρενείροντα τὴν περὶ τούτου μάχην. ἄλλως τε τῷ ἀκριβῶς λογιζομένῳ καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῶν ἀγώνων ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ εἰς δύο σκοποὺς καὶ ὁ τοῦ ἐναντίου λόγος μεμέρισται, εἴς τε τὰς καθ' ἡμῶν διαβολὰς, καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ὑγιαίνοντος δόγματος, ἔδει πρὸς ἑκάτερα καὶ τὸν

ἡμέτερον ἀντιπαρθεῖναι λόγον. Σαφηνείας δὲ χάριν, καὶ τοῦ μὴ διακοπῆναι τὸν εἱρμὸν τῶν κατὰ τὸ δόγμα ζητουμένων, ταῖς παρενθήκαις τῶν πρὸς τὰς κατ᾽ αὐτοῦ διαβολὰς λεγομένων, ἀναγκαίως εἰς δύο τεμόντες τὴν πραγματείαν· κατ᾽ ἀρχὰς μὲν περὶ τὴν ἀπολογίαν τῶν ἐπιφερομένων ἡμῖν ἠσχολήθημεν, μετὰ ταῦτα δὲ τοῖς κατὰ τοῦ δόγματος εἰρημένοις κατὰ τὸ δυνατὸν συνεπλάκημεν. ἔχει δὲ ὁ λόγος οὐ μόνον ἀνατροπὴν τῶν αἱρετικῶν ὑπολήψεων, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν, καὶ ἔκθεσιν τῶν ἡμετέρων δογμάτων· αἰσχρὸν γὰρ εἶναι καὶ παντάπασιν ἀγεννὲς ὑπελαβόμεν, τῶν ἐχθρῶν οὐκ ἐπικρυπτομένων τὴν ἀτοπίαν, ἡμᾶς μὴ ἐμπαρρησιάζεσθαι τῇ ἀληθείᾳ.

A nem noſtram dirigeremus. Claritatis porrò gratia, & ne ſeries eorum, quæ de ipſa doctrina diſſeruntur, calumniarum interpoſitione interrumperetur; neceſſariò in duas partes opus diſtribuimus: initio quidem iis, quæ nobis obiiciuntur contumeliis amoliendis, poſtea defenſioni dogmatis orthodoxi pro viribus intenti. Continet verò diſputatio non modò hæreticæ prauitatis euerſionem, verum etiam inſtitutionem & explicationem noſtro- B rum dogmatum: Turpe enim & generoſo animo prorſus indignum arbitrati ſumus, cum hoſtes ſuam abſurditatem non occultent, nos veritatem libertimè non profiteri.

A

Sancti Patris noſtri

PETRI EPISCOPI SEBASTENI AD S. Gregorium Nyſſenum fratrem ſuum.

Religioſiſſimo Fratri Gregorio, Petrus in Domino ſalutem.

B

CVM legiſſem litteras ſanctitatis tuæ, & intellexiſſem tuum pro fide aduerſus hęreſin, & pro ſancto Patre noſtro feruorem, non tuarum virium, ſed eius, qui veritatem ſuis in dogmatis loqui diſpoſuit, id opus eſſe exiſtimaui. Sicuti autem veritatis patrocinium ad ipſum ſpiritũ veritatis referre addecet; ita, me iudice, diligentia in recta fide oppugnanda, non Eunomio, ſed ipſi mendaciorum parenti & architecto adſcribi debet. Ac videtur *illc ab initio homicida*, qui in Eunomio locutus eſt, contra ſeipſum accuratè gladiũ exacuiſſe; niſi enim ille tantos ſpiritus aduerſus veritatem ſumpſiſſet, nullus te ad piorum dogmatum propugnationem permouiſſet. *Qui igitur ſapientes in ſua aſtutia deprehendit*, dedit illis (licet maximè infirmitas, & inconſtantia dogmatum, quæ tuentur, redargueretur) & contra veritatem armari, & per inanem iſtam, verboſamque ſcriptionem inania meditari.

C

Ioan. 8.

Iob 5. 1. Cor. 3.

Cæterum, cum par ſit, vt qui bonum opus cœpit, id perficiat, oportet, vt virtuti ſpiritus alacriter ſubſeruias; neque imperfectè, & dimidiatè tantum eorum, qui contra Christi gloriam militant, iactantiam & inſolentiam refutatam relinquas: ſed imitare genuinum tuum patrem, qui more æmulatoris Phineęs, vna redargutionis plaga diſcipulum ſimul cum magiſtro transfodit; ita & tu for-

Num. 25.

D

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΕΒΑΣΤΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ πρὸς τὸν ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης τὸν αὐτοῦ ἀδελφόν.

Τῷ θεοσεβεστάτῳ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ Πέτρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΝΤΥΧΩΝ τοῖς γράμμασι τῆς ὁσιότητός σου καὶ κατανοήσας ἐν τῷ κατὰ τῆς αἱρέσεως λόγῳ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν ζῆλον· οὐ τῆς σῆς δυνάμεως ἔργον εἶναι τὸν λόγον ᾠήθην, ἀλλὰ τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι λαλεῖσθαι οἰκονομήσαντος. ὥσπερ δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας συνηγορίαν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῆς ἀληθείας ἀναθεῖναι καλῶς ἔχειν φημί, οὕτω μοι δοκεῖ δεῖν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἐναντιούσης πίστεως σπουδὴν οὐκ εἰς ΕΥνόμιον, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους. καὶ ἔοικεν ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος, ὁ ἐν ἐκείνῳ φθεγξάμενος, καθ᾽ ἑαυτοῦ σπουδαίως ἠκονηκέναι τὸ ξίφος. Εἰ γὰρ μὴ ἐκεῖνος τοσοῦτον κατὰ τῆς ἀληθείας ἀπεθρασύνετο, οὐδεὶς ἄν σε πρὸς συνηγορίαν τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐκίνησεν. ὁ οὖν δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, ἔδωκεν αὐτοῖς, ὡς ἂν μάλιστα τὸ σαθρόν τε, καὶ ἀσύστατον τῶν δογμάτων αὐτῶν διελεγχθείη, καὶ φράξασθαι κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ κενὰ μελετῆσαι διὰ τῆς κενῆς ταύτης λογογραφίας.

Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἐναρξάμενος ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει, καὶ μὴ ἀποκάμῃς ὑπηρετῶν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, μηδὲ ἡμιτελῆ ποιήσῃς τὴν ἀριστείαν τῶν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ στρατευομένων, ἀλλὰ μίμησαι τὸν γνήσιόν σου πατέρα, ὃς κατὰ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς τῇ μιᾷ πληγῇ τοῦ ἐλέγχου τὸν μαθητὴν τῷ διδασκάλῳ συναπεκέντησεν· οὕτω καὶ σὺ

A εὐτόνως τῇ χειρὶ τοῦ λόγου δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν αἱρετικῶν βιβλίων ὦσον τὸ τοῦ πνεύματος μάχαιραν, ἵνα μὴ τὴν κεφαλὴν συντεθλασμένος ὁ ὄφις κατὰ τὴν οὐρὰν ὑποσπαίρων τοὺς ἀκεραιοτέρους φοβῇ. τῶν γὰρ προτέρων τοῦ λόγου ἀναιρεθέντων ἐὰν τὸ τελευταῖον ἀνεξέταστον ἀφεθῇ, ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχειν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομισθήσεται.

Ὁ δὲ ἐμφαινόμενος τῷ λόγῳ θυμὸς τὴν τοῦ ἅλατος χάριν τοῖς τῆς ψυχῆς αἰσθητηρίοις παρέχεται. ὡς γὰρ οὐ βρωθήσεται, κατὰ τὸν Ἰώβ, ἄρτος ἄνευ ἅλατος, οὕτως ἄπληκτος ἂν εἴη καὶ B ἀκίνητος εἰς ἐπιθυμίαν ὁ λόγος μὴ τοῖς μυστικωτέροις τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων ἐφηδυνόμενος.

Θάρσει τοίνυν, ὦ καλὸν ὑπόδειγμα τοῖς μετὰ ταῦτα βίῳ γενόμενος, διδάσκων ὅπως χρὴ τοὺς εὐγνώμονας παῖδας πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς ἔχειν πατέρας. εἰ μὲν γὰρ περιόντος ἔτι τῇ αἰσθητῇ ζωῇ τοῦ ἁγίου τὴν τοιαύτην ἐπεδείκνυσο κατὰ τῶν ἀποθρασυνομένων εἰς τὴν ὑπόληψιν ἐκείνου σπουδήν, οὐκ ἂν ἴσως διέφυγες τὸ τοῦ δοκεῖν κόλαξ τις εἶναι διαβολήν. νυνὶ δὲ τὸ γνήσιον καὶ ἀληθὲς τῆς ψυχῆς, ὅπως ἔχεις εὐνοίας C περὶ ἐκεῖνον τὸν διὰ τῶν πνευματικῶν σε ὠδίνων εἰς φῶς ἀγαγόντα, ἥ τε περὶ τὸν κατοιχόμενον σπουδή, καὶ ἡ κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἀγανάκτησις σαφῶς ἐπιδείκνυσιν. ἔρρωσο.

fortiter, quaſi orationis manu, per utrumque hæreticum librum, gladium ſpiritus tranſadige; ne ſerpens capite iam contuſo, cauda adhuc palpitans, imperitiores terrefaciat. Nam cum prima pars diſputationis Eunomianæ refutata ſit, ſi poſterior intacta remaneat; non deerunt, qui ei aduerſus veritatem aliquid virium ineſſe ſuſpicentur.

Porrò bilis, & acrimonia orationi inſperſa, ſalis vicem & gratiam ſenſibus animæ præbet. Quemadmodum enim teſte beato Iob, *quod inſulſum eſt, comedi nequit*, ita & oratio ad excitandam cupiditatem inefficax eſt, niſi diuinarum literarum arcanis oraculis condiatur. Iob 6.

Bono igitur animo eſto, ceu præclarum exemplum poſteris factus, dum doces, quomodo probos filios erga bonos parentes affectos eſſe oporteat. Etenim ſi ſuperſtite adhuc Sancto, tale ſtudium in eius exiſtimatione ab aduerſariorum ſpiculis vindicanda poſuiſſes, forſan adulationis ſuſpicionem non effugiſſes. Nunc verò candorem & ſinceritatem mentis tuæ, & quæ ſit tua affectio erga illum, & opinio de illo, qui te ſpirituali partu in lucem edidit, perſpicuè docent partim ſtudium, quo vita functum proſequeris, partim indignatio, qua in hoſtes eius inflammaris.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Προοίμιον, ὅτι οὐ συμφέρει τοὺς μὴ καταδεχομένους τὴν ὠφέλειαν εὐεργετεῖν πειρᾶσθαι.

β'. Ὅτι δικαίως πρὸς τὴν ἀντίρρησιν ἤλθομεν, τοῦ ἀδελφοῦ κατηγορηθέντος ὑπεραλγήσαντες. D

γ'. Ὅτι οὐδὲν μέγα κατὰ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν εὑρόντες τῷ βιβλίῳ τοῦ Εὐνομίου, εἰκότως κατεθαρρήσαμεν τὴν ἀντίρρησιν.

δ'. Ὅτι πολλῇ ματαιότητι καὶ περιττολογίᾳ ἐχρήσατο Εὐνόμιος, μὴ πάνυ σπουδάζων περὶ τὰ καίρια.

ε'. Ὅτι οὐ καλῶς ἐποίησεν, Εὐστάθιον τὸν Ἀρμένιον, καὶ Βασίλειον τὸν Γαλάτην, τοὺς ἐπισκόπους, ἐν τοῖς ἰδίοις κωμῳδήσας λόγοις.

ϛ'. Μνήμη τοῦ προστάτου τῆς ἀσεβείας Ἀετίου καὶ τοῦ Εὐνομίου, δι᾽ ὀλίγων, καὶ τὰ γένη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνδρῶν περιέχουσα.

CAPITA SEV SVMMARIA PRIMI LIBRI.

1. PRÆFATIO, *qua oſtenditur, è re non eſſe, vt quis beneficio afficere tentet eos, ad quos nulla inde vtilitas redit.*
2. *Se iuſtè ad defenſionem acceſſiſſe, permotum dolore ob accuſationes fratri intentatas.*
3. *Se nulla re memorabili in Eunomij libro deprehēſa, fidenti animo refutationē ſuſcepiſſe.*
4. *Eunomium multa vanitate & maniloquentia vſum eſſe, ſeriis, & ad propoſitum facientibus non valde intentum.*
5. *Eunomium haud rectè feciſſe, cum in ſuis libris Euſtathium Armenium, & Baſilium Galatam velut in theatro traduxit.*
6. *Mentio Aetij, impietatis anteſignani, & Eunomij; vbi etiam breuiter genus, & ſtudia eorum deſcribuntur.*

7. *Ipſum Eunomium à ſeipſo conuinci, quod à nemine accuſatus apologiam ſcripſerit.*

8. *Conuitia ab Eunomio in Baſilium iacta, magis Eunomio, quam Baſilio competere, ex rebus ipſis demonſtratur.*

9. *Arguens Baſilium, quaſi tempore neceſſitatis & certaminis doctrinam ſuam indefenſam reliquerit, ipſemet huius culpæ reus eſſe oſtenditur.*

10. *Omnia conuitia & iniurioſe ab Eunomio in Baſiliũ dicta rebus ipſis falſitatis conuinci.*

11. *Eunomium frigidè admodum ex vocula* Athli, *ſeu præmij, ſophiſmate exſtructo, probare velle; nos fateri ipſum ſubijſſe iudicium, atque adeò ſine accuſatione non inſtituiſſe apologiam ſeu confeſſionem.*

12. *Ab Eunomio fruſtra obijci timiditatem & trepidationem ei, qui tempore perſecutionis & erga Imperatorem, & erga præfectos tot & talia fecerit.*

13. *Recitatio eorũ, quæ de dogmatib. attulit, & ſecundũ diuiſionem oppugnatio eorundem.*

14. *Perperam feciſſe, cum ſalutaris doctrinæ mentione iniecta, non Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum, prout accepimus nominauit; ſed alia nomina ad libitum conficta vſurpauit.*

15. *Perperam feciſſe, cum ſolam Patris ſubſtantiam maximè propriam, & ſupremam appellauit; tacitè inde concludens, impropriam & inferiorem eſſe Filij & Spiritus ſancti ſubſtantiam.*

16. *Diſcutitur ſubiectionis ſignificatum, quo ait, naturam Spiritus ſancti ſubijci Patris, & Filij ſubſtantiæ, probaturq; Spiritũ ſanctum Patri & Filio coordinari non ſubordinari.*

17. *Diſcuſsio operationum, quas ipſe ſequi dicit, ad Patris & Filij ſubſtantiam.*

18. *Eunomiũ ſine ratione dogma in plures ſubſtantias diuidere, neq; vllã demõſtrationẽ, qua ita rem ſe habere, planum faciat, adducere.*

19. *Diuinam naturam ſimplicem eſſe concedens, id ſolum nomine tenus concedere.*

20. *Perperam illum agere, cum operationẽ quandam exiſtentiæ Filij priorem concipit, per quam Chriſti hypoſtaſis efficiatur.*

21. *Blaſphemiam Eunomianorum grauiorem eſſe Iudaïca perfidia.*

22. *Maius & minus in diuina natura nõ debere cõſtitui, vbi etiã Eccleſiaſticorum dogmatum accurata expoſitio continetur.*

A ζʹ. Ὅτι αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ ἐλέγχεται ὁ Εὐνόμιος ἀκατηγόρητον τὴν ὁμολογίαν ποιησάμενος.

ηʹ. Ὅτι αἱ λοιδορίαι, αἷς κατὰ Βασιλείου ἐχρήσατο, τούτῳ μᾶλλον ἐκείνῳ πρέπουσαι, ἐκ τῶν πραγμάτων δείκνυνται.

θʹ. Ὅτι ἐγκαλῶν Βασιλείῳ τὸ μὴ παραστῆναι τοῦ λόγου ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων, οὐδὲ αὐτὸς ἐπιδείκνυται ἀλλότριος ὢν τοῦ ἐγκλήματος.

ιʹ. Ὅτι ὅσα πάντα ὀνόμασιν αὐτὸν ὑβριστικὰ ῥήματα ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ψευδῆ ἐλέγχεται.

B ιαʹ. Ὅτι ψυχρῶς ἐχρήσατο τῷ κατὰ τὸ ἆθλον σοφίσματι, δι' οὗ κατασκευάζει, παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖσθαι τὸ κεκρίσθαι αὐτὸν καὶ μὴ ἀκατηγόρητον τὴν ὁμολογίαν ποιήσασθαι.

ιβʹ. Ὅτι μάτην ἐπονειδίζει τὴν δειλίαν τῷ τοσαύτην ἀνδρείαν ἐπὶ τῶν ἀγώνων πρὸς Βασιλέα τε καὶ ὑπάρχους δείξαντι.

ιγʹ. Μνήμη τῶν δογματικῶς αὐτῷ εἰρημένων, καὶ κατὰ διαίρεσιν πρὸς τὰ εἰρημένα μάχη.

ιδʹ. Ὅτι κακῶς ἐποίησε μνημονεύων τοῦ σωτηρίου δόγματος, μὴ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον C πνεῦμα καθὼς παραδέδοται, ὀνομάζων, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ὀνόμασι χρησάμενος κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα.

ιεʹ. Ὅτι κακῶς ἐποίησε μόνην τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν κυριωτάτην εἰπὼν καὶ ἀνωτάτω, κατασκευάζων κατὰ τὸ σιωπώμενον ἀκυρωτέραν τε εἶναι τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος τὴν οὐσίαν, καὶ κάτω.

ιϛʹ. Ἐξέτασις τοῦ τῆς ὑποταγῆς σημαινομένου, καθ' ὃ λέγει ὑποτετάχθαι τῇ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίᾳ τὴν τοῦ πνεύματος φύσιν. ἐν D ᾧ κατεσκευάσθη, ὅτι συντέτακται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐχ ὑποτέτακται.

ιζʹ. Ἐξέτασις τῶν ἐνεργειῶν, τίνες κατὰ τὴν φύσιν εἰσίν, ἃς ἕπεσθαι αὐτὸς λέγει τῇ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίᾳ.

ιηʹ. Ὅτι οὐ κατὰ λόγον ποιεῖ εἰς πλῆθος οὐσιῶν τὸ δόγμα διαμερίζων, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν τοῦ ταῦτα οὕτως ἔχειν παρεχόμενος.

ιθʹ. Ὅτι ἁπλῆν λέγων τὴν θείαν οὐσίαν, μέχρις ὀνόματος συγχωρεῖ τὴν ἁπλότητα.

κʹ. Ὅτι κακῶς ποιεῖ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως ἐνέργειάν τινα προεπινοῶν, ἀπεργαστικὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως.

καʹ. Ὅτι χαλεπωτέρα τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης ἡ τούτων βλασφημία.

κβʹ. Ὅτι οὐ χρὴ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας δογματίζειν. ἐν ᾧ καὶ ἔκθεσις τεχνικὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων.

κγʹ. Ὅτι οὐκ ἀμάρτυρός ἐστιν ἡ τῆς πίστεως διδασκαλία τῆς γραφικῆς μαρτυρίαις ἠσφαλισμένη.

κδʹ. Ὅτι ματαιολογεῖ, μεγέθη καὶ διαφορὰς ἔργων καὶ ἐνεργειῶν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας τεχνολογῶν.

κεʹ. Ὅτι ὁ πρεσβύτερον κατά τι διαστηματικὸν νόημα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα κατασκευάζων, ἀναγκασθήσεται μηδὲ τὸν πατέρα ἄναρχον λέγειν.

κϛʹ. Ὅτι οὐχ ἁρμόσει καὶ τῇ κτίσει τὸ τοιοῦτον θεώρημα, ὃ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς ἐξητάσθη, ὅπερ ἐκεῖνοι βιάζονται, ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν υἱὸν ἰδίως σὺν τῷ πατρὶ θεωρεῖσθαι, τὴν δὲ κτίσιν ἀπό τινος ὡρισμένης τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι ὁμολογεῖν.

κζʹ. Ὅτι μάτην ὑπέλαβε τὰς αὐτὰς ἐνεργείας τὰ αὐτὰ ἔργα ποιεῖν, καὶ τὴν παραλλαγὴν τῶν ἔργων παρηλλαγμένας τὰς ἐνεργείας ἐνδείκνυσθαι.

κηʹ. Ὅτι μάτην ὑπέλαβεν ἀπαράβατον εἱρμὸν ἐν τῇ τῶν φύσεων συμφωνίᾳ δύνασθαι συστῆναι.

κθʹ. Ὅτι μάτην ᾠήθη τὴν ἐν ταῖς ἐνεργείαις ἀμφιβολίαν διαλύειν ἐκ τῶν οὐσιῶν, καὶ τὸ ἔμπαλιν.

λʹ. Ὅτι οὐδεὶς ἐστὶ λόγος θεῖος ὁ τὰ τοιαῦτα ζητεῖν κελεύων, ἐν ᾧ κατεσκευάσθη καὶ τὸ μάταιον τῆς ἐν τούτοις φιλοσοφίας.

λαʹ. Ὅτι ἱκανή ἐστιν εἰς γνῶσιν τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ταυτότητος ἡ διὰ τῆς προνοίας κατανόησις.

λβʹ. Ὅτι ἀδιανόητος ἡ ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος, ἀκολουθεῖν τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τῷ τρόπῳ τῆς ὁμοιότητος.

λγʹ. Ὅτι μάτην ἀπεφήνατο τῇ φυσικῇ τοῦ γεννῶντος ἀξίᾳ διαδείκνυσθαι τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον.

λδʹ. Μνήμη τῶν ἐπὶ διαβολῇ τοῦ ὁμοουσίου παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων, καὶ πρὸς τὰ εἰρημένα μάχη.

λεʹ. Κατασκευὴ τοῦ πρὸς Μανιχαϊσμὸν ῥέπειν, τὸ δόγμα τῶν ἀνομοίων.

λϛʹ. Μνήμη πάλιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος ἐν παραδρομῇ.

λζʹ. Συνηγορία τῶν παρὰ τοῦ μακαρίου Βασιλείου ῥηθέντων, παρὰ τούτου δὲ διαβαλλομένων, ἐν οἷς φησιν ὁ ἡμέτερος, τὴν πατρὸς προσηγορίαν καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου δύνασθαι τὴν αὐτὴν σημαίνειν διάνοιαν.

ληʹ. Μάχη πρὸς τοὺς σοφισματώδεις αὐτοῦ συλλογισμοὺς δι' ἐπιχειρημάτων πλειόνων.

λθʹ. Ἀπόκρισις πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον παρ' αὐτοῦ ἐρώτημα, εἰ ὁ ὢν γεννᾶται.

23. Doctrinam fidei non carere teſtimoniis, quippe quæ diuinarum litterarum oraculis munita ſit.

24. Eunomium nugas agere cum magnitudines & differentias operum & operationum in diuinis dogmatibus comminiſcitur.

25. Eum qui Patrem ſecundũ temporale quoddam interuallum Filio antiquiorem facit, neceſſariò cogi, vt ne Patrem quidem principij expertem eſſe exiſtimet.

26. De creatura tale quid affirmari non poſſe, quale de Patre & Filio, (quod illi vrgent) affirmatur, ſed neceſſe eſſe, vt Filius, vna cum Patre ſpectetur, credaturque omnem creaturã à definito aliquo tempore incœpiſſe.

27. Eunomium inſipienter putaſſe, iiſdem operationibus eadem quoque opera produci, & diuerſitatem operationum diuerſorum operum indicem eſſe.

28. Eunomium fatuè exiſtimaſſe, inuiolabilem naturarum ſeriem poſſe concorditer ſubſiſtere.

29. Eunomium fruſtra credidiſſe ſe ambiguitatem in operationibus diſſoluere poſſe ex ſubſtantiis, & vice verſa.

30. Nullum eſſe diuinum præceptum, quod talia ſcrutari iubeat; vbi etiam demonſtratur vanitas ſtudij in his inſumpti.

31. Ad ſubſtantiæ identitatem cognoſcendam ſufficere intellectionem, quæ eſt per prouidentiam.

32. Non poſſe intelligi Eunomianum illud effatum; modum generationis ſequi modum ſimilitudinis.

33. Fruſtra Eunomium aſſeruiſſe, naturali generantis dignitate, modum generationis oſtendi.

34. Commemoratio eorum, quæ calumnioſè aduerſus homoouſion ſeu conſubſtantiale effutiuit, cum refutatione.

35. Probatur doctrinam Anomœorum ad Manichæiſmum vergere.

36. Iterum recenſio, quaſi in tranſcurſu Eccleſiaſtici dogmatis.

37. Defenſio eorum, quæ à beato Baſilio dicta, ab hoc autem contumelioſè impetita ſunt: illo nimirum noſtro aſſerente: Patris & ingeniti appellationi eandem notionem ſubiici poſſe.

38. Oppugnatio ſophiſticorum ipſius ſyllogiſmorum per plura Epicheremata.

39. Reſponſio ad propoſitam ab ipſo quæſtionem: num qui eſt, generetur.

40. *Eunomium à Beato Baſilio refutatum, admodum frigide ſibi opem tuliſſe.* A

41. *Id quod ſequitur, non eſſe idem cum illo, ex quo ſequitur.*

42. *Explicatur Ingeniti ſeu innaſcibilis ſignificatio cum diſquiſitione de æternitate.*

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI SECVNDI.

1. SECVNDVS *liber Diuini Verbi Incarnationem, & traditam à Domino diſcipulis fidem explanat; & hæreticos, qui hanc euertunt, & alia dogmata cudunt, ex patre diabolo eſſe oſtendit.* B
2. *Deinde Patris & Filij, & Spiritus ſancti æternitatem pluribus explicat.*
3. *Poſtea ineffabile nomen SS. Trinitatis, & perſonarum mutuam habitudinem, eſſentiæ ignotam rationem, Verbi ad nos condeſcenſionem, ex Vergine natiuitatem, ſecundum eius aduentum, & à mortuis reſurrectionem & retributionem exponit.*
4. *Eunomij de Ente inanem & blaſphemam expoſitionem redarguit.*
5. *Obſcura, & quæ intelligi nequeunt verba Eunomij dicentis: ſubſtantiam Patris neque ſeparari, neque diuidi; mirabiliter euertit.*
6. *Patris cum Filio vnitatem, & Eunomij in ſacris literis imperitiā, & ruditatē oſtendit.* C
7. *Adhæc demonſtrat, vnigenitum non ſolum ex Patre, ſed & ex Virgine impaſſibiliter natum, ſubſtantiam ſeu eſſentiam diuiſiſſe; cum neque hominum natura genita à genitoribus diuidatur aut ſcindatur; quemadmodum exemplo Adami & Abrahami perquam ſapienter comprobat.*
8. *Deinde vnigeniti & primogeniti ſignificationem qualiter ab Apoſtolo poſitam admodum ſcitè, & appoſitè exponit.*
9. *Rurſus de Vnigeniti generatione, deque varijs partim materia conſtantibus, partim à materia liberis generationibus differens; Filium ſplendorem gloriæ diuinæ, & non creaturam eſſe, egregiè demonſtrat.* D
10. *Poſtea explanat dictum illud:* Dominus creauit me, *mox de principio Filij diſſerit, & fraudes ſub Eunomij verbis latentes aperit. illúdque dictum:*

Prou. 8.

μ'. Ὅτι ψυχρῶς συστῆναι ἑαυτῷ ἐπεχείρησεν, ἐλεγχθεὶς παρὰ τοῦ μακαρίου Βασιλείου.

μα'. Ὅτι τὸ ἐπακολουθοῦν οὐ ταὐτόν ἐστιν ἐκείνῳ, ᾧ ἐπηκολούθησε.

μβ'. Ἑρμηνεία τῆς τοῦ ἀγεννήτου σημασίας, καὶ τοῦ ἀϊδίου θεωρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Ὁ δεύτερος λόγος τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ τὴν δοθεῖσαν παρὰ κυρίου τοῖς μαθηταῖς πίστιν ἐκδιδάσκει, καὶ τοὺς ταύτην ἀνατρέποντας αἱρετικούς, καὶ ἕτερα προσεπινοήσαντας ὀνόματα, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου εἶναι λέγει.

β'. Εἶτα περὶ τοῦ ἀϊδίου πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος διὰ πλειόνων ἑρμηνείαν διέξεισιν.

γ'. Ἔπειτα τὰ τοῦ ἀκατονομάστου τῆς ἁγίας τριάδος ὀνόματος, καὶ τὴν τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα σχέσιν, ἔτι τε τὸ τῆς οὐσίας ἄγνωστον, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκατάβασιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν τε καὶ ἀνταπόδοσιν.

δ'. Μετὰ τοῦτο τὴν κατὰ μέρος τοῦ Εὐνομίου περὶ τοῦ ὄντος κενὴν καὶ βλάσφημον ἔκθεσιν πανσόφως διελέγχει.

ε'. Εἶτα τὸ ἀδιανόητον τῶν τοῦ Εὐνομίου ῥημάτων, τῶν τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς μὴ χωρίζεσθαι, ἢ μερίζεσθαι, ἢ ἄλλο τι γίνεσθαι λεγόντων, θαυμαστῶς ἀνατρέπει.

ϛ'. Εἶθ' οὕτως τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα, καὶ τοῦ Εὐνομίου τὸ τῶν γραφῶν ἀνόητον καὶ ἀμύητον δείκνυσι.

ζ'. Πρὸς τούτοις δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ μονογενής, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς παρθένου ἀπαθῶς ἐκ πνεύματος ἁγίου γεννηθείς, τὴν οὐσίαν οὐκ ἐμέρισεν. ἀλλ' οὐδὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις γεννωμένη ἀπὸ τῶν τικτόντων μερίζεται, ἢ σχίζεται. καθὼς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ πανσόφως ἀπεδείχθη.

η'. Ἐπὶ τούτοις τὴν τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὴν τοῦ πρωτοτόκου ἑρμηνείαν τετράκις παρὰ τοῦ ἀποστόλου ῥηθεῖσαν πάνυ ἁρμοδίως διέξεισιν.

θ'. Εἶτα πάλιν τὴν τοῦ μονογενοῦς γέννησιν, ἑτέρας τε διαφόρους ὑλικάς τε καὶ ἀΰλους γεννήσεις τεχνολογήσας, ἀπαύγασμα δόξης, καὶ οὐ κτίσμα τὸν υἱὸν μεγαλοπρεπῶς ἀποδείκνυσιν.

ι'. Ἔπειτα τὴν τοῦ, κύριος ἔκτισέ με, ῥῆσιν, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ υἱοῦ λόγον, τότε ἀπατηλὸν τῶν Εὐνομίου ῥημάτων, καὶ τήν τε λεγομένην ῥῆσιν,

τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, ποικίλως A
διεξετάσας, καλῶς διηρμήνευσεν.

ια'. Εἶτα τὴν τοῦ παντοκράτορος ἀξίαν, καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἀϊδιότητα, καὶ τὸ, γενόμενος ὑπήκοος, διασαφήσας, τὸ τοῦ Εὐνομίου ἀνόητον ἐν τῷ λέγειν, οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς αὐτὸν προσλαβεῖν τὸ εἶναι υἱὸν δείκνυσιν.

ιβ'. Εἶθ' οὕτως τὴν τοῦ μεσίτου ἑρμηνείαν, τοῦ τε ὁμοίου, καὶ ἀγεννήτου, καὶ γεννητοῦ, τήν τε εἰκόνα, καὶ σφραγῖδα τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας, καὶ τῶν ἔργων, πάνυ καλῶς διέξεισιν.

ιγ'. Μετὰ τοῦτο τὴν εὐαγγελικὴν διερμηνεύων ῥῆσιν, ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἔτι τοῦ μετὰ ψυχῆς B καὶ σώματος ἀναληφθέντος ἀνθρώπου παρὰ τοῦ κυρίου, τήν τε παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν διεσάφησε.

ιδ'. Πρὸς τούτοις τὴν δόξαν, ἣν ἡ ἐκκλησία, ὅ, τε Εὐνόμιος περὶ τοῦ ἁγίου ἔχουσι πνεύματος διεξέρχεται· καὶ ὅτι οὐ τρεῖς θεοὶ, ἀλλ' εἷς, ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· πρὸς οἷς καὶ διαφόρους παραγωγὰς ἐκτίθεται. ἐν οἷς καὶ τὴν παρὰ πάντων πρὸς τὸν υἱὸν ὑποταγὴν C τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ταὐτὴν ἀπέδειξεν.

ιε'. Εἶτα τὸ ἀδιανόητον τοῦ Εὐνομίου διὰ πολλῶν ἀποδείξας ποτὲ μὲν κτιστὸν τὸ ἅγιον λέγοντος πνεῦμα, καὶ τοῦ υἱοῦ ἔργον κάλλιστον, ποτὲ δὲ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ Θεὸν ὁμολογοῦντος τελειοῖ τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Ὁ τρίτος οὗτος λόγος τρίτην παρανοίαν τοῦ Εὐνομίου δείκνυσι, ὡς ἑαυτὸν διελέγχοντα, καὶ ποτὲ μὲν λέγοντα, ὅτι διὰ τὸ γεννηθῆναι κατὰ φύσιν δεῖ υἱὸν τὸν μονογενῆ ὀνομάζεσθαι, ὡς τῆς ἁγίας γραφῆς, φησι, ἄνωθεν τοῦτο δηλούσης, ποτὲ δὲ ὅτι διὰ τὸ κτισθῆναι μηκέτι υἱὸν, ἀλλὰ ποίημα λέγεσθαι. D

β'. Εἶτα πάλιν τὴν τοῦ, κύριος ἔκτισέ με, ῥῆσιν πάγκαλως καὶ ἁρμοδίως καὶ ἀκριβῶς διεξετάσας ἐκτίθεται.

γ'. Ἔπειτα τὴν τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐκ ἀλλοτρίωσιν οὐσίας ἔκ τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ Ἄβελ καὶ ἑτέρων παραδειγμάτων δείκνυσιν.

δ'. Εἶθ' οὕτως τὴν τοῦ ἀϊδίου πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα, καὶ τὸ ταὐτὸν τῆς οὐσίας, καὶ κοινὸν

A Gloriam meam non dabo alteri, *variè* *Iſa. 4. vel 48.*
excutiens; optimè interpretatur.

11. *Omnipotenti dignitatem, & vnigeniti æternitatem, & illud:* Factus obediens, *Philip. 2.* *explanans; Eunomij ſtuporem redarguit dicentis: Filium ex obedientia non accepiſſe, vt Filius eſſet.*

12. *Deinceps Mediatoris, æqualis, ingeniti, & geniti, notionem imaginem inſuper & ſigillum omnipotentis operationis, & operum, perquàm pulchrè exequitur.*

13. *Poſtea Euangelicum illud exponit dictum* B Pater non iudicat quenquam: *Addit,* *Ioan. 5.* *hominis cum corpore & anima aſſumptionem à Domino factam, præuaricationem Adami & ex mortuis reſurrectionem.*

14. *Deinde exiſtimationem, quam Eccleſia, & quam Eunomius de Spiritu ſancto habet, proponit; docétque, non tres deos eſſe, ſed vnum, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum; & inſuper ſubiectionem qua res omnes ſubijciuntur Filio, eandem eſſe cum illa, qua Filius ſubijcitur Patri.*

15. *Ad extremum inconſtantem intricationem, & obſcuritatem Eunomij dicentis ali-* C *quando Spiritum ſanctum eſſe creaturam, & Filij pulcherrimum opus; aliquando autem ex operationibus Deum eſſe confitentis, coposè patefacit, & ſic libro finem imponit.*

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI TERTII.

1. TERTIVS *iſte liber tertiam Eunomij hallucinationem oſtendit, velut eius, qui ſeipſum redarguat; & interdum quidem dicat, Filium vnigenitum eſſe nominandum, eò quòd ſecundum naturam ex Patre natus ſit, ſacris litteris, vt ait, ſupernè hoc teſtantibus; interdum verò propter creationem non Filium, ſed creaturam nominet.*

2. *Iterum dictum illud:* Dominus creauit me, *admodum ſcitè, appoſitè, & accuratè exponit.* *Prou. 8.*

3. *Deinde geniti & ingeniti ſignificationem non peregrinam naturam ingerere, ex Adami, & Abelis, aliorumque exemplis demonſtrat.*

4. *Poſtea æterni ad Patrem veritatem, & identitatem eſſentiæ, & communionem*

naturæ demonſtrat: vbi etiam diſſertatio de generatione vini; quodque Filius & genimen de vnigenito pronunciata, inter ſe cognata ſint. A

5. Ad hæc, diuinæ eſſentiæ incomprehenſibilitatem exequitur, illudque ad Samaritanam: Vos adoratis, quod neſcitis, *interpretatur.*

Ioan. 4.

6. Poſtea appellationem Filij & geniminis, pluréſque differentias filiorum Dei, hominum, arietum, perditionis, lucis & diei exponit.

7. Tandem vnigeniti appellationibus diuinis & humanis enodatis; & genito, atque ingenito diligenter excuſſo, librum terminat. B

τῆς φύσεως, ἐν ᾧ καὶ φυσιολογία περὶ γεννήσεως οἴνου, καὶ ὅτι ὅ,τε υἱὸς καὶ τὸ γέννημα ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς προσηγορείας ὁμογενῆ τὴν οἰκειότητα ἔχουσιν.

ε'. Πρὸς τούτοις τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας οὐσίας διέξεισι, καὶ τὸ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ῥηθέν, ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ οὐκ οἴδατε, ἑρμηνεύει.

ς'. Καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τοῦ υἱοῦ κλῆσιν καὶ τοῦ γεννήματος, διαφοράς τε υἱῶν Θεοῦ πλείστας, καὶ ἀνθρώπων, καὶ κριῶν, καὶ ἀπωλείας, φωτός τε καὶ ἡμέρας ἐκτίθεται.

ζ'. Πρὸς οἷς τὰς τοῦ μονογενοῦς προσηγορείας θεϊκάς τε καὶ ἀνθρωπίνας διερμηνευούσας, τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον διεξετάσας τὸν λόγον πληροῖ.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI QVARTI.

1. QVARTVS *liber diſſertationem de genimine, & tractationem de impaſſibili generatione vnigeniti continet. Et illud:* In principio erat Verbum; *præterea natiuitatem ex Virgine, dilucidè explanat.*

Ioan. 1.

2. *Deinde oſtendit, Eunomium cum ea, quæ creatæ & terrenæ hypoſtaſi congruunt, ad vnigeniti hypoſtaſin accommodarit, id conatum eſſe, vt faceret vnigenitum mutabilem, & in creaturarum cenſum referret.* C

Rom. 8. Coloſſ. 4. Hebr. 1.

3. *Poſtea* Primogeniti *rationem ab Apoſtolo quater commemoratam, mirabiliter explanat.*

4. *Rurſus de impaſſibilitate generationis Chriſti tractat, & ſtultitiam Eunomij refellit, dicentis: ſubſtantiam generatam appellatione Filij aſſici; qui mox ſui ipſius immemor habitudinem Filij ad Patrem negat: vbi etiam de Circes & Mandragoræ pharmaco ſermo eſt.*

5. *Iterum oſtendit Eunomium ab ipſa veritate coactum orthoxæ doctrinæ patrocinari; cum non modo Patris, ſed & Vnigeniti ſubſtantiam maximè propriam & primam confitetur.* D

6. *Deinde de Genito, factura, & creatura diſſerit: & immediatum vt impartibili ſubſtantiæ, & habitudinem ad Creatorem & factorem, impiè ab Eunomio & Theognoſto doceri demonſtrat.*

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Ὁ τέταρτος λόγος τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φυσιολογίαν, καὶ τὴν περὶ τῆς ἀπαθοῦς γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἔτι τε τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν σαφῶς διερμηνεύει.

β'. Εἶθ' οὕτως τὰ ἁρμόζοντα περὶ τῆς ὑποστάσεως τῆς γῆς ταῦτα περὶ τοῦ μονογενοῦς τὸν Εὐνόμιον εἰρηκέναι διελέγξας, τρεπτὸν αὐτόν, καὶ κτιστὸν βουλόμενον δεῖξαι ἀποδείκνυσιν.

γ'. Εἶτα τὸν περὶ τοῦ πρωτοτόκου λόγον πάλιν ὡς περὶ τοῦ ἀποστόλου τετράκις μνημονευθέντα θαυμασίως διέξεισιν.

δ'. Μετὰ τούτων πάλιν τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως, καὶ τὸ τοῦ Εὐνομίου ἀνόητον, ὡς τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν ἔχειν εἰπόντος, πάλιν δὲ ἐπιλαθομένου, καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα σχέσιν ἀρνουμένου. ἐν οἷς καὶ τὸ κατὰ Κίρκην, καὶ τὸ μανδραγόρου διέξεισι φάρμακον.

ε'. Πάλιν τε τὸν Εὐνόμιον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενον τῷ ὀρθῷ συνηγοροῦντα δείκνυσι δόγματι, κυριωτάτην καὶ πρώτην, οὐ μόνον τὴν τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς οὐσίαν ὁμολογοῦντα.

ς'. Εἶτα τὸν περὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ποιήματος, καὶ κτίσματος γυμνάζει λόγον, καὶ τὸ ἀμεσίτευτον, καὶ ἀμέριστον τῆς οὐσίας, καὶ τὴν πρὸς τὸν κτίσαντα καὶ πεποιηκότα σχέσιν ἀσεβῶς παρά τε Εὐνομίου, καὶ Θεογνώστου λεγόμενα ἀποδείκνυσιν.

ζ'. Πρὸς τούτοις τὸ ἀσύγκριτον τῶν μετὰ τὸν υἱὸν γενομένων, καὶ τὴν κακούργως παρὰ τοῦ Εὐνομίου ἐπινοηθεῖσαν διὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς, καὶ τῆς υἱοῦ ὀνομασίας εἰς ἀπάτην τῶν ἀκροωμένων ἐπικεκρυμμένην εἰδωλολατρείαν σαφῶς καὶ ἐντέχνως διελέγχει.

η'. Εἶθ' οὕτως τὴν τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίαν ἀπαράλλακτον δείκνυσιν· ἐν ᾧ καὶ πολλὰς παραλλαγάς, καὶ ἁρμονίας ἐκδιδάσκει, τήν τε μορφήν, καὶ σφραγίδα, καὶ χαρακτῆρα διασαφῶς.

θ'. Ἔπειτα οὐσίαν τε καὶ γέννησιν διασαφήσας, τοῦ Εὐνομίου κενολογίαν καὶ φλυαρίαν κροτάλῳ ἐοικέναι ἀποκαλεῖ. Εἶτα τὰ περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς γεννήσεως παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥηθέντα ὡς παρὰ Εὐνομίου κακῶς διαβληθέντα σαφῶς διελέγξας τὸν λόγον πληροῖ.

A 7. *Adhæc perſpicuè oſtendit ea, quæ poſt Filium condita ſunt, cum Filio comparari non poſſe: ſimul etiam eruditè & clarè redarguit idololatriam; quam ſub fictitia Filij appellatione ad ſimpliciorum deceptionem Eunomius nefariè commentus eſt.*

8. *Poſtea Patris & Filij ſubſtantiam inuariatam eſſe monſtrat; varios ſimul variationis & conuenientiæ modos adferens, deque figura, ſigillo, & charactere dilucide diſputans.*

B 9. *Subſtantiæ & generationis ratione declarata, Eunomij inaniloquentiam, & garrulitatem cymbalo ſimilem pronunciat. Quibus peractis ea, quæ à magno Baſilio de vnigeniti generatione dicta fuerunt, ab Eunomio perperam reprehenſa eſſe, planum facit; & ita libro finem imponit.*

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. ΟΔΕ πέμπτος λόγος τὰ παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου φωνῆς ῥηθέντα ἐπαγγέλλεται εἰπεῖν, ἀναβάλλεται δέ, καὶ πρότερον μὲν περὶ τῆς κτίσεως διαλέγεται, ὅτι μηδὲν αὐτῆς ἐστι σεβάσμιον, ἀλλ' ἀπαιδεύτῳ καὶ ἀσθενεῖ διανοίᾳ πλανηθέντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες, τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐθεοποίησαν. ἐν ᾧ καὶ τὴν Ἡσαΐου ῥῆσιν τό, ἐγὼ θεὸς πρῶτος, παγκάλως διερμηνεύει. C

β'. Εἶτα τὴν Πέτρου διέξεισι ῥῆσιν, ὅτι κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐποίησεν. ἐν ᾧ καὶ τὴν παρὰ Εὐνομίου ἀντίρρησιν, ἣν κατὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου διὰ τὴν τοιαύτην ῥῆσιν ἐποιήσατο, D τάς τε λοιδορίας καὶ ὕβρεις ὑφαινούσας ἐξέθετο.

γ'. Πρὸς αὖ ἀπάντησις θαυμαστή τις καὶ ξένη καὶ ἀπόδειξις τῆς τοῦ σταυρωθέντος δυνάμεως, καὶ ὅτι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐ τῆς τοῦ μονογενοῦς παρὰ τοῦ πατρὸς ἡ ὕψωσις γέγονε· καὶ ἑρμηνεία τοῦ σταυρικοῦ σήματος, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀνακραθείσης θεότητος τῷ ἀνθρωπίνῳ χαρισθέντα ἀγαθά.

δ'. Εἶτα τὴν Εὐνομίου συκοφαντίαν, ὡς ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι τὸν μέγαν Βασίλειον λέγοντα, ψευδῆ ἀποδείκνυσι, καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI QVINTI.

1. QVINTVS *liber explanationem dicti cuiuſdam ſancti Petri Apoſtoli promittit, ſed differt. Ac primùm quidem de creatura differit; nullam ſcilicet illarum venerandam eſſe; (nempe inſtar Dei) ſed homines partim inſcitia, partim mentis imbecillitate in errorem abductos, partes mundi ob earum pulchritudinem in deorum numerum retuliſſe. Vbi etiam dictum illud Iſaiæ:* Ego Deus primus ſum, *admodum ſcite interpretatur.*

2. *Illud D. Petri dictum explicat;* quod Deus ipſum Dominum & Chriſtum fecerit. *Vbi etiam Eunomij oppugnationem, qua ob dictum hoc S. Baſilium aggreſſus eſt, conuitia inſuper & triuiales contumelias ab Eunomio eructatas cõmemorat.* Act. 2.

3. *Quibus ipſe mirabili quadam & noua demonſtratione virtutis ac potentiæ Crucifixi occurrit, addens, ſubiectionem illam fuiſſe naturæ humanæ, non eius, quam vnigenitus à Patre acceperat. Vbi etiam ſignum Crucis, & Chriſti appellationem, vt & dona ex vnione diuinæ naturæ cum humana nobis conceſſa, explicata reperias.*

4. *Falſam eſſe oſtendit calumniam Eunomij dicentis, magnum Baſilium aſſeruiſſe; hominem in hominem exinanitum eſſe, & vnigeniti exinanitionem*

contigiſſe, quando in paſſione homo Chriſtus paſſus eſt, declarat. A

5. *Poſtea non duos Chriſtos, neque duos dominos, ſed unum Chriſtum, & unum Dominum eſſe docet, naturaſque diuinam & humanam coniunctas, & utramque inconfuſè & impermixtim proprietates ſuas conſeruaſſe, & propter unionem communes etiam operationes appellari, Deúmque in ſe ſerui etiam affectiones & paſſiones ſuſcepiſſe: & naturam humanam pariter cum diuina honorari & cōglorificari, quòd unita natura diuina humanam quaſi in ſe tranſtulerit, copioſè, & eruditè oſtendit.*

κένωσιν ἐπὶ ἀνακλήσει τοῦ πεποιθότος ἀνθρώπου γεγενῆσθαι ἀποφαίνει.

ε'. Μετὰ τοῦτο οὐ δύο Χριστούς, οὐδὲ δύο κυρίους, ἀλλ' ἕνα Χριστόν, καὶ ἕνα κύριον ἀποδείκνυσι, καὶ ὅτι ἡ θεία φύσις τῇ ἀνθρωπίνῃ μιχθεῖσα ἀσυγχύτους ἑκατέρας φύσεως τὰς ἰδιότητας διετήρησε, καὶ διὰ τὴν συμφυΐαν κοινὰς καὶ τὰς ἐνεργείας κατονομάζεσθαι εἴρηκε, τοῦ τε θείου εἰς ἑαυτὸν καὶ τὰ πάθη τοῦ δούλου ἀναλαμβάνοντος, καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου τῇ δεσποτικῇ τιμῇ συνδοξαζομένου, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀνακραθείσης B θείας φύσεως εἰς ἑαυτὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀναποιηθείσης, διὰ πολλῶν πανσόφως ἐξέθετο.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI SEXTI.

1. SEXTVS *liber oſtendit, eum qui pro ſalute hominum venit, non fuiſſe nudum merúmque hominem; ut magnum Baſilium aſſeruiſſe Eunomius mendaciter calumniabatur: Sed unigenitum Dei filium carnem humanam induiſſe, factumque mediatorem Dei & hominum, paſſibilem carne, impaſſibilem diuinitate; & Eunomium ſycophantam agere demonſtrat.*

2. *Iterum meminit dicti à S. Petro prolati (Act. 2.* Certiſſimè ergo ſciat omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum, & Chriſtum fecit Deus) *& illius ad Hebræos, quod ait:* Chriſtum à Deo Apoſtolum & ſummum Pontificem factum eſſe: *Et cum prolixa ſatis apologia accuſationes contra Baſilium ab Eunomio productas diluiſſet, oſtendit ipſum Eunomium Baſilij dictu ſubſcribere, & unigenitum Filium carne aſſumpta Dominum factum eſſe, affirmare.* (Hebr. 6.)

3. *Illud Domini ad Philippum:* Qui videt me, *in corpore mutato exiſtentem,* vidit & Patrem, *mirificè explanat. Vbi etiam in benigniſſima Paſſione Domini, Patris impaſſibilitatem, & vim creandi, ac prouidentiam, & hominum in natura conuenientiam, & in ea, ex quibus compoſiti ſunt, reſolutionem perquam pulchrè docet.*

4. *Deinde reſumpto Diui Petri dicto,* Quem (Act. 2.)

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. ΚΑΙ ὁ ἕκτος δὲ λόγος οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐλθόντα, ὡς ὁ Εὐνόμιος τὸν μέγαν Βασίλειον εἰπεῖν εἰρηκέναι ψευδῶς διαβάλλων, δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν σάρκα ἀνθρωπίαν ἐνδυσάμενον, καὶ μεσίτην Θεοῦ C καὶ ἀνθρώπων γενόμενον, παθητὸν σαρκί, ἀπαθῆ τῇ θεότητι πιστωσάμενον, τὸν Εὐνόμιον συκοφάντην ἀπέδειξεν.

β'. Εἶτα πάλιν τῆς τοῦ Πέτρου μέμνηται φωνῆς τῆς, ἐποίησε, καὶ τῆς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους, ἥ φησιν, ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τὸν Ἰησοῦν παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι· ἱκανῶς τε ὑπὲρ τῶν παρὰ Εὐνομίου ἐπαχθέντων αὐτῷ ἐγκλημάτων ἀπολογησάμενος, αὐτὸν τὸν Εὐνόμιον συνηγοροῦντα τοῖς τοῦ μεγάλου ἀποδείκνυσι Βασιλείου λόγοις, καὶ κύριον τὸν μονογενῆ υἱὸν σάρκα ἐνδυσάμενον γεγενῆσθαι λέγοντα.

D γ'. Ἔπειτα τὸ πρὸς τὸν Φίλιππον ῥηθὲν παρὰ τοῦ κυρίου, ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, τὸν ἐν τῷ ἀλλοιωθέντι σώματι ὄντα, ἑώρακε τὸν πατέρα, θαυμασίως διέξεισιν. ἐν ᾧ καὶ τὸ κατὰ τὸ φιλάνθρωπον πάθος τοῦ κυρίου, καὶ τοῦ πατρὸς ἀπαθές, δημιουργικόν τε καὶ προνοητικόν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων συμφυΐαν. καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν διετέθησαν ἀνάλυσιν παγκάλως διελήλυθεν.

δ'. Εἶτα πάλιν τὴν παρὰ τοῦ Πέτρου ῥῆσιν ἀναλαβών,

λαβών, ὅτι κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐποίησε, καὶ διὰ πολλῶν συλλογισμῶν ταύτην πάνσοφως διασαφήσας, ἐν ταύτῃ τὸν Εὐνόμιον τοῖς ὀρθῶς συνηγοροῦντα δείκνυσι δόγμασι· ἐν οἷς τά τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ὀνόματα διὰ τὴν τῶν φύσεων ἀνάκρασιν ἑκατέρᾳ φύσει ἐφαρμόσας, τὸν λόγον πληροῖ. A

Dominum & Chriſtum Deus ipſe fecit, multiſque ſyllogiſmis ſapientiſſimè declarato; oſtendit Eunomium hîc etiam rectæ doctrinæ adſtipulari: tandemque diuina & humana nomina propter naturarum vnionem vtrique naturæ accommodans, librum terminat. Act. 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΛΟΓΟΥ.

B

α'. ΚΑΙ ὁ ζ' δὲ λόγος τὴν κυρίου λέξιν οὐκ οὐσίας ὄνομα, κατὰ τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν, ἀλλ' ἀξίας ἔκ τε τῶν πρὸς Κορινθίους διαφόρων ῥητῶν, καὶ τῶν πρὸς Ἑβραίους, τῆς τε τοῦ κυρίου φωνῆς ἀποδείκνυσι. πολλά τι περὶ πνεύματος καὶ κυρίου θαυμαστῶς φιλοσοφήσας, τὸν Εὐνόμιον ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐλέγχει ῥημάτων τοῖς ὀρθοῖς συνηγοροῦντα, καὶ μὴ βουλόμενον δόγμασι, καὶ τοῖς ἰδίοις βαλλόμενον βέλεσιν.

β'. Εἶτα λέγει, ὅτι ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις ἀμετάθετός ἐστιν, εἶθ' οὕτως τὸν περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου λόγον ὡς κάλλιστα διέξεισι. C

γ'. Μεθ' ἃ περὶ παραλλαγῆς ὀνομάτων καὶ πραγμάτων διεξιών, περὶ τοῦ ἄνευ αἰτίας ἀγεννήτου, καὶ ἀνυπάρκτου, οἷον Σκινδαψοῦ καὶ Μινωταύρου, καὶ Βλίτυρι, καὶ Κύκλωπος, καὶ Σκύλλας, τῶν μὴ ὅλως γεννηθέντων, διεξελθών, τὰ κατ' οὐσίαν ἀλλότρια, φθαρτικὰ ἀλλήλων ὑπάρχοντα δείκνυσιν, ὡς πῦρ ὕδατος, καὶ τὰ λοιπὰ ἀλλήλων. ἐπεὶ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ κοινῆς τῆς οὐσίας οὔσης, καὶ ἐν ἀλλήλοις τῶν ἰδιοτήτων ὄντων, οὐδεμία τῇ φύσει λώβη ἐπάγεται. D

δ'. Ἔπειτα λέγει ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει ὄντα πράγματα παρὰ ἀνθρώπων ὠνόμασται, εἰ καὶ διαφόρως παρ' ἑκάστου καλεῖται ἔθνους, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἀγεννήτου παρ' ἡμῶν ὠνόμασται. αὐτῆς δὲ τῆς θείας οὐσίας προσηγορίαν κυρίαν, τῆς θείας ἔχουσαν φύσεως ἔμφασιν, ἢ καθόλου μὴ εἶναι, ἢ ἡμῖν ἄγνωστον εἶναι.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI SEPTIMI.

1. LIBRO ſeptimo nomen Domini non eſſe nomen eſſentiæ, vt Eunomius opinabatur, ſed dignitatis, ex variis ad Corinthios, & ad Hebræos dictis, ex ipſius Domini vocabulo demonſtrat. Et poſt multa mirabiliter de ſpiritu & Domino diſputata, ex propriis verbis oſtendit, Eunomium rectis dogmatibus, tametſi nolentem, propriiſque telis percuſſum patrocinari.

2. Dicit naturalem & inſitam vocabulorum ad res habitudinem, eſſe immutabilem. poſtea diſputationem de Genito & Ingenito pulcherrimè exequitur.

3. Quibus expeditis de nominum & rerum differentia diſſerit; & de illo, quod cum omni cauſſa careat, ingenitum & non ſubſiſtens eſt, cuiuſmodi ſcyndapſus, Centaurus, Blictri, Cyclops, Scylla, quæ nunquam omnino nata ſunt: ea etiam quæ ſecundùm ſubſtantiam ſibi aduerſantur, ſe mutuò corrumpere dicit: Nam ignis aquam corrumpit, & alia, alia. Cum autem in Patre & Filio natura communis ſit; & proprietates vnius in altero ſint, & vice verſa: nihil detrimenti naturæ impendet.

4. Docet omnia, quæ in rerum natura condita ſunt; nomina ab hominibus accepiſſe: licet variè à variis nationibus appellentur, quemadmodum etiam à nobis ingeniti, ſeu innaſcibilis, appellatio orta eſt. At diuinæ eſſentiæ nomen proprium, quod diuinæ naturæ vim exprimat, vel penitus non eſſe, vel nobis ignotum eſſe.

5. *Multis verò de ente, de ingenito, de bono, & de conſubſtantialitate diſputatis, oſtenſo inſuper cœleſtes virtutes non ſubſtantia, ſed dignitate differre, libro finem imponit.*

A

έ. Πολλά τε περὶ τοῦ ὄντος, καὶ ἀγεννήτου καὶ ἀγαθοῦ διαλεχθεὶς, περί τε τῆς ὁμοουσιότητος, ἔτι τε τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τὸ μὴ παρηλλαγμένον τῆς οὐσίας δείξας, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀξιωμάτων διαφορὰν, τὸν λόγον πληροῖ.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI OCTAVI.

1. OCTAVVS *liber illam hæreticorum blaſphemiam; Vnigenitum ex non exiſtentibus eſſe: & erat, quando non erat, planè mirabiliter euertit; Filiúmque non eſſe recentem, ſed ab æterno demonſtrat ex illo Moyſis:* Ego ſum, qui ſum. *Et ex illo ad Manue.* Quid quæris nomen meum, quod eſt admirabile? *Adhæc Dauid ait:* Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. *Et Iſaias: Ego ſum Deus primus; & ego poſt hæc. Et Euangeliſta:* In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum, *principij & finis expers. Addit idololatras eos eſſe, qui Filium nuperum eſſe, & ex non entibus extitiſſe tradunt; Vbi etiam de ſplendore gloriæ, & de charactere ſubſtantiæ perquàm pulchrè diſſerit.*

Exod. 3. Iud. 13. Pſal. 101. Ioan. 1.

2. *Voluntatem Patris de generatione Filij explicans oſtendit id quod ex bona voluntate iſta venit, nempe Filium, ab æterno Patri inexiſtere, & coexiſtere; & vt flammæ fulgorem, & oculo videndi facultatem: ita Filium voluntati illi cognatum & naturaliter coexiſtentem eſſe.*

3. *Poſtea ea, quæ ſunt de ſubſtantia Filij tanquam prius diſcuſſa, prætercurrens, generationis ſignificationes explanat; varias ſcilicet generationes eſſe: ex materia, ex arte, & ædificiis, ex animalium ſucceſſione, & ex emanatione, vt ex ſole, & radio; ex lampade & ſplendore, ex aromatibus & vnguentis, & ex ipſorum qualitatibus ſeu euaporationibus: ex mente & ratione, ex putredine lignorum, ex ignis condenſatione, & ex aliis ſexcentis.*

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΟΓΔΟΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. ΟΔΕ ὁ λόγος τὴν περὶ τῶν αἱρετικῶν βλασφημίαν, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων τὸν μονογενῆ λεγόντων, καὶ ὅτι ἦν, ὅτε οὐκ ἦν, πάνυ θαυμαστῶς ἀνατρέπει, καὶ οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἐξ ἀϊδίου τὸν υἱὸν ὄντα δείκνυσιν, ἔκ τε τοῦ τῷ Μωϋσῇ εἰρηκέναι, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, τῷ δὲ Μανωὲ, ἵνα τί ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ τοῦτό ἐστι θαυμαστόν; πρὸς τούτοις καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεόν φησι, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ἀλλὰ καὶ ὁ Ησαΐας, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν. καὶ μήτε ἀρχὴν, μήτε τέλος ἔχοντα, εἰδωλολάτρας δὲ τοὺς πρόσφατον ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν λέγοντας ἀποδείκνυσιν. ἐν οἷς καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως παγκάλως διερμηνεύει.

B

C

β'. Εἶτα τὴν βούλησιν τοῦ πατρὸς περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως διεξιὼν, δείκνυσι τὸ ἀγαθὸν βούλημα ἐξ ἀϊδίου ὂν, ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς, τῷ πατρὶ ἐνυπάρχων, καὶ καθάπερ τῇ φλογὶ ἡ αὐγὴ, καὶ τῷ ὀφθαλμῷ ἡ τοῦ ὁρᾷν ἐνέργεια, συμφυὴς οὖσα τῇ βουλήσει.

D

γ'. Εἶθ' οὕτως τὰ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ ὡς προεξετασθέντα παραδραμὼν, τὸ περὶ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον διέξεισι, διαφόρους εἰπὼν γεννήσεις ἐξ ὕλης, καὶ τέχνης, καὶ οἰκοδομημάτων, καὶ τῆς ἐκ τῶν ζώων διαδοχῆς, τήν τε ἐξ ἀποῤῥοίας, ὡς ἐξ ἡλίου καὶ ἀκτῖνος, λαμπάδος καὶ αὐγῆς, ἀρωμάτων καὶ μύρων, καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ποιότητος, καὶ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ λόγον, καὶ τὸν ἀπὸ σήψεως ξύλων, καὶ πυρὸς συμπιλήσεως, καὶ ἑτέρων μυρίων πάνσοφως διελήλυθεν.

δ'. Πρὸς τούτοις τὰς περὶ Θεοῦ ἐνεργείας ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων δείκνυσιν ὑποδειγμάτων· καὶ γὰρ ὅσα χεῖρες, καὶ πόδες, καὶ τὰ λοιπὰ μέρια τοῦ σώματος, μεθ' ὧν οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦσι, τοῦτο ἀντὶ πάντων ἐπὶ Θεοῦ μόνον τὸ βούλημα ὑπάρχει. οὕτω δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς γεννήσεως παρηλλαγμένον τυγχάνει· διὸ καὶ μονογενὴς προσηγόρευται, διὰ τὸ μηδεμίαν κοινωνίαν ἑτέρας γεννήσεως, ἢ ἔχειν τὴν κλῆσιν· ἀλλ' ἀπαύγασμα δόξης, καὶ ὀσμὴ μύρου λεγόμενος, τὸ συνημμένον καὶ συναΐδιον τῆς πρὸς τὸν πατέρα φύσεως δείκνυσιν. A

ε'. Εἶτα τὴν τοῦ δημιουργοῦ καὶ μονογενοῦς ὑπόστασιν οὐκ ἀρχὴν ἔχειν, ὥσπερ καὶ τὰ δημιουργήματα, ὡς ὁ Εὐνόμιός φησιν, ἀλλ' ἄναρχον καὶ ἀΐδιον, καὶ μηδεμίαν κοινωνίαν, μήτε ἀπὸ τῆς οὐσίας, μήτε ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὸν μονογενῆ πρὸς τὴν κτίσιν ἔχοντα, ἀλλ' ἐξ ἀϊδίου τῷ πατρὶ συνόντα, καθὼς ἡ πανάρετος λέγει Σοφία. ἀρχήν τε καὶ τέλος καὶ μεσότητα χρόνων ὄντα· πολλά τε περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος καὶ ἀϊδιότητος, ἔτι τε περὶ ψυχῶν καὶ ἀγγέλων, καὶ ζωῆς, καὶ θανάτου εἰπὼν τὸν λόγον πληροῖ. B

A 4. *Adhæc operationes Dei humanis exemplis declarat: etenim quod ſunt manus & pes, & reliquæ corporis partes, quibus homines aliquid efficiunt; illud loco omnium Deo eſt ſola voluntas. Ita etiam ſe generationis differentia habet: idcirco Vnigenitus appellatus eſt, quod vt generatio eius cum nulla aliarum communionem habeat: Sed cum ſplendor gloriæ, & odor vnguenti vocetur, ipſo nomine coniunctionem & coæternitatem naturæ ſuæ cum Patre præ ſe fert.*

B 5. *Oſtendit creatoris, & vnigeniti hypoſtaſin, non habere initium, inſtar rerum creatarum, prout Eunomius cenſebat: ſed eſſe initij expertem, & æternam: Vnigenitóque neque ratione ſubſtantiæ, neque ratione nominum vllam cum creaturis communionem intercedere; ſed ab æterno cum Patre exiſtere, quemadmodum liber, panaretus ſiue Eccleſiaſticus, teſtatur; temporúmque initium finem & medium eſſe: multiſque de vnigeniti diuinitate, & æternitate, præterea de animabus, de Angelis, de vita & morte diſputatis, libro finem imponit.*

C

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΕΝΝΑΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Ο ΔΕ θ' λόγος τὴν Εὐνομίου θεολογίαν μέχρι μέν τινος καλῶς ῥηθεῖσαν λέγει. εἶτ' ἐφεξῆς ἐκ τῶν Φίλωνος λόγων τὸ, ὁ Θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων, ὅσα γεννητὰ, διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ φρονήματος, μετὰ τῶν ἰδίων ἀναμίξας λόγων, προσθεὶς δὲ καὶ τὸ, τῆς ἰδίας καθαρχετεῖ δυνάμεως, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας μυσαχθεὶς, θαυμαστῶς ἐξελέγχει. D

β'. Εἶτα τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν οὐ κατὰ τὴν Εὐνομίου φωνὴν, τότε ἐγέννησε, λέγοντος, ὅτε ἠθέλησεν ὁ πατὴρ, καὶ οὐ πρότερον, ἀλλὰ πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν πλήρωμα τὸν υἱὸν ὄντα, ἀεὶ ἐν τῷ πατρὶ θεωρεῖσθαι, πανσόφως ὑπέδειξεν, * αὐτῶν τῶν Εὐνομίου λόγων συνηγορείαν ποιησάμενος τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως

CAPITA SEV SVMMARIA NONI LIBRI.

1. *NONVS liber Theologiam Eunomij aliquo vſque rectè ſe habere ait. Deinde immenſam abſurditatem deteſtatus, mirabiliter redarguit illud ex Philone Iudæo ab Eunomio (propter conuenientiam animorum) tranſcriptum, Deus eſt ante omnia, quæ genita ſunt, addito & hoc: Qui propriæ dominatur potentiæ.*

2. *Filij generationem non habere ſe ad modum Eunomij dicentis: Tunc Pater genuit Filium, quando voluit, & non prius: ſed Filium omnium bonorum plenitudinem ſemper exiſtere, & in Patre ſpectari, ſapientiſſimè demonſtrauit, ipſo Eunomij dicto ad demonſtrationis confirmationem aſſumpto.*

3. *Generationem Filij omnia ſecula antegreſſam, non æſtimari debere ex communi & carnali generatione, ſed initij & finis expertem eſſe; non autem ita ſe habere, ſicuti ex Platonis de anima dictis, & ex Sabbati requie apud Hebræos comminiſcitur, vim eorum minimè intelligens.* A

4. *Tandem refutata Eunomij calumnia, qua magnum Baſilium mendaciter appetiuerat, quaſi vnigenitum ingenitum affirmaſſet, rurſus de vnigeniti æternitate, exiſtentia, & finis carentia, deque creatione luminis & tenebrarum perquam eruditè diſſerens, librum concludit.* B

γ'. Καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὴν κοινὴν καὶ σαρκώδη γέννησιν, ἡ προαιώνιος τοῦ μονογενοῦς τεκμαίρεται, ἀλλ᾽ ἄναρχός ἐστι καὶ ἀτελεύτητος, καὶ οὐ καθὼς ΕΥνόμιος ἀνοήτως ἀπὸ τῶν Πλάτωνι περὶ ψυχῆς ῥηθέντων, καὶ τῆς παρ᾽ Ἑβραίοις τοῦ σαββάτου ἀναπαύσεως ἀναπλάττει, μὴ εἰδὼς τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

δ'. Εἶτα τὴν κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου παρὰ τοῦ ΕΥνομίου συκοφαντίαν, ὡς ἀγέννητον τὸν μονογενῆ καλοῦντος, ψευδῆ ἀποδείξας, πάλιν περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ ὂν, καὶ ἀτελεύτητον τῆς τοῦ μονογενοῦς, δημιουργίας τε καὶ φωτὸς καὶ σκότους πανσόφως διεξελθὼν, τὸν λόγον πληροῖ.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI DECIMI.

1. DECIMVS *liber explanat quomodo rerum creatarum naturæ perfectè inueſtigari & comprehendi nequeant. Vbi etiam de natura & formatione formicæ admirabiliter agit, cum expoſitione illius* C *Euangelici dicti:* Ego ſum oſtium, & via, *afferens ſimul diuinorum nominum appellationes & interpretationes, & filiorum Beniamin hiſtoriam.*

Ioan.10.

2. *Deinde vitam æternam, hoc eſt, Chriſtum, ijs, qui eum non confitentur, mirificè oſtendit, accinens illis threnos (quos olim ſuper Iechonia Rege Hieremias flebiliter decantauit) eò quòd ſimiles ſint Montano & Sabellio.*

3. *Aeternitatem generationis Filij, & identitatem ſubſtantiæ cum genitore inſeparabilem eſſe docet: & Eunomij inſipientiam infantibus in arena ludentibus comparat.* D

4. *Quibus peractis demonſtrat eum, qui propriè eſt Filius, & in ſinu Patris exiſtit, ſimplicem eum, & compoſitionis expertem, nec ad dominationem à Patre euectum; neque ſeruum eum, qui nos omnes à ſeruitute liberauit: Et niſi hoc concedatur, non ſolùm Filium, ſed & Patrem ſeruum eſſe, vtpote qui in Filio ſit; & cum eodem vnum ſit; nam ab eſſe entis appellationem deſcendere conſtat. His omnibus generosè & admirabiliter declaratis, libro finem imponit.*

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. ΟΙ' δὲ λόγος τὸ ἀνέφικτον καὶ ἀκατάληπτον τῆς τῶν ὄντων εὑρέσεως διεξέρχεται. ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ τῆς φύσεως καὶ διαπλάσεως τοῦ μύρμηκος παραδόξως ἐκτίθεται, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, καὶ ἡ ὁδὸς, τῶν τε θείων ὀνομάτων τὰς προσηγορίας καὶ ἑρμηνείας, τήν τε τῶν υἱῶν Βενιαμὶν ἱστορίας διέξεισιν.

β'. Εἶτα τὴν αἰώνιον ζωὴν, τουτέστι, τὸν Χριστὸν, τοῖς μὴ ὁμολογοῦσι θαυμαστῶς ὑπέδειξε, καὶ θρήνων αὖθις τῶν ἐπὶ τῷ Ἰεχονίᾳ τοῦ Ἱερεμίου ἐξετραγῴδησε, πρὸς Μοντανὸν καὶ Σαβέλλιον οἰκείως ἔχουσιν.

γ'. Ἔπειτα τὸ ἀΐδιον τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως, καὶ τὸ ταὐτὸν τῆς οὐσίας τῷ γεννήσαντι ἀχώριστον δείκνυσι· τὸ δὲ τοῦ ΕΥνομίου ἀνόητον τοῖς κατὰ ψαμμάθων παίζουσιν ἀπεικάζει νηπίοις.

δ'. Μετὰ τοῦτο τὸν κυρίως ὄντα υἱὸν, καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὄντα τοῦ πατρὸς, ἁπλοῦν τε καὶ ἀσύνθετον, καὶ μὴ κυριευόμενον παρὰ τοῦ πατρὸς, μήτε δουλεύοντα, τὸν ἡμᾶς τῆς δουλείας ἀπαλλάξαντα, δείκνυσιν. εἰ καὶ μὴ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ, ὡς ἐν τῷ υἱῷ ὢν, καὶ ἓν ὤν, δοῦλος ἔσται· ἀπὸ δὲ τοῦ εἶναι ἡ τοῦ ὄντος ἐπωνυμία παρεσχημάτισται. πάντα δὲ ταῦτα γενναίως καὶ θαυμαστῶς διεξετάσας τὸν λόγον πληροῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΕΝΔΕΚΑΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α'. Ο ΙΑ' λόγος οὐ τῷ πατρὶ μόνον τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ὀφείλεσθαι, ὥς φησι ὁ Εὐνόμιος, ὁ μιμητὴς Μανιχαίου καὶ Βαρδισάνου, ἀλλὰ καὶ τῷ υἱῷ, τῷ διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τὸν ἄνθρωπον πλάσαντι, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου ἀναπλάσαντι, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορία ὀφείλεται, δείκνυσι. B

β'. Καὶ ὅτι οὐ δύο θεοὶ, ὁ μὲν ἀγαθοῦ, ὁ δὲ κακοῦ, ὡς Μαρκίων ὁ ὁμόφρων αὐτοῦ οἴεται, πάνσοφως ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ῥήσεως τῆς, διδάσκαλε ἀγαθὲ, λεγούσης, καὶ τῆς τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς, Ἡσαΐου τε καὶ Παύλου ἀποδείκνυσι· καὶ ὅτι οὐ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὄντος ἢ ἀγαθοῦ, ἢ τὴν τοῦ πατρὸς ἀλλοτρίωσιν ὁ υἱὸς ἀρνεῖται, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν προσήκειν αὐτῷ φησίν.

γ'. Εἶτα τὴν τοῦ Εὐνομίου ἀμαθίαν καὶ τὸ ἀσυνάρτητον, καὶ γελοῖον τῶν λόγων αὐτοῦ ἐκτίθεται, ἄγγελον τοῦ ὄντος τὸν υἱὸν λέγοντος, καὶ κατώτερον τῆς θείας φύσεως, ὅσον τῶν ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς ὑπερέχει κτισμάτων, πρὸς ἃ γενναία καὶ σφοδρὰ ἡ ἀντίθεσις, καὶ ὁ ἔλεγχος ὀργιλώτερος, καὶ ὅτι ὁ χρηματίζων τῷ Μωϋσεῖ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν, ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ τῷ Μωϋσεῖ αἰτοῦντι· εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ ἡμῖν, μή με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν, εἴρηκεν· ὅτι καὶ τοῦτόν σου τὸν λόγον ποιήσω. ὃς καὶ ἄγγελος καλεῖται παρά τε Μωϋσέως, καὶ Ἡσαΐου· ἐν ᾧ εἴρηται, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν. C D

δ'. Μετὰ τοῦτο πλῆθος τῆς ἀντιρρήσεως δεδιὼς τὰ πολλὰ τοῦ ἀντιπάλου παρέδραμεν, ὡς ἤδη προκαταστραπέντα, τὰ δὲ λείποντα διὰ τοὺς οἰομένους κράτιστα εἶναι, διὰ βραχέων ἐπιτεμὼν, τὴν τοῦ Εὐνομίου βλασφημίαν διελέγχει, λέγοντος, ὅτι ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως ζῶά τε καὶ φυτά εἰσι, πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ ὄντα· τοῦτο καὶ τὸν κύριον εἶναι, καὶ ὁμοίως τῆς τῶν βατράχων γενέσεως, φεῦ τῆς βλασφημίας.

CAPITA SEV SVMMARIA VNDECIMI LIBRI.

1. VNDECIMVS *liber oſtendit appellationem boni, non ſoli Patri deberi, vt dicit Eunomius, Manichæi, & Bardeſanæ imitator, ſed & Filio; qui ex benignitate & bonitate hominem formauit, & per Crucem ac mortem reformauit, hinc boni appellationem deberi oſtendit.*

2. *Non eſſe duos deos, alterum boni, alterum mali auctorem, vt Marcion, & cum eo ſentiens (Eunomius) delirat; admodum pulchrè ex dicto illo Euangelico:* Magiſter bone, *& ex parabola vineæ, ex Iſaia inſuper, & Paulo demonſtrat; vt & illud: appellationem entis vel boni Filio competere, neque à Patre extraneum eſſe, vtpote cui etiam poteſtas in res creatas conueniat.* Matth. 19. Marc. 10.

3. *Eunomij inſcitiam, & incompoſitam ac ridiculam orationem, palam ſpectandam proponit; qui Filium appellat Angelum eius, qui eſt; & tantum infra diuinam naturam conſtituit, quantum ipſe Filius ſuas creaturas antecellit. Quibus imperterritam & vehementem & concitatiorem refutationem opponit; & eum, qui cum Moyſe locutus eſt, eſſe eum ipſum, qui eſt, vnigenitum Filium: qui etiam Moyſi roganti:* Niſi nobiſcum iueris, ne me hinc abduças, *dixit:* Etiam hunc ſermonem tuum complebo: *qui itidem Angelus appellatur à Moyſe, & ab Iſaia, vbi ait:* paruulum nobis natum eſſe. Exod. 33. Iſa. 9.

4. *Poſtea metuens refutationis prolixitatem, multa aduerſarij prætermiſit, tanquam iam antea refutata. Reliqua, propter eos, qui ea pro firmiſſimis habebant, in compendium redigit, & blaſphemiam Eunomij redarguit, dicentis: Quod in omni genere rerum animalia & plantæ ſunt, quæ ante ſuam generationem non fuerunt; hoc quoque Chriſtum Dominum eſſe, & à generatione ranarum non differre, ô blaſphemiam.*

5. Iterum Eunomius vocat illum Dominum & Deum, conditorem omnis tam intelligibilis, quam ſenſibilis creaturæ, qui à Patre potentiam effectricem, & procurationem ac tutelam acceperit, inſtar manuarij opificis; cui à conductore opificium commiſſum eſt, qui adſcititiam & extrinſecus aduenientem operandi facultatem acceperit, ex demenſa ac deſtinata ſibi virtute ſecundum ſtellarum reuolutiones & abſceſſiones, fato cuiuis ex naſcentibus quaſi ſortem ſuam diſtribuente: multiſque prætermiſſis, ex iis, quæ ipſemet Eunomius ſcripſit, blaſphemiam redarguit: ait enim terræ, & Angelis ſimiliter genitum vniuerſorum conditorem; & hypoſtaſin vnigeniti; nihil ab aliarum rerum omnium generatione diſcrepare; neque diuinum myſterium, neque conſuetudinem reueritus, ſed nec vllius ad pietatem inſtitutoris veſtigia ſequens, niſi Manichæi, Coluthi, Arij, Aetij, & qui ſunt ex eorum ſchiola; quibus omnia quæ ſunt Chriſtianorum, pro delirio, & omnes Eccleſiæ conſuetudines, & veneranda myſteria pro nugamentis reputantur. Quin neque ab Ethnicis diſſidet Eunomius, qui magnum quendam & cæteris excellentiorem Deum ex doctrina noſtra architectati ſunt. Sic igitur & nouus iſte idololatra ſimiliter docet: & baptiſma in nomine conditoris ſeu creatoris fieri debere; non reformidans execrationem, quæ manet illos, qui ſacris libris aliquid vel addunt, vel detrahunt, & cum hunc Antichriſtum pronunciaſſet libro finem imponit.

A ε΄. Πάλιν τὸ κύριον αὐτὸν, καὶ Θεὸν καὶ δημιουργὸν πάσης τῆς νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως ὁ Εὐνόμιος καλεῖ, παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν δύναμιν τῆς δημιουργίας, καὶ τὴν ἐπιτροπὴν εἰληφότα, καθάπερ χειροτέχνης παρὰ τοῦ μισθουμένου τὴν δημιουργίαν ἐπιτραπεὶς, ἐπίκτητόν τε καὶ ἔξωθεν τῆς δημιουργίας τὴν δύναμιν εἰληφότα ἐκ τῆς ἀποκληρωθείσης αὐτῷ δυνάμεως κατὰ τὰς ποιὰς τῶν ἀστέρων, ἐπιπλοκάς τε καὶ ἀποστάσεις, τῆς εἱμαρμένης ἐπικλωθούσης τοῖς τικτομένοις τὰς ἀποκληρώσεις τῶν ἁγίων. καὶ τὰ πολλὰ παρατρέχων ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγραμμένων, B τὴν βλασφημίαν ἐλέγχει· γῇ καὶ ἀγγέλοις ὁμοίως γεγονότα τὸν ποιητὴν τῶν ἁπάντων, καὶ μηδὲν τῆς πάντων γενέσεως τὴν τοῦ μονογενοῦς ἀπαλλάττειν ὑπόστασιν. μήτε θεῖον μυστήριον, μήτε ἔθος, μήτε τινὶ τῶν τῆς θεοσεβείας διδασκάλων πειθόμενον πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας εὕρεσιν, εἰ μὴ Μανιχαῖον, κόλουθον, ἄρειον, ἀέτιον, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς, λῆρον πάντα τὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ παίγνιον τὰ τῆς ἐκκλησίας ἔθη, καὶ σεβάσματα ἡγούμενον μυστήρια· μηδὲν τῶν Ἑλλήνων διαφέροντα, οἳ μέγαν Θεὸν ὑπερέχοντα τῶν C ἄλλων ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπέλαβον δόγματος. οὗτος οὖν καὶ ὁ νέος οὗτος εἰδωλολάτρης ὁμοίως κηρύσσει καὶ εἰς δημιουργὸν καὶ κτίστην τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, μὴ δεδιὼς τὴν ἀρὰν τῶν προσθήκην ἢ ἔλλειψιν ἐν ταῖς θείαις ποιουμένων γραφαῖς. ἀντίχριστόν τε τοῦτον ἀποδείξας τὸν λόγον πληροῖ.

CAPITA SEV SVMMARIA LIBRI DVODECIMI.

Ioan. 20.

1. DVODECIMVS liber dictum illud ad Mariam: Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem meum, mirificè interpretatur.

2. Deinde commemorans Eunomij blaſphemiam à magno Baſilio refutatam audentis vnigenitum Dei filium in tenebras ablegare, ſimulque apologiam & defenſionem Eunomij, quam pro ſe inſtituit, perſpicuè demonſtrat, Eunomium in Apologia

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

D

α΄. ΟΥΤΟΣ δὲ ὁ ιβ΄ λόγος τὸν πρὸς τὴν Μαρίαν παρὰ τοῦ κυρίου ῥηθέντα λόγον, μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα, θαυμαστῶς ἑρμηνεύει.

β΄. Εἶτα τὴν περὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐλεγχθεῖσαν βλασφημίαν τοῦ Εὐνομίου, εἰς τὴν τοῦ σκότους μοῖραν τὸν μονογενῆ ἀφορίσαντος Θεὸν, καὶ τὴν τοῦ Εὐνομίου ἀπολογίαν ἤτοι ἀνάλυσιν τῆς παρ' αὐτοῦ ῥηθείσης βλασφημίας ἐκθέμενος, πλείονα ἀπὸ τῆς ἀπολογίας

τὴν αὐτοῦ νῦν βλασφημίαν τῆς προτέρας ἀποδείκνυσιν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ ἀπροσίτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς πάνυ σοφῶς διελήλυθεν. A

γʹ. Πρὸς τούτοις τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν τήν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ τὴν ζωήν, καὶ τὸ φῶς, καὶ τό, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, κακῶς ἐπὶ Εὐνομίου παραδόξως ἡρμήνευσε, καὶ τὴν βλασφημίαν ἀνεσκεύασε, τήν τε οἰκονομίαν τοῦ κυρίου διὰ φιλανθρωπίαν οὐκ ἀδυναμίαν, πατρός τε συνεργίᾳ γεγενημένην δείκνυσι.

δʹ. Πρὸς τούτοις δὲ πάλιν τὸν Εὐνόμιον τὴν ἀγεννησίαν ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν γραφῶν, καὶ τῆς Αἰγυπτίων μυθοποιίας καὶ εἰδωλολατρείας μεμαθηκέναι διελέγχει. Ἄνουβιν, καὶ Ὄσιριν, καὶ Ἶσιν τῷ τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγοντα δόγματι· καὶ μὴ χάριν τῷ μονογενεῖ τὸν ἄνθρωπον ἔχειν, ὡς κατ' ἀνάγκην τὰ πάθη δεξάμενον, καὶ μὴ βουλόμενον· καὶ ὡς οὐδὲν τὸ πῦρ τῆς θερμότητος, οὔτε τῆς ῥοῆς τὸ ὕδωρ· ὡς οὐκ εἰς δύναμιν ἐξουσιαστικήν, ἀλλ' εἰς φύσεως ἀνάγκην τὸ γεγονὸς ἀναφέροντα. B

εʹ. Εἶτα πάλιν περὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀπροσίτου φωτὸς πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἰδιότητός τε καὶ κοινότητος, τῆς οὐσίας διεξελθών, περί τε γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου, ὡς μηδεμίαν ἐναντιότητα κατὰ τὸ σημαινόμενον ἔχοντος, ἀλλ' ἀντίθεσίν τινα καὶ αὐτὴν διαστολὴν ἀμεσίτευτον ἀποδείξας, τὸν λόγον πληροῖ. ἕως ὧδε.

A *ſua priorem ſuam impietatem valde cumulaſſe: Vbi etiam de inacceſſo & vero lumine perquam ſapienter diſſerit.*

3. *Adhæc Euangelicum dictum:* In principio erat Verbum; *& vitam & lucem, & illud:* Verbum caro factum eſt, *male ab Eunomio acceptum egregiè explanauit, euerſa blaſphemia: & Incarnationem Domini ex benignitate, non ex impotentia ſeu infirmitate, cooperatione Patris accidiſſe oſtendit.* Ioan. 1.

4. *Rurſus planum facit, Eunomium innaſcibilitatem ex hieroglyphicis ſcripturis, & ex Aegyptiorum fabulamentis didiciſſe:* B *quippe in Chriſtianorum doctrinam Anubin, Oſirin, & Iſin inuehat: idque efficere elaboret, vt homines vnigenito pro paßione nullas gratias habeant; vtpote, qui non voluntariè, ſed neceßitate compulſus paßionem ſubierit; quemadmodum igni nihil debemus propter calorem, & aquæ propter fluxum: ita & hic omnia non ad liberam facultatem, ſed ad naturalem neceßitatem refert.*

5. *Deinde iterum dißidens de vero & inacceſſo lumine Patris & Filij, de proprietate, communitate, de ſubſtantia, deque genito & ingenito, quod nullam repugnantiam in ſignificato ſuo includant, ſed quandam oppoſitionem & diſtinctionem immediatam indicent, librum claudit.*

A

Sancti Patris noſtri

GREGORII NYSSENI CONTRA IMPIVM Eunomium, Liber primus.

Ex Bibliotheca Bauarica.

Interprete Iacobo Gretſero Societatis Ieſu.

Hoc initiũ extat Gennadius de Spiritu S. Sect. 2.

FIERI, vt videtur, non poteſt, vt quis de omnibus bene mereri; & in obuios etiam toto terrarum orbe indiſcriminatim beneficentiam ſuam effundere velit, ſimulq; multorum reprehenſiones effugiat; & vt illi, qui incurabiles curare viſuntur; variorum medicamentorum iacturam non faciant, cum neque operæpretium conſtet, neque vtilitas ad ægros, neque laus ad illos, qui laudem quærunt, redeat; quin potius ſæpe contingit, vt eiuſmodi merita, anſa fiant hominibus ad deteriora: morbidi enim & ad limina mortis iam admoti, efficacioribus pharmacis facile intereunt: & feris ſimiles, rationiſque expertes, peiores euadunt, vt alicubi Euangelium teſtatur, ſi margaritarum obiecta copia eis benefacere tentes. Quamobrem, vtile fuerit, meo iudicio, dũ quid donamus, pretioſa à viliorib. ſecernere, vt diuinus ſermo præmonuit, ne liberalitatem donantis contriſtet improbitas margaritas conculcantis, & præclarorum munerum ignoratione beneficentiam iniuria afficientis.

Matth. 7.

Hier 15.

Hæc dicere in mentem venit cogitanti illum, qui bona ſua cum omnibus liberaliter communicabat, diuinum, inquam, hominem, & illud pietatis os Baſilium: qui pro ea, qua circumfluebat ſpiritualium theſaurorum, abundantia, in liuidas quoque animas, promiſcuè, gratiam ſapiētiæ effundebat, ingratumque erga benè de ſe merentes Eunomium. Hic namque vehementia infirmitatis, qua in fide liberabat, omnibus

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΠΡΟΣ Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ἀντιῤῥητικὸς λόγος πρῶτος.

B Οὐκ ἦν, ὡς ἔοικε, τὸ πάντας ἐθέλειν εὐεργετεῖν, καὶ τοῖς ἐπιτυχοῦσι τῶν ἀνθρώπων τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν ἀνεξετάστως προΐεσθαι, κατὰ πάντα κόσμον, καὶ τὴν τῶν πολλῶν κατηγορίας ἐλεύθερον. οὐδὲ τὸ τοῖς ἀνίατα νοσοῦσι, τὴν τῶν πολλῶν φαρμάκων προσαπολλύειν παρασκευήν. ἐπεὶ μὲν τῷ τῆς ὠφελείας σκοπῷ φέρει τι τῆς σπουδῆς ἄξιον, ἢ τοῖς δεχομένοις τὸ κέρδος, ἢ τοῖς φιλοτιμουμένοις τὸν ἔπαινον. τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ τῷ χείρονος πολλάκις ἀφορμὴ τὸ τοιοῦτον καθίσταται· οἵ τε γὰρ C νοσώδεις, καὶ ἤδη πρὸς θάνατον ἕτοιμοι, τοῖς δραστικωτέροις τῶν φαρμάκων εὐκόλως προσδιαφθείρονται· καὶ οἱ θηριώδεις, καὶ ἄλογοι καθὼς φησί που τὸ εὐαγγελικὸν, ἐν τῇ τῶν μαργαριτῶν ἀφθονίᾳ χείρους εὐεργετούμενοι γίνονται· διό μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, καθὼς ὁ θεῖος προείρηκε λόγος, ἀποκρίνειν ἐν τῇ παροχῇ τῶν τιμίων τὰ ἄτιμα, ὡς ἂν μὴ λυποίη τοῦ φιλοτιμουμένου τὴν ἀγαθότητα ὁ καταπατήσας τὸν μαργαρίτην· ἐν τῇ τῶν καλῶν ἀναισθησίᾳ τὴν εὐεργεσίαν ὑβρίσας.

Ταῦτα δέ μοι λέγειν ἐπῆλθεν, ἐνθυμηθέντι D τόν τε πᾶσιν ἀφειδῶς κοινωνοῦντα τῶν ἰδίων καλῶν, τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον λέγω, τὸ τῆς εὐσεβείας στόμα Βασίλειον, τὸν ἐν τῇ περιουσίᾳ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν, καὶ εἰς κακοτέχνους ψυχὰς ἀνεξετάστως τὴν χάριν τῆς σοφίας ἐκχέοντα, καὶ τὸν ἀγνώμονα πρὸς τοὺς ἀγαθόν τι ποιεῖν αὐτὸν ἐσπουδακότας Εὐνόμιον. ἐπεὶ γὰρ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς κατὰ ψυχὴν ἀῤῥωστίας, ἣν περὶ τὴν πίστιν ἠσθένησεν, ἐλεεινὸς μὲν ἅπασιν ἔδοξε τοῖς

A τῆς ἐκκλησίας μετέχουσι. τίς γὰρ οὕτως ἀσυμπαθὴς, ὡς μὴ οἰκτείρειν τὸν ἀπολλύμενον; ἐκεῖνον δὲ μόνον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν τῆς θεραπείας ἐκίνησε τὸν μόνον ἐν τῷ περιττεύοντι τῆς φιλανθρωπίας, καὶ τοῖς ἀμηχάνοις ἐπιτολμῶντα πρὸς ἴασιν, ὃς τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἀνδρὸς περιαλγήσας, διὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ταλαιπωροῦντας συμπάθειαν, οἷόν τι πονηρῶν δηλητηρίων ἀλεξιφάρμακον, τὸν ἀνατρεπτικὸν τῆς αἱρέσεως λόγον ἐποίησε σκοπὸν ἔχων ἀνασῶσαι πάλιν διὰ τούτων καὶ ἀποκαταστῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν ἄνθρωπον.

B Ὁ δὲ καθάπερ ὑπὸ φρενίτιδος παραπληγεὶς τὴν διάνοιαν, ἀντιτείνει τῷ θεραπεύοντι, καὶ πολεμεῖ, καὶ μάχεται, καὶ ἐχθρὸν νομίζει τὸν ἐκ τοῦ βαράθρου τῆς ἀσεβείας ἀναλαβεῖν βιαζόμενον. καὶ ταῦτα οὐχ ἁπλῶς οὑτωσὶ κατὰ τὸ συμβὰν ἐπὶ τῶν παρατυχόντων παραληρεῖ· ἀλλ' ἔγγραφον στήλην τῆς μελαγχολίας ταύτης καθ' ἑαυτοῦ ἀνεστήσατο· καὶ ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ σχολῆς ἐπιτυχὼν ὁπόσης ἐβούλετο, ὑπὲρ τὰ μεγάλα καὶ πολύσαρκα τῶν θηρίων ὤδινε λόγον ἐν πολλῷ τῷ διὰ μέσου χρόνῳ· καὶ βαρὺς ἦν ταῖς ἀπειλαῖς, ἐν ἀπορρήτοις ἔτι διαπλάσσων C τὸ κύημα· ὀψὲ δέ ποτε καὶ μόγις εἰς φῶς προήγαγεν, ἀμβλωθρίδιόν τι, καὶ ἀτελεσφόρητον γέννημα, ὃ πάντες μὲν οἱ τῆς αὐτῆς συμμετέχοντες διαφορᾶς, τιθηνοῦνται, καὶ θάλπουσιν· ἡμεῖς δὲ διὰ τὸν ἐκ τῆς προφητείας μακαρισμόν· μακάριος γάρ φησιν, ὃς κρατήσει, καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν, ἐπεὶ καὶ εἰς ἡμετέρας ἀφίκετο χεῖρας κρατῆσαι τὸ νήπιον τοῦτο λόγιον καὶ ἐδαφίσαι πρὸς τὴν πέτραν, ὡς ἕν τι τῶν Βαβυλωνίων τέκνων προεθυμήθημεν· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· τουτέστι, τῆς ἀληθείας ὁ λόγος μόνον ἔλθοι ἐφ' D ὑμᾶς ἡ τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύουσα δύναμις διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ τελειώσαντος.

Εἰ μὲν οὖν ἔτι καὶ νῦν ἡ θεοειδὴς ἐκείνη, καὶ ἁγία ψυχὴ διὰ σαρκὸς ἐθεώρει τὸν ἀνθρώπινον βίον· καὶ τὸ ὑψηλὸν στόμα, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκληρωθεῖσαν χάριν αὐτῷ τὴν ἄμαχον ἐκείνην ἠφίει φωνήν· τίς ἂν εἰς τοσοῦτον πεποιθήσεως ἦλθεν, ὥστε τι περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τολμῆσαι καὶ φθέγξασθαι, πάντα λόγον καὶ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

A miſerabilis videbatur. Quis enim adeò omnem affectum exuiſſet, qui non miſereretur pereuntis? Baſilium itidem ſola miſericordia ad ferendam opem curationemque aggrediēdam impulit, qui ex abundantia humanitatis, quamlibet deſperatis medicas manus admouere nihil dubitauit, quiq; interitu viri dolens, ob inſitam à natura erga calamitoſos miſerandi propenſionem, orationem hæreſeos refutatricem, ceu veneficiorum antidotum, præſenſque remedium elaborauit, non alio fine, quàm vt hominem ſanaret ſanatumque Eccleſiæ reſtitueret.

B Aſt ille ſimiliter, ac ſi phreneſi correptus eſſet, in medicum inſurgit, eique obluctatur, & repugnat, & hoſtis loco habet, qui illum ex impietatis barathro eripere conabatur, & in his non quomodocumque, & vt ſors caſuſque ferunt, delirat ac deſipit, ſed litterarum monumētis conſignatam quaſi columnam inſaniæ ſuæ erexit, & multo tempore otii tantum, quantum cupiebat, nactus: parturiit toto illo temporis interuallo librum, diutius videlicet quam Elephantes immani corporis mole animantia ſuos fœtus: interea minas iacti- C tabat, priuatimque fœtum ſuum fingere & lambere non deſiſtebat: cæterum ſerò, & vix tandem aliquando in lucem protulit abortiuum quendam & planè imperfectum partum, quem omnes, qui cum Eunomio ſentiunt, tractant, nutricum inſtar, nutriunt & fouent: nos vero propter illā prophetæ vocem dicentis: *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram*: cum in noſtras quoque manus veniſſet, comprehendere inſipientem illum libellum, & ad petram allidere velut prolem quandam babylonicam decreuimus, *petra autem erat Chriſtus*, hoc eſt, veritatis ratio & oratio, D tantùm adſit nobis virtus illa, quæ imbecillitates corroborat, per preces eius, qui in corporis infirmitate vim propriam perfecit.

Pſal. 136.

1. Cor. 10.

Inuocatau-xilium S. Pauli.

Quod ſi adhuc diuina illa & ſancta anima in corpore mortali huius lucis vſura frueretur, & grandiloquum illud os ſecundum datam ſibi ab initio gratiam, inuictam illam vocem mitteret; quis eò confidentiæ proceſſiſſet, vt de hoc argumento aliquid vel mutire auderet, quandoquidem omnem oratio-

nem omnemque ſenſum verba illa diuina ſuperant. Poſtquam vero animus Baſilii ad Deum euolauit, (cum prius quoque in exiguo & tenui corpuſculo hanc terram incoleret, maiorem temporis partem cum Deo in excelſis habitans) & nunc vmbra illa corporis relicta, terræque mandata exceſſerit; crabrones autem & fuci necdum fauos orationis circumuolitandi, mellíſque opificia vaſtandi finem faciant, nemo iure audaciæ me inſimularit, quod ad vltionem prodeam eius, cui ſeſe defendendi nulla amplius ſuppetit facultas: Neque enim maioribus quam cęteri viribus fretus, hunc ſuſcepi laborem: ſed probè, ſi quis alius compertum habui, infinitos reperiri, qui eruditionis & ſapientiæ laude in Eccleſia excellant. Nihilominus cum præ omnibus aliis mortui fortunas ad me pertinere arbitrer, tum propter ſcriptas, tum propter naturales leges: ideo ego meam ante alios hanc quaſi hæreditariam defenſionẽ mihi vendicaui, infimus quidem illorum, qui in fidelium numerum adſcripti ſunt: at illo, qui ab Eccleſia ſeſe abrupit, & ad partes aduerſarias tranſtulit, nequaquam imbecillior: nam in corpore ſano minimum etiam membrum propter totius conſpirationem validius eſt & fortius, quam corruptum & abſciſſum, quamuis hoc maius, illud ſit minus.

Nullus vero dum hæc dico exiſtimet, quòd me magnificè venditem, immaniterque velut proprio robore glorier: neque enim cum homine in arenam deſcendo, eam ob cauſſam, vt eloquentiam verborumque floſculos iuuenili more oſtentem. Nam in eo certamine, ex quo victoriam reportare inutile & infructuoſum eſt, libenter volentibus palmam concedimus: præſertim cum iſtum verborum ſectatorem & aucupem eſſe mihi perſuadeam: quando animum conuerto ad tempus, quod in iſto ſuo dogmate exornando contriuit. Egregiè verò eundẽ in hoc etiam libro ſudaſſe, conicio: tum ex hoc, quod in hac ſcriptione non minimam vitæ ſuæ partem collocauit: tum quod amatores illius hoc labore eius valdè exultant & delectantur. Nec mirum eſt illum, qui hac in re tot annorum olympiadas poſuit: maius etiam quiddam præſtitiſſe, quam ſoleant, qui ex tempore ſcribunt.

A πᾶσαν ἠχὼ τῆς θείας ἐκείνης σάλπιγγος ὑπερηχούσης. ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν, πρὸς Θεὸν ὅλος ἀνέπτα, πρότερον μὲν ἐν ὀλίγῳ τινὶ, καὶ σκιοειδεῖ τῷ λειψάνῳ τοῦ σώματος τῆς γῆς ἐφαπτόμενος, τῷ δὲ πλείονι συμμετεωροπορῶν τῷ Θεῷ· νυνὶ δὲ καὶ τὴν σκιὰν ἐκείνην τοῦ σώματος προσαφεὶς, καὶ καταλιπὼν τῷδε τῷ βίῳ· οἱ δὲ κηφῆνες περιβομβοῦσι τὰ κηρία τοῦ λόγου, καὶ τὸ μέλι διαλυμαίνονται· μηδεὶς ἐγκαλείτω τόλμαν ἐμοὶ ὑπὲρ τοῦ σιγῶντος στόματος, διαναστάντι πρὸς ἄμυναν. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἰσχύν τινα λόγων ἐμαυτῷ B συνεγνωκὼς, κατεδεξάμην τὸν πόνον· ἀλλ' ἀκριβῶς οἶδα ὡς εἴπερ τις ἕτερος· ὅτι χιλιάδες εὐθυνούντων κατὰ τὸ χάρισμα τῆς σοφίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πληθύνουσιν. ὅμως ἐπὶ πάντων μάλιστα προσήκειν ἐμοί φημι τοῦ μεταστάντος τὸν κλῆρον διά τε τοὺς γεγραμμένους, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, τούτου χάριν αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων οἰκειοῦμαι τὴν κληρονομίαν τοῦ λόγου· τῶν μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ συμπληρούντων, τοῖς ἐσχάτοις συναριθμούμενος· C τοῦ δὲ ἀπεῤῥωγότος τῆς ἐκκλησίας εἰς ἀντίπαλον τάξιν οὐκ ἀσθενέστερος· ἐν γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι σώματι, καὶ τὸ ἐλάχιστον μέρος διὰ τὴν τοῦ παντὸς συμπνοίας, δυνατώτερον ἂν εἴη τοῦ διεφθορότος, καὶ τετμημένου· κἂν τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ᾖ.

Μηδεὶς δὲ μεγαλοῤῥημονεῖν με διὰ τούτων οἰέσθω τῶν λόγων· ὡς ὑπὲρ τὴν προσοῦσαν δύναμιν ἐπὶ ματαίοις κομπάζοντα. οὐ γὰρ ἀπειροκάλως εἰς λόγων ἅμιλλαν, ἢ ῥημάτων ἐπίδειξιν, συγκαθεῖναι τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς μειρακιώδη τινὰ φιλοτιμίαν προάγομαι. D ἐφ' ὧν γὰρ τὸ πλέον ἔχειν ἀνωφελὲς, καὶ ἀνόνητον, ἑτοίμως ἐκχωροῦμεν τοῖς βουλομένοις τῆς νίκης· τουτονὶ δὲ καὶ ἄλλως μὲν τρίβοντα λόγων εἶναι στοχάζομαι, πρὸς αὐτὴν βλέπων τὴν περὶ τὸ δόγμα τριβὴν, διαφερόντως δὲ περὶ τὸν παρόντα πεποιηκέναι λόγον. τεκμαιρόμενος ἔκ τε τοῦ προσδιατρῖψαι τῇ λογογραφίᾳ ταύτῃ τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέως οὐκ ἐλάχιστον μέρος· καὶ ἐκ τοῦ κατὰ πᾶσαν ὑπερβολὴν τοὺς ἐραστὰς αὐτοῦ τοῖς πεπονημένοις ἀγάλλεσθαι, ὡς οὐδὲν ἀπεικὸς τὸν ἐν τοσούτοις ἐτῶν ὀλυμπιάσι πονήσαντα, πλέον τι τῶν αὐτόθεν ἐπιβαλλόντων παρασκευάσασθαι.

δείκνυσι δὲ μᾶλλον τὴν σχολὴν αὐτοῦ περὶ τῶν λόγων κατασκευὴν, ἡ περὶ τὰ σχήματα καὶ τὴν τῶν ῥηθέντων συνθήκην ἀπειροκαλία, καὶ τὸ περιττόν τι, καὶ μάταιον τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆς. πολλὴν γάρ τινα συρφετὸν λεξιδίων ἐξ ὑπογυίου παρασκευῆς ἔκ τινων βιβλίων ἐρανισάμενος, ἐπ' ὀλίγοις τοῖς νοηθεῖσιν, ἀμέτρητόν τινα σωρείαν ῥημάτων φιλοπόνως συμφορήσας, τὸν πολύκμητον τοῦτον ἐξειργάσατο πόνον, ὃν ἐπαινοῦσι μὲν, καὶ τεθήπασιν οἱ μαθηταὶ τῆς ἀπάτης ἐκ τῆς περὶ τὰ κρείττω τάχα πηρώσεως· συναφῃρημένοι πάντως τὴν καλοῦ τε, καὶ μὴ τοιούτου διάκρισιν· γελῶσι δὲ καὶ αὐτὸν οὐδενὸς ἄξιον κρίνουσιν, οἷς τὸ διορατικὸν τῆς καρδίας τῷ ῥύπῳ τῆς ἀπιστίας οὐκ ἐπημαύρωται. τίς γὰρ οὐκ ἂν εἰκότως γελάσειεν; ὁρῶν τὴν μὲν ὑπόθεσιν τῆς σπουδῆς ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἐπηγγελμένην, αὐτὴν δὲ τὴν σπουδὴν, εἰς ῥημάτων τε, καὶ σχημάτων ἀπειροκαλίαν ἠσχολημένην ἐπ' οὐδενὶ κατορθώματι; τί γὰρ ἂν καὶ μᾶλλον συναγωνίσαιτο πρὸς ἔλεγχον μὲν τῶν, ὡς αὐτὸς οἴεται εἰρημένων, σύστασιν δὲ τῆς ἀληθείας τῶν ζητουμένων, ἐπίνοιά τις τῶν ἐν τῷ λόγῳ σχημάτων ἀλλόκοτος· καὶ σύνταξις καινοπρεπής τε, καὶ ὑβρίζουσα, καὶ ὕβρις σπουδαζομένη, καὶ σπουδὴ πάλιν ὑβριζομένη, κατ' οὐδένα ζῆλον τῶν προειληφότων ἐκποιηθεῖσα. οὐ γὰρ ἂν ἔχοι τις ἐξευρεῖν πρός τινα βλέπων τῶν ἐπὶ λόγῳ γνωριζομένων, ἑαυτὸν εἰς τοῦτο προήγαγεν, ὥσπερ τις τῶν ἐπὶ σκηνῆς θαυματοποιούντων διὰ παραλλήλων, καὶ ἰσοκώλων, ὁμοιοφώνων τε, καὶ ὁμοιοκαταλήκτων ῥημάτων, οἷόν τισι κροτάλοις τῷ τῶν λεξιδίων ῥυθμῷ διακυμβαλίζων τὸν λόγον. τοιαῦτα γάρ ἐστι μετὰ πολλῶν ἑτέρων, καὶ τὰ ἐν προοιμίοις αὐτοῦ τερετίσματα τὰ βλακώδη ταῦτα, καὶ περιτεθρυμμένα σωτάδεια, ἅ μοι δοκεῖ τάχα μηδὲ ἠρεμαίῳ διεξιέναι τῷ σχήματι, ἀλλ' ὑποκροτῶν τῷ ποδὶ, καὶ ἐπιψοφῶν τοῖς δακτύλοις λιγυρῶς ἅμα πρὸς τὸν ῥυθμὸν ἐπιφθέγγεσθαι, καὶ λέγειν, ὃ καὶ μηδὲν ἔτι δεήσειν, μήτε λόγων ἑτέρων, μήτε πόνων δευτέρων.

Ἐν τοιούτοις τοίνυν, καὶ τοῖς τοιούτοις τὸ πλέον ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαι, καὶ κατ' ἐξουσίαν ἐμφορεῖσθαι τῆς νίκης, πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα

A Verum eius in hoc opere moliendo moram & cunctationem clarius adhuc demonſtrant in dicendi phaleris & figuris conquirendis ineptiæ, & in his verborum lenociniis ſtudium planè inane & ſuperuacuum. Etenim magna dictiuncularum colluuie apparatu repentino, & extemporaneo, ex neſcio quibus libris coaceruata, paucíſque quæ intelligi poſſent, infinita quadam verborum congerie ſedulò ſuperiniecta, opus hoc laborioſum procudit: quod laudant quidem & admirantur diſcipuli erroris, fortaſſis ex cæcitate, B qua in rectis laborant, priuati nimirum omni facultate recta à non rectis diſcernendi. at illi quibus cor ſordibus infidelitatis obſcuratum non eſt, rident: & nihili pendunt. Nam quis riſum contineat, cum videt promitti quidem pro veritate omnem curam & induſtriam, ipſam verò induſtriam totam in verborum figurarumque ineptiis nullo emolumento poni? Quid enim mementi adfert ad refutationem, vt ipſe quidem arbitratur, doctrinæ noſtræ, & commendationem C veritatis, eorum, de quibus ambigitur, exiſtimatio quædam peregrina, ornatæ ſchematibúſque comptæ orationis, & compoſitio noua & inuſitata, & iniuria affectata: & rurſus affectatio iniurioſa, nullo deſiderio, ea, quæ propoſita fuerant, perſequendi elaborata? Haud enim facilè quis dixerit, cuiuſnam ex eloquentibus veſtigia imitatus, eò proceſſerit, vt veluti ſcenicus quiſpiam portentorum & mirabilium effector, orationem oppoſitis, iſocolis, ſeu paribus membris, & ſimiliter cadentibus, tanquam crepitaculis quiD buſdam vocularum concinnitate diſtinxerit, cuiuſmodi præter multa alia, illa itidem ſunt, quæ ſtatim in exordio occurrunt, teretiſmata, & crepundia, mollia & laſciua ſotadea quæ mea quidem ſententia ille ne recitare quidem poſſe videtur firmo & quieto corporis ſtatu, ſed pedum ſtrepitu, manuumque plauſu aptè ſcilicet ad numerum, additis illis, nullo amplius opus eſſe, neque aliis orationibus, neque curis ſecundis.

In his igitur & ſimilibus libenter ei primas concedo, victoriaque planè frui æqua mente patior: neglecta enim cir-

ca res huiuſmodi accuratiore tanquam illis competentre, qui omnia ad laudem propriam referunt, ſi quam tamen laudem parit in tali orationis genere ſtudioſè verſari, cum verus & germanus ſermonis adminiſter D. Paulus ſola veritate ſpecioſus turpe cenſuerit huiuſmodi lenociniis orationem variare, noſque ad ſolam veritatem reſpicere docuerit. Rectè & conuenienter iſthoc ſanciens. Quid enim attinet curioſitatem illam orationis, quæ in crebris inciſis & commatis conſiſtit ad falſæ & fucatæ pulchritudinis complementum corradere illum, qui ornatu veritatis ſplendeſcit? His enim quos veritas deſerit vtile fortaſſis fuerit velare mendacium verborum venuſtate, inſperſa huiuſmodi inani & ſuperflua diligentia orationi, tanquam fuco quodam. Nam hoc pacto error probabilis, & dignus approbatione auditoribus videri poteſt, vtpote tectus & niteſcens talibus verborum ornamentis. At quando quis ipſam veritatem puram & nullius externi admixtione contaminatam ſectatur, natiua quadam pulchritudine ſplendeſcit oratio.

1. Cor. 2.

Cæterum aggreſſurus iam examen & diſcuſſionem eorum, quæ ſcripſit Eunomius, hærere mihi anceps videor, inſtar agricolæ cum omnis vētus quieſcit, incerti quonā modo frumētum à paleis ſegreget. tantum enim in hoc orationis aceruo ſuperflui & palearum eſt, vt ferè credā in omnibus, quæ iſte attulit, nihil proſus rerum doctarumque cogitationum ineſſe. At verò omnia quę ſcripſit, ſigillatim cōmemorare, inutile ſimul ad noſtrum propoſitum, & arduum, & à ſcopo noſtro alienum arbitror. Neque enim tantum nobis otii ſuppetit, vt arbitratu noſtro vanis hiſce rebus immorari liceat. Et par eſt probatum operarium vim ſuam inſumere non infructuoſis operibus, ſed in iis, quibus optatus fructus reſpondeat.

Mitto igitur quæcumq; initio ſtatim ſui oſtentandi gratia, tanquam veritatis preco eſſet, effutiit: prætereo etiam infidelitatis conuicium, quo aduerſarios ſuos aſperſit; dum perpetuum & indelebile odium ipſis inſitum eſſe ait. Nec dicam, quam inſolenter glorietur iis, quæ pro ipſo nuper decreta ſunt, nec tamen quænam illa ſint decreta, explicat;

A σπουδὴν ἔχων ὑπερβήσομαι, ὡς μόνοις τοῖς πρὸς φιλοτιμίαν ὁρῶσι προσήκουσαν· εἴγε τινὰ φέρει φιλοτιμίαν ὅλως τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων ἐνδιαθρύπτεσθαι· ἐπεὶ καὶ ὁ γνήσιος ὑπηρέτης τοῦ λόγου Παῦλος, μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ κοσμούμενος, αὐτό τε ταῖς τοιαύταις ποικιλίαις αἰσχρὸν ᾤετο κατασχηματίζειν τὸν λόγον, καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μόνην ἀφορᾶν ἐκπαιδεύει, καλῶς, καὶ προσηκόντως τοῦτο νομοθετῶν. τί γὰρ χρὴ τὴν κομμωτικὴν περιεργίαν εἰς τὴν τοῦ νόθου καὶ σεσοφισμένου κάλλους συντέλειαν ἐπισύρεσθαι τὸν τῷ κόσμῳ τῆς ἀληθείας ὡραϊζόμενον; B οἷς μὲν γὰρ ἄπεστιν ἡ ἀλήθεια, χρήσιμον ἴσως διὰ τῆς τῶν ῥημάτων ἡδονῆς ὑποφαρμάττειν τὸ ψεῦδος, οἷόν τι φῦκιον τὴν τοιαύτην περιεργίαν ἐνδιατείβοντας τῷ χαρακτῆρι τοῦ λόγου. οὕτω γὰρ ἂν πιθανή τε, καὶ εὐπαράδεκτος ἡ ἀπάτη τοῖς ἀκούουσι γένοιτο κατεγλωσσισμένη, καὶ περιλωθισμένη ταῖς τοιαύταις τοῦ λόγου κομψείαις. ὅταν δὲ καθαρά, καὶ ἀμιγὴς παντὸς δολεροῦ προκαλύμματος σπουδάζηταί τισιν ἡ ἀλήθεια, οἴκοθεν ἐπαστράπτει τοῖς λεγομένοις τὸ κάλλος.

C Μέλλων δὲ ἤδη τῆς ἐξετάσεως ἅπτεσθαι τῶν εἰρημένων, ἀμηχανεῖν μοι δοκῶ καθάπερ ἐν νηνεμίᾳ τις γεωργός, οὐκ ἔχων ὅπως διακρίναιμι τὸν καρπόν, καὶ τὸ ἄχυρον· τοσοῦτον ἐν τῷ θημῶνι τούτῳ τῶν λόγων τὸ περιττόν τε, καὶ ἀχυρῶδές ἐστι, ὡς ἐγγὺς εἶναι τοῦ μηδόλως νομίζειν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ὑπ' αὐτοῦ, πραγμάτων εἶναί τινα νοημάτων ὑπόστασιν. τὸ γὰρ πᾶσιν ἐφεξῆς τοῖς γεγραμμένοις ἐπεξιέναι, μάταιόν τι ἅμα πρὸς τὴν σπουδήν, καὶ ἐπίπονον. καὶ οὐδὲ συμβαῖνον κρίνω τῷ ἡμετέρῳ σκοπῷ. οὔτε γὰρ τοσοῦτον περίεστιν ἡμῖν τῆς σχολῆς ἔχειν κατ' ἐξουσίαν ἐνευκαιρεῖν τοῖς ματαίοις· καὶ προσήκειν D οἶμαι τὸν δόκιμον ἐργάτην, μὴ περὶ τὰ μάταια κατατρίβειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐν οἷς ὁ πόνος τὸν καρπὸν ὁμολογούμενον ἔχει.

Ὅσα τοίνυν εὐθὺς ἐν προοιμίοις ἀποσεμνύνων ἑαυτὸν ὡς ἀληθείας προστάτην τῷ τῆς ἀπιστίας ὀνείδει τῶν ἀντιτεταγμένων καταπάττεται, λέγων ἔμμονόν τι, καὶ δυσέκνιπτον αὐτοῖς ἐντετηκέναι τὸ μῖσος. καὶ ὡς ἐπισοβαρεύεται τοῖς ἔναγχος ἐγνωσμένοις αὐτῷ. τίνα μὲν τὰ γνωσθέντα μὴ προσθείς,

κρίσιν

κρίσιν δέ τινα τῶν ἀμφισβητησίμων ἐν αὐτοῖς γεγενῆσθαι λέγων· καί τινα δίκην ἔννομον τὴν τοὺς σωφρονεῖν αἰτίαν τοῖς οὐκ ἐν δίκῃ θρασυνομένοις ἐπάγουσαν, λέγων οὕτω πως τῇ ἰδίᾳ φωνῇ κατὰ τὴν λυδίαν ἁρμονίαν ἐκείνην· καὶ τῶν οὐκ ἐν δίκῃ θρασυνομένων ἐν νόμῳ δίκῃ σωφρονεῖν ἠναγκασμένων, ἣν καὶ ἀπόρρησιν τῶν ἐπαναστάντων ὀνομάζει· οὐκ οἶδ᾽ ὅ, τι νοῶν τὴν ἀπόρρησιν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὡς μάταιον ὄχλον, καὶ εἰς οὐδὲν φέροντα χρήσιμον παραδραμούμεθα τῷ λόγῳ. Εἰ δέ τινα τοῦ αἱρετικοῦ φρονήματος συνηγορίαν πεποίηται, πρὸς τοῦτό μοι καλῶς ἔχειν ἡγοῦμαι τὴν πλείω ποιεῖσθαι σπουδήν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ τῶν θείων δογμάτων ὑποφήτης ἐν τοῖς καθ᾽ ἑαυτὸν λόγοις πεποίηκεν· ὃς πολλῶν ὄντων δυναμένων εἰς πλάτος ἐκτεῖναι τὸν λόγον, διὰ τῶν ἀναγκαίων προϊὼν νόμων, συντέμνει τὸ πλῆθος τῆς ὑποθέσεως, τὰ κεφάλαια τῆς βλασφημίας ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἀσεβείας διαλεξάμενος.

Εἰ δέ τις ἐπιζητεῖ κατὰ τὴν τοῦ λόγου τάξιν ἀκολούθως ἀντιπαραθεῖναι καὶ τὴν ἡμετέραν, εἰπάτω τὸ κέρδος. τί πλέον γενήσεται τοῖς ἀκούουσιν, εἰ τὸν γρῖφον, καὶ τὸ αἴνιγμα τῆς ἐπιγραφῆς διαλύσαιμι, ὃ κατὰ τὴν τραγικὴν σφίγγα, εὐθὺς ἡμῖν ἐν προοιμίοις προτείνεται, τὴν καινὴν ἐκείνην ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν, καὶ τὸν πολὺν ἐπὶ τούτῳ λῆρον, καὶ τὴν μακρὰν τοῦ ὀνείρου κατὰ λέγων διήγησιν. οἶμαι γὰρ ἱκανῶς ἀποκναίειν τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ ἐν μόνῳ τῷ λόγῳ τοῦ ΕΥνομίου σωζόμενον τό τε γλισχρὸν, καὶ μάταιον τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ λόγου καινότητος, καὶ τὸ φορτικὸν ἅμα, καὶ περὶ αὐτοῦ τῶν οἰκείων διηγημάτων· οἵους πόνους, καὶ ἄθλους ἑαυτοῦ διεξέρχεται, διὰ πάσης γῆς, καὶ θαλάττης πεφοιτηκότας, καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ κηρυσσομένους; Εἰ δὲ ταῦτα πάλιν γράφοιτο, καὶ μετὰ προσθήκης, ὡς εἰκὸς τῶν τῆς ψευδολογίας ἐλέγχων πλεοναζόντων τὸν λόγον, τίς οὕτως στερρὸς φανεῖται, καὶ ἀδαμάντινος, ὡς μὴ προσναυτιᾶσαι τῇ ἀκαιρίᾳ τοῦ πόνου; εἰ δὲ καὶ τὴν ἔνθεον ἐκείνην ἱστορίαν ἐπὶ λέξεως γράφοιμι, τίς ὁ κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, διὰ τῆς ὁμωνυμίας αὐτὸν περιλυπήσας, οἷος ὁ βίος, τίνες αἱ σπουδαί. πῶς διεφέρετο πρὸς τὸν Ἀρμένιον διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἤθους;

A ſolum dicit de quæſtionibus dubiis iudicium factum. Et quidem legitimum, quod prętet fas elatos moderato animo eſſe coëgerit: Propriis verbis Lydio ſcilicet concentui ſimilibus ita ſcribens: *Sapere coactus iuſto iudicio iis, qui iniuſtè ſeſe extollebant*, quod iudiciũ etiam *interdictionem* & *proſcriptionem* rebelliũ nominauit, neſcio quid nomine *interdictionis* ſignificare volens. Hæc & id genus alia, vt inanem verborum turbam, & ad nihil omnino conducibilem præteribo tacitus. Sicubi autem hæreticam ſuam doctrinam cõfirmare nititur, ibi ſtudioſius & accuratius immorari operæpretium B exiſtimo. Ita namq; diuinorũ dogmatum interpres egit in ſuis libris: cui cum multa ſuppeterent, quibus orationẽ amplificare licuiſſet, adductis iis tantummodo, quæ neceſſaria cenſebat, prolixitatem argumenti contraxit, ſelectis blaſphemiarum capitibus ex omnibus illis, quæ liber ille impius continebat. S. Baſilius.

Quod ſi quis cupit refutationem noſtram codẽ ordine, quem ille ſeruat inſtitui: is explicet velim, quo commodo id fieret. Quæ ad audientes rediret vtilitas, ſi inſcriptionis griphum & ęnigma, quod inſtar ſphyngis à Tragœdis decantatæ, nobis in procemio proponit, diſſol- C uerem, cõmemorans videlicet ñouam illam pro Apologia Apologiam, & nugas alias complures, & longam quoque ſomnii enarrationẽ. Puto enim lectores ſatis magna moleſtia affectum iri Eunomii oratione; partim ob ſordidã & vanã in ipſa inſcriptione nouitatem, partim ob odioſam propriorum euẽtuum enumerationem. Quos namque labores, & quæ certamina à ſe ſuſcepta non refert, terra ſcilicet mariq; peruulgata, & toto terrarum orbe celebrata? Si hæc iterum ſcriberentur, & quidẽ cum additamento: vt fieri neceſſe eſt, erroris refutatione D orationem augente, quis adeò ferreus & adamantinus reperiretur, qui huiuſce diligentiæ importunitate non commoueretur ad nauſeam? Si præterea diuinam hiſtoriam ad verbum recitarem, quis nimirũ ille fuerit, qui ad Euxinum Pontum propter homonymiam ipſum contriſtauerit, qualis vita iſtic acta, quæ ſtudia ſuſcepta: quomodo ob morũ ſimilitudinẽ diſſenſerit à quodã Armenio,

& in quibus deinde inter ſe conuenerint reconciliatis animis, vt inuicto & celeberrimo præceptori ipſius (his enim hominem afficit præconiis) aſſentiretur; quænā ipſi ſtructæ ſint inſidiæ, & machinæ quibus in iudicium adductus ſit, non vllo obiecto crimine, quàm quòd præ cæteris gloria emineret: Si hæc, inquam, omnia hic referrem, an non, ſicut ij, qui verſantur cum illis, quos oculorum morbus tenet, ex continua conſuetudine cum ægris, morbum ſibi ipſi tandem pariunt; ita & ego correptus viderer graui ægritudine, rebus vanis ac friuolis ſtudioſè immorandi, ipſis veſtigiis garrulitatem perſequendo, & particulatim examinando, quos tandem ſeruos libertate donatos aſſerat, quam initiatorum conſpirationem; quamque mancipiorum aciem narret. Et quid ſibi volunt in orationem intruſi Montius & Gallus & Dometianus, & teſtes falſi, & Imperator iratus, & nonnulli in exilium acti? Quid enim huiuſmodi narratiunculis inanius, & ſtolidius, ſi inſtituantur ab eo, qui non nudam hiſtoriam ſe profiteri ſcribit, ſed refutationem eius, qui Hæreticis dogmatibus contradicit? in his certè hiſtoricæ narrationes nihil vtilitatis adferunt, quas ne ipſum quidem auctorem ſine oſcitantia perlegere poſſe exiſtimo: licet naturali quodam amore erga liberos ſuos trahantur patres; ibi enim quæ geſta ſunt explicantur calamitateſque verbis amplificantur, & tragico more hiſtoria exageratur.

Sed ne & ipſe diutius, quàm par ſit, me excuſando, inhæream in his ſtultis; & quemadmodum is, qui per cœnum agit equum, cœno quoque aſpergitur & maculatur: ita ego etiam percurrendo & commemorando ſingula, quæ ſcripſit iſte, contaminem librum meum: conſentaneum duco, vt quoad fieri poterit, totam hanc colluuiem, alto & celeri ſaltu orationis tranſiliam, magnum emolumentum ratus, ex hiſce ſordibus quàm citiſſimè euadere, & orationi finem imponere: ne libro etiam meo aſpergantur acerbitatis plena vocabula: Cupio enim, vt ex ſolius Eunomii ore prodeant illa, contra ſacerdotem Dei conuicia:

A εἶτα ἐπὶ τίσι συνέθεντό τε μετ' ἀλλήλων καὶ κατηλλάγησαν, ὡς ἐπὶ τὸν ἄμαχον ἐκεῖνον, καὶ τῇ δόξῃ πολὺν Ἀέτιον τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ συμφρονῆσαι. (τούτοις γὰρ αὐτὸν ἀποσεμνύνει τοῖς ἐπαίνοις) εἶτα τίς ἡ καθ' αὐτοῦ μηχανὴ, καὶ ἐπίνοια, δι' ἧς εἰς κρίσιν τὸν ἄνδρα κατέστησαν· ἔγκλημα ποιούμενοι τὸ εὐδοκιμεῖν αὐτὸν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εἶναι. Εἰ ταῦτα λέγοιμι πάντα, ἆρ' οὐχὶ καθάπερ οἱ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν νόσον, ἐκ τῆς πολλῆς ὁμιλίας τῶν προσνενοσηκότων ἐφ' ἑαυτοὺς ἕλκοντες, οὕτω καὶ αὐτὸς συμμετεσχηκέναι B δόξω τοῦ περὶ τὴν ματαίαν σπουδὴν ἀρρωστήματος; ἑπόμενος κατ' ἴχνος τῇ φλυαρίᾳ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἐξετάζων τίνας φησὶ δούλους εἰς ἐλευθερίαν ἀφιεμένους, τίνα μυουμένων στάσιν, καὶ ἀργυρωνήτων τάξιν. καὶ τί βούλονται Μόντιος, καὶ Γάλλος, καὶ Δομετιανὸς ἐπεισιόντες τῷ λόγῳ, καὶ μάρτυρες ψευδεῖς, καὶ βασιλεὺς ὀργιζόμενος, καὶ εἰς ὑπερορίαν τινὲς μεθιστάμενοι; τί γὰρ ἂν καὶ γένοιτο τούτων ματαιότερον τῶν διηγημάτων τῷ γε μὴ ψιλὴν ἱστορίαν διηγήσασθαι βουλομένῳ, ἀλλὰ διελέγξαι τὸν ἀντιπίπτοντα τῷ τῆς αἱρέσεως δόγματι. πολὺ δὲ μᾶλλον τὰ ἐπὶ τούτοις C διὰ τῆς ἱστορίας δηλούμενα, πλείονα τὴν ἀχρηστίαν ἔχει. οἶμαι γὰρ μηδ' ἂν αὐτὸν τὸν συγγραφέα διελθεῖν ἀνυστάκτως, κἂν φυσικῇ τινι στοργῇ κρατῶνται περὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν οἱ πατέρες· δηλοῦνται γὰρ ἐκεῖ δῆθεν τὰ πεπραγμένα, καὶ τὰ πάθη διὰ τοῦ λόγου εἰς ὕψος αἴρεται, καὶ εἰς τραγῳδίας ὄγκον ἡ ἱστορία παρασκευάζεται.

Ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς τῷ παραιτεῖσθαι πλέον τοῦ δέοντος, ἐμβραδύνω τοῖς ἀνοήτοις, καὶ καθάπερ ὁ διὰ βορβόρου τινὸς διελαύνων D τὸν ἵππον, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀηδίας καταπιμπλάμενος, οὕτω κἀγὼ διὰ τῆς μνήμης τῶν γεγραμμένων διεξάγων τὸν λόγον καταμολύνω τὸ σύγγραμμα, πρέπειν ἡγοῦμαι πάντα τὸν τοιοῦτον συρφετὸν, ὅπως ἂν ᾖ δυνατὸν, ὑψηλῷ καὶ ταχεῖ τῷ ἅλματι τοῦ λόγου διαπηδῆσαι. ἱκανὸν γὰρ κέρδος ἡ ταχεῖα τῶν ἀηδῶν ἀναχώρησις. πρὸς τὸ πέρας τῆς ἱστορίας ἐπισπεῦσαι τὸν λόγον· ὡς ἂν μὴ καὶ τῷ ἐμῷ βιβλίῳ τὰ τῆς πικρίας αὐτῶν ἐνστάζοι τὰ ῥήματα. μόνη γὰρ πρεπέτω τῇ Εὐνομίου φωνῇ τοιαῦτα λέγειν περὶ ἱερέων Θεοῦ,

A ὑπασπιστὰς καὶ ῥαβδούχους, καὶ δορυφόρους καταπλήσσοντας διερευνωμένους λαθεῖν οὐκ ἐπιτρέποντας τὸν κρυπτόμενον· καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ πολιᾶς ἱερέων οὐκ αἰσχύνεται γράφων. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς παιδευτηρίοις τῶν ἔξωθεν λόγων, εἰς γυμνασίαν τῆς κατὰ τὴν γλῶτταν, καὶ τὸν νοῦν ἑτοιμότητος, ἀφορμαὶ καταφορᾶς τοῖς μειρακίοις προτίθενται) κατά τινος ἀορίστου προσώπου· οὕτω κατ' εὐθείαν ὑπεμβαίνει τοῖς μνημονευθεῖσιν ὁ συγγραφεύς· καὶ τὴν κακήγορον αὐτοῖς ἐπαφίησι γλῶσσαν, καὶ τὰ ἔργα τῆς πονηρίας σιγήσας, ψιλὴν αὐτοῖς κατασκευάζει τὴν ἐργασίαν τῆς ὕβρεως· πᾶν ὄνειδος κατ' αὐτῶν συμπλάσσων B καὶ συνθεὶς ἐν ταῖς λοιδορίαις τὰ ἄμικτα, φακοτρίβωνα στρατιώτην, καὶ ἅγιον ἐξάγιστον, ὑπὸ νηστείας δὲ ὠχριῶντα, καὶ ὑπὸ πικρίας φονῶντα, καὶ πολλὴν τοιαύτην βωμολοχίαν, καθάπερ ἐν ταῖς ἔξω πομπαῖς διαβέβληταί τις. ὡς δι' ὑπερβολὴν ἀναιδείας αὐτῷ προσωπείῳ κωμάζων, οὕτως οὐδενὶ περιπετάσματι τῆς πικρίας ἑαυτοῦ συσκιάσας γυμνῇ, καὶ ἀπηρυθριασμένῃ φωνῇ τὰ ἐκ τῆς ἁμάξης προσφέρει. εἶτα ὁμολογεῖ ἐφ' οἷς παροξύνεται, ὅτι σπουδὴν ἐποιοῦντο, φησὶν, ἐκεῖνοι, μὴ πολλοὺς τῇ ἀπάτῃ τούτων συνδιαστρέφεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο C χαλεπαίνει, ἐπεὶ τοῖς μὲν πᾶσιν οἷς ἐβούλοντο τόποις κατ' ἐξουσίαν ἐνδιατρίβειν, ἀλλὰ γενέσθαι κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ τότε κρατοῦντος, Φρυγίαν αὐτοῖς ἐνδιαίτημα, ὡς ἂν μὴ πολλοὶ βλάπτοιντο τῇ πονηρᾷ συνουσίᾳ· καὶ ὑπὲρ τούτων ἀγανακτῶν ἐκεῖνα γράφει. καὶ ἡ πολλὴ βαρύτης τῶν ἄθλων, καὶ τὰ δυσβάστακτα πάθη· καὶ ἡ γενναία τῶν παθημάτων ὑπομονὴ τὸ Φρυγίαν αὐτοὺς ἀντὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀλλάξασθαι. πάνυγε. οὐ γὰρ ὄνειδος ἦν τῷ " Ὀλτισηρίῳ τὰ συμβεβηκότα, καὶ τοῦ πατρικοῦ φρονήματος καθαίρεσιν φέροντα, καὶ τὴν D τοῦ γένους ἀξίαν ὑβρίζοντα, ὡς μὴ ἂν ἑλέσθαι ταῦτα, ἐφ' οἷς νῦν χαλεπαίνει, τὸν ὀνομαστὸν ἐκεῖνον, καὶ διώνυμον Πρίσκον τὸν τοῦ πατρὸς τούτου πατέρα. ὅθεν τούτῳ τὰ λαμπρὰ, καὶ περίβλεπτα τοῦ γένους ἐστὶ διηγήματα. ὁ μύλων, καὶ τὸ σκύτος, καὶ τὸ οἰκετικὸν σιτηρέσιον, καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ Χαναὰν κληρονομία· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔδει κακίζεσθαι τοὺς τὴν μετάστασιν αὐτοῖς προξενήσαντας. συντίθεμαι τούτῳ κἀγὼ, ὅτι-

dum vocat nos *ſatellites* & *lictores* & *ſatrapas*, qui percellant & indagent abſconditum, & latitare volentem non permittant, & his ſimilia, quę contra venerandam ſacerdotum caniciem euomere non erubeſcit. Quemadmodum enim in ludis litterariis ad ſtyli linguæ & mentis exercitationem, & expeditam facilitatem, themata quædam adoleſcentibus proponuntur, quibus velut anſa quadam arrepta inuehantur in incertam quandam perſonam; ita iſte declamator in prædictos Dei ſacerdotes toto impetu incurrit, & maledicam ſtringit linguam, nulloque allato, cuius rei ſint, crimine, ſola conuiciandi libidine ipſis inſultat; omnibus contra illos probris confictis, & calumniis incompoſitis, appellitans videlicet militem, qui lentibus veſcatur, & ſanctum ſine ſanctitate, ieiuniis quidem pallentem, ſed ob mentis amaritiem cædes ſpirantem: vt taceā alias id genus ſcurrilitates in gentiliū conuentibus, hominum traducendorum gratia adhiberi ſolitas. Et quidem nonnulli eo impudentiæ procedunt; vt talia cōuitia ſine larua iactitent: ita & iſte nullo tegumento acerbitate ſua velata, libera & impudenti voce, ex plauſtro cōuicia fundit, & tandem quam ob cauſam adeò ſit irritatus, prodit; quia ſacerdotes Dei operam dederunt: ne multi fraudibus & impoſturis iſtorum circumuenirentur. Hoc ſcilicet dolet, nec non & illud, quod non habuerint poteſtatem vbique locorum habitandi, Imperatoris edicto in Phrygiam relegati, ne cōplures peſtifero ſuo conuictu inficerent, propter quæ ira accenſus ita ſcribit. *Et grauitas certaminū, & intolerandæ ærumnæ, & inuicta ærumnarū tolerantia ſatis enituerunt, quādo cum Phrygia natale ſolum cōmutarunt.* Omnino vero. Non enim dedecori erant Oltiſerio illa, quæ euenerunt: neque euerterunt paternæ gloriæ excelſitatem, neque generis ſplendorem iniuria affecerunt, vt periculum eſſet: ne ob ea, ob quæ nunc ſuccenſet, redundarent quoque ad celebrem & binominem Priſcum huius patris patrem: vnde iſte tam eximias & præclaras de origine ſua petiit narrationes: de mola nimirum & corio, ſeruilique demenſo, & de reliqua hæreditate Chanaan: & ſi horum gratia vituperationem merebantur, qui illis exilium procurarunt: fateor & ego

Φακοτρίβωνα Prouerb. Φακῶν κόπτειν ludere operam.

Theodoritus lib. de Heret. fabulis: Conſtantius cū nondum à recta via deflexiſſet Aëtium in quandam Phrygiæ ſolitudinē relegauit. Idē de Eunomio. In quadā Pāphylię ſolitudine habitare coactus eſt.

" Ὀλτισήριας, obſcurus vicus in Cappadocia Eunomij patria, à qua eundē Ὀλτισήριον nominat, & libr. 13. nouum *Paanica ex Oltiſiride* prodeūtem.

dignos eſſe reprehenſione, qui horum iſtis cauſa fuerunt, ſi qui tamen fuerunt: effecerunt enim, vt rerum ab iſtis geſtarum memoria ſepulta pleroſq; moribus & vita grauiores, fugiat, neq; integrum ſit poſterioribus de præteritis curioſius inquirere, quo tandem ſanguine ambo proſeminati & quod vitæ inſtitutum à patribus acceptum ſecuti ſint: & quid minus quidue maius, quam deceat liberos & ingenuos, in ſe obſeruātes, poſtea ad tantam nominis celebritatē famamque peruenerint; vt & Imperatoribus innoteſcerent, ſicut in hoc ſcripto inſolenter iſte gloriatur, vtq; omnia imperia & magiſtratus propter ipſos commouerentur, & vt potiſſimam mundi partem doctrina illorum peruagaretur.

An non hiſce rebus, ſi verum fateri velimus, quam maxima iniuria irrogata eſt, vel ipſi orationū ſcriptori, vel ipſius magiſtro: & eiuſdem vitæ inſtitutori Aëtio, quē mihi videtur Eunomius non tam ſuſpicere ob dogmatū peruerſitatē: quam ob vitæ compēdia & copias, quod affirmo, nō incertis quibuſdā cōiecturis ductus, ſed hiſce auribus meis ex iis quibus id optimè compertum erat, certior factus. Nam quis qualiſve fuerit Aëtius, audiui quondam ex Galatarum Epiſcopo Athanaſio: viro cui veritate nihil fuit antiquius, quique ad maiorem fidem illis, quæ narrabat, conciliandam, epiſtolam Georgii Laodicēſis demonſtrabat. Is ergo aiebat, Aëtium, non ab ineunte ætate dogmatum abſurditati ſtuduiſſe: ſed temporis progreſſione doctrinæ nouandæ operam dediſſe, vt hac velut arte victum ſibi pararet, quippe illum relicta cultura vineæ, quam poſſidebat (at quam iuſtè tacebo, ne videar odioſius narrationem auſpicari,) principio quidem factum eſſe fabrum caminarium, cuius ars circa ignem & fornaces ferreas fabricandas inſumitur, manibus verſantem malleos breuiculos, & exiguo incudi aſſidere ſolitum; ſub exili tugurio, ſordidèque & magna moleſtia vitæ neceſſaria hoc ſuo labore comparantem: quam enim mercedem adeò magni æſtimandam meretur ille, qui ſubpallida æramenta renouabat, qui foramina obturabat, quique ſtannum ictibus molliebat, & plumbeas lebetum baſes fundebat. cauſam vero vitæ mutandæ fuiſſe illi calamitatem quandam ex opificio ortam,

Aëtij vitã miſerrimã deſcribit Greg. Nyſſ. ait Theodoretus lib. de Hæret. fabulis.

A τοὺς ἀξίους τῆς περὶ αὐτῶν μέμψεως, οἱ τούτων αὐτοῖς αἴτιοι γεγονότες, εἴπερ ὅλως εἰσί τινες, ἢ γεγόνασιν· ὅτι τὴν πρεσβευομένων ἐκ γονέων διὰ τούτων συγκαλυφθεῖσα παραιρεῖται τὴν σεμνοτέρων τὴν μνήμην· καὶ οὐκ ἐᾷ πολυπραγμονεῖσθαι τὰ τῶν παρελθόντων πρεσβύτερα· ὁποίας ἑκάτερος ὁ κατ᾽ ἀρχὰς ἀξίας ὡρμήθησαν, ποίαν ἐκ πατέρων ἔχοντες ἀκολουθίαν τοῦ βίου. ὃ μικρὸν, ἢ μεῖζον τῶν ἐλευθέροις πρεπόντων ἑαυτοῖς συνεγνωκότες, ἔπειτα τοσοῦτον ἐγνωρίσθησάν τε, καὶ ὠνομάσθησαν, ὥστε καὶ βασιλεῦσι γενέσθαι γνώριμοι, καθὼς μεγαλαυ-B χεῖται νῦν ἐν συγγράμματι, καὶ πάσας τὰς ὑπερεχούσας ἀρχὰς ἐπ᾽ αὐτοῖς συγκινεῖσθαι. καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς οἰκουμένης τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς διαφέρεσθαι.

Ἆρ᾽ οὐχὶ τῷ ὄντι τὰ μέγιστα διὰ τούτων ἠδίκηται, ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ λογογράφος, ἢ ὁ προστάτης αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁμοίου βίου καθηγητὴς Ἀέτιος, ὅν μοι δοκεῖ μὴ τοσοῦτον πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ἄτοπον βλέπων ἐζηλωκέναι, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ τοῦ βίου παρασκευήν τε καὶ εὐπορίαν· λέγω δὲ ταῦτα, οὐ στοχασμοῖς τισι τεκμηράμενος, ἀλλὰ τῶν ἀκριβῶς ἐγνωκότων αὐτήκοος γεγονώς. τὰ γὰρ C κατὰ τὸν Ἀέτιον τοῦ ποτὲ Ἀθανασίου ποτὲ τοῦ Γαλατῶν ἐπισκόπου λέγοντος ἤκουσα, ἀνδρὸς οὐκ ἄν τι πρὸ τῆς ἀληθείας προτιμήσαντος, ἀλλὰ καὶ εἰς μαρτυρίαν τῶν πολλῶν τοῦ λόγου, Γεωργίου τοῦ ἐκ Λαοδικείας ἐπιστολὴν ἐπιδεικνύντος. ἔλεγε δὲ μὴ παρὰ τὴν πρώτην αὐτὸν ἐγκεχειρηκέναι τῇ τῶν δογμάτων ἀτοπίᾳ· χρόνοις δὲ ὕστερον τέχνην βίου τὴν καινοτομίαν ταύτην προστήσασθαι· ἐκδύντα γὰρ αὐτὸν ἤδη τῆς δουλείας ἀμπελίδος τῆς κεκτημένης αὐτὸν (ὃ δὴ ὅπως οὐδὲν δέομαι λέγειν, ὡς ἂν μὴ δόξαιμι κακοηθέστερον τοῦ διηγήματος ἄρχεσθαι) εἶτα μὲν καμινευτικὴν κατ᾽ ἀρχὰς τὴν ἔμπυρον ταύτην, καὶ βάναυσον τέχνην, D διὰ χειρὸς ἔχοντα σφῦρα βραχεῖα, καὶ ἄκμονι μικρῷ προσκαθήμενον ὑπὸ τελχίνῃ σκηνῇ γλίσχρως καὶ μετὰ πόνου τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης συμποριζόμενον. τίς γὰρ ἂν ἐκλογίσαιτο μισθὸς ἄξιος λόγου τῷ θεραπεύοντι τὰ ὑπόσαθρα τῶν χαλκωμάτων, καὶ παραβύοντι τὰς τρυματιὰς, καὶ τὸν κασσίτερον ταῖς πληγαῖς ἐπιλύοντι, καὶ μολυβδοχοῦντι τῶν λεβήτων τὰς βάσεις· ἄρξασθαι δὲ τῆς τοῦ βίου μεταβολῆς αἰτίαν, συμφοράν τινα διὰ τῆς τέχνης συμβᾶσαν αὐτῷ.

λαβόντος γάρ ποτε παρὰ γυναικὸς στρατιώτιδος, χρύσεόν τι σκεῦος τῶν περὶ δέρρην, ἢ χεῖρα περικοσμημάτων, ἐφ᾽ ᾧτε τὴν γενομένην αὐτῷ πληγὴν διορθώσασθαι, ἀπατῆσαι δι᾽ ἐπινοίας τὴν ἄνθρωπον· καὶ ὑφελέσθαι μὲν τὸ χρύσεον, ἀντιδοῦναι χάλκεον αὐτῇ τὸ σκεῦος, ἰσομεγέθες τῷ χρυσῷ· καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ὁμοίως ἔχον διὰ τῆς ἐπιπολαίου βαφῆς, χρυσίῳ τὸν χαλκὸν ἐπαλείψαντα, κατασοφισθεῖσαν δὲ τῷ φαινομένῳ τὴν ἄνθρωπον. δεινὸς γὰρ ἦν καὶ τῇ χαλκευτικῇ διὰ τῶν τῆς τέχνης σοφισμάτων, τοὺς χρωμένους παραλογίσασθαι, χρόνῳ φωρᾶσαι τὴν περὶ τὸ χρυσίον κακουργίαν ἐξαλειφθείσης ἐκ τοῦ χαλκοῦ τῆς βαφῆς· εἶτα μετελθεῖν ἐν δίκῃ τὸν κλέπτην, στρατιωτῶν τινων κατὰ τὸ συγγενὲς, καὶ ὁμόφυλον συγκινηθέντων εἰς ἀγανάκτησιν. τὸν δὲ παθόντα μετὰ τὴν πλημμέλειαν ἐκείνην, ὅσα παθεῖν εἰκὸς τὸν ἀπατεῶνα, καὶ κλέπτην, ὅρκῳ τῆς τέχνης ἑαυτὸν ἀποστῆσαι· ὥσπερ οὐχὶ τῆς προαιρέσεως, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτηδεύματος τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῷ τῆς κλοπῆς ἐμποιήσαντος. ἀκόλουθον δὲ μετὰ τοῦτο γενόμενον, ἰατροῦ τινος τῶν ἀγυρτευόντων, ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἀπορήσῃ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, οἰκίαις τε ταῖς ἀφανεστέραις, καὶ τισιν ἀπερριμμένοις ἀνθρώποις ἐπὶ τῷ προσχήματι τῆς ἰατρικῆς ἐπιφέρεσθαι. εἶτα κατ᾽ ὀλίγον εἰς εὐπορίαν αὐτῷ τῆς ἐπινοίας ἐλθούσης, Ἀρμενίου τινὸς εὐεξαπατήτου διὰ τὸ βάρβαρον, ὡς ἰατρῷ προσέχειν ἀναπεισθέντος, καὶ συχνὸν αὐτῷ ὑποχορηγοῦντος ἀργύριον, μικρὸν ἡγεῖσθαι ἤδη τὸ θητεύειν ἑτέροις ἐπὶ τῇ τέχνῃ, ἀλλ᾽ αὐτὸν ἀξιοῦν ἰατρὸν εἶναι τε ὀνομάζεσθαι. ἐντεῦθεν τοίνυν συλλόγων τε μετέχειν ἰατρικῶν, καὶ τοῖς πρὸς ἔριν λογομαχοῦσι καταμιγνύμενος, τῶν βοώντων εἷς ἦν. καὶ ἐν τῇ τοῦ λόγου ῥοπῇ τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν προστιθεὶς, οὐ μικρῶς ἐσπουδάζετο παρὰ τῶν τὸ ἀναιδὲς τῆς φωνῆς, πρὸς τὰς ἑαυτῶν φιλονεικίας ἐκμισθουμένων.

Λιπαρωτέρας δὲ διὰ τούτων προσγενομένης αὐτῷ τῆς μάζης, οὐκ ἐπιμένειν ᾤετο δεῖν οὐδ᾽ ἐν τούτῳ τῷ βίῳ, ἀλλὰ τὴν ἰατρικὴν ἐκείνην μετὰ τῆς χαλκευτικῆς κατ᾽ ὀλίγον ὑπαπεδύετο. Ἀρείου δὲ τοῦ θεομάχου τὰ πονηρὰ ταῦτα σπέρματα τῶν ζιζανίων ἐνσπείραντος, ὧν ὁ καρπός ἐστι τῶν ἀνομοίων τὰ δόγματα· αἱ τῶν ἰατρείων σχολαὶ τηνικαῦτα τοῖς

A Accepto enim ab vxore militis cuiuſdam vel manuum, vel colli ornamento, vt illud ictu quodam fractum repararet, circumueniſſe mulierem, & aureum quidem monile ſurripuiſſe: æreum autem reddidiſſe, æquè magnum ac aureum, planéque ſimile in ſuperficie, ob tincturam externam illito auro æri: deceptam vero apparente ſpecie fœminam (peritus enim erat variis fucis & fraudibus ærariæ ſuæ artis, circumſcribendi eos, qui opera illius vtebantur) ſucceſſu temporis impoſturam & maleficium deprehendiſſe, deleta ex B ære tinctura: cæterum deinceps furem in ius vocatum, militibus nonnullis pro mutuo inter ſe vſu & amore indignitatem facinoris ægrè ferentibus. Hunc autem perpeſſum ea, quæ impoſtorem & furem perpeti neceſſe eſt: iureiurando artificio ſuo ſeſe abdicaſſe. Quaſi non voluntas & propoſitum, ſed opificium ei furti cupiditatem inieceerit. Poſthæc factum fuiſſe famulum medici cuiuſdam circumforanei, ne omnino rebus ad victum neceſſariis deſtitueretur: & medicinæ prætextu ab- C iectorum & ſordidorum hominum caſas & latibula obiiſſe. Poſtea paulatim opibus auctum, & Armenio quodam, quem tanquam Barbarum in fraudem illicere nihil erat negotii, vt ſibi velut medico aures daret, perſuaſo, multiſque ab illo auri ponderibus acceptis, indignum exiſtimaſſe, vt in poſterum aliis in arte medica ſeruiret: ſed ſeipſum pro medico haberi & dici voluiſſe. Ex illo igitur tempore conuentuum medicorum participem factum, immiſcuiſſe ſe illis, qui linguam ad rixas ex- D ercent, vnumque ex numero rabularum fuiſſe, &, cum in linguæ volubilitate & viribus facultates ſuas ſitas exiſtimaret, non parum honoratum eſſe ab illis, qui impudentiam oris ad proprias contentiones conducunt.

Portò cum ex hoc vitæ genere pinguior ei obueniſſet fortuna, non putauit diutius in eo perſeuerandum, ſed artem illam medicam cum fabrili ſeu æraria paulatim deſeruit. Ario autem inimico Dei pernicioſa illa zizaniorum ſemina ferente (quorum fructus eſt doctrina Anomæorum) ſcholæ medicorum clamoribus Matth. 13.

de hac quæſtione perſonabant. Igitur cum Aëtius in hac palæſtra diligenter ſeſe exercuiſſet, & ſyllogiſmorũ etiam quorundam ex Ariſtotelicis monumentis congeriem collegiſſet, clarus & celebris erat, ſuperato etiam parente huius hæreſeos Ario, quod ad inuentorum dogmatum nouitatem attinet; & cum magis intelligeret ordinem & connexionem eorum, quæ Arius commentus fuerat, ſagax & ſolers habebatur, & ad res abſtruſas indagandas perquam idoneus, oſtendens, id quod creatum eſſet, & ex non ente ſeu nihilo, diſſimile eſſe Creatori, & ei, quod ex nihilo eduxit.

Vt ergo huiuſmodi ſermonibus rerum nouarum cupidas aures titillauit, accidit, vt hanc nouitatem etiam cognoſceret Theophilus Blemmys, cuius ſtudio, cum Gallo familiaris eſſet, aditus patefactus eſt Aëtio ad palatium. At cum Gallus præfectum Domitianum & Montium ſceleratè trucidare auſus fuiſſet, omnes, qui deteſtãdi illius facinoris participes fuerant, participes etiam fuerunt, vt par erat, interitus illius: ſolus iſte effugit ſupplicium, dignus iudicatus, qui nihil aduerſi pateretur, cum aliis eiuſdem ſceleris conſortibus. Interea magno Athanaſio ex Alexandrinorum Eccleſia Imperatoris tyrannide eiecto: Georgio autẽ Tarbaſthenite populum illum conuellẽte & exagitante, iterum Alexandrinus fit Aëtius, nemine inferior ex illis qui ob offam paraſitabantur Cappadoci. Non enim Georgio aſſentari neſciebat, quippe Chananæo: in quem velut eodem genere & tribu prognatum, admodum beneuolo erat animo: Ille viciſſim Aëtii oblectabatur cõſuetudine, iam pridem dogmatis illius peruerſitate captus, & Aëtio velut lucrum quoddam inſperatum propoſitus. Quæ minimè fugiebant genuinum ipſius diſcipulum Eunomium iſtum, qui cum patris ſui, cætera optimi, excepto hoc vno, quod talem genuit filium, viuendi rationem honeſtam quidem & legibus conſentaneam, ſed tamen difficilem ob egeſtatem, & infinitis plenam moleſtiis videret (erat enim agricola, aratro aſſuetus, & ruſculo ſuo colendo multo labore intentus: hyeme verò cum ab agricultura vacatio conceditur, prima elemẽta & ſyllabas puerulis elegãter efformans, mercede inde

De hoc Theophilo vide Barõ. anno Chriſti 354. nu 11. & ſeq.

Vide Sozomenũ li 4. cap. 6 qui Montium vocat magnum.

Vita Eunomij.

A περὶ τοῦ ζητήματος ἐκείνου θορύβοις περιηχοῦντο. ἐμμελετήσας τοίνυν τῇ τοιαύτῃ διατριβῇ καί τινα συλλογισμῶν ἔφοδον ἐξ Ἀριστοτελικῶν ἀπηχημάτων παρατηρήσας, ὀνομαστὸς ἦν, τὸν πατέρα τῆς αἱρέσεως Ἄρειον τῇ καινότητι τῶν ἐφευρεθέντων ὑπερβαλλόμενος, μᾶλλον δὲ τῶν παρ' ἐκείνου τεθέντων τὴν ἀκολουθίαν κατανοήσας ἀγχίνους τις ἔδοξεν εἶναι καὶ τῶν κρυφίων εὑρετικός· ὃ κτιστὸν, καὶ ὃ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀνόμοιον εἶναι τῷ κτίσαντι, καὶ τῷ παραγαγόντι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀποφηνάμενος. B

Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τῶν τοιούτων λόγων τὰς φιλοκαίνους τῶν τὰ αὐτὰ νοσούντων ἀκοὰς ἐγαργάλιζε, γινώσκει τὴν καινοφωνίαν ταύτην καὶ ὁ Βλέμμυς Θεόφιλος, ᾧ συνηθείας τινὸς περὶ τὸν Γάλλον προϋπαρχούσης, ὁ Ἀέτιος εἰς τὰ βασίλεια δι' αὐτοῦ παρεδύετο. τοῦ δὲ περὶ τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν καὶ Μόντιον ἄγους τηνικαῦτα τολμηθέντος τῷ Γάλλῳ, πάντες οἱ κοινωνοὶ τοῦ μιάσματος συμμετεῖχον ὡς εἰκὸς τῆς ἐκείνου καταστροφῆς. ἀλλ' οὗτος ἐκδιδράσκει C τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τοῦ παθεῖν τι κακὸν μετὰ τῶν συναιτίων τοῦ ἄγους, ἄξιος εἶναι κριθείς· ἐπεὶ τοίνυν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου βασιλικῇ δυναστείᾳ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας μετατεθέντος· Γεωργίου δὲ τοῦ Ταρβασθενίτου τὸν ἐκεῖνον λαὸν διαφοροῦντος, πάλιν Ἀλεξανδρεὺς ὁ Ἀέτιος, οὐδενὸς ἔλαττον ἔχων τῶν ὑποτρεφομένων καὶ παρασιτούντων τῷ Καππαδόκῃ· οὐδὲ γὰρ τῆς κολακείας ἀμελετήτως εἶχε· χαίρειν δὲ τούτῳ πάλαι τῇ διαστροφῇ κατειλημμένος τοῦ δόγματος, καὶ εὕρεμα εἶναι τῷ D Ἀετίῳ κατ' ἐξουσίαν προκείμενος.

ΟΥ τοίνυν λανθάνει ταῦτα τὸν γνήσιον αὐτοῦ ζηλωτὴν ΕΥνόμιον τοῦτον, ὃς τοῦ κατὰ φύσιν ἑαυτοῦ πατρὸς βελτίστου τὰ ἄλλα, πλὴν γενέσθαι τοιούτου πατέρα, εὐγνώμονα μὲν καταμαθὼν, καὶ νενομισμένην τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, μοχθηρὰν δὲ διὰ πενίαν, καὶ μυρίων γέμουσαν πόνων. Γεωργὸς γάρ τις ἦν ἐπικεκυφὼς τῷ ἀρότρῳ, καὶ πολὺν πόνον περὶ τὸ βραχὺ γήδιον ἔχων, διὰ δὲ τοῦ χειμῶνος, ὅτε τῶν περὶ τὴν γῆν καμάτων εἶχε τὴν ἄδειαν, τὰ πρῶτα στοιχεῖα, καὶ τὰς συλλαβὰς τοῖς παιδίοις ὑποχαράσσων εὐμηχάνως διὰ τῶν μι-

ἀνθρώπων ἐκείνων τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπορίζετο. ταῦτα τοίνυν περὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα βλέπων, ἐρρῶσθαι φράσας, τῷ τε ἀρότρῳ, καὶ τῇ σμινύῃ, καὶ πᾶσι τοῖς πατρικοῖς ἐργαλείοις, ὡς ἂν μὴ καὶ αὐτὸς προσταλαιπωροίη τοῖς ὁμοίοις τῶν πόνων, πρῶτον μὲν τῆς Προυνίκου σοφίας γίνεται μαθητής· καὶ γράφειν εἰς τάχος ἐκμελετήσας, συνῆν τὰ πρῶτα, τῷ ἐκ τοῦ γένους οἶμαί τινι, μισθὸν τῆς ἐν τῷ γράφειν ὑπηρεσίας τὴν τροφὴν ἔχων· εἶτα παιδαγωγῶν τοῦ τρέφοντος αὐτὸν τὰ μειράκια, κατ' ὀλίγον εἰς ῥητορικῆς ἐπιθυμίαν προέρχεται· καὶ τὰ ἐν τῷ μέσῳ παρίημι· τόν, τε ἐπὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ βίον, καὶ ἐφ' οἷς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κατελήφθη, καὶ μετὰ τίνων. μετὰ δὲ ταῦτα περὶ χλανίδα, καὶ ζώνην ἀσχοληθεὶς, ὥς φασιν.

Ἐπειδὴ πάντα μικρὰ, καὶ οὐδὲν τῆς ἐπιθυμίας ἄξιον ἐκ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἑώρα συναγειρόμενον, καταλιπὼν τὰ λοιπὰ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα, μόνον ἐξ ἁπάντων ἐθαύμασε τὸν Ἀέτιον· οὐκ ἀσυνέτως οἶμαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν εἰς ἐπίνοιαν βίου τοῦτο ἐπιλεξάμενος. ἀφ' οὗ γὰρ μετέσχε τῆς ἀπορρήτου ταύτης σοφίας, ἐξ ἐκείνου πάντα ἄσπαρτα αὐτῷ καὶ ἀνήροτα φύεται. σοφὸς γάρ τις ἐστὶ, περὶ ἃ τὴν σπουδὴν ἔχει, καὶ ἔγνω πῶς ἄν τις μάλιστα τοὺς ἐμπαθεστέρους τῶν ἀνθρώπων προσοικειώσαιτο. ἐπεὶ γὰρ εὐάλωτόν ἐστιν, ὡς τὰ πολλὰ, δι' ἡδονῆς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ πολλὴ πρὸς τὸ πάθος τοῦτο τῆς φύσεώς ἐστιν ἡ εὐκολία, ἐκ τῶν τραχυτέρων ἐπιτηδευμάτων πρὸς τὸ τῆς ἡδονῆς λεῖον ἑτοίμως καταπιπτούσης· ὡς ἂν μάλιστα κοινωνοὺς ἑαυτῷ πολλοὺς τῆς νόσου τῶν δογμάτων προσεταιρίσαιτο· τούτου χάριν ἡδὺς γίνεται τοῖς ὑπ' αὐτῷ τελουμένοις, τὸ πρόσαντες καὶ ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς, ὡς ἀπίθανον εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου παραδοχὴν ἀποβάλλων. καὶ οἷα μὲν διδάσκουσιν ἐν ἀπορρήτοις, καὶ ὅσα ἐκλαλοῦσιν, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγουσιν οἱ δι' ἀπάτης παραδεδεγμένοι τὸ μίασμα τήν τε ἀπόρρητον ἐκείνην μυσταγωγίαν, καὶ οἷα παρὰ τοῦ σεμνοῦ τῶν μυστηρίων ἱεροφάντου διδάσκονται, βαπτισμοῦ τε τρόπον καὶ φύσεως συνηγορίαν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα εἴ τινι φίλον δι' ἀκριβείας μαθεῖν, ἐκείνους διερωτάτω· οἷς ἀκίνδυνον φέρειν τι τῶν ἀπρεπῶν διὰ στόματος. ἡμεῖς δὲ σιγήσομεν· οὐδὲ γὰρ κατηγοροῦντας

A collecta, victum amictumque ſibi comparabat) hæc igitur & ſimilia in paterna domo animaduertens, multa ſalute aratro, & ſtiuæ, & omnibus paternis inſtrumentis dicta, ne & ipſe conflictari cogeretur huiuſmodi laborum difficultatibus, primum quidem mentem adiicit ad ſapientiam Prunici: & celeri manu ſcribere edoctus, principio quidem habitabat cum quodam ſuæ ſtirpis & familiæ, non alia miniſterii, quod ſcribendo exhibetur, mercede, quàm victu quotidiano. Deinde pædagogum agens puerorum ſui Domini, paulatim B accendi cœpit deſiderio Rhetoricæ ſeu eloquentiæ. Et illa quidem quæ intermedio tempore geſſit, ſciens prætereo, vt & vitam in patria actam, & in quibus Conſtantinopoli deprehenſus ſit, & cum quibus. Poſthæc lænulis & zonis conficiendis vacauit, vt ferunt.

De Prunico vide Epiphanium Hær. 21. 25. & 37. Sed huc nõ pertinet ille Prunicus, ſed iſte de quo Suidas, Προύνικος δρομαῖος, γοργός. Nam Prunici ſunt curſores, celeres, veloces inſtar curſorũ: itẽ baiuli qui onera mercede portãt, hîc pro celeri ſcriba à Nyſſeno vſurpatur.

At cum omnia hæc videret eſſe minora, nihilque inde valde expetendum ſibi prouenire, relicto priori vitæ inſtituto, ſoli ex omnib[9] ſeſe addixit Aëtio. Haud temere hũc, vt arbitror, tanquam vitæ ducem & exemplar, ſibi delegerat. C Ex quo enim in ineffabilis illius ſapientiæ communionem venit; ex eo tempore omnia illi ſine ſatu & inarata progenerantur. Sapiens enim eſt in iis, ad quæ animum appellit, & probè nouit, quanam arte homines affectibus magis obnoxios ſibi conciliare queat. Cum enim plurima mortalium pars voluptate facilè capiatur, cumque ad hæc magna ſit naturæ procliuitas, ab aſperiore vitæ diſciplina, ad voluptatis planum tramitem, natura facilè delabente, ideo vt quam plurimos inſani & peſtiferi dogmatis ſibi ſocios adiungat, ſuauem mel- D litumque ſeſe præbet ſuis ſectatoribus, repudiata virtutis difficultate, & moleſtia tanquam inutili, ad ſuorum myſteriorum approbationem. Et qualia quidem in occulto doceant, & quænam euulgent, inque lucem efferant, qui piaculo illo inquinati ſunt. & qualia ipſis à graui ſcilicet myſteriorum Antiſtite tradantur, modumque & ritum baptiſmalem, & naturæ patrocinium, & horum ſimilia; ſi quis accuratè noſſe velit, ipſos interroget, quibus nulla eſt religio turpia & indecora proloqui. Nos tacebimus, neque enim æquum

eſt, etiam accuſatores horũ meminiſſe, cum norint verbis quoq; puritatem honorare, neque prætextato ſermone libros commaculare: quamuis à veritate alienum non eſſet id, quod dicerent.

Sincerũ niſi vas, quodcumque infũdis aceſcit. quid mirum ſi Aëtius perverſo animo, Ariſtotelica doctrina perverſè abutebatur?

Cæterum, vt redeam ad ea, quorum gratia huc delapſa eſt oratio: ſicut Aëtio impietatis occaſio fuit * Ariſtotelis ars fallax & verſuta: eodem modo & vnico ipſius diſcipulo anſa huic oblata eſt ſplendidè inſultanti ſimplicitati eorum, quos in errorem coniecerat. Qua ergo in re, tanta ipſum iniuria affecit Baſilius ad Euxinum Pontum, aut in Armenia Euſtathius, de quibus prolixam & verboſam digreſſionem hoc loco texit? Qua in re turbarunt ipſius viuendi genus? An non potius nouam ipſorum gloriam magna acceſſione auxerunt? Vnde enim ipſis tanta nominis celebritas & fama? An non ab illis viris, ſi non mentitur accuſator? Quod enim celebres illi viri, vt teſtatur iſte ſcriptor, dignos reputauerint, cum quibus pugnarent, illos, qui obſcuri & ignoti erant: meritò occaſionẽ aduerſariis præbuit, vt maiores ſpiritus ſumerent, ſeſeque reliquis præſtare ſibi perſuaderent: & hac ratione prioris vitæ ignobilitatem & obſcuritatem tegere licuit, claro nomine apud omnes parto. Quæ omnia prudentibus ſedulò vitãda ſunt: neminem enim eorum, qui rectè ſapiunt, repereris, qui cupiat ſcelerib⁹ & maleficiis inclareſcere. At iſtis videtur hoc ſupremus felicitatis gradus: Quemadmodum fama eſt, inglorium quendam & abiectum in Aſia, cum celebritatem nominis apud Epheſios appeteret: non quidem animo facinus laude dignum concepiſſe: haud enim tantum potuiſſe: ſed tamen celebriorem euaſiſſe omnibus illis, qui ob maxima patrata facinora decantantur, excogitato contra Epheſios facto pernicioſiſſimo. Fuiſſe enim Epheſi ædificium quoddam publicum, magnificentia & mole ſumptuoſa cõſpicuum: hoc hominem illum iniecto igne concremaſſe: captumque & in iudiciũ ob audaciſſimum facinus adductũ, animi ſui cupiditatẽ confeſſum eſſe, ſcilicet ſe amore gloriæ ad hoc aggrediendum impulſum, quod putaret cũ ipſo facinore nomen etiã auctoris celebratum iri. Eadem via iſti quoque ad illuſtrẽ famam emerſerũt: excepto quod diſcrimẽ ſit in

A μεμνῆσθαι τῶν τοιούτων ἐνάγεις, καὶ λόγῳ τιμᾶν μαθόντας τὴν καθαρότητα, οὐδὲ τοῖς ἐμμελεστέροις τῶν διηγημάτων καταρρυπαίνειν τὴν συγγραφήν· κἂν ἡ ἀλήθεια τοῖς λεγομένοις παρέστη.

Πλὴν ἀλλὰ χάριν τῶν εἰρημένων ἐπιμνησθῆμεν· ὅτι καθάπερ τῷ Ἀετίῳ πορισμὸς ἦν ἀσεβείας ἡ Ἀριστοτέλους κακοτεχνία· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ κατηρτισμένῳ μαθητῇ κατὰ τὸ ἴσον τῷ διδασκάλῳ λιπαρῶς ἐμβιοτεύειν, τῇ ἁπλότητι τῶν ἀπατηθέντων ὑπῆρξε. τί οὖν τοιοῦτον ἠδίκησεν ὁ κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον Βασίλειος, ἢ ὁ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Εὐστάθιος, περὶ ὧν ἡ μακρὰ B παρενθήκη τῆς ἱστορίας ἐξυπλιάζεται. τί τὸν τοῦ βίου σκοπὸν αὐτῷ λελυπήκασι; τί δὲ οὐχὶ μᾶλλον τὴν καινὴν αὐτῶν δόξαν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐθρέψαν; πόθεν γὰρ αὐτοῖς τὸ γνωσθῆναι, καὶ εἰς τοσοῦτον ὀνομασθῆναι, ἢ οὐχὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων προσεγένετο; εἴπερ ἀληθεύει κατ' αὐτῶν ὁ κατήγορος. τὸ γὰρ εὐδοκίμους ὄντας ἐκείνους, καθὼς ὁ συγγραφεὺς μαρτυρεῖ, ἀξιομάχους ἑαυτοῖς κρῖναι τοὺς μηδαμόθεν ἔχοντας τὸ γινώσκεσθαι ἀφορμὴν τοῦ μέγα φρονεῖν, εἰκότως κατέστησε τοῖς ἀντιταχθεῖσι πρὸς τοὺς πλέον ἔχειν ὑπειλημμένους τῶν ἄλλων. ἐκ δὲ τούτου C περιῆν τὸ συσκιάζεσθαι μὲν τοῦ προτέρου βίου τὸ ταπεινὸν, καὶ ἀνώνυμον· ἀπὸ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα γνωρίμους εἶναι, ἃ φευκτὰ μὲν ἄλλως ἐστὶ τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. (οὐ γὰρ δή τις εὔξεται τῶν εὖ φρονούντων μέγας ἐπὶ κακῷ νομισθῆναι) τοῖσδε τοιούτοις ὁ ἀκρότατος ὅρος τῆς εὐκλείας δοκεῖ· καθάπερ φασὶ τῶν ἀδόξων τινὰ καὶ ταπεινῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, ὀνομαστὸν γενέσθαι παρ' Ἐφεσίοις ἐπιθυμήσαντα, μέγα μέν τι, καὶ λαμπρὸν ἔργον, μηδὲ εἰς νοῦν βαλέσθαι· μήτε γὰρ δύνασθαι· γενέσθαι δὲ τῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις γνωρισθέντων D διασημότερον, ὑπερβολήν τινα βλάβης ἐξευρόντα κατὰ τῶν Ἐφεσίων. εἶναι μὲν γάρ τι τῶν δημοσίων παρ' αὐτοῖς λαμπρότητι πάσῃ, καὶ πολυτελείᾳ περίβλεπτον· τὸν δὲ ἄνθρωπον πυρὶ τὴν μεγαλουργίαν ἐκείνην ἐξαφανίσαντα, ὁμολογῆσαι, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος ἐπὶ τῇ τόλμῃ κρινόμενον· ὅτι τὸ παρὰ πολλῶν γνωσθῆναι μέγα ποιούμενος ἐπενόησε τῷ μεγέθει τοῦ κακοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ τετολμηκότος συμμνημονεύεσθαι. τοιαύτη καὶ τούτοις ἡ τῆς περιφανείας ὑπόθεσις· πλὴν ὅσον πρὸς τὸ μεῖζον ἐν τῷ κακῷ, τὴν

παραλλαγὴν ἔχει. οὐ γὰρ ἀψύχοις οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ζώσῃ οἰκοδομίᾳ τῆς ἐκκλησίας διαλυμαίνονται· οἷόν τι πῦρ τὴν τοῦ δόγματος ἐνιέντες παραφοράν. ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τοῦ δόγματος λόγον, εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὑπερθήσομαι.

Τέως δὲ νῦν ὁ διὰ τὴν ἀλήθειαν μισεῖσθαι παρὰ τῶν ἀπίστων ἐν προοιμίοις αἰτιασάμενος οἷα κέχρηται τῇ ἀληθείᾳ σκοπήσωμεν· οὐδὲν γὰρ ἴσως ἀπὸ καιροῦ, καὶ διὰ τῶν ἔξω τοῦ δόγματος λόγων, ὅπως ἔχει περὶ τῆς ἀληθείας μαθόντας τεκμηρίῳ τούτῳ πρὸς τὰ δόγματα χρήσασθαι. ὁ γὰρ πιστός φησιν ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστι. μέλλων γὰρ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν συγγράφειν, τὴν καινὴν καὶ παράλογον ταύτην τοῦ λόγου, καὶ ἐπιγραφὴν καὶ ὑπόθεσιν τὴν αἰτίαν λέγει τῆς τοιαύτης παραδοξολογίας· οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αἰτιῶντος αὐτὸν πρὸς τὸν πρότερον γενέσθαι λόγον· ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἦν τῷ λόγῳ, ἀπολογία τὸ ὄνομα· λαβόμενος δὲ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν, ὡς μόνοις τοῖς κατηγορουμένοις τῆς ἀπολογίας πρεπούσης. εἰ δέ τις ἐφ' ἑαυτοῦ κατ' ἐξουσίαν γράφοι, ἄλλο τι, καὶ οὐκ ἀπολογίαν εἶναι τὸ συγγραφόμενον· τὸ μὲν μὴ δεῖν ἐπὶ προλαβούσῃ κατηγορίᾳ τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀτοπίας, οὐκ ἀντιλέγει· ὡς δὲ κατηγορηθεὶς ἐπὶ τοῖς μεγίστοις πρὸς τὴν ἐπαναχθεῖσάν μοι κρίσιν, ἀπολογήσασθαί φησιν. ὅσον δὲ τὸ ψεῦδός ἐστιν ἐν τούτοις, πρόδηλον ἐξ αὐτῶν οἶμαι τῶν εἰρημένων γενήσεσθαι. πολλά, καὶ δυσάρακτα πάθη, παρὰ τῶν κατακρινάντων αὐτὸν γεγενῆσθαι κατῃτιάσατο. καὶ ταῦτα ἔξεστιν ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ γεγραμμένων μαθεῖν.

Πῶς οὖν ταῦτα πέπονθεν, εἴπερ ἐπὶ ταῖς αἰτίαις ἀπολελόγηται. εἰ μὲν γὰρ ἐχρήσατο πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐγκλημάτων τῇ ἀπολογίᾳ, ψευδὴς ἡ τραγῳδία πάντως ἐκείνη, καὶ μάτην συμπέπλασται· εἰ δὲ πέπονθεν ἅπερ εἴρηκε, δηλονότι μὴ ἀπολογησάμενος πέπονθε. πάσης γὰρ ἀπολογίας οὗτός ἐστιν ὁ σκοπός, τὸ μὴ ἐᾶσαι παρακρουσθῆναι διὰ συκοφαντίας τοὺς κυρίους τῆς ψήφου· εἰ μὴ ἄρα τοῦτο λέγειν ἐπιχειρήσει, ὅτι τῇ μὲν ἀπολογίᾳ ἐπὶ τῆς κρίσεως προσεβά-

A ſceleris magnitudine. Non enim inanimatis ædificiis; ſed viuenti Eccleſiæ ædificio exitium pariunt, immiſſa quaſi flamma dogmatis impietate. Verùm orationem de doctrina in proprium reſeruabo locum.

Iam vero videamus, quàm verè conqueratur iſte in prooemio ſe ab infidelibus propter veritatem odio haberi. Fortaſſis enim non abs re fuerit, etiam ex iis, quæ ad doctrinam non pertinent, diſcere tanquam ex ſigno, qua fide verſetur circa illa, quæ propriè ad dogmata ſpectant. Nam *qui fidelis eſt in minimo*, *Luc. 16.*
B ait Dominus, *etiam in magno fidelis erit*. Apologiam enim pro apologia ſcripturus, ait ſe huius nouæ, inſuetæ & paradoxæ inſcriptionis & diſſertationis occaſionem non aliunde, quam ab illo, qui primam orationem refutauerat, deſumpſiſſe: primæ enim orationi apologiæ appellationem indiderat: cum * magiſter noſter obiiceret apologiæ titulum illis ſolis conuenire, qui aliquorum criminum accuſati eſſent: ſi quis verò ſponte ſua aliquid ſcriberet, aliud quiddam quàm apologiam, ſcriptum illud eſſe: hic quidem haud negat, non oportere, niſi accuſatione
C præeunte, Apologiam inſtituere, manifeſta abſurditate conuictus: ſed ait, ſe maximorum ſcelerum inſimulatum, apud Iudices, ad Apologiam ſuique defenſionem deſcendiſſe. At quam mendaciter hoc affirmet, planum fore arbitror, ex illis ipſis quæ iam dicemus. Conqueritur multa & intoleranda mala ſibi illata ab illis, à quibus, tanquam iudicibus, condemnatus ſit, & hoc quemuis ex libris à ſe editis cognoſcere poſſe.

Baſilius lib. 1 contra Eunomiũ.

Quomodo tam atrocia pertulit, ſi crimina obiecta per apologiam diluit? ſi enim Apologiam adhibuit ad hoc, vt
D effugeret ea, quorum verè arguebatur: falſa omnino & tragica, & fruſtrà confica illa Apologia fuit: Si vero perpeſſus eſt quæ narrat, vtpote ea perpeſſus eſt nulla adhibita Apologia: nam omnis Apologiæ finis eſt impedire ne iudices, & qui ius ſuffragii ferendi habent, à recto per fraudem auertantur: niſi fortaſſis dicat, ſe quidem Apologia vſum eſſe, non tamen in ſuam ſententiam iudices adducere po-

A tuiſſe; vt qui minus poſſet & valeret quam ſui aduerſarii. Sed nihil eiuſmodi de iudicio dicit; neque potuit. Qui enim potuiſſet, cum publico libro teſtetur, ſe infenſorum & ſibi infeſtorum iudicum ſententiam detrectaſſe? *Fatemur*, inquit, *nos ſilenter damnatos eſſe, cum in iudicum ſubſellia malefici & improbi quidem violenter inſiluiſſent*. Vbi valde oſcitans, ſeu indignans vt arbitror, & animo aliud agens, ſolœciſmum verbis admitti non animaduertit. Vocabulo * *inſilientium* magnificè Atticum agere ſeſe ratus. At huius vocis alium eſſe vſum, quàm nouus Atticiſta cenſuerit, omnibus compertum eſt, qui Rhetorum præceptis exculti ſunt: ſed hæc nihil ad noſtrum propoſitum.

εἰσφρησάντων ab εἰσφρέω quod eſt intus admitto, vel recipio. Item de vero Eunomium accepit pro εἰσπηδάω.

Poſt pauca hæc adiungit. *Si enim propterea exiſtimat Apologiam funditus tolli, quod iudices corruptos fugi, valdè vir bonus fallitur*. Quando igitur, & apud quos acer iſte apologiam inſtituit, ſi & iudices, vt hoſtes, fugit, & in ipſo iudicio, vt ipſemet aſſerit, conticuit? C Aſpicite egregium hunc veritatis propugnatorem, qui leui momento immutatus, ſponte ſua ruit ad mendacium, & verbo veritatem honorans, facto eidem reluctatur. Sed illud iucundum eſt: quod etiam in patrocinio mendacii langueſcit. Quomodo enim idem iuſtè de obiectis criminibus per Apologiam ſeſe purgauit, & rurſus prudenter conticuit, quod iudices eſſent hoſtes? Atque illa ipſa oratione, quam inſcripſit Apologiam, manifeſtè oſtenditur ad nullum tanquam tribunal iſtum fuiſſe vocatum. D Neque enim ad certos & definitos iudices procemium orationis dirigit, ſed ad quoſdam incertos homines, tam qui illo tempore viuebant, quàm qui poſtea naſcituri erant: apud quos, fateor & ego, longa Apologia ipſi opus eſſe, non abſimili eius, quam nunc publicauit, cum & ipſa alia quadam Apologia indigeat: ſed alia generali & accurata, quæ audientibus perſuadere queat, ipſum mentis compotem non fuiſſe, cum hæc talia chartis illineret. Mentis compos non erat,

L. ἀγανῆ, quæ eſt vera lectio.

A λετο· προσαγαγέσθαι δὲ τοὺς δικάζειν λαχόντας οὐ δυνηθεὶς τῶν ἀντιδικούντων ἠλαττώθη. ἀλλ᾽ οὐκ εἶπεν ἐπὶ τῆς κρίσεως τοιοῦτον οὐδὲν, οὐδὲ ἐμέλλησε. πῶς γάρ; ὅς γε ὁμολογεῖ διὰ συγγράμματος τοῖς ἐχθροῖς τε, καὶ πολεμίοις δικασταῖς χρήσασθαι μὴ ἐθελῆσαι. ἡμεῖς γάρ, φησι, ὅτι σιωπῶντες ἑάλωμεν, ὁμολογοῦμεν, κακούργων, καὶ πονηρῶν εἰς τὸ τῶν δικαζόντων χῶρον εἰσφρησάντων· ἔνθα, καὶ σφόδρα σφαδάζων ὡς οἶμαι, καὶ τῷ λογισμῷ πρὸς ἑτέροις ὤν, ἐμπλακέντα τῷ λόγῳ τὸν σολοικισμὸν ἀ- B τρύφως οὐ κατενόησε· πάνυ σοβαρῶς τῇ λέξει τῶν εἰσφρησάντων ὑπαττικίσας, ὡς ἡ χρῆσις, ἄλλη μὲν παρὰ τοῖς κατωρθωκόσι τὸν λόγον, ἣν ἴσασιν, οἱ τοῖς τοῦ ῥήτορος λόγοις καθομιλήσαντες, ἄλλη δὲ παρὰ τῷ νέῳ ἀττικιστῇ ἐνομίσθη· ἀλλ᾽ οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἡμέτερον.

Μικρὸν δὲ προελθών, καὶ τοῦτο προστίθησιν· εἰ γὰρ ὅτι μὴ τοῖς κατηγόροις δικασταῖς ἐχρησάμην, διὰ τοῦτο ἀναιρεῖν οἴεται τὴν ἀπολογίαν, λέληθεν ἑαυτὸν λίαν ὢν ἀκέραιος. πό- C τε οὖν ὁ δριμύς, καὶ ἐπὶ τίνων ἀπολελόγηται, ὁ τοὺς μὲν δικαστὰς διὰ τὴν ἔχθραν παραγραψάμενος, περὶ δὲ τὴν κρίσιν, ὡς αὐτὸς διαβεβαιοῦται σιγήσας. ὁρᾶτε τὸν σφοδρὸν τῆς ἀληθείας ἀγωνιστήν· ὡς δι᾽ ὀλίγου μεταβαλόμενος αὐτομολεῖ πρὸς τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ῥήματι τιμῶν τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἀντικαθίσταται. ἀλλ᾽ ἐκεῖνο χαρίεν· ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν " ἀγανῆ συνηγορείαν τοῦ ψεύδους. πῶς γὰρ ὁ αὐτός, καὶ δικαίως πρὸς τὴν ὑπενεχθεῖσαν κρίσιν ἀπολελόγηται, καὶ φρονίμως πάλιν διὰ τὸ ἐν D ἐχθροῖς εἶναι τὴν κρίσιν, ἀπεσιώπησε; καί τοι καὶ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ λόγου, ᾧ τὴν ἀπολογίαν ἐπιγράφει φανερῶς δείκνυται τὸ μηδαμῶς συστῆναι αὐτῷ δικαστήριον. οὐ γὰρ πρὸς δικαστὰς ὡρισμένους τὸ προοίμιον τοῦ λόγου προτείνεται, ἀλλὰ πρός τινας ἀορίστους ἀνθρώπους, τούς τε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὄντας, καὶ τοὺς ὕστερον γενησομένους· ἐφ᾽ οἷς ἔγωγε καὶ αὐτὸς συντίθεμαι, μεγάλης αὐτῷ δεῖν τῆς ἀπολογίας, οὐ κατὰ τὴν νῦν συγγραφεῖσαν· ἑτέρας πάλιν. ἀπολογίας εἰς συνηγορείαν προσδεομένην, ἀλλά τινος γενικῆς τε, καὶ ἔμφρονος ποιῆσαι τοὺς ἀκούοντας δυναμένης, ὅτι μὴ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς ἦν, ὅτε ταῦτα συνέγραφεν. ὃς δικαστήριον ἑαυτῷ συνεκρότει τῶν

A μήτε παρόντων, τάχα δὲ μήτε γενηθέντων ἀνθρώπων· καὶ τοῖς οὐκ οὖσιν ἀπελογεῖτο, καὶ παρῃτεῖτο τοὺς μὴ γεγονότας μὴ τῷ πλήθει διακρίνειν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, τῇ πλείονι μοίρᾳ τὸ κρεῖττον συνάπτοντας. πρέπει γὰρ ὄντως πρὸς τοὺς τοιούτους δικαστὰς τοὺς ἔτι ἐν τῇ ὀσφύϊ τῶν πατέρων ὄντας, τὴν τοιαύτην ἀπολογίαν προτείνεσθαι. καὶ οἴεσθαι δίκαια λέγειν, ὅτι ταῖς πάντων δόξαις, μόνος ἀντιβαίνειν ἔγνωκε· καὶ τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δοξαζόντων, ἀξιοπιστοτέραν οἴεται τὴν πεπλανημένην ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς φαντασίαν.

B Γραφέτω, εἰ δοκεῖ, καὶ τῆς δευτέρας ἀπολογίας ἀπολογίαν ἄλλην· ἣν γὰρ νῦν οὐ διόρθωσις τῶν ἡμαρτημένων, κατασκευὴ δὲ μᾶλλον τῶν ἐγκλημάτων ἐστί. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πᾶσα νόμιμος ἀπολογία πρὸς τὴν τοῦ ἐπενεχθέντος ἐγκλήματος ἀναίρεσιν βλέπει; οἷον, ὁ κλοπῆς, ἢ φόνου, ἢ τινος ἑτέρου πλημμελήματος αἰτίαν ἔχων, ἢ ἀρνεῖται καθόλου τὴν πρᾶξιν, ἢ εἰς ἕτερον μετατίθησι τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν· ἢ εἰ μηδὲν δύναιτο τούτων, συγγνώμην, καὶ ἔλεον αἰτήσει παρὰ τῶν κυρίων τῆς ψήφου. ἐνταῦθα οὔτε ἄρνησιν ὁ λόγος τῶν ἐπενεχθέντων ἔχει, οὔτε τὴν C εἰς ἑτέρους μετάστασιν· οὔτε καταφεύγει πρὸς ἔλεον, οὔτε πρὸς τὸ μέλλον εὐγνωμοσύνην κατεπαγγέλλεται. ἀλλ' αὐτὸ τὸ κατηγορούμενον ἔγκλημα διὰ φιλοπονωτέρας κατασκευῆς ἰσχυροποιεῖται. τὸ μὲν γὰρ προφερόμενον, καθὼς ἐκεῖνός φησι, ἀσεβείας ἐστὶ γραφή· οὐκ ἀόριστον αὐτῷ τὴν αἰτίαν ἐπάγουσα, ἀλλ' αὐτὸ προφέρουσα τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος, ἡ δὲ ἀπολογία, τὸ δεῖν ἀσεβεῖν κατασκευάζει, οὐκ ἀναιροῦσα τὴν αἰτίαν. ἀλλὰ βεβαιοῦσα τὸ ἔγκλημα· ἀδήλων μὲν γὰρ ὄντων τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, ἧττον ἴσως, ἦν ἐπικίνδυνον κατατολμᾶν τῆς καινότη- D τος· πάσαις δὲ τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς παγίας τῆς τοῦ θεολόγου διδασκαλίας ἐνυπαρχούσης, ὁ τὰ ἐναντία τοῖς κοινῇ παρὰ πάντων ἐγνωσμένοις βοῶν, ἆρα ἀπολογεῖται ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖται, ἢ μᾶλλον ἐφέλκεται καθ' ἑαυτοῦ τὴν τῶν ἀκουόντων ὀργὴν, καὶ πικρότερος ἑαυτοῦ κατήγορος ἵσταται· ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι, ὥστε εἴπερ εἰσὶ κατὰ τὸν λόγον τοῦ συγγραφέως, ἢ ἀκροαταὶ τῶν ἀπολογηθέντων, ἢ κατήγοροι τῶν κατὰ τὴν εὐσέβειαν αὐτῷ τολμηθέντων, αὐτὸς εἰπάτω· ἢ

A qui comminiſcitur iudices, neque præſentes, & fortaſſis neque natos, & coram illis qui non ſunt, ſeſe defendit: rogátque necdum natos, ne multitudine veritatem à mendacio diſcernere velint. At decet huiuſmodi iudices, qui adhuc in lumbis parentum ſuorum continentur, talis Apologia. Par etiam eſt illos credere, vera prædicare iſtum, qui ſolus communi omnium ſenſui refragatur, ſuámque vanam & inanem phantaſiam fide digniorem arbitratur, quàm vnanimem conſenſum omnium illorum, qui toto terrarum orbe nomen Chriſti glorificant.

B Scribat etiam, ſi placet, ſecundæ Apologiæ apologiam. Hæc enim, quam nunc edidit, non eſt criminum correctio, ſed magis confirmatio & approbatio. Nam quis neſcit omnem veram Apologiam ad obiectorum criminum refutationem dirigi, vt qui furti, homicidii, vel alicuius alterius ſceleris poſtulatur, is aut negat vniuerſim ſe id admiſiſſe, vel in alterum confert cauſam facinoris: vel ſi nihil horum queat: veniam & miſericordiam à iudicibus petit? At hic neque C negat Eunomius, quæ obiiciuntur; neque cauſam in alium transfert, neque ad miſericordiam confugit: neque in futurum tempus meliora promittit, ſed illud ipſum ſcelus, de quo accuſatus eſt, maiori ſtudio & apparatu confirmat. Nam quod obiicitur eſt, vt iſte dicit, *impietas*: non incerta & indefinita: ſed certa & determinata. Apologia vero docet impietatem: nec crimen diluit, ſed prorſus ſtabilit. Quod ſi pietatis doctrina fuiſſet incerta, & ignota, minus fortaſſis periculum fuiſſet, moliri eiuſmodi nouitatem. At cum in omnium pio- D rum animis doctrina * Theologi inſideat: num is, qui communibus omnium decretis & perſuaſionibus contraria tradit, depellit à ſe per defenſionem ea, quorum accuſatur: & non magis omnium audientium contra ſeſe iram prouocat, & vehementer ſuiipſius fit accuſator? Ego quidem ita ſentio. Itaque vtrum ſectatores Eunomii audituri ſint aliquam Apologiam, an accuſaturi ea, quæ ad pietatem peruertendam excogitauit, ipſe viderit: vel

* Baſilij.

& illud: quomodo accuſatores iniuriam illaturi & quam ſententiam iudices aduerſus ipſum pronunciaturi ſint, ſtabilito per Apologiam, nouiſque argumentis confirmato crimine?

Cæterum neſcio, quónam pacto in hæc, ex orationis ſerie & ordine inciderim, hoc ipſo dum orationis ordo non obſeruatur. Neque enim animus nunc eſt examinare, qua ratione inſtituenda ſit Apologia; ſed vtrum Apologiam Eunomius inſtituerit. Verùm ad propoſitam materiam reuertamur. Hunc ergo propriis verbis capi manifeſtum eſt. Nam qui ægrè ferens de mendacio iudicatum eſſe, dicit iniquos iudices ſe nactum, & terra mariq; circumductum, ſoliſq. æſtu & puluere plurima incōmoda perpeſſum eſſe: mox mendacium obuelans, clauū clauo, vt prouerbium habet, pellit, & alio mēdacio hoc mendacium corrigit: cum non pariter cum ipſo omnes ſciant, quòd nullā penitus vocem in iudicio miſerit, ait ſe detrectaſſe hoſtium tribunal, tacentemq; condemnatū. Quomodo clarius oſtendi poſſet, hūc & cum veritate & ſecum pugnare? Quando reprehenditur, quòd malè ſuum librum inſcripſerit, ait ſe iudicii neceſſitate compulſum, vt librum ſuum Apologiæ titulo prænotaret. Quando monſtratur, quòd nihil apud iudices ſit locutus, mox negat iudiciū, iudiceſque illos reſpuit. Videte egregium iſtum veritatis propugnatorem, vt validè contra mendaciū pugnat? & cum talis ſit audet magnum Baſilium nominare *malignum, improbum, mendacem, audacem, indoctum, adſcriptitium, ſeu ſpurium, rerum diuinarum imperitum*: & catalogo conuiciorum addit etiam *ſtupiditatem, inſaniam, furorem*, & infinita talia, quæ paſſim orationi ſuę aſpergit: ſufficere ratus linguæ ſuę aſperitatem & acerbitatem opponere, tanquā æquiualētem, omnium hominū teſtimoniis: qui & nomen magni Baſilii tanquam alicuius veterum ſanctorum admirantur: & putat iſte inuictum illum ſola conuiciandi libidine & impudētia lædi poſſe? Non adeò humilis & demiſſus Sol eſt, vt vſque ad ipſum pertingant lapides, vel aliquid aliud in ipſum emiſſum. Nam iacula recidunt in caput mittentis, & Sol omni iactu manet altior. Et licet quis criminetur ſolem vt obſcurum, haud tamen conuiciis ſplendor radiorum

A πῶς οἱ κατήγοροι καθυβρίσουσι· ἢ τίνα οἱ δικασταὶ περὶ αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξοίσουσι, προκατασκευαζομένου διὰ τῆς ἀπολογίας τοῦ πλημμελήματος.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ οἶδα πῶς παρενέπεσον· ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου τῷ μὴ καλῶς προῆχθαι τὴν ἀκολουθίαν. οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ πῶς ἐχρῆν ἀπολογήσασθαι πρόκειται νῦν ἐξετάζειν· ἀλλ' εἰ ἀπολελόγηται ὅλως. πρὸς δὲ τὸ προτεθὲν ἐπανέλθωμεν· ὅτι τοῖς ἰδίοις ἁλίσκεται φανερῶς οὕτως. ὁ δυσχεραίνων τὸ ψευδῶς κεκρίσθαι λέγει, καὶ παρανόμων ἐπιτυ-
B χεῖν δικαστῶν, καὶ διὰ γῆς, καὶ θαλάσσης ἀγόμενος, πρὸς ἡλίου τε φλογμὸν, καὶ κόνιν κακοπαθῆσαι. εἶτα πάλιν περιστέλλων τὸ ψεῦδος· ἥλῳ τὸν ἧλον, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκκρούει, ἄλλῳ ψεύδει τοῦτο τὸ ψεῦδος ἐπανορθούμενος. πάντων γὰρ αὐτῷ συνεπισταμένων, ὅτι οὐδεμίαν ἔρρηξεν ἐν δικαστηρίῳ φωνὴν, παρῃτῆσθαί φησι τὸ τῶν ἐχθρῶν δικαστήριον, καὶ σιγῶν ἁλῶναι. πῶς ἄν τις μᾶλλον ἐξελεγχθείη, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐναντίως ἔχων; ὅταν ἐγκαλεῖται περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου, τῇ κρίσει τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπολογίας προστίθησιν· ὅταν ἐλέγ-
C χηται, μηδὲν ἐπὶ τῶν δικαζόντων εἰπὼν, ἀρνεῖται τὴν κρίσιν, καὶ ἀπαξιοῖ τοὺς δικάζοντας. ὁρᾶτε τὸν σφοδρὸν πρόμαχον τῆς ἀληθείας, ὡς ἐρρωμένως πρὸς τὸ ψεῦδος ἀντικαθίσταται; εἶτα τοιοῦτος ὢν, πονηρὸν, καὶ κακοήθη, καὶ ψεύστην τὸν μέγαν Βασίλειον ὀνομάζειν τολμᾷ· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, θρασὺν, ἀμαθῆ, παρέγγραπτον, τῶν θείων ἀμύητον· προστίθησι δὲ τῷ καταλόγῳ τῆς λοιδορίας, καὶ παραπληξίαν, καὶ μανίας, καὶ μυρία τοιαῦτα, ἀφειδῶς πάντῃ καταμιγνύων τῷ λόγῳ. ὥσπερ ἐξαρκεῖν οἰόμε-
D νος τὴν ἑαυτοῦ πικρίαν ἀντίρροπον ταῖς πάντων ἀνθρώπων μαρτυρίαις γενέσθαι· οἷς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου, καθάπερ τινὸς τῶν ἀρχαίων ἁγίων τεθήπασι. καὶ νομίζει τὸν ἄτρωτον τῷ μώμῳ δύνασθαι μόνον διὰ τῆς λοιδορίας λυμήνασθαι. οὐχ οὕτω ταπεινὸς ὁ ἥλιος, ὡς μέχρις ἐκείνου φθάσαι τοὺς κατ' αὐτοῦ λίθους, ἢ ἄλλό τι βάλλοντα. πάλιν γὰρ ἐπαναστρέφει τὰ βληθέντα κατὰ τοῦ πέμψαντος· ὁ δὲ σκοπὸς μένει τῆς βολῆς ὑψηλότερος· κἂν τις ὡς ἀλαμπῆ διαβάλλῃ τὸν ἥλιον, οὐ τὸ φῶς τῆς ἀκτῖνος ἐκ τῶν σκωμμάτων

ἠμαυ-

ἢ ἀμαύρωσιν, ἀλλ' ὁ μὲν ἥλιος ἔσται καὶ σκωπτόμενος, ἥλιος, τοῦ δὲ λοιδορουμένου ὡς ἀφεγγῆ τὴν ἀκτῖνα, ἡ πήρωσις τῶν ὀφθαλμικῶν αἰσθητηρίων ἀπελεγχθήσεται· κἂν ὅτι μάλιστα, τούς τε ἀκουσομένους, καὶ τοὺς ἐντευξομένους πείθειν ἐθέλῃ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀπολογίας ἐκείνης, μὴ ταῖς πάντων περὶ τοῦ ἡλίου δόξαις προσέχειν, μηδὲ τὴν πολλῶν πεῖραν τῆς ἰδίας ὑπολήψεως ποιεῖσθαι κυριωτέραν, τῇ πλείονι μοίρᾳ τὸ κρεῖττον προσάπτοντας, μάτην ἐπὶ τῶν βλεπόντων ληρήσει.

Τίς οὖν εὔνους τῷ Εὐνομίῳ πεισάτω χαλινὸν αὐτὸν ἐπιθεῖναι τῷ στόματι, μηδὲ ἀφηνιάζειν τῇ ἀταξίᾳ τοῦ λόγου, μηδὲ πρὸς κέντρα λακτίζειν, μηδὲ θρασυστομεῖν κατὰ τοῦ τιμίου ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ τῇ μνήμῃ λαμβάνοντα μόνον τὸν μέγαν Βασίλειον, εὐλαβείας, καὶ δέους τὴν ψυχὴν ἀναπίμπλασθαι. τί γὰρ αὐτῷ καὶ πλέον ἐκ τῆς ἀμέτρου πομπείας ταύτης γενήσεται· ὅταν ὁ μὲν τοιοῦτος δοκῇ παρὰ πᾶσιν, οἷον αὐτὸν ἀνακηρύττει ὁ βίος, ὁ λόγος, ἡ κοινὴ τῆς οἰκουμένης περὶ αὐτοῦ μαρτυρία. ὁ δὲ κακίζειν ἐπιχειρῶν, τὸν ἑαυτοῦ δεικνύει τρόπον. ὡς μὴ δυνάμενος, καθώς φησί που τὸ εὐαγγέλιον ἀγαθὰ λαλεῖν τῷ πονηρὸς εἶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας φθέγγεσθαι· καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ προχείζεσθαι. ὅτι γὰρ ψιλὰ τῆς λοιδορίας ἐστὶ τὰ ῥήματα τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας οὐ προσαπτόμενα, ἐξ αὐτῶν ἐστι τῶν γεγραμμένων ὁ ἔλεγχος.

Ὑπέθετο τινὰ τόπον, ἐν ᾧ τὸν περὶ τῶν δογμάτων ἀγῶνα συστῆναί φησι, αἰνιττόμενος δὲ οὗτον, τὸ οὐδενὶ γνωρίμῳ σημείῳ δηλούμενον, ὥστε ἀνάγκην εἶναι τῷ ἀκροατῇ πεπλανημένως τῶν ἀδήλων καταστοχάζεσθαι· ἐν τούτῳ φησὶ συλλόγου γεγενῆσθαι τῶν πανταχόθεν λογάδων, καὶ ἐνακμάζει τῷ λόγῳ νεανικῶς, ὑπ' ὄψιν ἄγων δῆθεν τὴν τῶν πραγμάτων διασκευήν. εἶτα δικασταῖς τισὶ λέγει, μηδὲ τούτων ὀνόμασι μεμνημένος, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων προκεῖσθαι δρόμον, ὑποφωνεῖν δὲ, παρόντα τὸν ἡμέτερον καθηγητὴν, καὶ πατέρα· τῆς δὲ κρίσεως πρὸς τοὺς ἐναντίους τὸ κράτος μεταθείσης, φεύγειν αὐτὸν τοὺς τόπους, καταλιπόντα τὴν τάξιν, καί τινα καπνὸν τῆς πατρίδος μεταδιώκειν· καὶ πολὺς ἐστὶ διασύρων ἐν τῇ ὑπογραφῇ τῆς δειλίας τὸν ἄνδρα·

A imminuitur, ſed ſol etiam conuiciis impetitus, nihil aliud eſt, quam ſol: Interim, qui Solis radios tenebricoſos eſſe nugatur, nihil aliud reportat, quàm quod oculorum ſuorum cæcitatem inſigniter prodit: & quamuis maximè iis qui audiunt, & cum quibus agit, perſuadere velit, inſtar illius Apologiæ, ne aſſentiantur cõmuni hominum de Sole exiſtimationi, néve multorũ experientiam propriis perſuaſionibus præponant, rati apud plures inueniri id, quod rectius eſt: delirare cenſebitur talis ab iis, quibus videndi ſenſus non eſt ademptus.

B Qui igitur benè cupit Eunomio, moneat, vt ori ſuo frænum imponat: ne tam inſulſos & inconditos ſermones effutiat, néve contra ſtimulos calcitret, neque adeo audacter & inſolenter verbis ſeſe efferat, contemptu venerandi illius * nominis. quin potius ſola memoria Baſilium cõplexus, reuerentia & metu perfundi deberet. Nam quæ ex huiuſmodi iactandi ſeſe ſimul & conuiciandi petulantia exiſtet Eunomio vtilitas, cum qualis ille apud omnes habetur, talem illum prædicet vita, oratio, & concors orbis terrarum teſtimonium? quem dum iſte criminatur, ſuos C mores oſtendit: nequit enim bona loqui, vt alicubi dicit Euangelium, eò quòd malus ſit, ſed ex abundantia cordis loquitur, & ex malo theſauro ſua verba depromit. Quod autem conuicia ſint nuda verba, quæ ad ipſam veritatem non perringant, demonſtrare licet ex propriis iſtius ſcriptis. Baſiliꝗ. Matth 12.

Adducit locum quendam, in quo certamen pro doctrinæ veritate ſit ingreſſus, ſed neque locum nominat, neque vllo certo ſigno deſignat, vt neceſſe ſit auditorem incertis coniecturis fluctuare & circumferri. *In hoc*, inquit, *conueniſſe ex omnibus locis euocatos*, & pueriD liter in verbis luxuriatur, oculis videlicet ſubiiciens, & repræſentans conuentus illius apparatum. Deinde ait, iudicibus quibuſdam, neque enim hos nominat, vltimum ſupplicium fuiſſe propoſitum, his vero ſubſcripſiſſe etiam noſtrum * præceptorem & patrem. Iudicio autem aduerſariis potiores partes deferente, derepente illum fugiſſe, deſerto ordine, patriæque fumum quendã recta ſecutum eſſe: multuſque in traducẽdo & irridendo viro, Baſilium.

propter timiditatem, vt quiuis ex ipſius libro cognoſcere poterit. Nō enim mihi vacat omnia, quæ euomit ipſius bilis, verbis perſequi, ſed ad id tranſire, cuius gratia etiam prædicta attuli.

Quis eſt ille ſine nomine locus, in quo de dogmatum veritate habita eſt diſquiſitio? Quo tempore, quaue occaſione præſtātiſſimi quique ad certamen euocati ſunt? Quinam illi homines, qui terra marique ad communionem laborum properarunt? Quem mundum narrat, euentus expectatione ſuſpenſum, prꝍſtolantemq́; iudicū ſententiam? Aut quis pugnā hanc indixit, & ſimilia? Sed fortè hæc & id genus alia permittenda ſunt Eunomio, vt adoleſcētibus in ludo litterario, qui huiuſmodi inuentionibus & cōmentis orationi pondus & amplificationem quandam conciliare ſtudent. Illud ſolùm dicat, quis ſit inuictus ille pugil, cum quo congredi * præceptor noſter formidauerit? Si enim & hoc cōfictum eſt, & mendaciter excogitatum, vincat iterum, palmamque vanitatis referat, noſq́; tacebimus. Dum enim cum vmbris quaſi, & laruis inutiliter certatur, vera & genuina victoria eſt: ſponte ſeſe huiuſmodi victoria abdicare. quod ſi de rebus Conſtātinopoli geſtis loquitur, illudque conciliabulum ſignificat, & tragœdiis ibidem actis deſcribendis immoratur, ſeq́; magnum & inſuperabilem Athletam nominat; fateor, quod tempore illius pugnæ congreſſum aduerſariorum vitauimus, licet præſentes.

Baſilius.

Doceat, qui Baſilio timiditatem exprobrat, vtrum ipſe in medium proceſſerit: vtrum vocem pro ſui defenſione doctrinaque ſuâ ediderit, vtrum iuueniliter orationem amplificauerit, vtrum generosè cum aduerſa parte manus cōtulerit. At nihil, quod dicat, inueniet, niſi manifeſtè ſecum ipſe pugnare velit. Faſſus enim eſt, ſe ſilentio approbaſſe latam à iudicibus ſententiā. Si tempore illius pugnæ loqui oportebat, vt nunc iſte pro ſua authoritate decernit, cur tacens condēnatur? Si verò rectè & cōuenienter fecit, quod apud illos iudices magis optauerit ſilere, quàm loqui, quæ tādem iniquitas eſt, illi ſilentium laudi, nobis autem calumniæ & crimini eſſe? Quid hac abſurditate iniuſtius fuerit, ſi cum duo poſt cōuocatum illum conuentum, verba fecerint, ſe quidē opportunè Apologiam inſtituiſſe dicat, tanto videlicet poſt tempore: aduerſariū vero con-

A ἀπὸ ἔξεστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων τοῦ βουλομένῳ μαθεῖν. οὐ γὰρ ἐμοὶ σχολὴ πάντα τὸν ἔμετον τῆς ἐκείνου χολῆς, τῶν ἐμῶν λόγων καταςχεδιάζειν, ἀλλ᾽ οὗ χάριν ἐπιμνησθῆναι τῶν εἰρημένων, πρὸς τοῦτο καὶ μεταβήσομαι.

Τίς ἐκεῖνος ὁ ἀνώνυμος χῶρος, ἐν ᾧ περὶ τῶν δογμάτων ἐξετάζεται λόγος; τίς ὁ καιρὸς ὁ τοὺς ἀρίστους ἐπὶ τὸν ἀγῶνα καλῶν; τίνες οἱ ἄνθρωποι, οἱ διὰ γῆς, καὶ θαλάττης πρὸς τὴν κοινωνίαν τῶν πόνων ἑαυτοὺς κατεπείξαντες; τίνα λέγει κόσμον ἐπὶ τοῖς ἐκβησομένοις μετέωρον, ἀναμένοντα τὴν ψῆφον τῆς κρίσιν; ἢ τίς ὁ διαθεὶς τοὺς ἀγῶνας; B ἢ ταῦτα μὲν ἐάσθω κατὰ τὴν τῶν παίδων ἐν τοῖς διδασκαλείοις συνήθειαν, ἐν οἷς τοιούτοις περιευρέμασιν, ὄγκον τινα, καὶ μέγεθος, ἐπιμηχανῶνται τῷ λόγῳ· ἐκεῖνο δὲ μόνον εἰπάτω, τίς ὁ ἄμαχος ἐκεῖνος ἀγωνιστής, ᾧ συμπλακῆναί φησι δειλιάσαι τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. εἰ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο συμπέπλασται, νικάτω πάλιν, καὶ τὸ πλεῖον ἐχέτω τῆς ματαιότητος· ἡμεῖς δὲ σιγήσομεν. ἐν γὰρ τῷ σκιαμαχεῖν ἐπ᾽ οὐδενὶ χρησίμῳ ἡ ἀληθής ἐστι νίκη, τὸ τῆς τοιαύτης νίκης ἑκουσίως ὑφίεσθαι· εἰ δὲ περὶ τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει γεγονότων φησί. C κἀκεῖνο τὸ συνέδριον λέγει· καὶ ταῖς ἐκεῖ τραγῳδίαις ἐμφλεγμαίνει τῷ λόγῳ. καὶ τὸν μέγαν, καὶ δυσκαταγώνιστον ἀθλητὴν ἑαυτὸν ὀνομάζει. δεξαίμεθα τὰς αἰτίας· ὅτι παρόντες τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων, τοῖς ἀγωνιζομένοις οὐ συνεπλάκημεν.

Δειξάτω τοίνυν ὁ ἐκείνῳ τὴν δειλίαν ἐπονειδίζων, εἰ κατῆλθεν εἰς μέσους αὐτός; εἴ τινα ἔρρηξεν ὑπὲρ τῆς καθ᾽ ἑαυτὸν εὐσεβείας φωνήν; εἰ κατέτεινε λόγον νεανικῶς; εἰ λαμπρῶς πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους διηγωνίσατο; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι· ἢ ἑαυτῷ μάχεται περιφανῶς. ὁμολόγησε γὰρ σιωπῇ δεδέχθαι τὴν παρὰ τῶν δικαστῶν D ἐπενεχθεῖσαν ψῆφον. εἰ τοίνυν ἔδει παρὰ τοὺς ἀγῶνας λέγειν (τοῦτο γὰρ νομοθετεῖ νῦν τῷ συγγράμματι.) διὰ τί ποτε σιωπῶν καταχρίνεται; εἰ δὲ καλῶς ἐποίησεν, ἐπὶ τῶν δικαζόντων τὴν ἡσυχίαν τιμήσας, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ μὲν ἐπαινεῖσθαι σιγῶντα. ἡμῖν δὲ πρὸς διαβολῆς εἶναι τὴν ἡσυχίαν. τί ἂν τις ἀδικώτερον τῆς ἀτοπίας ταύτης ἐπινοήσειεν, εἰ τῶν δύο μετὰ τοὺς ἀγῶνας πεποιημένων τὸν λόγον, ἑαυτὸν μὲν κατὰ καιρὸν ἀπολελογῆσθαι λέγει, τοσοῦτον τοῦ καιροῦ κατόπιν γενόμενον, τὸν δὲ ἀντειπόντα τῷ λόγῳ

κακίζειν ὡς τοῦ καιροῦ τῶν ἀγώνων καθυστερήσαντα, ἢ τάχα προδιαβάλλειν ἔδει τῇ ἀντιῤῥήσει τὸν μέλλοντα ῥηθήσεσθαι λόγον. τοῦτο γάρ, ὡς ἔοικε, τῷ ἐγκλήματι λείπεται. τί δήποτε προεγνοὺς, ἃ γράφειν ἔμελλε, παρὰ τὸν τῆς κρίσεως ἐκείνης καιρὸν οὐ διήλεγξεν. ὅτι γὰρ οὐκ ἐν τῇ κρίσει τὴν ἀπολογίαν ταύτην πεποίηται, φανερόν ἐστι δι᾽ ὧν ὡμολόγησε. πάλιν γὰρ τῶν αὐτῶν ῥημάτων ἐπιμνησθήσομαι. ἡμεῖς γάρ, φησιν, ὅτι σιωπῶντες ἑαλώκαμεν, ὁμολογοῦμεν, καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι, πονηρῶν φησιν ἀνθρώπων τὴν τοῦ δικάζειν ἀξίαν λαχόντων· μᾶλλον δὲ ὡς αὐτὸς λέγει, εἰς τὴν τῶν δικαζόντων χώραν εἰσφρησάντων· ὅτι δὲ πάλιν τὸν προσήκοντα καιρὸν τῇ ἀπολογίᾳ προσμαρτυρεῖ, ἐξ ἑτέρων, ὧν εἶπε, δῆλόν ἐστι. οὕτω γὰρ ἡ λέξις ἔχει· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν φησιν οὐ πλασάμενος, ὑπὸ δὲ τῶν μεταξὺ ἀναγκαζόμενος κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν, καὶ τρόπον ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν προῆλθον ἔκ τε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ τῶν τούτου λόγων γέγονε δῆλον. τί οὖν ἐρεῖ ὁ πανταχοῦ ῥᾳδίως ἐπιστρέφων τὸν λόγον; οὐκ ἔδει σιωπᾶν ἐπὶ τῶν ἀγώνων; διατί οὖν ἄφωνος ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀγώνων ΕΥνόμιος. ἀλλ᾽ εὔκαιρος ἦν μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἀπολογία τούτῳ· πῶς οὖν ἄκαιρος, ἡ πρὸς τὰ εἰρημένα μάχη ἐκείνῳ;

Ἀλλὰ πάντων μᾶλλον, ὡς ἔοικεν, ἀληθὴς τοῦ ὁσίου ὁ λόγος· ὅτι ἐν προσποιήσει δὴ τῆς ἀπολογίας κατασκευὴν τῶν δογμάτων ἑαυτοῦ πρὸς τὸ δοκοῦν ἐποιήσατο καὶ ὁ κατ᾽ ἀλήθειαν τοῦ Φινεὲς Ζηλωτὴς· ὁ ἐξολοθρεύων ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ λόγου πάντα τὸν ἀπὸ τοῦ κυρίου πορνεύοντα· τὴν ἰατρικὴν μὲν τῆς ψυχῆς, ἀναιρετικὴν δὲ τῆς ἀσεβείας ἐπήγαγε μάχαιραν, τὴν ἀντίρρησιν λέγω τῆς βλασφημίας. εἰ δὲ ἀντιτύπως οὗτος ἔχει, καὶ τὴν θεραπείαν οὐ δέχεται, ὁ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἀποστασίας νεκρώσας, τοῦ ἑλομένου τὸ κακὸν ἡ αἰτία, φησὶ τοῦτο καὶ ὁ ἔξωθεν λόγος. τοιοῦτος μὲν οὖν κατά τε τῆς ἀληθείας, καὶ καθ᾽ ἡμῶν ὁ ΕΥνόμιος. ἡμῖν δὲ ἐξὸν μὲν κατὰ τὸν ἀρχαιότερον νόμον τὸν συγχωροῦντα τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, ἀφθόνως αὐτὸν ἀντιβάλλειν τοῖς ὀνείδεσι, καὶ ἐν πολλῇ τῇ ῥᾳστώνῃ πρὸς τὸν λελυπηκότα φιλοτίμως ταῖς λοιδορίαις ἐνδαψιλεύεσθαι· εἰ γὰρ τοσούτων ἐκεῖνος εἰς ὕβριν καὶ λοιδορίαν εὐπόρησε,

A tumeliis inſectari, quaſi neglexerit opportunum dicendi tempus? Fortè refutare debebat illam orationem, quæ poſtea primùm ſcribenda erat? Hoc enim, vt videtur, querela illa poſtulat: Quare præſens non refutauit, tempore iudicii, illa, quæ poſtmodum ſcripturus erat? Nam quod in ipſo iudicio nulla apologia ſit vſus, ex propria ipſius confeſſione planum relinquitur. Iterum namque eadem verba repetam. Dicit enim: *Fatemur quod capti ſumus tacentes.* & cauſſam adiungit: *cum maligni homines iudicandi poteſtatem nacti eſſent*, vel vt ipſe B loquitur; *in locum Iudicum inſiluiſſent.* Cæterum, quod loco & tempore opportuno ſeſe apologiam inſtituiſſe profiteatur: ex aliis, vt dixi, manifeſtum euadit. Sic enim habet ad verbum. *Quod autem nihil vltro commentus, ſed à iudicibus coactus debito tempore & modo ad apologiam confugerim, ex rebus ipſis, & ex huius verbis* perſpicuum fit. Quid igitur dicet is, qui in omnes figuras orationem contorquet? Non oportebat tacere in illo iudicio & certamine? Quare ergo in illo conflictu obmutuit Eunomius? C Sed huic tempeſtiua & opportuna erat Apologia etiam poſt illam concertationem. Quomodo igitur intempeſtiua eſt Baſilio eorum, quæ adducta ſunt confutatio?

Sed verum eſt quàm maximè id, quod Sanctus ille dixit, hunc prætextu Apologiæ, arbitratu ſuo ſtabilire voluiſſe ſua dogmata: germanus imitator Zelotæ illius Phinees, qui rhomphæa ſua perdit omnem, qui à Domino per fornicationem deflectit: vibrauit equidem gladium, medicinam facere & D impietatem exſcindere ſolitum, refutationem intelligo blaſphemiarum. Si iſte reſiſtit curationis impatiens, quòd ſua defectione animam interemerit, culpam ſuſtinet is, qui malum elegit, vt & externorum quiſpiam dixit. Talis igitur & contra veritatem, & contra nos eſt Eunomius. Nobis verò licebat ex lege veteri, quæ concedit paria referre auctoribus, egregiè ipſum conuiciis onerare: & multa quiete ac ſecuritate, quā moleſtè ferret, maledictis & ſcommatibus iaciendis, ſtudioſè & accuratè operam impendere: ſi enim ipſe adeò conuiciis & criminationibus abūdauit,

Exod. 21. Leuit. 24. Deut. 19.

aduerſus illum, qui huiuſmodi cõuiciis nullam occaſioné dedit: quam vberem & benignam inueniret, quis materiam, ſi cui animus eſſet, grauem ſcilicet Eunomii vitam irridendi, & ludibrio exponendi. Verum cum ab initio à diſcipulo veritatis in Euangelicis præceptis inſtructi ſimus: Oculum pro oculo neque excindimus, neq; denté pro dente commutamus: probè compertum habentes maledicta & facta, cõtrariis euaneſcere, & interire ſolere: neq; vnquam maledicta, aut facta in infinitum procederent, ſi quid rerum meliorũ interpoſitum, perpetuam illã malorum ſeriem, & tenorem perennem interrumperet: quia criminandi & calumniandi primus impetus æquo & patienti animo ſiſtitur, ne feratur vlterius: Quare ſi quis iniuria iniuriam, & conuitium conuitio vlciſci velit, in immenſum tandem excreſcet ſemper magis atque magis roborata improbitas.

Matth. 5.

Quocirca ad examen & diſquiſitionem ipſius dogmatis feſtinabo, omnibꝰ, quæ in medio orationis curſu infercit, præteritis, cũ nihil aliud complectãtur, quam iniuriam, irriſionem, conuicium, ſcõmata. Si quis putat me conuiciandi palæſtram ſubterfugere, quod par pari referre neſciam: is conſideret ſeipſum velim, quanta videlicet ad malum ſit facilitas, quæ ſponte ſua & abſque vllo magiſtro ad peccatum delabitur. Nam vt quis malus fiat, in ſola electione voluntatis ſitum eſt, imò ſæpe ad malum conſummandum ſufficit voluntas. At longè maior apparet facilitas in vitiis linguæ. Reliqua enim peccata vt perpetrentur, ſæpe indigent tempore ac labore, & aliorum etiam auxilio. Sed oris & linguę naturę ſemper quaſi domi habet peccandi facultatem. Qui omnia confirmat, ille ipſe, quem præ manibus habemus Eunomii liber, in quo, qui eum nõ obiter inſpexerit, clarè deprehẽdet, quanta ſit procliuitas & facilitas in iis peccatis, quę lingua cõmittuntur, quam imitari, res eſt omniũ facillima, etiam ſi quis in maledicẽdi arte minimè ſit exercitatus. quid enim laboret quis in inueniendis conuitiorum nominibus, cum illa ipſa, quibus ipſe vſus eſt, regerere liceat in conuitiatorem, qui omnia maledictorum, & calumniarum genera in hunc ſuum librum comportauit: neque quidquam calumniatum repereris,

A κατὰ τοῦ μηδεμίαν εἴσοδον δεδωκότος τῷ μώμῳ, πόσους εἰκὸς εὑρεθῆναι τοιούτους λόγους τοῖς τὸν σεμνὸν αὐτοῦ διακωμῳδοῦσι βίον. ἀλλ' ἐπεὶ τῷ εὐαγγελίῳ μαθητεύειν ὑπὸ μαθητοῦ τῆς ἀληθείας ἐξ ἀρχῆς ἐπαιδεύθημεν, οὔτε ὀφθαλμὸν ἀντεκκόπτομεν, οὔτε ὀδόντα ὀδόντος ἀνταλλασσόμεθα, εἰδότες ὅτι τὰ πονηρὰ τῶν γινομένων τοῖς ἐναντίοις λύεσθαι πέφυκε· καὶ οὐκ ἄν τι τῶν κακῶς λεγομένων, ἢ πραττομένων εἰς τὸ ἄπειρον προεχώρησεν, εἴ τι τῶν χρηστοτέρων διὰ μέσου παρεμπεσὸν,
B τὸ συνεχὲς τῆς τῶν κακῶν ἀκολουθίας ἐκκόψειεν· ἐκ τούτου ἡ τοῦ λοιδορεῖσθαι, καὶ ὑβρίζειν ἀκολουθία, διὰ μακροθυμίας ἵσταται τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς· ὡς εἴ γέ τις ὕβρει τὴν ὕβριν, καὶ λοιδορίᾳ τὴν λοιδορίαν ἀμείβοιτο, πλεονάσει πάντως τρέφων διὰ τῶν ὁμοίων τὸ ἄτοπον.

Διὰ τοῦτο πάντα τὸν ἐν τῷ μέσῳ λόγον καταλιπὼν, ὕβριν ὄντα, καὶ χλευασμὸν, καὶ λοιδορίαν, καὶ σκώμματα, πρὸς τὴν τοῦ δόγματος ἐξέτασιν κατεπείξω τὸν λόγον. εἰ δέ τις παραι-
C τεῖσθαί με τὸ λοιδορεῖν, δι' ἀπειρίαν τῶν ὁμοίων ἀνταποδόσεων λέγοι, σκεψάσθω ἑαυτόν· ὅση πρὸς τὸ χεῖρόν ἐστιν ἡ εὐκολία δίχα τινὸς πραγματείας αὐτομάτως πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κατολισθαίνουσα. τὸ γὰρ γίνεσθαι κακὸν, ἐν τῷ προελέσθαι μόνον ἀπόκειται, καὶ ἤρκεσε πολλάκις πρὸς τελείωσιν κακίας, ἡ βούλησις· πολὺ δὲ πλέον τὸ εὔκολον ἐν τοῖς κατὰ τὴν γλῶσσάν ἐστι πλημμελήμασι. τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ χρόνου, καὶ πραγμάτων, καὶ τῆς ἔξωθεν συνεργίας εἰς τὸ γενέσθαι προσ-
D δέεται· ἡ δὲ τοῦ λόγου πρόσφυσις κατ' ἐξουσίαν ἔχει τὸ πλημμελεῖν. ἀπόδειξις δὲ τῶν γινομένων αὐτὸς ὁ ἐν χερσὶν ἡμῶν τοῦ Εὐνομίου λόγος, ὃν ὁ μὴ παρέργως κατανοήσας, εὑρήσει τὸ κατάντες τῆς ἐν τοῖς ῥήμασιν ἁμαρτίας, ἣν μιμεῖσθαι πάντως, τῶν εὐπορωτάτων ἐστί. κἂν παντελῶς τι ἀμελετήτως ἔχοι τῆς τοῦ βλασφημεῖν ἐμπειρίας. τί γὰρ δεῖ κάμνειν ὀνοματοποιοῦντα τὰς ὕβρεις; ἐξὸν τοῖς ῥηθεῖσιν αὖθις ἐπὶ τὸν ὑβρίσαντα χρήσασθαι. πάντα γὰρ ἐν τῷ μέμψεως τύπῳ τοῦ λόγου, ψευδῆ, καὶ βλάσφημα πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ παραδόγματα συμπεπλασμένα διερραψῴδησε,

καὶ οὐκ ἔστιν ὅτι οὐκ ἐγκέχραπται τῶν ἀτόπων. δεινός, φησι, ἐριστικός, ἀληθείας ἐχθρός, σοφιστής, ἀπατεών, ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, καὶ μνήμαις ἀντιπιπτόμενος, τὸν ἐκ τῶν πραγμάτων οὐκ αἰσχυνόμενος ἔλεγχον, οὐ φόβον τὸν ἐκ τῶν νόμων, οὐ ψόγον τὸν ἐξ ἀνθρώπων εὐλαβούμενος*, ἀλήθειαν δεινότητος διακρίνειν οὐκ ἐπιστάμενος· προστίθησι τούτοις καὶ ἀναίδειαν, καὶ πρὸς τὸ λοιδορεῖν ἑτοιμότητα· εἶτα ἐκμελῆ φησι, καὶ μαχομένων ὑπονοιῶν πλήρη, καὶ ἐξ ἀναρμόστων τὸν λόγον ἁρμόζοντα, καὶ ταῖς ἰδίαις φωναῖς μαχόμενον, καὶ τὰ ἐναντία φθεγγόμενον· καὶ πολλὰ εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ κακὰ θέλων, εἶτα τὴν πικρίαν τῆς ψυχῆς ἐμπλῆσαι ἐν τῇ καινότητι τῶν ὕβρεων οὐ δυνάμενος, ἐπειδὰν οὐκ ἔχῃ ὅ, τι καὶ εἴποι, πολλάκις ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανέρχεται· καὶ ἅπαξ εἰπών, ἐπαναχυκλοῖ πάλιν, καὶ ἐκ τρίτου τὰ αὐτά, καὶ ἐκ τετάρτου. καὶ ὑπὲρ τοῦτο, ὥσπερ τινὰ δίαυλον ἀνακάμπτων τῷ λόγῳ, διὰ τῶν αὐτῶν ὕβρεων, καὶ τῆς λοιδορίας ληρημάτων, ἄνω καὶ κάτω διὰ τῶν ὁμοίων περιχωρῶν, ὥστε μηκέτι χαλεπαίνειν αὐτοῦ τῇ ἀναισχυντίᾳ τῶν ὕβρεων, ἐν τῷ προσκορεῖ τῶν λεγομένων τὸν θυμὸν ὑπεκλύοντα. βδελύξαιτο ἄν τις μᾶλλον, ἢ εἰς ὀργὴν ἔλθοι. οὕτως ἀνδραποδώδη, καὶ χαρίτων ἄμοιρα, καὶ ἀπὸ τῆς τριόδου τὰ σκώμματα, γραός τινος διακωθωνιζομένης, καὶ ὑπ' ὀδόντα γρυζούσης, οὐδ' ὁπωσοῦν διαφέροντα.

Τί οὖν; ἆρα ἐπεξελθεῖν δεῖ τοῖς καθέκαστον, καὶ περὶ πάντων τῶν ἐφ' ὕβρει ῥηθέντων φιλοπόνως ἀπολογήσασθαι· ὅτι οὐκ ἦν τοιοῦτος καθ' οὗ ταῦτα συμπέπλασται· ἀλλ' οὕτω γ' ἂν καὶ ἡμεῖς συγκαθυβρίζειν δοκήσωμεν τὸν ἀντὶ φωστῆρος τῇ οἰκουμένῃ διαλάμψαντα, ἀγαπητῶς τὸ μὴ κακοῦργον, καὶ κατεγνωσμένον εἶναι, διὰ τῶν λόγων ἀποδεικνύοντες, ἀλλὰ μέμνημαι τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς, ὡς προφητικῶς περὶ αὐτοῦ τὰ ἐκ τῆς προφητείας ἐφθέγξατο, ὅπου ταῖς ἀναισχύντοις αὐτὸν τῶν γυναικῶν παρεικάζει· αἳ τὰ ἴδια ὀνείδη ταῖς σωφρονούσαις προσφέρουσι. τίνα γὰρ ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι κηρύττουσι; τίνα ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις ἀντιτασσόμενον; τίς αἰτεῖται περὶ τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῦ τῷ συγγράμματι,

quod non his ſuis chartis illauerit: *Vafer, inquit, eſt Baſilius, contentioſus, veritatis hoſtis, Sophiſta impoſtor: contrarius cōmuni hominum opinioni, & exiſtimationi, qui redargutionē ex rebus ipſis petitam nihili pendit, qui neque legum timorem habet: neque reprehenſionem hominum reueretur: imperitus diſcernere veritatem à vafricie & calliditate.* His inſuper addit *impudentiam, & ad calumnias promptitudinem:* Vocat præterea *ſocordem, plenumque pugnantibus ſuſpicionibus, qui ex inconuenientibus orationem concinnet, & cum propriis ſuis dictis pugnet: ſibique contradicat, quique de ipſo multa mala dicere conetur: poſtea verò acerbitatem animi nouitate iniuriarum explere nequeat:* Et cum nihil amplius, quod effutiat, ſuppetit, ad eadem reuertitur, & ad id, quod iam dixit, quaſi in orbem circumactus redit; eademque tertiò & quartò & ſæpius, quaſi reciprocum quendam calumniarum & conuitiorum curſum decurrens, repetit, & in omnes partes rerum ſimilitudine ſe conuertit: vt proinde non amplius indignemur ipſius impendenti calumniandi ſtudio, ira quodammodo euaneſcente per ſatietatem & faſtidium conuiciorum. Execrationem potius quàm iram alicui mouerint, adeò ſeruilia ſunt omniſque leporis expertia, & ex triuio arrepta ſcommata, nihil à vetulæ frementis dentibúſque frendentis criminationibus diſcrepantia.

Quid igitur? Num ſingula perſequi oportet, & omnia iniurioſè & calumnioſè dicta accuratè refellere, & demonſtrare talem haudquaquam fuiſſe illum, in quem hæc conficta ſunt? Atqui & nos ſimul iniuria afficeremus illum, qui, Solis inſtar, toti mundo lucet, ſi operoſè conaremur probare, eum non fuiſſe maleficum, & ſceleratum. Memor enim ſum diuinæ illius vocis, cum prophetice ipſi illa ex prophetia accommodaret, vbi illum pro- *Ierem 3.*
ſtitutæ frontis & pudicitiæ mulierculis aſſimilat, quæ ſua vitia & crimina in temperantes, bonæque frugis transferre ſolent. Nam quem veritatis hoſtem eſſe deblaterat? quem communi hominum exiſtimationi repugnantem? Quis rogat lectores libri ſui, vt non reſpiciant ad multitudinem teſtium,

eſt, etiam accuſatores horū meminiſſe, cum norint verbis quoq; puritatem honorare, neque prætextato ſermone libros commaculare: quamuis à veritate alienum non eſſet id, quod dicerent.

Cæterum, vt redeam ad ea, quorum gratia huc delapſa eſt oratio: ſicut Aëtio impietatis occaſio fuit * Ariſtotelis ars fallax & verſuta: eodem modo & vnico ipſius diſcipulo anſa huic oblata eſt ſplendidè inſultanti ſimplicitati eorum, quos in errorem coniecerat. Qua ergo in re, tanta ipſum iniuria affecit Baſilius ad Euxinum Pontum, aut in Armenia Euſtathius, de quibus prolixam & verboſam digreſſionem hoc loco texit? Qua in re turbarunt ipſius viuendi genus? An non potius nouam ipſorum gloriam magna acceſſione auxerunt? Vnde enim ipſis tanta nominis celebritas & fama? An non ab illis viris, ſi non mentitur accuſator? Quod enim celebres illi viri, vt teſtatur iſte ſcriptor, dignos reputauerint, cum quibus pugnarent, illos, qui obſcuri & ignoti erant: meritò occaſionē aduerſariis præbuit, vt maiores ſpiritus ſumerent, ſeſeque reliquis præſtare ſibi perſuaderent: & hac ratione prioris vitæ ignobilitatem & obſcuritatem tegere licuit, claro nomine apud omnes parto. Quæ omnia prudentibus ſedulò vitāda ſunt: neminem enim eorum, qui rectè ſapiunt, repereris, qui cupiat ſceleribꝰ & maleficiis inclareſcere. At iſtis videtur hoc ſupremus felicitatis gradus: Quemadmodum fama eſt, inglorium quendam & abiectum in Aſia, cum celebritatem nominis apud Epheſios appeteret: non quidem animo facinus laude dignum concepiſſe: haud enim tantum potuiſſe: ſed tamen celebriorem euaſiſſe omnibus illis, qui ob maxima patrata facinora decantantur, excogitato contra Epheſios facto perniciosiſſimo. Fuiſſe enim Epheſi ædificium quoddam publicum, magnificentia & mole ſumptuoſa cōſpicuum: hoc hominem illum iniecto igne concremaſſe: captumque & in iudiciū ob audaciſſimum facinus adductū, animi ſui cupiditatē confeſſum eſſe, ſcilicet ſe amore gloriæ ad hoc aggrediendum impulſum, quod putaret cū ipſo facinore nomen etiā auctoris celebratum iri. Eadem via iſti quoque ad illuſtrē famam emerſerūt: excepto quod diſcrimē ſit in

Sincerū niſi vas, quodcumq; infūdis aceſcit. quid mirum ſi Aëtij peruerſus animus, Ariſtotelica doctrina peruerſè abutebatur?

A μεμνῆσθαι τῶν τοιούτων ἀνάγκης, καὶ λόγῳ τιμᾶν μαθόντας τὴν καθαρότητα, οὐδὲ τοῖς ἐμμελεστέροις τῶν διηγημάτων καταρρυπαίνειν τὴν συγγραφήν· κἂν ἡ ἀλήθεια τοῖς λεγομένοις προσῇ.

Πλὴν οὗ χάριν τῶν εἰρημένων ἐπεμνήσθημεν· ὅτι καθάπερ τῷ Ἀετίῳ πειρασμὸς τῆς ἀσεβείας ἡ Ἀριστοτέλους κακοτεχνία· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ κατηρτισμένῳ μαθητῇ κατὰ τὸ ἴσον τῷ διδασκάλῳ λαμπρῶς ἐμβιοτεύειν τῇ ἁπλότητι τῶν ἀπατηθέντων ὑπῆρξε. τί οὖν τοσοῦτον ἠδίκησεν ὁ κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον Βασίλειος, ἢ ὁ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Εὐστάθιος, περὶ ὧν ἡ μακρὰ B παρενθήκη τῆς ἱστορίας ἐξυπλιάζεται. τί τὸν τοῦ βίου σκοπὸν αὐτῷ λελυπήκασι; τί δὲ οὐχὶ μᾶλλον τὴν καινὴν αὐτῶν δόξαν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐθρέψαν; πόθεν γὰρ αὐτοῖς τὸ γνωσθῆναι, καὶ εἰς τοσοῦτον ὀνομασθῆναι, ἢ οὐχὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων προσγέγονεν; εἴπερ ἀληθεύει κατ' αὐτῶν ὁ κατήγορος. τὸ γὰρ εὐδοκίμους ὄντας ἐκείνους, καθὼς ὁ συγγραφεὺς μαρτυρεῖ, ἀξιομάχους ἑαυτοῖς κρῖναι τοὺς μηδαμόθεν ἔχοντας τὸ γινώσκεσθαι, ἀφορμὴν οὐ μέγα φρονεῖν, εἰκότως κατέστησε τοῖς ἀντιταχθεῖσι πρὸς τὸ πλέον ἔχειν ὑπειλημμένους τῶν ἄλλων. ἐκ δὲ τούτου περιῆν C τὸ συσκιάζεσθαι μὲν τοῦ προτέρου βίου τὸ ταπεινόν, καὶ ἀνώνυμον· ἀπὸ δὲ τὸ μετὰ ταῦτα γνωρίμους εἶναι, ἃ φευκτὰ μὲν ἄλλως ἐστὶ τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. (οὐ γὰρ ἄν τις εὔξαιτο τῶν εὖ φρονούντων μέγας ἐπὶ κακῷ νομισθῆναι) τοῖς δὲ τοιούτοις ὁ ἀκρότατος ὅρος τῆς εὐκλείας δοκεῖ· καθάπερ φασὶ τῶν ἀδόξων τινὰ καὶ ταπεινὸν κατὰ τὴν Ἀσίαν, ὀνομαστὸν γενέσθαι παρ' Ἐφεσίοις ἐπιθυμήσαντα, μέγα μὲν τι, καὶ λαμπρὸν ἔργον, μηδὲ εἰς νοῦν βαλέσθαι· μήτε γὰρ δύνασθαι· γενέσθαι δὲ τῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις γνωρι-D σθέντων διασημότερον. ὑπερβολήν τινα βλάβης ἐξευρόντα κατὰ τῶν Ἐφεσίων. εἶναι μὲν γάρ τι τῶν δημοσίων παρ' αὐτοῖς λαμπρότητι πάσῃ, καὶ πολυτελείᾳ περίβλεπτον· τὸν δὲ ἄνθρωπον πυρὶ τὴν μεγαλουργίαν ἐκείνην ἐξαφανίσαντα, ὁμολογῆσαι, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος ἐπὶ τῇ τόλμῃ κρινόμενον· ὅτι τὸ παρὰ πολλοῖς γνωσθῆναι μέγα ποιούμενος ἐπενόησε τῷ μεγέθει τοῦ κακοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ τετολμηκότος συμμνημονεύεσθαι. τοιαύτη καὶ τούτοις ἡ τῆς περιφανείας ὑπόθεσις· πλὴν ὅσον πρὸς τὸ μεῖζον ἐν τῷ κακῷ, τὴν

παραλλαγὴν ἔχει. οὐ γὰρ ἀψύχοις οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ζώσῃ οἰκοδομίᾳ τῆς ἐκκλησίας διαλυμαίνονται· οἷόν τι πῦρ τὴν τοῦ δόγματος ἐνιέντες παραφθοράν. ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τοῦ δόγματος λόγον, εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὑπερθήσομαι.

Τέως δὲ νῦν ὁ διὰ τὸ ἀληθεύειν μισεῖσθαι παρὰ τῶν ἀπίστων ἐν προοιμίοις αἰτιασάμενος οἷα κέχρηται τῇ ἀληθείᾳ σκοπήσωμεν· οὐδὲν γὰρ ἴσως ἀπὸ καιροῦ, καὶ διὰ τῶν ἔξω τοῦ δόγματος λόγων, ὅπως ἔχει περὶ τὴν ἀλήθειαν μαθόντας τεκμηρίῳ τούτῳ πρὸς τὰ δόγματα χρήσασθαι. ὁ γὰρ πιστός φησιν ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστι. μέλλων γὰρ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν συγγράφειν, τὴν καινὴν καὶ παράλογον ταύτην τοῦ λόγου, καὶ ἐπιγραφὴν καὶ ὑπόθεσιν τὴν αἰτίαν λέγει τῆς τοσαύτης παραδοξολογίας οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αἰτιώντος αὐτοῦ πρὸς τὸν πρότερον γεγυμνάσθαι λόγον· ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἦν τῷ λόγῳ, ἀπολογία τὸ ὄνομα· λαβόμενος δὲ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν, ὡς μόνοις τοῖς κατηγορουμένοις τῆς ἀπολογίας πρεπούσης. εἰ δέ τις ἐφ' ἑαυτοῦ κατ' ἐξουσίαν γράφοι, ἄλλο τι, καὶ οὐκ ἀπολογίαν εἶναι τὸ συγγραφόμενον· τὸ μὲν μὴ δεῖν ἐπὶ προλαβούσῃ κατηγορίᾳ τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀτοπίας, οὐκ ἀντιλέγει· ὡς δὲ κατηγορηθεὶς ἐπὶ τοῖς μεγίστοις πρὸς τὴν ἐπενεχθεῖσαν κρίσιν, ἀπολογήσασθαί φησιν. ὅσον δὲ τὸ ψεῦδός ἐστιν ἐν τούτοις, πρόδηλον ἐξ αὐτῶν οἶμαι τῶν εἰρημένων γενήσεσθαι. πολλά, καὶ δυσβάστακτα πάθη. παρὰ τῶν καταkρινάντων αὐτοῦ γεγενῆσθαι κατῃτιάσατο. καὶ ταῦτα ἔξεστιν ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων μαθεῖν.

Πῶς οὖν ταῦτα πέπονθεν, εἴπερ ἐπὶ ταῖς αἰτίαις ἀπολελόγηται. εἰ μὲν γὰρ ἐχρήσατο πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐγκλημάτων τῇ ἀπολογίᾳ, ψευδὴς ἡ τραγῳδία πάντως ἐκείνη, καὶ μάτην συμπέπλασται· εἰ δὲ πέπονθεν ἅπερ εἴρηκε, δηλονότι μὴ ἀπολογησάμενος πέπονθε. πάσης γὰρ ἀπολογίας οὗτός ἐστιν ὁ σκοπός, τὸ μὴ ἐάσαι παρακρουσθῆναι διὰ συκοφαντίας τοὺς κυρίους τῆς ψήφου· εἰ μὴ ἄρα τοῦτο λέγειν ἐπιχειρήσει, ὅτι τῇ μὲν ἀπολογίᾳ ἐπὶ τῆς κρίσεως προσεβά-

A ſceleris magnitudine. Non enim inanimatis ædificiis; ſed viuenti Eccleſiæ ædificio exitium patiunt, immiſſa quaſi flamma dogmatis impietate. Verùm orationem de doctrina in proprium reſeruabo locum.

Iam vero videamus, quàm verè conqueratur iſte in prooemio ſe ab infidelibus propter veritatem odio haberi. Fortaſſis enim non abs re fuerit, etiam ex iis, quæ ad doctrinam non pertinent, diſcere tanquam ex ſigno, qua fide verſetur circa illa, quæ propriè ad dogmata ſpectant. Nam *qui fidelis eſt in minimo,* Luc. 16.
B ait Dominus, *etiam in magno fidelis erit.* Apologiam enim pro apologia ſcripturus, ait ſe huius nouæ, inſuetæ & paradoxæ inſcriptionis & diſſertationis occaſionem non aliunde, quam ab illo, qui primam orationem refutauerat, deſumpſiſſe: primæ enim orationi apologiæ appellationem indiderat: cum * magiſter noſter obiiceret apologiæ titulum illis ſolis conuenire, qui aliquorum criminum accuſati eſſent: ſi quis verò ſponte ſua aliquid ſcriberet, aliud quiddam quàm apologiam, ſcriptum illud eſſe: hic quidem haud negat, non oportere, niſi accuſatione C præeunte, Apologiam inſtituere, manifeſta abſurditate conuictus: ſed ait, ſe maximorum ſcelerum inſimulatum, apud Iudices, ad Apologiam ſuique defenſionem deſcendiſſe. At quam mendaciter hoc affirmet, planum fore arbitror, ex illis ipſis quæ iam dicemus. Conqueritur multa & intoleranda mala ſibi illata ab illis, à quibus, tanquam iudicibus, condemnatus ſit, & hoc quemuis ex libris à ſe editis cognoſcere poſſe.

Baſilius lib. 1 contra Eunomiũ.

Quomodo tam atrocia pertulit, ſi crimina obiecta per apologiam diluit? ſi enim Apologiam adhibuit ad hoc, vt D effugeret ea, quorum verè arguebatur: falſa omnino & tragica, & fruſtrà conficta illa Apologia fuit: Si vero perpeſſus eſt quæ narrat, vtpote ea perpeſſus eſt nulla adhibita Apologia: nam omnis Apologiæ finis eſt impedire ne iudices, & qui ius ſuffragii ferendi habent, à recto per fraudem auertantur: niſi fortaſſis dicat, ſe quidem Apologia vſum eſſe, non tamen in ſuam ſententiam iudices adducere po-

tuiſſe; vt qui minus poſſet & valeret quam ſui aduerſarii. Sed nihil eiuſmodi de iudicio dicit; neque potuit. Qui enim potuiſſet, cum publico libro teſtetur, ſe infenſorum & ſibi infeſtorum iudicum ſententiam detrectaſſe? *Fatemur*, inquit, *nos ſilenter damnatos eſſe, cum in iudicum ſubſellia malefici & improbi quidem violenter inſiluiſſent.* Vbi valde oſcitans, ſeu indignans vt arbitror, & animo aliud agens, ſolœciſmum verbis admitti non animaduertit. Vocabulo * *inſilientium* magnificè Atticum agere ſeſe ratus. At huius vocis alium eſſe vſum, quàm nouus Atticiſta cenſuerit, omnibus compertum eſt, qui Rhetorum præceptis exculti ſunt: ſed hæc nihil ad noſtrum propoſitum.

εἰσφρησάντων ab εἰσφρέω quod eſt intus admitto, vel recipio. Item de vero Eunomius accepit pro εἰσπηδάω.

Poſt pauca hæc adiungit. *Si enim propterea exiſtimat Apologiam funditus tolli, quod iudices corruptos fugi, valdè vir bonus fallitur.* Quando igitur, & apud quos acer iſte apologiam inſtituit, ſi & iudices, vt hoſtes, fugit, & in ipſo iudicio, vt ipſemet aſſerit, conticuit? Aſpicite egregium hunc veritatis propugnatorem, qui leui momento immutatus, ſponte ſua ruit ad mendacium, & verbo veritatem honorans, facto eidem reluctatur. Sed illud iucundum eſt: quod etiam in patrocinio mendacii langueſcit. Quomodo enim idem iuſtè de obiectis criminibus per Apologiam ſeſe purgauit, & rurſus prudenter conticuit, quod iudices eſſent hoſtes? Atque illa ipſa oratione, quam inſcripſit Apologiam, manifeſtè oſtenditur ad nullum tanquam tribunal iſtum fuiſſe vocatum. Neque enim ad certos & definitos iudices procemium orationis dirigit, ſed ad quoſdam incertos homines, tam qui illo tempore viuebant, quàm qui poſtea naſcituri erant: apud quos, fateor & ego, longa Apologia ipſi opus eſſe, non abſimili eius, quam nunc publicauit, cum & ipſa alia quadam Apologia indigeat: ſed alia generali & accurata, quæ audientibus perſuadere queat, ipſum mentis compotem non fuiſſe, cum hæc talia chartis illineret. Mentis compos non erat,

L. ἀτονεῖ, quæ eſt vera lectio.

A λετο· προσαγαγέσθαι δὲ τοὺς δικάζειν λαχόντας οὐ δυνηθεὶς τῶν ἀντιδικούντων ἠλαττώθη. ἀλλ' οὐκ εἶπεν ἐπὶ τῆς κρίσεως τοιοῦτον οὐδὲν, οὐδ' ἐμέλλησε. πῶς γάρ; ὅς γε ὁμολογεῖ διὰ συγγράμματος τὸ τοῖς ἐχθροῖς τε, καὶ πολεμίοις δικασταῖς χρήσασθαι μὴ ἐθελῆσαι. ἡμεῖς γάρ, φησι, ὅτι σιωπῶντες ἑαλώκαμεν, ὁμολογοῦμεν, κακούργων, καὶ πονηρῶν εἰς τὰ τῶν δικαζόντων γέρα εἰσφρησάντων· ἔνθα, καὶ σφόδρα σφαδάζων ὡς οἶμαι, καὶ τῷ λογισμῷ πρὸς ἑτέροις ὢν, ἐμπλακέντα τῷ λόγῳ τὸν σολοικισμὸν διὰ B τρυφὴν οὐ κατενόησε· πάνυ σοβαρῶς τῇ λέξει τῶν εἰσφρησάντων ὑπαττικίσας, ὡς ἡ χρῆσις, ἄλλη μὲν παρὰ τοῖς κατωρθωκόσι τὸν λόγον, ἣν ἴσασιν, οἱ τοῖς τοῦ ῥήτορος λόγοις καθομιλήσαντες, ἄλλη δὲ παρὰ τῷ νέῳ ἀττικιστῇ ἐνομίσθη· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἡμέτερον.

Μικρὸν δὲ προελθὼν, καὶ τοῦτο προστίθησιν· εἰ γὰρ ὅτι μὴ τοῖς κατηγόροις δικασταῖς ἐχρησάμην, διὰ τοῦτο ἀναιρεῖν οἴεται τὴν ἀπολογίαν, λέληθεν ἑαυτὸν λίαν ὢν ἀκέραιος. πό-C τε οὖν ὁ δριμὺς, καὶ ἐπὶ τίνων ἀπολελόγηται, ὁ τοὺς μὲν δικαστὰς διὰ τὴν ἔχθραν παραγραψάμενος, περὶ δὲ τὴν κρίσιν, ὡς αὐτὸς διαβεβαιοῦται σιγήσας. ὁρᾶτε τὸν σφοδρὸν τῆς ἀληθείας ἀγωνιστήν· ὡς δι' ὀλίγου μεταβαλόμενος αὐτομολεῖ πρὸς τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ῥήματι τιμῶν τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἀντικαθίσταται. ἀλλ' ἐκεῖνο χαρίεν· ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν " ἀγωνᾷ συνηγορίαν τοῦ ψεύδους. πῶς γὰρ ὁ αὐτὸς, καὶ δικαίως πρὸς τὴν ὑπενεχθεῖσαν κρίσιν ἀπολελόγηται, καὶ φρονίμως πάλιν διὰ τὸ ἐν D ἐχθροῖς εἶναι τὴν κρίσιν, ἀπεσιώπησε; καί τοι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου, ᾧ τὴν ἀπολογίαν ἐπέγραψε φανερῶς δείκνυται τὸ μηδαμῶς συστῆναι αὐτῷ δικαστήριον. οὐ γὰρ πρὸς δικαστὰς ὡρισμένους τὸ προοίμιον τοῦ λόγου προτείνεται, ἀλλὰ πρός τινας ἀορίστους ἀνθρώπους, τούς τε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὄντας, καὶ τοὺς ὕστερον γενησομένους· ἐφ' οἷς ἔγωγε καὶ αὐτὸς συντίθεμαι, μεγάλης αὐτῷ δεῖν τῆς ἀπολογίας, οὐ κατὰ τὴν νῦν συγγραφεῖσαν· ἑτέρας πάλιν ἀπολογίας εἰς συνηγορίαν προσδεομένην, ἀλλά τινος γενικῆς τε, καὶ ἔμφρονος ποιῆσαι τοὺς ἀκούοντας δυναμένης, ὅτι μὴ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς ἦν, ὅτε ταῦτα συνέγραφεν. ὃς δικαστήριον ἑαυτῷ συνεκρότει τῶν

μήτε παρόντων, τάχα δὲ μήτε γεννηθέντων ἀνθρώπων· καὶ τοῖς οὐκ οὖσιν ἀπελογεῖτο, καὶ παρῃτεῖτο τοὺς μὴ γεγονότας μὴ τῷ πλήθει διακρίνειν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, τῇ πλείονι μοίρᾳ τὸ κράτος συνάπτοντας. πρέπει γὰρ ὄντως πρὸς τοὺς τοιούτους δικαστὰς τοὺς ἔτι ἐν τῇ ὀσφύϊ τῶν πατέρων ὄντας, τὴν τοιαύτην ἀπολογίαν προτείνεσθαι. καὶ οἴεσθαι δίκαια λέγειν, ὅτι ταῖς πάντων δόξαις, μόνος ἀντιβαίνειν ἔγνωκε· καὶ τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δοξαζόντων, ἀξιοπιστοτέραν οἴεται τὴν πεπλανημένην ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς φαντασίαν.

A qui comminiſcitur iudices, neque præſentes, & fortaſſis neque natos, & coram illis qui non ſunt, ſeſe defendit: rogátque needum natos, ne multitudine veritatem à mendacio diſcernere velint. At decet huiuſmodi iudices, qui adhuc in lumbis parentum ſuorum continentur, talis Apologia. Par etiam eſt illos credere, vera prædicare iſtum, qui ſolus communi omnium ſenſui refragatur, ſuámque vanam & inanem phantaſiam fide digniorem arbitratur, quàm vnanimem conſenſum omnium illorum, qui toto terrarum orbe nomen Chriſti glorificant.

B Γραφέτω, εἰ δοκεῖ, καὶ τῆς δευτέρας ἀπολογίας ἀπολογίαν ἄλλην· ἣ γὰρ νῦν οὐ διόρθωσις τῶν ἡμαρτημένων, κατασκευὴ δὲ μᾶλλον τῶν ἐγκλημάτων ἐστί. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πᾶσα νόμιμος ἀπολογία πρὸς τὴν τοῦ ἐπενεχθέντος ἐγκλήματος ἀναίρεσιν βλέπει; οἷον, ὁ κλοπῆς, ἢ φόνου, ἢ τινος ἑτέρου πλημμελήματος αἰτίαν ἔχων, ἢ ἀρνεῖται καθόλου τὴν πρᾶξιν, ἢ εἰς ἕτερον μετατίθησι τοῦ κακοῦ τὴν αἰτίαν· ἢ εἰ μηδὲν δύναιτο τούτων, συγγνώμην, καὶ ἔλεον αἰτήσει παρὰ τῶν κυρίων τῆς ψήφου. ἐνταῦθα οὔτε ἄρνησιν ὁ λόγος τῶν ἐπενεχθέντων ἔχει, οὔτε τὴν εἰς ἑτέρους μετάστασιν· οὔτε καταφεύγει πρὸς ἔλεον, οὔτε πρὸς τὸ μέλλον εὐγνωμοσύνην καταπαγγέλλεται. ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ κατηγορούμενον ἔγκλημα διὰ φιλοπονωτέρας κατασκευῆς ἰσχυροποιεῖται. τὸ μὲν γὰρ προφερόμενον, καθὼς ἐκεῖνός φησι, ἀσεβείας ἐστὶ γραφή· οὐκ ἀόριστον αὐτοῦ τὴν αἰτίαν ἐπάγουσα, ἀλλ᾽ αὐτὸ προφέρουσα τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος, ἡ δὲ ἀπολογία, τὸ δεῖν ἀσεβεῖν κατασκευάζει, οὐκ ἀναιροῦσα τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ βεβαιοῦσα τὸ ἔγκλημα· ἀδήλων μὲν γὰρ ὄντων τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, ἧττον ἴσως ἦν ἐπικίνδυνον κατατολμᾶν τῆς καινότητος· πάσαις δὲ τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς παγίας τῆς τοῦ θεολόγου διδασκαλίας ἐνυπαρχούσης, ὁ τὰ ἐναντία τοῖς κοινῇ παρὰ πάντων ἐγνωσμένοις βοῶν, ἆρα ἀπολογεῖται ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖται, ἢ μᾶλλον ἐφέλκεται καθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν τῶν ἀκουόντων ὀργὴν, καὶ πικρότερος ἑαυτοῦ κατήγορος ἵσταται· ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι, ὥστε εἴπερ εἰσὶ κατὰ τὸν λόγον τοῦ συγγραφέως, ἢ ἀκροαταὶ τῶν ἀπολογηθέντων, ἢ κατήγοροι τῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ τολμηθέντων, αὐτὸς εἰπάτω· οὐ

Scribat etiam, ſi placet, ſecundæ Apologiæ apologiam. Hæc enim, quam nunc edidit, non eſt criminum correctio, ſed magis confirmatio & approbatio. Nam quis neſcit omnem veram Apologiam ad obiectorum criminum refutationem dirigi, vt qui furti, homicidii, vel alicuius alterius ſceleris poſtulatur, is aut negat vniuerſim ſe id admiſiſſe, vel in alterum confert cauſam facinoris: vel ſi nihil horum queat: veniam & miſericordiam à iudicibus petit? At hic neque

C negat Eunomius, quæ obiiciuntur, neque cauſam in alium transfert, neque ad miſericordiam confugit: neque in futurum tempus meliora promittit, ſed illud ipſum ſcelus, de quo accuſatus eſt, maiori ſtudio & apparatu confirmat. Nam quod obiicitur eſt, vt iſte dicit, *impietas*: non incerta & indefinita: ſed certa & determinata. Apologia vero docet impietatem: nec crimen diluit, ſed prorſus ſtabilit. Quod ſi pietatis doctrina fuiſſet incerta, & ignota, minus fortaſſis periculum fuiſſet, moliri eiuſmodi nouitatem. At cum in omnium pio-

D rum animis doctrina * Theologi inſideat: num is, qui communibus omnium decretis & perſuaſionibus contraria tradit, depellit à ſe per defenſionem ea, quorum accuſatur: & non magis omnium audientium contra ſeſe iram prouocat, & vehementer ſuiipſius fit accuſator? Ego quidem ita ſentio. Itaque vtrum ſectatores Eunomii audituri ſint aliquam Apologiam, an accuſaturi ea, quæ ad pietatem peruertendam excogitauit, ipſe viderit: vel

* Baſilij.

A & illud: quomodo accuſatores iniuriam illaturi & quam ſententiam iudices aduerſus ipſum pronunciaturi ſint, ſtabilito per Apologiam, nouiſque argumentis confirmato crimine?

Cæterum neſcio, quónam pacto in hæc, ex orationis ſerie & ordine inciderim, hoc ipſo dum orationis ordo non obſeruatur. Neque enim animus nunc eſt examinare, qua ratione inſtituenda ſit Apologia; ſed vtrum Apologiam Eunomius inſtituerit. Verùm ad propoſitam materiam reuertamur. Hunc ergo propriis verbis capi manifeſtum eſt. Nam qui ægrè ferens de mendacio iudicatum eſſe, dicit iniquos iudi- B ces ſe nactum, & terra mariq; circumductum, ſoliſq. æſtu & puluere plurima incõmoda perpeſſum eſſe: mox mendacium obuelans, clauũ clauo, vt prouerbium habet, pellit, & alio mẽdacio hoc mendacium corrigit: cum non pariter cum ipſo omnes ſciant, quòd nullã penitus vocem in iudicio miſerit, ait ſe detrectaſſe hoſtium tribunal, tacentemq; condemnatũ. Quomodo clarius oſtendi poſſet, hũc & cum veritate & ſecum pugnare? Quando reprehenditur, quòd malè ſuum librum inſcripſerit, ait ſe iudicii neceſſitate compulſum, vt librum C ſuum Apologiæ titulo prænotaret. Quando monſtratur, quòd nihil apud iudices ſit locutus, mox negat iudiciũ, iudiceſque illos reſpuit. Videte egregium iſtum veritatis propugnatorem, vt validè contra mendaciũ pugnat? & cum talis ſit audet magnum Baſilium nominare *malignum, improbum, mendacem, audacem, indoctum, adſcriptitium, ſeu ſpurium, rerum diuinarum imperitum*: & catalogo conuiciorum addit etiam *ſtupiditatem, inſaniam, furorem*, & infinita talia, quæ paſſim orationi ſuę aſpergit: ſufficere ratus lin- D guæ ſuę aſperitatem & acerbitatem opponere, tanquã æquiualẽtem, omnium hominũ teſtimoniis: qui & nomen magni Baſilii tanquam alicuius veterum ſanctorum admirantur: & putat iſte inuictum illum ſola conuiciandi libidine & impudẽtia lædi poſſe? Non adeò humilis & demiſſus Sol eſt, vt vſque ad ipſum pertingant lapides, vel aliquid aliud in ipſum emiſſum. Nam iacula recidunt in caput mittentis, & Sol omni iactu manet altior. Et licet quis criminetur ſolem vt obſcurum, haud tamen conuiciis ſplendor radiorum

A πῶς οἱ κατήγοροι καθυβρίσουσι· ἢ τίνα οἱ δικασταὶ περὶ αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξοίσουσι, προκατασκευαζομένου διὰ τῆς ἀπολογίας τοῦ πλημμελήματος.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ οἶδα πῶς παρενέπεσον· ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου τῷ μὴ καλῶς προῆχθαι τὴν ἀκολουθίαν. οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ πῶς ἐχρῆν ἀπολογήσασθαι πρόκειται νῦν ἐξετάζειν· ἀλλ' εἰ ἀπολελόγηται ὅλως. πρὸς δὲ τὸ προτεθὲν ἐπανέλθωμεν· ὅτι τοῖς ἰδίοις ἁλίσκεται φανερῶς οὕτως. ὁ δυσχεραίνων τὸ ψεῦδος κεκρίσθαι λέγει, καὶ παρανόμων ἐπιτυ- B χεῖν δικαστῶν, καὶ διὰ γῆς, καὶ θαλάσσης ἀγόμενος, πρὸς ἡλίου τε φλεγμὸν, καὶ κόνιν κακοπαθῆσαι. εἶτα πάλιν περιστέλλων τὸ ψεῦδος· ἥλῳ τὸν ἧλον, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκκρούει, ἀλλὰ ψεύδει τοῦτο τὸ ψεῦδος ἐπανορθούμενος. πάντων γὰρ αὐτῷ συνεπισταμένων, ὅτι οὐδεμίαν ἐρρῆξεν ἐν δικαστηρίῳ φωνὴν, παρῃτῆσθαί φησι τὸ τῶν ἐχθρῶν δικαστήριον, καὶ σιγῶν ἁλῶναι. πῶς ἄν τις μᾶλλον ἐξελεγχθείη, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐναντίως ἔχων; ὅταν ἐγκαλεῖται περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου, τῇ κρίσει τὴν ἀ- C νάγκην τῆς ἀπολογίας προστίθησιν· ὅταν ἐλέγχηται, μηδὲν ἐπὶ τῶν δικαζόντων εἰπὼν, ἀρνεῖται τὴν κρίσιν, καὶ ἀπαξιοῖ τοὺς δικάζοντας. ὁρᾶτε τὸν σφοδρὸν πρόμαχον τῆς ἀληθείας, ὡς ἐρρωμένως πρὸς τὸ ψεῦδος ἀντικαθίσταται; εἶτα τοιοῦτος ὤν, πονηρὸν, καὶ κακοήθη, καὶ ψεύστην τὸν μέγαν Βασίλειον ὀνομάζειν τολμᾷ· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, θρασὺν, ἀμαθῆ, παρέγγραπτον, τῶν θείων ἀμύητον· προστίθησι δὲ τῷ καταλόγῳ τῆς λοιδορίας, καὶ παραπληξίαν, καὶ μανίαν, καὶ μυρία τοιαῦτα, ἅπερ ἐφ' ὅλου παντὶ καταμιγνύων τῷ λόγῳ, ὥσπερ ἐξαρκεῖν οἰόμε- D νος τὴν ἑαυτοῦ πικρίαν ἀντίρροπον ταῖς πάντων ἀνθρώπων μαρτυρίαις ἀντιστῆσαι· οἷς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου, καθάπερ τινὸς τῶν ἀρχαίων ἁγίων τεθήπασι. καὶ νομίζει τὸν ἄτρωτον τῷ μώμῳ δύνασθαι μόνον διὰ τῆς λοιδορίας λυμήνασθαι. οὐχ οὕτω ταπεινὸς ὁ ἥλιος, ὡς μέχρις ἐκείνου φθάσαι τὸν κατ' αὐτοῦ λίθους, ἢ ἄλλο τι βάλλοντα. πάλιν γὰρ ἐπαναστρέφει τὰ βληθέντα κατὰ τοῦ πέμψαντος· ὁ δὲ σκοπὸς μένει τῆς βολῆς ὑψηλότερος· κἂν τις ὡς ἀλαμπῆ διαβάλλῃ τὸν ἥλιον, οὐ τὸ φῶς τῆς ἀκτῖνος ἐκ τῶν σκωμμάτων

ἀμαυ-

ἠμαύρωσεν, ἀλλ' ὁ μὲν ἥλιος ἔσται καὶ σκωπτόμενος ἥλιος, τοῦ δὲ λοιδορημένου ὡς ἀφεγγῆ τὴν ἀκτῖνα, ἡ πήρωσις τῶν ὀφθαλμικῶν αἰσθητηρίων ἀπελεγχθήσεται· κἂν ὅτι μάλιστα, τούς τε ἀκουομένους, καὶ τοὺς ἐντυγχανομένους πείθειν ἐθέλῃ καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀπολογίας ἐκείνης, μὴ ταῖς πάντων περὶ τοῦ ἡλίου δόξαις προστίθεσθαι, μηδὲ τὴν τῶν πολλῶν πεῖραν τῆς ἰδίας ὑπολήψεως ποιεῖσθαι κυριωτέραν, τῇ πλείονι μοίρᾳ τὸ κρεῖττον προσάπτοντας, μάτην ἐπὶ τῶν βλεπόντων ληρήσει.

Τίς οὖν εὔνους τῷ Εὐνομίῳ πεισάτω χαλινὸν αὐτὸν ἐπιθεῖναι τῷ στόματι, μηδὲ ἀφηνιάζειν τῇ ἀταξίᾳ τοῦ λόγου, μηδὲ πρὸς κέντρα λακτίζειν, μηδὲ θρασυστομεῖν κατὰ τοῦ τιμίου ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ τῇ μνήμῃ λαμβάνοντα μόνον τὸν μέγαν Βασίλειον, εὐλαβείας καὶ δέους τὴν ψυχὴν ἀναπίμπλασθαι. τί γὰρ αὐτῷ καὶ πλέον ἐκ τῆς ἀμέτρου πομπείας ταύτης γενήσεται· ὅτι ὁ μὲν τοιοῦτος δοκεῖ παρὰ πᾶσιν, οἷον αὐτὸν ἀνακηρύττει ὁ βίος, ὁ λόγος, ἡ κοινὴ τῆς οἰκουμένης περὶ αὐτοῦ μαρτυρία. ὁ δὲ κακίζειν ἐπιχειρῶν, τὸν ἑαυτοῦ δεικνύει τρόπον· ὡς μὴ δυνάμενος, καθώς φησί που τὸ εὐαγγέλιον ἀγαθὰ λαλεῖν τῷ πονηρὸς εἶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας φθέγγεσθαι· καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ προχειρίζεσθαι. ὅτι γὰρ ψιλὰ τῆς λοιδορίας ἐστὶ τὰ ῥήματα τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας οὐ προσαπτόμενα, ἐξ αὐτῶν ἐστὶ τῶν γεγραμμένων ὁ ἔλεγχος.

Ὑπέθετό τινα τόπον, ἐν ᾧ τὸν περὶ τῶν δογμάτων ἀγῶνα συστῆναί φησιν, ἀνώνυμον δὲ τοῦτον, καὶ οὐδενὶ γνωρίμῳ σημείῳ δηλούμενον, ὥστε ἀνάγκην εἶναι τῷ ἀκροατῇ πεπλανημένως τῶν ἀδήλων καταστοχάζεσθαι· ἐν τούτῳ φησὶ σύλλογον γεγενῆσθαι τῶν πανταχόθεν λογάδων, καὶ ἐνακμάζει τῷ λόγῳ νεανικῶς, ὑπ' ὄψιν ἄγων δῆθεν τὴν τῶν πραγμάτων διασκευήν. εἶτα δικασταῖς τισὶ λέγει, μηδὲ τούτων ὀνομαστὶ μεμνημένος, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων προκεῖσθαι δρόμον, ὑποφωνεῖν δέ, παρόντα τὸν ἡμέτερον καθηγητήν, καὶ πατέρα· τῆς δὲ κρίσεως πρὸς τοὺς ἐναντίους τὸ κράτος μεταθείσης, φεύγειν αὐτὸν τοὺς τόπους, καταλιπόντα τὴν τάξιν, καί τινα καπνὸν τῆς πατρίδος μεταδιώκειν· καὶ πολύς ἐστι διασύρων ἐν τῇ ὑπογραφῇ τῆς δειλίας τὸν ἄνδρα·

A imminuitur, ſed ſol etiam conuiciis impetitus, nihil aliud eſt, quam ſol. Interim, qui Solis radios tenebricoſos eſſe nugatur, nihil aliud reportat, quàm quod oculorum ſuorum cæcitatem inſigniter prodit: & quamuis maximè iis qui audiunt, & cum quibus agit, perſuadere velit, inſtar illius Apologiæ, ne aſſentiantur cōmuni hominum de Sole exiſtimationi, néve multorū experientiam propriis perſuaſionibus præponant, rati apud plures inueniri id, quod rectius eſt: delirare cenſebitur talis ab iis, quibus videndi ſenſus non eſt ademptus.

B Qui igitur benè cupit Eunomio, moneat, vt ori ſuo frænum imponat: ne tam inſulſos & inconditos ſermones effutiat, néve contra ſtimulos calcitret, neque adeo audacter & inſolenter verbis ſeſe efferat, contemptu venerandi illius * nominis. quin potius ſola memoria Baſilium cōplexus, reuerentia & metu perfundi deberet. Nam quæ ex huiuſmodi iactandi ſeſe ſimul & conuiciandi petulantia exiſtet Eunomio vtilitas, cum qualis ille apud omnes habetur, talem illum prædicet vita, oratio, & concors orbis terrarum teſtimonium? quem dum iſte criminatur, ſuos C mores oſtendit: nequit enim bona loqui, vt alicubi dicit Euangelium, eò quòd malus ſit, ſed ex abundantia cordis loquitur, & ex malo theſauro ſua verba depromit. Quod autem conuicia ſint nuda verba, quæ ad ipſam veritatem non pertingant, demonſtrare licet ex propriis iſtius ſcriptis.

Baſil. [* nominis]

Matth. 12.

Adducit locum quendam, in quo certamen pro doctrinæ veritate ſit ingreſſus, ſed neque locum nominat, neque vllo certo ſigno deſignat, vt neceſſe ſit auditorem incertis coniecturis fluctuare & circumferri. *In hoc*, inquit, *conueniſſe ex omnibus locis euocatos*, & pueri- D liter in verbis luxuriatur, oculis videlicet ſubiiciens, & repræſentans conuentus illius apparatum. Deinde ait, iudicibus quibuſdam, neque enim hos nominat, vltimum ſupplicium fuiſſe propoſitum, his vero ſubſcripſiſſe etiam noſtrum * præceptorem & patrem. Iudicio autem aduerſariis potiores partes deferente, derepente illum fugiſſe, deſerto ordine, patriæque fumum quendā recta ſecutum eſſe: multuſque in traducēdo & irridendo viro,

Baſilium. [* præceptorem]

propter timiditatem, vt quiuis ex ipſius libro cognoſcere poterit. Nō enim mihi vacat omnia, quæ euomit ipſius bilis, verbis perſequi, ſed ad id tranſire, cuius gratia etiam prædicta attuli.

Quis eſt ille ſine nomine locus, in quo de dogmatum veritate habita eſt diſquiſitio? Quo tempore, quaue occaſione præſtātiſſimi quique ad certamen euocati ſunt? Quinam illi homines, qui terra marique ad communionem laborum properarunt? Quem mundum narrat, euentus expectatione ſuſpenſum, prǽſtolantemq́; iudicū ſententiam? Aut quis pugnā hanc indixit, & ſimilia? Sed fortè hæc & id genus alia permittenda ſunt Eunomio, vt adoleſcētibus in ludo litterario, qui huiuſmodi inuentionibus & cōmentis orationi pondus & amplificationem quandam conciliare ſtudent. Illud ſolùm dicat, quis ſit inuictus ille pugil, cum quo congredi * præceptor noſter formidauerit? Si enim & hoc cōfictum eſt, & mendaciter excogitatum, vincat iterum, palmamque vanitatis referat, noſq́; tacebimus. Dum enim cum vmbris quaſi, & laruis inutiliter certatur, vera & genuina victoria eſt: ſponte ſeſe huiuſmodi victoria abdicare. quod ſi de rebus Conſtātinopoli geſtis loquitur, illudque conciliabulum ſignificat, & tragœdiis ibidem actis deſcribendis immoratur, ſeq́; magnum & inſuperabilem Athletam nominat; fateor, quod tempore illius pugnæ congreſſum aduerſariorum vitauimus, licet præſentes.

* Baſilius.

Doceat, qui Baſilio timiditatem exprobrat, vtrum ipſe in medium proceſſerit: vtrum vocem pro ſui defenſione doctrinaque ſuâ ediderit, vtrum iuueniliter orationem amplificauerit, vtrum generosè cum aduerſa parte manus cōtulerit. At nihil, quod dicat, inueniet, niſi manifeſtè ſecum ipſe pugnare velit. Faſſus enim eſt, ſe ſilentio approbaſſe latam à iudicibus ſententiā. Si tempore illius pugnæ loqui oportebat, vt nunc iſte pro ſua authoritate decernit, cur tacens condēnatur? Si verò rectè & cōuenienter fecit, quod apud illos iudices magis optauerit ſilere, quàm loqui, quæ tādem iniquitas eſt, illi ſilentium laudi, nobis autem calumniæ & crimini eſſe? Quid hac abſurditate iniuſtius fuerit, ſi cum duo poſt conuocatum illum conuentum, verba fecerint, ſe quidē opportunè Apologiam inſtituiſſe dicat, tanto videlicet poſt tempore: aduerſariū vero con-

A ἃ πάρεξεστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων τῷ βουλομένῳ μαθεῖν. οὐ γὰρ ἐμοὶ σχολὴ πάντα τὸν ἔμετον τῆς ἐκείνου χολῆς, τῶν ἐμῶν λόγων κατασχεδάζειν, ἀλλ' οὗ χάριν ἐπεμνήσθην τῶν εἰρημένων, πρὸς τοῦτο καὶ μεταβήσομαι.

Τίς ἐκεῖνος ὁ ἀνώνυμος χῶρος, ἐν ᾧ περὶ τῶν δογμάτων ἐξετάζεται λόγος; τίς ὁ καιρὸς ὁ τοὺς ἀρίστους ἐπὶ τὸν ἀγῶνα καλῶν; τίνες οἱ ἄνθρωποι, οἱ διὰ γῆς, καὶ θαλάττης πρὸς τὴν κοινωνίαν τῶν πόνων ἑαυτοὺς κατεπείξαντες; τίνα λέγει κόσμον ἐπὶ τοῖς ἐκβησομένοις μετέωρον, ἀναμένοντα τῶν ψήφων τὴν κρίσιν; ἢ τίς ὁ διαθεὶς τοὺς ἀγῶνας; B ἢ ταῦτα μὲν ἐάσθω κατὰ τὴν τῶν παίδων ἐν τοῖς διδασκαλείοις συνήθειαν, ἐν οἷς τοιούτοις παρευρέμασιν, ὄγκον τινα, καὶ μέγεθος, ἐπιμηχανᾶται τῷ λόγῳ· ἐκεῖνο δὲ μόνον εἰπάτω, τίς ὁ ἄμαχος ἐκεῖνος ἀγωνιστής, ᾧ συμπλακῆναί φησι δειλιάσαι τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. εἰ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο συμπέπλασται, νικάτω πάλιν, καὶ τὸ πλεῖον ἐχέτω τῆς ματαιότητος· ἡμεῖς δὲ σιγήσομεν. ἐν γὰρ τῷ σκιαμαχεῖν ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ ἡ ἀληθής ἐστιν νίκη, τὸ τῆς τοιαύτης νίκης ἑκουσίως ὑφίεσθαι· εἰ δὲ περὶ τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει γεγονότων φησί. C κἀκεῖνο τὸ συνέδριον λέγει· καὶ ταῖς ἐκεῖ τραγῳδίαις ἐμφλεγμαίνει τῷ λόγῳ, καὶ τὸν μέγαν, καὶ δυσκαταγώνιστον ἀθλητὴν ἑαυτὸν ὀνομάζει. δεξαίμεθα τὰς αἰτίας· ὅτι παρόντες τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων, τοῖς ἀγωνιζομένοις οὐ συνεπλάκημεν.

Δειξάτω τοίνυν ὁ ἐκείνῳ τὴν δειλίαν ἐπονειδίζων, εἰ κατῆλθεν εἰς μέσους αὐτός; εἴ τινα ἔρρηξεν ὑπὲρ τῆς καθ' ἑαυτὸν εὐσεβείας φωνήν; εἰ κατέτεινε λόγον νεανικῶς; εἰ λαμπρῶς πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους διηγωνίσατο; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι· ἢ ἑαυτῷ μάχεται περιφανῶς. ὁμολογήσει γὰρ σιωπῇ δεδέχθαι τὴν παρὰ τῶν δικαστῶν D ἐπενεχθεῖσαν ψῆφον. εἰ τοίνυν ἔδει παρὰ τοὺς ἀγῶνας λέγειν (τοῦτο γὰρ νομοθετεῖ νῦν τῷ συγγράμματι.) διὰ τί τότε σιωπῶν καταχρίνεται; εἰ δὲ καλῶς ἐποίησεν, ἐπὶ τῶν δικαζόντων τὴν ἡσυχίαν τιμήσας, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τῷ μὲν ἐπαινεῖσθαι σιγῶντα. ἡμῖν δὲ πρὸς διαβολῆς εἶναι τὴν ἡσυχίαν. τί ἂν τις ἀδικώτερον τῆς ἀτοπίας ταύτης ἐπινοήσειεν, εἰ τῶν δύο μετὰ τοὺς ἀγῶνας πεποιημένων τὸν λόγον, ἑαυτὸν μὲν κατὰ καιρὸν ἀπολελογῆσθαι λέγει, τοσοῦτον τοῦ καιροῦ κατόπιν γενόμενον, τὸν δὲ ἀντειπόντα τῷ λόγῳ

κακίζειν ὡς τοῦ καιροῦ τῶν ἀγώνων καθυστερήσαντα, ἢ τάχα προδιαβαλεῖν ἔδει τῇ ἀντιρρήσει τὸν μέλλοντα ῥηθήσεσθαι λόγον. τοῦτο γὰρ, ὡς ἔοικε τῷ ἐγκλήματι λείπεται. τί δήποτε προεγνωκὼς, ἃ γράφειν ἔμελλε παρὰ τὸν τῆς κρίσεως ἐκείνης καιρὸν οὐ διήλεγξεν. ὅτι γὰρ οὐκ ἐν τῇ κρίσει τὴν ἀπολογίαν ταύτην πεποίηται, φανερόν ἐστι δι᾽ ὧν ὡμολόγησε. πάλιν γὰρ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἐπιμνησθήσομαι. ἡμεῖς γάρ, φησιν, ὅτι σιωπῶντες ἑάλωμεν, ὁμολογοῦμεν, καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι, πονηρῶν φησιν ἀνθρώπων τὴν τοῦ δικάζειν ἀξίαν λαχόντων· μᾶλλον δὲ ὡς αὐτὸς λέγει, εἰς τὴν τῶν δικαζόντων χώραν εἰσφρησάντων· ὅτι δὲ πάλιν τὸν προσήκοντα καιρὸν τῇ ἀπολογίᾳ προσμαρτυρεῖ, ἐξ ἑτέρων, ὧν εἶπε, δηλόν ἐστι. οὕτω γὰρ ἡ λέξις ἔχει· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν φησὶν οὐ πλασάμενος, ὑπὸ δὲ τῶν μεσιτῶν ἀναγκαζόμενος κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν, καὶ τρόπον ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν προῆλθον ἔκ τε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ τῶν τούτου λόγων γέγονε δῆλον. τί οὖν ἐρεῖ ὁ πανταχοῦ ῥᾳδίως ἐπιστρέφων τὸν λόγον; οὐκ ἔδει σιωπᾶν ἐπὶ τῶν ἀγώνων; διατί οὖν ἄφωνος ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀγώνων ΕΥνόμιος. ἀλλ᾽ εὔκαιρος ἦν μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἀπολογία τούτῳ; πῶς οὖν ἄκαιρος, ἡ πρὸς τὰ εἰρημένα μάχη ἐκείνῳ;

Ἀλλὰ πάντων μᾶλλον, ὡς ἔοικεν, ἀληθὴς τοῦ ὁσίου ὁ λόγος· ὅτι ἐν προφάσει δὴ τῆς ἀπολογίας κατασκευὴν τῶν δογμάτων ἑαυτοῦ πρὸς τὸ δοκοῦν ἐποιήσατο καὶ ὁ κατ᾽ ἀλήθειαν τοῦ Φινεὲς Ζηλωτής· ὁ ἐξολοθρεύων ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ λόγου πάντα τὸν ἀπὸ τοῦ κυρίου πορνεύσαντα· τὴν ἰατρικὴν μὲν τῆς ψυχῆς, ἀναιρετικὴν δὲ τῆς ἀσεβείας ἐπήγαγε μάχαιραν, τὴν ἀντίρρησιν λέγω τῆς βλασφημίας. εἰ δὲ ἀντιτύπως πρὸς ἔχει, καὶ τὴν θεραπείαν οὐ δέχεται, ὁ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἀποστασίας νεκρώσας, τοῦ ἑλομένου τὸ κακὸν ἡ αἰτία, φησὶ τοῦτο καὶ ὁ ἔξωθεν λόγος. τοιοῦτος μὲν οὖν κατά τε τῆς ἀληθείας, καὶ καθ᾽ ἡμῶν ὁ ΕΥνόμιος. ἡμῖν δὲ ἐξῆν μὲν κατὰ τὸν ἀρχαιότερον νόμον τὸν συγχωροῦντα τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, ἀφθόνως αὐτὸν ἀντιβάλλειν τοῖς ὀνείδεσι, καὶ ἐν πολλῇ τῇ ῥᾳστώνῃ πρὸς τὸν λελυπηκότα φιλοτίμως ταῖς λοιδορίαις ἐνδαψιλεύεσθαι· εἰ γὰρ τοσούτων ἐκεῖνος εἰς ὕβριν καὶ λοιδορίαν εὐπόρησε,

A tumeliis inſectari, quaſi neglexerit opportunum dicendi tempus? Fortè refutare debebat illam orationem, quæ poſtea primùm ſcribenda erat? Hoc enim, vt videtur, querela illa poſtulat: Quare præſens non refutauit, tempore iudicii, illa, quæ poſtmodum ſcripturus erat? Nam quod in ipſo iudicio nulla apologia ſit vſus, ex propria ipſius confeſſione planum relinquitur. Iterum namque eadem verba repetam. Dicit enim: *Fatemur quod capti ſumus tacentes.* & cauſſam adiungit: *cum maligni homines iudicandi poteſtatem nacti eſſent*, vel vt ipſe B loquitur; *in locum Iudicum inſiluiſſent.* Cæterum, quod loco & tempore opportuno ſeſe apologiam inſtituiſſe profiteatur: ex aliis, vt dixi, manifeſtum euadit. Sic enim habet ad verbum. *Quod autem nihil vltro commentus, ſed à iudicibus coactus debito tempore & modo ad apologiam confugerim, ex rebus ipſis, & ex huius verbu* perſpicuum fit. Quid igitur dicet is, qui in omnes figuras orationem contorquet? Non oportebat tacere in illo iudicio & certamine? Quare ergo in illo conflictu obmutuit Eunomius? G Sed huic tempeſtiua & opportuna erat Apologia etiam poſt illam concertationem. Quomodo igitur intempeſtiua eſt Baſilio eorum, quæ adducta ſunt confutatio?

Sed verum eſt quàm maximè id, quod Sanctus ille dixit, hunc prætextu Apologiæ, arbitratu ſuo ſtabilire voluiſſe ſua dogmata: germanus imitator Zelotæ illius Phinees, qui rhomphæa ſua perdit omnem, qui à Domino per fornicationem deflectit: vibrauit equidem gladium, medicinam facere & D impietatem exſcindere ſolitum, refutationem intelligo blaſphemiarum. Si iſte reſiſtit curationis impatiens, quòd ſua defectione animam interemerit, culpam ſuſtinet is, qui malum elegit, vt & externorum quiſpiam dixit. Talis igitur & contra veritatem, & contra nos eſt Eunomius. Nobis verò licebat ex lege veteri, quæ concedit paria referre auctoribus, egregiè ipſum conuiciis onerare: & multa quiete ac ſecuritate, quã moleſtè ferret, maledictis & ſcommatibus iaciendis, ſtudioſè & accuratè operam impendere: ſi enim ipſe adeò conuiciis & criminationibus abũdauit,

Exod. 21. Leuit. 24. Deut. 19.

καὶ οὐκ ἔστιν ὅτι οὐκ ἐγκέχρωσται τῶν ἀτόπων. δεινός, φησι, ἐριστικός, ἀληθείας ἐχθρός, σοφιστής, ἀπατεών, ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, καὶ μνήμαις ἀντιπαττόμενος, τῶν ἐκ τῶν πραγμάτων οὐκ αἰσχυνόμενος ἐλέγχων, οὐ φόβον τὸν ἐκ τῶν νόμων, οὐ ψόγον τὸν ἐξ ἀνθρώπων διευλαβούμενος*, ἀλήθειαν δεινότητος διακρίνειν οὐκ ἐπιστάμενος· προστίθησι τούτοις καὶ ἀναίδειαν, καὶ πρὸς τὸ λοιδορεῖν ἑτοιμότητα· εἶτα ἐκμελῆ φησι, καὶ μαχομένων ὑπονοιῶν πλήρη, καὶ ἐξ ἀνορμόστων τὸν λόγον ἁρμόζοντα, καὶ ταῖς ἰδίαις φωναῖς μαχόμενον, καὶ τὰ ἐναντία φθεγγόμενον· καὶ πολλὰ εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ κακὰ θέλων, εἶτα τὴν πικρίαν τῆς ψυχῆς ἐμπλῆσαι ἐν τῇ καινότητι τῶν ὕβρεων οὐ δυνάμενος, ἐπειδὰν οὐκ ἔχῃ ὅ, τι καὶ εἴποι, πολλάκις ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανέρχεται· καὶ ἅπαξ εἰπών, ἐπανακυκλοῖ πάλιν, καὶ ἐκ τρίτου τὰ αὐτά, καὶ ἐκ τετάρτου, καὶ ὑπὲρ τοῦτο, ὥσπερ ἵνα δίαυλον ἀνακάμπτων τῷ λόγῳ, διὰ τῶν αὐτῶν ὕβρεων, καὶ τῆς λοιδορίας ληρημάτων, ἄνω καὶ κάτω διὰ τῶν ὁμοίων περιχωρεῖν, ὥστε μηκέτι χαλεπαίνειν αὐτῷ τῇ ἀναισχυντίᾳ τῶν ὕβρεων, ἐν τῷ προσχωρεῖ τῶν λεγομένων τὸν θυμὸν ὑπεκλύοντα. βδελύξαιτο ἐάν τις μᾶλλον, ἢ εἰς ὀργὴν ἔλθοι. οὕτως ἀνδραποδώδη, καὶ χαρίτων ἄμοιρα, καὶ ἀπὸ τῆς τριόδου τὰ σκώμματα, γραός τινος διακωθωνιζομένης, καὶ ὑπ' ὀδόντα γρυζούσης, οὐδὲ ὁτιοῦν διαφέροντα.

Τί οὖν; ἄρα ἐπεξελθεῖν δεῖ τοῖς καθέκαστον, καὶ περὶ πάντων τῶν ἐφ' ὕβρει ῥηθέντων φιλοπόνως ἀπολογήσασθαι· ὅτι οὐκ ἦν τοιοῦτος καθ' οὗ ταῦτα συμπέπλασται· ἀλλ' οὕτω γ' ἂν καὶ ἡμεῖς συγκαθυβρίζειν δοκοίημεν τὸν δίκην φωστῆρος τῇ οἰκουμένῃ διαλάμψαντα, ἀγαπητῶς τὸ μὴ κακοῦργον, καὶ κατεγνωσμένον εἶναι, διὰ τῶν λόγων ἀποδεικνύοντες, ἀλλὰ μέμνημαι τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς, ὡς προφητικῶς περὶ αὐτοῦ τὰ ἐκ τῆς προφητείας ἐφθέγξατο, ὅπου ταῖς ἀναισχύντοις αὐτὸν τῶν γυναικῶν παρεικάζει· αἳ τὰ ἴδια ὀνείδη ταῖς σωφρονούσαις προσφέρουσι. τίνα γὰρ ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι κηρύττουσι; τίνα ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις ἀντιταττόμενον. τίς αἰτεῖται περὶ τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῦ τοῖς συγγράμμασι,

quod non his ſuis chartis illauerit: *Vafer, inquit, eſt Baſilius, contẽtioſus, veritatis hoſtis, Sophiſta impoſtor: contrarius cõmuni hominum opinioni, & exiſtimationi, qui redargutionẽ ex rebus ipſis petitam nihili pendit, qui neque legum timorem habet: neque reprehenſionem hominum reueretur: imperitus diſcernere veritatem à vafricie & calliditate.* His inſuper addit *impudentiam, & ad calumnias promptitudinem:* Vocat præterea *ſocordem, plenumque pugnantibus ſuſpicionibus, qui ex inconuenientibus orationem concinnet, & cum proprijs ſuis dictis pugnet: ſibique contradicat, quique de ipſo multa mala dicere conetur: poſtea verò acerbitatem animi nouitate iniuriarum explere nequeat*: Et cum nihil amplius, quod effutiat, ſuppetit, ad eadem reuertitur, & ad id, quod iam dixit, quaſi in orbem circumactus redit; eademque tertiò & quartò & ſæpius, quaſi reciprocum quendam calumniarum & conuitiorum curſum decurrens, repetit, & in omnes partes rerum ſimilitudine ſe conuertit: vt proinde non amplius indignemur ipſius impendenti calumniandi ſtudio, ira quodammodo euaneſcente per ſatietatem & faſtidium conuiciorum. Execrationem potius quàm iram alicui mouerint, adeò ſeruilia ſunt omniſque leporis expertia, & ex triuio arrepta ſcommata, nihil à vetulæ frementis dentibúſque frendentis criminationibus diſcrepantia.

Quid igitur? Num ſingula perſequi oportet, & omnia iniurioſè & calumnioſè dicta accuratè refellere, & demonſtrare talem haudquaquam fuiſſe illum, in quem hæc conficta ſunt? Atqui & nos ſimul iniuria afficeremus illum, qui, Solis inſtar, toti mundo lucet, ſi operoſè conaremur probare, eum non fuiſſe maleficum, & ſceleratum. Memor enim ſum diuinæ illius vocis, cum propheticè ipſi illa ex prophetia accommodaret, vbi illum proſtitutæ frontis & pudicitiæ mulierculis aſſimilat, quæ ſua vitia & crimina intemperantes, bonæque frugis transferre ſolent. Hierem 3. Nam quem veritatis hoſtem eſſe deblaterat? quem communi hominum exiſtimationi repugnantem? Quis rogat lectores libri ſui, vt non reſpiciant ad multitudinem teſtium,

neque ad antiquitatem, neq; aſſentiantur illis, quaſi fide & aſſenſu longe dignioribus. Eiuſdem videlicet eſt & hæc ſcribere, & illa proferre, ſtuderéque, vt ſuis nouitatibus auditorũ animos conciliet: alios autem cõuiciis inceſſere, tanquam cõmuni hominum opinioni contrarios. Illud verò, *non revereri redargutionem ex rebus ipſis petitam, neque reprehẽſionem hominum*, & id genus alia, quæ impotenter effutiit, lectoris iudicio relinquo: cuinam verò competant, num illi, qui temperantiam, verecundiã, modeſtiam, omnemque puritatem mentis & corporis accuratiſſimo ſtudio ſectatur, & ſancit æquè ſibi ac aliis: an illi, qui docet nihil moleſtiæ inferendum naturæ, quando immoderatis corporis cupiditatibus, ad id, quod collibitum eſt, fertur: neq; reſiſtendum voluptatibus: neque etiam aſperiorem vitæ diſciplinã ſequendam: neque enim quidquam detrimenti animam capere ex voluptatum vſu, ſed ad perfectionem ſufficere homini ſolam Hæreticam fidem. Quod ſi neget hanc eſſe ſuam & ſuorum doctrinam, optarem ego & vnà omnes boni mecum, verè iſthæc negari. Sed legitimi ipſius diſcipuli, nunquam negationem hanc patienter ferent, alioquin maximum doctrinæ huius fundamentum concideret, diſſolueretúrque quaſi tabernaculum & tentorium illorum, qui vel propter hoc vnum Eunomii dogmatibus ſeſe addixerunt. Iam verò quis impudens ſit, famæque apud homines prodigus: an vis vt ſtatuamus ex illis, quæ in iuuentute: an ex iis, quæ poſtea geſta ſunt: an ex vtriſque? Sed ſiue ex his, ſiue ex illis iudicium fiat, ad ipſum redire videbis impudentiæ calumniam. Neque enim eadem vterque geſſit aut iuuenis, aut ea ætate, quæ hanc ſequitur.

Eunomius eſt Lutheranus.

Reuocet logodædalus ſibi in memoriam ea quæ in patria ſua iuuenis perpetrauit, & quæ Conſtantinopoli: intelligátque ex iis qui norunt, quàm longè fuerint diuerſa ſtudia eius: quem ipſe probris inſectatur. Quòd ſi quis velit hoc definire ex iis quæ poſtea ſunt ſubſecuta, ipſe dicat velim, quis impudentiæ nomen mereatur, Illéne, qui paternas facultates etiam antequam ſacerdotio initiaretur, libe-

A μὴ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μαρτυρουμένων ὁρᾶν, μηδὲ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα βλέπειν, μηδὲ πρὸς τὸ ἀξιόπιστον τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένων ῥέπειν ταῖς γνώμαις. ἆρα τοῦ αὐτοῦ ἐστι καὶ ταῦτα γράφειν, καὶ ἐκεῖνα προφέρειν, καὶ ταῖς μὲν ἑαυτοῦ καινοτομίαις ζητεῖν τοὺς ἀκούοντας ἕπεσθαι. φαυλίζειν δὲ πάλιν ἑτέρους ὡς ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν ἀντιβαίνοντας· τὸ δὲ μὴ αἰσχύνεσθαι τὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔλεγχον, καὶ τὸν ἀνθρώπινον ψόγον, καὶ ὅσα τοιαῦτα κατὰ ταὐτὸ διεξέρχεται, ταῖς τῶν ἀκουόντων γνώμαις καταλείπω σκοπεῖν ἐπὶ B τίνος ἀληθές ἐστι λέγειν. ἆρα τοῦ σωφροσύνην, καὶ κοσμιότητα, καὶ πᾶσαν καθαρότητα ψυχῆς τε, καὶ σώματος διὰ τῆς ἀκριβεστάτης ἐγκρατείας νομοθετοῦντος ὁμοίως ἑαυτῷ, ἢ τοῖς πλησιάζουσιν, ἢ τοῦ κελεύοντος μὴ παρέχειν πράγματα τῇ φύσει πρὸς τὸ δοκοῦν διὰ τῶν τοῦ σώματος ὀρέξεων προϊούσῃ, μηδὲ ἀντιβαίνειν ταῖς ἡδοναῖς, μηδὲ ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὴν τοιαύτην τοῦ βίου σπουδήν. οὐδὲ γὰρ εἶναί τινα βλάβην ψυχῆς, διὰ τῶν τοιούτων συνι- C σταμένην· ἀλλὰ μόνην ἀρκεῖν τοῖς ἀνθρώποις τὴν αἱρετικὴν πίστιν πρὸς τελειότητα. Εἰ δὲ ἀρνεῖται τὸ μὴ οὕτως ἔχειν αὐτοῖς τὰ διδάγματα, εὐξαίμην ἂν ἔγωγε καὶ τῶν εὖ φρονούντων ἕκαστος ἀληθεύειν αὐτὸν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀρνούμενον. ἀλλ' οὐκ ἐάσουσιν αὐτῷ παραχωρῆσαι τὴν ἄρνησιν, οἱ γνήσιοι μαθηταί· ἢ τὸ μέγιστον αὐτοῦ θεώρημα πεσεῖται, καὶ λυθήσεται ἡ σκηνὴ τῶν διὰ τοῦτο μάλιστα προσδεδεμένων τῷ δόγματι. ἀναιδὴς δέ τις, καὶ τὸν ἀνθρώπινον ψόγον οὐκ εὐλαβούμενος ἐκ τῶν ἐν D νεότητι βεβιωμένων, ἢ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα βούλει, σκοπήσωμεν; ἀλλὰ δι' ἀμφοτέρων, ἐπ' αὐτὸν ἂν εὕροις ἐπανιοῦσαν τῆς ἀναιδείας τὴν μέμψιν. οὐ ταὐτὰ γὰρ ἑκατέροις, οὔτε ἡ νεότης, οὔτε ὁ μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖ βίος.

Ὑπομνησάτω ἑαυτὸν ὁ λογογράφος τῶν τε ἐπὶ τῆς πατρίδος κατὰ τὸν τῆς νεότητος καιρόν, καὶ τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει βεβιωμένων αὐτῷ· καὶ ἀκουσάτω παρὰ τῶν εἰδότων οἷα τῷ συκοφαντουμένῳ συνίσασιν. εἰ δὲ ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐπιτηδευμάτων τις ἐθέλοι σκοπεῖν, αὐτὸς εἰπάτω, τίς ἄξιος τοιούτου ὀνόματος· ὁ τὴν πατρῴαν οὐσίαν καὶ πρὸ τῆς ἱερωσύνης ἀφειδῶς

ἀναλώσας τοῖς πένησι, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τῆς σιτοδείας καιρῷ καθ᾽ ὃν ἐπεστάτει τῆς ἐκκλησίας, ἔτι ἐν τῷ κλήρῳ τῶν πρεσβυτέρων ἱερατεύων, καὶ μετὰ ταῦτα, μηδὲ τῶν ὑπολειφθέντων φεισάμενος ὡς ἂν καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ ἀποστόλου καυχήσαιτο· ὅτι δωρεὰν ἄρτον οὐκ ἔφαγον, ἢ ὁ προσόδων ἀφορμὴν τὴν τοῦ δόγματος προστασίαν ποιησάμενος. ὁ εἰσδύων εἰς τὰς οἰκίας ἀδιάκριτος, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀηδίαν τῇ καθ᾽ ἑαυτὸν διαγωγῇ περιστέλλων· οὐδὲ τὴν φυσικὴν τῶν ὑγιαινόντων πρὸς τοὺς τοιούτους ἀποστροφὴν λογιζόμενος ὁ κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον διὰ τὴν ἀφὴν τῆς σημασίας ἔξω τῆς παρεμβολῆς τῶν οἰκούντων ἀφοριζόμενος.

Προπετὴς δὲ πάλιν καὶ ὑβριστὴς, καὶ καθ᾽ ἑκάτερον ψεύστης ὀνομάζεται παρὰ τοῦ μακροθύμως ἐν πραΰτητι τοὺς ἀντιδιατιθεμένους παιδεύοντος. οὕτω γὰρ ἐν τῷ συγγράμματι τοῖς ἐπ᾽ αὐτοῦ λόγοις ἐναβρύνεται· ὁ μηδεμίας πικρίας ὑπερβολὴν ἀφιεὶς, ἐν οἷς ἄν τι προσενεγκεῖν ἐξισχύσῃ. πόθεν τοίνυν καὶ ἐκ ποίων πραγμάτων τὴν ὕβριν αὐτοῦ, καὶ τὸ προπετὲς διελέγξει; ὅτι φησὶ Καππαδόκην ὄντα με, Γαλάτην ὠνόμασε· εἶτα τῷ μεθορίῳ τῶν πατρίδων τὴν οἴκησιν ἔχοντα, ἐν ἀνωνύμῳ τινὶ Κορνιασπινῆς ἐσχατιᾷ· εἰ ἀντὶ τοῦ Ὀλτισήρεως Γαλάτην ὠνόμασεν· εἴπερ δὴ ὅλως καὶ τοῦτο προσειπεῖν ἐπιδείκνυται. οὐ γὰρ εὕρομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις τοῦτο προσκείμενον, δεδόσθω δὲ ὅλως εἰρῆσθαι. ὑπὲρ τούτων προπετὴς, καὶ ὑβριστὴς, καὶ πάντα ὀνομάζεται τὰ δεινότατα; καὶ οὐ συνίησιν ὁ σοφὸς, ὅτι ἡ ἐπὶ μικροῖς παρὰ τοῦ συκοφάντου κατηγορία, μεγάλην συνηγορίαν τῆς δεξιότητος τοῦ κατηγορουμένου παρίστησιν. οὐ γὰρ ἂν πρὸς κατηγορίαν κεκινημένος, τῶν μειζόνων φειδόμενος, ἐν τοῖς μικροτέροις ἀπησχόλει τὴν πονηρίαν· ὑπὲρ ὧν καὶ πολύς ἐστιν, ἐπαίρων καὶ δεινῶν τὸ ἀδίκημα, καὶ σεμνῶς περὶ τοῦ ψεύδους φιλοσοφῶν, ἴσον εἰς ἀτοπίαν κρίνων· ἐάν τε περὶ μειζόνων, ἐάν τε περὶ μικροτέρων ὁ λόγος. οἶδε γὰρ κατὰ τοὺς πατέρας αὐτοῦ τῆς αἱρέσεως, τοὺς γραμματεῖς λέγω, καὶ Φαρισαίους, ἀκριβῶς μὲν διϋλίζειν τὸν κώνωπα, ἀφειδῶς δὲ καταπίνειν τὴν σκολιὰν κάμηλον, τὴν τῷ βάρει τῆς πονηρίας πεφορτισμένην· πρὸς ὃν οὐκ ἄτοπον ἂν ἴσως εἰπεῖν, ὅτι φείδου τῆς τοιαύτης νο-

A raliter egenis diſtribuit: maximè tunc quando magna annonæ penuria exſiſtebat: quo tempore Eccleſiæ præerat, numero preſbyterorum adhuc accenſitus, quique poſthæc etiã nihil reliquum ſibi fecit: vt & ipſe gloriari poſſet cum Apoſtolo. *Quoniam gratis panem non comedi:* An ille potius impudentiæ nomen ſubibit, qui doctrinæ ſuæ profeſſionem pro quæſtu habet: Qui non vocatus in ædes alienas ſeſe inſinuat: inſolentiam facti huius ſuo viuendi modo minimè tegens, neque etiam, quam ab *2. Theſſ. 3.*
B huiuſmodi hominibus à natura auerſi ſint; quibus mens & ratio eſt ſanior, cogitat ille, qui antiqua lege propter ſimilitudinem ſignificationis ex hominum ſocietate exterminatus eſt.

Rurſus *temerarius* & *iniurioſus* & ſubinde etiam *mendax* appellatur Baſilius ab illo, qui patienter & manſuetè aduerſarios ſuos erudit. Ita enim in ſuo libro de ſe prædicat iſte; qui nullam omninò acerbitatis occaſionem prætermittit; vbicumque aliquam arripere poteſt. Vnde igitur & quibus ex rebus temeritatem & iniuriæ irrogandæ ſtu- *Eunomius leproſus quia hæreticus: hæreticos autem lex à caſtris arcebat.*
C dium probat? *quia*, inquit, *me cum ſim Cappadox, vocauit Galatam.* Mirum verò, ſi eum, qui in confiniis duarũ regionum habitabat, in obſcuro quodam *Corniaſpinæ* angulo, non *Oltiſerium*, ſed *Galatam* nominauit: ſi tamen nominaſſe oſtendi poteſt. Non enim hoc reperi in noſtris codicibus, ſed eſto, dixerit hoc Baſilius. Num propterea temerarius & iniurioſus appellari, & quibuſuis aliis probroſis cognomentis affici debet? Neque intelligit ſapiens iſte, quod cum Sycophantæ in rebus exiguis aliquem accuſant, magnum inde patrocinium
D tanquam inſonti exiſtat illi, qui accuſatur. Nam qui ad accuſandum proſiliit, is nunquam vtique grauioribus prętermiſſis, malignam ſuam operam in leuioribus inſumeret, in quibus iſte exaggerandis multus eſt, amplificans illatam iniuriam: & de mendacio mirificè philoſophans, ratus eandem eſſe abſurditatem, ſiue de grauioribus, ſiue de leuioribus ſermo ſit. Nouit enim inſtitutus à patribus ſuis, Scribis, inquam, & Phariſæis, acuratè *excolare culicem &* *Matth. 23.* auidè deuorare gibboſam *camelum*, pondere malitiæ onuſtam. Quem forte abs re non fuerit admonere, vt in noſtra *Alludit ad men Eunomij.* Republica ab huiuſmodi * legibus fe-

rendis abſtineat, ne ſcilicet mandet, vt tenuitate vel magnitudine rerum mendacii calumniã non diſcernamus: Non enim æqualiter peccat Paulus mentiens: dum Iudaico ritu purificaretur eo tempore, quo vtile erat quoſdam
Luc. 22. hac ſpecie decipi: & Iudas ipſo proditionis articulo: cum amici & beneuoli
Gen. 42. hominis perſonam induit. Mentitus eſt & Ioſeph fratribus ſuis, beneuolentia quadam eis illudens, adeò quidem, vt etiam per Pharaonis ſanitatem iura-
Gen. 37. ret. Sed mentiti ſunt contra illum & fratres: primum quidem morte, poſtea ſeruitute ei decreta: vt alia huius gene-
Gen. 18. ris omittam: Mentitur quoque Sara,
Gen. 3. ob riſum pudore ſuffuſa. Mentitur etiam ſerpens, fore, vt homo violato Dei præcepto in diuinam naturam conuertatur. At inter hęc mendacia ingens eſt diſcrimen, nec dici poteſt, quantum, ſiue quis huic rei veritatem aſtruere velit ex antiquioribus, ſiue ex præſentibus. Quamobrem & nos fatemur, ſecundum communem illam de hominibus Prophetæ ſententiam: *Omnis homo*
Pſal 115. *mendax*: diuinum hominem Baſilium in mendacium incidiſſe, cum finitimam regionem nomine, quod fortè fortuna tunc occurrit, indigitauit, ignorantia vel incuria propriæ appellationis. At mentitur etiam Eunomius: & quodnam ipſius eſt mendacium? ipſa videlicet veritatis corruptio, dum eum, qui ſemper eſt, aliquando non fuiſſe dicit: verúmque filium falſo nomine appellari contendit: creatorémque omnium creaturam & facturam eſſe definit: & omnium Dominum ſeruũ facit: eumque cui à natura ius dominandi competit, in ſeruorum ordinem redigit: Num hæc talis & tanta exilis eſt mendacii differentia? vt pro nihilo ducendum ſit, ſiue quis hoc, ſiue illo modo mentiatur?

Verumenimuerò videte nunc, quam curæ ſit veritas ei, qui alios vt *Sophiſtas* crebro conuitiis impetit. Dixerat in ſuo aduerſus eum libro magiſter noſter, quod eo tempore, quo res mutatæ ſunt, iſte Cyzicum præmium impietatis reportauerit. Quid igitur agit: qui aliis Sophiſtarum nomen obiicit? Statim arrepto *præmij* vocabulo, tenaciter ei inhæret: & nos confiteri ait, *quod pro ſe apologiam inſtituerit, & per apologiam obtinuerit*

A μυθευσίας ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς πολιτείᾳ, τὸ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι κελεύειν βραχύτητι πραγμάτων, καὶ μεγέθει διακρίνειν τὴν πρὸς τὸ ψεῦδος διαβολήν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἁμαρτάνει Παῦλος ψευδόμενος, καὶ Ἰουδαϊκῶς ἁγνιζόμενος ἐπὶ καιροῦ τῶν χρησίμως ἀπατωμένων, καὶ Ἰούδας ἐν τῷ τῆς προδοσίας καιρῷ φίλον, καὶ προστάτην σχῆμα ὑποδυόμενος ἐψεύσατο. καὶ Ἰωσὴφ ἐν φιλανθρωπίᾳ τοὺς ἀδελφοὺς διαπαίζων, καὶ ταῦτα τὴν ὑγείαν τοῦ Φαραὼ ἐπομνύμενος. ἀλλ' ἐψεύσαντο καὶ οἱ ἀδελφοὶ κατ' αὐτοῦ· τὸ πρότερον μὲν, θάνατον. μετὰ ταῦτα δὲ δουλείαν διὰ τὸν φθόνον βουλευσάμενοι· καὶ πολλὰ τοιαῦτά
B ἐστιν εἰπεῖν· ψεύδεται Σάῤῥα ἐπὶ τῷ ἐρυθριῶσα τῷ γέλωτι. ψεύδεται καὶ ὁ ὄφις εἰς θείαν μεταβαίνειν φύσιν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς παρακοῆς εἰσηγούμενος. πολλὴ τοῦ ψεύδους ἡ πρὸς τὰς ὑποθέσεις διαφορά. καὶ οὐδέ ἐστιν εἰπεῖν ὅση εἴτε ἐκ τῶν ἀρχαίων διηγημάτων, εἴτε ἐκ τοῦ νῦν βίου δοκιμάζοις τὸν λόγον. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς δεχόμεθα· ὅτι κατὰ τὴν κοινὴν περὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπόφασιν ἣν διὰ τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπεφήνατο. ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος συ-
C νηνέχθη τῷ ψεύδει, τῇ ὁμόρῳ τινὶ χώραν ἀγνοίᾳ, ἢ ὑπεροψίᾳ τῆς τοῦ τόπου προσηγορίας κατὰ τὸ συμβὰν ἐπιφημίσας· ἀλλ' ἐψεύσατο καὶ Εὐνόμιος· καὶ τί τὸ ψεῦδος αὐτῆς τῆς ἀληθείας παραχαραγή; τὸν ἀεὶ ὄντα, ποτὲ μὴ εἶναι λέγει· τὸν ἀληθῶς υἱὸν, ψευδώνυμον ἔχειν τὴν προσηγορίαν κατασκευάζει, τὸν κτίστην πάντων, αὐτὸν κτίσμα εἶναι, καὶ ποίημα διορίζεται· τὸν κυριεύοντα τῶν ὅλων, δοῦλον προσαγορεύει· τὸν ἐκ φύσεως τὸ ἄρχειν ἔχοντα, τῇ δουλευούσῃ φύσει συγκατατάσσει. ἆρα μικρὰ τοῦ ψεύδους ἡ διαφορά; καὶ τοσαύτη, ὡς ἂν τὸ οὐδενὸς οἴεσθαί τινα, τὸ οὕτως,
D ἢ ὡς ἑτέρως ἐψεῦσθαι δοκεῖν;

Ἀλλὰ καὶ τὸν σοφιστικὸν λόγον ἐπονειδίζων ἑτέροις, θεωρεῖτε εἰδὼς τῆς ἀληθοῦς ἀποδείξεως ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν. εἶπεν ἐν τῷ λόγῳ τῷ πρὸς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πραγμάτων καταστροφῆς, οὗτος ἆθλον τῆς ἀσεβείας τὴν Κύζικον ἀπηνέγκατο. τί οὖν ὁ τοὺς σοφιστὰς διελέγχων ποιεῖ; εὐθὺς ἐπιφύεται τῷ τοῦ ἄθλου ὀνόματι, καὶ συνομολογεῖσθαι παρ' ἡμῶν φησι· τὸ καὶ ἀπολελογῆσθαι, καὶ νικῆσαι διὰ τῆς ἀπολο-

γίας, καὶ τὸ ἐκ τῆς νίκης ἆθλον, διὰ τῶν ἀγώνων A κομίσασθαι· καὶ συντίθησι συλλογισμὸν διὰ τῶν ἀντιρρήτων, ὡς οἴεται, συμπεραίνων τὸν λόγον. εἰρήσεται δὲ αὐτὰ τὰ γεγραμμένα παρ' αὐτοῦ ἐπὶ λέξεως. εἰ γὰρ τὸ ἆθλόν φησι, νίκης ἐστὶ γνώρισμα καὶ τέλος· μηνύει δὲ τὴν νίκην, ἡ δίκη· συνεισάγει δὲ πάντως ἑαυτῇ τὴν κατηγορίαν ἡ δίκη· ὁ τὸ ἆθλον διδοὺς, ἀναγκαίαν εἶναι φήσει καὶ τὴν ἀπολογίαν. τί οὖν ἡμεῖς; ἠγωνίσθαι μὲν αὐτὸν, καὶ πάνυ σφοδρῶς τε καὶ ἐρρωμένως τὸν πονηρὸν τοῦτον ἀγῶνα τῆς ἀσεβείας, οὐκ ἀντιλέγομεν, καὶ οὐ μικρῷ τῷ μέτρῳ τοὺς ὁμοίους ὑπερβεβηκέναι, καὶ ὑπερέχειν ἐν τοῖς κατὰ τῆς ἀληθείας ἱδρῶσιν. B ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων εἰληφέναι τὰ νικητήρια· συγκρίσει δὲ τῶν συνδραμόντων αὐτῷ δι' ἀσεβείας ἐπὶ τὴν πλάνην, περιτετριβέναι πάντων ἐν τῇ περιουσίᾳ τοῦ ψεύδους, καὶ οὕτω λαβεῖν ἀντὶ τῆς εἰς τὸ κακὸν ὑπερβολῆς, ἆθλον τὴν Κύζικον· ὡς πάντων τῶν ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις κατὰ τῆς ἀληθείας κονισαμένων, τὸ πλέον ἔχοντα, καὶ ἐπὶ τῇ νίκῃ κατὰ τὴν βλασφημίαν ἀναρρηθῆναι λαμπρῷ καὶ περιφανεῖ τῷ κηρύγματι, ἐν τῷ μισθὸν τῆς ἀτοπίας αὐτῷ παρὰ τῶν οὕτως ἀγωνοθετούντων ἐξαιρεθῆναι C τὴν Κύζικον. καὶ ὅτι ταῦτα κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν διάνοιαν παρ' ἡμῶν ὡμολόγηται, δείκνυσιν ὁ ἡμέτερος λόγος· ὅτι ἀσεβείας ἆθλον, οὐχὶ ἀπολογίας κατόρθωμα φαμὲν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν Κύζικον. τί οὖν κοινὸν ἔχει τὰ παρ' ἡμῶν εἰρημένα παιδαριώδη ταύτην τῶν σοφισμάτων πλοκήν. ὡς διὰ τοῦτο συστῆναι αὐτῷ καὶ τὴν δίκην, καὶ τὴν ἀπολογίαν κατεσκευάσθαι. ὅμοιον γὰρ τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ ἄν τις ἐν συμποσίῳ πλείω τῶν ἄλλων τὸν ἄκρατον ἐγχεάμενος, καὶ διὰ τοῦτο γέρως τινὸς κατὰ τῶν συμμεθυόντων ἀξιωθεὶς, τὴν ἐν τῷ συμποσίῳ νίκην τεκμήριον ποιοῖτο τοῦ καὶ ἐν δι- D καστηρίοις δεδικάσθαι, καὶ ὑπερέχειν δικασάμενον. ἐξέσται γὰρ κἀκείνῳ τὴν πλοκὴν τοῦ συλλογισμοῦ μιμήσασθαι. εἰ τὸ ἆθλον νίκης ἐστὶ γνώρισμα καὶ τέλος· μηνύει δὲ τὴν νίκην ἡ δίκη· συνεισάγει δὲ πάντως ἑαυτῇ τὴν κατηγορίαν ἡ δίκη· ἐνίκησα τὴν δίκην ἐγὼ, ἐπειδὴ πίνων ἐστέφθην ἐν τῷ τῆς πολυποσίας ἀγῶνι.

Ἀλλ' ἐρεῖ τις πάντως πρὸς τὸν οὕτω καλλωπιζόμενον, ὅτι ἄλλοι ἀγῶνες ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ἄλλος τρόπος τῆς ἐν συμποσίοις ἀθλή-

victoriam. præmium enim victoriæ reportari ex certaminibus: & mox ſyllogiſmum conficit, & vt ipſe ſibi perſuadet, ex certiſſimis & euidentibus concluſionem infert. Recitabo autem ad verbum quæ ſcripſit: *Si enim*, inquit, *præmium eſt ſignum & finis victoriæ, iudicium verò victoriam innuit, neceſſariò autem iudicium coniunctam habet accuſationem: ſequitur, vt qui concedit alicui præmium, is etiam fateatur inſtitutam eſſe apologiam & defenſionem.* Quid igitur ad hæc nos? pugnaſſe iſtum, & quidem valdè viriliter, & generoſè hanc deteſtandam impietatis pugnam: non imus infieias, nec abnuimus, cum grandi interuallo ſuperaſſe alios in certamine contra veritatem, ſed addimus, tum non obtinuiſſe, deuictis aduerſariis ſuis palmam: fatemur idem comparatione ſociorum in impietatis ſtudio palmam præripuiſſe omnibus, vtpotè in mendaciis exercitatiſſimum: & ſic ob impietatis immenſitatem Epiſcopatum Cyzicenſem præmii loco accepiſſe: tanquam illum, qui omnes, in eodem aduerſus veritatem puluere deſudantes, longè poſt ſe reliquerit, illuſtrique & ſplendido præconio proclamatum, muneris loco, ob impietati nauatam operam, à Iudicibus donatum eſſe Cyzico. Quod hac mente & ſententia hæc fateamur, ex noſtris verbis liquet, cum affirmamus, Cyzicum illi obueniſſe, vt *præmium impietatis*, non vt Apologiæ & defenſionis honeſtamentum. Quid igitur noſtra oratio commune habet cum puerilibus iſtius ſophiſmatum verſutiis, quaſi inde ſequatur, eum ſubiiſſe iudicium, & ſeſe defendiſſe? Perinde enim hoc eſt, ac ſi quis in conuiuio plus vini cæteris hauriens, & ob hoc dono aliquo à compotoribus honoratus, victoriam illam in conuiuio proferret, tanquam argumentum victoriæ in foro & iudicio ab aduerſariis relatæ. Poſſumus namque ſyllogiſmi ipſius ſtructuram imitari: Si præmium eſt victoriæ ſignum & finis: victoriam autem innuit iudicium: & ſi iudicium neceſſariò coniunctam habet accuſationem, obtinui ſanè ego victoriam, cum inter potandum, & in poculorum certamine corona redimitus ſim.

Sed ita glorianti occurret de repentè aliquis, alias eſſe pugnas in foro & curia; aliúmque concertandi modum

& morem in conuiuiis : neque victorem in ſympoſiis ob id meliori loco eſſe ſuis aduerſariis in foro ; etiamſi ſupra modum ſuauolentium florum ſertis exultet & geſtiat. Quamobrem neque is, qui impietate cæteris præſtitit, idcirco illud impietatis præmium oſtentare poteſt, tanquam ſignum victoriæ in iudicio legitimo obtentæ. Quid igitur commentitiæ ipſius apologiæ adiumenti vel vtilitatis adfert teſtimonium noſtrum, quo fatemur, ipſum reliquos ſceleribus anteceſſiſſe ? Si enim poſt ſui apud Iudices defenſionem & excuſationem, deuicta parte aduerſa, Cyzicenſi honore decoratus fuiſſet, tunc forte non intempeſtiuè noſtris verbis contra nos vteretur : Si autem in toto ſuo libro ſemper inculcat, quod odium Iudicum in ſe declinans, ſilentio latam contra ſe ſententiam exceperit, non ferens hoſtibus ſummam iudicii fuiſſe delatam : quid ſibi ipſi illudit, & vocabulo *præmij* tanquam teſtimonio defenſionis & apologiæ ſuæ vtitur? ignorat videlicet vir ſolers, Cyzicum ſibi delatam tanquam munus impietatis, qua præter cæteros excelluit, & ſi arbitratu ſuo auget, & accipit vocem illam præmium velut munus victoriæ: accipiat & id, quod adiungitur, quod ſcilicet in improbitatis ſtudio reliquos ſuperarit : ſi noſtris contra nos vti volet, aut vtriſque aut neutris vti æquum eſt. Sed in noſtris quidem tractandis eiuſmodi eſt Eunomius: Cæterum an in aliis quæ per iniuriam effutiit veritatis amantior erit? Cum Baſilium, vt *timidum & pauidum, difficiliorumque laborum fugientem*, & id genus aliis modis traducit, explicatis operosè timoris & pauoris affectionibus, commemorans etiam neſcio quam occultam domunculam, vectibus & ſeris firmiter & validè obſeratam, & trepidationem ex formidine ingredientium conceptam, vocemque & oculos, & notas faciei, & omnia huius generis, quibus timor & pauor proditur. Verum vt Eunomius nihil mentitus fuiſſet in ſuo libro, hoc tamen vnicum ſatis foret, vt mendacii argueretur & condemnaretur. Quis enim neſcit, quàm * magnus ille pugil eo tempore, quo Valens Imperator Eccleſiam Chriſti diuexabat, inuicto animo ſteterit, pro domo Dei, omnibus illis turbis & tetricula-

Baſilius.

A σιως· καὶ ὁ νικήσας διὰ τῆς κύλικος, οὐδὲν ἔχει
πλέον ἐκ τῆς τοιαύτης νίκης τῶν ἐν δικαστηρίοις
ἀντιτεταγμένων αὐτῷ· κἂν τις ἀνθινοῖς στεφάνοις
ἐπαγλαΐσηται. οὐκοῦν οὐδὲ ὁ τῷ λόγῳ τῆς
ἀσεβείας τῶν ὁμοίων προτεταγμένος, ἤδη καὶ τοῦ
ἐν τῇ κρίσει νενικηκέναι διὰ τοῦ ἄθλου τῆς ἀσε-
βείας τὴν μαρτυρίαν παρέχεται. τί οὖν συνη-
γορεῖ τῇ μὴ ῥηθείσῃ ἀπολογίᾳ ἡ τοῦ προέχειν
αὐτὸν ἐν ἀσεβείᾳ παρ' ἡμῶν μαρτυρία; εἰ μὲν
γὰρ ἀπολογησάμενος πρὸς τοὺς δικαστὰς, καὶ τῶν
ἀντιτεταγμένων κρατήσας, οὕτως ἐδέξατο τὴν
B ἐπὶ Κυζίκῳ τιμὴν, καιρὸν ἂν εἶχε τὰ ἡμέ-
τερα καθ' ἡμῶν προχειρίζεσθαι· εἰ δὲ συνε-
χῶς ἐπὶ τοῦ λόγου μαρτύρεται, ὅτι φεύγων τὸ
δυσμενὲς τῶν κυρίων τῆς ψήφου, σιωπῇ δέχεται
τὴν ἐπαχθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν, ἐν ἐχθροῖς
διαθέσθαι τοὺς ἀγῶνας οὐκ ἀναδεχόμενος· τί
ἑαυτὸν φενακίζει, καὶ τῇ φωνῇ τοῦ ἄθλου εἰς
μαρτυρίαν τοῦ ἀπολελογῆσθαι συγκέχρηται·
μὴ συνεὶς ὁ θαυμάσιος τοῦ ἄθλου τὴν ἔμ-
φασιν, ὅτι καθάπερ τι γέρας, καὶ ἀριστεῖον αὐ-
τῷ τῆς κατὰ ἀσέβειαν ὑπεροχῆς ἡ Κύζικος
προετέθη· ἀλλ' ἐπείπερ πρὸς τὸ δοκοῦν δέ-
C χεται τὸ ἄθλον, καὶ ὡς δωρεὰν ἐπινίκιον, δεξά-
σθω καὶ τὸ συνημμένον τῷ λόγῳ· ὅτι ἐν ἀσε-
βείᾳ τὸ πλέον διὰ τῆς νίκης ἔσχεν. ἐπείπερ γὰρ
τοῖς ἡμετέροις καθ' ἡμῶν ἰσχυρίζεται, ἢ ἀμφο-
τέροις, ἢ οὐδετέροις κεχρῆσθαι δίκαιον.

Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἡμετέροις τοιοῦτος· ἐν δὲ
τοῖς λοιποῖς τῶν ἐφ' ὕβρει ῥηθέντων, ἆρά τι ἀ-
ληθεύων ἐπιδειχθήσεται· ἐν οἷς δειλόν τε, καὶ ἄ-
τολμον, καὶ τοὺς παχυτέρους τῶν πόνων ἀποδι-
δράσκοντα· καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα καθ' αὐτοῦ
διεξέρχεται, φιλοπόνως διασκευάζων τῆς δει-
D λίας τὰ πάθη· καὶ οἰκίσκον λανθάνοντα, καὶ θύ-
ραν ἀσφαλῶς ἐπικειμένην, καὶ πτόησιν πρὸς
τὸν φόβον τῶν εἰσιόντων, καὶ φωνὴν, καὶ βλέμ-
μα, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου γνωρίσματα, καὶ
πάντα τὰ τοιαῦτα, δι' ὧν τῆς δειλίας τὸ πάθος
διασημαίνεται. ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον κατε-
ψευσμένος ἠλέγχετο, ἱκανὸν ἦν τοῦτο μόνον αὐτοῦ
διελέγξαι τὸν τρόπον. τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὸν μέγαν
ἐκεῖνον ἀγωνιστὴν αὐτῷ καιρῷ τῆς τοῦ βασιλέως
Οὐάλεντος κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ κυρίου φιλο-
νεικίας, ὅπως ὑπερανέστη τῇ μεγαλοψυχίᾳ τῆς
γνώμης τοῦ τοσούτου τῶν πραγμάτων ὄγκου καὶ τῶν

φοβούντων ὑψηλότερος ἦν, πάσης τῆς ἐπιμηχανηθείσης αὐτῷ καταπλήξεως, ὑπεραρθεὶς τῷ φρονήματι. τίς τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν ἀνθρώπων. τίς τῶν τὰ τελευταῖα τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης οἰκούντων, τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ μάχην πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἠγνόησε; τίς οὐ κατεπλάγη πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἀπιδών; οὐ γὰρ τῶν ἐπιτυχόντων εἷς ἦν· οὐδὲ ἐν σοφισματίοις κιβδήλοις τὴν τοῦ νικᾶν ἐκέκτητο δύναμιν, οὗ καὶ τὸ ὑπερέχειν ἄδοξον καὶ τὸ ἡττηθῆναι ἀζήμιον· ἀλλὰ πᾶσαν μὲν ὑφ' ἑαυτὸν εἶχεν εὐθυνομένην τότε τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν· καὶ τοσαύτῃ βασιλείᾳ κομῶν, περιείληπτο τῇ κατὰ τοῦ δόγματος ἡμῶν διαβολῇ, ΕΥδοξίου τοῦ Γερμανικείας, δι' ἀπάτης, αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν μεταστήσαντος· πάντας δὲ τοὺς ἐν τέλει, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν θεραπευτάς, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων παραδυναστεύοντας συναγωνιστὰς εἶχε τῆς ἰδίας ὁρμῆς· τοὺς μὲν ἑκουσίως διὰ τὴν ὁμοιοτροπίαν τῆς γνώμης προσκεκλικότας· τοὺς δὲ πολλοὺς τῷ φόβῳ τῆς δυναστείας τὰ πρὸς ἡδονὴν ἑτοίμως χαριζομένους, καὶ διὰ τὴν ἀποτομίαν τῆς κατὰ τῶν ἀντεχομένων τῆς πίστεως, τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδεικνυμένους σπουδήν· ὅτε φυγαί, καὶ δημεύσεις, καὶ ἐξορίαι, ἀπειλαί τε καὶ προστιμήματα, κίνδυνοι, φυλακαί, δεσμωτήρια, μάστιγες· καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν δεινοτάτων ἐνηργεῖτο κατὰ τῶν μὴ συντιθεμένων τῇ τοῦ βασιλέως ὁρμῇ· ὅ, τε χαλεπώτερον ἦν ἐν οἴκῳ Θεοῦ καταληφθῆναι τοὺς εὐσεβοῦντας, ἢ ἐπὶ τοῖς πονηροτάτοις τῶν ἐγκλημάτων ἁλῶναι.

Ἀλλὰ τὸ μὲν τούτοις πᾶσι καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι μεγάλης τινὸς ἂν δέοιτο συγγραφῆς, καὶ χρόνου πολλοῦ, καὶ πραγματείας ἰδίας. ἄλλως τε καὶ φανερῶν ἅπασι ὄντων τῶν τηνικαῦτα κακῶν, οὐδὲν ἂν γένοιτο πλέον πρὸς τὸν παρόντα λόγον ἐκ τοῦ μετ' ἀκριβείας τὰς συμφορὰς ἐκείνας ἐπὶ γραμμάτων ἐκτίθεσθαι. ὕπεστι δὲ καὶ φορτικὸν ἕτερον ἐν τῷ περὶ αὐτῶν διηγήματι, τοὺς τῶν ἡμετέρων ἐξ ἀνάγκης τινὰ μνήμην ποιήσασθαι καθεξῆς διεξιόντα τὴν τῶν σκυθρωπῶν ἱστορίαν. Εἰ γάρ τι καὶ πέπρακται τοιοῦτον ἡμῖν διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, οἷον φιλοτιμίαν φέρειν τῷ διηγήματι, τοῖς πλησίον καταλιπεῖν ἡ σοφία κελεύει, ἐγκωμιαζέτω σε γάρ, φησιν, ὁ πέλας, καὶ μὴ τὰ σὰ χείλη. ὅπερ ὁ τὰ πάντα πι-

A mentis ſuperior, omnibus minis excogitatis mentis excelſitate maior. Quis hominum ad Orientem, quis in extremis noſtri orbis oris habitans, egregiam illam pro veritate dimicationem contra potentiorum conatus ignorauit? Quis non obſtupuit reſpiciens ad aduerſarium, qui non erat vnus ex vulgo, aut qui victoriæ vim & ſpem ſitam haberet in ſophiſmatis, fucatiſque ſermonibus, in quibus excellere inglorium, & victoriam amittere damno caret; ſed is erat, qui ſub ditione ſua tenebat totum Romanum Imperium: & cum tanto Regno præeſſet, deprauatus eſt ca-
B lumniis contra doctrinam noſtram: Eudoxio Germaniciæ Epiſcopo per fraudem ad ſuas partes eum traducente: Omnes autem, qui alicuius erant dignitatis, & Aulicos, & qui rebus gerendis præerant opitulatores habuit propriæ libidinis: quorum alii propter conſenſionem voluntatum ſponte ſeſe ad illum adiungebant: alii verò multi timore Imperatoris, promptè & alacriter, id, quod illi iucundum erat, faciebant, & propter diſſenſionem ab Orthodoxæ fidei profeſſoribus, omni obſeruantia illum colebant, tum ſcilicet quando fugas, fortunarum publicatio-
C nes, exilia, minas, & exactiones, pericula, carceres, vincula, flagella, & grauiſſima quæque ſupplicia decernebat iis, qui iure libidini, & effrænatæ cupiditati non ſubſcriberent: quando periculoſius erat pios & Catholicos in domo Dei, quàm in turpiſſimis flagitiis deprehendi.

Verum hæc & ſimilia ſigillatim perſequi grandi egeret libro, & longo tempore, & proprio ſtudio. Et cum illius temporis geſta, in omnium adhuc memoria & ore verſentur, fortaſſis inutile eſſet, ad præſens noſtrum inſtitutum, calamitates illas ſtudioſius litteris velle
D conſignare: vt taceam quiddam etiam odioſum huiuſmodi rerum narrationi ſubeſſe, quòd neceſſariò mentio facienda ſit, quarumdam rerum à nobis geſtarum, ſi ordine exponere velimus, quæ triſti illo tempore euenerunt. Etiamſi enim aliquid propter pietatem geſſimus, quod narratum laudem & decus conciliare poſſet: id, vt proximis noſtris commemorandum relinquamus, monet diuina ſapientia: *Laudet te,* inquit, *proximus, & non labia tua.* Quod Prou. 27.

Eunomius oculatiſſimus non conſiderans, maximam partem ſui libri glorioſè ſeſe efferendo, & inſolenter prædicando conſumpſit.

Omnibus igitur hiſce relictis, ſeduló exponam opera præceptoris noſtri, timoris & pauoris indicia. Erat igitur is, cum quo Baſilio dimicandum erat, ipſemet Imperator. Libidinis verò & impietatis eius adminiſter ille, qui poſt Imperatorem totum Imperium regebat. Adiutores autem cupiditatis illius, omnes omninò Aulici. Accedat & his ipſum tempus, vt eò accuratius & planius demonſtretur inuictus & excelſus animus generoſi illius athletæ. Quod igitur tempus erat? Aberat Conſtantinopoli Imperator in Oriente, elatus mente rebus contra Barbaros non ita pridem feliciter geſtis, exiſtimanſque, cupiditatibus ſuis nihil omninò aduerſari debere: præcedebat eum præfectus, ſpecie quidem quaſi neceſſaria Imperatoris aduentui præparare deberet, reuera autem, vt Orthodoxos propriis ſedibus exterminaret, in eiectorumque locum alios non legitimè vocatos & ordinatos, in contemptum & iniuriam Eccleſiæ, ſubſtitueret. Hac igitur mente, velut nube quadam malorum, cum violentia & exagitatio contra Eccleſias ex Propontide progreſſa eſſet, & Bithyniam quidem ex improuiſo deſolaſſet, Galatiamque ſine labore vaſtaſſet, & cum omnia illis ad voluntatem fluxiſſent; iam ſerpenti malo obiiciebatur noſtra regio, vt proxima. Quid igitur magnus Baſilius, timidus ille, vt iſte appellat & pauidus, & in rebus arduis formidare ſolitus, & obſcuro cuidam domicilio ſuam ſalutem credens? An animo concidit ob calamitatis illius impetum? An ea, quæ aliis euenerunt exemplo & documẽto ſibi ſalutis eſſe voluit? Num acquieuit illorum monitis, qui putabant ad modicum tempus furori illorum cedendum eſſe: & vt ſe non coniiceret, in apertum periculum obſiſtendo hominibus ad cædem & ſanguinem aſſuetis? An omnis oratio, copia, verborumque pondus hac in re longè minor eſt & inferior, quàm rei geſtæ veritas? Qua enim oratione explicauerit quis illam omnium periculorum deſpicientiam? Quomodo quis oculis ſubiiciat, & repræſentet nouam illam, & inſolitam pugnam, quam neque ab

A ἐπεσκιασμένος μὴ συνειδώς, τὸ πλεῖστον τῆς συγγραφῆς ἐν ταῖς περὶ αὐτοῦ μεγαληγορίαις ἀνάλωσε.

Ταῦτα τοίνυν ἐγὼ τὰ τοιαῦτα παραδραμὼν τὰ τῆς δειλίας τοῦ διδασκάλου ἡμῶν ἔργα, μετ᾽ ἀκριβείας ἐκθήσομαι. ἦν τοίνυν ὁ ἀντιτεταγμένως αὐτῷ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν, βασιλεὺς αὐτός. ὁ δὲ ὑπηρετῶν αὐτοῦ ταῖς ὁρμαῖς, ὁ πάσης ἄρχων μετ᾽ ἐκεῖνον τῆς βασιλείας, οἱ συνεργοῦντες δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν, οἱ
B περὶ αὐτὸν πάντες. προσκείσθω τούτοις καὶ ὁ καιρὸς εἰς ἀκριβέστερον βάσανον, καὶ ἐπίδειξιν τῆς γενναίας τοῦ ἀθλητοῦ πεποιθήσεως. τίς οὖν ἦν ὁ καιρός; ἐξήλαυνε μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τὴν ἑῴαν ὁ βασιλεύς· ἄρτι τοῖς κατὰ τῶν βαρβάρων αὐτῷ κατορθωθεῖσιν ἐπηρμένος τὸ φρόνημα, καὶ οὐδὲν ἀντιβαίνειν αὐτοῦ ταῖς ὁρμαῖς ἀξιῶν· προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ τῆς πορείας ὁ ὕπαρχος, δι᾽ ἄλλου τινὸς τῶν εἰς τὴν ἀρχὴν ἀναγκαίων τοῦτο προσδεικνύμενος· τὸ μηδένα τινὰ τὸν ἐπὶ τῆς πίστεως ὄντα μένειν ἐφέστιον, ἀλλὰ τοὺς μὲν
C ἀπελαύνεσθαι πάντας πανταχόθεν· ἑτέρους δὲ ἀντ᾽ ἐκείνων αὐτοχειροτονήτους τινὰς ἐπὶ ὕβρει τῆς θείας οἰκονομίας εἰσάγεσθαι. μετὰ τοιαύτης οὖν γνώμης καθάπερ νέφους τινὸς χαλεποῦ, τῆς δυναστείας ἐκ τῆς Προποντίδος κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν κινηθείσης· καὶ τῆς μὲν Βιθυνίας ἀθρόως ἐρημωθείσης, Γαλατίας δὲ σὺν πολλῇ τῇ ῥᾳστώνῃ παρασυρείσης· καὶ πάντων αὐτοῖς κατὰ νοῦν διὰ μέσου κεχωρηκότων, προὔκειτο ἤδη τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ κακοῦ τὸ ἡμέτερον. τί οὖν ὁ μέγας τότε Βασίλειος· ὁ δειλός, ὥς φησιν οὗτος, καὶ ἄτολμος, καὶ ὑ-
D ποπτήσσων τὰ φοβερά· καὶ οἰκίσκῳ λανθάνοντι τὴν σωτηρίαν πιστεύων; ἆρα κατεπλάγη τὴν τοῦ κακοῦ προσβολήν; ἆρα τὸ πάθος τῶν προεαλωκότων σύμβουλον πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τὴν καθ᾽ ἑαυτὸν ἐποιήσατο; ἆρα κατεδέξατο τοὺς εἶξαι πρὸς ὀλίγον τῇ ῥύμῃ τοῦ κακοῦ συμβουλεύοντας· μηδὲ εἰς πρόὔπτον κίνδυνον ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν ἐπὶ ἀνθρώποις καταγυμνασθεῖσι τοῖς αἵμασιν; ἢ πᾶσα λόγων ὑπερβολή· καὶ πᾶν ὕψος νοημάτων τε, καὶ ῥημάτων κάτω που τῆς ἀληθείας ἐλέγχεται; πῶς ἄρα τις διεξέλθοι τῷ λόγῳ τὴν τοσαύτην τῶν φοβερῶν καταφρόνησιν; πῶς ἄν τις ὑπ᾽ ὄψιν ἀγάγοι τὸν καινὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα, ὃν οὔτε πρὸ

ἀνθρώ-

ἀνθρώπων, οὔτε πρὸς ἀνθρώπους εἰκότως ἄν τις συστῆναι φήσειε. ἀλλ' ἀρετὴν, καὶ παῤῥησίαν Χριστιανοῦ πρὸς δυναστείαν φονῶσαν ἀνταγωνίζεσθαι.

Ἐκάλει μὲν γὰρ πρὸς ἑαυτὸν προλαβὼν τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιστασίαν ὁ ὕπαρχος· καὶ ἄλλως οὖσαν φοβερὰν διὰ τὸ μέγεθος τὴν ἀρχὴν, φοβερωτέραν τῇ ἀφειδίᾳ τῶν τιμωριῶν καταστήσας, καὶ μετὰ τὰς τραγῳδίας ἐκείνας, ἃς κατὰ Βιθυνίαν ἐξειργάσατο· Γαλατῶν ὑπὸ τῆς συνήθους εὐκολίας ἀκονιτὶ παραστάντων, ἕτοιμον ᾤετο, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς αὐτῷ πρὸς τὸ δοκοῦν ἀπαντήσεσθαι· τῆσδε τῶν ἔργων ἀποτομίας, προοίμιον ὁ λόγος ἐγίνετο ἀπειλαῖς ὁμοῦ μεμιγμένος καὶ ὑποσχέσεσι. πειθέντι μὲν, τὴν ἐκ βασιλέως τιμὴν, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας προτείνων· ἐνισταμένῳ δὲ, πάντα ὅσα πικρία ψυχῆς προσλαβοῦσα τὸ δύνασθαι κατ' ἐξουσίαν βούλεται. τὰ μὲν οὖν παρ' ἐκείνων τοιαῦτα.

Ὁ δὲ ἡμέτερος τοσοῦτον ἀπέσχεν εἰς κατάπληξίν τινα διὰ τῶν ὁρωμένων, ἢ λεγομένων ἐλθεῖν, ὥστε καθάπερ τις ἰατρὸς, ἢ σύμβουλος ἀγαθὸς εἰς διόρθωσιν πλημμελημάτων παρακληθεὶς, καὶ ὑπὲρ τῶν προτετολμημένων, αὐτοὺς μεταγινώσκειν ἐνεκελεύετο, καὶ τοῦ λοιποῦ παύσασθαι κατὰ τῶν δούλων τοῦ κυρίου φονῶντας. εἶναι γὰρ αὐτοῖς τῆς ἐπινοίας πλέον οὐδὲν ἐπὶ τῶν μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ τὸ ἀθάνατον κράτος θεραπευόντων. μηδὲ γὰρ δύνασθαι τοὺς κακοποιεῖν βουλομένους εὑρεῖν τι τοιοῦτον, ὃ λυπήσει τὸν Χριστιανὸν, ἢ ῥητὸν, ἢ γινόμενον· δήμευσις οὐχ ἅπτεταί φησι τοῦ μόνην κεκτημένου τὴν πίστιν· ὑπερορισμὸς οὐ φοβήσει τὸν πάσης τῆς γῆς μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐπιβατεύοντα· καὶ πᾶσαν μὲν ὡς ἀλλοτρίαν διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς ἐνοικήσεως, πᾶσαν δὲ πόλιν ὡς οἰκείαν, διὰ τὸ ὁμόδουλον τῆς κτίσεως, βλέποντα. τὸ δὲ, πληγὰς, ἢ πόνους, ἢ θάνατον ὑποστῆναι· ὅταν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξῇ, μηδὲ γυναιξὶ τοῦτο φόβον παρέχειν. ἀλλ' εἶναι πᾶσι Χριστιανοῖς τὸν ἀνώτατον τῆς εὐκληρείας ὅρον τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλπίδος τι ταύτης τῶν ἀνηκέστων παθεῖν· λυπεῖσθαι μόνον ἔλεγεν, ὅτι εἷς ἐστιν ἐν τῇ φύσει ὁ θάνατος, καὶ οὐδεμίαν μηχανὴν ἐξευρίσκειν πολλοῖς δυνηθῆναι θανάτοις τῆς ἀληθείας προαγωνίσασθαι.

Οὕτω δὲ αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀπειλὰς ἐκείνας

A hominibus,neq; contra homines ſuſceptã meritò quis affirmauerit : ſed potius virtutem & libertatẽ Chriſtiani contra Principis violentiam, cædis & ſanguinis appetentem, certaſſe quilibet dixerit.

Vocabat illum ad ſe præfectus, anteuertens Imperatoris præſentiam & aduentum, Imperatoriſq; potentiam per ſe formidandam, efficiebat formidabiliorem ſuppliciorum multitudine : & poſt illas in Bithynia Tragœdias, deuictóſque ſolita facilitate Galatas, nullius negotii exiſtimabat, etiam apud nos arbitratu ſuo inſanire. Rebus verò futu-
B ris exordium dedit oratio minis, ſimul & promiſſis mixta : & ſiquidem obtemperaret Baſilius, promittebat honores omnes ab Imperatore, & præterea Eccleſiæ gubernaculum & clauum ; ſi reluctaretur, proponebat omnia, quæ acerbitas animi cum poteſtate quiduis agendi coniuncta excogitare poteſt. Et illa quidem quæ iſti egerunt huiuſmodi fuere.

At noſter tantum abfuit, vt ob ea, quæ videbat, vel audiebat, timore percelleretur, vt ſicut aliquis medicus, vel
C fidus conſiliarius accerſitus, quò rebus deploratis & depoſitis opem ferat, monuerit etiã, vt ob ea, quæ perpetrauerãt, pœnitentiã agerent, & de cætero ceſſarent ad cædẽ quærere ſeruos Dei ; nihil enim efficere eos poſſe contra illos, qui ſolum Dei regnum appetãt, & immortalem illam vim & potentiam colant : neque enim eos, qui damnis hos afficere velint, quidpiam poſſe reperire ſeu dictum ſeu factum, quod Chriſtianum lædat vel contriſtet; publicatio, inquit, bonorũ nõ obeſt ei, qui ſolam eũ fidem
D poſſidet. Exiliũ nõ terrebit, qui totũ terrarum orbem animo ſuo ſupergreditur, & qui omnem ciuitatẽ vt alienam, propter tẽpus incolatus ſui: & rurſus omnẽ, vt propriã propter conditionẽ eiuſdem naturæ & ſtatus arbitratur. Illud autem plagas, labores, mortẽ tolerare, quando id pro veritatis defenſione exigitur, ne mulieribus quidem terrorem incutere ſolet : quòd omnes Chriſtiani ſummæ fœlicitatis loco ducant, intolerabilia etiam ſubire tormẽta, pro ſpe illius vitæ : Tantùm eos dolere dicebat, quod natura vnam tantum mortem ſingulis decreuiſſet, neque ſæpius moriendo liceret pro veritate dimicare.

Cũ porrò Baſilius hũc in modũ animũ

ſuum cuncta minas intenderet, & omnem faſtum potentiæ & imperii nihili penderet: mox vt in ſcena, in repentinis perſonarum mutationibus, alia pro alia producitur: eodem modo & hic aſperitas inimicorum in blanditias conuerſa eſt: mutataque oratione is, qui eò vſque terrificus & minabundus fuerat, ad blandos & moderatos ſermones ſeſe transfert. Ne tu, inquit, nihili facias, quod magnus Imperator tuo populo inſeri cupit: quin potius patiare ipſius quoque Magiſter nominari, neque repugna pertinaciter: vult verò hoc fieri ſublato exiguo quodam, quod in Fidei Symbolo ſcriptum eſt, nempe *Homouſii* ſeu *conſubſtantialis* vocabulo. At Imperatorem in Eccleſiam recipi, reſpondebat Magiſter noſter, rem eſſe omnium grauiſſimam. Magnum enim, inquit, quiddam eſt animam ſaluare, non quia Imperatoris eſt, ſed quia hominis. At verò tantum abeſſe aiebat, vt aliquid vel demeret vel adderet fidei, vt ne ordinem quidem formulæ fidei mutare cogitaret. Hæc timidus ille & imbellis, & ad oſtii ſtrepitum expaueſcens, ad illum, qui tanta dignitate eminebat: & quod verbis dixit, reipſa poſtea præſtitit, & firmauit: qui euerſionem Eccleſiarum, velut torrentem quendam, magno impetu per prouincias graſſantem, obiectu ſui corporis cohibuit & auertit. ſolus calamitatis incurſioni compeſcendæ ſufficiens & aptus, inſtar magnæ cuiuſdam & immobilis petræ marinæ, quæ vaſtos maris fluctus mole ſua frangit & elidit.

Neque hic certaminis finis fuit. Ipſe Imperator fortunam experitur, ira inflammatus, quod primum conatum ex voto non ſucceſſiſſe videret. Et quem-
4.Reg.25. admodum olim Rex Aſſyriorum, opera coci cuiuſdam Nabuzardan, templum Hieroſolymitanum euertit: ita & iſte Demoſtheni cuidam promocondo, & cocis præfecto, aliiſque impudentiori, hac prouincia demandata, ſperabat ſe conſecuturum victoriam: Omnia igitur illo miſcente, & impio quodam ex Illyrico, qui tabellas manu ferebat, omnes proceres ad opus hoc conuocante,

A ἑαυτὸν ἀπαίροντος, καὶ πάντα τὸν ὄγκον τῆς δυναστείας ἐκείνης ἀντ' οὐδενὸς παραβλέποντος ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἀθρόως ἐν ταῖς τῶν προσώπων ὑπαλλαγαῖς· ἀντ' ἑτέρων ἕτερα δείκνυται, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἡ πικρία τῶν ἀπειλῶν εἰς κολακείαν μετεσκευάζετο· καὶ μεταβάλλων ὁ τέως βαρὺς, καὶ καταπληκτικὸς τῷ φρονήματι, τοὺς ἐπιεικεῖς τε, καὶ ὑφειμένους τῶν λόγων. σὺ δέ, φησι, μὴ μικρὸν ποιοῦ βασιλέα τὸν μέγαν, τῷ σῷ καταμιχθῆναι λαῷ. ἀλλὰ δέξαι κἀκεῖνον κληθῆναι διδάσκαλος, μηδὲ ἀντιβῇς τῷ βουλήματι· βούλεται
B δὲ μικροῦ τινος τῶν ἐν τῇ πίστει γεγραμμένων ὑφαιρεθέντος τοῦ τῆς ὁμοουσίου λέξεως, τοῦτο γενέσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν μετέχειν τῆς ἐκκλησίας τὸν βασιλέα τῶν μεγίστων εἶναι πάλιν ὁ διδάσκαλος ἀποκρίνεται. μέγα γάρ, φησι, τὸ, ψυχὴν περισώσασθαι· οὐχ ὅτι βασιλέως, ἀλλ' ὅτι ὅλως ἀνθρώπου. τῆς δὲ πίστεως τοσοῦτον ἀπέχειν ὑφαίρεσιν, ἢ προσθήκην ποιήσασθαι, ὡς μηδὲ τὴν τάξιν ἂν ὑπαλλάξαι τῶν γεγραμμένων. ταῦτα ὁ δειλός τε, καὶ ἄνανδρος, καὶ πρὸς τὸν ψόφον τῆς θύρας ἐπτοημένος πρὸς τὸν τοσοῦτον ἀξιώματι· καὶ εἶπε τῷ
C λόγῳ, καὶ διὰ τῶν ἔργων τὸ ῥηθὲν ἐπιστώσατο· ὃς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν τότε καταστροφὴν, οἷόν τινα χείμαρρον διὰ τῶν δυναστειῶν ῥέουσαν, ἔστησεν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἀπέστρεψε· μόνος ἀρκέσας τῇ τοῦ κακοῦ προσβολῇ· καθάπερ τις ἐν θαλάσσῃ πέτρα μεγάλη, καὶ ἄσειστος, αὐτὴ κύματος πολλοῦ, καὶ μεγάλου τὴν τῶν δεινῶν προσβολὴν ἐν ἑαυτῷ περιθραύσας.

Καὶ οὐ μέχρι τούτων ἔστη τὰ τῆς ἀγωνίας αὐτῷ. ἀλλ' ἐκδέχεται πάλιν ὁ βασιλεὺς τὴν πεῖραν αὐτὸς, ἀγανακτῶν ὅτι μὴ κατὰ τὴν προτέραν προσβολὴν τὰ καθ' ἡδονὴν κατειργά-
D σατο. ὥσπερ τοίνυν διὰ τοῦ μαγείρου Ναβουζαρδὰν ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων ποτὲ ὁ Ἀσσύριος τὴν τοῦ ναοῦ καθαίρεσιν τῶν Ἰσραηλιτῶν κατειργάσατο· οὕτω καὶ οὗτος Δημοσθένει τινὶ τῷ ἐπὶ τῶν ὄψων τεταγμένῳ καὶ τῶν μαγείρων ἄρχοντι, ὡς ἰταμωτέρῳ τῶν ἄλλων τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν προστάξας, κρατήσειν ᾤετο τοῦ παντὸς ἐγχειρήματος. πάντα τοίνυν ἐκείνου διακυκῶντος· καί τινος τῶν ἐκ τοῦ Ἰλλυρικοῦ θεομάχων, πυκτίον ἔχοντος ἐν χερσὶ, καὶ τοὺς ἐν τέλει πάντας πρὸς τοῦτο ἀθροίζοντος,

A καὶ χαλεπώτερον τῆς προλαβούσης ὁρμῆς τοῦ Μοδέστου πάλιν τὴν ὀργὴν ἀναφλέξαντος· πάντες μὲν συνεκινοῦντο πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, συναγανακτοῦντες αὐτῷ χαλεπαίνοντι, καὶ αὐτῷ τῆς ἐξουσίας θυμῷ χαριζόμενοι· πάντες δὲ τῷ θυμῷ τῶν προσδοκωμένων προσανατέτειντο. πάλιν γὰρ ἐκεῖνος ὁ ὕπαρχος· πάλιν φόβων ἐπανάστασις, τῶν προτέρων σφοδροτέρα, καὶ τῶν ἀπειλῶν προσθῆκαι καὶ ὁ θυμὸς ἀκμαιότερος, καὶ ἡ περὶ τὸ δικαστήριον τραγῳδία, κήρυκες, εἰσαγωγεῖς, ῥαβδοῦχοι, κιγκλίδες, παραπετάσματα δι᾽ ὧν εὐκόλως, καὶ τὰ τῶν σφόδρα προπαρεσκευασμένων καταπλήττεται φρονήματα. καὶ πάλιν ὁ ἀθλητὴς τοῦ Θεοῦ τοῖς δευτέροις τῶν ἀγώνων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσι δόξαν ὑπερβαλλόμενος· εἰ δὲ ζητεῖς τούτων τὰς ἀποδείξεις, εἰς αὐτὰ βλέψον τὰ πράγματα· ποῖον οὐκ ἐπενείματο τόπον τῶν ἐκκλησιῶν ἡ τηνικαῦτα καταστροφή; ποῖον ἔμεινεν ἔθνος τῆς τῶν αἱρετικῶν ἐπιστασίας ἀπείρατον; τίς τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας εὐδοκιμούντων οὐκ ἀπεσείσθη τῶν πόνων; ποῖος διέφυγε λαὸς τὴν τοιαύτην ἐπήρειαν; οὐ Συρία πᾶσα, καὶ τῶν ποταμῶν ἡ μέση; μέχρι τῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους ὅρων οὐ Φοινίκη, καὶ Παλαιστίνη, καὶ Ἀρραβία, καὶ Αἴγυπτος, καὶ τὰ ἔθνη τῆς Λιβύης, ἕως τοῦ τέρματος τῆς καθ᾽ ἡμᾶς οἰκουμένης. οὐ τὰ ἐπὶ τάδε πάντα Ποντικοὶ, καὶ Κίλικες, Λύκιοι, Λυδοὶ, Πισίδαι, Πάμφυλοι, Κᾶρες, Ἑλλησπόντιοι, νησιῶται, μέχρι τῆς Προποντίδος αὐτῆς; οὐ τὰ ἐπὶ Θράκης πάντα, ἕως ἦν ἡ Θράκη, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἔθνη, ἕως πρὸς τὸν Ἴστρον αὐτόν. τί τῶν πάντων ἐπὶ σχήματος ἔμεινε πλὴν εἰ μή τι προκατείχετο τῷ τοιούτῳ κακῷ. ἀλλὰ μόνος ἐκ πάντων ὁ Καππαδόκειος λαὸς, τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν συμφορᾶς οὐκ ἐπήσθετο· ὃν ὁ μέγας πρόμαχος ἡμῶν ἐπὶ τῶν πειρασμῶν διεσώσατο.

Ταῦτα τὰ τῆς δειλίας τοῦ διδασκάλου ἡμῶν ἀποτελέσματα· ταῦτα τοῦ καταπεπληγότος τοὺς τραχυτέρους τῶν πόνων τὰ κατορθώματα· οὐκ ἐν γραϊδίοις δυστήνοις εὐδοκιμοῦντος, οὐδὲ ἀπατῶν γυναικάρια πρὸς πᾶσαν ἀπάτην εὐκόλως ἔχοντα μετιόντος. οὐδὲ ὑπὸ τῶν κατεγνωσμένων, καὶ κατεφθαρμένων θαυμάζεσθαι μέγα κρίνοντος. ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων δείξαντος, τὴν ἰσχὺν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἄτρεπτον, καὶ ἀνδρεῖον, καὶ ἡρωϊκὸν τοῦ φρονήματος·

Modeſtóque ira multò vehementius, quàm prima impreſſione accenſo: Omnes quidem commouebantur ob Imperatoris iram, & cum irato iraſcebãtur, indignationi videlicet illius ſubſeruientes & gratificantes: omnes expectatione futurorum ſuſpenſi erant. Ruſus ergo adeſt præfectus; rurſus terrores incutiuntur, & prioribus quidem grauiores: iterum minæ intentantur, & ira ſæuit acerbior: adeſt forenſe miniſterium, præcones, apparitores, lictores, cancelli, cortinæ, quibus omnibus facilè etiam eorum, qui ad omnia valdè parati accedunt, animi percelli poſſunt.

B Iterum generoſus noſter Athleta in certamine conſpicitur, gloriam prioris pugnæ longè exſuperans. Quod ſi huiuſce rei petis teſtes, res ipſas intuere. Quem enim locum intactum reliquit temporis illius calamitas? Quænã gens hæreticæ vaſtationis & graſſationis expers manſit? Quis eorum, qui in Eccleſia florebant, non deiectus eſt à cœptis & laboribus ſuis? Quis populus inſultationem illam effugit? Non Syria vniuerſa, non Meſopotamia vſque ad fines Barbarorum: non Phœnicia, non Palæſtina, non Arabia, non Ægyptus, non incolæ Libyæ vſque ad terminos noſtri

C orbis: neque alii, qui in eo degunt Pontici, Cilices, Lycii, Lydi, Piſidii, Pamphilii, Cares, Helleſpontii, inſulani vſque ad ipſam Propontidem, non gentes Thraciæ, quà patet Thracia, & finitimi quique vſque ad ipſum Danubium? Quæ ex his omnibus prouinciis calamitatis huius expers fuit, niſi forte illa, quæ antea hoc malo tenebatur? Solus ex omnibus populus Cappadox communem cladem & ærumnam non ſenſit, quem magnus noſter propugnator, ex omnibus tentationibus eripuit.

D Hæc ſcilicet timiditatis documenta edidit magiſter noſter: hæc ſunt pauentis, & trepidantis ad labores arduos præclara facinora: qui non in cœtu miſerarum anicularum gloriam ſibi peperit. neque mulierculas omni fraudi & deceptioni obnoxias circumuenire ſtuduit, neque à deſperatis & corruptæ mentis hominibus magni fieri valde expetendum duxit: ſed reipſa demonſtrauit vim animi ſui, & imperterritum, inuictum & generoſum illum ſpiritum,

cuius præclarè factum ſalus fuit vniA uerſæ patriæ, pax noſtræ Eccleſiæ, exemplar omnis honeſti, iis, qui ſecundum virtutem viuunt: euerſio aduerſariorum, patrocinium fidei, ſecuritas imbecilliorum, ſtabilimentum robuſtiorum, & vt vno verbo expediam, quidquid boni excogitari poreſt, id in hoc facto comprehenditur, in qua duntaxat narratione audiendi & videndi ſenſus re ipſa conueniunt: idem enim eſt oratione præclara quæque facinora perſequi, & opere ipſo orationi teſtimonium perhibere, & vtraque mutuis quaſi firmamentis corroborare, memoB riam quidem ex iis, quæ ſenſibus obiiciuntur, res vero ex iis, quæ dicunrur.

Verumenimuerò neſcio qua ratione longius extra propoſitã materiam proceſſerit oratio, conuerſa ad ſingula, quę ſycophanta per contumeliam obiecit. Arqui admodum vtile fortaſſis Eunomio fuerit mora hæc orationis, in his calumniis refellendis, vtpotè quæ occupata diluendis criminationibus contra homines eiectis, ad ea, quæ maioris ſunt momenti ſeſe conferre nequeat. quemadmodum igitur eum, qui de homicidio accuſatur, ſuperuacaneum eſt C accuſare de verborum procacitate & leuitate: ſufficit enim ſolũ homicidium ad hoc, vt contra eum mortis ſententia feratur; etiamſi nulla verborum temeritate ſeſe homicida obſtrinxerit: ita mihi operæpretium videtur, vt ſolam iſtius impietatem refellendam ſuſcipiam, relicta illa, quam in nos exercet maledicendi licentia: Clarum enim eſt, ſi in rebus maximi ponderis impietas illius retundatur, eadem etiã opera confutari omnia reliqua, licet non perſequamur omnia ſigillatim. Caput igitur omnium eorum, quæ molitus eſt ipſe, nullum D eſt aliud, quàm blaſphemia in orrhodoxam fidem, tam in priori libro, quàm in hoc, quem refutare aggredimur: omnem vero adhibet diligentiam, vt funditus euellat & aboleat de vnigenito filio Dei, & Spiritu ſancto omnes pias cogitationes. Vt igitur omnibus perſpicuum fiat, quàm falſus & inconſtans ſit omnis ille contra veritatis dogmata apparatus: primũ quidẽ ad verbum ponam ipſius orationem, quę deinde, reſumptis ſingulis, ſeparatim examinabo.

Verba Eunomij. *Omnis oratio, qua dogmata noſtra explicamus, perficitur ex ſuprema & maxi-*

A οὗ τὸ κατόρθωμα, σωτηρία μὲν τῆς πατρίδος ἁπάσης, εἰρήνη δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας, ὑπόδειγμα δὲ παντὸς ἀγαθοῦ, τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσιν, ἀνατροπὴ τῶν ἐναντίων, συνηγορία τῆς πίστεως, ἀσφάλεια τῶν ἀσθενεστέρων, βεβαίωσις τῶν προθυμοτέρων πάντα ὅσα τῆς κρείττονος μοίρας εἶναι πεπίστευται· ἐπὶ τούτων μόνων τῶν διηγημάτων, ἀκοή τε καὶ ὄψις ἐπὶ τῶν πραγμάτων συμβαίνουσι· ταυτὸν γάρ ἐστι λόγῳ τὰ κάλλιστα διηγήσασθαι, καὶ ἔργῳ δεῖξαι τὴν μαρτυρίαν τῶν λόγων, καὶ ἀμφότερα δι' ἀλλήλων πιστώσασθαι, B τήν τε μνήμην ἀπὸ τῶν φαινομένων, καὶ τὰ πράγματα διὰ τῶν λεγομένων.

Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως πόρρω ἔξω τῶν προκειμένων παρηνέχθη ὁ λόγος, πρὸς ἕκαστον τῶν ἐφ' ὕβρει ῥηθέντων παρὰ τοῦ συκοφάντου ἐπιστρεφόμενος· καί τοι τῷ Εὐνομίῳ κέρδος οὐ μικρὸν, ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ λόγου διατριβὴ ἐν τῇ τῶν ἀνθρωπίνων ἀδικημάτων κατηγορίᾳ τοῖς κυριωτέροις προσβῆναι κωλυομένου. ὥσπερ οὖν τὸν ἐπὶ φόνῳ κρινόμενον ὑπὲρ τῆς ἐν ῥήμασι προπετείας κακίζειν τῶν ἀχρήστων ἐστίν. ἀρκεῖ γὰρ ὁ φόνος ἀπελεγχθεὶς τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον C ἐπενεγκεῖν· κἂν μηδεμία προπέτεια λόγων τῷ μιαιφόνῳ συναπελέγχηται· οὕτω μοι καλῶς ἔχειν δοκεῖ. μόνην αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν εἰς ἔλεγχον ἀγαγεῖν, τὰς δὲ καθ' ἡμῶν λοιδορίας, χαίρειν ἐᾶσαι. δῆλον γὰρ ὅτι περὶ τὰ μέγιστα, καὶ κυριώτατα τῆς πονηρίας φωραθείσης, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τῇ δυνάμει συναπελέγχεται· κἂν μὴ τοῖς καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς ἐπεξίωμεν. ἔστι τοίνυν τὸ κεφάλαιον τῶν παρ' αὐτοῦ κατασκευαζομένων, βλασφημία μὲν εἰς τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας· ἔν τε τῷ προάγοντι λόγῳ, καὶ ἐν D τῷ νῦν παρ' ἡμῶν εὐθυνομένῳ, σπουδὴ δὲ πᾶσα καθελεῖν, καὶ διαχαράψασθαι, καὶ ἀνατρέψαι παντελῶς τὰς περὶ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ, καὶ τὰς περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εὐσεβεῖς ὑπολήψεις. ὡς ἂν οὖν μάλιστα ψευδὴς, καὶ ἀσύστατος ἐπιδειχθῇ ἡ κατὰ τῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας κατασκευὴ, πρῶτον μὲν ἐπὶ λέξεως αὐτοῦ τὴν περὶ τούτων παραθήσομαι ῥῆσιν· ἔπειτα δὲ πάλιν ὑπελεύσομαι τοῖς εἰρημένοις, ἕκαστον αὐτῶν ἐξετάζων χωρίς.

Πᾶς ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων συμπληροῦται λόγος ἔκ τε τῆς ἀνωτάτω καὶ κυ-

κυριωτάτης οὐσίας, καὶ ἐκ τῆς δι' ἐκείνην μὲν οὔσης, μετ' ἐκείνην δὲ πάντων τῶν ἄλλων πρωτευούσης· καὶ τρίτης γε τῆς μηδεμιᾷ μὲν τούτων συνταττομένης, ἀλλὰ τῇ μὲν, διὰ τὴν αἰτίαν· τῇ δὲ, διὰ τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν γέγονεν, ὑποταττομένης· συμπαραλαμβανομένων δηλαδὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς λόγου συμπλήρωσιν, καὶ τῶν ταῖς οὐσίαις παρεπομένων ἐνεργειῶν· καὶ τῶν ταύταις συμφυῶν ὀνομάτων, πάλιν δ' αὖ ἑκάστης τούτων οὐσίας εἰλικρινῶς ἁπλῆς, καὶ πάντη μιᾶς οὔσης τε καὶ νοουμένης, κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν συμπεριγραφομένων δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῶν ἔργων ταῖς τῶν ἐργασαμένων ἐνεργείαις παραμετρουμένων· ἀνάγκη δήπου πᾶσα, καὶ τὰς ἑκάστῃ τῶν οὐσιῶν ἑπομένας ἐνεργείας, ἐλάττους τε, καὶ μείζους εἶναι, καὶ τὰς μὲν πρώτην, τὰς δὲ δευτέραν τάξιν ἐπέχειν. συνόλως τε εἰπεῖν πρὸς τοσαύτην ἐξικνεῖσθαι διαφορὰν πρὸς ὁπόσην ἂν ἐξικνῆται τὰ ἔργα· ἐπεὶ μηδὲ θεμιτὸν τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἰπεῖν, καθ' ἣν τοὺς ἀγγέλους ἐποίησεν, ἢ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν, ἢ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὅσῳ τὰ ἔργα τῶν ἔργων πρεσβύτερα, καὶ τιμιώτερα, τοσούτῳ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐνεργείας ἀναβεβηκέναι, φαίη ἄν τις εὐσεβῶς διανοούμενος· ἅτε δὴ τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν, τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελουσῶν, καὶ τῶν παρηλλαγμένων ἔργων, παρηλλαγμένας τὰς ἐνεργείας ἐμφαινόντων. οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων, καὶ τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει τὸν εἱρμὸν ἀπαράβατον διατηρούντων· προσήκει δήπου τοῖς κατὰ τὴν συμφυῆ τοῖς πράγμασι τάξιν τὴν ἐξέτασιν ποιουμένοις, καὶ μὴ φύρειν ὁμοῦ πάντα, καὶ συγχεῖν βιαζομένοις· εἰ μὲν περὶ τῶν οὐσιῶν κινοῖτο ἀμφισβήτησις, ἐκ τῶν πρώτων, καὶ προσεχῶν ταῖς οὐσίαις ἐνεργειῶν ποιεῖσθαι τῶν δεικνυμένων τὴν πίστιν, καὶ τῶν ἀμφισβητουμένων τὴν διάλυσιν· τὴν δὲ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν ἀμφιβολίαν διαλύειν ἐκ τῶν οὐσιῶν, ἁρμοδιωτέραν γε μὴν, καὶ τοῖς πᾶσιν ἀνυσιμωτέραν ἡγεῖσθαι, τὴν ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπὶ τὰ δεύτερα κάθοδον.

mè propriè dicta ſubſtantia : & ex illa quæ per illam eſt : poſt illam autem reliquis omnibus antecedit, & ex tertia, quæ cum nulla harum coordinatur : Sed illi quidem vt cauſæ, huic verò vt operationi, qua facta eſt ſubijcitur, comprehenſis videlicet ad totius orationis complementum etiam operationibus, quæ manant ex ſubſtantiis, & ipſis competunt. Rurſus, cum quælibet ex his ſubſtantiis ſit & intelligatur purè ſimplex, & ſimpliciter vna ſecundum propriam dignitatem, circumſcriptis autem operationibus per ipſa opera, & ipſis operibus, operantis actionibus commenſuratis, omninò neceſſe eſt, operationes, quæ ſequuntur quamlibet ſubſtantiam, maiores & minores eſſe : & illas quidem in primo, illas in ſecundo ordine eſſe collocandas : &, vt vniuerſim dicam, tanto diſcrimine inter ſe diſſident, quanto diſſident ipſa opera : cum nefas ſit dicere eandem eſſe operationem, quæ Angelos fecit, vel ſtellas & cœlum, vel hominem : ſed quanto opera operibus excellentiora & præſtantiora ſunt, tanto & operationem operationi anteſtare meritò aſſeuerauerit, qui piè de hoc cogitare velit: Cum eædem operationes eoſdem etiam effectus producant, cumque diuerſa opera, diuerſas etiam operationes demonſtrent. Cum verò hæc ita ſeſe habeant, omniaque, mutua ad ſeſe habitudine, inuariabilem ſeriem obſeruent, par eſt, vt qui inquiſitionem ſecundum naturalem rerum ordinem inſtituunt, & non omnia ſimul miſcere & confundere cupiunt, ſi quidem de ſubſtantia quæſtio oriatur, ex primis & ex cognatis ſubſtantiarum operationibus argumenta rerum demonſtrandarum petant, eorumque de quibus ambigitur ſolutionem. At vero dubitationem de operationibus ex ſubſtantiis diſſoluent, rati conuenientiorem & omnibus vtiliorem fore, à primis ad ſecunda deſcenſum.

Ἡ μὲν οὖν τεχνολογία τῆς βλασφημίας αὕτη. Θεὸς δὲ ἡμῖν ὁ ἀληθινὸς, ὁ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ υἱὸς διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁδηγίας, κατευθύνει τὸν λόγον· πρὸς τὴν ἀλήθειαν· πάλιν τὰ εἰρημένα καθεξῆς ἀναλάβωμεν. εἶπε τὸν καθ' ἑαυτὸν δογμάτων πληροῦσθαι τὸν λόγον, ἐκ τῆς ἀνωτάτω, καὶ κυριωτάτης οὐσίας, καὶ ἐκ τῆς δι' ἐκείνην μὲν οὔσης· μετ' ἐκείνην δὲ πάντων τῶν ἄλ-

Hæc eſt blaſphemia artificioſa & ſubdola explicatio. At Deus nobis verax eſt, & veri Dei filius, ductu ſancti Spiritus dirigat orationem noſtram ad veritatem. Nunc iterum ad verbum reſumamus, quæ effutiuit Eunomius. Dixit, *dogmatum ſuorum ſermonem totum perfici ex ſuprema, & maximè propriè dicta ſubſtantia, & ex illa, quæ per illam eſt, poſt illam autem reliquis omnibus*

antecellit: & ex tertia quæ cum nulla harum coordinatur. Sed illi quidem vt cauſæ, huic vt operationi, quæ facta eſt, ſubijcitur: primum quidem in his verbis malitiæ & improbitatis ſignum hoc eſt, quod pollicetur dogma myſticum nobis exponere, tanquam correcturus voces Euangelicas, non ea nomina adhibuit, quibus Dominus nobis myſterium tradidit, cum fidei complementum aſſignaret, ſed nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti ſuppreſſo: loco Patris *ſupremam & maximè propriè ſubſtantiam* dicit: & loco Filii eam, quæ eſt propter illam, poſt illam verò reliquis antecedentem; Loco autem Spiritus ſancti, eam, quæ nulli horum coniuncta eſt. Atqui ſi his appellationibus vti ſatius eſſet, non adeò inops erat veritas, vt hæc nomina non reperiret: neque adeò imperiti erãt alii, qui poſtea ordine ſubſecuti myſterii huius prædicationem exceperunt, quiq; ab initio oculati teſtes & miniſtri ſermonis fuerunt, & qui poſt illos totum terrarum orbem Euangelica doctrina compleuerunt; rurſumque, qui poſteris temporibus ortas de hoc dogmate dubitationes in communi concilio definierunt, quorum traditiones ſcriptæ ſemper in Eccleſiis cuſtodiuntur. Si ita loqui oportebat, non vtique Patris & Filii & Spiritus ſancti mentionem feciſſent. Quod ſi omnino pietati conſentaneum, & ab omni periculo remotum erat, ad hanc nouitatem transferre fidei vocabula, ſequitur omnes illos fuiſſe indoctos, rerum diuinarum rudes, & nominum cognatorum, vt iſte dicit, expertes: illos, inquam, qui neque potuerunt neque voluerunt proprias cogitationes præponere iis nominibus, quæ à diuinis oraculis accepimus.

Matth. 28.

Similia S. Baſilius l. 4 contra Eunomiũ ſtatim ſub initium.

Sed omnibus manifeſtam arbitror cauſam, cur hæc noua nomina cuderit Eunomius? Nam omnes homines audito Patris & Filii vocabulo, ſtatim propriam & naturalem inter ipſos habitudinem ex ipſis vocabulis agnoſcunt: quæ enim naturalis ſit habitudo, omnibus tacentibus, ex his appellationibus intelligitur. Vt ergo hæc de Patre & Filio in animis hominum non ingenerarentur, ſubtrahit audientibus eam, quæ cum nominibus ſubit mutuæ habitudinis notionem,

A λων προτερευούσης, καὶ τρίτης γε τῆς μηδεμιᾷ τούτων συνταττομένης. ἀλλὰ τῇ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, τῇ δὲ διὰ τὴν ἐνέργειαν ὑποταττομένης. πρῶτον τοίνυν τῶν ἐν τῷ λόγῳ κακουργηθέντων, τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὸ δόγμα τὸ μυστικὸν ἐπαγγειλάμενος ἡμῖν ἐκθήσεσθαι, ὥσπερ διορθούμενος τὰς εὐαγγελικὰς φωνάς, οὐκ ἐκείνοις κέχρηται τοῖς ὀνόμασι, δι' ὧν παρέδωκεν ὁ κύριος τὸ μυστήριον ἐν τῇ τελειώσει τῆς πίστεως. ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποσιωπήσας. αὐτὴ μὲν πατρός, ἀνωτάτω
B τινὰ, καὶ κυριωτάτην οὐσίαν λέγει· αὐτὴ δὲ τοῦ υἱοῦ, τὴν δι' ἐκείνην μὲν οὖσαν, μετ' ἐκείνην δὲ τῶν ἄλλων προτεύουσαν. αὐτὴ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν μηδεμιᾷ τούτων συνταττομένην. καί τοί γε εἰ οὕτως εἰπεῖν, οἰκειότερον ἦν. οὐκ ἂν πάντως ἠπόρησεν ἡ ἀλήθεια τῆς τῶν ῥημάτων τούτων εὑρέσεως, οὐδ' αὖ πάντως οἱ καθεξῆς ἐκδεξάμενοι τοῦ μυστηρίου τὸ κήρυγμα· οἵ τε ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται, καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων καταπληρώσαντες.
C καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα κατὰ καιρούς τινας τὰς περὶ τοῦ δόγματος κινουμένας ἀμφιβολίας ἐν κοινῷ συνεδρίῳ διαλαβόντες· ὧν αἱ παραδόσεις ἔγγραφοι ταῖς ἐκκλησίαις ἀεὶ διασώζονται. εἰ ταῦτα λέγειν ἐχρῆν, οὐκ ἂν πατρός τε, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ἐποιοῦντο τὴν μνήμην· εἴπερ ὅλως εὐσεβὲς, ἢ ἀκίνδυνον ἦν πρὸς τὴν καινότητα ταύτην μεταχαράττειν τὰ τῆς πίστεως ῥήματα, ἢ πάντες ἀμαθεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι, καὶ ἀκατήχητοι τῶν μυστηρίων, καὶ τῶν προσφυῶν, ὥς φησιν, τῶν ὀνομάτων ἀνήκοοι, οἱ μήτε εἰδότες,
D μήτε θελήσαντες τῶν παραδοθέντων ἡμῖν διὰ τῆς θείας φωνῆς ὀνομάτων τὰς ἰδίας ἐννοίας προτιμοτέρας ποιήσασθαι.

Ἀλλὰ παντὶ πρόδηλον οἶμαι τὴν αἰτίαν εἶναι τῆς ταύτης ὀνοματοποιίας, ὅτι πάντες ἄνθρωποι πατρὸς, καὶ υἱοῦ προσηγορίαν ἀκούσαντες, εὐθὺς τὴν οἰκείαν αὐτῶν, καὶ φυσικὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν κατ' αὐτὴν τὴν ὀνομάτων ἐπιγινώσκουσι. τὸ γὰρ τῆς φύσεως συγγενὲς ἐκ τῶν προσηγοριῶν τούτων αὐτομάτως διερμηνεύεται. ἵνα οὖν μὴ ταῦτα νοῆται περὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, διὰ τοῦτο κλέπτει τῶν ἀκουόντων τὴν διὰ τῶν ὀνομάτων συνεισιοῦσαν τῆς οἰκειότητος ἔμφα-

σιν. καὶ καταλιπὼν τὰ θεόπνευστα ῥήματα, διὰ τῶν ἐπιτηδευθέντων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἀληθείας ποιεῖται τὴν τοῦ δόγματος ἔκθεσιν.

Καλῶς δὲ τοῦτό φησιν· οὐ τῶν καθόλου τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, ἀλλὰ τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συμπληροῦσθαι τὸν λόγον. ἔστι δὲ πρόχειρος μὲν πᾶσι τῷ γε νοῦν ἔχοντι, τῆς ἀσεβείας τῶν εἰρημένων ἡ κατανόησις. οὐδὲν δὲ ἴσως ἀπὸ καιροῦ, καὶ καθ' ἕκαστον διεξετάσαι τῷ λόγῳ· τί βουλόμενος τὸ ἀνώτατόν τε, καὶ κυριώτατον μόνῃ προσμαρτυρεῖ τοῦ πατρὸς τῇ οὐσίᾳ, οὔτε τοῦ υἱοῦ, οὔτε τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἄνω τε καὶ κυρίαν εἶναι συγχωρῶν τὴν οὐσίαν. οἶμαι γὰρ ἔγωγε μηδὲν ἕτερον εἶναι ταύτην τῆς παντελοῦς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀρνήσεως τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο λεληθότως κατασκευάζεσθαι διὰ τῆς τοιαύτης τεχνολογίας, τὸ μέχρις ὀνόματος εἶναι ταῦτα δοκεῖν, τὴν δὲ ἀληθῆ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν ὁμολογίαν, διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς ἀθετεῖσθαι· καὶ ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, χαλεπῶς ἄν τις κατανοήσειε μικρὸν προσδιατρίψας τῷ λόγῳ. οὐκ ἔστι τοῦ νομίζοντος ἀληθῶς εἶναι κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν τὸν μονογενῆ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὴν ὁμολογίαν τῶν ὀνομάτων, οἷς ἀποσεμνύνειν οἴεται δεῖν τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν. ἦ γὰρ ἂν ἦν τῆς ἐσχάτης εὐηθείας τῷ πράγματι συντιθέμενον μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα, νυνὶ δὲ τῷ μόνῃ προσμαρτυρῆσαι τῇ τοῦ πατρὸς τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀνώτατόν τε, καὶ κυριώτατον, ἔδωκε διὰ τῆς σιωπῆς περὶ τῶν ὑπολοίπων, ὡς οὐ κυρίως ὑφεστώτων στοχάζεσθαι. πῶς γὰρ ἔστιν ἀληθῶς εἶναί τι λέγειν, ᾧ μὴ προσμαρτυρεῖται τὸ κυρίως εἶναι. ἀνάγκη γὰρ ἐφ' ὧν οὐχ ὁμολογεῖται τὸ κύριον τοῖς ἀντιδιαστελλομένοις τῶν ὀνομάτων συντίθεσθαι. τὸ γὰρ μὴ κύριον, ἄκυρον πάντως, ὥστε ἡ τοῦ μὴ κυρίως εἶναι κατασκευὴ τῆς παντελοῦς ἀνυπαρξίας ἀπόδειξίς ἐστι, πρὸς ἣν ἔοικεν ὁ ΕΥνόμιος βλέπων ταῦτα καινοτομεῖν ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν δόγματι τὰ ὀνόματα. οὐ γὰρ δὴ δι' ἀπειρίαν φήσει τις αὐτὸν εἰς ἀνόητον ὑπόληψιν ἐκπεσόντα τοπικῶς τὸ ἄνω πρὸς τὸ ὑποβεβηκὸς διαστέλλειν, καὶ τῷ πατρὶ καθάπερ γεώλοφόν τινα σκοπιὰν ἀφορίζοντα, τὸν υἱὸν τοῖς κοιλοτέροις ἐγκαθιδρύειν. οὐδεὶς γὰρ οὕτω παῖς τὴν διάνοιαν, ὡς ἐπὶ τῆς νοερᾶς τε, καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὴν κατὰ τόπον διαφορὰν ἐννοεῖν. ἴδιον γὰρ

A relictiſque diuinitus inſpiratis dictionibus, eas voces ad explicationem dogmatum adhibet, quæ euertendæ veritati, quàm maximè ſint idoneæ.

Rectè porrò dicit, *his non vniuerſæ Eccleſiæ de doctrina ſententiam, ſed ſuam perfici.* cuiuis autem, qui vel paululum attendere velit, facilè eſt, quam impia ſint, quæ effutit, perſpicere. At fortaſſis abs re non fuerit, ſigillatim diſquirere, quidnam ſibi velit, cum ſupremam & maximè propriè ſubſtantiam ſoli Patris ſubſtantiæ attribuit, non autem Filii & Spiritus ſancti, cum tamen concedat iis ſupernam & propriam ſubſtantiam. B Arbitror enim ego hoc nihil eſſe aliud, quàm machinam quandam ad negādum funditus omnem ſubſtantiam Filii & Spiritus ſancti, eúmque occultè his verborum ambagibus moliri, vt præter inane nomē nihil ſubeſſe credamus, vera ſubſtantiæ & eſſentiæ notione per has ſutelas & fraudes deſtructa, quodque hæc in ſeſe habeant: nullo negotio deprehendet, qui animum ad orationem ipſius paululum adiicere volet. Non enim is credere poteſt verè C ſubſiſtere per propriam ſubſtantiam, Filium & Spiritum ſanctum, qui adeò laborioſè in nominibus cudendis deſudat, quibus putat patrem eſſe afficiendum: nam extremæ dementiæ eſſet, eum, qui rem confiteretur, occupari velle circa voculas. At cum ſupremam & maximè propriam ſubſtantiam ſoli Patri aſſignet, ipſo ſilentio coniicere nos facit, quaſi reliqui non propriè ſubſiſtant. Quomodo enim dicere poſſumus verè eſſe aliquid, ſi propriè eſſe non poteſt? Neceſſe namque eſt ea, quibus propriè eſſe non conuenit, D oppoſitis nominibus denotare. Nam quod non eſt propriè, impropriè ſit oportet. Itaque aſſerere, quod propriè non ſit Filius, & Spiritus ſanctus, nihil eſt aliud, quàm omnem omnino ſubſtantiam adimere: quod ſine dubio Eunomius ſpectās, hęc nomina ſuæ doctrinæ propria excogitauit. Non enim dici poteſt, illum eò ſtultitiæ proceſſiſſe, vt ſuperum, tanquam locum, inferiori oppoſuerit, & patri velut editiorem quandam ſpeculā aſſignarit, collocato in humilioribus locis, filio. Nam nullus adeò inſipiens & ſtolidus eſt, qui in natura illa ſub ſolum intellectum cadēte differentiam loci reperiri exiſtimet: Loci enim

Profert hūc locum Cypariſſ. decad. 4. cap. 9.

poſitiones propriè ſunt corporum: at quod natura ſua ſpirituale eſt, & omnis materiei expers, ei omnium cõfeſſione circumſcriptio loci non competit. Qua igitur de cauſa aſſerit iſte ſolam patris ſubſtantiam eſſe omnium ſupremam? Nam ex inſcitia illum in has ineptias incidere haud facilè aliquis ſibi perſuadeat; quippe qui in rebus & ſcriptis ſuis comprimis ſapientiæ laude præſtare videri cupiat: quiq; quod tamẽ ſcriptura diuina vetat, etiã *plus quam oportet ſapiat*.

Eccleſ. 7.

Atqui nec affirmare poterit, *ſupremum* illud, quod ſubſtantiæ patris tribuit, ſignificare excellentiam quandam poteſtatis, bonitatis, aut alterius alicuius de genere eodem. Etenim hoc quibuſuis manifeſtum eſt, exceptis iis, qui ſapientiæ principatũ ſibi arrogant: vnigeniti Filii & Spiritus ſancti ſubſtantiæ nihil penitus deeſſe ad omnibus numeris abſolutam bonitatem, potentiam, & ad id genus alia attributa. Omnia enim bona quamdiu pura, & à ſuo contrario libera manent, limite carent. Nam ſolo cõtrario terminari, & certis quaſi finibus includi ſolẽt: vt videre licet, ſi quis ſigillatim res intueri velit. Valetudo enim veniente imbecillitate finitur: Vita morte circũſcribitur: lucẽ terminant tenebræ, & vt rem in pauca conferam, quælibet bona ingruente contrario deſinunt: Si igitur arbitratur, naturam vnigeniti & Spiritus ſancti mutationi in deterius obnoxiam eſſe, meritò ſanè opinionem de earumdẽ bonitate imminuit & eleuat, cũ contrarii ſint capaces. At ſi diuina natura in deterius immutabilis prorſus & inuariabilis eſt, vt ipſi quoque hoſtes fatentur, neceſſario ſequitur eam interminatam bonitatẽ habere, interminatum autem & infinitum idẽ ſunt. At in infinita & interminata copia & abundãtia defectum & imminutionẽ animo concipere, extremæ inſipientiæ argumentũ eſt. Quomodo enim ratio & notio infinitatis ſubſiſtet, ſi quis in re intẽſionem & remiſſionem ſtatuat? Ex finium enim mutua iuxta ſe oppoſitione exceſsũ cognoſcimus. Vbi vero finis omnis abeſt, quanam ratione exceſſus cognoſci poteſt? An fortaſſis Eunomius huc nõ collineauit, ſed potius temporario quodam exceſſu cogitatione efformato, ſecundum prærogatiuam originis & antiquitatis excellentiam intelligit, ob eamque patris ſubſtantiam ſolam omnium ſupremam vocat: dicat ergo, cui exceſſum,

A σωμάτων ἢ ἐπὶ τόπου θέσις· τὸ δὲ τῇ φύσει νοερόν τε, καὶ ἄϋλον, πόῤῥω τῆς κατὰ τόπον ἐννοίας ὁμολογεῖται. τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ ἀνωτάτω λέγεσθαι μόνου τοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν; εἰς γὰρ τοσαύτας τὰς ὑπονοίας ἐξ ἀμαθίας τινὸς αὐτὸν περιφέρεσθαι, οὐκ ἄν τις εὐκόλως ὑπονοήσειε, τὸν ἐν πολλοῖς, οἷς ἐπιδείκνυται σοφὸν εἶναι προσποιούμενον· καὶ καθὼς ἀπαγορεύει ἡ θεία γραφή, καὶ τὰ περισσὰ σοφιζόμενον.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δυνάμεως, οὐδὲ ἀγαθότητος, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων ὑπεροχήν, τὸ ἄνω φησὶ τῆς οὐσίας ἐνδείκνυσθαι. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο παντὶ γνώριμον· μὴ ὅτι τοῖς ἐπὶ σοφίᾳ πλεο-
B νεκτεῖν ὑπειλημμένοις. ὅτι ἀνενδεὴς πρὸς τελείαν ἀγαθότητά τε καὶ δύναμιν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἥ τε τοῦ μονογενοῦς, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν ὑπόστασις. τὰ γὰρ ἀγαθὰ πάντα ἕως ἂν ἀπαράδεκτα τοῦ ἐναντίου μένῃ, ὅρον οὐκ ἔχει τῆς ἀγαθότητος. ἐπειδὴ μόνοις τοῖς ἐναντίοις πέφυκε περιγράφεσθαι· ὡς ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ὑποδειγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν. ἡ δύναμις ἀσθενείας παραλαβούσης ἵσταται· ἡ ζωή, θανάτῳ περιορίζεται· φωτὸς πέρας τὸ σκότος ἐστί· καὶ πάντα συνελόντι φάναι τὰ καθ' ἕ-
C καστον ἀγαθά, τοῖς ἐναντίοις ἐναπολήγει. εἰ μὲν οὖν τρεπτὴν πρὸς τὸ χεῖρον τὴν φύσιν τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ πνεύματος ὑποτίθεται, εἰκότως ἐπ' αὐτῶν κατασμικρύνει τὴν τῆς ἀγαθότητος ἔννοιαν· ὡς δυναμένων, καὶ τοῖς ἐναντίοις συνενεχθῆναι. εἰ δὲ ἀνεπίδεκτός ἐστι τοῦ χείρονος ἡ θεία τε, καὶ ἀναλλοίωτος φύσις, καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν ὡμολόγηται, ἀόριστος πάντως ἐν τῷ ἀγαθῷ θεωρεῖται. τὸ δὲ ἀόριστον, τῷ ἀπείρῳ ταυτόν ἐστι. ἄπειρον δέ, καὶ ἀόριστον πλεονασμόν, καὶ ἐλάττωσιν ἐννοεῖν, τῆς ἐσχάτης ἀλογίας ἐστί. πῶς γὰρ ἂν ὁ τῆς ἀ-
D πειρίας διασωθείη λόγος εἰ τὸ πλέον τι, καὶ ἔλαττον ἐν αὐτῷ δογματίζοιτο; ἐκ γὰρ τῆς τῶν περάτων πρὸς ἄλληλα παραθέσεως, τὸ πλέον διαγινώσκομεν· ἐφ' ὧν δὲ πέρας οὐκ ἔστι, πῶς ἄν τις δυνηθείη τὸ περιττὸν ἐννοῆσαι; ἢ οὐχὶ τοῦτο, χρονικὴν δέ τινα τὴν ὑπεροχὴν ἐννοῶν κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχαιότητος τὸ πλέον νέμει, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν μόνην ἀνωτάτω φησίν; οὐκοῦν εἰπάτω τίνι τὸ

πλέον τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς διεμέτρησε, μηδενὸς διαστήματος χρονικοῦ παρεπινοουμένου τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως. A

Καίτοι εἰ καὶ τοῦτο ἦν· εἰρήσθω γὰρ καθ' ὑπόθεσιν τέως, ἡ τῷ χρόνῳ προήκουσα τῆς μεταγενεστέρας οὐσίας, τί μᾶλλον ἔχει τὸ εἶναι, κατ' αὐτὸν λέγω τὸν τοῦ εἶναι λόγον· ὥστε τὴν μὲν ἀνωτάτω, καὶ κυρίαν λέγειν, τὴν δὲ μὴ οὕτως ἔχειν. τοῦ γὰρ προγενεστέρου πρὸς τὸ νεώτερον, ὁ μὲν χρόνος τῆς ζωῆς πλείων ἐστίν· ἡ δὲ οὐσία παρὰ τοῦτο, οὐδὲ πλέον τὸ ἔλαττον ἔχει θατέρου δὲ τοῦτο, καὶ δι' ὑποδειγμάτων γνώσεται. τί B ἔλαττον εἶχε τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ὁ μετὰ δεκατέσσαρας γενεὰς ἀναδειχθεὶς Δαυίδ; ἆρά τι μετεποιήθη τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τούτου; καὶ ἧττον ἄνθρωπος ἦν ὅτι τῷ χρόνῳ μεταγενέστερος; καὶ τίς οὕτως ἠλίθιος ὥστε τοῦτο εἰπεῖν; εἷς γὰρ ἐφ' ἑκατέρων τῆς οὐσίας ὁ λόγος. οὐδὲν τῇ προόδῳ τοῦ χρόνου συναλλοιούμενος· οὐδ' ἄν τις εἴπῃ τὸν μὲν μᾶλλον ἄνθρωπον εἶναι διὰ τὸ προήκειν τῷ χρόνῳ· τὸν δὲ ἔλαττον μετέχειν τῆς φύσεως, ὅτι μεθ' ἑτέρους τῇ ζωῇ ἐπεδήμησεν. ὥσπερ ἢ C προαναλωθείσης τῆς φύσεως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἢ τοῦ χρόνου τὴν δύναμιν ἐν τοῖς παρῳχηκόσι προδαπανήσαντος. οὔτε γὰρ ἐπὶ τῷ χρόνῳ ἐστὶν ἀφορίζειν ἑκάστῳ τὰ μέτρα τῆς φύσεως· ἀλλὰ αὐτὴ μὲν ἐφ' ἑαυτῆς μένει, διὰ τῶν ἐπιγινομένων ἑαυτὴν συντηροῦσα. ὁ δὲ χρόνος φέρεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. εἴτε παρατρέχων, εἴτε παραῤῥέων τὴν φύσιν παγίαν, καὶ ἀμετάπτωτον ἐν τοῖς ἰδίοις μένουσαν ὅροις. οὐκοῦν οὐδ' εἰ τῷ χρόνῳ δοθείη τὸ πλέον ἔχειν, καθὼς ὁ λόγος ὑπέθετο, κυρίως τῷ πατρὶ D μόνῳ τὸ ἀνώτατον τῆς οὐσίας προσμαρτυρήσουσι· μηδεμιᾶς δὲ οὔσης τῆς κατὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ χρόνου διαφορᾶς, πῶς ἄν τις ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως τὸ τοιοῦτον ἐπινοήσειε; παντὸς γὰρ διαστήματος μετρητικοῦ, τῷ κάτω τῆς θείας φύσεως εὑρισκομένου, τίς καταλείπεται λόγος τοῖς ἐπιχειροῦσι τὴν πρόχρονόν τε, καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν, τῇ πρὸς τὸ ἄνω, καὶ κάτω διαφορᾷ διορίζειν;

Ἀλλ' οὐδὲ μίαν ἀμφιβολίαν ὁ λόγος ἔχει, ὅτι συνηγορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δόγματος

A illum vitæ, qua Pater vicit, attribuat, cum nullum temporis ſpatium inter Patrem & vnigenitum Filium interiectum animo rectè concipi queat?

Faciamus tamen tempus intercedere; quomodo quæſo plus de ratione ſubſtantiæ participaret, prior illa ſecũdum durationem ſubſtantia, quàm poſterior, de ipſa, inquam, ratione & notione ſubſtantiæ, vt *ſuprema*, & quæ *propriè ſit*, appellari mereretur: illa vero nequaquam? Prior enim reſpectu poſterioris, diuturnioris quidẽ tẽporis particeps eſt, at de B ſubſtantiæ ratione, neque plus, neq; minus, quam poſterior participat. Clarior res tota exemplis euadet. Quid minus habuit quàm Abrahã, quod ad ſubſtantiæ rationem attinet beatus Dauid, quatuordecim generationibus illo minor? *Matth. 1.* An quod tempore poſterior natus ſit, ob id humana natura in eo mutata eſt, minuſve homo fuit? Quis tã fatuus eſt, qui hoc aſſerat? Eadem enim & in hoc & in illo ſubſtãtiæ ratio eſt: tẽporis proceſſu nihil penitus variata. Neque vllus dixerit, illum magis eſſe hominẽ, quod tempore anteceſſerit: hunc verò minus naC turæ humanæ participẽ eſſe, quòd poſt alios in hanc vitæ ſcænam ingreſſus ſit: quaſi vel conſumptâ iam naturâ in iis, qui anteceſſerãt, vel quaſi tempus in iis omnem ſuam vim & facultatem inſumpſerit. Neutiquam enim penes tempus eſt cuiuſuis naturam velut demenſam dare, ſed ipſa in ſeipſa eadem manet, in poſteris quoque ſeipſam conſeruat. At tempus voluitur more ſibi inſito, naturamque fixam, & immutabilem & intra proprios terminos conſtantem, ſiue prętergreditur, ſiue præterlabitur. Quamobrem neque ſi tempore & duratione D prior eſſet pater, vt in hypotheſi noſtra poſuimus, ob id propriè ſoli Patri principatus & ſummitas ſubſtantiæ adſcribi deberet: cùm verò nulla ſit quoad temporis durationẽ diuerſitas, qua tandem ratione in illa, quæ ſecula anteceſſit natura, tale quid comminiſci quis audeat? cum enim omne interuallũ aliquid dimetiri ſolitum, infra illam diuinam nãturam reperiatur, quid, oro, effugii relinquitur illis, qui conãtur ſubſtantiam illam, tempus omne antegreſſam, & animo incomprehenſam ſuperi & inferi poſitionibus diſcriminare?

At perſpicuum eſt, & ſine vlla dubitatione, hoc quod iſte aſſerit, nihil aliud

eſſe, quàm patrocinium Iudaicæ impietatis, qui ſolam Patris ſubſtantiam ſubſiſtere credunt, & quam ſolam propriè eſſe aſſeuerant; coniecta Filii & Spiritus ſancti ſubſtantia in eorũ, quæ non ſunt, numerum & ordinem: quia omne illud, quod propriè non eſt, verbo ſolo, & abuſu quodam quotidianæ conſuetudinis eſſe dicitur. Quemadmodum hominis quoque appellationem nõ ſortitur ille, qui imitatione tantum, & in expreſſa imagine homo eſt; ſed qui propriè talis dicitur, quique non ſimilitudo hominis eſt: ſed ipſum archetypon & exemplar ſimilitudinis. At imago nomine tenus homo eſt. Quapropter non propriè eſt quod appellatur: quia ex natura non eſt quod dicitur. Pari igitur modo & hic, ſi ſola Patris ſubſtantia propriè dicitur, non autem Filii & Spiritus ſancti, quid aliud hoc cenſeam, quàm abnegationem manifeſtam totius ſalutis, quæ nobis cælitus annũciata eſt? Conferant ergo ſeſe ab Eccleſia ad ſynagogas Iudæorum, dum nolentes concedere filium propriè eſſe, id vnum moliuntur, vt totum illius eſſe è medio tollãt. Nam idem eſt impropriè eſſe, & non eſſe.

Profert hũc locum Cypariſſ. decad. 4. cap. 9.

Ioan. 19.

Quia verò Eunomius in his intelligendis admodum ſolers ſibi eſſe videtur, & quia ſpernit omnes illos, qui ſine diſſerẽdi ſubtilitate & acumine ad ſcribendum accedunt, explicet rudibus nobis, qui ex numero vulgi ſumus, ex quali philoſophia didicerit, ſubſtantiam intenſionis & remiſſionis capacem eſſe. Quæ ratio dictat, aut ſuadet, vnam ſubſtantiam alterã magis eſſe ſubſtantiam, ſecundum ipſam dico ſubſtantiæ rationem; neque volo, vt adducat nobis qualitatum aut proprietatum differentias, quas in ſubſtantia cogitatione concipimus, quęque diuerſum quiddam ſint ab ea cui inſunt: non enim inquiſitionem inſtituimus de diuerſitate habituum, colorum, grauitatis, roboris, dignitatis, morum & indolis, vel aliorum, quæ corpori & animo inhærere contemplamur: ſed de ipſo ſubiecto, cui propriè nomen ſuſtantiæ competit, quærimus in præſenti; num reſpectu alterius, prærogatiuam quandam in hoc, quod magis ſit, obtineat. Atqui ad hunc vſq; diem nunquam audiuimus duo quædã, quæ omnium cõſenſu ſunt, quamdiu ambo quidem ſunt, alterũ magis, alterum minus eſſe. Æqualiter enim vtrumque eſt,

A ἐστι, τὸ παρὰ τούτων δογματιζόμενον, μόνην ὑφεστάναι τοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν ἐνδεικνυμένων, ἣν μόνην κυρίως εἶναι διισχυρίζονται· τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τοῖς μὴ οὖσι λογιζομένων· πᾶν γὰρ τὸ μὴ κυρίως ὄν, ἐν ῥήματι μόνῳ, καὶ καταχρήσει συνηθείας εἶναι λέγεται. ὥσπερ καὶ ἄνθρωπος ὀνομάζεται, οὐχ ὁ διὰ μιμήσεως ἐπὶ τῆς εἰκόνος δεικνύμενος· ἀλλ' ὁ κυρίως λεγόμενος ἐστί, οὐχ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπόν ἐστι τοῦ ὁμοιώματος· ἡ δὲ εἰκών, μέχρις ὀνόματος ἄνθρωπος, καὶ B διὰ τοῦτο οὐκ ἔχει τὸ κυρίως λέγεσθαι, ὅπερ λέγεται, ὅτι οὐκ ἔστι τῇ φύσει ὃ ὀνομάζεται. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, εἰ μόνου τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία κυρίως λέγεται. ἡ δὲ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος οὐκέτι; τί ἄλλο; ἢ οὐχὶ ἄρνησίς ἐστι περιφανὴς τοῦ σωτηρίου κηρύγματος; οὐκοῦν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων παλινδρομείτωσαν, ἐν τῷ μὴ διδόναι τὸν υἱὸν κυρίως εἶναι, τὸ μηδὲ ὅλως εἶναι κατασκευάζοντες. τὸ γὰρ ἄκυρον, τῷ ἀνυπάρκτῳ ταυτόν ἐστιν.

C

Ἐπεὶ δὲ καὶ σοφὸς εἶναι τὰ τοιαῦτα βούλεται, καὶ διαπτύει τοὺς ἄνευ λογικῆς ἐντρεχείας ἐπιχειροῦντας τῇ γραφῇ· εἰπάτω τοῖς καταφρονουμένοις ἡμῖν ἐκ ποίας σοφίας, τὸ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον τῆς οὐσίας ἐγνώρισε. τίς λόγος ὁ τὴν τοιαύτην διαφορὰν παραστήσας· ὅτι οὐσία τις ἑτέρας οὐσίας μᾶλλόν ἐστι· κατ' αὐτὸ λέγω τὸ σημαινόμενον τῆς οὐσίας· μὴ γὰρ δὴ προφερέτω τὰς τῶν ποιοτήτων, ἢ τὰς τῶν ἰδιωμάτων διαφοράς; ὅσαι περὶ τὴν οὐσίαν τῷ λόγῳ D τῆς ἐπινοίας καταλαμβάνονται· ἄλλο τι παρὰ τὸ ὑποκείμενον οὖσαι. οὐ γὰρ ἀτμῶν, ἢ χρωμάτων, ἢ βάρους, ἢ δυνάμεως, ἢ ἀξιώματος, ἢ τρόπων, καὶ ἤθους διαφοράς, ἢ εἴ τι ἄλλο περί τε σῶμα, καὶ ψυχὴν θεωρεῖται, ταῦτα πρόκειται νῦν ἐξετάζειν· ἀλλ' αὐτὸ λέγω, τὸ ὑποκείμενον, ᾧ κυρίως τὸ τῆς οὐσίας ἐπικέκληται ὄνομα· εἴ τινα πρὸς ἄλλην οὐσίαν ἐν τῷ μᾶλλον εἶναι τὴν διαφορὰν ἔχει. ἀλλ' οὔπω μέχρι τοῦ νῦν ἀκηκόαμεν δύο τινῶν ὁμολογουμένων εἶναι ἕως ἂν ἀμφότερα ᾖ, τὸ μέν τι μᾶλλον· τὸ δὲ ἔλαττον εἶναι. ἔστι γὰρ ὁμοίως ἑκάτερον, ἕως ἂν ᾖ καθὸ ἐστιν,

A ὑπεξῃρημένου, καθὼς προείρηται τοῦ κατὰ τὸ προτιμότερον, ἢ διαφορώτερον λόγου.

EI μὲν οὖν οὐ δίδωσιν ὅλως ἐν οὐσίᾳ, τὸν μονογενῆ θεωρεῖσθαι. πρὸς τοῦτο γὰρ ἔοικε λεληθότως αὐτῷ κατολισθαίνειν ὁ λόγος· ὁ μὴ διδοὺς αὐτῷ, τὸ κυρίως εἶναι, μηδὲ τὸ ἧττον ἐπ' αὐτοῦ συγχωρείτω· εἰ δὲ ἐνούσιον δύναμιν ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν ὁπωσοῦν ὑποστάντα. οὔπω γὰρ περὶ τούτου διαμαχόμεθα, τί πάλιν ἀφαιρεῖται ὃ δίδωσι· τὸν ὁμολογηθέντα εἶναι, τὸ μὴ κυρίως εἶναι κατασκευάζων· ὅπερ ἴσον ἐστὶ, καθὼς εἴρηται, τῷ μηδὲ ὅλως εἶναι. ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον εἶναι· ᾧ μὴ τελείως ὁ κατὰ τὸ ὄ- B νομα λόγος ἐφήρμοσται· τῷ δὲ ἐλλείποντι τῶν ἰδιωμάτων, ὅλος ὁ τῆς οὐσίας αὐτοῦ συνδιαγράφεται λόγος, οὕτω καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος ᾧ μὴ τελείως, μήτε κυρίως τὸ εἶναι προσμαρτυρεῖται, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχει τῆς ὑποστάσεως ἡ μερικὴ τοῦ εἶναι συγκατάθεσις· ἀλλὰ τὴν καθόλου τοῦ ὑποκειμένου ἀναίρεσιν κατασκευάζει, ἡ περὶ τοῦ μὴ τελείως εἶναι κατασκευή. ὥστε εἰ μὲν εὖ φρονεῖ, πρὸς τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν μετατίθεσθαι· τὸ ἧττον, καὶ τὸ ἄκυρον ἐπὶ τῆς οὐσίας, τοῦ μονογενοῦς τε, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑφελὼν ἐκ τοῦ δόγματος. εἰ C δὲ ἀσεβεῖν ἔγνωκε πάντως, ὡς ἔγωγε οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου καὶ βούλεται τὸν κτίστην ἑαυτοῦ καὶ Θεὸν, καὶ εὐεργέτην διὰ βλασφημίας ἀμείβεσθαι; τὴν γοῦν τοῦ δοκεῖν τις εἶναι κατὰ τὴν παίδευσιν ὑπόνοιαν ζημιούσθω· ἀμαθῶς, οὐσίας, ὑπερτιθεὶς οὐσίας· καὶ τὴν μὲν ἄνω, τὴν δὲ κάτω κατὰ τὸν μὴ ἐνδεχόμενον λόγον ἀποφαινόμενος· καὶ τῇ μὲν τὸ κύριον, τῇ δὲ τὸ μὴ τοιοῦτον προσμαρτυρῶν. οὔτε γὰρ τῶν ἔξω τῆς πίστεως πεφιλοσοφηκότων ἔγνωμεν τινα τοῦτο ληρήσαντα, οὔτε ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς· οὔτε ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις τὸ τοιοῦτο συμβαίνει. D

Τὸν μὲν οὖν σκοπὸν τῆς τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπινοίας ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων οἴομαι πεφανερῶσθαι· ὅτι καθάπερ ὁρμητήριον, ἢ θεμέλιον τῆς πάσης ἑαυτοῦ περὶ τὸ δόγμα κακουργίας, τὰ ῥήματα ταῦτα προϋποβάλλεται· ἵνα κατασκευάσας τὸ μόνην τὴν μίαν οὐσίαν ἀνωτάτω τε, καὶ κυριωτάτην νομίζειν, ῥᾳδίως καταπείθῃ τῶν ἄλλων, ὡς ἐν τοῖς κάτω,

A quamdiu eſt, quod eſt, ſublata omni prorſus exceſſus & defectus ratione, vt antea diximus.

Si igitur omnino non conceditur, vnigenito Filio rationem ſubſtantiæ conuenire: huc enim, quamuis clandeſtina via tendere videtur illius oratio; cum eum propriè eſſe negat, deberet etiam negare eum minus eſſe. Quod ſi fatetur filium eſſe ſubſtantiam quandam, quomodocumque ſubſiſtentem (nondum enim de hoc diſceptamus) cur iterum eidem, quod largitur adimit, dum eum quẽ confeſſus eſt eſſe, per hoc quod contendit impropriè eſſe, penitus B abolet & tollit? Idẽ enim eſt quod omninò non eſſe, vt paulò ante monuimus. quemadmodum enim illud homo non eſt, cui nominis ratio perfectè non congruit: quod autem proprietatibus rei caret: ei tota ſubſtantiæ illius ratio abiudicatur: ita generatim cõtingit in omni re, de qua verè non affirmatur, quod vel perfectè, vel propriè ſit: non enim ob id eam eſſe demonſtraueris, quod eidem partem quaſi eſſentiæ & exiſtentiæ concedas. Qui enim rem propriè non eſſe aſtruit, is totius rei interitum & perniciem meditatur. Quapropter ad meliora, ſi ſapit animum & cogitationẽ tranſ- C feerat, & docere ceſſet ſubſtantiam Vnigeniti impropriè & minus eſſe. Quod ſi in impietate perſiſtère ſtatuit. (quamuis neſciam, cur velit conditorẽ ſuũ Deúmque & benefactorẽ blaſphemiis remunerare) pœnas luat vanæ exiſtimationis, quam de doctrina ſua concepit: quippè qui imperitè ſubſtãtiam alia aliã ſecundum ſubſtantię rationẽ faciat maiorem, & hanc quidem ſuperam, illã vero inferam, eo modo, qui conſiſtere nequit, decernat: alteramq́; propriè, alteram impropriè eſſe tradat. Neq; vero quenquã philoſophorũ etiam à fide noſtra abhorrentẽ cognouimus, qui adeò deliraret: D neque cõſonat hoc vel diuinis oraculis vel cõmunibus hominum notionibus.

Quid igitur in his vocabulis nouandis iſte ſibi propoſuerit, ſatis, vt arbitror, ex dictis iam eſt manifeſtum: videlicet tanquam propugnaculum vel fundamentum quoddam totius improbitatis ſuæ, verba hæc præmittit & ſupponit: vt ſi perſuaſerit vnicam ſolùm ſubſtantiam ſupremam, & maximè propriam eſſe, facilius de aliis rem cõficiat: quaſi de iis, quæ infra illam primam,

& non propriè eſſe cogitentur. Maximè verò hoc oſtendit progreſſu diſputationis, cum ſua de Filio & Spiritu ſancto placita ediſſerit: nuſquam enim vtitur veris nominibus, ne, vt ante dixi, naturæ conſortium & cõmunionem inter ſe, ipſis vocabulis etiam inuitus mentibus noſtris obiiciat, ſed ſine propriis nominibus illorum mentionẽ facit is, qui docet, *ex verbis & nominibus idoneis & accõmodatis animos audientiũ ad rei veritatẽ ducendos eſſe.* At quale nomen accõmodatius eſſe queat, quàm quod ab ipſa veritate impoſitũ eſt? Sed Euãgeliis aduerſa in mundũ introducere volens, non nominat Filium, ſed ſubſtantiam, quæ per illã primam ſit, & quæ poſt illam primas teneat. Quod autẽ hæc non alio cõſilio affirmet, quàm vt ſanã & orthodoxam de vnigenito Filio opinionẽ ex mẽtibus hominũ eximat: magis etiam patefacit ex reliquis illius impoſturis & machinamentis. Porrò quoniã modus loquendi, quo vſus eſt, ita comparatus videtur, vt is etiã, qui aliquid impiè de Chriſto proferre non cupit; eo vti queat: propterea ego quoq; tacitus nunc prætermitto eã, quæ eſt de Domino noſtro, diſputationem, exſtructa illius refutatione ex manifeſtiſſimis tantummodo blaſphemiis contra Spiritũ ſanctum, quem aperta & nullo verborũ inuolucro tecta blaphemia aggreditur, dum eum dicit nõ eiuſdem ordinis cum Patre & Filio cenſeri poſſe, vtriq; autẽ ſubiectũ. Quam eius impietatẽ pro viribus nunc examinabo.

Quæ igitur ſubiectionis vocabulo notio ſubiecta ſit, & in quibus rebus diuina Scriptura id nomen vſurpet, principio inquirere oportet. Cum Deus hominẽ honoraſſet, (Geneſ. 1.) eo quòd ipſũ ad imaginem & ſimilitudinẽ ſui creatoris effeciſſet, omnẽ rationis expertẽ creaturam ſubiecit illi cõditor Deus. Quemadmodũ magnus etiã Dauid in Pſalmis hanc (Pſal. 8.) Dei gratiã enarrans decantauit, *Omnia,* inquiẽs, *ſubiecit ſub pedibus eius,* & deinceps nominatim exequitur illa, quæ ei ſunt ſubiecta. Præterea aliud ſubiectionis in ſacris literis reperitur ſignificatũ: rerum enim in bello feliciter ab ipſo geſtarum cauſam Deo vniuerſorũ adſcribens B. (Pſal. 46.) Dauid: *Subiecit populos nobis,* inquit, *& gentes ſub pedibus noſtris.* iterũque. *Qui ſubycit populos mihi.* Sæpiuſque inuenire eſt vocem hanc in ſacra Scriptura ea notione, qua ſignificat dominationem in aduerſarios partam: nam illud Apoſtoli de

A καὶ μὴ κυρίως προσαγορευομένων. δείκνυσι δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῶν ἑξῆς, ἐν οἷς τὰ δοκοῦντα περὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαλεγόμενος, οὐκ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ἔρχεται τούτων· ἵνα μή, καθὼς προεῖπον, τὸ οἰκεῖον τῆς φύσεως αὐτῶν ταῖς προσηγορίαις, καὶ μὴ βουλόμενος παραστήσῃ· ἀλλὰ ἀνώνυμον αὐτῶν ποιεῖται τὴν μνήμην· ὁ δογματίζων ἀπὸ τῶν προσφυῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων δεῖν τὰς τῶν ἀκουόντων διανοίας προσάγεσθαι. καί τοί τι προσφυέστερον ὄνομα τοῦ παρ᾽ αὐτῆς τῆς ἀλη- B θείας ὠνομασμένου. ἀλλ᾽ ἀντιδογματίζει τοῖς εὐαγγελίοις, οὐχ υἱὸν ὀνομάζων· ἀλλὰ τὴν δι᾽ ἐκείνην μὲν οὖσαν, μετ᾽ ἐκείνην δὲ πάντων τῶν ὄντων πρωτεύουσαν. τοῦτο δέ, ὅτι μὲν ἐπὶ καθαιρέσει τῆς εὐσεβοῦς περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεως λέγεται, ἐκ τῆς λοιπῆς αὐτοῦ κατασκευῆς μᾶλλον φανερωθήσεται. ἐπεὶ δὲ μέσως ἔχειν δοκεῖ τὰ εἰρημένα, ὡς καὶ τὸν μηδὲν ἀσεβὲς περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντα, χρήσασθαι ἄν ποτε τοῖς ῥήμασι τούτοις. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὸν περὶ τοῦ κυρίου λόγον νῦν ὑπερβήσομαι, ταῖς C φανερωτέραις κατ᾽ αὐτοῦ βλασφημίαις ταμιευσάμενος τὴν ἀντίρρησιν· περὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπειδὴ φανερᾷ καὶ ἀπαρακαλύπτῳ κέχρηται τῇ βλασφημίᾳ, λέγων ἀσύντακτον εἶναι πατρὶ καὶ υἱῷ, ἀμφοτέροις δὲ ὑποτεταγμένον, ἤδη καθόσον οἷός τε ὦ, ἐξετάσω τὸν λόγον.

Τί τοίνυν τῆς ὑποταγῆς ἐστι τὸ σημαινόμενον, καὶ ἐπὶ τίνων ἡ θεία γραφὴ τῷ τοιούτῳ προσχρῆται ῥήματι, πρότερον κατανοήσωμεν. τιμήσας τὸν ἄνθρωπον τῷ κατ᾽ εἰκόνα γεγενῆσθαι τοῦ κτίσαντος, πᾶσαν αὐτῷ τὴν ἄλογον φύσιν ὑ- D πέταξεν ὁ κτίσας Θεός, καθὼς ὁ μέγας Δαυὶδ ἐν ὕμνοις τὴν χάριν ταύτην διεξιὼν ἀνευφήμησε. πάντα γάρ, φησιν, ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπ᾽ ὀνόματος μέμνηται τῶν ὑποτεταγμένων. ἔστι πάλιν ὑποταγῆς παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ ἄλλο τὸ σημαινόμενον. τῶν γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις κατορθωθέντων αὐτῷ, τῷ Θεῷ τῶν ὅλων ἀναθεὶς τὴν αἰτίαν, ὑπέταξε λαούς, φησι, ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. καὶ πάλιν, ὁ ὑποτάσσων λαοὺς ὑπ᾽ ἐμέ. καὶ πολλάκις ἐστὶ τὴν φωνὴν ταύτην ἐν ταῖς θείαις εὑρεῖν γραφαῖς, τὸ κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων κράτος ἀποσημαίνουσαν. τὸ γὰρ τοῦ ἀποστόλου

ἐπὶ

ἐπὶ τῆς ἐν ὑστέρῳ γινομένης ὑποταγῆς πάντων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα· ἐν οἷς ἐν τῷ βάθει τῆς σοφίας τὸν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων αὐτὸν ὑποτάσσεσθαι τῷ πατρὶ λέγει· τὴν πάντων ἀνθρώπων ὑπακοὴν, διὰ τῆς τοῦ υἱοῦ μετεσχηκότος τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς τὸν πατέρα ὑποταγῆς αἰνιττόμενος ὡς πλείονος, καὶ φιλοπονωτέρας δεόμενον τῆς ἐξηγήσεως, πρὸς τὸ παρὸν ὑπερθήσομαι. ἀλλ' ἐν τοῖς προδήλοις ἐν οἷς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν τὸ τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον ἔχει. κατά τινα νοῦν ὑποτετάχθαι τὴν τοῦ πνεύματος οὐσίαν τῇ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς ἀποφαίνεται· ὡς ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ὑποτάσσεται καθὼς νοεῖ ὁ ἀπόστολος. οὐκοῦν κατὰ τοῦτο συντάσσεται τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα, οὐχ ὑποτάσσεται εἴπερ τὰ δύο πρόσωπα τῶν ὑποταττομένων ἐστίν· ἢ οὐχ οὕτω. πῶς οὖν ἑτέρως ὡς τῇ λογικῇ φύσει τὸ ἄλογον ἐν τῷ ψαλμῷ μεμαθήκαμεν; οὐκοῦν τοσοῦτον παρήλλακται, ὅσον ἡ τῶν κτηνῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. ἀλλὰ παραγράφεται καὶ τοῦτον ἴσως τὸν λόγον; οὐκοῦν ἐπὶ τὸν λειπόμενον ἥξει· ὅτι ἀντιτεταγμένη, καὶ ἀντιστρατεύουσα τῷ κρείττονι· μετὰ ταῦτα διὰ βεβαιοτέρας ἀνάγκης ὑποκύπτειν κατηναγκάσθη τῷ κατισχύσαντι.

Ἐπιλεξάσθω τῶν εἰρημένων ὃ βούλεται· ἐγὼ οὐκ οἶδα τί τούτων ἑλόμενος τὴν ἄφυκτον κατάκρισιν τῆς βλασφημίας ἐκφεύξεται· εἴτε ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλόγοις ὑποτετάχθαι λέγει τὸ πνεῦμα, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὰ πετεινά, καὶ τὰ πρόβατα· εἴτε καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀφεστώτων ὥσπερ αἰχμάλωτον προσάγει τῷ πλεονεκτοῦντι κατὰ τὴν δύναμιν, ἢ τούτων μὲν οὐδέν. φησὶ δὲ μὴ κατὰ τὴν τῆς γραφῆς ἔννοιαν τῷ τῆς ὑποταγῆς ῥήματι χρήσασθαι. ἀλλὰ καθ' ἕτερον σημαινόμενον ὑποτετάχθαι τὸ πνεῦμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ λέγειν. τί οὖν ἐστι τοῦτο· ἆρα ὅτι τρίτον κατὰ τὴν τάξιν ὂν παρὰ τοῦ κυρίου τοῖς μαθηταῖς παρεδόθη. διὰ τοῦτο ὑποτάσσειν νομοθετεῖ, καὶ οὐ συντάσσειν; οὐκοῦν καὶ τὸν πατέρα τῷ μονογενεῖ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὑποτασσέτω· ἐπειδὴ πολλαχοῦ προτάξασα τοῦ κυρίου τὸ ὄνομα ἡ θεία γραφὴ ἐν δευτέροις τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ τὴν μνήμην πεποίηται. ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ φησιν ὁ κύριος· τὸ καθ' ἑαυτὸν προτάσ-

A futura ſub finem mundi ſubiectione (1.Cor.15.) omnium hominum, qua vnigenito ſubiicientur, & per ipſum Patri, cum non abſque recondita ſapientia dicit: ipſum etiam mediatorē Dei & hominum Patri ſubiectum iri: inſinuās, videlicet omnium hominū erga Patrem obediētiam per Filium humanitatis noſtræ participem: in præſentia prætermittendū cenſeo, quippe quod lõgiore & accuratiore declaratione egeat. Non diſcedā à perſpicuis, iiſq; in quibus nulla ambiguitas de ſignificatu ſubiectionis reſidet. Quo igitur ſenſu docet, Spiritus ſubſtātiam, B Patris & Filii ſubſtantiæ ſubiectam eſſe? Num vt Filius Patri ſubiicitur, quomodo ſubiectionis vocabulū vſurpat Apoſtolus? Sequitur ergo, quo ad hoc Spiritum ſanctum Filio non ſubiici: ſed eiuſdem potius cum illo ordinis eſſe, ſiquidem duæ perſonæ ſunt, quæ ſubiiciuntur. An non hoc ſenſu? Quo igitur alio? Num vt rationali naturę rationis expertem ſubiici ex pſalmo didicimus. Igitur tantum differt, quantum ſubiectio brutorum reſpectu hominis. Sed fortè hanc quoq; notionem abnuet. Ad reliquam C ergo veniat oportet, vt ſcilicet ita ſubiici dicat, quo pacto is, qui repugnat & reluctatur ſubiici ſolet tunc, cum à potentiore coactus ſeſe ſubmittit, victuſque manus præbet.

Eligat ex dictis, quidquid voluerit, nõ ſatis deſpicio, quónam eorū electo, ineuitabilem prolatæ blaſphemiæ cauſa damnationē effugere queat, ſiue dicat Spiritū ſubiici ad modū, quo ſubiiciuntur bruta animātia homini, piſces nimirum, volucres & oues, ſiue ad modū eorum, qui ab imperio defecerunt, eum, velut captiuū, adduxerit ad eius ſolium, D qui viribus & armis præualēs victoriam obtinuit? An nihil horū affirmabit, ſed reſpondebit potius ſe ſubiectionis vocabulo, non ex ſcripturæ præſcripto & ſignificato vſum eſſe; ſed alia quadam notione Spiritū ſanctū ſubiectū eſſe Patri & Filio. Quæ igitur hæc eſt notio? An (Matth.28.) quia tertio loco in ordine verborum, quæ diſcipuli à Domino acceperunt, collocatus eſt, ob id docet eum ſubiici, & non eiuſdem cum illis eſſe ordinis? Eadem ratione Patrem quoque vnigenito Filio ſubiiciat, cum ſcriptura ſæpe Domini nomine prius poſito, ſecundo demum loco Dei, qui eſt ſuper omnia, mentionem faciat. *Ego & Pater*, inquit Dominus, præpoſito vtique ſuo nomine. (Ioan 10. 1.Cor.15.)

Et gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, A & *charitas Dei*: & infinita talia occurrent ſcripturæ ſtudioſis, qui talia teſtimonia colligere volent. Cuiuſmodi
1.Cor.12. eſt & illud: *diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus, & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem vero Dominus: Et diuiſiones operationum ſunt, idem vero Deus.* Itaque ſecundum iſtam rationem ſubiectus eſt Filio & Spiritui ſancto ipſe ſuper omnia Deus, tertio loco à Paulo recenſitus. Sed hactenus eiuſmodi philoſophiam nunquam audiuimus, quæ ſecundum & tertium, ex conſecutione quadam poſitum & pronunciatum coniiciat in B ordinem eorum, quæ alteri ſunt ſubiecta & obnoxia, & tamen iſte enumerationem perſonarum, ex ſerie & conſecutione quadam, contendit eſſe naturarum maiorem & minorem præſtantiam: Ordinis enim ſeriem docet eſſe argumentum diuerſitatis naturarum, neſcio à quo in hæc inania figmenta inductus, & qua etiam neceſſitate compulſus in hanc ſententiam deſcenderit: nam ordo numeri non efficit naturarum diuerſitatem. Sed res numeratæ ſuam quidem naturam inuariatam retinent, ſiue numerentur, C ſiue non. Numerus autem ſignum eſt, quo rerum quantitas innoteſcit: neque ea, quæ inferioris naturæ ſunt, in ſecundam quaſi claſſem reponit: ſed arbitrio eorum, qui numerant res, numero ſignificatas: immutata quadam
1.Theſſ.1. ſerie, diſponit & ordinat. *Paulus & Syluanus & Timotheus.* Cum trium hominum hic, ordine quodam, arbitratu eius, qui numerauit mētionem fecerit, Syluanumque ſecundo loco poſt Paulum poſuerit: num aliud quid, & non hominem, Syluanum eſſe demonſtrauit? Et num Timotheus tertio ordine D collocatus, alterius cuiuſdam naturæ erit propter ordinem orationis eius, qui tres iſtos nominauit? Minimè verò. Quiuis enim illorum homo eſt, & ante & poſt numerationem. Oratio autem cum vnica voce tres ſimul ſignificare nequeat: vnius, cuiuſque diuiſim, ordine, quo lubet, mentionem facit: coniungitque nomina copulis & nexibus interiectis, & trium, vt arbitror, cum vno conſenſum & conuenientiam hac nominum compoſitione oſtendit.

A σιν, καὶ ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· καὶ μυρία τοιαῦτα τοῖς φιλοπόνοις ἀναζητοῦσι τὰς ἐκ τῶν γραφῶν μαρτυρίας πάρεστιν ἀναλέξασθαι, οἷόν ἐστι καὶ τὸ, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσίν· ὁ δὲ αὐτὸς κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν. ὁ δὲ αὐτὸς Θεός· ὥστε κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ὑποτετάχθω τῷ υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· ἐν τρίτῃ τάξει παρὰ τοῦ Παύλου μνημονευθείς. ἀλλ' οὐδέπω καὶ νῦν ταύτης ἀκηκόαμεν τῆς σοφίας· ἡ τὸ δεύτερον, καὶ τρίτον ἔκ B τινος ἀκολουθίας λεγόμενον, εἰς τὴν τῶν ὑποχείων, καὶ ὑποτεταγμένων ἀπωθεῖται τάξιν. ὅπερ οὗτος βούλεται τὴν τῆς παραδόσεως τῶν προσώπων ἀκολουθίαν, ἀξιωμάτων, καὶ φύσεων, ὑπεροχάς τε, καὶ ἐλαττώσεις κατασκευάζων ἐνδείκνυσθαι. τῆς γὰρ τῶν φύσεων ἑτερότητος ἐνδεικτικὴν εἶναι τὴν τῆς τάξεως ἀκολουθίαν ὁρίζεται, οὐκ οἶδα πόθεν φαντασθεὶς τὰ τοιαῦτα· καὶ ἐκ ποίας ἀνάγκης ἐπὶ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καταπεσών. οὐ γὰρ ἡ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τάξις τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν κατεργάζεται. ἀλλὰ C τὰ μὲν ἀριθμούμενα, ὡς ἂν ἔχῃ φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν μένει· κἂν ἀριθμῆται, κἂν μή· ὁ δὲ ἀριθμὸς σημεῖόν ἐστι γνωριστικὸν, τῆς τῶν πραγμάτων ποσότητος· οὐ πάντως ὅσα τῷ ἀξιώματι τῆς φύσεως ὑποβέβηκεν εἰς δευτέραν τάξιν ἀποπεμπόμενος· ἀλλὰ πρὸς τὸ βούλημα τῶν ἐξαριθμούντων, τὴν τῶν σημαινομένων τοῦ ἀριθμοῦ πραγμάτων ἀκολουθίαν ποιούμενος· Παῦλος καὶ Σιλουανὸς, καὶ Τιμόθεος· τριῶν προσώπων ἐνταῦθα μνημονευθέντων κατὰ τὸ τοῦ μνημονεύσαντος βούλημα. ἆρα τὸ, Σιλουανὸν, ἐν δευτέροις D ταχθέντα μετὰ τὸν Παῦλον. ἄλλο τι, καὶ οὐχὶ ἄνθρωπον ὁ ἀριθμὸς ἐνεδείξατο, ἢ ὁ Τιμόθεος ἐν τρίτοις ταχθεὶς εἰς ἑτερότητά τινα φύσεως ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ μνημονεύοντος οὕτως ὑπενοήθη; οὐκ ἔστι ταῦτα. ἄνθρωπος γὰρ τούτων ἕκαστος· καὶ πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο· ὁ δὲ λόγος ἐπειδὴ μιᾷ φωνῇ τοὺς τρεῖς κατὰ ταυτὸν ἦν ἀδύνατον ἐνδείξασθαι, μέμνηται μὲν διῃρημένως ἑκάστου κατὰ τὴν προσοῦσαν τάξιν, συνάπτει δὲ τὰ ὀνόματα διὰ τῶν διὰ μέσου συνδέσμων ὡς ἂν οἶμαι τὴν τῶν τριῶν πρὸς τὸ ἓν σύμπνοιαν, διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων συναφείας ἐνδείξηται.

A Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀρέσκει τῷ καινῷ δογματιστῇ. ἀντινομοθετεῖ δὲ τῇ διατάξει τῆς θείας φωνῆς· καὶ τὸ συντεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ τῷ κυρίου πατρὶ, καὶ υἱῷ, τῆς οἰκείας αὐτοῦ, καὶ κατὰ φύσιν τάξεως, καὶ συναφείας ἀποκρίνας, ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις ἠρίθμησε, καὶ ἔργον ἑκατέρων εἶναί φησι· τοῦ μὲν πατρὸς, ὡς τὴν αἰτίαν τῆς κατασκευῆς ὑποβάλλοντος· τοῦ δὲ μονογενοῦς, ὡς δημιουργήσαντος αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, καὶ ταύτην αἰτίαν εἶναι τῆς ὑποταγῆς, διαβεβαιοῦται αὐτῆς μή πω τῆς ὑποταγῆς ἐκκαλύψας τὸ σημαινόμενον.

B Εἶτα, φησί· συμπεριλαμβανομένων δηλαδὴ καὶ τῶν ταῖς οὐσίαις ἑπομένων ἐνεργειῶν, καὶ τῶν ταύταις προσφυῶν ὀνομάτων· τούτων δὲ ὁ νοῦς ἐστι μὲν οὐ λίαν εὐσυνόπτος πολλῷ τῷ γνόφῳ τῆς ἀσεβείας κεκαλυμμένος· ὡς δ' ἄν τις εἰκάσας ὑπονοήσειε, τοιοῦτός ἐστι, ἐνεργείας οὐσιῶν ὀνομάζει τὰς ἀποτελεστικὰς, ὡς οἶμαι, τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμεις· δι' ὧν ἡ πρώτη οὐσία, τὴν δευτέραν εἰργάσατο, καὶ ἡ δευτέρα τὴν τρίτην· καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀποτελεσθέντων ἔργων προσφυῶς συγκατεσκευάσθαι τοῖς ἔργοις φησίν· ἀλλὰ τὴν μὲν περὶ τὰ ὀνόματα κακουργίαν, ἤδη τε κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξητάσαμεν· καὶ ὅταν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐξετάσεως ἔλθωμεν, ἐὰν ὁ λόγος ἐπιζητῇ, πάλιν προσθήσομεν.

C Τέως δὲ νῦν ἄξιόν ἐστι λογίσασθαι· πῶς ἕπονται ταῖς οὐσίαις αἱ ἐνέργειαι· τί οὖσαι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ἆλλ' ὅτι παρὰ τὰς οὐσίας αἷς παρέπονται, ἢ μέρος ἐκείνων καὶ τῆς φύσεως, καὶ εἰ μὲν ἄλλο πως ἢ παρά τινος γινόμεναι. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ, πῶς ἀποτεμνόμεναι, καὶ ἀντὶ τοῦ συνυπάρχειν αὐταῖς ἔξωθεν παρεπόμεναι. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς οὕτως ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστὶ μαθεῖν· πότερον ἀνάγκης τινὸς φυσικῆς ἀπαραιρέτως τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ποτὲ αὕτη ἐστὶν, ἀκολουθεῖν τῇ οὐσίᾳ βιαζομένης· ὡς ἕπεται τῷ πυρὶ ἡ καῦσις, καὶ οἱ ἀτμοί· καὶ αἱ ἀναθυμιάσεις τοῖς ἀφ' ὧν ταῦτα γίνονται σώμασιν. ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοῦτο εἰπεῖν· ὥστε ποικίλον τι χρῆμα, καὶ σύνθετον νομίζειν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἀχώριστον ἔχουσαν καὶ συνεπιθεωρουμένην ἑαυτῇ τὴν ἐνέργειαν· ὡς τι συμβεβηκὸς ἐν ὑποκειμένῳ δεικνύμενον· ἀλλὰ προαιρετικῶς,

Verum hæc nouo huic ſectario & doctori non placent. Itaque ordini & diſpoſitioni diuinorum oraculorum aduerſa ſancit, eumque qui ab ipſo Domino Patri & Filio coniunctus eſt, auellit à naturali & propria quaſi ſtatione & ordine, rebuſque ſubiectis annumerat, & amborum opus eſſe dicit: Patris quidem vt cauſam effectionis illius ſubminiſtrantis: Vnigeniti verò Filii, tanquam eius, qui efficiat illius hypoſtaſin & ſubſiſtentiam, hancque cauſam ſubiectionis eſſe confirmat, cum tamen ſubiectionis ſignificatum nondum nobis explanarit.

Deinde, dicit: *comprehenſis videlicet ad totius orationis cõplemẽtum etiã operationibus, quæ manãt ex ſubſtãtiis, nominibuſque, quæ illis competunt.* *Verba Eunomij.* Harum orationũ ſenſus non eſt intellectu facilis, quippe multa impietatis caligine tectus: videtur autem, quantum quidẽ cõiectura aſſequi licet, eiuſmodi eſſe: operationes ſubſtantiarũ productrices, vt puto, Patris & Filii facultates, nominat, per quas prima ſubſtantia ſecundam produxit: & ſecunda tertiam, & nomina horum operum, quę effecta ſunt, aptè & conuenienter ipſis operibus impoſita eſſe dicit. Cæterum malignam verſutiam, qua in ipſis nominibus vſus eſt, iã pro virili patefecimus: & quotieſcumq; materia nos eò vocauerit, ſi neceſſitas poſtulet, ruſus patefaciemus. Nunc par eſt diſquirere, quomodo operationes ſequãtur ex ſubſtantiis, & quidnam ſint ſecundũ ſuam propriã naturã. Num quid aliud ſunt à ſubſtantiis, ex quibus effluunt? Num pars illarum & naturæ? & ſi quidẽ aliud ſunt: quomodo, aut à quo effectæ ſunt? Si verò idem ſunt, quomodo ſeiunctæ ſunt, ita vt neque inſint, ſed extrinſecus ſubſtantiam comitentur? Nihil enim horum ex dictis perſpicuè ſatis intelligitur: Num neceſſitate quadam naturali cogente operationem, qualiſcumque demum illa ſit, ſequi ad ſubſtantiã, ſublata omni libertatis ratione, quẽadmodum vſtio & vapor ad ignem, & exhalationes ad corpora, ex quibus exiſtunt, conſequuntur? Sed non arbitror illum hoc velle: vt ſibi perſuadeat diuinam naturam eſſe quid compoſitum & varium, quæ inſeparabilem à ſe operationem cõtineat, quamq; neceſſe ſit in ipſa Dei ſubſtantia, quaſi inſitam concipere: tanquam accidens in ſubiecto: quia dicit

D

ſubſtantias iſtas ex certo conſilio & liberè moueri ad agendum quiduis arbitratu ſuo. Et quiſnam illud, quod ex propoſito & liberè ſuſcipitur, ſequi ait inſtar eorum, quæ extrinſecus ad ſubſtantiam ſequi ſolent? Neque enim communi hominum conſuetudine hoc ſenſu hunc loquendi modum vſurpatum nouimus: vt ſcilicet operationem eius, qui circa aliquã rem occupatur & laborat, ſequi quis dicat ad ſubſtantiam eius, qui operatur. Nec fieri poteſt, vt qui alterum ab altero ſeiungit, ſeparatim & per ſe ſolum, quod relinquitur, accipiat: ſed qui operationem nominat, is etiam id, quod per operationem cietur, animo comprehendit, & qui operantis mentionem facit, ille omninò tacitè operationem quoque ſignificauit.

Fiet autem id, quòd aſſerimus dilucidius exẽplis. Dicimus igitur aliquem æs malleo tundere, vel fabricare, vel aliud quiddam de genere eodem agere. Igitur vno vocabulo & ipſam operationem & opificẽ oratio repræſentauit: ita vt ſi alterum ſeiungatur, alterum ſubſiſtere nequeat: Si igitur duo hæc ſimul intelliguntur, operationes videlicet, & is qui operatione illa agit quomodo affirmat iſte ad primam ſubſtãtiam ſequi illam operationem, qua prima ſecundam ſubſtantiam effinxit, vt ſit media quodammodo inter vtramque, & neq; primæ ſecundum naturam congruens, neque cum ſecunda copulata? nam ab illa ſeparata eſt, quòd non ſit natura, ſed naturæ quædã motio: alteri verò, quam poſt ſe relinquit, non competit, quia non nudam operationem, ſed ſubſtantiam agendi facultate præditam, ſeipſa produxit.

Deinde hoc etiam diſquiſitione dignum cenſeo. Opus ſubſtantiæ vocat ſubſtantiam: ſecundam quidem primæ, rurſus ſecundæ tertiam. At qua ratione hoc demonſtrauit? Quas probationes ad hoc oſtendendum adhibuit? ex qua methodo & arte euicit, credi debere poſteriorem eſſe prioris opus? Si enim ex his, quæ in hac rerum vniuerſitate viſuntur, de his etiam ratiocinandum eſſet: neque ſic quidem deceret, ex his caducis & in imo poſitis coniecturam de illis ſublimioribus facere: ſed tamen veniam mereretur, quiſquis his, quæ ob oculos obuerſantur, inductus, erraret

A ἐξ αὐτεξουσίως κινουμένας τὰς οὐσίας τὸ δοκοῦν φησὶ καθ' ἑαυτὰς ἀπεργάζεσθαι. καὶ τίς τὸ ἐκ προνοίας ἐκουσίως γινόμενον· ὥς τι τῶν ἔξωθεν ἐπακολουθούντων ἕπεσθαι λέγει; οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐγνωσμένην πεπλημμένην τὴν λέξιν· ὥστε τὴν ἐνέργειαν τοῦ περί τι πονοῦντος ἀκολουθεῖν τῷ πονοῦντι λέγειν. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαζεύξαντα, καταλαβεῖν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ λειπόμενον· ἀλλ' ὁ τὴν ἐνέργειαν εἰπὼν, τὸ κατ' αὐτὴν κινούμενον τῷ λόγῳ συμπαρείληφε· καὶ ὁ τοῦ ἐνεργοῦντος μνησθεὶς, καὶ τὴν ἐνέργειαν πάντως κατὰ τὸ σιωπώμενον συνεσήμηνε. B

Σαφέστερον δὲ διὰ τῶν ὑποδειγμάτων, τὸ λεγόμενον ἔσται. χαλκεύειν τινὰ λέγομεν, ἢ τεκταίνεσθαι, ἢ ἄλλο τι ἐνεργεῖν τῶν τοιούτων. οὐκοῦν τῇ μιᾷ φωνῇ, τήν τε ἐργασίαν, καὶ τὸν μετιόντα τὴν τέχνην κατὰ ταυτὸν ὁ λόγος παρέστησεν, ὥστε εἰ χωρισθείη τὸ ἕτερον, μηδὲ ὑποστῆναι τὸ λειπόμενον. εἰ οὖν τὰ δύο μετ' ἀλλήλων νοεῖται, αὐτή τε ἡ ἐνέργεια, καὶ ὁ κατ' αὐτὴν κινούμενος, πῶς ἐνταῦθα ἕπεσθαι λέγεται τῇ οὐσίᾳ τῇ πρώτῃ ἡ τὴν δευτέραν οὐσίαν ἀπεργαζομένη ἐνέργεια, μεσιτεύουσά πως δι' ἑαυτῆς ἀμφοτέραις, καὶ οὔτε τῇ πρώτῃ κατὰ τὴν φύσιν συμβαίνουσα, οὔτε πρὸς τὴν δευτέραν συναπτομένη· τῆς μὲν γὰρ κεχώρισται τῷ μὴ φύσις εἶναι, ἀλλὰ φύσεως κίνησις· τῇ δὲ μεθ' ἑαυτὴν, οὐ συμβαίνει· ὅτι οὐ ψιλὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐνεργὸν οὐσίαν δι' ἑαυτῆς ὑπεστήσατο. C

ΕΙτα κἀκεῖνο τοῖς προεξετάσωμεν, ἔργον ὀνομάζει τῆς οὐσίας τὴν οὐσίαν· τὴν μὲν δευτέραν τῆς πρώτης· τῆς δὲ δευτέρας πάλιν, τὴν τρίτην. τίνι τοίνυν προαποδείξας τὸν λόγον· τίσι κατασκευαῖς εἰς τοῦτο χρησάμενος; ἐκ ποίας μεθόδου τὸ δεῖν ἐνέργειαν τῆς προλαβούσης τὴν ἐφεξῆς εἶναι πιστεύειν συναναγκάσας; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἔδει, καὶ περὶ τούτων ἀναλογίσασθαι, εἶχε μὲν οὐδ' οὕτως καλῶς ἐκ τῶν κατωτέρων, καὶ τῶν ὑπερκειμένων στοχάζεσθαι· πλὴν ἀλλ' εἶχέ τι συγγνωστὸν ἴσως ὁ λόγος· διὰ τῶν φαινο- D

μένων ἐν τοῖς ἀκαταλήπτοις πλανώμενος. A Νυνὶ δὲ τίς τοῦτο λέγειν ἐπιχειρήσει, ὅτι οὐρανοὶ μὲν ἔργον Θεοῦ· οὐρανοῦ δὲ ἥλιος. καὶ ἡλίου σελήνη· καὶ ταύτης, ἀστέρες, κἀκείνων ἄλλο τι τῶν ἐν τῇ κτίσει; ἑνὸς γὰρ ἔργα τὰ πάντα. ἐπειδὴ εἷς Θεὸς, καὶ πατὴρ πάντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα. Εἰ δέ τι καὶ δι' ἀλλήλων γίνεται, ὥσπερ ἡ τῶν ζώων γένεσις, οὐδὲ τοῦτο ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίνεται, διαμενούσης ἐν τοῖς ἐπιγινομένοις τῆς φύσεως. πῶς οὖν ἐπ' οὐδενὸς τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἔχων τὸ τοιοῦτον εἰπεῖν, ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης οὐσίας τοῦτο κατασκευάζει, τὸ ἔργον εἶναι τὴν δευτέραν τῆς B πρώτης· καὶ ταύτην τῆς ἐφεξῆς. Εἰ δὲ τὴν ζωώδη γένεσιν ἐννοήσας ἐντεῦθεν ἐφαντάσθη, καὶ περὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως ὁμοιότροπόν τι λογίσασθαι· ὥστε ἔργον νομισθῆναι τὸ ἐφεξῆς τοῦ προάγοντος, οὐδ' ἐν τούτῳ τὸ ἀκόλουθον διασώζει τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ἐξ ἑτέρων γινόμενα, ὁμογενῆ πάντως ἐστὶ τοῖς ἐξ ὧν γίνεται. ὁ δὲ τὸ ξένον τε, καὶ ἀλλόφυλον τοῖς δι' ἀλλήλων γεγενημένοις προσμαρτυρεῖ· ἵνα δείξῃ τὴν περιουσίαν τοῦ ψεύδους. ὥσπερ δεξιὸς ἀγωνιστὴς διπλῇ τῇ χειρὶ βάλλειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀλήθειαν. ἵνα γὰρ τὸ ὑφειμένον, καὶ κα- C τὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν ἠλαττωμένον τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἐπιδείξῃ, ἕτερον ἐξ ἑτέρου γενόμενον λέγει· ὡς μήποτε εἰς οἰκειότητος ἔννοιαν ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς ὑπάρξεως ἔλθοιεν, οἱ τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν μεμαθηκότες, καὶ αὐτῷ μάχεται τῷ τῆς φύσεως λόγῳ, καὶ ἕτερον ἐξ ἑτέρου γενέσθαι λέγων, καὶ νόθον τὸν γεγενημένον, ὡς πρὸς τὴν τοῦ γεγεννηκότος φύσιν ἀποφαινόμενος.

Ο δέ μοι δοκεῖ περὶ τούτων ἄν τις εἰκότως μέμψασθαι, τοῦτό ἐστιν· Εἰ μὲν τῶν ἄλλων τις ἦν ἐν ἀπειρίᾳ τοῦ λέγειν ἀτελὴς D τὴν τοιούτων κατασκευῶν, καὶ ἀγύμναστος. ἔπειτα τὸ παραστὰν αὐτῷ κατὰ τὸ συμβὰν ἀπεφαίνετο, συγγνωστὸς ἂν ἴσως ταῖς νενομισμέναις περὶ τούτων ἐφόδοις εἰς τὴν τῶν δογμάτων κατασκευὴν μὴ συγχρώμενος. ἐπεὶ δὲ τοσοῦτον αὐτῷ περίεστι τῆς ἐν τούτῳ δυνάμεως, ὥστε καὶ εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῆς φύσεως ἤδη διὰ τῆς καταληπτικῆς ἐφόδου ὑπερεκτείνεσθαι, πῶς ἠγνόησεν

circa illa, quæ comprehendi nequeunt. Nunc verò quis affirmare auſit; Cœlum eſſe quidem opus Dei: cœli verò ſolem? Solis lunam, huius ſtellas, & harum aliam quandam ex rerum creatarum numero? Omnia enim vnius ſunt opera, cum ſit *Vnus Deus & Pater omnium, ex quo omnia.* 1. Cor. 8. Quod ſi quædam ex ſe mutuo fiunt, vt exempli cauſa, animalium generatio: neque ſic aliud ex alio fit, manente eadem in his, quæ gignuntur, natura. Qua igitur ratione id, quod nec in rebus creatis inuenitur, illi ſupremæ naturæ attribuit, primæ videlicet ſubſtantiæ ſecundam eſſe opus, & huius ſequentem. Quod ſi inſpecto animalium ortu permotus eſt, vt ſimile quid de illibata illa, & intemerata natura decerneret, prioris ſcilicet opus quoddam eſſe poſteriorem: ne ſic quidem rebus conuenienter ſentit. Nam quæ ex ſe inuicem gignuntur, ea eiuſdem omninò naturæ ſunt, cum illis, ex quibus gignuntur. Iſte autem alienam & peregrinam naturam affingit illis, qui ex ſe mutuo nati ſunt, vt patefaciat mendacii vanitatem: & tanquam ambidexter pugil gemino ictu veritatem appetat. Vt enim ſubiectionem, dignitatiſque naturalis Filii & Spiritus ſancti imminutionem ſtabiliat, alterum ex altero editum, dicit. Ne verò dum hæc aſſerit, in cognitionem eiuſdem exiſtentiæ in eadem natura deueniant illi, qui generationem ex ſe inuicem intelligunt, cum ipſa naturæ ratione pugnat, dum alterum ex altero progeneratum concedit: diuerſæque naturæ, & quaſi ſpuriæ eum, qui natus eſt, à ſuo genitore efficit.

Cæterum, quod mihi ante omnia dignum reprehenſione videtur, hoc eſt: ſi aliorum quiſpiam docendi imperitus, & in his exercitationibus rudis & hoſpes ſententiam ſuam, prout res tuliſſet, enunciaſſet, meritò ei ignoſceremus, quod huiuſmodi apparatu ad ſtabilienda dogmata vſus eſſet. At cum iſte ea facultate polleat, vt & ad ea, quæ longè ſupra naturam noſtram poſita ſunt, inueſtiganda perſpicacitate ſua ſeſe extendat, quónam modo ignorauit

principium, quo in his rerum occultarum diſquiſitionibus indagatio inſtituitur? Quis enim neſcit, orationem ex manifeſtis perſpicuiſque ductam conciliare fidem illis, de quibus ambigitur: neque in cognitionem rerum ignotarum & abſtruſarum nos peruenire, niſi quæ plerumque conceduntur & approbantur, ad rerum incertarũ perſpicientiam nos quaſi manu ducant? Si verò ea, quæ in principio diſputationis, ad ignotas res notificandas adhibuimus, communi hominum ſenſui repugnent: ægrè profectò id, quod in dubio verſatur, atque adeò penitus negatur, illis adhibitis explanabitur.

Igitur omnis controuerſia inter Orthodoxos, qui Eccleſiam ſequuntur, & inter Anomæos in hoc conſiſtit: vtrum oporteat Filium Dei & Spiritum ſanctum numerare inter res creatas, vt volunt aduerſarii, an inter res increatas, vt ſentit Eccleſia. Hoc igitur cui ab omnibus cõtradicitur, ſumit ipſe tanquam conceſſum ab omnibus, etiam nulla allata demonſtratione, quod poſterior ſit opus ſubſtantiæ prioris, confidenter docet, rem ita ſeſe habere, neſcio qua inſtitutione aut diſciplina ita edoctus, & eo vſque confidentiæ prouectus. Si enim omni probationi & demonſtrationi præmittenda ſunt certa, omniumque conſenſu corroborata, vt ignotum cum iis, quæ præmiſſa ſunt, aptè & conuenienter connexum pateſiat & clareſcat: ſanè is, qui quod in quæſtione poſitum eſt, ad alia demonſtranda adſciſcit, nihil aliud, quàm ignorantiam ignorantia, fraudémque fraude cumulat. Hoc ſcilicet eſt cæcum cæco ſe
Matth. 15. præbere ducem, vt alicubi Euange-
Luc. 6. lium loquitur. Verè enim cæco & pleno vanitatis ſermoni, qui omnium creatorem & conditorem, in rerum creatarum & effectarum ordinem conIicit; adiungunt alium æquè cæcum, alienæ videlicet naturæ eos eſſe, & ſecundum ſubſtantiam inæquales, filiumque cognatione naturæ Patri nullo modo conſociari: ſed de his poſtea viderimus: par enim eſt, vt quæ manifeſtiorem præ ſe ferunt impietatem, nos quoque aliis locis indaganda reſeruemus. Nunc ad orationem Eunomii reuertamur.

Verba Eunomij. *Rurſus verò cum quælibet ex his ſubſtantiis & intelligatur purè ſimplex, &*

A τὴν ἀρχήν, δι' ἧς πρώτως κεκρυμμένου πράγματος ἐν ταῖς λογικαῖς ταύταις ἐπιχειρήσεσιν ἡ κατάληψις γίνεται; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πᾶς λόγος ἐκ τῶν φανερῶν τε, καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένων, τὰς ἀρχὰς λαμβάνων τοῖς ἀμφισβητουμένοις δι' αὐτῶν ἐπάγει τὴν πίστιν, καὶ οὐκ ἂν ἑτέρως τι καταληφθείη τῶν κεκρυμμένων, μὴ τῶν ὁμολογουμένων ἡμᾶς πρὸς τὴν τῶν ἀδήλων σύνεσιν χειραγωγούντων. Εἰ δὲ τὰ ἐν ἀρχαῖς λόγων πρὸς τὴν τῶν ἀγνοουμένων φανέρωσιν λαμβανόμενα, ταῖς τῶν πολλῶν ὑπολήψεσι μάχοιτο, σχολῇ γ' ἂν καὶ διὰ τούτων
B φανερωθείη τὸ ἀγνοούμενον.

Οὐκοῦν ἡ πᾶσα μάχη, καὶ ἀμφιβολία τοῦ δόγματος τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πρὸς τοὺς ἀνομοίους ἐστί, περί τε τοῦ δεῖν ἢ κτιστὸν νομίζειν τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τὸν λόγον τῶν ἐναντίων, ἢ τῆς ἀκτίστου φύσεως καθὼς ἡ ἐκκλησία πεπίστευκε. τοῦτο τοίνυν αὐτὸ τὸ παρὰ πάντων ἀντιλεγόμενον, ὡς ὁμολογούμενον ἀποφαίνεται. καὶ οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἐξευρὼν τοῦ ἔργου εἶναι τῆς προαγούσης οὐσίας τὴν ἐφεξῆς θαρσῶν δογματίζει τὸ οὕτως ἔχειν. οὐκ οἶδα ἐκ ποίας παιδεύσεως,
C ἢ σοφίας τοῦτο θαρσήσας. Εἰ γὰρ πάσης κατασκευῆς, καὶ ἀποδείξεως ἄμαχόν τινα, καὶ ἀναμφίβολον προηγεῖσθαι χρὴ τὴν ὁμολογίαν· ὥστε τοῖς προκατειλημμένοις τὸ ἀγνοούμενον ταῖς διὰ μέσου κατασκευαῖς οἰκείως προσαγόμενα ἀποδείκνυσθαι, ὁ τὸ ζητούμενον ἔτι εἰς κατασκευὴν ἑτέρων προτείνων, οὐδὲν ἕτερον ἢ δι' ἀγνοίας ἄγνοιαν, καὶ δι' ἀπάτης ἀπάτην κατασκευάζει. τοῦτό ἐστι τὸ τυφλοῦ τυφλὸν ὁδηγὸν ποιεῖσθαι, καθώς φησί που τὸ εὐαγγέλιον. ὄντως γὰρ τυφλῷ, καὶ κενεμβατοῦντι τῷ λόγῳ τῷ κτί-
D σμα, καὶ ποίημα τὸν πάντων κτίστην, καὶ δημιουργὸν εἶναι λέγοντι, ἕτερον τυφλὸν λόγον παραζευγνύουσι· τὸ ἀλλότριον εἶναι τῇ φύσει, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον, καὶ πάντῃ τῆς φυσικῆς οἰκειότητος μέτοχον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν· ἀλλ' οὔπω περὶ τούτων· ἐν οἷς γὰρ γυμνότερον ἐκκαλύπτεται τὸ ἀσεβὲς τοῦ φρονήματος, ἐν τούτοις εὔκαιρόν ἐστι, καὶ ἡμᾶς ἀποδύσασθαι τὸν τῆς ἀσεβείας ἔλεγχον. νυνὶ δὲ ἡμῖν πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῶν παρ' ἐκείνου ῥηθέντων ἐπανιτέον.

Πάλιν δὲ αὖ ἑκάστης τούτων οὐσίας εἰλικρινοῦς ἁπλῆς, καὶ πάντῃ μιᾶς οὔσης τε, καὶ

A νοουμένης κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν, συμπεριγραφομένων δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῶν ἔργων ταῖς τῶν ἐργασαμένων ἐνεργείαις παραμετρουμένων, ἀνάγκη δήπου πᾶσα, καὶ τὰς ἑκάστῃ τῶν οὐσιῶν ἑπομένας ἐνεργείας, ἐλάττους δὲ, καὶ μείζους εἶναι· καὶ τὰς μὲν πρώτην, τὰς δὲ δευτέραν τάξιν ἐπέχειν· ἡ μὲν διάνοια διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, κἂν ἐν πλήθει ῥημάτων αὐτῷ συμπεραίνηται, μία ἐστί. τὸ κατασκευάσαι μηδεμίαν συνάφειαν εἶναι τῷ πατρὶ πρὸς τὸν υἱὸν ἢ πρὸς τὸν υἱὸν πάλιν τῷ πνεύματι. ἀλλ' ἀπεσχίσθαι τὰς οὐσίας ἀπ' ἀλλήλων, εἰς ἀπεξενωμένην B τινὰ φύσιν, καὶ ἀσύμφυλον ἀλλοτριότητα διεσπασμένας· καὶ οὐ τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πηλικότητι, καὶ ἀξιωμάτων ὑφέσει διαφερούσας· ὥστε τὰς μὲν μείζους, καθὼς αὐτός φησι, τὰς δὲ μικροτέρας νοεῖσθαι· καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ πάντα τὴν παραλλαγὴν ἔχειν.

Ἡμεῖς δὲ κἂν περιττὸν τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκῇ τὸ τοῖς περιδήλοις ἐνδιατρίβειν, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον διελέγχειν πειρᾶσθαι, ὅσα παρὰ τοῖς πολλοῖς αὐτόθεν ψευδῆ, καὶ βδελυκτὰ, καὶ οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχειν νομίζεται, ὅμως ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν C δι' ἀπορίαν ἐλέγχων ἀνεξέταστόν τι παρορᾶν τῶν παρ' ἐκείνου ῥηθέντων, κατὰ δύναμιν καὶ τούτοις ἐπελευσόμεθα· ἑκάστην φησὶ τούτων οὐσίαν εἰλικρινῆ, ἁπλῆν, καὶ πάντη μίαν εἶναί τε, καὶ νοεῖσθαι κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν. πάλιν ἐνταῦθα ὡς ὁμολογούμενα τὰ ἀμφιβαλλόμενα προτεινόμενος οἴεταί τι λέγειν, ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως ἐξαρκεῖν νομίζων τὸ αὐτὸς ἀποφήνασθαι. τρεῖς οὐσίας φησί. τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τῷ εἰπεῖν, ἑκάστης τούτων οὐσίας. οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτως εἶπεν, εἰ μίαν ᾤετο. εἰ μὲν οὖν οὕτω λέγει τὴν τῶν οὐσιῶν πρὸς ἀλλήλας D διαφορὰν ὡς μὴ δοκεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τοῦ Σαβελλίου συμφέρεσθαι· ἑνὶ τῷ ὑποκειμένῳ τρεῖς ἐφαρμόζοντος προσηγορίας, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· καὶ οὐδεὶς τῶν εὐσεβούντων ἀντιλέγει τῷ δόγματι· πλὴν ὅσον μόνοις τοῖς ὀνόμασι καὶ τῇ προφορᾷ τοῦ λόγου πλημμελεῖν δοκεῖ οὐσίας ἀντὶ ὑποστάσεων ὀνομάζων. οὐ γὰρ ὅσα τὸν τῆς οὐσίας λόγον τὸν αὐτὸν ἔχει, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῇ ὑποστάσει τῇ ἀποδόσει τοῦ λόγου συνενεχθήσεται. Πέτρος γὰρ καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης ἐν μὲν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, οἱ αὐτοὶ εἰσὶν ἀλλήλοις. ἄνθρωπος γὰρ τούτων ἕκαστος· ἐν δὲ τοῖς ἰδιώμασι τῆς

A *ſimpliciter vna, ſecundum propriam dignitatem, circumſcriptus autem operationibus per ipſa opera, & ipſis operibus operantium actionibus commenſurat,: omninò neceſſe operationes, quæ ſequuntur quamlibet ſubſtantiam, maiores & minores eſſe, & illas quidem in primo, illas in ſecundo ordine collocari debere.* Sententia omnium horum verborum, licet valdè multa ſint, & redundantia, vna eſt, probare nimirum, Patrem nullam connexionem habere cum Filio, rurſuſque Filium cum Spiritu ſancto, ſed ſubſtantias à ſeſe mutuo ſeiunctas eſſe, diuulſas & diſtractas, peregrina quadam & in- B ſociabili naturæ diuerſitate: Nec hoc ſolum, ſed & magnitudine & dignitatis imparitate diuiſas, & alio maiore, alio minore, vt ipſe ait, & quo ad alia omnia multum etiam inter ſe diſtantibus.

Nos verò, licet multis ſuperuacaneum videatur, in his tam dilucidis immorari, & omnia ſigillatim refutare velle, quæ à pleriſque falſa & execranda, & nullius omninò momenti exiſtimantur: nihilominus ne putemur pro- C pter inopiam refutationis, aliquid eorum, quæ attulit, intactum & irrepercuſſum præterire, pro viribus his itidem refellendis inſiſtemus, dicit: Vnamquamque harum ſubſtantiam puram, ſimplicem, vnamque eſſe & intelligi. Rurſus hic ea, quæ dubia ſunt, pro certis & compertis aſſumens, putat ſe aliquid dicere, ſufficere ratus pro omni demonſtratione, ſi ipſe affirmet. Tres ſubſtantias dicit. Hoc enim oſtendit, dum ait: *cuiuſlibet ex his ſubſtantiæ.* Neque enim ita locutus eſſet, ſi vnam exiſtimaſſet. Si igitur ita ſubſtantia- D rum inter ſe diſtinctionem aſſignat, vt non videatur in Sabellii impietatem delabi, qui vni ſubiecto tres accommodabat appellationes: aſſentimur & nos, neque quiſpiam huic dogmati contradicit, niſi quod ſolis nominibus, & ſola prolatione orationis errare videbitur, Subſtantias pro hypoſtaſibus vſurpans: non enim, quæ ſubſtantiæ rationem eandem habent, ſimiliter etiam in ratione hypoſtaſeos conueniunt: nam Petrus, Iacobus & Ioannes in ratione ſubſtantiæ vnum & idem ſunt inter ſe mutuò, quilibet enim horum homo eſt, ſed in proprietati-

bus hypoſtaticis, minimè conueniunt. Igitur ſi hoc contendit, non eſſe miſcendas perſonas ſeu hypoſtaſes, neque vni perſonæ adoptandas tres appellationes, *fidelis* fuerit, iuxta Apoſtoli verbum, *ſermo, & omni acceptione dignus.* Quia verò non huc tendit, neque etiam hæc aſſerit, vt hypoſtaſes ſuis idiomatis & proprietatibus à ſe mutuo ſecernat: Sed vt in ipſa naturâ ſubiecta diuerſitatem ab alia, vel potius à ſeipſa ineſſe doceat, & ob id multas ſubſtantias nominat, quaſi quælibet collata cum aliis propriam habeat diuerſitatem: propterea dico, orationem illius principio & capite deſtitutam eſſe, cum ſeriem blaſphemiæ ſuæ non ex conceſſis & certis pertexere pergat. Neq; enim probatio illius ita inſtructa eſt, vt quis per illam ad perſuaſionem induci poſſit, ſed nudam & exilem impietatis expoſitionem continet, ſicut homini alicuius narratio. Nam cum Eccleſia doceat fidem minimè ſcindendam & diuidendam in pluralitatem ſubſtantiarum, ſed in tribus perſonis & hypoſtaſibus: nihil ſecundum eſſentiam differentiæ credendum eſſe: aduerſarii verò in ipſis ſubſtantiis varietatem & inæqualitatem ſtatuant, iſte id, quod nulla ratione, demonſtratum eſt, aut demonſtrari poteſt: audacter, tanquam iam probatum, profert & pronunciat, cum fortè id nunquam antehac cum vllo mortalium communicaſſet: alioqui ab iis, qui rectè & probè inſtituti ſunt, didiciſſet, omnem orationem, quamdiu ex mera libidine, & ſine vlla probatione effutitur, eſſe quod dici ſolet, nugas aniles, & gerras germanas, nullius prorſus momenti & efficaciæ ad demonſtrandum id, quod per eam quæritur, quando videlicet nihil firmamenti neque ex ſacra Scriptura, neque ex ratiocinationibus humani ingenii, iis, quæ aſſeruntur, accedit. Et hæc quidem hactenus.

1.Tim.1.

Nos vero verba Eunomii excutiamus. *Simplicem eſſe & omni modo vnam quamlibet harum ſubſtantiarum affirmat:* quas oratione ſua expreſſit. Cæterum ſimplicem eſſe diuinam illam & beatam, omnibúſque ſupereminentem naturam; neque agreſtes admodum & hebetes ingenio negaturos eſſe puto. Quomodo enim quis naturam illam ſpeciei & figurarum varietatis exper-

A ἑκάστου αὐτῶν ὑποστάσεως, ἀλλήλοις οὐ συμφέρονται. ἐκεῖνο εἰ μὲν τοῦτο κατεσκεύαζε τὸ μὴ δεῖν φύρειν τὰς ὑποστάσεις, καὶ ἑνὶ προσώπῳ τὰς τρεῖς ἐφαρμόζειν προσηγορίας, πιστὸς ἂν ἦν κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου μαρτυρίαν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τοῦτο βλέπει, οὐδὲ τὰς ὑποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων τοῖς ἐπιθεωρουμένοις ἰδιώμασι διακρίνων, ταῦτά φησιν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν ἀλλοτρίως πρὸς τὴν ἑτέραν· μᾶλλον δὲ πρὸς ἑαυτὴν ἔχειν κατασκευάζει. καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς οὐσίας ὀ-

B νομάζει ὡς ἑκάστης ἰδιάζουσαν ἐχούσης τινὰ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἀλλοτριότητα, διὰ τοῦτό φημι ἄναρχον αὐτοῦ, καὶ ἀκέφαλον εἶναι τὸν λόγον, ἀπὸ οὐδενὸς ὁμολογουμένου, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, τὴν βλασφημίαν κατασκευάζοντα. οὐ γὰρ ὅπως ἄν τις προσαχθείη τῇ τοιαύτῃ τοῦ δόγματος ὑπολήψει, κατασκευὴν ἔχει. ἀλλ' ὥσπερ ἐπ' ὀνείρου διηγήσεως, ψιλὴν, καὶ ἀκατάσκευον ἐμπεριέχει τῆς ἀσεβείας τὴν ἔκθεσιν. τῆς γὰρ ἐκκλησίας δογματιζούσης, μὴ εἰς πλῆθος οὐσιῶν διασχίζειν τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐν τρισὶ προσώποις, καὶ ὑποστάσεσι μηδεμίαν τὴν

C κατὰ τὸ εἶναι διαφορὰν πιστεύειν, τῶν δὲ ἐναντίων ἐν αὐταῖς ταῖς οὐσίαις τὴν παραλλαγὴν, καὶ τὴν ἀνομοιότητα τιθεμένων, οὗτος τὸ μηδενὶ λόγῳ, μήτε δειχθὲν, μήτε δειχθῆναι δυνάμενον, ὡς προκατεσκευασμένον, θαρσῶν ἀποφαίνεται· τάχα οὐδέπω καὶ νῦν εἰς ἀκουόντων ὦτα λαλήσας. ἢ γὰρ ἂν ἐδιδάχθη πρὸς τῶν συνετῶς ἀκροωμένων· ὅτι πᾶς λόγος ἕως ἂν κατ' ἐξουσίαν ἀναποδείκτως φέρηται, τὸ λεγόμενον, γραῶν ὕθλος ἐστὶν, οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχων πρὸς τὸ δεῖξαι δι' ἑαυτοῦ τὸ ζητούμενον· ὅταν μηδεμία συνη-

D γορία, μήτε ἐκ τῶν θείων φωνῶν, μήτε ἐκ λογισμῶν ἀνθρωπίνων τοῖς λεγομένοις ἐπάγηται. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἡμεῖς δὲ τὰ εἰρημένα διασκεψώμεθα, ἁπλῆν εἶναι καὶ πάντῃ μίαν φησὶ τούτων ἑκάστην τῶν οὐσιῶν, ἃς τῷ λόγῳ ἀνετυπώσατο. ἀλλὰ τὸ μὲν ἁπλῆν εἶναι τὴν θείαν τε, καὶ μακαρίαν, καὶ πάντα νοῦν ὑπεραίρουσαν φύσιν οὐδὲ τοὺς ἄγαν κτηνώδεις, καὶ ταπεινοὺς τὴν διάνοιαν ἀντιλέγειν οἰόμεθα. τὴν γὰρ ἀειδῆ τε, καὶ ἀσχημάτιστον πηλικότητός τε πάσης, καὶ τῆς ἐν τῷ μεγέθει πο-

ποσότητος κεχωρισμένην, πῶς ἄν τις πολυειδῆ, καὶ σύνθετον ὑπολάβοι; ὅτι δὲ οὐ συμβαίνει τῷ παρ' αὐτῶν κατασκευαζομένῳ δόγματι, τὸ ἁπλῆν εἶναι τὴν ὑπερκειμένην οὐσίαν, οἷς ἂν, κἂν τῷ λόγῳ χαριεντίζωνται, φανερὸν ἔσται τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἡ ἁπλότης ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον οὐκ ἐπιδέχεται. περὶ ἣν γὰρ οὐκ ἔστι μίξιν τινὰ ποιοτήτων, καὶ συνδρομὴν ἐννοῆσαι, ἀλλ' ἀμερῆ τινα, καὶ ἀσύνθετον δύναμιν καταλαμβάνει ἡ ἔννοια, B πῶς ἄν τις καὶ κατά τινα λόγον τὴν περὶ τὸ πλέον, καὶ τὸ ἔλαττον διαφορὰν καταμάθοι; ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὸν παραλλάττειν ταῦτα διοριζόμενον, ποιοτήτων τινῶν ἐμπλώσεις περὶ τὸ ὑποκείμενον ἐννοεῖν· ἤτοι γὰρ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἐλάττωσιν τὸ διάφορον ἐν τούτοις ἐπινοεῖ, καὶ διὰ τούτου τὴν τῆς πηλικότητος ἔννοιαν ἐπεισάγει τῷ ζητουμένῳ, ἢ κατὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ δυνατὸν, καὶ σοφὸν, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τὸ θεῖον εὐσεβῶς νοεῖται, πλεονάζειν, ἢ ὑποβεβηκέναι κατασκευάζει· καὶ οὕτω τὸν τῆς συνθέσεως λόγον οὐ διαφεύξεται. C οὐδὲν γὰρ ἐλλιπῶς κατὰ σοφίαν, ἢ δύναμιν, ἢ κατ' ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν ἔχει, ᾧ μὴ ἐπικτητόν ἐστι τὸ ἀγαθόν· ἀλλ' αὐτὸ καθὸ ἐστι τοιοῦτον πέφυκεν· ὥστε ὁ λέγων ἐλάττους τε, καὶ μείζους ἐν τῇ θείᾳ φύσει καταλαμβάνειν τὰς οὐσίας, λέληθεν ἑαυτὸν σύνθετον ἐξ ἀνομοίων κατασκευάζων τὸ θεῖον· ὡς ἄλλο μέν τι νοεῖν εἶναι τὸ ὑποκείμενον· ἕτερον δὲ πάλιν τὸ μετεχόμενον· οὗ κατὰ μετουσίαν ἐν τῷ ἀγαθῷ γίνεται, ὃ μὴ τοιοῦτον ὄν. εἰ δὲ ἀληθῶς ἁπλῆν, καὶ πάντη μίαν ἐνενόει τὴν οὐσίαν, αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ἀγαθὸν οὖσαν, οὐ γινομένην ἐξ ἐπι- D κτήσεως, οὐκ ἂν τὸ μεῖζον, καὶ τὸ ἔλαττον περὶ αὐτὴν ἐλογίζετο. εἴρηται γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι μόνῃ τῇ τοῦ κακοῦ παρουσίᾳ τὰ ἀγαθὰ κατασμικρύνεται. ἐφ' ὧν δὲ ἡ φύσις ἀνεπίδεκτός ἐστι τοῦ χείρονος, ὅρος οὐκ ἐπινοεῖται τῆς ἀγαθότητος· τὸ δὲ ἄπειρον, οὐ τῇ πρὸς ἕτερον σχέσει τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ καθ' ἑαυτὸ νοούμενον, ἐκφεύγει τὸν ὅρον· ἄπειρον δὲ ἀπείρου, πλέον καὶ ἔλαττον λέγειν, οὐκ οἶδα ὡς λελογισμένος συνθήσεται, ὥστε εἰ ἁπλῆν ὁμο-

A tem, & ab omni quantitate, quæ in magnitudine viſitur, ſeparatam, credat eſſe multiformem & cõpoſitam? Quod verò iuxta dogma ab iſtis confictum ſublimis illa, & ſuper aliarum rerum ordinem poſita ſubſtantia ſimplex non ſit (licet alioquin verbis pulchrè ſimplicitatem aſſerant) facilè deprehẽdet, quiſquis paululum mentẽ aduertere voluerit. Nam quis ignorat, quod ſimplicitas ſecũdum ſuam propriam rationem in ſanctiſſima Trinitate remiſſionem & intenſionem nõ recipiat? in qua enim natura mixtio- B nem & concursũ qualitatũ inuenire nõ eſt, quin potius in qua impartibilem, & cõpoſitionis planè expertẽ facultatem animo concipimus: quomodo quis intenſionis & remiſſionis diuerſitatem aliquo modo cogitatione complectetur? Neceſſe enim eſt, vt is, qui differentiam in his ſtatuit, qualitatũ quarumdã confluxum circa ſubiectũ cõcedat: quia vel per exceſſum, vel per defectũ differentiam in his conſiderat: & per hoc quantitatis rationẽ ei, quod quæritur, ſuperinducit: vel in bonitate, potẽtia, ſapientia; vel ſi quid aliud in diuina natura in- C eſſe poſſe cogitatur, redũdantiã, vel imminutionem adſtruit; & ſic cõpoſitionis rationem non euitabit: nam ſapiẽtiam, potentiam & huius generis alia bona, ſine imminutione ac defectu poſſidet id, cui bonum non eſt aduentitium: ſed ipſum quale eſt, tale natura ſua eſt: Itaq; qui aſſerit maiores & minores eſſe in diuina natura ſubſtantias, is imprudens diuinum numen ex inæqualibus compoſitum efficit, vt aliud concipiamus eſſe ſubiectũ, aliud verò id, quod participatur: cuius ſecundũ communicationem in bono, fiat id, quod non eſt tale. Quod D ſi verè ſimplicem omniq; modo vnam exiſtimaſſet ſubſtantiam, ipſamq, ſicuti eſt, bonitatem, non ex acquiſitione bonitatis eiuſmodi factam eſſe crediſſet, haudquaquam intenſionem & remiſſionem in ea ſtatuiſſet: nam prius quoq; diximus ſolam mali præſentiam bona imminuere. In his autem, quorum natura deterioris non eſt eapax, non licet terminum bonitatis animo comprehendere. At infinitum non eſt tali habitudine ad aliud: ſed ipſum ſecundum ſeipſum ſpectatum, nullo termino coërcetur. Porrò infinitum infinito plus minúſve habere, neſcio quomodo conceſſurus ſit is, qui rem accuratius perpenderit. Itaque ſi ſubſtantiam illam

Profert hũc locum Cypariſſ. decad. 9. c. 3.

ſupernam fatetur eſſe ſimplicem, ſecumque ipſam ſine diſſenſione conuenientem, neceſſe eſt, vt concedat eam quoque in communicatione ſimplicitatis, & infinitatis iunctim conuenire. Si vero ſubſtantias ab inuicem diſcriminat,& quaſi alienat,aliam Vnigeniti à ſubſtantia Patris,& aliam Spiritus ſancti à ſubſtantia Filii ſtatuens, intenſionemque & remiſſionem ipſis attribuit: non fallat nos occultis inſidiis, dum verbo quidem ſimplicitatem aſſerit, reipſa verò compoſitionem Dei affingit.

Sed iam rurſus verba illius ordine reſumamus. Ait, *cum ſincera ſit & ſimplex ſubſtantia ac prorſus vna,* *talíſque cogitetur & intelligatur ſecundum propriā dignitatem.* Quid ſibi vult illud, *ſecundum propriam dignitatem?* Si enim exiſtimat ſubſtantias eſſe dignitate pares: inanis certè & ſuperflua fuerit horum verborum appoſitio: vtpotè in rebus certis, & omnium confeſſione perſpicuis immorans: ſed danda eſt venia fortaſſis dictionis intempeſtiuæ vſurpationi, cum melior & ſanior de Deo exiſtimatio, non repudiet hanc orationis inanitatem & ſuperfluitatem. Verùm non imminet ei periculum committendi peccata verborum: (facile enim medicabilis morbus eſt) ſed longè peiora molitur, & impiè aggredi tentat. Nam ſimplicem dicit quamlibet trium ſubſtantiarum ſecundum propriam dignitatem, vt decretis ſuis, quæ ab initio ſanciuit, de prima, ſecunda, & tertia ſubſtantia, peruertatur quoque ſimplicitatis ratio. Nam quemadmodum ſolam ſupremam, & ſolam propriam Patris ſubſtantiam nominarit, nihil horum Filio vel Spiritu ſancto aſſignans, videlicet neque ſupremæ, neq. maximè propriæ appellationem: eodem modo cum ſubſtātias ſimplices nominat, arbitratur cuilibet ſimplicitatis rationē concedēdam eſſe, ſecundum modū & menſuram dignitatis, qua pollet, vt prima quidem & maximè propria ſubſtantia quaſi in arce & culmine ſimplicitatis conſtituatur: ſecunda, proportione quadam ſecundum menſuram diſtantiæ à prima, ſimplicitatis rationem participet: & tertia ſimiliter tantum à perfecta ſimplicitate recedat, quantum neceſſe eſt proportionem & ſtatum dignitatjs imminui, adeò vt ex hoc ſequatur, Patris quidem

A λογεῖ τὴν ὑπερκειμένην οὐσίαν, καὶ οἰκείως ἔχειν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν, συντιθέσθω τῇ κατὰ τὸ ἁπλοῦν, καὶ ἄπειρον κοινωνίᾳ συναπτομένην. Εἰ δὲ διΐστησι, καὶ ἀποξενοῖ τὰς οὐσίας ἀπ' ἀλλήλων, ἄλλην τοῦ μονογενοῦς παρὰ τὸν πατέρα, ἑτέραν δὲ τὴν τοῦ πνεύματος παρὰ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἐννοῶν, καὶ τὸ πλέον, καὶ τὸ ἔλαττον ἐπ' αὐτῶν λέγει, μὴ λανθανέτω τῷ μὲν δοκεῖν, τὸ ἁπλοῦν χαριζόμενος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ κατασκευάζων τὸ σύνθετον.

Πάλιν δὲ τὸν ῥηθέντα παρ' αὐτοῦ λόγον κα-
B θεξῆς ἀναλάβωμεν. εἰλικρινοῦς, φησιν, ἁπλῆς τῆς οὐσίας, καὶ πάντη μιᾶς οὔσης καὶ νοουμένης κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν. τί βούλεται τὸ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν; Εἰ μὲν γὰρ ἐν κοινότητι τῆς ἀξίας θεωρεῖ τὰς οὐσίας, περιττὴ μὲν, καὶ οὕτως ἦν, καὶ παρέλκουσα ἡ προσθήκη τοῦ λόγου τοῖς ὁμολογουμένοις ἐμφέρεσιν ἐνδιατρίβουσα· πλὴν ἀλλ' εἶχέ τι συγγνωστὸν ἴσως ἡ ἀκαιρία τῆς λέξεως, τῆς εὐσεβεστέρας ἐννοίας, οὐκ ἀπόβλητον ποιούσης τὸ μάταιον, καὶ περιρρέον τοῦ λόγου. νῦν δὲ οὐ μέ-
C χρι τῆς τῶν ῥημάτων αὐτῷ διαμαρτίας ἐστὶν ὁ κίνδυνος. (ἦ γὰρ ἂν εὐίατον ἦν τὸ ἀρρώστημα) ἀλλ' ἔτι τῶν πονηρῶν ἔχεται τεχνασμάτων. ἁπλῆν γὰρ λέγει τῶν τριῶν οὐσιῶν ἑκάστην κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν· ἵνα τοῖς ἐξ ἀρχῆς ῥηθεῖσιν αὐτῷ διορισμοῖς, περὶ τῆς πρώτης τε, καὶ δευτέρας, καὶ τρίτης οὐσίας, καὶ ὁ τῆς ἁπλότητος συγκακουργῆται λόγος. ὥσπερ γὰρ μόνην ἀνωτάτω, καὶ μόνην κυρίαν τὴν τοῦ πατρὸς προσηγόρευσεν οὐσίαν, οὐδὲν τούτων ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ὁμολογήσας, οὔτε τὴν
D ἄνω φωνὴν, οὔτε τὴν κυριωτάτην, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ ἁπλᾶς προσειπὼν τὰς οὐσίας, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπιθεωρουμένης ἑκάστης ἀξίας, καὶ τὴν τῆς ἁπλότητος ἔννοιαν ἐφαρμόζειν οἴεται χρῆναι· ὡς τῆς μὲν κυριωτάτης, καὶ πρώτης, ἐν τῇ ἄκρᾳ, καὶ τελείᾳ θεωρουμένης ἁπλότητι, τῆς δὲ δευτέρας ἀναλόγως, κατὰ τὸ μέτρον τῆς τῶν πρωτείων ὑφέσεως, καὶ τὸν τῆς ἁπλότητος λόγον ὑποσταλλούσης· καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας ὡσαύτως τοσοῦτον ὑποκαταβαίνειν τῆς τελείας ἁπλότητος, ὅσον καὶ ἡ ἀναλογία τοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τῶν ἐσχάτων κατασμικρύνεσθαι· ὡς ἐκ τούτου συμβαίνειν τὴν μὲν τοῦ πατρὸς

οὐσίαν ἁπλῆν καθαρῶς ὑπονοεῖσθαι· τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ, μὴ ἀκριβῶς ἁπλῆν, ἀλλὰ καὶ τῆς συνθέτου φύσεως αὐτῇ παραμεμῖχθαι. τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος πλεονάζειν ἐν τῷ συνθέτῳ τὴν φύσιν, τοῦ τῆς ἁπλότητος λόγου, κατ' ὀλίγον ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐλαττουμένου. ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ τελείως ἀγαθὸν μέρει τινὶ τῆς ἐναντίας ἕξεως, μετέχειν ὁμολογεῖται, οὕτως ὁ μὴ παντελῶς ἐστιν ἁπλοῦν, οὐ διαφεύγει τὸ μὴ σύνθετον εἶναι δοκεῖν.

Καὶ ὅτι ταῦτα ἐστὶν τούτοις τοῖς λόγοις κέχρηνται, διὰ τῶν ἐφεξῆς σαφέστερον δείκνυται, δι' ὧν φανερώτερον εἰς χαμαιζήλους τινὰς, καὶ ταπεινὰς ὑπολήψεις κατάγει τὰς περὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ πνεύματος ἔννοιαν. συμπεριγραφομένων φησὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἐνεργειῶν, καὶ τῶν ἔργων ταῖς τῶν ἐργασαμένων ἐνεργείαις παραμετρουμένων, ἀνάγκη δήπου καὶ τὰς ἑκάστῃ τῶν οὐσιῶν ἑπομένας ἐνεργείας, ἐλάττους τε, καὶ μείζους εἶναι· καὶ τὰς μὲν πρώτην, τὰς δὲ δευτέραν ἐπέχειν τάξιν. ταῦτα γὰρ εἰ καὶ φιλοπόνως τῇ ὁμίχλῃ τῆς λέξεως συγκαλύψας δυσθεώρητον αὐτῶν τὴν ἔννοιαν εἶναι τοῖς πολλοῖς παρεσκεύασεν· ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐξητασμένων εὐκόλως σαφηνισθήσεται· συμπεριγραφομένων φησὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἐνεργειῶν· ἔργα ὀνομάζει τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα· ἐνεργείας δὲ τὰς ἀποτελεστικὰς τούτων δυνάμεις· δι' ὧν ἀπειργάσθησαν, ἅσπερ μικρῷ πρόσθεν ἕπεσθαί φησι ταῖς οὐσίαις. ἡ δὲ τοῦ, συμπεριγράφεσθαι, λέξις δηλοῖ τὸ ἰσοστάσιον τῆς ἀποτελεσθείσης οὐσίας πρὸς τὴν ὑποστήσασαν δύναμιν· μᾶλλον δὲ οὐχὶ δύναμιν, ἀλλὰ δυνάμεως ἐνέργειαν· καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει· ἵνα μὴ πάσης τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος δυνάμεως ἔργον ᾖ τὸ ἀποτέλεσμα. ἀλλά τινος μερικῆς ἐνεργείας, τοσοῦτον ἐκ τῆς πάσης δυνάμεως κινηθείσης, ὅσον σύμμετρον ἔμελλε τῇ ἀπεργασίᾳ τοῦ γινομένου φανήσεσθαι. καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ἐπαναστρέψας φησί, καὶ τῶν ἔργων ταῖς τῶν ἐργασαμένων ἐνεργείαις παραμετρουμένων. τούτων δὲ ὁ νοῦς γένοιτο ἂν ἡμῖν δι' ὑποδείγματος γνωριμώτερος. ὑποθώμεθα γὰρ ἐπὶ ἐργαλείου τινὸς τῶν σκυτοτομικῶν εἶναι τὸν λόγον οὕτω, τὸ σμιλίον εἰς κύκλου σχῆμα περιηγμένον, ἐὰν ἐπιβληθῇ τινι ἐκ χειρὸς τὸν τοιοῦτον ἐντεινάσης τύπον, συμπεριγρά-

A ſubſtantiam, purè & merè ſimplicem eſſe; Filii verò ſubſtantiam non ſimpliciter ſimplicem eſſe, ſed aliquid compoſitionis admixtum habere: ſancti Spiritus autem ſubſtantiam plurimum de compoſitionis natura participare, cum ſimplicitatis ratio in extremis paulatim imminuatur: & ſicuti illud, quod non eſt perfectè bonum, in parte quadam contrarii habitus conſors eſſe, omnium confeſſione, aſſeritur: ita id, quod non omninò ſimplex eſt, effugere haud poteſt, quominus videatur compoſitum eſſe.

B Quod autem hæc ſpectans, iſto loquendi genere ſit vſus, manifeſtius fiet ex ſequentibus, vbi apertius & clarius exiſtimationem Filio & Spiritui ſancto debitam ad humiles quaſdã & abiectas opiniones deducit. *Cum enim,* inquit, *operibus circumſcribantur energiæ ſeu operationes, & ipſis etiam operibus operantium operationes commenſurentur & adæquentur, neceſſe eſt operationes, quæ ad quamlibet ſubſtantiarum conſequuntur, maiores & minores eſſe, & has quidem primas, illas verò ſecundas tenere.* Hæc enim licet ſtudioſè verborum caligine cooperta ſenſum contineant intellectu & explicatu multis valdè difficilem, ta- C men ex progreſſu refutationis facilè eluceſcent. *Cum circumſcribantur,* inquit, *operibus operationes. Opera* nominat Filium & Spiritũ, operationes verò productrices horum facultates, quibus producti ſunt, quas paulò antea dixit ſequi ad ſubſtantias. At vero vox *circumſcribendi* ſignificat æqualem ſtatum productæ ſubſtantiæ cum facultate, quæ illam producere poteſt: vel potius non cum facultate, ſed cum facultatis operatione, quemadmodum ipſe nominat, ne vniuerſæ facultatis eius, qui operatur, opus ſit, ſed cuiuſdam particularis ope- D rationis, tantum videlicet ex totius facultatis viribus manante: quantum videri poteſt par & ex æquo reſpondens effectioni eius, quod productũ eſt, rurſumq; idem inculcans ait: *Cumque opera ipſis etiam operationibus * commenſurentur & adæquentur:* quorum verborum ſenſus clarior fiet allatis exẽplis: Ponamus de inſtrumento aliquo ſutorio ſermonem eſſe in hunc modum: ſcalprum in circuli modum conformatum, ſi imponatur alicui, in quo quis typum eius

& figurã exprimere velit, tunc id, quod ſcinditur, formam & figuram ferri recipit: & tantus eſt in ſectione ambitus, quantus in inſtrumento, quantoque interuallo circumductum eſt inſtrumentum, tantum in ſectione etiam circulum deſcribet: Talis eſt Theologi huius cogitatio de diuina vnigeniti Filii hypoſtaſi. Ait, *operationem quandam, quaſi inſtrumentum, quæ ad primam ſubſtantiam ſequatur, effeciſſe opus ſibi commenſuratum*, videlicet Dominum noſtrum: Sic enim glorificat iſte Filium
Philip. 2. Dei, qui *in gloria Patris* nunc glorificatur: hunc aſſerit *opus commenſuratum*, & certa proportione reſpondens ei, qua effectus ſit, operationi. Quæ igitur eſt hæc energia & operatio, quæ Deum quidem vniuerſorum ſequatur, & ante Vnigenitum præconcipiatur circumſcribens ipſius ſubſtantiam? Eſtne eſſentialis quædam potentia, per ſeipſam ſubſiſtens, & arbitratu ſuo, per liberam voluntatis actionem id, quod placet, operans? Igitur ipſa eſt, Pater Domini, & cur amplius nomen Patris Deo vniuerſorum attribuimus: ſi non ipſe, ſed energia quædam, & operatio extrinſecus conſequens & adueniens Filiũ producit? Et quomodo Filius eſt Filius, quẽ per aliud quiddam ſubſiſtere, & inſtar ſuppoſititii cuiuſdam & ſpurii: (det veniam orationi Dominus) in Patris conſortium irrepſiſſe, & ſola Filii appellatione honeſtatum eſſe dicit? Quomodo collocabit poſt Deum vniuerſorum, Filium: qui tertium à Patre numerat Filium: collocata media illa energia ſeu operatione ſecundo loco? Hac ſerie Spiritus ſanctus non tenebit amplius locum tertium, ſed quintum: operatione, quæ ad ſubſtantiam Vnigeniti ſequitur, & per quam Spiritus ſanctus ſubſiſtit, vt Eunomius putat, media interiecta.

Ioan. 1. Sed & illud Euangeliſtæ: *Omnia per ipſum facta ſunt*, hac ratione vanum & falſum efficietur, alia quadam ſubſtantia antiquiore, quàm ſit Vnigenitus, ab hoc nouo Theologo conficta, cui meliore iure cauſa omnis creationis & creaturæ ac-

A φέρεται τῷ σχήματι τοῦ σιδήρου τὸ δι' αὐτοῦ ἐντεμνόμενον, καὶ τοσοῦτος ὁ ἐν τῇ τομῇ κύκλος διαγραφήσεται, ὅσος ἐν τῷ ὀργάνῳ ἐστί. καὶ πάλιν, ὅσῳ διαστήματι περιήκται τὸ ὄργανον, τοσοῦτον καὶ διὰ τῆς τομῆς περιγράψει τὸν κύκλον. τοιαύτη τοῦ θεολόγου ἡ ἔννοια περὶ τῆς θείας τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, ἐνέργειάν τινα καθάπερ ὄργανον τῇ πρώτῃ οὐσίᾳ παρεπομένην σύμμετρόν φησιν ἑαυτῇ ἔργον πεποιηκέναι τὸν κύριον· οὕτως εἰδὼς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δοξάζειν, τὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς νῦν δοξαζόμενον, καὶ
B ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ἐκκαλυφθησόμενον. τοῦτόν φησιν ἔργον ὄντα, τῇ ἐργασαμένῃ αὐτὸν ἐνεργείᾳ παραμετρεῖσθαι. τίς τοίνυν ἡ ἐνέργεια, ἡ τῷ Θεῷ μὲν τῶν ὅλων παρεπομένη· πρὸ δὲ τοῦ μονογενοῦς νοουμένη, καὶ περιγράφουσα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· δύναμίς τις οὐσιώδης καθ' ἑαυτὴν ὑφεστῶσα, καὶ τὸ δοκοῦν ἐργαζομένη δι' αὐτεξουσίου κινήματος. οὐκοῦν αὐτὴ, πατὴρ τοῦ κυρίου· καὶ τί ἔτι ἐπιθρυλλεῖται τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις, εἰ μὴ ἐκεῖνος, ἀλλά τις ἐνέργεια τῶν ἔξωθεν παρεπομένων τὸν υἱὸν ἀ-
C πειργάσατο. πῶς δὲ υἱὸς, ὁ υἱός. ὃν δι' ἑτέρου μέν τινος ὑποστῆναι λέγει. καθάπερ δέ τινα τῶν ὑποβολιμαίων, (ἵλεως δὲ εἴη τῷ λόγῳ ὁ κύριος) οὕτω τὴν οἰκειότητα τοῦ πατρὸς ὑποδύεσθαι μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ υἱοῦ τετιμημένῳ· πῶς δὲ μετὰ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων, καὶ τὸν κύριον τάξει ὁ τρίτον ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἀριθμῶν, τῆς μεσιτευούσης ἐνεργείας ἐκείνης ἐν δευτέρᾳ τάξει, μετὰ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀριθμουμένης, κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πάντως οὐκέτι ἐν τρίτῃ, ἀλλ' ἐν πέμ-
D πτῃ τάξει καταληφθήσεται, τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἐν δευτέρᾳ τάξει, μετὰ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀριθμουμένης, κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πάντως οὐκέτι ἐν τρίτῃ, ἀλλ' ἐν πέμπτῃ τάξει καταληφθήσεται· τῆς ἐνεργείας τῆς τῷ μονογενεῖ παρεπομένης, καθ' ἣν ὑπέστη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁ Εὐνομίου λόγος, διὰ μέσου πάντως ἀριθμουμένης.

Ἀλλὰ καὶ τὸ πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι λέγειν, ἀσύστατον διὰ τούτων ἐπιδειχθήσεται· ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως πρεσβυτέρας τοῦ μονογενοῦς παραναπλασθείσης ὑπὸ τοῦ καινοῦ θεολόγου, εἰς ἣν εἰκότως ἡ αἰτία τῆς κτίσεως

τῶν

τῶν πάντων ἀνενεχθήσεται· διότι καὶ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς ἡ κατασκευὴ κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἤρτηται. εἰ δὲ ταῦτα τὰ ἄτοπα φεύγων ἀνυπόστατόν τι πρᾶγμα λέγοι τὴν ἐνέργειαν, ἧς ἀποτέλεσμα τὸν υἱὸν διορίζεται, πάλιν εἰπάτω· πῶς ἕπεται τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν. πῶς δὲ κατεργάζεται τὸν ὑφεστῶτα, τὸ μὴ ὑφεστώς; εὑρεθήσεται γὰρ διὰ τούτων, ἀκολουθοῦντα μὲν τῷ Θεῷ τὰ ἀνύπαρκτα. αἴτια δὲ τῶν ὄντων τὰ μὴ ὄντα γινόμενα, καὶ περιγράφοντα τὴν τῶν ὑφεστώτων φύσιν· ἃ τῇ ἑαυτῶν οὐχ ὑφέστηκε φύσει, καὶ ἡ πάσης τῆς κτίσεως ἀποτελεστικὴ, καὶ δημιουργὸς δύναμις τῷ ἀνυπάρκτῳ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον περιληφθήσεται. τοιαῦτα τοῦ θεολόγου τὰ δόγματα, ὃς τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ πάσης τῆς κτίσεως δημιουργὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον Θεοῦ, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, τοῦτον ἀνυπάρκτῳ τινὶ καὶ ἀνυποστάτῳ πράγματι ἢ νοήματι, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ὀνομάσαι προσήκει τὴν παρ' αὐτοῦ νῦν ἀναπλασθεῖσαν ἐνέργειαν ὑποστῆναι λέγει, καὶ ἐν αὐτῇ περιγεγράφθαι, οἷόν τινι ἑρκίῳ τῇ ἀνυπαρξίᾳ πανταχόθεν διειλημμένον. καὶ οὐ συνίησιν ὁ τὰ ἀθέατα βλέπων, εἰς οἷον καταστρέφει πέρας ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἀνυπόστατος μὲν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ταύτῃ δὲ ἐμπεριγράφεται. τὸ ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας ἀποτελεσθὲν ἔργον. πάντως ὅτι τοιοῦτον τι νοηθήσεται τῇ φύσει τὸ ἀποτέλεσμα οἵα καὶ ἡ τοῦ ὑποστήσαντος μὲν τὸ ἔργον φύσις ἀνεπλάσθη τῷ λόγῳ. τὸ γὰρ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας, καὶ ἐμπεριειλημμένον ταύτῃ, παντὶ δήπου πρόδηλον· τί νοεῖται· ὅτι οὐδέν. οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν ὑπὸ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία περιέχεσθαι· οὔτε γὰρ ὑπὸ πυρὸς, ὕδωρ· οὔτε ὑπὸ θανάτου, ζωή· οὔτε ὑπὸ σκότους, φῶς· οὔτε ὑπὸ τοῦ μὴ ὄντος, τὸ ὄν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὸ τῆς περιττευούσης αὐτῷ σοφίας, ἢ οὐ συνίησιν, ἢ ἑκὼν ἀμβλυωττεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐξ ἀνάγκης δέ τινος τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως νοεῖν· καὶ πάλιν, ἐπίτασίν τινα τῆς ἐλαττώσεως παρὰ τὸν υἱὸν ἐνθεωρεῖν τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατασκευάζει οὕτω λέγων τοῖς ῥήμασιν· ἀνάγκη πᾶσα

A cepta feratur, cum ipſius etiam Vnigeniti productio ſecundum hanc opinionem ab illa energia & operatione pendeat. Quod ſi has abſurditates vitare volens, aſſerat operationem illam eſſe rem non ſubſiſtentem: rurſus explicet nobis, quomodo ad id, quod exiſtit, ſequatur id, quod non exiſtit: & quomodo id, quod non ſubſiſtit, efficiat eum, qui exiſtit? Ex his certè efficitur à Deo prodire ea, quæ non exiſtunt, & cauſam rerum eſſe ea, quæ non ſunt: & ea, quæ natura ſua non ſubſiſtunt, circumſcribere eorum, quæ ſubſiſtunt, naturam, omniſque creaturæ vis ef- B fectrix & productrix continebitur ſecundum propriam ſuam rationem eo, quod non ſubſiſtit: Talia ſunt iſtius Theologi placita, qui Dominum cœli & terræ, & omnis creaturæ conditorem, Verbum Dei, quod in principio erat, & per quod omnia facta ſunt, ſubſiſtere docet ex non exiſtente vel ſubſiſtente re quadam vel conceptione, vel neſcio quo alio nomine fictam ab ipſo energiam & operationem appellare liceat, ipſâque non exiſtentiâ, velut ſepto quodam & limite, vndique circumſcriptum & obſeptum eſſe: at C non intelligit is, qui inuiſibilia ſe videre iactitat, in quidnam oratio tandem deſinat. ſi enim operatio Dei non ſubſiſtit, hácque circumſcribitur & quaſi ambitur, illud, quod à non exiſtentia producitur: omnino neceſſe eſt, vt ſecundum naturam ſuam effectus eiuſmodi iudicetur, qualis eſt natura eius, quod iſte comminiſcitur, effectum produxiſſe: nam quod à non exiſtentia effectum eſt, eâque comprehenſum includitur, id quale ſit, ſatis liquet: nimirum non ens ſeu nihil. neque enim ita natura comparatum eſt, vt con- D traria contrariis comprehendantur & circumſcribantur: putà ab igne aqua, à morte vita: à tenebris lumen, ab ente non ens. Sed hæc quidem præ nimia ſapientia, aut non intelligit, aut ſciens volenſque cæcutit ad veritatem.

Porrò ex neceſſitate quadam imminutionem in ſubſtantia & hypoſtaſi Filii ponit: iterumque in Spiritu ſancto, reſpectu Filii, ſimilem perfectionis decretionem ſtatuit: nam hæc ſunt eius verba. *Neceſſarium omninò*

eſt, vt operationes, quæ ad quamlibet ſubſtantiarum conſequuntur, ſint maiores & minores. Hanc autem neceſſitatem quæ in diuina natura hæc efficiat, intenſionemque & remiſſionem ſorte quaſi diuidat, neq; ab ipſo didicimus, neque in hunc vſque diẽ proprio ſtudio intelligere potuimus: Hucuſque enim apud omnes, qui ſuſcipiunt Euangelicæ prædicationis ſimplicitatem, ſententia illa obtinet, nulli neceſſitati diuinam naturã ſubiacere, quæ ad ſubſtantiæ imminutionem Vnigenitum Filiũ tanquam mancipium quoddam emptitium cogat & deiiciat. Sed hoc, licet non exigua diſquiſitione dignum ſit, omiſſo, id vnum elaborat, vt perſuadeat, defectũ concipiendum eſſe: Neque huic duntaxat neceſſitas orationem adigit, ſed & ad maiorem impietatem & blaſphemiã progreditur, quemadmodũ iam ſpeciatim explicatum eſt: Si enim Filius non ex Patre, ſed ex quadam nõ exiſtente energia productus eſt, non ſolum minor erit Patre, ſed ipſa neceſſitate cogente, oportebit ad Iudaiſmum, doctrinam hanc deflectere: nam quod nõ entis effectus eſt, illud ratio neceſſitatis huius, non paruũ aut minus arguit, ſed potius illud eſſe declarat, quod ne ipſi quidẽ accuſatori proferre tutum eſt. Quemadmodũ enim omnium conſenſu exiſtit, id quod ex ente ortum ducit: ſic contraria ratione de iſto ſentiendum erit, quod ex non exiſtente naſcitur. Si enim ipſum non ſit aliquid, quomodo aliud ex ipſo exiſtet?

Profert hũc locũ Cypariſſ. decad. 10. cap 4.

Si igitur nõ exiſtit ſecundũ propriam ſubſtãtiæ ſuæ rationem energia illa, quę Deũ ſequitur, & quæ Filium producit: quis adeò cæcus eſt, vt nõ intelligat huius blaſphemiæ molitionem: quod videlicet dirigat omnẽ ſuam induſtriã & cogitationẽ ad hoc, vt ſaluator noſter penitus abnegetur? Quod ſi Filii ſubſiſtentiam ſeries diſputationis, quã iſti texũt, ex animis & fide fideliũ auferat, nihil ei, niſi nudũ nomen relinquens, haud procliue creditu erit, Spiritum ſanctũ ſubſiſtere, quippe cuius productio à nõ exiſtentibus deducatur. Si enim ſecũdum propriam ſuã ſubſtãtiam non exiſtit ea, quæ ad Deũ cõſequitur operatio, neceſſariò cõficitur, etiã id, quod ab hac producitur, eſſe quid non ſubſiſtẽs: & ſi ab hoc rurſus operatio quædã non exiſtens procedit, perquã Spiritus ſanct⁹ ſit effectus & productus: quomodo non omnibus liquidò conſtat blaſphemia: quòd ſcilicet,

A ταῖς ἑκάστῃ τῶν οὐσιῶν ἑπομέναις ἐνεργείαις ἐλάττους δὲ, καὶ μείζους εἶναι. τὴν μὲν οὖν ἀνάγκην τὴν ταῦτα ἐν τῇ θείᾳ φύσει βιαζομένην, καὶ τὸ μεῖζον, καὶ τὸ ἔλαττον διακληρουσαν οὔτε παρ' αὐτοῦ μεμαθήκαμεν, οὔτε ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν συνιέναι μέχρι τοῦ νῦν δεδυνήμεθα. τέως γὰρ παρὰ πᾶσι κρατεῖ τὸ δόγμα τοῖς τὸν ἰδιωτισμὸν καταδεχομένοις τοῦ ἁπλουστέρου κηρύγματος· ὅτι οὐδεμία τις ἀνάγκη τῆς θείας ὑπόκειται φύσεως, ἣ πρὸς τὸ ἔλαττον κάμπτει, καὶ βιάζεται καθάπερ τινὰ τῶν ἀργυρωνήτων τὸν μονογενῆ· ἀλλὰ τοῦτο παρεὶς, καί τοι οὐ μικρᾶς ζητήσεως ἄξιον, B μόνον τὸ δεῖν ἔλαττον νοεῖν δογματίζει. καὶ μὴν, οὐκ εἰς τοῦτο μόνον ἡ ἀνάγκη τὸν λόγον καθίστησιν, ἀλλά τι καὶ πλέον εἰς βλασφημίαν κατασκευάζει. καθὼς ἤδη μερικῶς προεξήτασται. εἰ γὰρ μὴ ἐκ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἀλλ' ἔκ τινος ἀνυποστάτου ἐνεργείας ἀνεφύετο, οὐκ ἐλάττων μόνον τοῦ πατρὸς νοηθήσεται, ἀλλὰ τὸ παράπαν Ἰουδαΐζειν ἀνάγκη τῷ δόγματι. τὸ γὰρ τοῦ μὴ ὄντος ἀποτέλεσμα, οὐχὶ μικρὸν ἡ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀκολουθία δείκνυσιν· ἀλλ' ὅπερ οὐδὲ κατηγοροῦντι λέγειν ἀκίνδυνον. ὥσπερ γὰρ ἀναγκαίως ὁμολογεῖται εἶναι, τὸ ἐκ τοῦ ὄντος ἔχον τὴν C γένησιν, οὕτω τὸ ἔμπαλιν ἐξ ἀνάγκης ὁμολογηθήσεται, τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀναφυόμενον. ὅταν γὰρ αὐτό τι μὴ ᾖ, πῶς ἕτερον ἐξ αὐτοῦ ὑποστήσεται;

Εἰ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν ἰδίᾳ οὐσίᾳ, ἡ τῷ Θεῷ μὲν παρεπομένη ἐνέργεια· τὸν δὲ υἱὸν ἐργαζομένη, τίς οὕτω τυφλὸς, ὡς μὴ συνιδεῖν τὴν τῆς βλασφημίας κατασκευήν· ὅτι πρὸς τὴν αὐτὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἄρνησιν ὁ σκοπὸς αὐτῷ βλέπει; καὶ εἰ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν ἡ τοῦ δόγματος αὐτῶν ἀκολουθία ὑποκλέπτει τῆς πίστεως, οὐδὲν αὐτῷ πλὴν ψιλοῦ ὀνόματος κα- D ταλείπουσα· σχολῇ γ' ἂν εἶναι κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν πιστευθείη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τῆς τῶν ἀνυπάρκτων ἀκολουθίας γενεαλογούμενον. ὅταν γὰρ μὴ ὑπάρχῃ μὲν κατ' οὐσίαν, ἡ παρεπομένη τῷ Θεῷ ἐνέργεια, ἀνύπαρκτον δὲ τὸ ταύτης ἀποτέλεσμα καταλαμβάνῃ ἐξ ἀνάγκης ὁ λόγος, τούτῳ δὲ πάλιν ἄλλη τις ἐνεργείας ἀνυπαρξία παρέπηται· εἶτα διὰ τούτου γεγενῆσθαι τὸ πνεῦμα κατασκευάζηται, πῶς οὐκ εὔδηλον πᾶσιν ἡ βλασφημία· ὅτι μετὰ

τὸν ἀγεννήτως ὄντα Θεόν, οὐδὲν ἀληθῶς ὑφεστάναι κατασκευάζουσι διὰ σκιῶν τινων, καὶ ἀνυπάρκτων ἀναπλασμῶν περιϊόντος αὐτοῖς τοῦ δόγματος, καὶ οὐδενὶ τῶν κατ' ἀλήθειαν ὑφεστώτων ἐπερειδομένου· ἀλλ' ἡ μὲν κατασκευὴ τῶν τὰ τοιαῦτα δογματιζόντων, εἰς τοιαύτην ἀτοπίαν ἐκβάλλει τὸν λόγον.

Διδόσθω δὲ καθ' ὑπόθεσιν μὴ οὕτως ἔχειν. καὶ γὰρ ὁμολογοῦσι δῆθεν καὶ τῷ λόγῳ φιλανθρωπεύονται συγχωροῦντες εἶναι τῷ μονογενεῖ υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν. ἀλλ' εἰ μὲν ὁμολογοῦντες ταῦτα, καὶ τὰς περὶ αὐτῶν ὑπολήψεις συνωμολόγουν, οὐδ' ἂν ἐμάχοντο πάντως περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ τῆς κοινῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν ἀπεσχίζοντο· Εἰ δὲ καθάπερ ὕλην τινά, καὶ ἀφορμὴν βλασφημίας ἑαυτοῖς ὑποβάλλοντες, διὰ τοῦτο τῷ υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι τὸ εἶναι χαρίζονται· τάχα κἂν τολμηρὸν εἰπεῖν ᾖ, λυσιτελέστερον ἦν αὐτοῖς αὐτομολῆσαι πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων λατρείαν ἐξομοσαμένοις τὴν πίστιν, ἢ καθυβρίζειν διὰ τῆς δοκούσης ὁμολογίας τῶν Χριστιανῶν τὴν προσηγορίαν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπαράδεκτοι τοῦ λόγου μέχρι τοῦ νῦν διαμείναντες τοσοῦτο ἀσεβοῦσι μόνον, ὅσοι τὸν ἐλθόντα Χριστὸν μὴ ὁμολογοῦν, ἀλλ' ἐλπίζειν ἐλεύσεσθαι. πονηρὰν δέ τινα, καὶ καθαιρετικὴν ἔννοιαν τῆς τοῦ προσδοκωμένου παρ' αὐτοῖς δόξης οὐδεμίαν ἐστὶ λεγόντων ἀκούειν· οἱ δὲ τῆς νέας περιτομῆς, μᾶλλον δὲ τῆς καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατατομῆς, ἐληλυθέναι μὲν οὐκ ἀρνοῦνται τὸν προσδοκώμενον· μιμοῦνται δὲ τοὺς τὴν κατὰ σάρκα τοῦ κυρίου παρουσίαν δι' ἀπιστίας, καὶ ὕβρεως ἀτιμάζοντας· ἐκεῖνοι λίθοις βαλεῖν ἐπεχείρουν τὸν κύριον· οὗτοι ταῖς βλασφήμοις φωναῖς τὸν τῆς ἀληθείας λόγον καταλιθάζουσιν, ἐκεῖνοι προέφερον τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τὸ ταπεινόν τε, καὶ ἄδοξον, τὴν θείαν, καὶ προαιώνιον, οὐ προσιέμενοι γέννησιν· κατὰ ταῦτα καὶ οὗτοι τῆς μεγαλοπρεποῦς, καὶ ὑψηλῆς, καὶ ἀρρήτου ἐκ πατρὸς γεννήσεως τὴν ὁμολογίαν ἀρνούμενοι, διὰ κτίσεως αὐτὸν ἔχειν τὸ εἶναι κατασκευάζουσιν. ὅθεν καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ πᾶσι τοῖς γεγονόσιν ἐστὶν ἡ γένεσις.

A preter Deum ingenitum, conentur perſuadere, nihil aliud ſubſiſtere, non exiſtentium figmentorum ſermone & probamento per varios & obſcuros amfractus deducto, & nulli eorũ, quæ ſecundum rei veritatem ſubſiſtunt, innixo. Et conatus quidem eorum, qui hanc doctrinam propagant, huc impietatis & abſurditatis prorumpit.

Faciamus tamen poſita hypotheſi, rem non ita ſe habere: etenim verbo quidem humaniores nõnihil ſunt, conceduntque vnigenito Filio & Spiritui ſancto propriã hypoſtaſin & ſubſiſten-
B tiam. At ſi hæc non inficiarentur, communémque de ipſis exiſtimationem approbarent, vtique non aduerſarentur Eccleſiæ in iſto dogmate, neque à communi Chriſtianorum ſpe ſeſe abiunxiſſent: Si vero vt ceu materiam & fundamentum blaſphemiæ ſuæ ſubſternant, Filio & Spiritui ſancto exiſtentiam largiuntur, fortaſſis, licet audacius dictum videri queat: conducibilius ipſis eſſet, abiurata fide, ad Iudæorũ cultum tranſire, quàm Chriſtianorum nomen & profeſſionem per commentitiam confeſ-
C ſionem violare. Illi enim fidei huius huc vſque expertes, in eo tantum impietate notantur, quod abnuũt confiteri Chriſtum iam veniſſe: at venturum ſperant. neque quiſquam à quoquam illorum audit ſententiam peruerſam, & quæ debitam exiſtimationem, quam habent de illo, quem expectant, tollat. Iſti vero nouæ circumciſionis, vel potius, vt Apoſtolus loquitur, *conciſionis*, eum, qui expectabatur veniſſe non inficiantur quidem: imitantur autem illos, qui Domini ſecundum carnem præſentiam, per incredulitatem & iniuriam inhono-
D rarunt: Illi Dominum lapidibus obruere conabantur, iſti impiis & nefariis vocibus veritatis ſermonem obruunt, & quaſi lapidibus ſepeliunt. Illi obiiciebant humilitatem & abiectionem generationis ſecundum carnem, minimè progreſſi ad diuinam illam, & anteſecularem natiuitatem: ſimiliter & iſti abnegantes confeſſionem magnificæ illius, ſublimis & ineffabilis ex Patre generationis, affirmant illum per creationem *eſſe* accepiſſe, ex qua humana quælibet natura, & omnia quæ facta ſunt, originem ducunt.

Philip. 3.
Ioan. 8. & 10.
Matth. 13.
Matt. 6.

Ægrè ferebant Iudæi Dominum noſtrum eſſe Filiũ Dei, cui omnia parent: *Math. 27. Ioan. 19.* Indignantur & iſti aduerſus illos, qui hanc confeſſionẽ de Filio inuiolatã cuſtodiunt. Illi putabant ſe honorare patrem, ſi ab æqualitate honoris & maieſtatis Filiũ excluderent: Iſti etiam gratificari ſe credũt vniuerſorũ Deo, ſi tollant & aboleãt opinionẽ hanc de Filio, Patri ſoli hoc honore reſeruato, vt taceam id genus alia, quæ quis pro dignitate enarret? quibus ſuã aduerſus Vnigenitum Dei Filium iniuriam & contumeliam produnt: confictã operationem quandã productricẽ ſubſiſtẽtiæ Chriſti comminiſcentes, eiuſque opus & effectum ipſum eſſe affirmantes: quod aſſerere hactenus Iudæi auſi non fuerunt. Deinde concludunt & circumſcribunt Domini naturã terminis quibuſdam & limitibus eius facultatis, à qua producta eſt, inſuper perfectione & qualitate virtutis, ac potẽtię productricis, velut menſura & quantitate quadam eum dimetiuntur, & velut tunica quadam, energia ab ipſis excogitata vndiq; coarctant. In his non poſſumus accuſare Iudæos.

Pręterea contractionẽ quandã ſecundum imminutionem in ſubſtãtia ineſſe cogitãt, neſcio qua ratione eũ qui mole & magnitudine caret, ſuis cogitationib. & perſuaſionibus metiantur, & quomodo reperire queant, quantũ ad virtutis perfectionẽ deſit Vnigenito Filio, quo cum deſtitutus ſit, in minori & imperfectiori ſtatu verſetur, vt ſileam genus alia plurima, quorũ multa manifeſtè confitentur, alia verò clanculũ machinãtur: poſita velut pro improbitatis ſuæ exercitamento, profeſſione fidei de Filio & Spiritu ſancto. Quomodo ergo cenſeri nõ debent ipſis perfidis Iudęis miſerabiliores, cum ea, quę Iudæi nequaquã auſi fuerunt, luce palã, & in omniũ cõſpectu ab ipſis fiant? Qui enim imminuit ſubſtantiã Filii & Spiritus ſancti, vt ſolummodo aliquid dicat vel audiat, is fortaſſis non magno impietatis ſcelere ſeſe obſtrinxerit. At qui hoc accurato ſtudio & meditatus agit, is ad ſupremũ impietatis culmen perueniſſe, meritò exiſtimari poteſt. Sic vero diſquiſitionem inſtituemus, primumque mihi ignoſci cupio, ſi ad declaranda magis & explananda illa, quæ aduerſarij mendaciter machinãtur & proferunt, expoſitionem eorum, quæ nos hic ſentimus & docemus, in medio prot ulero.

A Ἔγκλημα τοῖς Ἰουδαίοις ἦν, τὸ, υἱὸν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ θεωρηθῆναι τὸν κύριον. ἀγανακτοῦσι καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπ' αὐτοῦ ποιουμένων. κἀκεῖνοι τιμᾶν ᾤοντο τὸν Θεὸν, τῷ ὅλως τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοτιμίας τὸν υἱὸν ἀποκλείοντες. ταὐτὰ καὶ οὗτοι τῷ ἐπὶ πάντων χαρίζονται, ἐν τῇ καθαιρέσει τῆς τοῦ κυρίου δόξης τῷ πατρὶ τὴν τιμὴν χαριζόμενοι. τὰ δὲ ἄλλα, πῶς ἄν τις πρὸς ἀξίαν διεξέλθοι. δι' ὅσων, καὶ οἵων τὴν κατὰ τοῦ μονογενοῦς ὕβριν ἐνδείκνυνται. ἐνέρ- B γειάν τινα παραναπλάσσοντες τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως, ἐκείνης ἔργον αὐτὸν, καὶ ἀποτέλεσμα λέγουσιν· ὅπερ τοῖς Ἰουδαίοις οὔπω μέχρι τοῦ δεῦρο τετόλμηται· Εἶτα περιγράφουσι τοῦ κυρίου τὴν φύσιν ἐντὸς ὅρων τινῶν τῆς ποιησαμένης δυνάμεως αὐτὸν ἀποκλείοντες· καὶ οἱονεὶ μέτρῳ τινὶ τῇ ποσότητι, τῆς ὑποστησαμένης αὐτὸν ἐνεργείας περισχοινίζοντες, ὥσπερ χιτῶνί τινι τῇ ἐπινοηθείσῃ παρ' αὐτῶν ἐνεργείᾳ πανταχόθεν περιειργόμενον. ταῦτα κατηγορεῖν τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἔχομεν.

C Εἶτα βραχύτητά τινα τῇ οὐσίᾳ κατ' ἐλάττωσιν ἐνθεωροῦσιν· οὐκ οἶδα τίνι μεθόδῳ τὸν ἄποσόν τε, καὶ ἀμεγέθη τῇ ἑαυτῶν ὑπολήψει περιμετρήσαντες, καὶ εὑρεῖν δυνηθέντες πόσον ἐνδεῖ τῷ μεγέθει τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ πρὸς τὴν τελείωσιν. οὗ μὴ παρεσόντος ἐν τῷ μικροτέρῳ τε, καὶ ἀτελεῖ θεωρεῖται, καὶ πολλὰ ἕτερα, τὰ μὲν ἐκ τοῦ προφανοῦς ὁμολογοῦντες. τὰ δὲ κατὰ τὸ λανθάνον κατασκευάζοντες, ἐμμελέτημα τῆς πονηρίας ἑαυτῶν τὴν ὁμολογίαν τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐποιή- D σαντο. πῶς οὖν οὐκ ἐλεεινότεροι τῆς Ἰουδαϊκῆς κατακρίσεως, εἴπερ τὰ μηδέποτε παρ' ἐκείνων τετολμημένα, προδήλως οὕτω παρὰ τούτων κατασκευάζεται. ὁ γὰρ ἐλαττῶν τὴν οὐσίαν τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς μὲν εἰπεῖν ἢ ἀκοῦσαι, μικρὸν ἀσεβεῖν ἴσως δοκεῖ· Εἰ δέ τις ἀκριβῶς τὸν λόγον κατεξετάσειεν, εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον βλασφημιῶν ἐλεγχθήσεται. οὑτωσὶ δὲ σκοπήσωμεν. καί μοι συγκεχωρήσθω διδασκαλίας χάριν καὶ σαφηνείας τοῦ περὶ τῶν ἐναντίων τοῦ κατασκευαζομένου ψεύδους, ἐπὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἡμετέρων ὑπολήψεων τὸν λόγον προάγοντι.

Πάντων τῶν ὄντων ἡ ἀνωτάτω διαίρεσις εἴς τε τὸ νοητὸν, καὶ τὸ αἰσθητὸν τὴν τομὴν ἔχει. καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ φύσις γενικῶς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ὁρατὴ κατωνόμασται. ἐπεὶ γὰρ πᾶν σῶμα ἐν χρώματι, τούτου δὲ ἡ ὅρασις τὴν ἀντίληψιν ἔχει· καταλιπὼν τὰς ὑπολοίπους ποιότητας, ὅσαι οὐσιωδῶς συμπεφύκασιν ἐκ τοῦ προχείρου κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὁρατὴν προσηγόρευσε. τῆς δὲ νοητῆς φύσεως πάσης ὄνομα μὲν κοινόν ἐστι καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τὸ ἀόρατον (τῇ γὰρ ὑπεξαιρέσει τῆς αἰσθητικῆς καταλήψεως, ἐπὶ τὸ ἀσώματόν τε, καὶ νοητὸν χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν) ὁ δὲ λόγος, εἰς δύο τέμνει καὶ ταύτης τὴν ἔννοιαν. ἡ μὲν γὰρ ἄκτιστος, ἡ δὲ κτιστὴ ὑπὸ τῆς ἀκολουθίας καταλαμβάνεται. ἄκτιστος μὲν ἡ ποιητικὴ τῆς κτίσεως· κτιστὴ δὲ, ἡ διὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν αἰτίαν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ εἶναι ἔχουσα. ἐν μὲν οὖν τοῖς αἰσθητοῖς ἐστι, πάντα ὅσα διὰ τῶν τοῦ σώματος αἰσθητηρίων καταλαμβάνομεν, ἐφ' ὧν αἱ τῶν ποιοτήτων διαφοραὶ, τὸν τοῦ μείζονός τε, καὶ ἐλάττονος ἐπιδέχονται λόγον, κατὰ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποιὸν, καὶ λοιπὰς ἰδιότητας, τῆς διαφορᾶς ἐν τούτοις θεωρουμένης.

Ἐπὶ δὲ τῆς νοητῆς φύσεως, τῆς ἐν τῇ κτίσει λέγω, ὁ μὲν τοιοῦτος τῆς διαφορᾶς λόγος, οἷος ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν κατελήφθη, χώραν οὐκ ἔχει· ἕτερος δέ τις εὑρίσκεται τρόπος, τὴν τοῦ μείζονος πρὸς τὸ ἔλαττον διαφορὰν ἐξευρίσκων. ἐπεὶ γὰρ παντὸς ἀγαθοῦ πηγὴ, καὶ ἀρχὴ, καὶ χορηγία ἐν τῇ ἀκτίστῳ θεωρεῖται φύσει, πᾶσα δὲ πρὸς ἐκεῖνο νένευκεν ἡ κτίσις διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ τῆς ὑψηλῆς φύσεως, ἐφαπτομένη δὲ, καὶ μετέχουσα ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τῶν ὑψηλῶν μετουσίας, τῶν μὲν πλειόνως, τῶν δὲ ἐλαττόνως κατὰ τὸ αὐτεξούσιον τῆς προαιρέσεως μεταλαμβανόντων, τὸ πλέον, καὶ τὸ ἧττον ἐν τῇ κτίσει γνωρίζεται ἀναλόγως τῆς ἑκάστου ὁρμῆς. τῆς γὰρ φύσεως τῆς ἐν τῇ κτίσει νοουμένης ἐν μεθορίῳ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐναντίων ἑστώσης, ὡς δεκτικὴν ἑκατέρων εἶναι κατ' ἐξουσίαν, τοῖς κατὰ γνώμην προσκλινομένων, καθὼς παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν· πρὸς λόγον τῆς τε τῶν χειρόνων ἀποστάσεως, καὶ τοῦ προσεγγισμοῦ τῶν καλῶν, τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον λέγειν ἐν τῇ κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῇ, χώραν ἔχει.

A Omnium rerum maximè communis & generalis diuiſio eſt in eas, quæ intellectu, & in eas, quæ ſenſu percipiuntur. Et ſenſibilis quidem natura, ab Apoſtolo generatim dicta eſt *viſibilis*: cum enim omne corpus coloratum ſit, hocque viſio ipſa percipiat: relictis aliis qualitatibus, quæ ſubſtantiæ naturaliter inhærent, ex eo quod ſenſui promptum & obuium eſt, *viſibilem* appellauit: intellectilis verò naturæ nomen cõmune, vt ait Apoſtolus, eſt *inuiſibile*, remotione enim naturæ ſenſibilis, mentem ad naturam incorpoream, & intellectilem quaſi manu ducit. Ratio porrò in duas B rurſus partes huius notionem diuidit, quarum altera increata: altera, creata natura, ex ipſa orationis conſecutione appellanda eſt: Increata creaturæ effectrix eſt: Creata, quæ per increatam naturam ſuam exiſtentiam & facultatem habet. In ſenſibilibus igitur numerantur omnia illa, quæcumque corporis ſenſibus percipiuntur, quorum qualitates diuerſimodè plus & minus admittunt: differentia in his conſiderata ſecundum quantitatis, aut qualitatis aut aliarum proprietatum rationem.

Coloſſ. 1.

Ibidem.

C In natura verò intellectili, creata, inquam, talis diuerſitatis ratio, qualis reperitur in rebus ſenſui obiectis, locum non habet: alius tamen inuenitur modus, in quo maioris & minoris differentia apparet: Cum enim omnis boni fons & origo & largitio in natura increata inſit, omniſque creatura ad ipſam oculis quaſi intentis ſuſpiciat, per communionem ſupremi boni ab eadem ſuſpenſa, eiuſdemque particeps effecta, neceſſariò ſecũdum proportionem participationis rerum ſublimium, dum aliæ plus, aliæ minus, pro libertate D arbitrii & conſilii ſui, accipiunt; plus & minus in creaturis admittendũ eſt, accõmodatè quatũlibet appetitioni. Natura enim creata, quaſi in cõfinio bonorum & malorum conſtituta eſt, vt capax vtrorumque arbitratu ſuo, quibus animum adiungere voluerit, ſicut ex diuinis litteris didicimus. Itaque comparatione & reſpectu ad malum, vel propinquatione ad bonum, affirmare poſſumus, intenſionem & remiſſionem locũ habere in eo, quod virtute excellit.

At increata natura procul abeſt ab huiuſcemodi differẽtia, quippe cui bonitas non eſt aduẽtitia, neq; accepta pulchritudo & honeſtas ex cõmunione ſupereminentioris cuiuſdã pulchritudinis & honeſtatis: ſed in ſe, & natura ſua hoc quod eſt, bonũ eſt, & vt bona intelligitur, fons bonitatis, ſimplex & vniformis, expers omnis cõpoſitionis, etiam aduerſariorum noſtrorũ teſtimonio. Diſtinctionem verò in eo habet maieſtati naturæ ſuæ cõpetentem: non quæ in intenſione & remiſſione conſiſtat, vt vult Eunomius (Qui enim exiſtimationẽ de bonitate imminuit in aliquo, quod de SS. Trinitate creditur, is nihil aliud cõtendit, quàm aliquid cõtrarii habitus ei, in quo defectꝰ bonitatis apparet admixtum eſſe: quod vel de Vnigenito Filio, vel Spiritu ſancto cogitare, impietate non caret) ſed poſitam in ſumma perfectione, & incomprehẽſibili excellentia, quæ cuiuſuis perſonæ proprietatibus ineſſe cognoſcitur: incõfuſámq; & diſcreta differentia conſtantem: Hinc natura diuina, in hoc, quod eſt increatum eſſe, cõmunione quadã ſecũ immutabiliter conuenit: in peculiaribus autẽ ſingularum perſonarũ proprietatibus nulla cõmunione iũgitur. Proprietas enim, quæ cuiuis hypoſtaſi & perſonæ diuinæ ineſſe intelligitur, manifeſtè & purè alterũ ab altera diſtinguit: vt exempli gratia, Pater appellatur increatus & ingenitus, neque enim genitus neque creatus eſt. Increatũ igitur eſſe cõmune habet cum Filio & Spiritu ſancto. Sed ingenitũ & Patrem eſſe, hoc propriũ eſt & incõmunicabile: neque in vlla aliarũ perſonarũ reperitur. Filius autem cũ Patre & Spiritu ſancto iungitur in eo, quod increatus eſt, quod verò vnigenitꝰ Filius & ſit & appelletur: id vt propriũ ſibi vendicat, quod neque de vniuerſorum Deo, neq; de Spiritu ſancto affirmari poteſt. Spiritus ſanctus cõmunionẽ habet, cum Patre & Filio, in hoc, quod eſt increata natura præditum eſſe: nihilominus à Patre & Filio propriis ſuis notionibus diſtinguitur. Notio enim illius & ſignum maximè propriũ eſt, vt nihil eorum ſit, quæ Patri & Filio ineſſe ratio dictat. Nã q; ſit ingenitꝰ, & nõ vnigenitus: & tamẽ verè ſit hoc ipſius, peculiarẽ proprietatẽ, qua à prædictis diſtinguitur, repræſẽtat. Spiritus enim Patri coniũctus eſt, ſecũdum quod vterq; increatus eſt: rurſus ab eo diſtinguitur, eo quod nõ eſt Pater, prout

A Ἡ δὲ ἄκτιστος φύσις· τῆς μὲν τοιαύτης διαφορᾶς, πόρρωθεν ἄπεστιν, ἅτε οὐκ ἐπίκτητον ἔχουσα τὸ ἀγαθὸν, οὐδὲ κατὰ μετοχὴν ὑπερκειμένου τινὸς καλοῦ τὸ καλὸν ἐν ἑαυτῇ δεχομένη· ἀλλ᾽ αὐτὸ, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει καὶ ἀγαθὸν οὖσα, καὶ ἀγαθὸν νοουμένη, καὶ ἀγαθοῦ πηγὴ, ἁπλῆ τε, καὶ μονοειδὴς, καὶ ἀσύνθετος, ὑπὸ τῶν μαχομένων ἡμῖν μαρτυρουμένη. διαφορὰν δὲ πρὸς ἑαυτὴν ἔχει τῷ μεγαλείῳ τῆς φύσεως πρέπουσαν, οὐ πρὸς τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον θεωρουμένην, ὡς ὁ Εὐνόμιος οἴεται· ὁ γὰρ τὴν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἔννοιαν ἐλάττω ἔν τινι τῶν ἐν τῇ B ἁγίᾳ τριάδι πεπιστευμένων, μεμῖχθαί τι τῆς ἐναντίας ἕξεως τῷ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ὑστερουμένῳ πάντως κατασκευάσει· ὅπερ οὔτε ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εὐσεβές ἐστι λογίζεσθαι· ἀλλ᾽ ἐν ἄκρᾳ τῇ τελειότητι, καὶ ἐν ἀπαραλλάκτῳ τῇ ὑπεροχῇ θεωρουμένη· τοῖς ἐνυπάρχουσιν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων ἰδιώμασιν, ἀσύγχυτον, καὶ διακεκριμένην τὴν διαφορὰν ἔχει. ἐν μὲν τῇ κατὰ τὸ ἄκτιστον κοινωνίᾳ, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, ἐν δὲ τοῖς ἐξαιρέτοις τῶν ἰδιωμάτων ἑκάστου τὸ ἀκοινώνητον. ἡ γὰρ C ἐπιθεωρουμένη ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων ἰδιότης, τρανῶς, καὶ καθαρῶς τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου διΐστησιν· οἷον ὁ πατὴρ ἄκτιστος εἶναι ὁμολογεῖται, καὶ ἀγέννητος. οὔτε γὰρ γεγέννηται, οὔτε ἔκτισται. τοῦτο οὖν τὸ ἄκτιστον, κοινὸν αὐτῷ πρὸς τὸν υἱόν ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ καὶ ἀγέννητος ὁ πατήρ. τοῦτο ἴδιόν τε, καὶ ἀκοινώνητον, ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν ὑπολοίπων καταλαμβάνεται· ὁ δὲ υἱὸς κατὰ τὸ ἄκτιστον τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι συναπτόμενος, ἐν τῷ υἱὸς, καὶ μονογενὴς εἶναί τε, καὶ ὀνομάζεσθαι, τὸ ἰδιάζον ἔχει, ὅπερ οὔτε ἐπὶ τοῦ πάντων Θεοῦ, οὔτε τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ ἀκτίστῳ τῆς φύ- D σεως τὴν κοινωνίαν ἔχον πρὸς υἱὸν, καὶ πατέρα, τοῖς ἰδίοις πάλιν γνωρίσμασιν ἀπ᾽ αὐτῶν διακρίνεται. γνώρισμα γὰρ αὐτοῦ, καὶ σημεῖόν ἐστι ἰδιαίτατον, τὸ μηδὲν ἐκείνων εἶναι, ἅπερ ἰδίως τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ ὁ λόγος ἐνεθεώρησε. τὸ γὰρ μήτε ἀγεννήτως εἶναι, μήτε μονογενῶς, εἶναι δὲ ὅλως, τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ ἰδιότητα πρὸς τὰ εἰρημένα παρέστησεν. τῷ γὰρ πατρὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον, πάλιν ἀπ᾽ αὐτοῦ, τῷ μὴ πατὴρ εἶναι, καθάπερ ἐκεῖνος διαχωρίζεται· τῷ

πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείᾳ· καὶ ἐν τῷ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔχειν ἑνούμενον, ἀφίσταται πάλιν ἐν τῷ ἰδιάζοντι· ἐν τῷ μήτε μονογενῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῷ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι· πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσης, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν νομισθῇ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, ἐν τῷ ἀτρέπτῳ, τε ἀναλλοιώτῳ, καὶ ἀπροσδεεῖ τῆς ἑτέρωθεν ἀγαθότητος, διακρίνεται τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. τὸ γὰρ ἄτρεπτον ἡ κτίσις, ἐν τῇ φύσει οὐκ ἔχει, καθώς φησιν ἡ γραφὴ, τοῦ ἑωσφόρου τὴν πτῶσιν διηγουμένη, περὶ οὗ καὶ ὁ κύριος ἀποκαλύπτων τοῖς μαθηταῖς τὰ μυστήρια ἔλεγεν· ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. δι᾽ ὧν δὲ τῆς κτίσεως ἀφίσταται, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων πρὸς τὸν πατέρα τε, καὶ υἱὸν ἔχει τὴν οἰκειότητα. εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀνεπιδέκτων τοῦ χείρονος, ὁ τοῦ ἀτρέπτου, καὶ ἀναλλοιώτου λόγος.

Τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω προειρημένων, καιρὸς ἂν εἴη λοιπὸν, καὶ τὸν τῶν ἐναντίων κατεξετάσαι λόγον. ἀνάγκη, φησὶ, μείζους τε, καὶ ἐλάττους τὰς οὐσίας εἶναι ἐν τῇ περὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τεχνολογίᾳ. σκοπήσωμεν τοίνυν κατά τινα διάνοιαν ἐπινοεῖ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς τὴν ἀνάγκην· πότερον σωματικῆς τινος γινομένης τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν παραμετρουμένων συγκρίσεως, ἢ κατὰ τὸ νοητὸν ἐν τῷ κατ᾽ ἀρετὴν ὑπερβάλλοντι, καὶ ἐνδέοντι θεωρουμένης, ἢ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτήν; ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τῆς οὐσίας ἐδείχθη παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν εἰδότων, μηδεμίαν δύνασθαι διαφορὰν ἐννοῆσαι, ἐάν τις αὐτὴν ψιλώσας, καὶ ἀπογυμνώσας, τῶν ἐπιθεωρουμένων ποιοτήτων τε, καὶ ἰδιωμάτων αὐτὴν, ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἐξετάζῃ, κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον· ἐπιτάσει δὲ καὶ ὑφέσει τῆς ἀρετῆς τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἐννοεῖν περὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ πνεύματος. καὶ διὰ τοῦτο μεταπτωτὴν ἀναγκαίως ἐφ᾽ ἑκάτερα τὴν φύσιν αὐτῶν ὑποτίθεσθαι, ὡς δεκτικὴν οὖσαν ἐπ᾽ ἴσης τῶν ἐναντίων, καὶ ἐν μεθορίῳ καλοῦ τε, καὶ τοῦ ἐναντίου κειμένην, τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. ἄλλο γάρ τι εἶναι αὐτὴν κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ἄλλο τι γίνεσθαι τῇ μετουσίᾳ τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ χείρονος, ὁ ταῦτα λέγων

A ille eſt: Filii verò, & ſecūdū quod vterq; increatus eſt, & ſecundū quod vterque ex primo principio ſuam ſubſiſtentiam habet, coniunctus: diſtinguitur ab eo ſua proprietate, quæ eſt, quod nec vt vnigenitus ex Patre productus eſt, & quod per ipſum Filium ſit manifeſtatus. Et cum creatura per Filium ſit producta, ne quis putet aliquid commune eſſe Spiritui & creaturæ, propterea quod dicitur per Filium manifeſtatus: immutabilitate, & immobilitate à creatura diſtinguitur. Nam creatura ex ſua natura non eſt immutabilis: vt ſcriptura B teſtatur caſum Luciferi enarrans: de quo Dominus quoque explicans diſcipulis ſuis myſteria, aiebat: *Vidi Sathanam tanquā fulgur cadentem ex cœlo*: Quibus autem à creaturis differt, his ipſis cū Patre & Filio cognationem habet, vna enim eademque immutabilitatis & inuariabilitatis ratio eſt in omnibus illis, quæ natura ſua deterioris non ſunt capacia.

Citat hunc locū Beſſarion in orat. dogm. c. 6. Et Gennad. Apol. pro Concil. Florent. de Spiritu S. Sect. 6.

Eſa. 14.

Luc. 10.

His ita explanatis, tempus flagitare videtur, vt reliquam aduerſariorum orationem examinemus. *Neceſſarium*, inquit, *eſt maiores & minores eſſe Filij & Spi-* C *ritus ſancti ſubſtantias.* Hoc aſſerit, in ſua de Filio & Spiritu ſancto diſſertatione. Videamus igitur, quo ſenſu hanc diuerſitatis huiuſmodi neceſſitatem mente concipiat: num corporea quadam collatione facta eorum, quæ inter ſe commenſurantur, an inſtituta comparatione ſecundum intelligentiam in exceſſu vel defectu virtutis: an rerum ſubſtantiis: ſed ab his, qui hoc accuratius perſcrutantur, demonſtratum eſt, nullam eiuſcemodi differentiam reperiri in ſubſtantia, ſi quis eam nudè & per ſe, ſecundum eſſentiæ ſuæ ratio- D nem, & ab omnibus qualitatibus & proprietatibus ſeiunctā conſideret. At verò intenſione & remiſſione virtutis & potentiæ huiuſmodi differētiā, in vnigenito Filio & Spiritu ſancto definire velle, & ob hoc aſſerere, quod præditi ſint natura, quæ mutatione facta, ad vtraque transferri queat, ita vt ex æquo contrariorum capax ſit conſtituta in confinio bonitatis, eiuſque quod huic aduerſatur: extremæ cuiuſdam impietatis argumentum eſt. Aliud enim illam eſſe ſecundum propriam ſuam rationem, & aliud illam participatione bonitatis fieri: is, qui talia tradit perſuadere co-

natur: vt in ferro accidit, quod in igne A diu relictum, caloris qualitatem induit, ſed tamen ferrum manet: Si vero iniiciatur niui vel glaciei, tunc qualitatem ſuam valentiore niuis frigor commutat, idque intra partes ſuas recipit.

Quemadmodum igitur non ex impreſſa ferro qualitate materiam denominamus, neque ignem vel glaciem vocamus, eo quod alterutrius qualitatibus affectum ſit: ita ſi concedatur, vt impii volũt, in viuificatrice illa poteſtate, non ex natura bonitatem ineſſe, ſed ex participatione ipſi accidere: non ſortietur B propriè nominationem ex bonitate, ſed neceſſariò cogemur, aliud quiddam animo & cogitatione efformare: ab æterno videlicet bonitatem ei neque competere, neque naturã eius, & eſſentiam, & hoc ipſum quod eſt, in bonitate conſiſtere, quaſi aliquando bonitate caruerit, eademq; etiam futuris temporibus aliquando caritura ſit. Si enim communione boni, in bonis numerantur Filius & Spiritus ſanctus, clarum eſt, eos ante hanc cõmunionẽ tales nequaquã fuiſſe & ſi, cum aliud quiddã eſſent, præſentia bonitatis, quaſi colore quodam tincti ſunt, omnino ſequitur eos, ſi à bonitate C ſeparentur, diuerſum quiddam à bonitate cenſendos eſſe. Et ſi hæc opinio inualeſcat, iam non magis bonorum ſubminiſtratrix & ſuppeditatrix exiſtimabitur diuina natura, quàm ea à qua ipſa velut indiga beneficiis afficitur. Quomodo enim quis alteri dederit id, quo ipſe caret? Si igitur perfectè bonitatem poſſidet, nullum ergo defectum in hac perfectione admittimus, ſtultuſque meritò iudicatur, qui in perfectione imminutionem collocat. At ſi boni participatio ipſis imperfecta obuenit, vt ob id remiſſioni obnoxii dicantur, vide quid D inde ſequatur: Nimirum id, quod ita natura comparatum eſt, nihil beneficii in eum, qui inferioris conditionis eſt conferet, ſed elaborabit, vt ſuam penuriam depellat, idq, quod deeſt ſuppleat: vt proinde, horum ſententia, falſum eſſe oporteat, quidquid traditur de prouidentia, de iudicio, incarnatione, omnibuſque illis, quę aut per vnigenitũ facta ſunt, aut adhuc peragenda creduntur: quippe qui, vt par eſt, in proprii & priuati boni procuratione occupatus ſit, dimiſſa huius vniuerſitatis adminiſtratione.

κατασκευάσει· οἷον ἐπὶ τοῦ σιδήρου συμβαίνει· ὃς ἐπὶ πλεῖον μὲν τῷ πυρὶ καθομιλήσας, τὴν ποιότητα τοῦ θερμοῦ ὑποδύεται, μένων ἐν τῷ σίδηρος εἶναι· εἰ δὲ ἐν χιόνι γένοιτο, ἢ κρυστάλλῳ, μεταβάλλει πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν τὴν ποιότητα τὸ ψυχρὸν τῆς χιόνος, τοῖς ἰδίοις μορίοις ἀναδεξάμενος.

Ὥσπερ οὖν οὐκ ἐκ τῆς ἐπιθεωρουμένης τῷ σιδήρῳ ποιότητος τὴν ὕλην προσαγορεύομεν· οὐ γὰρ πῦρ αὐτόν, ἢ κρύσταλλον ὀνομάζομεν τὸν ἐνὶ τούτων πεποιωμένον· οὕτως εἰ δοθείη, κατὰ τὸν τῶν ἀσεβῶν λόγον, ἐπὶ τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως, B μὴ κατ' οὐσίαν ἐνυπάρχειν αὐτῇ τὸ ἀγαθόν· ἀλλ' ἐκ μετουσίας προσγίνεσθαι, οὐκέτι ἐκ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας κυρίως ὀνομασθήσεται. ἀλλά τι ἕτερον ἐννοεῖν ἡ τοιαύτη ὑπόληψις ἀναγκάσει, ὡς μήτε ἀϊδίως αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν ἐνθεωρεῖσθαι, μήτε αὐτό, ὅπερ ἐστίν, ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ φύσει καταλαμβάνεσθαι. ἀλλ' ὡς καὶ ποτὲ μὴ ὂν ἐν αὐτῇ τὸ ἀγαθόν, καὶ ποτὲ μὴ ἐσόμενον. εἰ γὰρ τῷ μετέχειν τοῦ κρείττονος ἀγαθά, γίνεται δῆλον, ὅτι πρὸ τῆς μετουσίας τοιαῦτα οὐκ ἦν. καὶ εἰ ἄλλό τι ὄντα τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ C ἐπεχρώσθη, πάντως κἂν μονωθῇ τούτου, ἄλλό τι τὸ ἀγαθὸν νομισθήσεται· καὶ ἐὰν τοῦτο κρατήσῃ, οὐ μᾶλλον ἀγαθῶν παρεκτικὴ ἡ θεία φύσις καταληφθήσεται, ἢ καὶ αὐτὴ προσδεομένη τοῦ ἀγαθύνοντος. πῶς γὰρ ἄν τις ἑτέρῳ παράσχοι, τὸ ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει; Εἰ μὲν οὖν τελείως ἔχει, οὐδεμίαν ὕφεσιν ἐπὶ τῆς τελειότητος ἐννοήσομεν· καὶ μάταιος ὁ κατασκευάζων ἐν τῷ τελείῳ τὸ ἔλαττον. Εἰ δὲ ἀτελὴς ἐν αὐτοῖς ἡ τοῦ ἀγαθοῦ μετουσία νομίζεται, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔλαττον λέγουσι, σκοπείτωσαν τὴν ἀκολουθίαν· ὅτι τὸ, οὕτως ἔχον, οὐχὶ τὸ ὑποδεέστερον εὐερ- D γετήσει· ἀλλ' ὅπως τὸ ἑαυτῷ ἐνδέον ἀναπληρώσῃ, τὴν σπουδὴν ἕξει· ὥστε ψευδὴς κατ' αὐτούς, καὶ τῆς προνοίας ὁ λόγος, καὶ τῆς κρίσεως, καὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ πάντων τῶν παρὰ τοῦ μονογενοῦς γεγενῆσθαι, καὶ εἰσαεὶ γίνεσθαι πεπιστευμένων, ἐν τῇ περὶ τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἐπιμελείᾳ, κατὰ τὸ εἰκὸς ἀσχολουμένου, καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἐπιστασίαν διαφιέντος.

Εἰ γὰρ αὕτη κρατήσειεν ἡ ὑπόνοια, τὸ μὴ τετελειῶσθαι τὸν κύριον ἐν παντὶ ἀγαθῷ, οὐκέτι δύσκολον συνιδεῖν εἰς ὅ, τι καταστρέφει ἡ βλασφημία. ὄντως γὰρ τῶν τοιούτων, ματαία μὲν ἡ πίστις, κενὸν δὲ τὸ κήρυγμα, ἀνυπόστατοι δὲ αἱ ἐλπίδες, αἳ διὰ τῆς πίστεως τὴν ὑπόστασιν ἔχουσι. τί γὰρ βαπτίζονται εἰς Χριστὸν, ᾧ μὴ ἰδία δύναμις ἀγαθοσύνης· ἀπίτω δὲ τοῦ στόματός μου τὸ βλάσφημον. τί δὲ πιστεύουσιν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ περὶ τούτου αὐτὰ λογίζονται; πῶς δὲ ἀπὸ τῆς φθαρτῆς γεννήσεως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννῶνται, οὐδὲ ἀναγεννώσης αὐτοὺς δυνάμεως τὸ ἄπτωτον, καὶ ἀπροσδεὲς φυσικῶς καθὼς οἴονται κεκτημένης. πῶς δὲ μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως αὐτῶν, ὅταν αὐτὸν τὸν μετασχηματίζοντα τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσεως ἐπιδεῖσθαι νομίζωσιν, ἄλλου πάλιν τοῦ καὶ αὐτὸν μετασχηματίζοντος προσδεόμενον. ἕως γὰρ ἐν τῷ ἐλάττονι ᾖ διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς φύσεως τοῦ ὑπερκειμένου, ἄπαυστόν τινα πρὸς ἑαυτὸ τὴν ὁλκὴν τοῖς ὑποδεεστέροις φυσικῶς ἐντεθέντος, οὐδενὶ τρόπῳ ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις στήσεται. ἀλλὰ πρὸς τὸ μήπω ληφθὲν ὑπερτεινομένης ἀεὶ τῆς ὀρέξεως, πάντοτε τὸ ἐλαττούμενον τοῦ πλείονος ὀρεχθήσεται, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ μεῖζον ἀλλοιωθήσεται, καὶ οὐδέ ποτε πρὸς τέλειον φθάσει τῷ μὴ εὑρίσκειν τὸ πέρας, οὗ δραξάμενον στήσεται τῆς ἀνόδου. ἐπειδὴ γὰρ ἄπειρον ἐν τῇ φύσει τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ἄπειρον, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ ἡ μετουσία τοῦ ἀπολαύοντος· ἐσαεὶ τὸ πλέον καταλαμβάνουσα, καὶ πάντοτε εὑρίσκουσα τοῦ καταληφθέντος τὸ περιοσσότερον, καὶ μηδέποτε περισωθῆναι αὐτῷ δυναμένη τῷ μήτε τὸ μετεχόμενον περατοῦσθαι, μήτε τὸ διὰ τῆς μετουσίας ἐπαυξανόμενον ἵστασθαι.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐστὶν ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἀγαθὸν διαφορᾶς ἀνακύπτοντα ἐκ τοῦ λόγου τὰ βλάσφημα. Εἰ δὲ κατά τινα σωματικὴν περίληψιν τὸ μεῖζόν τε, καὶ ἔλαττον ἐπ᾽ αὐτῶν θεωροῦσιν, αὐτόθεν ὁμολογεῖται τοῦ λόγου τὸ ἄτοπον, κἂν μὴ καθ᾽ ἕκαστον ἀκριβῶς ἐξετάζηται.

A. Si enim ſemel firmiter in animis hominum inſideat perſuaſio hæc, Redemptorem noſtrum non eſſe in omnis bonitatis abundantia perfectiſſimũ & conſummatiſſimum, difficile non erit perſpicere, quorſũ euaſura ſit hæc blaſphemia. Nam ſi hæc ita ſeſe habent, vana eſt fides, inanis prædicatio, inanes ſpes noſtræ, quæ fide velut baſi & fundamẽto quodam nituntur. Vt quid enim baptizãtur in Chriſti nomine, cum careat propria bonitatis potẽtia? Auertat Deus hanc ab ore meo blaſphemiã. Cur credant in Spiritum ſanctum, ſi eadem de

B hoc ſibi perſuadent? Quomodo regenerantur per baptiſmum, & ab illa corruptioni obnoxia generatione reſtituũtur, ſi, vt iſti cenſent, vis & poteſtas, per quam regenerantur, non poſſident naturaliter immutabilitatem, ſine illius boni defectu & indigentia? Quomodo *transfigurat corpus humilitatis* eorum, cum ipſum etiã exiſtiment egere mutatione in melius, ac proinde opus habere alio, à quo & ipſe transfiguretur. Quamdiu enim inferioris ſortis, quoad bonitatem fuerit, cum id quod ſupremum eſt, in-

C deſinentem quandam, & irrequietam ſui cupiditatem rebus inferioribus naturaliter indiderit, nullo modo exceſſus appetitio conquieſcet, ſed cum ad id, quod nondum obtinuerit, cupiditatem ſemper extendi neceſſarium ſit, perpetuò id quod defectu laborat, deſiderio maioris & excellentioris flagrabit, & abſque fine ſurſum ad maiora nitetur, neque vnquam ad perfectũ vſque perueniet, eo quòd terminus deſit, quo apprehenſo, aſcenſus & vlterior progreſſus prohibeatur. Cum enim ſupremum

D bonum natura ſua infinitum ſit, neceſſariò ſequitur infinitam quoq; eſſe participationem, & fruitionem huius boni, vtpotè cui ſemper plus, quod percipiat, reſtet: eoque quod iam accepit, perpetuò aliquid amplius ſuperſit, cui exæquari nequeat, quia id quod participatur termino caret, idque quod per participationem augeſcit, nequaquam ſiſtatur vt conquieſcat.

Hæc igitur illa ſunt blaſphemiæ & impietatis capita, quæ ex doctrina hac, de inæqualitate bonitatis, caput quaſi extollunt. Quod ſi maius & minus, corporeo quodam modo, ineſſe Deo conſiderant, ſatis per ſe ſuam ſuique dogmatis abſurditatem produnt, etiam ſine accuratiore diſquiſitione & refutatione:

neceſſarium enim eſt qualitates quaſdam, diſtantias, moleſque & figuras, & id genus alia, quibus corporis ratio continetur, eos, qui hæc ſibi imaginantur, etiam in natura diuina conſtituere. Ac vbi ſtatuitur compoſitio, ibi etiam concedenda eſt eiuſdem compoſitionis diſſolutio. Verum ex abſurditate dogmatis, quod in magnitudinis, omniſque concretionis expertibus rebus magis & minus admittit: hæc & talia cõſequuntur, ex quibus multis pauca hactenus demonſtrauimus. Neque enim facilè fuerit omnes fraudes & impoſturas, quę hac doctrina velantur, oratione perſequi. Nihilominus tamen ex his paucis ſatis etiam pateſcit abſurditas aliorum, quæ ex hac impietate, ſerie quadam manant, & à quouis deduci poſſunt. Nos verò ad reliqua orationis examinanda accedamus, vbi prius paucula quædã de noſtro dogmate attulerimus. Cum enim in omni dogmate optima iudicandi ratio ſit diuinitus inſpirata ſcriptura, operæpretium exiſtimo, diuinorum teſtimoniorum firmamentis doctrinam noſtram corroborare.

Has igitur in diuiſione rerum ineſſe nouimus differentias. Prima ſecundum noſtrum quidem percipiendi modum, eſt res ſenſibilis: poſt hanc illa ad cuius intelligentiam, per hanc quaſi manuducimur, quæ mẽte & cogitatione percipitur, quamque intellectilem nominamus. Rurſus intellectiliũ aliam quandam differentiã aſſignamus. (diuiditur enim in rem creatam & increatam, & in hac ſanctiſſimam Trinitatem numeramus: creatis verò rebus cætera omnia deputantur, quæcumq; poſt illã & ſunt & nominantur) Ne verò noſtra aſſertio abſq; probatione maneat, ſed ſcripturæ teſtimoniis firmata perſiſtat, hoc prædictis adiiciendum videtur: nimirum Dominum non eſſe creatum, ſed ex Patre progenitum, ſicut ipſum verbum diuinum, ſuapte teſtificatione in Euangelio oſtendit, modo generationis & proceſſionis inexplicabili, & ineffabili: & quis fide dignior teſtis reperiri queat, ipſo Domino, qui in toto Euãgelio, Patrem non ſuum *creatorem*, ſed *Patrem* nominat, neque ſeipſum *opus*, ſed *Filium Dei* appellat? Quemadmodum enim communionem & conuenientiam cum natura humana *Filij hominis* appellatione ſignifica-

Citat hunc locum Cypariſſ. decad. 8. cap 6.

Matth. 7. 30.11. 11. 25.16. 18. 20.25.26. Marc.8. &c.

Matt.8 10

A ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ποιότητάς τινας διαστάσεις, ὄγκους τε, καὶ σχήματα, καὶ πάντα δι' ὧν πληροῦται ὁ τοῦ σώματος λόγος, ταῖς ὑπουσίαις ταύταις, καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως συνεισάγεσθαι. ὅπου δὲ τὸ συνθετὸν λέγεται, πάντως ἐκεῖ συνομολογεῖται καὶ ἡ τοῦ συνθέτου διάλυσις. ἀλλ' ἐκ μὲν τῆς τοῦ δόγματος ἀτοπίας τῆς τὸ ἔλαττον, καὶ τὸ ὑπερέχον ἐν τοῖς ἀμεγέθεσι, καὶ ἀσυγκρίτοις ἀποφαίνεσθαι τολμώσης, ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάζεται, ὡς ὀλίγα ἐκ πολλῶν ὁ λόγος ὑπέδειξεν. οὔτε γὰρ εὔκολον πάντα τὸν ἐγκεκρυμμένον τῷ δόγματι δόλον διανακαλύψαι τῷ λόγῳ· καὶ δι' ὀλίγων δὲ τῶν εἰρημένων, B οὐδὲν ἧττον ἡ ἀτοπία τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς βλασφημίας ἀναφαινομένων ἐπιδειχθήσεται. ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμεν· μικρὸν ἔτι πρὸς σύστασιν τοῦ ἡμετέρου δόγματος προσδιαρθρωθέντων. ἐπεὶ γὰρ κριτήριον ἀσφαλὲς τῆς ἀληθείας ἐπὶ παντὸς δόγματος ἡ θεόπνευστός ἐστι μαρτυρία, καλῶς ἔχειν ἡγούμεθα τῇ προσθήκῃ τῶν θείων, καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον πιστώσασθαι.

Οὐκοῦν ταύτας ἔγνωμεν ἐν τῇ διαιρέσει C τῶν ὄντων τὰς διαφοράς. πρῶτον τὸ ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν κατάληψιν. πρῶτον, τὸ αἰσθητὸν λέγω· μετὰ τοῦτο δὲ, τὸ διὰ τῆς τῶν αἰσθητῶν χειραγωγίας ὑπὸ τοῦ νοῦ θεωρούμενον, ὃ δὴ νοητὸν εἶναι φαμέν· καὶ τοῦ νοητοῦ πάλιν ἑτέραν διαφορὰν καταλαμβάνομεν, εἰς τὸ κτιστὸν, καὶ ἄκτιστον διαιρουμένην. καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου φύσεως τὴν ἁγίαν τριάδα εἶναι διωρισάμεθα· τῆς δὲ κτίσεως πάντα ὅσα μετ' ἐκείνην λέγεταί τε, καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. ἵνα τοίνυν μὴ ἀναπόδεκτος ἡμῖν ὁ διορισμὸς ὑπάρχῃ, ἀλλὰ ταῖς τῆς γραφῆς μαρτυρίαις ἠσφαλισμένος, τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν· ὅτι οὐκ ἐκτίσθη ὁ κύ- D ριος, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθε· καθὼς ὁ Θεὸς λόγος αὐτοπροσώπως ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μαρτυρεῖται, κατὰ τὸν ἄρρητον ἐκεῖνον, καὶ ἀνεκδιήγητον τῆς γεννήσεως, ἤτοι τῆς ἐξόδου τρόπον. καὶ τίς ἂν εὑρεθείη μάρτυς ἀληθέστερος τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς διὰ παντὸς τοῦ εὐαγγελίου, πατέρα καὶ οὐχὶ κτίστην ἑαυτοῦ τὸν ἀληθινὸν ἀποκαλοῦντος πατέρα· καὶ οὐχὶ ἔργον Θεοῦ, ἀλλ' υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζοντος. ὥσπερ γὰρ τὴν κατὰ σάρκα πρὸς τὸ ἀνθρώπινον κοινωνίαν σημαίνων, υἱὸν ἀνθρώπου

τὸ φαινόμενον, προσηγόρευσεν ἀδελφὴν τὴν κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἐλήφθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀληθῆ, καὶ γνησίαν σχέσιν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ υἱοῦ διασημαίνει. τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον διὰ τῆς τοῦ υἱοῦ φωνῆς ἐνδεικνύμενος. κἂν τινες ἐκ τῆς παροιμιώδους ῥήσεως τὰ ἐν παραβολῇ σκοτεινῶς δι' αἰνιγμάτων εἰρημένα, ψιλά, καὶ ἀνερμήνευτα πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθείας προφέροντες, τὴν τοῦ ἐκτίσθαι φωνήν, ἣν ἐκ προσώπου τῆς σοφίας ὁ παροιμιαστὴς ἐποιήσατο, εἰς συνηγορίαν τοῦ δόγματος αὐτῶν διαστροφῆς προχειρίζονται, λέγοντες· τό, κύριος ἔκτισέ με, ὁμολογίαν εἶναι τοῦ ἐκτίσθαι τὸν κύριον, ὡς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸ τοιοῦτον οὐκ ἀρνουμένου, ἡμῖν οὐ προσεκτέον τῷ λόγῳ. οὐδὲ γὰρ τοῦ πάντως δεῖν εἰς τὸν κύριον ἀνάγειν τὸν λόγον τοῦτον τὰς ἀποδείξεις παρέχονται· οὐδὲ τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς τῶν Ἑβραίων γραφῆς εἰς τοῦτο τὸ σημαινόμενον φέρουσαν ἐπιδεῖξαι δυνήσονται τῶν λοιπῶν ἑρμηνέων τὸ ἐκτήσατο, καὶ κατέστησεν, ἀντὶ τοῦ ἔκτισεν, ἐκδεδωκότων· ὅτι δὲ εἰ οὕτως εἶχεν ἡ λέξις ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γραφῇ, πρόχειρος ἂν ἦν, καὶ σαφὴς ἡ διάνοια τῆς παροιμιακῆς διδασκαλίας οὐ προδήλως. ἀλλὰ μετ' ἐπικρύψεως τὸν τῶν λεγομένων σκοπὸν ἐνδεικνυμένης διὰ πλαγίας ἐμφάσεως, ὡς ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον τοῦτον συμφράσεως τῶν εἰρημένων πάρεστιν ἐπιγνῶναι τοῦ λόγου τὸ δυσθεώρητον· ἐν οἷς φησιν ἡνίκα ἀφώριζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τίς γὰρ Θεοῦ θρόνος; εἴτε ὑλικός, εἴτε νοητός; τίνες δὲ ἄνεμοι; πότερον οἱ συνήθεις οὗτοι, καὶ γνώριμοι, οὓς ἐκ τῶν ἀτμῶν τε καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων συνίστασθαι λέγουσιν οἱ τὰ τοιαῦτα φυσιολογοῦντες; εἴτε καθ' ἕτερον τρόπον νοούμενοι, ὃν οὐκ ἐπιγινώσκει ἡ αἰσθητικὴ συνήθεια. οὓς φησιν ἀντὶ βάσεως τῷ θρόνῳ γίνεσθαι; καὶ τίς ἡ καθέδρα τοῦ ἀσωμάτου, καὶ ἀπεριγράπτου, καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, τίς ἂν ἐκ τῆς συνηθείας τῶν ῥημάτων τούτων σημασίας κατανοήσειε.

Δῆλον οὖν ὅτι αἰνιγματώδη τινά ἐστι τὰ λεγόμενα, βαθυτέραν τινὰ τῆς προχείρου διανοίας τὴν θεωρίαν ἐμπεριέχοντα· ὡς ἐκ τούτων μηδενὶ λόγῳ τὴν τοῦ ἐκτίσθαι τὸν κύριον ὑπόνοιαν ἐκ τῆς

A uit, oſtendens ſuã cognationem ſecundum carnem cum illa, ex qua carnem aſſumpſerat: ſic ſuam quoque ad vniuerſorum Deum veram & genuinam habitudinem *Filij* appellatione demonſtrat: naturæ cognatione per filii vocabulum oſtenſa, licet quidam ex prouerbiali ſermone ea, quæ per parabolam & ænigma obſcurè dicta ſunt, nudè & ſine explicatione, veritatis euertendæ gratia, proferant, vocem, inquam, *creauit*, quam ex perſona ſapientiæ, Prouerbiorum auctor protulit. Quod ſi illud: *Dominus creauit*, pro ſui dogmatis patrocinio, velint eſſe tanquam teſtimonium, B quod Dominus creatus ſit, quaſi ipſe vnigenitus hac voce iſtud minimè neget, nequaquam audiendi ſunt. Neque enim euidenter probant hæc verba omnino ad Dominum noſtrum referenda eſſe, neque etiam poſſunt ſenſum hunc verbis aptare ex Hebraico ſermone, cum reliqui interpretes loco verbi *creauit*, reddiderint verbum *poſſedit*, vel *conſtituit*: neque tamen ſi in primigenia illa ſcriptura dictio hæc expreſsè fuiſſet poſita: planus ſatis & facilis ſenſus exſtitiſſet, cum parabolica doctrina ſoleat non manifeſtè, ſed occultè, & quaſi ſub velamine, & obliqua inſinuatione, C dictorum ſcopum vimque & notionem oſtendere. Itaque ex ipſo verborum, quæ hoc loco ponũtur, contextu, cuiuis in promptu eſt orationis difficultatem cognoſcere. Vt cum dicit: *quando conſtituit Thronum ſuum ſuper ventos*, & id genus alia: quis enim thronus Dei, ſiue materialis, ſiue intellectilis: & qui *venti*, vtrum conſueti iſti nobiſque noti, quos philoſophi ex exhalationibus & vaporibus naſci tradunt? an alterius cuiuſdam rationis ſunt illi venti, quos ait baſeos & fulcri vicem throno præſtare? Et quæ cathedra incorporei & incircumſcripti D figuráque carentis Dei? Hæc & ſimilia cuncta quis ex conſueta vocabulorum ſignificatione intelligat?

Eccl. 1. 14.

Clarum igitur euadit, hæc, quæ iſtic dicuntur ænigmata, aliquorum, & quidem obſcura, inuolucra eſſe: abſtruſiorem quandam, quàm ſit communis & trita, intelligentiam complectentia; Itaque ex his nulla ratione oriri poteſt ſuſpicio, Dominum creatum eſſe, apud

eos, qui hæc piè conſiderant & expendunt, præſertim apud eos, qui ex Euangelio edocti ſunt, omnia quæ facta ſunt per ipſum facta eſſe, & in ipſo ſubſiſtere. *Omnia enim*, inquit, *per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt in ipſo.* Non vtique hoc dicturus fuiſſet Euangeliſta, ſi Dominũ quoque vnum ex his quæ facta ſunt, eſſe credidiſſet. Quoniam enim per illum omnia fiunt, & quomodo omnia in illo ſubſiſtunt, ſi is, qui omnia fecit, diuerſa penitus à rebus factis natura conſtans, non ſeipſum, ſed creaturam fecit? Si enim creatura per ipſum eſt, ipſe verò Dominus non eſt per ſeipſum: omninò ſequitur diuerſum quiddam à creatura eſſe, Euangeliſta vtique palam affirmante: *Omnia per ipſum facta eſſe, & ſine ipſo factum eſſe nihil, quod factum eſt in ipſo*: & præcipuè demonſtrante, in Filio, ea, quæ facta ſunt, facta eſſe, neque ab alio ortum ſuum & principium ducere. — *Ioan. 1.*

Quibus egregiè D. Paulus concinit: orationem Euangeliſtæ excipiens: & ne vllus impiis ſubterfugiendi locus relinquatur, Spiritus ſancti naturam rebus creatis annumerandi, ſigillatim percenſet omnia illa, qualia ſint, quæ ab Euangeliſta omnium nomine dicta & comprehenſa ſunt: & quemadmodum B. Dauid cum pronunciaſſet, omnia homini eſſe ſubiecta, etiam in ſpecie declarauit, quænam ſint illa, quæ *omnium* vocabulo intellexiſſet; hoc eſt, terreſtria, aquatilia, & aëria animalia, ſic & diuinorum oraculorum interpres Apoſtolus Paulus, cum dixiſſet, omnia in ipſo eſſe facta, definit notionem *omnium*, ipſarum rerum enumeratione. *Viſibilia*, inquit, *& inuiſibilia*. Aſpectabilium nomine iis comprehenſis, quæ ſub ſenſum cadunt, vt antea diximus: Nomine verò inaſpectabilium eorum naturam ſignificans, quæ ſola intelligentia percipiuntur. — *Coloſſ. 1.* — *Pſal. 8.*

Sed de ſenſibilibus quidem enucleatè, & nominatim exequi, nulla neceſſitas exigebat: nemo enim adeò carnalis & ſtupidus eſt, qui ſuſpicetur Spiritum ſanctum rerum ſenſibilium ordine contineri. At cum inaſpectabilium mentionem feciſſet, cum ipſa etiam Spiritus ſancti natura ſit intellectilis & incorporea, ne quis fortaſſis ipſum etiam Spiritum ſanctum in harum claſſem conii-ceret, ob communionem cum rebus

A γραφῆς ταύτης τοῖς εὐσεβῶς λογιζομένοις ἐγγίνεσθαι, τοῖς πεπαιδευμένοις μάλιστα διὰ τῆς εὐαγγελικοῦ μεγαλοφωνίας, τὸ πάντα τὰ γεγονότα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι λέγοντος. πάντα γάρ, φησι, δι' αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ. οὐκ ἂν τοῦτο διερειστάμενος, εἰ καὶ αὐτὸν τὸν κύριον ἓν τῶν γεγονότων ἐπίστευε. πῶς γὰρ δι' ἐκείνου τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ γεγονότα τὴν σύστασιν ἔχει. εἰ μὴ πάντως ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν πεποιημένων φύσιν ὁ ποιητὴς ὑπάρχων, οὐχ ἑαυτόν, ἀλλὰ τὴν κτίσιν εἰργάσατο. εἰ γὰρ ἡ κτίσις B δι' ἐκείνου· αὐτὸς δὲ ὁ κύριος οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἄλλο τι πάντως καὶ οὐχὶ κτίσις ἐστί. τοῦ τοίνυν εὐαγγελιστοῦ φήσαντος· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ· καὶ φανερῶς διὰ τούτων ἐνδειξαμένου, ὅτι καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὰ γινόμενα γέγονε, καὶ οὐ δι' ἑτέρου τινὸς τὴν εἰς τὸ γενέσθαι πάροδον ἔσχεν.

Ἐκδέχεται τὸν λόγον τοῦτον ὁ Παῦλος· καὶ ὡς ἂν μηδεμίαν καταλίποι πρόφασιν τῇ βλασφήμῳ φωνῇ τοῦ συναριθμεῖν τοῖς γεγονόσι, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος φύσιν, ὑπ' ἀριθμὸν ἄγει τὰ πάντα, ποῖά ἐστι ταῦτα, ἃ πάντα τῷ εὐαγγελιστῇ καὶ εἴρηται, καὶ νενόηται. καὶ καθάπερ ὁ μέγας C Δαυίδ, πάντα ὑποτετάχθαι τῷ ἀνθρώπῳ φήσας, καὶ τὸ κατ' εἶδος προσέθηκε, ποῖα ἦν τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τῇ τῶν πάντων φωνῇ, τουτέστι, τὰ χερσαῖα, καὶ τὰ ἔνυδρα, καὶ τὰ ἐναέρια ζῷα, οὕτω καὶ ὁ τῶν θείων δογμάτων ἐξηγητὴς ὁ ἀπόστολος Παῦλος, πάντα ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι εἰπών, περιγράφει τοῖς ἀριθμηθεῖσι τὴν τῶν πάντων ἔννοιαν. ὁρατὰ γάρ, φησι, καὶ ἀόρατα. διὰ μὲν τῶν ὁρατῶν καθὼς εἴρηται, τὰ τῇ αἰσθήσει γνώριμα περιλαβὼν τῷ ὀνόματι· διὰ δὲ τῶν ἀοράτων, τὴν τῶν νοητῶν αἰνιξάμενος φύσιν.

D Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν, οὐδὲν ἐδεήθη λεπτομερῶς διεξελθεῖν ἐπ' ὀνόματος. οὐδεὶς γὰρ οὕτω σάρκινος οὐδὲ κτηνώδης ἐστίν, ὡς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑποπτεύσαι καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι. τῶν δὲ ἀοράτων μνησθεὶς ἐπειδὴ νοερά, καὶ ἀσώματος, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος φύσις ἐστίν, ὡς ἂν μή τις ἐν τούτοις ὑπονοήσειεν ὑφεστάναι τὸ πνεῦμα διὰ τὴν κατὰ τὸ ἀόρατον κοινωνίαν,

ἐναρ-

ἐναργέστατα ποιεῖται τὴν διαίρεσιν, τῶν τε διὰ τῆς A κτίσεως γεγονότων, καὶ τῆς ὑπὲρ τὴν κτίσιν οὐσίας. τὰ μὲν γὰρ κτισθέντα καταριθμεῖται τῷ λόγῳ, θρόνους τινὰς, καὶ ἀρχὰς, καὶ ἐξουσίας, καὶ κυριότητας λέγων γενικοῖς τισι, καὶ περιληπτικοῖς ὀνόμασι τὴν ἀοράτων τούτων δυνάμεων τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν κτίσιν, δι' αὐτῆς τῆς σιωπῆς ἀποχωρίζει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κτισθέντων. ὥσπερ ἂν εἴ τις προσταχθεὶς ἐπὶ στρατοπέδου τὰς λεπτομερεῖς καὶ ὑποβεβηκυίας ἀρχὰς εἰπεῖν ἐπ' ὀνόματος, ταξιάρχας, καὶ λοχαγοὺς, ἑκατοντάρχους τε, καὶ χιλιάρχους, καὶ εἴ τινες ἄλλαι τῶν κατὰ μέρος δυναστειῶν ὠνομασμέναι εἰσὶ, πάσας διεξελθὼν B τῷ λόγῳ, τὴν πρώτην κρατοῦσαν, καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν διέπουσαν ἀρχῆς μηδεμίας μνήμην ποιήσαιτο· οὐ δι' ὑπεροψίαν, ἢ λήθην τὴν ὑπερέχουσαν ἀρχὴν σιωπήσας, ἀλλ' ὅτι μόνον τὴν ὑπήκοόν τε, καὶ ὑποχείριον τάξιν διεξελθεῖν ἢ προσταχθεὶς, ἢ προθέμενος· ὑβρίσειεν ἂν ἐν τῇ τῶν ὑποκειμένων μνήμῃ συμπεριλαβὼν καὶ τὴν ἄρχουσαν· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ ὁ ἐν παραδείσῳ μυηθεὶς τὰ ἀπόρρητα Παῦλος, ὅτι ἁρπαγεὶς ἐν αὐτῷ ἐθεᾶτο καὶ τῆς ὑπερουρανίου θαυματουργίας θεατὴς καταστὰς, τὰ ἀνθρώποις ἄρρητα καὶ εἶδε, καὶ ἤκουσεν· ὅταν τὰ ἐν κυρίῳ κτισθέντα διδάξαι προθέμενος, ἔπειτα διε- C ξῆλθε ταῦτα τῷ λόγῳ περιληπτικαῖς τισι φωναῖς, διαδραμὼν τὴν ἀγγελικὴν, καὶ ὑπερκόσμιον δύναμιν, ἔστησεν ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι τὸν λόγον, τὴν ὑπὲρ τὴν κτίσιν οὐδὲν εἰς τὸν κατάλογον τῶν κτιστῶν καθελκύσας· ὡς ἐκ τούτου σαφῶς ἄνω τῆς κτίσεως εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς γραφῆς μαρτυρεῖσθαι.

Εἰ δέ τις ἀνατρέποι τὸν λόγον, ὡς οὐδὲ τῶν Χερουβὶμ ὑπὸ τοῦ Παύλου μνημονευθέντων· ἅμα καὶ τούτων μετὰ τοῦ πνεύματος ἐν τῇ τῶν γενομένων ἀπαριθμήσει σιωπηθέντων, καὶ κατασκευάζοι διὰ τῆς παραλείψεως τὴν περὶ τούτων μνήμην, ἢ καὶ ταῦτα, ὑπὲρ τὴν κτίσιν, ἢ μηδὲ τὸ πνεῦμα ἐξαιρεῖσθαι λογιζέσθω, τῶν D τῶν ἀπηριθμημένων δηλονότι, καὶ τὸ πρᾶγμα δοκοῦν ὅτι μὴ ἐξ ὀνόματος ἡ μνήμη γέγονεν, ἐν τοῖς εἰρημένοις κατείληπται. ὁ γὰρ θρόνων μνημονεύσας, ἄλλῳ ὀνόματι τὰ Χερουβὶμ διηγήσατο τῇ γνωριμωτέρᾳ προσηγορίᾳ, τὸ ἀσαφὲς τῆς Ἑβραΐδος ἐξηγησάμενος. καθῆσθαι γὰρ τὸν θεὸν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἀκούσας, τὰς δυνάμεις ταύτας τοῦ ἐπ' αὐτῶν καθεζομένου θρόνους

A ab oculorum aſpectu remotis, euidentiſſimam diſtinctionẽ facit eorum, quæ per creationẽ facta ſunt, eiuſq́; ſubſtantiæ, quæ creatione ſuperior eſt. Creata enim percenſet illa oratione, cum *Thronos* quoſdã, & *Principatus*, & *Poteſtates*, & *Dominationes* nominat: generalibus quibuſdam & vim multitudinis habẽtibus, doctrinã harũ inaſpectabiliũ virtutum tradẽs: ea verò, quæ ſupra creaturæ cenſum euecta ſunt, ipſo ſilẽtio ex numero creaturarũ ſegregat. Quemadmodum ſi quis iuſſus diſtinctè & nominatim enumerãs, minores & inferiores functiones bellicas, ordinum ductores, decuriones, B centuriones, chiliarchas, & ſi quæ ſunt alia munia ſpeciatim percẽſeret, omnibuſq́; enumeratis ſupremã, & quæ alias omnes continet, poteſtatẽ ſilentio prætermitteret, non contemptu vel obliuione ſuũ officium prætermittẽs, ſed quod vel iuſſus, vel dedita opera tantũ enumerare vellet munera inferiora & ab aliis pẽdentia: is iniuria Imperatorẽ afficeret, ſi eum in ordine eorũ, qui inferioris ſunt dignitatis reponeret: ita videtur mihi etiam D. Paulus res abditas in paradiſo edoctus, quando in eum raptus, & cœleſtium arcanorũ ſpectator effectus eſt, eaque vidit & audiuit, quæ homini nefas C eloqui, cum enarrare propoſuiſſet res in Domino creatas, poſtquam cõmunibus quibuſdam vocabulis eas enumeraſſet: peruagatus Angelicam & ſupermundanam illã poteſtatem, orationẽ in ſupradictis terminauit, nihil eorũ, quæ ſupra creaturam ſunt, in ordinẽ creaturarum trahens: vt ex hoc ipſo manifeſtum teſtimonium à ſacris litteris perhibeatur, Spiritum ſanctum extra creatarum rerum numerum habendum eſſe.

Coloſſ. 1.

2. Cor. 12.

Quod ſi quis refutandi gratia obiiciat, ne Cherubinorũ quidẽ mentionẽ à D. Paulo eſſe factã, verũ & hos quoq; cum Spiritu ſancto in ordinẽ creaturarũ ipſa D præteritione cõiectos eſſe, ſimulq́; probare conetur, vel hos etiã, eo quod ſint ꝑtermiſſi ſuper creaturas euehẽdos, vel neq; Spiritũ ſanctũ ex illorũ ordine eximendũ eſſe: is diligẽtius, oro, perpẽdat ſenſum eorũ, quæ in illa enumeratione poſita ſunt, idque quod omiſſũ videtur, quia nominatim non eſt expreſſũ, inueniet cũ ſupradictis poſitũ. qui enim *Thronos* nominauit, is alio nomine *Cherubim* expreſſit, obſcuriorẽ videlicet vocẽ Hebraicã clariore Græca ſignificans: cum enim legiſſet, Deũ ſedere ſuper *Cherubim*, virtutes iſtas ei⁹, qui ſupra ipſas ſedet, Thronos appel-

H

lauit; Similiter & Seraphim apud Iſaiā, à quibus myſterium SS. Trinitatis perſpicuè annunciatū eſt: quādo hymnum illum *Sanctus*, in qualibet SS. Trinitatis perſona pulchritudinē & decorem obſtupeſcentes, mirabiliter concinuerunt: comprehenſi ſunt in catalogo ſuprà poſito à magno Paulo, & quidem nomine Pſal. 101. virtutū: & ante à Propheta Dauide, qui ait: *Benedicite Dominum omnes virtutes eius: miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.* Iſaias autem loco verbi *Benedicite*, ipſa benedictionis & hymni verba poſuit: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth: plena eſt omnis terra gloria eius*: Miniſtros verò eſſe has virtutes, facientes voluntatem Dei, per peccatorū emundationem, ſecundum voluntatē mittentis, ab vno ex Seraphinorum ordine inſinuatum eſt. Hoc enim eſt miniſterium horum ſpirituum, mitti videlicet ad ſalutem eorum curandam qui ſaluantur.

Quod mihi animaduertiſſe videtur diuinus Apoſtolus, & intellexiſſe eandem rem à duobus Prophetis diuerſis appellationibus ſignificari, accepta ex iis, quæ omnium erat aptiſſima, Seraphinos appellauit Virtutes: vt nulla occaſio Sycophantis relicta ſit, aſſerendi Spiritum ſanctum relictum eſſe, inſtar horum alicuius, in ordine creaturarum. Nominati enim ſunt, vt iam oſtenſum eſt: illa verò præterita ſunt, quemadmodum ex ipſa Paulinæ narrationis ſerie cognoſcere licet, qui omnem creaturam numero multitudinis extulit: eorum verò, quæ ſingulariter dicuntur, ſingulariter quoque mentionem facit, hoc enim proprium eſt Trinitatis ſingulariter enunciari: vnus Pater, vnus Filius, vnus Spiritus ſanctus. At omnia ſuperius enumerata, in multitudinis numero recenſita ſunt: *Principatus, Poteſtates, Dominationes & Virtutes*: vt nullus præbeatur ſuſpicandi locus, vnam quampiam rem ex his eſſe itidem ipſum Spiritum ſanctum: ſed Paulus ſilentio præterit inexplicabilia, & benefacit: Nouit enim in paradiſo audire ineffabilia verba, & abſtinere ab iiſdem expromendis & eloquendis, quando de rebus inferioris conditionis & ſtatus ſermonem inſtituit.

At veritatis aduerſarii etiam ineffabilibus non abſtinēt, maieſtatem Spiritus humili creaturæ conditione violantes,

A ὠνόμασιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ Σεραφὶμ, παρ' ὧν ἐναργῶς τὸ τῆς τριάδος ἐκηρύχθη μυστήριον· ὅτε τὴν (ἅγιος) φωνὴν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἐν τῇ τριάδι κάλλος καταπληττόμενα, θαυμαστικῶς ἐξεβόησαν· περιείληπται τῷ καταλόγῳ τῶν μνημονευθέντων τῇ προσηγορίᾳ τῶν δυνάμεων ὀνομασθέντα παρά τε τοῦ μεγάλου Παύλου· καὶ πρὸ τούτου παρὰ τοῦ προφήτου Δαυίδ. ὁ μὲν γάρ φησιν· εὐλογεῖτε τὸν κύριον πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἠσαΐας ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖτε εἰπεῖν, τὰ ῥήματα τῆς εὐλογίας ἀνέγραψεν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ· B πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· τὸ δὲ λειτουργοὺς εἶναι τὰς δυνάμεις ταύτας ποιούσας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς γενομένης ἁμαρτιῶν καθάρσεως κατὰ τὸ βούλημα τοῦ ἀποστείλαντος, παρ' ἑνὸς τῶν Σεραφὶμ ὑπηνίξατο. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ λειτουργία τῶν πνευμάτων τούτων, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν σωζομένων ἐκπέμπεσθαι.

Ἅ μοι δοκεῖ κατανοήσας ὁ θεῖος ἀπόστολος, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα παρὰ τῶν δύο προφητῶν ἐν διαφόροις ταῖς προσηγορίαις σημαίνεται, τὴν γνωριμωτάτην τῶν φωνῶν ἐκλεξάμενος, δυνάμεις τὰ Σεραφὶμ ὠνόμασεν, ὡς C μηδεμίαν ἀφορμὴν τοῖς συκοφάνταις καταλελεῖφθαι τοῦ κατὰ τὸ ἴσον τούτων ἑνὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς κτίσεως παραλελεῖφθαι λέγειν· τὰ μὲν γὰρ εἴρηται καθὼς ἀποδέδεικται, τὰ δὲ σεσιώπηται, καθώς ἐστιν ἐκ τῶν κατειλεγμένων ὑπὸ τοῦ Παύλου μαθεῖν, τοῦ πᾶσαν μὲν πληθυντικῶς ἀναριθμησαμένου τὴν κτίσιν. τῶν δὲ μοναδικῶς λεγομένων ἑνικῶς μνημονεύσαντος. τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς ἁγίας τριάδος ἐστί· τὸ μοναχῶς ἐξαγγέλλεσθαι. εἷς πατὴρ, καὶ εἷς υἱὸς, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον. τὰ δὲ εἰρημένα πάντα ἐν πλήθει κατείλεκται, ἀρχαὶ, καὶ ἐξουσίαι, D καὶ κυριότητες, καὶ δυνάμεις, ὡς μηδεμίαν παρέχειν ὑπόνοιαν τοῦ ἓν τούτων εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον· ἀλλὰ Παῦλος μὲν σιωπᾷ τὰ ἀπόρρητα, καὶ καλῶς ποιεῖ· οἶδε γὰρ ἀκούειν μὲν ἐν παραδείσῳ τὰ ἄρρητα ῥήματα, φείδεσθαι δὲ τῆς τῶν ἀνεκφωνήτων ἐξαγορεύσεως, ὅταν περὶ τῶν κατωτέρων ποιῆται τὸν λόγον.

ΟΙ δὲ τῆς ἀληθείας πολέμιοι, καὶ τῶν ἀρρήτων κατατολμῶσι, τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος, τῷ ταπεινῷ τῆς κτίσεως καθυβρίζοντες

ὥσπερ οὐκ ἀκηκοότες, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος, A παραδιδοὺς τοῖς μαθηταῖς τὸ τῆς θεογνωσίας μυστήριον, ἐν ὀνόματι πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος τοῖς ἀναγεννωμένοις εἶπε τὴν ζωὴν συμπληροῦσθαι, καὶ παραγίνεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο συντάξας τῷ πατρὶ, καὶ ἑαυτῷ, τῆς περὶ τὴν κτίσιν ὑπονοίας, τὸ πνεῦμα ἐχώρισεν, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων δοθῆ, καὶ πρέπουσαν γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν· Παύλου μὲν ἐν τῇ μνήμῃ τῆς κτίσεως τὴν μνήμην ἀποσιγήσαντος· τοῦ δὲ κυρίου ἐν τῇ μνήμῃ τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως, τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τῷ πατρὶ, καὶ ἑαυτῷ συναρμόσαντος· οὕτως ἡμῖν ὁ λόγος διὰ B τῆς ἁγίας γραφῆς ὁδηγούμενος, ὑπερτίθησι μὲν τῆς κτίσεως τὸν μονογενῆ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· κατὰ δὲ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀπόφασιν, ἐν τῇ μακαρίᾳ τε, καὶ ζωοποιῷ, καὶ ἀκτίστῳ φύσει θεωρεῖν διὰ πίστεως ὑποτίθεται, ὥστε τὸ ἄνω τῆς κτίσεως, καὶ τῆς πρωτευούσης, καὶ διὰ πάντων τελείας φύσεως ἓν πιστευόμενον, μηδενὶ τρόπῳ, τὸν τῆς ἐλαττώσεως παραδέχεσθαι λόγον· κἂν ὁ τῆς αἱρέσεως προστάτης περικόπτῃ τὸ ἀόριστον, ἐν τῇ τοῦ ἐλάττονος ἐπινοίᾳ, οἱονεὶ διακολοβῶν καὶ συστέλλων τῆς θείας οὐσίας τὴν τελειότητα C ἐν τῷ, τὸ μεῖζον, τὸ ἔλαττον αὐτοῖς ἐνθεωρεῖν, διορίζεσθαι.

Τί τοίνυν προστίθησι τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημένων σκοπήσωμεν. μετὰ τὸ εἰπεῖν, ἐξ ἀνάγκης, ἐλάττους τε, καὶ μείζους τὰς οὐσίας οἴεσθαι δεῖν εἶναι. καὶ τὰς μὲν πρώτην ἐπέχειν τάξιν κατά τινα μεγέθους καὶ ἀξίας διαφορὰν ἐν τῇ προτιμήσει τεταγμένας· τὰς δὲ δευτέρας, διὰ τὸ ὑποβεβηκὸς τῆς φύσεώς τε, καὶ τῆς ἀξίας ἀπεωσμένας, ταῦτα ἐπήγαγεν· πρὸς τοσαύτην φησὶ ἐξικνεῖσθαι διαφορὰν, πρὸς ὁπόσην ἂν ἐξικνῆται τὰ ἔργα. ἐπεὶ μηδὲ θεμιτὸν D τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἰπεῖν καθ' ἣν τοὺς ἀγγέλους ἐποίησεν, ἢ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν, ἢ τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ὅσῳ τὰ ἔργα τῶν ἔργων πρεσβύτερα, καὶ τιμιώτερα, τοσούτῳ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐνεργείας ἀναβεβηκέναι φαίη ἄν τις περὶ τούτου διαβεβαιούμενος· ἅτε δὴ τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελουσῶν, καὶ τῶν παρηλλαγμένων ἔργων, παρηλλαγμένας καὶ τὰς ἐνεργείας ἐμφαινόντων.

Ταῦτα τοίνυν ἐγὼ μὲν ὑπολαμβάνω,

A quaſi ignari eſſent ipſum verbũ Deum, quando diſcipulis myſterium diuinæ agnitionis tradebat, aſſeruiſſe, *in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti*, regeneratis vitam conferri & conſummari, ac proinde quia ſecum, & cum Patre Spiritum ſanctum coniunxit, eundem à rerum creatarum ordine exemit: vt ex his duobus locis inter ſe comparatis competens & digna de Spiritu ſancto exiſtimatio exiſtat: cum Paulus in enumeratione creaturarum eius mentionem nullam fecerit: & Dominus, cum viuifica illa regenerationis verba deſcriberet: eundem Patri & ſibi copularit. B Quo fit, vt ratio, Scripturæ ſacræ auſpiciis & ductu directa, ſupra creaturæ ſortem, euehat vnigenitum & Spiritum ſanctum, & ſecundum Saluatoris mandatum, in beata illa, viuificatrice & increata natura ipſum fide contemplari iubet. Itaque id, quod creditur vnum ex iis, quæ ſupra creaturam ſunt, naturæque primæ, & omnibus numeris abſolutæ, nullo modo imminutionis rationem ſubire poteſt: etiamſi hæreſeos auctor circumſcribere & quaſi circumdare velit infinitum minoris opinione, velut mutilans & contrahens C diuinæ naturæ perfectionem: dum plus & minus in ea conſiderandum eſſe docet.

Matth. 28.

Ibidem.

Videamus igitur quid amplius afferat, dum orationis ſuæ ſeriem pertexere pergit. Cum dixiſſet *ex neceſſitate quadam minores & maiores ſubſtantias exiſtimandas eſſe*: & has quidem primum tenere locum, ſecundùm magnitudinis & dignitatis differentiam, in honoris præcellentia ordinatas & diſpoſitas: has vero ſecundum, propter naturæ inferiorem conditionem, defe D ctúmque dignitatis: hæc ſubiecit: *tanto diſcrimine inter ſe diſsidere, quanto diſsident ipſa opera, cum nefas ſit dicere, eandem eſſe operationem, qua Angelos fecit, vel ſtellas & cœlum, vel hominem: ſed quanto opera operibus excellentiora & præſtantiora ſunt, tanto & operationem operationi anteſtare meritò quis aſſeuerauerit: qui piè de hoc cogitare velit: cum eædem operationes eoſdem etiam effectus producant: cumque diuerſa opera diuerſas etiam operationes demonſtrent.* Hæc ne ipſum quidem auctorem intelligentia aſ-

Verba Eunomij.

ſequi, certò mihi perſuadeo, adeò verborum quaſi cœno ſententia omnis inquinata & ſordidata eſt, vt nemo ſit, qui in hoc elocutionis cœno diſpicere queat, quænam ſit ſubiecta notio. Illud enim: *Tanto diſcrimine diſtare, quanto diſtant ipſa opera*: videtur eſſe Apollinis cuiuſdam obliquè vaticinantis: vt exterorum ſcriptis fertur, & auditores in fraudem & deceptionem ambiguitate garrulitatis inducere volentis. Si verò me iis, quę hactenus diſcuſſi, inſiſtentem, coniecturam facere oportet de iis, quæ hoc loco ſubdolè texit, hoc videlicet vult aſſerere, tantam operationum diuerſitatem ſtatuendam eſſe, quanta ſit ipſorum operum inter ſe mutuò differentia. At de quibuſnam operibus hic ſermonem faciat, non eſt procliuè ex dictis colligere: Si enim loquimur de rebus, quę in creaturarum ordine collocantur, non ſatis diſpicio, quî nam cohæreant hæc cum præcedentibus: Cum enim quæſtio ſit de Patre & Filio & Spiritu ſancto, non apparet, qua occaſione diſſerat de terra, aqua, aëre, igne, animaliumque diuerſitatibus: verbiſque explicet, & deſcribat opera operibus dignitate & excellentia præſtantiora, & quàm etiam prudenter, & cum ratione operationem operationi antecellere aſſeueret. Si verò vnigenitum Filium & Spiritum ſanctum nominat opera, quaſnam appellat operationum differentias, quibus opera hæc efficiuntur? Quænam iſtæ ipſæ operationes, quæ alias operationes præſtantia tranſcendunt? Neque explicat, quidnam intelligat nominè *tranſcenſionis*, qua vna operatio alteram tranſcendit, neque quidquam de natura operationum tradidit, ſed huc vſque nihil agens oratione proceſſit, cum neque demonſtret eas ſecundum eſſentiam ſuam ſubſiſtere, neque voluntatis quandam motionem per ſe non ſubſiſtentem eſſe. Sententia enim eorum, quæ diſſeruit, inter vtramque harum opinionum fluctuans, & quaſi in medio ſuſpenſa, ad vtramque perſuaſiodem inclinat.

Addit verò, nefas eſſe exiſtimare, eandē eſſe operationem, qua Angelos fecit, vel ſtellas, vel cœlum, vel homines. Rurſus qua neceſſitate vel ſerie diſputationis coactus, hæc præ-

A μηδὲ αὐτὸν τὸν συγγραφέα δύνασθαι ἂν εὐπόρως εἰπεῖν· ὅτι ποτὲ νοήσας συνέγραψεν· οὕτως ἀναπεφόλωται τῇ ἰλύϊ τῆς φράσεως ἡ διάνοια τῶν εἰρημένων, ὡς μηδένα ἂν διιδεῖν εὐκόλως ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς ἑρμηνείας δυνηθῆναι τὸ βούλημα. τὸ γὰρ πρὸς τοσαύτην ἐξικνεῖσθαι διαφορὰν, πρὸς ὁπόσην ἂν ἐξικνῆται τὰ ἔργα Λοξίου τινὸς κατὰ τὸν ἔξωθεν μῦθον ὑπονοήσειεν ἄν τις εἶναι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων φλυαρουμένου. Εἰ δὲ χρὴ τοῖς προεξητασμένοις ἑπόμενον ἐκ τῶν ἐνταῦθα αὐτῷ κατασκευαζομένων στοχάσασθαι, τοῦτό B ἐστι, ὃ ἐνδείκνυται. ὅτι ὅση τῶν ἔργων ἡ πρὸς ἄλληλά ἐστι παραλλαγὴ, τοσαύτη καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἡ διαφορὰ πρὸς ἀλλήλας ἐπιγνωσθήσεται. περὶ τίνων τοίνυν ἔργων ἐνταῦθα ποιεῖται τὸν λόγον, οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων εὑρεῖν. Εἰ μὲν γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει λέγει θεωρουμένων, οὐκ οἶδα ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει ταῦτα πρὸς τὰ προάγοντα. τῆς γὰρ ζητήσεως περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος οὔσης τίνα καιρὸν ἔχει γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα, καὶ πῦρ, καὶ τὰς τῶν ζώων διαφορὰς φυσιολογεῖν, C καὶ διεξιέναι τῷ λόγῳ, καὶ διαγράφειν ἔργα ἔργων πρεσβύτερα, καὶ τιμιώτερα, καὶ ἐνεργείας ἐνεργείας ἀναβεβηκέναι λέγειν εὐλόγως διανοούμενον. Εἰ δὲ τὸν μονογενῆ υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα προσαγορεύει τὰ ἔργα, τίνας λέγει πάλιν τὰς τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς, δι' ὧν τὰ ἔργα ταῦτα ἀποτελεῖται; τίνες δὲ κἀκεῖναι αὗται αἱ ἐνέργειαι, αἱ τὰς ἐνεργείας ἀναβαίνουσαι; οὔτε γὰρ τὴν ἀνάβασιν ἣν ἀναβαίνει, καθώς φησιν αὐτὸς, ἡ ἐνέργεια τὴν ἐνέργειαν, ὅ, τί ποτε νοεῖ διεσάφησεν, οὔτε τι περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐνεργειῶν διελέχθη, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὸς μέχρι τοῦ νῦν βέβηκεν ὁ λόγος αὐτῷ, οὔτε τὸ D οὐσιωδῶς ὑφεστάναι κατασκευάζων, οὔτε θελήματός τινα κίνησιν ἀνυπόστατον ἐνδεικνύμενος. δι' ὅλου γὰρ ἡ διάνοια τῶν εἰρημένων ἐπὶ τοῦ μέσου τῶν ὑπολήψεων ῥιφεῖσα, πρὸς ἑκατέρας τὰς ὑπονοίας μεταρριπίζεται.

Προστίθησι δὲ, ὅτι οὐδὲ θέμις τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἰπεῖν, καθ' ἣν τοὺς ἀγγέλους ἐποίησεν, ἢ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸν οὐρανὸν, ἢ τὸν ἄνθρωπον. πάλιν ταύτας ἐκ ποίας ἀνάγκης, ἢ ἀκολουθίας τοῖς εἰρημένοις ἐπήγαγεν, ἢ τί μᾶλλον

διὰ τούτων κατασκευάζεται. τὸ παρηλλάχθαι τὰς ἐνεργείας κατὰ τοσοῦτον ἀλλήλων, ὅση καὶ τῶν ἔργων ἐστὶν ἡ πρὸς ἄλληλα διαφορά, τῷ μὴ τοῦ αὐτοῦ τυγχάνειν ἔργα τὰ πάντα· ἀλλ' ἕτερα ἐξ ἑτέρου γεγενῆσθαι κατασκευάζειν. ἐγὼ μὲν οὐ συνορῶ. οὐρανὸν γὰρ, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀστέρας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει νοούμενα, ἑνὸς ἔργα τὰ πάντα παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν. ὁ δὲ τοῦ δόγματος αὐτῶν κατασκευάζει λόγος, ὅτι οὐχ ἑνὸς ἔργα ὁ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς τῆς παρεπομένης τῇ πρώτῃ οὐσίᾳ ἐνεργείας ἔργον ἐστί· τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ ἔργου πάλιν ἕτερον ἔργον. τίνα οὖν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὴν ἐκείνου κατασκευὴν οὐρανοὶ, καὶ ἄνθρωπος, ἄγγελός τε, καὶ ἀστὴρ νῦν συμπαραληφθέντες ὑπὸ τοῦ λόγου, αὐτὸς εἰπάτω, ἢ εἴ τις τῆς ἀπορρήτου σοφίας αὐτοῦ κοινωνός ἐστι; ἐν τούτοις γὰρ τὸ μὲν ἀσεβὲς, φανερῶς τοῖς εἰρημένοις ἐμφέρεται· ἡ δὲ τῆς ἀσεβείας κατασκευὴ, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐστὶν ἀσύμφωνος. τὸ μὲν γὰρ οἴεσθαι τοσαύτην ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι διαφορὰν θεωρεῖσθαι, ὅσον ἐστὶ κατανοῆσαι οὐρανοῦ τοῦ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐμπεριειληφότος πρὸς τὸν ἕνα τῶν ἀριθμῷ ἄνθρωπον, ἢ τὸν ἐν οὐρανῷ φαινόμενον ἀστέρα φανερὰν τὴν ἀσέβειαν ἔχει· τὸ δὲ συντεταγμένον τῶν νοημάτων, καὶ ἀκόλουθον τῆς περὶ αὐτὸ τοῦτο κατασκευῆς, τοῦτό φημι, μήτε ἐμοὶ, μήτε αὐτῷ τάχα τῷ πατρὶ τῆς βλασφημίας εὐσύνοπτον εἶναι. εἰ μὲν γὰρ τοιαῦτα περὶ τῆς κτίσεως ἐλογίζετο· ὅτι οὐρανὸς μὲν ἔργον ἐστὶν ὑπερκειμένης τινὸς ἐνεργείας. τῆς δὲ τῷ οὐρανῷ παρεπομένης ἐνεργείας ἀποτέλεσμα ὁ ἀστήρ· ἐκείνου δὲ ἄγγελος· καὶ τούτου, ὁ ἄνθρωπος, εἶχεν ἄν τι ὁ λόγος αὐτῷ διὰ τῆς τῶν ὁμοίων παραθέσεως κατασκευάζειν τὸ δόγμα. εἰ δὲ ταῦτα μὲν δι' ἑνὸς γεγενῆσθαι, καὶ αὐτὸς συντίθεται· εἴ γε μὴ παντελῶς τῇ τῶν γραφῶν φωνῇ διαμάχεται· τῆς δὲ ἐκείνων κατασκευῆς ἕτερόν τινα διορίζεται τρόπον· τίς ἡ κοινωνία τῶν ἐπαχθέντων πρὸς τὰ προάγοντα;

Δεδόσθω δέ τι, καὶ κοινὸν ἔχει ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τῶν οὐσιῶν παραλλαγῆς· ταῦτα γὰρ ἐπιθυμεῖ δι' ὧν λέγει κατασκευάζειν, ἀλλὰ τὰ ἐφεξῆς πῶς συνήρτηται τοῖς εἰρημένοις, ἀκούσωμεν,

A dictis adiũxerit. Nec intelligo, quomodo aptè conficiatur: *Tantũ diſtare à ſe operationes, quantò diſcrimine ipſa opera inter ſe diſſident*, ex hoc; quòd probat, non omnes effectus ex eodem: ſed alios ex aliis extitiſſe. Nam cœlũ, & Angelum, & ſtellas & hominem, & omnia, quæ in creaturis numerantur, vnius eſſe opera, à ſacris litteris edocti ſumus. At verò iſte cum ſuo dogmate, conatur oſtendere non vnius opera eſſe Filiũ & Spiritum ſanctum: Sed Filium quidem eſſe opus operationis, quæ ex prima ſubſtãtia manat: Spiritum autẽ ſanctum operis huius aliud eſſe opus. Dicat igitur ipſe, vel ſi B quis alius reconditæ illius ſapientiæ particeps eſt, quam tandem cum horum aſſertione cõnexionem & cõmunionem habeat, cœlũ & homo, Angelus & ſtellæ, quæ omnia iſte ad probationẽ nunc aſſumit? In his enim manifeſtè impietas apparet, & per ſe cõſpicua eſt: at impietatis probatio & affirmatio ſibi ipſa prorſus eſt diſſentanea. Credere enim in ſanctiſſima Trinitate tantam eſſe diuerſitatẽ, quanta conſpicitur in cœlo, quod ambitu ſuo omnem creaturam complectitur, collato cum vnico homine, vel cum ſtella quapiam ex iis, quę in æthere lucent, perſpicuam præ ſe fert impieta- C tem, connexionem verò diſputationis & ordinem probationum, ad hoc ipſum concludendum & demonſtrandum: aio neque mihi, neque fortaſſis ipſi impietatis parenti ſatis liquere. Nam ſi ita de rebus creatis ſtatuiſſet, cœlum quidem opus eſſe ſupremæ cuiuſdam operationis: ſtellam verò operationis eius, quæ naturam cœli ſequitur: huius autem Angelum, & huius hominem: potuiſſet fortaſſis oratio eius aliquid euincere per ſimilium allata argumenta: Si autem hæc omnia ipſemet ab vno effecta fatetur, (niſi omninò ſacrarum litterarum oraculis D contradicere velit) & tamen effectionis rerum illarum, alium quendam modum introducit, non apparet quomodo hæc cum præcedentibus cohæreant.

Sed faciamus hæc apta eſſe ad demonſtrandam diuerſitatem ſubſtantiarum: hoc enim obtinere cupit: attamen quomodo quæ ſequuntur cum iis, quæ ſupra diſſeruit, connexa ſint audiamus.

Quantò igitur opera operibus digniora, & præſtantiora ſunt, tanto etiam operationem ab operatione ſuperari omnis ille non grauatè dabit, qui piè de his cogitauerit: hæc enim ſi de rebus ſub ſenſum cadentibus aſſerit, longè à propoſito aberrat oratio: nam quæ neceſſitas cogit illum, qui de doctrina fidei diſputare ingreditur, diſſerere de ordine, quo res initio mundi fuerint diſpoſitæ: creatoriſque operationes Superiores & inferiores fuiſſe aſſerere pro perfectione nimirũ rerum creatarum? Quod ſi de illis ſermonem facit, eaque opera operibus digniora & pręſtantiora dicit, quæ ipſe nunc primum commentus eſt, circa fidei doctrinam, hoc eſt, de Filio & Spiritu ſancto, operæpretiũ fortaſſis magis fuerit, ſilentio ſententiam hanc execrari, ne ob refutationem videatur aliquid probabilitatis ac rationis habere. Quomodo enim in iis præſtantius & dignius reperiatur, vbi non inuenitur minus præſtans & minus dignum? Si enim ſua ad improbitatem facilitate & alacritate eo vſque proceſſit, vt *indigniora* quoque vocem & notitiam in eorũ aliquo, quæ in ſanctiſſima Trinitate ineſſe credũtur, admittat, par eſt, vt obturatis auribus pro virili noſtra parte fugiamus ab auditione mala: ne communio aliqua tanti piaculi ad audientem transferatur oratione, velut ex vaſe omnis impuritatis pleniſſimo, in audientium animos transfuſa.

Nam quomodo quis in diuina illa, & omnibus eminentiore natura tale aliquid fingere audeat: vt minus dignum per comparationem in diuinis adſtruat?
Ioan. 5. *Vt omnes*, inquit, *honorificent Filium, quemadmodum honorificant Patrem*. Cum igitur vox hæc æqualitatem honoris, quaſi lege lata ſanciat, lex enim eſt vox diuina: iſte & legem & legiſlatorem ipſum traducit, & huic quidem maiorem, huic verò minorem honorem impertitur: neſcio vbi nam maioris & minoris menſura reperta: in hominum enim communi ſocietate diuerſitas dignitatum, honores itidem optimatibus dimetitur, ita vt ſubditi non eodem geſtu & vultu adeant Reges, quo minores Magiſtratus: Sed adeuntium maior quidem & ſummiſſior timoris & reuerentiæ ſignificatio, oſtendit quoq; maiorem & minorem eorum, qui honorantur dignitatem & excellentiam, quique dignitate priores ſint, maximè declarat ſub-

A ὅσῳ φησὶ τὰ ἔργα τῶν ἔργων πρεσβύτερα καὶ τιμιώτερα, τοσούτῳ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐνεργείας ἀναβεβηκέναι φαίη ἄν τις εὐσεβῶς διανοούμενος. Ταῦτα μὲν εἰ μὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν λέγει, πόῤῥω τῶν προκειμένων ἐστὶν ὁ λόγος. Τίς γὰρ ἡ ἀνάγκη τὸν περὶ τῶν δογμάτων εἰπεῖν τι προθέμενον, περὶ τῆς τάξεως τῶν ἐν τῇ κοσμογονίᾳ δημιουργηθέντων φιλοσοφεῖν, καὶ ὑψηλοτέρας, καὶ ὑφειμένας τὰς ἐνεργείας τοῦ κτίσαντος πρὸς λόγον τῆς ἑκάστου τῶν γεγονότων πηλικότητος εἶναι διορίζεσθαι; εἰ δὲ περὶ ἐκείνων ποιεῖται
B τὸν λόγον, καὶ ἔργα ἔργων πρεσβύτερά τε, καὶ τιμιώτερα λέγει τὰ διαπλασθέντα παρ' αὐτοῦ, νῦν ἐν τῷ δόγματι, τουτέστι τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τάχα καλῶς ἔχει, σιωπῇ μᾶλλον τὸν λόγον βδελύξασθαι· ἢ διὰ τοῦ συμπλακῆναι τὸ δοκεῖν αὐτὸν, καὶ λόγον εἶναι κατασκευάσαι. πῶς γὰρ ἂν εὑρεθείη προτιμότερον, ἐν οἷς οὐκ ἔστι τὸ ἀτιμότερον; εἰ μὲν γὰρ μέχρι τούτου τῇ πρὸς τὸ κακὸν εὐκολίᾳ, καὶ ἑτοιμότητι πρόεισιν, ὥστε τοῦ ἀτιμοτέρου, καὶ τὴν φωνὴν, καὶ τὴν ἔννοιαν, ἐπί τινος, τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι δια-
C πιστευομένων ὑπονοῆσαι, βύσαι τὰ ὦτα προσήκει, καὶ φυγεῖν, ὅση δύναμις, ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς· ὡς ἂν μὴ κοινωνία τις τοῦ μιάσματος γένοιτο τῷ ἀκούοντι· καθάπερ ἐξ ἀγγείου τινὸς πλήρους ἀκαθαρσίας εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων καρδίαν μεταχεομένου τοῦ λόγου.

Πῶς γὰρ ἄν τις ἐπὶ τῆς θείας τε, καὶ ὑπερκειμένης φύσεως εἰπεῖν τι τοιοῦτο τολμήσειε· δι' οὗ τὸ ἀτιμότερον συγκριτικῶς ὑπὸ λόγου κατασκευάζεται. ἵνα πάντες, φησὶ, τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. τῆς οὖν φωνῆς ταύ-
D της τὸ ἴσον τῆς τιμῆς νομοθετούσης· νόμος γάρ ἐστιν ἡ θεία φωνή· οὗτος καὶ τὸν νόμον, καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν παραγράφεται· καὶ τῷ μὲν πλείονα, τῷ δὲ ἐλάττονα τὴν τιμὴν διανέμει. οὐκ οἶδα, ὅπως τὰ μέτρα, τοῦ πλεονάζοντος τῆς τιμῆς ἐξευρίσκων· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας, αἱ κατὰ τὰς ἀξίας διαφοραὶ, τὰς τιμὰς τοῖς κρατοῦσιν ὁρίζονται, ὡς μὴ ἐν ὁμοίῳ καὶ ἴσῳ τῷ σχήματι, τοὺς ὑπηκόους βασιλεῦσί τε προσιέναι, καὶ ταῖς ὑποβεβηκυίαις ἀρχαῖς· ἀλλ' ἡ πλείων τε, καὶ ὑφειμένη τοῦ φόβου, καὶ τῆς αἰδοῦς τῶν προσιόντων ἐπίδειξις, τὸ ἐνδεῖον, καὶ περιττεῦον τῆς τιμῆς ἐπὶ τῶν τιμωμένων ἐνδείκνυται· καὶ τούτῳ μάλιστα τοὺς

προτιμοτέρους ἐν τῇ διαθέσει τῶν ὑποχειρίων ἐστὶν εὑρεῖν, ὅταν τις ὑπὸ τῶν πέλας φοβερὸς εἶναι μᾶλλον, καὶ πλείονος τῆς αἰδοῦς, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἀξιοῦσθαι δοκεῖ. ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως διὰ τὸ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν τελειότητα συνεμφαίνεσθαι τῷ τοῦ θείου προσρήματι, οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, κατά γε τὴν ἡμετέραν διάνοιαν τὸν τρόπον τῆς προτιμήσεως. ἐν οἷς γὰρ οὐ δυνάμεως, οὐ δόξης, οὐ σοφίας, οὐ φιλανθρωπίας, οὐδὲ ἑνὸς ὅλως τῆς κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐννοίας πλεονασμὸς, ἢ ἐλάττωσις ἐπινοεῖται. ἀλλὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς ἀγαθὰ, τοῦ πατρός ἐστι, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς πάντα, ἐν τῷ υἱῷ καθορᾶται. πῶς διατεθέντες τὸ πλέον τῆς τιμῆς ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἐνδειξόμεθα; εἰ βασιλικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν τῇ διανοίᾳ λάβοιμεν· βασιλεὺς ὁ υἱὸς, ἐὰν κριτὴν ἐννοήσωμεν, ἡ κρίσις πᾶσα τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ἐὰν τὸ μεγαλεῖον τῆς κτίσεως τῇ ψυχῇ δεξώμεθα, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ἂν τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὴν αἰτίαν κατανοήσωμεν, οἴδαμεν τὴν ἀληθῆ ζωὴν τὴν μέχρι τῆς φύσεως ἡμῶν καταβᾶσαν, κἂν ἐκ τοῦ σκότους μεταστᾶσι καταμάθωμεν, οὐκ ἀγνοοῦμεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, δι' οὗ, τοῦ σκότους ἠλλοτριώθημεν. εἰ δέ τινι τίμιον, ἡ σοφία δοκεῖ, Χριστὸς, Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.

Πρὸς τοίνυν τὰ τοιαῦτα, καὶ τηλικαῦτα τοῦ Χριστοῦ θαύματα, τῆς ψυχῆς ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰκὸς ὅσον χωρεῖ, τοσοῦτον θαυμαστικῶς διατιθεμένης, τίς ὑπερβολὴ τιμῆς καταληφθῆναι δύναται, τῆς τῷ πατρὶ μόνῳ κατεξαίρετον προσαγομένης, ἧς ἀμοιρήσει πρεπόντως ὁ κύριος; αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἡ ἀνθρωπίνη πρὸς τὸ θεῖον τιμὴ, κατὰ τὸν εἰκότα νοῦν θεωρουμένη, οὐδεμία τις ἄλλη ἐστὶν, ἀλλ' ἡ ἀγαπητικὴ σχέσις, καὶ ἡ τῶν προσόντων αὐτῷ ἀγαθῶν ὁμολογία. καί μοι δοκεῖ τὸ οὕτω δεῖν τιμᾶσθαι τὸν υἱὸν, ὡς ὁ πατὴρ τιμᾶται, ἀντὶ τῆς ἀγάπης ὑπὸ τοῦ λόγου τετάχθαι. ὁ γὰρ νόμος ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ δυνάμεως τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμὴν ἀπονέμειν κελεύει· καὶ ἐνταῦθα τὸ ἰσοστάσιον τῆς ἀγάπης ὃν ὁ λόγος νομοθετῶν, οὕτω φησὶ δεῖν τιμᾶσθαι τὸν υἱὸν, ὡς ὁ πατὴρ τιμᾶται.

Τοῦτον τὸν τρόπον τῆς τιμῆς ἐπλήρου καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ, πρὸς τὸν κύριον ἔν τινι προοιμίῳ τῆς ψαλμῳδίας, ἀγαπᾶν ὁμολογῶν τὸν κύριον, καὶ διεξιὼν

ditorum habitus, & ad honorem exhibendum cõformatio, quando quis proximis metuendus apparere, & maiore reuerentia, quam alii affici cupit. In diuina autem natura propter omnimodam bonitatis perfectionem, quæ in diuino numine ineſt, ne ſecundũ noſtram quidem intelligendi rationem præcellentiæ alicuius modum inuenire licet. Quibus enim neque potentiæ neque gloriæ, neque ſapientiæ, neque benignitatis, neque alterius cuiuſquam perfectionis exceſſus, vel defectus adeſt, ſed potius omnia bona, quæ Filius habet, Patris itidem ſunt, & quæ Pater poſſidet, in Filio quoque reperiuntur: quánam ratione honoris præ Filio prærogatiuam Patri tribuemus? Si Regiam poteſtatem & excellentiam mente efformemus; Rex eſt Filius: ſi iudicem cogitemus, omne iudicium Filii eſt: ſi magnitudinem creandi animo concipiamus, omnia per ipſum facta ſunt: ſi in memoriam reuocemus noſtræ vitæ cauſam, nouimus veram illam vitam, quæ vſque ad noſtram naturam ſeſe demiſit: ſi tranſlationem ex tenebris nobis ob oculos ponamus, non ignoramus lumen verum, quo à tenebrarum caligine liberati ſumus: Quod ſi cui ſapientia honorabilis videtur: en Chriſtus Dei *Sapientia & virtus eſt.*

Ioan. 5.
Ioan. 1.
1. Cor. 1.

Animo igitur noſtro ad hæc & ſimilia Chriſti miracula, prout par eſt, quantum valet, tantum mirifico quodam modo, attendente, quínam honoris exceſſus, & quæ præeminentia relinqui poteſt, quæ Patri ſoli ſpeciatim & propriè competat, & cuius iure expers ſit Filius? Nec humanus erga diuinum Numen honos recta ratione conſideratus aliud eſt, quàm affectio quædam amoris plena, & earum perfectionum, quæ illi inſunt, confeſſio, mihíque videtur, ita honorandum eſſe Filium, ſicut honoratur Pater, ſub *dilectionis* nomine indicatum eſſe. Lex enim mandat, vt Deum ex toto corde & viribus, diligamus, quò conueniens ei honor exhibeatur, & præceptum, quod hic æqualitatem dilectionis velut lege lata ſancit, ſic ait, oportere Filium honorare, ſicut honoratur Pater. Hunc honoris modum obſeruauit etiam erga Dominum magnus Dauid, in procemio cuiuſdam Pſalmi, dum confitetur, diligere ſe Dominum, ſimúlque dilectionis cauſas ex-

Luc. 10.
Pſal 17.

Pſal. 17. plicat, quod ſcilicet ſibi eſſet *fortitudo*, *firmamētū*, & *refugiū*, & *liberator*, & *Deus auxiliator*, & *protector*, & *cornu ſalutis*, & *adiutor*, & id genus alia. Si igitur vnigenitus Dei Filiꝰ hęc omnia nec eſt, nec pręſtat, negetur illi ſanè honoris præcellentia, vt Hæreſiarcha contendit: ſi autem credimus, omnia hæc, & his longè plura, vnigenitum Filium & eſſe, & rectè dici: æqualémque Patri factum in omni perfectione, & magnificentia, in omni opere recto & cogitatione, quæ in noſtram intelligentiam cadere poſſit: quomodo aliquis rationi conſentaneum eſſe credat, vel non diligere talem, vel quem diligas inhonorare? Neque enim rectè quis dixerit amorē ex toto corde, & ex totis viribus proficiſci debere, honorē verò ex mediis. Si igitur honoratur filius ex toto corde, quòd totus amor in eū ſit conferendus, quænā cogitatio exceſſum honoris inueniet, cum totū cor quantam poteſt, tantā ipſi per amorem honoris menſuram admetiatur? Itaque vanus eſt & fatuus, qui ex rebus in hac rerum vniuerſitate honore dignis, honoris inæqualitatem in diuinis colligit, harumque comparatione minoris cuiuſdam dignitatis exiſtimationem inuehit.

Geneſ. 1. Cæterū & vocabulū *Antiquius* in rebus creatis rectè vſurparetur, cū enim ordo & ſeries rerū ſit, & cōſtet ordine & ſerie dierū: iure affirmarit quis hominis creatione tanto & tanto antiquius, & prius eſſe cœlum, dimetietúrque tempus interiectum interuallo dierum. In prima verò illa natura, quæ omnem temporariam rationem tranſcendit, omnémque intelligentiam longiſſimè exſuperat, aliud quidem prius credere, & docere, ſecundum temporis durationem & pręcellentiam, aliud verò poſterius, proprium eſt eius ſapientiæ, quæ iam nuper prodiit in lucem: Qui enim Patrem antiquiorem ſtatuit, quàm vnigenitum Filium, is nihil aliud agit, quàm quod iuniorem Filiū facit iis, quæ per ipſum facta ſunt: ſi verum eſt, omnia ſæcula, & omne interuallum temporale poſt Filium, & per Filium facta eſſe.

Præterea, quod clarius abſurditatem dogmatis coarguit, non ſolùm hac ratione Filii hypoſtaſi & exiſtentiæ temporale aliquod principiū attribuemus: ſed & Pater in periculo erit, ne & ipſe affirmetur, originem ab aliquo tempo-

A τὰ τῆς ἀγάπης αἴτια, ἰσχὺν, καὶ κραταίωμα, καὶ καταφυγὴν, καὶ ῥύστην, καὶ Θεὸν βοηθὸν, καὶ ἐλπίδα, καὶ ὑπερασπιστὴν, καὶ σωτηρίας κέρας, καὶ ἀντιλήπτορα, καὶ τὰ τοιαῦτα κλήσεων. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι ὁ μονογενὴς υἱὸς ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις γινόμενος, ὑπεραλλέσθω τὸ πλεονάζον τῆς τιμῆς ἐπὶ τούτου κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως νόμον· εἰ δὲ πάντα ταῦτα, καὶ ὑπὲρ ταῦτα τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναί τι, καὶ ὀνομάζεσθαι πεπιστεύκαμεν, κατὰ πᾶσαν ἀγαθοῦ πράγματος, καὶ νοήματος ἐπίνοιαν, πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐν τῷ πατρὶ ἀγαθότητος ἐξισαζόμενον, πῶς ἄν τις εὔλογον εἶναι λέγοι, B ἢ μὴ ἀγαπᾶν τὸ τοιοῦτον, ἢ ἀτιμάζειν τὸ ἀγαπώμενον; οὐ γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν μὲν ἀγάπην δεῖν ἐξ ὅλης ἔρχεσθαι τῆς καρδίας, καὶ τῆς δυνάμεως, τὴν δὲ τιμὴν ἐξ ἡμισείας. εἰ οὖν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας τιμᾶται ὁ υἱὸς, διὰ τοῦ πᾶσαν ἀνατεῖναι αὐτῷ ἀγάπην, τίς ἐπίνοια τὸ πλέον τῆς τιμῆς ἐξευρήσει; ὅλης τῆς καρδίας, ὅσον χωρεῖ, τοσοῦτον αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης, τὸ τῆς τιμῆς μέτρον διαμετρούσης. ὥστε μάταιος ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν τιμίων ὁ τὸ προτιμότερον δογματίζων. καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συγκρίσεως τοῦ ἀτιμοτέρου παρεισῶν τὴν ἔννοιαν.

C Ἀλλὰ καὶ τὸ πρεσβύτερον, ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως λέγειν ἀληθές ἐστι· τῆς γὰρ ἀκολουθίας τῶν ἔργων ἐν τῇ τάξει τῶν ἡμερῶν δεικνυμένης, εἴποι τις ἂν τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς τόσον δὲ πρεσβύτερον εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ διαμετρήσει τὸ διὰ μέσου χρόνου ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν διαστήματι. ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερτάτης φύσεως τῆς πᾶσαν μὲν χρονικὴν ἔννοιαν ὑπεραιρούσης, πᾶσαν δ' ἐπίνοιαν καταληπτικὴν ἀπολειπούσης, τὸ μέν τι προάγειν ἐν τοῖς κατὰ τὸν χρόνον πρεσβείοις· τὸ δὲ ἐφυστερίζειν οἴεσθαι, τῆς νέω ἀναφανείσης σοφίας ἐστίν. D ὁ γὰρ πρεσβύτερον τὸν πατέρα τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως ἀποφαινόμενος, οὐδὲν ἄλλο ἢ νεώτερον τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γινομένων, αὐτὸν τὸν υἱὸν ἀποφαίνεται· εἴπερ ἀληθὲς πάντας αἰῶνας, καὶ πᾶν διάστημα χρονικὸν μετὰ τὸν υἱὸν, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι λέγειν.

Καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἀπελέγχει τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος, οὐ μόνον τῷ υἱῷ κατασκευασθήσεται χρονική τις ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ τοιούτου λόγου, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πατρὸς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας φείσονται, τὸ μὴ οὐχὶ κἀκεῖνον ἀπὸ χρόνου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέ-

ναι κατασκευάσαι· εἰ γάρ τι σημεῖον ὑπάρχει τῆς A
γνωριστικὸν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως, ἐκεῖνο δηλονότι καὶ τῷ πατρὶ τὴν ἀρχὴν ὁρίσει τῆς ὑποστάσεως.

Σαφηνείας δὲ χάριν οὐκ ἄκαιρον ἴσως φιλοπονώτερον ἐξετάσαι τὸν λόγον. ὁ πρεσβύτερον τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς τὴν τοῦ πατρὸς δογματίζων, διαστήματί τινι τὸν μονογενῆ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ διΐστησι, τοῦτο δὲ ἢ ἄπειρόν τι ὑποθήσεται τὸ διὰ μέσου διάστημα, ἢ ὅροις πέρασι, καὶ σημείοις φανεροῖς ὁριζόμενον. ἀλλ' ἄπειρον μὲν εἰπεῖν οὐκ ἐάσει ὁ τῆς μεσότητος λόγος. ἢ παντελῶς τήν τοῦ πατρὸς τε, καὶ υἱοῦ ἔννοιαν διαγράψει τῷ λόγῳ· καὶ οὐδὲ μέσον αὐτὸ νοήσει, B
ἕως ἂν ἄπειρον ᾖ πρὸς οὐδέτερον ὁριζόμενον, οὔτε ἐπὶ τὸ ἄνω τῆς τοῦ πατρὸς ἐννοίας ἀποτεμνούσης τοῦ ἀπείρου τὴν πρόοδον, οὔτε ἐπὶ τὸ κάτω τοῦ υἱοῦ τὴν ἀπειρίαν ἐκκόπτοντος· αὕτη γὰρ τοῦ ἀπείρου ἡ ἔννοια τὸ πανταχόθεν ἐκκεχύσθαι τῇ φύσει, καὶ μηδενὶ πέρατι μηδαμόθεν περιλαμβάνεσθαι.

Οὐκοῦν ἵνα παγία, καὶ ἀμετάθετος διαμένῃ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἡ τοῦ εἶναι ὑπόληψις, οὐδεμίαν ἔξεστι γνώριμον ἄπειρον ἐννοεῖν τὸ διάστημα, ἀλλὰ πεπερασμένῳ τινὶ κατὰ πᾶσαν C
ἀνάγκην τὸν μονογενῆ τοῦ πατρὸς διιστᾶσι. τοῦτο οὖν ἐστιν ὅ φημι, ὅτι ὁ λόγος οὗτος οὐκ ἐξ ἀϊδίου εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ἀλλ' ἀπό τινος ὡρισμένου σημείου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι παρασκευάσει· ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστι· λέξω δὲ διὰ τῶν γνωρίμων ὑποδειγμάτων σαφηνίζων τὸ νόημα, ὡς ἂν γένοιτο διὰ τῶν φαινομένων καταφανὲς ἡμῖν τὸ ἀγνοούμενον· πέμπτῃ μετὰ τὸν οὐρανὸν ἡμέρᾳ γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον λέγοντες ἐκ τῆς Μωσέως γραφῆς συγκατεσκευάσαμεν τῷ λόγῳ τούτῳ κατὰ τὸ σιωπώμενον τὸ πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν τούτων, μηδὲ τὸν οὐρανὸν εἶναι· D
οὕτω τὸ μεῖζόν τι γινόμενον διὰ τοῦ πρὸ ἑαυτοῦ διαστήματος ὁρίζει, καὶ τὴν τοῦ προϋπονοουμένου ὑπόστασιν. εἰ δὲ οὐχ ἱκανῶς τῷ ὑποδείγματι τὸν λόγον ἐσαφηνίσαμεν, δυνατόν ἐστι, καὶ δι' ἑτέρων τὸ νοηθὲν παραστῆσαι, τὸν διὰ Μωσέως δοθέντα νόμον τετρακοσίοις ἔτεσι καὶ τριάκοντα τῆς τοῦ Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας μεταγενέστερον λέγοντες· ἐὰν ἀπὸ τοῦ νόμου τὸν κατόπιν χρόνον δι' ἀναλύσεως τῷ λογισμῷ προοδεύσαντες, εἰς

A ris initio traxiſſe: Si enim indicium aliquod eſt, quo innoteſcat Filii generatio, illud omninò Patris quoque ortum & exiſtentiam definiet ac circumſcribet.

Claritatis porrò gratia fortè non intempeſtiuum fuerit accuratius examinare aſſertionem. Qui Patris exiſtentiam docet antiquiorem eſſe exiſtentia Filii, is interuallo quodam vnigenitum Filium ſeparat ab omnium Deo: hoc verò interiectum interuallum, aut infinitum ſtatuetur, aut certis & manifeſtis limitibus circumſcriptum. At infinitum eſſe nō permittit ratio medii interiecti,
B vel certè Patris & Filii rationem penitus tollet, neque medium animo concipere licebit: quouſque fuerit infinitum, neutra ex parte certis terminis concluſum: neque ſupernè ſi Patrem concipiat, infiniti immenſitate deſinente: neque infernè, Filio infiniti ſpatium terminante. Iſta enim infiniti notio & ratio eſt, quaqua verſum natura ſua diffuſum eſſe, neque vllo limite vllo modo comprehendi.

Igitur vt fixa & immota maneat Patris & Filii ſubſtantia, & quam de hac habemus, exiſtimatio: non licet vlla ratione infinitum interuallum affirmare,
C ſed neceſſe erit, vt finito quodam ſpatio Filius à Patre ſit ſegregatus. Hoc igitur eſt, quod aſſero: doctrinam hanc eò tendere, vt obtineat Deum vniuerſorum ab æterno non fuiſſe, ſed definito quodam temporis puncto ortum habuiſſe: quod appoſitis ad rem exemplis declarabo, vt nobis per ea, quæ nota ſunt, perſpicuum fiat id, quod ignoratur. Quoniam dicimus quinta die poſt cœlum hominem eſſe cōditum Gen. 1.
ex Moyſis libro, facile etiam ſignificamus ante hunc horum dierum numerum, ne cœlum quidem exſtitiſſe, adeò,
D id quod poſterius eſt, definit quoque & circumſcribit per interuallum, id quod anteceſſit; nempe ſubſtantiam, & exiſtentiam eius, quod tanquam prius concipitur, & conſideratur. Quod ſi non ſatis clarè rem hoc exemplo illuſtrauimus, poſſumus eandem alio euidentius Gen. 15.
demonſtrare: cum legem per Moyſen & 15.
datam, quadringentis & triginta annis poſteriorem eſſe affirmamus, promiſſione illa diuina, quæ ad Abraham facta Act. 7.
eſt, ſi ductò à lege initio, tempus anteactum cogitatione quaſi aſcendendo

percurrere velimus, & tandem ad finem annorum, quos numerauimus, peruenniamus, dilucidè deprehēdemus, quod ante hoc tempus diuina illa promiſſio nondum fuerit: multáque ſuppetunt huius generis exempla, quibus ſigillatim percenſendis ſuperſedebo, tædij vitandi gratia.

Conuenienter igitur alicui modo in prædictis exemplis oſtenſo, oportet, vt diſcutiamus quoque propoſitam quæſtionem: eſt autem iſte, vt quidem aduerſarij ſibi perſuadent: *prius* & *poſterius*, ſeu *antiquius* & *recentius*, de Patris & Filij & Spiritus ſancti ſubſtantia dici; cum ergo Filij generatione tranſcurſa, vt hęreticus iſte nugatur, acceſſerimus ad id interuallum, quod medium interponitur (prout vana Hæreticorum perſuaſio aliquid inter Patrem & Filium ſtatuit) cumque ad extremum illud punctum proceſſerimus, quo iſti intercapedinem illam terminant, iſtic, in ſupremo quaſi culmine, Dei totius vniuerſitatis vitam ſubſiſtentem reperiemus, ex quo neceſſariò conficitur, vt credamus Deum, qui ſemper eſt, ante illud punctum non fuiſſe.

Quod ſi adhuc ambigis, rurſus id exēplis explanabo. Quemadmodum enim quando duabus regulis acceptis, altera maiore, altera minore, fines earumdem æquare volumus, in extremitate exceſſum cognoſcimus: iuxta poſita enim minoris extremitate, exceſſum maioris deprehendimus, & quantū breuiori deſit, mēſura aliqua ſiue vlna, ſiue aliud quippiam ſit, minus cum termino maioris comparantes, indagamus, quantū abſit maior à minore: ita ſi vt aduerſarij volunt, aliquis exceſſus eſt vitæ, & exiſtentiæ Patris reſpectu vitæ & exiſtentiæ Filij, omnino oportet, vt ſit in quodā certo durationis interuallo: at neceſſariò fateri debent hoc non eſſe ſecundum aliquem futuræ durationis exceſſum: Vtrumque enim ſimiliter eſſe immortalem non inficiantur ipſi etiam veritatis hoſtes: ſed diuerſitatem hanc ſecūdum præteritam durationē concipiunt: dum Filij vitam & exiſtentiam, cum Patris vita non æquant, extenſa prorogatáque per interuallum vitæ cogitatione & exiſtimatione de Patre. Cum igitur omne interuallum duplici termino circumſcribatur, oportet, vt & interuallo ab his excogitato, duo hæc ſigna,

A τὸ πέρας, τῶν ἠριθμημένων φθάσωμεν ἐτῶν σαφῶς καταλαμβάνομεν, ὅτι περὶ τοῦ χρόνου τούτου ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία οὔπω ἦν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα λέγειν ἐστί· οἷς τὸ καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι, ὡς ὀχληρὸν παραιτήσομαι.

Κατὰ τοίνυν τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν τοῖς ὑποδείγμασιν εἰρημένων, καὶ τὸν προκείμενον ἐξετάσωμεν λόγον· ἦν δὲ οὗτος κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων ὑπόληψιν τὸ πρεσβύτερον, καὶ νεώτερον ἐπὶ τῆς τοῦ πατρός τε, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
B πνεύματος ὑποστάσεως, ἕτερον ἑτέρου λέγειν εἶναι. οὐκοῦν ἐπειδὰν τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν διαβαίνοντες, καθὼς ὑφηγεῖται ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος· ἔπειτα προσβαίνωμεν τῷ διὰ μέσου διαστήματι, ὅπερ ἡ ματαία τῶν ταῦτα δογματιζόντων οἴησις ὑποτίθεται· τὸ μεταξὺ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς εἶναί τι λογιζομένων, ἐὰν εἰς τὸ ἄκρον ἐκεῖνο σημεῖον φθάσωμεν, ᾧ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ περιγράφουσιν, ἐκεῖ καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἱσταμένην ἐπὶ τὸ ἄνω τὴν ζωὴν εὑρίσκομεν, ὡς ἐξ ἀνάγκης κατασκευάζεσθαι τὸ περὶ ἐκείνου, μηδὲ ἀεὶ ὄντα
C Θεὸν πιστεύειν εἶναι.

ΕΙ δὲ ἀμφιβάλλεις ἔτι, πάλιν τὸν λόγον δι' ὑποδειγμάτων κατανοήσωμεν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ δύο κανόνων, ὅταν ὁ μὲν ἐλάττων, ὁ δὲ ὑπερέχων ᾖ, τὰς βάσεις ἀμφοτέρων ἰσάζοντες ἐν ταῖς κορυφαῖς πλεονάζον ἐπιγινώσκομεν. παραθέντες γὰρ τὸ τοῦ ἐλάττονος πέρας, ἀπ' ἐκείνου τὸ περιττὸν τοῦ ὑπερέχοντος ἔγνωμεν· καὶ ὅσον ἐνδεῖ τῷ βραχυτέρῳ διά τινος μέτρου τὸ λεῖπον πρὸς τὸ πέρας τοῦ μείζονος παρισάζοντες εὕρομεν. εἴτε πῆχυς, εἴτε ὁπόσον οὖν ἐστιν, ὅσον τοῦ ἐλάττονος
D τὸ μεῖζον ἀφέστηκεν, οὕτως εἴ τίς ἐστι κατὰ τὸν τῶν ὑπεναντίων λόγον, τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς, ὡς πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ υἱοῦ πλεονασμός, ἔν τινι ῥητῷ διαστήματι πάντως ἐστί, τοῦτο δὲ οὐκ εἰς τὸ ἐφεξῆς παρατείνειν ἀναγκαίως συνθήσονται. ἀθάνατον γὰρ ὁμοίως ἑκάτερον εἶναι καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογοῦσιν· ἀλλ' εἰς τὸ ἄνω τὴν διαφορὰν ταύτην ἐπινοοῦσιν, οὐκ ἰσοῦντες πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ τὴν ζωήν, ἀλλ' ἐκτείνοντες τὴν περὶ τοῦ πατρὸς ἔννοιαν, τῷ τῆς ζωῆς διαστήματι. ἐπεὶ οὖν διάστημα διπλοῖς πέρασι περιγράφεται πάντως ἀνάγκη πᾶσα, καὶ τοῦ ἐπινοηθέντος παρ' αὐτοῖς διαστήματος, τὰ δύο σημεῖα.

τὰ γνωριστικὰ τῶν περάτων καταληφθῶσιν. ὥσπερ οὖν τὸ ἓν μέρος κατ' αὐτούς, ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς τὴν ἀρχὴν ἔχει, οὕτω καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον, ἑτέρῳ τινὶ πέρατι πάντως συναποληφθήσεται, ᾧ συναπαρτιζόμενον τὸ διάστημα ἑαυτὸ περιγράφει. τί οὖν ἐστι τοῦτο τὸ πέρας αὐτοὶ εἰπάτωσαν. εἴπερ τοῖς ἰδίοις λόγοις ἀκολουθεῖν οὐκ αἰσχύνονται.

Ἀλλ' οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὁ λόγος ἔχει. ὅτι οὐδὲν εὑρήσουσι τὸ ἕτερον μέρος, ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος τοῦ ἀναπλασθέντος παρ' αὐτῶν διαστήματος, εἰ μή τινα πάντως ἀρχὴν ὑπόθοιντο τοῦ ἀγεννήτου, ἀφ' ἧς τὸ μέσον ὡς πρὸς τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν τῷ λόγῳ διαλαμβάνουσι. τοῦτο οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον· ὅτι ὁ μεταγενέστερον τὸν υἱὸν, ἔν τινι διαστηματικῇ παρατάσει τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς λέγων, ὡρισμένην δίδωσι καὶ τῷ πατρὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, τῷ ἐπινοηθέντι κατὰ τὸ μέσον διαστήματι συμπεριγραφομένην· καὶ οὕτως αὐτοῖς εὑρεθήσεται ἡ πολυθρύλλητος τοῦ πατρὸς ἀγεννησία διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς, ὑπ' αὐτῶν τῶν προμάχων τῆς ἀγεννησίας ἐκκλεπτομένη, τὸ ἀγέννητον Θεὸν μὴ ἀεὶ εἶναι λέγειν, ἀλλ' ἀπό τινος ἀρχῆς, τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι κατασκευάζειν· ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχων, ἄναρχος οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ παντὶ τρόπῳ τὸ ἄναρχον τοῦ πατρὸς ὁμολογεῖσθαι προσήκει, μηδὲ τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς ὡρισμένον τι πολυπραγμονείσθω σημεῖον ἀφ' οὗ τοῦ εἶναι ἀρξάμενος τῆς εἰς τὸ ἐπέκεινα τοῦ σημείου ζωῆς ἀποτέμνεται. ἀλλ' ἀρκεῖ κατὰ μόνον τὸν τῆς αἰτίας λόγον προεπινοεῖν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, καὶ μὴ κεχωρισμένην, καὶ ἰδιάζουσαν πάντη τοῦ πατρὸς τὴν ζωὴν, πρὸ τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως· ἵνα μὴ συνεισέλθῃ τῇ ὑπολήψει ταύτῃ διαστηματικόν τι νόημα πρὸ τῆς τοῦ υἱοῦ ἀναδείξεως τῇ ζωῇ τοῦ γεγεννηκότος παραμετρούμενον· ᾧ κατ' ἀνάγκην ἀκολουθήσει, τὸ καὶ τοῦ πατρὸς ἀρχήν τινα τῆς ζωῆς ὑποθέσθαι, καθ' ἣν τὸ ἀναπλασθὲν παρ' αὐτῶν διάστημα προϊὸν ἐπὶ τὸ ἄνω στήσεται συμπεριγράφον αὐτῷ τῆς προεπινοηθείσης τοῦ πατρὸς ζωῆς τὴν ἀρχήν. ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ ὁμολογοῦντας, κἂν τολμηρόν τι φαίνηται· καὶ τὸ σὺν αὐτῷ μὴ ἀρνεῖσθαι, ὑπὸ τῆς ἐν τῇ ὑποθήκῃ γραφῆς πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁδηγούμενοι. ἀπαύγασμα γὰρ ἀϊδίου φωτὸς παρὰ

A tanquam extremitatum indicia, aſſignentur. Quemadmodum igitur ex illorum ſententia, altera quidem pars initium ducit ab ortu vnigeniti Filii, ſic & alteram extremitatẽ altero quodam termino finiri neceſſe eſt, ex quo interuallum illud verum aptumque ſeipſum definit & circumſcribit. Ergo quiſnam iſte ſit terminus, ipſimet exponant, ſiquidem propriam ſuam doctrinam profiteri non erubeſcunt.

Sed res omni ambiguitate caret. Non enim inuenient alteram partem connexam cum altera in conficto ab ipſis B interuallo, niſi admittant & ſtatuant aliquod initium eius, qui omninò eſt ingenitus, omniſque ortus expers, ex quo medium ad Filii vſque generationem cogitatione producant & protrahant. Hoc igitur eſt quod affirmamus, eum qui Filiũ poſteriorẽ aſſerit, ſecundum interualli quandã extenſionẽ Patris vitam & exiſtentiã: ſimiliter quoq; certis ſpatiis & finibus exiſtentiã Patris coarctare: vtpotè circũſcriptam per medium extenſo interuallo, & ſic videmus celebrem illã, paſſimq; iactatam Patris C innaſcibilitatem, per hanc technam & machinationem ab ipſis innaſcibilitatis propugnatoribus euerti, dum aſſerunt, Deum non eſſe ingenitum, ſed à certo quodã initio principium duxiſſe: nam quod initiũ ſuæ exiſtentiæ habet, non caret principio. Quod ſi omni modo confitendũ eſt Patrem principio carere, oportet, vt neq; Filii vitæ definitum & certum terminũ ſtatuas, à quo viuendi principiũ duxerit, vitaque, eo, quod ſupra hunc terminũ eſt, ſpatio, penitus caruerit: ſed ſufficit ſecundũ ſolam princi- D pii rationẽ præintelligere Patrem Filio, neq; Patris vita ſeparatim, & quaſi propria illius, ante Filii generationem ſpectanda eſt, ne animo ſubeat interualli alicuius cogitatio, quod ante Fili generationẽ cum ipſo Patre generante ſimul extiterit: ex quo neceſſariò cõcluditur, etiã vitæ & exiſtẽtiæ Patris principium eſſe admittendũ, à quo confictũ ab iſto interuallum procedens ibidẽ ex ſupera parte finietur: ſecumq; pariter definiet & circũſcribet principiũ præintellectæ, & præexiſtentis vitæ Patris. Verumenimuerò, eum, quem ex Patre procedere confitemur, etiamſi facinus audax videatur: non negemus ſimul cum ipſo eſſe, in hanc ſententiam ab ipſis ſacræ Scripturæ oraculis ducti. Cum enim ab ipſa

Hebr. 1. Sapientia audimus, eum eſſe *ſplendorem æterni luminis*: ſtatim mente concipimus, ipſum ſplendorem, tanquam æquè æternum ac lumen illud princeps, ex quo ſplendor emicuit; dumque cauſam & principium ſplendoris intelligimus, ſimul etiam rationem antiquioris ſeu prioris repudiamus: Quo fit, vt quod piè nobis traditum eſt, inuiolatum cuſtodiatur, dum neque vita Filii priori aliquo interuallo deficit, neque etiam æternitas Patris mutilatur, Filii vita & exiſtentia certè alicuius durationis limitibus incluſa.

Sed fortè dixerit quiſpiam ex aduerſariorum numero, ipſam quoque creaturam omniũ confeſſione certum principium habere, neque tamen res creatas, vt coæternas, opifici ſuo concipi poſſe, neque etiam eas ſuo initio infinitatem diuinæ naturæ terminare, quod nos cum de Patre & Filio diſputamus, tanquam abſurdum, conſequi dicebamus. Itaque neceſſariò concludendum eſſe ob hoc, vel creaturã eſſe coęternam Deo, vel certè ſine ſcrupulo cõcedi poſſe, Filiũ eſſe Patre ſuo poſteriorem: nam ratio interualli æqualiter abſurditatem ſecum affert, quando à creatura ad creatorem ipſum ducitur.

At qui hoc obiicit, is fortè nõ ſatis accuratè & diligẽter dogmate ipſo introſpecto, ex alienis, & omnino nihil ad propoſitũ noſtrum faciẽtibus, contra ea quæ diſſeruim⁹, argumẽta promit. Nam ſi demonſtrare poſſet, aliquid eorũ, quæ ſupra creaturã ſunt, ſubſiſtentiæ ſuæ in puncto alicuius interualli originẽ ducere, ſiq; præterea pro certo, cõmuni omnium approbatione cõſtaret, fieri poſſe, vt etiã ante creaturæ effectionem interualli alicuius ratio cõciperetur: tum fortaſſis non omninò pręter rem foret huiuſmodi argumẽtis demõſtratã de Filio æternitatẽ eludere & oppugnare velle. At cum omniũ rectè ſentiẽtium ſuffragiis & cõſenſione liqueat, entium aliud quidem eſſe creatum, aliud increatum, cumq; veritatis & pietatis diſciplina doceamur, diuinã naturã increatam eſſe, in qua alius quidẽ ſit principiũ, alius ex principio inſeparabiliter ſubſtantiã ſuã accipiẽs, & creatura in interuallo quodã repræſentata continentur, omnis omninò temporalis ordo & ſeries rerum creatarum à tempore comprehenditur: Illa verò anteſecularis, ſeu ante tempus exiſtens natura, caret omni ea diuerſitate, qua alia antiquiora, alia recentiora eſſe ſolent,

A τῆς σοφίας ἀκούσαντες, συνεπιθεωροῦμεν τῇ ἀϊδιότητι τοῦ πρωτοτύπου φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ἀπαυγάσματος ἐννοοῦντες, καὶ τὸ πρεσβύτερον οὐ δεχόμενοι· καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ τῆς εὐσεβείας διασωθήσεται λόγος· οὔτε τῷ υἱῷ τῆς ζωῆς ἐπὶ τὸ ἄνω λειπούσης, οὔτε τῆς ἀϊδιότητος τοῦ πατρὸς ἐν τῷ ὁριστὴν ὑποτίθεσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν ἀρχὴν κολοβουμένης.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν ἐνισταμένων τῷ λόγῳ· ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὁμολογουμένην ἀρχὴν ἔχει, καὶ οὔτε συνεπινοεῖται τῇ ἀϊδιότητι τοῦ δημιουργοῦ τὰ γινόμενα, οὔτε ἵστησι διὰ τῆς ἰδίας B ἀρχῆς τὸ ἀόριστον τῆς θείας ζωῆς. ὥσπερ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς ἐξεταζόμενος ὁ λόγος τὴν ἀτοπίαν ἐπιδείξει, ὡς ἀκόλουθον εἶναι διὰ τοῦτο ἢ τὴν κτίσιν συναΐδιον τῷ Θεῷ, ἢ καὶ τὸν υἱὸν μεταγενέστερον ἀφόβως λέγειν· ὁ γὰρ τοῦ διαστήματος λόγος ὁμοίως ἀποδείξει τὸ ἄτοπον, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως ἐπὶ τὸν πεποιηκότα διαμετρούμενος.

Ὁ δὲ τὸ τοιοῦτον ἀνθυποφέρων, οὐκ ἀκριβῶς τάχα τῇ διανοίᾳ τοῦ δόγματος ἐφιστὰς διὰ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ παντάπασιν ἀκοινωνήτων τοῦ προ- C κειμένου τὴν πρὸς τὰ εἰρημένα ποιεῖται μάχην. εἰ μὲν γάρ τι τῶν ὑπὲρ τὴν κτίσιν δεικνύειν εἶχεν, ἔν τινι διαστηματικῷ σημείῳ τὴν ἀρχὴν ἔχον τῆς ὑποστάσεως, καὶ τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογεῖτο δυνατὸν εἶναι, καὶ τὴν τοῦ διαστήματος ἔννοιαν, καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἐννοεῖν, εἶχεν ἂν ἴσως καιρὸν τὴν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἀποδειχθεῖσαν διὰ τῶν εἰρημένων ἀϊδιότητα τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρήμασιν [illegible] πειρᾶσθαι. ἐπεὶ δὲ πάσαις ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψήφοις ὁμολογεῖται, ὅτι πάντων τῶν ὄντων, τὸ μὲν, διὰ τῆς κτίσεώς ἐστι· τὸ δὲ πρὸ τῆς κτίσεως· καὶ ὅτι ἡ μὲν θεία φύσις ἄκτιστος εἶναι D πεπίστευται· ἐν ᾗ τὸ μὲν αἴτιον, τὸ δὲ ἐξ αἰτίου τὴν ὑπόστασιν ἀδιαστάτως ἔχειν ὁ τῆς εὐσεβείας διδάσκει λόγος, τῆς δὲ κτίσεως ἐν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ θεωρουμένης, πᾶσα χρονικὴ τάξις, καὶ ἀκολουθία τῶν γεγονότων διὰ τῶν αἰώνων καταλαμβάνεται· ἡ δὲ προαιώνιος φύσις ἐκπέφευγε τὰς κατὰ τὸ πρεσβύτερόν τε, καὶ νεώτερον διαφοράς,

τῷ μὴ

τὸ μὴ συνθεωρεῖσθαι τῇ θείᾳ, καὶ μακαρίᾳ ζωῇ, ὅσα περὶ τὴν κτίσιν ἰδίως ὁ λόγος βλέπει. ἡ μὲν γὰρ κτίσις πᾶσα, καθὼς εἴρηται, κατά τινα τάξεως ἀκολουθίαν γεγενημένη, τῷ τῶν αἰώνων διαστήματι συμπαραμετρεῖται· καὶ εἴ τις ἀνίοι τῷ λόγῳ διὰ τῆς τῶν κτισθέντων ἀκολουθίας, ἐπὶ τὴν τῶν γεγονότων ἀρχὴν, τῇ τῶν αἰώνων καταβολῇ περιορίσει τὴν ζήτησιν. ἡ δὲ ὑπὲρ τὴν κτίσιν οὐσία, ἅτε πόρρω τῆς διαστηματικοῦ νοήματος κεχωρισμένη, πᾶσαν χρονικὴν ἀκολουθίαν ἐκπέφευγεν, ἀπ' οὐδεμιᾶς τοιαύτης ἀρχῆς εἰς οὐδὲν πέρας δι' οὐδενὸς τόπου κατά τινα τάξιν διεξοδευομένου περιιοῦσα, ἢ καταλήγουσα. τῷ γὰρ διαβαίνοντι τοὺς αἰῶνας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγονότα, καθάπερ τι πέλαγος ἀχανὲς, ἡ τῆς θείας φύσεως θεωρία τοῖς λογισμοῖς προφανεῖσα, οὐδὲν δίδωσι σημεῖον ἐφ' ἑαυτῆς γνωριστικὸν ἀρχῆς τινος τῷ εἰς τὰ ἐπέκεινα διατείνοντι τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν· ὥστε τὸν πολυπραγμονοῦντα τὸ τῶν αἰώνων πρεσβύτερον, καὶ ἀνιόντα ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων ἀρχὴν, ἐν μηδενὶ στῆναι τῷ λογισμῷ δύνασθαι· ἀεὶ τοῦ ζητουμένου ἀποπροθέοντος, καὶ μηδεμίαν στάσιν τῇ πολυπραγμοσύνῃ τῆς διανοίας ὑποδεδωκότος.

Σαφὴς δὲ ὁ λόγος καὶ τῷ μετρίως ἐπεσκεμμένῳ τὴν τῶν ὄντων φύσιν· ὅτι τῇ μὲν θείᾳ τε, καὶ μακαρίᾳ ζωῇ τὸ συμπαραμετρούμενόν ἐστιν οὐδέν. οὐ γὰρ ἐκείνη ἐν χρόνῳ, ἀλλ' ἐξ ἐκείνης ὁ χρόνος· ἡ δὲ κτίσις ἀπό τινος ὁμολογουμένης πάντως ἀρχῆς ἐπὶ τὸν ἴδιον σκοπὸν διὰ τῶν χρονικῶν διαστημάτων ὁδεύουσα φέρεται· ὡς ταύτης μὲν δυνατὸν εἶναι, καθώς φησί που ὁ Σολομὼν, ἀρχὴν, καὶ τέλος, καὶ μεσότητα διασκοπῆσαι, διὰ τῶν χρονικῶν τμημάτων, τὴν ἀκολουθίαν, τῶν κατ' αὐτὴν σημειούμενον. ἡ δὲ ὑπερκειμένη τε, καὶ μακαρία ζωὴ, ἅτε μηδενὸς συμπροοδεύοντος αὐτῇ διαστήματος, τὸ διαμετροῦν, καὶ διαλαμβάνον οὐκ ἔχει. τὰ μὲν γὰρ γεγονότα πάντα τοῖς ἰδίοις μέτροις ἐμπεριγεγραμμένα κατὰ τὸ ἀρέσκον τῇ σοφίᾳ τοῦ κτίσαντος, οἷόν τινι ὅρῳ τῷ προσήκοντι μέτρῳ, ὡς πρὸς τὴν τοῦ παντὸς εὐαρμοστίαν ἐμπεριείληπται. διὰ τοῦτο κἂν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀνέφικτος ἡ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἔφοδος,

A eo quod in diuina illa, & beata vita minimè quærenda & conſideranda ſint, quæ ratio noſtra in creatura ineſſe conſpicit: nam omnis creatura, ſicut dictum eſt, ſecundum ordinem & ſeriem quandam producta menſuratur duratione temporis, & ſi quis ratione aſcendat per rerum creatarum ordinem ad earumdem principium, indagationem ſuam temporis exortu & conditione circumſcribet. At verò ſubſtantia, quæ ſupra creaturam euecta eſt, tanquam ab omni intercapedine tẽporali libera, omnem temporis ſeriem tranſcendit: à nullo B huiuſcemodi principio, vllo modo ſecundũ ordinẽ procedens, vel in vllum deſinẽs. Ei enim, qui omina tempora, & omnia, quæ in illis cõdita ſunt, percurrit atq; perluſtrat, ipſius diuinæ naturę conſideratio, tanquã immenſum quoddam pelagus mẽti apparebit, nullumq; argumentũ ſuppeditabit, quod alicuius initii indicium ſit ei, qui facultatem ſuam intelligendi in illa vlteriora extendere volet: adeò, vt qui circa temporum maiorem antiquitatem occupatur, & ad primum principium rerum aſcendit, C nuſquam cogitationem ſuam ſiſtere & figere poſſit: ſemper enim id quod inueſtigatur, quodammodo ſubterfugit, nullumque ſtatum & terminum curioſæ inquiſitioni concedit.

Manifeſtum eſt porrò omni illi, qui ſobriè rerum naturã conſiderare ingreditur, nullã rem eſſe, quæ diuinæ illi & beatæ vitæ cõmenſuretur. Nam natura diuina non continetur tempore, ſed ab illa tempus eſt: Creatura verò à certo & noto initio, ad præfixam ſibi metam per temporalia interualla decurrens fertur, D adeò vt eius quidem, quemadmodum ſapiens alicubi Salomon ait, liceat principium finem & medium inuenire, temporariis quibuſdam ſectionibus & diuiſionibus ſeriem eorum, quæ in ipſa ſunt, deſignantia: At ſuprema illa & beata natura, quam nullum temporis ſpatium comitatur, nihil habet, quo menſuretur & cõtineatur. omnia enim, quæ facta ſunt, propriis quaſi ambitibus, diuinæ ſapiẽtiæ arbitratu, deſcripta, tanquam terminis quibuſdã congruẽti modo, ad huius vniuerſitatis decorẽ, & cõcinnam coagmentationem, cõprehenduntur; Quocirca licet humanæ imbecillitati ratio eorum, quæ in creatis rebus apparent, ſit inueſtigabilis,

attamen omnia conditoris potentiâ finita & certis limitibus circűſcripta eſſe, & intra metas creaturæ contineri, minimè dubium eſt. At verò vis efficiens rerum, quæ in ſeipſa rerum creatarum naturam circumſcribit, termino circumſcribente caret, omnemq́; intelligendi vim, quæ ad principium diuinæ naturæ peruenire contendit, intra ſeipſam concludit & terminat, quippè tranſcēdens omnē curioſitatē, & conatū qui ad terminum eius, quod interminatū eſt, penetrare nititur: omnis enim aſcenſus, & mentis contentio poſt temporis, rerumque temporalium interualla, tantum duntaxat euehetur, vt videre poſſit eius, quod quęritur, imperſcrutabilem rationem, ita vt terminus & modus humanarum cogitationum, motionis & actionis, videatur eſſe tempus, & ea, quæ in tēpore ſunt, quæ ſupra hæc poſita ſunt, cogitationibus noſtris inueſtigabilia, & impenetrabilia manent, vtpotè procul ſeiuncta ab omnibus illis, quæ in humanam cogitationem cadere poſſunt: ea enim, quibus neq; figura eſt, neq; locus, neque magnitudo, neq; menſura temporaria, neque aliud quippiā ex his, quę animo comprehēdimus, ſi intelligentia mētis aſſequi velit, neceſſariò tempora, & in his res creatas, ſecundū cognatam & inſitam ſibi cōſuetudinem quæret & apprehendet, ab incomprehenſibili illa natura procul & vndique aberrans.

Puto enim cuiuis, qui vel obiter animum ad hæc aduertere velit, manifeſtū eſſe, vniuerſi huius conditorē, tempora & ſpatia loci, velut interuallū quoddam quo res producēdæ reciperentur, pręparauiſſe, & in illis res omnes creaſſe. Neque enim fieri poteſt, vt aliquid quod vel creatur vel naſcitur, non habeat eſſe ſuū vel in loco vel in tempore. At vero illa nullius indigens & ſempiterna, & quæ omnia ſuo complexu cōprehendit natura, neque in loco eſt, neque in tempore. Sed ante hæc eſt, & ſupra hæc inenarrabili quadam ratione, ipſaque in ſeipſa ſola fide conſpicitur, neq; ſæculis circumſcripta, neque cum tempore decurrens, ſed in ſeipſa conſiſtens & in ſeipſa velut fundata & ſolidata, in qua neque præteritum, neque futurum inuenias: nihil enim ipſius extra ipſam eſt, quo tranſeunte, aliud quidē prætereat, aliud verò futurū ſit. Hæc enim propriæ ſunt affectiones rerum creatarū, ſpei &

A ἀλλ' ὅμως τὸ πεπεράνθαι τὰ πάντα τῇ τοῦ πεποιηκότος δυνάμει, καὶ ἐντὸς εἶναι τῶν τῆς κτίσεως ὅρων οὐκ ἀμφιβάλλεται. ἡ δὲ ποιητικὴ τῶν ὄντων δύναμις τὴν τῶν γεγονότων ἐν ἑαυτῇ συμπεριγράφουσα φύσιν, αὐτὴ τὸ περιέχον οὐκ ἔχει· πᾶν νόημα τὸ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς θείας ζωῆς ἀνελθεῖν ἐπειγόμενον, ἐντὸς ἑαυτῆς κατακλείουσα, καὶ πάσης περιεργίας, καὶ φιλοπραγμοσύνης τῆς πρὸς τὸ πέρας τοῦ ἀορίστου φθάσαι φιλονεικούσης ὑπερεκπίπτουσα. ἅπασα γὰρ ἡ μετὰ τοὺς αἰῶνας ἄνοδος, καὶ διάστασις τοῦ νοῦ τοσοῦτον ὑψωθήσεται μόνον, B ὅσον κατιδεῖν τὸ τοῦ ζητουμένου ἀδιεξίτητον, καὶ ἔοικεν εἶναί τι μέτρον, καὶ ὅρος τῆς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν κινήσεως, καὶ ἐνεργείας, ὁ αἰών, καὶ τὰ ἐντὸς τούτων εἶναι, τὰ δὲ ὑπερκείμενα τούτων, ἄληπτα, καὶ ἀνεπίβατα λογισμοῖς μένει, πόρρωθεν τῆς δυναμένης ὑπὸ κατάληψιν ἀνθρωπίνην ἐλθεῖν καθαρεύοντα. ἐν οἷς γὰρ οὐκ εἶδος, οὐ τόπος, οὐ μέγεθος, οὐ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν καταληπτῶν ἐπινοεῖται ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ καταληπτικὴ τοῦ νοῦ δύναμις ζητοῦσά τινος περιδράξασθαι τοὺς αἰῶνας, καὶ τὴν ἐν τούτοις κτίσιν εἰς τὸ συγγενὲς ἑαυτῇ, καὶ ὁμόφυλον συζητήσει τῆς C ἀλήπτου φύσεως πανταχόθεν ἀπολισθαίνουσα.

Παντὶ γὰρ οἶμαι τοῦτο γνώριμον εἶναι τῷ καὶ μετρίως ἐπεσκεμμένῳ τὰ ὄντα. ὅτι τοὺς αἰῶνας, καὶ τὸν ἐν τούτοις τόπον εἶναί τι χώρημα δεκτικὸν τῶν γινομένων προκαταβαλλόμενος ὁ τῶν ὅλων δημιουργός, ἐν τούτοις κτίζει τὰ πάντα. οὐ γὰρ ἐνδέχεταί τι τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων, ἢ γινομένων μὴ πάντως ἢ ἐν τόπῳ, ἢ ἐν χρόνῳ τὸ εἶναι ἔχειν· ἡ δὲ ἀπροσδεὴς, καὶ ἀΐδιος, καὶ τῶν ὄντων ἐμπεριεκτικὴ φύσις οὔτ' ἐν τόπῳ ἐστίν, οὔτε ἐν χρόνῳ. ἀλλὰ πρὸ τούτων, καὶ D ὑπὲρ ταῦτα κατὰ τὸν ἄφραστον λόγον, αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς διὰ μόνης πίστεως θεωρεῖται, οὔτε αἰῶσι παραμετρουμένη, οὔτε χρόνοις συμπαρατρέχουσα, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσα, καὶ ἐν ἑαυτῇ καθιδρυμένη, οὔτε παρῳχηκότι, οὔτε τῷ μέλλοντι συνθεωρουμένη· οὐδὲ τίν ἐστί τι παρ' αὐτήν, ἔξω αὐτῆς, οὗ παροδεύοντος τὸ μέν τι παρέρχεται, τὸ δὲ μέλλει. ταῦτα γὰρ ἴδια τῶν ἐν τῇ κτίσει τὰ πάθη πρὸς ἐλπίδα, καὶ μνήμην

κατὰ τὴν τοῦ χρόνου διαίρεσιν τῆς ζωῆς διαιζομένοις. ἐκείνη δὲ τῇ ὑψηλῇ, καὶ μακαρίᾳ δυνάμει, ᾗ πάντα κατὰ ἐνεστὼς ἀεὶ πρόσεστιν ἐπίσης, καὶ τὸ προσδοκώμενον ὑπὸ τῆς περιεκτικῆς πάντως δυνάμεως ἐγκρατούμενα καθορᾶται.

Αὕτη τοίνυν ἡ οὐσία ἐστὶν, ἐν ᾗ πάντα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, συνέστηκε. καὶ οἱ καθέκαστον εἶναι μετέχοντες, ζῶμέν τε, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, ἡ ἀνωτέρα μὲν πάσης ἀρχῆς. σημεῖα δὲ τῆς ἰδίας φύσεως οὐ παρεχομένη, ἀλλ' ἐν μόνῳ τὸ μὴ δύνασθαι καταληφθῆναι γινωσκομένη. τοῦτο γὰρ αὐτῆς ἰδιαίτατον γνώρισμα, τὸ πάντος χαρακτηριστικοῦ νοήματος, ὑψηλοτέραν αὐτῆς εἶναι τὴν φύσιν. ἡ τοίνυν κτίσις διὰ τὸ μὴ τὸν αὐτὸν τῷ ἀκτίστῳ λόγον ἔχειν, αὐτῷ τούτῳ τῆς πρὸς τὸν πεποιηκότα συγκρίσεώς τε, καὶ κοινωνίας χωρίζεται, τῇ κατὰ τὴν οὐσίαν λέγω διαφορᾷ, καὶ τῷ, ἴδιον ἐφ' ἑαυτῇ τὸν παραστατικὸν τῆς φύσεως ἐπιδέχεσθαι λόγον, οὐδὲν ἐπικοινωνοῦντα τῷ ἐξ οὗ γέγονεν. ἡ δὲ θεία φύσις πάντων τῶν ἰδιαζόντως ἐπιθεωρουμένων τῇ κτίσει σημείων ἀλλοτρίως ἔχουσα, κάτω ἑαυτῆς καταλείπει τά τε χρονικὰ τμήματα, τὸ πρεσβύτερον λέγω, καὶ τὸ νεώτερον, καὶ τὰς τοπικὰς ἐπινοίας· ὡς μήτε ἀνώτερον ἐπ' αὐτῆς τι κυρίως λέγεσθαι. πᾶν γὰρ τὸ νοούμενον ἐπὶ τῆς ἀκτίστου δυνάμεως, ἄνω ἐστὶ, καὶ ἀρχή ἐστι, καὶ τὸν τοῦ κυριωτάτου λόγον ἐπέχει.

Ἐπεὶ οὖν δέδεικται διὰ τῶν εἰρημένων μὴ ἐν τῇ κτίσει τὸν μονογενῆ υἱὸν, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα διερευνᾶσθαι· ἀλλ' ἄνω τῆς κτίσεως πιστεύεσθαι εἶναι· ἡ μὲν κτίσις ἐπί τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς διὰ τῆς φιλοπραγμοσύνης τῶν τὰ τοιαῦτα ζητεῖν φιλονεικοτέρων ἴσως καταληφθήσεται. τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην, οὐδὲν ἂν διὰ τούτων μᾶλλον εἰς γνῶσιν ἔλθοι, οὐδενὸς ἐν αὐτῷ σημείου δεικτικοῦ πρὸ τῶν αἰώνων εὑρισκομένου. Εἰ οὖν ἐν τῇ ἀκτίστῳ φύσει νοεῖται τὰ θαυμαστὰ πράγματά τε, καὶ ὀνόματα. ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ἐστι δυνατὸν, ὅπερ ἐπὶ τῶν κάτω περιεργαζομένη, καὶ πολυπραγμονοῦσα καταλαμβάνει ἡ ἔννοια· ἕτερον ἑτέρου συγκριτικῶς ὑποτιθεῖσα, διά τινος χρονικοῦ διαστήματος, τοῦτο καὶ ἐπὶ

A memoriæ cauſſa, vita variè diuiſa, ſecundum diuiſionem temporis. At in illa ſuprema & beata poteſtate, cui omnia æqualiter de præſenti adſunt, etiam id quod futurum eſt, ob illam infinitam comprehendendi vim ineſſe conſideratur.

Ipſa itaque eſt ſubſtantia, in qua, vt Apoſtolus ait, omnia conſtituta ſunt, etiam ſingularia, *in qua viuimus, mouemur, & ſumus*: quæ omni principio ſuperior eſt, neque vlla ſuæ naturæ argumenta præbet, ſed hac ſola nota cognoſcitur, quod comprehendi nequeat: nam hæc nota ei eſt, quàm maximè propria, omni B nota omnique charactere ad intelligendum accõmodato ſuperiorẽ eſſe. Creatura igitur eo ipſo, quod ſua in ratione cum increato non conuenit: à comparatione & cõmunione ſui conditoris ſecernitur, diuerſitate, inquam, ſubſtãtiæ, quodque in ſeipſa exhibeat rationem quaſi demõſtratricem, quòd cum eo, ex quo extitit, nihil commune poſſideat. At verò diuina natura procul abeſt ab omnibus illis proprietatibus & cognoſcendi indiciis, quæ creaturis ineſſe cõſiderãtur: hinc & infra ſe relinquit omnis temporis ſectiones, prius dico & poſte- C rius, omnes de loco cogitationes, vt nec ſuperius de ea propriè affirmari queat. Omne enim quod ſpectatur in increata illa natura, ſupra eſt, & principium eſt, & rationem rei maximè propriè dictæ habet.

Act. 17.

Cum igitur hactenus demonſtratum ſit, vnigenitũ Filium & Spiritũ ſanctum non inter creaturas quæri, ſed ſupra omnes creaturas euectos credi debere: fieri fortaſſis poterit, vt creaturę per ſtudium & contentionem eorum, qui circa hæc talia laborioſè occupantur, principium propriũ reperiatur, at quod ſupra crea- D turæ ſortem eſt, id hoc modo & medio nunquam ſub cogitationẽ cadet, cum nullum indicium, quo, ad cognitionem quaſi manu ducamur, in eo, ante temporis ortũ liceat inuenire. Si ergo in increata illa natura non modò res, ſed & nomina miranda ineſſe cogitantur, Pater videlicet & Filius, & Spiritus ſanctus, quomodo fieri poteſt, vt quod mens curioſa, & pluribus quàm par eſt intẽta, in his rebus inferioribus animaduertit, vt ſcilicet altera alteri collata ſuperior ſit & prior, ſecundum aliquam temporis durationem: hoc etiam in

increata illa & æterna natura ineſſe exi- A ſtimet: in qua Pater principii expers, & ingenitus, & ſemper Pater cõcipitur, ex ipſo autẽ vnigenitus Filius, ſine vlla interruptione & diuulſione, vnà cũ Patre intelligitur, cum ipſo verò & per ipſum, antequã neſcio quod inane, & quiddam non ſubſiſtẽs, tanquam mediũ interueniret, ſtatim etiã & coniunctim Spiritus ſanctus cõcipitur, non poſterior Filio ſecundũ ſuã ſubſiſtentiam, quaſi poſſit aliquando vnigenitus Filius intelligi abſq; Spiritu ſancto, qui & ipſe ex vniuerſorum Deo ſui ſubſiſtentiæ originem habet, à quo etiam Vnigenitum illud lu- B men eſt de vero lumine reſplendens: neque diuerſitate durationis, neque natura à Patre vel Vnigenito ſeparatur. Durationis namque intercapedo non eſt in ſempiterna illa natura, neque vlla naturæ diuerſitas: Neque enim fieri poteſt, vt increatum ab increato, quo ad naturam, diuerſum ſit. Eſt autem Spiritus ſanctus increatus, quemadmodum ſuperiori diſputatione demonſtratũ eſt.

Cum igitur hæc ita ſeſe habeant, conſenſu omnium illorum, qui veræ & ſanæ fidei ſimplicitatem amplectuntur, C non niſi intempeſtiuum apparet, Filii cum Patre coniunctionem diſſoluere velle per id, quod eſt creaturæ, quaſi neceſſe ſit, vel huic etiam aliquid coæternum, vel certè Filiũ Patre poſteriorem fore. Nam generatio Filii tempore non concluditur, neque creatura tempore antiquior eſt. Itaque nullo modo conuenit naturam indiuiſam & inſeparatã partiri & diſſecare, & inter cauſam omnium rerum effectricem, intercapedinem quandam durationis cogitatione interiicere, vt ſcilicet affirmetur aliquando non fuiſſe illum, qui omnibus D fuit auctor, vt ſint.

Verum ergo eſt, quod aſſeruimus, nempe, quòd cum Patris innaſcibilitate vnigeniti Filii æternitas naſcibiliter coniuncta conſideretur: ſi quis putet interuallum interceſſiſſe, quo generatio Filii à Patris vita ſeparetur, is hoc ipſo etiam Deo vniuerſorum principium vitæ & ſubſiſtentiæ attribuat, quod abſurdiſſimum eſt. Nihil verò prohibet creaturam, vtpotè à ſuo creatore diuerſam, conſiderari tanquam à proprio quodam initio procedentem, vt diximus, quod in illam immortalem & æternam naturam nullo pacto conuenire poteſt:

A τῆς ἀκτίστου καὶ προαιωνίου νομίζειν οὐσίας εἶναι· ἐν ᾗ πατὴρ μὲν ἄναρχος, καὶ ἀγέννητος, καὶ ἀεὶ πατὴρ νοεῖται· ἐξ αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἀδιαστάτως ὁ μονογενὴς υἱὸς τῷ πατρὶ συνεπινοεῖται· δι᾽ αὐτοῦ δὲ, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ, πρίν τι κενόν τε, καὶ ἀνυπόστατον διὰ μέσου παρεμπεσεῖν νόημα, εὐθὺς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συνημμένως καταλαμβάνεται· οὐχ ὑστερίζον κατὰ τὴν ὕπαρξιν μετὰ τὸν υἱόν· ὥστε ποτὲ τὸν μονογενῆ δίχα τοῦ πνεύματος νοηθῆναι· ἀλλ᾽ ἐκ μὲν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, καὶ αὐτὸ τὴν αἰτίαν ἔχον τοῦ εἶναι, ὅ- B θεν καὶ τὸ μονογενές ἐστι φῶς· διὰ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκλάμψαν· οὔτε διαστήματι, οὔτε φύσεως ἑτερότητι τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ μονογενοῦς ἀποτέμνεται. διάστημα μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως οὐκ ἔστιν· ἡ δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν διαφορὰ οὐδεμία. οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον διαφορὰν ἐννοῆσαι· ἄκτιστον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καθὼς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἀποδέδεικται λόγοις.

Τούτων οὕτως ἔχειν ὑπειλημμένων παρὰ πᾶσι τοῖς καταδεχομένοις τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ C ἁπλουστέρου κηρύγματος, ἵνα καιρὸν ἔχῃ τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα συνάφειαν διὰ τῆς κτίσεως διαλύειν πειρᾶσθαι· ὡς ἐπάναγκες εἶναι ἢ, καὶ ταύτῃ συναΐδιον, ἢ καὶ τὸν υἱὸν μεταγενέστερον οἴεσθαι. οὔτε γὰρ ἡ γέννησις τοῦ μονογενοῦς ἐντὸς τῶν αἰώνων. οὔτε ἡ κτίσις πρὸ τῶν αἰώνων, ὥστε οὐδενὶ τρόπῳ προσήκει τὴν ἀδιάστατον φύσιν καταμερίζεσθαι· καὶ μεταξὺ τῆς πάντων ποιητικῆς αἰτίας, διαστηματικήν τινα παρενείρειν ὑπόνοιαν ἐν τῷ λέγειν, ποτὲ μὴ εἶναι τὸν πᾶσι δεδωκότα τὸ εἶναι.

D

Οὐκοῦν ἀληθὴς ὁ προαποδεδομένος λόγος· ὅτι τῇ μὲν ἀγεννησίᾳ τοῦ πατρὸς, ἡ τοῦ μονογενοῦς ἀϊδιότης γεννητῶς συνεπινοεῖται· εἰ δέ τι διάστημα μεταξὺ νομισθείη, ᾧ ἡ γέννησις τοῦ υἱοῦ τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς διατέμνεται· τούτῳ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ ὁρισθήσεται· ὅπερ ἄτοπον, τὴν δὲ κτίσιν κωλύει οὐδὲν ἄλλό τι οὖσαν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν παρὰ τὸν κτίσαντα ἀπό τινος ἰδιαζούσης νοηθῆναι ἀρχῆς, καθὼς ἔφαμεν, κατ᾽ οὐδὲν τῇ ἀκηράτῳ, καὶ προαιωνίῳ φύσει συμβαινουσαν·

τὸ γὰρ ἐκ μὴ ὄντων, ἢ ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐκ μὴ φαινομένων, οὐρανὸν, ἢ γῆν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων γεγενῆσθαι λέγειν, οὐδεμίαν τῷ ποιητῇ τῶν ὅλων ἀδοξίαν περιτρίβεται· ἐπεὶ καὶ μεμαθήκαμεν παρὰ τῆς θείας γραφῆς, μήτε ἐξ ἀϊδίου ταῦτα εἶναι, μήτε εἰσαεὶ διαμένειν. εἰ δέ τι τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι πεπιστευμένων, μὴ ἀεὶ συνυπάρχειν τῷ πατρὶ πιστευθείη, ἀλλά τις κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον ἐπινοηθείη διάνοια γυμνοῦσά ποτε τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν τῆς τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξης, οὐδὲν ἕτερον, ἢ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ θείου πράγματός τε, καὶ νοήματος, κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον, ὁ Θεὸς κεχωρισμένος ἐπιδειχθήσεται. Εἰ δὲ ἀεὶ ἔνδοξος ὁ πατὴρ, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων· δόξα δὲ τοῦ πατρὸς ὁ προαιώνιος υἱὸς, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ δόξα τὸ τοῦ Χριστοῦ πνεῦμα, τὸ ἀεὶ συνθεωρούμενον τῷ υἱῷ, καὶ τῷ πατρὶ, πόθεν ὁ σοφὸς οὗτος, καὶ ἐκ ποίας παιδεύσεως τὸ πρεσβύτερον ἐν τοῖς ἀχρόνοις, καὶ τὸ τιμιώτερον ἐν τοῖς κατὰ φύσιν τιμίοις ἀποφαίνεται· συγκριτικῶς ὑπερτιθεὶς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς προτιμήσεως, τὸ ἐφεξῆς ἀτιμάζων; ἡ γὰρ ἀντιδιαστολὴ τοῦ τιμιωτέρου φανερωτέρα πάντως ἐστὶν, εἰς ὅ, τι φέρει.

Οἷα δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐπάγει, καὶ τὰ ἀκόλουθα· ἅ τε φησὶ τὰς αὐτὰς ἐνεργείας τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελουσῶν, καὶ τῶν παρηλλαγμένων ἔργων, παρηλλαγμένας, καὶ τὰς ἐνεργείας ἀποφαινόντων. καλῶς ὁ γεννάδας ἦλθεν ἐπὶ τὸ ἄμαχον συνηγορίαν τοῦ λόγου· αἱ αὐταὶ ἐνέργειαι, τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελοῦσι φησί. ἴδωμεν τοίνυν ἐπὶ τῶν παραδειγμάτων τὸν λόγον, μία τοῦ πυρὸς ἡ διὰ τοῦ θερμαίνειν ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ἔργα οἵαν ἔχει τὴν συμφωνίαν, ἐπισκεψώμεθα. τήκεται ὁ χαλκός· ὁ πηλὸς πήγνυται· ὁ κηρὸς ἀναλίσκεται· τὰ λοιπὰ τῶν ζώων εἰ ἐν αὐτῷ γένοιτο, φθείρεται· ἡ σαλαμάνδρα ζωογονεῖται· τὸ, στυππεῖον καίεται· τὸ ἀμίαντον, ὥσπερ ἐν ὕδατι τῇ φλογὶ καταπλυνεται. τοσαύτη ἡ ταυτότης τῶν ἔργων ἐκ τῆς μιᾶς ἐνεργείας. τί δὲ ὁ ἥλιος; ἆρ' οὐχὶ καὶ αὐτὸς, ἐκ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ὁμοίως ἐπιθάλπων τὰ πάντα· τὸ μέν τι τῶν φυτῶν αὔξησι· τὸ δὲ καταμαραίνει,

A Dicere enim *ex non entibus*, vel, vt Apoſtolus ait, *ex non apparentibus*, vel inuiſibilibus cœlum vel terram aut aliquid eorum, quę in creaturatum ordine cenſentur, extitiſſe, nullam iniuriam vniuerſorum conditori adfert: cum ex ſcriptura compertum nobis ſit, hæc neque ab æterno fuiſſe, neque in æternũ fore. At ſi quid eorum, quæ in Trinitate ineſſe creduntur, credatur non ſemper Patri coexſtitiſſe: & ſi, conuenienter hæreticorum inſtitutis & placitis, admittatur eiuſcemodi cogitatio, quæ Deum omnium gloria Filii & Spiritus ſancti denudet & ſpoliet, tunc nihil aliud ſequitur ex hæreticorum iſtorum B opinione, quàm quod Deus omni bonitate & diuinitate, diuinitatique competente exiſtimatione ſpoliatus apparebit. At ſi ſuam gloriam ſemper habet Pater, qui eſt ante ſecula, gloria vero Patris eſt æternus Filius, ſimiliter & Filii gloria Spiritus ſanctus, qui vnà cum Filio & Patre ſemper conſideratione cernitur, vndénam ſapientiſſimus iſte, & ex quali diſciplina in æternis temporiſque expertibus ſtatuit prius & antiquius, & honorabilius ſeu dignius in iis, quæ ſua natura ſunt æquè honorabilia & digna, vnum alteri per comparatio- C nem præferens, qui hoc ipſo, quod primas honoris vni defert: ſic quod deinceps eſt inhonorat & iniuria afficit: nam quorſum tendat diſtinctio iſta præſtantioris & honorabilioris neminem latet. — Hebr. 11.

Iam verò qualia ſunt quæ his ſubiungit, cum affirmat, *eaſdem operationes eadem opera efficere, & mutatis operibus mutatas etiam operationes conſpici*: Opportunè profectò egregius iſte ad inexpugnabilem orationis ſuæ defenſionem ſe confert. *Eadem operationes*, inquit, *eadem etiam opera efficiunt*. Videamus igitur quam verum hoc ſit, allatis exemplis. Vna ignis D operatio eſt calefacere: diſpiciamus igitur, qualem conuenientiam habeāt huius operationis opera. Calore liqueſcit æs, lutum indureſcit, cera conſumitur: Reliqua animantia ſi in igne ſint corrumpuntur, at ſalamandra viuificatur: ſtupa ardet. Amiantum (ſeu amiantus, nomen gemmæ) flammâ, velut aquâ, purgatur. Tanta eſt ſimilitudo operum eiuſdem operationis. Quid vero ſol? an non & ipſe eadem ſua vi & potentia omnia æqualiter fouens, plantarum quidẽ aliam auget, aliam verò exſiccat,

A mutato operationis fine pro materiæ ſubſtratæ conditione & qualitate. Illam enim plantam, quæ ſupra petram eſt, arefacit, at eam, quæ altas in terra egit radices, patulis vbique ramis diffundit. Quod ſi opera naturæ mente luſtrare, & quid in corporibus natura agere ſoleat, obſeruare velis, clarius intelliges, quam circumſpectè iſte dixerit. *Eandem operationem eadem efficere opera.* Vna operatio eſt cauſa conceptionis, ſed compoſitio eius, quod intus fit & conſtituitur, varia eſt & multiformis, vt nulli facilè ſit enumerare diuerſitatem omniũ earum, quæ in corpore inſunt, qualitatum. B Infantibus vna itidẽ operatio eſt, lactis attractio & exſuctio. At quis varietatem effectuum talis alimenti percenſeat? quod tanquã per canales ex ore in meatus deſtinatos deſcendit: nutriendi verò & alterandi facultas vnicuique membrorum conuenienter lac adducit: ſexcentis modis per cõcoctionem alimentum illud ſubigens & diuidens, & cuilibet ex ſubiectis membris ſimile cognatumque conſentanea ratione efficiens. Nam ex eodem alimento aluntur & augentur arteriæ, venæ, cerebrum, meninges ſeu membranæ, medulla, C oſſa, nerui, muſculi, tendines, caro, extremitas ſeu ſuperficies, chondri, adeps, capilli, vngues, ſudores, halitus, pituita, bilis, & ſi quæ alia ſuperflua & inutilia ex eadem cauſa exiſtunt. Si membra intuearis, quorum alia ſunt organica, alia ſenſibus deſeruientia, alia aliter molem hanc corporis conſtituentia, videbis, & hæc ex vna nutrimenti operatione in talem & tantam diuerſitatem excreſcere. Si quis res manu & arte factas contemplari cupiat, inueniet etiam in his, quam inconſideratè hoc, quod contraria ſententia vult, aſſertum ſit: vnam enim vt plurimum in iis, qui manu laborant, D in omni arte videmus operationem, ipſam, inquã, manus motionem: at diſpiciamus quænam ſit ſimilitudo effectuum. Quid commune & ſimile habet templi exſtructio, cum veſtis confectione, arte vtrobique per manus motionem operante? Manum mouet, tam qui muros perfodit, quam qui puteum fodit, ex terra eruitur metallũ, quo homo occiditur, & omnia ſua efficere conatur homo motione manus. Nã miles in bello manu cædẽ & ſtragem ſuorum hoſtium edit: & agricola manu per li-

πρὸς τὴν ὑποκειμένην δύναμιν ὑπαλλάσσων τῆς ἐνεργείας τὸ τέλος. τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐξήρανε, τὸ δὲ ἐκ τῆς βαθείας γῆς, ἑκατοντάρχουν ἐποίησεν. εἰ δὲ εἰσέλθοις εἰς τὰ τῆς φύσεως ἔργα, καὶ ἴδοις ἐν τοῖς σώμασιν ὅσα φιλοτεχνοῦσα ἐργάζεται, μᾶλλον ἂν τὸ περιεσκεμμένον κατίδοις τοῦ λέγοντος, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐνέργεια τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελεῖ. μία ἐνέργεια τῆς συλλήψεώς ἐστιν ἡ αἰτία· ἀλλὰ τὸ σύγκριμα τοῦ ἔνδον οἰκονομουμένου πολυειδές, ὡς ἂν μὴ δυνηθῆναι ῥᾳδίως τινὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐν τῷ σώματι ποιοτήτων ἀπαριθμήσασθαι. μία πάλιν ἐνέργεια ἐπὶ τῶν νηπίων ἡ τοῦ γάλακτός ἐστιν ὁλκή· τὸ δὲ ποικίλον τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τοιαύτης τροφῆς; τίς ἂν διεξέλθοι λόγος· ἡ μὲν γὰρ καθάπερ διὰ σωλῆνος ἐκ τοῦ στόματος ἐπὶ τοὺς ἀποκριτικοὺς διεξέρχεται πόρους· ἡ δὲ ἀλλοιωτικὴ τῆς φύσεως δύναμις, ἑκάστῳ τῶν μελῶν καταλλήλως προσάγει τὸ γάλα διὰ τῆς πέψεως εἰς μυρίας διαφορὰς τὴν τροφὴν κερματίζουσα, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις ὁμοφυὲς ἀπεργαζομένη τὸ ἑκάστῳ κατάλληλον. ἐκ γὰρ τῆς αὐτῆς τρέφονται βρώσεως ἀρτηρίαι, φλέβες, ἐγκέφαλος, μήνιγγες, μυελός, ὀστᾶ, νεῦρα, σύνδεσμος, τένοντες, σάρκες, ἐπιφάνεια, χόνδροι, πιμελαί, τρίχες, ὄνυχες, ἱδρῶτες, ἀτμοί, φλέγμα, χολή, καὶ ὅσα λοιπὰ περιττά, καὶ ἄχρηστα τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐξῆπται. κἂν τὰ τῶν μελῶν εἴπῃς ὀνόματα, τά τε ὀργανικά, καὶ τὰ αἰσθητήρια, καὶ ὅσα ἄλλα πληροῖ τὸν τοῦ σώματος ὄγκον, ἐκ μιᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς κατὰ τὴν τροφὴν ἐνεργείας εἰς τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἀλλοιοῦται. εἰ δέ τις καὶ τὰς τέχνας ἀναλογίσαιτο, εὑρήσει καὶ διὰ τούτων τὸ κατεξητασμένον τοῦ δόγματος· μίαν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν διὰ χειρός τι ποιούντων ἐπὶ πάσης τέχνης ὁρῶμεν ἐνέργειαν· αὐτὴν λέγω τῆς χειρὸς τὴν κίνησιν· ἀλλά τις ἡ κοινωνία τῶν ἀποτελεσμάτων σκοπήσωμεν. τί κοινὸν ἔχει ναοῦ κατασκευὴ πρὸς ἱμάτιον; τῆς ἐν ἑκατέρᾳ τέχνης κινήσει χειρὸς ἐνεργουμένης. κινεῖ τὴν χεῖρα καὶ ὁ τοιχωρύχος, κινεῖ καὶ ὁ φρεωρύχος· καὶ γῆ μεταλλεύεται. καὶ φονεύεται ἄνθρωπος κινήσεως χειρὸς ἔργα τὰ πάντα. ὅ τε γὰρ πολεμιστὴς ἐπὶ τῆς μάχης, διὰ χειρὸς ἐνεργεῖ τὴν τῶν ἐναντίων σφαγήν· καὶ ὁ γεωπόνος πάλιν τῇ χειρί, διὰ τῆς δικέλλης

ἐπιθρύπτει τὴν βῶλον. πῶς οὖν ἡμῖν ὁ δογματιστὴς ἀποφαίνεται τὰς αὐτὰς ἐνεργείας τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελεῖν· ἐὰν δὲ δοθῇ τι, καὶ ἀληθὲς ἔχειν τὰ εἰρημένα, πάλιν καὶ διὰ τούτου τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν οἰκεῖον τοῦ τε υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν πλέον συνίσταται. εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν ἐνεργειῶν παραλλαγὴ, ὡς ἄλλως μὲν τοῦ πατρὸς, ἑτέρως δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ δοκοῦν ἐργαζομένου, καλῶς εἶχεν ἐκ τοῦ παρηλλαγμένου τῶν ἐνεργειῶν, καὶ τὸ τῆς ἐργασθείσης ὑφ' ἑκατέρου τούτων οὐσίας παρηλλαγμένον τεκμαίρεσθαι. εἰ δὲ ᾧ τρόπῳ ἐνεργεῖ ὁ πατὴρ, πάντα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ, κατά τε τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου φωνὴν, καὶ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον. οὐ γὰρ ὁ μὲν ἀσωμάτως, ὁ δὲ διὰ σώματος· οὐδὲ ἐκεῖνος μὲν ἐκ τῆς δέ τινος ὕλης, ἐκ δὲ τῆς ἑτέρας ὁ ἕτερος· οὐδὲ ἐν χρόνῳ, οὐδὲ ἐν τόπῳ ἄλλος ἄλλῳ τὸ δοκοῦν κατεργάζεται· οὐδ' αὐτῶν ὀργάνων διαφοραὶ τὸ παρηλλαγμένον κατασκευάζουσιν. ἀλλ' ἀρκεῖ μόνη θελήματος κίνησις, καὶ προαιρέσεως ὁρμὴ, σύνδρομον ἔχουσα, καὶ ἐπακολουθοῦσαν πρὸς τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν τὴν ὑφεστῶσαν τὰ πάντα δύναμιν· καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοίως, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα κατ' αὐτὸ τῆς ἐνεργείας τὸ εἶδος ἐργάζονται, πῶς ἔστι τὴν κατὰ τὰς οὐσίας διαφορὰν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος ἀποδεικνύειν οἴεται διὰ τοῦ παρηλλαγμένου τῆς τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ ἐνεργείας ἀπ' ἀλλήλων χωριζομένης. τοὐναντίον γὰρ καθὼς ἔφαμεν, κατασκευάζεται. ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς τρόπος τῆς τῶν ἐνεργειῶν παραλλαγῆς ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ θεωρεῖται, καὶ τὸ μηδεμίαν ἐν ταῖς οὐσίαις τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος εἶναι διάστασιν, ἐν τῇ ταυτότητι τῆς ὑποστησάσης δυνάμεως ἐπιδείκνυται, καθὼς καὶ ἡ τοῦ λογογράφου μαρτυρία βεβαιοῖ τὸν λόγον, οὕτως ἐπὶ λέξεως ἔχουσα· ἅτε φησὶ τῶν ἐνεργειῶν τὴν ταυτότητα τῶν ἔργων ἀποτελουσῶν. ὥστε εἰ ταυτότης ἐπιτελεῖται τῶν ἔργων ἐν τῇ τῆς ἐνεργείας ὁμοιότητι· ἔργον δὲ κατ' αὐτοὺς τοῦ μὲν πατρὸς ὁ υἱὸς, τούτου δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ ὁμοιοτροπία τῆς τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ ἐνεργείας, τὴν ταυτότητα πάντως τῆς ἀποτελεσθείσης οὐσίας ἐνδείξεται.

Ἀλλὰ προστίθησι καὶ τὴν παρηλλαγμένων ἔργων παρηλλαγμένας καὶ τὰς ἐνεργείας ἐμφαινόντων. πάλιν τοίνυν καὶ τοῦτο σκοπήσωμεν τίνι τὸ ἰσχυρὸν ὁ

A gonem glebas frangit. Quomodo igitur hæreticus iſte affirmat, earumdem operationum eoſdem eſſe effectus, & licet concederemus à veritate aliena non eſſe, quæ dicit, tamen ex his etiam rectè confirmari poſſet, Filii cum Patre, & Spiritus ſancti cum Filio conuenientia in natura. Nam ſi eſſet aliqua operationum mutatio, vt aliter quidẽ Pater, aliter autem Filius, id, quod ſibi videretur, ageret, rectè ex mutatione & varietate operationum concluderetur diuerſitas effectuum, qui ab vtroque producti eſſent. B At ſi eo modo, quo Pater operatur omnia, Filius itidem omnia facit, vt ipſe Dominus teſtatus eſt, & res ipſa poſtulat (non enim vnus modo incorporeo, alter corporeo, neque ille ex hac materia, ex alia verò alius: neque alius alio tempore vel loco, quàm alius, id, quod vult efficit, ſed neque inſtrumentorũ diuerſitas hic reperitur, quæ diuerſitates arguat, quia ſufficit ſola voluntatis motio, & electionis appetitio quæ coniunctam habet, & quaſi comitem ad rerum effectionem, vim illam & facultatem, quæ rebus omnibus ſubſisten- C tiam tribuit.) Si igitur in omnibus ſimiliter Pater, à quo omnia, & Filius, per quem omnia, eadem operationis ſpecie *Hebr. 1. Ioan. 1.* operantur, quomodo iſte diuerſitatem ſubſtantiæ in Patre & Filio colligit ex diuerſitate operationis eoſdem à ſe mutuò ſeparantis? contrariũ enim, vt antea diximus, conficitur, cum namque nullus modus diuerſarum operationum in Patre & Filio appareat: fit, vt etiam in ſubſtantia Patris & Filii, nulla ſit diſcretio ſeu diſtantia, quod attinet ad effectricis potentiæ identitatem: cui rei accedit ipſius declamatoris (Eunomii) D teſtimonium, ita ſe verbatim habens: *iiſdem operationibus, eadẽ quoque opera efficientibus.* Itaque ſi eadem opera ex iiſdem operationibus prodeunt, opus vero Patris, ipſorum quidem iudicio, eſt Filius, huius vero Spiritus ſanctus, ſimilitudo operationis, quæ in Patre & Filio eſt, productæ quoque ſubſtantiæ identitatem euidenter euincet.

Addit, *diuerſa opera diuerſitatem operationum indicare.* Ergo diſpiciamus, quantum roboris in hac aſſertione

inſit, idque ſi placet, perſpicuis exemplis comprobemus. An non vna eſt præcepti operatio eius, qui vniuerſum mundum, & omnia, quæ illius complexu continentur, ſolâ voluntate condidit? *Ipſe enim dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt.* (Pſal 148.) An non mandatum hoc omnibus ęqualiter eſſentiam dedit, ſoláque voluntas ſatis fuit, vt id, quod non erat, procrearetur? Quomodo igitur, cum ex vna mandati huius operatione, tanta rerũ diuerſitas extiterit, iſte quaſi oculis clauſis nihil vidẽs, affirmat, operum varietatem, diuerſitatem quoque operationis arguere? è contrario enim oportebat, omnia, quę in hoc mundo viſuntur, eiuſdem ſpeciei eſſe, ſi, vt ſectarius iſte tradit, diuerſitate operum, etiam diuerſitas operationum demonſtratur. An res iſtas omnes vt æquales intuetur, in ſolo autem Patre & Filio inæqualitatem deprehendit?

Igitur, ſi non prius, ſaltem iam inſpiciat eam, quæ in elementis ineſt differentiã, & quomodo quodlibet eorum, quæ ad mundi conſtitutionem concurrunt, ad contrarias partes agatur. Nam leuia ſurſum tendunt; grauia deorſum: & alia quidem ſemper conſiſtunt, alia perpetuò mouentur. Et inter ea quæ mouentur, alia immutabilẽ motionem habent, vt cœlum & planetæ, quorum curſus ſemper eodem reflectitur. At illa, quæ circumquaque diffunduntur, ſemper vt ſors fert, aguntur, vt aër, mare, & quidquid liquida natura conſtat. Quid verò attinet explicare, quomodo calidum frigido aduerſetur, aut humido ſiccum; & quomodo id, quod ſupra eſt, ab eo, quod infra eſt, diſtet? Quantas porrò in animalibus cernere eſt à natura inſitas diſſimilitudines? Et quæ hominis lingua enumeret omnes illas diuerſitates, quæ in plantis ſeſe offerunt, quoad figuram, magnitudinem, fructuumque & qualitatum diuerſitates?

At ſapientiſſimus iſte Magiſter diſſimilium & diuerſorum operum, diſſimiles quoque & diuerſas ſtatuit operationes: idque vel quia formam diuinæ operationis necdum intellexit, de qua ſacra Scriptura teſtatur, *Verbo mandati eius omnia condita eſſe*: vel quia ad rerum creatarum differentiam cæcutit, & tamen de diuinis dogmatibus vſque adeò

A λόγος ἔχει; καὶ εἰ δοκεῖ διὰ τῶν ἐναργῶν ὑποδειγμάτων ταῦτα κατανοήσωμεν. ἆρ' οὐχὶ μία ἐστὶν ἡ τοῦ προστάσσειν ἐνέργεια τοῦ πάντα τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συστησαμένου διὰ μόνου θελήματος· αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· οὐκ ἐπὶ πάντων ὁμοίως οὐσιώθη τὸ πρόσταγμα, καὶ ἤρκεσεν ἡ βούλησις μόνη, τὸ μὴ ὂν ὑποστῆσαι. πῶς οὖν ἐκ μιᾶς τῆς διὰ τοῦ προστάσσειν ἐνεργείας, τοσαύτης τῆς διαφορᾶς καθορωμένης, οὗτος ὥσπερ οὐχ ὁρῶν τὰ πράγματα, τὴν τῶν ἔργων παραλλαγὴν τὸ παρηλλαγμένον τῆς ἐνεργείας ἐνδείκνυσθαι λέγει. B τοὐναντίον γὰρ ἔδει μονοειδῆ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι· εἴπερ κατὰ τὸν δογματιστήν, τῷ διηλλάσσοντι τῶν ἔργων, καὶ τὸ τῶν ἐνεργειῶν παρηλλαγμένον ἐμφαίνεται, ἢ ταῦτα ὅμοια πάντα βλέπει· ἐν μόνῳ δὲ τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ ἐνθεωρεῖ τὸ ἀνόμοιον;

Οὐκοῦν ἐπισκεψάσθω νῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον, τὴν ἐν τοῖς στοιχείοις διαφοράν, καὶ ὡς ἕκαστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς σύστασιν συντελούντων, πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπῆκται τῇ φύσει. C τὰ μὲν γὰρ κοῦφά τε, καὶ αἰωφερῆ πέφυκε· τὰ δὲ βαρέα, καὶ εἰς τὸ κάτω βρίθοντα. καὶ τὰ μὲν ἀεὶ ἑστῶτα, τὰ δὲ διόλου κινούμενα. καὶ ἐν τοῖς κινουμένοις, τὰ μὲν ἀπαράβατον ἐπὶ τὸ ἓν ἔχει τὴν κίνησιν, ὡς ὁ οὐρανός, καὶ τῶν ἀστέρων οἱ πλανώμενοι, οἷς ὁ δρόμος εἰς τὸ ἔμπαλιν τοῦ παντὸς ἀνελίσσεται· τὰ δὲ πανταχόθεν διαχεόμενα, κατὰ τὸ συμβαῖνον ἀεὶ φέρεται, ὡς ὁ ἀήρ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ πᾶσα τῆς ὑγρᾶς οὐσίας φύσις. τί δ' ἂν εἴποι τις τὴν τοῦ θερμοῦ πρὸς τὸ ψυχρὸν ἐναντίωσιν, ἢ τοῦ ὑγροῦ τὴν πρὸς τὸ ξηρὸν διαφοράν; τοῦ τε ἄνω τὴν πρὸς D τὰ κάτω διάστασιν· ὅσαι δὲ τῶν ζώων, αἱ κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοιότητες· τὰς δὲ ἐν τοῖς φυτοῖς κατά τε τὰ σχήματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰς τῶν καρπῶν, καὶ ποιοτήτων παραλλαγάς, τίς ἂν ἐπέλθοι λόγος ἀνθρώπινος;

Ἀλλ' ὁ σοφὸς οὗτος τῶν παρηλλαγμένων ἔργων παρηλλαγμένας καὶ τὰς ἐνεργείας ἡμῖν ἀποφαίνεται· ἢ τὸ εἶδος τῆς θείας ἐνεργείας μήπω μαθὼν ὅ φησιν ἡ γραφή, ὅτι τῷ λόγῳ προστάγματος πάντα γίνεται, ἢ πρὸς τὴν τῶν γενομένων διαφορὰν ἀμβλυώττων· καὶ οὕτως ἡμῖν ἀπερισκέπτως φθεγγόμενος, περὶ θείων

A δογμάτων νομοθετεῖ οὔπω τάχα τινὸς ἀκηκοὼς, ὅτι πᾶν τὸ ἀποφαντικῶς λεγόμενον, ἐὰν μὴ καθόλου, τὸ ἄμαχόν τε, καὶ ὁμολογούμενον περὶ τοῦ προκειμένου πράγματος ἔχει. ἀλλὰ περὶ ὧν οὐκ ἄν τις τῶν ἐπεσκεμμένων συνθοῖτο, περὶ τούτων κατ' ἐξουσίαν ὁ δογματίζων λέγει, οὐδὲν διαφέρει τῶν ὀνείρων, ἢ μύθοις παρὰ πότον διηγουμένων. καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀναρμοστίας, καθάπερ οἱ δι' ἐνυπνίου φαντασίας τῶν καθ' ὕπαρ σπουδαζομένων ὁρᾶν τι νομίζοντες, προθύμως ἔχοντες τῶν ἀνυπάρκτων τῆς περὶ τὸ φαινόμενον ἐπι- B θυμίας διὰ τῆς ἠπατημένης ὄψεως ἀναπειθούσης ἔχειν οἴονται, οὕτω καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ὀνειρώδεις ταύτης τῶν δογμάτων ἀνατυπώσεως ἰσχύειν αὐτῷ φαντασθεὶς τὰ εἰρημένα, ταῦτα οὕτως ἔχειν διαβεβαιοῦται, καὶ δι' αὐτῶν κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὰ ὑπόλοιπα· ἄξιον δὲ καὶ αὐτὴν παραθέσθαι τὴν λέξιν ἔχουσαν οὕτως.

Οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων, καὶ τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει τὸν εἱρμὸν ἀπαράβατον διατηρούντων, προσήκει δήπου τοὺς κατὰ τὴν συμφυῆ τοῖς C πράγμασι τάξιν τὴν ἐξέτασιν ποιουμένους, καὶ μὴ φύρειν ὁμοῦ πάντα, καὶ συγχεῖν βιαζομένους· εἰ μὲν περὶ τῆς οὐσίας κινοῖτό τις ἀμφισβήτησις ἐκ τῶν πρώτων, καὶ προσεχῶν ταῖς οὐσίαις ἐνεργειῶν ποιεῖσθαι τῶν δεικνυμένων τὴν πίστιν, καὶ τῶν ἀμφιβαλλομένων τὴν διάλυσιν· τὴν δὲ ἐπὶ ταῖς ἐνεργείαις ἀμφιβολίαν διαλύειν ἐκ τῶν οὐσιῶν.

Ἐγὼ τοίνυν ἀρκεῖν ἡγοῦμαι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀτοπίας τῶν εἰρημένων αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς ἀσεβείας. ὥσπερ γὰρ ὁ τὸ λελωβημένον ἐκ D πάθους πρόσωπον ὑπογράφων τῷ λόγῳ, μᾶλλον ἂν ἐπιδείξειεν ἀπογυμνώσας τῶν προκαλυμμάτων τὴν νόσον, ὡς μηδὲν δεῖσθαι λόγῳ μαθεῖν τοὺς τὸ φαινόμενον βλέποντας· οὕτως ἡγοῦμαι τὸ εἰδεχθὲς τοῦτο, καὶ περικεχυμένον τοῦ αἱρετικοῦ δόγματος ἱκανῶς φανεροῦσθαι τοῖς διορατικοῖς τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως ἐκκαλυπτόμενον. ἀλλ' ἐπεὶ χρὴ καθάπερ τινὰ δάκτυλον ἐπὶ τὰ σαθρὰ τοῦ δόγματος τὸν δεικτικὸν λόγον ἐπάγοντα, φανερωτέραν τοῖς πολλοῖς καταστῆσαι τὴν ἐγκειμένην λώβην τῷ δόγματι, πάλιν ἐφεξῆς τὸ ῥητὸν ἀναλήψομαι· οὕτω δέ, φησι, τούτων ἐχόντων, τί λέγει ὁ

inconſideratè nobis quaſi leges præſcribit, cum fortè necdum ex quopiam audierit, omne illud, quod negatiuè, non tamen vniuerſim pronunciatur, indubitatum & conceſſum eſſe, reſpectu rei, cuius probãdę gratia adducitur. Verùm de eo, cui circumſpectus, & rem probè perpendens non aſſentiatur, noui dogmatis auctor, arbitratu ſuo, pro ſua auctoritate, decernit, quod nihil penitus differt à ſomniis, vel anilibus fabellis, quæ in compotationibus denarrantur. Cumque in ſupra dictis tanta inſit inconuenientia & abſurditas, fit, vt quemadmodum illi, qui per ſomnii phantaſiam aliquid eorum, quibus vigilantes operam dederunt, ſibi videre videntur, cupidè iis, quæ non exiſtunt affixi inhæreant, putentq; cupiditate ex fallaci viſo perſuaſi, ſe tenere quod non tenent, ita & iſte ex ſomniculoſa dogmatum efformatione, ratus ea admodũ valida & efficacia eſſe, hæc ita ſe habere ait, iiſq; poſitis reliqua conficere aggreditur, cuius ipſiſſima verba apponere non abs re fuerit.

Cum hæc ita ſe habeãt, inquit, *omniaq; mutua ad ſe habitudine inuariabilẽ ſeriem obſeruent, par eſt, vt qui inquiſitionẽ, ſecundũ naturalem rerum ordinem inſtituunt, neque omnia miſcere & confundere cupiunt, ſi quidem de ſubſtantia quæſtio oriatur, ex primis & ex cognatis ſubſtantiarum operationibus, argumenta rerum demonſtrandarum petant, eorumq; de quibus ambigitur ſolutionem: at verò dubitationem de operationibus ex ſubſtantiis diſſoluent.* Verba Eunomij.

Ego verò ad abſurditatis, quæ in prædictis ineſt, oſtenſionem, ipſa impietatis pleniſſima verba ſufficere arbitror. Quemadmodum enim faciem deturpatam, & detruncatam oratione deſcribens, magis videntium oculis morbum ſubiicit, ſi ablatis velamentis faciem nudam commonſtret, ita vt verbis nihil amplius opus ſit, quando rem ipſam ſpectatores iam intuentur: ſic exiſtimo hæretici huius dogmatis turpitudinem, & laceram deformitatem, iis quibus perſpiciendi facultas ſuppetit, ſatis ex ipſa verborum relatione, & lectione manifeſtam fore. ſed cum neceſſe ſit, vt demõſtrationem, velut digitum, in doctrinæ huius putredinem immittamus, quibus turpitudo eius adhuc manifeſtior pleriſque euadat, agedum ordine verba Eunomii reſumamus. *Cum hæc ita ſe habeant*, inquit, Quid ais ô

ſomniator? quæ ſunt iſta, & quomodo ſe habent? *Solam Patris ſubſtantiam eſſe propriam & ſupremam: impropriam verò planè illam, quæ ordine conſequitur, & adhuc magis impropriam, tertiam.* Iſta enim his ipſis verbis quaſi lege lata, ſancit. An quia ſequente ad primam ſubſtantiam operatione quadam, cuius effectus & opus vnigenitus Filius eſt, menſuræ efficientis illum operationis, quaſi illigatur? An quia maiores & minores ſubſtãtias concipit, quaſi in ſe mutuo includantur, quódque vaſtior & latior minorem contineat: quemadmodum accidere ſolet in cadis & vaſis, quæ ſibi mutuò imponuntur? Aut ſecundum quem tandem modum, tanquam maiores & minores intuetur ſubſtantias, quæ nullo penitus termino circumſcribuntur ac definiuntur? An quia rerum effectarum differentiæ producentium quoque diuerſitatem indicant, quaſi fieri nequeat, vt ex ſimilibus operationibus diuerſi effectus prodeant? Num cuius mentem vſque adeò grauis veternus occupat, vt cum talia dogmata audit, è veſtigio aſſentiatur aſſeueranti: *Hæc cum ita ſe habeant, & mutua habitudine inuariabilem ſeriem obſeruent.* Eiuſdem enim ſtuporis arbitror, & dicere & dicentibus abſque vlla diſcuſſione aures præbere, ſerie quadam, & nexu per mutuam habitudinem dirigi res, quas naturæ diſſimilitudo inuicem diſiunxit? Aut enim ſubſtantiæ coniunctæ ſunt, ſecundum noſtram intelligendi rationem: & ſic mutua habitudine ſeriem illam inuariabilem obſeruant: aut à ſe mutuo ſeiunctæ ſunt propter naturæ diuerſitatem, quemadmodum ille ſibi perſuadet: & quænam in rebus adeò diuerſis reperiri poterit ſecundum ſeriem illam habitudo, quæ inuariabilem rationem obſeruet? Quis præterea eſt inſitus ille rerum ordo, ex cuius norma iſte diſquiſitionem inſtitui iubet? Si enim doctrinam veritatis intuitus ſolo ordine eorum, quæ in ſanctiſſima Trinitate credimus, differentiam aſſignaſſet, non confuſis ſeu permixtis, per cognatum, quem vocat ordinem, hypoſtaſibus, ſalua communione ſecundum ſubſtantiam, & diuiſione ſecundum hypoſtaſin, non vtique in aduerſariorum numerum rela-

A ἐνυπνιαστής; ποίων ἢ τούτων, καὶ πῶς ἐχόντων; ὅτι μόνη κυρία, καὶ ἀνωτάτω τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία, ἄκυρος δὲ κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως ἡ ἐφεξῆς, καὶ ἀκυρωτέρα ἡ τρίτη. ταῦτα γὰρ οἷς, εἶπεν, ἐνομοθέτησεν· ἢ ὅτι παρεπομένης τῇ οὐσίᾳ τῇ πρώτῃ ἐνεργείας τινὸς ἧς ἀποτέλεσμα, καὶ ἔργον ὁ μονογενής ἐστιν υἱὸς τῷ μέτρῳ τῆς ὑποστησαμένης αὐτὸν ἐνεργείας ἐνδεδεμένος, ἢ ὅτι ἐλάττους τε, καὶ μείζους αἱ οὐσίαι νοοῦνται, διὰ τὸ ἐγκεῖσθαί πως ἀλλήλαις, καὶ περιέχεσθαι ὑπὸ τῆς εὐρυχωροτέρας τὴν ἥσσονα· ὥσπερ ἐπὶ τῶν κάδων συμβαίνει, τῶν ἀλλήλοις ἐντιθεμένων, B καθ' ὃ μείζους τε, καὶ ἐλάττους ἐνορᾷ τὰς οὐσίας, τὰς οὐδενὶ πέρατι, καὶ ὅρῳ περιειλημμένας· ἢ ὅτι τῶν δημιουργημάτων αἱ διαφοραὶ, καὶ τὴν τῶν δημιουργῶν ἑτερότητα συνεμφαίνουσιν, ὡς ἀμήχανον ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν διαφόρους τὰς δημιουργίας συνίστασθαι. ἆρ' οὖν ἐστί τις τοσούτῳ κώματι κατεχόμενος τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια, ὥστε ἀκούσας τῶν τοιούτων δογμάτων εὐθὺς συντίθεσθαι τῷ διαβεβαιουμένῳ, ὅτι οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων, καὶ τῇ πρὸς ἄλληλα C σχέσει τὸν εἱρμὸν ἀπαράβατον διατηρούντων· τῆς γὰρ αὐτῆς, οἶμαι, παραπληξίας ἐστὶ, λέγειν τέ τὰ τοιαῦτα, καὶ λεγόντων ἀκούειν ἀνεξετάστως· ὅτι εἱρμῷ τινι διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως εὐθύνεται τὰ διὰ τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοιότητος, ἀπ' ἀλλήλων διεσχισμένα. ἢ γὰρ ἥνωται διὰ τῆς οὐσίας κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, καὶ οὕτως ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει, τὸν εἱρμὸν ἀπαράβατον διατηρήσει· ἢ ἀφέστηκεν ἀλλήλων διὰ τῆς κατὰ φύσιν ἀλλοτριότητος, καθὼς ἐκεῖνος οἴεται· καὶ τίς εὑρεθήσεται καθ' εἱρμὸν σχέσις ἐν τοῖς ἀλλοτρίως ἔχουσιν, ἡ συντηροῦσα, τὸ ἀπαρά- D βατον· τῆς δὲ ἡ συμφυὴς τῶν πραγμάτων τάξις, καθ' ἣν ποιεῖσθαι νομοθετεῖ τὴν ἐξέτασιν. εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας ἑώρα· καὶ μόνῃ τῇ τάξει κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι πεπιστευμένων πραγμάτων τὴν διαφορὰν ἐλογίζετο, τῆς συμφυοῦς ταύτης ὥς φησι τάξεως ἀσύγχυτον ποιουμένης τὴν τῶν ὑποστάσεων κρίσιν, ὥστε καὶ κοινωνεῖν κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ διῃρῆσθαι κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον οἴεσθαι, οὐκ ἂν πάντως ἐν τοῖς ὑπεναντίοις ἐτέ-

τακτο, ταῦτα λέγων, ὧν αὖ ἡμεῖς προϊστάμεθα. νυνὶ δὲ ἅπας ὁ λόγος αὐτῷ, πρὸς τὸ ἐναντίον βλέπων, ἄπορον εἶναι παρασκευάζει τῆς ἐν τούτῳ νοηθείσης αὐτῷ τάξεως τὴν κατανόησιν. πλεῖστον γὰρ δήπου διενήνοχε τῶν τε, καὶ ἐκ προβουλεύσεως, καὶ τῶν κατὰ τὸ αὐτόματον ἐκ φυσικῆς τινος ἀνάγκης ἀποβαινόντων τὸ πέρας. συμφυής ἐστι τῷ πυρὶ ἡ θερμότης. καὶ ἡ λαμπηδὼν τῇ ἀκτῖνι· καὶ τὸ ῥέειν τῷ ὕδατι. καὶ τῷ λίθῳ ἡ ἐπὶ τὸ κάτω φορά, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εἰπεῖν. εἰ δέ τις οἰκίαν ἐδομήσατο, ἢ μετῆλθεν ἀρχήν, ἢ ἐμπορείαν ἐστείλατο, ἢ ἄλλο B τι τῶν ἐκ προβουλεύσεως, καὶ παρασκευῆς κατορθουμένων μετεχειρίσατο, οὐκ ἔστιν ἐπὶ τούτου κυρίως λέγειν, ὅτι συμφυής τις τοῖς παρ' αὐτοῦ πεπραγμένοις ἔπεστι τάξις. κατὰ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ προαιρουμένου, καὶ κατὰ τὸ χρήσιμον τοῦ ἐπιτελουμένου πράγματος ἡ τάξις παρὰ τῶν τὰ καθέκαστον ἐνεργούντων ἐπάγεται. ἐνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ ἀποσχίζει τῆς φυσικῆς οἰκειότητος τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἡ τῆς αἱρέσεως λόγος· ταὐτὰ δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος οἴεται, ὡς ἀπεξενωμένου τῆς τε πρὸς τὸν υἱὸν καὶ C τὸν πατέρα ἑνώσεως· ἐν παντὶ δὲ λόγῳ κατασκευάζεται τό, ἔργον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν· ἔργον δὲ πάλιν τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. πάντα δὲ τὰ ἔργα προαιρέσεως, οὐ φύσεως ἀποτελέσματα, πῶς οὖν τὸ τοῦ θελήματος ἔργον συμφυῆ τινα τάξιν πραγμάτων εἶναι ὁρίζεται.

Οὐκ οἶδα τί νοεῖν ἐν τῷ λόγῳ, ὡς ταὐτὴν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τὴν φύσιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου δημιουργήσαντος· καὶ τὸ ὑπερβεβηκὸς τὴν οὐσιῶν τοιοῦτον εἶναι ποιήσαντος· ὥστε ὑποχειρίως ἔχειν τῷ ἑτέρῳ D τὸ ἕτερον; καὶ εἰ ταῦτα νοεῖ, διὰ τί τὸ εἰρημένον οὐ διεσάφησε, κατὰ τίνα λόγον παρεπινοεῖται ταῦτα περὶ Θεοῦ γινώσκειν· ὡς ἐν τῇ βραχύτητι τῶν ἔργων, μείζονος ἐπιδειχθησομένης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως· καὶ τίς τούτῳ συνθήσεται; τὴν μεγάλην αἰτίαν, καὶ δύναμιν τῇ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐνθεωρεῖσθαι βραχύτητι. ἀλλ' ὡς οὐ δυναμένου τὸ τέλειον ἐν πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ συνυποστῆσαι· καὶ πῶς αὐτῷ συμμαρτυρεῖ τὸ ἀνώτατόν τε, καὶ κυριώτατον· εἴπερ ἐλάττονα τῆς προαιρέσεως ἐπιδείξει τὴν δύναμιν; ἢ οὐδὲ προτεθεῖσθαι λέγει τὸν τοῦ

A tus eſſet, quippe eadem nobiſcum ſentiens & docens. At verò tota eius diſputatio aliorſum tendens, efficit, vt difficilè ſit, intelligere, quid tandem per *cognatum ordinem* intellexerit. Plurimum enim intereſt inter ea, quæ ex propoſito & deliberatione, & ea, quæ ſponte naturæ ex naturali quadam neceſſitate, ad finem abeunt. Cognatus eſt igni calor, ſplendor radio, fluor aquæ, lapidi motus deorſum, vt plura alia huius generis omittam. Si quis verò domum ædificauit, aut magiſtratum iniit, aut mercaturam inchoauit, aut aliquid B eorum, quæ ex deliberatione & meditata præparatione ſuſcipi ſolent, aggreſſus eſt: non licet propriè dicere, rebus per illum actis cognatum ordinem ineſſe, nam ex voluntate eius, qui rem aggreditur, & ex vtilitate rei ſuſceptæ & peractæ, æſtimatur ordo ab illis, qui actionem aliquam aggrediuntur. At hinc, poſtquam Hæreticus Filium à naturali cum Patre conuenientia abiunxit, idemque de Spiritu ſancto ſibi perſuadeat, tanquam ſcilicet extraneus prorſus ſit ab vnione C cum Patre & Filio: cumque in tota ſua diſputatione hoc vnum moliatur, vt demonſtret Filium eſſe opus Patris, & rurſus Filii opus eſſe Spiritum ſanctum: & cum ſic omnia opera ſint electionis ſeu propoſiti, non naturæ effecta, quomodo iſte voluntatis opus cognatum quendam rerum ordinem eſſe ſtatuit?

Nec ſcio quid ſibi oratione ſua velit. An Deum vniuerſorum eandem naturam in Filio & Spiritu ſancto produxiſſe, ſed eiuſmodi exceſſum in naturis effeciſſe, vt altera alteri ſubiice- D retur? Si hac mente eſt, cur quod aſſeruit, diſertè non explicauit, qua ſcilicet ratione hæc in Deo conſiderare oporteat: an quia in imperfectione ſeu imminutione effectuum maior potentia Dei eluceſcat? Et quiſnam aſſentietur huic effato: Magnam cauſam & potentiam in effectuum imperfectione apparere, quaſi non potuerit, in omnibus à ſe productis & perfectionem pertingere: & quomodo ſuffragatur Eunomio illud, *Supremum & maximè proprium*, ſi minor eſt eius potentia, quam velit? An dicet imperfectionis rationem in ea productione

abeſſe : ne omninò honor & gloria eius, qui propter excellentiam ſupra alios colitur, extenuetur & deteratur? Et quis adeò miſerabilis eſt, qui neque diuinam & beatam illam naturam ab inuidiæ affectu immunem eſſe affirmet? Quæ eſt igitur condecens ratio, cur hęc hunc in modum à Deo vniuerſorum in Filio & Spiritu ſancto ordinata & diſpoſita ſint? *Non inde*, inquit. Vnde ergo, ſi cognatus ordo ipſis non ineſt, quòd in natura conueniant? At fortaſſis id, quod inferius ſeu minus eſt in eſſentia Filii, & Spiritus ſancti, *cognatum ordinem* appellat. Sed ego huius ipſius cauſam cognoſcere aueo, per quam Filius in eſſentia ſua minor effectus eſt, quandoquidem eſſentia ſeu ſubſtantia & operatio pares eaſdémque ad agnitionem notas, & proprietates exhibet. Si verò non eſt, eadem eſſentiæ & operationis ratio, ſed diuerſa vtriuſque ſignificatio, quomodo per peregrina & extranea, ea, quæ in quæſtione verſantur, demonſtrat? Perinde facit, ac ſi, cũ de homine diſceptatio eſſet exorta, quæreretur, num animal riſibile, aut Grammaticæ capax eſſet : aliquis ad propoſitæ dubitationis reſolutionem aſſumeret domus aut nauis ſtructuram, quam architectus aut nauium faber exſtruxit: & deinde id cõfirmaret eleganti aſſerto, ex operationibus ſubſtantias cognoſci: operationem autem hominis eſſe & domum & nauim. An ex his, ô ſtolidiſſime, concludimus hominem latis vnguibus, & facultate ridendi præditum eſſe? At dicet quiſpiam, hoc non eſſe id, quod quæritur: num homo motionem aliquam & operationem habeat, ſed quidnam ſecundum ſuam naturam ſit ipſum, quod operatur, ſeu ipſe homo, qui agit: quod, vt ex data reſponſione cognoſcam, multum certè abeſt. Etenim ſi de vento aliquid diſcere vellem, oſtenſo arenæ cumulo, quem ventus congeſſit, aut palearum aceruo, aut pulueris diſiectione, haud equidem perfectam eius, de quo quæſtio erat, rationem reddidiſſe cenſerer : Alia eſt enim ratio venti, vt & omnium aliorum, quæ loco eius, quod quærebatur, oſtenſa ſunt. Quomodo igitur iſte ex operationibus ſubſtantias demonſtrat, & rationem eſſendi ipſius entis ex effectibus entis?

A τελείου λόγου, τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐγγενέσθαι, ἵνα μὴ πάντως ἡ τιμή, καὶ ἡ δόξα τοῦ διὰ τὸ ὑπερέχον τιμωμένου καταμικρύνηται. καὶ τίς οὕτως ἄθλιος ὥστε μηδὲ τὴν θείαν τε, καὶ μακαρίαν φύσιν καθαρεύειν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν φθόνον πάθους ἀπολογίζεσθαι. ποία οὖν εὐπρεπὴς αἰτία τοῦ ταῦτα οὕτω παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ πνεύματος διατετάχθαι. ἀλλ' οὐκ ἐκεῖθέν φησιν; πόθεν οὖν ἄλλοθεν, εἰ μὴ κατὰ τὴν φύσιν οἰκείως ἔχουσιν, ἡ συμφυὴς αὐτοῖς τάξις ἐνθεωρεῖται; ἀλλ' ἴσως τὸ
B ὑφειμένον τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ συμφυὲς ὀνομάζει τῆς τάξεως. ἀλλ' ἐγὼ καὶ αὐτοῦ τούτου δέομαι τὴν αἰτίαν μαθεῖν, δι' ἣν ὁ υἱὸς κατὰ τὴν οὐσίαν ἠλάττωται· τῆς οὐσίας, καὶ ἐνεργείας, ἐν τοῖς ἴσοις, καὶ τοῖς αὐτοῖς γνωρίσμασί τε, καὶ ἰδιώμασιν εὑρισκομένων. Εἰ δὲ οὐχ αὐτός τῆς τε οὐσίας, καὶ τῆς ἐνεργείας ὁ λόγος, ἀλλὰ διάφορον ἐφ' ἑκατέρου τὸ σημαινόμενον; πῶς διὰ τῶν ξένων, καὶ ἀλλοτρίων αἱ ἀποδείξεις τοῖς ζητουμένοις ἐπάγονται· ὥσπερ ἂν εἴ τις, πολυπραγμονουμένης
C τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας, καὶ ζητουμένου εἰ γελαστικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἢ γραμματικῆς δεκτικόν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προτεθέντος παραλαμβάνοι οἰκίας, ἢ πλοίου κατασκευήν, ἣν ὁ οἰκοδόμος ἢ ὁ ναυπηγὸς ἐτεκτήνατο· ἔπειτα ἰσχυρίζοιτο τῷ σοφῷ τούτῳ λόγῳ, ὅτι ταῖς ἐνεργείαις τὰς οὐσίας γνωρίζομεν· ἐνέργεια δὲ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ οἰκία, καὶ τὸ πλοῖον. ἐκ τούτων ἄρα καταλαμβανόμεθα τὸ πλατυώνυχον, καὶ γελαστικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἁπλούστατε. ἀλλ' οὐ τοῦτο, φαίη τις ἄν, τὸ ζη-
D τούμενόν ἐστιν, εἴ τινα κίνησιν, καὶ ἐνέργειαν ὁ ἄνθρωπος ἔχει, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν τί ποτε, κατὰ τὴν φύσιν ἐστίν· ὃ πολλοῦ δέω μαθεῖν ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. καὶ γὰρ εἰ περὶ ἀνέμου τι μαθεῖν ἐβουλόμην, οὐκ ἂν ψάμμου σωρείαν ἐξ ἀνέμου συστᾶσαν, ἢ ἀχύρου θημῶνα, ἢ κόνεως διάχυσιν δείξας, ἐντελῆ ἂν τοῦ ζητουμένου τὸν λόγον ἀποδέδωκας. ἕτερος γὰρ τοῦ ἀνέμου ὁ λόγος· καὶ ἄλλα ταῦτα ἀντὶ τοῦ ζητουμένου δεικνύμενα. πῶς οὖν οὗτος ταῖς ἐνεργείαις τὰς οὐσίας δείκνυσι, καὶ τὸν τοῦ εἶναι λόγον αὐτοῦ τοῦ ὄντος, ἐκ τῶν γινομένων παρὰ τοῦ ὄντος παρίστησιν;

Εἶτα

Εἶτα κἀκεῖνο σκεψώμεθα· τί ἔργον τοῦ πατρός, δι᾿ οὗ καταλαμβάνεσθαι λέγει τὴν οὐσίαν τοῦ ἐνεργήσαντος· τὸν υἱὸν λέξει πάντως, εἴπερ τὰ συνῳδὰ λέγει. ἀλλ᾿ οὗτος ὦ σοφώτατε κατὰ τὸν σὸν λόγον τῇ ἐργασαμένῃ αὐτὸν ἐνεργείᾳ περιμετρούμενος, ἐκείνην δείκνυσι μόνην. τὸ δὲ ζητούμενον, οὐδὲν ἧττον ἐν ἀδήλῳ μένει· εἴπερ ἦν ἐνέργεια τῶν παρεπομένων τις εἶναι τῇ πρώτῃ οὐσίᾳ, καὶ παρὰ σοῦ μεμαρτύρηται. αὕτη γὰρ τῷ ἔργῳ τῷ παρ᾿ αὐτῆς ἀποτελεσθέντι συμπαρεκτείνεται καθὼς σὺ λέγεις, καὶ δείκνυται διὰ τοῦ ἀποτελέσματος, οὐδὲ αὐτὴ κατὰ τὴν φύσιν ἡ ἐνέργεια ἥ τις ἐστίν. ἀλλὰ πόσον αὐτῆς μόνον ἐνθεωρεῖται τῷ ἔργῳ. ὡς γὰρ οὐ πᾶσα ἡ τοῦ χαλκεύοντος δύναμις συγκινηθεῖσα τὸ τρύπανον ἐξειργάσατο, ἀλλ᾿ ὅσον σύμμετρον ἦν πρὸς τὴν τοῦ σκεύους ἀπεργασίαν, τοσοῦτον ἡ τέχνη διὰ τοῦ χειρουργοῦντος ἐνήργησε, πολλὰ καὶ παντοδαπὰ κατεργάσασθαι δυνατῶς ἔχουσα, οὕτω τὸ μέτρον τῆς ἐνεργείας ἐν ἑαυτῷ δείκνυσιν ὁ παρ᾿ ἐκείνης γενόμενος, τὸ δὲ ζητούμενον, οὐχὶ πόσον ἐστὶ τῆς ἐνεργείας, ἀλλ᾿ αὐτὴ τοῦ ἐνεργήσαντος ἡ οὐσία. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον, καὶ εἰ διὰ τοῦ πνεύματος ἔργον ὀνομάζει τῆς τῷ υἱῷ παρεπομένης ἐνεργείας καταληφθέναι λέγει τοῦ μονογενοῦς τὴν φύσιν, οὐδεμίαν σύστασιν ὁ λόγος ἔχει. πάλιν καὶ ἐνταῦθα τῆς ἐνεργείας μὲν τῷ ἀποτελέσματι συμπαρεκτεινομένης, τὴν δὲ φύσιν ἑαυτῆς τε, καὶ τοῦ ἐνεργοῦντος, διὰ τοῦ κατεργασθέντος οὐ δεικνυούσης.

Ἵνα δὲ καὶ τοῦτο συγχωρήσωμεν, δεδόσθω, ταῖς ἐνεργείαις τὰς οὐσίας γινώσκεσθαι. οὐκοῦν ἡ πρώτη οὐσία, διὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἔργου γνωρίζεται, καὶ τὴν δευτέραν ὡσαύτως τὸ ἔργον, τὸ παρ᾿ αὐτῆς γενόμενον δείκνυσι· τὴν τρίτην τίνων εἰπὲ ὦ σοφώτατε τί τὸ δεικνύον ἐστί; μηδενὸς ἔργου τοιούτου τῆς τρίτης οὐσίας θεωρουμένου. εἰ γὰρ ταῖς ἐνεργείαις, ὡς σὺ φής, αἱ οὐσίαι καταλαμβάνονται, ἀκατάληπτον εἶναι τὴν τοῦ πνεύματος φύσιν ὁμολογήσεις· οὐκ ἔχων κατὰ τὸ συνεχὲς τοιαύτην ἐνέργειαν, καὶ τούτου παραστησάμενος, δι᾿ ἐκείνης τὴν τοῦ πνεύματος φύσιν ἀναλογίσασθαι. ἢ τοίνυν δεῖξον τί οὐσιῶδες ἔργον τοῦ πνεύματος, δι᾿ οὗ κατειληφέναι φὴς τὴν οὐσίαν τοῦ πνεύματος,

A Deinde illud etiam conſideremus: Quódnam eſt illud opus Patris, per quod deprehendi ait ſubſtantiam ipſius operantis? Filium hoc opus eſſe omninò dicet, ſi conſtare ſibi velit. At iſte, ô ſapientiſſime, operatione, quæ ipſum effecit, circumſcriptus, illam ſolam monſtrat. Id verò, de quo diſceptatur, adhuc obſcurum manet, ſi rectè à te aſſertum eſt, iis etiam, quæ ad primam ſubſtantiam ſequuntur, aliquam operationem ineſſe. Hæc enim operi ab ipſo effecto coëxtenditur, B quemadmodum tu dicis, & per effectum non ipſa in ſe operationis natura oſtenditur: ſed tantummodo quanta ſit, in opere conſpicitur. Sicut enim non tota facultas fabri ærarii motione ſua terebram effecit, ſed quantum ad vaſis effectionem proportionè requirebatur, tantum ars per artificis manum operata eſt, cum longè plurà & varia alia adhuc procudere queat; ita menſuram & modum operationis in ſeipſo repræſentat id, quod per illam exſtitit. At non eſt quæſtio quanta ſit operatio, ſed quæ ſit ipſius operan- C tis eſſentia. Pari modo, ſi dicat, per Spiritum ſanctum, (quem ait eſſe opus eius operationis, quæ ex Filio prodit) vnigeniti naturam deprehendi ac cognoſci, oratio eius ſubſiſtere non poterit: nam & hic operatio effectui coextenditur, neque naturam ſuam vel operantis, per id quod productum eſt, patefecit.

Vt verò & hoc concedamus, eſto, ex operationibus ſubſtantiæ cognoſcantur. Igitur prima illa ſubſtantia per D opus ſuum cognoſcetur, & ſimiliter ſecundum opus, quod ab illa proficiſcitur, nobis manifeſtar. Tertiæ igitur, dic, ô ſapientiſſime, quis index erit, cum nullum tertiæ huius ſubſtãtiæ opus tale inueniatur? Si enim ex operationibus, vt tu dicis, ſubſtantiæ cognoſcuntur, oportet vt naturam Spiritus ſancti incomprehenſam affirmes, cum non ſuppetat eius per continuationem operatio aliqua, cuius beneficio in cognitionem Spiritus ſancti peruenire poſſis. Aut igitur monſtra, quódnam ſit eſſentiale opus ſancti Spiritus,

A aut tota iſta araneæ tela attactu orationis diffluet. Nam ſi ex continuata operatione eſſentia, ſecũdum noſtrum intelligendi modum, cognoſcitur, eſſentialis verò operatio Spiritus ſancti nulla eſt, quemadmodum Patris quidem Filium, Filii autem Spiritum ſanctum aſſeritis, ſequitur naturam Spiritus planè incognitam & incomprehenſibilem eſſe, cum nulla eius hypoſtatica operatio, per quam innoteſcat, exſtet. Si verò Spiritus ſanctus comprehenſionem effugit, quomodo per id, quod comprehendi nequit, ſublimior illa natura comprehenditur? Nam B ſi ignoraretur Filii opus, quod eſt, vt dicunt, ſanctus Spiritus, haud ad Filium cognoſcendum vlla via pateret, vtpotè omni cognoſcendi iudicio deſtitutum: & ſi vnigeniti natura hoc modo deliteſcit, quomodo per latentem & abſconditam manifeſtabitur ſuprema, & maximè propria, cum Spiritus ſancti occultatio ad Patrem per Filium redundet? vt ex his neceſſariò conuincatur, etiam ipſorum hoſtium teſtificatione, Patris ſubſtantiam ignotam eſſe. Vnde ergo iſte perſpicaciſſimus, qui quæ non ſunt, intuetur, rerum C non apparentium, & incomprehenſarum naturam & ipſe videt, & nos hortatur, vt ex operibus eſſentias, & ex his opera inueſtigemus?

Verùm reliqua excutiamus. *Dubitationes*, inquit, *de operationibus ex ſubſtantiis reſoluendas eſſe.* Quomodo aliquis iſtum à vaniſſimis perſuaſionibus ſaltem ad humanas cogitationes traducat? Dubitationes de operationibus exortas arbitratur ex ſubſtantiarum cognitione definiri poſſe. Quomodo D per ea quæ cognitione non ſunt comprehenſa, rebus dubiis fidem conciliabit? Si enim ipſa ſubſtantia incognita eſt, quódnam operæpretium eſt occupari circa operationem, quaſi illius ductu, ad eius, de quo ambigitur, notitiam prouehendi eſſemus? Si verò operationis inquiſitio, ideo neceſſaria eſt, vt per illam ad ſubſtantiæ, à qua fluit, intelligentiam ducamur, qua ratione non cognita nobis dubitationem de operationibus diſſoluere & eximere poterit?

A ἢ ὅλος ὑμῖν ὁ ἱστὸς τῆς ἀράχνης τῇ ἐπαφῇ τοῦ λόγου διαῤῥυήσεται. εἰ γὰρ ἐκ τῆς προσούσης ἐνεργείας ἡ οὐσία γνωρίζεται κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, ἐνέργεια δὲ οὐσιώδης τοῦ πνεύματος, οὐδεμία καθάπερ τοῦ πατρὸς μὲν τὸν υἱόν, τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα φατέ, ἀνεπίγνωστος πάντως ἐστὶ τοῦ πνεύματος φύσις, καὶ ἀκατάληπτος διὰ τούτων συνωμολόγηται· μηδεμιᾶς αὐτὴν ἐνεργείας τῆς καθ' ὑπόστασιν νοουμένης παραδηλούσης. Εἰ δὲ τοῦτο διαπέφευγε τὴν κατάληψιν, πῶς τοῦ μὴ κατειλημμένου ἡ ὑπερκειμένη οὐσία καταλαμβάνεται. εἰ γὰρ ἀγνοεῖ- B ται τοῦ υἱοῦ τὸ ἔργον, ὅπερ ἐστίν, ὥς φασι τὸ πνεῦμα, οὐδ' ἂν ἐκεῖνος ἐπιγνωσθείη πάντως, τῇ ἀδηλίᾳ τοῦ τεκμηριοῦντος συσκιαζόμενος. καὶ εἰ τοῦ μονογενοῦς ἡ οὐσία διὰ τὸν τρόπον τοῦτον διαλανθάνοι, πῶς διὰ τῆς λανθανούσης ἡ ἀνωτάτω, καὶ κυριωτάτη φανερωθήσεται τῆς τοῦ πνεύματος ἀδηλίας κατὰ ἀνάλυσιν διὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα διαδοθείσης, ὡς ἐκ τούτων σαφῶς ἀποδείκνυσθαι, καὶ διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας, τὸ ἀκατάληπτον εἶναι, πάντη τοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν. πόθεν οὖν ὁ ὀξυδερκὴς οὗ- C τος, ὁ τὰ μὴ ὑπάρχοντα βλέπων τὴν τῶν ἀφανῶν τε, καὶ ἀκαταλήπτων φύσιν δι' ἀλλήλων αὐτός τι βλέπει, καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται ἐκ τῶν ἔργων τὰς οὐσίας, καὶ ἐξ ἐκείνων τὰ ἔργα λέγων καταλαμβάνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφεξῆς λόγον ἐπισκεπτήσωμεν· καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς ἐνεργείαις φησὶν ἀμφιβολίαν διαλύειν ἐκ τῶν οὐσιῶν. πῶς ἄν τις αὐτὸν ἐκ τῶν ματαίων ὑπολήψεων μετάγοι, καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς ἐνεργείαις ἀμφιβολίας, οἴεται δυνατὸν εἶναι διὰ τῆς καταλή- D ψεως τῶν οὐσιῶν διαλύεσθαι. πῶς διὰ τῶν μὴ κατειλημμένων, τὸ ἀμφιβαλλόμενον εἰς πίστιν ἄγει. Εἰ μὲν γὰρ κατείληπτος ἐστὶν ἡ οὐσία, τίς χρεία πολυπραγμονεῖσθαι τὴν ἐνέργειαν, ὡς δι' ἐκείνης μελλόντων ἡμῶν τῇ καταλήψει τοῦ ζητουμένου προσάγεσθαι. εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἀναγκαία ἡ τῆς ἐνεργείας ἐξέτασις, ὡς ἂν διὰ ταύτης πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἐνεργούσης αὐτὴν οὐσίας ὁδηγηθείημεν, πῶς ἡμῖν ἡ μήπω γνωσθεῖσα φύσις τὴν ἐπὶ ταῖς ἐνεργείαις ἀμφιβολίαν διαλῦσαι δυνήσεται.

A παντὸς γὰρ πράγματος ἀμφιβαλλομένου, διὰ τῶν ὁμολογουμένων αἱ ἀποδείξεις γίνονται. ὅταν δὲ ἐπίσης ἐν ἀμφοτέροις ᾖ τοῖς ζητουμένοις τὸ ἄδηλον· πῶς τὰ δι' αὐτῶν ἀγνοούμενα δι' ἀλλήλων καταλαμβάνεσθαί φησιν ὁ ΕΥνόμιος. ἀμφιβαλλομένης γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας διὰ τῆς παρεπομένης αὐτῇ ἐνεργείας, καὶ τοῦ παρὰ ταύτης ἀποτελεσθέντος ἔργου, φανεροῦσθαι τὸ ζητούμενον λέγει. πάλιν δὲ τῆς τοῦ μονογενοῦς οὐσίας ζητουμένης ἥ τις ἐστὶν ὃν εἴτε ἐνέργειαν, εἴτε τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα λέγει· κέχρηται γὰρ ἑκατέρῳ τῶν λόγων· B ἐκ τῆς τοῦ πεποιηκότος φησὶν οὐσίας, εὔκολον εἶναι διαλύειν τὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς ἀμφισβήτησιν.

Ἡδέως δ' ἂν καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῦ μάθοιμι· ἐπὶ μόνης τῆς θείας φύσεως τὴν ἐπὶ ταῖς ἐνεργείαις ἀμφιβολίαν ἐκ τῆς ἐργασαμένης οὐσίας διαλύεσθαι λέγει; ἢ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὗ τις δύναμις ποιητικὴ συνυπάρχει, διὰ τῆς τοῦ ποιοῦντος οὐσίας, καὶ τὴν τῶν γεγονότων φύσιν ἐπιγινώσκει. εἰ μὲν C οὖν ἐπὶ μόνης τῆς θείας δυνάμεως τὸ τοιοῦτον ἀποφαίνεται δόγμα, δειξάτω πῶς τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων διαλύει διὰ τῆς τοῦ ἐνεργήσαντος φύσεως. ἰδοὺ γὰρ ἀναμφίβολον ἔργον Θεοῦ, οὐρανός, γῆ, θάλασσα, ὅλος ὁ κόσμος. ζητείσθω δὲ καθ' ὑπόθεσιν, τούτων ἑνὸς ἡ οὐσία· καὶ ἔστω οὐρανὸς τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου προκείμενος. ἀμφιβαλλομένης τοίνυν τοῦ οὐρανοῦ τῆς οὐσίας, διὰ τὰς ποικίλας ἐπὶ τούτῳ δόξας τῶν διαφόρως κατὰ τὸ φανὲν ἑκάστῳ περὶ αὐτοῦ φυσιολογησάντων, D πῶς ἡμῖν ἐπάγει τὴν διάλυσιν τῆς τοῦ ζητουμένου ἀμφιβολίας ἡ τοῦ πεποιηκότος τὸν οὐρανὸν θεωρία; ἐκεῖνος ἄϋλος, ἀόρατος, ἀσχημάτιστος, ἀγέννητός τε, καὶ εἰσαεὶ διαμένων, φθορᾶς, καὶ τροπῆς, καὶ ἀλλοιώσεως, καὶ τῶν τοιούτων πάντων ἀνεπίδεκτος μένων. πῶς οὖν ὁ τοιαύτην περὶ τοῦ ἐνεργήσαντος λαβὼν τὴν διάνοιαν, πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς τοῦ οὐρανοῦ φύσεως ἐναχθήσεται; πῶς ἐκ τοῦ ἀοράτου, τὸ ὁρατόν, ἐκ τοῦ ἀφθάρτου, τὸ φθορᾷ ὑποκείμενον· ἐκ τοῦ ἀγεννήτως ὄντος, τὸ ἀπὸ χρόνου τὴν σύστασιν ἔχον, ἐκ τοῦ εἰσαεὶ διαμένοντος, τὸ πρόσκαιρον κεκτημένον τὴν ὕπαρξιν, καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐναντίων,

Omnis enim rei, de qua dubitatur, demonſtratio, ex confeſſis & conceſſis inſtituenda eſt. Quando autem æqualiter in vtriſque, de quibus quæſtio eſt, incertitudo ineſt: quomodo quæ in vtriſque ignota ſunt, per vtraque mutuò patefieri Eunomius iubet? Cum enim de Patris ſubſtantia dubitatur & inquiritur, vult per operationem ſubſtantiæ illius comitem, & ex opere ab iſta operatione effecto ignotum patefieri. Rurſus verò ſi quæratur, quænam ſit vnigeniti ſubſtantia, quem (vnigenitum) ſiue operationem, ſiue operationis effectum appellat, (vtroque enim loquendi genere vtitur) procliue eſſe ait, ex conditoris ſubſtantia dubitationem de vnigenito diſſoluere.

Cæterum libenter & iſtud ex illo intelligerem, num in ſola natura diuina dubitationem de operationibus ex operantis eſſentia diſſolui poſſe aſſerat: an verò in omni re, cui agendi facultas ſuppetit, per efficientis eſſentiam effectuum quoque eſſentiam cognoſcat? Si de ſola diuina tale dogma traditur, oſtendat nobis, quomodo dubitationibus, quæ de creaturis Dei exiſtunt, ex creatoris natura ſatisfaciat. Ecce enim indubitatum opus Dei eſt cœlum, terra, mare, totus mundus. Quæratur ergo per hypotheſin vnius ex iſtis eſſentia, ſitque cœlum, exempli gratia. Cum igitur cœli eſſentia dubia ſit, propter varias eorum, qui variè de cœlo philoſophantur, opiniones, quomodo nobis dubitationem eximet, eius, qui cœlum fecit, contemplatio? Nam ille materiei expers eſt, inaſpectabilis, figura carens, ingenerabilis, perpetim manens, corruptionis, mutationis, & alterationis, omniumque ſimilium incapax. Quomodo igitur ille, qui tali ſententia de cœli conditore imbutus eſt, ad cognitionem naturæ, qua cœlum conſtat, perducetur? Quomodo ex inaſpectabili, id quod ſub aſpectum cadit, ex incorruptibili corruptioni obnoxium, ex ente ingenito, id, quod ex tempore coagmentatum eſt, & ex eo, quod ſemper durat & manet, id, quod temporariam & caducam exiſtentiam accepit, colliget, & ex iis, quæ rei,

Gen. 1

de qua quæritur, prorſus aduerſan- A tur, intelligentiam formabit? Dicat, qui accuratè res conditas perluſtrat, dicat, inquam, quomodo fieri poſſit, vt quæ diſſimilis naturæ ſunt, per ſe mutuò cognoſcantur? Quanquam per illa ipſa, quæ dicit, ſi propriis ſuis ſermonibus inſiſtere noſſet, eò adduci poſſet, vt Eccleſiaſtico dogmati aſſenſum præberet. Si enim conditoris natura, id, quod ab illa productum eſt, oſtendit, prout ipſe affirmat, opus autem ex ipſorum ſententia, eſt Filius, planè oportet, vt qui Patris naturam cognoſcit, cognoſcat quoque per illam, B vnigeniti naturam: ſi producentis natura indicat etiam id, quod productum eſt.

Quin & per hanc de inæqualitate doctrinam Vnigenitum à prouidentiæ operibus excludunt. Ne ſtudioſius occupemur circa eius generationem, neque inde violenter inæqualitas Filii redarguatur: Sufficit enim & voluntatum diuerſitas ad hoc, vt naturæ diuerſitatem notificet. Quapropter cum omnium, etiam aduerſariorum confeſſione, prima eſſentia ſimplex ſit, neceſſarium prorſus eſt, vt naturam vo- C luntas & electio comitetur, cum verò bona voluntas per prouidentiam demonſtretur, ſimul etiam demonſtratur bonam eſſe naturam, à qua eſt voluntas. cum verò ſolus Pater bona operetur, Filius autem eadem non vellet (loquor ex hypotheſi aduerſariorum gratia) euidens eſſet differentia in natura, vtpotè diuerſitate voluntatum teſtata. At ſi Pater prouidentiam omnium gerit, ſimilique modo Filius omnibus prouidet; (quæ enim videt Patrem facientem, ſimiliter & Filius facit) D identitas voluntatis, eorumdem eadem prorſus volentium, communionem in natura oſtendit. Cur igitur reiicitur ſermo de prouidentia, quaſi nihil opis ad propoſitam quæſtionem conferat? Quanquam multa etiam ex communi hac vita deſumpta, diſputationi noſtræ ſuffragantur, intelligo autem omnibus nota exempla. Qui ignis lucem vidit, & calefactricis potentiæ experimentum cepit, ſi in aliam huiuſmodi lucem & calorem incidat,

Ioan. 5.

A τὴν περὶ τοῦ ζητουμένου ποιήσεται κατανόησιν; Εἰπάτω ὁ περιεσκεμμένος δι' ἀκριβείας τὰ ὄντα· εἰπάτω πῶς ἐστι δυνατὸν τὰ ἀνομοίως κατὰ τὴν φύσιν ἔχοντα, δι' ἀλλήλων ἐπιγινώσκεσθαι. καίτοιγε δι' αὐτῶν τούτων ὧν αὐτός φησιν, εἴπερ τοῖς ἰδίοις κατακολουθεῖν ἠπίστατο λόγοις, ὡδηγήθη ἂν πρὸς τὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος συγκατάθεσιν. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ ποιήσαντος φύσις τὸ παρ' αὐτῆς γεγενημένον δείκνυσι, καθώς αὐτός φησι, ποίημα δὲ κατ' αὐτοὺς ὁ υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, πάντως ὁ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν κατανοήσας, καὶ τὴν B τοῦ μονογενοῦς δι' ἐκείνης ἐγνώρισεν· εἴπερ ἐκ τῆς ἐνεργησάσης φύσις, τὸ ἐνεργηθὲν ἀπεσήμηνεν.

Ὡς δὲ διὰ τούτου τὸν τῆς ἀνομοιότητος αὐτῆς μονογενῆ, τῶν τῆς προνοίας ἔργων ἀποξενίζεσθαι· μηδὲν πολυπραγμονείσθω ἡ γένεσις, μηδὲ βεβιασμένως ἐκ ταύτης ἡ ἀνομοιότης τοῦ μονογενοῦς ἐλεγχέσθω. αὐτάρκης γὰρ καὶ ἡ τῶν προαιρέσεων διαφορὰ τὴν τῆς φύσεως ἑτερότητα φανερῶσαι· διότι ἁπλῆς εἶναι συνωμολογηθείσης, καὶ περὶ τῶν ἐναντίων τῆς πρώτης οὐσίας, ἐπάναγκές ἐστι τῇ φύσει σύνδρομον C ἐννοεῖν τὴν προαίρεσιν, τῆς δὲ προαιρέσεως ἀγαθῆς, διὰ τῆς προνοίας ἀποδειχθείσης, ἀγαθὴ συναποδείκνυται καὶ ἡ φύσις, ἀφ' ἧς ἡ προαίρεσις· μόνου δὲ τοῦ πατρὸς τὰ ἀγαθὰ ἐνεργοῦντος, τοῦ δὲ υἱοῦ μὴ ταὐτὰ προαιρουμένου, λέγω δὲ καθ' ὑπόθεσιν τῶν ἐναντίων ἕνεκεν· πρόδηλος ἂν εἴη ἡ κατὰ τὴν οὐσίαν διαφορὰ τῷ παρηλλαγμένῳ τῶν προαιρέσεων μαρτυρουμένη· εἰ δὲ προνοεῖ μὲν ὁ πατὴρ τῶν ἁπάντων, προνοεῖ δὲ ὡσαύτως καὶ ὁ υἱός. ἃ γὰρ βλέπει τὸν πατέρα ποιοῦντα, καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως D ποιεῖ· ἡ τῶν προαιρέσεων ταυτότης τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, τῶν τὰ αὐτὰ προαιρουμένων πάντως ἐνδείκνυται. διὰ τί οὖν ἀτιμάζεται ὁ τῆς προνοίας λόγος, ὡς οὐδεμίαν παρέχων πρὸς τὸ ζητούμενον τὴν συνεργίαν· καίτοι πολλὰ καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποδειγμάτων τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ συναγωνίζεται, λέγω δὲ ἀπὸ τῶν πᾶσι γνωρίμων τὰ ὑποδείγματα· ὁ τοῦ πυρὸς τὸ φῶς τεθεαμένος, καὶ τῆς θερμαντικῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἰς πεῖραν ἐλθὼν, εἰ ἄλλῳ τοιούτῳ φωτὶ, καὶ θερμότητι τοιαύτῃ πελάσῃ,

δηλονότι πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς ἔννοιαν ἀπαχθήσεται, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν φανέντων αὐτῷ, πρὸς τὴν συγγένειαν τῆς ἀπεργασαμένης αὐτὰ φύσεως ἐπαγόμενος· οὐ γὰρ δὴ τὰ κατὰ πάντα τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργήσειε μὴ πῦρ ὄν· οὕτως εἰ τὸν ὅμοιον, καὶ ἴσον τὸν αὐτὸν τῆς προνοίας λόγον, τῷ τε πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ καθορῶμεν, διὰ τῶν εἰς τὴν ἡμετέραν γνῶσιν φθανόντων, καὶ τῶν ὑπερπιπτόντων τὴν κατάληψιν ἡμῶν στοχαζόμεθα, ὡς οὐκ ἂν τοῦ ἑτερογενοῦς κατὰ τὴν φύσιν τοῖς ἴσοις, καὶ ὁμοίοις ἐνεργήμασι καταληφθέντος. καὶ γὰρ ὅπως ἂν ἔχῃ πρὸς ἄλληλα τὰ ἐπιφαινόμενα ἑκάστῳ γνωρίσματα, οὕτως ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὰ ὑποκείμενα ἕξει. καὶ εἰ μὲν ἐναντίως ἔχει τὰ γνωρίσματα, ἐναντία χρὴ πάντως λογίζεσθαι καὶ τὰ διὰ τούτων δηλούμενα. Εἰ δὲ ταῦτα ὡσαύτως, οὐδὲ ἐκεῖνα ἑτέρως. καὶ δι' αἰνίγματος τῆς τῶν δένδρων φύσεως τοὺς καρποὺς ὁ κύριος εἶναί φησι τὰ σημεῖα, ὡς οὐκ ἐπαλλασσομένων παρὰ φύσιν τῶν τοιούτων, οὐδὲ τοῖς κακοῖς τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲ τὸ ἔμπαλιν τοῖς καλοῖς τῶν ἐναντίων ἐφαρμοζόντων. ἐκ γὰρ τῶν καρπῶν, φησι, τὰ δένδρα γνωρίζεται· οὕτω καὶ τοῦ καρποῦ τῆς προνοίας οὐδεμίαν ἔχοντος διαφορὰν, μίαν ὁρῶμεν καὶ τὴν τοὺς καρποὺς τούτους ἐκβλαστήσασαν φύσιν· κἂν ἐκ διαφόρων ὁ καρπὸς τῶν δένδρων προβάλληται. οὐκοῦν διὰ τῶν τῇ ἡμετέρᾳ καταλήψει γνωρίμων, γνώριμος δὲ ἡμῖν ἐστι τῆς προνοίας ὁ λόγος· ὡσαύτως ἐπὶ πατρός τε, καὶ υἱοῦ θεωρούμενος, ἀναμφίβολος γίνεται, καὶ ἡ κατὰ τὴν φύσιν ὁμοιότης, καὶ κοινωνία τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὸν πατέρα, διὰ τῆς ταυτότητος τῶν καρπῶν τῆς προνοίας, γνωριζομένη.

Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο νοηθῇ, ὡς ἐξ ἀνάγκης τινὸς βιασθεὶς, ἀποστῆναι μὲν λέγει τῶν τῆς προνοίας ἔργων, ἀναχθῆναι δὲ ἐπὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν, φησι, τῷ τῆς γεννήσεως τρόπῳ τὸν τρόπον τῆς ὁμοιότητος. ὢ τῆς ἀνάγκης τῶν ἀποδείξεων! ὡς βιαίως ἡμᾶς ἡ περιουσία τῆς ἐν τῷ λέγειν τέχνης καταναγκάζει τοῖς εἰρημένοις συντίθεσθαι! ἀκολουθεῖν λέγει τῷ τρόπῳ τῆς γεννήσεως, τὸν τρόπον τῆς ὁμοιότητος.

A enimuerò in notitiam ignis deducetur ex ſimilitudine eorum, quæ ſenſu percepit, ad cognationem & conuenientiam naturæ per quam effecta ſunt, prouectus: non enim aliquid omnia, quæ ignis ſunt, ageret, ſi ignis non eſſet. Sic ſi in Patre & Filio ſimilem prorſus, & æqualem prouidentiæ rationem agnoſcimus: tunc & per res, quæ in noſtram intelligentiam cadunt, & per illas, quæ eandem ſuperant, colligimus, in iis, quibus æquales prorſus & ſimiles ſunt actiones, nihil diuerſitatis in natura reperiri. B Etenim quemadmodum mutuò ſeſe habent externa cuiuſque indicia: ſic neceſſariò etiam ſeſe habebunt ea, quæ ſubſtrata ſunt: & ſi indicia ſibi contraria ſunt, ſequitur ea etiam, quæ his notis & ſymbolis patefiunt, contraria eſſe. Quod ſi hæc ſimiliter ſeſe habent, neque illa diſſimiliter ſeſe habebunt. Et quemadmodum per ænigma Dominus ait, fructus eſſe ſigna naturæ, qua arbores conſtant, quaſi hæc talia præter natutam non immutentur, cum neque malis arboribus *Matth. 7. & 12.* C boni fructus, neque viceuerſa bonis *Luc. 6.* arboribus mali fructus congruant; nam *ex fructibus*, inquit, *arbores cognoſcuntur*: ſic cum in prouidentiæ fructu nulla penitus differentia appareat, iure vnam quoque naturam, hos fructus proferentem confitemur: etiamſi ex diſtinctis numero arboribus fructus progenerentur. Igitur per ea, quæ nobis cognita ſunt (cognita autem nobis eſt prouidentiæ ratio, ſimiliter Parri & Filio competens) extra dubitationem relinquitur quoque naturæ ſimilitudo, & communio Vnigeniti cum Patre, D vtpotè ex iiſdem prouidentiæ fructibus manifeſtata.

Verùm, ne hoc cogitetur, occurrit Eunomius dictitans, ſe neceſſitate quadam coactum abſtinuiſſe à prouidentiæ operibus, ad generationis verò modum adactum eſſe, *quod* vt ait, *ad generationis modum ſequatur modus ſimilitudinis.* O ineluctabilem demonſtrationum neceſſitatem. Quàm violẽter nos dicendi copia cogit, vt iis, quæ aſſeruit, adſtipulemur! Conſequi ait ad generationis modum, modum quoque ſimilitudinis.

A Quantum artis & circumſpectionis in hac aſſertione ineſt? Igitur ſi cognoſcitur modus generationis ſimul etiam demonſtratus erit modus ſimilitudinis. Cum ergo eorum, quæ per carnem generantur, omnium animalium, vel certè plurimorum, idem ſit generationis modus, ipſorum autem iudicio, ad generationis modum ſequatur modus ſimilitudinis, oportet, vt omnia, quæ eodem modo progenerata ſunt, eodem modo ad ſimiliter progenita ſeſe habeant; quæ enim eidem ſimilia ſunt, inter ſe quoque ſimilia ſunt. Si igitur
B modus generationis, vt hæreticus contendit, ſibi id, quod generatur, ſimile reddit, hic autem modus in variis animalibus prorſus nihil mutatur, ſed idem prorſus in compluribus inuenitur, neceſſe eſt, vt ex vniuerſali, & abſque vlla diſtinctione, prolata enunciatione propter generationis ſimilitudinem ſimilia fiant homo, canis, camelus, mus, elephas, pardalis, & alia omnia, quæ ſimili modo progenerari conſueuerunt. An vult ſibi mutuò non eſſe ſimilia, quæ ſimiliter gignuntur, ſed quodlibet illi ſoli, à quo generationis principium du-
C cit? At ſi hoc volebat, dicendum erat, generanti generatum eſſe ſimile: non autem modo generationis modum ſimilitudinis. Sed neque id quidē, quod veriſimile eſt, & in rerum natura reperitur, generanti ſimile eſſe genitum: ita comprobatur, vt contrarium contingere nequeat. Nam ſi generatim id, quod generatum eſt, generanti ſimile perhibetur, concidant oportet omnia illa, quæ tam ſtudioſè de ſubſtantiarum diſſimilitudine diſſeruit.

Nunc autem ad generationis modum ait ſequi modum ſimilitudinis. An
D non hoc iis, qui accuratè rerum rationes ſcrutari didicerunt, primo ſtatim intuitu eiuſmodi apparebit, quod penitus intelligi nequeat? Nam quid concipiendum ſit, ſi generationis modum audias, admodum certè perplexum eſt. Num hac locutione figuram generantis intelligit? Num impetum? Num diſpoſitionem? Num locum? Num tempus? An embryonis per conceptionem, complementum? An ipſa generationi deſtinata receptacula? An horum nihil, aliud verò quidpiam eorum, quæ cum generatione connexa ſunt, inſinuat? Qua ratione ad verām ſignificationem perueniemus? Nam improprium nihilque

ὅσον τὸ τεχνικὸν, καὶ περιεσκεμμένον τῆς ἀποφάσεως; οὐκοῦν ἂν γνωρισθείη ὁ τρόπος γεννήσεως συναπεδείχθη τούτῳ, καὶ ὁ τρόπος τῆς ὁμοιότητος. ἐπεὶ τοίνυν τῶν διὰ σαρκὸς τικτομένων ζώων πάντων, ἢ τῶν πλείστων, ὁ αὐτός ἐστι τῆς γεννήσεως τρόπος, ἀκολουθεῖ δὲ κατ' αὐτοὺς τῷ τρόπῳ τῆς γεννήσεως ὁ τρόπος τῆς ὁμοιότητος, πάντα τὰ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τικτόμενα, ὁμοίως ἕξει πάντως πρὸς τὰ ὁμοίως γενόμενα. Εἰ οὖν ὁ τῆς γεννήσεως τρόπος, καθώς φησιν, ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος ἑαυτῷ τὸ τικτόμενον ὁμοιοῖ· οὗτος δὲ κατ' οὐδὲν ἐν ταῖς ποικίλαις τῶν ζώων διαφοραῖς ἀλλοιοῦται. ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐπὶ τῶν πλείστων ἐστὶν, εὑρεθήσεται ἡ καθόλου καὶ δίχα τινὸς διορισμοῦ γενομένη ἀπόφασις, πάντα ἀλλήλοις ὅμοια κατασκευάζουσα διὰ τὸ τῆς γεννήσεως ὅμοιον, ἄνθρωπον, κύνα, κάμηλον, μῦν, ἐλέφαντα, πάρδαλιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τίκτεσθαι πέφυκεν, ἢ οὐκ ἀλλήλοις φησὶν ὅμοια τὰ παραπλησίως τικτόμενα, ἀλλ' ἕκαστον ἐκείνῳ μόνῳ, παρ' οὗ τὴν γένεσιν ἔχει. ἀλλ' εἰ τοῦτο λέγειν ἐβούλετο, τῷ τίκτοντι ὅμοιον ἔδει τὸ τικτόμενον ἀποφήνασθαι, οὐχὶ τρόπῳ γεννήσεως ὁμοιότητος τρόπον. ἀλλ' ὁ μὲν εἰκός ἐστι, καὶ ἐν τῇ φύσει θεωρεῖται, τὸ ὁμοιογενὲς εἶναι τῷ γεννῶντι, τὸ γεννώμενον, τοῦτο οὐ δέχεται, ὡς ἂν μὴ τοὐναντίον αὐτῷ περιτραπείη τὸ κατασκεύασμα. εἰ γὰρ τῷ γεννῶντι τὸ τικτόμενον ὅμοιον ἔλεγε, φροῦδα πάντα, καὶ αὐτοπόδαστα τὰ φιλοπόνως αὐτῷ συντεθέντα περὶ τῆς ἀνομοιότητος τῶν οὐσιῶν ἀπελέγχετο.

Νυνὶ δὲ τρόπῳ γεννήσεως, τρόπον φησὶν ὁμοιότητος ἕπεσθαι. τοῦτο δὲ τοῖς ἀκριβῶς ἐπισταμένοις ἐξετάζειν ἐννοίας λόγων, ἀδιανόητον παντελῶς εὑρεθήσεται. τί γὰρ δεῖ νοῆσαι γεννήσεως τρόπον ἀκούσαντας, πάνυ τῶν ἀπόρων ἐστί· τὸ σχῆμα τοῦ ἀποτίκτοντος λέγει; ἢ τὴν ὁρμὴν, ἢ τὴν διάθεσιν, ἢ τόπον, ἢ χρόνον, ἢ τὸ διὰ συλλήψεως τελεσιοῦσθαι τὸ ἔμβρυον, ἢ αὐτῶν τῶν γεννητικῶν μέμνηται τόπων· ἢ ταῦτα μὲν οὐχὶ, ἕτερον δέ τι τῶν κατὰ τὴν γέννησιν θεωρουμένων λέγει; καὶ πῶς ἂν μάθωμεν τὸ λεγόμενον. τὸ γὰρ ἄκυρον, καὶ

ἀσήμαντοι τῆς τοῦ τρόπου λέξεως, ἐπιδιστάζειν ἡμᾶς τοῖς σημαινομένοις παρασκευάζει, ἐπίσης πάντων ταῖς ὑπονοίαις ὑποπιπτόντων, καὶ κατ' ἶσον ἑκάστου τὸ ἀσυνάρτητον πρὸς τὸ προκείμενον ἐχόντων, ὡσαύτως δὲ καὶ ὅ φησιν ὁμοιότητος τρόπον οὑτωσὶ λεγόμενον, ἀλλότριον πάσης διανοίας ὑπονοούμενον πρὸς τὰ ὑποδείγματα τῶν διὰ τῆς συνηθείας γνωρίμων ἀποσκοποῦντες. οὐ γὰρ τὸ εἶδος ἢ τὸν τρόπον τοῦ τόκου, καὶ τὸ γεννώμενον ὁμοιοῦται· ὁ μὲν γὰρ τόκος ἐπὶ τῆς διὰ σαρκὸς γεννήσεως, σώματός ἐστι διαστολή· τὸ τελειωθὲν ζῶον ἐν τῇ διαπλάσει τῶν σπλάγχνων ἐπὶ τὸ ἔξω προάγουσα. τὸ δὲ γεννώμενον ἄνθρωπός ἐστιν ἢ ἵππος, ἢ βοῦς, ἢ ὅτι δὴ ἂν τύχῃ διὰ γεννήσεως ὑφιστάμενον. πῶς τοίνυν ὁ τῆς ὁμοιότητος τοῦ τικτομένου τρόπος ἕπεται τῷ τρόπῳ τῆς γεννήσεως· εἰπάτω αὐτὸς οὗτος, ἢ εἴ τις ὑπ' αὐτοῦ μαιευτικὴν ἐπαιδεύθη τέχνην. ἄλλο γὰρ ὁ τόκος. καὶ τὸ ἐκ τοῦ τόκου ἄλλο, καὶ διάφορος ἑκατέρου ὁ λόγος. ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν διὰ σαρκὸς τικτομένων ψευδές ἐστι τὸ λεγόμενον, οὐδεὶς ἂν ἀντείποι τῶν νοῦν ἐχόντων.

ΕΙ δὲ τὸ ποιεῖν, καὶ τὸ κατασκευάζειν τρόπον γεννήσεως ὀνομάζει, ᾧ ἕπεσθαι τὸν τρόπον τῆς τοῦ γινομένου, φησὶν, ὁμοιότητος· καὶ οὕτως ὁ λόγος τοῦ εἰκότος κεχώρισται· οὑτωσὶ δὲ διὰ τῶν ὑποδειγμάτων σκοπήσωμεν. πληγαῖς τυποῦται σίδηρος, πρός τι τῶν ἐν τῷ βίῳ χρησίμων παρὰ τοῦ δημιουργοῦντος σχηματιζόμενος. τὸ οὖν σχῆμα τῆς ἀκμῆς ἂν οὕτω τύχῃ πῶς ὁμοιοῦται τῇ χειρὶ τοῦ τεχνίτου, ἢ τῷ τρόπῳ τῆς κατασκευῆς, οἷον σφύραις, καὶ ἄνθραξι, καὶ φύσαις, καὶ ἄκμονι, δι' ὧν, αὐτὴν ὁ δημιουργὸς ἀνετυπώσατο. οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι· τὸ δὲ, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ὑποδείγματος εἰρημένον, πᾶσιν ἐφαρμόζει τοῖς διά τινος κατασκευῆς ἀπεργασθεῖσιν· ὅτι τῷ τρόπῳ τῆς γεννήσεως τὸ γινόμενον οὐδαμῶς ὁμοιοῦται. τί γὰρ κοινὸν ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ἱματίου, πρὸς τὸ πηνίον; ἢ τοὺς κανόνας, ἢ τὴν κερκίδα, ἢ ὅλως πρὸς τὸν τρόπον τῆς τοῦ ὑφάντου κατασκευῆς· τί δὲ τὸ βάθρον πρὸς τὴν τῶν ξύλων ἀπεργασίαν, ἢ ἄλλο τι τῶν γινομένων, πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ κατεργασαμένου. ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ σωματικοῖς ἀργεῖν τὸν λόγον τοῦτον, καὶ αὐτοὺς οἶμαι τοὺς ἐναντίους συνθήσεσθαι.

A ſignificans *modi* vocabulum facit, vt de ſignificatione hæreamus, cum ex æquo omnes ſignificationes mētem ſubeant, & quęlibet ex æquo nullam cum re propoſita cōnexionem habeat. Sic & quod ait, *ſimilitudinis modum*, ita quidem prolatum, ab omni prorſus intelligentia remotum eſſe diſcimus, ſi exempla quæ communi conſuetudine, nota ſunt, intueamur: non enim ad ſpeciem vel modum partus aſſimilatur, id, quod paritur, nam partus in iis, quorū generatio carne perficitur, eſt corporis diuiſio, perfectè iam omnibus membris formatum animal in lucem emittens: id verò quod
B generatur homo eſt, aut equus, aut bos, vel aliud quiduis, quod per generationem naſci ſolet. Quomodo igitur ſimilitudinis in eo, quod generatū eſt, modus ſequatur modum generationis, explicet nobis vel ille ipſe, vel alius obſtetricandi artem ab illo edoctus. Aliud eſt enim partus, & aliud, quod eſt ex partu, & diuerſa eſt vtriuſque ratio. Igitur aſſertionem eius falſam eſſe in iis, quæ per carnem generantur, nemo ſanæ mentis abnuerit.

Si verò aliquid efficere & conſtruere
C vocat modum generationis, ad quem in genito ſequatur modus ſimilitudinis, ne ſic quidem oratio eius veri ſimilitudinem habet, quod exemplis planum fiet. Ferrum à fabro ictibus tunditur, vt inde quid vitæ vſibus vtile cōficiatur & efformetur. Quomodo igitur ſchema percuſſionis ſi ita ſors ferat, aſſimiletur manui artificis, vel modo effectionis, putà forcipibus, incudi, follibus, carbonibus, quibus rem efformauit & procudit, nemo facilè explicauerit. Quod de vno exemplo dictum eſt, id omnibus, quæ actione aliqua efficiuntur, competit, nempe modo generationis,
D id, quod generatum eſt, nequaquam ſimile reddi. Quid enim forma veſtis commune habet cum ſtamine, cum regulis, cum pectine, & cum toto illo textoris apparatu? Quid ſcamnum cum actione, quæ verſatur circa ligna, vel alius quiſpiam effectus cum forma artificis? Ergo in rebus ſenſibilibus & corporeis à veritate alienum eſſe, quod aſſerit, ipſos aduerſarios fateri exiſtimo.

Reliquum eſt, vt diſpiciamus, quidnam concinnandæ ſuæ blaſphemiæ vlterius adferat. Quid ergo erat, quod in quæſtione verſabatur? Hoc videlicet, fateri oportere, Filium in ſua ſubſtantia Patri ſimilem, vel diſſimilem eſſe, quod cum, vt ait, ex prouidentiæ ratione diſcerere nequiuerit, recurriſſe ſe dicit ad generationis modum, vt iſtius interuentu cognoſceret, non vtrum genitus genitori diſſimilis ſit, ſed num habeat modum quendam ſimilitudinis, & quia modus iſte multis ignotus ſit, ea de cauſa, ſe de ſubſtantia, quæ genuit, plutibus diſſeruiſſe. Num igitur propriæ ſuæ aſſertionis oblitus eſt, quando dixit, *ex operibus inueſtigari debere ſubſtantias*: cum ergo needum vllo modo conſtet, quomodo ſubſtantia generata, quam *opus ſupremæ* appellat, ſeſe habeat ſecundum naturam: qua ratione id, quod inferius eſt, vt ipſe loquitur, & ideo ad cognoſcendum procliuius & facilius, tranſiliens, maximæ propriæ & ſupremæ ſubſtantiæ adhæreſcit, & cum in opere ſuo videri velit, quaſi diuinorum oraculorum admodum gnarus ſit, nunc ea parui pendit, perinde ac ſi neſciret, ad Patris cognitionem, non niſi per Filium acceſſum patefieri: *Nullus enim*, inquit, *nouit Patrem niſi Filius, & cui voluerit filius reuelare*. Sed iſte cum debitam exiſtimationem, quam de vnigeniti diuinitate habemus, imminuere & detererere molitur, minorem Filium nuda voce aſtruit, quem ignarus licet maiorem facit, in rerum diuinarum comparanda cognitione: ſi quidem Patris ſubſtantiam, velut cognitu expeditiorem accipiens, per illum indagare & colligere nititur naturam Filii.

Matth. 11. Luc. 10.

Aſcendit igitur ad naturam quæ generauit, & per illam, conſiderat generatam: eò quòd per naturalem generantis dignitatem modus generationis demonſtretur. Qua ſua aſſertione ita ſimpliciter & indefinitè prolata, ad omnia æqualiter lectoris animum diffundere & abducere tentat. Talia enim ſunt, quæ vniuerſim affirmantur, vt cogitationem ad omnia traducant: nihilque extra ſuum ambitum relinquant. Si igitur omnino modus generationis ex naturali generantis dignitate cognoſcitur, generantium verò variæ, & diuerſarum notionum ſecundum digni-

Ὑπολοίποι δ' ἂν εἴη σκοπεῖν εἴ τινα συντέλειαν, πρὸς τὴν τῆς βλασφημίας κατασκευὴν συνεισφέρεται. τί οὖν τὸ ζητούμενον ἦν; τὸ δεῖν κατὰ τὴν οὐσίαν ὁμοίως, ἢ ἀνομοίως ἔχειν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὁμολογεῖσθαι. ὅπερ διὰ τὸ μὴ δυνάσθαι, φησιν, ἐκ τῆς περὶ προνοίας λόγων μαθεῖν, ἐπὶ τὸν τῆς γεννήσεως ἀνεληλυθέναι τρόπον· ὡς διὰ τούτου γνῶναι οὐχὶ τὸν γεννηθέντα, εἰ ὁμοίως ἔχει πρὸς τὸν γεννήσαντα· ἀλλά τινα ὁμοιότητος τρόπον, καὶ διὰ τὸ τοῖς πολλοῖς ἄγνωστον εἶναι τοῦτον. διὰ τοῦτο τὴν γεννήσασαν οὐσίαν περιεργάζεσθαι. ἆρα οὖν ἐπιλέλησται τῶν ἰδίων διορισμῶν, ἐν οἷς, φησιν, ἐκ τῶν ἔργων δεῖν τὰς οὐσίας καταλαμβάνεσθαι· τῆς οὖν γεννηθείσης οὐσίας ἣν ἔργον ὀνομάζει τῆς ὑπερκειμένης, μηδέπω φανερωθείσης, πῶς ἔχει κατὰ τὴν φύσιν, πῶς ὑπερβὰς τὸ, ὡς αὐτὸς λέγει, κατώτερον, καὶ διὰ τοῦτο τῇ καταλήψει τῶν ζητουμένων προσεχέστερον, τῇ κυριωτάτῃ, καὶ ἀνωτάτῃ προσφύεται· καὶ τὸ ἀκριβῶς εἰδέναι τὰς θείας φωνὰς, ἐν τῷ κατ' αὐτὸν λόγῳ, κατασκευάζων, νῦν κἀκείνων ὀλίγον ποιεῖται τὸν λόγον, ὥσπερ ἀγνοῶν ὅτι οὐκ ἔστι τῇ γνώσει τοῦ πατρὸς προσβῆναι· μὴ διὰ τοῦ υἱοῦ προσεγγίσαντα. οὐδεὶς γάρ, φησιν, ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ἀλλ' ἔστιν, ἐν οἷς μὲν ἂν μέλλῃ καθυβρίζειν τὰς εὐσεβεῖς, καὶ τῇ θεότητι πρεπούσας τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις, ἐλάττονα εἶναι λέγει, γυμνῇ τῇ φωνῇ· ἐν δὲ τῇ ἐπινοίᾳ τῆς γνώσεως τῶν θείων, λανθάνει τὸ μείζονα ἐπ' αὐτοῦ κατασκευάζων· εἴπερ τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν, ὡς ἑτοιμοτέραν εἰς κατανόησιν καταλαβὼν, δι' ἐκείνης ἀνιχνεύειν πειρᾶται, καὶ συλλογίζεσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν φύσιν.

Ἄνεισι γοῦν ἐπὶ τὴν γεννήσασαν οὐσίαν, καὶ δι' ἐκείνης τὴν γεννηθεῖσαν ἐπισκοπεῖ· διὰ τὸ τῇ φυσικῇ, φησι, τοῦ γεννήσαντος ἀξίᾳ δείκνυσθαι τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον πάλιν οὕτως ἁπλῶς, καὶ ἀδιορίστως, περιρρίφεν ἐπὶ πάντα παραπλησίως διαχεῖσθαι παρασκευάζει τοῦ ζητοῦντος τὴν ἔννοιαν. τοιαῦτα γάρ ἐστι καθολικῶς τὰ δογματιζόμενα, ὡς ἐπὶ πάντα φέρεσθαι τὴν ὑπόνοιαν, καὶ μηδὲν ὑπεξαιρεῖσθαι τῆς περιληπτικῆς ἀποφάσεως. εἰ οὖν πάντως ὁ τῆς γεννήσεως τρόπος, τῇ φυσικῇ τοῦ γεννῶντος ἀξίᾳ γνωρίζεται· πολλαὶ δὲ τῶν τικτόντων αἱ κατὰ τὰς ἀξίας διαφοραὶ, καὶ

κατὰ πολλὰς ἐπινοίας καταλαμβανόντας· γίνεται γὰρ Ἰουδαῖος, Ἕλλην, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος. τί ἐκ τούτων κατασκευάζεται· ὅτι ὅσαι εἰσὶ τῶν γεννώντων κατὰ τὰς φυσικὰς ἀξίας διαφοραὶ, τοσοῦτοι καὶ τρόποι γεννήσεως, κατὰ τὸ εἰκὸς εὑρεθήσονται· ὡς μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πληροῦσθαι πᾶσι τὴν γένεσιν· ἀλλὰ ταῖς τῶν γεννώντων ἀξίαις τὰς φύσεις, συμμεταβάλλεσθαι, καὶ δεῖν ἑκάστῳ τῶν τικτομένων, κατὰ τὴν τῶν ἀξιωμάτων διαφορὰν, ἰδιάζοντά τινα γεννήσεως τρόπον καινοτομεῖσθαι. πᾶσι γὰρ συμφυεῖς ἀξίαι τινές εἰσι πάντως ἐπιθεωρούμεναι τοῖς καθ' ἕκαστον, διαφέρουσαι δὲ ἀλλήλων πρὸς τὸ κρεῖττον, ἢ καταδεέστερον· ὅπως ἂν ἑκάστῳ συμπέσῃ, γένος, ἀξίωμα, θρησκεία, πατρὶς, δυναστεία, δουλεία, πλοῦτος, πενία, τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ὑποχείριον, πάντα ὅσα, τὰς κατὰ τὸν βίον διαφορὰς ἐν ταῖς ἀξίαις ἐργάζεται. Εἰ οὖν τῇ φυσικῇ τοῦ γεννῶντος ἀξίᾳ, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, ὁ τῆς γεννήσεως δείκνυται τρόπος· πολλαὶ δὲ αἱ κατὰ τὰς ἀξίας διαφοραὶ, πολλοὶ πάντως καὶ οἱ τῆς γεννήσεως τρόποι, κατὰ τὸν δογματιστὴν εὑρεθήσονται τῆς κατὰ τὰς ἀξίας διαφορᾶς νομοθετούσης τῇ φύσει τὸν τόκον.

ΕΙ δὲ μὴ δέχοιτο φυσικὰς εἶναι τὰς τοιαύτας ἀξίας, ὡς ἔξω τῆς φύσεως θεωρουμένας, οὐδὲ ἡμεῖς ἀντιλέγομεν· ἐκεῖνο μέν τοι πάντως συνωθήσεται, ὅτι φυσικῇ τινι πάντως ἀξίᾳ τῆς ἀλόγου ζωῆς ἡ ἀνθρωπίνη κεχώρισται. ἀλλ' ὁ τοῦ τόκου τρόπος, οὐδεμίαν ἐν τῇ κατὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν διαφορᾷ τὴν παραλλαγὴν ἔχει, ὁμοιοτρόπως τῆς φύσεως, τά τε λογικὰ, καὶ τὰ ἄλογα διὰ τῆς γεννήσεως εἰς τὴν ζωὴν παραγούσης. εἰ δὲ ἐπὶ μόνης ἐκείνης τῆς οὐσίας τῆς, ὡς αὐτὸς ὀνομάζει, κυριωτάτης, καὶ ἀνωτάτης τὸ συμφυὲς ἀξίωμα καταλαμβάνει, ἴδωμεν, ὅ,τι καὶ νοῶν τοῦτο λέγει. ὡς μὲν γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος, συμφυές ἐστιν ἀξίωμα τῷ Θεῷ, αὐτὴ ἡ θεότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, τὸ, ἀγαθὸν εἶναι, κριτὴν, δίκαιον, ἰσχυρὸν, μακρόθυμον, ἀληθινὸν, κτίστην, ἐξουσιαστὴν, ἀόρατον, ἀτελεύτητον, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν εἰς δοξολογίαν παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰρ-

A tatem differentiæ reperiuntur: generat enim Iudæus, Græcus, Barbarus, Scytha, ſeruus, liber. quid ex his concluditur? An quot ſunt generantium ſecundum naturalem dignitatem naturæ, tot etiam modi generationis, vt decet, exiſtant: ita vt haudquaquam eodem modo generatio perficiatur: ſed vt naturæ vnà cum generantium dignitatibus mutentur, adeoque, vt cuilibet eorum, quæ generantur, ſecundum dignitatum differentiam proprius quidam generationis modus aſſignandus ſit. Omnibus enim à natura inſitæ dignitates & excellentiæ ſunt, quas in ſingulis inue-
B nire licet, diſcrepantes nonnihil à ſe mutuo, ſecundum maius & minus, ita vt quodlibet eorum, quæ generantur pro dignitatum proportione, comitentur peculiaria quædam, vt genus, dignitas, religio, patria, potentia, ſeruitus, diuitiæ, paupertas, libertas arbitrii, ſubiectio, & omnia alia, quæ in hac vita differentiam aliquam conſtituunt. Si igitur naturali generantis dignitate modus generationis oſtenditur, vt dicit Eunomius, variæ autem ſunt ſecundum dignitatem differẽtiæ, planè ſequitur etiam varios eſſe, ex Nouatoris
C huius ſententia, generationis modos, & alia aliter naſci: cum quæ ſecundum dignitates eſt differentia, naturam in partu quaſi legibus circumſcribat.

Quòd ſi quis non admittat, huiuſmodi dignitates eſſe naturales, cum extra naturæ leges verſari videantur, cum hoc non digladiabimur. Illud tamen omninò concedendum erit, naturali quadam dignitate & præcellentia, humanam vitam ab illa, quæ ratione caret, diſcriminatam eſſe: at partus modus nullam penitus in differentia ſecundum naturalem dignitatem, varia-
D tionem habet, quia natura eodem modo tam rationis capacia, quam rationis expertia per generationem in hanc lucem edit. Si verò in ſola illa natura, quam ipſe *propriißimam & ſupremam* nominat inſitam dignitatem conſtituit, videamus quid tandem talia dicens, à nobis intelligi velit: nam, vt nos quidem arbitramur, Deo cognata ſunt, ipſa diuinitas, ſapientia, potentia, bonitas, iudicium, iuſtitia, fortitudo, longanimitas, veritas, eſſe creatorem, dominatorem, inuiſibilem, interminatum, & ſi quid aliud huius generis ad gloriã Dei amplificandam, diuinitus inſpirata ſcriptura

prodidit, quæ omnia etiam vnigenito Filio propriè & à natura ineſſe aſſerimus, ſolumque in eo, quod eſt principii expertem eſſe, differentiam confitemur: neque tamen principii expertem eſſe penitus à Filio abdicamus. (nemo orationem noſtram calumnioſè vellicet, quaſi demonſtrare velimus eum, qui verè Filius eſt, eſſe ingenitum. Non enim minus impietatis damnamus tale quid docentes, ac illos, qui inæqualitatem introducunt.) Sed cum vocula *principij* variis ſignificatis conſtet, & animum ad plura ducat: dicimus eſſe etiam aliquid, ſecundum quod principio carere competat itidem Filio. Quando enim hac voce ſignificamus id, quod ex nullo penitus principio ſuam ſubſiſtentiam habet, tum principii expertem eſſe, tanquam ſolius Patris ingeniti proprium confitemur. Quando verò de reliquis principii ſignificatis diſquiſitio inſtituitur, cum & creaturæ ſit principium, & temporis, & ordinis, etiam in his vnigenitum Filium omni principio ſuperiorem eſſe docemus: ita vt eum, per quem facta ſunt omnia, ſupra omne creaturæ principium, & temporis rationem, ordiniſq. conſecutionem & ſeriem euectum credamus: Itaque quem in hypoſtaſi principii expertem eſſe negamus, eum in aliis omnibus principii expertem ſtatuimus: & patrem quidem principii expertem & innaſcibilem, Filium autem ad prædictum modum principii expertem, non tamen innaſcibilem eſſe docemus.

In quam igitur cognatam Patris dignitatem intuens, per illam generationis modum colligit? In innaſcibilitatem reſpondebit, opinor. Igitur ſi omnia alia nomina, quæ ad gloriam Dei celebrandam accepimus, inania & ſignificatu deſtituta cenſes, ſuperflua erit talium vocum enumeratio, in ſolo & nudo catalogo poſita: ſiquidem nulla cæterarum appellationum naturalem eius, qui ſupra omnia eſt, dignitatem menti obiicit. At verò ſi ſingulis vocabulis, quæ recenſuimus, notio propria, & exiſtimationi diuinæ conſentanea ſubſternitur: enimuerò tum etiã cognatas Dei dignitates ſecundum multiplicationem nominum multiplicari oportet, per quas ſimilitudo naturæ rectè colligitur; Si cognatæ ſubſtantiis dignitates & præeminentiæ ſubiectarum rerum indicia

A μόνων ἐστίν· ἅπερ πάντα, καὶ τῷ μονογενεῖ υἱῷ κυρίως, καὶ συμφυῶς ἐνθεωρεῖσθαι φαμέν· ἐν μόνῃ τῇ κατὰ τὸ ἄναρχον ἐννοίᾳ τὴν διαφορὰν ἐπιστάμενοι, καὶ ταύτην οὐ κατὰ πᾶσαν ὑπόνοιαν τοῦ μονογενοῦς ἀποτέμνομεν· μηδεὶς δὲ διασπαραττέτω διὰ συκοφαντίας τὸν λόγον· ὡς ἀγέννητον ἡμῶν δεικνύειν ἐπιχειρούντων τὸν ἀληθῶς υἱόν· οὐδὲν γὰρ ἔλαττον ἀσεβεῖν τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, τῶν τὸ ἀνόμοιον δογματιζόντων διοριζόμεθα. ἀλλ' ἐπειδὴ πολύσημος ὁ τῆς ἀρχῆς λόγος, καὶ εἰς πολλὰς τὰς ὑπονοίας B φερόμενος, ἔστιν ἐν οἷς φαμὲν καὶ τῷ μονογενεῖ υἱῷ μὴ ἀπεμφαίνειν τὴν τοῦ ἀνάρχου προσηγορίαν. ὅταν μὲν γὰρ τὸ μὴ ἐξ αἰτίου τινὸς τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ ἀνάρχου νοῆται, τοῦτο μόνον τοῦ πατρὸς ἴδιον ὁμολογοῦμεν· ὅταν δὲ κατὰ τὰ λοιπὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς σημαινομένων ἡ ἐξέτασις ᾖ· ἐπειδὴ καὶ κτίσεώς τινος ἐπινοεῖται ἀρχὴ, καὶ χρόνου, καὶ τάξεως, κἀν τούτοις, καὶ τῷ μονογενεῖ προσμαρτυροῦμεν, τὸ ὑψηλότερον ἀρχῆς εἶναι, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν κτίσεως ἀρχὴν, καὶ C χρόνου ἔννοιαν, καὶ τάξεως ἀκολουθίαν εἶναι πιστεύειν, τὸ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ὥστε τὸν τῷ λόγῳ τῆς ὑποστάσεως μὴ ἄναρχον, ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὁμολογούμενον ἔχειν τὸ ἄναρχον· καὶ τὸν μὲν πατέρα, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀγέννητον· τὸν δὲ υἱὸν ἄναρχον μὲν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, οὐ μὴν καὶ ἀγέννητον.

Εἰς ποῖον οὖν συμφυὲς ἀξίωμα τοῦ πατρὸς βλέπων δι' ἐκείνου τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον ἀναλογίζεται· εἰς τὴν ἀγεννησίαν πάντως ἐρεῖ. οὐκοῦν εἰ μὲν πάντα τὰ ὀνόματα, ὅσα εἰς D δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἐμάθομεν, ἀργά σοι, καὶ ἀσήμαντα λέγομεν, περιττή τις ἐστὶ, καὶ περιέλκουσα ἡ τῶν τοιούτων φωνῶν ἀπαρίθμησις ἐν ψιλῷ τῷ καταλόγῳ προσφερομένη, εἴπερ οὐδεμία τῶν λοιπῶν προσηγοριῶν τὴν φυσικὴν ἀξίαν τοῦ ἐπὶ πάντων παρίστησιν· εἰ δὲ ἑκάστου τῶν λεγομένων ἰδιάζουσά τις ἔννοια, καὶ πρέπουσα τῇ περὶ Θεοῦ ὑπολήψει γνωρίζεται· δηλονότι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀνομάτων καὶ αἱ συμφυεῖς ἀξίαι τοῦ Θεοῦ θεωροῦνται· καὶ διὰ τούτων ἡ τῶν οὐσιῶν ὁμοιότης κατασκευάζεται· εἴπερ τὰ συμφυῆ ταῖς οὐσίαις ἀξιώματα γνωριστικὰ τῶν ὑποκειμένων

ἐστι. τῶν δὲ ἀξιωμάτων ἐφ' ἑκατέρου τῶν αὐτῶν φαινομένων, ἡ κατὰ τὴν οὐσίαν ταυτότης τῶν ταῖς αὐταῖς ἀξίαις ὑποκειμένων, περιφανῶς σαφῶς ἐπιδείκνυται. εἰ γὰρ ἱκανὴ νομίζεται ἑνὸς ὀνόματος παραλλαγὴ τὸ ξένον τῆς οὐσίας ἐνδείξασθαι, πόσῳ μᾶλλον ἰσχύσει ἡ τῶν μυρίων ὀνομάτων ταυτότης, τὸ κοινὸν παραστῆσαι τῆς φύσεως. τίς οὖν ἡ αἰτία, δι' ἣν τὰ μὲν λοιπὰ τῶν ὀνομάτων παρεωρᾶται· μόνῳ δὲ τῷ ἑνὶ τεκμηριοῦται ἡ γέννησις; καὶ διὰ τί μόνον συμφυὲς ἀξίωμα τὸ τῆς ἀγεννησίας ἐπὶ τοῦ πατρὸς δογματίζουσι τὰ λοιπὰ παρωσάμενοι, ἵνα τῇ πρὸς τὸ γεννητὸν ἀντιδιαστολῇ, τὸν τῆς ἀνομοιότητος κακουργήσωσι τρόπον, ὅπερ ἐστὶν αὐτό, κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν εὐθυνόμενον, ἐπίσης τοῖς προειρημένοις ἀδρανές τε, καὶ ἀνυπόστατον, καὶ ἀντ' οὐδενὸς εὑρεθήσεται.

Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπουσιν αἱ κατασκευαὶ πᾶσαι, τὸ ἐπιφερόμενον δείκνυσιν, ἐν οἷς ἑαυτὸν ἀποδέχεται, ὡς προσηκόντως τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς βλασφημίας χρησάμενος· καὶ οὐκ εὐθὺς ἀπογυμνώσας τοῦ λόγου τὸ βούλημα, οὐδὲ πρὶν τοῦ συναρτῆσαι τὴν κατασκευὴν τῆς ἀπάτης ἀγυμνάστοις ἔτι ταῖς ἀκοαῖς προσαγαγὼν τὴν ἀσέβειαν. οὐδὲ ἐν προοιμίοις τοῦ λόγου τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν ἀποφηνάμενος, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ἑτερότητα διαθρυλλήσας, οὑτωσὶ λέγων κατὰ τὴν λέξιν. ἢ καθὼς νομοθετεῖ Βασίλειος· ἀπ' αὐτῶν ἄρξασθαι τῶν ζητουμένων ἔδει, ἀσυναρτήτως τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν λέγοντας, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ἑτερότητα θρυλλεῖν, ἢ ταυτότητα περὶ ὧν πολλὰ διὰ μέσου διεξελθὼν ἐν σκώμμασι, καὶ λοιδορίαις, καὶ ὕβρεσιν. οὕτω γὰρ εἶδεν ὁ σοφὸς ὑπὲρ τῶν ἰδίων δογμάτων διαγωνίζεσθαι. πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν ἀντίπαλον δῆθεν ἀποτεινόμενος, κἀκείνῳ τῶν λεγομένων τὴν αἰτίαν ἀνατιθεὶς, τοιάδε φησί. ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὑμεῖς ἔνοχοι τούτοις τοῖς πλημμελήμασιν, οἱ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῷ γεννήσαντι, καὶ τῷ γεννηθέντι διακληρώσαντες, διὸ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις λοιδορίας, ὥσπερ τινὰ παγίδα ἄφυκτον καθ' ἑαυτῶν ἐτεκτήνασθε, τῆς δίκης, ὡς εἰκὸς, τοῖς ὑμετέροις καθ' ὑμῶν αὐτῶν ἐπιψηφιζούσης. ἤτοι γὰρ ἀνάρχως ἀλλήλων κεχωρίσθαι τὰς οὐσίας ταύτας ὑπολαμβάνοντες· τούτων δὲ τὴν ἑτέραν εἰς υἱοῦ τάξιν διὰ γεννήσεως ἄγοντες, καὶ τὸν ἀνάρχως ὄντα ὑπὸ τοῦ ὄντος

A ſunt. Cum verò in vtroque eædem dignitates & excellentiæ appareant, perſpicuè prorſus identitas ſubſtantiæ in rebus, quæ his dignitatibus ſubſunt, oſtenditur. Si enim vnius vocabuli mutatio diuerſam ſubſtãtiam demonſtrat, quantò magis multa millia eiuſdem rationis vocabula communionem naturæ indicabunt? Quæ igitur cauſa eſt, cur reliqua nomina negligantur, vnóque ſolo generatio inueſtigetur? Cur Patri ſolam innaſcibilitatem, ceu cognatam dignitatem, attribuunt, reliquis omnibus repudiatis? Nimirum, vt oppoſitione ingeniti & geniti modum æqualitatis ſubuertant, quod ipſum opportuno tempore, æquè ac prædicta, B friuolum, inane, & nullius momenti eſſe demonſtrabitur.

Ad hanc verò metam omnes eorum machinas tendere, argumento eſt id, quod infertur, cum (Eunomius) ſeipſum commendat, & laudat, quaſi probè & conuenienter via illa ad blaſphemiæ ſtructuram vſus fuerit, neque ſtatim voluntatis ſuæ propoſitum patefecerit, neque prius quàm fallaciæ telam pertexeret, auribus adhuc inexercitatis C impietatem intulerit. Neque etiam ſtatim ſub exordium diſputationis innaſcibilitatem, ſubſtantiam eſſe definierit, neque de ſubſtantiæ diuerſitate multa deblaterauerit: hæc enim ſunt Eunomii verba. *An quemadmodum præſcribit Baſilius, exordiri oportebat ab illis, quæ in quæſtione verſantur, & abſque vlla connexione inſcienter de innaſcibilitate, ceu de ſubſtantia, déque ſubſtantiæ diuerſitate & identitate nugari debebam?* Et poſt multa ſcommata, conuicia & probra (his enim firmamentis ſapientiſſimus iſte dogmata ſua tuetur) ad inſtitutum redit, & conuerſus ad aduerſarium, in eumq; omni culpa reiecta, ita fatur. *Præ omnibus aliis* D *vos his culpis affines eſtis, qui genitori & genito eandem eſſentiam ſeu ſubſtantiam attribuiſtis. Quocirca reprehenſionem, qua eam ob cauſam obiurgamini, ipſi vobis, ceu ineluctabilem laqueum contexuiſtis, iuſtitia, vt par erat, ex veſtris placitis contra vos ſententiam pronunciante. Etenim cum ſubſtantias iſtas à ſe mutuò per hoc, quod principio careant, ſeparatas eſſe, aſſirmetis, earumque alteram per generationem filio adſcribatis, & eum, qui ſine principio eſt, ex illo qui ſine principio eſt*

natum contendatis, nônne propriis maledictis redarguimini: quem enim innaſcibilem eſſe imaginamini, hunc ab alio natum eſſe dicitis, vel vnam & ſolam principij expertem ſubſtantiam ſtatuentes; eamque poſtea Patre & Filio per generationem circumſcribentes, ipſam innaſcibilem ſubſtantiam à ſeipſa natam eſſe aſſeritis.

Quæ ſuperius antehæc recitata verba Eunomius effutiuerat, omittã, quippe nihil aliud, niſi ſuam impudentiam contra doctorem patremq́; noſtrũ Baſilium complectentia, & nihil ad propoſitum facientia. At in iis, quæ iam recitauimus, cum in nos grauiter ancipites quaſi reprehenſionũ gladios vtrinque acuat, & dilemmatum robore intorqueat, nonnihil immorabimur, neque enim decet vt bellum veræ doctrinæ illatum, ſilentes excipiamus, ſed oportet, vt pro viribus veritati patrocinemur, oſtendamuſque metuendam iſtam & ancipitem machæram, quam contra veritatem exacuit, vmbratilibus ſimulacris longè imbecilliorem eſſe.

Duplici argumento calumniatur communionem eſſentiæ: & ait, aut duo ortus expertia principia ſibi mutuò oppoſita nos ſtatuere, alterumque Patris, alterum Filium à nobis nominari: quando eum, qui eſt, ex illo, qui eſt, progenitum tradimus: vel vnam eandemque ſubſtantiam vtrumque ex parte participare nomen, ita vt ſubſtantia illa & Pater ſit & Filius, ipſa à ſeipſa per generationem progenita. Hæc meis verbis præponere volui, non vt mentem eius ſecus, quàm oportet, interpretarer, ſed vt tumidum illud & exaggeratum explicationis genus corrigerem, & quæ ſit Eunomii ſententia, omnibus manifeſtum euaderet, vtpotè claris & dilucidis verbis expoſita. Ille enim qui inſcitiam noſtram traducit, nóſque ad *cauſſam agendam haud ſufficiente apparatu præmiſſo acceſſiſſe* obiicit, ita orationem ſuam comit, & pectit, ſicque, vt ipſemet loquitur, ad vnguem omnia ſua vocabula elimat, & ſuperflua elegantia ſcriptionem ſuam exornat, vt verborum dulcedine auditorem confeſtim abripiat, qualia ex multis aliis ſunt etiam illa, quę antea recitauimus, & nunc repetemus. *Quapropter reprehenſionem, quas eam ob cauſam obiurgamini, ipſi vobis, ceu ineluctabilem laqueum, contexuiſtis, iuſtitia, vt par erat, ex veſtris placitis contra vos ſententiam ferente.*

A γενέσθαι διατεινόμενοι, τοῖς ἰδίοις ὑπόκεισθε λοιδορήμασιν. ὃ γὰρ ἀγέννητον εἶναι φαντάζεσθε, τούτου τὴν παρ' ἑτέρου γέννησιν ἐπιφημίζετε, ἢ μίαν, καὶ μόνην ἄναρχον ὁμολογοῦντες οὐσίαν· εἶτα ταύτην εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν τῇ γεννήσει διαγράφοντες, αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς γεγενῆσθαι τὴν ἀγέννητον οὐσίαν φήσετε.

Τὰ μὲν οὖν περὶ τῶν αἰσχρῶς προειρημένων αὐτῷ γεγραμμένα, ὡς ψιλὴν ἔχοντα κατὰ τοῦ διδασκάλου καὶ πατρὸς ἡμῶν ἀναισχυντίαν, καὶ οὐδὲν πρὸς τὸ προκείμενον συντελοῦντα σκοπὸν ὑπερβησόμεθα. ἐν δὲ τοῖς εἰρημένοις, ἐπειδὴ δεινῶς
B ἡμῖν τοὺς ἀμφήκεις τούτους ἐλέγχους διχόθεν στομώσας, διὰ τῆς τῶν διλημμάτων ἐπινοίας προτείνεται, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς μὴ σιωπῇ δέξασθαι τὸν κατὰ τοῦ δόγματος πόλεμον, ἀλλ' ὡς ἔχομεν δυνάμεως συμμαχῆσαι τῷ λόγῳ, καὶ δεῖξαι τὴν φοβερὰν ταύτην, καὶ ἀμφίστομον μάχαιραν, ἣν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐθήξατο, τῶν ἐν ταῖς σκιαγραφίαις φαινομένων ἀδρανεστέραν.

Διπλαῖς ἐννοίαις διαβάλλει τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, καί φησιν· ἢ δύο ἀγεννήτους ἀρχὰς ἀντιπαρεξαγομένας ἀλλήλαις, τὴν μὲν πατέρα, τὴν δὲ υἱὸν ἡμᾶς ὀνομάζειν· τὸν ὄντα, παρὰ τοῦ ὄντος
C γεγεννῆσθαι λέγοντας· ἢ μίαν νοουμένην, καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἑκατέρων ἐν μέρει μεταλαμβάνειν τῶν ὀνομάτων, καὶ πατέρα, οὐσίαν, καὶ υἱὸν γινομένην, αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς διὰ γεννήσεως παραγομένην. ταῦτα διὰ τῆς ἐμαυτοῦ λέξεως γράφω, οὐ παρερμηνεύων αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ τὸ στομφῶδες, καὶ κατεσοβαρευμένον τῆς ἑρμηνείας ἐπανορθούμενος, ὡς ἂν εὐσύνοπτον αὐτοῦ πᾶσι τὸ βούλημα γένοιτο, διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν σαφηνείας ἐκκαλυπτόμενον. ὁ γὰρ τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν διασύρων, καὶ τὸ μὴ ἐξαρκούσης παρασκευῆς ἐπὶ τὸν λόγον ἐληλυθέναι προφέρων, οὕτως ἁβρύνει τῇ λαμπρότητι τῆς ἑρμηνείας
D τὸν ἴδιον λόγον, οὕτως ἐξονυχίζει, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει τὰ ῥήματα, ἐν τῇ περιττῇ ταύτῃ καλλιεπείᾳ τὴν συγγραφὴν ἀγλαΐζων, ὡς αὐτόθεν αἱρεῖν τῇ τῆς λέξεως ἡδονῇ τὰ ἀκούσματα· οἷα μετὰ πολλῶν ἄλλων, καὶ τὰ νῦν ὑπομεμνημονευμένα ἐστί. καὶ εἰ δοκεῖ, πάλιν ὑπαναγνώσομαι. διὸ καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λοιδορίαν, ὥσπερ τινὰ πάγην ἄφυκτον καθ' ἑαυτὸν ἐπεκτήνασθε, τῆς δίκης, ὡς εἰκός, τοῖς ὑμετέροις καθ' ὑμῶν αὐτῶν ἐπιψηφιζούσης.

Ορα

Ὁρᾶτε τὰ ἄνθη τῆς ἀρχαίας Ἀτθίδος. ὡς ἐ- A
ναστράπτει τῇ συντάξει τοῦ λόγου τὸ λεῖον,
καὶ κατεστιλβωμένον τῆς λέξεως, ὡς γλαφυ-
ρῶς, καὶ ποικίλως τῇ ὥρᾳ τοῦ λόγου παρεκαλ-
λωπίζεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω, ὡς ἂν τῳ
δόξῃ. ἡμῖν δὲ πρὸς τὴν διάνοιαν τῶν εἰρη-
μένων τετράφθω πάλιν ὁ δρόμος· καὶ δι' αὐ-
τῶν εἰ δοκεῖ γνωσόμεθα τοῦ λογογράφου τῶν
λέξεων. ἤτοι γὰρ ἀνάρχως ἀλλήλων κεχωρί-
σθαι τὰς οὐσίας ταύτας ὑπολαμβάνοντες·
τούτων δὲ τὴν ἑτέραν εἰς υἱοῦ τάξιν διὰ γεν-
νήσεως ἄγοντες, καὶ τὸν ἀνάρχως ὄντα, ὑπὸ
τοῦ ὄντος γεγεννῆσθαι διατεινόμενοι, ἀρκεῖ B
ταῦτα. δύο φησὶ ἡμᾶς ἀγεννήτους οὐσίας πρε-
σβεύειν. πῶς τοῦτο λέγων, ὁ φύρειν τὰ πάν-
τα, καὶ συγχεῖν αἰτιώμενος; διὰ τοῦ μίαν ὁ-
μολογεῖν τὴν οὐσίαν; εἰ μὲν γὰρ δύο φύ-
σεις ἀλλοτρίως, κατὰ τὸ εἶναι πρὸς ἀλλή-
λας ἐχούσας καὶ ὁ ἡμέτερος ἐπρέσβευε λό-
γος, κατὰ τὸ ἴσον, τῶν τὸ ἀνόμοιον δογματι-
ζόντων, καλῶς εἶχε τὸ διῃρημένον τῆς φύσεως
εἰς δύο τινῶν ἀνάρχων ὑπονοίας ἐμφέρειν νο-
μίζεσθαι. εἰ δὲ μία φύσις ὁμολογεῖται παρ'
ἡμῶν ἐν διαφόροις ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ πα- C
τὴρ πιστεύεται, καὶ υἱὸς δοξάζεται, πῶς δύο
πρεσβεύειν ἀρχὰς τὸ τοιοῦτο δόγμα παρὰ
τῶν ἐναντίων συκοφαντεῖται· εἶτα ἐκ τῶν
δύο τοιούτων ἀρχῶν τὴν μίαν λέγει παρ' ἡ-
μῶν εἰς υἱοῦ τάξιν κατάγεσθαι. δειξάτω τὸν
προστάτην τοῦ λόγου τούτου, καὶ ἡμεῖς σιω-
πησόμεθα, εἴ τι ἢ πρόσωπον διελέγχει τὸ ταῦ-
τα παραφθεγξάμενον, εἴτε καὶ ἁπλῶς τὸν
λόγον τοῦτον ἐν ἐκκλησίᾳ οἶδε φερόμενον. τίς
γὰρ οὕτως παράφορος τοῖς λογισμοῖς, κα-
τεξεστηκὼς τὴν διάνοιαν, ὡς πατέρα, καὶ
υἱὸν λέγειν, καὶ δύο πάλιν ἀγέννητα οἴεσθαι, D
καὶ τὸ ἓν αὖθις παρὰ τοῦ ἑνὸς γεγεννῆσθαι νο-
μίζειν; τίς δὲ καὶ ἡ ἀνάγκη ἡ πρὸς τὰς
τοιαύτας ὑπονοίας ἐξωθοῦσα τὸ δόγμα; ἐκ
ποίων παρ' αὐτοῦ λόγων τοῦτο κατεσκευάσθη,
ὡς ἀναγκαίως ταύτην ἀναφῦναι τὴν ἀτο-
πίαν. εἰ μὲν γάρ τι τῶν παρ' ἡμῶν ὁμο-
λογουμένων προέφερεν· εἶτα διὰ τού-
του προσῆγε; εἴτε σοφιστικῶς, εἴτε κα-
τά τινα δύναμιν ἀποδεικτικὴν τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν, εἶχεν ἴσως καιρὸν ἐπὶ δια-

Vide veteris Atticæ floſculos. Vide vt verborum compoſitione, oratio ſplendeſcit, & rutilat. Quam ſpecioſè & variè niteſcit & vernat? Sed de his vnuſquiſque arbitratu ſuo ſtatuat & ſentiat. Nos ad examinandum ſenſum reuertamur, & quidem ipſis Eunomii verbis adductis. *Etenim cum ſubſtantias iſtas à ſe mutuò, per hoc, quod principio careant, ſeparatas eſſe affirmetis, earumque alteram per generationem Filio adſcribatis, & eum, qui ſine principio eſt, ex illo, qui ſine principio eſt, natum contendatis*: Sufficiunt iſta. Duas ingenitas ſubſtantias à nobis ſtatui ait. Quomodo iſtud dicit, qui ob confeſſionem vnius eſſentiæ, nos *omnia miſcere & confundere* criminatur? Si enim nos quoque duas naturas inter ſe ſubſtantia conuenientes ſtatueremus, ad exemplum eorum, qui inæqualitatem comminiſcuntur, fortè non abs re exiſtimari poterat, duas diuiſas naturas, ad duo principii expertia principia cogitationem ducere. Si verò vnam naturam in diuerſis perſonis confitemur, Patrémque credimus, & Filium glorificamus, quomodo aduerſarii fingunt per huiuſmodi dogmata duo principia conſtitui? Deinde ex duobus iſtis principiis (ingenitis) dicit, *alterum à nobis in filij ordinem redigi, & eum, qui eſt, ex eo, qui eſt, natum eſſe*; oſtendat aſſertionis huius auctorem, & nos tacebimus, ſiue certam quampiam perſonam, quæ iſtud affirmauerit, redarguat, ſiue generatim in Eccleſia tale quid tradi ac doceri ſciat. Quis enim adeò inſanæ & emotæ mentis eſt, vt cum Patrem & Filium nominat, duo ingenita principia concipiat, & rurſus alterum ex altero natum putet? Quæ neceſſitas dogma noſtrum ad huiuſmodi cogitationes & ſuſpiciones impellit? Quibus tandem argumentis effecit, vt neceſſariò hæc abſurditas ex doctrina noſtra promicaret? Si enim ex iis, quæ concedimus, aliquid protuliſſet, poſtea ex hoc, ſiue ſophiſticè, ſiue demonſtrationis efficacitate Sycophantiam inde concluſiſſet; fortaſſis occaſionem habuiſſet tale quid de dogma-

te noſtro per calumniam proferendi. Si verò neque eſt, neque vnquam erit in Eccleſia talis doctrina, & ſi neque auctor reprehenditur, neque qui tale quid audiuerit, demonſtratur, neque vlla etiam neceſſitas apparet, quæ huiuſmodi abſurditatem conſecutione quadam euincat: non video quorſum cum ſua vmbratili digladiatione tendat. quemadmodum ſi quis in phreneſi delirans, ſe, nemine congrediente, cum aliquo congreſſum exiſtimet, deinde in ſeipſum acriter pro impetu dato, ſeipſum quoque aduerſarium exiſtimet. Tale quid declamatori huic accidit, fingens ſenſa, quæ nos non agnoſcimus, & cum vmbris dimicans, quas ex proprio cerebro exſculpſit.

Dicat enim, quænam neceſſitas eum, qui Filium ex Patre natum docet, ad duo ingenita principia ſtatuenda adigat? Quis potius duo innaſcibilia principia introducit: illéne, qui probare nititur, Filium falsò Filii nomen tenere, an ille, qui cum hac appellatione naturam quoque concinere ait? nam qui veram Filii generationem non admittit, ipſum tamen exiſtere confitetur, iuſtius exiſtimatur, quòd Filium innaſcibilem faciat, cum exiſtat, neque tamen per generationem, eſſe ſuum habeat. Ille verò qui affirmat hypoſtaſeos vnigeniti characterem & notam eſſe, per generationem ex Patre eſſe, quomodo Filium ingenitum pronunciat? Quanquam ex placito veſtro, ô Sapientes, quamdiu Filium à Patre per generationem eſſe negatis, vnà quadam ſignificatione ex iis, quæ innaſcibili ſubiiciuntur, ipſe etiam Filius propriè innaſcibilis nominabitur: Cum enim alia quædam generentur, alia ab arte conficiantur, nihil obſtat, quo minus id, quod per generationem non ſubſiſtit, ingenitè ſubſiſtere dicamus; ſola generationis ſignificatione conſiderata. Huc verò veſtra doctrina collineat, vtpotè quæ Dominum creaturis annumeret. Igitur ſecundum vos, ô Sapientiſſimi, vnigenitus ingenitus ex tali conſecutione nominabitur, non ex dogmate noſtro: & ſic iuſtitia ſeu Dice, (ſic enim appellitas) contra nos ex veſtris ſententiam profert.

A βολῇ τοῦ δόγματος τὰ τοιαῦτα προφέρειν. Εἰ δὲ οὔτε ἔστι, οὔτε μὴ γένηται λόγος ἐν ἐκκλησίᾳ τοιοῦτος, οὔτε ὁ εἰπὼν ἐλέγχεται, οὔτε ὁ ἀκηκοὼς ἐπιδείκνυται, οὔτε ἀνάγκη τις εὑρίσκεται, διά τινος ἀκολούθου τὴν ἀτοπίαν ταύτην κατασκευάζουσα, τί βούλεται αὐτῷ ἡ σκιαμαχία, οὐ συνορῶ. ὥσπερ ἂν εἴ τις ὑπὸ φρενίτιδος παραπαίων, συμπεπλέχθαι νομίζοι τινὶ, μηδενὸς προσπαλαίοντος, εἶτα κατὰ σπουδὴν ἑαυτὸν καταβαλὼν, τὸν προσμαχόμενον οἴοιτο· τοιοῦτόν τι πέπονθεν ὁ σοφὸς λογογράφος, ἀναπλάσσων B ὑπονοίας, ἃς ἡμεῖς οὐ γινώσκομεν, καὶ σκιαῖς προσμαχόμενος, ἃς διὰ τῶν λογισμῶν ἰδίων ἀνετυπώσατο.

Εἰπάτω γὰρ, τίς ἡ ἀνάγκη τὸν ὁμολογοῦντα υἱὸν ἐκ πατρὸς γεγενῆσθαι, εἰς δύο ἀγεννήτων ὑπολήψεις ἐκφέρεσθαι· ἢ τίνος μᾶλλόν ἐστι δύο κατασκευάζειν ἀγέννητα, τοῦ τὸν υἱὸν ψευδωνύμως λέγεσθαι κατασκευάζοντος· ἢ τοῦ διαβεβαιουμένου τῇ προσηγορίᾳ τὴν κλῆσιν ἐπαληθεύεσθαι· ὁ γὰρ τὴν ἀληθῆ γέννησιν τοῦ υἱοῦ μὴ δεξάμενος, εἶναι δὲ ὅλως ὁμολογῶν, οἰκειότερον ἂν ὑπονοηθείη C ἀγέννητον λέγειν, τὸν ὄντα μὲν, μὴ διὰ γεννήσεως δὲ τὸ εἶναι ἔχοντα. ὁ δὲ τὸ γνωριστικὸν ὁμοίωμα τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, αὐτὸ τὸ γεννητῶς αὐτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι διοριζόμενος, πῶς ἂν εἰς τὸ ἀγέννητον αὐτὸν οἴεσθαι, περιενεχθείη; καίτοι καθ' ὑμᾶς τοὺς σοφοὺς, ἕως ἂν κρατῇ, τὸ μὴ γεννηθῆναι παρὰ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἑνί τινι τρόπῳ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγεννήτου σημαινομένων, καὶ αὐτὸς ἀγέννητος κυρίως ὀνομασθήσεται· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν τικτόμενα, τὰ δὲ D κατασκευαζόμενα γίνεται, τὸ μὴ διὰ γεννήσεως ὑφεστὼς, οὐδὲν κωλύει ἀγεννήτως ὑφεστάναι λέγειν· κατὰ μόνον τὸ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον· τοῦτο δὲ ὁ ὑμέτερος περὶ τοῦ κυρίου κατασκευάζει λόγος, ὁ κτίσμα εἶναι διοριζόμενος. Οὐκοῦν καθ' ὑμᾶς, ὦ σοφώτατοι, ἀγέννητος ὁ μονογενὴς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀκολουθίας ὀνομασθήσεται· οὐ κατὰ τὸ ἡμέτερον δόγμα· καὶ εὑρίσκεται ὑμῖν ἡ δίκη, ἣν δή τινα καὶ λέγεις δίκην, τοῖς ὑμετέροις καθ' ὑμῶν ἐπιψηφίζουσα.

Εὔκαιρον γὰρ ἐκ τοῦ βορβόρου τῆς ἐκείνου λόγου προσπτύσαι τῇ βδελυρίᾳ τοῦ δόγματος· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἕτερον μέρος τῶν κατὰ τὸ διλήμματον τεθέντων αὐτῷ, τῆς ἴσης ἔχεται παραπληξίας. ἢ μίαν φησὶ, καὶ μόνην ἄναρχον ὁμολογοῦντες οὐσίαν· εἶτα ταύτην εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, τῇ γνώσει περιγράφοντες, αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς γεγεννῆσθαι τὴν ἀγέννητον οὐσίαν φήσετε. τίς αὕτη πάλιν ἡ καινὴ τερατολογία; πῶς αὐτός τις ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶται, ἑαυτὸν πατέρα ἔχων, καὶ υἱὸς ἑαυτοῦ πάλιν γινόμενος; τίς ἡ ναυτία; τίς ἡ παραφορά; στρέφεσθαι ἑαυτοῖς ἐπὶ τὸ κάτω τὸν ὄροφον, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς τὸ ἔδαφος ἔχειν; ὃ οἱ ὑπὸ μέθης καρηβαροῦντες νομίζουσι, καὶ βοῶσι, καὶ διατείνονται, μήτε τὴν γῆν αὐτοῖς πεπηγέναι· φεύγειν τε, καὶ τοὺς τοίχους, καὶ ἐν κύκλῳ περιδινεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ μηδεμίαν ἔχειν τὰ φαινόμενα στάσιν. τάχα τοίνυν ἐν τοιούτῳ σάλῳ τὴν ψυχὴν ἔχων ὁ λογογράφος, συνέγραψε· καὶ ἐλεεῖν προσήκει μᾶλλον ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις αὐτὸν, ἢ βδελύττεσθαι. τίς γὰρ οὕτω τῶν θείων δογμάτων ἀνήκοος; τίς οὕτω πόρρω τῶν τῆς ἐκκλησίας μυστηρίων ἐστὶν, ὡς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν κατὰ τῆς πίστεως δέξασθαι; μᾶλλον δὲ μικρὸν ἴσως τὸ τοιοῦτον λέγειν, τὸ μηδένα κατὰ τῆς πίστεως τὴν ἀτοπίαν ταύτην ὑπονοῆσαι· ἀλλὰ τίς ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν δι' αἰσθήσεως καταλαμβανομένων· ἐπειδὰν τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας ἀκούσῃ, ἢ ἄναρχα ὑπονοεῖ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀλλήλοις συμφέρεται· ἢ αὐτό τι ἐξ ἑαυτοῦ γίνεσθαι λέγει, καὶ τίκτειν ἅμα ἑαυτὸ, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ γεννᾶσθαι.

Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου γεγονὼς, διαφόρως ἑκάτεροι τὸ εἶναι ἔχοντες, ὁ μὲν ἐκ συνδυασμοῦ τῶν γονέων, ὁ δὲ ἐκ τῆς τοῦ χοὸς διαπλάσεως· καὶ δύο εἶναι πιστεύονται, καὶ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀπ' ἀλλήλων οὐ διαχωρίζονται· καὶ οὔτε ἄναρχοι δύο οὐσίαι ἀλλήλαις ἀντιπαρεξάγεσθαι λέγονται· οὔτε εἷς οἱ δύο ποτὲ ἐνοήθησαν ἐν τῇ τοιαύτῃ τερατολογίᾳ τοῦ λόγου· ὡς ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ ἑαυτοῦ πάλιν υἱὸν ἀμφοτέρους νομίζεσθαι· ἄνθρωπος γὰρ καὶ οὗτος· κἀκεῖνος:

A Opportunum iam tempus eſt, vt ex ſordibus orationis eluctati conſpuamus ipſum execrabile dogma: nam & altera pars eorum, quæ per dilemma protulit, ſimili veſania tenetur. Ait enim, *Vel vnam & ſolam principij expertem ſubſtantiam ſtatuentes, eamque poſtea Patre & Filio circumſcribentes, ipſam innaſcibilem ſubſtantiam à ſeipſa natam eſſe aſſeritis.* Quæ eſt iſta iterum adeò noua & monſtruoſa oratio? Quomodo aliquis à ſeipſo naſcitur, ſui ipſius Pater factus, & rurſus ſui ipſius Filius? Quæ eſt hæc nauſea? Quæ amentia? tectum humi, & pauimentum ſupra caput collocare, quod ebrii capi- B te grauati ſibi obtingere autumant, qui vociferantur & pertendunt, neque terram ſibi firmam conſiſtere, parietes fugere, in orbem omnia circũagi, nec quæ apparent quiete vlla ſtabiliri. Fortè tali æſtu concitatus ſcripſit declamator, quę ſcripſit, qui miſericordia magis, quam deteſtatione dignus eſt. Quis enim vſq; adeò diuinorum dogmatum rudis eſt, quis ab Eccleſiæ doctrina tam alienus, vt huiuſmodi fidei aduerſam exiſtimationem in animum ſuum admittat? imò potius fortè dicendum erit, neminem repertum iri, cui vel leuis ſuſpicio de tali abſurditate oboriatur: nam quis C in natura humana, vel alia quapiam nobis ſenſuum miniſterio nota, cum naturæ communionem audit, principii expertia omnia illa credit, quæ ſubſtantiæ ambitu continentur, aut aliquid ex ſeipſo naſci: & generare ſimul ſeipſum, & à ſeipſo generari aſſerit?

Primus homo, & qui ex illo genitus eſt (Abel) diuerſimodè ſuum eſſe adepti ſunt, alter quidem ex coniunctione parentum, alter verò ex formatione terræ, & tamen duo eſſe cenſentur, in ratione & notione ſubſtantiæ D mutuò non ſeparantur, neque duas ſubſtantias principii expertes ſibi oppoſitè productas appellamus, neque eum qui eſt, ab illo, qui eſt, generari dicimus, neq; vnum pro duobus habemus, quemadmodum portentiloquus iſte facit, vt ſui ipſius Patrem, & rurſus ſui ipſius Filium vtrumque æſtimemus: homines enim ſunt, & hic, & ille,

Gen. 2. Gen. 4.

& ratio ſubſtantiæ ambobus communis eſt. Mortalis vterque. Ratione præditus æqualiter. Mentis & ſcientiæ capax ſimiliter. Si igitur ratio naturæ humanæ in Adamo & Abele, ob varium generationis modum, non variatur, nullam neque ordine neque modo exiſtentiæ mutationem naturæ inferente. Sed ſimiliter omnia ſeſe habent, communi omnium eorum, qui ſobrii ſunt, ſuffragio & aſſenſu: neque vllus, qui non vehementer helleboro egeat, repugnet. quæ neceſſitas iſtos cogit, vt in natura diuina, prodigiorum iſtud commentum architectentur? Patrem & Filium veritatis voce cum audimus, in duabus ſubiectis perſonis vnitatem naturæ edocti ſumus, à vocabulis naturaliter propter mutuum ad ſe reſpectum, ſignificatam, & ab ipſo Domini teſtimonio.
Ioan.10. Nam qui dixit: *ego & Pater vnum ſumus*: quid aliud indicat, niſi ſe Patris mentione facta, principii expertem non eſſe, ſeque cum eodem communem naturam habere, propter vnionem cum Patre? Vt exiſtimem prædictis Chriſti verbis ab exerratione ad vtrumque extremum, ſanam doctrinam in ſua paritate conſeruari, vt neque Sabellii error perſonarum diſtinctionem & proprietatem è medio tollens, locum inueniat, cum vnigenitus apertè ſeſe à Patre diſcriminet, dum ait: *ego & Pater vnum ſumus*: neque etiam Arii perfidia, alienam & peregrinam naturam introducens, approbationem mercatur, vniuſque vnitate nullam penitus in natura diuiſionem admittente. Nihil enim aliud in hac oratione per vnitatem Patris & Filii ſignificatum eſt, niſi eſſentiæ ſeu naturæ vnitas, reliquas enim omnes affectiones, quæ in natura ineſſe cernuntur, ſi quis etiam rebus creatis communes eſſe dicat, non aberrabit. Verbi gratia, Dominus appellatur à
Pſal.102. Propheta *miſerator & miſericors*. At hæc, vt efficiamur, & appellemur,
Luc. 6. Dominus præcipit. *Eſtote*, inquit,
Matth.5. *miſericordes*, &, *beati miſericordes*, & id genus alia. Si igitur aliquis induſtria & cura cum diuina voluntate ſe conformans, bonus aut miſerator,

A καὶ ὁ λόγος τῆς οὐσίας ἐπὶ τῶν δύο κοινός, θνητὸς ἑκάτερος, λογικὸς ὁμοίως, νοῦ, καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸς ὡσαύτως. Εἰ οὖν ὁ τῆς ἀνθρωπότητος λόγος ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τοῦ Ἄβελ τῷ παρηλλαγμένῳ τῆς γεννήσεως οὐχ ὑπαλλάσσεται, οὐδεμίαν οὔτε τῆς τάξεως, οὔτε τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως τῇ φύσει τὴν παραλλαγὴν ἐμποιούντων. ἀλλ' ὡσαύτως ἔχει τῇ κοινῇ τῶν νηφόντων συγκαταθέσει διωμολόγηται· καὶ οὐδεὶς ἀντείποι τούτῳ, μὴ σφόδρα τοῦ ἐλλεβόρου δεόμενος· τίς ἡ ἀνάγ-
B κη κατὰ τῆς θείας φύσεως τὸ παράλογον τοῦτο τῆς ἐννοίας κατασκευάζεσθαι; πατέρα, καὶ υἱὸν παρὰ τῆς ἀληθείας ἀκούσαντες, ἐν δύο τοῖς ὑποκειμένοις τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως ἐδιδάχθημεν· ὑπό τε τῶν ὀνομάτων, φυσικῶς διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως σημαινομένης, ὑπ' αὐτῆς πάλιν τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς. ὁ γὰρ εἰπὼν, ἐγὼ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τί ἄλλο, ἢ τό, τε, μὴ ἄναρχον ἑαυτὸν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ὁμολογίας παρίστησι· καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως διὰ τῆς πρὸς τὸν πατέρα
C ἑνότητος, ὡς δὲ οἶμαι διὰ τῶν εἰρημένων τῆς ἐφ' ἑκάτερα τῶν αἱρέσεων παρατροπῆς, ὁ τῆς πίστεως κατορθοῦται λόγος· μήτε τοῦ Σαβελλίου χώραν ἔχοντος, εἰς σύγχυσιν ἄγειν τὴν τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητα φανερῶς τοῦ μονογενοῦς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς διακρίναντος, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐγὼ, καὶ ὁ πατήρ· μήτε τοῦ Ἀρείου τὸ ξένον τῆς φύσεως κατασκευάζειν ἰσχύοντος, οὐ προσιεμένης τὴν κατὰ φύσιν διαίρεσιν. οὐδὲν γὰρ ἄλλό τι ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· τὸ διὰ τῆς ἑνότητος ἐπὶ πατρὸς
D καὶ υἱοῦ σημαινόμενον, πλὴν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτήν· τὰ γὰρ λοιπὰ τῶν ἀγαθῶν ὅσα ἐπιθεωρεῖται τῇ φύσει κοινὰ προσκεῖσθαι πᾶσιν εἰπών τις, καὶ τοῖς διὰ κτίσεως γεγενημένοις, οὐχ ἁμαρτήσεται, οἷον οἰκτίρμων, καὶ ἐλεήμων, ὁ κύριος παρὰ τοῦ προφήτου λέγεται. ταῦτα βούλεται πάλιν ὁ κύριος καὶ ἡμᾶς γίνεσθαι, καὶ ὀνομάζεσθαι· γίνεσθαι γὰρ οἰκτίρμονες, καὶ μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἆρ' οὖν, εἴ τις διὰ προσοχῆς, καὶ ἐπιμελείας τῷ θείῳ βουλήματι ἑαυτὸν ὁμοιώσας, ἀγαθὸς ἢ οἰκτίρμων,

καὶ ἐλεήμων ἐγένετο, ἢ πρᾶος, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καθὼς μεμαρτύρηνται πολλοὶ τῶν ἁγίων ἐν τοῖς προτερήμασι τούτοις γινόμενοι· παρὰ τοῦτο ἕν εἰσι πρὸς τὸν Θεόν, ἢ διά τινος τούτων πρὸς αὐτὸν συναπτόμενοι; οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ μὴ ἐν πᾶσι ταὐτόν, ἓν εἶναι πρὸς τὸν τῇ φύσει διηλλαγμένον οὐ δύναται. διὰ τοῦτο ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον ἓν γίνεται, ὅταν διὰ προαιρέσεως, καθὼς εἶπεν ὁ κύριος τελειωθῶσιν, εἰς τὸ ἓν τῆς φυσικῆς συναφείας τὴν κατὰ προαίρεσιν ἑνότητα προσλαβούσης. καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἕν εἰσι τῆς κατὰ τὴν φύσιν, καὶ τὴν προαίρεσιν κοινωνίας εἰς τὸ ἓν συνδραμούσης. Εἰ δὲ τῷ θελήματι μόνῳ συνηρμοσμένος κατὰ τὴν φύσιν διῄρητο, πῶς ἐμαρτύρει ἑαυτῷ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα τῷ κυριωτάτῳ διεσχισμένος;

Ἀκούσαντες τοίνυν, ὅτι ἐγώ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τό, τε ἐξ αἰτίου τὸν κύριον, καὶ τό, κατὰ τὴν φύσιν ἀπαράλλακτον τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς ἐπαιδεύθημεν ἐκ τῆς φωνῆς, οὐκ εἰς μίαν ὑπόστασιν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν συναλείφοντες, ἀλλὰ φυλάσσοντες μὲν διῃρημένην τὴν τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητα, οὐ συνδιαιροῦντες δὲ τοῖς προσώποις τὴν τῆς οὐσίας ἑνότητα, ὡς ἂν μὴ δύο ἑτερογενῆ πράγματα ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς λόγῳ ὑπολαμβάνοιτο. καὶ διὰ τοῦτο πάροδον λάβοι τῶν Μανιχαίων τὸ δόγμα· τὸ γὰρ κτιστόν, καὶ τὸ ἄκτιστον, ἐκ διαμέτρου πρὸς ἄλληλα τὴν κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐναντίωσιν ἔχει. Εἰ οὖν τὰ δύο ταῖς ἀρχαῖς ταχθείη, κατὰ τὸ λεληθὸς ἡμῖν ὁ Μανιχαϊσμὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰσφθαρήσεται. λέγω δὲ ταῦτα ζήλῳ τῶν ἐναντίων περιεργότερον κατεξετάζων τὸν λόγον. καὶ οὐδεὶς ἂν ἴσως ἀντείποι, μὴ ἐγγὺς τοῦ εἰκότος τὴν θεωρίαν προάγεσθαι· ὅτι δυνατοῦ ὄντος τοῦ κτιστοῦ κατὰ τὸ ἴσον τῷ ἀκτίστῳ, ἀντιστήσεταί πως τὸ ἑτερογενὲς τῇ φύσει τῷ μὴ ὡσαύτως ἔχοντι. καὶ ἕως ἂν μηδετέρῳ αὐτοῖν ἐπιλίπῃ ἡ δύναμις, εἰς ἀσύμφωνόν τινα στάσιν πρὸς ἄλληλα τὰ δύο διενεχθήσεται. πᾶσα γὰρ ἀνάγκη κατάλληλον εἶναι, καὶ οἰκείας ὁμολογεῖν τῇ φύσει, καὶ τὴν προαίρεσιν· καὶ εἰ ἀνομοίως ἔχοιεν κατὰ τὴν φύσιν, ἀνόμοια εἶναι,

A aut miſericors euaſit, aut mitis, aut humilis corde, prout multi ex Sanctorum numero in his dotibus excellentes teſtantur, num ideo vnum ſunt cum Deo, aut per aliquam ex his dotibus cum ipſo copulati? Secus ſe res habet. Nam quod non in omnibus vnum eſt, haud poteſt vnum eſſe cum altero natura à ſe diſtincto. Quapropter homo cum homine vnum fit, quando per voluntatem, vt Dominus ait, in vnum conſummantur, & coaleſcunt, naturali coniunctione ea, quæ per voluntatem eſt, antecedente. At Pater & Filius vnum ſunt, B ea, quæ ſecundum naturam, & ea quæ ſecundum voluntatem eſt communione in idem concurrente. Si verò ſola voluntate vnitus, natura à Patre diuerſus eſt, quomodo attribuit ſibi vnitatem cum Patre, ſeiunctus in eo, quod maximè proprium eſt?

Cum igitur audimus illud: *Ego & Pater vnum ſumus*: & Filium à principio eſſe, & Patris & Filii inuariabilem in natura vnitatem cognoſcimus, non quod in vnam hypoſtaſin illos contrahamus, ſed quia ſeruata diuiſa perſonarum proprietate, cum perſonis C vnitatem eſſentiæ non diuidimus, ne quis diuerſi generis duas res pro principiis conſtituat, & ita Manichæorum ſectæ feneſtram aperiat: nam creatum & increatum ex diametro ſecundum ſignificationem ſibi inuicem repugnant. Si igitur duo in principiis numerentur, ſenſim & tacitè Manichæiſmus in Eccleſiam irrepet. Iſta autem dico, & accuratius doctrinæ huius arcana diſcutio, iuſto in aduerſarios zelo impulſus. Et fortè quis haud grauatè fatebitur conſiderationem noſtram veriſimilitudine haud D carere: quia cum creatum potentia valeat, æquis viribus increato reluctabitur, tanquam diuerſum natura, ei, quod ſecum in natura non conuenit. & quouſque vtrique illorum vires ſuppetunt, in irreconciliabile bellum duo iſta incident. Neceſſariò enim fatendum eſt, voluntatem conſentaneam & conformem naturæ eſſe: & ſi quæ in natura non conueniant, in voluntatibus

etiam diſcrepare: cum autem in vtroque ex iſtis ſat ſit potentiæ & facultatis, neutrum ad propriæ voluntatis executionem cunctabitur, & ſi quodlibet tantum poteſt, quantum vult, vtique damnatio anceps fiet, vtroque inexhauſta virtutis ſuæ potentia in aduerſariam ſemper irruente. Ita Manichæorum dogma introducitur, qui duo quædam ſibi inuicem contraria, & tam naturæ, quàm voluntatis diuerſitate ad oppoſita vergentia, principia cudunt, fitque illis illa inæqualitatis & imminutionis aſſeueratio principium ad Manichæorum prodigioſa placita: nam dogma (Eunomii) naturæ diuerſitatem in duo principia creati & increati rationibus diſtincta diuidit, prout iam demonſtratum eſt.

At fortè multi erunt, qui huius doctrinæ abſurditatem, nimis violenter hinc collectam & deductam cauſſentur, opténtque hæc penitus in litteras relata non eſſe. At ſit ita, neque nos contradicimus: neque enim proprio impulſu, ſed propter aduerſarios, ad hanc digreſſionem inſtituendam adacti ſumus. Quod ſi hæc dicere non oportet, multò magis decebat, vt aduerſarii ſilerent, qui tali oratione ſua huiuſmodi refutationi occaſionem præbent. Neque enim aliter is, qui improbos refellit, cohiberi poteſt, quàm ſi materia refutationis ſubtrahatur. Cæterum libenter iis, qui ita affecti ſunt, ſuaderem, vt paululum extra contentionis aleam ſeſe collocarent, neque admodum ardenter pro ſuis propriis perſuaſionibus, quibus iam præoccupati ſunt, digladiarentur: neque vndequaque adminiculis corrogatis, id vnum ſtuderent, vt potiores ſemper partes præ ſuis aduerſariis obtineant: ſed vt quaſi pro anima curſus ſit, ſoli illi quod expedit, & veritati victoriam concedant. Si quis igitur omiſſa altercandi prurigine, ipſam (Eunomii) orationem propius intueri, & accuratius perpendere velit; facilè abſurditatem ex hac doctrina promicantem deprehendet.

Supponamus enim innaſcibilitatem eſſe ſubſtantiam, vt aduerſarii volunt: & rurſus ipſam quoque generationem ſubſtantiis accenſendam eſſe. Igitur ſi quis accuratius ea, quæ dicta

A καὶ τὰ θελήματα· τῆς δὲ δυνάμεως ἐφ' ἑκατέρων ἱκανῶς ἐχούσης, οὐδέτερον ἀτονήσει πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου θελήματος· καὶ εἰ τοσοῦτον ἑκάτερον δύναιτο ὅσον καὶ βούλεται, εἰς ἀμφήριστον ἑκατέροις ἡ ἀρχὴ καταστήσεται, τὸ ἀνενδεὲς τῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἀντίπαλον προϊοῦσα. καὶ οὕτω τὸ τῶν Μανιχαίων δόγμα παρεισδύσεται, δύο τινῶν ἐναντίων ἀλλήλοις ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀρχῆς ἀντιφαινέντων τῷ διαλλάσσοντι τῆς φύσεως, καὶ τῆς προαιρέσεως, πρὸς τὸ ἀντικείμενον διατμηθέντων· καὶ γίνεται αὐτοῖς ἡ τῆς ἐλαττώσεως κατασκευὴ τῶν Μανιχαϊκῶν δογμάτων ἀρχή. τὸ γὰρ τῆς οὐσίας ἀσύμφωνον εἰς
B δύο ἀρχὰς περιίστησι τὸ δόγμα, καθὼς ὁ λόγος ὑπέδειξε τῷ κτιστῷ, καὶ τῷ ἀκτίστῳ διῃρημένας.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως βεβιασμένην ἔχοντα τὴν τοῦ ἀτόπου κατασκευὴν, οἱ πολλοὶ αἰτιάσονται, καὶ οὐδὲ γεγράφθαι τὸ παράπαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀξιώσουσιν. ἔστω ταῦτα· οὐδὲ ἡμεῖς ἀντιλέγομεν. οὐδὲ γὰρ κατ' οἰκείαν ὁρμὴν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀντιμαχομένους εἰς τὴν τοιαύτην περιεργίαν ἐκβαλεῖν τὸν λόγον ἐκ τῆς
C ἀκολουθίας προήχθημεν. εἰ δὲ οὐ χρὴ ταῦτα λέγειν, πολὺ πρότερον σιωπᾶσθαι προσήκει τὸν ἐναντίων τὸν λόγον, τὸν τῆς τοιαύτης ἀντιρρήσεως τὰς ἀφορμὰς παρεχόμενον. οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρως ἐπισχεῖν τὸν τοῖς πονηροῖς ἀντιλέγοντα, μὴ τὴν ὑπόθεσιν ἐξελόντα τῆς ἀντιρρήσεως. πλὴν ἡδέως ἂν συμβουλεύσαιμι τοῖς οὕτω διακειμένοις μικρόν τι τῆς φιλονεικίας ἔξω γενέσθαι· καὶ μὴ λίαν ἐκθύμως τῶν οἰκείων ὑπερμαχεῖν ὑπολήψεων· αἷς ἤδη προειλημμένοι τυγχάνουσι· μηδὲ πανταχόθεν ἀναζητεῖν, ὅπως ἂν τὸ πλέον ἔχοιεν τῶν ἀντιτεταγμένων. ἀλλ' ὡς ὑπὲρ ψυχῆς ὄντος τοῦ δρό-
D μου, μόνῳ τῷ συμφέροντι πείθεσθαι, καὶ τῇ ἀληθείᾳ διδόναι νικητήρια. Εἰ τοίνυν φιλονεικεῖν τις ἀποστὰς αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ διασκοποίη τὸν λόγον, οὐ χαλεπῶς εὑρήσει τὴν ἐμφαινομένην ἀτοπίαν τῷ δόγματι.

Ὑποθώμεθα γὰρ συγχωρεῖσθαι κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων, τὴν ἀγεννησίαν, οὐσίαν εἶναι· καὶ πάλιν ὡσαύτως τὴν γέννησιν εἰς οὐσίαν ἀναλαμβάνεσθαι. Οὐκοῦν εἴ τις ἀκριβῶς τῇ δια-

νοίᾳ τῶν λεγομένων ἀκολουθήσειε, τὸ Μανιχαϊκὸν αὖθις δόγμα διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀναπλασθήσεται, εἴπερ κακοῦ πρὸς ἀγαθὸν, καὶ φωτὸς πρὸς σκότος, καὶ πάντων τῶν τοιούτων κατὰ τὸ ἐναντίον τῆς φύσεως, τὴν ἀντίθεσιν δογματίζειν τοῖς Μανιχαίοις δοκεῖ. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, ῥᾳδίως οἶμαι συνθήσεσθαι τὸν μὴ ῥαθύμως παραδραμόντα τὸν λόγον. οὑτωσὶ δὲ διασκεψώμεθα. ἑκάστῳ τῶν ὑποκειμένων προσφυῆ τινα πάντως ἐπιθεωρεῖται γνωρίσματα, δι᾽ ὧν τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποκειμένης ἐπιγινώσκεται φύσεως· εἴτε ἐπὶ τῆς τῶν ζώων διαφορᾶς ἐξετάζοις τὸν λόγον, εἴτε ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς τὸ ξύλον, καὶ τὸ ζῶον χαρακτηρίζεται· οὐδὲ * τοῖς ζώοις ἐπικοινωνεῖ τὰ τοῦ ἀνθρώπου γνωριστικὰ σημεῖα πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν. οὐδ᾽ αὖ πάλιν τὰ αὐτὰ δείκνυσι τήν τε ζωὴν, καὶ τὸν θάνατον· ἀλλ᾽ ἐπὶ πάντων ἁπαξαπλῶς, καθὼς εἴρηται, ἄμικτός τις ἐστὶ, καὶ ἀκοινώνητος ἡ τῶν ὑποκειμένων διάκρισις· οὐδὲν τοῖς τῶν ἐπιθεωρουμένων γνωρίσμασι διά τινος κοινωνίας συγχεομένη. κατὰ τοίνυν τὴν ἀκολουθίαν ταύτην, ἐξετασθήτω τῶν ὑπεναντίων ὁ λόγος. τὴν ἀγεννησίαν, οὐσίαν φασί· καὶ τὴν γέννησιν ὡσαύτως εἰς οὐσίαν ἀνάγουσιν. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀνθρώπου, καὶ λίθου ἕτερα, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ γνωρίσματα. οὐ γὰρ αὖ τὸν αὐτὸν ἑκατέρου ἀποδοίης λόγον ἔμψυχόν τε, καὶ ἄψυχον, ὅ τι ἐστὶν ὁριζόμενος· οὕτω πάντως ἄλλοις μὲν γνωρίζεσθαι τὸν ἀγέννητον σημείοις δώσουσιν; ἑτέροις δὲ τὸν γεννητόν. οὐκοῦν θεωρήσωμεν τὰ ἰδιάζοντα τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ, ὅσα εὐσεβῶς λέγειν τε, καὶ νοεῖν παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς περὶ αὐτοῦ μεμαθήκαμεν.

Τίνα οὖν ἐστι ταῦτα. οὐδένα οἶμαι τῶν Χριστιανῶν ἀγνοεῖν, ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι χρηστὸς, ὅτι ἅγιος, δίκαιός τε, καὶ ὅσιος, ἀόρατός τε, καὶ ἀθάνατος, φθορᾶς τε, καὶ τροπῆς, καὶ ἀλλοιώσεως ἀνεπίδεκτος, δυνατὸς, σοφὸς, εὐεργέτης, κύριος, κριτὴς, πάντα τὰ τοιαῦτα. τί γὰρ δεῖ ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβοντα παρατείνειν τὸν λόγον. εἰ οὖν ταῦτα ἐν τῇ ἀγεννήτῳ φύσει καταλαμβάνομεν, τὸ δὲ γεννηθῆναι, τῷ μὴ γεννηθῆναι ὑπεναντίως ἔχει κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἀνάγκη πᾶσα συνθέσθαι τοὺς τὴν ἀγεννησίαν, καὶ τὴν γέννησιν

A ſunt, perpendere & rimari velit, Manichæorum dogma per eos hac ratione renouari intelliget: Siquidem Manichæi malum bono, lucem tenebris, & omnia huius generis ipſa naturæ contrarietate ſibi mutuò opponi tradunt. Quæ verè à me dici, facilè, vt opinor, annuet, qui non ſegniter orationem præteruolabit. Ita verò diſquiſitionem inſtituamus. Quodlibet ex ſubiectis ſua habet cognata & inſita ſigna & notas quibus ſubſtratæ naturæ proprietates cognoſcantur, ſiue ad animalia, ſiue ad alia quæcumque ani-
B mum & cogitationem conuertas: non enim iiſdem nobis & ſignis inſigniuntur lignum & animal: neque in animalibus participat natura rationis expers ea ſigna & indicia, quæ hominis ſunt. Neque rurſus eædem notæ oſtendunt vitam & mortem, ſed in omnibus ſimpliciter, ſicuti dixi, eſt impermixta, & incommunicabilis rerum ſubiectarum diſtinctio, neque vllo modo per ſignorum & notarum participationem confuſa. Ad hanc igitur normam expendatur aduerſariorum aſſertio. Innaſci-
C bilitatem aiunt eſſe ſubſtantiam, generationem quoque ad ſubſtantiam referunt. At quemadmodum hominis & lapidis alia ſunt indicia (neque enim eandem definitionem attuleris, ſi animatum, & inanimatum deſcribere aggrediaris) ita non grauatè concedant, innaſcibile aliis ſignis & notis innoteſcere, aliis etiam id, quod eſt naſcibile. Videamus igitur proprias notas, & conditiones innaſcibilis Dei, quas piè de Deo dici & cogitari ex ſacris litteris didicimus.

D

Quæ ſunt iſtæ notæ? Neminem Chriſtianorum ignorare arbitror huiuſmodi notas cēſeri iſtas; Eſſe bonum, lenem, ſanctum, iuſtum, inuiſibilem, immortalem, corruptionis, mutationis, & alterationis incapacem, potentem, ſapientem, benefactorem, Dominum, iudicem, & omnia huius generis. Quid enim rebus planis & exploratis immorantem, verba multiplicare attinet? Si igitur iſta in innaſcibili ineſſe deprehendimus, id verò quod naſcibile eſt, ei quod eſt innaſcibile, ſecundū rationem opponitur, perſpicuè ſequitur eos, qui innaſcibilitatem, & naſcibilitatem

Hac vſque apographū Liuinei, ſequentia ex ſolo codice Bauarico.

aiunt eſſe ſubſtantiam, fateri debere, pro oppoſitione innaſcibilis ad naſcibile, notas quoque & conditiones ad cognoſcendum aptas ſubſtantiæ naſcibilis contrarias eſſe illis, quæ in natura innaſcibili apparent. Si enim vtrobique eaſdem notas ponant, haud amplius diuerſitas naturæ rerum ſubiectarum, per eaſdem notas nobis repræſentabitur, Nam ea, quæ aliter naturâ ſeſe habent, neceſſariò comitantur, alia ibidem, quibus cognoſcantur, indicia: quæ autem ſecundum ſubſtantiæ rationem ſimiliter ſeſe habent, ea iiſdem etiam notis & ſymbolis ſignantur. Si igitur vnigenito Filio eaſdem quoque notas adſcribunt, nullam, prout dixi, in ſubſtantia diuerſitatem ſtatuere vel cognoſcere queunt. Si verò in ſua impietate perſiſtant, & diuerſitatem naturæ per naſcibilis & innaſcibilis differentiam fabricent, facilè eſt videre, quænam inde oriatur conſecutio: nempe ſi ſecundum nominum oppoſitionem ipſæ etiam naturæ eorum, qui per nomina ſignificantur, contrariè ſeſe inuicem habent, ineuitabiliter ſequitur, ea etiam, quæ illis ineſſe conſiderantur, contrariè ſeſe habere: vt proinde vnigenito prorſus oppoſita iis, quæ de Patre affirmantur, accommodanda ſint, oppoſita, inquam, diuinitati, ſanctitati, bonitati, incorruptioni, æternitati, & id genus aliis, quæ Deum vniuerſorum per pias cogitationes nobis repræſentant. Quare oportet, vt omnes notæ, & omnia naturæ indicia melioribus illis contraria, naturæ genitæ propria exiſtimari debeant.

At claritatis cauſſa iſti loco nonnihil immorari lubet. Quemadmodum calidum & frigidum ſibi mutuò aduerſantibus naturis conſtant, (Accipiamus exempli gratia ignem & glaciem. Quodlibet eſt illud, quod non eſt alterum, & quæ cuilibet horũ propriè conueniunt, prorſus inter ſe diſcrepant: nam glaciei proprium eſt refrigerare, ignis calefacere) ita, ſi vt nomina in innaſcibili & naſcibili ſibi contraria ſunt, ſic etiam natura nominibus ſignificata oppoſitionem habet, fieri non poteſt, vt potentiæ eorum quæ ſecundum naturam contraria ſunt, ſint inter ſe ſimiles, prout fieri non poteſt, vt in igne inueniatur frigus, & in glacie calor. Si igitur in natura innaſcibili bonitas ineſt, diſcrepat autem, quod illi affirmant, in ra-

A οὐσίαν εἶναι ὁριζομένους κατὰ λόγον, τῆς τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἀντιθέσεως· καὶ τὰ γνωριστικὰ σημεῖα τῆς γεννητῆς οὐσίας, ὑπεναντίως ἔχειν τοῖς ἐπιθεωρουμένοις τῇ ἀγεννήτῳ φύσει. εἰ γὰρ τὰ αὐτὰ λέγοιεν, οὐκέτι τὸ ἑτεροῖον τῆς τῶν ὑποκειμένων φύσεως διὰ τῆς ταυτότητος τῶν ἐπιθεωρουμένων συστήσεται. τῶν γὰρ ἑτεροίως ἐχόντων, ἕτερα χρὴ πάντως εἶναι καὶ τὰ γνωρίσματα οἴεσθαι· ὅσα δὲ ὡσαύτως κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας ἔχει, τοῖς αὐτοῖς δηλαδὴ σημείοις χαρακτηρίζεται. εἰ μὲν οὖν τὰ αὐτὰ καὶ τῷ
B μονογενεῖ προσμαρτυροῦσιν, οὐδεμίαν, καθὼς εἴρηται, περὶ τὸ ὑποκείμενον διαφορὰν ἐννοοῦσιν· εἰ δὲ τοῖς βλασφήμοις ἐπιμένοιεν λόγοις, καὶ τὸ παρηλλαγμένον τῆς φύσεως ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ γεννητοῦ, καὶ τοῦ ἀγεννήτου κατασκευάζοιεν, ἀκόλουθον συνιδεῖν πάντως τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἀναφαινόμενον. ὅτι κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων ἀντίθεσιν, καὶ τῆς φύσεως τῶν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων σημαινομένων ὑπεναντίως ἐχούσης πρὸς ἑαυτὴν νομισθείσης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἐπιθεωρούμενα ἑκατέροις, πρὸς τὸ ἐναντίον διενηνοχέναι·
C ὥστε τῶν ἐπὶ τοῦ πατρὸς λεγομένων, τὰ ἀντικείμενα τῷ μονογενεῖ ἐφαρμόζεσθαι θεότητος, ἁγιασμοῦ, ἀγαθότητος, ἀφθαρσίας, ἀϊδιότητος, καὶ εἴ τι ἄλλο τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, διὰ τῶν εὐσεβῶν ἡμῖν νοημάτων παρίστησιν· ὥστε πάντα τὰ ἀπεμφαίνοντα, καὶ ἑκάστῳ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένων ἀντιδιαστελλόμενα, τῆς γεννητῆς ἴδια, νομίζειν οὐσίας εἶναι.

Σαφηνείας δὲ χάριν, προσδιατριπτέον ἐπὶ τοῦ τόπου· ὥσπερ τοῦ θερμοῦ, καὶ τοῦ ψυχροῦ ἐναντίοις οὖσι κατὰ τὴν φύσιν. ὑποκείσθω δὲ τῷ
D λόγῳ πῦρ τε καὶ κρύσταλλος. ἐκεῖνο ἑκάτερον ὂν, ὅπερ οὐκ ἔστι τὸ ἕτερον. καὶ τὰ ἰδίως ἑκατέρῳ τούτων ἐπιφαινόμενα, παρηλλαγμένως ἔχει πάντως πρὸς ἄλληλα· ἴδιον γὰρ τοῦ μὲν κρυστάλλου ἡ ψύξις· τοῦ δὲ πυρὸς, ἡ θερμότης· οὕτως εἴπερ κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐναντίωσιν ἐπὶ τοῦ ἀγεννήτου, καὶ γεννητοῦ, καὶ ἡ διὰ τῶν ὀνομάτων δηλουμένη φύσις πρὸς τὸ ἀντικείμενον διασταίη, οὐκ ἐνδέχεσθαι τὰς δυνάμεις τῶν κατὰ φύσιν ὑπεναντίων, ὁμοίας ἀλλήλαις εἶναι· ὡς οὐκ ἐνδέχεται, οὔτε ἐν πυρὶ τὴν ψύξιν, οὔτε ἐν κρυστάλλῳ γενέσθαι τὴν πύρωσιν. εἰ οὖν ἐν τῇ ἀγεννήτῳ οὐσίᾳ ἡ ἀγαθότης νοεῖται, διέστηκε δὲ, καθὼς ἐκεῖνοι φασὶν, ἐν

τῷ λόγῳ τῆς φύσεως πρὸς τὴν γεννητὴν ἡ ἀγέννητος συνδιαστήσεται πάντως· καὶ τοῦ ἀγεννήτου τὸ ἴδιον ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ γεννητὸν ἰδιάζοντος. ὥστε εἰ ἐν ἐκείνῳ τὸ ἀγαθὸν, ἐν τούτῳ νοεῖσθαι τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον. καὶ οὕτως ἡμῖν διὰ τῆς σοφίας τούτων δογματιστῶν, πάλιν ὁ Μαίνης ἀναβιώσεται τὴν τῆς κακίας φύσιν ἀντιπαρεξάγων τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῇ τῶν οὐσιῶν ἑτερότητι δογματίζων τὸ, ἐν ταῖς δυνάμεσιν αὐτῶν ἀντικείμενον.

A tione naturæ innaſcibilis à naſcibili, neceſſe omninò eſt, vt id, quod eſt proprium innaſcibilis, diſcrepet quoque ab illo, quod eſt proprium naſcibilis. Itaque ſi in illa natura ineſt bonitas, in hac id, quod bono opponitur, concipiendum erit. Ita opera inſignium iſtorum dogmatiſtarum reuiuiſcit Manes mali naturam opponens bono, & ſubſtantiarum diuerſitatem in ipſis quoque potentiis & virtutibus aſtruens.

ΕΙ δὲ χρὴ μηδὲν ὑποστειλάμενον μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, συγγνωστότερος τούτων ὁ Μαίνης, B εἰκότως ἂν εἶναι νομίζοιτο· ὃν πρῶτόν φασι τοῖς δόγμασι Μανιχαίων ἐπιτολμήσαντα, ἀφ' ἑαυτοῦ καινονομάσαι τὴν αἵρεσιν. λέγω δὲ ταῦτα, ὡς ἂν εἴ τις ἐχίδνης, καὶ ἀσπίδος, τὴν φιλανθρωποτέραν ἐκλέγοιτο· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἐν θηρίοις κρίσις. οὐχὶ τούτων ἐκείνους ἀνεκτοτέρους εἶναι δοκιμαζόμενα τὰ δόγματα δείκνυσιν. ὁ μὲν γὰρ συναγορεύειν ᾤετο τῷ αὐτῷ ἀγαθῶν αἰτίῳ· ὡς οὐδεμιᾶς κακῶν αἰτίας ἀπ' ἐκείνου τὴν ἀρχὴν λαβούσης. καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἀρχὴν ἑτέραν ἰδιάζουσαν, τὴν πρὸς τὸ χεῖρον C ἀριθμουμένων πάντων τὴν αἰτίαν ἀνῆψεν· οἷον ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ὡς οὐκ εὐαγὲς ὂν, τὴν τῶν ἀγαθῶν πηγὴν, καὶ τῶν παρὰ λόγον πλημμελουμένων ἐπαιτιᾶσθαι· οὐ συνιεὶς ὑπὸ μικροψυχίας, ὅτι δυνατὸν ἦν, μηδὲ κακῶν δημιουργὸν τὸν Θεὸν οἴεσθαι, μήτε ἄλλο τι ἄναρχον παρὰ τὸν Θεὸν φαντασθῆναι. περὶ ὧν πολὺς ὁ λόγος· καὶ οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἴη καιροῦ, καὶ οὗ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθημεν. ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀφιστᾶν ᾤετο δεῖν περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τῆς κακίας ἀρχήν· D οὗτοι δὲ κἀκείνων χαλεπωτέραν κατασκευάζουσι τὴν ἔκτοπον ταύτην κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν. τὴν μὲν γὰρ κακῶν τὴν φύσιν παραπλησίως ἐκείνοις διὰ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἐναντιότητος δογματίζουσιν· ἐν ᾧ δὲ πάλιν τοῦ τοιούτου πλάσματος τὸν Θεὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν ἀποφαίνονται, παρ' οὗ φασι τῇ γεννήσει ἐργασθεῖσαν οὐσίαν ἀλλοτρίως ἔχειν κατὰ τὴν φύσιν πρὸς τὸν ποιήσαντα, ἐν τούτῳ τὸ πλεῖον εἰς ἀσέβειαν παρὰ τοὺς μνημονευθέντας ἔχουσιν· ὅτι οὐ μόνον ὑπόστασιν διδόασι τῷ ἐναντίως πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὴν φύσιν ἔχοντι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀγαθὸν

Si autem nihil penitus diſſimulandum eſt, ſed omnia liberè dicenda: Manes meritò venia dignior exiſtimari poteſt, quàm iſti, quem aiunt, primum fuiſſe, qui Manichæa dogmata cudere ingreſſus, ſectam de ſuo nomine appellauerit. Hæc dixerim, quaſi quis ex vipera & aſpide benigniorem & mitiorem eligat, cum etiam inter ipſa bruta animantia ſit diſcrimen quoddam. Nónne illos (Manichæos) his (Eunomianis) tolerabiliores dogmata ad examen vocata oſtendunt? Ille enim (Manes) bonorum auctori & principio ſe patrocinari exiſtimabat, tanquam nulla mali cauſſa ab illo originem ducat: propterea ad aliud principium proprium omnium eorum, quæ in malis numerantur, cauſſam retulit, quaſi pro Deo vniuerſorum aduocatum agens: perinde ac ſi piaculum eſſet bonorũ omnium fontem, eorum, quæ præter rationem committuntur, accuſare: non intelligens, præ animi anguſtiis, fieri poſſe, vt neque Deus malorum auctor habeatur, neque alia quæpiam cauſſa principii expers introducatur. De quo longa eſt diſputatio, neque præſentis temporis. Cauſſa, cur hoc loco horum mentionem fecerimus, iſta eſt, quia Manes arbitrabatur à Deo vniuerſorũ omni modo principium mali remoueri debere. At iſti (Eunomiani) longè grauiorem quàm illi, & abſurdiorem contra Filium blaſphemiam cudunt. Naturam malorum ſimiliter vt illi, oppoſitione ſecundum ſubſtantiam metiuntur, quatenus verò in hoc ſuo figmento, vniuerſorum Deum ſtatuunt conditorem, à quo, vt aiunt, generatione ſubſtantia producta alienæ naturæ ſit à natura ſui opificis, eatenus impietate Manichæos longè ſuperant: quia non ſolum ei, quod ſecundum ſuam naturam bono aduerſatur, hypoſtaſin tribuunt, ſed quia bo-

num Deum alterius Dei natura prorſus A diuerſi progenitorem faciunt, tantum non manifeſtè hac ſua doctrina vociferantes, aliquid eſſe naturæ boni contrarium, quod ab ipſo bono hypoſtaſin acceperit. nam cũ Patris ſubſtãtia bona ſit credita, ſubſtantia verò Filii, eò quòd non eodem modo ſe habeat cum Patre ſecundum naturæ rationem: prout hæreticorum eſt opinio, in contrariorum ordine ex neceſſaria conſecutione collocari debeat, quid hinc conficitur? Hoc nimirum ſubſiſtere aliquid bono oppoſitum, & ex ipſo bono id, quod natura contrarium eſt, originem ducere. Hoc dico ipſa Manichæorum impie- B tate horribilius eſſe.

Si verò verbis inficientur blaſphemiam, quæ ex eorum doctrina perſpicuè deducta eſt, dicantque, vnigenitum bona Patris hæreditaſſe, non quod verè ſit Filius, ita impii opinantur: ſed quia per creationem ſubſiſtentiam acceperit, id iam diſcutiamus, num ſecundum rectam rationem conſtare queat. Si enim concedatur, vt ipſi volunt, eum hæreditaſſe vniuerſorum Dominum, cum verus Filius non ſit, ſed creatus factúſque omnibus imperet, quomodo reliqua creatura eum ſine tumultu & ſeditione reiiciet, ab eo qui eiuſdem C ſortis & claſſis eſt, in ſeruitutẽ redacta, ſi ſpectata natura non minus, quàm ipſe habeat, creata enim eſt, ſicuti & ille: & poſtea damnetur, vt ei, qui eiuſdem generis & cognationis eſt, ſeruiat, & ſubiaceat: Speciem enim tyrannidis præ ſe fert, non ei, qui natura præſtantior eſt, imperium deferre, ſed manente honoris & præſtantiæ æqualitate, creaturam, in eam, quæ ſeruit, & in eam, quæ dominatur, diſtribuere, vt in ipſa ſit tam dominatio, quàm ſubiectio, perinde ac ſi ſorte quadã dignitas hæc fortuitò accidiſſet illi, qui poſt ſortitionem cæteris anteponitur: neq; enim homo D quaſi eiuſdẽ præſtãtiæ cum ſibi ſubiecta natura imperiũ in bruta adeptus eſt, ſed cum ratione omnibus aliis præcelleret, iiſdem etiã dominatur, præpoſitus aliis ob naturæ ſuæ in melius formatæ ſublimitatẽ. Humana verò imperia ideo repentinas mutationes ſubeunt, quia non patitur, qui ſecundũ naturam eiuſdẽ dignitatis & præſtantiæ eſt, vt in eo, quod honorificentius apparet, alteri non æquetur: Sed ineſt omnibus naturalis

A Θεόν, ἄλλου Θεοῦ τοῦ κατὰ τὴν φύσιν διηλλαγμένου λέγουσιν αἴτιον εἶναι, μονονουχὶ φανερῶς βοῶντες ἐν τῷ δόγματι· ὅτι ἐστί τι ὑπεναντίον τῇ τοῦ ἀγαθοῦ φύσει, παρ' αὐτοῦ ἔχον τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ὑπόστασιν. τῆς γὰρ τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀγαθῆς εἶναι πεπιστευμένης· τῆς δὲ τοῦ υἱοῦ διὰ τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχειν τῷ πατρὶ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον· καθὼς δοκεῖ τῇ αἱρέσει ἐν τοῖς ἐναντίοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον θεωρουμένης, τί διὰ τούτων κατασκευάζεται· τὸ καὶ ὑφεστάναι τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ὑπεναντίον τῇ φύσει. τοῦτό φημι, καὶ B τῆς τῶν Μανιχαίων ἀτοπίας εἶναι φρικτότερον.

Εἰ δὲ ἀρνοῦνται τῷ λόγῳ τὸ βλάσφημον, ὅπερ ἡ ἀκολουθία τοῦ δόγματος δείκνυσι· φασὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πατρὸς τὸν μονογενῆ κεκληρονομηκέναι, μὴ υἱὸν ἀληθῶς ὄντα, κατὰ τὴν τῶν ἀσεβῶν δόξαν· ἀλλὰ διὰ κτίσεως τὴν ὑπόστασιν ἔχοντα· καὶ τοῦτο πάλιν κατεξετάσωμεν. εἰ δυνατόν ἐστι συστῆναι κατὰ τὸν εἰκότα λόγον τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. ἐὰν γὰρ δοθείη, κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν μὴ ἀληθῶς υἱὸν ὄντα κεκληρονομηκέναι τῶν πάντων κύριον, ἀλλὰ κτισθέντα, καὶ ποιηθέντα τῶν ὁμοφυῶν ἀρχήν; πῶς καταδέξεται, καὶ οὐ στασιάσει ἡ λοιπὴ κτίσις ἐκ τοῦ ὁ- C μοφύλου πρὸς τὸ ὑποχείριον* ἀπωσθεῖσα, εἰ μηδὲν κατὰ τὴν φύσιν ἔλαττον ἔχουσα. κτιστὴ γὰρ καὶ αὕτη, ὥσπερ κἀκεῖνος. ἔπειτα ὁμοφύλῳ δουλεύειν, καὶ ὑποκύπτειν καταδικάζοιτο. τυραννίδι γὰρ ὅμοιον τὸ τοιοῦτον μὴ τῇ τῆς οὐσίας ὑπεροχῇ τὸ κράτος νέμειν, ἀλλὰ μενούσης ἐν τῷ ὁμοτίμῳ τῆς φύσεως, μερισθῆναι τὴν κτίσιν, εἰς δουλείαν, καὶ κυριότητα· ὥστε ἐν αὐτῇ τὸ μέν τι ἄρχειν, τὸ δὲ ὑποχείριον εἶναι, καθάπερ ἐξ ἀποκληρώσεως τοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος συντυχικῶς προσγενομένου τῷ μετὰ τὸν κλῆρον λαβόντι τὴν τῶν ὁμοίων προτίμησιν. οὐδὲ γὰρ ἄνθρω- D πος ὁμοτίμως ἔχων πρὸς τὴν ὑποχείριον φύσιν, τὴν κατὰ τῶν ἀλόγων ἀρχὴν ἐκληρώσατο· ἀλλὰ προτερεύων τῷ λόγῳ κυριεύει τῶν ἄλλων, τῷ πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτῷ παρηλλάχθαι τὴν φύσιν, προτεταγμένος. αἱ δὲ ἀνθρώπιναι δυναστεῖαι, τούτου χάριν ἀγχιστρόφους ἔχουσι τὰς μεταβολάς, ὅτι οὐ δέχεται τὸ κατὰ τὴν φύσιν ὁμότιμον, μὴ ἰσομοιρεῖν ἐν τῷ κρείττονι· ἀλλὰ τις ἔγκειται φυσικὴ πᾶσιν

ἐπιθυμία πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἐξισάζεσθαι, ὅτε τὴν ὁμόφυλον ᾖ.

Πῶς δὲ ἀληθὲς ἔσται τὸ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ἐὰν ἀληθὲς ᾖ τὸ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν, ἕν τι τῶν γεγονότων εἶναι· ἤτοι γὰρ καὶ ἑαυτὸν πεποιηκὼς ἔσται· ἵνα μὴ ψευδὲς τὸ γεγραμμένον ᾖ, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ οὕτω κατ' αὐτῶν ἰσχύσει τὸ ἄτοπον, ὃ κατὰ τοῦ δόγματος ἡμῶν ἐσοφίσαντο. τὸ αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ γενέσθαι λέγειν; ἢ εἴπερ τοῦτο παράλογον, καὶ φύσιν οὐκ ἔχον, ἀσύστατον πάντως ἐκεῖνο δειχθήσεται· τὸ τὴν κτίσιν πᾶσαν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, διϊσχυρίζεσθαι. μία γὰρ τοῦ ἑνὸς ὑπεξαίρεσις, ψευδῆ τὸν περὶ πάντων κατασκευάζει λόγον. ὥστε ἐκ μὲν τοῦ, κτιστὸν εἶναι τὸν μονογενῆ, ἰσχυρίζεσθαι δύο πονηρῶν, καὶ ἀτόπων, τὸ ἕτερον πάντως ὁ λόγος οὐ διαφεύξεται· ἢ τὸ μὴ εἶναι πάντων αὐτὸν τῶν γεγονότων αἴτιον. εἴπερ αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπεξαιρεῖται τῶν πάντων· ὃν ἓν τῶν ἔργων διϊσχυρίζονται, ἢ τὸ καὶ ἑαυτοῦ ποιητὴν ἀποδείκνυσθαι, εἴπερ μὴ ψεύδεται ὁ μηδὲν τῶν γεγονότων χωρὶς ἐκείνου γεγενῆσθαι κηρύξας. τὰ μὲν οὖν παρ' ἐκείνων τοιαῦτα.

ΕΙ δέ τις ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ προσέχων, ἐκ τῆς θείας τε, καὶ ἀκηράτου φύσεως τὸν υἱὸν εἶναι πιστεύοι, πάντα συνῳδὰ τῷ τῆς εὐσεβείας ἀναφωνήσεται δόγματι, τὸ, ποιητὴν εἶναι τῶν πάντων τὸν κύριον· τὸ, βασιλεύειν τῶν ὄντων οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν, ἢ κατὰ τυραννικήν τινα δυναστείαν τῶν ὁμοφύλων περιπεπραγμένον, ἀλλὰ τῇ τῆς φύσεως ὑπεροχῇ, τὸ, κατὰ πάντων ἔχοντα κράτος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ, μὴ εἰς διαφόρους ἀρχὰς τῇ ἑτερότητι τῆς φύσεως διῃρημένης τὸ τῆς μοναρχίας δόγμα κατακερματίζεσθαι, ἀλλὰ μίαν θεότητα, μίαν ἀρχὴν, μίαν τῶν πάντων ἐξουσίαν εἶναι πιστεύειν· ἐν τῇ τῶν ὁμοίων συμφωνίᾳ τῆς θεότητος θεωρουμένης, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον τὴν διάνοιαν ἀγούσης, ὡς τῆς πάντων μὲν ἀρχῆς, ἥ τίς ἐστιν ὁ κύριος, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ταῖς ψυχαῖς ἐλλαμπούσης. ἀμήχανον γὰρ ἀληθῶς θεωρηθῆναι ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. διὰ δὲ τοῦ κυρίου, ὅς ἐστιν ἡ πάντων ἀρχὴ, τὸ ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ἡμῖν εὑρισκομένης, ἥ τίς ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστιν, ἄλλως, τὸ ἀρχέτυπον ἀγα-

quædam cupiditas, vt in imperio aliis eiuſdem ſecum claſſis pares efficiantur.

Porrò qua ratione verum erit, omnia per ipſum facta eſſe, ſi verum eſt, ipſum quoque Filium eſſe aliquid ex his, quæ facta ſunt? certè ſeipſum quoque feciſſe neceſſe erit, ſi veritati conſonet, quod ſcriptum eſt, *omnia per ipſum facta eſſe.* Quo fit, vt in illos recidet abſurditas, quam aduerſus doctrinam noſtram commenti ſunt: *eundem à ſeipſo genitum eſſe*, aut ſi hoc eſt [Ioan. 1.] præter rationem, & naturæ penitus aduerſum, etiam illud non poterit ſubſiſtere, nempe omnem creaturam per ipſum factam eſſe, nam vel vnius exceptio, enunciationem vniuerſalem de omnibus falſam efficit. Itaque ſi quis vnigenitum creatum eſſe dicat, alterum ex duobus nefariis & abſurdis non effugiet, aut illum non eſſe omnium, quæ facta ſunt, cauſam, ſi ille ex omnium numero eximatur, quem contendunt vnum eſſe ex illis, quæ facta ſunt, vel illum ſui ipſius effectorem extitiſſe, ſi vera loquitur, qui omnia per ipſum facta eſſe dicit. Ea igitur, quæ ab ipſis (aduerſariis) proficiſcuntur talia ſunt.

Si quis verò ſanæ doctrinæ attendens, ex diuina & illibata naturâ Filium eſſe credat, omnia pietatis traditioni & inſtitutioni concinent: videlicet Dominum eſſe rerum omnium effectorem, imperare rebus, non ex ſorte aut tyrannide imperium in æquales adeptum, ſed naturæ ſuæ excellentia, in omnia dominationem obtinere, inſuper non in diuerſa imperia, & diuerſitatem naturæ, Monarchiam illam diſpertiri, ſed eſſe vnam diuinitatem, vnum imperium, & vnam omnium poteſtatem: ita vt in ſimilium conſenſione diuinitas ſpectetur, & per ſimile ad ſimile mentem ducat: vt omnium rerum principium, quod eſt Dominus, per Spiritum ſanctum animis noſtris illuceat: [1. Cor. 12.] fieri enim non poteſt, vt quis Ieſum aſpiciat, niſi in Spiritu ſancto, prout teſtatur Apoſtolus, per Filium verò, qui [ἴσως, Ἰησοῦν, εἰ μὴ] eſt principium omnium, reperimus illum, qui eſt ſupra omne principium, nempe vniuerſorum Deum: Neque enim fieri poteſt, vt primigenium illud

bonum cognoſcatur, ſi non in imagine A inuiſibilis reluceat. Perinde verò ac in reciproco curſu, reflectentes poſt diuinæ cognitionis caput, ipſum, inquam, vniuerſorum Deum, & per ea, quæ menti cognata & familiaria ſunt, decurrentes, à Patre per Filium ad Spiritum ſanctum accedimus: nam in conſideratione ingeniti luminis conſtituti, lumen illud, quod ex ipſo continuè procedit cognouimus, videlicet tanquam radium cum Sole pariter ſubſiſtentẽ, cuius eſſe cauſam à Sole habet: ſed exiſtentia ſimul eſt cum Sole, non poſteriore demum tempore, adiecta, B verum ſimul ac ſol apparuit, ipſe etiam radius inde reſplenduit. quin potius (non enim neceſſe eſt, vt qui imagini ſeruiunt, calumniatoribus, allati exempli minus apta accommodatione, dent contradicẽdi occaſionem) non radium ex Sole, ſed ex ingenito ſole aliũ ſolem mente ac cogitatione apprehendemus, qui ſimul cum primo per generationem exſtiterit, in omnibus primo æqualis, pulchritudine, potentia, ſplendore, magnitudine, fulgore; breuiter, omnibus aliis, quæ in ſole inſunt, & rurſus aliud tale lumen ad prædictum modum con- C ſtituemus, nullo temporali interuallo à lumine genito abſciſſum: ſed per ipſum equidem effulgens, principium verò ſuæ hypoſtaſeos à primæuo lumine accipiens: lumen quidem & ipſum eſt ad ſimilitudinem præconcepti luminis lucens & illuminans, & omnia alia, quæ luci competunt efficiens: neque enim in hoc ipſo eſt luminis à lumine aliqua diſtinctio ſeu variatio, quando in illuminandi gratia & virtute nullus planè adeſt defectus, vtpotè omni perfectione cum Patre & Filio ad ſupremum vſque euectum, quodque cum Patre & D Filio numerari & nominari, & per ſeipſum ad lumen, quod in Patre & Filio ineſſe intelligitur, adducere omnes, qui illius participes fieri poſſunt, conſueuit. Sed hæc hactenus.

Cæterum cum (Eunomius) multus ſit, & quaſi diffluat iactandis cõuiciis & pro omni diſputandi exordio contumeliam ſubſternat, proque omni eius, quod in controuerſia verſatur, demonſtratione, probra & calũmnias adferat, agedũ paucis videamus, quas de ingeniti ſeu innaſcibilis vocabulo ſycophãticè in doctorẽ noſtrũ (Baſiliũ) & in eius diſſertationem

A τὸν ἐπιγνωσθῆναι, μὴ ἐν τῇ εἰκόνι ἀοράτου φαινόμενον. ὥσπερ δέ τινα δίαυλον ἀνακάμπτοντες μετὰ τὸ κεφάλαιον τῆς θεογνωσίας, αὐτὸν λέγω τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, διὰ τῶν προσεχῶν τε, καὶ οἰκείων τῇ διανοίᾳ τρέχοντες, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα ἀναχωροῦμεν. ἐν περινοίᾳ γὰρ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς καταστάντες, ἐκεῖθεν πάλιν τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, κατὰ τὸ προσεχὲς ἐνοήσαμεν, οἷον ἀκτῖνά τινα τῷ ἡλίῳ συνυφισταμένην· ἧς ἡ μὲν αἰτία τοῦ εἶναι, ἐκ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ ὕπαρξις, ὁμοῦ τῷ ἡλίῳ, οὐ χρόνοις ὕστερον προσγινομένη B ἀλλ' ὁμοῦ τῷ ὀφθῆναι τὸν ἥλιον, ἐξ αὐτοῦ ἀναφαινομένη, μᾶλλον δέ. οὐ γὰρ ἀνάγκη πάσῃ τῇ εἰκόνι δουλεύοντας δοῦναι τοῖς συκοφάνταις κατὰ τοῦ λόγου λαβὴν ἐν τῇ τοῦ ὑποδείγματος ἀπορίᾳ, οὐχὶ ἀκτῖνα ἐξ ἡλίου νοήσομεν, ἀλλ' ἐξ ἀγεννήτου ἡλίου, ἄλλον ἥλιον, ὁμοῦ τῇ τοῦ πρώτου ἐπινοίᾳ γεννητῶς αὐτῷ συνεκλάμποντα, καὶ κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχοντα κάλλει, δυνάμει, λαμπηδόνι, μεγέθει, φαιδρότητι, καὶ πᾶσιν ἅπαξ τοῖς περὶ τὸν ἥλιον θεωρουμένοις. καὶ πάλιν ἕτερον τοιοῦτον φῶς, κατὰ τὸν αὐτὸν C τρόπον, οὐ χρονικῷ τινι διαστήματι τοῦ γεννητοῦ φωτὸς ἀποτεμνόμενον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μὲν ἐκλάμπον· τὴν δὲ τῆς ὑποστάσεως αἰτίαν ἔχον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου φωτός· φῶς μέντοι καὶ αὐτὸ καθ' ὁμοιότητα τοῦ προεπινοηθέντος λάμπον, καὶ φωτίζον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοῦ φωτὸς ἐργαζόμενον. οὐδὲ γάρ ἐστι φωτὶ πρὸς ἕτερον φῶς κατ' αὐτὸ τοῦτο παραλλαγή· ὅταν κατ' οὐδὲν τῆς φωτιστικῆς χάριτος ἐνδέον, ἢ ὑστερούμενον φαίνηται, ἀλλὰ πάσῃ τελειότητι πρὸς τὸ ἀκρότατον ἐπηρμένον, μετὰ D πατρὸς, καὶ υἱοῦ θεωρῆται· μετὰ πατρὸς, καὶ υἱὸν ἀριθμῆται, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν προσαγωγὴν πρὸς τὸ ἐπινοούμενον φῶς, τὸ ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, πᾶσι τοῖς μετασχεῖν δυναμένοις χαρίζηται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστι ἐπίρροος ταῖς λοιδορίαις, καὶ πάσης μὲν ἀρχῆς καταβολὴν τὴν ὕβριν ποιούμενος, ἀντὶ δὲ πάσης ἀποδείξεως τῶν ἀμφισβητουμένων τὴν λοιδορίαν ἐπάγων· φέρε καὶ ὅσα περὶ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς συκοφαντεῖ, τὸν διδάσκαλον ἡμῶν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖ-

νον, καὶ

ρον, καὶ εἰς τὸν λόγον ἐξύβρισε, βραχέα διαλεχθῶμεν· προέθετο τοῦ διδασκάλου περὶ τούτων λέξιν ἔχουσαν οὕτως. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν, κἂν τὰ μάλιστα δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν, ἀλλ᾽ οὖν ὡς οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς κειμένην, καὶ πρῶτον στοιχεῖον οὖσαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, σιωπᾶσθαι ἂν δικαίως ἀξίαν εἶναι φήσαιμι τῆς πατρὸς φωνῆς ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ. ὁ γὰρ ὄντως πατὴρ, καὶ μόνος, ἐξ οὐδενός ἐστιν ἑτέρου· τὸ δὲ ἐξ οὐδενός, ταυτόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ. B τίνα οὖν ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις ἀπόδειξιν τοῦ κακῶς εἰρῆσθαι τὸν λόγον τοῦτον, ἀκούσωμεν. τὴν μὲν οὖν ἀνωμαλίαν τῶν λόγων ἐκ προπετείας, οὐχ ἧττον ἢ πονηρίας ἀναιδοῦς τοῖς ἑαυτοῦ καταμίγνυσιν ἐγχειρήμασι, τῷ τῆς γνώμης ἀστηρίκτῳ, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιφερόμενος. ὁρᾶτε τὸ εὔστοχον τῆς ἀπαντήσεως, ὡς τεχνικῶς κατὰ τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἐντρέχειαν ἐκείνην· διαλύει μὲν τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. ἀντεισάγει δὲ τὴν εὐσεβεστέραν ὑπόληψιν γνώμην· C ἀνώμαλος φησι, τὸν λόγον, προπετὴς οὐχ ἧττον, ἢ πονηρὸς τὴν γνώμην, ἀστήρικτος τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιφερόμενος. πόθεν ταῦτα, καὶ ἐκ ποίας αἰτίας παροξυνθεὶς ὁ τὴν γνώμην ἐστηριγμένος, καὶ τοῖς λογισμοῖς ὑγιαίνων φησί. τίνος μάλιστα καταγνοὺς τῶν εἰρημένων· ὅτι τὴν ἔννοιαν δέχεται τοῦ ἀγεννήτου, τὴν δὲ φωνὴν, ὡς κακῶς ἐκληφθεῖσαν παρὰ τῶν διαστρεφόντων, σιωπῆς ἀξίαν φησί· τί γὰρ μὴ ἐν ῥήμασι, καὶ προφορᾷ, D τὸ ἀσφαλὲς κινδυνεύει τῆς πίστεως· τῆς δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ἀκριβείας λόγος οὐδείς; ἢ οὐχὶ προηγουμένως τῇ καρδίᾳ καθαρεύειν ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοημάτων ὁ τῆς ἀληθείας παρασκευάζεται λόγος· ῥήμασι δὲ κεχρῆσθαι πρὸς δήλωσιν τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων, δι᾽ ὧν ἂν ᾖ δυνατὸν ἐνδείξασθαι τοῦ νοῦ τὸ ἀπόρρητον; οὐδὲν περὶ τὸν τοιόνδε τῆς φωνῆς ἦχον μικρολογούμενον. οὐ γὰρ τὸ οὕτως, ἢ ὡς ἑτέρως εἰπεῖν αἴτιον τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας καθίσταται· ἀλλὰ τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας νόημα τῶν τοιῶνδε λόγων τὴν αἰτίαν ἐνδίδωσιν· ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματός φησι τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

A criminationes euomuerit, recitauit autem ipſa Magiſtri noſtri verba, quæ ita habent. *Ego vero etiam ingeniti, ſiue innaſcibilis appellationem, quamuis ſummoperè cogitationibus noſtris congruat: tamen quoniam nullo loco in ſcriptura ipſam inuenio, & quoniam primum eſt elementum blaſphemiæ iſtorum, ſilentio tradendam meritò duxerim: Præſertim cum Patris vox, & id poßit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter relationem coniunctam ſibi Filij, cogitationem adducat. Qui enim verè Pater & ſolus Pater eſt, à nullo eſt: qui autem à nullo eſt, ingenitus eſt.* Audiamus ergo, quomodo B demonſtret hæc perperam dicta eſſe. *Dißimilitudinem & inæqualitatem non minus, quàm impudentem improbitatem ex temeritate ſuis verbis admiſcet, inſtabilitate mentis, & cogitationum imbecillitate circumactus.* Videte, quàm conſideratè aduerſario occurrat. Quàm artificioſè ex logica ſua peritia vires eorũ, quæ dicta ſunt, eneruat, introducta pietati magis conſentanea exiſtimatione. *Dißimilis eſt*, inquit, *ſermone, non minus præceps & temerarius, quam malitioſus: animo inſtabilis, cogitationum ſuarum infirmitate* C *circumactus*. Vnde, & qua cauſſa impulſus, qui mente adeò ſolidatus eſt, & cogitatione adeò ſanus & ſyncerus, talia effutit? Quidnam ex dictis maximè improbat? An quia (Baſilius) ſenſum, qui vocabulo *innaſcibilis* ſubiicitur, recepit, vocem verò ipſam, tanquam à deprauatoribus malè acceptam, ſilentio premendam iudicat? Quid enim? An in verbis & prolatione ſecuritas & ſinceritas fidei periclitatur? An nulla ratio habenda eius, quæ ex ſenſu eſt, accurationis? An D non primariò & ante omnia id veritatis ratio ſtudet, vt cor à peruerſis opinionibus expurgetur: verbis verò ad notionum animæ manifeſtationem vtatur, quibus arcana mentis pateſiant, ſepoſita de vocis ſono anxia ſollicitudine? Non enim vtrum hoc vel illud, iſto vel iſto modo proferatur, conceptuum noſtrorum cauſa eſt, ſed abſcõditus animi ſenſus his vel illis verbis cauſſam ſubminiſtrat: nã *ex abundãtia cordis os loquitur.*

Conuicia Eunomij in S. Baſiliũ.

Et interpres eorum, quæ mente concipimus, ſermo eſt: non è contrario ſenſum ex iis, quæ dicuntur, colligimus: quamuis vtrumque contingere queat, & dextrè intelligere, & dextrè explicare, ad vtrumque autem homo idoneus & perfectus eſt, & ſi alterum abſit exigua idiotæ & imperito huic imminet iactura, quippe cuius cognitio ad id, quod bonum eſt, concinnata & compoſita ſit. *Populus iſte labiis me honorat,* inquit, *cor autem eorum longè eſt à me.* Quid hoc dicto ſignificare voluit? potiorem, apud Deum iudicem, gemitus verè non expreſſos audientem, eſſe mentis ad veritatem affectionem, quàm verborum ornatum & eloquentiam. Nam his etiam in contrarium vti licet, pro eius, qui loquitur, facultate, lingua non difficulter ad id, quod viſum eſt, ſubſeruiente. At verò animæ affectio, qualiſcumque ea ſit, talis etiam apparet ei, qui occulta intuetur. Quare igitur temerarius eſt, & non minus improbus, qui quod *innaſcibilis* ſeu *ingeniti* vocabulo piè ſignificatur, recipit & approbat: illud verò, quod impiis impietatis ſtruendæ anſam præbet, ſileri iubet? Nam ſi dixiſſet, non eſſe vſurpandum *innaſcibilis* vocabulum, habuiſſet fortè iuſtam, hæc & adhuc grauiora aduerſus illum iactandi conuicia, occaſionem. Si verò ex communi piorum exiſtimatione hoc confitetur, & quaſi ſententiam Magiſtro dignam profert, ſe abſtinuiſſe ab hac voce, quatenus peruerſa hæreticorum doctrina hinc originem traxit, rémque ipſam ſignificatam, Deum ſcilicet eſſe *innaſcibilem*, teneri iubet, haud quidquam admiſit, ob quod tantis conuiciis laceraretur. An non ab ipſa veritate edocti ſumus, talia facere, neque etiam valdè charis adhærere, ſi quid horum ad malum ducat: imò etiam dextrum, oculum, pedem & manum ſimiliter amputari præcipit, ſi quid ex iſtis nos ſcandalizet. Quid aliud hoc ænigmate faciendum innuit, quàm etiam illa, quæ boni ſpeciem habent, ſi hominem ex inconſideratione vtentium ad malum abducant, repudianda eſſe, quod conducibilius ſit, iis, quę peccati occaſionem præbent,

Eſa. 29. Matth. 15. *Matth. 5. & 18. Marc. 4. & 9.*

A καὶ τὴν νοηθέντων ἑρμηνεία τὸν λόγον ποιούμεθα, οὐ τὸ ἔμπαλιν τὴν διάνοιαν, ἀφ' ὧν λέγομεν συναγείρομεν, κἂν μὲν ἀμφότερα συμβαίη καὶ νοεῖν δεξιῶς, καὶ ἑρμηνεύειν, ἄρτιος δι' ἑκατέρων ὁ ἄνθρωπος· εἰ δὲ τὸ ἕτερον λίποι, ὀλίγη τῷ ἰδιώτῃ κατὰ τὸν λόγον ἡ ζημία τῆς κατὰ ψυχὴν γνώσεως πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατηρτισμένης. ὁ λαός φησιν οὗτος, τοῖς χείλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· τί τοῦτο σημαίνων; ὅτι προτιμοτέρα παρὰ Θεῷ κριτῇ τῷ τῶν B ἀλαλήτων στεναγμῶν ἐπαΐοντι, ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν σχέσις, τῆς ἐν ῥήμασιν εὐπρεπείας τοῦ λόγου. τούτοις μὲν γάρ ἐστι καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον συγχρήσασθαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ φθεγγομένου, πρὸς τὸ δοκοῦν εὐκόλως ὑπηρετούσης τῆς γλώσσης· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς διάθεσις, ὅπως ἂν ἔχουσα τύχοι, οὕτως ὁρᾶται τῷ εἰς τὰ κρύφια βλέποντι. τίνος οὖν χάριν ἀνώμαλος, καὶ προπετὴς οὐχ ἧττον ἢ πονηρὸς, ὁ τὸ μὲν εὐσεβῶς νοούμενον ἐκ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς, καὶ νοῶν, καὶ δεχόμενος, τὸ δὲ ὅσον συντελεῖ C πρὸς ἀσέβειαν τοῖς τὰ δόγματα παρανομοῦσι, τοῦτο σιωπᾶσθαι κελεύων. Εἰ μὲν γὰρ, ἔλεγε, μὴ δεῖν, ἀγέννητον νοεῖν τὸν Θεὸν, εἶχεν ἴσως καιρὸν ταύταις καὶ ἔτι τούτων χαλεπωτέραις κατ' αὐτοῦ κεχρῆσθαι ταῖς λοιδορίαις. Εἰ δὲ τοῦ μὲν ὁμολογεῖ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν εὐσεβούντων ὑπόληψιν· οἱονεὶ δὲ γνώμην δίδωσι διδασκαλικῇ διαθέσει πρέπουσαν, ὅτι ἀπέχου τῆς φωνῆς ταύτης· εἰς ἣν ἐντεῦθεν ἡ τῆς καταστροφῆς ὑπόθεσις τὴν ἀρχὴν ἔχει· τὴν δὲ ἔννοιαν ἔχειν περὶ τοῦ D ἀγέννητον εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ δι' ἑτέρων ὀνομάτων κελεύει, οὐδὲν διὰ ταῦτα τῶν λοιδοριῶν τούτων ἄξιος, ἢ οὐχὶ καὶ παρὰ τῆς ἀληθείας ταῦτα ποιεῖν ἐδιδάχθημεν· μήτε τῶν σφόδρα τιμίων ἀντέχεσθαι· ἐάν τι τούτων εἰς κακὸν συντελῇ, ὀφθαλμὸν δεξιὸν, καὶ πόδα, καὶ χεῖρα, ὡσαύτως ἀποτέμνειν κελεύων, ὅταν σκανδαλίζῃ τι τούτων, τί ἄλλο διὰ τοῦ αἰνίγματος τούτου ποιεῖν ὑποτίθεται, ἢ οὐχὶ καὶ τὰ δοκοῦντα καλῶς ἔχειν· εἰ πρός τι κακὸν ἐξ ἀβουλίας τῶν χρωμένων ἀπάγει τὸν ἄνθρωπον, ἀργὰ, καὶ ἄπρακτα ποιεῖν εἶναι, ὡς λυσιτελέστερον ὂν τῶν πρὸς ἁμαρτίαν χειραγωγούντων

ἀκρωτηριασθέντων σωθῆναι, ἢ τούτων περιεχόμενον δι' αὐτῶν ἀπολέσθαι.

Τί δὲ ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ βάθει τῆς σοφίας τὰ αὐτὰ δογματίζει. ὁ γὰρ πάντα καλὰ προσειπὼν, καὶ μηδὲν ἀπόβλητον εἰ μετ' εὐχαριστίας μεταλαμβάνοιτο; ἔστιν ὅτε διὰ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀσθενοῦντος ἀθετεῖ τινα πάλιν ἐξ ὧν ἀπεδέξατο, καὶ παραιτεῖσθαι κελεύει. εἰ γὰρ διὰ βρώματος, φησὶ, ὁ ἀδελφός μου λυπεῖται, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ μιμητὴς Παύλου ποιεῖ· ὃς τῇ πονηρίᾳ τῆς αἱρέσεως χρῆσθαι διὰ τῆς τοῦ ἀγεννήτου λέξεως ἰσχυροποιουμένην ἰδὼν τὴν ἀπάτην τῶν διὰ τοῦ ῥήματος τούτου τὸ ἀνόμοιον δογματιζόντων συνεβούλευε τὴν μὲν εὐσεβῆ περὶ τὴν ἀγεννήτου διάνοιαν, ταῖς ψυχαῖς διασώζειν· τὴν δὲ λέξιν, ὡς ἁμαρτίας γινομένην τοῖς ἀπολλυμένοις ἐφόδιον, μὴ λίαν σπουδάζεσθαι· τὴν γὰρ τοῦ πατρὸς προσηγορίαν κατὰ τὸ σημαινόμενον, καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου σημασίαν, ἱκανῶς ἡμῖν ἐμποιεῖν. πατέρα γὰρ ἀκούσαντες, τὸν αἴτιον τοῦ εἶναι τοῖς πᾶσιν εὐθὺς ἐνοήσαμεν· ὃς εἴπερ ἄλλην τινὰ ὑπερκειμένην αἰτίαν εἶχεν, οὐκ ἂν κυρίως πατὴρ ὠνομάσθη, ἐπὶ τὴν προεννοηθεῖσαν αἰτίαν τῆς κυρίας τοῦ πατρὸς κλήσεως ἐπανιούσης. Εἰ δὲ αὐτὸς πάντων αἴτιος, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, δηλονότι τῆς ἐκείνου ὑπάρξεως οὐδὲν προεπινοηθῆναι δύναται· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ ἀγεννήτως εἶναι πιστεύεσθαι.

Ἀλλ' οὐ συγχωρεῖ ταῦτα καλῶς ἔχειν, ὁ μηδὲ τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν πιθανώτερον εἶναι δοκεῖν ἀξιῶν· ἀλλ' ἀντινομοθετεῖ, καὶ ἀντιφθέγγεται, καὶ διαχλευάζει τὸν λόγον, εἰ βούλει, καὶ τοὺς ἀφύκτους συλλογισμοὺς, καὶ τὰς ποικίλας τῶν σοφισμάτων ἀντιστροφὰς, δι' ὧν ἐλέγχειν οἴεται τὸν λόγον, ἐπισκεψώμεθα. ἀλλὰ δέδοικα μὴ τὸ μικροπρεπές τε, καὶ γλίσχρον τῶν εἰρημένων, τρόπον τινὰ συνδιαβάλλῃ καὶ τὸν εὐθύνοντα λόγον. τὸ γὰρ μειρακίοις εἰς ἅμιλλαν προκαλουμένοις συμπλέκεσθαι, πλείονα ψόγον ἐκ τοῦ προσφιλονεικεῖν τοῖς τοιούτοις, ἤπερ ἐκ τοῦ νενικηκέναι δοκεῖν φέρει τοῖς ἀνδράσι τὸν ἔπαινον. πλὴν ἀλλὰ τοιοῦτο τὸ εἰρημένον ἐστί. τὰ γὰρ ἐφ' ὕβρει ῥηθέντα, μετὰ τῆς συνήθους καλλιφωνίας ἐκείνης

A amputatis, ſaluari, quam his addictum & implicatum interire?

Quid autem Chriſti imitator Paulus? Ipſe etiam in profundo ſapientiæ idem docet: Nam qui dixit omnia eſſe bona, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, ille idem propter conſcientiam infirmorum, reſpuit aliquando nonnulla ex iis, quæ receperat & probauerat, & iubet quoque reſpui. *Si enim per cibum*, inquit, 1.Cor. 8. *frater meus contriſtatur, non manducabo carnes in æternum.* Idem facit quoque imitator Pauli (Baſilius) qui animaduertens malo hæreticorum vſu per *innaſcibilis* B vocabulum errorem eorum, qui inæqualitatem in Deo comminiſcuntur, confirmari, ſuadet, vt vera & pia ſententia de *innaſcibili* animis firmiter retineatur, ipſi verò voculæ, tanquam perditis occaſionem ſuppeditanti, non nimium inhæreatur: nam Patris appellationem, ſignificato ſuo, etiam innaſcibilis ſignificationem, ſatis ſupérq; cogitationi ſubiicere; cũ enim Patrem audimus, ſtatim eum, qui omnibus aliis principium & cauſſa exiſtendi eſt, concipimus, qui ſi aliam quandam ſe ſuperiorem ſubſtantiam haberet, non nominaretur propriè Pater, quia propria C Patris appellatio ſuperiori illi ſubſtantiæ competeret. Si autem ipſe eſt omnium principium & cauſa, & ſi ex ipſo ſunt omnia, vt teſtatur Apoſtolus, nimirum nihil prius exiſtentia eius concipi poteſt: & hoc eſt omnis ortus & principii expertem eſſe.

Sed hæc rectè ſe habere haud annuit ille, qui ſe magis, quàm ipſam veritatem fide dignum exiſtimari cupit, ſed contrà nititur, obloquitur, & ea, quæ dicimus ſubſannat. At ſi lubet, ineuitabiles illos ſyllogiſmos, & varias ſophiſmatum D ſutelas, & contorſiones, quibus noſtra refutari putat, diſcutiamus. Sed metuo ne exilitas & futilitas eorum, quæ adfert, aliquo modo ipſi etiam veritati fraudi ſit, & calumniam pariat. Nam cum pueris ad pugnam prouocantibus manus conſerere, maiorem vituperationem ex congreſſu cum talibus, quàm ex victoriæ opinione laudem adfert. Cæterum hæc ſic dicta ſunto: nam quæ contumelioſè conſueta ſibi vocis concinnitate effutiuit, ea,

vt ab ipſo proferri digna: nobis verò, A ceu ad exercitationem patientiæ propoſita, ſilentio & obliuioni tranſmittemus. non enim decere arbitror, vt ridicula illa, quæ eructauit, ſeriis noſtris diſputationibus inſpergamus, & veritatis propugnationem, in inconditos ac plebeios riſus deſinere faciamus: neque enim fieri poteſt, vt quis talibus auditis riſum teneat, præſertim ſi illum ex ſublimi illa & magnifica eloquentia perorantem audiamus. Nam quorum verborum recitatio ad blaſphemiæ augmentum confert, ea ſilere dimidia ex parte facilius eſt, quàm eloqui. B Verùm hæc rideantur ab illis, qui norunt, quænam ſint approbanda, quæ verò ridenda. Nos verò formidabiles illos ſyllogiſmos, quibus noſtrum traducit ſermonem, iam contemplemur.

Si Pater, inquit, *& innaſcibilis virtute idem ſunt, ea verò nomina, quæ eadem vi pollent, idem quoque omninò ſignificant: ex ipſorum autem ſententia innaſcibile idem eſt, quod Deum ex nullo principio eſſe: neceſſariò etiam vocabulum Patris ſignificat, Deum ex nullo principio eſſe, non autem, quòd Filium genuerit.* Qua neceſſitate compulſus C ait, *Patris*, vocabulo non ſignificari, quod Filium genuerit, ſi iſta ipſa appellatio nobis quoque Patrem principio carere commonſtrat? Si enim alterùm tolleretur ab altero, prout fert natura oppoſitorum, neceſſariò poſitio vnius eſſet interemptio alterius. At ſi nihil penitus obſtat, eundem & Patrem & ingenitum eſſe, ſi Patris appellatione, ſecundum aliquam ſignificationem, etiam ingenitum concipiamus, quæ neceſſitas efficit, vt habitudo & relatio ad Filium, per Patris vocabulum amplius non innoteſcat? D neque enim alia nomina, quæ mutuam communionem habent, per omnia notionibus conueniunt: nam & imperatorem ſui ipſius Dominum, & Domini expertem, & ſimul etiam ſubditis præſidentem nominamus: neque falſum eſt dicere, vocabulo Imperatoris ſignificari id, quod eſt Domino carere, neque neceſſarium arbitramur, ſi iſto ipſo vocabulo ſignificatur id, quod eſt, ſui ipſius Dominum eſſe, & nullius imperio ſubiici, non amplius per

ὡς αὐτῷ τι λέγειν προσήκοντα, καὶ ἡμῖν εἰς γυμνάσιον μακροθυμίας προκείμενα, σιωπῆς ἄξια, καὶ λήθης ποιούμεθα. οὐ γὰρ εὐπρεπὲς οἶμαι τὰ καταγέλαστα τῶν εἰρημένων αὐτῷ τοῖς περὶ ἡμῶν σπουδαζομένοις ἐναπείροντας εἰς ἀκόσμους τε, καὶ δημώδεις γέλωτας, τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας διαλύειν σπουδήν. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν τῇ ἀκροάσει τούτων διαμεῖναι ἀγέλαστον· ἐὰν ἀκούσωμεν λέγοντος ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης, καὶ μεγαλοφυοῦς εὐγλωττίας. ὧν γὰρ ἡ προσθήκη τῶν λόγων εἰς προσθήκην τελεῖ βλασφημίας, τούτων τὸ σιγᾶν ἡμίσει μέρει τοῦ λαλεῖν ἐστι κουφότερον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν γελάσθω παρὰ τῶν ἐπισταμένων· ὅ,τι μὲν ἀποδοχῆς ἐστιν ἄξιον· ὅ,τι δὲ γέλωτος. ἡμεῖς δὲ τὸ δεινὸν τῶν συλλογισμῶν, οἷς τὸν ἡμέτερον περιέσυρε λόγον, σκοπήσωμεν.

ΕΙ γὰρ ὁ πατήρ, φησι, τῷ ἀγεννήτῳ ταυτὸν κατὰ τὴν δύναμιν, τὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν τῶν ὀνομάτων, ταυτὸν πάντως καὶ σημαίνειν πέφυκε· σημαίνει δὲ τὸ ἀγέννητον κατ' αὐτοὺς τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι τὸν Θεόν· ἐξ ἀνάγκης καὶ τό, πατὴρ σημαίνει τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι τὸν Θεόν· οὐχὶ δὲ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱόν. διὰ τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς, οὐκέτι σημαίνεται, ἐὰν ἡ αὐτὴ προσηγορία, καὶ τὸ ἄναρχον ἡμῖν τοῦ πατρὸς δι' ἑαυτῆς παραστήσῃ. Εἰ μὲν γὰρ ἀναιρετικὸν ἦν τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, κατὰ τὴν τῶν ἀντικειμένων φύσιν, ἀναγκαίως ἂν ἡ τοῦ ἑνὸς θέσις, τὴν ἀναίρεσιν τοῦ λοιποῦ κατεσκεύαζεν. Εἰ δὲ τὸ κωλῦον ἐστιν, οὐδὲν τὸν αὐτὸν, καὶ πατέρα εἶναι, καὶ ἀγέννητον· ἐὰν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς κλήσεως, κατά τινα διάνοιαν, καὶ τὸ ἀγέννητον ἐννοήσωμεν, τίς ἂν ἀνάγκη τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς μηκέτι γνωρίζεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων, ὅσα τὴν πρὸς ἄλληλα κοινωνίαν ἔχει, καὶ διὰ πάντων ταῖς ἐννοίαις συμφέρεται· ἐπεὶ καὶ αὐτοκράτορα, καὶ ἀδέσποτον τὸν βασιλέα καλοῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν τῶν ὑποχειρίων ἡγούμενον· καὶ οὔτε ψευδός ἐστι περὶ αὐτοῦ λέγειν· ὅτι ἡ τοῦ βασιλέως φωνὴ σημαίνει, καὶ τὸ ἀδέσποτον. οὔτε ἐπάναγκες εἶναι φαμὲν, εἰ τὸ αὐτοκρατές τε, καὶ ἄναρχον διὰ ταύτης τῆς φωνῆς σημαίνοιτο· μηκέτι τὸ κατὰ τῶν ὑπηκόων κράτος, διὰ

τῆς βασιλείας σημαίνεσθαι· μέσον γὰρ ἑκατέρων τῶν ὑπολήψεων ὂν τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα, πῇ μὲν τὸ ἀδέσποτον, πῇ δὲ τὸ ἀρχικὸν τῶν ὑποτεταγμένων ἐνδείκνυται. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, εἰ μέν ἐστί τις τοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου πατὴρ προεπινοούμενος ἕτερος, δειξάτωσαν οἱ τὴν ἀπόρρητον αὐχοῦντες σοφίαν· καὶ τότε συνθησόμεθα, μὴ δύνασθαι τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἔννοιαν, ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας παρίστασθαι. εἰ δὲ ὁ πρῶτος πατὴρ, αἰτίαν τῆς αὐτοῦ συστάσεως ὑπερκειμένην οὐκ ἔχει. τῷ δὲ πατρὶ συνυπακούεται πάντως καὶ τοῦ μονογενοῦς ἡ ὑπόστασις, τί μορμολύττονται ἡμᾶς ταῖς τεχνικαῖς ταύταις τῶν σοφισμάτων διαπλοκαῖς πείθειν, μᾶλλον δὲ φενακίζειν βουλόμενοι, εἰ τὸ ἀγέννητον τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, διὰ τῆς πατρὸς προσηγορίας ὁμολογηθείη, τῆς πρὸς τὸν υἱὸν σχέσεως τοῦ πατρὸς ἀποσχίζειν τὴν ἔννοιαν.

Ἀλλὰ διαπτύσαντες τὴν παιδιώδη ταύτην, καὶ ἐπιπόλαιον αὐτῶν ἐπιχείρησιν, τὸ, ὡς ἄτοπον παρ᾽ ἐκείνων προφερόμενον ἀνδρικῶς ὁμολογήσομεν· ὅτι καὶ ταυτὸν σημαίνει τῷ ἀγεννήτῳ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα, καὶ τὸ ἀγέννητον, τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι τὸν πατέρα παρίστησι· καὶ ὁ πατὴρ τὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς ἔννοιαν συνημμένως διὰ τῆς σχέσεως μεθ᾽ ἑαυτοῦ συνεισάγει. καὶ γὰρ καὶ ταύτην προσκειμένην τῷ λόγῳ τοῦ διδασκάλου τὴν ῥῆσιν, ὁ δεινός τε, καὶ ἄμαχος οὗτος ἀγωνιστὴς τῶν γεγραμμένων ἐξέκλεψε, τῇ ἀφαιρέσει τῶν ἀσφαλῶς εἰρημένων εὐμαρίζων ἑαυτῷ τὴν ἀντίρρησιν. ὁ μὲν γὰρ περὶ τοῦ διδασκάλου ῥηθεὶς λόγος, οὑτωσὶ κατὰ τὴν λέξιν ἔχει. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν κἂν τὰ μάλιστα δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν· ἀλλ᾽ οὖν ὡς οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς κειμένην, καὶ πρῶτον στοιχεῖον οὖσαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, σιωπᾶσθαι ἂν δικαίως ἀξίαν εἶναι φήσαιμι, τῆς πατρὸς φωνῆς, ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ, πρὸς τὸ, καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ, διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. ὁ δὲ γενναῖος οὗτος τῆς ἀληθείας προαγωνιστὴς, τὸ μὲν ἀσφαλείας ἕνεκεν τῷ λόγῳ προσκείμενον. λέγω δὲ τὸ, καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς συνήθους ἐλευθερίας ὑφείλετο· καὶ διασκέψας τῶν γεγραμμένων τὸν λόγον,

A Imperii vocabulum ſignificetur poteſtas & dominium in ſubditos: cum enim imperii nomen inter vtramque notionem medium conſiſtat, partim id, quod eſt Domino carere, partim dominationem in ſubditos innuit. Et hic quidem oſtendant, qui reconditæ ſapientiæ titulo inſolenter ſeſe efferunt, num ſit alius Pater prior Patre noſtro & Domino, & tunc fatebimur notionem ingeniti, non poſſe à Patris appellatione repræſentari. Si verò primus ille Pater, ſuæ ſubſiſtētię cauſſam ſuperiorem non habet, cum Patre verò vnigeniti quoq; hypoſtaſis prorſus connexa intelligitur, quid nos artificioſis iſtis ſophiſmatum
B connexionibus terrere conantur, perſuadere vel potius decipere volentes, ſi innaſcibilitatem Dei vniuerſorum, vocabulo Patris ſignificari concedamus, Patris & Filium habitudinem abolitum iri?

Sed puerili hac & futili iſtorum obiectione contempta, quod ipſi, ceu abſurditatis plenum, proferunt, hoc nos intrepidè profitemur, nimirum Patris & *innaſcibilis* nomine idem ſignificari, & *innaſcibile* Patrem ex nullo principio eſſe, declarare, patremque notionem
C vnigeniti coniunctim propter habitudinem ad illum audientibus ingenerare. Etenim cum hoc ipſum Magiſter noſter (Baſilius) ſua in diſputatione expreſsè poſuiſſet, generoſus iſte & inuictus bellator, furtim expunxit, ablatione eorum, quæ verè dicta erant, faciliorem ſibi viam ad refutationem muniens. Nam verba Doctoris noſtri ita verbatim habent: *Ego autem etiam ingeniti ſeu innaſcibilis appellationem, quamuis ſummoperè cogitationibus noſtris congruat: tamen quoniam nullo loco in ſcriptura ipſam inuenio, & quoniam primum eſt elementum blaſphemiæ iſtorum, ſilentio tradendam meritò duxerim, præſertim cum Patris vox &*
D *id poſſit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter relationem coniunctam ſibi Filij cogitationem adducat.* Egregius verò iſte veritatis propugnator, id quod cautelæ cauſſa adiectum fuerat, (illud inquam, *præſertim cum Patris non idem poſſit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter ſibi coniunctam relationem filij, cogitationem ſiue intelligentiam adducat*) inſita ſibi audentia ſubtraxit, & perſpecta eorum, quæ dicta erant, ratione,

aiunt eſſe ſubſtantiam, fateri debere, pro oppoſitione innaſcibilis ad naſcibile, notas quoque & conditiones ad cognoſcendum aptas ſubſtantiæ naſcibilis contrarias eſſe illis, quæ in natura innaſcibili apparent. Si enim vtrobique eaſdem notas ponant, haud amplius diuerſitas naturæ rerum ſubiectarum, per eaſdem notas nobis repræſentabitur, Nam ea, quæ aliter naturâ ſeſe habent, neceſſariò comitantur, alia ibidem, quibus cognoſcantur, indicia: quæ autem ſecundum ſubſtantiæ rationem ſimiliter ſeſe habent, ea iiſdem etiam notis & ſymbolis ſignantur. Si igitur vnigenito Filio eaſdem quoque notas adſcribunt, nullam, prout dixi, in ſubſtantia diuerſitatem ſtatuere vel cognoſcere queunt. Si verò in ſua impietate perſiſtant, & diuerſitatem naturæ per naſcibilis & innaſcibilis differentiam fabricent, facilè eſt videre, quænam inde oriatur conſecutio: nempe ſi ſecundum nominum oppoſitionem ipſæ etiam naturæ eorum, qui per nomina ſignificantur, contrariè ſeſe inuicem habent, ineuitabiliter ſequitur, ea etiam, quæ illis ineſſe conſiderantur, contrariè ſeſe habere: vt proinde vnigenito prorſus oppoſita iis, quæ de Patre affirmantur, accommodanda ſint, oppoſita, inquam, diuinitati, ſanctitati, bonitati, incorruptioni, æternitati, & id genus aliis, quæ Deum vniuerſorum per pies cogitationes nobis repræſentant. Quare oportet, vt omnes notæ, & omnia naturæ indicia melioribus illis contraria, naturæ genitæ propria exiſtimari debeant.

At claritatis cauſſa iſti loco nonnihil immorari lubet. Quemadmodum calidum & frigidum ſibi mutuò aduerſantibus naturis conſtant, (Accipiamus exempli gratia ignem & glaciem. Quodlibet eſt illud, quod non eſt alterum, & quæ cuilibet horũ propriè conueniunt, prorſus inter ſe diſcrepant: nam glaciei proprium eſt refrigerare, ignis calefacere) ita, ſi vt nomina in innaſcibili & naſcibili ſibi contraria ſunt, ſic etiam natura nominibus ſignificata oppoſitionem habet, fieri non poteſt, vt potentiæ eorum quæ ſecundum naturam contraria ſunt, ſint inter ſe ſimiles, prout fieri non poteſt, vt in igne inueniatur frigus, & in glacie calor. Si igitur in natura innaſcibili bonitas ineſt, diſcrepat autem, quod illi affirmant, in ra-

A οὐσίαν εἶναι ὁριζομένους κατὰ λόγον, τῆς τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἀντιθέσεως· καὶ τὰ γνωριστικὰ σημεῖα τῆς γεννητῆς οὐσίας, ὑπεναντίως ἔχειν τοῖς ἐπιθεωρουμένοις τῇ ἀγεννήτῳ φύσει. εἰ γὰρ τὰ αὐτὰ λέγοιεν, οὐκέτι τὸ ἑτεροῖον τῆς τῶν ὑποκειμένων φύσεως διὰ τῆς ταυτότητος τῶν ἐπιθεωρουμένων συστήσεται. τῶν γὰρ ἑτεροίως ἐχόντων, ἕτερα χρὴ πάντως εἶναι καὶ τὰ γνωρίσματα οἴεσθαι· ὅσα δὲ ὡσαύτως κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας ἔχει, τοῖς αὐτοῖς δηλαδὴ σημείοις χαρακτηρίζεται. εἰ μὲν οὖν τὰ αὐτὰ καὶ τῷ B μονογενεῖ προσμαρτυροῦσιν, οὐδεμίαν, καθὼς εἴρηται, περὶ τὸ ὑποκείμενον διαφορὰν ἐννοοῦσιν· εἰ δὲ τοῖς βλασφήμοις ἐπιμένοιεν λόγοις, καὶ τὸ παρηλλαγμένον τῆς φύσεως ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ γεννητοῦ, καὶ τοῦ ἀγεννήτου κατασκευάζοιεν, εὔκολον συνιδεῖν πάντως τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἀναφαινόμενον. ὅτι κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων ἀντίθεσιν, καὶ τῆς φύσεως τῶν ὑπὸ τῶν ὀνομάτων σημαινομένων ὑπεναντίως ἔχειν πρὸς ἑαυτὴν νομισθείσης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἐπιθεωρούμενα ἑκατέροις, πρὸς τὸ ἐναντίον διενεχθῆναι· C ὥστε τῶν ἐπὶ τοῦ πατρὸς λεγομένων, τὰ ἀντικείμενα τῷ μονογενεῖ ἐφαρμόζεσθαι θειότητος, ἁγιασμοῦ, ἀγαθότητος, ἀφθαρσίας, ἀϊδιότητος, καὶ εἴ τι ἄλλο τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, διὰ τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν νοημάτων παρίστησιν· ὥστε πάντα τὰ ἀπεμφαίνοντα, καὶ ἑκάστῳ τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπειλημμένων ἀντιδιαστελλόμενα, τῆς γεννητῆς ἴδια, νομίζειν οὐσίας εἶναι.

Σαφηνείας δὲ χάριν, προσδιατριπτέον ἐστὶ τῷ τόπῳ· ὥσπερ τῷ θερμῷ, καὶ τῷ ψυχρῷ ἐναντίοις οὖσι κατὰ τὴν φύσιν. ὑποκείσθω δὲ τῷ D λόγῳ πῦρ τε καὶ κρύσταλλος. ἐκεῖνο ἑκάτερον ὄν, ὅπερ οὐκ ἔστι τὸ ἕτερον. καὶ τὰ ἰδίως ἑκατέρῳ τούτων ἐπιφαινόμενα, παρηλλαγμένως ἔχει πάντως πρὸς ἄλληλα· ἴδιον γὰρ τοῦ μὲν κρυστάλλου ἡ ψύξις· τοῦ δὲ πυρὸς, ἡ θερμότης· οὕτως εἴπερ κατὰ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐναντίωσιν ἐπὶ τοῦ ἀγεννήτου, καὶ γεννητοῦ, καὶ ἡ διὰ τῶν ὀνομάτων δηλουμένη φύσις πρὸς τὸ ἀντικείμενον διασταίη, οὐκ ἐνδέχεται τὰς δυνάμεις τῶν κατὰ φύσιν ὑπεναντίων, ὁμοίας ἀλλήλαις εἶναι· ὡς οὐκ ἐνδέχεται, οὔτε ἐν πυρὶ τὴν ψύξιν, οὔτε ἐν κρυστάλλῳ γενέσθαι τὴν πύρωσιν. εἰ οὖν ἐν τῇ ἀγεννήτῳ οὐσίᾳ ἡ ἀγαθότης νοεῖται, διέστηκε δὲ, καθὼς ἐκεῖνοί φασιν, ἐν

τῷ λόγῳ τῆς φύσεως πρὸς τὴν γεννητὴν ἡ ἀγέννητος συνδιαστήσεται πάντως· καὶ τοῦ ἀγεννήτου τὸ ἴδιον ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ γεννητὸν ἰδιάζοντος. ὥστε εἰ ἐν ἐκείνῳ τὸ ἀγαθόν, ἐν τούτῳ νοεῖσθαι τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον. καὶ οὕτως ἡμῖν διὰ τῆς σοφίας τούτων δογματιστῶν, πάλιν ὁ Μάνης ἀναβιώσεται τὴν τῆς κακίας φύσιν ἀντιπαρεξάγων τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῇ τῶν οὐσιῶν ἑτερότητι δογματίζων τὸ ἐν ταῖς δυνάμεσιν αὐτῶν ἀντικείμενον.

ΕΙ δὲ χρὴ μηδὲν ὑποστειλαμένους μετὰ παῤῥησίας εἰπεῖν, συγγνωστότερος τούτων ὁ Μάνης. εἰκότως ἂν εἶναι νομίζοιτο· ὃν πρῶτόν φασι τοῖς δόγμασι Μανιχαίων ἐπιτολμήσαντα, ἀφ' ἑαυτοῦ κατονομάσαι τὴν αἵρεσιν. λέγω δὲ ταῦτα, ὡς ἂν εἴ τις ἐχίδνης, καὶ ἀσπίδος, τὴν φιλανθρωποτέραν ἐκλέγοιτο· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἐν θηρίοις κρίσις. οὐχὶ τούτων ἐκείνους ἀνεκτοτέρους εἶναι δοκιμαζόμενα τὰ δόγματα δείκνυσιν. ὁ μὲν γὰρ συναγορεύειν ᾤετο τῷ αὐτῷ ἀγαθῶν αἰτίῳ· ὡς οὐδεμιᾶς κακῶν αἰτίας ἀπ' ἐκείνου τὴν ἀρχὴν λαβούσης. καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἀρχὴν ἑτέραν ἰδιάζουσαν, τῶν πρὸς τὸ χεῖρον ἀριθμουμένων πάντων τὴν αἰτίαν ἀνῆψεν· οἷον ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ὡς οὐκ εὐαγὲς ὄν, τὴν τῶν ἀγαθῶν πηγήν, καὶ τῶν παρὰ λόγον πλημμελουμένων ἐπαιτιᾶσθαι· οὐ συνιεὶς ὑπὸ μικροψυχίας, ὅτι δυνατὸν ἦν, μηδὲ κακῶν δημιουργὸν τὸν Θεὸν οἴεσθαι, μήτε ἄλλο τι ἄναρχον παρὰ τὸν Θεὸν φαντασθῆναι. περὶ ὧν πολὺς ὁ λόγος· καὶ οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἴη καιροῦ, καὶ οὗ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθημεν. ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀφιστᾶν ᾤετο δεῖν περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων τῆς κακίας ἀρχήν· οὗτοι δὲ κἀκείνων χαλεπωτέραν κατασκευάζουσι τὴν ἔκτοπον ταύτην κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν. τὴν μὲν γὰρ κακῶν τὴν φύσιν παραπλησίως ἐκείνοις διὰ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἐναντιότητος δογματίζουσιν· ἐν ᾧ δὲ πάλιν τοῦ τοιούτου πλάσματος τὸν Θεὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν ἀποφαίνονται, παρ' οὗ φασι τὴν γέννησιν ἐργασθεῖσαν οὐσίαν ἀλλοτρίως ἔχειν κατὰ τὴν φύσιν πρὸς τὸν ποιήσαντα, ἐν τούτῳ τὸ πλεῖον εἰς ἀσέβειαν παρὰ τοὺς μνημονευθέντας ἔχουσιν· ὅτι οὐ μόνον ὑπόστασιν διδόασι τῷ ἐναντίως πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὴν φύσιν ἔχοντι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀγαθὸν

A tione naturæ innaſcibilis à naſcibili, neceſſe omninò eſt, vt id, quod eſt proprium innaſcibilis, diſcrepet quoque ab illo, quod eſt proprium naſcibilis. Itaque ſi in illa natura ineſt bonitas, in hac id, quod bono opponitur, concipiendum erit. Ita opera inſignium iſtorum dogmatiſtarum reuiuiſcit Manes mali naturam opponens bono, & ſubſtantiarum diuerſitatem in ipſis quoque potentiis & virtutibus aſtruens.

Si autem nihil penitus diſſimulandum eſt, ſed omnia liberè dicenda: Manes meritò venia dignior exiſtimari poteſt, quàm iſti, quem aiunt, primum fuiſſe, qui Manichæa dogmata cudere ingreſſus, ſectam de ſuo nomine appellauerit. B Hæc dixerim, quaſi quis ex vipera & aſpide benigniorem & mitiorem eligat, cum etiam inter ipſa bruta animantia ſit diſcrimen quoddam. Nónne illos (Manichæos) his (Eunomianis) tolerabiliores dogmata ad examen vocata oſtendunt? Ille enim (Manes) bonorum auctori & principio ſe patrocinari exiſtimabat, tanquam nulla C mali cauſſa ab illo originem ducat: propterea ad aliud principium proprium omnium eorum, quæ in malis numerantur, cauſſam retulit, quaſi pro Deo vniuerſorum aduocatum agens: perinde ac ſi piaculum eſſet bonorũ omnium fontem, eorum, quæ præter rationem committuntur, accuſare: non intelligens, præ animi anguſtiis, fieri poſſe, vt neque Deus malorum auctor habeatur, neque alia quæpiam cauſſa principii expers introducatur. De quo longa eſt diſputatio, neque præſentis temporis. Cauſſa, cur hoc loco horum mentio- D nem fecerimus, iſta eſt, quia Manes arbitrabatur à Deo vniuerſorũ omni modo principium mali remoueri debere. At iſti (Eunomiani) longè grauiorem quàm illi, & abſurdiorem contra Filium blaſphemiam cudunt. Naturam malorum ſimiliter vt illi, oppoſitione ſecundum ſubſtantiam metiuntur, quatenus verò in hoc ſuo figmento, vniuerſorum Deum ſtatuunt conditorem, à quo, vt aiunt, generatione ſubſtantia producta alienæ naturæ ſit à natura ſui opificis, eatenus impietate Manichæos longè ſuperant: quia non ſolum ei, quod ſecundum ſuam naturam bono aduerſatur, hypoſtaſin tribuunt, ſed quia bo-

num Deum alterius Dei natura prorſus A diuerſi progenitorem faciunt, tantum non manifeſtè hac ſua doctrina vociferantes, aliquid eſſe naturæ boni contrarium, quod ab ipſo bono hypoſtaſin acceperit. nam cũ Patris ſubſtãtia bona ſit credita, ſubſtantia verò Filii, eò quòd non eodem modo ſe habeat cum Patre ſecundum naturæ rationem: prout hæreticorum eſt opinio, in contrariorum ordine ex neceſſaria conſecutione collocari debeat, quid hinc conficitur? Hoc nimirum ſubſiſtere aliquid bono oppoſitum, & ex ipſo bono id, quod natura contrarium eſt, originem ducere. Hoc dico ipſa Manichæorum impie- B tate horribilius eſſe.

Si verò verbis inficientur blaſphemiam, quæ ex eorum doctrina perſpicuè deducta eſt, dicantque, vnigenitum bona Patris hæreditaſſe, non quod verè ſit Filius, ita impii opinantur: ſed quia per creationem ſubſiſtentiam acceperit, id iam diſcutiamus, num ſecundum rectam rationem conſtare queat. Si enim concedatur, vt ipſi volunt, eum hæreditaſſe vniuerſorum Dominum, cum verus Filius non ſit, ſed creatus factúſque omnibus imperet, quomodo reliqua creatura cum ſine tumultu & ſeditione reiiciet, ab eo qui eiuſdem C ſortis & claſſis eſt, in ſeruitutẽ redacta, ſi ſpectata natura non minus, quàm ipſe habeat, creata enim eſt, ſicuti & ille: & poſtea damnetur, vt ei, qui eiuſdem generis & cognationis eſt, ſeruiat, & ſubiaceat: Speciem enim tyrannidis præ ſe fert, non ei, qui natura præſtantior eſt, imperium deferre, ſed manente honoris & præſtantiæ æqualitate, creaturam, in eam, quæ ſeruit, & in eam, quæ dominatur, diſtribuere, vt in ipſa ſit tam dominatio, quàm ſubiectio, perinde ac ſi ſorte quadã dignitas hæc fortuitò accidiſſet illi, qui poſt ſortitionem cæteris anteponitur: neq; enim homo D quaſi eiuſdẽ præſtãtiæ cum ſibi ſubiecta natura imperiũ in bruta adeptus eſt, ſed cum ratione omnibus aliis præcelleret, iiſdem etiã dominatur, præpoſitus aliis ob naturæ ſuæ in melius formatæ ſublimitatẽ. Humana verò imperia ideo repentinas mutationes ſubeunt, quia non patitur, qui ſecundũ naturam eiuſdẽ dignitatis & præſtantiæ eſt, vt in eo, quod honorificentius apparet, alteri non æquetur: Sed ineſt omnibus naturalis

A Θεόν, ἄλλου Θεοῦ τὴν κατὰ τὴν φύσιν διηλλαγμένου λέγουσιν αἴτιον εἶναι, μονονουχὶ φανερῶς βοῶντες ἐν τῷ δόγματι· ὅτι ἐστί τι ὑπεναντίον τῇ τοῦ ἀγαθοῦ φύσει, παρ᾽ αὐτοῦ ἔχον τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ὑπόστασιν. τῆς γὰρ τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀγαθῆς εἶναι πεπιστευμένης· τῆς δὲ τοῦ υἱοῦ διὰ τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχειν τῷ πατρὶ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον· καθὼς δοκεῖ τῇ αἱρέσει ἐν τοῖς ἐναντίοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον θεωρουμένης, τί διὰ τούτων κατασκευάζεται· τὸ καὶ ὑφεστάναι τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ὑπεναντίον τῇ φύσει. τοῦτό φημι, καὶ B τῆς τῶν Μανιχαίων ἀτοπίας εἶναι φρικτότερον.

Εἰ δὲ ἀρνοῦνται τῷ λόγῳ τὸ βλάσφημον, ὅπερ ἡ ἀκολουθία τοῦ δόγματος δείκνυσι· φασὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πατρὸς τὸν μονογενῆ κεκληρονομηκέναι, μὴ υἱὸν ἀληθῶς ὄντα, κατὰ τὴν τῶν ἀσεβῶν δόξαν· ἀλλὰ διὰ κτίσεως τὴν ὑπόστασιν ἔχοντα· καὶ τοῦτο πάλιν κατεξετάσωμεν. εἰ δυνατόν ἐστι συστῆναι κατὰ τὸν εἰκότα λόγον τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. ἐὰν γὰρ δοθείη, κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν μὴ ἀληθῶς υἱὸν ὄντα κεκληρονομηκέναι τῶν πάντων κύριον, ἀλλὰ κτισθέντα, καὶ ποιηθέντα τῶν ὁμογενῶν ἄρχειν; πῶς καταδέξεται, ἢ οὐ στασιάσει ἡ λοιπὴ κτίσις ἐκ τοῦ ὁ- C μοφύλου πρὸς τὸ ὑποχείριον ἀπωσθεῖσα, εἰ μηδὲν κατὰ τὴν φύσιν ἔλαττον ἔχουσα. κτιστὴ γὰρ καὶ αὕτη, ὥσπερ κἀκεῖνος. ἔπειτα ὁμοφύλῳ δουλεύειν, ἢ ὑποκύπτειν καταδικάζοιτο. τυραννίδι γὰρ ὅμοιον τὸ τοιοῦτον μὴ τῇ τῆς οὐσίας ὑπεροχῇ τὸ κράτος νέμειν, ἀλλὰ μενούσης ἐν τῷ ὁμοτίμῳ τῆς φύσεως, μερισθῆναι τὴν κτίσιν, εἰς δουλείαν, καὶ κυριότητα· ὥστε ἐν αὐτῇ τὸ μέν τι ἄρχειν, τὸ δὲ ὑποχείριον εἶναι, καθάπερ ἐξ ἀποκληρώσεως τοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος συντυχικῶς προσγενομένου τῷ μετὰ τὸν κλῆρον λαβόντι τὴν τῶν ὁμοίων προτίμησιν. οὐδὲ γὰρ ὁ ἄνθρω- D πος ὁμοτίμως ἔχων πρὸς τὴν ὑποχείριον φύσιν, τὴν κατὰ τῶν ἀλόγων ἀρχὴν ἐκληρώσατο· ἀλλὰ προτερεύων τῷ λόγῳ κυριεύει τῶν ἄλλων, τῷ πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτῷ παρηλλάχθαι τὴν φύσιν, προτεταγμένος. αἱ δὲ ἀνθρώπιναι δυναστεῖαι, τούτου χάριν ἀγχιστρόφους ἔχουσι τὰς μεταβολάς, ὅτι οὐ δέχεται τὸ κατὰ τὴν φύσιν ὁμότιμον, μὴ ἰσομοιρεῖν ἐν τῷ κρείττονι· ἀλλά τις ἔγκειται φυσικὴ πᾶσιν

ἐπιθυμία πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἐξισάζεσθαι, ὅταν ὁμόφυλον ᾖ.

Πῶς δὲ ἀληθὲς ἔσται τὸ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ἐὰν ἀληθὲς ᾖ τό, καὶ αὐτὸν τὸν υἱόν, ἕν τι τῶν γεγονότων εἶναι· ἤτοι γὰρ καὶ ἑαυτὸν πεποιηκὼς ἔσται· ἵνα μὴ ψεῦδος τὸ γεγραμμένον ᾖ, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ οὕτω κατ' αὐτῶν ἰσχύσει τὸ ἄτοπον, ὃ κατὰ τοῦ δόγματος ἡμῶν ἐσοφίσαντο. τὸ αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ γενέσθαι λέγειν; ἢ εἴπερ τοῦτο παράλογον, καὶ φύσιν οὐκ ἔχον, ἀσύστατον πάντως ἐκεῖνο διελεγχθήσεται· τὸ τὴν κτίσιν πᾶσαν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, διισχυρίζεσθαι. ἡ γὰρ τοῦ ἑνὸς ὑπεξαίρεσις, ψευδῆ τὸν περὶ πάντων κατασκευάζει λόγον. ὥστε ἐκ μὲν τοῦ, κτιστὸν εἶναι τὸν μονογενῆ, διορίζεσθαι δύο πονηρῶν, καὶ ἀτόπων, τὸ ἕτερον πάντως ὁ λόγος οὐ διαφεύξεται· ἢ τὸ μὴ εἶναι πάντων αὐτὸν τῶν γεγονότων αἴτιον. εἴπερ αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπεξαιρεῖται τῶν πάντων· ὃν ἓν τῶν ἔργων διισχυρίζονται, ἢ τὸ καὶ ἑαυτοῦ ποιητὴν ἀποδείκνυσθαι, εἴπερ μὴ ψεύδεται ὁ μηδὲν τῶν γεγονότων χωρὶς ἐκείνου γεγενῆσθαι κηρύξας. τὰ μὲν οὖν παρ' ἐκείνων τοιαῦτα.

ΕΙ δέ τις ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ προσέχων, ἐκ τῆς θείας τε, καὶ ἀκηράτου φύσεως τὸν υἱὸν εἶναι πιστεύοι, πάντα συνῳδὰ τῷ τῆς εὐσεβείας ἀναφωνήσεται δόγματι, τό, ποιητὴν εἶναι τῶν πάντων τὸν κύριον· τό, βασιλεύειν τῶν ὄντων οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν, ἢ κατὰ τυραννικήν τινα δυναστείαν τῶν ὁμοφύλων περιττεταγμένον, ἀλλὰ τῇ τῆς φύσεως ὑπεροχῇ, τό, κατὰ πάντων ἔχοντα κράτος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τό, μὴ εἰς διαφόρους ἀρχὰς τῇ ἑτερότητι τῆς φύσεως διῃρημένας τὸ τῆς μοναρχίας δόγμα καταμερίζεσθαι, ἀλλὰ μίαν θεότητα, μίαν ἀρχήν, μίαν τῶν πάντων ἐξουσίαν εἶναι πιστεύειν· ἐν τῇ τῶν ὁμοίων συμφωνίᾳ τῆς θεότητος θεωρουμένης, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον τὴν διάνοιαν ἀγούσης, ὡς τῆς πάντων μὲν ἀρχῆς, ἥ τις ἐστὶν ὁ κύριος, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ταῖς ψυχαῖς ἐλλαμπούσης. ἀμήχανον γὰρ ἀληθῶς θεωρηθῆναι ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. διὰ δὲ τοῦ κυρίου, ὅς ἐστιν ἡ πάντων ἀρχή, τῆς ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ἡμῖν εὑρισκομένης, ἥ τις ἐστὶν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστιν, ἄλλως, τὸ ἀρχέτυπον ἀγα-

A quædam cupiditas, vt in imperio aliis eiuſdem ſecum claſſis pares efficiantur.

Porrò qua ratione verum erit, omnia per ipſum facta eſſe, ſi verum eſt, ipſum quoque Filium eſſe aliquid ex his, quæ facta ſunt? certè ſeipſum quoque feciſſe neceſſe erit, ſi veritati conſonet, quod ſcriptum eſt, *omnia per ipſum facta eſſe.* Quo fit, vt in illos recidet abſurditas, quam aduerſus doctrinam noſtram commenti ſunt: *eundem à ſeipſo genitum eſſe*, aut ſi hoc eſt Ioan. 1.
B præter rationem, & naturæ penitus aduerſum, etiam illud non poterit ſubſiſtere, nempe omnem creaturam per ipſum factam eſſe, nam vel vnius exceptio, enunciationem vniuerſalem de omnibus falſam efficit. Itaque ſi quis vnigenitum creatum eſſe dicat, alterum ex duobus nefariis & abſurdis non effugiet, aut illum non eſſe omnium, quæ facta ſunt, cauſam, ſi ille ex omnium numero eximatur, quem contendunt vnum eſſe ex illis, quæ facta ſunt, vel illum ſui ipſius effectorem extitiſſe, ſi vera loquitur, qui omnia per ipſum
C facta eſſe dicit. Ea igitur, quæ ab ipſis (aduerſariis) proficiſcuntur talia ſunt.

Si quis verò ſanæ doctrinæ attendens, ex diuina & illibata naturâ Filium eſſe credat, omnia pietatis traditioni & inſtitutioni concinent: videlicet Dominum eſſe rerum omnium effectorem, imperare rebus, non ex ſorte aut tyrannide imperium in æquales adeptum, ſed naturæ ſuæ excellentia, in omnia dominationem obtinere, inſuper non in diuerſa imperia, & diuerſitatem naturæ, Mo-
D narchiam illam diſpertiri, ſed eſſe vnam diuinitatem, vnum imperium, & vnam omnium poteſtatem: ita vt in ſimilium conſenſione diuinitas ſpectetur, & per ſimile ad ſimile mentem ducat: vt omnium rerum principium, quod eſt Dominus, per Spiritum ſanctum animis noſtris illuceat: 1.Cor.12.
fieri enim non poteſt, vt quis Ieſum aſpiciat, niſi in Spiritu ſancto, provt teſtatur Apoſtolus, per Filium verò, qui ἴσως, Ἰη-
eſt principium omnium, reperimus il- σοῦ, εἰ μὴ
lum, qui eſt ſupra omne principium, nempe vniuerſorum Deum: Neque enim fieri poteſt, vt primigenium illud

bonum cognoſcatur, ſi non in imagine A inuiſibilis reluceat. Perinde verò ac in reciproco curſu, reflectentes poſt diuinæ cognitionis caput, ipſum, inquam, vniuerſorum Deum, & per ea, quæ menti cognata & familiaria ſunt, decurrentes, à Patre per Filium ad Spiritum ſanctum accedimus: nam in conſideratione ingeniti luminis conſtituti, lumen illud, quod ex ipſo continuè procedit cognouimus, videlicet tanquam radium cum Sole pariter ſubſiſtentē, cuius eſſe cauſam à Sole habet: ſed exiſtentia ſimul eſt cum Sole, non poſteriore demum tempore, adiecta, B verum ſimul ac ſol apparuit, ipſe etiam radius inde reſplenduit. quin potius (non enim neceſſe eſt, vt qui imagini ſeruiunt, calumniatoribus, allati exempli minus apta accommodatione, dent contradicēdi occaſionem) non radium ex Sole, ſed ex ingenito ſole aliū ſolem mente ac cogitatione apprehendemus, qui ſimul cum primo per generationem exſtiterit, in omnibus primo æqualis, pulchritudine, potentia, ſplendore, magnitudine, fulgore; breuiter, omnibus aliis, quæ in ſole inſunt, & rurſus aliud tale lumen ad prædictum modum con- C ſtituemus, nullo temporali interuallo à lumine genito abſciſſum: ſed per ipſum equidem effulgens, principium verò ſuæ hypoſtaſeos à primæuo lumine accipiens: lumen quidem & ipſum eſt ad ſimilitudinem præconcepti luminis lucens & illuminans, & omnia alia, quæ luci competunt efficiens: neque enim in hoc ipſo eſt luminis à lumine aliqua diſtinctio ſeu variatio, quando in illuminandi gratia & virtute nullus planè adeſt defectus, vtpotè omni perfectione cum Patre & Filio ad ſupremum vſque euectum, quodque cum Patre & D Filio numerari & nominari, & per ſeipſum ad lumen, quod in Patre & Filio ineſſe intelligitur, adducere omnes, qui illius participes fieri poſſunt, conſueuit. Sed hæc hactenus.

Cæterum cum (Eunomius) multus ſit, & quaſi diffluat iactandis cōuiciis & pro omni diſputandi exordio contumeliam ſubſternat, proque omni eius, quod in controuerſia verſatur, demonſtratione, probra & calūmnias adferat, agedū paucis videamus, quas de ingeniti ſeu innaſcibilis vocabulo ſycophāticè in doctorē noſtrū (Baſiliū) & in eius diſſertationem

A τὸν ἐπιγνωσθῆναι, μὴ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ ἀοράτου φαινόμενον. ὥσπερ δέ τινα δίαυλον ἀνακάμπτοντες μετὰ τὸ κεφάλαιον τῆς θεογνωσίας, αὐτὸν λέγω τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν, διὰ τῶν προσεχῶν τε, καὶ οἰκείων τῇ διανοίᾳ τρέχοντες, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα ἀναχωροῦμεν. ἐν ἐννοίᾳ γὰρ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς καταστάντες, ἐκεῖθεν πάλιν τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, κατὰ τὸ προσεχὲς ἐνοήσαμεν, οἷον ἀκτῖνά τινα τῷ ἡλίῳ συνυφισταμένην· ἧς ἡ μὲν αἰτία τοῦ εἶναι, ἐκ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ ὕπαρξις, ὁμοῦ B τῷ ἡλίῳ, οὐ χρόνοις ὕστερον προσγινομένη· ἀλλ' ὁμοῦ τῷ ὀφθῆναι τὸν ἥλιον, ἐξ αὐτοῦ ἀναφαινομένη, μᾶλλον δέ. οὐ γὰρ ἀνάγκη πάσῃ τῇ εἰκόνι δουλεύοντας δοῦναι τοῖς συκοφάνταις κατὰ τοῦ λόγου λαβὴν ἐν τῇ τοῦ ὑποδείγματος ἀπορίᾳ, οὐχὶ ἀκτῖνα ἐξ ἡλίου νοήσομεν, ἀλλ' ἐξ ἀγεννήτου ἡλίου, ἄλλον ἥλιον, ὁμοῦ τῇ τοῦ πρώτου ἐπινοίᾳ γεννητῶς αὐτῷ συνεκλάμποντα, καὶ κατὰ πάντα ὡσαύτως ἔχοντα κάλλει, δυνάμει, λαμπηδόνι, μεγέθει, φαιδρότητι, καὶ πᾶσιν ἅπαξ τοῖς περὶ τὸν ἥλιον θεωρουμένοις. καὶ πάλιν ἕτερον τοιοῦτον φῶς, κατὰ τὸν αὐτὸν C τρόπον, οὐ χρονικῷ τινι διαστήματι τοῦ γεννητοῦ φωτὸς ἀποτεμνόμενον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μὲν ἐκλάμπον· τὴν δὲ τῆς ὑποστάσεως αἰτίαν ἔχον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου φωτός· φῶς μέντοι καὶ αὐτὸ καθ' ὁμοιότητα τοῦ προεπινοηθέντος λάμπον, καὶ φωτίζον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοῦ φωτὸς ἐργαζόμενον. οὐδὲ γάρ ἐστι φωτὶ πρὸς ἕτερον φῶς κατ' αὐτὸ τοῦτο παραλλαγή· ὅταν κατ' οὐδὲν τῆς φωτιστικῆς χάριτος ἐνδέον, ἢ ὑστερούμενον φαίνηται, ἀλλὰ πάσῃ τελειότητι πρὸς τὸ ἀκρότατον ἐπηρμένον, με- D τὰ πατρὸς, καὶ υἱοῦ θεωρῆται· μετὰ πατέρα, καὶ υἱὸν ἀριθμῆται, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν προσαγωγὴν πρὸς τὸ ἐπινοούμενον φῶς, τὸ ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, πᾶσι τοῖς μετασχεῖν δυναμένοις χαρίζηται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστι διαρρέων ταῖς λοιδορίαις, καὶ πάσης μὲν ἀρχῆς καταβολὴν τὴν ὕβριν ποιούμενος, ἀντὶ δὲ πάσης ἀποδείξεως τῶν ἀμφισβητουμένων τὴν λοιδορίαν ἐπάγων· φέρε καὶ ὅσα περὶ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς συκοφαντεῖ, τὸν διδάσκαλον ἡμῶν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖ-

νον, καὶ

ιον, καὶ εἰς τὸν λόγον ἐξύβρισε, βραχέα διαλεχθῶμεν· παρέθετο τοῦ διδασκάλου περὶ τούτων λέξιν ἔχουσαν οὕτως. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν, κἂν τὰ μάλιστα δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν, ἀλλ' οὖν ὡς οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς κειμένην, καὶ πρῶτον στοιχεῖον οὖσαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, σιωπᾶσθαι ἂν δικαίως ἀξίαν εἶναι φήσαιμι τῆς πατρὸς φωνῆς ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ. ὁ γὰρ ὄντως πατὴρ, καὶ μόνος, ἐξ οὐδενός ἐστιν ἑτέρου· τὸ δὲ ἐξ οὐδενὸς, ταυτόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ. τίνα οὖν ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις ἀπόδειξιν τοῦ κακῶς εἰρῆσθαι τὸν λόγον τοῦτον, ἀκούσωμεν. τὴν μὲν οὖν ἀνωμαλίαν τῶν λόγων ἐκ προπετείας, οὐχ ἧττον ἢ πονηρίας ἀναιδοῦς τοῖς ἑαυτοῦ καταμίγνυσιν ἐγχειρήμασι, τῷ τῆς γνώμης ἀστηρίκτῳ, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιφερόμενος. ὁρᾶτε τὸ εὔστοχον τῆς ἀπαντήσεως, ὡς τεχνικῶς κατὰ τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἐντρέχειαν ἐκείνην· διαλύει μὲν τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. ἀντεισάγει δὲ τὴν εὐσεβεστέραν ὑπόληψιν γνώμην· ἀνώμαλός φησι, τὸν λόγον, προπετὴς οὐχ ἧττον, ἢ πονηρὸς τὴν γνώμην, ἀστήρικτος τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιφερόμενος. πόθεν ταῦτα, καὶ ἐκ ποίας αἰτίας παροξυνθεὶς ὁ τὴν γνώμην ἐστηριγμένος, καὶ τοῖς λογισμοῖς ὑγιαίνων φησί. τίνος μάλιστα κατηγορεῖ τῶν εἰρημένων· ὅτι τὴν ἔννοιαν δέχεται τοῦ ἀγεννήτου, τὴν δὲ φωνὴν, ὡς κακῶς ἐκληφθεῖσαν παρὰ τῶν διαστρεφόντων, σιωπῆς ἀξίαν φησί· τί γὰρ μὴ ἐν ῥήμασι, καὶ προφορᾷ, τὸ ἀσφαλὲς κινδυνεύει τῆς πίστεως· τῆς δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ἀκριβείας λόγος οὐδείς; ἢ οὐχὶ προηγουμένως τῇ καρδίᾳ καθαρεύειν ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοημάτων ὁ τῆς ἀληθείας παρασκευάζεται λόγος· ῥήμασι δὲ κεχρῆσθαι πρὸς δήλωσιν τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων, δι' ὧν ἂν ᾖ δυνατὸν ἐνδείξασθαι τοῦ νοῦ τὸ ἀπόρρητον; οὐδὲν περὶ τὸν τοιόνδε τῆς φωνῆς ἦχον μικρολογούμενοι. οὐ γὰρ τὸ οὕτως, ἢ ὡς ἑτέρως εἰπεῖν αἴτιον τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας καθίσταται· ἀλλὰ τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας νόημα τῷ τοιῷδε λόγῳ τὴν αἰτίαν ἐνδίδωσιν· ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματός φησι τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

A criminationes euomuerit, recitauit autem ipſa Magiſtri noſtri verba, quæ ita habent. *Ego vero etiam ingeniti, ſiue innaſcibilis appellationem, quamuis ſummoperè cogitationibus noſtris congruat: tamen quoniam nullo loco in ſcriptura ipſam inuenio, & quoniam primum eſt elementum blaſphemiæ iſtorum, ſilentio tradendam merito duxerim: Præſertim cum Patris vox, & id poſsit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter relationem coniunctam ſibi Filij, cogitationem adducat. Qui enim verè Pater & ſolus Pater eſt, à nullo eſt: qui autem à nullo eſt, ingenitus eſt.* Audiamus ergo, quomodo

B demonſtret hæc perperam dicta eſſe. *Diſsimilitudinem & inæqualitatem non minus, quàm impudentem improbitatem ex temeritate ſuis verbis admiſcet, inſtabilitate mentis, & cogitationum imbecillitate circumactus.* Videte, quàm conſideratè aduerſario occurrat. Quàm artificioſè ex logica ſua peritia vires eorũ, quæ dicta ſunt, eneruat, introducta pietati magis conſentanea exiſtimatione. *Diſsimilis eſt*, inquit, *ſermone, non minus præceps & temerarius, quam malitioſus: animo inſtabilis, cogitationum ſuarum infirmitate*

C *circumactus*. Vnde, & qua cauſſa impulſus, qui mente adeò ſolidatus eſt, & cogitatione adeò ſanus & ſyncerus, talia effutit? Quidnam ex dictis maximè improbat? An quia (Baſilius) ſenſum, qui vocabulo *innaſcibilis* ſubiicitur, recepit, vocem verò ipſam, tanquam à deprauatoribus malè acceptam, ſilentio premendam iudicat? Quid enim? An in verbis & prolatione ſecuritas & ſinceritas fidei pèrielitatur? An nulla ratio habenda eius, quæ ex ſenſu eſt, accurationis? An

D non primariò & ante omnia id veritatis ratio ſtudet, vt cor à peruerſis opinionibus expurgetur: verbis verò ad notionum animæ manifeſtationem vtatur, quibus arcana mentis pateſiant, ſepoſita de vocis ſono anxia ſollicitudine? Non enim vtrum hoc vel illud, iſto vel iſto modo proferatur, conceptuum noſtrorum cauſa eſt, ſed abſcõditus animi ſenſus his vel illis verbis cauſſam ſubminiſtrat: nã *ex abundãtia cordis os loquitur.*

Conuicia Eunomij in S. Baſiliũ.

Et interpres eorum, quæ mente concipimus, ſermo eſt: non è contrario ſenſum ex iis, quæ dicuntur, colligimus: quamuis vtrumque contingere queat, & dextrè intelligere, & dextrè explicare, ad vtrumque autem homo idoneus & perfectus eſt, & ſi alterum abſit exigua idiotæ & imperito huic imminet iactura, quippe cuius cognitio ad id, quod bonum eſt, concinnata & compoſita ſit. *Populus iſte labiis me honorat,* inquit, *cor autem eorum longè eſt à me.* Quid hoc dicto ſignificare voluit? potiorem, apud Deum iudicem, gemitus verè non expreſſos audientem, eſſe mentis ad veritatem affectionem, quàm verborum ornatum & eloquentiam. Nam his etiam in contrarium vti licet, pro eius, qui loquitur, facultate, lingua non difficulter ad id, quod viſum eſt, ſubſeruiente. At verò animæ affectio, qualiſcumque ea ſit, talis etiam apparet ei, qui occulta intuetur. Quare igitur temerarius eſt, & non minus improbus, qui quod *innaſcibilis* ſeu *ingeniti* vocabulo piè ſignificatur, recipit & approbat: illud verò, quod impiis impietatis ſtruendæ anſam præbet, ſileri iubet? Nam ſi dixiſſet, non eſſe vſurpandum *innaſcibilis* vocabulum, habuiſſet fortè iuſtam, hæc & adhuc grauiora aduerſus illum iactandi conuicia, occaſionem. Si verò ex communi piorum exiſtimatione hoc confitetur, & quaſi ſententiam Magiſtro dignam profert, ſe abſtinuiſſe ab hac voce, quatenus peruerſa hæreticorum doctrina hinc originem traxit, rémque ipſam ſignificatam, Deum ſcilicet eſſe *innaſcibilem*, teneri iubet, haud quidquam admiſit, ob quod tantis conuiciis laceraretur. An non ab ipſa veritate edocti ſumus, talia facere, neque etiam valdè charis adhærere, ſi quid horum ad malum ducat: imò etiam dextrum, oculum, pedem & manum ſimiliter amputari præcipit, ſi quid ex iſtis nos ſcandalizet. Quid aliud hoc ænigmate faciendum innuit, quàm etiam illa, quæ boni ſpeciem habent, ſi hominem ex inconſideratione vtentium ad malum abducant, repudianda eſſe, quod conducibilius ſit, iis, quę peccati occaſionem præbent,

Eſa. 29. Matth. 15.

Matth. 5. & 18. Marc. 4. & 9.

A καὶ τῶν νοηθέντων ἑρμηνέα τὸν λόγον ποιούμεθα, οὐ τὸ ἔμπαλιν τὴν διάνοιαν, ἀφ' ὧν λέγομεν συναγείρομεν, κἂν μὲν ἀμφότερα συμβαίη καὶ νοεῖν δεξιῶς, καὶ ἑρμηνεύειν, ἄρτιος δι' ἑκατέρων ὁ ἄνθρωπος· εἰ δὲ τὸ ἕτερον λίποι, ὀλίγη τῷ ἰδιώτῃ κατὰ τὸν λόγον ἡ ζημία τῆς κατὰ ψυχὴν γνώσεως πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατηρτισμένης. ὁ λαὸς φησὶν οὗτος, τοῖς χείλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. τί τοῦτο σημαίνων; ὅτι προτιμοτέρα παρὰ Θεῷ κριτῇ τῷ τῶν B ἀλαλήτων στεναγμῶν ἐπαΐοντι, ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν σχέσις, τῆς ἐν ῥήμασιν εὐπρεπείας τοῦ λόγου. τούτοις μὲν γάρ ἔστι καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον συγχρήσασθαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ φθεγγομένου, πρὸς τὸ δοκοῦν εὐκόλως ὑπηρετούσης τῆς γλώσσης· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς διάθεσις, ὅπως ἂν ἔχουσα τύχοι, οὕτως ὁρᾶται τῷ εἰς τὰ κρύφια βλέποντι. τίνος οὖν χάριν ἀνώμαλος, καὶ προπετὴς οὐχ ἧττον ἢ πονηρὸς, ὁ τὸ μὲν εὐσεβῶς νοούμενον ἐκ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς, καὶ νοῶν, καὶ δεχόμενος, τὸ δὲ ὅσον συντελεῖ C πρὸς ἀσέβειαν τοῖς τὰ δόγματα παρανομοῦσι, τοῦτο σιωπᾶσθαι κελεύων. εἰ μὲν γὰρ, ἔλεγε, μὴ δεῖν, ἀγέννητον νοεῖν τὸν Θεὸν, εἶχεν ἴσως καιρὸν ταύταις καὶ ἔτι τούτων χαλεπωτέραις κατ' αὐτοῦ κεχρῆσθαι ταῖς λοιδορίαις. εἰ δὲ τοῦ μὲν ὁμολογεῖ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν εὐσεβούντων ὑπόληψιν· οἱονεὶ δὲ γνώμην δίδωσι διδασκαλικῇ διαθέσει πρέπουσαν, ὅτι ἀπέχου τῆς φωνῆς ταύτης· εἰς ἣν ἐντεῦθεν ἡ τῆς καταστροφῆς ὑπόθεσις τὴν ἀρχὴν ἔχει· τὴν δὲ ἔννοιαν ἔχειν περὶ τοῦ ἀ- D γέννητον εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ δι' ἑτέρων ὀνομάτων κελεύει, οὐδὲν διὰ ταῦτα τῶν λοιδοριῶν τούτων ἄξιος, ἢ οὐχὶ καὶ παρὰ τῆς ἀληθείας ταῦτα ποιεῖν ἐδιδάχθημεν· μήτε τῶν σφόδρα τιμίων ἀντέχεσθαι· ἐάν τι τούτων εἰς κακὸν συντελῇ, ὀφθαλμὸν δεξιὸν, καὶ πόδα, καὶ χεῖρα, ὡσαύτως ἀποτέμνειν κελεύων, ὅταν σκανδαλίζῃ τι τούτων, τί ἄλλο διὰ τοῦ αἰνίγματος τούτου ποιεῖν ὑποτίθεται, ἢ οὐχὶ καὶ τὰ δοκοῦντα καλῶς ἔχειν· εἰ πρός τι κακὸν ἐξ ἀβουλίας τῶν χρωμένων ἀπάγει τὸν ἄνθρωπον, ἀργὰ, καὶ ἄπρακτα ποιεῖν εἶναι, ὡς λυσιτελέστερον ὂν τῶν πρὸς ἁμαρτίαν χειραγωγούντων

ἀκρωτηριασθέντων σωθῆναι, ἢ τούτων περιεχόμενον δι' αὐτῶν ἀπολέσθαι.

Τί δὲ ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ βάθει τῆς σοφίας τὰ αὐτὰ δογματίζει. ὁ γὰρ πάντα καλὰ προειπὼν, καὶ μηδὲν ἀπόβλητον εἰ μετ' εὐχαριστίας μεταλαμβάνεται; ἔστιν ὅτε διὰ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀσθενοῦντος ἀθετεῖ τινα πάλιν ἐξ ὧν ἀπεδέξατο, καὶ παραιτεῖσθαι κελεύει. εἰ γὰρ διὰ βρώματος, φησὶ, ὁ ἀδελφός μου λυπεῖται, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ μιμητὴς Παύλου ποιεῖ· ὃς τῇ πονηρίᾳ τῆς αἱρέσεως χρήσεως διὰ τῆς τοῦ ἀγεννήτου λέξεως ἰσχυροποιουμένην ἰδὼν τὴν ἀπάτην τῶν διὰ τοῦ ῥήματος τούτου τὸ ἀνόμοιον δογματιζόντων συνεβούλευε τὴν μὲν εὐσεβῆ περὶ τοῦ ἀγεννήτου διάνοιαν, ταῖς ψυχαῖς διασώζειν· τὴν δὲ λέξιν, ὡς ἁμαρτίας γινομένην τοῖς ἀπολλυμένοις ἐφόδιον, μὴ λίαν σπουδάζεσθαι· τὴν γὰρ τοῦ πατρὸς προσηγορίαν κατὰ τὸ σημαινόμενον, καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου σημασίαν, ἱκανῶς ἡμῖν ἐμποιεῖν. πατέρα γὰρ ἀκούσαντες, τὸν αἴτιον τοῦ εἶναι τοῖς πᾶσιν εὐθὺς ἐνοήσαμεν· ὃς εἴπερ ἄλλην τινὰ ὑπερκειμένην αἰτίαν εἶχεν, οὐκ ἂν κυρίως πατὴρ ὠνομάσθη, ἐπὶ τὴν προνοηθεῖσαν αἰτίαν τῆς κυρίας τοῦ πατρὸς κλήσεως ἐπανιούσης. Εἰ δὲ αὐτὸς πάντων αἴτιος, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, δηλονότι τῆς ἐκείνου ὑπάρξεως οὐδὲν προεπινοηθῆναι δύναται· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ ἀγεννήτως εἶναι πιστεύεσθαι.

Ἀλλ' οὐ συγχωρεῖ ταῦτα καλῶς ἔχειν, ὁ μηδὲ τὴν ἀλήθειαν ἑαυτοῦ πιθανωτέραν εἶναι δοκεῖν ἀξιῶν· ἀλλ' ἀντινομοθετεῖ, καὶ ἀντιφθέγγεται, καὶ διαχλευάζει τὸν λόγον, εἰ βούλει, καὶ τοὺς ἀφύκτους συλλογισμοὺς, καὶ τὰς ποικίλας τῶν σοφισμάτων ἀντιστροφὰς, δι' ὧν ἐλέγχειν οἴεται τὸν λόγον, ἐπισκεψώμεθα. ἀλλὰ δέδοικα μὴ τὸ μικροπρεπές τε, καὶ γλίσχρον τῶν εἰρημένων, ἔσθ' ὅπου τινὰ συνδιαβάλῃ καὶ τὸν εὐθύνοντα λόγον. τὸ γὰρ μειρακίοις εἰς ἅμιλλαν προκαλουμένοις συμπλέκεσθαι, πλείονα ψόγον ἐκ τοῦ προσφιλονεικεῖν τοῖς τοιούτοις, ἤπερ ἐκ τοῦ νενικηκέναι δοκεῖν φέρει τοῖς ἀνδράσι τὸν ἔπαινον. πλὴν ἀλλὰ τοιοῦτο τὸ εἰρημένον ἐστί. τὰ γὰρ ἐφ' ὕβρει ῥηθέντα, μετὰ τῆς συνήθους καλλιφωνίας ἐκείνης

A amputatis, ſaluari, quam his addictum & implicatum interire?

Quid autem Chriſti imitator Paulus? Ipſe etiam in profundo ſapientiæ idem docet: Nam qui dixit omnia eſſe bona, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, ille idem propter conſcientiam infirmorum, reſpuit aliquando nonnulla ex iis, quæ receperat & probauerat, & iubet quoque reſpui. *Si enim per cibum*, inquit, 1.Cor.8.
frater meus contriſtatur, non manducabo carnes in æternum. Idem facit quoque imitator Pauli (Baſilius) qui animaduertens malo hæreticorum vſu per *innaſcibilis*
B vocabulum errorem eorum, qui inæqualitatem in Deo comminiſcuntur, confirmari, ſuadet, vt vera & pia ſententia de *innaſcibili* animis firmiter retineatur, ipſi verò voculæ, tanquam perditis occaſionem ſuppeditanti, non nimium inhæreatur: nam Patris appellationem, ſignificato ſuo, etiam innaſcibilis ſignificationem, ſatis ſupérq; cogitationi ſubiicere; cũ enim Patrem audimus, ſtatim eum, qui omnibus aliis principium & cauſſa exiſtendi eſt, concipimus, qui ſi aliam quandam ſe ſuperiorem ſubſtantiam haberet, non nominaretur propriè Pater, quia propria
C Patris appellatio ſuperiori illi ſubſtantiæ competeret. Si autem ipſe eſt omnium principium & cauſa, & ſi ex ipſo ſunt omnia, vt teſtatur Apoſtolus, nimirum nihil prius exiſtentia eius concipi poteſt: & hoc eſt omnis ortus & principii expertem eſſe.

Sed hæc rectè ſe habere haud annuit ille, qui ſe magis, quàm ipſam veritatem fide dignum exiſtimari cupit, ſed contrà nititur, obloquitur, & ea, quæ dicimus ſubſannat. At ſi lubet, ineuitabiles illos ſyllogiſmos, & varias ſo-
D phiſmatum ſutelas, & contorſiones, quibus noſtra refutari putat, diſcutiamus. Sed metuo ne exilitas & futilitas eorum, quæ adfert, aliquo modo ipſi etiam veritati fraudi ſit, & calumniam pariat. Nam cum pueris ad pugnam prouocantibus manus conſerere, maiorem vituperationem ex congreſſu cum talibus, quàm ex victoriæ opinione laudem adfert. Cæterum hæc ſic dicta ſunto: nam quæ contumelioſè conſueta ſibi vocis concinnitate effutiuit, ea,

τῆς βασιλείας σημαίνεσθαι· μέσον γὰρ ἑκατέρων τῶν ὑπολήψεων ὂν τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα, πῆ μὲν τὸ ἀδέσποτον, πῆ δὲ τὸ ἀρχικὸν τῶν ὑποτεταγμένων ἐνδείκνυται. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, εἰ μέν ἐστί τις τοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου πατὴρ προεπινοούμενος ἕτερος, δειξάτωσαν οἱ τὴν ἀπόρρητον αὐχοῦντες σοφίαν· καὶ τότε συνθησόμεθα, μὴ δύνασθαι τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἔννοιαν, ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας παρίστασθαι. εἰ δὲ ὁ πρῶτος πατὴρ, αἰτίαν τῆς αὐτοῦ συστάσεως ὑπερκειμένην οὐκ ἔχει. τῷ δὲ πατρὶ συνυπακούεται πάντως καὶ τοῦ μονογενοῦς ἡ ὑπόστασις, τί μορμολύττονται ἡμᾶς ταῖς τεχνικαῖς ταύταις τῶν σοφισμάτων διαπλοκαῖς πείθειν, μᾶλλον δὲ φενακίζειν βουλόμενοι, εἰ τὸ ἀγέννητον τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, διὰ τῆς πατρὸς προσηγορίας ὁμολογηθείη, τῆς πρὸς τὸν υἱὸν σχέσεως τοῦ πατρὸς ἀποσχίζειν τὴν ἔννοιαν.

Ἀλλὰ διαπτύσαντες τὴν παιδιώδη ταύτην, καὶ ἐπιπόλαιον αὐτῶν ἐπιχείρησιν, ὅ, ὡς ἄτοπον παρ᾽ ἐκείνων προφερόμενον ἀνδρικῶς ὁμολογήσομεν· ὅτι καὶ ταυτὸν σημαίνει τῷ ἀγεννήτῳ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα, καὶ τὸ ἀγέννητον, τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι τὸν πατέρα παρίστησι· καὶ ὁ πατὴρ τὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς ἔννοιαν συνημμένως διὰ τῆς σχέσεως μεθ᾽ ἑαυτοῦ συνεισάγει. καὶ γὰρ καὶ ταύτην προσκειμένην τῷ λόγῳ τοῦ διδασκάλου τὴν ῥῆσιν, ὁ δεινός τε, καὶ ἄμαχος οὗτος ἀγωνιστὴς τῶν γεγραμμένων ὑπέκλεψε, τῇ ἀφαιρέσει τῶν ἀσφαλῶς εἰρημένων ἐξευμαρίζων ἑαυτῷ τὴν ἀντίρρησιν. ὁ μὲν γὰρ περὶ τοῦ διδασκάλου ῥηθεὶς λόγος, οὑτωσὶ κατὰ τὴν λέξιν ἔχει. ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν κἂν τὰ μάλιστα δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν· ἀλλ᾽ οὖν ὡς οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς κειμένην, καὶ πρῶτον στοιχεῖον οὖσαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, σιωπᾶσθαι ἂν δικαίως ἀξίαν εἶναι φήσαιμι, τῆς πατρὸς φωνῆς, ἴσον δυναμένης τῷ ἀγεννήτῳ, πρὸς τὸ, καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ, διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. ὁ δὲ γενναῖος οὗτος τῆς ἀληθείας προαγωνιστὴς, τὸ μὲν ἀσφαλείας ἕνεκεν τῷ λόγῳ προσκείμενον. λέγω δὲ τὸ, καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν. τοῦτον μὲν ὑπὸ τῆς συγγενοῦς ἐλευθερίας ὑφείλετο· καὶ διακόψας τῶν γεγραμμένων τὸν λόγον,

A Imperii vocabulum ſignificetur poteſtas & dominium in ſubditos: cum enim imperii nomen inter vtramque notionem medium conſiſtat, partim id, quod eſt Domino carere, partim dominationem in ſubditos innuit. Et hic quidem oſtendant, qui reconditæ ſapientiæ titulo inſolenter ſeſe efferunt, num ſit alius Pater prior Patre noſtro & Domino, & tunc fatebimur notionem ingeniti, non poſſe à Patris appellatione repræſentari. Si verò primus ille Pater, ſuæ ſubſiſtētię cauſſam ſuperiorem non habet, cum Patre verò vnigeniti quoq; hypoſtaſis prorſus connexa intelligitur, quid nos artificioſis iſtis ſophiſmatum B connexionibus terrere conantur, perſuadere vel potius decipere volentes, ſi innaſcibilitatem Dei vniuerſorum, vocabulo Patris ſignificari concedamus, Patris & Filium habitudinem abolitum iri?

Sed puerili hac & futili iſtorum obiectione contempta, quod ipſi, ceu abſurditatis plenum, proferunt, hoc nos intrepidè profitemur, nimirum Patris & *innaſcibilis* nomine idem ſignificari, & *innaſcibile* Patrem ex nullo principio eſſe, declarare, patremque notionem C vnigeniti coniunctim propter habitudinem ad illum audientibus ingenerare. Etenim cum hoc ipſum Magiſter noſter (Baſilius) ſua in diſputatione expreſsè poſuiſſet, generoſus iſte & inuictus bellator, furtim expunxit, ablatione eorum, quæ verè dicta erant, faciliorem ſibi viam ad refutationem muniens. Nam verba Doctoris noſtri ita verbatim habent: *Ego autem etiam ingeniti ſeu innaſcibilis appellationem, quamuis ſummoperè cogitationibus noſtris congruat: tamen quoniam nullo loco in ſcriptura ipſam inuenio, & quoniam primum eſt elementum blaſphemiæ iſtorum, ſilentio tradendam meritò duxerim, præſertim cum Patris vox &* D *id poßit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter relationem coniunctam ſibi Filij cogitationem adducat.* Egregius verò iſte veritatis propugnator, id quod cautelæ cauſſa adiectum fuerat, (illud inquam, *præſertim cum Patris non idem poßit, quod ingeniti, & ad id etiam, propter ſibi coniunctam relationem filij, cogitationem ſiue intelligentiam adducat*) inſita ſibi audentia ſubtraxit, & perſpecta eorum, quæ dicta erant, ratione,

cum reliquis digladiatur, & mutilata corporis ſerie, vtq; arbitratur, ad refutationē aptiore & procliuiore via ſibi patefacta, frigido & infirmo ſophiſmate ſectatores ſuos circumuenit, demonſtrare volens, illud, quod ſecundum aliquid communionem habet, etiam totius ſignificati cōmunionem habere, ſic leues ſuorum aures ſibi cōcilians. Cum enim nos dixiſſemus, Secundum aliquod ſignificatum, Patris vocem etiā ingeniti ſignificationem habere, iſte perfectam ſignificati participationem à conſueta nominum vſurpatione inſtituens, aſſertionem noſtram, abſurditatis ſcilicet arguit: quaſi nō amplius Patris ad Filium habitudo hac appellatione indicetur, ſi ingeniti notio per eum ſeſe nobis exhibeat. Perinde ac ſi quis de pane duas rationes edoctus, diceret, illum ex frumento conſtare, & comedenti alimoniam præbere: alius autem contrà obnitens oggereret, eundem prorſus ſophiſmatum modū adhibens, aliam eſſe rationem eius, quod ex frumento conſtitutum eſt, & aliam nutrimenti. Si igitur demus panem ex frumento confectum eſſe, non poterit amplius alimentum nominari. Similis prorſus eſt ſenſus Eunomiani ſyllogiſmi. Ait enim: *Si ingenitum ſeu innaſcibile vocabulo Patris ſignificatur, nō poterit amplius ab eodem vocabulo ſignificari, quod Pater genuerit Filium.* Sed fortaſſis haud intempeſtiuum fuerit, grauem illam coli periodū in ipſius Auctoris caput à nobis retorqueri. Talia enim tales omninò decent, quia plus adiumēti ad ſobrii hominis exiſtimationem comparandam habuiſſet, ſi pleno ſilentio ſibi conſultum iuiſſet, cui enim verborum additio confert ad blaſphemiæ, vel potius ad extremæ dementiæ additionem, huic nō ſolum ſilere media, ſed omni ex parte eſt facilius, quàm loqui.

Fortè quiſpiā magis ab ipſo Eunomio deſumptis exemplis ad veritatem amplectendam promouebitur. Itaque relictis tumidis, & tortuoſis Syllogiſmorū nexibus, pinguiori Minerua, ex communi ſenſu, de propoſito argumento diſſeramus. Pater tuus, Eunomi, omninò homo erat, at ille ipſe tibi vt eſſes, cauſſa exſtitit. Num & de illo acutum illud tuum inuentum vſurpaſti? Patrem videlicet tuum, ſi per hoc, quod homo

A τοῖς ὑπολοίποις συμπλέκεται· καὶ ἀκρωτηριάσας τὸν εἱρμὸν τοῦ σώματος, καὶ ὡς ᾤετο σαθρότερον ἑαυτῷ, καὶ πρὸς τὴν ἀντίρρησιν εὐεπίβατον καταστήσας, ψυχρῷ καὶ ἀδρανεῖ τῷ σοφίσματι τοὺς καθ' ἑαυτὸν παρακρούεται, τὸ κατά τι κοινωνοῦν, καὶ διὰ πάντων τὴν κατὰ τὸ σημαινόμενον κοινωνίαν ἔχειν κατασκευάζων. καὶ τούτων τὴν ἐπιπόλαιον ἀκοὴν συναρπάζων· ἡμῶν γὰρ κατά τι σημαινόμενον τὴν τοῦ πατρὸς εἰρηκότων φωνὴν, καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου σημασίαν περιέχεσθαι, οὗτος τὴν παντελῆ τοῦ σημαινομένου μετάληψιν ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεως ποιησάμενος, εἰς ἄτοπον δῆθεν B ἐκβάλλει τὸν λόγον, ὡς οὐκέτι τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν τῆς προσηγορίας ταύτης ἐνδεικνυμένης, εἰ καὶ τὸ τοῦ ἀγεννήτου νόημα διὰ τούτου ἐσημαίνετο. ὥσπερ ἂν εἴ τις δύο ἐννοίας περὶ τοῦ ἄρτου μαθὼν, ὅτι τε ἀπὸ σίτου συνέστηκε, καὶ ὅτι τροφὴ τῷ χρωμένῳ γίνεται, μάχοιτο πρὸς τὸν λέγοντα, τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ τῶν σοφισμάτων κατ' αὐτοῦ χρώμενος· ὅτι ἄλλος λόγος ἐστὶ τῆς ἐκ τοῦ σίτου συστάσεως, καὶ ὁ τῆς τροφῆς πάλιν ἕτερος. εἰ οὖν δοθείη, τὸ ἐκ τοῦ σίτου εἶναι τὸν ἄρτον, οὐκέτι αὐτὸ τοῦτο, καὶ τροφὴ κυρίως ὀνομασθήσεται· C τοιαύτη τοῦ συλλογισμοῦ ἡ διάνοια. εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον, φησὶν, ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας σημαίνεται, οὐκέτι τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν ἡ φωνὴ αὕτη παρίστησιν. ἀλλ' εὐκαιρότερον ἴσως τὴν σεμνὴν ἐκείνην τοῦ κώλου περίοδον, καὶ παρ' ἡμῶν ἐπαναθεῖναι τῷ λεγομένῳ. πρέπει γὰρ τοῖς τοιούτοις πάντως τοιαῦτα· ὅτι πλέον ἂν εἶχεν πρὸς τὸ δοκεῖν σωφρονεῖν· εἰ παντελεῖ σιωπῇ ταύτην ᾤετο τὴν ἀσφάλειαν· ᾧ γὰρ ἡ προσθήκη τῶν λόγων εἰς προσθήκην τελεῖ βλασφημίας, μᾶλλον δὲ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας. τούτῳ τὸ σιγᾶν, οὐχ ἡμίσει μέρει, ἀλλὰ τῷ παντὶ τοῦ λαλεῖν ἐστὶ D κουφότερον.

Τάχα ἄν τις μᾶλλον ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν προσάγοιτο πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν. καὶ δὴ καταλιπόντες τὸ κατεσκυλωμένον τῆς τῶν σοφισμάτων πλοκῆς, ἰδιωτικώτερόν τι, καὶ κοινότερον περὶ τοῦ προκειμένου διαλεξόμεθα. ὁ σὸς πατὴρ, ὦ ΕΥνόμιε, πάντως ἄνθρωπος ἦν· ἀλλ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ σοὶ τοῦ εἶναι γέγονεν αἴτιος. ἆρ' οὖν ἐχρήσω τῷ σοφῷ τούτῳ, καὶ ἐπ' ἐκείνου, ὥστε τὸν πατέρα τὸν σὸν, εἰ τὴν τῆς φύσεως οἰ-

σμὸν δέχοιτο, διὰ τὸ, ἄνθρωπος εἶναι μηκέτι δύνασθαι τὴν πρὸς σὲ σχέσιν ἀποσημαίνειν; χρὴ ναι γὰρ πάντως τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ ἄνθρωπον εἶναι, ἢ ΕΥνομίου πατέρα. εἶτα σοὶ μὲν οὐκ ἔξεστι, μὴ κατὰ τὸ οἰκεῖον τῆς σημασίας προσφέρεσθαι τὰ τῶν οἰκείων ὀνόματα. ἀλλὰ κἂν ὕβρεως, γράψαιό τινα τὸν χλευαστικῶς εἰς σὲ, διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ὑπαλλαγῆς διαπαίζοντας οὐ φείτῃς. καὶ διαγελῶν τὰ δόγματα τῶν μυστηρίων ἀκινδύνως γελᾷς; ὡς γὰρ ὁ σὸς πατὴρ, καὶ τὴν πρὸς σὲ δείκνυσιν οἰκειότητα· καὶ τὸ, ἄνθρωπος εἶναι οὐδὲν διὰ τοῦτου κωλύεται· καὶ οὐκ ἄν τις σωφρονοίη τῶν, ἀντὶ τοῦ πατέρα σου προσειπεῖν τὸν γεννήσαντα· ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὁρισμὸν ἀποδοίη. ἢ πάλιν περὶ τοῦ γένους ἐρωτηθεὶς, καὶ ὁμολογήσας τὸ εἶναι ἄνθρωπον κωλύεσθαι λέγει, διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης, τὸ, καὶ σοῦ αὐτὸν εἶναι πατέρα. οὕτως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ὁ μὲν εὐσεβὴς, καὶ τὸ ἀγεννήτως αὐτὸν εἶναι σημαίνεσθαι, διὰ τῆς προσηγορίας τοῦ πατρὸς οὐκ ἀρνήσεται· καὶ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν οἰκειότητα, καθ' ἕτερον ἐνδείκνυσθαι σημαινόμενον· ὁ δὲ καταγελῶν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν, τὴν τοῦ πατρὸς προσηγορίαν λέγει σημαίνειν. ἐὰν καὶ τὸ ἀγέννητον εἶναι διὰ τῆς αὐτῆς φωνῆς διδασκώμεθα.

Ετι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς ἔλεγχον τῆς τῶν ῥηθέντων ἀτοπίας συμπαραλάβωμεν· ὅπερ οὐδένα φημὶ, οὐδὲ τῶν κομιδῇ νηπίων ὑπὸ γραμματιστῇ, καὶ παιδαγωγῷ πρὸς τὴν ὀνοματικὴν τεχνολογίαν ἐναγόμενον ἀγνοεῖν. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἀπόλυτά τε, καὶ ἄσχετα· τὰ δὲ πρός τινα σχέσιν ὠνομασμένα ἐστίν· αὐτῶν δὲ τούτων πάλιν ἐστὶν ἃ κατὰ τὴν τῶν χρωμένων βούλησιν ἐπιρρεπῶς πρὸς ἑκάτερον ἔχει, ἃ ἐφ' ἑαυτῶν μὲν λεγόμενα τὴν ἁπλῆν ἐνδείκνυται δύναμιν· μετατιθέμενα δὲ πολλάκις τῶν πρός τι γίνεται, καὶ ἵνα μή τις πόρρω τῶν προκειμένων ὑποδείγμασι χρώμενος ἐπιμηκύνω τὸν λόγον, ἐξ αὐτῶν τῶν δογμάτων, ὃ λέγω, σαφηνισθήσεται.

Ο Θεὸς, καὶ πατὴρ, καὶ βασιλεὺς λέγεται, καὶ μυρίοις ὀνόμασιν ἄλλοις, παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ὀνομάζεται. ἔστι τοίνυν ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων, τὸ μὲν ἁπλῶς οὕτως ἐφ' ἑαυτοῦ μεμονωμένον, ἀπολύτως εἰπεῖν, οἷον, ἄφθαρτος, αἰώ-

A eſt, à natura ſuis quaſi limitibus circumſcribitur, non poſſe amplius habitudinem ad te ſignificare? Alterum enim ex duobus planè eſt neceſſarium, aut hominem eſſe, aut Eunomii patrem. Neque tibi fas eſt, vt proprio ſignificatu non proferas ea nomina, quæ proprium ſignificatum habent. Verùm licet iniuriæ actionem intendas illis, qui propter nominum mutationem tibi ſubſannando illudunt, non cohorreſcis, & diuinorum dogmatum myſteria irridens, impunè rides? Quemadmodū enim tuus Pater cognationem, quam tecum ha-
B bet, oſtendit, & quominus homo ſit, per hoc nihil penitus impeditur, nulluſque ſani capitis, ſi quis iubeatur nominare Patrem, qui te genuit, ille verò definitionem hominis aſſignet, vel interrogatus de genere, reſpondeat eſſe hominem, dixerit huiuſmodi reſponſionem obſtare, quo minus Pater tuus ſit: ita quoque ſeſe res habet cum vniuerſorum Deo, quem pietatis cultor ingenitum eſſe, idque Patris appellatione ſignificari, & vtroque ſignificatū habitudinem & cognationem ad Fi-
C lium declarari, libenter confitetur. At veritatis irriſor contendit Patris appellatione non amplius ſignificari, quod Filius ex eo ſit genitus, ſi eadem appellatione ingeniti quoque notio mentibus ingeneretur.

Præterea ad abſurditatis refutationem etiam hoc adſciſcamus, quod neminem, ne valdè quidem infantem, qui adhuc à grammaticis, & pædagogis in nominum diſcendorum arte exercetur, ignorare exiſtimo. Quis enim neſcit, nominum quædam eſſe abſoluta, &
D omnis reſpectus expertia, quædam verò ad aliud quippiam reſpectum habere? Ex his rurſus nonnulla inueniūtur, quæ ex vtētium arbitrio ad vtrumlibet apta ſunt, quæ ſimpliciter prolata, vi quoque ſimplici conſtāt, tranſpoſita verò ſæpius relatiua fiunt. Et ne aliunde, procul ab inſtituto noſtro, exemplis accerſitis oratio longior euadat, ex ipſis dogmatibus, de quibus diſputatio ſuſcepta eſt, id quod aſſero, planum faciam.

Deus tam Pater, quam Rex appellatur, & ſexcentis aliis nominibus à ſacra Scriptura afficitur. Ex his igitur nominibus, quædam abſolutè & ſine vllo ad aliud reſpectu, ſolitariè & per ſe vſurpare licet, qualia ſunt *incorruptibilis*, *aeter-*

Matth. 5. 6.7.10.11. 12 13 15. Matth 5. Rom 16. 1.Tim.1.

nus, *immortalis*, & ſi quæ alia ſunt huius claſſis: hæc enim licet nihil aliud ſubaudiatur, perfectũ de Deo conceptum ingenerant. Alia verò nomina id ſolum, quod ad aliquid vtile eſt, ſignificant, vt eſt *adiutor*, *propugnator*, *ſuſceptor*, & cætera huius generis. Tolle enim eum, qui auxilio egeat, iam otioſa erit his vocabulis ſignificata virtus. Sunt autem quædam vocabula, vt antea dixi, & abſolutè & relatè vſurpari ſolita, vt eſt Deus, *bonus*, & ſimilia, non enim ſemper & in omnibus mens in abſoluto manet: nam qui vniuerſorum Deus eſt ſæpe proprius eius, qui inuocat, efficitur, prout ſancti nos docent, qui naturam nullius dominio ſubiectam, crebrò ſibi propriam faciant: *Sanctus Dominus Deus*: Hæc hucuſque abſoluta ſunt: ſed qui adiungit, *Noſter*, ille cauſſa eſt, cur hoc nomen non poſſit amplius abſolutè, & ſine relatione accipi; quia habitudine ad ſe, ſignificatum ſibi propriũ reddidit. Iterum Spiritus clamat: *Abba Pater*. Hæc vox *Patris* particulari aliqua habitudine caret: Sed cum *noſtrum*, qui eſt in cœlis, compellare iubemur, rurſus ſignificatio habitudinem induit. quemadmodum igitur, qui vniuerſorum Deum ſibi proprium efficit, nihil penitus de eius in res omnes poteſtate detrahit: Sic nihil obſtat, Patrem, & eum, qui eſt ex ipſo, omnis nimirum creaturæ primogenitũ, repræſentare, Patris appellatione, etiã Filii ex ipſo generationem ſignificãte, & illud inſuper eadẽ voce declarari, Patrem à nulla ſuperiore cauſſa eſſe. Nam qui primũ Patrem nominat, is eum, qui ante omnia cogitatur & intelligitur, nominat, vltra quẽ quod eſt, ille ipſe eſt, non habens, quod ante ſe videat, cui null⁹ poſt ſe terminus, in quem deſinat, ſed vndequaq; æqualiter ſemper eſt, omnẽ finis metam & initii cogitationem infinitate ſua tranſcendens, vtpotè qui quocumque nomine appelletur, ſemper æternitatem tacitè includat.

Pſal. 9. 17. 18. 118.

Matth. 19. Marc. 10.

Rom 8. Matth 6.

Sed hanc vulgatam doctrinam non capit Eunomius, qui ſe multum incomprehenſibilium rerum contemplatione occupat, nec agnoſcit geminã in Patris appellatione ſignificationem, quarum altera eſt, omnia ex ipſo eſſe, & ante omnia Filium vnigenitum, per quem facta ſunt omnia; altera eſt, Patrem nullam ſe ſuperiorẽ cauſſam habere. At licet ipſe

νιος, ἀθάνατος, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. ταῦτα γὰρ κἂν μηδὲν ἕτερον συνυπακούηται νόημα, ἀπηρτισμένην τινὰ περὶ Θεοῦ τὴν διάνοιαν ἐν ἑαυτοῖς περιγράφει. ἕτερα δὲ τῶν ὀνομάτων τὸ πρός τι χρήσιμον ἀποσημαίνει μόνον, ὡς βοηθὸς, καὶ ὑπερασπιστὴς, καὶ ἀντιλήπτωρ, καὶ ὅσα τῆς τοιαύτης σημασίας εὑρίσκεται· ὧν ἐὰν ὑφέλῃς τὸ τῆς βοηθείας δεόμενον, ἤργησεν ἡ ἐμφαινομένη τῷ ὀνόματι δύναμις. ἔστι δέ τινα, καθὼς προείρηται, καὶ ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ μετὰ τῶν πρός τι λεγόμενα, οἷον τὸ, Θεὸς, καὶ τὸ, ἀγαθὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. οὐ γὰρ μέχρι παντὸς ἐν τῷ ἀπολύτῳ τούτων διαμένει ἡ ἔννοια. ὁ γὰρ καθόλου Θεὸς, ἴδιος τοῦ ἐπικαλουμένου πολλάκις γίνεται, καθὼς ἔστι τῶν ἁγίων ἀκούειν, ἰδιοποιουμένων τὴν ἀδέσποτον φύσιν· ἅγιος κύριος ὁ Θεός. ἕως τούτου ἄσχετον· ἀλλ' ὁ προστεθεὶς τὸ, ἡμῶν, οὐκέτι ἔδωκεν ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖσθαι τὸ ὄνομα, τῇ πρὸς ἑαυτὸν σχέσει, τὸ σημαινόμενον οἰκειώσας· πάλιν ἀββᾶ ὁ πατὴρ τὸ πνεῦμα βοᾷ· αὕτη ἡ τῆς μερικῆς σχέσεως ἀπολελυμένη φωνή. ἀλλὰ καὶ πατέρα ἡμῶν τὸν πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καλεῖν προσετάχθημεν· αὕτη πάλιν ἡ σχετικὴ σημασία. ὥσπερ τοίνυν τὸν καθόλου Θεὸν ἑαυτοῦ τις ποιησάμενος, οὐδὲν τὴν ἐπὶ πάντων ἀξίαν ἠμαύρωσεν· οὕτως οὐδέν ἐστι κώλυμα, τὸν πατέρα, καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸν πάσης κτίσεως πρωτότοκον ἀναδείξαντα, ὁμοῦ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας σημαίνειν, καὶ τὸ μὴ ἐξ αἰτίας ὑπερκειμένης εἶναι διὰ τῆς αὐτῆς ἑρμηνεύειν φωνῆς. ὁ γὰρ τὸν πρῶτον πατέρα εἰπὼν, τὸν τοῦ παντὸς προεπινοούμενον ἐνεδείξατο. οὗ τὸ ἐπέκεινα, οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν οὐκ ἔχων ὅ,τι πρὸ ἑαυτοῦ ἴδῃ· οὐδὲ εἰς ὅ,τι πέρας μεθ' ἑαυτὸν καταλήξει· ἀλλὰ πανταχόθεν ἐπίσης ἀεὶ ὢν, καὶ τέλους ὅρον, καὶ ἀρχῆς ἔννοιαν τῇ ἀπειρίᾳ τῆς ζωῆς διαβαίνων, πάσῃ προσηγορίᾳ συνυπακουόμενον ἔχει καὶ τὸ ἀΐδιον.

Ἀλλ' οὐ δέχεται τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦτον, ὁ πολὺς ἐν ταῖς τῶν ἀλήπτων θεωρίαις ΕΥνόμιος· οὐδὲ διπλοῦν ἐπὶ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ σημαινόμενον τίθεται· ἓν μὲν τὸ, ἐξ ἐκείνου τὰ πάντα, καὶ πρὸ πάντων τὸν υἱὸν μονογενῆ, δι' οὗ τὰ πάντα σημαίνεσθαι. ἕτερον δὲ τὸ, μηδεμίαν αὐτὸν ὑπερκειμένην αἰτίαν ἔχειν. ἀλλὰ κἂν ἐκεῖνος

διαπτύσῃ τὸν λόγον, ἡμεῖς παρ' οὐδὲν τὸν γέλωτα τὸν χλευαστικὸν ποιησάμενοι, θαῤῥοῦντες ἀποκρινούμεθα, ὅπερ εἰρήκαμεν ἤδη, ὅτι καὶ ταὐτόν ἐστι ὁ πατὴρ τῷ ἀγεννήτῳ, καὶ τὸ, γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν σημαίνει· καὶ τὸ, ἐξ οὐδενὸς εἶναι παρίστησιν.

Ὁ δὲ καὶ ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένοις, καί φησι, καὶ μὴν εἰς τὸ πρὸς τοὐναντίον ἀντιστρέφει πάλιν ὁ λόγος. εἰ γὰρ διὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν ὁ Θεός ἐστι πατήρ, κατὰ ταὐτὸν δὲ σημαινόμενον πατήρ ἐστι, καὶ ἀγέννητος, διὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν, ὁ Θεός ἐστιν ἀγέννητος. ἴδωμεν τοίνυν καὶ τὸν τῆς ἀναστροφῆς αὐτοῦ λόγον, πῶς πρὸς τοὐναντίον ἀναλύων τὴν τοῦ προτέρου σοφίσματος σύνθεσιν, πάλιν ἡμᾶς, καὶ διὰ τούτου ταῖς ἀφύκτοις ἀνάγκαις περιστοιχίζεται. ὁ πρότερος εἶχε συλλογισμὸς τοῦτο τὸ ἄτοπον. εἰ ὁ πατὴρ σημαίνει τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι τὸν Θεόν, ἐξ ἀνάγκης τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν οὐκέτι ἐνδείξεται τοὔνομα, διὰ δὲ τῆς πρὸς τοὐναντίον ἀναστροφῆς, ἑτέραν ἡμῖν ἀτοπίαν, κατὰ τοῦ ἡμετέρου δόγματος ἐπαγγέλλεται. τίς οὖν ἡ τοῦ ἐκείνου διαχθέντος ἀνάλυσις; εἰ διὰ τὸ γεγεννηκέναι φησὶ τὸν υἱὸν, ὁ Θεός ἐστι πατήρ· τοῦτο ἡμῖν ὁ πρότερος συλλογισμὸς οὐ παρέστησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν, δυνατὸν, εἰ τὸ ἀγέννητον τοῦ πατρὸς σημαίνοιτο, καὶ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν σημαίνειν ἡ ἀκολουθία τοῦ συλλογισμοῦ δῆθεν ἐδείκνυεν. τὸ δὲ διὰ τοῦτο τὸν Θεὸν εἶναι πατέρα, διότι γεγέννηκε τὸν υἱόν, οὐδὲν ἡ τοῦ προτέρου σοφίσματος κατασκευὴ διωρίζετο. τί οὖν ἐστι τὸ ἀναστρεφόμενον ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς τε, καὶ τεχνικῆς ἀγχινοίας, οὔπω συνίημι.

Πλὴν ἀλλὰ σκοπήσωμεν τὴν τῶν εἰρημένων διάνοιαν. Εἰ διὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν ὁ Θεός ἐστιν ἀγέννητος πρὶν γεννῆσαι τοῦτον, οὐκ ἦν ἀγέννητος. πάλιν ἕτοιμος πρὸς τὸ εἰρημένον, καὶ ἁπλοῦς τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· ὅτι καὶ τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱὸν ἡ τοῦ πατρὸς ἐνδείκνυται κλῆσις· καθὼς ἡμῖν ἐν τοῖς προειρημένοις προαποδέδεικται, καὶ τὸ μὴ ἐξ αἰτίας νοεῖσθαί τινος τὸν γεννήσαντα· ἐὰν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ βλέπῃς, ἡ τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασις διὰ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας γνωρίζεται. ἐὰν δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἐξετάζῃς, ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις, τὸ ἄναρχον τοῦ τὸν υἱὸν γεγεννηκότα ἐνδείκνυται· τὸ δὲ λέγειν, ὅτι πρὶν γεννῆσαι τὸν υἱὸν οὐκ ἦν ἀγέννητος ὁ Θεὸς,

A hanc doctrinã conſpuat, nos contempto eius riſu, ſpretiſque omnibus ſannis fidenter id, quod iam à nobis dictum eſt, reſpondemus: nempe, Patrem & ingenitum idem eſſe, & quod Filium genuerit, quodque ex nullo ſit ſignificare.

Verùm ille certamine repetito, & oratione in contrarium conuerſa ita infit. *Si Deus, qui Filium genuit, Pater eſt, & ex eodem etiam ſignificato Pater ingenitus eſt, ſequitur Deum eſſe ingenitum, quia Filium genuit: prius igitur, quàm Filium generaret, non erat ingenitus.* Diſcutiamus igitur hanc eius
B in contrarium conuerſionem, & quomodo per prioris ſyllogiſmi reſolutionem, ineluctabilibus nodis nos cõſtringat, diſpiciamus. Prior ſyllogiſmus hanc nobis abſurditatem obiiciebat. *Si vocabulum Patris ſignificat, Deum ex nulla alia cauſſa eſſe, neceſſariò ſequitur, illo vocabulo non amplius ſignificari, quòd Filium genuerit.* At iſte ſyllogiſmus via in contrarium verſa aliam doctrinæ noſtræ abſurditatem imponit. Quæ igitur eſt iſta prioris ſyllogiſmi reſolutio? *Si*, inquit, *Deus eſt Pater, quia Filium genuit.* Hoc prior ſyllo-
C giſmus non continebat, ſed iſtud, fieri non poſſe, vt ſi vocabulum Patris ſignificet Patrem ingenitũ eſſe, ſimul etiam Patris ad Filium relationem ſignificet, hoc ſcilicet ſyllogiſmus ille demonſtrabat. At in priore ſophiſmate non aſſerebatur Deum ideo eſſe Patrem, quod Filium genuerit. Quænam igitur hic ſit reciproca conuerſio ex Dialectica & artificioſa ſolertia profecta, ego non video.

Nihilominus expendamus ea, quæ
D dicit. *Si propterea Deus eſt ingenitus, quia Filium genuit, ergo priuſquam generaret, ingenitus non erat.* Rurſus facilis & expedita veritati reſponſio ſuppetit, nimirum Patris appellatione ſignificari, eum genuiſſe Filium, prout antea demonſtratum eſt, eumque ex nulla alia cauſſa eſſe: nam ſi reſpicias ad id, quod eſt ex ipſo, vnigeniti hypoſtaſis per Patris nomen innoteſcit. Si verò quid prius ipſo ſit, indages, Patris nomenclatura à Patre principii experte Filium genitum eſſe oſtendit: Cæterùm dicere Deum prius non fuiſſe ingenitum, quàm Filium generaret, duplici reprehenſione decla-

matorem dignum eſſe arguit: cum ob ſycophantiam aduerſus nos ſtructam, tum ob contumeliã ipſi doctrinæ illatã: nam quod neq; à Magiſtro noſtro neq; à nobis dictũ eſt, illud tanquã cõceſſum traducit: aitq; Deum, poſteris tandem temporibus factũ eſſe Patrẽ, cum prius aliud quiddã eſſet, & nõ Pater. Nam iiſdem argumentis, quibus dogma noſtrũ, tanquam abſurdum ſubſannat, improbitatem ſuam circa illud ipſum dogma patefacit. Sumit enim velut iam probatum, & conceſſum, Deum prius aliquid aliud fuiſſe, & poſtea per profectum, Patrem factum & appellatum eſſe: ideo ait, *priuſquam generaret Filium, & inde Patris nomen acciperet, ne ingenitum quidem fuiſſe, ſi innaſcibilitas Patris notioni adhæret*. Demonſtrare, quantum hæc ſtultitiæ complectantur, non arbitror vllo labore opus eſſe: Satis enim per ſeipſa amẽtiam ſuam produnt apud illos, qui mente nõ carent. nam ſi aliud quiddam erat Deus priuſquam Filiũ generaret, quid dicent impietatis huius anteſignani? In quo ſtatu eum conſtituent? Quódnam nomen ei in tali viuendi ratione conſtituto imponẽt? Num appellabunt puerum? Num infantem tenellum? An nihil horum dicent, manifeſtam abſurditatem reueriti, perfectumque ab initio extitiſſe non inficiabũtur? ſed quomodo perfectus, qui necdũ pater eſſe potuerit? An potuiſſe non negabunt, ſed nõ decuiſſe dicent, vt ſimul ac eſſet, etiã pater eſſet? At ſi neq; pulchrũ, neque decorũ ei eſt ab initio fuiſſe Patrem talis Filii, quomodo ſucceſſu temporis, id quod pulchrũ non erat, acquiſiuit? At nunc eſt pulchrum, & magnificentiæ diuinæ congruum talis Filii fieri parentem. Igitur Deum ab initio eius, quod pulchrũ eſt, exſortẽ fuiſſe aiunt: & quãdiu Deus Filiũ nõ habebat (ignoſcat Deus orationi meæ) neq; ſapiẽtiam illum habuiſſe dicent, neq; potentiam, neque virtutem, neque alia omnia, quæ ſecundum diuerſas rationes vnigenitus Filius & eſt & appellatur.

Verùm hæc in capita auctorũ cõuertantur. Nobis iterum regrediendũ eſt, vnde digreſſi ſumus. *Si*, inquit, *Deus eſt Pater, quia genuit Filiũ, Patris vero vocabulum ingenitum ſignificat, antequã iſtũ generaret, non erat ingenitus*. Hæc fortè tolerari poſſent, ſi de eo, quod apud homines contingere ſolet, aſſererentur, apud quos fieri

A διπλῆν φέρει τὴν κατηγορίαν τὸν λογογράφον· τῆς τε καθ' ἡμῶν συκοφαντίας, καὶ τῆς κατὰ τοῦ δόγματος ὕβρεως· τό, τι γὰρ μήτε παρὰ τοῦ διδασκάλου ῥηθὲν, μήτε νῦν παρ' ἡμῶν ὡς ὁμολογούμενον διαφέρει· καὶ τὸν Θεόν φησιν ὕστερόν ποτε γεγενῆσθαι πατέρα· ἀλλ' ὅτι ὄντα πρότερον, ὃ οὐ πατέρα. δι' ὧν γὰρ τὸ ἄτοπον τοῦ ἡμετέρου λόγου καταχλευάζει, τὴν ἑαυτοῦ περὶ τὸ δόγμα παρανομίαν βοᾷ. ὡς γὰρ ὁμολογούμενον ἔχων, ὅτι πρότερον ἄλλο τι ὤν, μετὰ ταῦτα κατὰ προκοπὴν, ἐγένετό τε, καὶ ὠνομάσθη πα-
B τήρ· τοῦτό φησιν, ὅτι πρὶν γεννῆσαι τὸν υἱὸν, καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι πατὴρ, οὐδὲ ἀγέννητος ἦν. εἴπερ ἡ ἀγεννησία τῇ τοῦ πατρὸς ἐννοίᾳ γνωρίζεται. τοῦτο ὅσην ἔχει τὴν ἄνοιαν, οὐδὲν οἶμαι δεῖν τοῦ ἐλέγχοντος. ἱκανῶς γὰρ καὶ δι' ἑαυτοῦ παρίστησι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Εἰ γὰρ ἄλλό τι ἦν ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ γενέσθαι πατὴρ, τί ἐροῦσιν οἱ προστάται τοῦ δόγματος· ἐν ποίᾳ καταστάσει θεωρεῖσθαι φήσουσι· τί ὄνομα τῇ τότε διαγωγῇ, παῖς, νήπιον, βρέφος, μειράκιον; ἢ τούτων μὲν ἐροῦσιν οὐδὲν· τὸ περιφανὲς ἴσως τῆς ἀτοπίας
C ἐρυθριῶντες, τέλειον δὲ αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς εἶναι οὐκ ἀπαρνήσονται· εἶτα πῶς τέλειος μήπω πατὴρ εἶναι δυνάμενος. ἢ τὸ μὲν ἰσχύειν οὐκ ἀφαιρήσονται· φήσουσι δὲ μὴ πρέπειν ὁμοῦ τῷ εἶναι αὐτὸν, καὶ πατέρα εἶναι· καὶ εἰ μὴ καλὸν, μήτε πρέπον αὐτῷ, τὸ, ἐξ ἀρχῆς εἶναι πατέρα τοιούτου παιδὸς, πῶς ὕστερον τὸ μὴ καλὸν ἐπεκτήσατο. ἀλλὰ καλόν ἐστι νῦν, καὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ Θεοῦ πρέπον τὸ τοιούτου γενέσθαι πατέρα. οὐκοῦν ἀμέτοχον αὐτὸν τοῦ καλοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς εἶναι κατασκευά-
D ζουσι· καὶ ἕως οὐκ εἶχε τὸν υἱὸν ὁ Θεὸς (ἵλεως δὲ εἴη τῷ λόγῳ ὁ Θεὸς) μήτε σοφίαν ἔχειν αὐτὸν ἐροῦσι, μήτε δύναμιν· μήτε ἀλήθειαν, μήτε τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα κατὰ διαφόρους ἐπινοίας ὁ μονογενὴς υἱός ἐστί τε, καὶ ὀνομάζεται.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς κεφαλὴν τῶν αἰτίων τραπείη. ἡμῖν δὲ πάλιν ἐπανιτέον, ὅθεν ἐξέβημεν. Εἰ διὰ τὸ γεγεννηκέναι, φησὶν, ὁ Θεός ἐστι πατήρ· ὁ δὲ πατὴρ τὸ ἀγέννητον σημαίνει, πρὶν γεννῆσαι τοῦτον, οὐκ ἦν ἀγέννητος. ταῦτα εἰ μὲν κατὰ τὴν ἐπ' ἀνθρώπων λέγοι συνήθειαν, ἐφ' ὧν ἀμήχανόν ἐστι πλειόνων ἐπιτη-

δογμάτων, ἔξεστι κατὰ ταυτὸν κτήσασθαί τινα, μὴ κατά τινα χρόνου τάξιν καὶ ἀκολουθίαν ἕκαστον τῶν σπουδαζομένων ἀναλαμβάνοντα. εἰ οὕτω, καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔδει λογίζεσθαι· ὡς νῦν μὲν τὴν ἀγεννησίαν ἔχειν, μετὰ ταῦτα δὲ προσλαμβάνειν τὴν δύναμιν, εἶτα τὴν ἀφθαρσίαν, εἶτα τὴν φρόνησιν, καὶ προϊόντα πατέρα γίνεσθαι, καὶ πάλιν δίκαιον, καὶ ἐφεξῆς ἀΐδιον, καὶ πάντα ὅσα περὶ αὐτὸν θεωρεῖται διά τινος ἀκολουθίας προσκτᾶσθαι· οὐ σφόδρα ἦν ἄτοπον ἴσως ἕτερον τοῦ ἑτέρου προτερεύειν τῶν περὶ τὸν Θεὸν ὀνομάτων οἴεσθαι καὶ πρότερον μὲν ἀγέννητον, μετὰ δὲ ταῦτα πατέρα γεγενῆσθαι λέγειν. νῦν δὲ τίς οὕτω ταπεινὸς τὴν διάνοιαν, καὶ τῆς τῶν θείων δογμάτων μεγαλοφυΐας ἀμύητος, ὥστε τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων εἰς νοῦν λαβὼν, μὴ πάντων κατὰ ταυτὸν, ἀθρόας, καὶ συγκεκροτημένων τῶν περὶ τὸν Θεὸν εὐσεβῶς νοουμένων ἀντιλαμβάνεσθαι τῇ διανοίᾳ· ἀλλὰ τὸ μὲν ὕστερον, τὸ δὲ κατ' ἀρχὰς ἕτερον δὲ τὸ διὰ μέσου κατά τινα τάξεως ἀκολουθίαν προσγεγενῆσθαι νομίζειν· οὐ γάρ ἐστιν ἔν τινι τῷ λογισμῷ διαβαίνοντα τῶν περὶ τὸν Θεὸν εὐσεβῶς λεγομένων ἐντυχεῖν ἑτέρῳ πράγματι ἢ νοήματι ὃ τῆς τοῦ ῥηθέντος ἀρχαιότητος ὑπεραρθῆναι δυνήσεται· ἀλλὰ πᾶν ὄνομα θεῖον, καὶ πᾶν μεγαλοπρεπὲς νόημα· καὶ πᾶσα γλῶσσα, καὶ ὑπόληψις, ταῖς περὶ Θεοῦ ἐννοίαις ἁρμόζουσα, συνήρτηται πρὸς τὸ ἕτερον, καὶ ἥνωται· καὶ πᾶσαι κατὰ τὸ συνεχὲς ἀθρόοι, καὶ συγκεκροτημέναι μετ' ἀλλήλων, αἱ περὶ τοῦ Θεοῦ ὑπολήψεις καταλαμβάνονται, ἡ πατρότης, ἡ ἀγεννησία, ἡ δύναμις, ἡ ἀφθαρσία, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐξουσία, τὰ ἄλλα πάντα· οὐ γὰρ διῃρημένως τούτων ἕκαστον, τῶν λοιπῶν ἀποτετμημένων ἐφ' ἑαυτοῦ κατά τι χρονικὸν διάστημα νοεῖται· ὡς προτερεῦον ἑτέρου, ἢ ἑφεπόμενον· ἀλλ' ὅπερ ἂν εὑρεθῇ μεγαλοπρεπές τε, καὶ εὐσεβὲς ὄνομα, τῇ ἀϊδιότητι τοῦ Θεοῦ συνεμφαίνεται. ὡς οὖν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, μὴ εἶναί ποτε τὸν Θεὸν ἀγαθὸν, ἢ δυνατὸν, ἢ ἄφθαρτον, ἢ ἀθάνατον· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀσεβές ἐστι μὴ ἀεὶ αὐτῷ προσμαρτυρεῖν τὴν πατρότητα· ἀλλ' ὕστερον προσγεγενῆσθαι λέγειν. ὁ γὰρ ἀληθῶς πατὴρ, ἀεὶ πατὴρ, εἰ δὲ μὴ προσείη τὸ ἀεὶ τῇ ὁμολογίᾳ· ἀλλά τις ἔννοια κατὰ τὸ μάταιον προσεπινοουμένη ἀποτέμνοι, καὶ κολοβώσειεν ἐπὶ τὸ ἄνω τὴν τοῦ πατρὸς

A nequit, vt diuerſorum ſtudiorum habitus, ſine temporis ſucceſſione ingenerentur, dum quilibet poſt alium acquiritur. Si pari modo de Deo ratiocinandum eſſet, quaſi nunc quidem innaſcibilitatem habuerit, poſtea verò adeptus ſit potentiam: deinde incorruptionem, poſt hæc prudentiam, & temporis ſucceſſu paternitatem, deinde iuſtitiam, tandem æternitatem: vtque alia, quæ Deo inſunt, ordine quodam ac ſerie acquiſierit: fortaſſis abſurdum non eſſet exiſtimare, nominum, quæ de Deo prædicantur altera alteris priora eſſe. Et prius quidem eſſe ingenitum, poſtea B Patrem euaſiſſe. At verò quis adeò abiectæ mentis eſt, & diuinæ Maieſtatis adeò imperitus, qui cauſſam omniũ rerum mente concipiens, non omnia, quę de Deo piè affirmantur, ſimul & quaſi vno complexu, animo & cogitatione apprehendat, ſed aliud quidẽ poſterius, aliud ab initio, aliud in medio quaſi per conſecutionis ordinem Deo aduenerit: non enim fieri poteſt, quin is, qui, quæ de Deo piè affirmantur, obit & perluſtrat, incidat in aliam vel rem vel notionem, quæ antiquitatem dicti Dei tranſcendat: Sed omne nomen pietati conC ſentaneum, & omnis Deo competens cogitatio, omniſque lingua & exiſtimatio, quæ notionibus de Deo conuenit, connexa & vnita eſt cum altera, omnéſque iunctim, abſque interruptione, & quaſi in vnum mutuò congeſtæ, in Deo concipiuntur, vt manſuetudo, innaſcibilitas, potentia, incorruptio, bonitas, poteſtas, & omnia alia: non enim aliquod ex his attributis Dei, diuiſim quaſi ab aliis reſectum, & ſeorſim, ſecundum temporale aliquod interuallum, tanquam altero prius, vel poſterius ſpectatur: ſed quodcumque noD men diuinæ magnificentiæ & pietati congruẽs repereris, illud ęternitati Dei reſpondet. Quemadmodũ igitur nunquam affirmare licet Deum non eſſe bonum, non potentia prædicum, vel incorruptũ, vel immortalem: Pari modo pietas exigit, vt Deo ſemper paternitatem adſcribamus, neque eam poſterius tandem eidẽ adueniſſe ſentiamus: nam qui verè Pater eſt, ſemper Pater eſt: Et niſi iſtud *ſemper* ad confeſſionẽ adiungatur, ſed vana quædam cogitatio notionem Patris supernè quaſi amputet &

mutilet, non poterit amplius propriè Pater vocari, cōceptione illa, quæ prius quam Filius exiſtit, élicitur, circumſcribente paternitatis æternitatem, & nuſquam interciſam durationē. Quomodo enim fieri poteſt, vt quod poſtea factum eſt, id prius eſſe intelligatur, quod nunc dicitur? Si igitur primò cum eſſet ingenitus, poſtea factus & appellatus eſt Pater, omninò non ſemper erat id, quod nunc nominatur: At Deus, qui iam eſt, ſemper eſt, & neque deterior, neque melior vlla additione euaſit, neq; aliud ab alio accipiens, neque mutationem ſubiens, ſemper idem ſibi ipſe eſt. Si igitur non erat ab initio Pater, neq; poſtea Pater factus eſt. Si autem in confeſſo eſt, cum nunc eſſe Patrem, idem namque, quod ante dictum eſt, repetam, ſequitur ſemper fuiſſe Patrem, & ſi ſemper Pater erat, ſemper etiam poſteris ſæculis erit. Semper igitur Pater eſt, & fuit Pater, ſempérque cum Patre Filius indiuiſibili nexu copulatus erat: Neque enim Patris appellatio conſtabiliri poteſt, niſi Filius eam veram faciat. Et omnia, quæ Patri inſunt, etiam Filio inſunt: omnia enim quæ Pater habet, Filii ſunt: & omnia, quæ ſunt Filii, Pater
Ioan. 17. habet. *Omnia*, dixit Filius, ne quis calumniator omnibus illudens oggerat, etiam *ingenitum* eſſe, competere Filio, eò quod dixerit, *omnia* Patris habere Filium, vel è contrario genitum eſſe conuenire Patri, quod dixerit omnia Filii in Patre ineſſe: nam ſi omnia quæ Patris ſunt, Filius habet, nónne Pater erit? Et ſi omnia quæ ſunt Filii in Patre inueniuntur, nónne Filius erit?

Si igitur omnia Patris ſunt in vnigenito, hic verò eſt in Patre, paternitas verò ab innaſcibilitate non ſeiungitur, quidnam ante Filii notionem, ſeparatim, per ſe, & ſecundum quoddam interuallum, concipere quis poſſit, ego non intelligo. Igitur intrepidè & fidenter, ea quæ in ſophiſmate iſto nobis obiiciuntur, aggredientes, nihilque ſyllogiſmi huius terriculamento pueris perterrefaciendis excogitato, retardati, affirmamus, Deum & ſanctū & immortalem & Patrem, & ingenitum, & æternum, & ſimul omnia eſſe: & ſi poſita hypotheſi aliquid eorum, quæ de Deo orthodoxè dicuntur, ſuſtuleris, omnia alia ſimul cum iſto ſublata ſunt. Non

A ἔννοιαν, οὐκέτι τὸ, ἀληθῶς πατὴρ εἶναι κυρίως ὁμολογηθήσεται, τῆς ἐννοίας ἐκείνης τῆς τοῦ υἱοῦ προεπινοουμένης, περιγραφομένης τὸ ἀΐδιον, καὶ διηνεκὲς τῆς πατρότητος. πῶς γὰρ δυνατὸν τὸ μετὰ ταῦτα ποτὲ γενόμενον νοεῖσθαι ὃ νῦν λέγεται; εἰ οὖν πρότερον ἀγέννητος ὢν μετὰ ταῦτα ἐγένετο, καὶ ὠνομάσθη πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν πάντως ὃ νῦν ὀνομάζεται· ὁ δὲ Θεὸς ὃ νῦν ἐστι, καὶ ἀεί ἐστιν, οὔτε χείρων, οὔτε βελτίων, ἐκ προσθήκης γενόμενος· οὔτε τι ἄλλο ἐξ ἄλλου μεταλαμβάνων, καὶ ἀλλοιούμενος, ἀλλ᾽ ὁ αὐτός ἐστιν ἑαυτῷ
B ἀεί. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἦν ἐξ ἀρχῆς πατὴρ, οὔτε μετὰ ταῦτα ἐγένετο. Εἰ δὲ ὁμολογεῖται εἶναι πατὴρ, πάλιν τὸν αὐτὸν λόγον ἐπαναλήψομαι· ὅτι εἰ νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ εἰ ἀεὶ ἦν, καὶ εἰσαεὶ ἔσται. οὐκοῦν ἀεὶ πατὴρ ὁ πατὴρ, τῷ δὲ πατρὶ, συνεπινοουμένου πάντως καὶ τοῦ υἱοῦ· οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν, βεβαιωθῆναι τοῦ πατρὸς τὴν κλῆσιν, μὴ υἱοῦ τὴν προσηγορίαν ἐπαληθεύοντος, καὶ τὰ τῷ πατρὶ θεωρούμενα πάντα καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καθορᾶται. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι· καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ πάντα ὁ πατὴρ ἔ-
C χει. ὁ πατὴρ εἶπον, τὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἂν μὴ ἐξείη τῷ συκοφάντῃ συμπαραλαμβάνειν ἐπηρεαστικῶς πως πᾶσι, καὶ τὸ μὴ γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ λέγειν, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔχειν, ἢ πάλιν τὸ γεννητὸν εἶναι καὶ τὸν πατέρα, ἐν τῷ τὰ τοῦ υἱοῦ πάντα ἐν τῷ πατρὶ καθορᾶσθαι. πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχει ὁ υἱὸς, οὐχὶ πατήρ ἐστι· καὶ τὸ ἔμπαλιν, τὰ τοῦ υἱοῦ πάντα, ἐν τῷ πατρὶ θεωρεῖται, οὐχὶ υἱός ἐστιν.

ΕΙ οὖν ἐν τῷ μονογενεῖ τὰ τοῦ πατρὸς πάντα· οὗτος δὲ ἐν τῷ πατρὶ, ἡ δὲ πατρότης τῆς ἀ-
D γεννησίας οὐ διατέτμηται, τί περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ ἐννοίας κεχωρισμένως ἐφ᾽ ἑαυτῆς κατά τι διάστημα περὶ τὸν πατέρα νοεῖσθαι δύναται· ἐγὼ μὲν οὐ συνορῶ. οὐκοῦν ἀφόβως ἐστὶν, ἐπιθαρσήσαντας τοῖς προφερομένοις διὰ τοῦ σοφίσματος ἡμῖν, ὁμόσε χωρῆσαι, καὶ μηδὲν πτοηθέντας τοῦ συλλογισμοῦ τὴν γοργόνα τὴν ἐπὶ καταπλήξει τῶν παίδων σεσοφισμένην, εἰπεῖν· ὅτι ὁ Θεὸς, καὶ ἅγιος, καὶ ἀθάνατος, καὶ πατὴρ, καὶ ἀγέννητος, καὶ ἀΐδιος, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα ἐστί· κἂν ἕν τι τῶν εὐσεβῶς περὶ αὐτοῦ λεγομένων, καθ᾽ ὑπόθεσιν μὴ εἶναι δῷς, τὰ πάντα τῷ ἑνὶ συναναιρεῖται. οὐ γάρ

ἐστι

ἐπεὶ δυνατὸν, ἐὰν μὴ ἀθάνατος ᾖ, τὰ λοιπὰ εἶναι. ὃ δὲ ἐπὶ μέρους εἴρηται καθόλου νοείσθω. οὐκοῦν οὐδὲν περὶ αὐτὸν οὔτε παλαιότερον, οὔτε νεώτερον, ἢ οὕτως ἂν εὑρεθήσεται πρεσβύτερος αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ νεώτερος. εἰ γὰρ μὴ πάντοτε πάντα ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κατά τινα τάξιν καὶ ἀκολουθίαν, τὸ μέν τι ἐστὶ, τὸ δὲ γίνεται, σύνθεσις δὲ περὶ αὐτὸν οὐδεμία. ἀλλ' ὅπερ ἂν ᾖ ὅλος ἐστί· κατὰ δὲ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον πρότερον, ἀγέννητος ὢν μετὰ ταῦτα γίνεται πατήρ, οὐδεμιᾶς σωρείας ἐπιτηδευμάτων περὶ αὐτὸν νοουμένης, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅλος αὐτὸς ἑαυτοῦ ὅλου πρεσβύτερός τε, καὶ μεταγενέστερος γίνεται· κατὰ μὲν τὸ ἀγέννητον, ἑαυτοῦ προτερεύων, κατὰ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἔννοιαν, ἑαυτοῦ γινόμενος δεύτερος· εἰ δὲ καθώς φησι περὶ τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης, ὅτι ὁ αὐτός ἐστι. μάταιος ὁ λέγων, ὅτι πρὶν γεννῆσαι, οὐκ ἦν ἀγέννητος· ὅτι οὐδέτερον τούτων χωρὶς τοῦ ἑτέρου εὑρίσκεται· οὔτε τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα, οὔτε τοῦ ἀγεννήτου. ἀλλ' ὁμοῦ τὰ δύο, καὶ μετ' ἀλλήλων ταῖς διανοίαις τῶν εὐσεβῶς λογιζομένων ἐγγίνεται τὰ νοήματα. καὶ γὰρ ἐξ ἀϊδίου πατὴρ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ ἀΐδιος, καὶ πάντα ὅσα εὐσεβῶς λέγεται, κατὰ ταυτὸν ὀνομάζεται, τῆς χρονικῆς ταύτης, καθὼς ἔφαμεν ἀκολουθίας, καὶ τάξεως, ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως ἀργούσης.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς διαλεκτικῆς εὐστροφίας, ἃ καὶ αὐτὸς γελοῖά τε ἅμα, καὶ ἐλεεινά φησιν εἶναι. καλῶς τοῦτο λέγων. πλατὺς γὰρ, ὡς ἀληθῶς ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁ γέλως, μᾶλλον δὲ πολὺς ὁ θρῆνος ἐπὶ τῇ κατεχούσῃ τὴν ψυχὴν ἀπάτῃ· ἐπειδὴ γὰρ κατά τι σημαινόμενον ὁ πατὴρ, καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου περιείληφεν ἔννοιαν, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος, μεταβαλὼν τὴν κυρίαν τοῦ πατρὸς σημασίαν εἰς τὸ ἀγέννητον, τάδε φησίν. εἰ γὰρ ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν, ἀγέννητος, ἢ πατὴρ, ἐξέσται ἡμῖν καταλιποῦσι τὴν τοῦ πατρὸς φωνὴν, μεταλαβοῦσι δὲ τὸ ἀγέννητον, εἰπεῖν ὁ ἀγέννητος, υἱοῦ ἐστιν ἀγέννητος. ὥσπερ γὰρ ἀγέννητος υἱοῦ πατὴρ, οὕτως ἔμπαλιν υἱοῦ ἀγέννητος ὁ πατήρ· ἔπεισί μοι λοιπὸν θαυμάζειν τὸν ἄνδρα τῆς εὐμηχανίας, καὶ πολύτροπον αὐτοῦ, καὶ ποικίλον τῆς εἰς τὰ δόγματα παιδείας· ὑπὲρ τὴν τῶν πολλῶν εἶναι δύναμιν οἴεσθαι. τὸ μὲν εἰρημένον παρὰ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν, εἰς λόγον βραχεῖ τὴν περιγραφὴν ἔχον·

A enim fieri poterat, vt ſi immortalis non eſſet, reliqua eſſet. Et quod de vno in particulari dictum eſt, de omnibus vniuerſim intelligatur. Itaque nihil in illo antiquius, nihil recentius eſt, nihil prius aut poſterius, vt ne ſic quidem ſeipſo ſit ſenior & iunior. Si enim Deus non ſemper eſt omnia, ſed ordine quodam & ſucceſſione, hoc quidem eſt, illud fit, in illo autem nulla compoſitio locum habet, ſed quæcumque eſt, ea totus eſt; vt verò hæretica doctrina habet, prius fuit ingenitus, poſtea Pater, nulla attributo-
B rum collectione in ipſo ſpectata, nihil aliud ſequitur, quàm ipſum totum ſeipſo toto priorem & poſteriorem eſſe, & quidem ſecundum innaſcibilitatem ſeipſo priorem, at ſecundum Patris notionem ſeipſo poſteriorem eſſe. Cæterum ſi, vt Propheta dicit, *idem ipſe eſt*, vanus eſt, quiſquis aſſerit, eum, priuſquam generarit, non fuiſſe ingenitum: quia neutrum horum ſine altero reperitur, neque Patris nomen, neque ingeniti, ſed ſimul iſta duo & coniunctim mentibus rectè de Deo ſentientium in-
C generantur: nam & ab æterno Deus eſt Pater, & Pater æternus, & omnia alia, quæ religioſè de Deo prædicantur, ſimul prædicantur, ſecluſo, vt diximus, omni temporis ſpatio ab illa natura, quę omnia ſæcula antecedit.

Videamus & reliqua Dialectices acumina, quæ ipſe *ridicula & miſeranda* eſſe ait. Verè profectò. Reuera enim ea, quæ iſte aſſerit, copioſam ridendi materiam continent, vel potius cauſſam lugendi, ob impium errorem, qui animos diſtinet & occupat. Cum
D enim Pater ſecundum quoddam ſignificatum, etiam ingeniti notionem complectatur, vt noſtra fert ſententia, iſte arrepta propria Patris ſignificatione, ita contra ingenitum diſputat. *Si enim idem eſt ingenitus & Pater, licebit nobis, relicto Patris vocabulo, & aſſumpto ingeniti nomine, dicere: Ingenitus Filij eſt ingenitus. Sicut enim ingenitus eſt Filij Pater, ita viciſſim Filij ingenitus eſt Pater.* Subit admirari Eunomium ob ſolertiam, cuius copiam & varietatem circa dogmatum peritiam, multorum facultatem ſuperare arbitror. Magiſter noſter paucis verbulis breuiter dixit:

fieri poſſe, vt etiam per Patris appellationem *innaſcibilitas* ſignificetur: iſte tot & tanta oggerit, vt multitudo iam non ſit amplius in ſenſuum differentia, ſed in circuitu & repetitione eorumdem verborum. Quemadmodum enim illi, qui velatis oculis circa molam diſcurſant, multo labore exantlato, in eodem loco manent: ita iſte ſemper circa eadem vertitur, & ab iiſdem non abſiſtit.

Dixerat ſemel ſubſannans nos, *Patrem non ſignificare id, quod eſt generare, ſed id, quod eſt ex nullo eſſe*, mox eadem cantilena iterata, *Si Pater*, inquit, *ſignificat ingenitum, antequam generaret, non erat ingenitus.* Deinde tertiò ad eadem recurrens, *Licebit*, inquit, *accepto ingenito dicere, ingenitus Filij eſt ingenitus:* & è veſtigio repetit, quod ſæpe iam euomuerat: *Sicuti*, inquit, *ingenitus eſt Filij Pater, ſic viceuerſa Filij ingenitus eſt Pater.* Quoties ad eundem vomitum relabitur? Quoties eadem repetit? Quoties eadem eructat? An non & nos moleſti pleriſque erimus, ſi noſtra oratione vanitatem eorum, quæ iſte adducit, diſcutere & refellere velimus? Et fortè ad iſta ſilere decentius fuerit. At ne quis id ex imbecillitate orationis & penuria argumentorum accidere arbitretur, iſta reſponſa damus: Non licet tibi dicere Filii ingenitum eſſe Patrem, etiamſi Patris appellatio ſignificet, eum, qui genuit, ex nulla cauſſa eſſe. Sicuti enim iuxta adductum à nobis exemplum, Imperatoris dignitate audita, duo iſto nomine concipimus: nempe eum, qui poteſtate omnibus præeminet, nulli ſubeſſe: & ſubditis imperare: ita & Patris appellatio duplicem nobis de Deo ſignificationem ſuppeditat: alteram, quæ eſt cum reſpectu & habitudine ad Filium: alteram, quod à nulla priore & ſuperiore cauſſa dependeat. Quemadmodum ergo de imperatore non licet dicere: Si duo prædicta per eandem appellationem ſignificentur, nimirum, quòd ſubditis imperet, neque alium ſe ſuperiorem agnoſcat, fas fore, non regem populi, ſed regni expertē, intuitu ſubditorum, appellare: neque ſi hoc concedamus, ideo integrū erit aſſeuerare, vt Rex populi, Rex nuncupatur, ſic etiam regni expertem reſpectu populi, dici poſſe:

A τὸ δυνατὸν εἶναι, καὶ διὰ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας τὴν ἀγεννησίαν σημαίνεσθαι· τὰ δὲ παρὰ τούτου τοσαῦτα, ὧν τὸ πλῆθος οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν νενοημένων ἐστὶν, ἀλλ' ἐν τῇ περιόδῳ, καὶ ἀναστροφῇ τῶν ὁμοίων ῥημάτων. καθάπερ γὰρ οἱ τὴν μύλην κεκαλυμμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς περιθέοντες, ἐν πολλῇ τῇ ὁδοιπορίᾳ κατὰ τὸν αὐτὸν μένουσι τόπον· οὕτως ἀεὶ περὶ τὰ αὐτὰ στρέφεται, καὶ τῶν αὐτῶν οὐκ ἀφίσταται.

Εἶπεν ἅπαξ ἐπιχλευάζων ὅτι οὐ τὸ γεννῆσαι σημαίνει ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τὸ ἐξ οὐδενὸς εἶναι. B πάλιν τὸ ὅμοιον ἔπλεξεν· εἰ πατὴρ τὸ ἀγέννητον σημαίνει, πρὶν γεννῆσαι οὐκ ἦν ἀγέννητος. εἶτα ἐκ τρίτου ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανέρχεται. ἔξεστι γὰρ φησὶ, μεταλαβοῦσι τὸ ἀγέννητον εἰπεῖν ὁ ἀγέννητος υἱοῦ ἐστιν ἀγέννητος· καὶ εὐθὺς ἐπανέλαβεν ὃ πολλάκις ἐξήμεσε, καί φησιν. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀγέννητος υἱοῦ πατὴρ, οὕτως ἔμπαλιν υἱοῦ ἀγέννητος ὁ πατήρ. ὢ ποσάκις ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔμετον ἐπαναδέδραμε, ποσάκις ἐπανέλαβε· ποσάκις ἐξέβλυσεν. ἆρ' οὖν οὐκ ἐπαχθεῖς καὶ ἡμεῖς τοῖς πολλοῖς γενησόμεθα, τῇ ματαιότητι τῶν παρ' αὐτοῦ προφερομένων, καὶ τὸν C ἡμέτερον λόγον συμπαρεισύροντες· καὶ ἴσως τὸ σιωπᾶν ἐν τοῖς τοιούτοις ἁρμοδιώτερον. ἀλλ' ἵνα μή τις τῇ περὶ τοῦ λέγειν ἀσθενείᾳ καθυφίεσθαι νομίσῃ τὸν λόγον, ταῦτα τοῖς εἰρημένοις ἀποκρινούμεθα. οὐκ ἔξεστί σοι λέγειν, υἱοῦ ἀγέννητον τὸν πατέρα, κἂν ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις, τὸ μὴ ἐξ αἰτίας εἶναι τὸν γεγεννηκότα σημαίνῃ. ὥσπερ γὰρ κατὰ τὸ ῥηθὲν ἡμῖν ὑπόδειγμα, τὴν τοῦ βασιλέως ἀξίαν ἀκούσαντες, δύο ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐνοήσαμεν· τό, τε ὑποτετάχθαι μηδενὶ τὸν κατ' ἐξουσίαν προέχοντα. καὶ τὸ, τῶν ὑποχειρίων D κρατεῖν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ πατρὸς προσηγορία, διπλῆν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν σημασίαν παρέχεται· τήν τε πρὸς τὸν υἱὸν νοουμένην, καὶ τὸ μηδεμιᾶς αὐτὸν ἐξῆφθαι προεπινοουμένης αἰτίας. ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰπεῖν, ὅτι εἰ τὰ δύο, διὰ τῆς αὐτῆς προσηγορίας σημαίνεται, τό τε κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων· καὶ, τὸ μὴ ἔχειν τὸν προηγούμενον ἔξεστι μὴ ἄρχοντα τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἀβασίλευτον τῶν ὑποτεταγμένων προσαγορεύειν· οὐδὲ συνωθέντας τὸ τοιοῦτο λέγειν· ὅτι ὥσπερ βασιλεὺς ἔθνους λέγεται, οὕτω καὶ ἀβασίλευτος τοῦ ἔθνους ὀνομασθήσεται,

τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς, τόν τε υἱὸν ἐνδεικνυμένης, καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου ἔννοιαν παριστώσης, οὐκ ἔξεστι μετατιθέντας παρὰ τὸ δέον τὴν σημασίαν, τῇ πρὸς τὸν υἱὸν οἰκειότητι γελοίως προσκολλᾶν τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἔννοιαν, ἐν τῷ λέγειν, υἱοῦ ἀγέννητος ὁ ἀγέννητος.

Ἐπὶ τοιούτοις δὲ τοῖς εἰρημένοις, ὡς ἐπιβὰς τῆς ἀληθείας, καὶ διελέγξας τῶν ἀντιτεταγμένων τὸ ἄτοπον, οἷα μεγαλαυχούμενος φθέγγεται· καὶ τίς πώποτε σωφρονῶν σιωπᾶσθαι τὴν φυσικὴν ἔννοιαν ἐδικαίωσε, τὴν δὲ παράνοιαν ἐτίμησεν. οὐδείς, ὦ σοφώτατε, οὐκοῦν οὐδὲ ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ εἰπὼν τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν ταῖς ἐννοίαις συμβαίνειν, καὶ δεῖν ταύτην ἔχειν ἐν ταῖς καρδίαις ἀκίνητον· αὐτὴ δὲ τῆς διαστραφείσης παρ' ἡμῶν φωνῆς τὴν τοῦ πατρὸς προσηγορίαν ἱκανὴν εἶναι, καὶ πρὸς ἐκείνην ἄγειν τὴν ἔννοιαν. μνήσθητι γὰρ ὧν αὐτὸς προέθου ῥημάτων· ὅτι οὐχὶ σιωπᾶσθαι τὴν φυσικὴν ἔννοιαν ἐδικαίωσε· τὴν δὲ παράνοιαν, ὡς αὐτὸς ὀνομάζεις, ἐτίμησεν· ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν μόνην τοῦ ἀγεννήτου, τουτέστι, τὴν ἐν ταῖς συλλαβαῖς προφοράν, ὡς κακῶς ἐξειλημμένην, καὶ ἅμα μήτε παρὰ τῆς γραφῆς εἰρημένην ἀκινδύνως σιωπᾶν συμβουλεύει· τὸ δὲ σημαινόμενον, καὶ μάλιστα ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν, φησίν.

Ἀλλὰ τὰ μὲν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα· ὁ δὲ τοὺς σοφιστὰς διαβάλλων, καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθοπλίζων τὸν λόγον, καὶ τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων κατηγορῶν, οὐκ ἐρυθριᾷ ἐν τοῖς περὶ τῶν δογμάτων λόγοις διὰ σοφισμάτων ἀστειζόμενος, καὶ μιμούμενος τοὺς ἐν συμποσίοις διὰ κομψευμάτων τινῶν ἐφελκομένους τὸν γέλωτα. θεᾶσθε γὰρ τὸ ἐμβριθές, καὶ λελογισμένον τῆς τοῦ συλλογισμοῦ πλοκῆς· τῶν αὐτῶν γὰρ πάλιν ἐπιμνησθήσομαι. εἰ γὰρ ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν ἀγέννητος, ἢ πατήρ, ἐξέσται ἡμῖν καταλιποῦσι τὴν τοῦ πατρὸς φωνήν, μεταλαβοῦσι δὲ τὸ ἀγέννητον εἰπεῖν, ὁ ἀγέννητος υἱοῦ ἐστὶ ἀγέννητος. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀγέννητος υἱοῦ πατήρ, οὕτως ἔμπαλιν υἱοῦ ἀγέννητος ὁ πατήρ. παραπλήσιον γὰρ τοῦτο ἐκείνῳ. ὥσπερ γὰρ εἴ τις τὸν Ἀδὰμ ὀρθῷ καὶ ὑγιαίνοντι λόγῳ, μὴ διαφέρειν λέγοι, ἢ πατέρα πάντων ἀνθρώπων, ἢ πρῶτον ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλάσθαι λέγειν. ταυτὸν γὰρ δι' ἑκατέρων σημαίνεσθαι· εἶτά τις τῶν κατ' αὐτὸν διαλεκτικῶν ἐφαλλόμενος

A Pari modo cum Patris vocabulum, & Filium monſtret, & ingeniti notionem repræſentet, non licet tranſlata, præter neceſſitatem, ſignificatione, habitudini ad Filium ridiculè affingere & imponere ingeniti notionem: dicendo eum, qui eſt ingenitus, Filii ingenitum eſſe.

His hunc in modum pertractatis, quaſi veritatem acu tetigiſſet, & aduerſariorum abſurditatem omnium oculis expoſuiſſet, in hæc iactabundus erumpit verba. *Et quis vnquam ſobriæ & ſanæ mentis, vt naturalis intelligentia ſilentio premeretur, ratum habuit, & veſaniam honorauit?* Nullus, ô ſapientiſſime, neque nos igitur, qui diximus, ingeniti appellatio- B nem notionibus competere, eamque in cordibus immobiliter retineri debere: loco autem vocabuli à nobis deprauati & diſtorti, *Patris* appellationem poſſe ad eandem notionem ingenerandam ſufficere. Memineris enim verborum, quæ ipſe protuliſti, quod neque naturalem intelligentiam ſilentio diſſimulari probauerit, neque *veſaniam*, vt tu nominas, honorauerit, ſed ſolam ingeniti appellationem, hoc eſt, prolationem in ſyllabis ſitam, ceu malè acceptam & intellectam, ſimúlque à ſcripturis non traditam, ſileri poſſe ſuaſerit: at rem ſigni- C ficatam cogitationibus noſtris maximè congruere, ait.

Sed hæc quidem à nobis hactenus. At iſte, qui nos *Sophiſtas* eſſe calumniatur, ſuamque diſputationem veritate inſtruens, noſtra errata reprehēdit, non erubeſcit tractationem de fidei capitibus, ſophiſmatis lepidè exornare: illos imitatus, qui in ſympoſiis iucundè & feſtiuè dictis riſum ciere ſolent. Vide enim, quam formidabilis & elaborata ſit hæc ſyllogiſmi complexio, eadem enim denuò reponam. *Si idem eſt ingenitus & Pater, licebit nobis, omiſſo Patris Voca-* D *bulo, accepto autem ingeniti nomine, dicere, ingenitum Filij eſſe ingenitum: Sicut enim ingenitus eſt Filij Pater, ſic viceuerſa, Filij ingenitus eſt Pater.* Aſſimile prorſus eſt hoc huic: ſi quis bono & ſano intellectu diceret, nihil intereſſe, ſiue quis Adamum Patrem omnium, ſiue primum à Deo formatum hominem nominet, idem enim vtroque vocabulo ſignificari, deinde aliquis ex Eunomianæ Dialecticæ ſchola pro-

proſiliens, eiuſque textum & nexum argumentandi imitans occlamet: Si idem eſt eundem à Deo primum creatum eſſe, & Patrem omnium poſterorum eſſe, licebit relicto Patris vocabulo, & accepto protoplaſti nomine dicere: *Adamus non eſt Abelis, Pater, ſed, protoplaſtus*: quemadmodum protoplaſtus eſt Filii Pater, ita viceuerſa Filii protoplaſtus eſt Pater. Si talia in caupona percenſerentur, quantum plauſus & riſus à compotoribus reportarent, tam feſtiue inuentis admurmurantibus & adſtrepentibus. Talibus argumentis oppugnat noſtra ſolers iſte Theologus, indigens pædagogo, vel potius baculo, vt diſcat, non omnia, quæ de aliquo prædicantur, ad idem omninò ſignificatum reſpicere, quemadmodum per exẽplum de Adamo & Abele allatum demonſtratum eſt. Nam Adamum eundem & Patrem Abelis, & opus Dei eſſe, verum eſt. Non igitur cum ipſe vtrumque ſit, etiam in Abele vtrumque eſt. Sic in Deo Patris appellatio manifeſtat quidem id, quod propriè ab hoc vocabulo ſignificatur, nempe generaſſe Filium, indicat verò & iſtud, nullam cauſam anteceſſiſſe, iſtum verè appellatum Patrem. Non igitur neceſſarium eſt, vt quando Filii mentionem facimus, non Patrem, ſed *ingenitum Filij* nominemus: neque rurſus neceſſe eſt, vt ſi ad Filii habitudinem, id, quod eſt principii expers, reticeatur, ex mente noſtra *ingenitum*, Patri competens, eiiciamus. Sed huiuſmodi nominum vſum repudiat iſte, & more eorum qui riſus concitandi artifices ſunt, ſubſannat reſponſiones noſtras Sophiſmatum abſurditate cachinnos excitans.

Rurſus enim ea, quæ effutiuit reſumam. *Si idem eſt dicere ingenitus vel Pater, licebit nobis deſerto Patris vocabulo, & aſſumpto Ingenito, dicere: Ingenitus Filij eſt ingenitus. Sicuti enim ingenitus eſt Filij Pater, ita viciſſim Filij ingenitus eſt Pater.* Verùm, vt & nos ridendi matei · ·· habeamus, ſi videtur, in contrarium ' ·hiſma retorqueamus. Si non eſt ide .n ı'ater cum ingenito, Patris Filius non erit ingeniti Filius: nam cum ad ſolum Patrem

A τοῖς εἰρημένοις μιμεῖτο τὴν τοιαύτην πλοκήν, ὅτι εἰ ταὐτόν ἐστιν, ἢ πρῶτον αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλάσθαι λέγειν, ἢ πατέρα τῶν μετὰ ταῦτα, ἐξέσται καταλιποῦσι τὴν τοῦ πατρὸς φωνήν, μεταλαβοῦσι δὲ τὸ πρωτόπλαστον εἰπεῖν ὁ Ἀδὰμ τοῦ Ἄβελ, οὐχὶ πατήρ ἐστιν, ἀλλὰ πρωτόπλαστος. ὥσπερ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος υἱοῦ πατήρ· οὕτω τὸ ἔμπαλιν υἱοῦ πρωτόπλαστος ὁ πατήρ. εἰ ταῦτα ἐν καπηλείῳ λέγοιτο, πόσον ἂν εἴη κρότον καὶ γέλωτα παρὰ τῶν συγκωθωνιζομένων ῥαγῆναι, ἐπικαγχαζόντων τῇ
B κομψείᾳ τοῦ εὑρέματος. Τοιούτοις ὁ σοφὸς θεολόγος ἰσχυρίζεται καθ' ἡμῶν τοῖς λόγοις, καὶ κατεπείγει τοῦ δόγματος· παιδαγωγοῦ τινος ὄντως, καὶ βακτηρίας δεόμενος· ὡς ἂν διδαχθείη· ὅτι οὐ πάντα ὅσα κατά τινος κατηγορεῖται, πρὸς ἓν πάντως τὸ σημαινόμενον βλέπει· ὡς διὰ τοῦ ῥηθέντος ἡμῖν κατὰ τὸν Ἄβελ, καὶ τὸν Ἀδὰμ ὑποδείγματος δείκνυται. τὸν γὰρ Ἀδὰμ, τὸν αὐτὸν καὶ πατέρα τοῦ Ἄβελ, καὶ ἔργον τοῦ Θεοῦ λέγειν, ἀληθές ἐστιν· οὐ μὴν ἐπειδὴ αὐτὸς ἀμφότερα ἐπὶ τοῦ
C Ἄβελ τὰ δύο· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἡ τοῦ πατρὸς προσηγορία, δηλοῖ μὲν καὶ τὸ ἰδίως ὑπὸ τοιαύτης φωνῆς σημαινόμενον τὸ γεγεννηκέναι τὸν υἱόν· ἐνδείκνυται δὲ καὶ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν προεπινοεῖσθαι, τοῦ ἀληθῶς πατρός, οὐ μὴν ἐπάναγκες ὅταν τοῦ υἱοῦ μνησθῶμεν, μὴ πατέρα λέγειν· ἀλλ' ἀγέννητον υἱοῦ προσαγορεύειν· οὐδ' αὖ πάλιν εἰ πρὸς τὴν τοῦ υἱοῦ σχέσιν τὸ ἄναρχον σιωπηθείη, ἐκβάλλειν τῆς διανοίας ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον. ἀλλ' ἀποθεῖται τὴν τοιαύτην
D χρῆσιν τῶν ὀνομάτων, καὶ κατὰ τοὺς μίμους τῶν γελοίων, διαχλευάζει τὸν λόγον τῇ ἀλλοκότῳ τῶν σοφισμάτων γελωτοποιίᾳ ἐν τοῖς δόγμασι.

Πάλιν γὰρ τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων ἐπιμνησθήσομαι. εἰ ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν, ἀγέννητος ἢ πατήρ, ἐξέσται ἡμῖν καταλιποῦσι τὴν τοῦ πατρὸς φωνήν, μεταλαβοῦσι δὲ τὸ ἀγέννητον, εἰπεῖν ὁ ἀγέννητος, υἱοῦ ἐστιν ἀγέννητος. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀγέννητος υἱοῦ πατήρ, οὕτως ἔμπαλιν υἱοῦ ἀγέννητος ὁ πατήρ. ἀλλ' ἀντιγελάσωμεν εἰ δοκεῖ καὶ ἡμεῖς, εἰς τοὐναντίον αὐτῷ περιαγαγόντες τὸ σόφισμα. Εἰ οὐκ ἔστι ταὐτὸν ὁ πατὴρ τῷ ἀγεννήτῳ, ὁ τοῦ πατρὸς υἱός, οὐκ ἔσται τοῦ ἀγεννήτου υἱός· πρὸς γὰρ τὸν πατέρα μόνον

A τὴν σχέσιν ἔχων ἀλλοτρίως πάντως ἕξει κατὰ τὴν φύσιν πρὸς τὸν ἄλλο τι ὄντα καὶ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ πατρὸς μὴ συμβαίνοντα· ὥστε εἰ ἄλλο τι παρὰ τὸ ἀγέννητόν ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ οὐ περιλαμβάνει τοῦ πατρὸς ἡ προσηγορία, καὶ τοῦ ἀγεννήτου τὸ σημαινόμενον οὐ δύναται* ὁ εἷς ὢν, εἰς δύο πραγμάτων σχέσεις καταμερίζεσθαι· καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι τοῦ τε πατρὸς, καὶ τοῦ ἀγεννήτου υἱός· καὶ ὡς ἄτοπον ἐνομίσθη υἱοῦ ἀγέννητον τὸν Θεὸν λέγειν, οὕτω πάντως ἐν τῷ ἀντιστρέφοντι τὸ ἴσον ἄτοπον εὑρεθήσεται τοῦ ἀγεννήτου, υἱὸν μονογενῆ λέγειν· ὥστε τῶν δύο B τὸ ἕτερον, ἢ ταὐτόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ ὁ πατὴρ, ἵνα ὁ τοῦ πατρὸς υἱὸς, καὶ τοῦ ἀγεννήτου υἱὸς ᾖ· καὶ μάτην ἡμῖν διεχλευάσθη ὁ λόγος, ἢ εἰ ἕτερόν τι παρὰ τὸ ἀγέννητόν ἐστιν ὁ πατὴρ, ὁ τοῦ πατρὸς υἱὸς τῆς πρὸς τὸ ἀγέννητον σχέσεως ἠλλοτρίωται. καὶ ἐὰν τοῦτο κρατήσῃ, μὴ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου εἶναι τὸν μονογενῆ, γεννητὸν αὐτῷ πάντως ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου τὸν πατέρα ἐνδείξεται· τὸ γὰρ ὂν μὲν, μὴ ἀγεννήτως δὲ ὂν, γεννητὴν πάντως ὑπόστασιν ἔχει. Εἰ οὖν γεννητὸς ὁ πατὴρ κατ᾽ ἐκείνους, ἄλλο τι ὢν παρὰ τὸ C ἀγέννητον, ποῦ ἡ πολυθρύλλητος ἀγεννησία, ἐκείνη, ποῦ ἡ κρηπὶς, καὶ ἡ ὑποβάθρα τῆς αἱρετικῆς πυργοποιΐας; οἴχεται, καὶ ἠφάνισται διὰ τῶν γλίσχρων τῶν σοφισμάτων, ἐκ τῶν κατέχειν τέως δοκούντων διολισθήσασα τῆς λαβῆς τὸ ἀγέννητον· καὶ ἡ τοῦ ἀνομοίου κατασκευὴ, καθάπερ τινος ὄναρ, διαρρέουσα τοῦ λόγου τὴν ἐπαφὴν διαπέφευγε τῷ ἀγεννήτῳ συναποπτᾶσα. οὕτως ὅταν τι ψεῦδος ᾖ παρὰ τῆς ἀληθείας τιμώμενον, κἂν πρὸς ὀλίγον διὰ τῆς ἀπάτης ἀνθήσῃ, ταχέως πρὸς ἑαυτὸ καταρρεῖ, καὶ ταῖς ἰδίαις κατασκευαῖς διαλύεται. D ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅσον ἐπιμειδιάσαι τῇ κωμῳδίᾳ τῆς τοῦ ἀνομοίου ἀνταποδόσεως, καὶ παρ᾽ ἡμῶν προσενήνεκται. καιρὸς δ᾽ ἂν εἴη πάλιν ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τὸν λόγον.

ΟΥ βούλεται ὁ ΕΥνόμιος ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς, καὶ τοῦ ἀγεννήτου τὴν σημασίαν παρίστασθαι· ἵνα τό ποτε μὴ εἶναι τὸν μονογενῆ κατασκευάσῃ. καὶ γὰρ, καὶ πολὺ τοῦτο παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ ἐρώτημα· ὅτι ὁ ὢν πῶς γεννᾶται; αἴτιον δὲ τούτου οἶμαι, τὸ μὴ ἐθέλειν τῆς ἀνθρωπίνης χρήσεως τῶν ὀνομάτων, καὶ ἐπὶ τῶν θείων διανοημάτων ἀφίστασθαι.

habitudinem habeat, extraneus omninò erit natura ſua ab illo, qui aliud quiddam eſt, & Patris notioni nequaquam conforme. Itaque ſi aliud quiddam eſt Pater ab ingenito, neque Patris appellatio ingeniti ſignificatum complectitur, non poterit qui eſt vnus in duas rerum habitudines diuidi, idemque eſſe & Patris & ingeniti Filius: Et vt abſurdum cenſetur ingenitum Deum dicere: ita omninò in conuerſione par abſurditas inuenietur, nominando vnigenitum, Filium ingeniti: vt ex duobus alterum confici oporteat, vel idem eſſe ingenitum & Patrem, vt Patris Filius etiam ingeniti Filius ſit, vt fruſtra nos aduerſarius traduxit: Vel ſi diuerſum quiddam ab ingenito Pater eſt, Filius ab habitudine ad ingenitum prorſus ſit alienus. Quod ſi obtineatur, vnigenitum non eſſe ab ingenito, conſequens omninò eſt vt Patrem genitum faciamus: Nam quod eſt, nec tamen ingenitè eſt, omninò genitam ſubſiſtentiam habet. Si igitur ſecundum illos Pater eſt genitus, aliud quid ab ingenito exiſtens, vbi decantata illa *innaſcibilitas*? Vbi fundus & fundamentum hæreticæ ſubſtructionis? Abiit & euanuit per ieiuna iſta Sophiſmata. Ex quibus, cum eo vſque præualida viderentur, amiſſa anſa delapſum eſt *ingenitum*, & omnis inæqualitatis machina, velut ſomnium, diffluens, orationis ictum effugit, ſimul cum ingenito auolans. Ita quando mendacium veritati anteponitur, licet modico tempore per errorem vigeat & floreat: poſtea tamen ſeipſo concidit, & propriis machinamentis diſſoluitur. Verùm hæc quidem animi gratia in remunerationem feſtiuæ iſtius inæqualitatis à nobis dicta ſint. Tempus fuerit, vt oratio ad propoſitum iter reuertatur.

Negat Eunomius patris appellatione etiam ingeniti ſignificationem repræſentari, vt inde conficiat vnigenitum aliquando non fuiſſe. Frequens enim eſt apud diſcipulos eius hæc quæſtio: *Quomodo generatur qui eſt?* Cauſſam huius rei arbitror, quòd nolint ab humano vocabulorum vſu, tunc quoque cum diuina tractant, abſiſtere.

Sed nos hunc errorem & mentis deceptionem beneuolè emendemus, allatis iis, quæ de hoc didicimus.

Alias ſignificationes, Eunomi, nomina apud nos habent, & aliam de ſuprema illa potentia ingenerant. Nam & in reliquis omnibus longè plus quàm dimidiata ex parte natura diuina ab humana ſeiungitur: Et experientia hic nihil ſimile exhibet, quale coniecturis quibuſdam & ſuſpicionibus in illa efformatur. Eodem modo ſe res habet cum rebus per nomina ſignificatis: etiamſi nominum quadam ſimilitudine humanæ cum diuinis conueniant, nihilominus pro proportione, quâ naturæ iſtæ inter ſe diſtant, etiam ea, quæ his nominibus ſignificantur, ſeparata ſunt. Exempli cauſſa, Dominus in Euangelica parabola, vocat Deum, hominem Patremfamilias, quæ appellatio in vita quoque humana admodum frequentatur. An igitur eadem eſt ratio noſtri alicuius hominis & illius: taliſq; noſtra eſt domus, qualis magna illa domus, vt loquitur Apoſtolus, in qua ſunt vaſa aurea & argentea, & alia ex aliis materiis conſtantia, quæ ibidem Apoſtolus percenſet? Num alia quidem illa cognitu non prona, quæ in illa incorruptione & beatitudine ſpectantur: alia verò, quæ apud nos extant, ex terra procreata, & in terram dilabentia? Similiter in omnibus fermè aliis conuenientia eſt nominum diuinorum & rerum cum humanis. At in nominum conuenientia grande eſt diſcrimen rerum ſignificatarum: propterea & membrorum, & ſenſuum nomina vtrobique ſimiliter reperire licet. Sicuti enim in nobis, ita in diuina illa vita, quam omnem ſenſum excedere omnes mortales confitentur, ſunt digiti, brachium, manus, oculus, palpebræ, auditus, cor, pedes, exempla, equi, equitatus, currus, & infinita alia, quæ ex humanæ vitæ conſuetudine ad cœleſtium manifeſtationem per inuolucrum à ſacris litteris tranſlata ſunt. Quemadmodum igitur quodlibet horum nominum & humanum & ſuprahumanum ſignificādi modum habet: ſic & Patris nomen licet pariter, & de noſtra & de diuina natura vſurpetur, attamen pro proportione differentiæ rerum nominibus ſubſtratarum, etiam res vocibus ſignificatæ,

Matth. 13.

2. Tim. 2.

A ἀλλ' ἡμεῖς εὐνοϊκῶς αὐτῷ τὸ πεπλασμένον τῆς ὑπονοίας εἰς τὸ ἀληθὲς περιαγάγωμεν, εἰπόντες ἃ περὶ τούτου γινώσκομεν.

Ἀλλὰ σημαίνει παρ' ἡμῖν, ὦ Εὐνόμιε, τὰ ὀνόματα, καὶ ἑτέραν ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης δυνάμεως τὴν σημασίαν παρέχεται. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσι πολλῷ τῷ μέσῳ ἡ θεία φύσις ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διατετείχισται· καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα τοιοῦτον ἡ πεῖρα δείκνυσιν, ὅσον ἐν ἐκείνῃ στοχασμοῖς τισι, καὶ ὑπονοίαις εἰκάζεται· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν ὀνομάτων σημαινομένοις, κἂν ὁμωνυμία τις ᾖ τῶν ἀνθρωπίνων πρὸς τὸ ἀΐδιον, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέ- B τρον τῆς τῶν φύσεων ἀποστάσεως, καὶ τὰ σημαινόμενα διὰ τῶν ὀνομάτων κεχώρισται· οἷον, οἰκοδεσπότην ἄνθρωπον διὰ τῆς παραβολῆς τὸν Θεὸν ὀνομάζει ὁ κύριος· ἀλλὰ πολὺ τοῦτο, καὶ ἐν τῷ βίῳ τὸ ὄνομα. ἆρ' οὖν ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, καὶ τοιοῦτος ὁ ἡμέτερος οἶκος, οἷα ἡ μεγάλη οἰκία ἐκείνη, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐν ᾗ τὰ σκεύη τὰ χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ· καὶ ὅσα τῆς λοιπῆς ὕλης ἠρίθμηται· ἢ ἄλλα μὲν ἐκεῖνα, ἃ οὐδ' ἂν ἐπιγνοίη τις εὐκόλως, ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ μακαριό- C τητι θεωρούμενα, ἄλλα δὲ τὰ παρ' ἡμῖν ἐκ γῆς ὄντα, καὶ εἰς γῆν καταρρέοντα. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσι σχεδὸν ὁμωνυμία τίς ἐστι πρὸς τὰ θεῖα τῶν ἡμετέρων πραγμάτων, ἐν τῇ ταυτότητι τῶν ὀνομάτων, πολὺ τὸ διάφορον τῶν σημαινομένων ἐνδεικνυμένη· διὸ καὶ τὰ τῶν μελῶν καὶ τὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀνόματα παραπλησίως ἐστὶν εὑρεῖν. ὥσπερ ἐφ' ἡμῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας τεταγμένα ζωῆς, ἣν ὑπὲρ αἴσθησιν εἶναι πάντες ὁμολογοῦσιν ἄνθρωποι, δάκτυλοι, καὶ βραχίων, καὶ χεὶρ, ὀφθαλμός τε, καὶ βλέφαρα, καὶ ἀκοὴ, καὶ D καρδία, καὶ πόδες, καὶ ὑποδήματα, καὶ ἵπποι, καὶ ἱππασία, καὶ ἅρματα, καὶ μυρία τοιαῦτα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πρὸς τὴν τῶν θείων δήλωσιν δι' αἰνίγματος ὑπὸ τῆς γραφῆς μετενήνεκται. ὥσπερ τοίνυν ἕκαστον τούτων τῶν ὀνομάτων, καὶ ἀνθρωπίνως λέγεται, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνως σημαίνεται· οὕτω καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα, κἂν ὁμοίως ἐπί τε τῆς ἡμετέρας, καὶ ἐπὶ τῆς θείας λέγηται φύσεως· ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς διαφορᾶς τῶν ἐν τοῖς ὀνόμασιν ὑποκειμένων, καὶ τὰ διὰ τῶν φωνῶν

σημαινόμενα τὴν παραλλαγὴν ἔχει· ἄλλως γὰρ νοοῦμεν τὴν γέννησιν ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ ἄλλως περὶ τῆς θείας γεννήσεως στοχαζόμεθα. ὁ ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ τίκτεται· καὶ τόπος τις αὐτῷ πάντως τὴν ζωὴν ὑποδέχεται· ὧν ἄνευ, συστῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. διὰ τοῦτο τοίνυν τὰ χρονικὰ τμήματα περὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν ἀναγκαίως εὑρίσκεται· τὸ πρὸ αὐτοῦ λέγω, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν, καὶ τὸ, μετὰ τοῦτο, ἀληθὲς γάρ ἐστιν εἰπεῖν περί τινος τῶν γεγεννημένων, ὅτι μὴ ποτὲ ὢν νῦν ἐστι, καὶ μέν τοι, καὶ ποτὲ πάλιν τοῦ εἶναι παύσεται· ἐπὶ δὲ τῆς προαιωνίου γεννήσεως τὰ χρονικὰ ταῦτα νοήματα, ἅτε μηδὲν ἔχοντα συγγενὲς πρὸς ἐκείνην τὴν φύσιν τοῖς νηφόντως λογιζομένοις, οὐ συμπαρέρχεται. τὸ γὰρ ποτὲ, καὶ τὸ ὕστερον, καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅσα τὴν χρονικὴν ταύτην παράτασιν ἀποσημαίνει διαβὰς, ὁ τὴν θείαν ζωὴν λογιζόμενος, ὑψηλῶς τὰ ὑψηλὰ κατασκέψεται, καὶ οὐχ ὅσα περὶ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν βλέπει, τούτοις νομίσει δουλεύειν, καὶ τὴν ἀδέσποτον.

· Φύσιν ἐνταῦθα. πάθος προηγεῖται τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως. καὶ σωματικαί τινες ἀφορμαὶ, πρὸς τὴν τοῦ ζώου κατασκευὴν καταβάλλονται, καὶ ὑπόκειται κατὰ τὸ θεῖον βούλημα ἡ τὰ τοιαῦτα θαυματοποιοῦσα φύσις πανταχόθεν τὸ οἰκεῖόν τε, καὶ κατάλληλον εἰς τὴν τοῦ γινομένου τελείωσιν ἐρανίζουσα· τῶν τε τοῦ κόσμου στοιχείων, ὅσον ἱκανὸν ἀφ' ἑκάστου, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου συνεργίας τὸ μέτρον· καὶ ἐκ τῆς τῶν διαπλασσόντων τὸ τικτόμενον τροφῆς, ὅσον οἰκεῖον τῷ πλασσομένῳ γίνεται· καὶ συνελόντι, φάναι, διὰ πάντων χωροῦσα ἡ φύσις, δι' ὧν ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ τὴν κατασκευὴν ἔχει, οὕτως εἰς γέννησιν τὸ μὴ ὂν ἄγει, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὂν γίνεσθαι λέγομεν· ὅτι ἔν τινι χρόνῳ μὴ ὂν, ἐν ἄλλῳ χρόνῳ τοῦ εἶναι ἄρχεται· ἐπὶ δὲ τῆς θείας γεννήσεως ἡ ἔννοια τήν τε τῆς φύσεως ὑπηρεσίαν, καὶ τὴν τοῦ χρόνου τελείωσιν πρὸς τὴν τοῦ γινομένου συνεισφορὰν, καὶ πάντα ὅσα περὶ τὴν κάτω γέννησιν ὁ λόγος ἐθεώρησεν, οὐ προσίεται, καὶ οὐδενὶ τῶν ταπεινῶν νοημάτων συνεμπεσεῖται ὁ μὴ σαρκικαῖς διανοίαις τῶν θείων ἐπιβατεύων· ἀλλὰ ζητεῖ τινα διάνοιαν τῇ μεγαλείῳ τοῦ σημαινομένου

A inter ſe diſcriminantur: aliter enim humanam generationem concipimus, aliter de diuina generatione coniectamus. Homo in tempore generatur, & aliquis omninò locus vitam eius excipit, ſine quibus natura non conſtituitur. Quocirca neceſſariò in hominis vita ſectiones quædam temporariæ inueniuntur, præteritum ſcilicet, præſens & futurum. Verè enim de aliquo qui generatur, dicitur, eum aliquando non fuiſſe, nunc eſſe, & tandem quoque non amplius fore. Cæterum cum æterna illa, & quæ cuncta ſæcula antegreditur, generatione temporariæ iſtæ notiones non concurrunt, vtpotè quæ B nullam cognationem habeant cum diuina natura, omnium eorum iudicio, qui ſobriè de his ratiocinantur. Nam id, quod *aliquando* vocatur, *poſterius* itidem & *prius*, & omnia alia, quæ temporalem extenſionem ſignificant, tranſcendens, qui diuinam vitam contemplatur, ſublimiter ſublimia conſiderabit & perluſtrabit: neque omnibus, quę circa humanam generationem accidere videt, diuinam illam, & dominationis expertem, obnoxiam arbitrabitur.

Humanam compoſitionem antecedit mutatio, & corporeæ quædam C materiæ, ac diſpoſitiones, ad animalis formationem ſubſternuntur: ſubeſt diuino nutu natura, quæ hæc omnia mirificè efficit, vndequaque id, quod ad fœtus perfectionem congrúum eſt & conforme corrogans, ab elementis quidem mundi, quantum à quolibet ſufficit, & à tempore menſuram conſummationis, & ex nutrimento eorum, quæ fœtum fingunt & formant: quantum ei, quod formatur commodum eſt: & vt rem in pauca conferam, natura omnia peruadens, quibus conſtitutio humana perficitur, ita ad generationem id, quod non erat, adducit, & propterea id, quod D non erat, naſci dicimus: quia quod aliquo tempore non erat, poſtea aliquo tempore eſſe incipit. At in diuina generatione neque naturæ miniſterio, neque temporis reuolutione ad eius, quod generatur, complementum, neque aliis, quæ in terreſtri generatione cernuntur, opus eſt, neque in vllas humiles abiectáſque cogitationes incidit, quiſquis omni ſenſu carnali exutus, ad diuinorum contemplationem accedit: Sed quærit aliquam intelligētiam, maieſtati

rei ſignificatæ cõſentaneam: neq; enim mutationem aliquam in impaſſibili apprehendet: neque cogitabit eum, qui omnis naturæ conditor eſt, indigere naturali ope & auxilio: neque temporariam intenſionem in æterna vita admittet: ſed ab omnibus iſtis liberam purámque diuinam generationem intelligens, ſolùm confitebitur Patris appellatione hoc duntaxat ſignificari, vnigenitum Filium non eſſe principii expertem, quippe qui à Patre ſubſiſtentiæ ſuæ ortum habeat, omni autem initio careat, eo quod nullum initii ſignum in eo, quod quæritur, appareat: nam prius & poſterius & aliæ ſucceſſiones, quæ in temporariis interuallis inueniuntur, ſi tempus tollas, pariter tolluntur, vnaque cum tempore omnia alia huius generis ſigna euaneſcunt.

Cum igitur illud *aliquando* non admittat, qui ante ſæcula, ineffabili modo Patri præſens eſt, ex generatione quidem eſt, ſed nunquam incipit eſſe: neque enim in tempore, neque in loco vitam habet; ſublato igitur & loco, & tempore, & omni huiuſmodi cogitatione procul ab hypoſtaſi vnigeniti amandata, quod ante illum cogitatur, vnicus Pater eſt. Sed cum in hoc ipſe etiam vnigenitus ſit, prout ipſe teſtatur, nulla ratio permittit, vt eum aliquando non fuiſſe ſuſpicemur: nam ſi aliquando ipſe etiam Pater non erat, neceſſariò per Patris non exiſtentiam æternitas Filii ſurſum verſus interrumpitur. Si verò Pater ſemper eſt, quomodo Filius aliquando non eſt, qui non poteſt ſeparatim per ſe, abſque reſpectu ad Patrem intelligi, ſed tacitè ſemper cum Patre nominatur? Nam Patris appellatio ex æquo duas perſonas ſignificat, ſponte ſua Filii notione ad Patris vocabulum ſubſequente. Quando non erat Filius? In quo *non eſſe* illius deprehenſum eſt? Num in loco? At locus non erat. Num in tempore? At ante tempora Dominus eſt. Si igitur ante tempora erat, quando non erat? Et ſi in Patre erat, in quo non erat, dicite, quæſo, vos qui inaſpectabilia cernitis? Quid intermedii cogitatio veſtra effinxit? Quod vacuum circa vnigenitum repetiſtis? Num rem an conceptionem, quæ cum Patre extenſa vitam eius productiorem faciat, quam vitam vnigeniti? Et quid in his immoror, cum neque de hominibus propriè

A πρέπουσαν· οὔτε γὰρ πάθος περὶ τὸν ἀπαθῆ νοήσει· οὔτε συνεργείας φυσικῆς τὸν δημιουργὸν πάσης φύσεως ἐπιδεῖσθαι λογίσεται· οὔτε χρονικὴν παράτασιν ἐπὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς παραδέξεται, ἀλλὰ πάντων τούτων καθαρεύουσαν τὴν θείαν γέννησιν κατανοήσας, μόνον τὸ μὴ ἀνάρχως εἶναι διὰ τῆς τοῦ πατρὸς σημασίας τὸν μονογενῆ δηλοῦσθαι, συνθήσεται ὡς τὴν αἰτίαν μὲν ἐκεῖθεν ἔχειν τοῦ εἶναι, ἀρχὴν δὲ τῆς ὑποστάσεως μὴ λογίζεσθαι· διὰ τὸ μὴ δύνασθαί τι σημεῖον τοῦ ζητουμένου κατανοῆσαι. τοῦ γὰρ πρεσβυτέρου, καὶ τοῦ νεωτέρου, καὶ πάντων B τῶν τοιούτων νοημάτων ἐν τοῖς χρονικοῖς διαστήμασιν εὑρισκομένων· ἐὰν ὑφέλῃς τῷ λόγῳ τὸν χρόνον, πάντα συνυφῄρηται τὰ τοιαῦτα σημεῖα, καὶ συνυπεσπάσθη μετὰ τοῦ χρόνου.

Ἐπεὶ οὖν τὸ ποτὲ οὐ προσίεται ὁ πρὸ τῶν αἰώνων κατὰ τὸν ἄφραστον λόγον τῷ πατρὶ συνών, γεννητῶς μέν ἐστιν· οὐ μὴν ποτὲ τοῦ εἶναι ἄρχεται· οὔτε γὰρ ἐν χρόνῳ, οὔτε ἐν τόπῳ τὴν ζωὴν ἔχει, ἐξαιρεθέντος δὲ καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ παντὸς τοιούτου διανοήματος, ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, τὸ πρὸ ἐκείνου νοούμενον, ὁ πατήρ ἐστι μόνος. ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ ὁ μονογενὴς ὢν καθὼς αὐτὸς ἐκεῖνός φησι τὴν τοῦ ποτὲ μὴ C εἶναι ὑπόνοιαν δέξασθαι φύσιν οὐκ ἔχει. εἰ μὲν γὰρ ποτὲ οὐκ ἦν καὶ πατὴρ ἀναγκαίως τῇ τοῦ πατρὸς ἀνυπαρξίᾳ, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ ἀϊδιότης ἐπὶ τὸ ἄνω συναπεκόπτετο. Εἰ δὲ ἀεί ἐστιν ὁ πατήρ, πῶς ὁ υἱὸς ποτὲ οὐκ ἔστιν ὁ μὴ δυνάμενος ἐφ' ἑαυτοῦ χωρὶς τοῦ πατρὸς νοηθῆναι· ἀλλὰ κατὰ τὸ σιωπώμενον ἀεὶ τῷ πατρὶ συνονομαζόμενος. ἡ γὰρ τοῦ πατρὸς κλῆσις ἐπίσης τῶν δύο προσώπων τὴν ἐπισημασίαν ἔχει· αὐτομάτως τῆς περὶ τοῦ υἱοῦ ἐννοίας, τῇ φωνῇ ταύτῃ συνεισιούσης· πότε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς ἐν τίνι τὸ μὴ εἶναι αὐτοῦ κατελήφθη, ἐν τόπῳ, τόπος οὐκ ἦν· D ἐν χρόνῳ πρὸ χρόνων ὁ κύριος. εἰ οὖν πρὸ τούτων ἦν, πότε οὐκ ἦν. καὶ εἰ ἐν τῷ πατρὶ ἦν, ἐν τίνι οὐκ ἦν, εἴπατε οἱ τὰ ἀθέατα βλέποντες, τί διὰ μέσου ὁ λογισμὸς ὑμῶν ἀνετυπώσατο. τί κενὸν τοῦ μονογενοῦς ἐνοήσατε. ἢ πρᾶγμα, ἢ νόημα. ὁ τῷ πατρὶ συμπαρεκτεινόμενον περισσοτέραν αὐτοῦ τὴν ζωὴν τοῦ μονογενοῦς ἀποδείκνυσι. καὶ τί τοῦτο λέγω, οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων κυρίως ἐστὶν

εἰπεῖν· ὅτι οὐκ ὢν τις ἐγεννήθη. Λευὶ γὰρ πρὸ πολλῶν γενεῶν τῆς κατὰ σάρκα ἑαυτοῦ γεννήσεως ὑπὸ τοῦ Μελχισεδὲκ δεδεκάτωται. οὕτω γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος. ὅτι Λευὶ ὁ τὰς δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῖς λεγομένοις ἐπήγαγεν. ὅτι ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν, ὅτε Ἀβραὰμ τῷ ἱερεῖ τοῦ ὑψίστου συνήντησεν. Εἰ οὖν ἄνθρωπος τρόπον τινὰ ὢν γεννᾶται, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν, διὰ τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐν τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν προϋφεστώς, πῶς ἐπὶ τῆς θείας φύσεως τὴν φωνὴν ταύτην τολμῶσι προφέρειν· ὅτι οὐκ ὢν ἐγεννήθη ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὤν, καθώς φησιν ὁ κύριος. ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. κατ' ἄλλην δηλαδή, καὶ ἄλλην ἔννοιαν, ἑκάτερος ἐν τῷ ἑτέρῳ εἶναι λεγόμενος. ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος κάλλος, ἐν τῇ ἀρχετύπῳ μορφῇ· ὁ δὲ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ὡς ἐν τῇ εἰκόνι ἑαυτοῦ τὸ πρωτότυπον κάλλος· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν χειροκμήτων εἰκόνων ὁ διὰ μέσου χρόνος, τὴν μεταληφθεῖσαν μορφὴν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου πάντως διΐστησιν. ἐκεῖ δὲ οὐκ ἔστι χωρίσαι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· οὔτε τῆς ὑποστάσεως τὸν χαρακτῆρα, οὔτε τῆς θείας δόξης, τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε τῆς ἀγαθότητος, τὴν εἰκόνα· ἀλλ' ὁ τούτων τι διανοηθείς, συνημμένως καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ νοούμενον τῇ διανοίᾳ συμπαρεδέξατο, ὤν, γάρ, φησιν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης· ὤν, οὐχὶ γενόμενος· ὡς σαφῶς διὰ τούτου τὸ ἐφ' ἑκάτερα τῶν ὑπολήψεων ἀσεβὲς ἀποπέμπεσθαι. καὶ μήτε ἀγέννητον οἰηθῆναι τὸν μονογενῆ, διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης. ἐκ γὰρ τῆς δόξης ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οὐ τὸ ἔμπαλιν ἀπὸ τούτου ἡ δόξα· μήτε ὅτι ποτὲ τοῦ εἶναι ἤρξατο. ἡ γὰρ τοῦ ὢν μαρτυρία τὸ διηνεκὲς τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀΐδιον, καὶ τὸ πάσης χρονικῆς σημασίας ὑπερκείμενον ἑρμηνεύει.

Ὥστε ἵνα καιρὸν ἔχῃ τὴν μικροπρεπῆ ταύτην ἐρώτησιν ἐπὶ λύμῃ τῆς εὐσεβείας παρὰ τῶν ἐναντίων προφέρεσθαι, ἣν ὡς ἄμαχον ἡμῖν εἰς κατασκευὴν τοῦ οἰκείου προβάλλονται δόγματος, διερωτῶντες, Εἰ ὁ ὢν γεννᾶται; πρὸς οὓς ἐστιν εὐθαρσῶς ἀποκρίνασθαι· ὅτι ὁ ἐν τῷ ἀγεννήτῳ ὤν, ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη· τὴν μὲν αἰτίαν τοῦ εἶναι ἐκεῖθεν ἔχων. ἐγὼ γάρ φησι, ζῶ διὰ

A affirmare liceat, eum, qui non eſt,
generatum eſſe. Nam Leui multis generationibus ante ſuam ſecundum carnem natiuitatem à Melchiſedech decimatus eſt: ita enim ait Apoſtolus. Leui qui decimas accipiebat, decimatum eſſe: & addit probationem, quia in lumbis patris ſui erat, quando Abraham Sacerdoti Altiſſimi occurrit. Si *Gen. 14.*
igitur homo aliquo modo exiſtens, generatur, teſte Apoſtolo, quatenus per communionem eſſentiæ in generante præexiſtit: quomodo de diuina natura vocem hanc emittere audent, nempe, eum non exiſtentem genitum
B eſſe, cum in Patre ſit, prout ipſemet
ait: *Ego in patre, & Pater in me eſt*, ni- *Ioan. c. 10.*
mirum ſecundum aliam & aliam intelligentiæ notionem alter in altero eſſe dicitur. Filius quidem in Patre, quemadmodum imaginis pulchritudo eſt in elegantia prototypi: at Pater in Filio eſt ſicut in imagine decor & venuſtas ipſius primigenii exemplaris. In imaginibus manufactis tempus interpoſitum ſpeciem acceptam à prototypo penitus ſeiungit. Hic verò alterum ab altero ſeparari nequit, vt ait Apoſtolus, neque hypoſtaſis ſeu ſubſtantia à charactere: neque à diuina
C gloria ſplendor, neque à bonitate imago auelli poteſt, ſed quidquid horum animo conceperis, coniunctim, quod cum illo intelligitur, mentem ac cogitationem ſubibit. *Qui cum ſit*, in- *Hebr. 1.*
quit, *ſplendor gloriæ, cum ſit*; non, *qui factus eſt*. Quàm perſpicuè iſtis, duarum opinationum impietatem refellit, vt neque ingenitum exiſtimemus vnigenitum, quia vocat illum *ſplendorem gloriæ*: nam ex gloria ſplendor eſt, non viceuerſa, à ſplendore gloria: neque quod aliquando exiſtentiæ initium acceperit: Nam illud, Cum ſit, perpetuitatem & æternitatem Filii omni tem-
D pore ſuperiorem denotat.

Itaque importuna prorſus eſt & futilis illa quæſtio ab aduerſariis ad fidei euerſionem & proprii erroris ſtabilimentum, tanquam inuictum telum obiici ſolita. *Num, qui eſt generatur?* Quibus intrepidè reſpondendum eſt, eum, qui in ingenito erat, ex ipſo genitum eſſe, & principium exiſtendi inde ducere: inquit enim: *Ego viuo propter* *Ioan. 6.*

Patrem: ad initium, quando inde pro-
ceſſerit, haud eſt dicere: cum non in-
teriiciatur aut res, aut cogitatio, aut
temporis interuallum, quo eſſe Filii ab
eſſe Patris ſecernatur & diuellatur: ne-
que exſtet ſignum ſeu indicium ali-
quod, ex quo vnigenitus à vita Patris
ſeparatus, proprium ſubſiſtendi initium
cœperit. Si igitur nullum aliud eſt
principium, quod Filii vitam antegre-
diatur: cumque pietatis ratio & traditio
ſolum Patrem indubitanter ante Filii
hypoſtaſin præconcipiat, Pater verò
principii expers ſit, & ingenitus, ipſis
aduerſariis id confitentibus: quomodo
initium eſſendi habet, quem in princi-
pii experte exiſtere intelligimus.

Quid verò detrimenti vera & ſana
doctrina ſuſtinebit, ſi quis admittat vo-
ces aduerſariorum, quas vt abſurdas
proferunt, ſciſcitantium, *num qui eſt ge-*
Ioan. 3. *neratus ſit?* neque enim volumus, eum,
qui exiſtens genitus eſt, genitum eſſe eo
modo, quem ſibi craſſa quadam cogita-
tione Nicodemus Domino colloquens
imaginabatur, ratus eum, qui iam natus
eſſet, non poſſe denuò naſci: ſed quia
ſemper ab eo, qui principio caret,
ſuum eſſe vniter aptum & connexum
habet, quique prius quiddam ſeu anti-
quius indagantem ſemper comitatur,
& curioſitatem mentis aſcendentem in
ſuperiora anteuertit, omnibus patris
notionibus quaſi admiſtus, neque eſſe
incipit, neque ingenitus eſt, ſed & ge-
nitus eſt, & erat, principii ratione gene-
rationem ſuam ex Patre manifeſtans,
æternitate autem vitæ, illud, quod ali-
quando non fuerit, à ſe propulſans.

Cæterum prædictis obſtrepit ſciolus,
ſuperuacanea edoctus, & à Patris na-
tura vnigeniti eſſentiã reſecat, eo quod
iſte genitus ſit, alter verò, ingenitus,
cumque tot ſint nomina, quæ de natu-
ra diuina piè enunciantur, in quibus
nulla differentia vel variatio ad Filium
apparet, omnibus illis, quæ vtrique æ-
qualiter conueniunt, (quibus etiam na-
turæ communio notificatur) præter-
miſſis, ſoli innaſcibilitatis ſeu ingeniti
vocabulo adhæreſcit: & neque huius
conſuetam, omniumque calculo pro-
batam, ſignificationem recipit: ſed in-
geniti notionem nouat, repudiatis com-
munibus huius vocis ſignificationibus.

A τὸν πατέρα· τὴν δὲ ἀρχὴν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν
ὅτε· μὴ γὰρ ὄντος τοῦ μεσιτεύοντος πράγματος,
ἢ διὰ νοήματος, ἢ χρονικοῦ διαστήματος, ᾧ
διακρίνεται, καὶ διαχωρίζεται τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ
ἀπὸ τοῦ πατρός· οὐδὲ ἐπινοεῖται σημεῖον, ἀφ' οὗ
ὁ μονογενὴς τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς διαζευχθεὶς
ἔκ τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς ἀναφαίνεται. εἰ οὖν
οὐδεμία ἐστὶν ἄλλη ἀρχὴ, ἥ τις τοῦ υἱοῦ τῆς
ζωῆς ἡγεμονεύει· ἀλλὰ μόνον τὸν πατέρα ὁ εὐ-
σεβὴς λόγος τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ προθεω-
ρεῖ ἀδιαστάτως, ὁ πατὴρ δὲ ἄναρχος, καὶ ἀ-
B γέννητος, καθὼς καὶ ἡ τῶν ὑπεναντίων συνομο-
λογεῖ μαρτυρία, πῶς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβά-
νει ὁ τῷ ἀνάρχῳ ἐνθεωρούμενος;

Τί δὲ βλάπτεται τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος ἐκ
τοῦ συντίθεσθαι ταῖς τῶν ἐναντίων φωναῖς· ἃς
ὡς ἀτόπους προτείνονται λέγοντες, εἰ ὁ ὢν ἐ-
γεννήθη· οὐδὲ γὰρ τοῦτο φαμὲν, ὅτι κατὰ τὴν
ῥυπαρὰν τοῦ Νικοδήμου πρὸς τὸν κύριον ἐπα-
πόρησιν, καθ' ἣν ᾤετο μὴ εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος
εἰς δευτέραν γέννησιν τὸν ὄντα ἐλθεῖν· οὕτως ὁ
ὢν τὴν γέννησιν δέχεται; ἀλλ' ὅτι τοῦ ἀεὶ, καὶ
C ἀνάρχως ὄντος ἐξημμένον ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχων,
καὶ τῷ τὰ πρεσβύτερα πολυπραγμονοῦντι
συνανιὼν, καὶ εἰς τὸ ὑπερκείμενον τῆς πολυ-
πραγμοσύνης τοῦ νοῦ προλαμβάνων, καὶ πά-
σαις ταῖς περὶ τοῦ πατρὸς ἐννοίαις συγκεκρα-
μένος οὔτε τοῦ εἶναι ἄρχεται, οὔτε ἀγέννητός ἐ-
στιν, ἀλλὰ καὶ ἐγεννήθη, καὶ ἦν· τῷ μὲν τῆς αἰ-
τίας λόγῳ τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς γέννησιν ὁμολο-
γῶν· τῷ δὲ ἀϊδίῳ τῆς ζωῆς, τὸ ποτὲ μὴ εἶναι
οὐ προσιέμενος.

Ἀλλ' ἀντιβαίνει τοῖς εἰρημένοις, ὁ τὰ περισ-
D σὰ σοφιζόμενος, καὶ διασχίζει τῆς τοῦ πατρὸς
φύσεως τοῦ μονογενοῦς τὴν οὐσίαν· διότι ὁ μὲν
γεγέννηται, ὁ δὲ ἀγέννητός ἐστι, καὶ τοσούτων ὄν-
των τῶν ὀνομάτων τῶν εὐσεβῶς προσθεωρουμένων
τῇ θείᾳ φύσει· ἐν οἷς οὐδεμία παραλλαγὴ
πρὸς τὸν υἱὸν καθορᾶται· πάντων δὲ κατὰ τὸ
ἴσον ἀμφοτέροις ἐφαρμοζόντων οὐδενὸς τῶν ἄλ-
λων ἐπιμνησθεὶς δι' ὧν τὸ κοινὸν γνωρίζεται,
μόνῳ τῷ ὀνόματι τῆς ἀγεννησίας προσφύεται·
καὶ οὐδὲ ταύτης τὴν συνήθη, καὶ νενομισμένην
ἔμφασιν δέχεται· ἀλλὰ καινοτομεῖ τοῦ ἀγεν-
νήτου τὴν ἔννοιαν· τὰς κοινὰς περὶ τῆς φω-
νῆς ταύτης ὑπολήψεις παραγραφόμενος.

A τί ποτ' οὖν ἐστι τούτων τὸ αἴτιον; οὐδὲ γὰρ ἄνευ μεγάλης τινὸς αἰτίας τῆς μὲν συνήθους τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεως τὸν λόγον ἀφίστησι. ξενίζει δὲ τῇ παραλλαγῇ τῆς τῶν φωνῶν σημασίας, εἰδὼς ἀκριβῶς ὅτι εἰ μὲν ἐπὶ τῆς συνηθείας φυλαχθείη τῶν ὀνομάτων ἡ χρῆσις, οὐδεμίαν ἰσχὺν εὑρήσει πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ὑγιαίνοντος δόγματος. Εἰ δὲ τῶν κοινῶν, καὶ νενομισμένων διαφόρων ὀνομάτων παρακινηθείη τὰ ῥήματα τῇ περὶ τὴν φωνὴν κακοτεχνίᾳ ῥᾳδίως δύνασθαι συγκακουργηθῆναι τὰ δόγματα· οἷον· ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἔλθωμεν τῶν ἀδικουμένων ῥημάτων. B Εἰ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν δογμάτων ὑπόληψιν διὰ τὸ μὴ γεγενῆσθαι ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν Θεὸν κατεδέξατο, διέπεσεν ἂν ὅλον αὐτοῖς τὸ μηχάνημα τῆς αἱρέσεως, ὑποσπασθέντος τοῦ κατὰ τὴν ἀγεννησίαν σοφίσματος. εἰ γὰρ ἐπείσθη διὰ τῆς ἀκολουθίας ταύτης καθ' ὁμοιότητα, πάντων σχεδὸν, τῶν εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ συντελούντων, ὥσπερ ἀόρατον, καὶ ἀπαθῆ, καὶ ἀσώματον, οὕτω καὶ ἀγέννητον νοεῖσθαι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν δι' ἑκάστου τῶν ὀνομάτων τὸ μηδαμῶς προσὸν τῷ Θεῷ σημαίνεσθαι C συντιθέμενος, μὴ σῶμα, μὴ πάθος, μὴ χρῶμα, μὴ τὸ ἐξ αἰτίας ἔχειν τὸ εἶναι). Εἰ ταῦτα οὕτως ἔχειν ὑπέλαβεν, οὐδεμίαν εἶχεν ἂν δύναμιν ὁ τῆς ἀνομοιότητος λόγος αὐτῶν· ἐν τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅσα περὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν θεωρεῖται συγχωρούντων, καὶ τῶν ἐναντίων τῷ μονογενεῖ πρὸς τὸν πατέρα τὸ ὅμοιον.

Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, πάντων τῶν περὶ τὸν Θεὸν ὀνομάτων τῶν ἐνδεικτικῶν λεγομένων τῆς ὑπερκειμένης δυνάμεως, προτίθησι τὸ τῆς ἀγεννησίας ὄνομα· καὶ τοῦτο πεποίηται τῆς κατὰ τοῦ δόγματος ἡμῶν καταδρομῆς ὁρμητήριον, D τὴν τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον κατὰ τὴν προφορὰν ἐναντίωσιν, ἐπὶ τὰ πρόσωπα μεταφέρων οἷς ἐφήρμοσται τὰ ὀνόματα. καὶ διὰ τούτων τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν τῷ παρηλλαγμένῳ τῶν ὀνομάτων σοφίζεται· οὐκ ἐπειδὴ γεγένηται γεννητὸν, οὐδ' ὅτι μὴ γεννηθείς ἐστιν, ἀγέννητον λέγεσθαι συντιθέμενος· ἀλλὰ τὸν μὲν, ἐκ τῆς γεννήσεως οὐσιῶσθαι λέγειν· οὐκ οἶδα ποίας αὐτὸν σοφίας ἐπὶ τὴν τοιαύτην σύνεσιν χειραγωγούσης. Εἰ γὰρ τις αὐτὰς ἐφ' ἑαυτῶν καταμάθοι τῶν ὀνομάτων τὰς ἐμφάσεις ὑφελὼν

A Quæ horum omnium cauſſa? non enim ſine vrgente ratione ab vſitata vocabulorum notione orationem abducens, peregrinitatem vocum ſectatur. Probè nouerat, ſi conſuetum vocabulorum vſum retineret, ſe nullum ad veræ doctrinæ euerſionem aditum reperturum. Si verò à communibus & paſſim approbatis notionibus voces abſtraheret; peruerſitate vocis, facilè etiam ipſam doctrinam peruerti poſſe. Exempli gratia (ad ipſa enim deprauata vocabula accedemus) ſi ex communi omnium ſententia Deum ingenitum, B quod genitus non ſit, appellari decuiſſet: vtique hæreticæ ſtructuræ machina corruiſſet, ſublata ea, quam ex *innaſcibilitate* texit, cauillatione. Si enim credidiſſet, ex hac conſecutione ſecundum ſimilitudinem fermè omnium, quæ Eccleſia Dei vſurpat, quemadmodum inuiſibile, impaſſibile & incorporeum, ſic & ingenitum Deo vniuerſorum attribui, conceſſiſſetque quolibet horum nominum ſignificari id, quod Deo non ineſt, quia nec corpus, nec paſſionem, nec colorem, nec C aliunde cauſſam eſſendi habet: Si, inquam, rem hic ita ſeſe habere exiſtimaſſet, nulla ei ad inæqualitatis dogma architectandum occaſio reliqua fuiſſet, cum ipſi etiam aduerſarii fateantur, in reliquis omnibus vnigenitum Patri æqualem eſſe.

Cæterum ne hoc contingat, ex omnibus nominibus, quæ diuinam & ſublimem illam potentiam declarant, elegit ſibi *innaſcibilitatis* vocabulum, & hoc pro arce & propugnaculo, vnde D in doctrinam ſanam irruat, conſtituit, contrariam rationem, quæ eſt in vocibus *geniti* & *ingeniti*, ad ipſas perſonas, quibus nomina conueniunt, transferens, & naturarum diuerſitatem ex nominum diuerſitate comminiſcens. Ait enim, non dici genitum, quia genitus ſit, nec ingenitum, quia genitus non ſit: ſed alterum ex generatione *eſſentiatum* eſſe (vt ita loquar) neſcio quanam ſapientia ad hanc intelligentiam inductus. Si enim quis ſeorſim, & per ſe ſingulorum nominum ſignificationes perpendat, ſubtractis

orationi perſonis, de quibus ordine A enunciari videntur, mox vanitatem eorum, quæ iſte aſſerit, intelliget: non enim, quia Pater, vt veræ fidei doctrina tradit, præintelligitur Filio, nominum quoque ordinem ex ſubiectarum perſonarum dignitate, & ordine inſtituemus, ſed nomina per ſe conſiderentur, quódnam alteri per rationem præponatur. (Iterum dico nomen, non rem nomine ſignificatam) & quódnam ex dictis, notionis alicuius poſitionem: & quódnam poſitæ notionis ablationem indicet, diſpiciatur exempli gratia: arbitror enim conſultum fore, vt res ſimilium B exemplis declaretur. Scientia & inſcitia, paſſio & impaſſibilitas, & huius generis alia, nomina quædam ſunt. Quænam prius aliis præconcipiuntur & intelliguntur, num illa, quæ rem poſitam tollunt, an quæ rem ponunt? Ego ita ſentio, prius intelligi ſcientiam, iram, & paſſionem, poſtmodum ea, quæ exſtinctionem & interemptionem ſignificant. Ita cogita de generatione & innaſcibilitate. Neque vllus ſtudio propriæ religionis incenſus calumnietur, quaſi filium generanti præpoſuerimus: non enim id molimur, vt Filius Patri præponatur & præconcipiatur, C cum de geniti & ingeniti ſignificatione diſſerimus, certè generatio, alicuius rei vel notionis poſitionem ſignificat, at verò *innaſcibilitas* eius, quod poſitum eſt, ſublationem, prout antea dictum; vt proinde neceſſarium ſit, omni modo prius intelligi nomen generationis, quàm nomen *innaſcibilitatis*. cur igitur ordinem ſecundum, qui in nominibus viſitur, patri violenter aptare contendunt, putántque notionem rei alicuius priuatricem, poſſe demonſtrare & complecti nominis eſſentiam? & tamen iis qui fatuitatem & inſulſita- D tem eorum, quæ aſſerunt refellunt, admodum ſuccenſent, & in eos concitantur.

Vide enim quam inſaniat in illum, qui infirmitatem & futilitatem argumentorum eius patefecit, & quam, vt poteſt, ab illo vindictam exigat, poteſt autem ſolis conuiciis illatiſque iniuriis: cuius profectò gazæ copioſiſſimus ei domi prouentus eſt. Quemadmodum enim illis, qui libros eleganter, mundè

A τῷ λόγῳ, τὰ πρόσωπα ἐφ' ὧν τετάχθαι δοκεῖ τὰ ὀνόματα, εὑρήσει τὸ μάταιον τῆς διανοίας τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. μὴ γὰρ ὅτι προεπινοεῖται τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς πίστεως, διὰ τοῦτο καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων τάξιν ἀξιούτω τις τῇ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς προσώπων ἀξίᾳ καὶ τάξει συνδιατίθεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα σκοπείτω ἐφ' ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα. ποῖον τοῦ ἑτέρου τῷ λόγῳ τῆς ἐπινοίας προτέτακται τὸ ὄνομα πάλιν φημὶ οὐ τὸ πρᾶγμα τὸ διὰ τοῦ ὀνόματος σημαινόμενον· ποῖον τῶν εἰρημένων, θέσιν τινὸς νοήματος, καὶ ποῖον τὴν τοῦ τεθέντος B ἀναίρεσιν ἐνδείκνυται· οἷον. σαφηνείας γὰρ ἕνεκεν διὰ τῶν ὁμοίων οἶμαι χρῆναι παραστῆσαι τὸν λόγον. παίδευσις, καὶ ἀπαιδευσία, πάθος, καὶ ἀπάθεια, καὶ ὅσα τοῦ τοιούτου εἴδους ἐστί, ποῖα τούτων τὸ προεπινοεῖσθαι τῶν ἄλλων ἔχει. ὅσα τὴν ἀναίρεσιν τοῦ τεθέντος, ἢ ὅσα τὴν θέσιν τοῦ ὑποκειμένου παρίστησιν. ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι. πρότερον γὰρ νοεῖται ἡ παίδευσις, καὶ ἡ ὀργή, καὶ τὸ πάθος, καὶ τότε ἡ τῶν νοηθέντων ἀναίρεσις· οὕτω καὶ ἡ γέννησις, καὶ ἡ ἀγεννησία· καὶ μηδεὶς διὰ τῆς ἐθελοθρησκείας διαβαλλέτω τὸν λόγον, ὡς C προτιθέντα τὸν υἱὸν τοῦ γεννήσαντος. οὐ γὰρ τὸν υἱὸν προτετάχθαι τοῦ πατρὸς, καὶ προεπινοεῖσθαι κατασκευάζομεν εἰ περὶ τῆς τοῦ γεννητοῦ, καὶ ἀγεννήτου σημασίας διαλαμβάνει ὁ λόγος. οὐκοῦν ἡ μὲν γέννησις τινὸς πράγματος ἢ νοήματος θέσιν ἀποσημαίνει· ἡ δὲ ἀγεννησία τὴν τοῦ τεθέντος, καθὼς εἶπον, ἀναίρεσιν· ὥστε πάντῃ τρόπῳ προεπινοεῖσθαι τοῦ τῆς ἀγεννησίας ὀνόματος, τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα. τί οὖν ἐν τούτοις οἰκεῖον τῷ πατρὶ, τὸ, τῇ τάξει δεύτερον ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐφαρμόζειν βιάζονται. καὶ οἴονται τὸ τινὸς ἀφαιρετικὸν νόημα δεκτικὸν, καὶ περιλη- D πτικὸν εἶναι τῆς τοῦ ὀνόματος οὐσίας· καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας τὴν σαθρότητα τῶν λόγων ἀγανακτοῦσι, καὶ παροξύνονται.

Ἰδοὺ γὰρ πως μνησικακεῖ τὸ τῷ σαθρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀσθενὲς τῆς κακουργίας φωράσαντι· καὶ ὡς ἀμύνεται αὐτὸν, δι' ὧν δύναται· δύναται δὲ διὰ λοιδορίας μόνης, καὶ ὕβρεως. καὶ σφόδρα γε αὐτῷ περιττεύει τὸ κτῆμα τῆς τοιαύτης δυνάμεως. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καλλιγραφούντων τὸν λόγον, σύνδεσμοί τινες τοῦ ῥυθμοῦ

τὸ ἔνδεον

τὸ ἐνδέον παραπληροῦσι· τὸ εὔηχόν τι, καὶ ἐναρμόνιον δι' αὐτῶν ἐντιθέντες τῇ συνάξει τῆς λέξεως, οὕτω ἐν τοῖς πλείστοις ὧν λέγει, ἐν ταῖς λοιδορίαις καταποικίλλει τὴν συγγραφὴν, ὥσπερ καλλωπιζόμενος τῇ περιουσίᾳ τῆς τοῦ ὑβρίζειν δυνάμεως. πάλιν γὰρ ἡμεῖς μάταιοι. πάλιν τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἁμαρτάνοντες, καὶ οὐ μετὰ τῆς ἀρκούσης τῇ χρείᾳ παρασκευῆς τοῖς λόγοις ἐπιχειροῦντες, καὶ τῆς τοῦ λέγοντος διανοίας ἀπολειπόμενοι. ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ ἔτι πλείω τούτων παρὰ τοῦ εὐσταθοῦντος στόματος ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ὀνομάζεται· καὶ ἴσως οὐκ ἄλογος τῆς ὀργῆς ἡ αἰτία. ἀλλὰ δι- B καίως ὁ λογογράφος παρώξυνται. τί γὰρ αὐτὸν ἔδει λυπεῖν ἐξελέγχοντα τὴν ἀρρωστίαν τοῦ λόγου τοῦδε, παραγυμνοῦντά τε, καὶ φανερὸν ποιεῖν τοῖς εὐκρινεστέροις τὸ βλάσφημον, τῇ πιθανότητι τῶν σοφισμάτων συγκαλυπτόμενον. διὰ τί δὲ οὐκ ἐπικαλύπτει τῇ σιωπῇ τὰ σαθρὰ τοῦ δόγματος, ἀλλὰ στηλιτεύει τὸν δείλαιον· δέον ἐλεεῖν, καὶ ἐπικαλύπτειν διὰ ἡσυχίας τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ λόγου· ὁ δὲ ἐλέγχει. καὶ θεατρίζει τὸν ὁπωσοῦν παρὰ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ ἀγχινοίᾳ τιμώμενον. εἶπέ που τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ ΕΥνόμιος· ἕπεσθαι C τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον· ἐπέστη τῷ ῥήματι ὁ διδάσκαλος ἡμῶν. ὅτι τὸ ἑπόμενον, τῶν ἔξωθεν ἐπιθεωρουμένων ἐστίν· ἡ δὲ οὐσία οὐ τῶν ἔξωθέν τινος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ εἶναι καθό ἐστι, τὴν σημασίαν ἐνδείκνυται· διὰ τοῦτο ἀγανακτεῖ ὁ ἐπιεικής τε, καὶ ἄμαχος· καὶ πολύς ἐστιν εὑρεῖν τοῖς ὀνείδεσι. διότι ἀκούσας τοῦ ῥηθέντος, καὶ τῆς διανοίας, ἐπήσθετο. τί οὖν ἥμαρτεν εἰ ἐπισταλικῶς τῇ διανοίᾳ τῶν γεγραμμένων ἐπηκολούθησεν. εἰ μὲν γὰρ οὐ κατὰ λόγον τῶν εἰρημένων ἔλαβεν, καλῶς ἔχει σοι τὰ εἰρημένα, καὶ ἡμεῖς ἀγνοήσομεν. Εἰ δὲ ἐρυθριᾷς πρὸς τὸν ἔλεγχον, τί οὐκ ἐξαλείφεις D ἐκ τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ λοιδορεῖς τὸν προφέροντα. ναί φησιν, ἀλλ' οὐ συνῆκε τοῦ λόγου τὸ βούλημα. τί οὖν ἀδικοῦμεν εἰ ἄνθρωποι ὄντες ἐκ τῶν εἰρημένων τῆς διανοίας ἐστοχασάμεθα τῶν ἐν κρυπτῷ τῆς καρδίας, οὐδεμίαν κατάληψιν ἔχοντες. Θεῷ μὲν γὰρ ὑπάρχει, καὶ τὰ ἀθέατα βλέπειν, καὶ τῶν μηδενὶ τρόπῳ καταλαμβανομένων τοὺς χαρακτῆρας ἐπισκοπεῖν, καὶ τὴν ἀνομοιότητα τῶν ἀοράτων ἐπιγινώσκειν.

A & nitidè deſcribunt, nexus quidam & quaſi vincula ſunt, quibus vacua ſpatia explent, & toti ſcriptioni venuſtatem & elegantiam conciliant; Ita iſte pleraque conuiciis exornat, calumniandi eximia facultate præclarè inſignitus. Iterum enim nos appellitat *vanos*, qui à rectis cogitationibus aberremus, neque ſatis idoneo apparatu ad certamen acceſſerimus, neque etiam vim & mentem diſputantis aſſequi valeamus. Hæc enim omnia, & plura talia à modeſto iſto, & benè compoſito ore in Magiſtrum noſtrum (Baſilium) conîiciuntur. Et forſan iuſta iræ cauſſa ſuppetit, meritóque B declamator efferueſcit, quid enim neceſſe erat, vt ipſum contriſtaret, demonſtrando imbecillitatem eorum, quæ ipſe diſſeruit, manifeſtando inſuper, omniumque oculis exponendo blaſphemiam veriſimilitudine Sophiſmatum tectam? Cur non potius ſilentio fragilitatem dogmatis huius tegit? Cur miſerum vbique traducit, & ad publicum quaſi ſpectaculum exponit, cum illius magis miſereri, & diſputationis turpitudinem tacitè operire deceat? At iſte refutat, & velut in theatrum rapit illum, qui à ſuis diſcipulis propter ſapientiæ & acuminis opinionem, nullis non hono- C ribus afficitur. Dixerat alicubi in ſuis diſſertationibus Eunomius, *Ingenitum ſequi Deum.* Obiecit Doctor noſter dicto huic inſiſtens: id quod ſequitur, eſſe ex eorum numero, quæ extrinſecus adueniunt, at eſſentiam non eſſe ex illis, quæ extrinſecus adueniunt, ſed ipſius eſſe, ſecundũ quod eſt, ſignificationem continere. Hic ira inflãmatur modeſtus ille & inuictus, & multa probra eructat, quia dicto percepto, ipſum quoque ſenſum percepit. Quid igitur peccauit, ſi conſtãter ſentẽtiam verborum ſecutus? Si enim à ſententia aberraſſet, rectè ea, quę effutiuiſti, à te prolata eſſe, nos quo que confiteremur. Si verò ad refutationem erubeſcis, cur non expungis, quæ ſcripſiſti? cur eam contumeliis inceſſis? *Vtique*, inquit, *ſed non intellexit, quorſum tenderet oratio.* Quam igitur iniuriam irrogamus: Si, cũ ſimus homines, ex verbis de mente cõiecturã facimus, cum nullum aliud eorum, quæ in corde deliteſcunt, indiciũ ſuppetat? Deo enim pronum eſt etiã inuiſibilia videre, & eorũ, quę nullo modo cõprehendũtur notas intueri, & inęqualitatẽ inaſpectabiliũ cognoſcere.

Nos verò ex auditis iudicamus.

Dixit igitur, *ingenitum ſequi Deum.* His verbis adducti credidimus eum affirmare, *innaſcibilitatem* eſſe ex eorum numero, quę extrinſecus Deum comitantur. At cum rurſus dixit: *Magis verò ſubſtantia eſt ingenitum*: non amplius connexionem intelligere potuimus, quippe in ſignificatis diuerſa admodum & aduerſa varietate deprehenſa. Si enim *Ingenitum ſequitur Deum*: Ingenitum autem eſt ſubſtantia, diuerſæ ſubſtantiæ in eodẽ conſtituantur oportet, vt quidem Deus ſit ſecundum idem, ſicut olim erat, & eſſe creditus eſt, habeat verò ſubſequentem ſe ſubſtantiam aliam, quam innaſcibilitatem nominant, quæ aliud quiddam ſit ab illo, cuius ſequela eſt, prout Doctor obiicit. Quod ſi hunc in modũ hæc intelligi cupit, ignoſcat nobis indoctis, qui ſubtilitatem huiuſmodi ſpeculationum capere nequimus.

Cæterum ſi hoc ſenſu repudiato aſſerat, ſe non ſtatuere in Deo duplicem eſſentiam, alterã de diuinitate, alteram de innaſcibilitate, obtineat à ſe homo, neque præceps, neque malitioſus, vt in certaminibus pro veritate, conuiciis non multum indulgeat: ſed dilucidè exponat nobis, quomodo id, quod ſequitur, & id, quod antegreditur, ſint vnum & idem, non aliud atque aliud: nam nunc quidem iis, quæ ſui tuendi cauſſa profert, nihil efficit, abſurditate æquè ac antea perſeuerante, neque, vt ipſemet ait, orationis illius tam concinnæ rotunditas ac concentus, inconſonæ doctrinæ medetur. Quam enim eruditionem in his reperire liceat, ego necdum perſpicere potui. Sed verbatim hic reddamus ea, quæ ſcripſit. *Diximus*, inquit, *magis ipſum ingenitum eſt ſubſtantia, non ad exiſtentiam perducentes, quod ſequi demonſtratum eſt, ſed hoc quidem ſequitur, appellationi, id verò quod eſt, eſſentiæ accommodantes.* Quæ omnia ſi in vnum colligas, huc tota oratio recidet: ſequi ingenitum nomen: quandoquidem ipſum eſt ipſe ingenitus. Quem horum verborum interpretem aduocabimus? *Non ad exiſtentiam*, inquit, *perducentes, quod ſequi demonſtratum eſt.* Illud *συναιρῶντες* dixerit fortè aliquis arcanorũ expoſitor, eum vſurpare loco vocabuli *συνάπτοντες connectentes.* Reliquorum autem, qua tandem ratione aliquis intelligentiam,

A ἡμεῖς δὲ μόνον, δι' ὧν ἀκούομεν κρίνομεν.

Εἴρηται τοίνυν, παρέπεσθαι τῷ Θεῷ παρακολουθοῦσαν, τὴν ἀγεννησίαν αὐτὸν λέγειν ὑπενοήσαμεν. πάλιν εἴρηται, μᾶλλον δὲ αὐτὸ ἐστιν οὐσία τὸ ἀγέννητον· οὐκέτι τούτου συνεῖναι τὴν ἀκολουθίαν ἰσχύσαμεν πολὺ τὸ ἀπεμφαινόμενον, καὶ τὸ ἀλλόκοτον ἐν τοῖς σημαινομένοις κατανοήσαντες. εἰ γὰρ παρέπεται τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον, τὸ δὲ ἀγέννητον οὐσία ἐστὶ, δύο πάντως οὐσιῶν ἔννοιαν ἐν ταυτῷ κατασκευάζει ὁ λόγος. ὡς εἶναι μὲν τὸν Θεὸν κατὰ ταυτὸν, ὡς εἶναί ποτε, καὶ εἶναι πεπίστευται· ἔχειν δὲ παρεπομένην B αὐτῷ οὐσίαν ἄλλην, ἣν ἀγεννησίαν προσαγορεύουσιν, ἑτέραν τι οὖσαν, παρὰ τὸν οὗ ἐστιν ἐπακολούθημα, καθώς φησιν ὁ διδάσκαλος· ἢ εἰ οὕτω ταῦτα κελεύει νοεῖν, συγγνώτω τῆς ἰδιωτείας ἡμῖν, μὴ δυναμένοις τῇ λεπτότητι ταύτῃ τῶν θεωρημάτων ἐφίστασθαι.

ΕΙ δὲ ἀποβάλλει τοῦτον τὸν λόγον καὶ οὔ φησι διπλῆν οὐσίαν περὶ τὸν Θεὸν λέγειν, τὴν μὲν ἐκ τῆς θεότητος, τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀγεννησίας γνωριζομένην, ἑαυτῷ συμβουλευσάτω· ὁ μήτε προπετὴς, καὶ ἀπόνηρος, μὴ πολὺ νέμειν ταῖς λοιδορίαις, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας C ἀγῶσιν· ἀλλὰ διασαφεῖν τοῖς ἀπαιδεύτοις ἡμῖν· πῶς τὸ ἐπακολουθοῦν, καὶ τὸ προηγούμενον οὐκ ἄλλο τι καὶ ἄλλο ἐστὶν, ἀλλ' ἓν ἀμφότερα γίνεται· καὶ γὰρ ἐν οἷς ὑπερμάχεται νῦν τοῦ λόγου, μένει παραπλησίως τὸ ἄτοπον, καὶ οὐδὲν, καθὼς αὐτός φησιν, ἡ τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων προσθήκη ῥημάτων διορθοῦται τὸ τῶν εἰρημένων ἀσύμφωνον. τίνα γὰρ ἐν τούτοις ἐστὶν εὑρεῖν διδασκαλίαν, οὔπω καὶ νῦν ἰδεῖν ἠδυνήθην. εἰρήσεται δὲ αὐτὰ τὰ γεγραμμένα παρ' αὐτοῦ ἐπὶ λέξεως. εἴπομεν, φησι, μᾶλλον δὲ αὐτὸ ἐστιν D ἀγέννητον, οὐκ εἰς τὸ εἶναι συναιροῦντες, τὸ δεδειχθὲν ἀκολουθεῖν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀκολουθεῖ τῇ προσηγορίᾳ. τὸ δὲ ἐστὶ, τῇ οὐσίᾳ συναρμόζοντες· ὧν συντεθέντων, γένοιτο ἂν πᾶς ὁ λόγος τοιοῦτος· ὅτι ἀκολουθεῖ τὸ ἀγέννητον ὄνομα· ἐπειδὴ αὐτὸ ἐστιν ἀγέννητος. τίνα τοίνυν ἑρμηνέα τῶν εἰρημένων παραστησόμεθα. οὐκ εἰς τὸ εἶναι, φησι, συναιροῦντες τὸ δεδειχθὲν ἀκολουθεῖν. ἀλλὰ τὸ μὲν συναιροῦντες, ἴσως ἄν τινες τῶν αἰνιγματιστῶν, εἴποιεν ἀντὶ τοῦ συνάπτοντες, αὐτῷ νενοῆσθαι. τῶν δὲ λοιπῶν πῶς ἄν τις ἐπιγνοίη τὸ συνετὸν,

καὶ ἀκόλουθον. Τὸ φανέν, φησιν, ἐκ τῆς ἀκολουθίας· οὐ πρὸς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προσηγορίαν οἰκείως ἔχει. Ἡ δὲ προσηγορία, ὦ σοφώτατε, τί; πότερον ἀπάδει τῆς οὐσίας, ἢ σύνδρομός ἐστι, κατὰ τὴν ἔννοιαν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνοικείως ἔχει, πρὸς τὴν οὐσίαν τὸ ὄνομα, πῶς ὑπὸ τῆς τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίας ἡ οὐσία χαρακτηρίζεται. εἰ δὲ προσφυῶς, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζεις ὑπὸ τῆς ἀγεννησίας ἡ οὐσία περιλαμβάνεται, πῶς ἐνταῦθα καταμερίζεται· καὶ τὸ μὲν ὄνομα τῆς οὐσίας ἑτέρῳ ἀκολουθεῖ, αὐτὴ δὲ πάλιν ἡ οὐσία ἑτέρῳ. τίς δὲ ἡ σύνθεσις τοῦ τοιούτου λόγου. ἀκολουθεῖ, φησι, τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον ὄνομα. ἐπείπερ αὐτός ἐστιν ἀγέννητος, ἄλλο τι ὄντι τῷ Θεῷ παρὰ τὸ ἀγέννητον ἀκολουθεῖν τοῦτο λέγει τὸ ὄνομα; καὶ πῶς τὴν θεότητα ἐν τῇ ἀγεννησίᾳ ὁρίζεται, ἀλλ' ἀγεννήτως ὄντι τῷ Θεῷ ἕπεσθαι, πάλιν φησι τὸ ἀγέννητον; καὶ τίς ἡμῖν τῶν αἰνιγμάτων τούτων διαλύσει τὸν γρῖφον. ἀγέννητον, προηγούμενον, καὶ ἀγέννητον ἑπόμενον, καὶ προσηγορίαν οὐσίας. νῦν μὲν προσφυῶς ἐφηρμοσμένην. πάλιν δὲ ὡς ἀλλοτρίαν περιεπομένην. τίς δὲ αὐτῷ, καὶ ἡ τοσαύτη περὶ τὸ τῆς ἀγεννησίας ὄνομα πτόησις· ὥστε ἐκείνῳ πᾶσαν ἀνατιθέναι τὴν τῆς θεότητος φύσιν· καὶ εἰ μὲν οὕτως ὀνομασθείη, μηδὲν τῆς εὐσεβείας ἐνδεῖν· Εἰ δὲ μή, τὸν πάντα τῆς πίστεως κινδυνεύεσθαι λόγον. καὶ εἰ μὴ περιττόν τις, καὶ περιέλκον οἰήσεται τὸ περὶ τούτων βραχέα διαλαβεῖν, οὑτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμεθα.

Τὸ ἀΐδιον τῆς θείας ζωῆς, ὡς ἄν τις ὅρῳ τινὶ περιλαβὼν ὑπογράψειε, τοιοῦτόν ἐστιν· ἀεὶ μὲν ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται· τοῦ δὲ ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ ποτὲ μὴ ἔσεσθαι τὸν λόγον οὐκ ἐπιδέχεται. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κυκλοτεροῦς σχήματος, οἱ τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦντες, ἐξ ἴσης ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὸ διάστημα τῆς γραμμῆς πρὸς ἑαυτὴν ἑλιχθείσης, ἀόριστον εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ σχήματος λέγουσι· μήτε εἰς τέλος ὁμολογούμενον, μήτε εἰς ἀρχὴν φανερὰν τῆς γραμμῆς διαπαυομένης. ἀλλ' ἐκ τῶν ἴσων διαστημάτων περιαχθὲν ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς ἑαυτὴν ἡνωμένης. ἐκφυγεῖν τὸ ἀρχήν τινα, καὶ τελευτὴν ἐπιδείξασθαι· οὕτω καὶ μηδεὶς συκοφαντείτω τὸν λόγον ὡς περιγεγραμμένῳ σχήματι τὸ ἀόριστον

A & connexionem aſſequatur? Quod ortum eſt ex ſequela, non ad eſſentiam, ſed ad appellationem, cognationem & habitudinem haber. Quid verò, ô ſapiétiſſime, appellatio? Num diſſonat ab eſſentia, an ei ſecũdum notionem conſonat? Si enim appellatio cum eſſentia nullam prorſus cõmunionem haberet, quomodo ab ingeniti appellatione eſſentia proprio ſuo charactere inſignitetur? Si igitur, prout ipſe vocas, cognatè, & naturaliter eſſentia ab innaſcibilitate continetur, quo pacto hic ſeiungitur? *Nomen eſſentiæ ſeu ſubſtantiæ*, inquit, *ad aliud ſequitur*: & rurſus, *ipſa eſ-* B *ſentia ad aliud.* Quæ verò totius huius orationis ſtructura eſt? Sequitur, inquit, Deum, ingenitum nomen, quandoquidem eſt ipſe ingenitus. Deum, qui aliud quiddam eſt, quàm ingenitum, ſubſequi ait hoc nomen. Quomodo diuinitatem innaſcibilitate definit? At iterum oggerit, Deum, qui ingenitè eſt, ſubſequi Ingenitum. Quis nobis recõditorum huiuſmodi dogmatum nodos diſſoluet? Ecce tibi *ingenitum antecedens*, &, *ingenitum ſubſequens*: & appellationem ſubſtantiæ, nunc quidem naturaliter competentem, nunc ceu a- C lienæ ſortis ſubſequẽtem. Quis hic tantus eſt erga *innaſcibilitatis* nomen pauor & obſtupefactio, vt illi totam diuinitatis naturam adſcribat, dictitando, ſi hoc nomine Deus afficiatur, omnia pietatis iura integra fore; Si minus, totam fidei ſummam in periculum vocari. At niſi quis arbitretur ſuperuacaneum prorſus & infructuoſum fore, de his breuiter diſſerere; Sic diſputationem inſtitueremus.

Æternitas diuinæ vitæ, ſi eam velut definitione quadam deſcribere velis, eiuſmodi eſt, ſemper eſt, nec admittit aliquando non fuiſſe, & aliquando non D futurum. Sed quemadmodum qui ex circulari figura planum dimetiuntur, æqualiter à centro ad diſtantiam lineæ in ſe conuolutæ, indefinitum principium figuræ eſſe aiunt, linea neque in apertum finem deſinente: neque etiam à manifeſto initio progrediente, ſed vndequaque pari ſpatio à centro ſibimetipſi copulata, & principio & fine carere videtur: procul abſit calumniator, quòd circumſcriptæ & definitæ figuræ, circumſcriptam na-

turam comparauerim: non enim ad circuli circumſcriptionem, ſed ad ſimilitudinem eius vitæ ſeu naturæ, quæ vndequaque incomprehenſibilis eſt intuiti, affirmamus hanc æternitatis notionē eſſe. A præſenti enim momento, velut à centro & ſigno quodam, mentem ad infinitatem vitę illius extendentes & circumagentes, æqualiter & ſimiliter ab immenſitate illa in circulo circumrotamur: continuamque & indiuulſam, ipſam ad ſeipſam diuinā vitam vndequaque complectimur, omnis finis partiſque expertem. Hoc de æternitate Dei docemus, quod à Propheta cognouimus: *Deum eſſe regem ante ſecula, qui regit ab æterno in æternum, & vltra*: ea propter, Superiorē omni principio, & vlteriorē omni fine ſtatuimus. Hanc exiſtimationem, qua velut vniuerſorū Deo cōſentanea de diuina maieſtate imbuti ſumꝰ, duobus nominib. efferre ſolemus, *Ingenito*, & *interminato*, quorū illo infinitatē & immēſitatem, hoc perpetuitatē diuinæ vitæ declaramus: Si enim alterū duntaxat ex duob. prædictis vocabulis ad rem hanc explicandā aſſumatur, alterū reticeatur, ſignificatū in eo, quod relinquitur, mancū & mutilū erit: non enim fieri poteſt, vt vnum horū ex his ſignificationem, quæ in alterutro eſt, rectè repræſentet: Nam qui interminatū nominat, is ſolum termino carere indicat, at de principio nihil interim aſſeruit. Et qui principii expertem appellat, is id, quod ſignificatur, ſupra omne principiū eſſe oſtendit, at finis rationē relinquit ambiguā. Cū igitur hæc vocabula vt dixi, æqualiter æternitatē vitæ diuinæ exhibeant, tempus eſt, vt diſquiramus, quomodo iſti æternitatis ſignificato quaſi diſſecto, dicant, notionē illā, quæ omne principiū remouet (quam ſubſtantiam eſſe aiunt) in æternitate non ſpectari, & termino carere, in iis, quæ extra eſſentiam ſunt, computari debere. Neſcio quam notionē & ſpeculationem ſecuti tradant, principii expertē eſſe: eſſe ſubſtantiā, at finis negationem, quaſi extra ſubſtantiam ablegandam eſſe, oportebat enim, cum duo iſta in eodem conſiderentur, aut vtrumq; in ſubſtātiæ claſſem recipere, vel ſi vnum abiiciendum cenſuerunt, abiicere ſimul & alterum.

Pſal. 73.

φύσιν προσεικάζοντων· οὐ γὰρ πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ κύκλου βλέποντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅμοιον τοῦ πανταχόθεν ἀλήπτου τῆς ζωῆς ἀφορῶντες, φαμὲν τοῦ ἀϊδίου τὴν ἔννοιαν ταύτην εἶναι. ἀπὸ γὰρ τοῦ νῦν ἐνεστῶτος, ὥσπερ ἀπὸ κέντρου, καὶ σημείου τινὸς πανταχόθεν τὴν διάνοιαν πρὸς τὸ ἄπειρον τῆς ζωῆς, ἐπεκτείνοντές τε, καὶ περιάγοντες, ἴσως καὶ ὁμοίως ὑπὸ τῆς ἀκαταληψίας ἐν κύκλῳ περιελκόμεθα, συνεχῆ, καὶ ἀδιάστατον αὐτὴν, πρὸς ἑαυτὴν τὴν θείαν ζωὴν ἀπανταχόθεν καταλαμβάνοντες· καὶ οὐδὲν πέρας, καὶ οὐδὲν μέρος ἐπιγνῶναι δυνάμενοι. τοῦτο λέγομεν περὶ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ, ὃ παρὰ τῆς προφητείας ἠκούσαμεν. ὅτι Θεὸς, καὶ βασιλεὺς πρὸ αἰῶνος· καὶ βασιλεύει τὸν αἰῶνα, καὶ ἐπ' αἰῶνα, καὶ ἔτι. καὶ διὰ τοῦτο ἀνώτερον μὲν πάσης ἀρχῆς, περαιτέρω δὲ παντὸς τέλους εἶναι διοριζόμεθα. ταύτην οὖν τὴν ἔννοιαν, ὡς πρέπουσαν Θεῷ τῶν ὅλων περὶ αὐτὸν ἔχοντες, δύο προσηγορίαις τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλομεν, τῷ ἀγεννήτῳ, καὶ τῷ ἀτελευτήτῳ τὸ ἄπειρον· καὶ διηνεκὲς, καὶ ἀΐδιον τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ παριστῶντες. εἰ γὰρ τὸ ἕτερον τούτων μόνον εἰς τὴν διάνοιαν ταύτην παραληφθείη· σιωπηθείη δὲ τὸ λειπόμενον, χωλεύσει πάντως τὸ σημαινόμενον ἐν τῷ λείποντι. οὔτε γάρ ἐστι δυνατὸν ἑνός τινος τούτων τὴν ἐν ἑκατέρῳ σημασίαν ὑγιῶς παραστῆσαι· ὁ γὰρ ἀτελεύτητον εἰπὼν, τὴν πρὸς τὸ τέλος μόνον ἀλλοτρίωσιν ἔδειξεν· οὐ μήν τι καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς διελέχθη· καὶ ὁ τὸν ἄναρχον ὀνομάσας, τὸ μὲν ὑπὲρ ἀρχὴν εἶναι τὸ σημαινόμενον ἔδειξε. τὸν δὲ περὶ τοῦ τέλους λόγον, ἀφῆκεν ἀμφίβολον.

Τούτων οὖν, ὡς ἔφην, τῶν ὀνομάτων, ἐπίσης τὸ ἀΐδιον τῆς θείας ζωῆς παριστώντων, καιρὸς ἂν εἴη κατεξετάσαι, πῶς οὗτοι διατέμνοντες τοῦ ἀϊδίου τὸ σημαινόμενον. τὸ μὲν τῆς ἀρχῆς ἀναιρετικὸν νόημα, οὐσίαν εἶναί φασι· οὐ περὶ τὸ ἀΐδιον θεωρεῖσθαι· τὸ δὲ τοῦ τέλους ἀνεπίδεκτον, ἐν τοῖς ἔξω τοῖς τῆς οὐσίας λογίζονται· οὐκ οἶδα τίνι διανοίᾳ τὸ τοιοῦτον ἀποκληρώσαντες. ὥστε τὸ μὲν ἀρχὴν μὴ ἔχειν ἐν οὐσίᾳ τίθεσθαι· τὸ δὲ τέλος μὴ ἔχειν, ὡς ἐκτὸς τῆς οὐσίας ἀποποιεῖσθαι. ἐχρῆν γὰρ ἐπειδὴ τὰ δύο περὶ αὐτὸ θεωρεῖται, ἢ ἀμφότερα εἰς τὸν τῆς οὐσίας παραδέξασθαι λόγον· εἰ δὲ τὸ ἓν ἀπόβλητον ἔκρινον, συναποβάλλειν τούτῳ καὶ τὸ λειπόμενον.

A Si verò illis omninò lubet, diuiſa æternitatis notione, alterum quidem ſubſtantiæ diuinæ naturæ deputare, alterum iis, quæ non exiſtunt, accenſere; (quandoquidem abiectis & vilibus cogitationibus hæc diiudicare nitūtur, nequaquam idonei, qui ſe ad ſublimia de Deo ſenſa attollāt; in altum non ſubuolantes, more videlicet auium, quibus pennæ defluxerunt.) Suaſerim ego illis, vt doctrinam ſuam inuertant, & *interminatum* in ſubſtantia numerent, nec multum curent, an interminatum principio careat: futuroque potius, & quod ſpe apprehenditur, quàm præterito, iamq; euanido, priores partes deferant. Hæc B dixerim propter eos, qui puſillo & anguſto ſunt pectore, ſponte oratione ad inſipientium captum & ſenſum demiſſa. Itaque cum viuens præteriti nullam rationem ducat, omnémq; induſtriam ad id, quod futurum eſt & exſpectatur, conferat, præclarius vtique erit, interminabilem eſſe, quàm principio carere: quia quod immortale eſt, fertur ad futurum, & ad id, quod expectatur. Itaque aut Deo digna & ſublimia de diuina natura ſenſa concipiant, aut ſi humano modo hæc talia æſtimare velint, præ- C terito præferant futurum, eoque diuinam eſſentiam circumſcribant: quandoquidem quidquid temporis præteriit, ipſo tranſitu euaneſcit: at verò illud, quod exſpectatur, ipſa ſpe ſubſiſtit.

Cæterum hæc tanquam ridicula & puerilia pueris in foro ſeſſitantibus & luſitantibus conuenientia, profero: neque enim euenire poteſt, quo minus in luſum reſoluatur, quiſquis propius ſectæ huius vilitatem, & ad humilia abiectionem introſpexerit. Illud addere non abs re fore viſum eſt, cum æternitatis notio vtriſque ex ſupradictis conficiatur, ex nega- D tione ſcilicet principii & finis; ſi eſſentiam Dei vno circumſcribant, ſemiperfecta erit eſſentiæ ratio, quippe in ſola principii negatione conſiſtens, excluſo ab eſſentia interminato. Si autem ambobus coniunctis eſſentiæ rationem ex vtroque conflent, rurſus diſpiciamus, quænam abſurditas hanc aſſertionem conſequatur: videbimus enim illos, non iam ſolum cum ingenito filio,

Εἰ δὲ πάντως ἀρέσκει διελόντας τοῦ ἀϊδίου τὴν ἔννοιαν· τὸ μὲν τι εἰς οὐσίαν τῆς θείας φύσεως καταθέσθαι, τὸ δὲ ἐν τοῖς μὴ οὖσι συλλογίζεσθαι, ἐπειδὴ ταπεινοῖς λογισμοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν ἐθέλουσι· πρὸς δὲ ὕψος τῶν περὶ Θεοῦ νοημάτων, ὥσπερ τὰ περιερρυηκότα τῶν ὀρνέων οὐκ αἰωρούμενοι, συμβουλεύσαιμι αὖ αὐτοῖς ἔγωγε μεταβαλεῖν πρὸς τὸ ἐναντίον τὰ δόγματα· ὡς τὸ μὲν ἀτελεύτητον ἐν οὐσίᾳ λογίζεσθαι, προτιμᾶν δὲ μᾶλλον τοῦ ἀτελευτήτου τὸ ἄναρχον, τὸ μέλλοντι, καὶ τὸ κατ' ἐλπίδας πλέον, ἢ τῷ παρῳχηκότι καὶ ἐξώλει τὰ πρεσβεῖα περιστέμοντας· ἐπεὶ γὰρ, λέγω δὲ ταῦτα διὰ τοὺς μικροὺς τὰ ψυχάρια, ἑκουσίως τῇ τῶν νηπίων ὑπολήψει συγκαταβάς τὸν λόγον. ἐπεὶ τοίνυν τὸ παρελθὸν τῆς ζωῆς αὐτῷ οὐδενός ἐστι τῷ ζῶντι· πᾶσα δὲ ἡ σπουδὴ τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ μέλλον, καὶ προσδοκώμενον γίνεται, τιμιώτερον ἂν εἴη τοῦ ἀνάρχου τὸ ἀτελεύτητον· ὅτι πρὸς τὸ μέλλον, καὶ προσδοκώμενον τὸ ἀθάνατον φέρεται. ὥστε ἢ θεοπρεπῆ, καὶ ὑψηλὰ περὶ τῆς θείας φύσεως ἔστω νοήματα, ἢ εἴπερ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς κρίνουσι τὰ τοιαῦτα, τὸ μέλλον ἔστω τοῦ παρῳχηκότος αὐτοῖς τιμιώτερον· καὶ τούτῳ τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν περιγραφέτωσαν. ἐπεὶ τὸ μὲν τὸ παρελθὸν ἤδη τοῦ χρόνου τῇ παρόδῳ συναφανίζεται· τὸ δὲ προσδοκώμενον διὰ τῆς ἐλπίδος τὴν ὑπόστασιν ἔχει.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς παιδίοις τοῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ καθημένοις καὶ παίζουσι ὅμοια, καὶ παιδαριώδη προφέρω· οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ χαμαιρριφές τε, καὶ γήϊνον τῆς αἱρέσεως δογμάτων ἐπισκεπτόμενον, μὴ οὐχὶ πάντως εἰς μειρακιώδη τινὰ παιδιὰν ἀποφέρεσθαι· ἐκεῖνο δὲ προσθεῖναι τῷ λόγῳ καλῶς ἔχειν φημί· ὅτι τῆς τοῦ ἀϊδίου σημασίας δι' ἀμφοτέρων, κατὰ τὸν ῥηθέντα λόγον συμπληρουμένης, ἔκ τε τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐκ τῆς τοῦ τέλους ἀλλοτριώσεως· εἰ μὲν ἐν τῷ ἑνὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ περιγράφοιεν, ἡμιτελὴς αὐτοῖς, καὶ ἡμίτομος ὁ τῆς οὐσίας λόγος ἀναφανήσεται, ἐν μόνῳ τῷ ἀνάρχῳ νοούμενος· τὸ δὲ ἀτελεύτητον ἐν ἑαυτῷ κατ' οὐσίαν μὴ κεκτημένος. εἰ δὲ ἀμφότερα συνθέντες τὸν τῆς οὐσίας λόγον δι' ἑκατέρων συναπαρτίσουσι πάλιν σκοπήσωμεν τὴν συναναδεχομένην ἀτοπίαν τῷ λόγῳ. εὑρεθήσονται γὰρ αὐτοῖς οὐκέτι πρὸς τὸν μονογενῆ μόνον

ſed etiã ſecum pugnare, quod planum A apertumque eſt, neque multa probatione egens. Nam ratio principii & finis ſibi mutuò opponuntur, & diuerſum eſt vtriuſq; ſignificatum, quemadmodum etiam in aliis, quæ per diametrum ſibi repugnant, inter quæ medium nullum intercedit. Is enim à quo principii definitio exigitur, non vtique finis definitionem aſſignabit, ſed cõtrariam omninò rationem principio competentem, & fini oppoſitam proferet. Igitur & quę cuilibet horũ oppoſita ſunt, pro modo oppoſitionis à ſe inuicem diſtabunt: Et aliud erit principii expertem eſſe, oppoſitum illi, quod principio ſubiacet: aliud B verò interminatum, quod negationem finis ſignificat. Si igitur duo iſta, principii, inquam, expertem eſſe, & termino carere, eſſentiæ diuinæ adſcribant, Deum ex duobus repugnantibus & ſibi diſſonis rebus coagmentabunt: nam finis & principii repugnãtiam ipſa notio vtrique horum inſita per ſe manifeſtat: quæ enim oppoſitis oppoſita ſunt, etiam inter ſe oppoſita ſunt. Verum eſt autem illud: omnia, quæ ſecundum naturam ſibi mutuò aduerſantibus aduerſantur, ea etiam ſibi mutuò aduerſari, vt exemplorũ inſpectione liquet. Igni aqua aduerſatur. Igitur etiã facultates, quibus C ſe inuicem interimunt, contrariæ inter ſe erunt: nam ſi ignem extinguit humor, aquam autem è medio tollit ſiccitas, repugnantiam aquæ cum igne, inſitæ itidem qualitates in ſeipſis retinent, vt neceſſe ſit conſiteri ſiccitati humiditatem aduerſari. Ita ergo cum principium & finis opponantur, oportet, vt & nomina ſecundũ ſenſum ſibi aduerſentur, principii, inquam, & finis negatio. Si igitur alterum horum duntaxat eſſentiam demonſtrare contendunt, reſumam enim, quod antea dictum eſt, dimidiatũ quoddam eſſe Deo attribuunt, ſola principii negatione, eſſentiam eius circumſcribentes, D ad finis autem negationem nequaquam extendentes: ſi verò vtrumque ad rationem diuinæ eſſentiæ referant, nihil aliud efficient, quàm vt eam ex repugnantibus modo ſupra expoſito coalitam, & ob repugnantiam, quæ

ον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀλλοτρίως ἔχον. σαφὴς δὲ ὁ λόγος, καὶ οὐδὲ πολλῆς τῆς ἐπισκέψεως δεόμενος. ὁ γὰρ τῆς ἀρχῆς, καὶ ὁ τοῦ τέλους λόγος, ἐναντίως ἑκάτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἔχει· καὶ διάφορον ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ σημαινόμενον· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῶν κατὰ διάμετρον ἀλλήλοις ἀντικειμένων· ὧν οὐδέν ἐστι μέσον. ὁ γὰρ ἐρωτηθεὶς τὸν περὶ τῆς ἀρχῆς λόγον, οὐ τὸν αὐτὸν ἀποδώσει τῷ περὶ τοῦ τέλους ὅρῳ. ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἐκείνῳ προσάξει τὸν ὡρισμένον τῆς ἀρχῆς λόγον. οὐκοῦν καὶ τὰ ἑκατέρῳ τούτων ἀντικείμενα, κατὰ τὸ ἴσον μέρος τῆς ἀντιθέσεως, καὶ ἀπ' ἀλλήλων διενεχθήσεται· καὶ ἄλλο τι ὁμολογηθήσεται εἶναι τὸ ἄναρχον, ὅπερ ἀντίκειται τῷ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἠγμένῳ. ἄλλο δέ τι τὸ ἀτελεύτητον, ὅπερ ἀναιρετικὸν τοῦ τέλους ἐστίν. εἰ οὖν ταῦτα τὰ δύο εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ φέροντες ἀναθήσουσι. τὸ ἀτελεύτητόν φημι, καὶ τὸ ἄναρχον. δύο τινῶν ἐναντίων, καὶ ἀσυμφώνων συνδρομὴν τὸν Θεὸν ἑαυτῶν ἀποδείξουσι. τὴν γὰρ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐναντίωσιν, ἡ ἑκατέρῳ τούτων ἀντικειμένη διάνοια, καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται. τὰ γὰρ τοῖς ἀντικειμένοις ἐναντία, καὶ ἀλλήλοις ἐναντία πάντως ἐστίν. ἀληθὴς δὲ ὁ λόγος, ὅτι πάντα, ὅσα τοῖς ἐναντίως ἔχουσι κατὰ τὴν φύσιν ἀντικαθίσταται. ταῦτα καὶ πρὸς ἄλληλα τὸ ἐναντίον ἔχει· ὡς ἐπὶ τοῦ ὑποδείγματος ἐστὶν ἰδεῖν. τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ ἀντίστηκεν. οὐκοῦν καὶ αἱ ἀναιρετικαὶ τούτων δυνάμεις, ἀλλήλαις ἐναντιώσονται. εἰ γὰρ σβεστικὴ τοῦ πυρός ἐστιν ἡ ὑγρότης· ἀναιρετικὴ δὲ τοῦ ὕδατός ἐστιν ἡ ξηρότης, τὴν τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ πῦρ ἐναντίωσιν, καὶ αἱ ἀντικείμεναι τούτοις ποιότητες. καὶ ἐφ' ἑαυτῶν* διεσώσαντο, ὡς ἐναντίως ἔχειν ὁμολογεῖσθαι τῷ ξηρῷ τὴν ὑγρότητα. οὕτως οὖν καὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ τέλους ὑπεναντίως διακειμένων, τὰ ἀντικείμενα τούτοις ὀνόματα καὶ ἀλλήλοις μάχεσθαι κατὰ τὴν ἔννοιαν, τὸ ἄναρχον λέγω, καὶ τὸ ἀτελεύτητον. εἰ τοίνυν τὸ ἕτερον τούτων μόνον τῆς οὐσίας ἐνδεικτικὸν εἶναι ἐρίζονται. πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἐπαναλήψομαι λόγον, ὅτι ἡμισείας προσμαρτυρήσουσιν, οὕτω τῷ Θεῷ, τὸ εἶναι, ἐν μόνῳ τὸ ἄναρχον περιγράφεσθαι λέγοντες αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. πρὸς δὲ τὸ ἀτελεύτητον, οὐκέτι ἐκτείνοντες. εἰ δὲ ἀμφότερα εἰς τὸν τῆς οὐσίας λόγον φέροντες καταθήσουσιν οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐξ ἐναντίων αὐτὴν συγκεῖσθαι ἀποφαίνονται κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, τῇ

καὶ τὸ τέλος, πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐναντιώσει τῷ A ἀτελευτήτῳ, τῷ ἀνάρχῳ κατ' οὐσίαν διαφερομένων. καὶ οὕτως εὑρίσκεται αὐτοῖς ὁ Θεὸς ποικίλον τι χρῆμα, καὶ σύνθετον ἐξ ἀντικειμένων τινῶν συγκεκροτημένος.

Ἀλλ' οὔτε ἔστι, οὔτε μὴ γένηται δόγμα τοιοῦτον ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ· ὥστε τὸ ἁπλοῦν, καὶ ἀσύνθετον μὴ μόνον πολυειδῆ, καὶ ποικίλον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐναντίων συγκείμενον ἀποφαίνεσθαι. ἡ γὰρ ἁπλότης τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων, τὸν Θεὸν ὅπερ ἐστὶν ὑποτίθεσθαι· οὔτε ὀνόματι, οὔτε διανοήματι, οὔτε τινι ἄλλῃ καταληπτικῇ ἐπινοίᾳ περιληφθῆναι δυνάμενον. οὐ μόνον ἀνθρωπίνης, ἀλ- B λὰ καὶ ἀγγελικῆς, καὶ πάσης ὑπερκοσμίου καταλήψεως ὑψηλότερον μένοντα, ἄφραστόν τε, καὶ ἀνεκφώνητον, καὶ πάσης τῆς διὰ λόγων σημασίας ἀνώτερον, ἓν ὄνομα γνωστικὸν τῆς ἰδίας ἔχοντα φύσεως. τὸ μόνον αὐτὸν ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα· ὃ δὴ καὶ τῷ μονογενεῖ κεχάρισται, διὰ τὸ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι, τῆς δὲ ἀϊδιότητος αὐτοῦ· οὐχὶ τῆς οὐσίας ἐνδεικτικὰς εἶναι τὰς φωνὰς ταύτας ὁμολογεῖ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος· τήν τε ἀγέννητόν φημι, καὶ τὴν ἀτελεύτητον. ὡς τῆς μὲν ἀγεννήτου, τὸ μηδεμίαν αὐτοῦ ὑπερκεῖσθαι ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν ἐνδεικνυμένης· τῆς δὲ C ἀτελευτήτου τὸ εἰς μηδὲν πέρας στήσεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν σημαινούσης. σὺ γάρ φησιν ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι, διὰ μὲν τοῦ εἶναι· τὸ μὴ ἐξ αἰτίας τινὸς ὑποστῆναι σημαίνων. διὰ δὲ τοῦ ἐφεξῆς τὸ ἄπαυστόν τι, καὶ ἀτελεύτητον μακαριότητα τῆς ζωῆς ἐνδεικνύμενος.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις καὶ τῶν εὐλαβεστέρων, ἐφιστὰς τοῖς περὶ τοῦ ἀϊδίου ἡμῖν ἐξητασμένοις· ὅτι χαλεπόν ἐστι τὸν περὶ τοῦ μονογενοῦς λόγον διὰ τῶν εἰρημένων παρελθεῖν ἀπροσκόπως. δύο γὰρ ἀπεμφαινόντων δογμάτων, ἑνὶ πάντως συνενεχθήσεται· ἢ γὰρ ἀγέννητον εἶναι, τὸν υἱὸν κατασκευά- D σομεν ὅπερ ἄτοπον, ἢ οὐδὲ τὸ ἀΐδιον αὐτῷ συγχωρήσομεν, ὅπερ ἴδιον τῶν βλασφημούντων ἐστίν. εἰ γὰρ τῷ ἀνάρχῳ, καὶ ἀτελευτήτῳ ἡ ἀϊδιότης γνωρίζεται, ἀνάγκη πᾶσα, ἢ ἀσεβεῖν μὴ ὁμολογοῦντας τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον, ἢ πρὸς τὴν τῆς ἀγεννησίας ὑπόληψιν ἐν ταῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπονοίαις φέρεσθαι. τί οὖν ἡμεῖς; εἰ μὲν τινα χρονικὴν ἔμφασιν ὑποτίθεται τῆς τοῦ μονογενοῦς

eſt inter principii & finis negationem, ipſo interminato & principii experte, ſecundum ſubſtantiam, diſciſſam eſſe, patefaciant. Quo fit vt Deus illorum ſit res quædam varia & ex pugnantibus rebus compoſita.

At neque eſt, neque exoriatur in Eccleſia Dei talis doctrina, vt dicamus, ſimplicem, & ab omni cõpoſitione immunem, non modo multiformem & varium, ſed etiam ex rebus pugnantibus conflatũ eſſe: nam diuinæ veritatis ſimplicitas Deum id, quod eſt, eſſe docet: eum ſcilicet, qui neque nomine, neque cogitatione, neq; alia ratione comprehendi valeat, non ſolum humana, ſed & Angelica, tota illa ſupra mundũ euecta facultate eminentiorem, ineffabilem, & inenarrabilem, & omni, quæ verbis perficitur ſignificatione, excelſiorem: qui vnum nomen, ſeu propriæ naturæ notam ac indiciũ habet, quod ipſe ſcilicet ſolus ſit ſuper omne nomẽ, quod etiam Philip. 2. Vnigenito conceſſum eſt, quia omnia quæ ſunt Patris ſunt etiam Filii. Has porrò voces *Ingenitum* & *interminatum* æternitatis, non autem eſſentiæ indices eſſe, vera & pia doctrina tradit: ita, vt ingenitum nullum ipſo anterius principium, nullamq; priorẽ cauſſam exſtare indicet: Interminatum verò, Regnum eius nullo fine clauſum iri oſtendat. *Tu* Pſal. 101. *enim*, inquit, *idem ipſe es, & anni tui non deficient*: per eſſe eum ex nullo principio prodire innuens, ſequentibus autem verbis, infinitam illam, & nullis limitibus circumſeptam, vitæ illius beatitudinem delineans.

At fortè obiiciat quis etiam ex religioſiorum cætu occaſione eorum, quæ de æternitate diſſeruimus: Difficile eſſe vnigeniti Filii honorem ſaluum & illibatum præſtare, ſi quæ dicta ſunt ſubſiſtant: cum enim duæ ſint dogmatum rationes, alteram illorum filio conuenire oportet, vel enim ipſum quoque filium ingenitum eſſe probabimus, & hoc eſt abſurdum, vel æternitatẽ ei adimemus, quod proprium eſt blaſphemantium: Si enim ex principii, & finis negatione æternitas cognoſcitur, planè ſequitur aut nos impietatis labem cõtrahere, vtpotè, qui Filii æternitatem non confiteamur, aut intelligentiam noſtram, quando de vnigenito cogitamus, ad innaſcibilitatẽ quoque deflectere. Quid igitur nos? ſi temporalem quandam intercapedinem

hypoſtaſi ſeu ſubſiſtentiæ Filii anteponeret, qui Patrem ſola principii ratione prius Filio concipit, iure cenſeri poſſet doctrina de Filii æternitate in periculū vocata: Nunc pari prorſus modo, aliquando non futurum eſſe, à Patre & Filio, quin & à Spiritu exulat, nam vbi nullū tempus, ibi etiam *aliquando* ſublatum eſt. Si autē Filius ſemper tanquam exiſtens concipitur, in ipſa Patris notione relucens, quę formido nos abſterreat, quo minus æternitatem Filio adſcribamus, qui neque principium dierum, neque finem vitæ habet? Quemadmodum enim ex lumine lumen, vita ex vita, ex bono bonus, ſapiens, iuſtus, potens, & cætera ad eundem modum, exque tali talis, ſic ex æterno planè æternus proceſſit.

Sed litigioſus quiſpiam noſtro quaſi ex ore diſputationē ſurripiens, oggeret, ex dictis ſuſpicionem oriri, quaſi etiam ingenitus ex ingenito fuerit. Verùm qui iſta obiicit, corde ſobrius ſit, & propriis vocibus inſiſtat: nam qui Filium ex Patre eſſe confitetur, iam eo ipſo ingeniti rationem à Filio remouit, neq; vlla cauſa ſuppetit, cur metuamus filium æternum, & tamen non ingenitum pronunciare: quia enim vita filii nullo temporis interuallo definitur, ſed & ante ſecula, & poſt condita ſecula immēſitas vitæ eius vndequaq; diffuſa eſt, propriè æterni appellatione afficitur; quia verò Filius & eſt & nominatur, patriſque notionem iunctim in ſeipſo contemplandam offert, fieri nō poteſt, vt quis illum ingenitè exiſtere credat, eum inquam, qui ſemper cum Patre eſt, & vt etiam diuinus ille doctor noſter docuit, qui genitè Patris innaſcibilitati vnitur, idéque de ſancto Spiritu docemus in ſolo ordine differentia conſtituta. Quemadmodum enim Patri Filius coniungitur, & cum ex illo originem ducat, hypoſtaſi tamen poſterior non eſt, ſic etiam Spiritus ſanctus ad Filium ſe habet, nam in ſola principii ratione Filius prius, quàm Spiritus ſancti hypoſtaſis concipitur: Temporales autem dimenſiones in illa omnę ſeculum antegreſſa vita non inueniuntur: ita vt excepta principii ratione ſanctiſſima Trinitas in omnibus probè ſibi conſonet, quam decet gloria & imperium.

A ὑποστάσεως· ὁ τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ μόνῳ τῷ αἰτίας λόγῳ προθεωρῶν, εἰκότως ἂν ὁ τῆς ἀϊδιότητος ἡμῖν περὶ τοῦ υἱοῦ, υἱοῦ λόγος ἐκινδυνεύετο. νυνὶ δὲ, τὸ ποτὲ μὴ ἔσται ἐπὶ τῆς προαιωνίου φύσεως ἴσως, καὶ ὁμοίως, ἐπί τε τῆς τοῦ πατρὸς ζωῆς, καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς. ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁμολογίας οὐ δέχεται. ἔνθα γὰρ χρόνος οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ποτὲ συναιρήρηται. εἰ δὲ ἀεὶ ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται ὁ υἱὸς τῇ περὶ τοῦ πατρὸς ἐννοίᾳ συναναφαινόμενος, τίς ὁ φόβος προσμαρτυρεῖν τῷ μονογενεῖ τὸ ἀΐδιον, τῷ μήτε ἀρ-
B χὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς ἔχοντι τέλος. ὡς γὰρ ἐκ φωτὸς φῶς, καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς, καὶ ἐξ ἀγαθοῦ ἀγαθὸς, σοφός τε, καὶ δίκαιος, καὶ δυνατὸς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως, ἐκ τοιούτου τοιοῦτος, οὕτω καὶ ἐξ ἀϊδίου πάντως ἀΐδιος.

Ἀλλ᾽ ὑφαρπάζει τὸν λόγον ὁ ἀντιλογικός τε, καὶ φίλερις, ὡς τῆς ἀκολουθίας ταύτης, καὶ ἐξ ἀγεννήτου ἀγέννητον ὑπόνοιαν ποιούσης. ἀλλὰ νηφάτω τῇ καρδίᾳ, καὶ ταῖς ἰδίαις ἐπιστήτω φωναῖς ὁ μαχόμενος· ὅτι τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμολογῶν, τὴν τοῦ ἀγεννήτου ὑπόνοιαν ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς ἀπε-
C πέμψατο· καὶ οὐδεὶς ἔπεστι φόβος, καὶ ἀΐδιον αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀγέννητον λέγειν. ὅτι μὲν γὰρ οὐ διαστήματι χρονικῷ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι περιορίζεται· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μετὰ τούτους τὸ ἄπειρον αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἁπανταχόθεν ἐκκέχυται κυρίως τῇ τοῦ ἀϊδίου προσηγορίᾳ κατονομάζεται. ὅτι δὲ πάλιν υἱὸς ὢν, καὶ λεγόμενος συνημμένως τὴν τοῦ πατρὸς ἔννοιαν ἑαυτῷ συνθεωρεῖσθαι δίδωσι, τὸ ἀγεννήτως εἶναι δοκεῖν διὰ τούτου ἐκπέφευγεν, ἀεὶ συνὼν τῷ ἀεὶ ὄντι πατρὶ, καθὼς εἶπε, καὶ ἡ θεόπνευστος ἐκείνη τοῦ διδασκάλου ἡμῶν φω-
D νὴ, ὅτι γεννητῶς τῇ ἀγεννησίᾳ τοῦ πατρὸς συναπτόμενος. ὁ δὲ αὐτὸς ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγος ἐν μόνῃ τῇ τάξει τὴν διαφορὰν ἔχων. ὡς γὰρ συνάπτεται τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἔχων, οὐχ ὑστερίζει κατὰ τὴν ὕπαρξιν, οὕτω πάλιν καὶ τοῦ μονογενοῦς ἔχεται τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον. ἐπινοίᾳ μόνῃ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως· αἱ δὲ χρονικαὶ παρατάσεις ἐπὶ τῆς προαιωνίου ζωῆς, χώραν οὐκ ἔχουσιν. ὥστε τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ὑπεξῃρημένου, ἐν μηδενὶ τὴν ἁγίαν τριάδα πρὸς ἑαυτὴν ἀσυμφώνως ἔχειν· ἧ πρέπει ἡ δόξα.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ μετανοίας.

ΑΝΗΡ Φαρισαῖος, ὡς ἀρτίως ἠκούσαμεν τοῦ Λουκᾶ λέγοντος, προτρέπει τὸν κύριον εἰς ἑστίασιν καὶ ὑπώροφιον ἄγει, καὶ κοινὴν παρατίθεται τράπεζαν. ὁ δὲ οὔτε τὴν κλῆσιν ἀπαραιτεῖται, οὔτε φεύγει τὸν ἄνθρωπον· μήτε μαθητὴν ὄντα, μήτε πιστεύσαντα, τῷ γράμματι δὲ προσδεδεμένον τοῦ νόμου· καὶ οὐδέπω πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίξαντα· χαλεπῶς δὲ πρὸς τὰς ἐπαγγελίας ἀμβλυωποῦντα τῶν προφητῶν. Τί δήπου ἡμῖν τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἀνέγραψεν ὁ Λουκᾶς; πότερον, ἵνα τὴν γνῶσιν ἔχωμεν ὧν ὁ Ἰησοῦς κατειργάσατο πολιτευόμενος ἐν τῷ σώματι· καὶ γνῶσιν ἱστορίας ἐπωφελοῦς παραλάβωμεν· ἢ νοῦ τινος ἐπωφελοῦς καὶ παιδευτικοῦ γέμει τὰ γράμματα, τὸν ἡμέτερον βίον πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ ἀδιάστροφον κανονίζοντα; οὕτως δὲ ἔχειν ἔγωγε ἡγοῦμαι, καὶ ὑμᾶς προσήκει πείθεσθαι. πολλοὶ γάρ εἰσι τῶν ἑαυτοὺς δικαιούντων φίλαυτοι καὶ αὐτάρεσκοι ἐν ὑπολήψει διὰ κενοῦ φρονήματος ὀγκούμενοι, ἁμαρτωλοὺς καλοῦντες τοὺς ἐγγίζοντας, καὶ πρὶν ἐλθεῖν τὸ ἀληθινὸν κριτήριον, ἑαυτούς, ὡς ἄρνας ἀπὸ τῶν ἐρίφων, χωρίζοντες, καὶ πρὸς τὴν θύραν τῆς βασιλείας βλέποντες ὡς ἀναπεπταμένην αὐτοῖς· οὐ στέγης, οὐκ ἐδεσμάτων ἀξιοῦντες τοῖς πολλοῖς κοινωνεῖν· βδελυσσόμενοι δὲ πάντας τοὺς μὴ τὴν ἄκραν, ἀλλὰ τὴν μέσην ἐπὶ τοῦ βίου πορευομένους ὁδόν.

Ὁ τοίνυν Λουκᾶς ὁ πλέον τῶν ψυχῶν ἢ τῶν σωμάτων ἰατρός, ἔγραψε τὸ ἐν χερσὶ διήγημα· οὐ λόγον ἁπλῶς, ἀλλὰ φάρμακον τῶν νοσούντων αὐθάδειαν, αὐτὸν ἡμῶν τὸν Θεὸν καὶ σωτῆρα δεικνύς· τὸν ἀσυγκρίτως καθαρὸν καὶ μόνον δίκαιον, συγγνωμονικῶς λίαν τοῖς κατεγνωσμένοις

EIVSDEM AD EOS, QVI DVRIVS ET ACERBIVS alios iudicant, atque condemnant, quique conuerſione indigent, & pœnitentia, Oratio.

Petro Franciſco Zino interprete.

HOMO Phariſæus, vt ex Euangelio Lucæ iam accepimus, Dominum ad conuiuium inuitat, domumque ducit, & menſam communem apponit. Dominus autem inuitatus non grauatur accedere, nec inuitantem reſpuit, quamuis ille nec diſcipulus ſit, nec in ſe credat, ſed legis ſcripto deuinctus inhæreat, nec ad veritatis cognitionem oculos vnquam aperuerit, & in Prophetarum promiſſionibus grauiter hallucinetur. Cur autem nobis Lucas ſcripſit hoc caput? An ea nimirum de cauſa, vt ea cognoſcamus, quæ Chriſtus egit, dum in corpore verſaretur; & ex hiſtoriæ cognitione vtilitatem percipiamus, an quòd vtilitate documentóque referta hæc ſcripta nos àd vitam rectè conſtanterque inſtituendam erudiant? Sic ego quidem exiſtimo, vóſque idem ſentire par eſt. Plerique enim eorum, qui ſeipſi iudicant, ſibi aſſentantur, ſe diligunt, ſibi placent, inanique opinione tumidi atque inflati, eos, qui ad ſe accedunt, peccatores appellant, & antequam veri iudicii tempus veniat, ſe tanquam agnos ab hœdis ſeparant, cœlique fores ſibi apertas intuentes, nec domum cum reliqua multitudine, nec cibum dignantur habere communem, atque omnes, qui non per ſummam, ſed per mediam vitæ ſemitam incedunt, deteſtantur. Luc. 7.

Lucas igitur, animorum magis, quàm corporum medicus, præſentem hanc nobis nō tam narrationem, quàm planè appoſitā ægrotantibus faſtu medicinam exhibuit, oſtendens, ipſum Deū ſeruatorem noſtrum, qui ſine comparatione purus atque integer eſt, ſoluſque iuſtus, clementer admodum, benignéque cum perditis, atque damnatis verſari,

& cum iis, qui nondum puri mundique ſunt, viuere, non vt eorum maculas accipiat, ſed vt illis iuſtitiam ſuam impertiatur: inſtar huiuſce ſolis, quem cernimus, qui (licet enim ex re procreata procreatoris prouidentiam intelligere) non planas ſolum regiones illuſtrat, ſed illas etiam, quæ ſunt antris, cauerniſq; tortuoſæ. Deponamus igitur arrogantiam, ſi qui tales ſumus, qualis eſt is, qui hac oratione deſcriptus eſt: imitemurque Domini miſericordiã & humanitatem, humiles & afflictos ita complectentes, non vt cum illis iacentibus conſternamur, ſed vt eos potius excitemus, & tanquam egregii quidam vrinatores in aquis demerſos, ac moribundos ad vitalem hunc aërem extrahamus.

Quoniam autem pulcherrimũ, ſumméque nobis vtile ſignum proponunt, hæc Euangelii ſcripta, age illuc mentis aciem intendamus. Vehementer admiror, quo modo iſti, qui natura perturbationibus obnoxia, voluptatúmque ſtudioſa circumdati ſunt, quique tum dormiendi, tum edẽdi, & cæteris ventri neceſſariis vſibus quotidie patent, atque iiſdem cupiditatibus incitari ſe ſentiũt, quas nos, qui vna eadémq; cum illis natura præditi ſumus, experimur, iniquiores ſe, ac duriores in eos, qui peccant, iudices præbeant, ſibique pugnatores infirmi tam facilè indulgeãt, in alios autẽ arbitri eſſe velint inexorabiles, adeò vt Dei benignitatis ſpẽ auferant, vberemque miſericordiæ fontem obſtruant, vt ipſi putant, multáque auctoritate regni aditũ errantibus * patefaciant. *occludant.* Quod cum nihil aliud ſit, quàm animis curationẽ quærentibus deſperationem obiicere: cui enim curationis adempta ſpes eſt, is planè morbi ſeruus efficitur, tum ab omni alienũ eſt ſcripturarũ noſtrarũ promiſſione: in quibus, ſi diligenter explores, nihil tam graue reperitur, quod non & gratia condonet, & miſericordia curet, atque expiet. Quis autẽ adeò ſurdus, qui verba Iob non exaudiuerit, clara voce ſic omnes alloquẽtis? Nemo mundus à ſorde, ne infans quidem, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram? Quanquam quis eſt tam frugi, qui tam modeſtè ſe gerit, qui ſi modo ſapiat, cum rationem totius vitæ ſuæ redditurus ſit, idque in Dei iudicio conſtitutus, ſuperuacaneum putet, alteri ignoſcere, & miſericordiam impertiri?

κ. ἄλλως οἰκονομικὸν

A συναστρεφόμενον, καὶ τοῖς οὐδέπω κεκαθαρμένοις συνδιαιτώμενον, οὐχ ἵνα τι προσλάβῃ τῆς ἐκείνων κακίας· ἀλλ' ἵνα μεταδῷ τῆς οἰκείας δικαιοσύνης κατὰ τὴν ἡλιακὴν ταύτην τῶν φαινομένων ἐνέργειαν (ὅσον ἀπὸ τοῦ κτίσματος παραστῆσαι τοῦ κτίστου, τὴν πρόνοιαν) ἴσμεν μὲν γὰρ ὅτι καὶ ὁ ἥλιος οὐ τὰς ἡπλωμένας μόνον ἐπιλάμπει χώρας, ἀλλὰ καὶ ὅσαι κοιλότεραι καὶ τὰς ἀντρώδεις ἔλαχον θέσεις. παυσώμεθα τοίνυν εἴ τινες οὕτως φρονοῦμεν, ὡς ὁ λόγος φησί· μιμησώμεθα δὲ τοῦ δεσπότου τὸ ἵλεως, καὶ φιλάνθρωπον, B τοῖς ταπεινοῖς διὰ τοῦτο συγκαταβαίνοντες· οὐχ ἵνα ἑαυτοῖς κειμένοις συνταπεινωθῶμεν, ἀλλ' ἵνα κἀκείνους ὑψώσωμεν· οἷα κολυμβηταί τινες ἔφυδροι τοὺς πνιγομένους πρὸς τὸν ζωτικὸν ἀέρα τοῦτον ἀνέλκοντες.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἀρίστην νόησιν τὸ εὐαγγελικὸν γράμμα χειραγωγεῖ, φέρε πρὸς τὸν ἐμπεσόντα σκοπὸν ἑαυτοὺς ἀποτείνωμεν. θαυμάζω σφόδρα τοὺς τὴν ἐμπαθῆ ταύτην καὶ φιλήδονον περικειμένους σάρκα, ἡττωμένους δὲ καθημέραν ὕπνου καὶ γαστρός· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐρεθισμῶν ἀπείρως ἔχοντας, C τῶν ἴσων γνώριμοι πᾶσιν ἡμῖν τοῖς μιᾶς τῆς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνοῦσι φύσεως, ὅπως εἰσὶ σκληροὶ δικασταὶ τῶν ἁμαρτανόντων καὶ ἑαυτῶν συγγνώμονες· ἀσθενεῖς ἀγωνισταὶ καὶ ἀπαραίτητοι νομοθέται. ὡς καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας αἱρεῖν τὴν ἐλπίδα· καὶ ἀποφράττειν ὡς νομίζουσι τὴν ἄφθονον τοῦ ἐλέους πηγήν. καὶ μετὰ πολλῆς δὲ τῆς αὐθεντείας, ἀποκλείειν τοῖς πλανηθεῖσι τῆς βασιλείας τὴν εἴσοδον. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ καὶ νομικὸν ἀπόγνωσιν ἐμποιεῖν ψυχαῖς ἰατρείαν ζητούσαις. ὁ γὰρ τῆς θεραπείας ἀπελπίσας, δοῦλος γίνεται D καθάπαξ τῆς νόσου· καὶ περί γε πάσης τῆς τῶν ἡμετέρων γραφῶν ἐπαγγελίας ἀλλότριος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τῷ συνετῶς ἐξετάζοντι τοιοῦτον, ὃ μὴ χάρις δωρεῖται, καὶ θεραπεύει συγγνώμη. καὶ τίς οὕτως ἀπόκωφος καὶ ἀνήκοος τῶν λόγων τοῦ Ἰὼβ διαρρήδην πρὸς πάντας ἐκβοῶντος; ὅτι οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου ἡμέρα. οὐδ' ἂν μία ἡ ζωὴ αὐτοῦ. τίς δ' ἂν σωφρονῶν τοσοῦτον φρονήσειεν, ὃς ὑποκείμενος εὐθύναις· καὶ ταύταις ἐν δικαστηρίῳ Θεοῦ· περιττὸν οἴεσθαι συγγνώμην καὶ ἀργὸν τὸν ἔλεον.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀκρότατον δικαιοσύνης καὶ ἀκριβείας ὕψος ἐληλακότες, πατήσαντες δὲ ἀληθῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων. νικηταὶ δὲ καὶ στεφανῖται κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἀνηγορεύθησαν· οὐδ' οὕτως ἐχρῆν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀνδρείαν καὶ τὸν ἄλλων ἁπάντων κανονίζειν τὸν βίον· ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας εὐδοκιμήσεως τῷ δεδωκότι Θεῷ τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ὅτι καὶ φύσιν ἡγεμονικῶς ἐνίσχυσαν καὶ πειρασμῶν Σατανικῶν οὐκ ἐγένοντο χείρους· τοῖς δὲ ἀσθενήσασιν ὀρέγειν φιλανθρωπίας δεξιάν, καὶ ἀνεγείρειν ἐκ τοῦ πηλοῦ καὶ καθαίρειν ἐκ τῶν μολυσμάτων. διπλοῦν γὰρ ἂν οὕτως τὸν ἔπαινον ἤραντο, τῆς τε ἰδίας ἀνδραγαθίας ὁμοῦ καὶ τῆς φιλαδέλφου καὶ χρηστῆς συμπαθείας τὰ γέρα λαμβάνοντες. νυνὶ δὲ ἄνθρωποί τε ὄντες τῶν χαμαὶ ἐρχομένων, καὶ ζῶντες βίον οὐ τὸν ἀγγελικὸν καὶ ἐγγὺς τῶν ἀσωμάτων, ἀλλὰ τοιοῦτον, οἷον ἄν τις καὶ ὑπ' εὐθύνας ἀγάγοι καὶ σκώψειεν· δικάζουσιν αὐστηρῶς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντείας τὴν κατακρίνουσαν φέρουσι ψῆφον· ὡς ἐμὲ πολλάκις ὑπὸ τοῦ τύφου καὶ τῆς ἀλαζονείας ἀποπνιγόμενον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς τὰς εὐαγγελικὰς ῥήσεις· ὅτι τὰς δοκοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς μὴ βλέποντες, τῶν ἀλλοτρίων ὄψεων ἀποφυσᾶτε τὰ κάρφη· καὶ τὰ βαρύτατα φορτία τοῖς ἄλλοις δεσμεύοντες, περινοστεῖτε βαρεῖς κριταὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀχθοφόροι, τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ προλαμβάνοντες, καὶ τοῦ κριτοῦ τὴν ἀπόφασιν προαρπάζοντες. δοῦλοι καταφρονηταί, καὶ ἀπαραίτητοι τῶν ὁμοδούλων κριταί.

Εἰ ζηλοῦτε Θεόν, ὡς κατ' εἰκόνα κτισθέντες, μιμήσασθε ὑμῶν τὸν ἀρχέτυπον· ὦ Χριστιανοὶ τὸ φιλάνθρωπον ὄνομα, ζηλώσατε τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγάπην· ἀποβλέψατε πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας. μέλλων γὰρ ἀνθρώποις ἐπιφαίνεσθαι δι' ἀνθρώπου προκαθῆκε μὲν τὸν Ἰωάννην, μετανοίας κήρυκα, μεταμελείας εἰσηγητήν, καὶ πάντας πρὸ Ἰωάννου προφήτας ἐπιστροφῆς διδασκάλους. εἶτα καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἐπιφανείς, οἰκείᾳ φωνῇ βοᾷ αὐτοπροσώπως. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. τοὺς δὲ τῇ κλήσει πεισθέντας πῶς ὑπεδέξατο; ἄπονον ἔδωκεν τῶν ἁμαρτημάτων τὴν

Quod ſi ad ſummum iuſtitiæ probitatiſque faſtigium perueniſſent, adeò, vt, quemadmodum ſcriptum eſt, ſuper ſcorpiones, atque ſerpentes calcarent, pronunciatique eſſent victores, & de peccato triumphum reportaſſent: non tamen deberent aliorum omniū vitam ad fortitudinis ſuæ regulam dirigere, & explorare, ſed virtutem propriam acceptam referentes ei, cuius beneficio & munere adiuti vitam ſapiēter inſtituentes, aduerſarii tentationibus non ſuccubuiſſent, imbecillioribus afflictiſquē fraternæ benignitatis dexteram porrigere, eoſq; à peccati luto & inquinationibus eripere, atq; excitare. Hoc enim pacto duplicē laudē aſſecuti, tū propriæ fortitudinis, tum fraternę humanitatis, miſericordiæ præmia reciperent. Nunc autē cū homines ſint ex eorū numero, qui humi repunt, vitamque degant non Angelorū, & cœleſtiū illarum mētium, quæ corpore carent, vitæ ſimilem, ſed talem, quæ in iudicium vocari atque redargui poſſit: ſeueros & acerbos ſe iudices præbent, contractóque ſupercilio ſententiam ferunt, & damnant: vt eorum ſuperbia arrogātiaque commotus cogar eos Euangelii verbis compellare: *Matth. 7.* qui cum trabes propriis in oculis exiſtentes non cernant, ex aliorum oculis velint feſtucas eiicere: cumque grauiſſima onera cæterorum humeris imponant, ſeueri iudices incedunt: & cum imbecilles ipſi onus ſuum ferre nō poſſint, Chriſti tribunal præoccupant, & iudicis ſententiam præripiunt. Serui contumaces, qui conſeruis immites ſe, atque inexorabiles præbent.

Si Deum cupitis æmulari, quod ad eius imaginem facti ſitis, exemplū ipſius imitamini. Vos, qui Chriſtiani eſtis, qui nomine ipſo humanitatem profitemini, inflammini Chriſti charitatem. Benignitatis eius diuitias conſiderate, qui cum per hominem ad homines venturus eſſet, præmiſit Ioannem pœnitentiæ præconem & ducem, & ante Ioannem Prophetas omnes, qui docerent homines, vt reſipiſcerent, vt redirent in viam, & ad meliorem frugem ſeſe conuerterent. Mox ipſe veniens ore proprio clamabat ex perſona ſua, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* *Matth. 11.* Quomodo autem vocem ſuam audientes accepit? facilem eis peccatorum veniam

A largitus eſt, celeriter ipſos & momento temporis ab iis, à quibus angebantur, liberauit: Verbum ſanctos reddidit, Spiritus confirmauit, vetus homo in aqua ſepultus eſt, nouus generatus, gratia floruit. Quid deinde conſecutum eſt? qui inimicus fuerat, amicus euaſit: qui alienus, filius: qui profanus, ſacer ac pius. Is ergo, qui tam magnificis & incredibilibus affectus muneribus, benignum ac liberalem largitorem ingratus offendit, à nobis quidem doctoribus ſeueriſque iudicibus ſtatim indicta cauſa ad cruciatum raperetur, præſentiq; priuatus vita in altera ſupplicium inueniret. Verum

B Ezech.18. quoniam alius iudicii Dominus, qui in infinita millia millium miſericordiam tribuit, nec vult mortem peccatoris, ſed expectat, vt reſipiſcat: eo fit, vt ne illi quidem, qui priorem gratiam contumelioſius abiecerunt, merito afficiantur ſupplicio: ſed à poſteriore miſericordia prior excipiatur, & obliuio cum venia coniungatur, vt lacrymarum effuſio lauacri vim habeat, genitúſq; reducat gratiam, quæ pauliſper receſſerat. Si orationi noſtræ fidem non habes, Petrum

Matth.16. in ædibus principis ſacerdotum interroga, & dicet tibi, quo modo abnegationis peccatum amarè lugens expiauerit, nec in Simonem mutatus ſit, ſed Petrus permanſerit Apoſtolus.

C Ego autem & Iudam Iſcariotam exiſtimo, niſi ſui ipſius carnifex eſſe properaſſet, facinus ſuũ grauius putans, quàm vt ſibi poſſet ignoſci, ſed ſupplex veniã petiiſſet, eius miſericordiæ, quæ per orbem erat diffuſa, non fuiſſe expertem futurum: cui quidẽ rei teſtimonio ſunt Iudæi illi, qui cum Chriſtum cruci ſuffixiſſent, credentes, baptiſmo mentes ſimul & manus abluerunt. Quod ſi illi, qui Chriſtum in crucem egerant, miſericordiam ſunt conſecuti, & ipſe profectò, qui illum prodiderat, veniam impetraſſet. Et Paulus aliquando Chri-

D ſtianos vinxit, ſed idem ipſe poſtea pro Chriſto cathenas geſtauit, eodémque cruciatus genere crimen diſſoluit. peccauit, cum Stephanũ lapidibus peteret,

Matth.9. Luc.19. & eius interfectoribus aſſentiret, poſt autem ipſe quoq; lapidibus cæſus peccatũ aboleuit. Matthæus & Zacchæus olim fuerunt publicani, ſed mox menſa publicanorum contempta, alter eorum domo atque animo ſuo Ieſum ſuſcepit, alter rerum admirabilium promulgator

A ἄφεσιν, ἀκαριαίαν καὶ σύντομον τὴν τῶν λυπούντων ἀπαλλαγήν· λόγος ἡγίασε, πνεῦμα ἐσφράγισεν· ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐνετάφη, ὁ νέος ἐτέχθη, ἀνηβήσας τῇ χάριτι. τί τὰ ἑξῆς; ὁ ἄνθρωπος οἰκεῖος, ἀντὶ ἀλλοτρίου, υἱὸς ἀντὶ ξένου, μύστης ἐκ βεβήλου· ἅγιος ἐξ ἀσεβοῦς. ὁ τοίνυν ταῖς οὕτως μεγαλοπρεπέσι καὶ ἀνυπερβλήτοις δωρεαῖς πλουτισθεὶς, ἁμαρτὼν εἰς τὸν φιλότιμον καὶ ἀγαθὸν εὐεργέτην, παρὰ μὲν ὑμῖν τοῖς δυσκόλοις καὶ ἀμειλίκτοις δικασταῖς εὐθὺς μήτε λόγου μεταλαβών. πάντως ἂν ἐπὶ τὸν ὄλεθρον ἤχθη. καὶ τῆς ἐνθάδε ζωῆς ἀποχωρήσας, καὶ τὴν ἐκεῖ κολαζόμενος.

B ἐπεὶ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ τῆς ψήφου κύριος, ὁ ποιῶν τὸ ἔλεος εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας, καὶ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀναμένων δὲ τὴν ἐπιστροφήν, οὐδὲν οὕτως οἱ τὴν προτέραν χάριν ὑβρίσαντες ἐτιμωρήθησαν. ἀλλὰ πάλιν δεύτερος ἔλεος καὶ ἀκολουθεῖ τῷ προτέρῳ· καὶ ἀμνηστίᾳ συγγνώμη συνάπτεται· καὶ δάκρυον στάζον ἰσοδυναμεῖ τῷ λουτρῷ, καὶ στεναγμὸς ἐπίμοχθος, ἐπανάγει τὴν χάριν πρὸς ὀλίγον ἀναχωρήσασαν. εἰ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, Πέτρον ἐρώτησον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀρχιερέως καθήμενον, καὶ λέξει σοι, ὅπως τὸ παράπτωμα τῆς ἀρ-

C νήσεως πικρῶς ὀδυράμενος ἐκαθάρθη· καὶ οὐκ ἀνέλυσεν εἰς τὸν Σίμωνα, ἀλλὰ Πέτρος διέμεινεν ὁ ἀπόστολος.

Ἐγὼ δὲ νομίζω, ὅτι καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, εἰ μὴ ταχέως αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο δήμιος, ἀσύγγνωστον κρίνας τὴν ἁμαρτίαν, προσαιτῶν δὲ τὸ ἔλεον ᾔτησεν· οὐκ ἂν τῶν οἰκτιρμῶν τῶν πάσης ὑπερχεομένων τῆς οἰκουμένης ἠστόχησεν. τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου πάντες Ἑβραῖοι οἱ μετὰ τὸν σταυρὸν πιστεύσαντες, καὶ τῷ λουτρῷ τὰς ψυχὰς ὁμοῦ καὶ τὰς χεῖρας νιψάμενοι. εἰ δὲ οἱ σταυρώσαντες ἠλεήθησαν, πῶς οὐκ ἂν ὁ προδοὺς τῆς ἀμνη-

D στίας ἀπήλαυσεν· ἐδέσμει ποτὲ καὶ Παῦλος Χριστιανούς, ἀλλὰ βαστάσας ὕστερον ἁλύσεις ὑπὲρ Χριστοῦ, ἐκ τῆς ταυτοπαθείας ἔλυσε τὰ ἐγκλήματα· ἥμαρτε λιθάζων Στέφανον καὶ συνευδοκῶν τοῖς φονεύουσιν· ἀλλὰ λιθασθεὶς ἐξήλειψε τὸ πλημμέλημα. ἐτελώνουν ποτὲ Ματθαῖος καὶ Ζακχαῖος, ἀλλὰ τῇ καταφρονήσει τῶν χρημάτων τὴν τελωνείαν πατήσαντες, ὁ μὲν τῇ οἰκίᾳ τὸν Ἰησοῦν ἐδέξατο, καὶ τῇ ψυχῇ πλέον· ὁ δὲ

θαυμαστῶν

θαυμαστῶν πράξεων εὐαγγελιστὴς καὶ συγγραφεὺς ἀπεδείχθη. ὁ τελώνης, ὁ μετὰ τοῦ Φαρισαίου ἀνάγραπτον εἰς μνήμην, ἡ γυνὴ ἡ τὴν δραχμὴν ἀπολέσασα καὶ εὑροῦσα.

Ἐξ ἀρχῆς δὲ εἰς τέλος εἴ τις τοὺς ἀνθρώπους τοῦ βίου πάντας ἐν τοῖς καθεξῆς χρόνοις λογίσαιτο, τοὺς πολλοὺς εὑρήσει πρότερον μὲν ἐνσχεθέντας ἁμαρτήμασιν, εἶτα τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ῥοπῇ μετατιθεμένους τῆς γνώμης. Θεοῦ γὰρ οἰκεῖον καὶ μόνον ἐξαίρετον πλημμελείας χωρὶς πάντα κατορθοῦν. ἄνθρωπος δὲ ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν ἠγμένος, καὶ τοσούτων ὑπάρχων δεκτικὸς παθῶν· οὔ ποτ᾽ ἂν ἀκατηγόρητος διαχθείη περικοπείσης συγγνώμης· ἀπόβλεψον πρὸς τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, ὃν καθ᾽ ἐκλογὴν ἐχειροτόνησεν ὁ Θεός· ἐπαίνοις δὲ τοῖς τῆς μαρτυρίας ἐκόσμησεν λέγων· εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί. οὗτος μετὰ τὴν λαμπρὰν μαρτυρίαν, οὗτος ἐπὶ τῷ πάθει τῆς σωμερασίας ἑάλω, καὶ περιέπεσεν ἐκείνοις οἷς γινώσκομεν ἅπαντες· ἦλθεν δὲ μετὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ προφήτου εἰς ἀναλογισμὸν τοῦ κακοῦ, ἀνάγραπτον ἀφῆκεν τοῖς εἰς ὕστερον ἐσομένοις τῆς μετανοίας τὸν μόχθον. καὶ θεωροῦμεν, ὡς ἐν εἰκόνι, τῷ ψαλτηρίῳ τὸν μόχθον. νῦν μὲν ἐκτετηκόμενον τῇ λύπῃ τὸ σῶμα· αὖθις δὲ τὰς νύκτας καιρὸν θρήνων ποιούμενον, τὴν κοινὴν τῶν πόνων ἀνάπαυσιν· καὶ τῇ κλίνῃ τὸ δάκρυον ἐπιρρέοντα, ὡς ἐκ πηγῶν τῶν βλεφάρων, καὶ πάλιν ἡμῖν τὸν πεντηκοστὸν ψαλμὸν ἐκπονήσαντα, τύπον τοῦ ἱλασκομένου Θεόν. οὐ μὴν ὁ θρῆνος αὐτοῦ μάτην ἐξεπονήθη· ἀλλ᾽ οἱ βαρεῖς στεναγμοὶ τὸν ἔλεον ἐφελκύσαντο. ἀπέλαβε δὲ καὶ τῆς βασιλικῆς αὐθεντείας τὴν ἐξουσίαν· καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἱκεσίας τὴν παρρησίαν. ὁμοίως κἀκεῖνος ὁ τῆς Νινευὴ βασιλεύειν λαχὼν, τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν συνηλαύνετο πρὸς τὸν ὄλεθρον· ὁμοῦ τοῖς ἀρχομένοις λαοῖς, καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας ἔλεγχος εἰσῄζεν μετ᾽ ὀλίγον τὴν προθεσμίαν τῆς τιμωρίας ἐκήρυττεν. ἐπεὶ δὲ συνετῶς ἑαυτοὺς κακώσαντες, ἔφυγον τὴν πεῖραν τῆς συμφορᾶς. ἐλυπήθη μὲν ὅτι μὴ ἠλήθευσεν ὁ τῶν κακῶν προφήτης, καὶ πρὸς τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ χαλεπῶς ἠγριχίσατο. ὁ δὲ πανταχοῦ καὶ διὰ λόγων καὶ πράξεων γνωρίζων ἡμῖν, ὅσην ἔχει τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐμένειαν. φύει μὲν τὴν κολόκυνθαν ὑπὲρ κεφαλῆς τῷ προφήτῃ σκέπην τῆς λυπούσης ἀκτῖνος.

A & ſcriptor effectus eſt. Oportet vt publicanum pariter & Phariſæum memoria teneamus, & mulierem illam, quæ drachmam amiſſam inuenit. Luc. 15.

Si quis homines, qui ſeculis omnibus ad hoc vſq; tempus extiterunt, vniuerſo animo complectatur, fuiſſe multos animaduertet, qui cum ſe prius flagitiis inquinaſſent, ad frugem bonam deinde redierunt. Illud enim Dei ſolius proprium eſt, vt ab omni peccato remotus omnia rectè gerat. Homo autem, qui ortum atque interitum ſubit, quiq; tam multis perturbationibus eſt obnoxius, B nūquā effugere poterit, quin accuſetur & cōdemnetur, ſi veniæ ſpes auferatur. Conſidera mihi Dauidē ipſum Iſraëlis Regem, quem Deus ſibi ſingularē elegerat, teſtimonioq; ſuo collaudarat, Inueni, inquiens, virū ſecundū cor meum. 2. Reg. 11. Hic poſt præclarum illud diuinæ laudis præconium mulieris pulchritudine captus, quib. ſe peccatis obſtrinxerit, omnes ſcimus. Attamen idem à Propheta reprehēſus admiſſum ſcelus agnouit, & pœnitentiæ modū poſteris ſcriptum reliquit. Quamobrem dolorē eius in libro C Pſalmorū tanquam in ſpeculo videmus expreſſum, vbi nunc luctu, & ſqualore corpus excruciat: nunc ſibi noctes ad lugendum præſcribit, quod quidē tempus communi laborantiū quieti datum eſt: nunc lacrymas è palpebris ſuis, tanquam è fontibus profundēs, lectulū irrigat, & quinquageſimū Pſalmū nobis elaborat, in quo Deū pœnitētia placādi exēplum effingitur. Neq; verò luctus ipſius inanis fuit. Sed graues eius gemitus miſericordiam inuenerūt, vt & imperii dignitate, & amicitia Dei liberè frueretur. Rex item ille Niniuitarū multitudine pecca- Pſal. 6. D catorū ad exitiū contendebat, vna cum populis, quibus imperabat. Et is, qui peccata ipſorū redarguebat, diem ſupplicio præfinitam denunciabat appropinquare. Cumque prudenter illi ſemet affligentes calamitatem effugiſſent, dolebat Propheta, quod mala, quæ prædixerat, nō eueniſſent. Deiq; cōmiſerationem iniquo animo ferebat. At ille, qui vbiq; tū verbis, tum factis indicat, quanta homines beneuolentia complectatur, fecit, vt cucurbita naſceretur, quæ caput eius ab iniuria ſolis defenderet: Ionæ 3.

A Sub vmbra autem ipſius eo dormiente ſtatim exaruit. Qui cum experrectus rem ægrè ferret, reprehenditur, quod, cum ipſe virgultum exaruiſſe indignetur, nolit Deum propinquo tantæ ciuitatis interitu commoueri? (Ionæ. 4.)

Vos igitur, qui duri eſtis atq; immites, eius qui nos procreauit, benignitatẽ & clementiã imitamini. Nolite vos in conſeruos veſtros præbere iudices acerbos, & graues, donec veniat ille, qui arcana cordium patefaciet, & poteſtate ſua cuique conuenientẽ ſtatum tribuet in vita, quam expectamus. Nolite triſtiores in alios, ac ſeueriores ſentẽtias ferre, ne iiſdem vos ſentẽtiis condẽnemini, & propriis verbis tanquam dentibus acutiſſimis configamini. B A quo quidem crimine videntur mihi ea Euangelii verba nos deterrere. Nolite iudicare, vt ne iudicemini. Quibus ſanè verbis non aufertur nobis facultas humanè benignéque iudicandi, ſed interdicitur, ne grauius & aſperius iudicando condemnemus. Leuiora igitur fac aliorum pondera, ne in eadem damnationis trutina actiones tuæ deprimantur, quando vita noſtra tanquam in lance Dei iudicio examinabitur. Tu, qui corpore indutus es, & in carne viuis, caue, ne medicæ artis curationem abiicias, & aſperneris. C Nam licet commoda fruaris valetudine, non tamen ſemper ita liber ab omni futurus es morbo, vt opera medici nunquam indigeas. Animum habes ad res terrenas caducaſque propenſum, quamdiu oblitus tui impletur corporis affectionibus. Proinde noli miſericordiam denegare, ne veniam ipſe non inuenias, quãdo ipſam deſiderabis. Sacerdos eſt aliquis, populique regendi munus ſortitus eſt: priuatorum caſus cõmiſereatur, memineritque, ſe quamuis dignitate præſtet iis, quos gubernat, D ac regit, naturam tamen eandem habere, ideoque poſſe aliquando fortaſſe in eoſdem errores incidere.

Quæ cũ Moſes non ignoraret, quippe & homo erat, & hominis naturam perſpectam & cognitã habebat, conſtituit, vt pro ſacerdote vitulus immolaretur, peccante nimirũ & ipſo expiationibus pluribus indigente. Quod autem tunc erat in carne vitulus, idẽ nunc eſt incorporea pœnitẽtia, incruẽtaq; deprecatio:

A ὑποκαθεύδοντος δὲ τῇ σκιᾷ ἀθρόον ἀποξηράνας αὐτήν. εἶτα ὡς δυσκόλως εἶχεν ἀφυπνώσας πρὸς τὸ συμβάν· ὀνειδίζεται καὶ μέμφεται. εἰ μὲν οὕτως ἐμπαθῶς ἐπισυννάζοι τῷ μαραινόντι λαχάνῳ, ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἂν ἐπεκλάσθη τηλικαύτῃ ἐγγὺς ἐλθούσῃ κινδύνου;

Μάθετε οὖν οἱ σκληροὶ καὶ δυσμείλικτοι τὴν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς χρηστότητα, καὶ μὴ γίνεσθε τῶν ὁμοδούλων πικροὶ καὶ βαρεῖς δικασταί, ἄχρις ἂν ἀφίκηται ὁ τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν ἀποκαλύπτων· καὶ κατ' ἐξουσίαν δεσποτικὴν ἑκάστῳ τῆς προσδοκωμένης ζωῆς ἀποκληρῶν τὴν κατάστασιν· B μὴ σκυθρωπὰς ἐκφέρετε τὰς ἀποφάσεις· ἵνα μὴ ταῖς ὁμοίαις ὑποβληθῆτε· καὶ τῷ οἰκείῳ στόματι τοῖς λόγοις ὡς ὀδοῦσιν ὀξυτάτοις περιπαρῆτε. δοκεῖ γάρ μοι καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πρόρρησις τούτου προφυλακτικὴ τυγχάνειν τοῦ πλημμελήματος λέγουσα· μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. οὐ γὰρ τὴν κρίσιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκβάλλει· κρίσιν δὲ ὀνομάζει τὴν τραχυτέραν κατάκρισιν. ποίησον οὖν, εἰ δοκεῖ, κοῦφον τὸ σταθμίον, εἴ που βούλει μὴ πρὸς τὴν κατακρίνουσαν πλάστιγγα καὶ τὰς σὰς πράξεις καθελκυσθῆναι· ὅταν ὁ βίος ἡμῶν, ὡς ἐν ζυγῷ, C τῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ ταλαντεύηται. σῶμα περικείμενος καὶ διαζῶν ἐν σαρκί, μήποτε ἀπελάσῃς τοῦ βίου τὴν ἀπὸ ἰατρικῆς θεραπείαν. κἂν γὰρ ἐπὶ πλεῖστον ὅσον εὐεξίᾳ τε καὶ ὑγείᾳ συζήσῃς· ἀλλ' οὐχ οὕτως διατελέσεις ἄνοσος, ὡς ἐν χρείᾳ μὴ γενέσθαι τῆς ἐπιμελείας τῶν θεραπόντων, καὶ ψυχὴν ἔχων κατακλινομένην πρὸς τὰ γήινα, ἕως ἂν ἑαυτῆς ἐπιλαθομένη τῶν προσπαθῶν ἐμπλησθῇ τοῦ σώματος, μὴ ἀφαίρει τὸν ἔλεον, ἵνα μὴ ἀμοιρήσῃς συγγνώμης· ὅταν αὐτῆς ἐπιδεὴς καταστῇς. D ἱερεύς τίς ἐστι, καὶ ἡγεμονεύειν ἔλαχε τοῦ λαοῦ· συμπαθῶν ὁράτω τῶν ὑπηκόων τὰ πταίσματα· εἰδὼς ὅτι κἂν ἡ τάξις τοῦ βίου διαφορὰν ἔχῃ πρὸς τοὺς πολλούς, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν ποιμαινομένων οὐδὲν διενήνοχεν, κοινωνῶν δὲ αὐτῆς ἴσως ποτὲ κοινωνήσει καὶ πλημμελήματος.

Ταῦτα καὶ Μωϋσῆς ἰδών· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, καὶ τὴν φύσιν ἐγνώριζεν, τὸν μόσχον ὑπὲρ τοῦ ἱερέως ἱερουργεῖσθαι διέταξεν ἡμαρτηκότος πάντως καὶ καθαρσίων δεομένου καὶ πλειόνων. ὅπερ δὲ ἦν τότε ὁ ἔνσαρκος μόσχος, τοῦτο νῦν ἐστιν ἡ ἀσώματος μεταμέλεια, καὶ ἡ ἀναίμακτος δέησις·

ἧς ὑψηλολογούμενοι καὶ μεγαλαυχοῦντες, τὴν εὐεργεσίαν μὴ λύσωμεν· εἰδότες ὅτι καὶ Ἀαρὼν ὁ δοκιμώτατος ἱερεὺς τῷ λαῷ ζητοῦντι Θεοὺς συναπήχθη καὶ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς Μαρίας ἑάλω τῷ γογγυσμῷ· καὶ εἰ μὴ ὁ γογγυσθεὶς ἱκέτευσεν, οὐκ ἂν τὴν τιμωρίαν διέφυγεν. ἄλλος ἐστὶν, οὐχ ἱερεὺς· ἀλλὰ εἷς τῶν πολλῶν, φοβείσθω βαρὺν ἐπιθεῖναι ζυγόν. Εἰ γὰρ ὁ καθαίρειν τὸν λαὸν προβληθεὶς χρήζει καθαρσίων ἐνίοτε, τί ἂν πάθοι ὁ μηδὲ τῆς χειροτονίας ἔχων τὴν δύναμιν;

Μιμησώμεθα τὴν ποιμαντικὴν τοῦ δεσπότου. ἐγκύψωμεν τοῖς εὐαγγελίοις· καὶ ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τὴν ἰδέαν καταμάθωμεν τῆς ἐπιμελείας τε καὶ χρηστότητος. βλέπω γὰρ ἐκεῖ ἐν παραβολαῖς καὶ τοῖς ἐπισκιασμένοις τῶν λόγων ἄνδρα ποιμένα ἑκατὸν προβάτων. ὃς ἑνὸς θρέμματος ἀποχωρισθέντος τῆς ἀγέλης καὶ πλανωμένου, οὐ τοῖς ἐν τάξει καὶ ἀπλανῶς νεμομένοις παρέμεινεν· ἀλλ' ὁρμήσας ἐπὶ τὴν ζήτησιν, πολλὰς μὲν διώδευσε κοιλότητάς τε καὶ φάραγγας. μεγάλων δὲ καὶ ὑψηλῶν ὑπερανέβη σκοπέλων· καὶ ταῖς ἐρημίαις καρτερῶς ἐνεμόχθησεν, μέχρις ἂν εὗρεν. εὑρὼν δὲ οὐκ ἔπληξεν· οὐ μὴν οὐδὲ ἤλασεν σφοδρῶς ἐπείγων πρὸς τὴν ἀγέλην· ἀλλ' ἐπιθεὶς τῷ αὐχένι καὶ κομίσας μετὰ φειδοῦς· τοῖς συννόμοις ἀποκατέστησεν. χαίρων ἐπ' ἐκείνῳ πλέον, ἢ τῷ πλήθει τῶν ἄλλων. νοήσωμεν τοίνυν τὸ πρᾶγμα τὸ τοῖς αἰνίγμασιν ἐγκρυπτόμενον. τὸ γὰρ πρόβατον οὐκ ὄντως πρόβατον· καὶ ὁ ποιμὴν δὲ πάντως ἄλλο τι, οὐ μὴν ὁ τῶν ἀλόγων νομεύς· ἀλλ' ἐστὶν ὑποδείγματα ταῦτα τῶν ἱερέων παιδευτικά. ἵνα τῶν ἀνθρώπων μήτε προχείρως ἀπελπίζωμεν, μήτε καταρραθυμῶμεν κινδυνευόντων. ζητῶμεν δὲ τὸν ἐμπαθῆ, καὶ ἐπαναγάγωμεν εἰς τάξιν· καὶ χαίρωμεν τοῖς στρέφουσιν καὶ τῷ πληρώματι τῶν ὀρθῶς βιούντων ἀναμιγνύωμεν.

Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τὸν ἱερέα προσῆκε ἀντὶ τῆς ἀποτομίας τὴν φιλανθρωπίαν ἀσκεῖν, ὥστε κἂν ὁ δεσπότης ἐκκόπτειν κελεύῃ τινὰ, ὡς φυτὸν ἄχρηστον, αὐτὸν, ὡς φυτοκόμον αἰτεῖν δεῖ τὴν φειδὼ καὶ ὑπέρθεσιν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν παρίστησι τὸ νῦν τῆς ἀκάρπου συκῆς ὁ λόγος· ἣν ἐκτέμνειν θέλοντος τοῦ κυρίου διὰ τὴν ἀκαρπίαν, ὁ γεωργὸς ἱκετεύει, καὶ ἀναβολὴν αἰτεῖ καὶ ὑπέρθεσιν·

A qua quidem, cauendum eſt, ne elati, glorianteſque humanitatem, & beneficentiã repudiemus, cum ſciamus Aaron ſacerdotem illũ probatiſſimum, populo Deos flagitanti indulſiſſe, & temerè admodũ murmure captum eſſe. quod ſi is, qui murmurauerat, nõ ſupplicaſſet, ſupplicium non euaſiſſet. Alius autem non eſt ſacerdos, ſed vnus è populo, caueat ne grauius iudicando iugum ſubeat. Nam ſi is qui ad expiandum populum delectus eſt, indiget ipſe expiatione, quid fiet illi, qui eiuſmodi munus non ſuſtinet?

B Imitemur eam paſcendi ratiõe, qua Dominus vſus eſt. Euangelia contemplemur: ibique tanquã in ſpeculo, diligentiæ & benignitatis exemplum intuentes, eas perdiſcamus. Illic enim in parabolis adumbratiſq; ſermonibus video centum ouium hominẽ paſtorem, qui cum illarũ vna à grege diſceſſiſſet, & errabũda vagaretur, non manſit cũ illis, quæ ſeruãtes ordinem paſcebantur: ſed ad eam requirendam profectus, multas valles ſaltúſq; ſuperauit, magnos atque arduos montes tranſcendit, in ſolitudi- C nibus peragrando multo cũ labore tamdiu perueſtigauit, donec errãtem inuenit. Inuentam autẽ non verberauit, nec vrgendo vehemẽtius ad gregẽ compulit, ſed humeris ſuis impoſitã, & leniter tractans, ad gregẽ geſtauit, maiorem ex vna illa inuẽta, quam ex reliquarũ multitudine, lætitiã percipiens. Rem obſcuritate ſimilitudinis obuolutã, atq; recõditã cõſideremus. Ouis hæc nõ ouẽ omnino, nec paſtor ille planè paſtorẽ, ſed aliud quiddã ſignificat. His exẽplis ſacræ res continẽtur. Nos enim cõmonent, ne D homines pro perditis, ac deſperatis habeamus, néve eos in periculis verſantes negligamus, aut ſegnes ſimus ad ferẽdũ auxiliũ, ſed eos à recta viuẽdi ratione deflectẽtes, & errãtes reducamus in viam, eorũq; lætemur reditu, atq; ipſos cũ benè piéq; viuẽtiũ multitudine cõiũgamus.

Luc. 15.

Tam alienus autẽ à cædẽdi acerbitate ſacerdos eſſe debet, tanquã prõptus & paratus ad excolendã humanitatẽ, vt, etiãſi Dominus aliquẽ, vti plantã inutilẽ, exſcindere iubeat, ipſe tãquã inſitor debeat ſupplicare, vt ignoſcat parũper & ſentẽtiã differat. Sic enim monet oratio illa de ficu, quã vti ſterilẽ cũ Dominus vellet cõcidere, orat agricola, vt illi pauliſper parcat, vt morã aliquã interponat.

Ibidem.

aliquid enim bonæ ſpei in diligentia ſua reliquum eſſe. Noli igitur eſſe tam facilis ad amputandũ,& exſcindendũ,tu,qui Dominũ, ne id faciat, debes obſecrare, neq; tam celeriter deſperãdũ exiſtima. Diligentiã adhibeto: reprehenſionibus circumfodito: cohortationibus foueto, tanquã fimo: documentorũ,quaſi aquarum copia irrigato: præceptis, vt vallo cõmunito. Tuum eſto,placare iudicis animũ. Demus operam,vt eodẽ nomine, quo Dominus,appellemur: is enim dicitur conſolator, dum hominũ generi patrem propitiũ reddit. Quo quidẽ nomine vocatur etiã ille veritatis Spiritus,pro ſuo erga nos ſtudio atq; beneuolentia. Hæc autẽ deprecationis,& cõſolationis munera, pro peccatoribus ſuſcipiuntur omnino,nõ pro iis qui ſunt innocentes, & nullis criminibus obnoxii. Moſis curam, Sacerdos, & ſolicitudinẽ imitare, Imitare illius erga populum animi affectionem: qui Deũ obſecrans,ne populo, qui peccauerat,iraſceretur,cũ rem longius duci,nec ſibi id,quod petebat,concedi animaduerteret,ſupplicabat,vt ſibi ſaltem liceret ante decedere,ne eorum, quos pauerat, & gubernarat, interitum ſpectaret. Sed operæpretiũ eſt,vt verba ipſius in mediũ afferamus: obſecro, inquit, peccauit populus peccatũ magnũ, feceruntq; ſibi Deos aureos. Et nũc ſi dimittis eis peccatũ hoc,dimitte: Si minꝰ, dele me de libro, quẽ ſcripſiſti. Cernis, quomodo propriæ ſalutẽ multitudinis anteponit,cui niſi impetrat impunitatẽ, flagitat vt ipſe deleatur? Nunc autẽ qui acerbiores ſe peccatoribus præſtant,eos ad ſe accedentes propellunt, ſupplices proſtratóſque fugiunt,à lacrymantibus oculos remouent,& ſe totos auertunt.

Exod 32.

Luc. 15.

Cur igitur mihi Lucas, imò verò Spiritus ſanctus deſcripſit filiũ prodigũ,qui primũ diſceſſu ſuo ignominia Patrẽ affecit, deinde voluptatibus ebrietatique deditus, & fœminarũ amoribus captus, paternas omnes diuitias dilapidauit,atq; exhauſit? Poſt autẽ multo,cũ ſatis iam in miſeria verſatus eſſet, adeò vt ſubulcus effectus mercenarius, eodẽ, quo porci, veſceretur cibo: tandẽ aliquando reſipiſcẽs cum ad patriam domũ reuertiſſet, non auertit ſe Pater, nec reuerſum excluſit Filiũ. Quin etiã occurrit obuiam appropinquanti, & complexus eum,

ἐλπίδας αὐτοῦ χηρεύσας ἀποτείνων διὰ τῆς οἰκείας ἐπιμελείας· μὴ τοίνυν ἔσο τις πρόχειρος ὁ τὴν τομὴν παρὰ τοῦ κυρίου ἐπαγομένην κωλύειν ὀφείλων· μηδὲ καταγίνωσκε ταχέως τὴν ἀχρηστίαν· ἀλλ' ἐκπόνει τὴν ἐπιμέλειαν· σκάπτε τοῖς ἐλέγχοις· θάλπε ὡς κόπρῳ ταῖς παρακλήσεσιν· πότιζε τῇ ἐπιρροίᾳ τῶν μαθημάτων· περίφραττε ταῖς προφυλακτικαῖς τῶν παραγγελμάτων ὡς χαρακώματι. σόν ἐστι τὸ παραιτεῖσθαι τὸν κριτὴν τὸν δικάζοντα· ἐκεῖνο κληθῆναι σπουδάσωμεν, ὃ λέγεται καὶ ὁ κύριος· παράκλητος γὰρ ὀνομάζεται ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τὸν πατέρα ἐξιλεούμενος· ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σπουδὴν ἔλαβεν ὄνομα. παράκλητος γὰρ κἀκεῖνο λέγεται· πρεσβεία δὲ καὶ παράκλησις ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων πάντως σπουδάζεται, οὐ μὴν τῶν ἀθῴων καὶ ἀνεγκλήτων. ζήλωσον ὁ ἱερεὺς τὸ κηδεμονικὸν τοῦ Μωσέως· μίμησαι τὴν ἐκείνου περὶ τοὺς ἀρχομένους διάθεσιν· ὃς παρακαλῶν τὸν Θεὸν, ἵνα μὴ δυσμενὴς τῷ λαῷ πλημμελήσαντι, ἐπεὶ μικρὸν ᾔσθετο τῆς ἐφελκομένης χάριτος· τοῦτο γοῦν ἱκέτευεν, προαπελθεῖν τοῦ λαοῦ, μὴ * θεάσηται τὸν ποιμαινομένων τὸν ὄλεθρον. ἄξιον δὲ ὅτι αὐτῆς ἀπομνημονεῦσαι τῆς λέξεως· δέομαι, ἡμάρτηκεν ὁ λαὸς ἁμαρτίαν μεγάλην, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς Θεοὺς χρυσοῦς. καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας. ὁρᾷς ὅπως τὴν τοῦ πλήθους σωτηρίαν τῆς οἰκείας προτίθησι· καὶ ἐξαλειφθῆναι ζητεῖ, εἰ μὴ κατορθοῖ τὸ κοινὸν τῆς συγγνώμης; οἱ δὲ νῦν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας πικραινόμενοι προσιόντας ἐλαύνουσιν· ὑποπίπτοντας παρατρέχουσιν· δακρυόντων ἐκκλίνουσι τὸ πρόσωπον.

Τί δὴ ὁ Λουκᾶς μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἀνέγραψέ μοι τὸν υἱὸν τὸν ἄσωτον· ὃς καθύβρισεν μὲν τῇ ἀναχωρήσει πρότερον τὸν γεννησάμενον, εἶτα πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ μέθας ἐκβακχευθεὶς καὶ φιλογυνὴς γενόμενος, πάντα τὸν πατρικὸν πλοῦτον ἐκένωσεν. ἐπεὶ δὲ χρόνοις ὕστερον ἱκανοῖς ἐνταλαιπωρήσας τοῖς μόχθοις, ὡς καὶ συβώτης γενέσθαι μισθωτὸς· καὶ τῆς αὐτῆς μεταλαχεῖν τοῖς χοίροις τροφῆς· ἐπανῆλθε πρὸς τὴν πατρικὴν ἑστίαν σωφρονισθεὶς, οὐκ ἀπεστράφη ὁ πατὴρ, οὐδὲ ἐπέθηκεν αὐτῷ τὰς θύρας ἐπανελθόντι. ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, προσδραμὼν ἐγγίζοντι, καὶ ἐπικλίνει τῷ τρα-

χήλῳ· καὶ δάκρυον ἐπέσταξεν συμπαθῶς τῷ αὐχένι, ἐποίησεν δὲ πάλιν αὐτὸν ἀθλίου μακάριον, ἐλευθερίῳ ἀμφιέσας ἐσθῆτι, καὶ δακτύλιον τῇ χειρὶ περιθεὶς, καὶ ἑορτὴν ἄγων τὴν ἡμέραν, καὶ εὐτρεπίσας εὐωχίαν λαμπράν. ταῦτα δὲ πάντα λέγεται ἐστὶ παραβολικῶς, ὑπανοίγων ὡς πατρικὴν οἰκίαν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δεχόμενος φιλοφρόνως, ἵνα μὴ ὦσιν ὁμοδίαιτοι τοῖς χοίροις τοῖς δαίμοσιν. γίνονται δὲ πάλιν ἐξ ἀλλοτρίων υἱοί· ἵνα τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ συζῶσιν ὡς γνώμῃ πατρὸς, καὶ τοῖς ἁγίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀδελφοῖς. σὺ δὲ μὴ ζήλου τὴν γνώμην τοῦ πρεσβυτέρου, μηδὲ καταγόγγυζε τῆς τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίας, ὅτι καὶ τὸν ἄσωτον καὶ ὑβριστὴν εἰσῳκίσατο. θαύμαζε μᾶλλον τὴν ἀγαθότητα, καὶ μιμοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐμένειαν. καὶ τοὺς ἐκ τῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας ἐναγκαλίζου καὶ περιπτύσσου· οὕτως γὰρ ἔσῃ τυφλῶν ὁδηγὸς, καὶ πλανωμένων διδάσκαλος.

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς τραχυτέρους τὴν γνώμην, καὶ τὴν ἀποτομίαν περὶ τῆς συμπαθείας ἀσκοῦντας, ἱκανῶς ἡμῖν εἴρηται, καὶ οὐδὲν δεῖ μακροτέρων· ἄκουε δὲ λοιπὸν καὶ ὁ τῆς ἐπιστροφῆς δεόμενος, ὅπως σε προσῆκεν ἐπιστενάζειν τοῖς ἁμαρτήμασιν. καὶ τὰ παραπτώματα τῆς καρδίας ἀποθρηνεῖν· μᾶλλον δὲ εἰ δοκεῖ σκόπησον τὴν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναγνωσθεῖσαν ἡμῖν. κἀκείνης τὸ ταπεινὸν καὶ εὐσυνετον ζήλωσον· καὶ λάβε κανόνας μετανοίας ἠκριβωμένης· ἐλθοῦσα γὰρ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν ἑστιαμένων ἠρυθρίασεν, οὔτε τὸν καιρὸν τῆς εὐωχίας, ὡς ἄκαιρον εἰς ἐξομολόγησιν ἔφυγεν· ἀλλὰ τῇ λύπῃ συνεχομένη, καὶ σφοδρὸν ἔχουσα τὸ τῶν πλημμελημάτων τὸ πένθος, οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἠφίει τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν ἰατρόν. οὐ μὴν οὐδὲ εἰς τὸ πρόσωπον κατ' ὄψιν ἐρχομένη ἱκέτευεν· ἀλλὰ τὸ ἀνάξιον ἑαυτῆς καὶ ἀπαρρησίαστον διὰ τοῦ σχήματος ἑρμηνεύουσα τὴν κατὰ νώτου χώραν καταλαβοῦσα, καὶ οὐδὲ ἑστῶσα ἁπλῶς, ἀλλὰ κατόπιν τῶν ποδῶν λαβομένη· λύσασα δὲ τὰς κόμας, καὶ τοῖς πράγμασι δημοσιεύουσα τὴν πενθοῦσαν ψυχὴν, καὶ τοῖς ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ τὸ δάκρυον ἐπιρρέουσα, μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας ᾔτει τὸν ἔλεον. καὶ τοσοῦτον προχεομένη, ὥστε καὶ βρέχειν τοὺς πόδας, καὶ τῇ κόμῃ πάλιν ἐκμάττουσα τὴν ὑγρότητα,

A atque inhærens collo, miſericordia commotus lacrymas fudit, & pro miſero rurſus beatum reddidit, ingenuo illum inducens veſtimento, & in manu eius annulũ imponens, ac diem feſtum agens, magnificúmque & ſplendidum conuiuium celebrans. Hæc nobis ſimilitudo propoſita eſt, vt reſipiſcentibus Eccleſiam tanquam domum paternam aperiamus, eoſque humaniter, & benignè ſuſcipiamus: ne cum paucis, id eſt, cum Dæmonibus vitam degant, ſed ex alienis rurſum ad filiorum numerum aſcripti, ex Dei præſcripto tanquam ex patris ſententia viuant, & ſanctorum hominum, vt fratrum conſuetudine per- B fruãtur. Noli fratris maioris natu ſententiam ſequi, nec ob patris humanitatem indignari, quod nequiſſimum filium, qui familiæ dedecori fuit, ſuſceperit. Dei benignitatẽ potius, & clementiam admirans, eos, qui relictis erroribus ad frugem bonam redeunt, amplectere, amanterq; foue. Sic enim eris cæcorum dux, & viam errantibus demonſtrabis.

Satis multa ad eos, qui ſeueriore ſunt animo, quippe acerbitatẽ potius, quàm lenitatem & miſericordiam exercent. Nunc mihi vos, quibus in viam redeun- C dum eſt, ac reſipiſcendum, attendite. Si vultis diſcere quo modo peccatis dolere, & erroribus veſtris ingemiſcere debeatis, mulierem nobis à Luca in præſentia deſcriptam conſiderate. Illius demiſſionem animi, atque prudentiam æmulamini, abſolutumque in ea nobis exemplum pœnitentiæ conſtituite, quæ Phariſæi domum ingreſſa nec conuiuarum multitudinem erubuit, nec conuiuii tempus importunum exiſtimauit, quo minus ad cõfeſſionem confugeret: Sed dolore affecta, & peccata, quę commiſerat, vehementer deteſtata, ne momentum quidem temporis ſibi interponendum exiſtimauit, quo minus ſtatim D ad peccatorũ medicum accederet. Nec tamen in conſpectũ eius adueniens ſupplicabat, ſed ex habitu ſe indignam putans, quę ipſum alloqueretur, à tergo locum occupauit, nec planè ſtãs, ſed retrò proſtrata pedes illius complexa eſt, ſolutiſque comis reipſa mœrẽtis animi affectionẽ oſtẽdebat, & Ieſu pedes lacrymis rigãs, multo cum dolore miſericordiam poſtulabat. Tantam enim effudit vim lacrymarum, vt pedes eius ablueret, eoſdémque rurſus capillis abſtergeret,

atque ita omnem animi afflicti demiſſionem declararet. Etenim, vt breuiter omnia complectar, ſenſibus, & membris omnibus, quib⁹ peccauerat mulier pœnitentiam egit. Quantum autem poſtea per otium peccata fuerit deteſtata, quæ publicè aperteq; ea tantopere luxit, coniicientibus licet intelligere. Nos autem verbis quidem pœnitentiã pollicemur, factis verò nihil ſtudii, laboriſq; præſtamus, ſed eadem viuendi conſuetudine vtimur, qua prius, quam peccata confitendo deteſtaremur, vtebamur. Eadem in vultu hilaritas, idem in corporis cultu victúq; ſplendor. Somno ad ſatietatem vſque indulgemus, negotiis, & occupationibus animo ſedulitatis obliuionem iniicimus, pœnitẽtiæ nomẽ inane duntaxat, & nullis expreſſũ factis retinem⁹. A myſteriis quidem arcanorumq; communione ſacramentorum culpa noſtra decidimus, & ſeparamur, nec tamen ſtudium, ac diligentiã adhibemus, vt ad ea fruenda reuertamur, ſed vt vilia, & quæ paruo pretio redimi poſſint, contemninus. Cõſidera, homo, qua dignitate iam ornatus fueris, nunc autem careas. Si regiæ mẽſæ particeps ab eo honore ob crimen aliquod excidiſſes, quantã pecuniȩ vim expenderes, vt in Regis gratiam redires, vt honorem priſtinum redimeres? Quorum autẽ fores ſupplex, hæſitans, dolens frequẽtares? Vitã profectò ipſam tibi acerbã duceres, ſqualore, & luctu, & vultus demiſſione dolorem animi prȩ te ferres: omnem denique, vt aiunt, moueres lapidem, vt ab ea te calamitate liberares. Nunc autẽ qui ſeiunctus eſt ab amicitia Dei, & verè ſublimem illam dignitatem amiſit, quem laborem impendit, quod ſtudiũ adhibet, quid eximium gerit, quo demiſſum, atque humilem, & afflictum animum oſtendat ſuum? Non eſt conſentaneũ, vt qui ſe ægrotare confitetur, eadem victus ratione vtatur, qua vtuntur illi, qui proſpera ſunt valetudine. Alius enim ægrotantis, alius valentis eſt viuendi modus.

Non ne vides, quanta ſit inter ægrotantem, valentémque differentia ſenſu percepta? Ille pro arbitratu ſuo viuit, quocumque vult, proficiſcitur, & omni officio, & munere liberè fungitur: hic autem in anguſto iacet cubiculo, procul ab omnium conſuetudine, omnibúſque negotiis remotus. Agriculturam omittit, licet illius antea eſſet ſtudioſiſſimus. Cumulandæ pecuniæ curam abiicit, quamuis ad rem vti mercator iam eſſet at-

A πᾶσαν βδελύξασα ταπεινὴν ἐπεδείκνυτο. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, πάσαις ταῖς αἰσθήσεσι καὶ τοῖς μέλεσι τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἡ γυνὴ τὴν μετάνοιαν ἐξεπόνει· ἡ δὲ δημοσία καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς οὕτως ὀδυρομένη τὰς ἁμαρτίας, τίνα κατ' ἰδίαν ἐπὶ σχολῆς ἔπραττεν, ἔξεστιν τεκμηράμενον συνορᾶν. ἡμῶν δὲ ἡ μὲν ὑπόσχεσις, μετάνοιαν ἐπαγγέλλεται· ἡ δὲ πρᾶξις, οὐδὲν ἐπίπονον δείκνυσιν· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχομεν τοῦ βίου κατάστασιν, ἣν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας εἴχομεν. φαιδρότης γὰρ ὁμοία καὶ ἐσθὴς ἡ αὐτή, καὶ τραπέζης ἀπόλαυ-
B σις δαψιλής. καὶ ὕπνος μακρὸς καὶ λελυμένος εἰς κόρον· ἀσχολίαι δὲ καὶ φροντίδες ἐπάλληλοι, λήθην ἐμποιοῦσαι τῇ ψυχῇ τῆς οἰκείας ἐπιμελείας, μόνον δὲ τὸ ὄνομα τῆς μετανοίας ἐπιγραφόμεθα ἄκαρπόν τε καὶ ἀνενέργητον. τῶν μὲν μυστηρίων ἑαυτοὺς χωρίζοντες καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἀπορρήτων ἁγιασμάτων, οὐδεμίαν δὲ σπουδὴν τῆς ἐπιστροφῆς τῆς πρὸς αὐτὰ ποιούμενοι· ἀλλ' ὡς ὠνίων καταφρονοῦντες τῆς ἀπολαύσεως. ἐννόησον ἄνθρωπε πηλίκων ἀξιούμενος ἐχωρίσθης τῆς μετουσίας ἐκείνων. εἰ βασιλικῆς σὺ τραπέζης
C μετέχων ἦς, εἶτα προσκρούσας τῆς τιμῆς ἀπερρίφης, πόσων ἂν ἐξωνήσω χρημάτων τὸ πάλιν γενέσθαι φίλος καὶ ὁμοτράπεζος; τίνων δὲ θύρας οὐκ ἂν διώχλησας ἱκετεύων. ἀπορούμενος, στένων, ἀβίωτον νομίζων τὸν βίον, τῇ τήξει καὶ σχέσει τοῦ προσώπου τὸ ἐν τῷ βάθει λύπης τὴν ὀδύνην ἐκφαίνων· πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν, μέχρις οὗ σαυτῷ τὴν συμφορὰν ἐπηνώρθωσας. ὁ δὲ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως χωρισθείς· καὶ τῆς ὄντως ὑψηλῆς τιμῆς ἐκπεσών· τί μέγα καὶ ἀξιόλογον ποιήσας ψυχῆς κεκακωμένης ἐνδεί-
D ξηται ταπεινότητα; οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον νοσεῖν λέγοντα τὴν αὐτὴν ζωὴν μετιέναι τοῖς ὑγιαίνουσιν. ἄλλη γὰρ δίαιτα τοῦ ἀρρώστου, καὶ ἕτερος βίος τοῦ ὑγιαίνοντος.

Ὁρᾷς ὅση ἐστὶν ἡ τοῦ ὑγιαίνοντος μεταβολὴ τῆς τοῦ ἀσθενοῦντος μεταβολῆς, τῆς κατὰ τὴν ἕξιν αἰσθόμενος; ἐν δωματίῳ μικρῷ κατάκειται, πάσης συνήθους ἀναχωρήσας φροντίδος· ἀμελεῖ γεωργίας καὶ σφόδρα γεωργικὸς ὑπάρχων· ἀφίησι πλούτου μερίμνας, ὁ χρηματιστὴς καὶ φιλέμπορος. ὕδατι καὶ ψωμῷ διατρέφεται,

Εἰ καὶ πρότερον τρυφῆς γέμουσαν καὶ συβαριτικὴν παρετίθει τράπεζαν· παισὶν οὐκ ἐπευφραίνεται· τῇ συνηθείᾳ γαμετῆς χωρισθεὶς, τοῖς ἰατροῖς σύνεστι νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ πολλοῖς μισθοῖς πρὸς ἀγαπητὸν κέρδος σπεύδει τὴν ὑγείαν. Ταῦτα ὁ τοῦ σώματος ἄρρωστος. ὁ δὲ τὴν ψυχὴν κακῶς διακείμενος τὸ ἀσώματον περινοσήσας, τῷ ἰατρῷ οὐ προσπίπτεις ὁμολογῶν καὶ δεικνὺς τὴν ἀσθένειαν· καταλιμπάνεις νέμεσθαι καὶ σφακελίζειν τὸ πάθος, ἵνα πρὸς τὸν ὅλον οἶκον διαχυθῇ. ἀλλὰ σωφρόνησον, γνῶθι σαυτόν. Θεὸν ἐλύπησας· τὸν δημιουργόν σου παρώργισας, τὸν καὶ τῆς παρούσης ζωῆς τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τῆς μελλούσης κύριον καὶ κριτήν· ἀπὸ τρυφῆς ἐκακώθης; νηστεία θεράπευσον τὴν ἀπόλαυσιν. ἀκολασία τὴν ψυχὴν ἔβλαψεν· σωφροσύνη γενέσθω τῆς ἀρρωστίας φάρμακον. πλεονεξία πολύυλος τὸν νοητὸν εἰργάσατο πυρετόν· ἐλεημοσύνη κενωσάτω τὴν πλησμονήν. καθάρσιον γὰρ τῶν πεπληρωμένων μετάδοσις· ἔβλαψεν ἡμᾶς ἁρπαγὴ τῶν ἀλλοτρίων· ἐπανελθέτω πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην τὸ ἅρπαγμα· ψεῦδος ἡμᾶς εἰς τὴν ἀπωλείας ἤγαγεν; ἀπολεῖς γὰρ φησὶ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος· ἀλήθεια μεταδιωχθεῖσα ἐκστησάτω τὸν κίνδυνον· ὅρκος παραβαθεὶς ἀεροπετόμενον τὸ διαέριον τοῦ Ζαχαρίου δρέπανον τὴν τομὴν ἀπειλοῦν· ἐνδυσώμεθα πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τῆς μετανοίας· ἵνα τὴν ἀκμὴν ἀποκρουσώμεθα τοῦ δρεπάνου. αἱρετικοῖς δόγμασιν ἀσεβῶς τις ἐθολώθη· ὀρθῆς δόξης φρονήματι τὴν δεισιδαιμονίαν φυγαδευσάτω. τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ μετάνοια· λύσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν προτέρων ἢ κατὰ πρᾶξιν ἐνεργουμένων, ἢ κατὰ διάθεσιν νοουμένων.

Ὁ δὲ γνωρίζων τὸ τῆς μετανοίας ὠφέλιμον, ἀεὶ δὲ περὶ τὸν βόρβορον τῆς ἀνομίας στρεφόμενος· δούλῳ τυγχάνει παραπλήσιος γνωρίζοντι τὴν ὀργὴν τοῦ δεσπότου, ἐν ὄψει δὲ αὐτοῦ τὸ κακὸν ἐργαζομένῳ, καὶ τὴν ἁμαρτίαν τριπλασιάζοντι. Εὐαίσθητος γενοῦ πρὸς τὴν περιέχουσάν σε νόσον. σύντριψον σαυτὸν ὅσον δύνασαι· ζήτησον καὶ ἀδελφοὺς ὁμοψύχους πένθος βοηθοῦν σοι πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· δεῖξόν μοι πικρόν σου καὶ δαψιλὲς τὸ δάκρυον, ἵνα μίξω καὶ τὸ ἐμόν· λάβε καὶ τὸν ἱερέα κοινωνὸν τῆς θλίψεως, ὡς πατέρα.

A tentior. Qui conuiuiis olim magnificis, & ſybariticis delectabatur, aqua nunc & panis fruſtulo veſcitur, non liberis oblectatur, non vxoris vtitur conſuetudine: illi die noctuque res eſt cum medicis, quos magnis præmiis accerſit, vt eorum opera conualeſcat. Hæc, qui corporis morbo laborat: Tu verò cuius animus æger eſt, cur nō ad medicum animorum properas? cur nō ei confitendo morbum oſtēdis tuum? Quid pateris, vt depaſcatur, vt ſuperet, vt inflāmetur? Tandē aliquādo reſipiſce, ac teipſum noſce: Deū offendiſti, procreatorem tuum irritaſti, eum, qui & præſentis vitæ poteſtatem habet, & futuræ Dominus ac iudex eſt. Deliciis indulgens in morbum delapſus es: eum inedia & ieiuniis cura. Animus laborat incontinentia: adhibeatur temperantiæ medicamentum. Multiplici ac nimia pecuniæ cupiditate in febrim animi incidiſti: liberalitate & eleemoſyna depellatur. Hæc enim eſt nimiū expletæ mentis curatio. Læſit te rerum alienarum direptio: quæ rapta ſunt, ad proprios Dominos reuertantur: Mendacium te proximè duxit ad interitum (perdes enim, inquit, omnes, qui loquuntur mendacium) veritatis *Pſal. 5.* ſtudio periculum euitetur. Iuriſiurandi violatio ſublimem Zachariæ filii ſecurim ſuſtulit per aëra volitantem ac *Zac. 5.* cædem minitantem: inducantur omnia arma pœnitentiæ, vt ſecuris acies, & ictus propulſetur. Impiis Hæreticorum opinionibus aliquis infectus eſt: rectis Eccleſia decretis ſeipſum expiet, ſuperſtitionémque deponat. Quid enim aliud eſt pœnitentia, niſi diſſolutio, & euerſio præteritorum, quæ vel re, vel cogitatione ſunt admiſſa?

Qui verò cognita pœnitentiæ vtilitate adhuc in flagitiorum & impietatis cœno volutatur, ſimilis eſt illi ſeruo, qui Dominum ſibi iratum ſciens, in eius conſpectu ſceleratè ſe gerit, peccatúmque duplicat. Explora celeriter, & diligenter animaduerte morbum, quo affectus es: Suſcipe ex eo dolorem, quantum maximū potes, afflige te, fratréſque beneuolos atq; vnanimes adhibe, qui ſimul doleant, adiumentoq; ſint, vt libereris. Oſtende mihi amaras atq; vberes lacrymas tuas, vt meas ego quoq; commiſceam. Afflictionis participem, & ſocium ſume ſacerdotem, vt patrem.

Quis enim tam falſo nominatur Pater, aut tam duro, atque adamantino animo præditus eſt, qui non filiis mœrentibus doleat, & gaudentibus lætetur? Sacerdos ita triſtatur ob peccatū illius, quem propter religionem habet loco Filii, vt
Gen. 37. Iacob viſa tunica Ioſeph ſanguine con-
2. Reg 8. ſperſa querebatur, vt Dauid luxit Ab-
1 Reg 4. ſalonis interitū, vt Eli Ophnim & Phi-
Exod 32. neem, qui in acie ceciderant, vt Moſes impium populum, qui rerum nouarum ſtudioſus vitulum ſibi conflauerat. Quamobrem maior tibi in eo fiducia ſit, qui te in Deo genuit, quam in illis, à quibus corpore procreatus es. Audacter oſtende illi quæ ſunt recondita. Animi arcana tanquam occulta vulnera medico retege. Ipſe & honoris, & valetudinis tuæ rationem habebit. Filiorum dedecore magis mouentur parentes, quam ipſi filii. Nam vt filiorum gloria ad parentes pertinet, ſic etiam dedecus & turpitudo. Incertus eſt, fratres, terminus vitæ: diſceſſum è vita diligentia præuertamus. Abſurdum enim eſt, cum illi, qui corporis valetudinis rationem habent, ſeipſos expurgent ante Caniculæ exortum, ne, quod humidum in illis eſt, vehementi ipſius ardore corrumpatur, & morbos pariat: eos, qui animi curam gerunt, incertum mortis diem non anteuertere, & ardorem excruciantis illius ignis, qui æternùm comburit, & nullum vnquam refrigerium
Luc. 15. admittit. Drachmam Euangelicam, quam acceperas, & qua diues effectus fueras, ignauia tua perdidiſti: pœnitentiæ lucernam accende: Inclina te diligenter. Illam gazam in terrenis affectionibus defoſſam conquire, inuentam tolle, atque conſerua, vt nos vicini gratulemur, & eo gaudio afficiamur, quod eſt in Chriſto, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

A τίς γὰρ οὕτως πατὴρ ψευδώνυμος, ἢ τὴν ψυχὴν ἀδαμάντινος, ὡς μὴ συνοδύρεσθαι τοῖς τέκνοις λυπουμένοις; ἢ πάλιν συνευφραίνεσθαι χαίρουσιν; ἱερεὺς δὲ υἱὸν τὸν κατὰ θρησκείαν οὕτως ὀδύρεται ἁμαρτίαν, ὡς Ἰακὼβ τοῦ Ἰωσὴφ τὸν ᾑμαγμένον χιτῶνα· ὡς Δαυὶδ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ τὸν ὄλεθρον, ὡς ὁ Ἠλὴ τὸν Ὀφνὶ καὶ Φινεὲς πεσόντας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, ὡς Μωϋσῆς τὸν λαὸν τὸν ἄθεον μοσχοποιίας καινοτομήσαντα. παρὰ τῶν σωματικῶν πατέρων, θάρρησον τῷ κατὰ Θεόν σε γεννήσαντι· δεῖξον αὐτῷ ἀνερυθριάστως τὰ κεκρυμμένα. γύμνωσον τὰ τῆς
B ψυχῆς ἀπόρρητα, ὡς ἰατρῷ πάθος δεικνύων κεκαλυμμένον· αὐτὸς ἐπιμελήσεται καὶ τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς θεραπείας. πλέον ἡ αἰδὼς τῶν γονέων ἅπτεται τῶν πεπονθότων αὐτῶν. ἡ γὰρ ἐκείνων δόξα τῶν γεννησαμένων ἐστίν· καὶ ἡ αἰσχύνη ὁμοίως. ἄδηλος, ἀδελφοί, τῆς ζωῆς ἡ προθεσμία. φθάσωμεν τῇ ἐπιμελείᾳ τὴν ἔξοδον. ἄτοπον γὰρ τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς λελογισμένως ποιουμένους τὴν πρόνοιαν, καθαίρειν ἑαυτοὺς τῶν ὑλῶν πρὸ τῆς ἐπιτολῆς τοῦ λεγομένου κυνός· ἵνα μὴ διασαπὲν ἐκ τῆς ἄ-
C γαν θερμότητος τὸ ὑγρὸν, νοσοποιὸν σῆψιν ἐργάσηται· τοὺς δὲ κατὰ διάνοιαν ἐπιμελείας χρήζοντας μὴ προφθάνειν τοῦ θανάτου τὴν ἀδηλίαν καὶ τοῦ κολαστηρίου πυρὸς τὴν ζέσιν· τοῦ ἀλήκτως φλέγοντος, καὶ μηδέποτε ψυχομένου. τὴν δραχμὴν εἶχες τὴν εὐαγγελικὴν· καὶ καλῶς ἐπλούτεις τῷ χρήματι· εἶτα διὰ ῥᾳθυμίαν ἀπώλεσας. ἅψον τὸν ἐκ τῆς μετανοίας λύχνον. κατάκυψον ἐπιμελῶς. ζήτησον τὸ κειμήλιον τοῖς γηΐνοις ἐγκρυπτόμενον πάθεσιν. εὑρηκὼς ἀνελοῦ καὶ σῶσον· ἵνα σοι συγχαρῶμεν οἱ γείτονες χαρὰν τὴν ἐν Χριστῷ. ᾧ πρέπει δόξα νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
D νων, ἀμήν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΙΣ τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης, ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

B

Ο μὲν εἶδος τοῦ βιβλίου, ὅσον ἐν τῷ τῆς προγραφῆς τύπῳ, ἐπιστολὴ εἶναι δοκεῖ· τὸ δὲ πλῆθος ὑπὲρ τὸν ἐπιστολιμαῖον ὅρον ἐστὶν, εἰς συγγραφικὴν μακρηγορίαν παρατεινόμενον· ἀλλ' ἀπολογεῖται ὑπὲρ ἡμῶν ἡ ὑπόθεσις· ἧς ἕνεκεν γράψαι προσεκελεύσω, πλείων οὖσα, ἢ κατ' ἐπιστολῆς συμμετρίαν. C πάντως δὲ οὐκ ἀμνημονεῖς τῆς συντυχίας, ὅτε κατ' εὐχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτᾶν μέλλων, ἐφ' ᾧ τὰ σημεῖα τῆς τοῦ κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας ἐν τοῖς τόποις ἰδεῖν, συνέδραμόν σοι, κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν· καὶ παντοίων ἀνακινουμένων ἡμῖν λόγων· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐν σιωπῇ τὴν συντυχίαν εἶναι, πολλὰς τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμὰς τῆς σῆς συνέσεως ὑποβαλλούσης.

Οἷα δὲ φιλεῖ πολλάκις ἐν τούτοις γίνεσθαι, εἰς μνήμην βίου τινὸς ἐνδοξίμου παρῆλθε ῥέων D ὁ λόγος· γυνὴ δὲ ἦν ἡ τοῦ διηγήματος ἀφορμή· εἴπερ γυνή. οὐκ οἶδα γὰρ εἰ πρέπον ἐστὶν, ἐκ τῆς φύσεως αὐτὴν ὀνομάζειν, τὴν ἀνωτέρω γενομένην τῆς φύσεως. τὸ δὲ διήγημα ἡμῖν, οὐκ ἐξ ἀκοῆς ἑτέρων διηγημάτων τὸ πιστὸν εἶχεν· ἀλλ' ὧν ἡ πεῖρα διδάσκαλος ἦν, ταῦτα δι' ἀκριβείας ἐπεξῄει ὁ λόγος, εἰς οὐδὲν ἀκοὴν ἀλλοτρίαν ἐπιμαρτυρούμενος. οὐδὲ γὰρ ξένη τοῦ γένους ἡμῶν ἡ μνημονευθεῖσα παρθένος, ὡς ἀναγκαῖον εἶναι δι' ἑτέρων γινώσκειν τὰ κατ' ἐκείνην θαύματα, ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν ἡμῖν γονέων. ὥσπερ τις ἀπαρχὴ καρπῶν, πρώτη τῆς μητρῴας νηδύος ἀναβλαστήσασα. ἐπεὶ οὖν ἐδο-

VITA S. MACRINÆ VIRGINIS, QVÆ BASILII Magni ſoror fuit; ſcripta à S. Gregorio Nyſſeno.

Eſt epiſtola eius ad Olympiũ Monachum.

Interprete Franciſco Zino Veronenſi.

HOC quidem voluminis genus ex inſcriptione epiſtola videtur eſſe: ſed eius longitudo modũ epiſtolæ ſuperat, & iuſtam libri complectitur magnitudinem: Me tamen rei quam vt litteris conſignarem, imperaſti defendit argumentum. Eſt enim maius & vberius, quàm vt epiſtolæ terminis concludi poſſit. Omnino conſuetudinis illius oblitus eſſe non debes, cũ ad vrbem Antiochi congreſſi ſumus, quo tempore petebas Hieroſolymam, vt monumenta Chriſti peregrinationis, dum in carne eſſet, inuiſeres, eorúmque ſermonum, quos variis de rebus inter nos contulimus. Neque enim congreſſus ille tacitus eſſe potuit cum prudentia tua multiplicem colloquendi occaſionem ſubiiceret.

En quia antiquum, peregre proficiſci religionis ergo.

Inter diſputandum igitur, vt eiuſmodi cõgreſſionibus fit, in mentionem probæ cuiuſdam mulieris incidimus. Si tamen ex natura mulier à nobis appellanda eſt, quæ naturæ conditione præſtantior fuit. Non autem ex alienis ſermonibus narrationi fidem faciebat oratio: ſed diligenter ea, quorum experientia magiſtra fuerat, perſequebatur, & nihil ferè alieno auditus teſtimonio confirmabat. Neque enim virgo, qua de verba faciebamus, genere nobis erat peregrina, vt quæ admirabilia de illa dicenda erant, per alios nos cognoſcere oporteret: ſed eiſdem orta parentibus, quippe quæ tanquam fructus primitiarum ex materno vtero prima pullulauerat. Quoniam igitur

bonorum hiſtoriam eſſe frugiferam A cenſuiſti, ne vitæ illius virginis, quæ ad humanæ virtutis faſtigium per ſapientiæ ſtudium peruenit, exemplum poſteros lateat, néve ſine fructu tranſeat inuolutum, mihi faciendum exiſtimaui, vt tibi parerem, & incompoſita ſimplicique oratione, vitam eius quam breuiſſimè poſſem explicarem.

Macrina cur ſic appellata.

Macrinæ virgini nomen erat, ſic à parentibus appellatæ, quòd olim inſignis quædam in noſtra familia Macrina fuerat, patris noſtri videlicet B mater, quæ tempore perſecutionum pro Chriſti confeſſione pugnauerat. Hoc quidem vulgato nomine, à familiaribus vocabatur: ſed arcanum & reconditum alterum habebat nomen, quo per viſum fuerat inſignita prius, quàm in lucem à matre per dolores ederetur. Nam ipſa quoque mater ea virtute erat, vt conſilio Dei ſeſe in omnibus regeret, puramque & integram viuendi rationem in primis diligeret, adeò vt non ſponte, ſed inuita quodammodo nupſerit. etenim cum vtroque parente orbata in ipſo eſſet C ætatis flore, famáque pulchritudinis multos, vt eam ſibi vxorem cuperent, incitaret, & periculum eſſet niſi volens in matrimonio cuipiam collocaretur, ne per vim aduerſi aliquid ei contingeret: (Nam eius forma capti ad rapinam ſpectabant) vt ſaluti conſuleret, vitæ grauitate ſpectatum commendatúmque virum ſibi elegit, primóque partu huiuſce eſt facta mater.

Mater S. Macrinæ admodum religioſa.

Viſio eius.

Verum cum pariendi tempus inſtaret ſomno conſopita, manu geſtare ſibi viſa eſt, id quod adhuc intra viſcera continebat, & quendam humana D ſpecie & forma auguſtiorem intueri, qui Theclæ nomine filiolam appellauit, Theclæ, inquam, illius inter Martyres celeberrimæ: id autem cum ter repetens teſtatum reliquiſſet diſceſſit. Ea verò ſtatim ſomno ſoluta eſt, & partu facilè leuata, vt & ſomno ſimul excitata ſit, & quod in quiete viderat, effectum inſpexerit. Arcanum igitur nomen hoc illi fuit; Videtur autem mihi is, qui per

κίμασας φέρειν τι κέρδος τὴν τῶν ἀγαθῶν ἱστορίαν· ὡς ἂν μὴ λάθοι τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ὁ τοιοῦτος βίος, μηδὲ ἀνωφελὴς παραδράμοι διὰ σιωπῆς συγκαλυφθεῖσα ἡ πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς ὄρος, ἑαυτὴν διὰ φιλοσοφίας ἐπάρασα, καλῶς ἂν ἔχειν ᾠήθην, σοί τε πεισθῆναι, καὶ δι' ὀλίγων, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, τὰ κατ' αὐτὴν ἱστορῆσαι, ἐν ἀκατασκεύῳ τε, καὶ ἁπλῷ διηγήματι.

Μακρίνα ἦν ὄνομα τῇ παρθένῳ, εὐδόκιμος δέ τις πάλαι κατὰ τὸ γένος ἦν ἡ Μακρίνα μήτηρ τοῦ πατρὸς ἡμῶν γεγενημένη· ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ὁμολογίαις, τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν ἐναθλήσασα, ἧς ἐπωνομάσθη παρὰ τῶν γονέων ἡ παῖς. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἦν ἐν φανερῷ τὸ ὄνομα, τὸ παρὰ τῶν γνωσκόντων ὀνομαζόμενον. ἕτερον δὲ κατὰ τὸ λεληθὸς αὐτῇ ἐπικέκλητο· ὃ πρὶν ἐλθεῖν διὰ τῶν ὠδίνων εἰς φῶς, ἔκ τινος ἐπιφανείας ἐπωνομάσθη· ἦν γὰρ δὴ τοιαύτη κατ' ἀρετὴν, καὶ ἡ μήτηρ· ὡς πανταχοῦ τῷ θείῳ βουλήματι χειραγωγεῖσθαι· διαφερόντως δὲ τὴν καθαράν τε, καὶ ἀκηλίδωτον τοῦ βίου διαγωγὴν ἀσπασαμένη· ὡς μηδὲ τὸν γάμον ἑκουσίως ἑλέσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ ὀρφανὴ μὲν ἐξ ἀμφοτέρων ἦν· ὑπήνθει δὲ τῇ ὥρᾳ τοῦ σώματος· καὶ πολλοὺς ἡ φήμη τῆς εὐμορφίας πρὸς τὴν μνηστείαν συνήγειρε. κίνδυνος δὲ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἑκούσιον τινὶ συναρμοσθείη, παθεῖν τι τῶν ἀβουλήτων ἐξ ἐπηρείας, πρὸς ἁρπαγὰς παρεσκευασμένων, τῶν ἐπιμεμηνότων τῷ κάλλει, διὰ τοῦτο ἑλομένη τὸν ἐπὶ σεμνότητι βίου γνωριζόμενόν τε, καὶ μαρτυρούμενον· ὥστε φύλακα κτήσασθαι τῆς ἰδίας ζωῆς, εὐθὺς ἐν ταῖς πρώταις ὠδῖσι, ταύτης γίνεται μήτηρ· καὶ ἐπειδὴ παρῆν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἔδει λυθῆναι τὴν ὠδῖνα τῷ τόκῳ, εἰς ὕπνον κατενεχθεῖσα, φέρειν ἐδόκει διὰ χειρὸς, ὃ ὡς ἔτι ὑπὸ τῶν σπλάγχνων περιεχόμενον· καί τινα ἐν εἴδει, καὶ σχήματι μεγαλοπρεπεστέρῳ, ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἐπιφανέντα, προσειπεῖν τὴν βασταζομένην ἐκ τοῦ ὀνόματος, Θέκλαν· Θέκλης ἐκείνης, ἧς πολὺς ἐν ταῖς παρθένοις ὁ λόγος. ποιήσαντα δὲ τοῦτο καὶ μαρτυράμενον εἰς τρὶς, μεταστῆναι τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ δοῦναι τῇ ὠδῖνι τὴν εὐκολίαν, ὡς ὁμοῦ τε τοῦ ὕπνου αὐτὴν διαναστῆναι, καὶ τὸ ἐνύπνιον ὕπαρ ἰδεῖν. τὸ μὲν οὖν ὄνομα τὸ κεκρυμμένον, ἐκεῖνο ἦν. δοκεῖ δέ μοι, μὴ τοσοῦτον πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν

κλῆσιν, ὁδηγῶν τῶν γινομένων, ὁ ἐπιφανεὶς τοῦτο προσφθέγξασθαι· ἀλλὰ τὸν βίον προειπεῖν τῆς νέας, καὶ τὴν τῆς προαιρέσεως ὁμοιότητα διὰ τῆς ὁμωνυμίας ἐπιδείξασθαι.

Τρέφεται τοίνυν τὸ παιδίον· οὔσης μὲν αὐτῷ καὶ τιθηνῆς ἰδίας, τὰ δὲ πολλὰ τῆς μητρὸς ἐν ταῖς χερσὶ ταῖς ἰδίαις τιθηνουμένης. ὑπερβᾶσα δὲ τὴν τῶν νηπίων ἡλικίαν, εὐμαθὴς ἦν τῶν παιδικῶν μαθημάτων· καὶ πρὸς ὅπερ ἂν ἡ τῶν γονέων κρίσις ἦγε μάθημα, κατ' ἐκεῖνο ἡ φύσις τῆς νέας διέλαμπεν. ἦν δὲ τῇ μητρὶ σπουδὴ, παιδεῦσαι μὲν τὴν παῖδα· μὴ μὴν τὴν ἔξωθεν ταύτην, καὶ ἐγκύκλιον παίδευσιν· ἣν, ὡς τὰ πολλὰ, διὰ τῶν ποιημάτων αἱ πρῶται τῶν παιδευομένων ἡλικίαι διδάσκονται. αἰσχρὸν γὰρ ᾤετο, καὶ πάντῃ ἀπρεπὲς, ἢ τὰ τραγικὰ πάθη, ὅσα ἐκ γυναικῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις τοῖς ποιηταῖς ἔδωκαν· ἢ τὰς κωμῳδικὰς ἀσχημοσύνας, ἁπαλὴν, καὶ εὔπλαστον φύσιν διδάσκεσθαι, καταμολυνομένην τρόπον τινὰ τοῖς ἀσεμνοτέροις περὶ τῶν γυναικείων διηγήμασιν. ἀλλ' ὅσα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εὐληπτότερα ταῖς πρώταις ἡλικίαις δοκεῖ, ταῦτα ἦν τῇ παιδὶ τὰ μαθήματα. καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Σολομῶντος σοφία· καὶ ταύτης πλέον, ὅσα πρὸς τὸν ἠθικὸν ἡμῶν ἔφερε βίον. ἀλλὰ καὶ τῆς ψαλμῳδουμένης γραφῆς, οὐδὲ ὁτιοῦν ἠγνόει· καιροῖς ἰδίοις ἕκαστον μέρος τῆς ψαλμῳδίας διεξιοῦσα· τῆς τε κοίτης διανισταμένη, καὶ τῶν σπουδαίων ἁπτομένη τε, καὶ ἀναπαυομένη, καὶ προσιεμένη τροφὴν· καὶ ἀναχωροῦσα τραπέζης, καὶ ἐπὶ κοίτην ἰοῦσα· καὶ εἰς προσευχὰς διανισταμένη, πανταχοῦ τὴν ψαλμῳδίαν εἶχεν, οἷόν τινα συνοδὸν ἀγαθὴν μηδενὸς ἀπολιμπανομένην χρόνου.

Τούτοις συναυξανομένη, καὶ τοῖς τοιούτοις ἐπιτηδεύμασι· καὶ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν ἱερουργίαν διαφερόντως ἀσκήσασα, πρόεισιν εἰς δωδέκατον ἔτος· ἐν ᾧ μάλιστα τὸ τῆς νεότητος ἄνθος ἐκλάμπειν ἄρχεται. ἔνθα δὴ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, ὅπως οὐδὲ κεκρυμμένον τὸ κάλλος τῆς νέας ἐλάνθανεν. οὐδὲ τι κατὰ τὴν πατρίδα πᾶσαν ἐκείνην τοιοῦτον θαῦμα ἐδόκει. οἷον ἐν συγκρίσει τοῦ κάλλους ἐκείνου, καὶ τῆς εὐμορφίας εἶναι· ὡς μηδὲ ζωγράφων χεῖρας ἐφικέσθαι δυνηθῆναι τῆς ὥρας· ἀλλὰ τὴν πάν-

A per quietem apparuerat eam vocem pronunciaſſe, non tam, vt quo nomine appellanda eſſet, indicaret, quam vt ſimilitudine nominis idem oſtenderet viuendi ſtudium & inſtitutum.

Educatur ergo puellula & quanquam propria illi nutrix aderat, tamen in manibus fere matris enutriebatur. Cùm autem infantiæ ætatem eſſet egreſſa, docilem admodum naturam in perdiſcendis puerilibus illis inſtitutis præ ſe tulit; Quicquid enim ei diſcendum parentes indicabant, in eo puellæ ingenium excellebat. Studebat autem mater vt filia erudiretur: ſed B non iſta tamen externa diſciplinarum ſerie, qua plerumque ex poëtarum lectione primæ diſcentium ætates imbuuntur. Turpe enim & indecorum prorſus exiſtimabat, vt tragicis fœminarum perturbationibus, vnde ſcribendi principia & argumenta poëtæ ſumpſerunt, vel comœdiarum fœditatibus, vel pudendis eorum, qui tot ærumnas ad Ilium pertulerant, factis tenerum & bene formatum animum infici, & minùs grauibus de fœminis narrationibus quodammodo coinquinari. Proinde quæ ex diuino ſpiritu di- C ctata ſcriptura primæ illi ætatulæ faciliora aptioráque videbantur, diſcenda proponebat. Cum primis autem Sapientiam Salomonis, idque ex ea potiſſimum, quod ad vitam & mores maximè conducebat. Erat etiam Pſalmorum haudquaquam ignara, præfinitámque eorum partem ſtatutis temporibus percurrebat. Nam ſiue ſurgeret è lectulo, ſiue ad ſtudia accederet, ſiue diſcederet ab eis, ſiue cibum ſumeret, ſiue à menſa recederet, ſiue cubitum ſe conferret, ſiue ad precandum exurgeret, ſemper vt bonam, ſeque nullo tempore deſerentem comitem, D Pſalmorum habebat cantilenam.

Macrina quibus ſtudiis applicuerit animum adhuc puella.

Dum his & ſimilibus inſtitutis educatur, manúmque tractanda lana excellenter exercet, ad duodecimum ætatis annum peruenit. Quo quidem tempore, iuuentæ flos mirificè ſplendere cœpit, & quod admiratione dignum eſt, quamuis celaretur puellæ pulchritudo, latere tamen non potuit. Nec in patria quicquam æquè admirabile videbatur, atque forma & venuſtas illius, vt ne pictorum quidem manus eius decorem aſſequerentur: & quæ ars nihil non

Præſtans forma virg.

machinatur & effingit, maxima quæ- A que audens & ipſorum etiam imagines elementorum imitatione exprimens, ea illius formæ fœlicitatem imitari non poſſet. Quamobrem magnum iuuenum nuptias eius ambientium, examen parentes circumſtabat; Pater autem qui ſanè quàm prudens & in rebus honeſtis diiudicandis expertus erat, quendam tum genere, tū moribus honeſtum probatiſſimumq; adoleſcētem, reliquis prætulit, eiq; ſi ad ætatē perueniſſet, filiam deſpōdit. Interim ille magnam de ſe expectationem cōcitate, in iudiciiſq; reos defendendo egregiam dicendi faculta- B tem præ ſe ferre, atque ita patri puellæ tanquam gratum dare ſponſaliū munus.

Sponſus eius obit. Quam tamen præclaram ſpem interrupit inuidia, eum vitæ in ipſa miſeranda ſurripiens adoleſcentia.

Quæ autem à patre ſtatuta fuiſſent, puella non ignorabat: nam adoleſcentis obitu cognouit conſilium patris: itaque iudicium illius connubium vocans, tanquam id quod pater decreuerat effectum eſſet, in reliquum vitæ tempus, apud ſe manere conſtituit. In ſententiaque permanſit conſtantius quàm ab C illa ætate poſtulabatur. Etenim cum *Reſpuit plane coniugium.* ſæpenumero parentum ad eam deferrentur ſermones, propterea quod multi erant, qui fama pulchritudinis eius adducti illam ſibi cuperent vxorem adiungere: abſurdum & iniquum eſſe dicebat, ſibi non permitti vt illud coniugium coleret, quo ſemel à patre deuincta eſſet: ſed ad alterum cogi reſpicere; cum vnum natura ſit matrimonium, quemadmodum vnus ortus & vna mors. Eum verò, cui à parentibus fuiſſet deſponſa non eſſe mortuum contendebat, ſed ſpe reſurre- D ctionis Deo viuere. Quapropter cum ſe non obiiſſe, ſed peregrè profectum eſſe iudicare, & nefas fore ſi peregrinanti ſponſo fidem non ſeruaret. Eiuſmodi rationibus repellens eos, qui ſibi perſuadere conabantur, decreuit in eo, quod ſibi propoſuerat, perſtare, ac ne momento quidem temporis à latere matris vnquam diſcedere. Quamobrem ei ſæpe dicebat mater, ſe reliquos liberos, in vtero tempore quodam præfinito geſſiſſe, illam vero perpetuò in viſceribus ſuis, quodammodo circumferre. Filiæ tamen conuictus nec

Eius pietas & obſeruãtia in matrem.

A τῶν μηχανωμένων τεχνῶν, καὶ τοῖς μεγίστοις ἐπιτολμώσης, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων τὰς εἰκόνας διὰ τῆς μιμήσεως ἀνατυποῦσθαι, τὴν τῆς μορφῆς ἐκείνης εὐκληρείαν, μὴ ἰσχύουσαν δι' ἀκριβείας μιμήσασθαι. Τούτου χάριν πολὺς ἑσμὸς τῶν μνηστευόντων τὸν γάμον αὐτῆς, τοῖς γονεῦσι περιεχεῖτο. ὁ δὲ πατήρ· ἦν γὰρ δὴ σώφρων, καὶ κρίνειν τὸ καλὸν ἐπεσκεμμένος, εὐδοκιμόν τινα τῶν ἐκ γένους γνώριμον ἐπὶ σωφροσύνῃ· ἄρτι τῶν παιδευτηρίων ἐπανήκοντα τῶν λοιπῶν ἀποκρίνας, ἐκείνῳ κατεγγυᾶσθαι ἔγνωκε τὴν παῖδα· εἴπερ εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. B ἐν τούτῳ δὲ ὁ μὲν ἐν ἐλπίσιν ἦν ταῖς χρηστοτέραις· καὶ καθάπερ τι τῶν κεχαρισμένων ἕδνων, τὴν διὰ τῶν λόγων εὐδοκίμησιν προσῆγε τῷ πατρὶ τῆς νέας· ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ἀγῶσι, τὴν τῶν λόγων ἐπιδεικνύμενος δύναμιν.

Ὁ δὲ φθόνος ἐπικόπτει τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας, ἀναρπάσας αὐτὸν ἐκ τῆς ζωῆς ἐν ἐλεεινῇ τῇ νεότητι. οὐκ ἠγνόει δὲ τὰ τῷ πατρὶ δεδογμένα ἡ κόρη. ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ θανάτῳ τοῦ νεανίου τὸ κεκριμένον ἐπ' αὐτῇ διεκόπη, γάμον ὀνομάσα- C σα τὴν τοῦ πατρὸς κρίσιν, ὡς γεγενημένου τοῦ κεκριμένου, μένειν ἐφ' ἑαυτῆς τὸ λοιπὸν ἠξίου. καὶ ἦν ἡ κρίσις τῆς ἡλικίας παγιωτέρα. πολλάκις γὰρ αὐτῇ τοὺς περὶ τὸν γάμον προσαγαγόντων λόγους τῶν γεννησαμένων, διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς κατὰ φήμην τοῦ κάλλους μνηστεύειν ἐθέλοντας, ἄτοπον εἶναι, ἔλεγε, καὶ παράνομον· μὴ στέργειν τὸν ἅπαξ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῇ κυρωθέντα γάμον· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἕτερον ἀναγκάζεσθαι βλέπειν· ἑνὸς ὄντος ἐν τῇ φύσει τοῦ γάμου, ὡς μία γένεσις, καὶ θάνατος εἷς· τὸν δὲ συναρμοσθέντα κατὰ τὴν D τῶν γονέων κρίσιν μὴ τεθνάναι διϊσχυρίζετο. ἀλλὰ τὸν τῷ Θεῷ ζῶντα, διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, ἀπόδημον κρίνειν, καὶ οὐ νεκρόν· ἄτοπον δὲ εἶναι τῷ ἐκδημοῦντι νυμφίῳ μὴ φυλάσσειν τὴν πίστιν, τοῖς τοιούτοις λόγοις ἀπωθουμένη τοὺς παραπείθειν ἐπιχειροῦντας, ἓν ἐδοκίμασεν ἑαυτῇ τῆς ἀγαθῆς κρίσεως φυλακτήριον, τὸ μηδέποτε τῆς ἰδίας μητρὸς, μηδὲ ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου διαζευχθῆναι. ὡς πολλάκις τὴν μητέρα πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν, ὅτι τὰ λοιπὰ τῶν τέκνων, τεταγμένῳ τινὶ χρόνῳ ἐκυοφόρησεν, ἐκείνην δὲ διαπαντὸς φέρει πάντοτε τρόπον τινὰ τοῖς σπλάγχνοις ἑαυτῆς περιέχουσα. ἀλλ' οὐκ ἦν ἐπίπονος, οὐδὲ

ἀκρ-

ἀκερδὴς τῇ μητρὶ τῆς θυγατρὸς ἡ συνδιαγωγή. αὐτὴ γὰρ πολλῶν αὐτῇ θεραπαινίδων ἦν ἡ παρὰ τῆς θυγατρὸς θεραπεία. καὶ ἦν ἀντίδοσίς τις ἀγαθὴ παρ' ἀμφοτέρων ἀλλήλαις ἀντιπληρουμένη. ἡ μὲν γὰρ τὴν ψυχὴν τῆς νέας, ἡ δὲ τὸ σῶμα τῆς μητρὸς ἐθεράπευεν, ἔν τε τοῖς ἄλλοις πᾶσι τὴν ζητουμένην ὑπηρεσίαν ἀποπληροῦσα· καὶ ἐν τῷ ταῖς ἰδίαις χερσὶ πολλάκις τῇ μητρὶ παρασκευάζειν τὸν ἄρτον. ὅπερ οὐ κατὰ τὸ προηγούμενον αὐτῇ διεσπουδάσθη. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς μυστικαῖς ὑπηρεσίαις τὰς χεῖρας ἑαυτῆς ἔχρισε, πρέπειν ἡγησαμένη τῷ ἐπιτηδεύματι τοῦ βίου τὴν περὶ τοῦτο σπουδήν, ἐκ τῶν περιόντων τῇ μητρὶ παρεχορήγει, τὴν ἐκ τῶν οἰκείων πόνων τροφήν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῇ συνδιῳκονόμει, τὴν ἐπικειμένην φροντίδα. τεσσάρων γὰρ υἱῶν ἦν μήτηρ, καὶ πέντε θυγατέρων. καὶ τρισὶν ἄρχουσιν ὑπετέλει· διὰ τὸ ἐν τοσούτοις ἔθνεσιν αὐτῆς κατεσπάρθαι τὴν κτῆσιν.

Ποικίλως τοίνυν τῆς μητρὸς ταῖς φροντίσι διὰ τοῦτο μεριζομένης· ἤδη γὰρ ὁ πατὴρ ἐξεληλύθει τὸν βίον· ἐν πᾶσι τούτοις, κοινωνὸς ἦν τῇ μητρὶ τῶν πόνων, συνδιαιρουμένη τὰς φροντίδας· καὶ τὸ βαρὺ τῶν ἀλγηδόνων ἐπικουφίζουσα· καὶ ὁμοῦ μὲν τῇ παιδαγωγίᾳ τῆς μητρὸς ἄμωμον διεφύλασσεν ἑαυτῇ τὸν βίον ἐν μητρῴοις ὀφθαλμοῖς διαπαντὸς εὐθυνόμενόν τε, καὶ μαρτυρούμενον· ὁμοῦ τε παρεῖχε πρὸς τὸν ἴσον σκοπὸν τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λέγω, μεγάλην τῇ μητρὶ διὰ τοῦ βίου ἑαυτῆς τὴν ὑφήγησιν, κατ' ὀλίγον αὐτὴν πρὸς τὸν ἄϋλόν τι, καὶ τελειοτέραν ζωὴν ἐφελκομένη. καὶ ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὰς ἀδελφὰς πρὸς τὸ δοκοῦν ἑκάστῃ μετ' εὐσχημοσύνης ἡ μήτηρ ᾠκονομήσατο, ἐπάνεισιν ἐν τούτῳ τῶν παιδευτηρίων πολλῷ χρόνῳ προασκηθεὶς τοῖς λόγοις, ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ ἀδελφὸς τῆς προειρημένης· λαβοῦσα τοίνυν αὐτὸν ὑπερφυῶς ἐπηρμένον τῷ περὶ τοὺς λόγους φρονήματι, καὶ πάντα περιφρονοῦντα τὰ ἀξιώματα, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ δυναστείᾳ λαμπροὺς ἐπηρμένον τῷ ὄγκῳ· τοσούτῳ τάχει κἀκεῖνον πρὸς τὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν ἐπεσπάσατο, ὥστε ἀποστάντα τῆς κοσμικῆς περιφανείας, καὶ ὑπεριδόντα τοῦ διὰ τῶν λόγων θαυμάζεσθαι, πρὸς τὸν ἐργατικὸν τοῦτον, καὶ αὐτόχειρα βίον αὐτομολῆσαι, διὰ τῆς τελείας ἀκτημοσύνης, ἀνεμπόδιστον ἑαυτῷ τὸν εἰς ἀρετὴν βίον παρασκευάζοντα.

laborem matri nec damnum afferebat. Quin etiam officioſa eius ſedulitas, multarum ancillarum inſtar erat, & mutua quædam inter eas vigebat remuneratio. Siquidem altera cuſtodiebat animum filiæ, altera corpori matris inſeruiebat, eique in reliquis officiis omnibus miniſtrabat, vt propriis etiam manibus matri panem præberet. Quæ tamen illi præcipua cura non erat: ſed poſteaquam ſacris officiis ſatisfecerat, exiſtimans id ſuo vitæ inſtituto conuenire, ex labore ſuo matri victũ ſubminiſtrabat. Idque non ei ſolum ab ea: ſed tribus præterea principibus præſtabatur, quoniam eius poſſeſſio in tot gentibus diſſeminata erat.

Cum igitur mater variis curis diſtringeretur: (pater enim iam naturæ conceſſerat) in omnibus laboribus matri ſe ſociam præbebat, & ſolicitudinum partem ipſa ſubiens eam graui moleſtiarum onere leuabat. Simul autem & matris diſciplina vitam ab omni reprehenſione integram ſeruauit, cùm in eius oculis ſemper ageret eiuſdémque teſtimonio probaretur, & ſe viciſſim ei magnam ad parem philoſophiæ ſcopum exemplo vitæ ſuæ ducem præbuit paulatim ipſam ad puriorem perfectiorémque vitam trahens. Cum autem reliquæ ſorores honeſtè collocatæ eſſent à matre, à publicis litterarum gymnaſiis, in quibus diu verſatus fuerat, reuertitur magnus Baſilius ipſius Macrinæ frater: quem illa ſcientia & eloquentia vehementer elatum exiſtimans omnéſq; deſpicientem dignitates, & faſtu ſuperantem eos qui in magiſtratu eſſent, tanta celeritate ad idem ſapientiæ ſtudium incitauit, vt mundi poſthabita claritate, deſpectáque eloquentiæ gloria, laborioſum hoc operoſumque viuendi genus per paupertatem perfectam amplexus, expeditam ſibi ad virtutem viam ſtruxerit.

Macrina Baſilium magnũ ad ſtudiũ perfectionis incitat.

Cæterum illius vita ac inſtituta quibus in omnibus orbis partibus, quæ illuſtrantur à Sole, celebratus, gloria ſua ſplendorem omnium virtute illuſtrium obſcurauit, longam ſcriptionem & multum temporis deſiderant. Quapropter illuc, vnde digreſſa eſt, noſtra reuertatur oratio. Cùm ipſa à ſe omnem turbulentioris vitæ materiam amputaſſet, perſuaſit matri, vt relicta priſtinæ vitæ conſuetudine, elatioréque viuendi modo, quas arte ſubditas, & ancillas ad vſus proprios adhibuerat, ſecum eiuſdem ſortis, atque ordinis eſſe vellet, atque vnà cum illis vitam cum virginibus traduceret. Sed narrationis filum volo parumper intermittere, ne rem qua ſublimitas virginis magis declaratur, ſilentio tranſeamus. Ex quatuor fratribus is qui ſecundum Baſilium natu maximus erat, Naucratius vocabatur, iuuenis eximiis tum ingenii tum corporis dotibus præditus, nam & pulchritudine & robore & celeritate, & habilitate quadam ad omnia peragenda reliquis præſtabat. Qui cum vigeſimum ſecundum ætatis annum confeciſſet, dicendóque publicè tale ſtudiorum ſuorum ſpecimen dediſſet, vt omne audientium theatrum ipſius admiratione commoueretur, diuina quadam prouidentia magno mentis impetu ductus, ſpretis omnibus quæ in manibus habebat, ad ſolitariam & inopem vitam ſe contulit, nihil ſecum præter ſeipſum ferens. Secutus eſt eum è domeſticis vnus Chryſaphius nomine qui & illum diligebat, & eodem vitæ ſtudio tenebatur; Nactus igitur ſeceſſum quendam propter Iridem (eſt autem Iris fluuius qui per mediam Ponti prouinciam labitur ortus principium ab ipſa ducens Armenia, per regionémque noſtram influit in Pontum Euxinum) apud hunc fluuium nactus adoleſcens locum quendam denſis nemoribus conſitum, & collem dorſo præcelſi montis ſuperextenſo reconditum, in eo procul ab vrbanis tumultibus, omnibúſque tum militiæ tum iudiciorum perturbationibus & ſtrepitu conſtitutus, vitam agebat, ſéque ab illis moleſtiis, quibus humana vita vexatur,

Naucratius frater Macrinæ inſignis iuuenis vitam complectitur ſolitariam.

A ἀλλ' ὁ μὲν ἐκείνου βίος, καὶ τὰ ἐφεξῆς ἐπιτηδεύματα, δι' ὧν ὀνομαστὸς ἐν πάσῃ τῇ ὑφ' ἥλιον γενόμενος, ἀπέκρυψε τῇ δόξῃ πάντας τοὺς ἐν ἀρετῇ διαλάμψαντας, μακρᾶς ἂν εἴη συγγραφῆς, καὶ χρόνου πολλοῦ· ἐμοὶ δὲ πρὸς τὸ προκείμενον, πάλιν ὁ λόγος τετράφθω. ἐπεὶ γὰρ πάσης ὑλωδεστέρας ζωῆς ὑπόθεσις ἤδη αὐτῇ περιεκέκοπτο, πείθει τὴν μητέρα καταλιποῦσαν τὸν ἐν ἔθει βίον· καὶ τὴν κομπωδεστέραν διαγωγὴν, καὶ τὰς ἐκ τῶν ὑποχειρίων θεραπείας, αἷς προσείθιστο, κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον· ὁμότιμον γενέσθαι τοῖς πολλοῖς τῷ φρονήματι· καὶ καταμίξαι τὴν ἰδίαν ζωὴν, τῇ μετὰ τῶν παρθένων διαγωγῇ· B ὅσας εἶχε μεθ' ἑαυτῆς ἐκ δουλίδων, καὶ ὑποχειρίων ἀδελφὰς, καὶ ὁμοτίμους ποιησαμένη. μᾶλλον δὲ μικρόν τι βούλομαι παρενθεῖναι τῷ διηγήματι, κατὰ μὴ παραδραμεῖν ἀνιστόρητον πρᾶγμα τοιοῦτον, δι' οὗ μᾶλλον τὸ ὑψηλὸν τῆς παρθένου καταμηνύεται. τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν, ὁ δεύτερος μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, Ναυκράτιος ὄνομα, φύσεως εὐκληρίᾳ, καὶ σώματος κάλλει, καὶ ῥώμῃ, καὶ τάχει, καὶ τῇ πρὸς πάντα ἐπιτηδειότητι διαφέρων τῶν ἄλλων· παρελθὼν ἐπὶ τὸ εἰς δεύτερον ἔτος, καὶ εἰκοστόν· καὶ δοὺς τῶν οἰκείων πό- C νων ἐπὶ δημοσίας ἀκοῆς τὰς ἀποδείξεις· ὥστε ἅπαν ἐπ' αὐτῷ σαλευθῆναι τῶν ἀκουόντων τὸ θέατρον· θείᾳ τινὶ προμηθείᾳ τῶν ἐν χερσὶν ἁπάντων ὑπεριδὼν, πρὸς τὸν μονήρη, καὶ ἀκτήμονα βίον ἀπῆλθεν ἐν μεγάλῃ τινὶ τῆς διανοίας ὁρμῇ· οὐδὲν ἐπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ, πλὴν ἑαυτοῦ· εἵπετο δέ τις αὐτῷ καὶ τῶν οἰκετῶν Χρυσάφιος τοὔνομα τῷ, τε, πρὸς αὐτὸν ἔχειν ἐκεῖνον ἐπιτηδείως, καὶ τῷ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν περὶ τοῦ βίου ἐνστήσασθαι. διῆγε τοίνυν καθ' ἑαυτὸν ἐσχατιάν τινα καταλαβὼν, πρὸς τῷ Ἴριδι· ποταμὸς δὲ ὁ Ἶρις ἐστὶ, μέσον διαρρέων τὸν Πόν- D τον· ὃς ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, τὰς ἀρχὰς ἔχων, διὰ τῶν ἡμετέρων τόπων, ἐπὶ τὸν ΕΥξεινον Πόντον τὸ ῥεῖθρον ἐκδίδωσι· περὶ τοῦτον εὑρών τινα τόπον ὁ νεανίας ὕλῃ βαθείᾳ κομῶντα· καὶ λόφον ὑπὸ τῆς ὑπερτεταμένης τοῦ ὄρους ῥαχίας ἐγκεκρυμμένον, ἐν αὐτῷ διῆγε, τῶν ἀστυκῶν θορύβων, καὶ τῶν ἀπὸ στρατείας τε, καὶ τῶν ἐνδικαστηρίοις ῥητορικῆς ἀσχολημάτων πόρρω γενόμενος· καὶ πάντων τῶν περὶ τὸν βίον περιηχούντων, τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἑαυτὸν ἐλευθερώσας·

τοὺς πρεσβύτας τινὰς πενίᾳ, καὶ ἀῤῥωστίᾳ συζῶντας, ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐθεράπευε· πρέπειν δοκιμάσας τῷ ἰδίῳ βίῳ τὴν τοιαύτην ἀσχολίαν διὰ φροντίδος ἔχειν. θηρεύων τοίνυν ἰχθύας ἤγρευεν ὁ γεννάδας· καὶ διὰ τὸ πρὸς πᾶν εἶδος θηρευτικῆς ἐπινοίας ἐπιτηδείως ἔχειν, ἐπόριζε διὰ τῆς θήρας τοῖς γέρουσι τὴν τροφήν· καὶ τὴν νεότητα τοῖς τοιούτοις ἅμα κατεδάμαζε πόνοις· ἀλλὰ καὶ τοῖς μητρῴοις θελήμασιν, εἴ ποτέ τι παρ' αὐτῆς προσταχθείη, προθύμως ὑπηρετῶν, δι' ἀμφοτέρων κατώρθου τὸν βίον· τοῖς τε πόνοις καθαιρῶν τὴν νεότητα, τῇ τε περὶ τὴν μητέρα σπουδῇ, διὰ τῶν θείων ἐντολῶν, πρὸς τὸν Θεὸν ὁδοιπορῶν. B

Πέμπτον διήγαγεν ἔτος τοῦτον τὸν τρόπον φιλοσοφῶν, καὶ μακαριστὴν ποιῶν τὴν μητέρα τῇ ἰδίᾳ ζωῇ, οἷς τε κατεκόσμει διὰ σωφροσύνης τὴν οἰκείαν ζωήν, οἷς τε παρεῖχε πᾶσαν τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ τῷ θελήματι τῆς γεννησαμένης. εἶτα βαρύ τι, καὶ τραγικὸν πάθος ἐξ ἐπιβουλῆς οἶμαι τοῦ ἀντικειμένου τῇ μητρὶ συνηνέχθη· ὃ πάσῃ τῇ γενεᾷ πρὸς συμφοράν τε, καὶ πένθος ἐπήρκεσεν. αἰφνιδίως γὰρ ἐκ τῆς ζωῆς ἀναρπάζεται, οὐ νοσήματος προελπισθῶναι τὸ πάθος παρασκευάσαντος, οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν συνήθων, καὶ γνωρίμων ἐπαγαγόντος τῷ νέῳ τὸν θάνατον. ἀλλ' ἐπὶ θήραν ὁρμήσας, δι' ἧς παρεῖχε τοῖς γηροκομουμένοις τὰ ἐπιτήδεια, νεκρὸς τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐπανάγεται· αὐτός τε ἐκεῖνος, καὶ ὁ κοινωνὸς αὐτῷ τοῦ βίου Χρυσάφιος, πόρρω δὲ ἦν τῶν γινομένων, ἡ μήτηρ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστῶσα τῆς συμφορᾶς· καί τις ἀφίκετο παρ' αὐτὴν μηνύων τὸ πάθος· ἡ δὲ τελεία μὲν τοῖς κατ' ἀρετὴν ἅπασιν ἦν, πλὴν ἐκράτει κἀκείνης κατὰ τὸ ἶσον ἡ φύσις. ἐκλάσασα γὰρ τὴν ψυχήν, ἄπνους τε, καὶ ἄφθογγος παραχρῆμα ἐγένετο· τοῦ λογισμοῦ τοῖς πάθεσι παραχωρήσαντος, καὶ ἔκειτο ὁμοῦ τῇ προσβολῇ τῆς πονηρᾶς ἀκοῆς, καθάπερ τις ἀθλητὴς γενναῖος, ἀπροσδοκήτῳ καταστραφεῖσα πληγῇ· ἐν τούτῳ δὲ ἐφάνη τῆς μεγάλης Μακρίνης ἡ ἀρετή· ὅπως τοῖς πάθεσι τὸν λογισμὸν ἀντιστήσασα, ἑαυτήν τε ἄπτωτον διεφύλαξε, καὶ τῆς μητρικῆς ἀσθενείας ἔρεισμα γενομένη· πάλιν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς λύπης αὐτὴν ἀνεκαλέσατο· τῷ καθ' ἑαυτὴν στεῤῥῷ τε, καὶ ἀνενδότῳ, καὶ τὴν τῆς μητρὸς ψυχὴν πρὸς ἀνδρείαν παιδοτριβήσασα.

A liberans, ſenes quoſdam ſimul viuentes egeſtate & morbo laborantes curabat, ſtudium & negotium illud putans à ſuo viuendi inſtituto non abhorrere. Venando igitur, (quoniam ad omne genus, venaticæ induſtriæ ſolertiſſimus erat) victum ſenibus quæritabat, & his laboribus pariter domabat adoleſcentiam: neç ob id alacri animo maternæ voluntati parêre deſinebat, ſi quid ab ea aliquando mandabatur, duplici ſtudio rectè vitam inſtituens, vt & labore feruorem ætatis extingueret & obſequendo matri recta via ad Deum per diuina mandata contenderet.

Senes morbidos & inopes ſuſtentat laboreſuo.

Sic igitur philoſophans, & vita ſua matrem Beatam reddens, quintum annum exegerat cum & temperantia pectus inſtrueret & totis viribus matris obſequeretur voluntati, quando miſerè dolis, vt opinor, aduerſarii graue & tragicum vulnus inflictum eſt quod calamitate & mœrore totam familiam affecit. Repente enim adoleſcens vitæ ſurripitur, non morbo aliquo aut ſolita vlla ratione, immatura morte ſublatus: ſed cum ad venationem profectus eſſet, C qua induſtria ſenio confectis illis victui ſuppeditabat neceſſaria, mortuus domum reportatur, vnà cum illo ipſo ſocio & in omni vita coniunctiſſimo Chryſaphio. Procul autem aberat mater, trium dierum itinere ab ea remota calamitate. Quæ licet in omni genere virtutis perfecta eſſet, tamen cum tam acerbum nuncium à quodam accepiſſet, natura, vt par eſt, ſuperante, collapſa exanimatáque tantum non ſimul cum voce ſpiritum amiſit. Ratio enim doloris magnitudine victa, ſuccubuit, ipſáque veluti generoſus quidam athleta improuiſo vulnere afflicta iacuit. D Hic magnæ Macrinæ virtus apparuit, quæ non ſolum ſe inuictam atque erectam ſeruauit, verum etiam matris imbecillitatem fulſit atque ſuſtinuit. Nam animum eius grauiſſimo caſu deiectum excitans & recreans inuicto robore ſuo ad fortitudinem & tolerantiam inſtituit.

Obitus Naucratij.

Macrina plenè maſcula virtus.

Sic igitur tandem mater dolori reſtitit nec indignum aut effœminatum quippiam admiſit, vt vel vociferaretur: vel pallium ſcinderet, vel eiularet vel luctuoſis clamoribus lamentationes intenderet. Sed ratione ſenſim impetus naturæ depulit, tum propriis, tum filiæ conſiliis ægritudini medicinam afferentibus. Tunc enim maximè virginis animus excelſus & ſublimis extitit. Etenim quamuis in ea vim ſuam natura exerceret, (erat enim frater & fratrum chariſſimus qui tam acerbo genere mortis extinctus fuerat) tamen natura ſublimior facta, rationibus ſuis matrem ſubleuabat, exemplóque ſuo ad patientiam & virtutem erudiens perficiebat vt dolore ſuperior exiſteret: quamquam & eius vita virtute ſemper excellens nullum ſinebat eſſe tempus, quo mater propter mœſtitiam potius angeretur, quàm præſenti bono gauderet.

Perſuadet matri vt petat monaſterium.

Cum igitur iam & nutriendorum liberorum curâ & educationis atque collocationis eorum eſſet ſolicitudine liberata, & moleſtiæ domeſticæ maiore ex parte inter ipſos filios diuiſæ forent: auctor vt dictum eſt matri virgo fuit, vt ad ſapientiæ ſtudium & puram viuendi rationem ſeſe conferret: eamque à reliquis omnibus rebus & priſtina conſuetudine, ad propriam humilis abiectæque vitæ moderationem adduxit, vt in ea virginum multitudine eadem cum illis conditione viueret, vnaque menſa, ſimili lectulo, pari denique & æqua rerum omnium, quæ ad vitam pertinent, ratione vteretur, omni ex ipſarum vita dignitatis differentia ſublata. Quamobrem talis erat vitæ ordo tantaque in ſapientiæ ſtudio præſtantia & tam grauis viuendi diſciplina, vt nulla deſcribi poſſit orationis facultate. quales enim ſunt animi, qui corporis vinculis ſoluti moleſtiiſque liberati ex hoc vitæ carcere auolauerunt: talis erat earum vita, quippe quæ ab omni rerum humanarum vanitate aliena ad Angelorum vitæ ſimilitudinem proximè accedebat. Non ira, non inuidia, nõ odium,

Nota ſanctimonialium miram ſanctitatẽ.

A Οὐχ οὖν ὑπεσύρη πρὸς τὸ πάθος ἡ μήτηρ, οὐδὲ ἔπαθε δυσγενές τι, καὶ γυναικεῖον· ὥστε βοῆσαι πρὸς τὸ κακὸν· ἢ περιρρήξασθαι τὸ ἱμάτιον, ἢ ἐπικωκῦσαι τῷ πάθει, ἢ ταῖς γοεραῖς μελῳδίαις ἀνακινῆσαι τοὺς θρήνους. ἀλλὰ ἡσυχῇ διεκαρτέρει τοῖς λογισμοῖς. ταῖς τῆς φύσεως προσβολαῖς διωθουμένη, λογισμοῖς τε τοῖς ἰδίοις, καὶ τοῖς παρὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῇ πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν προσαγομένοις. τότε γὰρ δὴ μάλιστα ὑψηλή τε, καὶ ἐπηρμένη ἡ τῆς παρθένου ψυχὴ διεφαίνη· ὅτι καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν ἡ φύσις τὸ ἴδιον B ἔπασχεν· ἀδελφὸς γὰρ ἦν, καὶ ἀδελφῶν ὁ κεχαρισμένος. ὁ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τοῦ θανάτου ἀναρπασθεὶς, ὅμως ὑψηλοτέρα γενομένη τῆς φύσεως, συνεπῆρε τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς τὴν μητέρα· καὶ ὑπεράνω τοῦ πάθους ἔστησε· τῷ καθ' ἑαυτὴν ὑποδείγματι, πρὸς ὑπομονήν τε, καὶ ἀνδρείαν παιδαγωγήσασα· ἄλλως τε καὶ ὁ βίος αὐτῆς ἀεὶ δι' ἀρετῆς ὑψούμενος, οὐ παρεῖχε τῇ μητρὶ καιρὸν ἐπὶ τῷ λείποντι δυσχεραίνειν μᾶλλον, ἢ τῷ ὁρωμένῳ ἀγαθῷ ἐπαγάλλεσθαι.

C Ἐπεὶ οὖν ἐπαύσατο τῇ μητρὶ ἥ, τε τῆς παιδοτροφίας φροντίς· καὶ ἡ τῆς παιδεύσεώς τε, καὶ καταστάσεως τῶν τέκνων μέριμνα. καὶ αἱ πλείους τῆς ὑλωδεστέρας ζωῆς ἀφορμαὶ, εἰς τὰ τέκνα κατεμερίσθησαν· τότε καθὼς προείρηται, γίνεται σύμβουλος τῆς μητρὸς ἡ τῆς παρθένου ζωή· πρὸς τὸν ἐμφιλόσοφον τοῦτον, καὶ ἄϋλον τοῦ βίου διαγωγήν· καὶ ἀποστήσασα τῶν ἐν συνηθείᾳ πάντων, πρὸς τὸ ἴδιον τῆς ταπεινοφροσύνης μέτρον μετήγαγεν· ὁμότιμον αὐτὴν γενέσθαι τῷ πληρώματι τῶν παρθένων παρασκευάσασα, D ὡς καὶ τραπέζης μιᾶς, καὶ κοίτης, καὶ πάντων τῶν πρὸς τὴν ζωὴν, κατὰ τὸ ἴσον συμμετέχειν αὐταῖς πάσης τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν διαφορᾶς ὑφαιρεθείσης αὐτῶν τῆς ζωῆς. καὶ τοιαύτη τις ἦν ἡ τοῦ βίου τάξις· καὶ τοσοῦτον τὸ ὕψος τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ σεμνὴ τῆς ζωῆς πολιτεία, ἐν τῇ καθ' ἡμέραν τε, καὶ νύκτα διαγωγῇ, ὡς ὑπερβαίνειν τὴν ἐκ τῶν λόγων ὑπογραφήν. καθάπερ γὰρ αἱ διὰ θανάτου τῶν σωμάτων ἐκλυθεῖσαι ψυχαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον μεριμνῶν συνεκλύονται, οὕτως κεχώριστο αὐτῶν ἡ ζωὴ, καὶ ἀπῴκιστο πάσης βιωτικῆς ματαιότητος. καὶ πρὸς μίμησιν τῆς τῶν ἀγγέλων ζωῆς ἐρυθμίζετο. ἐν οἷς γὰρ οὐ θυμὸς, οὐ φθόνος, οὐ μῖσος, οὐχ ὑπερηφανία,

οὐκ ἄλλό τι τῶν τοιούτων ἐνεωρᾶτο· ἥτε τῶν ματαίων ἐπιθυμία. τιμῆς τε, καὶ δόξης, καὶ τύφου, καὶ ὑπερηφανείας, καὶ πάντων τῶν τοιούτων ἐκβεβλημένων. τρυφὴ δὲ ἦν, ἡ ἐγκράτεια, καὶ δόξα, τὸ μὴ γινώσκεσθαι. πλοῦτος δὲ ἦν ἡ ἀκτημοσύνη, καὶ τὸ πᾶσαν τὴν ὑλικὴν περιουσίαν, οἷόν τινα κόνιν τῶν σωμάτων, ἀποτινάξασθαι. ἔργον δὲ τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ταύτην σπουδαζομένων οὐδὲν, ὅτι μὴ πάρεργον. μόνη δὲ ἦν τῶν θείων μελέτη, καὶ τὸ τῆς προσευχῆς ἀδιάλειπτον, καὶ ἡ ἄπαυστος ὑμνῳδία· κατὰ τὸ ἴσον συμπαρατεινομένη τῷ χρόνῳ, διά τε νυκτὸς, καὶ ἡμέρας πάσης· ὥστε αὐταῖς, καὶ ἔργον εἶναι τοῦτο, καὶ ἔργου, ἀνάπαυσιν. τὴν τοίνυν τοιαύτην διαγωγὴν, τίς ἂν ὑπ' ὄψιν ἀγάγοι λόγος ἀνθρώπινος; παρ' οἷς μεθόριος ἦν ἡ ζωὴ, τῆς τε ἀνθρωπίνης, καὶ τῆς ἀσωμάτου φύσεως. τὸ μὲν γὰρ ἐλευθερωθῆναι τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων τὴν φύσιν, κρεῖττον, ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, τὸ δὲ ἐν σώματι φαίνεσθαι καὶ σχήματι περιειλῆφθαι, καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις συζῆν· ἐν τούτῳ τῆς ἀγγελικῆς τε, καὶ ἀσωμάτου φύσεως, τὸ ἔλαττον εἶχον· τάχα δ' ἄν τις τολμήσας εἴποι, μηδὲ καταδεεστέραν τὴν παραλλαγὴν εἶναι· ὅτι σαρκὶ συζῶντες, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, οὐκ ἐβαροῦντο τῷ ἐφολκίῳ τοῦ σώματος· ἀλλ' ἀνωφερής τι, καὶ μετέωρος ἦν αὐτῶν ἡ ζωή· ταῖς οὐρανίαις συμμετεωροποροῦσα δυνάμεσι· χρόνος ἦν τῆς τοιαύτης διαγωγῆς, οὐκ ὀλίγος· καὶ συνηύξετο τῷ χρόνῳ τὰ κατορθώματα· ἀεὶ πρὸς τὸ καθαρώτερον ταῖς τῶν ἐφευρισκομένων ἀγαθῶν προσθήκαις τῆς φιλοσοφίας ἐπιδιδούσης.

Ἦν δὲ αὐτῇ ὁ μάλιστα πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον τοῦ βίου σκοπὸν ὑπηρετῶν ἀδελφός τις ὁμογάστριος, Πέτρος ὄνομα αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἔληξαν τῆς μητρὸς ἡμῶν αἱ ὠδῖνες. οὗτος γὰρ ἦν ὁ τελευταῖος τῶν ὠδίνων βλαστός. ὁ ὁμοῦ τε υἱὸς, καὶ ὀρφανὸς ὠνομάσθη· ἅμα γὰρ τῷ παρελθεῖν τοῦτον εἰς φῶς, καταλείπει ὁ πατὴρ τὸν βίον. ἀλλ' ἡ πρεσβυτάτη τῶν ἀδελφῶν, περὶ ἧς ὁ λόγος, μικρὸν τῆς θηλῆς αὐτὸν παρὰ τὴν πρώτην γένεσιν μεταχόντα· εὐθὺς ἀποσπάσασα τῆς τιθηνουμένης, δι' ἑαυτῆς ἀνατρέφει τε, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὑψηλοτέραν ἤγαγε παίδευσιν, τοῖς ἱεροῖς τῶν μαθημάτων ἐκ νηπίων αὐτὸν ἐνασκή-

A non ſuſpicio inter eas cernebatur: omnis honoris, gloriæ & aliarum id genus inanium rerum cupiditas omnis faſtus & ſuperbia, & reliqua ſimilia vitia inde reiecta erant. Delicias ſuas in temperantia collocabant: gloriam ſuam in eo putabant ſitam quod notæ eſſent nemini: diuitias quod nihil poſſiderent, quodq; terrenas omnes copias, tanquam puluerem à corporibus ſuis excuſſiſſent. Nullum autem non inane ſtudium eſſe ducebant, quod in hac vita curanda colendáque poneretur. Sola illic rerum diuinarum vigebat cura, perpetuumq; precandi ſtudium, & aſſidua pſalmorum B decantatio, quæ nullo vnquam tempore nec die nec nocte intermittebatur: vt in ea re, & opus ipſarum pariter & quies conſiſteret. Quænam igitur humana dicendi vis hanc viuendi ratione explicare queat? Erat ipſarum vita inter humanam cœleſtémque naturam interiecta, vtriuſq; particeps, vtrique finitima: Etenim quatenus ab humanis perturbationibus ſe vindicarat, hominis conditione præſtantior erat. Quatenus autẽ in corpore cernebatur, & hominis continebatur figura & ſenſuũ inſtrumentis vtebatur, Angelicæ & corporis experti naturæ cedebat: Auſit forſitã aliquis etiam non C inferiorẽ eſſe contendere. Quandoquidem cum carne viuẽtes ad ſimilitudinẽ vacantiũ corpore poteſtatũ, onere corporis non premebantur: ſed excelſa & ſublimis erat earũ vita, quippe quæ alto erectóque animo cum cœleſtibus illis poteſtatibus verſabantur. In hoc viuendi inſtituto non paruo tempore vixerant, cum aſſiduis inuentorum bonorum acceſſionibus, ſapientiæ ſtudium augentes ad maiorem animi mundiciam appropinquarent.

Ad hunc autem tam præclarum ſcopum aſſequendum magno erat adiumento frater quidam eodem ex vtero editus, qui Petrus appellabatur, in D quo pariendi dolores finierat mater: hic enim vltimus à parentibus ſuſceptus eſt filius, qui ſimul & natus & orbus fuit. Quo enim tempore ipſe in lucem edebatur, pater è vita deceſſit. Hunc, quæ inter liberos erat natu maxima, qua de inſtituta hæc eſt oratio, paulò poſt eius ortum ab vbere nutricis ſublatum ipſa ſtatim enutriit, excellentique diſciplina educauit, ſacris inſtitutis à puero ipſum erudiens adeò,

Petrus à Macrina ſorore ſanctiſsime inſtituitur à teneris annis.

vt nihil otii conceſſerit, quo poſſet ſtudiis inanibus vacare; nam illi ſe & patrem & magiſtrum & cuſtodem, & matrem, & ad optima quæque conſultricem, præbuit: talémque reddidit vt antequam excederet è pueritia in tenero illo ætatis flore ad excelſum philoſophiæ gradum aſcenderit. Ea quidem erat ingenii bonitate, vt ad omnia artium genera etiam quæ manibus exercentur perdiſcenda natus eſſe videretur. quare nullo duce perfectam eorum peritiam eſt aſſecutus quæ cæteri multo tempore & labore diſcunt à præceptoribus. Is ergo ſtudiorum externorum occupationes aſpernatus, & ingenium ad omnes bonas diſciplinas percipiendas aptum habens, ſempérque reſpiciens ad ſororem, quam ſibi tanquam totius boni ſcopum propoſuerat, eos ad virtutem progreſſus fecit, vt in reliqua vita Magno Baſilio virtutis præſtantia nihilo inferior fore iudicaretur: Tunc autem ſorori & matri erat inſtar omnium & vnà cum illis ad Angelicam illam vitam contendebat.

Nota ingenium vim quæ fuerit in Petro.

Cum autem graui quodam tempore laboraretur inopia & fame, multique fama beneficentiæ excitati, vndique confluerent ad eum receſſum, quem incolebant, tantum induſtria ſua pauperibus cibariorum ſubminiſtrauit, vt aduentantium frequentia locus ille, non ſolitudo videretur eſſe, ſed ciuitas. Interim ſenex admodum mater in vtriuſque filii manibus moriens, migrauit ad Deum. Cuius quæ benedictionis vox fuerit illius, qua erga liberos vſa eſt, cōmemorare non erit alienum. Nam cum de abſentibus ſingulatim amanter mentionem fecit, vt nullus eſſet expers benedictionis: cum præcipuè præſentes ipſa precibus ſuis obtulit Deo. Etenim cum ei ex vtraque parte lectuli aduerſi aſſiderent, altera manu vtrumque tangens, hiſce verbis poſtremis Deum allocuta eſt: Tibi Domine & primitias & decumam dico fructuum vteri mei. Primitiarum enim locum hæc mihi obtinet primogenita, decumæ vero extremus hic decimus filius. Tibi autem lege vtraque debentur, & tua ſunt munera. In hanc igitur primogenitam meam & hunc decimum veniat ſanctimonia:

Petrus multos aluit pauperes.

A σασα, ὡς μὴ δοῦναι τῇ ψυχῇ σχολὴν, πρός τι τῶν ματαίων ἐπικληθῆναι· ἀλλὰ πάντα γενομένη τῷ νέῳ, πατὴρ, διδάσκαλος, παιδαγωγὸς, μήτηρ, ἀγαθοῦ παντὸς σύμβουλος· οὕτως αὐτὸν ἀπηργάσατο, ὡς πρὶν ἐξελθεῖν τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ἔτι ἐν μειρακίῳ, τῇ ἁπαλότητι τῆς ἡλικίας ἀνθοῦντα, πρὸς τὸν ὑψηλὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν ἐπαρθῆναι. καί τινι φύσεως εὐκληρίᾳ πρὸς πᾶσαν τέχνην ἰδίαν τῶν διὰ χειρὸς ἐνεργουμένων ἐπιτηδείως ἔχειν· ὡς μηδενὸς καθηγουμένου, διὰ πάσης ἀκριβείας ἑκάστου τὴν ἐπιστήμην κατωρθωκέναι, ὧν χρόνῳ, καὶ πόνῳ τοῖς πολλοῖς ἡ μάθησις γίνεται. Οὗτος τοίνυν τὰς περὶ τὰς ἔξωθεν τῶν
B λόγων ἀσχολίας ὑπεριδὼν, ἱκανὴν δὲ διδάσκαλον παντὸς ἀγαθοῦ μαθήματος τὴν φύσιν ἔχων, ἀεί τε πρὸς τὴν ἀδελφὴν βλέπων· καὶ σκοπὸν ἀγαθοῦ παντὸς ἐκείνην ποιούμενος, εἰς τοσοῦτον ἐπέδωκεν ἀρετῆς εἶδος, ὡς μηδὲν ἔλαττον τοῦ μεγάλου Βασιλείου δοκεῖν ἔχειν ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν προτερήμασιν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ. τότε δὲ αὐτὴ πάντων ἦν τῇ ἀδελφῇ, καὶ τῇ μητρὶ συνεργῶν αὐταῖς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ζωήν.

C Ὅς ποτε καὶ σιτοδείας χαλεπῆς γενομένης, καὶ πολλῶν πανταχόθεν κατὰ φήμην τῆς εὐποιΐας πρὸς τὴν ἐσχατιὰν, ἐν ᾗ κατῴκει, ἐπιρρεόντων· τοσαύτας δι' ἐπινοίας τὰς τροφὰς ἐπλεόνασεν, ὡς τῷ πλήθει τῶν ἐπιφοιτώντων, πόλιν εἶναι τὴν ἐρημίαν δοκεῖν· ἐν τούτῳ εἰς γῆρας λιπαρὸν προελθοῦσα ἡ μήτηρ, πρὸς τὸν Θεὸν μετῳκίσατο, ἐν ταῖς ἀμφοτέρων τῶν τέκνων χερσὶ τὸν βίον ἑαυτῆς ἀναπαύσασα. ἧς ἄξιον τὴν τῆς εὐλογίας ἱστορῆσαι φωνὴν, ᾗ ἐπὶ τῶν τέκνων ἐχρήσατο. τῶν τε μὴ παρόντων ἑκάστου κατὰ τὸ πρέπον φίλον· ἐπιμνησθεῖσα, ὡς μηδὲ ἕνα γενέσθαι τῆς εὐλογίας ἀπόκληρον, καὶ διαφερόντως τοὺς παρόντας αὐτῇ,
D τῷ Θεῷ διὰ προσευχῆς παραθεμένη. παρακαθημένων γὰρ αὐτῇ, κατὰ τὸ πλάγιον ἐφ' ἑκάτερα τῆς κλίνης τῶν δύο τούτων, ἑκατέρᾳ χειρὶ ἐφαψαμένη τῶν τέκνων, ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν εἶπεν ἐν τελευταίαις φωναῖς. Σοὶ κύριε καὶ ἀπάρχομαι, καὶ ἀποδεκατῶ τὸν καρπὸν τῶν ὠδίνων. ἀπαρχή μοι ἡ πρωτότοκος αὕτη, καὶ ἐπιδέκατος οὗτος ἡ τελευταία ὠδίς. Σοὶ δὲ ἀφιέρωται παρὰ τοῦ νόμου ἑκάτερα, καὶ σὰ ἐστιν ἀναθήματα. ἑκοῦσα ἔλθοι ὁ ἁγιασμὸς ἐπί τε τὴν ἀρχήν μου ταύτην, καὶ ἐπὶ τὸ ἐπιδέκατον τοῦτο· δέξα-

ξασα τῇ ἐπιδεξιωτικῇ φωναῖς, τὴν θυγατέρα, καὶ τὸν παῖδα. ἡ μὲν οὖν τὴν εὐλογίαν παυσαμένη, καὶ τὴν ζωὴν ἐπαύσατο, τοῖς παισὶν ἐπισκήψασα ἐν τῇ πατρῴᾳ σορῷ, καὶ τὸ ἐκείνης ἐναποθέσθαι σῶμα. οἱ δὲ πληρώσαντες τὸ διατεταγμένον, ὑψηλότερον εἴχοντο τῆς φιλοσοφίας, ἀεὶ πρὸς τὸν ἴδιον διαμιλλώμενοι βίον, καὶ τὰ φθάσαντα τῶν κατορθωμάτων, τοῖς ἐφεξῆς ἀποκρύπτοντες.

Ἐν τούτῳ ὁ πολὺς, ἐν ἁγίοις Βασίλειος τῆς μεγάλης Καισαρέων ἐκκλησίας ἀνεδείχθη προστάτης· ὃς ἐπὶ τὸν κλῆρον τὸν ἐν τῷ πρεσβυτερείῳ ἱερωσύνης, τὸν ἀδελφὸν ἄγει ταῖς μυστικαῖς ἑαυτοῦ ἱερουργίαις ἀφιερώσας. καὶ ἐν τούτῳ πάλιν αὖθις ἐπὶ τὸ σεμνότερόν τε, καὶ ἁγιώτερον προῆγεν ὁ βίος· τῇ ἱερωσύνῃ τῆς φιλοσοφίας ἐπαυξηθείσης. ὀκτὼ δὲ μετὰ τοῦτο διαγενομένων ἐτῶν, τοῦ ἐνάτου ἐνιαυτοῦ, ὁ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὀνομαστὸς Βασίλειος, ἐξ ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν μετοικίζεται· κοινὴ πένθους ἀφορμὴ τῇ πατρίδι, καὶ τῇ οἰκουμένῃ γενόμενος· ἡ δὲ πόρρωθεν ἐκ φήμης ἀκούσασα τὴν συμφορὰν, ἔπαθε μὲν τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ζημίᾳ· πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ἅπτεσθαι κἀκείνης τὸ πάθος, οὗ καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἐπῄσθοντο. καθάπερ δὲ τὴν τοῦ χρυσοῦ φασὶ δοκιμασίαν ἐν διαφόροις γίνεσθαι χωνευτηρίοις· ὡς εἴ τι τὴν προτέραν διαφύγοι χωνείαν, ἐν τῇ δευτέρᾳ διακριθῆναι, καὶ πάλιν ἐν τῇ τελευταίᾳ, πάντα τὸν ἐμμεμιγμένον ῥύπον τῇ ὕλῃ ἀποκαθαίρεσθαι· τὴν δὲ ἀκριβεστάτην εἶναι βάσανον τοῦ δοκίμου χρυσοῦ· ἢ διὰ πάσης διεξελθὼν χωνείας, μηδένα ῥύπον ἀποποιήσοιτο. τοιοῦτόν τι καὶ ἐπ᾽ ἐκείνης συνέβη· ταῖς διαφόροις τῶν λυπηρῶν προσβολαῖς, τῆς ὑψηλῆς διανοίας βασανισθείσης, πανταχόθεν ἀναδειχθῆναι τὸ τῆς ψυχῆς ἀκίβδηλόν τε, καὶ ἀταπείνωτον. πρότερον μὲν ἐν τῇ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἄλλου μεταστάσει. μετὰ ταῦτα δὲ ἐν τῷ χωρισμῷ τῆς μητρὸς, ἐκ τρίτου δὲ, ὅτε τὸ κοινὸν τῆς γενεᾶς καλὸν ὁ μέγας Βασίλειος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐχωρίζετο. ἔμεινε τοίνυν, καθάπερ τις ἀθλητὴς ἀκαταγώνιστος οὐδαμοῦ τῇ προσβολῇ τῶν συμφορῶν ἀποκλάσασα.

Ἔνατος ἦν μετὰ τὸ πάθος τοῦτο μὴν, ἢ μικρὸν πρὸς τοῦτο· καὶ σύνοδος ἐπισκόπων, κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἠθροίζετο, ἧς καὶ ἡμεῖς μετέσχομεν· καὶ ἐπειδὴ πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἀπελύθημεν, πρὶν τὸν ἐνιαυτὸν παρελθεῖν. ἐνθύμιον ἐμοὶ

A oratione perſpicua deſignans & filiam & filium. Ita & benedictioni & vitæ finem ſtatuit, cum prius mandaſſet filiis vt ſe in ſepulchrum paternum inferrent: id illi vti iuſſi fuerant cum præſtitiſſent, in reliquum tempus ad ſapientiæ faſtigium, ſemper cum anteacta vita pugnantes, & præterita benefacta poſterioribus ſuperare ſtudentes contendebant.

Interea inſignis inter ſanctos Baſilius, magnæ Cæſareæ declaratus eſt antiſtes, & myſticis ſacrificiis ſuis fratrem conſecrans, ad ſacram Preſbyterii dignitatem prouexit. Atque hic rurſus B eis vitæ curſus ad grauiora ſanctioraque dirigebatur, cum ſacerdotii dignitas ſapientiæ coniuncta ſtudio cumularetur. Poſt autem annis octo tranſactis & nono inchoato per totum orbem celeberrimus Baſilius ab hominibus ad Deum conceſſit, cōmunem patriæ & eccleſiæ luctus occaſionem præbens. Hanc calamitatem cum ad Macrinam rumor detuliſſet, animo illa quidem non potuit in tanto detrimento non commoueri: (qui enim ſororem non tangeret dolor quo ipſi quoque inimici afficiebantur?) attamen vt aurum diuerſis aiunt fornacibus explorari, vt ſi primam C euaſerit, in altera diiudicetur, & rurſum in extrema omnes eius materiæ commiſtæ ſordes eluantur: exquiſitum autem optimi auri indicium eſſe, ſi per omnes tranſiens nihil emittat ſordium: ſic ei contigit, vt variis moleſtiarum caſibus explorata, præſtantis illius animi probitate, nihil vnquã in ea ſordidi, nihil adulterini reperiretur. Ac primò quidē periculum factum fuerat in obitu alterius fratris: deinde in matris funere, tertiò quando commune generis decus Baſilius deceſſit. Stetit igitur tanquam inuictus pugil nullo calamitatum impetu labefactata. D

Baſilius fit Cæſareæ Epiſcopus.

Εἰκοσοβίων.

Erat poſt hanc iacturam nonus menſis, aut paulò amplius; cùm Epiſcoporum Conciliū indictum eſt Antiochiæ, cui nos item interfuimus. Sed poſteaquam domum quiſque ſuam diſceſſimus, antequam annus præteriret, mihi

Concilium Antiochenum.

Gregorio cupiditas incidit vt ſororem inuiſerem. Magnum enim interceſſerat temporis interuallum, quo mutuò inter nos conſpectu non potueramus frui, prohibentibus tentationum moleſtiis quas ab hæreſis principibus patria pulſus vbique ſuſtinueram. Nam dimetienti mihi temporis ſpatium, quod interim fluxerat, dum eiuſmodi perturbationibus congreſſus noſter impeditur, octo plus minus annorum videbatur. Cum igitur iam multum itineris confeciſſem, nec amplius quam vnius diei via reſtaret, viſio mihi per quietem manifeſtum eorum quæ erant euentura iudicium oſtendit. Videbar enim mihi geſtare manibus Martyrum reliquias, ex quibus ſplendor elucebat, qualis è leui ſpeculo, ſi aduerſo ſoli opponatur, egreditur, pro quidem luminis fulgore oculi mei perſtringebantur. Hoc autem viſum mihi ter occurrit eadem nocte, nec planè, quid portenderet coniicere poteram, ſolicitus itaque animo agitabam, obſeruabámque vt eius ſignificationem exitu iudicarem.

Gregorius Nyſſenus multa ab hæreticis paſſus. — *Eius viſio.*

Cum iam ad ſeceſſum, in quo illam Angelicam cœleſtémque vitam degebat, appropinquans, familiarium quendam interrogaui primum de fratre, an adeſſet: quo reſpondente, illum iam quarto die diſceſſiſſe, cognoſcens eum altera nobis via prodiiſſe obuiam, tum etiam de magna illa percontatus ſum: cumque ille reſpondiſſet, eam quodam morbo laborare: maiore incenſus ſtudio, quod reliquum erat viæ feſtinanter arripui. nam timore etiam quodam perterritus animus futurum præſagiebat: ſed cum ad locum accederem, conuentus hominum (fama enim me iam adeſſe fratribus prænunciauerat) ex locis in quibus habitabant ad nos confluxit. Nam honoris gratia amicis obuiam procedere conſueuerunt. At Virginum chorus ad Eccleſiam modeſtè noſtrum aduentum expectabat. Verum cum feciſſemus & precandi & benedicendi finem, atque illæ inclinato prius capite benedictioni, honeſtè diſcedentes abiiſſent ad loca ſua, nec vna quidem earum apud nos relicta eſſet, facilè id quod erat conieci, non eſſe inter eas ipſarum ducem: & præcedente quodam atque oſtium aperiente, ſacram illam domum, in qua

Epiſcopalis benedictio.

A τῷ Γρηγορίῳ τοῦτο, πρὸς αὐτὴν διαβῆναι. πολὺς γὰρ ἦν ὁ διὰ μέσου χρόνος, ἐν ᾧ τὰς ἐπισκέψεις, αἱ τῶν πειρασμῶν περιστάσεις ἐκώλυσαν, ἃς ὑπέμενον πανταχοῦ τῆς πατρίδος, ὑπὸ τῶν τῆς αἱρέσεως ἐπιστατούντων ἐξελαυνόμενος· καὶ ἀριθμοῦντί μοι τὸν διὰ μέσου χρόνον, ἐν ᾧ τὴν κατ᾽ ὀφθαλμοὺς συντυχίαν οἱ πειρασμοὶ διεκώλυσαν, οὐκ ὀλίγον ἐφαίνετο τὸ διάστημα ἐκτὸς μικροῦ δεῖν παραμετρούμενον ἔτεσιν. ἐπεὶ τοίνυν τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ διανύσας μιᾶς ἡμέρας ἀπεῖχον ὁδόν. ὄψις τις ἡμῖν ἐξ ἐνυπνίου φανεῖσα, φοβερὰς ἐποίει τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος. ἐδόκουν γὰρ λεί-

B ψανα μαρτύρων διὰ χειρὸς φέρειν· εἶναι δὲ ἀπ᾽ αὐτῶν αὐγήν, οἷα ἐκ καθαροῦ τινος γίνεται κατόπτρου· ὅταν πρὸς τὸν ἥλιον τεθῇ ἀντιπρόσωπον, ὥστε μὴ τὰς ὄψεις πρὸς τὴν μαρμαρυγὴν τῆς λαμπηδόνος ἀμβλυώττειν, καὶ τῆς αὐτῆς μοι νυκτὸς εἰς τρὶς γενομένης τῆς τοιαύτης ὄψεως· συμβαλεῖν μὲν οὐκ εἶχον καθαρῶς τοῦ ἐνυπνίου τὸ αἴνιγμα. λύπην δέ τινα τῇ ψυχῇ προσορῶν, καὶ ἐπετήρουν τῇ ἐκβάσει κρῖναι τὴν φαντασίαν.

Καὶ δὴ γενόμενος πλησίον τῆς ἐσχατιᾶς, ἐν ᾗ διῆγεν ἐκείνη τὴν ἀγγελικήν τε, καὶ ἐπουράνιον καταρθοῦσα ζωήν· ἠρόμην τῶν ἐπιτηδείων τινὰ

C περὶ τοῦ ἀδελφοῦ πρότερον· εἰ παρὼν εἴη, φήσαντος δὲ πρὸς ἡμᾶς, αὐτὸν ἐξωρμηκέναι, καὶ τετάρτην ἄγειν, συνεὶς ὅπερ ἦν· ὅτι δι᾽ ἑτέρας ὁδοῦ γέγονεν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς ἡ ὁρμὴ τότε, καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐπυνθανόμην· τοῦ δὲ φήσαντος, ἐν ἀρρωστίᾳ γεγενῆσθαί τινι, σπουδαιότερον εἰχόμην, ἐν ἐπείξει τὸ λειπόμενον τῆς ὁδοῦ διανύων. καὶ γάρ με λύπη τις, καὶ φόβος μηνυτὴς τοῦ μέλλοντος ὑποδραμὼν διετάραττεν· ὡς δὲ καὶ κατ᾽ αὐτὸν ἐγενόμην τὸν τόπον. καὶ προκατήγγειλε τῇ ἀδελφότητι τὴν παρουσίαν, ἡ φήμη τότε

D σύνταγμα τῶν ἀνδρῶν ἀπαντῆν, ἐκ τοῦ ἀνδρῶνος πρὸς ἡμᾶς προεχέθη· συνήθες γὰρ αὐτοῖς τιμᾷν τῇ ὑπαντήσει τοὺς καταθυμίους. ὁ δὲ ἐν γυναιξὶ τῆς παρθενίας χορὸς εὐκόσμως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν εἴσοδον ἡμῶν ἀνέμενεν. ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχεν ἡ εὐχή τε, καὶ ἡ εὐλογία, καὶ αἱ μὲν μετὰ τὸ ὑποσχεῖν τῇ εὐλογίᾳ τὴν κεφαλὴν εὐσχημόνως, αἱ ἀποδίζουσαι πρὸς ἑαυτὰς ἀνεχώρουν. ὑπελείπετο δὲ ἐξ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς οὐδεμία, εἰκάσας ὅπερ ἦν· μὴ ἐν ἐκείναις εἶναι τὴν καθηγουμένην, προηγησαμένου τινὸς ἐπὶ τὸν οἶκον, ἐν

ᾧ ἦν ἡ μεγάλη, καὶ τὴν θύραν διαπετάσαντες· ἐντὸς τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐγενόμην μονῆς· ἡ δὲ σφοδρῶς ἤδη τῇ ἀρρωστίᾳ κατείχετο. ἀνεπαύετο δὲ οὐκ ἐπὶ κλίνης τινὸς ἢ στρωμνῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, σανίδος ὑποτεταμένης τῷ σάκκῳ, καὶ τὴν κεφαλὴν ἑτέρας πάλιν σανίδος ὑπερειδούσης. ἧς ἡ ἐργασία τοιαύτη τις ἦν, ὡς ἀντὶ προσκεφαλαίου τῇ κεφαλῇ γίνεσθαι, ἐν λοξῷ τῷ σχήματι τοὺς τένοντας ὑποβαίνουσα, καὶ καταθυμίως ἀνέχουσα ἐφ' ἑαυτῆς τὸν αὐχένα.

Ἐπεὶ οὖν εἶδεν ἐγγὺς τῆς θύρας με γενόμενον, ὀρθώσασα ἑαυτὴν ἐπ' ἀγκῶνος, προσδραμεῖν οὐχ οἵα τ' ἦν. ἐν τῷ πυρετῷ ἤδη τῆς ἰσχύος ὑπολυθείσης· πήξασα δὲ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὰς χεῖρας, καὶ ἐφ' ὅσον, οἷόν τε ἦν, ἔξω ἑαυτὴν τοῦ χαμευνίου προτείνασα, τὴν τῆς ὑπαντήσεως ἐπλήρου τιμήν· κἀγὼ προσδραμὼν, καὶ ταῖς χερσὶν ὑποβαλὼν χαμαὶ τὸ πρόσωπον κεκλιμένον· ἀνώρθωσά τε αὐτὴν πάλιν, καὶ ἀπέδωκα τῷ συνήθει τῆς κατακλίσεως σχήματι· ἡ δὲ προτείνασα τῷ Θεῷ τὴν χεῖρα, καὶ ταύτην ἐπλήρωσάς μοι φησὶ τὴν χάριν ὁ Θεός· καὶ οὐχ ὑστέρησάς με, ἐκ τῆς ἐπιθυμίας μου· ὅτι ἐκίνησας τὸν σὸν οἰκέτην εἰς ἐπίσκεψιν τῆς παιδίσκης σου. καὶ ὡς ἂν μηδεμίαν ἐπαγάγοι τῇ ἐμῇ ψυχῇ δυσθυμίαν, τόν στεναγμὸν κατεπραΰνε, καὶ τὴν συνοχὴν τοῦ ἄσθματος κρύπτειν πως ἐβιάζετο· διὰ πάντων τε πρὸς τὸ εὐθυμότερον μεθηρμόζετο, τῶν καταθυμίων λόγων αὐτή τε κατάρχουσα, καὶ ἡμῖν τὰς ἀφορμάς, δι' ὧν ἠρώτα, παρασκευάζουσα. τῆς δὲ περὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου μνήμης τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου παρεμπεσούσης, ἐμοὶ μὲν ἐπώκλαζεν ἡ ψυχή, καὶ συνέπιπτεν ἐν κατηφείᾳ τὸ πρόσωπον· ἡ δὲ τοσοῦτον ἀπεῖχε τῷ ἡμετέρῳ συγκαταπεινωθῆναι πάθει, ὥστε ἀφορμὴν ποιησαμένη τῆς ὑψηλοτέρας φιλοσοφίας τὴν περὶ τοῦ ἁγίου μνήμην, τοιούτους διεξῆλθε λόγους φυσιολογοῦσα τό τε ἀνθρώπινον, καὶ τὴν θείαν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῶν σκυθρωπῶν κεκρυμμένην τῷ λόγῳ διακαλύπτουσα· τά τε περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, καθάπερ θεοφορουμένη τῷ ἁγίῳ πνεύματι διεξιοῦσα· ὥστε μοι τὴν ψυχὴν ἔξω μικροῦ δεῖν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι δοκεῖν συνεπαρθεῖσαν τοῖς λεγομένοις· καὶ ἐντὸς τῶν οὐρανίων ἀδύτων τῇ χειραγωγίᾳ τοῦ λόγου καθισταμένην.

Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰὼβ ἱστορίας ἀκούομεν, ὅτι πανταχόθεν τῇ σηπεδόνι τῶν τραυμάτων

A inerat illa magna ingreſſus ſum, vehementer autem tunc ægrotabat, neque verò in lecto aut ſtrato quopiam, ſed humi quieſcebat, ſubiecta ſacco tabula, & altera caput eius ſuſtinente tabula, quæ puluinaris loco inſigni figura collum eius ſubibat, & ceruicem ipſius in ſe decore recipiebat. *Nota lectū & puluinar grauiſſima decumbētis Macrinæ.*

Cum igitur vidiſſet me propè fores eſſe, ſeſe in cubitum erigens, accurrere illa quidem non potuit (nam febri defecerant vires) ſed tamen ſolo manum affigens, ſéque quantum poterat ex humili lectulo promouens, B honorem habuit, quem mihi obuians præſtare non poterat: ſed ego accurrens manibúſque ſuſcipiens humi deiectam excitaui,& cubili ſolito reſtitui. Hic illa manibus ad Deum ſublatis: Gratias, inquit, tibi ago domine Deus, qui & hoc mihi largitus es, nec quod optabat animus meus ei denegaſti: ſed impuliſti ſeruum tuum, vt me tuam ancillam inuiſeret. Ac ne quam animo moleſtiam aſpergeret, gemitum molliebat, & celare difficultatem ſpi- C randi conabatur, ſéque ad hilaritatem omni ratione reuocabat, iucundi ſermonis & ipſa quærens occaſionem, & nobis interrogationibus ſuis materiam præbens. Sed cum ſeries ipſa ſermonis nos ad mentionem de Baſilio perduxiſſet, mihi quidem commotus eſt animus, & præ mœſtitia vultus concidit, & ex oculis lacrymæ defluebant. At illa tantum abfuit, vt eadem perturbatione nobiſcum deiiceretur, vt ex Baſilii memoria, ſublimioris philoſophiæ materiam arripiens, ea diſputarit, rerum humanarum cauſas exquirens, & occultam in rebus aduerſis prouidentiam Dei dicendo aperiens, D & quæ pertinent ad vitam futuram tanquam diuino ſpiritu afflata, percurrens, vt animus meus dictis illius excitatus & eius oratione in cœleſtibus adytis conſtitutus extra naturam hominis poſitus eſſe videretur. *Macrina fortiſſimi animi.*

Ac quemadmodum Iob, vt in eius hiſtoria legimus, quamuis totum corpus *Iob. 1. & 2.*

vlceribus vndique putreſcentibus, ſanie contabeſceret, ſenſum ad dolorem ratiocinando non demittebat: ſed corpore quidem ſentiebat dolorem, animo verò ad propriam actionem nihilo factus erat imbecillior: nec ſermonem altioribus de rebus inſtitutum interrumpebat, ſic in magna illa cernebam: etenim licet febris omne robur ipſius exſiccaſſet, & corpus eius tanquã rore quodam frigefaciens ad mortem compelleret, mentem tamen expeditam, & tanquam morbo illæſam, in rerum ſublimium contemplatione detinebat. Quod niſi vererer, ne in immenſum oratio protraheretur, ordine cuncta perſecutus eſſem: quomodo dicendo prouecta ſit, vt & de hominis animo diſputaret, rationémque vitæ huius in carne percurreret, & quem ad finem homo & quomodo mortalis & qua de cauſa immortalis, & quæ hinc ad alteram vitam reſolutio. Quæ quidem omnia tanquam vi ſpiritus rapta, ſapienter diſtinctéque declarauit, oratione ipſius facilè tanquam aqua ex aliquo fonte defluente & ſine vllo impedimento per pronum delata.

In moribũda eius corpore mirabilis animi vis.

Facto autem dicendi fine, tempus eſt, inquit, pater vt pauliſper quieſcas, & corpus cures, quippe qui de via longa feſſus ſis. Ego autem quamuis in eius adſpectu & ſermone, tam grauibus de rebus vehementer, veréque conquieſcerem, tamen quoniam ſic ei gratum erat, ne non in omnibus magiſtræ parerem, in hortis proximis gratum quoddam diuerſorium nactus, ſub arbuſtorum vmbra quieſcebam, ſed nullam ex rebus iucundis poteram oblectationem percipere, cum animus intus rerum triſtium expectatione premeretur. Nam eorum quæ per quietem adſpexeram ænigma ex præſentibus explicari videbatur. Spectaculum enim propoſitum verè ſancti martyris reliquias referebat, quæ peccato quidem mortuæ inhabitante ſpiritus gratia ſplendeſcerent. Et hæc cuidam eorum qui mecum erant expoſui, cum autem demiſſiore animo triſtia expectaremus, illa neſcio quomodo cogitationes noſtras coniiciens, miſit qui

A ἕλκει τῷ σώματι δι' ἰχώρων ὁ ἀνὴρ συντηκόμενος, οὐ πρὸς τὸ ἀλγεινὸν τὴν αἴσθησιν τοῖς λογισμοῖς ἐπικλίνετο. ἀλλ' ἐν μὲν τῷ σώματι, τὸ ἀλγεινὸν εἶχεν· ὁ δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, οὐκ ἠμβλύνετο· οὐδὲ διέκοπτε τὸν λόγον τοῖς ὑψηλοτέροις ἐμβατεύοντα, τοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἑώρων ἐκείνης τοῦ πυρετοῦ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς καταφρύγοντος, καὶ πρὸς τὸν θάνατον συνελαύνοντος, καθάπερ δρόσῳ τινὶ τὸ σῶμα ἑαυτῆς ἀναψύχουσα, οὕτως ἀπαραπόδιστον εἶχεν ἐν τῇ περὶ τῶν ὑψηλῶν θεωρίᾳ τὸν νοῦν, οὐδὲν ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἀρρωστίας παραβλαπτόμενον· καὶ
B εἰ μὴ πρὸς ἄπειρον ἐξετείνετο μῆκος ἡ συγγραφή, πάντα ἂν καθεξῆς διηγησάμην ὅπως ἐπήρθη τῷ λόγῳ περί τε τῆς ψυχῆς ἡμῖν φιλοσοφοῦσα· καὶ τὴν διὰ σαρκὸς ζωῆς τὴν αἰτίαν διεξιοῦσα· καὶ ὅτου χάριν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅπως θνητός, καὶ ὅθεν ὁ θάνατος· καὶ τίς ἡ ἀπὸ τούτου πρὸς τὴν ζωὴν πάλιν ἀνάλυσις. ἐν οἷς ἅπασιν, ὥσπερ ἐμπνευσθεῖσα τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος πάντα διεξῄει σαφῶς τε, καὶ ἀκολούθως, ἐν εὐκολίᾳ πάσῃ τοῦ λόγου ῥέοντος. καθάπερ ἐκ πηγῆς τινος, καὶ ἀπαραποδίστως πρὸς τὸ πρανὲς φερομένου τοῦ ὕδατος.

C Ἐπεὶ δὲ συνεπεράνθη ὁ λόγος, ὥρα σοι, φησίν, ἀδελφέ, πολλῷ τῷ κόπῳ τῆς ὁδοιπορίας πεπονηκότι, βραχύ τι διαναπαῦσαι τὸ σῶμα. κἀμοὶ μεγάλη μὲν, καὶ ἀληθὴς ἄνεσις ἦν· τὸ προσορᾶν τε αὐτήν, καὶ τῶν μεγάλων ἐπακροᾶσθαι λόγων· ἐπεὶ δὲ οὕτω κεχαρισμένον ἦν, καὶ φίλον αὐτῇ· ὡς ἂν διὰ πάντων πείθεσθαι τῇ διδασκάλῳ δοκοίην. ἔν τινι τῶν παρακειμένων κηπίων χαριέστατην τινὰ καταγωγὴν παρεσκευασμένην εὑρών, ὑπὸ τῶν ἀμαδενδράδων σκιαῖς ἀνεπαυόμην· ἀλλ' οὐκ ἦν δυνατὸν τῶν εὐφραινόντων τὴν αἴσθησιν ἔχειν, τῆς ψυχῆς ἔνδοθεν τῇ τῶν σκυθρωπῶν ἐλπίδι συνεχομένης. τὴν γὰρ ἐνυ-
D πνίων ἡ ὄψις ἐκκαλύπτειν μοι διὰ τῶν φαινομένων ἐδόκει τὸ αἴνιγμα. ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ προκείμενον θέαμα, μάρτυρος ἁγίου λείψανα, ἃ τῇ μὲν ἁμαρτίᾳ ἐνέκρωτο· τῇ δὲ ἐνοικούσῃ τοῦ πνεύματος χάριτι κατελάμπετο. καὶ ταῦτα πρός τινα διεξῄειν τῶν παρακηκοότων μου τὸ ἐνύπνιον· κατηφέστερον δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς ἡμῶν ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῶν λυπηρῶν διακειμένων, οὐκ οἶδ' ὅπως στοχασαμένη τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας, ἀγγελίαν τινὰ

τὸ εὐθυμοτέρων πρὸς ἡμᾶς διαπεμψαμένη, A θαρρεῖν ἐνεκελεύετο, καὶ τὰς ἀμείνους, ὑπὲρ αὐτῆς ἔχειν ἐλπίδας· ἐπῄσθετο γὰρ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ῥοπῆς. Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἀπάτην ἐλέγετο. ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἦν· κἂν ἡμεῖς πρὸς τὸ παρὸν ἠγνοήσαμεν. τῷ ὄντι γὰρ καθάπερ τις δρομεὺς παραδραμὼν τὸν ἀντίπαλον, καὶ ἤδη πρὸς τῷ τέρματι τοῦ σταδίου γενόμενος· προσεγγίζων τῷ βραβείῳ, καὶ τὸν ἐπινίκιον στέφανον βλέπων, ὡς ἤδη τετυχηκὼς τῶν προκειμένων ἐπαγάλλεται αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ τοῖς εὐνουστέροις τῶν θεατῶν τὴν νίκην εὐαγγελίζεται, B ἀπὸ τοιαύτης ἡμῖν διαθέσεως κἀκείνη τὰ χρηστότερα περὶ αὐτῆς ἐλπίζειν ἐδήλου· ἤδη πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως βλέπουσα· καὶ μονονουχὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου φθεγγομένη· ὅτι ἀπόκειταί μοι λοιπὸν ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής· ἐπειδὴ τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι, καὶ τὸν δρόμον τετέλεκα καὶ τὴν πίστιν τετήρηκα.

Ἡμεῖς μὲν οὖν πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀγγελίαν εὔθυμοι καταστάντες, τῆς τῶν προκειμένων ἀπολαύσεως ἦμεν. ποικίλα δὲ ἦν ταῦτα, καὶ πά- C σης πεπλήρωτο θυμηδίας ἡ παρασκευή· οὕτω τῆς μεγάλης καὶ μέχρι τούτων τῇ σπουδῇ καθικούσης. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐν ὀφθαλμοῖς ἦμεν αὐτῆς, οὐ γὰρ εἴα τὴν εὔσχολον ὥραν ἐφ' ἑαυτῆς διάγειν, ἀναλαβοῦσα τῶν ἐκ νεότητος αὐτῆς βεβιωμένων τὴν μνήμην, καθάπερ ἐπὶ συγγραφῆς πάντα κατεξῆς διεξήρχετο· καὶ ὅσα τε τῆς τῶν πατέρων ζωῆς διὰ μνήμης εἶχε, καὶ τὰ πρὸ τῆς ἐμῆς γεννήσεως, καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βίον· σκοπὸς δὲ αὐτῇ τοῦ διηγήματος ἦν, πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστία. τῶν γὰρ γονέων ἀπεδείκνυ τὸν βίον· οὐ τοσοῦτον ἐκ περιου- D σίας λαμπρὸν τοῖς τότε, καὶ περίβλεπτον ὄντα, ὅσον ἐκ θείας φιλανθρωπίας ἐπαυξηθέντα. τῶν μὲν τοῦ πατρὸς γονέων, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν δεδημευμένων· τοῦ δὲ κατὰ μητέρα προπάτορος ἐκ βασιλικῆς ἀγανακτήσεως ἀνῃρημένου, καὶ πάντων τῶν προσόντων, εἰς ἑτέρους μετακεχωρηκότων δεσπότας· καὶ ὅμως εἰς τοσοῦτον διὰ πίστεως τὴν ζωὴν αὐξηθῆναι, ὡς μὴ εἶναι τὸν ὑπὲρ αὐτοὺς ἐν τοῖς τότε χρόνοις ὀνομαζόμενον. πάλιν δὲ τῆς περιουσίας αὐτῶν, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων ἐν νεαχῇ διατμηθείσης, οὕτως ἑκάστῳ δι' εὐλογίας πληθυνθῆναι τὴν μοῖραν,

A lætiora denunciaret, iubens nos bono eſſe animo & meliorem de ſe ſpem concipere: ſenſiſſe enim morbum in melius verti. Hæc autem non ad nos decipiendos dicebantur, ſed ex vero, licet eo tempore nos id ignoraremus, reuera enim tanquam curſor aliquis aduerſario ſuperato & iamiam ſtadii metam attingens & ad præmium appropinquans, victoriæque coronam adſpiciens, tanquam voti iam compos effectus ſit, lætatur, ſibique & amicis lætum victoriæ nuncium affert, ſic illa quoque affecta meliora de ſe iubebat B ſperare: iam ſupernæ vocationis præmium ſpectans ac tantum non illa Apoſtoli verba de ſe etiam dicens, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi iuſtus iudex, quandoquidem bonum certamen certaui, & curſum conſummaui & fidem ſeruaui.

Ad bonorum igitur nuncium recreati ſurreximus vt iis præſentibus frueremur: erant autem hæc varia, & lætitiæ plenus apparatus. Nam huc- C uſque ſtudio magna illa deſcenderat, verum cum rurſus in eius conſpectum veniſſemus, non permiſit inaniter tempus conſumere, ſed à pueritia ſua memoriam eorum repetens, quæ contigerant, tanquam de ſcripto omnia recenſebat, neque illa prætermittens, quæ de parentum noſtrorum vita recordabatur, quæque vel ante vel poſt ortum meum euenerant: narrationi autem is erat propoſitus finis vt Deo gratias ageret: ipſorum enim parentum vitam, non tam opibus claram & illuſtrem, quam diuina benignitate D auctam cumulatámque demonſtrabat, cum propter confeſſionem Chriſti patris genitores fuiſſent oppugnati atque vexati: auum autem maternum indignatio regia ſuſtuliſſet, omniáque illius bona aliis dominis diſtribuiſſet: attamen adeò per fidem creuiſſe vt eo tempore nullus eis clarior extiterit. Rem autem familiarem, quamuis pro numero liberorum multiplici ratione fuiſſet diuiſa, tamen cum cumulum diuina clementia ſuſcepiſſe,

Eius ſub mortē mirabilis narratio.

vt parentum opes, ſingulorum liberorum ſors ſuperauerit: ſibi autem ex æqua in fratres partitione, reliquum feciſſe nihil, ſed omnia manibus ſacerdotis diuino mandato diſpenſaſſe, & Deo ſuppeditante talem ſibi fuiſſe vitam, vt neque tunc iuxta præceptum, manibus deſierit laborare, neque ad hominem vnquam reſpexerit, aut in cuiuſquam beneficentia honeſtè viuendi ſpem collocauerit. Quinetiam vt nunquam petentes repulerit, ſic dantes nunquam quæſiuiſſe: cum Deus occulta quadam ratione paruos labores ſuos tanquam ſemina ad fructum multiplicem benignitate ſua perduceret. Sed cum proprios ego labores, quos ſuſtinueram, recenſerem, primum cum à Valente Imperatore propter fidem fuiſſemus in exilium pulſi: deinde cum Eccleſiarum perturbatio, nos ad certamina & ſudores euocaret: non deſines, inquit illa, diuinorum beneficiorum immemor eſſe? ingrati animi vitium non cohibebis? non comparabis parentum rationibus tuas? Atqui ſi quantum pertinet ad hanc vitam ea re gloriamur, quod claro genere nati, & honeſtis orti parentibus ſumus, pater quidem illis temporibus & iuuenis eatenus floruit, vt inter ciues & in iudiciis eius gloria conſiſteret. Pòſt autem eruditio quidem ipſius ſe longius extulit, fama tamen Pontum non eſt egreſſa. Satis enim illi fuit in patria clarum eſſe. Tu autem, inquit, ciuitatibus, populis, nationibus celebris es: Te ad ferendum auxilium, te ad res conſtituendas Eccleſiæq; mittunt vocant, & Dei munus non adſpicis? nec talium bonorum cauſam agnoſcis? parentum enim preces te ad hoc faſtigium tollunt, nihil aut perexiguum ad eam rem opis habentem domeſticæ.

Gregorius Nyſſenus à Valẽte pulſus in exilium.

Hæc illa cum perſequeretur, diem equidem produci longius optabam, ne dulci ſermone aures noſtras deſiſteret oblectare: ſed cantantium, vox me ad gratias agendas veſpertinas vocabat. Quamobrem cum me ad Eccleſiam dimiſiſſet, rurſum Magna illa precibus ad Deum acceſſit.

Nota hæc de veſpertinis precibus.

A ὡς κατὰ τὴν τῶν γονέων εὐκληρείαν τὴν ἑκάστου τῶν τέκνων εἶναι ζωήν· αὐτῆς δὲ ἐκείνης τῶν μὲν ἐπωνομασθέντων αὐτῇ κατὰ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἰσομοιρίαν ὑπολειφθῆναι μηδέν· ἀλλὰ πάντα ταῖς χερσὶ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν θείαν ἐντολὴν οἰκονομηθῆναι· τὸν δὲ βίον αὐτῆς τοιοῦτον ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χορηγίας γενέσθαι, ὡς μηδέποτε λῆξαι τὰς χεῖρας εἰς ἐντολὴν ἐνεργούσας, μηδὲ πρὸς ἄνθρωπον ἀποβλέψαι ποτέ· μηδὲ διά τινος ἀνθρωπίνης εὐεργεσίας γενέσθαι αὐτῇ τὰς πρὸς τὴν εὐσχήμονα διαγωγὴν ἀφορμάς· ἀλλὰ μήτε τοὺς αἰτοῦντας ἀποστραφῆναι, μήτε τοὺς διδόντας ἐπιζητῆσαι, B λεληθότως τοῦ Θεοῦ καθάπερ τινὰ σπέρματα τὰς βραχείας ἐκ τῶν ἔργων ἀφορμὰς εἰς πολύχουν καρπὸν τῆς εὐλογίας ἐπαύξαντος· ἐμοῦ δὲ τοὺς ἰδίους πόνους, ἐν οἷς ἤμην διεξιόντος, πρότερον μὲν τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος διὰ τὴν πίστιν ἐλαύνοντος· μετὰ δὲ ταῦτα τῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συγχύσεως πρὸς ἄθλους ἡμᾶς καὶ καμάτους ἐκκαλουμένης· οὐ παύσῃ φησὶν ἡ μεγάλη ἀγνωμόνως ἐπὶ τοῖς θείοις ἀγαθοῖς διακείμενος, οὐ θεραπεύσεις τῆς ψυχῆς τὸ ἀχάριστον, οὐκ ἀντιπαραθήσεις τοῖς τῶν πατέρων τὰ σά; καίτοι γε κατὰ τὸν C κόσμον τοῦτον ἐν τούτῳ δὴ μάλιστα μεγαλαυχούμεθα· ἐν τῷ εὖ γεγονέναι, καὶ ἀπὸ εὐγενῶν φῦναι δοκεῖν· πολὺς φησι κατὰ τὴν παίδευσιν, ἐν τοῖς τότε χρόνοις ὁ πατὴρ ἐνομίζετο· ἀλλὰ μέχρι τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων ἡ καὶ αὐτοῦ ἵστατο δόξα. μετὰ ταῦτα δὲ τῶν λοιπῶν, διὰ τῆς σοφιστικῆς αὐτοῦ καθηγουμένου· οὐκ ἐξῆλθε τὸν Πόντον ἡ φήμη· ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν ἐκείνῳ τὸ ἐν τῇ πατρίδι περίβλεπτον. σὺ δέ, φησι, πόλεσι, καὶ δήμοις, καὶ ἔθνεσιν ὀνομαστὸς εἶ, καί σε πρὸς συμμαχίαν τε, D καὶ διόρθωσιν ἐκκλησίαι πέμπουσι, καὶ * καλοῦσι· καὶ οὐχ ὁρᾷς τὴν χάριν; οὐδὲ ἐπιγινώσκεις τῆς τηλικούτων ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν· ὅτι σε τῶν γονέων αἱ εὐχαὶ πρὸς ὕψος αἴρουσιν, οὐδεμίαν, ἢ ὀλίγην οἴκοθεν ἔχοντα πρὸς τοῦτο παρασκευήν.

Ταῦτα διεξιοῦσα, ἐγὼ μὲν παρατείνεσθαι πλέον τὸ ἡμερήσιον ἐπόθουν μέτρον. ὡς ἂν μὴ λήξειε καταγλυκαίνουσα ἡμῶν τὴν ἀκοήν· ἀλλ' ἡ φωνὴ τῶν ψαλλόντων, πρὸς τὰς ἐπιλυχνίους εὐχαριστίας ἐξεκαλεῖτο, κἀμὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκπέμψασα, πάλιν ἡ μεγάλη διὰ τῶν εὐχῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεχώρει.

καὶ ἡ

A καὶ ἡ μὲν νὺξ ἐν τούτοις ἦν. ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ἐμοὶ μὲν πρόδηλον ἐκ τῶν ὁρωμένων ἦν ὅτι ὁ ἔσχατος αὐτῇ τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς ὅρος, ἡ ἐνεστῶσα ἡμέρα ἦν· πᾶσαν τὴν ἐγκειμένην τῇ φύσει δύναμιν τοῦ πυρετοῦ δαπανήσαντος· ἡ δὲ πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς διανοίας ἡμῶν βλέπουσα, παράγειν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατηφεστέρας ἐλπίδος ἐμηχανᾶτο πάλιν τοῖς καλοῖς ἐκείνοις λόγοις διαχέουσα τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον· ἐν λεπτῷ λοιπόν, καὶ συνεχομένῳ τῷ ἄσθματι. ἔνθα δὴ, καὶ μάλιστα ποικίλως διετίθετό μοι πρὸς τὸ φαινόμενον ἡ ψυχή· τῆς μὲν φύσεως εἰς σκυθρωπότητα, κατὰ τὸ εἰκὸς βαρυνομένης διὰ τὸ μηκέτι προσδοκᾷν τῆς τοιαύτης φωνῆς, καὶ αὖθις ἀκούσεσθαι· ἀλλ' ὅσον οὐδέπω τὸ κοινὸν καύχημα τῆς γενεᾶς ἐλπίζειν ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μεθίστασθαι. τῆς δὲ ψυχῆς, οἷον ἐνθουσιώσης ἐκ τῶν φαινομένων· καὶ ὄντως ἐκβεβηκέναι τὴν κοινὴν φύσιν ὑπονοούσης. τὸ γὰρ μηδὲ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς οὖσαν παθεῖν τινα ξενικὸν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς μεταστάσεως, μηδὲ δειλιάσαι πρὸς τὸν χωρισμὸν τῆς ζωῆς. ἀλλ' ὑψηλῇ τῇ διανοίᾳ τοῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτῇ περὶ τοῦ τῇδε βίου κεκριμένοις μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐμφιλοσοφεῖν ἀναπνοῆς, οὐκέτι μοι ἐδόκει τῶν ἀνθρωπίνων εἶναι· ἀλλ' οἷον ἀγγέλου τινὸς, οἰκονομικῶς ἀνθρωπίνην ὑπελθόντος μορφὴν, ᾧ μηδεμιᾶς οὔσης πρὸς τὸν ἐν σαρκὶ βίον τῆς συγγενείας, ἢ οἰκειώσεως, οὐδὲν ἀπεικὸς ἐν ἀπαθείᾳ τὴν διάνοιαν μένειν· μὴ καθελκούσης τῆς σαρκὸς τὸν νοῦν πρὸς τὰ ἴδια πάθη. διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸν θεῖον ἐκεῖνον, καὶ καθαρὸν ἔρωτα τοῦ ἀοράτου νυμφίου· ὃν ἐγκεκρυμμένον εἶχεν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ἀπορρήτοις τρεφόμενον, ἔκδηλον ποιεῖν τότε τοῖς παροῦσι, καὶ δημοσιεύειν, τὴν ἐν καρδίᾳ διάθεσιν. τὸ ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν ποθούμενον, ὡς ἂν διὰ τάχους σὺν αὐτῷ γένοιτο τῶν δεσμῶν ἐκλυθεῖσα τοῦ σώματος. τῷ ὄντι γὰρ, ὡς πρὸς ἐραστὴν ὁ δρόμος ἐγίνετο, οὐδενὸς ἄλλου, τῶν κατὰ τὸν βίον, ἡδέων πρὸς ἑαυτὸ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφοντος.

Καὶ τῆς μὲν ἡμέρας ἤδη παρῳχήκει τὸ πλέον, καὶ ὁ ἥλιος πρὸς δυσμὰς ἐπεκλίνετο. τῇ δὲ οὐκ ἐνεδίδου ἡ προθυμία, ἀλλ' ὅσον τῇ ἐξόδῳ προσήγγιζεν, ὡς πλέον θεωροῦσα τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, ἐν σφοδροτέρᾳ τῇ ἐπείξει πρὸς τὸν ποθούμενον ἵετο. τοιαῦτα φθεγγομένη,

A Ac nox quidem ita tranſacta eſt. Cum autem diluxiſſet, mihi quidem ex indiciis manifeſtum erat, diem illum ei eius vitæ terminum fore, cum quidquid naturæ virium inerat, febris conſumpſiſſet. Sed illa cogitationis noſtræ reſpiciens imbecillitatem, præclaris illis ſermonibus effundens, quod reliquum erat afflictæ animæ, in ſumma ſpirandi difficultate, nos à triſtiore ſpe abducere conabatur. Tum verò animus meus præſenti ſpectaculo variis afficiebatur modis: nam & natura ipſa me, vt par eſt, ad mœſtitiam impellebat, cum non ſperarem amplius me talem vocem auditurum, ſed quam- B primum communem gloriam noſtri generis ex humana vita migraturam putarem, & mens ex eis quæ videbat, erat tanquam numine afflata, eámque verè ex communi natura exceſſiſſe arbitrabatur. Etenim cum extremum vitæ ſpiritum duceret, in ſpe migrationis nihil noui ſentire, nec timere in ipſo vitæ exitu: ſed animo excelſo de hac vita iudicantem, quoad animam ageret, philoſophari, mihi non hominis amplius videbatur, ſed cuiuſdam Angeli, qui diuina prouiden- C tia formam ſubiiſſet humanam, nec vlla cognatione aut neceſſitudine cum hac vita mortali coniunctus eſſet, atque ita nihil indecorũm admittens, ſine perturbatione carne permaneret, ad proprias affectiones non attrahente. Itaque mihi videbatur diuinum illum & purum ſponſi cœleſtis amorem, quem in animi arcanis abſconditum aluerat, tunc iis qui aderant oſtendere, & cordis affectionem indicare, ad eum quem deſiderabat, feſtinans, vt corporis vinculis liberata, celeriter illum conueniret: verè enim ad virtutem curſum intendebat, cum nihil eorum quæ in hac vita iucunda ſunt, oculos eius ad D ſe converteret.

In ipſo mortis agone vt ſe geſſerit.

Iam maxima diei pars præterierat, & ſol ad occaſum appropinquabat; at illa mentis alacritatem non remittebat: ſed quò magis ad exitũ appropinquabat, eò clarius ſpõſi intuẽs pulchritudinẽ maiore feſtinatione ad amatũ contendebat,

non amplius nos præſentes, ſed illum A ipſum alloquens, quem defixis oculis contemplabatur. Nam lectulus eius ad orientem vergebat: deſinens igitur nobiſcum loqui, precibus deinceps loquebatur cum Deo, manibus ſupplicans, & tenui voce ita ſubmurmurans, vt quæ dicebantur, mediocriter à nobis exaudirentur. Talis autem erat precatio, vt dubium non eſſet, quin funderetur ad Deum, & ab illa Deus audiretur.

Precatio eius in ſupremo ſpiritu conſtituta.

Tu, inquibat, Domine, mortis metum nobis abſterſiſti: Tu effeciſti, vt huiuſce vitæ finis, veræ nobis eſſet B principium vitæ. Tu noſtra corpora ad tempus ſomno tradis, rurſúmque ſomno ſuſcitas extrema tuba. Tu terrã noſtram, quam manibus formaſti, tanquam depoſitum terræ committis, & quod ei dederas rurſum reperis, quod in nobis mortale atque deforme eſt, immortalitate & gratia decorans: Tu nos ab execratione peccatóque liberaſti, vtrumque pro nobis effectus: Tu draconis capita colliſiſti, qui per voraginem contumaciæ faucibus hominem corripuerat. Tu portis tartari confractis, & debilitato, qui mortis habebat imperium, nobis ad reſurrectionem aditum patefeciſti: Tu ad hoſtis C perniciem & vitæ noſtræ ſecuritatem dediſti ſignum metuentibus te, notam ſanctæ Crucis, Æterne Deus, cui addicta ſum ex vtero matris, quem ex totis viribus dilexit animus meus, cui & carnem & animum ab adoleſcẽtia mea ad hoc vſq; cõſecraui tempus: Tu mihi adhibe Angelum lucis, qui me ducat ad locum refrigerii vbi quietis eſt aqua, in ſinus ſanctorum Patrum. Tu qui flammeum fregiſti gladium, & paradiſo reddidiſti hominem, qui tecum D cruci ſuffixus erat, & ad miſericordiam confugerat tuam, memento etiam mei in regno tuo. Siquidem & ego crucifixa ſum tecum configens timore tuo carnes meas, & ab iudiciis tuis metuens. Ne ſeparet me chaos illud formidandum, ab electis tuis. Ne impediat inuidus iter meum, ne reperiantur ante oculos tuos peccata mea,

Galat. 3. 2. Cor. 5. Pſal. 73.

Luc. 23.

οὐκέτι πρὸς ἡμᾶς τοὺς παρόντας, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον, πρὸς ὃν ἀτενὲς ἀφεώρα τοῖς ὄμμασι. πρὸς γὰρ ἀνατολὴν τέτραπτο αὐτῇ τὸ χαμεύνιον· καὶ ἀποστᾶσα τοῦ πρὸς ἡμᾶς διαλέγεσθαι, δι' εὐχῆς ὡμίλει τὸ λοιπὸν τῷ Θεῷ χερσί τε, ἱκετεύουσα, καὶ ὑποφθεγγομένη λεπτῇ τῇ φωνῇ· ὥστε ἡμᾶς ἐπαΐειν μετρίως τῶν λεγομένων· τοιαύτη δὲ ἦν ἡ εὐχή, ὡς μηδὲ ἀμφιβάλλειν, ὅτι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐγίνετο, καὶ παρ' ἐκείνης ἠκούετο·

Σύ, φησιν, ἔλυσας ἡμῖν κύριε τοῦ θανάτου τὸν φόβον. σὺ ζωῆς ἀληθινῆς ἀρχὴν ἡμῖν ἐποίησας τὸ τέλος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς. σὺ πρὸς καιρὸν διαναπαύεις ὕπνῳ τὰ σώματα, καὶ πάλιν ἀφυπνίζεις ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σὺ δίδως παρακαταθήκην τῇ γῇ τὴν ἡμετέραν γῆν, ἣν ταῖς σαῖς χερσὶν διεμόρφωσας· καὶ πάλιν ἀνακομίζῃ ὃ δέδωκας ἀφθαρσίᾳ καὶ χάριτι μεταμορφώσας τὸ θνητὸν ἡμῶν καὶ ἄσχημον· σὺ ἐρρύσω ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας, καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀμφότερα ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος· σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, τοῦ διὰ τοῦ χάσματος, τῆς παρακοῆς τοῦ λαιμοῦ διαλαβόντος τὸν ἄνθρωπον. σὺ ὡδοποίησας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν, συντρίψας τὰς πύλας τοῦ ᾅδου, καὶ καταργήσας τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον. σὺ ἔδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν τὸν τύπον τοῦ ἁγίου σου σταυροῦ εἰς καθαίρεσιν τοῦ ἀντικειμένου, καὶ εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς· ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ᾧ ἐπερρίφην ἐκ κοιλίας μητρός μου· ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου ἐξ ὅλης δυνάμεως, ᾧ ἀνέθηκα καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ νεότητός μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν. σύ μοι παράστησον φωτεινὸν ἄγγελον τὸν χειραγωγοῦντά με πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀναψύξεως ὅπου τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως, παρὰ τοὺς κόλπους τῶν ἁγίων πατέρων· ὁ διακόψας τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· καὶ ἀποδοὺς τῷ παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον τὸν συσταυρωθέντα σοι, καὶ ὑποπεσόντα τοῖς οἰκτιρμοῖς σου· κἀμοῦ μνήσθητι ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. ὅτι κἀγὼ σοὶ συνεσταυρώθην, καθηλώσασα ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· καὶ ἀπὸ τῶν κριμάτων σου φοβηθεῖσα. μὴ διαχωρισάτω με τὸ χάσμα τὸ φοβερὸν ἀπὸ τῶν ἐκλεκτῶν σου. μηδὲ ἀντιστήτω ὁ βάσκανος τῇ ὁδῷ μου. μηδὲ εὑρεθείη κατενώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου ἡ ἁμαρτία μου,

A εἴ τι σφαλεῖσα διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως ἡμῶν, ἐν λόγῳ, ἢ ἔργῳ, ἢ κατὰ διάνοιαν ἥμαρτον. ὁ ἔχων ἐπὶ γῆς ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἄφες μοι· ἵνα ἀναψύξω, καὶ εὑρεθῶ ἐνώπιόν σου ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματός μου, μὴ ἔχουσα σπῖλον ἐν τῇ μορφῇ τῆς ψυχῆς μου. ἀλλ' ἄμωμος, καὶ ἀκηλίδωτος προσδεχθείη ἡ ψυχή μου ἐν ταῖς χερσί σου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου. καὶ ταῦτα ἅμα λέγουσα, ἐπετίθει τὴν σφραγῖδα τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῷ στόματι, καὶ τῇ καρδίᾳ. καὶ κατ' ὀλίγον, ἥτε γλῶσσα τῷ πυρετῷ καταφρυγεῖσα, οὐκέτι διήρθρου τὸν λόγον, καὶ ἡ B φωνὴ ὑπεδίδου. καὶ ἐν μόνῃ τῇ τῶν χειλέων διαστολῇ, καὶ τῇ τῶν χειρῶν κινήσει, ὅτι ἐν προσευχῇ εἴη αὐτὴν ἐγινώσκομεν.

Καὶ ἐν τούτοις τῆς ἑσπέρας ἐπιλαβούσης, καὶ φωτὸς εἰσκομισθέντος, ἀθρόον τὸν τῶν ὀμμάτων διαστείλασα κύκλον, καὶ πρὸς τὴν αὐγὴν ἀπιδοῦσα, ἔκδηλος μὲν ἦν φθέγξασθαι τὴν ἐπιλύχνιον εὐχαριστίαν προθυμουμένη· τῆς δὲ φωνῆς ἐπιλειπούσης, διὰ τῆς καρδίας, καὶ τῆς τῶν χειρῶν κινήσεως ἐπλήρου τὴν πρόθεσιν· καὶ τὰ χείλη πρὸς τὴν ἔνδοθεν ὁρμὴν συνεκινεῖτο· ὡς δὲ ἐπλήρωσε τὴν C εὐχαριστίαν· καὶ ἡ χεὶρ ἐπαχθεῖσα διὰ τῆς σφραγῖδος τῷ προσώπῳ, τὸ πέρας τῆς εὐχῆς διεσήμηνε, μέγα τι, καὶ βύθιον ἀναπνεύσασα, τῇ προσευχῇ τὴν ζωὴν συγκατέληξεν. ὡς δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἄπνους τε, καὶ ἀκίνητος, μνησθεὶς τῶν ἐντολῶν, ἃς εὐθὺς παρὰ τὴν πρώτην συντυχίαν πεποίητο· εἰποῦσα βούλεσθαι τὰς ἐμὰς τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς ἐπιβληθῆναι χεῖρας, καὶ δι' ἐμοῦ τὴν νενομισμένην θεραπείαν ἐπαχθῆναι τῷ σώματι· ἐπήγαγον τῷ ἁγίῳ προσώπῳ D νεναρκηκυῖαν ἐκ τοῦ πάθους τὴν χεῖρα· ὅσον μὴ δόξαι τῆς ἐντολῆς ἀμελεῖν· οὐδὲ γὰρ τῆς ἐπανορθώσεως οἱ ὀφθαλμοὶ προσεδέοντο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ κατὰ φύσιν γίνεται ὕπνου, τοῖς βλεφάροις εὐκόσμως διειλημμένοι· τά τε χείλη προσφυῶς μεμυκότα, καὶ αἱ χεῖρες εὐπρεπῶς ἐπιμακλιθεῖσαι τῷ στήθει. πᾶσα τε ἡ τοῦ σώματος θέσις αὐτομάτως κατὰ τὸ εὔσχημον ἁρμοσθεῖσα, οὐδὲν τῆς τῶν κοσμούντων χειρὸς ἐπεδέετο.

Ἐμοὶ δὲ διχόθεν ἐγίνετο πάρετος ἡ ψυχή, εἰς τὸ φαινόμενον ἔβλεπον, καὶ τὴν ἠχὴν διὰ τῆς γοερᾶς τῶν παρθένων οἰμωγῆς περιηχουμένην. τέως μὲν γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ διεκαρτέρουν ἐκεῖναι,

A ſi propter naturæ infirmitatem collapſa, aut verbo aut opere aut cogitatione peccaui, condona id mihi tu, qui habes in terra dimittendi peccata poteſtatem, vt refrigerer & in corporis ſpoliatione ante conſpectum tuum inueniar, non habens maculam in forma animi mei. Sed ſine reprehenſione & labe ſuſcipiatur animus meus in manibus tuis tanquam incenſum in conſpectu tuo. hæc dicens oculis & ori cordi & Crucis ſignum appoſuit. Lingua verò febri paulatim penitus exiccata, verba amplius non B exprimebat, & vox implicabatur. Quare ſola labiorum dilatatione & manuum motu, eam precationi incumbere cognoſcebamus.

Nota antiquiſſimum morē Crucis ſe conſignandi.

Cum interim veſper aduenisſet, & lumen illatum eſſet, illa oculorum orbem explicans, & ad ſplendorem reſpiciens, ad veſpertinam gratiarum actionem pronunciandam promptum animum præ ſe ferebat: Sed voce deficiente, corde, & manuum motione propoſito ſatisfaciebat, & ad interio- C rem affectionem labra commouebat: abſoluta autem gratiarum actione, manum ad faciem ſignandam admouit, & voti finem adeſſe declarauit, & magnum quendam ac profundum ſpiritum ducens, precatione ſimul & vitam terminauit. Cum igitur nec ſpiraret amplius & iaceret immobilis, ego memor eorum quæ in ipſo primo congreſſu mihi mandauerat, dicens ſe velle, vt manus mea ſibi oculos clauderet, & ſolitum ori ſuo præſtaret officium: ſancto vultui dolore languen- D tem manum adhibui, ne mandatum eius negligere viderer potius, quàm quod eiuſmodi officium oculis eius eſſet neceſſarium: quippe qui quemadmodum fit in ſomno naturali, palpebris decorè contecti erant: & labra itidem clauſa, manúſque venuſtè pectori cohærentes. Totus denique corporis ſitus ea dignitate compoſitus, vt ornantium manu non indigeret.

Abit è corpore ad cōcupitū diu ſaluatorem.

Meus autem animus dupliciter angebatur, tum ob ea quæ cernebam, tum ob luctuoſas virginum voces, quibus aures meæ cirumſonabant: hactenus enim illæ quieſcentes, ſe fortiter geſſerant,

Eius morte ſummi doloris ſacra virgines.

A animóque dolorem inclusum continentes, fletus impetum compreſſerant, obſeruantes eam, verentéſque, quamuis corpus eius iam conticeſceret, ne increparentur: aut ſi qua vox contra præſcriptum erumperet, ne magiſtra ex ea re moleſtiam caperet. vbi verò ſilentio dolor non potuit amplius coërceri, non aliter quàm ſi victos eorum animos quidam ignis exureret, ſtatim in acerbum & incredibilem luctum proruperunt: adeò vt ratio mihi non conſiſteret amplius in propoſito, ſed tanquam alicuius obruta torrentis impetu cederet perturbationi, ſéque totam lamentationibus
B daret: Æquam autem ac iuſtam mihi dolendi lugendique cauſam habere virgines videbantur, non enim ſe conſuetudine aut gubernatione quapiam humana, aut aliis eiuſmodi rebus, quas in calamitatibus ſuis homines grauiter ferunt, orbatas dolebant: ſed tanquam ab ipſa in Deum ſpe & animorum ſalute ſeiunctæ eſſent, plorabant: hæc in lamentationibus ſuis conquerebantur, dicentes, Extinctum eſt lumen oculorum noſtrorum: erepta eſt lux quæ animis noſtris in itinere præcedebat: diſiectum eſt vitæ noſtræ præſidium, ſublatum ſpecimen integritatis: abſciſſum concordiæ vin-
C culum, contritum imbecillium firmamentum. Te duce nox erat nobis diei loco, vitæ tuæ ſplendore illuſtrata: Iam verò vel dies in tenebras conuertetur: Grauius autem præter cæteras luctum intendebant, quæ matrem ipſam & nutricem appellabant: erant autem illæ quas penuriæ famiſque tempore in alimentorum largitione proiectas, in viis ſuſtulerat, aluerátque, & ad caſtam atque incorruptam viuendi rationem informauerat.

Verum poſteaquam animum, tan-
D quam ex profundo quodam angore collegi, in ſacrum illud caput intendens aciem oculorum, quaſi reprehenſus ab ea propter inconditum illum tumultuantium ſtrepitum magna voce clamans: ad hanc inquam reſpicite virgines, & præceptorum eius recordamini, quibus ab ea ad omne decus & honeſtatem eſtis inſtitutæ.

A καὶ τῇ ψυχῇ τὴν ὀδύνην ἐγκαταχλείουσαι, τὴν τῆς οἰμωγῆς ὁρμὴν τῷ πρὸς αὐτὴν φόβῳ κατέπνιγον. ὥσπερ δεδοικυῖαι, καὶ σιωπῶντος ἤδη τοῦ προσώπου τὴν ἐπιτίμησιν· μή τι παρὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς φωνῆς τινος παρ᾽ αὐτῶν ἐκραγείσης, λυπηθείη πρὸς τὸ γινόμενον ἡ διδάσκαλος. ἐπεὶ δὲ οὐκέτι κατακρατεῖσθαι δι᾽ ἡσυχίας τὸ πάθος ἠδύνατο, τοῦ πένθους οἱονεὶ πυρός τινος ἔνδοθεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς διασμύχοντος· ἀθρόως πικρός τις, καὶ ἄσχετος ἀναρρήγνυται ἦχος· ὥστε μοι μηκέτι μένειν ἐν τῷ καθεστηκότι τὸν λο-
B γισμόν, ἀλλὰ καθάπερ χειμάρρου τινὸς ἐπικλύσαντος, ὑποβρύχιον παρενεχθῆναι τῷ πάθει, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἀμελήσαντα, ὅλον τῶν θρήνων εἶναι. καί μοι δίκαιά πως ἐδόκει, καὶ εὔλογος ἡ τοῦ πένθους ἀφορμὴ ταῖς παρθένοις εἶναι. οὐ γὰρ συνηθείας τινὸς τῆς κατὰ ἀνθρώπους, οὐδὲ κηδεμονίας τὴν στέρησιν ἀπωδύροντο. οὐδ᾽ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδὲν ἐφ᾽ ᾧ πρὸς τὰς συμφορὰς δυσχεραίνουσιν οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ᾽ ὡς τῆς κατὰ Θεὸν ἐλπίδος αὐτῶν, καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας ἀποσπασθεῖσαι. ταῦτα ἐβόων, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς θρήνοις ἀπωλοφύροντο· ἐσβέσθη λέγουσαι τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὁ λύχνος· ἀπήρθη
C τὸ φῶς τῆς τῶν ψυχῶν ὁδηγίας, διελύθη τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡ ἀσφάλεια· ἤρθη ἡ σφραγὶς τῆς ἀφθαρσίας, διεσπάσθη ὁ σύνδεσμος τῆς ὁμοφροσύνης· συνετρίβη τὸ στήριγμα τῶν ἀρρωστούντων, ἀφῃρέθη ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενούντων· ἐπὶ σοῦ ἡμῖν καὶ ἡ νὺξ, ἀντὶ ἡμέρας ἦν, ἐν καθαρᾷ ζωῇ φωτιζομένη· νῦν δὲ καὶ ἡ ἡμέρα πρὸς ζόφον μεταστραφήσεται· χαλεπώτερον δὲ παρὰ τὰς ἄλλας τὸ πένθος ἐξέκαιον, αἱ μητέρα αὐτὴν καὶ τροφὸν ἀνακαλοῦσαι. ἦσαν δὲ αὗται, ἃς ἐν τῷ τῆς σιτοδείας καιρῷ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐρριμμένας ἀνελομένη ἐπιθηνήσα-
D τό τε καὶ ἀνεθρέψατο· καὶ πρὸς τὸν καθαρόν τε, καὶ ἄφθορον βίον ἐχειραγώγησεν.

Ἐπεὶ δέ πως καθάπερ ἐκ βυθοῦ τινος τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν ἀνελεξάμην, πρὸς τὴν ἁγίαν ἐκείνην κεφαλὴν ἀτενίσας, ὥσπερ ἐπιτιμηθεὶς ἐν τῇ ἀταξίᾳ τῶν ἐπιθορυβούντων διὰ τοῦ θρήνου, πρὸς ταύτην βλέψατε, εἶπον μεγάλῃ τῇ φωνῇ, πρὸς τὰς παρθένους βοήσας· καὶ τῶν παραγγελμάτων αὐτῆς ἀναμνήσθητε· δι᾽ ὧν τὸ ἐν πάσῃ τεταγμένον, καὶ εὔσχημον παρ᾽ αὐτῆς ἐπαιδεύθητε.

ἕνα καιρὸν τῶν δακρύων ἡμῖν ἡ θεία ψυχὴ αὕτη ἐνομοθέτησεν· ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ τοῦτο ποιεῖν παρεγγυήσασα· ὃ καὶ νῦν ποιεῖν ἔξεστι τῆς τῶν θρήνων οἰμωγῆς εἰς συμπαθῆ ψαλμῳδίαν μετατεθείσης. Ταῦτ' ἔλεγον μείζονι τῇ φωνῇ, ὡς ἂν τὸν ἦχον τῶν θρήνων ὑπερηχήσαιμι. εἶτα μεταστῆναι παρεκάλεσα μικρὸν ἐπὶ τὸν συνεχῆ οἶκον, καταλειφθῆναι δέ τινας ἐξ αὐτῶν, ὧν ἡδέως ἐν τῇ ζωῇ τὴν θεραπείαν προσίετο.

Ἐν ταύταις ἦν γυνή τις τῶν εὐσχημόνων, πλούτῳ, καὶ γένει, καὶ τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ, καὶ τῇ λοιπῇ περιφανείᾳ περίβλεπτος, ἐν νεότητι γεγαμημένη· καὶ συνοικισθεῖσά τινι τῶν ἐπὶ μείζονος ἀξίας, καὶ βραχὺν συνοικήσασα χρόνον. καὶ ἐν νέῳ τῷ σώματι τῆς συζυγίας διαζευχθεῖσα, φύλακα, καὶ παιδαγωγὸν τῆς χηρείας τὴν μεγάλην Μακρίναν ποιησαμένη, συνοῦσα τὰ πολλὰ ταῖς παρθένοις, τὸν πρὸς αὐτὴν βίον, παρ' αὐτῆς ἐκδιδασκομένη, Οὐεστιανὴ ὄνομα τῇ γυναικί, ἧς ὁ πατὴρ εἷς ἦν, τῶν εἰς τὴν τῶν ὑπάτων συντελούντων βουλήν· πρὸς ταύτην εἶπον, ἀνεπίφθονον εἶναι νῦν γοῦν τὸν φαιδρότερον ἐπιβαλεῖν κόσμον τῷ σώματι, καὶ λαμπροῖς ὀθόναις κατακοσμῆσαι τὴν καθαρὰν ἐκείνην, καὶ ἀκηλίδωτον σάρκα· ἡ δὲ μαθεῖν, ἔφη, χρῆναι τί, τῇ ἁγίᾳ περὶ τούτων καλῶς ἔχειν ἐδοκιμάσθη· μὴ γὰρ εὐαγὲς εἶναι περὶ τὸ κεχαρισμένον αὐτῇ τι παρ' ἡμῶν γενέσθαι πάντως. πάντως δὲ ὃ τῷ Θεῷ φίλον τε, καὶ εὐάρεστον κἀκείνῃ καταθύμιον εἶναι.

Καὶ ἦν τις προτεταγμένη τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων· ἐν τῷ τῆς διακονίας βαθμῷ, Λαμπαδία ὄνομα αὐτῇ· ἣ ἀκριβῶς ἔφη γινώσκειν, περὶ τῶν κατὰ τὴν ταφὴν δεδογμένων ἐκείνῃ· ἐπεὶ δὲ ἠρόμην αὐτὴν περὶ τούτων· παροῦσα γὰρ ἔτυχε τῇ βουλήσει, ἔφη, μετὰ δακρύων· τῇ ἁγίᾳ κόσμος, ὁ καθαρὸς βίος διεσπουδάσθη· τοῦτο καὶ τῆς ζωῆς ἐγκαλλώπισμα, καὶ τοῦ θανάτου ἐντάφιον ἐκείνης ἐστί· τὰ δ' ὅσα πρὸς καλλωπισμὸν σώματος βλέπει· οὔτε ἐν τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ προσήκατο, οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν χρῆσιν ἐταμιεύσατο· ὥστε οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ἔσται τι πλέον τῆς εἰς αὐτὸ τοῦτο παρασκευῆς, οὐ παρούσης.

A Diuinus ille animus vnum nobis lacrymarum tempus præſcripſit, id fieri iubens, cum vacaretis precationi: quod nunc etiam poteſtis efficere, lamentationis clamorem pia pſalmorum decantatione commutantes, hæc quam maximè poteram clara voce dicebam, vt ſuperarem ſtrepitum conquerentium, deinde cohortatus ſum eas, vt in proximam domum ſecederenr relictis duntaxat aliquibus quarum opera libentius illa, dum viueret, vtebatur.

In earum erat numero quædam fœmina nobiliſſima diuitiis & genere: B & corporis forma atque aliis nominibus illuſtris in ipſa adoleſcentia conſtituta. Hæc viro cuidam honeſtiſſimo in matrimonio collocata fuerat, ſed breui tempore cum illo vixerat. Quare coniugio liberata, viduitatis ſuæ cuſtodem ac magiſtram magnam Macrinam elegerat, & cum virginibus plurimum verſabatur, vt ab eis rectam & ex virtute viuendi rationem ediſceret. Veſtiana illi erat nomen, pater Araxius vocabatur, vnus è numero Senatorum magni conſilii: ad hanc ego, nunc quidem inquam, inuidioſum non erit, ſi C defunctæ ſplendidiorem adiecerimus ornatum, & puram illam immaculatámque carnem clarioribus veſtimentis induerimus. At illa intelligere reſpondit oportere, quídnam illi Sanctæ in hoc genere probatum foret: nihil enim à nobis geri fas eſſe contra voluntatem ipſius. Omnino autem quod Deo gratum acceptúmque eſſet, idem ei iucundum futurum.

Veſtiana fœmina nobiliſsima.

Erat quædam præfecta Virginum choro in miniſterii gradu nomine Lampadia, quæ eius ſententiam de D funerum pompis ſe planè ſcire dicebat. Hæc à me his de rebus interrogata (fortè enim intererat conſultationi) cum lacrymis reſpondens: integrè & purè viuendo, inquit, Sancta ſibi ornamentum parauit, quod & vitam ipſius decoraret & ſepulturam: nam quod ad corporis ornatum ſpectat, nec dum viueret accepit, nec in hunc vſum reſeruauit. Quare ne ſi velimus quidem, amplius licet, cum ad hanc rem non ſuppetat apparatus:

nihilne inquam reconditum eſt, quo A iuſta, & exequiæ poſſint adornari? Quid, inquit illa, reconditum narras? Quidquid reconditi eſt in manibus habes, ecce pallium, ecce capitis tegmen, & trita pedum calceamenta. Hæ ſunt opes, hæc ſupellex: nihil præter id quod cernis in arculis aut thalamis conditum latet. vnam diuitiarum ſuarum cellam nouerat, theſaurum cœleſtem: illic omnia collocauit, nihil reliquit in terra. Tum ego, quid inquam, ſi ad funus ornandum ex iis, quæ mihi parata ſunt aliquid proferam, num inconſultè factum exiſtimabit? id B præter ſententiam eius futurum ſe non arbitrari reſpondit: nam etſi viueret, duabus de cauſis, non repudiaret honorem tuum, vel propter ſacerdotii dignitatem quam ſemper venerata eſt, vel propter naturæ neceſſitudinem: neque alienum duceret id quod à fratre eſſet: idcirco manibus etiam tuis corpus vt curaretur mandauit.

Nota ſummam Macrinæ paupertatem.

Cum igitur ita viſum eſſet, & ſacrum illud corpus tegi veſtibus oporteret, C ſtudium inter nos diuidentes circa ipſam, alius aliud cogitabamus: & ego quidem iuſſi cuidam ex meis vt veſtem afferret: illa verò, qua de mentionem fecimus, Veſtiana propriis manibus ornans ſanctum illud caput, cum eius ceruici manum ſubmiſiſſet, Ecce, inquit, ad me reſpiciens, quale è collo ſanctæ monilis ornamentum pendet, & hæc dicens ſolutis ponè vinculis prætendit manu ferreum Crucis ſignum, & annulum quendam ex eadem materia; quæ D quidem vtraque tenui redimiculo appenſa * ſemper cordi adhærebant. Et ego, communis, inquam, ſit hæc poſſeſſio. Ac tu quidem habeas Crucis inſigne: mihi autem hæreditas annuli ſatis erit, ſiquidem in huius etiam pala Crux erat impreſſa. at cum mulier intuens rurſus ad me, In deligendo, inquit, non aberraſti, etenim excauatus eſt annulus ſub ipſa pala, ibique de ligno vitæ particulam conditam habet, quod ſuperadiacens pala ſimili nota ſignificat.

Ecce tibi ferreũ Crucis ſignum quod illa ſemper ad pectus habuit.

In ferreo annulo, particulã ligni vitæ, id eſt, S. Crucis apud ſe geſtauit.

A καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀποκειμένοις εὑρεῖν, ἔφην, ἐγὼ τῶν ἐπικοσμῆσαί τι δυναμένων τὴν ἐκφοράν, ποίοις εἶπεν ἀποκειμένοις, ἐν χερσὶν ἔχεις πᾶν τὸ ἀπόθετον, ἰδοὺ τὸ ἱμάτιον, ἰδοὺ τῆς κεφαλῆς ἡ καλύπτρα· τὰ τετριμμένα τῶν ποδῶν ὑποδήματα· οὗτος ὁ πλοῦτος· αὕτη ἡ περιουσία. οὐδὲν παρὰ τὸ φαινόμενον ἐν ἀποκρύφοις ἀπόκειται, κιβωτοῖς τισιν, ἢ θαλάμοις ἠσφαλισμένον. μίαν ἀποθήκην ᾔδει τοῦ ἰδίου πλούτου τὸν θησαυρὸν τὸν οὐράνιον· ἐκεῖ πάντα ἀποθεμένη οὐδὲν ἐπὶ γῆς ὑπελείπετο. τί οὖν ἔφην B πρὸς ταύτην ἐγώ. εἰ τῶν ἐμοὶ πρὸς τὴν ταφὴν ἡτοιμασμένων προσαγάγοιμι, μή τι τῶν ἀβουλήτων αὐτῇ διὰ τούτου γενήσεται· οὐκ οἶμαι ἔφη, τοῦτο παρὰ γνώμην εἶναι αὐτῇ. προσίεσθαι γὰρ ἂν αὐτὴν καὶ ζῶσαν τὴν τοιαύτην παρὰ σοῦ τιμὴν κατ' ἀμφότερα, διά τε τὴν ἱερωσύνην, τὴν ἀεὶ τιμίαν αὐτῇ, καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως· μηδὲ γὰρ ἀλλότριον αὐτῆς τὸ τοῦ ἀδελφοῦ νομίσαι. διὰ τοῦτο καὶ ταῖς σαῖς χερσὶ περικοσμηθῆναι τὸ σῶμα διεκελεύσατο.

Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐδέδοκτο, καὶ ἔδει περιστεῖλαι C ταῖς ὀθόναις τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα, διελόμενοι τὴν σπουδήν, ἄλλος ἄλλο τι περὶ αὐτὴν ἐπονούμεθα. καὶ ἐγὼ μὲν τὴν ἐσθῆτα τὴν ἐμὴν τινὶ προσαγαγεῖν ἐνεκελευσάμην· ἡ δὲ μνημονευθεῖσα Οὐεστιανὴ τὴν ἁγίαν ἐκείνην κεφαλὴν ταῖς ἰδίαις χερσὶ κατακοσμοῦσα· ἐπεὶ κατὰ τὸν αὐχένα τὴν χεῖρα ἤνεγκεν, ἰδού φησι, πρὸς ἐμὲ βλέψασα, οἷος περιδέῤῥαιος κόσμος τῆς ἁγίας ἐξήρτηται. καὶ ἅμα τοῦτο λέγουσα, ἐκλύσασα τὸν δεσμὸν ἐκ τοῦ κατόπιν, προτείνει τὴν χεῖρα, καὶ δείκνυσιν ἡμῖν σιδηροῦ τοῦ σταυροῦ τὸν τύπον, καὶ δακτύ- D λιόν τινα, τῆς αὐτῆς ὕλης· ἅπερ ἀμφότερα λεπτῆς ὁρμιᾶς ἐξημμένα ἐπὶ τῆς καρδίας διαπαντὸς ἦν. καὶ ἐγὼ εἶπον, κοινὸν γενέσθω τὸ κτῆμα. καὶ σὺ μὲν ἔχε τὸ τοῦ σταυροῦ φυλακτήριον· ἐμοὶ δὲ ἀρκέσει ἡ τοῦ δακτυλίου κληρονομία· καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς τούτου σφραγῖδος, ὁ σταυρὸς ἐγκεχάρακται. ᾧ ἐνατενίσασα, φησὶ πάλιν πρὸς ἐμὲ ἡ γυνή· οὐκ ἀποσκοποῦσα γέγονε ἡ ἐκλογή σου δὲ τοῦ κτήματος. κοῖλος γάρ ἐστι κατὰ τὴν σφενδόνην ἐστὶν ὁ δακτύλιος, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς κατακέκρυπται· καὶ οὕτως ἄνωθεν ἡ σφραγὶς τῷ ἰδίῳ τύπῳ μηνύει τὸ ὑποκείμενον.

Ὡς δὲ τὸ περικαλυφθῆναι τῇ ἐσθῆτι τὸ καθαρὸν σῶμα καιρὸς ἦν· κἀμοὶ τὴν διακονίαν ταύτην ἡ ἐντολὴ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀναδεχθῆναι ἐποίει· παροῦσα τῷ ἔργῳ, καὶ συνεφαπτομένη ἡ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμῖν κληρονομίας κοινωνήσασα, μὴ παραδράμῃς φησὶν ἀνιστόρητον τὸ μέγιστον τῶν ὑπὸ τῆς ἁγίας ταύτης κατορθωθέντων θαυμάτων. τί τοῦτο, ἔφην ἐγώ; ἡ δὲ μέρος τι τοῦ στήθους παραγυμνώσασα· ὁρᾷς ἔφη, τὸ λεπτὸν τοῦτο, καὶ ἀφανὲς ὑπὸ τὴν δέρριν σημεῖον· στίγματι προσέοικε διὰ λεπτῆς ῥαφίδος ἐγγενομένῳ. καὶ ἅμα τὸν λύχνον ἐγγύτερον ἐποίει τοῦ δεικνυμένου μοι τόπου. τί οὖν εἶπον θαυμαστόν. εἰ ἀφανεῖ τινι σημείῳ τὸ σῶμα κατὰ τοῦτο μέρος ἔστικται. καὶ τοῦτο, φησί, τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ βοηθείας μνημόσυνον τῷ σώματι ὑπολέλειπται. ἐπεὶ γὰρ ἐφύη ποτέ τι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο πάθος ἀνιαρόν· καὶ κίνδυνος ἦν ἀνατμηθῆναι τὸν ὄγκον· ἢ πάντη καὶ πάντως εἰς ἀνήκεστον προελθεῖν τὸ κακόν, εἰ τοῖς κατὰ τὴν καρδίαν τόποις πλησιάσειεν· ἐδεῖτο μὲν ἡ μήτηρ, φησί, πολλά, καὶ ἱκέτευε προσδέξασθαι τοῦ ἰατροῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς καὶ ταύτης ἐκ Θεοῦ τῆς τέχνης, ἐπὶ σωτηρίᾳ φησὶ τῶν ἀνθρώπων καταδειχθείσης. ἡ δὲ τὸ γυμνῶσαί τι τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἀλλοτρίοις, τοῦ πάθους χαλεπώτερον κρίνασα, ἑσπέρας καταλαβούσης· ἐπεὶ τῇ μητρὶ τὴν συνήθη διὰ τῶν χειρῶν ὑπηρεσίαν ἐπλήρωσεν· ἐντὸς γενομένη τοῦ θυσιαστηρίου πάννυχιος προσανεῖχε τῷ Θεῷ τῶν ἰάσεων· καὶ τὸ ἀπορρέον τῶν ὀφθαλμῶν ὕδωρ πρὸς τὴν γῆν ἀναμίξασα, τῷ ἐκ τῶν δακρύων πηλῷ, φαρμάκῳ πρὸς τὸ πάθος ἐχρήσατο· τῆς δὲ μητρὸς ἀθύμως διακειμένης· καὶ πάλιν ἐνδοῦναι τῷ ἰατρῷ παρακαλούσης, ἀρκεῖν ἔλεγε, πρὸς θεραπείαν αὐτῇ τοῦ κακοῦ, εἰ τῇ ἰδίᾳ χειρὶ ἡ μήτηρ ἐπιβάλοι τῷ τόπῳ τὴν ἁγίαν σφραγῖδα. ὡς δὲ ἐντὸς ἐποιήσατο τοῦ κόλπου τὴν χεῖρα ἡ μήτηρ· ἐφ' ᾧ περισφραγίσαι τὸ μέρος, ἡ μὲν σφραγὶς ἐνήργει· τὸ δὲ πάθος οὐκ ἦν. ἀλλὰ τοῦτό φησι, τὸ βραχὺ σημεῖον. καὶ τότε ἀντὶ τοῦ φρικτοῦ ὤφθη ἕλκους, καὶ μέχρι τέλους παρέμεινεν. ὡς ἂν οἶμαι τῆς θείας ἐπισκέψεως μνημόσυνον εἴη πρὸς ἀφορμὴν καὶ ὑπόθεσιν τῆς διηνεκοῦς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας.

Ἐπεὶ δὲ πέρας εἶχεν ἡμῖν ἡ σπουδή, καὶ ἐκ

A Cæterum cum tempus poſceret vt caſtum corpus veſte tegeretur, quod quidem officium ex Magnæ mandato ad me pertinebat neceſſario, cumque præſens eſſet, ac ſimul contrectaret ea, quæ mecum magnæ illius hæreditatis particeps fuerat, Ne prætermiſeris, inquit, intueri rei admirandæ ab hac Sancta perfectæ magnitudinem, quidnam iſtud eſt, inquam? at illa partem pectoris denudans, vides hoc, inquit, tenue & obſcurum ſub collo ſignum (videbatur autem puncto ſimile tenui acu confecto) ſimúlque lucernam propius admouit ad locum mihi demonſtratum; quidnam, inquam, ad-
B mirandum, ſi tenue ſignum in hac parte eſt? & hoc, inquit, diuini auxilii in magnam Macrinam monumentum, in eius corpore relictum eſt. Etenim cum acerbè intumuiſſet olim hæc pars, & periculum eſſet ne tumor ſecandus eſſet, aut ne latius ſerpens malum fieret immedicabile, ſi ad loca cordis appropinquaſſet, rogauit ſæpius & obſecrauit mater, vt medici manum admitteret: & eam namque artem à Deo pro ſalute hominum oſtenſam eſſe: illa verò cum aliquam corporis
C partem alienis oculis aperire morbo ipſo grauiùs iudicaret, ad veſperam, cum ſolitam matri propriis manibus nauaſſet operam, in ſacellum ſanctiſſimum ingreſſa, totam noctem proſtrata curationum Deo ſupplicauit, & quæ ex oculis deffluebat, aquam cum terra commiſcens, lacrymarum lutum, morbo medicamentum adhibuit. Matri autem exanimata, hortantique vt medico vteretur, ſibi ad expellendum morbum, ſatis eſſe reſpondit, ſi manu ſua mater ipſa locum ſancto ſigno muniret. Quum igitur mater in ſinum eius manum intuliſſet, vt eam partem ſignaret, ſi-
D gnum quidem egit, morbus autem abiit: Sed hæc parua nota, loco horribilis tumoris apparuit, & ad finem vſque permanſit, vt eſſet, quemadmodum arbitror diuinæ opis indicium, quo ad agendas gratias Deo continenter moueretur.

Vide pudicitiam.

Vide efficaciã ſigni Crucis.

Poſteaquam ſtudio noſtro finem impoſuimus, & domeſticis copiis

corpus exornauimus, non decere dixit miniſtra illa corpus ad ſponſæ ſimilitudinem ornatum ante oculos virginum poni. Sed eſt, inquit, mihi ex veſtræ matris veſtimentis nigrum pallium, quod rectè, vt ego quidem ſentio, poterit ſuperiniici, ne externo & aduentitio iſto veſtitus ornatu pulchritudo hæc ſacra illuſtretur, quæ ſententia cum valuiſſet & pallium adiectum eſſet, ipſa tamen in amictu pullo, diuiſa vt arbitror potentia, & hanc corpori addente gratiam, ita ſplendebat, vt quemadmodum in quiete viſum oſtenderat, radij quidam planè ex eius pulchritudine elucere viderentur.

Splendor corporis eius exanimati.

Interim dum hæc agebamus & virginum cantu lamentationibus commiſto reſonabat locus, fama neſcio quomodo vndique diffuſa, omnes finitimi ad funus confluxerunt, adeò vt concurrentes veſtibulum non caperet: cum igitur nocturna peruigilatio vt in Martyrum celebritate, canendis Pſalmis perfecta eſſet, & crepuſculum confluentium vicinis è locis omnibus virorum & mulierum multitudo Pſalmorum decantationem fletibus interpellabat: ego autem quamuis propter calamitatem animo eſſem conſternatus, tamen ex rebus præſentibus, quoad fieri potuit, operam dedi, vt nihil in tali funere deſideraretur: itaque confluentem populum in genera diſtribuens, mulierúmque multitudinem admiſcens virginum choro, virorum autem turbam adſcribens Monachorum cœtui, vnum quendam ex vtriſque ſtudui aptum concinnumque tanquam in pſalmos canentium congreſſu, ex communi omnium concentu aptè coniunctum ordinem inſtituere. Verum cum paulatim progrederetur dies, & locus præ confluentium multitudine anguſtus redderetur, qui ei regioni præfectus erat Epiſcopus, Araxius nomine, (aderat enim cum vniuerſa multitudine ſacerdotum) præcepit, vt ſenſim præcederet tabernaculum. Nam & ſatis longum vix interuallum intercedebat: & multitudo alioquin ob motum incitatiorem impedimentum attuliſſet. Deinde omnes, quos in munere ſuo obeundo miniſtros habebat & adiutores vt ſua præſentia corpus decorarent, cohortatus eſt.

Vigiliæ in celebritate martyrum.

A τῶν ἐνόντων περιεκοσμήθη τὸ σῶμα, πάλιν, φησιν, ἡ διάκονος· μὴ πρέπειν νυμφικῶς ἐσταλμένην αὐτὴν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν παρθένων ὁρᾶσθαι. ἀλλ' ἔστι μοι φησὶ τῆς μητρὸς τῆς ὑμετέρας τὸ φαιὸν πεφυλαγμένον ἱμάτιον· ὃ ἄνωθεν ἐπιβληθῆναι καλῶς ἔχειν φημί· ὡς ἂν μὴ τῷ ἐπιτάκτῳ διὰ τῆς ἐσθῆτος κόσμῳ, τὸ ἱερὸν τοῦτο κάλλος λαμπρύνοιτο. ἐκράτει τὰ δεδογμένα· καὶ τὸ ἱμάτιον ἐπεβλήθη· ἡ δὲ ἔλαμπε καὶ ἐν τῷ φαιῷ, τῆς θείας οἶμαι δυνάμεως, καὶ ταύτην προσθείσης τὴν χάριν τῷ σώματι· ὥστε κατὰ B τὴν τοῦ ἐνυπνίου ὄψιν ἀκριβῶς αὐγάς τινας ἐκ τοῦ κάλλους ἐκλάμπειν δοκεῖν.

Ὡς δὲ ἡμεῖς ἐν τούτοις ἦμεν· καὶ αἱ ψαλμῳδίαι τῶν παρθένων τοῖς θρήνοις καταμιχθεῖσαι περιήχουν τὸν τόπον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν κύκλῳ πανταχόθεν ἀθρόως τῆς φωνῆς διαχυθείσης, πάντες οἱ περιοικοῦντες ἐπὶ τὸν τόπον συνέρρεον· ὡς μηκέτι τὸ προαύλιον ἱκανὸν εἶναι χωρεῖν τοὺς συντρέχοντας. τῆς οὖν παννυχίδος περὶ αὐτὴν ἐν ὑμνῳδίαις καθάπερ ἐπὶ μαρτύρων πανηγύρεως τελεσθείσης· ἐπειδὴ ὄρθρος ἐγένετο, τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἐκ πάσης τῆς περιοικίδος συρ- C ρυέντων ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν, ἐπεθορύβει ταῖς οἰμωγαῖς τὴν ψαλμῳδίαν· ἐγὼ δέ, καίτοι κακῶς τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς διακείμενος, ὅμως ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπενόουν, εἰ δυνατόν, μηδὲν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ κηδείᾳ πρεπόντων παραληφθῆναι. ἀλλὰ διαστήσας κατὰ γένος τὸν συρρέοντα λαόν, καὶ τὸ ἐν γυναιξὶ πλῆθος τῷ τῶν παρθένων συγκαταμίξας χορῷ· τὸν δὲ τῶν ἀνδρῶν δῆμον τῷ τῶν μοναζόντων τάγματι, μίαν ἐξ ἑκατέρων εὔρυθμόν τε, καὶ ἐναρμόνιον, καθάπερ ἐν χοροστασίᾳ τὴν ψαλμῳδίαν γενέσθαι παρεσκεύασα, διὰ τῆς κοι- D νῆς πάντων συνῳδίας εὐκόσμως συγκεκραμένην· ὡς δὲ προῄει κατ' ὀλίγον ἡ ἡμέρα καὶ ἐστενοχωρεῖτο πᾶς ὁ τῆς ἐσχατιᾶς τόπος τῷ πλήθει τῶν παρεστώτων· ὁ τῶν τόπων ἐκείνων διὰ τῆς ἐπισκοπῆς προεστώς, Ἀράξιος ὄνομα αὐτῷ· παρῆν γὰρ σὺν παντὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης πληρώματι παρεγγύα ἠρέμα προεκάλει τὸ σκήνωμα· ὡς πολλοῦ τε ὄντος τοῦ μεταξὺ διαστήματος, καὶ τοῦ πλήθους πρὸς τὴν ὀξυτέραν κίνησιν ἐμπόδιον γινομένου· καὶ ἅμα ταῦτα λέγων προσεκαλεῖτο πάντας τοὺς τῆς ἱερωσύνης αὐτῷ συμμετέχοντας, ὡς ἂν δι' ἐκείνων κομισθείη τὸ σῶμα.

A Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐδέδοκτο, καὶ ἐν χερσὶν ἦν ἡ σπουδή· ὑποδὺς τὴν κλίνην ἐγώ, κἀκεῖνον ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος προσκαλεσάμενος. ἄλλων τε δύο τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τετιμημένων, τὸ ὀπίσθιον τῆς κλίνης μέρος ὑπολαβόντων, εἶχον τοῦ πρόσω ἐχόμενος βάδην ὡς εἰκός, καὶ κατ' ὀλίγον ἡμῖν γινομένης τῆς κινήσεως. τοῦ γὰρ λαοῦ περὶ τὴν κλίνην πεπυκνωμένου, καὶ πάντων ἀπλήστως ἐχόντων τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου θεάματος, οὐκ ἦν ἐν εὐκολίᾳ τὴν πορείαν ἡμῖν διανύσασθαι· προηγεῖτο δὲ καθ' ἑκάτερον μέρος διακόνων τε, καὶ ὑπηρετῶν, οὐκ ὀλίγον πλῆθος στοιχηδὸν τοῦ σκηνώματος B προπομπεῦον, τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας ἔχοντες πάντες· καὶ ἦν τις μυστικὴ πομπὴ τὸ γινόμενον. ὁμοφώνως τῆς ψαλμῳδίας ἀπ' ἄκρων ἐπὶ ἐσχάτους, καθάπερ ἐν τῇ τῶν τριῶν παίδων ὑμνῳδίᾳ, μελῳδουμένης. ἑπτὰ δὲ ὄντων, ἢ ὀκτὼ τῶν ἐν μέσῳ σταδίων ἀπὸ τῆς ἐσχατιᾶς ἐπὶ τὸν τῶν ἁγίων μαρτύρων οἶκον, ἐν ᾧ καὶ τὰ τῶν γονέων ἀπέκειτο σώματα· διὰ πάσης σχεδὸν τῆς ἡμέρας μόλις τὴν ὁδὸν διηνύσαμεν. οὐ γὰρ εἴα τὸ πλῆθος τό, τε συνερχόμενον, καὶ τὸ ἀεὶ προσγινόμενον, C κατὰ γνώμην τὴν πρόοδον γενέσθαι. ἐπεὶ δ' οὖν ἐντὸς τοῦ οἴκου κατέστημεν, ἀποθέμενοι τὴν κλίνην, τὰ πρῶτα εἰς προσευχὴν ἐτρεπόμεθα· ἡ δὲ εὐχή, θρήνων γίνεται ἀφορμὴ τῷ λαῷ. τῆς γὰρ ψαλμῳδίας κατασιγασθείσης· ἐπειδὴ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο πρόσωπον αἱ παρθένοι προσέβλεψαν· καὶ ἡ σορὸς ἤδη τῶν γονέων ἀπεκαλύπτετο, ἐν ᾗ καταθέσθαι διεγνωσμένον ἦν· μιᾶς τινος ἀτάκτως βοησάσης· ὅτι οὐκέτι μετὰ τὴν ὥραν ταύτην τὸ θεοειδὲς τοῦτο προσοψόμεθα πρόσωπον· ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι τὸ ἴσον μετ' αὐτῆς ἐξεβόησαν, D σύγχυσις ἄτακτος, τὴν εὔτακτον ἐκείνην, καὶ ἱεροπρεπῆ ψαλμῳδίαν διέχεε. πάντων πρὸς τὴν τῶν παρθένων οἰμωγὴν ἐπικλασθέντων· μόγις δέ ποτε ἡμῶν τὴν σιωπὴν διανευόντων, καὶ τοῦ κήρυκος εὐχὴν ὑφηγουμένου, καὶ τὰς συνήθεις ἐκβοῶντος τῇ ἐκκλησίᾳ φωνάς, κατέστη πρὸς τὸ σχῆμα τῆς εὐχῆς ὁ λαός.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρέπον ἡ εὐχὴ πέρας ἔλαβεν, φόβος μέ τις τῆς θείας ἐντολῆς εἰσέρχεται, τῆς κωλυούσης πατρὸς, ἢ μητρὸς ἀνακαλύπτειν ἀσχημοσύνην. καὶ πῶς ἔφην ἐγὼ ἔξω τοῦ τοιούτου γενήσομαι κρίματος ἐν τοῖς τῶν γονέων σώμασι βλέπων τὴν κοινὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως

A Cum autem hæc ita conſtituta ſtudioſè gererentur, ego feretrum ſubiens illum aduocaui, vt alteram partem ſuſtineret: poſteriores verò feretri partes ſubierunt alii duo de clero inſignes viri: ſenſim igitur procedebatur, cum & qui præibant pedetentim incederent, & nos item gradatim ſequeremur. Etenim cum frequens populus feretrum circumſtaret, nec tam mirabili & ſacro ſpectaculo poſſet expleri, nō erat facilè nobis iter facere, ex vtraque autem parte præcedebat non exiguus diaconorum miniſtrorúmque numerus, qui B omnes ordine progredientes, accenſos cereos manibus geſtabant. Quæ quidem pompa non carebat myſterio, cum à principio ad finem vſque decantatio Pſalmorum eadem voce triplicíque canentium ordine, ſicut ille trium puerorum cantus, abſolueretur. Porrò cum inter receſſum & ſanctorum Martyrum ædem, in qua parentum etiam corpora quieſcebant, ſeptem octóque intercederent ſtadia, totum propè diem in eo ſpatio conficiendo conſumpſimus: congredientium enim multitudo quæ aſſi- C duè magis augebatur, non ſinebat nos ex ſententia progredi. Sed vbi intra fores templi conſtitimus, demum, depoſito feretro, nos ad precationem conuertimus: quæ quidem precatio populo luctus materiam præbuit: Silentio enim Pſalmis canendis impoſito, cum ſacram illam virginis faciem adſpexiſſent, & parentum iam eſſet patefactus tumulus, in quem illam decreueramus inferre, vnáque earum nos poſt eam horam diuinum illud caput non amplius ſpectaturos perturbatius exclamante, & reliquis deinceps Virginibus eadē vocife- D ratione ſubſequentibus, incondita quædam confuſio, rectè conſtitutum & ſacrum illū Pſalmorum cantum eſt conſecuta: nam virginum luctu fracti omnium animi commouebantur. Itaque nobis nutu ſilentium imperantibus & præcone præeunte & ſolitas Eccleſiæ voces inclamante, vix tandem populus ſe ad precandum compoſuit.

Cæterum conuenienter facto precandi fine me timor quidam inuaſit conſiderantem præceptum illud, quo prohibemur patris aut matris turpitudinem aperire: & quomodo, inquam, hoc ego iudicium effugiam, ſi in parentū corporibus videro cōmunem humanæ naturę

Accenſi cerei geſtātur ad funus.

Canuntur Pſalmi Daniel. 3.

Leuit. 18.

turpitudinem, cùm veriſimile ſit ea collapſa diſſolutáque ad turpem & inconditam perueniſſe deformitatem. Hæc autem mihi cogitanti formidinem auxit indignatio Noë: Cuius hiſtoria me quid facto opus eſſet admonuit.

Gen. 9.

Priuſquam igitur corpora noſtris oculis eſſent expoſita, pura ſindone operta ſunt, nam cum operculum eſſet ſublatum ex vtraque parte ſumma, linteum iniectum eſt: quo linteo contectis parentum corporibus, ego & regionis Epiſcopus ille, cuius mentionem feci, corpus è feretro tollentes iuxta matrem appoſuimus, atque ita votum vtriuſque compleuimus: vno enim cõſenſu ſemper orauerant Deum, vt corporibus poſt mortem copularentur, vtque inter ipſas fuerat vitæ coniunctio, ne in ipſa quidem morte diſſolueretur.

Cum autem iuſtis legitimè peractis recedendum eſſet, proſtratus ad tumulum & puluerem oſculatus, triſtis & lacrymans diſcedebam, cogitans quanto bono vita eſſet orbata: cum mihi in ipſo itinere vir quidam illuſtris in re militari, qui in ciuitate Ponti, cui nomen Auguſtæ, dux exercitus erat, audita calamitate, atque ægrè ferens, cum ſubditis humaniter obuiam proceſſit. Erat enim nobis & ſanguinis & amicitiæ neceſſitudine coniunctus: hic mihi de ipſa miraculum narrauit, quod vnum adiungens hiſtoriæ faciam ſcribendi finem. Etenim cum lacrymis modum adhibentes, colloqui cœpimus, ille ad me, Audi inquit, quale quantumque bonum migrauit è vita atque ita ſermonem exorſus eſt.

Magna mihi vxorique meæ quondam cupiditas incidit videndi virtutis gymnaſium; Sic enim, inquit, locum illum in quo beatus ille animus degebat, appellandum eſſe arbitror: nobiſcum autem erat filiola cuius oculum ex peſtilenti morbo calamitas occuparat, adeo vt obducta tunica circa pupillam, contractóque albore

A ἀσχημοσύνην· διαπεπτωκότων, ὡς εἰκός, καὶ διαλελυμένων, καὶ εἰς εἰδεχθῆ, καὶ δυσάντητον ἀμορφίαν μεταβληθέντων. Ταῦτα δέ μοι λογιζομένῳ, καὶ τῆς τοῦ Νῶε κατὰ τοῦ παιδὸς ἀγανακτήσεως ἐπιτεινούσης τὸν φόβον, συμβουλὴ τοῦ πρακτέου ἡ ἱστορία τοῦ Νῶε.

Ἐπεκαλύφθη γὰρ σινδόνι καθαρᾷ, πρὶν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν γενέσθαι τὰ σώματα τῇ τοῦ πώματος ἐπάρσει, καθ' ἑκάτερον ἄκρον τῆς σινδόνος ἀντισπώσης· καὶ οὕτως ἀποκρυφθέντων τῇ σινδόνι τῶν σωμάτων ἀράμενοι τῆς κλίνης τὸ ἱερὸν ἐ-
B κεῖνο σῶμα· ἐγώ τε, καὶ ὁ μνημονευθεὶς τῶν τόπων ἐπίσκοπος, τῇ μητρὶ παρακατεκλίναμεν κοινὴν ἀμφοτέραις πληροῦντες εὐχήν. τοῦτο γὰρ παρὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν συμφώνως ἀμφότεραι τὸν Θεὸν ᾐτοῦντο. ἀνακραθῆναι μετὰ τὸν θάνατον ἀλλήλαις τὰ σώματα, καὶ τὴν κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ ζωῇ κοινωνίαν, μηδὲ ἐν τῷ θανάτῳ διαζευχθῆναι.

Ἐπεὶ δὲ πάντα ἡμῖν τὰ ἐν τῇ κηδείᾳ νενομισμένα πεπλήρωτο, καὶ ἔδει πάλιν τῆς ἐπανόδου γενέσθαι, ἐπιπεσὼν τῷ τάφῳ, καὶ τὴν κόνιν ἀσπασά-
C μενος, εἰχόμην πάλιν τῆς ὁδοῦ κατηφής τε, καὶ δεδακρυμένος λογιζόμενος, ὅσου ἀγαθοῦ διεζεύχθη ὁ βίος· κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν ἀνήρ τις τῶν ἐν στρατείᾳ λαμπρῶν, στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν ἔχων, τῆς ἐν πολίχνῃ τινὶ τῆς κατὰ τὸν Πόντον, ἣ Σεβαστόπολις ὄνομα, μετὰ τῶν ὑπηκόων ἐνδιαιτώμενος· ἀπήντησέ τε φιλοφρόνως κατ' αὐτὴν γενομένῳ· καὶ τὴν συμφορὰν ἀκούσας, καὶ χαλεπῶς ἐνεγκών· ἦν γὰρ δὴ τῶν ἐκ γένους ἡμῖν οἰκείων τε, καὶ ἐπιτηδείων. προσέθηκέ μοι τι διήγημα τοῦ κατ' αὐτὴν θαύματος· ὃ δὴ καὶ μόνον ἐγγράψας τῇ
D ἱστορίᾳ, καταπαύσω τὴν συγγραφήν. ἐπειδὴ γὰρ ἐπαυσάμεθα τῶν δακρύων, καὶ εἰς ὁμιλίαν κατέστημεν, ἄκουε, φησί, πρός με, λέγων ἐκεῖνος, οἷον, καὶ ὅσον ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπίνης μετέστη ζωῆς. καὶ ταῦτα εἰπὼν, οὕτως ἄρχεται τοῦ διηγήματος.

Ἐγένετό τις ἡμῖν ἐπιθυμία ποτὲ τῇ γαμετῇ καὶ ἐμοὶ καταλαβεῖν, κατὰ σπουδὴν, τὸ τῆς ἀρετῆς φροντιστήριον. οὕτω γὰρ οἶμαι χρῆναι, φησί, τὸν χῶρον ἐκεῖνον κατονομάζεσθαι, ἐν ᾧ τὴν διαγωγὴν εἶχεν ἡ μακαρία ψυχή· συνῆν δὲ ἡμῖν καὶ τὸ θυγάτριον· ἐν ᾧ τῆς ἐκ λοιμώδους ἀρρωστίας συνέβη περὶ τὸν ὀφθαλμὸν συμφορά· καὶ ἦν θέαμα εἰδεχθὲς, καὶ ἐλεεινὸν, παχυνθέντος τοῦ περὶ

τοῦ κόρην χιτῶνος, καὶ ἐκ τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντος. ὡς δὲ ἐντὸς ἦμεν τῆς θείας ἐκείνης διαγωγῆς, διελόμενοι κατὰ γένος τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐν τῷ τόπῳ φιλοσοφούντων, ἐγώ τε καὶ ἡ ὁμόζυγος· ἐγὼ μὲν ἐν τῷ ἀνδρῶνι, ἤμην, ὧν καθηγεῖτο Πέτρος ὁ σὸς ἀδελφός· ἡ δὲ τοῦ παρθενῶνος ἐντὸς γενομένη τῇ ἁγίᾳ συνῆν· συμμέτρου δὲ διαγενομένου ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματος καιρὸν εἶναι τοῦ ἀποχωρεῖν τῆς ἐσχατιᾶς πάλιν ἐκρίναμεν· καὶ ἤδη πρὸς τοῦτο ἦν ἡμῖν ἡ ὁρμή. σύμφωνος δὲ παρ' ἑκατέρων ἡ περὶ ἡμᾶς φιλοφροσύνη ἐγίνετο. ἐμοί τε καὶ ὁ σὸς ἀδελφὸς μένειν ἐνεκελεύετο, καὶ μεταλαβεῖν τῆς φιλοσόφου τραπέζης· ἥ τε μακαρία τὴν ἐμὴν γαμετὴν οὐ μεθίει, ἀλλ' ἐν κόλποις ἔχουσα τὸ θυγάτριον· οὐ πρότερον ἔλεγεν ἀποδώσειν, πρὶν τράπεζαν αὐτοῖς παραθεῖναι, καὶ τῷ τῆς φιλοσοφίας δεξιώσασθαι πλούτῳ· φιλοῦσα δὲ οἷα εἰκὸς τὸ παιδίον, καὶ προσάγουσα τὸ στόμα τοῖς ὀφθαλμοῖς. ἐπεὶ εἶδε τὸ περὶ τὴν κόρην πάθος· ἐάν μοι φησὶ δῶτε τὴν χάριν, καὶ τῆς τραπέζης ἡμῖν κοινωνήσητε, ἀντιδώσω μισθὸν ὑμῖν τῆς τοιαύτης τιμῆς οὐκ ἀνάξιον. τίνα δὲ τοῦτον εἰπούσης τῆς τοῦ παιδίου μητρὸς, ἔστι μοι φάρμακον ἡ μεγάλη φησίν· ὃ δυνατῶς ἔχει τὸ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἰάσασθαι πάθος. ἐπὶ δὲ τούτοις, δηλώματός μοι παρὰ τῆς γυναικωνίτιδος ἥκοντος τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην καταμηνύοντος, ἄσμενοι παρεμείναμεν· μικρὰ φροντίσαντες τῆς ἐπειγούσης ἡμᾶς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἀνάγκης.

Ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ εὐωχία, καὶ πλήρης ἦν ἡμῖν ἡ εὐχή, τοῦ μὲν μεγάλου Πέτρου ταῖς οἰκείαις χερσὶν εὐωχοῦντος ἡμᾶς, καὶ φαιδρύνοντος, τῆς δὲ ἁγίας Μακρίνης, διὰ πάσης εὐπρεποῦς θυμηδίας τὴν ὁμόζυγον ἡμῖν ἀνιείσης· οὕτω φαιδρύνοντες, καὶ γεγηθότες, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐπορευόμεθα. διήγημα τῷ ἑτέρῳ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἑκάτερος ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ ποιούμενοι. κἀγὼ μὲν διεξῄειν τὰ ἐκ τοῦ ἀνδρῶνος, ὅσα τε εἶδον, καὶ ὅσα ἤκουσα· ἐκείνη δὲ τὰ καθ' ἕκαστον ἐκδιηγουμένη, καθάπερ ἐφ' ἱστορίας, οὐδὲν ᾤετο δεῖν, οὐδὲ τῶν μικρῶν παραλιπεῖν· ἀκολούθως δὲ πάντα καθάπερ ἐπὶ συζυγίᾳ τῆς συγγραφῆς διεξιοῦσα· ὡς κατὰ τὸ μέρος ἐγένετο ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἡ ὑπόσχεσις ἦν τῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ θεραπείας· ἐκκόψασα τὴν διήγησιν, τί τοῦτο φησὶ πεπόνθαμεν; πῶς τῆς ὑποσχέσεως ἠμελήσαμεν. τὸ ἐπαγγελθὲν ἡμῖν ἐκεῖνο· ἐν κολλυρίῳ φάρμακον· κἀμοῦ συνδυσχεράναντος, ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ, καί τινα διὰ

A fœdũ eſſet miſerandúmq; ſpectaculum. Diuinam igitur illã domum ingreſſi, ita ſeparati ſumus in eo ſapiẽtię vacantium loco; vt ego quidem diuerterem, vbi habitabant viri, quibus præerat Petrus frater tuus, illa autem intus vbi erant virgines, cũ ſancta Macrina verſaretur. Hic cum aliquantulum eſſemus cõmorati, tempus eſſe duximus, vt diſcederemus. Iámque diſceſſum adornabamus, cum vtrinque nobis humana quędã vis illata eſt. Nam & frater tuus mihi iubebat, vt manerem & ſtudioſorũ mẽſæ particeps fierem: & beata illa non dimittebat vxorem meam, ſed filiolã in ſinu gerens non
B prius illã ſe redditurã aiebat, quã menſã apparaſſet, & nos philoſophiæ diuitiis accepiſſet, puellulã autẽ oſculans & admouens os oculis eius, vbi pupillam affectam vidit: Si hoc mihi, inquit, conceſſeritis vt apud nos eſſe velitis, gratiã vobis tali honore non indignã referam. Ecquam, inquit puellulæ mater? Eſt mihi, reſpondit. Magna, medicamentum ad curandum hunc oculum appoſitum. Quæ quidẽ promiſſio cum mihi à quodam ex virginũ conclaui nunciata eſſet, libenter manſimus, poſthabita, quæ nos vrgebat proficiſcendi neceſſitate.

C Cum igitur conuiuium, quod Petrus humanitate & gratia ſua cõdiuerat, haberet finẽ, vxorq; nobis à ſancta Macrina omni conuenienti iucunditate recreata remiſſa eſſet, lætitia & gaudio pleni nos in viam dedimus: & quæ vtriq; noſtrum contigerãt inter eundum narrabamus, ego quidẽ quęcumque in virorum conclaui vel videram vel audiueram, recenſebam. Et illa viciſſim tanquam ex hiſtoria ſingula repetens, nihil omninò quantumuis paruũ omittendum exiſtimabat. Itaque cum non aliter, quam ex ſcripto tanquam in altera lance appen-
D dens, ordine cuncta percurreret, iámq; ad eam perueniſſet partem, quæ curationis oculi promiſſionem continebat, narrationem intermittens: Quidnam, inquit, egimus? quomodo neglеximus promiſſum ipſius? collyrium, inquam, illud quod nobis promiſerat? cúmque ego item negligentiam incuſarem, iuberemque vt celeriter aliquis ad illud

expoſcendũ excurreret, infans interim quæ in manibus nutricis erat, matrẽ reſpicit: etiam mater ad eius oculos aciem intendens; Negligentiæ, inquit, noſtræ deſinas ſuccenſere. Ecce tibi bona fide ſolutum quod illa promiſerat: Veram enim morborũ medicinã quæ precibus fit, nobis exhibuit, cuius ea vis fuit, vt ne veſtigium quidem morbo in oculo relictum ſit, adeò diuino illo medicamento ille curatus eſt. Atque ita loquens filiolam ſuſcipiens, mihi in manus tradidit; Tunc ego miracula quæ in Euangelio narrãtur incredibilia cogitatione complectens; Quid mirum inquam è manu Dei, cæcos videndi poteſtatem accepiſſe, quando nunc eius ancilla per fidem in ipſum præſtat illas curationes? opus enim cernimus, haud multo miraculis illis inferius. Hæc ille mihi dum narrat, ſingultus vocem eius intercepit, & ſubſequuta eſt copia lacrymarum. Atque hæc quidem à Milite.

Oculũ malè affectum ſanauit S. Macrina.

Quæ autem ab illis qui ſimul cum ea vixerunt, quique omnem illius vitam planè perſpectam, & cognitam habebant acceperim, huic narrationi attexenda non cenſeo: plerique enim pro eo quantum ipſi poſſunt efficere, credunt ea quæ dicũtur, quæ verò audientis ſuperant vires, tanquam à veritate remota mendacii ſuſpicionibus inſectantur. Proinde mirandã illam in penuria & fame agriculturã prætermitto. Quomodo in pauperũ vſus proiectũ frumentum, nec dum diſtribueretur, nec poſt, imminutum ſit, ſed eadem menſura numeróque permãſerit: aliáque his longè magis admirãda, morborum curationes, expulſiones dæmonũ & veras futurorũ prædictiones: quæ quidẽ omnia iis qui diligenter explorarũt, vera eſſe conſtat, licet fidẽ ſuperare videãtur, nec fieri potuiſſe iudicẽtur ab iis, qui carni magis addicti ſunt, qui neſciũt proportione fidei munerum fieri diſtributionem: & parua quidẽ dari habentib. paruã fidẽ, magna autẽ illis qui ingenti fide præditi ſunt. Quamobrem ne offendãtur qui ad credendũ diuinis muneribus ſunt imbecilliores, ſublimiora illius miracula ſilẽtio præterimus, ſatis eſſe exiſtimãtes, iis quę dicta ſunt eius hiſtoriam concluſiſſe.

Multa eius miracula propter incredulos noluit ſcribere Gregorius.

A τάχους ἐκδραμεῖν ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐγκελευσαμένου, βλέπει κατὰ τὸ συμβὰν πρὸς τὴν μητέρα ἐν ταῖς χερσὶν ὂν τῆς τιθηνουμένης τὸ νήπιον, καὶ ἡ μήτηρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ νηπίου ἐνατενίσασα· παῦσαι φησὶ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ. μεγάλῃ τοῦτο φωνῇ ὑπὸ χαρᾶς ἅμα καὶ ἐκπλήξεως λέγουσα. ἰδοὺ γὰρ οὐδὲν ἐλλέλειπται ἡμῖν τῶν ἐπηγγελμένων· ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸν ἐκείνης φάρμακον, τὸ τῶν παθημάτων ἰατρικὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκ τῶν εὐχῶν θεραπεία, καὶ ἔδωκε, καὶ ἐνεργὸν ἤδη γέγονε, καὶ ὑπολέλειπται τι κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀρρωστίας οὐδὲ ποσοῦν, τῷ θείῳ ἐκείνῳ φαρμάκῳ κεκαθαρμένον. B καὶ ἅμα ταῦτα διεξιοῦσα, αὐτή τε τὸ παιδίον ἐνηγκαλίζετο, καὶ ταῖς ἐμαῖς ἐνετίθει χερσί. κἀγὼ τότε τὰ ἀπιστούμενα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θαύματα, τῇ διανοίᾳ λαβὼν, τί μέγα εἶπον διὰ χειρὸς Θεοῦ τυφλοῖς τὰς ὄψεις ἀποκαθίστασθαι· ὁπότε νῦν ἡ δούλη αὐτοῦ τὰς ἰάσεις ἐκείνας κατορθοῦσα τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατείργασται πρᾶγμα, οὐ πολὺ τῶν θαυμάτων ἐκείνων ἀπολειπόμενον. ταῦτα λέγων μεταξὺ λυγμῷ τὴν φωνὴν ἐνεκόπτετο τῶν δακρύων ἐπιρρυέντων τῷ διηγήματι.

C Τὰ μὲν οὖν παρὰ τοῦ στρατιώτου, ταῦτα. ὅσα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρὰ τῶν συνεζηκότων αὐτῇ, καὶ δι᾽ ἀκριβείας τὰ κατ᾽ αὐτὴν ἐπισταμένων ἠκούσαμεν· οὐκ ἀσφαλὲς οἶμαι προσθεῖναι τῷ διηγήματι. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ ἑαυτῶν μέτρα τὸ πιστὸν ἐν τοῖς λεγομένοις κρίνουσι· τὸ δὲ ὑπερβαῖνον τὴν τοῦ ἀκούοντος δύναμιν, ὡς ἔξω τῆς ἀληθείας, τῇ τοῦ ψεύδους ὑπονοίᾳ ὑβρίζουσι. διὸ παρίημι τὴν ἄπιστον ἐκείνην ἐν τῷ λιμῷ γεωργίαν. πῶς ἐκβαλλόμενος ὁ πρὸς τὴν χρείαν σῖτος, οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐποίει τῆς ὑφαιD ρέσεως, ἐν τῷ ὁμοίῳ διαμένων ὄγκῳ· καὶ πρὶν διαδοθῆναι τῇ τῶν αἰτούντων χρείᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο, καὶ ἄλλα τούτων παραδοξότερα, παθῶν ἰάσεις, καὶ δαιμονώντων καθάρσεις, καὶ ἀψευδεῖς προρρήσεις τῶν ἐκβησομένων· ἅπαντα τοῖς μὲν δι᾽ ἀκριβείας ἐγνωκόσιν, ἀληθῆ εἶναι πιστεύεται, κἂν ὑπὲρ πίστιν ᾖ· ἐπεὶ δὲ τῶν σαρκωδεστέρων, ἔξω τοῦ ἐνδεχομένου νομίζεται, οἱ οὐκ ἴσασιν, ὅτι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων διανομὴ παραγίνεται· μικρὰ μὲν ὀλιγοπίστοις· μεγάλη δὲ τοῖς πολλὴν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν εὐρυχωρίαν τῆς πίστεως. ὡς ἂν οὖν μὴ βλαβεῖεν οἱ ἀπιστότεροι ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς ἀπιστοῦντες, τούτου ἕνεκεν καθεξῆς ἱστορεῖν περὶ τῶν ὑψηλοτέρων θαυμάτων παρῃτησάμην, ἀρκεῖν ἡγούμενος τοῖς εἰρημένοις περιγράψαι τὴν περὶ αὐτῆς ἱστορίαν.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΕΓ-κωμιαστικὸς ῥηθεὶς ἐν τῷ μαρτυρείῳ.

Οἱ μὲν ὁπλῖται Ῥωμαίων κατὰ νόμον πάτριον, καὶ συνήθειαν παλαιὰν, ἣν παῖδες παρὰ προγόνων διαδεξάμενοι, καὶ (B) μέχρι τοῦ παρόντος φυλάττουσιν, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς τὴν πανοπλίαν ἐνσκευαζόμενοι, καὶ χωρήσαντες ἐπί τι πεδίον ἡπλωμένον ἱκανῶς, καὶ ὕπτιον, ἔνθα καὶ ἔξεστι, καὶ δρόμον ἵππων ἐκτεῖναι, καὶ μελετῆσαι τὰ τακτικὰ, καὶ πᾶσαν γυμνάσασθαι τὴν ἐνόπλιον ἄσκησιν, ἀνάμνησίν τε τοῦ ἔτους ποιοῦνται, καὶ τὴν ἡμέραν ἐπίσημον ἄγουσιν. ἐγὼ δὲ μνήμην μαρτύρων τελῶν, (C) καὶ ταύτην τῇ προτεραίᾳ κηρύξας ὑμῖν, τοὺς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας τοὺς μʹ, τοὺς πᾶσαν προθυμίαν ὑπερβαλομένους ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁπλίσας, διὰ τῆς μνήμης σήμερον θαυμαστοὺς τοῖς δυναμένοις βλέπειν παρίστημι· κόσμον τῆς ἐκκλησίας, καὶ λαῶν εὐφροσύνην, καὶ θεοῦ δόξαν τοῦ ἐνισχύσαντος. ἄριστον δὲ πάντως, καὶ ἄγαν λυσιτελὲς τοῖς τῆς ἀρετῆς διηγήμασι, τούς τε νέους ἐντρέφεσθαι, καὶ συνακμάζειν τοὺς ἄνδρας. ἡ ἀκοὴ, μέρος χρησιμώτατόν ἐστι τῶν αἰσθήσεων, καὶ τῆς ὄψεως οὐχ ἧττον διδακτικόν. διὰ γὰρ τῶν ὤτων, (D) ἐναργῶς ἐπεισάγει τὴν μάθησιν ταῖς ψυχαῖς. καὶ κίνδυνος οὐ μικρὸς καλὰ τυγχάνειν, ἢ φαῦλα τὰ διηγήματα. οἷα γὰρ ἐκεῖνα λέγεται, τοιαύτην ἐπάναγκες τοῖς λογισμοῖς φαντασίαν ἐγγίνεσθαι· ἔννοια δὲ, καὶ θεωρία τοῦ νοῦ συνεχὴς, εἰς ἐπιθυμίαν ἄγει τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ποιεῖν ἃ λογίζεται. διό μοι τὴν ἀκρόασιν γαληνιῶσαν καὶ ἀμετεώριστοι εὐτρεπίσατε· ἵνα καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες τιμηθῶσι τὰ πρέποντα, καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς μνήμης παιδευθῆτε τὸ εὐσεβὲς, καὶ φιλόθεον.

EIVSDEM IN QVADRAGINTA MARTYRES, Oratio laudatoria, dicta in eorum Martyrio *.

Iacobo Gretſero Societ. Ieſu Theologo interprete.

* *Martyrio, hoc eſt, Oratorium, Eccleſia, Baſilica.*

Eſt hiſtoricus ſermo in 40. Martyres, habitus nundinis.

ROMANORVM milites more patrio, & antiqua conſuetudine, quã à maioribus acceperunt, & vſque ad hoc tempus conſeruant, initio inſtantis menſis, armis induti ad campum ſatis planum & æquabilem ſe cõferunt, vbi & equorum curſum extendere, & res militares inſtruere, & omnia pugnæ genera obire illis licet: ſimul etiam anni commemorationẽ faciunt, totumque illum diem ſplendidè agunt. Ego verò memoriam Martyrum celebrans, quam pridie etiam vobis indixi, quadraginta Chriſti milites, omni animi alacritate ſuperiores, ad certamẽ armare, & quàm admirabiles ſint, per memoriam iis, qui cernere queunt, repræſentare conſtitui, qui verè ſunt ornamentũ Eccleſiæ, lætitia populorum, & gloria Dei, qui illis robur ſuppeditauit. Optimum autem eſt & fructuoſiſſimũ narrationibus virtutis & rerum præclarè geſtarum iuuenes innutriri, & ad virilem ætatem educari. Nam auditus opportuniſſima pars eſt inter ſenſus, nec minus ad diſcẽdum, quàm viſus confert: auditus enim doctrinam in animos per aures perſpicuè introducit, nec parum intereſt, quales ſint narrationes, bonæ an malæ, probæ an improbæ: nam quales illæ ſunt, tales in phantaſia quoque imagines produci neceſſarium eſt, cogitatio autem & continua nobis cõtemplatio, hominem deſiderio incendunt ad agendum ea, quæ cogitatione apprehendit. Quocirca cupio vt quietè & abſque ſtrepitu me dicentẽ audiatis, vt & beati Martyres, prout decet, honorẽtur, voſque per Martyrum recordationem ad pietatem deique cultum informemini.

A Me verò duplex lucta & motus manet, ne dicendi tenuitate argumentum deterã: ſiue enim quis rei, quæ præ manibus verſatur, magnitudinem, & maieſtatem perpendat, ea tanta eſt, vt omnium ſermonibus prædicetur; ſiue quis virum illum intueatur, qui ante nos beatos ipſos laudibus extulit, & quaſi coronauit: vir is commune vniuerſitatis miraculum eſt, eruditionis Chriſtianæ, & quæ ab externis tradita eſt, accurata norma, philoſophiæ imago, Epiſcoporum forma & libra, rector conſonus operum ſimul & verborum, cui apud omnes mortales gloria indelebilis conſtat, exceptis tamen illis, qui B neque Chriſtum blaſphemiis inceſſere horrent. Quemadmodum enim nullus reperitur, qui ſolem illuminare & calefacere abnuat: ſic nemo inficiabitur magnum Baſilium omnium virtutum pulchritudine decoratum eſſe: ſublimis igitur ille ſublimium laudator, ſanctúſque Sanctorum cultor, pro facultate qua pollebat, inclytis victoribus debitum munus dependit. Cæterum me non ideo tacere oportet, quia ille prius magnificè Martyrum admiranda facta deprædicauit, nõ enim in præſenti cum illo certare inſtituimus, ſed in id incumbimus, vt vobis auditoribus aliquid vtiC litatis adferamus, capit autem quilibet omnino prout poteſt, ex rebus melioribus vtilitatem, quando ab opulentioribus ſubminiſtratur.

Loquitur de S. Baſilio, cuius extat oratio in 40. Martyres.

Igitur quadraginta iſti officio vitæq; inſtituto milites erãt, Romano Imperatori auctorati, fide Chriſtiani, & religione pii. Poſtquã verò is, qui illis temporibus imperiũ tenebat, vnus ex eorum numero, qui plures deos colebant, dæmonibus acerbũ ei conſiliũ & decretũ ſuggerentibus, noua lege & nouo edicto Chriſtianos exagitabat, mandãs, vt oẽs ſubditi aut dæmonibus thura adolerẽt, D aut hoc facere detrectantes, neci dederẽtur, & ante mortẽ toto corpore omni cruciatus genere excarnificarẽtur: tunc tyrannicam truculentiam deoque inuiſam legem pro fortitudinis oſtendendæ anſa beati iſti arripientes, & ſeorſim ab aliis militibus eximiam, & Chriſto deditam cohortem conſtituentes, quæ virtute ſpiritus militaret, apertè ſeſe deteſtandis literis oppoſuerunt, & concorditer omnes, velut ex vno ore, fidem noſtram profeſſi ſunt, dicen-

A Ἐμοὶ δὲ πρόκειται διπλοῦς ἀγών, καὶ δέος μὴ καθυβρισθείη μὲν τὴν ὑπόθεσιν, τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἐξηγήσεως. εἴτε γὰρ ἐννοήσειέ τις αὐτοῦ τοῦ ἐν χερσὶ πράγματος τὴν μεγαλοπρέπειαν, κατὰ πάντας λόγου φέρει τὰ νικητήρια· εἴτε τὸν πρὸ ἡμῶν διὰ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας στεφανώσαντα τοὺς ἁγίους· ἀνὴρ οὗ τὸ θαῦμα τῆς οἰκουμένης κοινόν· παιδείας τῆς τε παρὰ Χριστιανοῖς, καὶ τῆς ἔξωθεν, κανὼν ἀκριβής, φιλοσοφίας ἄγαλμα, ἐπισκόπων τύπος, καὶ κίνδυνος, διδάσκαλος ἔργων καὶ λόγων σύμφωνος· παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνανταγώνιστον ἔχων τὴν εὐδοκίμησιν πλὴν B εἰ μὴ παρ' οἷς οὐδὲ Χριστός ἐστιν ἀβλασφήμητος. ὡς γὰρ οὐδεὶς ἀντιλέγει φωτίζειν, καὶ θερμαίνειν τὸν ἥλιον, οὕτως οὐδὲ τὸν μέγαν Βασίλειον ἀντερεῖ τις, μὴ πάντῃ τῷ κάλλει τῆς ἀρετῆς κεκοσμῆσθαι. ὑψηλὸς μὲν οὖν τῶν ὑψηλῶν ἐπαινέτης, ἅγιος τῶν ἁγίων θεραπευτής· κατὰ τὴν προσοῦσαν δύναμιν ἀποπληρώσας τοῖς ἀριστεῦσι τὸ γέρας. ἐμοὶ δὲ οὐ διὰ τοῦτο σιωπητέον· ἐπειδὴ περὶ τὰ θαυμαστὰ μεγάλως ὁ προλαβὼν διεκήρυξεν. οὐ γάρ ἐστι νῦν ὁ σκοπὸς ἅμιλλα πρὸς τὸν εἰρηκότα. ἀλλ' ὑμῶν τῆς τῶν ἀκουόντων ὠφελείας ἐπιμέλεια· ὠφελεῖ δὲ ἕ-C καστος πάντως ὡς δύναται, τῆς ἀπολαύσεως τῶν μειζόνων παρὰ τῶν πλουσιωτέρων χορηγουμένης.

Στρατιῶται μὲν οὖν οἱ τεσσαράκοντα τοῦ βίου τὴν τάξιν βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ὁπλιτεύειν λαχόντες· Χριστιανοὶ δὲ τὴν πίστιν, καὶ εὐσεβεῖς τὴν θρησκείαν. ἐπεὶ δὲ ὁ τηνικαῦτα κρατῶν· εἷς ὢν τῶν πολυθέων δαιμόνων αὐτῷ τὸ πικρὸν ὑποθεμένων ἐκεῖνο βούλευμα, καινῷ νόμῳ, καὶ γράμματι, Χριστιανοὺς ἤλαυνε, κελεύσας πάντας τοὺς ὑπηκόους, ἢ τὸν λιβανωτὸν ἐναγίζειν τοῖς δαίμοσιν, ἢ τοῦτο μὴ ποιοῦντας θανάτῳ κα-D ταδικάζεσθαι, καὶ πρό γε τῆς τελευτῆς, παντὶ τῷ σώματι πολλὰς ὑπομένειν τὰς λώβας, τότε δὴ τότε, τὴν τυραννικὴν ὠμότητα, καὶ τὸν μισόθεον νόμον, ἀνδραγαθίας ἑαυτῶν οἱ μακάριοι ποιησάμενοι· καὶ τῶν ἄλλων μὲν ἀπορραγέντες στρατιωτῶν φάλαγγα ἐξαίρετον, καὶ φιλόχριστον συγκροτήσαντες τῇ δυνάμει στρατηγουμένην τοῦ πνεύματος, φανερῶς ἑαυτοὺς τοῖς μιαροῖς ἀντικατέστησαν γράμμασι· καὶ σύμφωνον πάντες, ὡς ἐκ μιᾶς γλώττης τὴν πίστιν ἡμῶν ἐξεβόη-

σθαι, μικρὸν φροντίζειν λέγοντες τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς, καὶ προέχειν ἔκδοτα τὰ σώματα ποικίλαις κολάσεων ἰδέαις. ὁ τοίνυν τοῦ βιαίου νόμου τυραννικώτερος ὑπηρέτης, καταμαθὼν τὴν τῶν ἁγίων ἔνστασιν, ἰσόρροπον ἔσπευσε μηχανήσασθαι τῇ προθυμίᾳ τὴν τιμωρίαν, καὶ ψυχαῖς ἀνενδότοις, καινὴν, καὶ παράδοξον ἐπινοήσας δειλίαν. ἂν τὸ ξίφος αὐτοῖς ἀπειλήσω φησὶ, μικρὸς εἰς κατάπληξιν ὁ φόβος, καὶ οὐδαμῶς ὑποκύψουσιν· ἄνδρες γάρ εἰσιν ἐν ὅπλοις ἐκ παίδων ζήσαντες, καὶ σίδηρον φέρειν εἰθισμένοι· ἐὰν ἄλλας αὐτοῖς προσαγάγω κολάσεις, γενναίως ἐγκαρτερήσουσιν, οὐκ ἀπείρως ἔχοντες πληγῶν, καὶ τραυμάτων· οὐδὲ τὸ πῦρ ἐπὶ φοβερὸν τοῖς ἐνστατικῶς, ὡς οὗτοι διακειμένοις. διὸ προσῆκεν ἐξευρεθῆναι τιμωρίαν, ἣ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἕξει τῆς ἀλγηδόνος ὀδυνηρὰν, καὶ τὸν χρόνον μακρὸν, καὶ παρέλκοντα. τί οὖν ἐπιμελῶς ἐβουλεύσατο κατὰ τῶν ἁγίων ὁ τῶν κακῶν σοφιστής; καὶ μεριμνήσας, εὗρεν ἐναέριον κίνδυνον, ὃν παρέχειν αὐτῷ παρεῖχεν ὁ καιρὸς, καὶ ἡ χώρα. ὁ μὲν γὰρ καιρὸς, ἦν χειμών· ὁ δὲ τόπος, Ἀρμενία· ἡ πρόσοικος χώρα, ὡς ἴστε, δυσχείμερος· οὐδὲ τὴν τοῦ θέρους ὥραν ἀζήμιον τοῖς ἐνοικοῦσι παρέχουσα· ἀλλὰ τοσοῦτον ἀγαπητῶς θαλπομένη, ὅσον ἐκθρέψαι τὸν ἄσταχυν· ἀμπέλου δὲ τὸ φυτὸν παρ' αὐτοῖς καὶ ἠγνόηται· καὶ ὁ μὴ μακρὰν ἐκδημήσας, βότρυν οὐκ οἶδεν· ἐρωτᾷ δὲ περὶ σταφυλῆς ὁποῖα, ὡς ἡμεῖς, περὶ τῶν παρ' Ἰνδοῖς γινομένων. ἐκεῖ χιόνος οὔσης ἀνατέμνει τὴν γῆν ὁ σπείρων, καὶ τὸν ἄμητον καταλαμβάνει νιφάς· καὶ τὸν θεριστὴν ἀποδύουσιν ἄνεμοι· ἂν μὴ σφόδρα καταδήσας ἑαυτὸν τοῖς ἱματίοις, πρὸς τὴν βίαν τῶν πνευμάτων διαγωνίσηται· μετόπωρον δὲ καὶ ἔαρ σχεδὸν οὐκ εἰσὶν, ὡς παρὰ κακοῦ γείτονος τοῦ χειμῶνος πρὸς τὴν ἐκείνου δυναστείαν παρασυρόμενα.

Ἐπ' ἐκείνης τοίνυν τῆς χώρας, καὶ τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς ἀποδύσας τοὺς ἁγίους ὑπαιθρίους ἔστησεν ἐν ὁλογύμνοις τοῖς σώμασιν ἐξ ἐναντίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσυρίων, καὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου, τοὺς τῆς εὐσεβείας μαθητὰς ἀμυνόμενος. οὐδὲν γὰρ παραπλήσιον εἰς ἀλγηδόνα, πῦρ φλέγον, καὶ κρυμὸς συμπηγνὺς, καὶ μαραίνων. τὸ μὲν γὰρ τῷ σιδήρῳ προσέοικεν, ὀξέως ἄγον ἐπὶ τὸν θάνατον. τὸ δὲ τῶν ὀδυνῶν ἔχον ἰσόρροπον, παρατείνει τὴν

A tes, mortalem hanc & caducam vitam parum ſibi curæ eſſe, ſeque libenter corpora ſua variis tormentorum generibus expoſituros. Quapropter crudelis legis crudelior executor & adminiſter, intellecta Sanctorum mente, illud contendit, vt alacritati & promptitudini paria ſupplicia adhiberet, & animos intrepidos & imperterritos nouo & inuſitato formidinis incutiendæ modo terrefaceret. Si gladium, inquit, illis comminer, parum çommouebuntur, neque manus dabunt, ſunt enim viri ab ineunte ætate in armis educati & arma ferre B aſſueti. Si alia tormentorum genera illis inferam, generosè tolerabunt, vtpotè, qui plagarum & vulnerum diuturnam experientiā habeant. Neque ignis formidini eſt illis, qui ita, vt iſti, obdurato ſunt pectore. Eam ob cauſſam excogitandum eſt ſupplicium, quod & moleſtiſſimum cruciatum patiat, & tempore ſatis longo duret. Quid igitur conſilii contra Sanctos cœpit malorum iſte repertor & artifex? Sollicitè circūſpiciens inuenit quaſi aërium ſuppliciū, quod ei ſuppeditabat tempus & regio. Tempus, C hyems erat, locus, Armenia, finitima nobis prouincia, quæ neque æſtatem incolis ſine frigoris afflictione præbet: ſed eo calore fouetur, qui ad frumentū progenerandum ſufficit, at vitis apud illos incognita eſt, & qui non longius peregrinatus eſt, botrum ſeu vuā nunquam vidit: de vua autem talis non aliter quærit, ac nos de illis, quæ naſcuntur apud Indos. Ibi niue nondum liquefacta terram proſcindit agricola. Et meſſem bruma excipit, ventorumque violentia meſſorem veſtibus exuit, niſi contra ventorum vehementiam fortiter veſti- D menta colligando ſeſe muniat. Autumnus & ver propemodum ibi nulla ſunt, vtpotè à malo vicino, hyemis ſcilicet inclementia, profligata.

In hac igitur regione, inſtante menſe, Sanctos omnibus indumentis ſpolians, ſub dio, nudos toto corpore conſtituit, contrario ſupplicio, quàm Rex Aſſyriorum cū ſua Babylonica fornace diſcipulos pietatis afficiēs. Nihil verò ſimile ad cruciatum inferendum habet, ignis ardens, frigúſque compingens & tabefaciens: nam ignis ferro cōpetit, celerémq; mortē parit, frigus verò cū dolori procreando parem vim habet, mortē tamen

protelat. nam dutabiliores ſunt gene- A ratim omnes illæ affectiones, quæ à frigore efficiuntur, vt ſunt febres quartanæ, cancer, carbunculi, & id genus alia, quæ à frigida materia in corporibus, naſci medicorum filii tradunt. Quo fit, vt qui frigidiore & obeſiore cõſtitutione ſunt, ſint quoque tardiores & pigriores, corpore ad vſum nõ vſque adeò habili. Quod etiam in animalibus rationis expertibus cernere licet: nam calidiora, celeriora, & ad vrgentem neceſſitatem expeditiora ſunt: quæ verò contraria complexione cõſtant, tarda ſunt, & torpore quaſi vincta. Ita equus celer eſt ſolo flagelli ſonitu ad curſum incitati B ſolitus: tardus autẽ eſt aſinus, & vix fuſtibus adigi poteſt, vt cœptum iter teneat. Pernix eſt pardalis, ſicco & calido corpore ſaltus peruolitans: Vrſus è contrario denſioribus membris conſtans, tardus eſt. Hæc non ex naturæ adytis petita non abs re vobis propoſui, ſed vt intelligatis, quódnã ſupplicii genus generoſi iſti pugiles ſubierint. Hyems facit, vt flumina nauigabilia pedibus pertranſeantur, vtque aqua alioqui fluere ſolita in lapidum duriciem concreſcat: quin & petras diſſoluit, quando ad profundum vſque penetrauerit: Et contrariis corporibus ſimiliter officit; nam C tenera in lapides vertit, dura autem diſſoluit. Sic vinum, quando congelaſcit, formam dolii in quo continetur, induit, oleúmq; liquidum firmiter conſiſtit ad figuram vaſis conformatum. Vitium portò & teſta humore confringũtur. Animalia, quæ in mõtibus & ſub dio degunt, partim quidem intereunt, partim magnitudine mali, feritatis naturalis obliuiſcuntur. cerui enim & capreæ in mandris ſeu ouilibus ſtabulantur, neque canes tunc metuunt; neque D accedentium formidine aufugiunt: ſemper enim grauius malum, minorum malorum timorem expellit: aues autem cum hominibus habitant, & ſub eodem tecto manent. At homines mare fodiunt, & inſtrumentis quibus alioqui lapides cedunt, aquam percutiunt: & vicinis quoque ſedibus diſſiti, ſe mutuò adire nequeunt. Eiuſmodi tempus tyranno arma aduerſus Martyres ſuppeditauit. Oportebat enim, vt apparet, beatam iſtam cohortem cum nouo ſupplicii genere depugnare, vt præ multis aliis Martyribus ſingularem,

τελευτήν. δυσχερέστερα γὰρ καθόλου τὰ ὑπὸ ψυχροῦ γινόμενα πάθη, οἷον τεταρταῖοι, καὶ καρκῖνοι, καὶ ἄνθρακες, καὶ ὅσα φιλοσοφοῦντες ἰατροὶ τὴν ψυχρὰν ὕλην ἀποφαίνονται τοῖς σώμασιν ἐμποιεῖν. οὕτως οἱ ψυχρότεροι, καὶ πιμελώδεις νωθρότεροι, καὶ δύσχρηστον ἔχοντες τὸ σωμάτιον, καὶ τὰ ἄλογα δὲ τῶν ζώων ὁμοίως. τὰ μὲν θερμότερα, ταχέα, καὶ πρὸς τὴν ἐπείγουσαν χρείαν εὐκίνητα. τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα, βραδέα, καὶ νάρκῃ πεπεδημένα· οὕτως ἵππος ταχὺς, συριγμῷ πρὸς τῆς μάστιγος διεγειρόμενος πρὸς τὸν δρόμον. βραδὺς ὁ ὄνος, καὶ μόλις διὰ τῶν B ῥοπάλων τὴν ὁδοιπορίαν ἀνύων· ὀξεῖα ἡ πάρδαλις, ξηρῷ καὶ θερμῷ τῷ σώματι διϊπταμένη τὰς νάπας· ἡ ἄρκτος, τὸ ἀνάπαλιν παχυτέροις τοῖς μέλεσιν ἐμβραδύνουσα. ταῦτα δὲ ὑμῖν, οὐκ ἀπὸ καιροῦ ἐφυσιολόγησα. ἀλλ' ἵνα τὴν καρτερίαν τῶν ἀνδρῶν καταμάθητε· τὸν τρόπον τῆς τιμωρίας ἐπισκεψάμενοι· χειμὼν ποιεῖ ποταμοὺς ναυσιπόρους πεζεύεσθαι, καὶ ὕδωρ τὸ ῥέον εἰς τὴν τῶν λίθων μεταβάλλει σκληρότητα, καὶ πέτρας διαλύει, ὅταν τοῦ βάθους καθίκηται, καὶ τοῖς ἐναντίοις σώμασιν, ἐξίσης λυμαίνεται· τὰ μὲν ἁπαλὰ λιθοποιῶν· τὰ δὲ σκληρὰ διαλύων. οὕτως ὁ οἶνος ὅταν παγῇ, μορφοῦται, πρὸς τὸν C περιέχοντα πίθον, καὶ τὸ ἁπαλὸν ἔλαιον, ἵσταται στερεὸν πρὸς τὸν τύπον τοῦ ἀγγείου σχηματισθέν· ἡ ὕελος δὲ, καὶ ὄστρακον περιρραγέντα τοῖς ὑγροῖς, διαθρύπτεται. ζῶα δὲ τὰ τὴν ὄρειον ζωὴν λαχόντα, καὶ ὕπαιθρα, τὰ μὲν διόλλυται, τὰ δὲ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ κακοῦ ἐπιλανθάνεται καὶ τῆς ἀγριότητος. ἔλαφοι γὰρ, καὶ δορκάδες, ἐν μάνδραις αὐλίζονται· οὔτε κύνας τότε δειλιῶσαι, οὔτε τοὺς ἐγγίζοντας ἀποφεύγουσαι. τὸ γὰρ μεῖζον ἀεὶ δεινὸν τῶν ὑποδεεστέρων φόβων τὴν δειλίαν D ἐκβάλλει. ὄρνιθες δὲ παρ' ἀνθρώποις εἰσοικίζονται, καὶ μένουσιν ὑπωρόφιοι· ἄνθρωποι δὲ Πόντον ὀρύττουσι, καὶ λιθουργοῖς ὀργάνοις, τὸ ὕδωρ κόπτουσι· καὶ οἱ πλησίον ἀλλήλοις οὐκ ἐπιμίγνυνται. ὁ τοιοῦτος καιρὸς, ὅπλον τῷ τυράννῳ κατὰ τῶν μαρτύρων ἐγένετο. ἔδει γὰρ ὡς ἔοικε, τὴν μεγάλην, καὶ σύμφωνον τῶν μακαρίων φάλαγγα καινῷ τρόπῳ τιμωρίας ἐναγωνίσασθαι. ἵνα πρὸς τοὺς πολλοὺς τῶν μαρτύρων,

ἀσύγκριτον κτήσωνται τῆς εὐσεβείας τὴν δόξαν. ἑστήκεσαν οὖν, καὶ ἐπήγνυντο τὰ μέλη τρέμοντες, καὶ τὴν γνώμην ἀκλόνητον ἔχοντες, θέαν παρέχοντες ἐναγώνιον, ἀγγέλοις, ἀνθρώποις καὶ δαίμοσι. ἄγγελοι μὲν τὸν χωρισμὸν τῶν ψυχῶν ἀνέμενον· ἵνα παραλαβόντες αὐτὰς πρὸς τὸν ἴδιον ἀναγάγωσι κλῆρον. ἄνθρωποι δὲ τὸ τέλος ἐκαραδόκουν, τῆς κοινῆς φύσεως τὴν δύναμιν δοκιμάζοντες. εἰ διὰ φόβον, καὶ ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τηλικούτων κατευμεγεθεῖν ἀλγηδόνων ἰσχύοιεν. δαίμονες δὲ σφόδρα προσεῖχον τοῖς γινομένοις, ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν πτῶσιν τῶν ἀθλητῶν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους ἄνανδρον ἀπαγόρευσιν. ἡ δὲ ἐλπὶς αὐτῶν κατῃσχύνθη, διὰ τὸν ἐνδυναμοῦντα Θεόν. ἔβλεπον γὰρ τοὺς ἀκρωτηριασμούς, καὶ τοὺς ἰδίους ἕκαστος καὶ τοὺς ἀλλήλων οἱ πάντες. ὁ μὲν ἔκειτο ποδός, ἢ δακτύλων περιῤῥυέντων· ἄλλος ἔκειτο τῆς ἐμφύτου θερμότητος καταψυχθείσης εἰς τέλος. ὥσπερ δὲ οἱ σφοδρότατοι τῶν ἀνέμων τόπον ἐπιπνεύσαντες σύμφυτον· εἶτα τὰ ὑψηλὰ τῶν δένδρων κατασείσαντες, εἰς γῆν καταφέρουσι πρόῤῥιζα, οὕτως ἐστορέθη· παρὰ τοῦ χειμῶνος ἡ τῶν μακαρίων παράταξις· τὰ εὐγενῆ φυτὰ τοῦ παραδείσου. τοῦ χρόνου τὸ ἐγκαλλώπισμα, αἱ ῥίζαι τῆς ἡμετέρας βλαστήσεως· οἱ Παύλου ὁπλῖται, οἱ Χριστοῦ δορυφόροι· οἱ τῶν βωμῶν καταλύται· οἱ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδόμοι· οἱ κατὰ βαρβάρων ὁπλιτεύειν ἀπογραψάμενοι, καὶ πρὸς τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῆς ἀνθρωπότητος τὸν ἀγῶνα τελέσαντες.

Ἐγίνετο δὲ αὐτοῖς οὐ πρὸς βίαν, καὶ ἀπαραίτητον ἀνάγκην ὁ θάνατος, ἀλλὰ καὶ μάλα πρόχειρος ἦν, καὶ ἐπ' ἐξουσίας ἡ σωτηρία, εἰ καὶ μαλακισθῆναι πρὸς τὴν ἔνστασιν ἠβουλήθησαν. λουτρὸν γὰρ ἦν ἐκ τοῦ συνεγγύς, ὅπερ ἐγγειτνία κατ' ἐπίνοιαν τῷ τόπῳ τῆς τιμωρίας· καὶ ἡ θύρα ἠνέῳκτο, καὶ οἱ περιεστῶτες ἐκάλουν. σοφιστὴς γὰρ ὢν διωγμοῦ, καὶ ποικίλης ῥᾳδιουργίας ὁ τύραννος, ἐγγὺς τὸ δέλεαρ τῆς παραβάσεως τοῖς πηγνυμένοις παρέθηκε. καὶ συνεβούλευε πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτομολῆσαι, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοὺς πρωτοπλάστους εἰς τὴν γεῦσιν τοῦ ξύλου· οἱ δὲ τότε καὶ μᾶλλον τὴν ἀνδρείαν ἐπέτεινον. εἰδότες ὡς καρτερία τηνικαῦτα περιέχει τὴν βάσανον, ἡνίκα ἂν προκειμένης ἐν ἐξουσίᾳ τῆς ἀπολαύσεως φείσηται· ὅπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις χρόνοις Δανιὴλ ὁ θαυμάσιος πεποιηκὼς ἐπιδέδεικται.

A & eximiam gloriam adipiſcerentur. ſtabant igitur trementes, & membra congelabantur, at mente immota & imperturbata Angelis, hominibus & dæmonibus, ſpectaculum exhibebant: Angeli enim ſeparationem animarum à corporibus exſpectabant, vt illas in propriam ſortem & ſtationem deducerent: homines autem prӕſtolabantur finem, cõmunis naturæ robur & potentiã probãtes; quæ propter timorẽ & ſpem futuri tot ac tantis cruciatib. ſuperior eſſe poſſet. At dæmones, curioſè ad ea, quæ gerebantur, intẽdebant, cum magno deſiderio videndi ruinam athletarum, & periculorũ detrectationẽ. Sed ſpes illorum B
confuſa eſt, propter illũ, qui Martyres intus cõfirmabat; intuebatur enim mutilationes quilibet proprias, & aliorum, omnes. Et hic quidem iacebat pede aut digitis diffluentibus: alius iacebat inſito calore iã penitus refrigerato & extincto. Quemadmodum autem violentiſſimi venti cum locum ſibi idoneũ perflant, poſtea arborum culmina concutientes, radicitus exſtirpant, & in terram proſternunt, ſic ab hac hyeme nobilis iſta beatorum pugilum cohors deiecta eſt, nobiles videlicet paradiſi plantæ, ſocie- C
tatis humanæ decus, radices noſtræ germinationis: Pauli milites: Chriſti ſatellites, euerſores altarium (Ethnicorum) Eccleſiarum ædificatores, qui conſcripti, vt contra barbaros militarent, certamen aduerſus communem humani generis hoſtem confecerunt.

Nequaquam porrò ineuitabili mortis neceſſitate conſtringebantur, ſed in eorum poteſtate ſalus erat, ſi ſe emolliri permiſiſſent, balneum enim non procul diſtabat, quod dedita opera loco ſupplicii vicinum erat. Ianua patebat, & circumſtantes inuitabant: nam tyrannus, perſecutionis & variæ improbitatis D
ſator & auctor, propè tranſgreſſionis eſcam frigore iam compactis appoſuerat, ſuadens, vt ſponte ſua ad curationẽ & medelam properarent, imitatus nimirum patrem ſuum, qui ad ligni vetiti guſtum primos parentes fraudulenter induxit. Verùm illi fortitudinem magis exacuerunt, non ignari tolerantiam tunc probationem operari, quando quis abſtinet ab eius rei vſu & commodo, quæ in ſua poteſtate ſita eſt. Quod ſuperioribus annis diuinum Danielem egiſſe proditum eſt,

nam cum moneretur vt opipara lautáque eſculenta & poculenta ſumeret, Gen. 9. odio & deteſtatione eorum, quæ idolis immolata fuerant, leguminum eſum elegit, ieiunánſque florebat & vigebat, & cibi expers habilior & corpulentior Daniel. 1. apparebat, quàm illi, qui in deliciis viuebant: Dei enim eſt fidelibus ſeruis ſuis talia dona propter ſpem conferre.

Cæterum, quia grandibus cœptis liuor adhærere ſolet, periculum erat, ne beata iſta cohors truncaretur, & iam inibi res erat, vt quartæ decadis complemento priuaretur. Vnus enim ſub ipſum victoriæ articulum, impatientia frigoris ſuccubuit. Hei mihi, commilitones ſuos deſeruit, & ſubdola tyranni arte acceſſit ad balneum, carni iam tabefactæ parcens amore huius vitæ, nam & ſpe ſua excidit, & mortalem hanc vitam non eſt adeptus, in ipſa tranſgreſſione animam exhalans, miſerandus Iudas inter Martyres, & neque diſcipulus, neque opulentus, & ad laqueum tractus: Nec eſt quod quis miretur. Vſitatum eſt diabolo huiuſcemodi artificium contra illos, quos ſibi ſubiugat. Decipit ac vanè blanditur, vt proſternat: cum proſtrauit, eueſtigio inequitat, iacentémque irridet, & inſultabundus calamitati pudorem & confuſionem ſuperaddit, & ignominia per eſcam circumuenti exultat. Quare à pſalmographo quoque inimicus & vltor appellatus eſt, ingenii mutabilitatem diuerſitate nominum ſignificans: ille enim cum hominibus nunquam fœdus ſerio init, aut amicitiam colit. Tunc verò animum amicum ſimulat, quando ſibi laruam fallendi gratia induit. Verùm noſtræ infirmitatis adiutor, bonorúmque & ſermonum & actionum plantator, reperit ſibi ad Abrahami exemplum ouiculam ad ſacrificium domeſticam: ex blaſphemantibus confitentem, & ex eorum ordine, qui perſecutionem patiebantur, Martyrem. Quidam enim ex tyrannidis adminiſtris, viſione Angelorum ad Martyres venientium dignatus, & circumfuſus ſacrorum ſpirituum apparitione, vt olim Paulus maieſtate Christi, quando Damaſcum proficiſcebatur, ſtatim mẽtem mutauit, & veſtimentis ſeipſum exuens frigore concretis ſeſe admiſcuit. Et exiguo tẽporis momento omnia factus eſt,

A παρακαλούμενος γὰρ ἄφθονα, καὶ ἡδέα σῖτα, καὶ ποτὰ προσφέρεσθαι, μίσει, καὶ ἀποστροφῇ τῶν εἰδωλοθύτων, τὴν σπερμοφαγίαν ἠγάπησε· καὶ νηστεύων ἐνήνθει, καὶ ἄσιτος, ὑπὲρ τοὺς τρυφῶντας εὔσαρκος ἦν· Θεοῦ γὰρ τοῦτο δῶρον ἐξαίρετον τοῖς πιστοῖς δούλοις ἐν ταῖς ἀπορίαις, τὰ παρ' ἐλπίδα χαρίζεσθαι.

Πλὴν ἐπειδὴ τοῖς ὑψηλοῖς τῶν πραγμάτων οἱ φθόνοι παραπεπήγασιν, ἐκινδύνευσε λωβηθῆναι τὸ μακάριον σύνταγμα, καὶ μικροῦ δέοντος, ἀπωλέσαμεν τῆς τετάρτης δεκάδος τὸ πλήρωμα. B εἷς γὰρ ἀπαγορεύσας διὰ τὸν κρυμμὸν, πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς νίκης. οἴμοι. τοὺς μὲν οὖν στρατιώτας ἀφῆκε· τῇ τέχνῃ δὲ τοῦ τυράννου προσεχώρησε τῷ λουτρῷ· ἤδη τῆς σαρκὸς μαρανθείσης φεισάμενος ὁ φιλόζωος· τῆς τε γὰρ ἐλπίδος ἐξέπεσε, καὶ τῆς προσκαίρου ζωῆς οὐκ ἐπέτυχεν, εὐθὺς ἐπιτελευτήσας τῇ παραβάσει. Ἰούδας ἄθλιος ἐν τοῖς μάρτυσιν· οὔτε μαθητὴς, οὔτε πλούσιος, καὶ πρός γε τὸν βρόχον ἐφελκυσάμενος. καὶ μὴ θαυμάσῃ μηδείς. σύνηθες γὰρ τῷ διαβόλῳ κατὰ τῶν ὑποκυπτόντων C αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ῥαδιούργημα· ἀπατᾷ, καὶ κολακεύει ποικίλως, ἵνα ῥίψῃ· ῥίψας δὲ, εὐθὺς ἐπεμβαίνει, καὶ τοῦ κειμένου καταγελᾷ. ἐπικωμάζει δὲ τῇ συμφορᾷ τὴν αἰσχύνην, καὶ τῇ αἰσχύνῃ τοῦ δελεασθέντος εὐφραίνεται. διὸ καὶ ὁ ψαλμῳδὸς, ἐχθρὸν, καὶ ἐκδικητὴν προσηγόρευσε· τὸ τοῦ τρόπου παλίμβολον, ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας ἐναποτέθειται. ἀνθρώπων γὰρ ἐχθρὸς, οὐδέποτε γὰρ ἔνσπονδός τε, καὶ φίλιος· ὑποκρίνεται δέ ποτε τὸ φίλιον, ὅταν αὐτῷ θελήσῃ προσωπεῖον ἀπάτης ἐνδύσασθαι· ἀλλ' ὁ τῆς D ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας ἐπίκουρος, καὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ λόγων, καὶ πράξεων γεωργὸς, εὗρε κατὰ τὸν Ἀβραὰμ ἑαυτῷ πρόβατον εἰς θυσίαν ἐκ τῶν πολεμούντων, οἰκεῖον. ἐκ τῶν βλασφημούντων ὁμολογητήν· καὶ ἐκ τοῦ συντάγματος τῶν διωκόντων, μάρτυρα. εἷς γὰρ τῶν τῆς τυραννίδος δημίων, ὀπτασίας ἀγγέλων ἀξιωθεὶς τῶν ἐλθόντων ἐπὶ τοὺς μάρτυρας. καὶ περιλαμφθεὶς τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν ἁγίων πνευμάτων. ὥς ποτε Παῦλος τῇ δόξῃ Χριστοῦ· ἡνίκα τὴν ἐπὶ Δαμασκὸν ἐπορεύετο, εὐθὺς τὴν γνώμην μετέθετο· καὶ γυμνώσας ἑαυτὸν τῆς ἐσθῆτος, τοῖς πεπηγυμένοις συνανεμίχθη· πάντα δὲ ἐν ὀλίγῃ καιροῦ ῥοπῇ συνάψας ἐγένετο,

A προσήλυτος, ὁμολογητὴς, μάρτυς, λουσάμενος ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρὸν, αἵματι τῷ νεκρωθέντι, καὶ μὴ ῥέοντι. ἀνὴρ στεφανίτης, ἀνὴρ τοῦ παντὸς ἄξιος· τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ δι' ἐκεῖνον ἔχω τοὺς μ'. διὰ τὸν γενναῖον, οὐ κολοβὸς ἡ τῶν μαρτύρων παράταξις. διὰ τὸν προσήλυτον, τελείαν ἄγομεν ἐπ' ἀριθμῷ τελείῳ πανήγυριν. ὁ δὲ διάβολος χαρίεν ἔπαθεν πρᾶγμα, καὶ γέλωτος ἄξιον· ὡς γὰρ ἔκλεπτε τὸν στρατιώτην, ἐσυλήθη τὸν διώκτην, καὶ δήμιον.

B Εἶτα τί τὰ ἐπὶ τούτοις; οἱ μὲν τρισμακάριοι, ἔφθησαν, ὅπου ἔσπευδον. ὁ δὲ τῆς τιμωρίας κύριος, οὐκ ἐνεγκὼν ἀνεκτῶς τῶν μαρτύρων τὴν νίκην, τοῖς νεκροῖς ἐπολέμει σώμασι· κελεύσας πυρὶ παραδοθῆναι τὰς οἰκίας τῶν ἁγίων ψυχῶν. καὶ δι' ἑνὸς πράγματος, ἐμιμεῖτο ἄγρια θηρία, καὶ πικροὺς ἄνδρας. τὰ μὲν γὰρ τῶν διωκομένων ἀνθρώπων φυγόντων, τὴν περιλειφθεῖσαν αὐτοῖς ἐσθῆτα σπαράττει· οἱ δὲ τῶν δυσμενῶν ἀναχωρησάντων τὰς οἰκίας ἐμπιπρῶσι, καὶ καταλύουσι. καί τις ἂν τῶν μαρτύρων εἶπεν ἐνδίκως πρὸς αὐτόν· οὐκέτι σου μάταιε δέδια τὴν C ὠμότητα. ἐφοβούμην γὰρ μέχρις αἱ ψυχαὶ συμπαρῆσαν τοῖς πηγνυμένοις, μὴ τὸ ὑπερβάλλον τῆς βασάνου, νικήσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν εὐσεβῶν· τούτου δὲ παρελθόντος τοῦ δέους, χρῆσαι τῷ ἀπομείναντι πηλῷ, καθὼς βούλει· κἂν ἀπογεύσῃ τῶν σαρκῶν, οὐ φροντίζω. ὅσῳ γὰρ λυσσῶσαν δεικνύεις τὴν ὠμότητα, τοσούτῳ πλέον στεφανοῖς τῶν ἀπελθόντων τὴν νίκην. αἱ γὰρ γενναῖαι προσβολαὶ τῶν ἀντιτεταγμένων, ἀποδείξεις ἀκριβεῖς τῆς ἀνδρείας τῶν κρατησάντων γίνονται.

D Ἀλλὰ τί μακρὰ διατείνομεν; ἐφλέχθη τὰ σώματα, καὶ τὸ πῦρ αὐτὰ διεδέξατο. τὴν δὲ κόνιν ἐκείνην, καὶ τὴν καμίνου τὰ λείψανα, ὁ κόσμος ἐμερίσθη· καὶ πᾶσα γῆ σχεδὸν, τοῖς ἁγιάσμασι τούτοις εὐλογεῖται. ἔχω κἀγὼ μερίδα τοῦ δώρου. καὶ τῶν ἐμῶν πατέρων τὰ σώματα, τοῖς τῶν στρατιωτῶν παρεθέμην λειψάνοις· ἵνα ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναστάσεως μετὰ τῶν εὐπαρρησιαστῶν βοηθῶν ἐγερθῶσιν. οἶδα γὰρ, ὡς ἰσχύουσι καὶ τῆς παρρησίας αὐτῶν τῆς πρὸς Θεὸν ἐναργεῖς ἐθεασάμην τὰς ἀποδείξεις· καὶ δὴ βούλομαι ἕν τι τῶν εἰς θαῦμα τελούντων τῆς ἐκείνων ἐνεργείας εἰπεῖν· κώμης τῆς ἐμοὶ προσηκούσης· ἐν ᾗ τὰ τῶν τελ-

A Proſelytus, Confeſſor, Martyr, abluens proprio ſanguine regenerationis lauacrum, proprio, inquam, ſanguine, mortuo non fluido. Vir coronam promeritus, vir omni honore dignus: per illum habet Eccleſiæ Dei, per hunc generoſum non eſt mutila Martyrum caterua. Propter hunc Proſelytum perfectam agimus perfecto numero panegyrim. Et diabolo res lepida & riſu digna accidit: dum enim militem ſuffuratus eſt, amiſit perſecutorem & carnificem.

B Quid verò poſt hæc? Ter beati illi peruenerunt, quò properabant. At ſupplicii præſes impatiēter ferens Martyrum victoriam, cum cadauere bellum gerebat, mandans vt Sanctarum animarum habitacula igni traderentur, hac in re & efferatas belluas, & truculentos homines imitatus, quarum illæ effugientium veſtes abiectas lacerant, iſti vero hoſtium recedentium domos incendunt & euertunt. Merito Martyrum quiſpiam eum ſic compellauerit. Non amplius, ô fatue, crudelitatem tuam pertimeſco: timebā enim, quam-C diu animæ congelatis aderant & inerant, ne magnitudo cruciatuum ſuperaret fortitudinem piorum. Hac autem formidine dilapſa, vtere luto relicto prout voles: Etiamſi carnem voraueris, ſuſque dèque habebo: quando enim rabiem maiorem exeris, eò plus abeuntium victoriam coronas: nam aduerſariorum validæ impreſſiones, victorum fortitudinem perſpicuò arguunt.

D At quid longis verborum ambagibus vtimur! Combuſta ſunt corpora eáque flamma excepit. Cineres verò illi, & incendii reliquiæ in orbem terrarum ita diuiſæ ſunt, vt fermè quælibet prouincia benedictionem inde participet. Habeo & ego particulam huius ſacri muneris: & corpora parentum meorum iuxta horum militum reliquias poſui, vt tempore reſurrectionis cum opitulatoribus ſpei & fiducia plenis reſurgant. Scio enim illos poſſe, & qua libertate & fiducia apud Deum valeant, dilucida argumenta vidi: ex quibus vnū commemorare lubet, clarum videlicet teſtimonium, quid efficere queant. Eſt ad me pertinens vicus, in quo bea-

tiſſimorum Martyrum reliquiæ requieſcunt. Non procul abeſt parua ciuitas, quã Iboram vocitant. In hac cum ex recepta Romanorum conſuetudine cenſus militum inſtitueretur, quidam ex militibus ad prædictum vicum venit, à tribuno ad cuſtodiam vici deſtinatus, vt commilitonum ſuorum inuaſiones & iniurias propulſaret, quas milites ruſticanis audacter inferre ſolent. Ægrotabat autem iſte altero pede, & claudicabat: Eratque affectio diuturna & immedicabilis. Porrò poſtquam diu Martyrio & in loco requietionis Sanctorum fuit, precéſque ad Deum fudit, Sanctorum quoque interceſſionem implorauit, & ecce noctu apparet ei vir veneranda ſpecie, & poſt alia, quæ dixit, claudicas, ait, ô miles, & curatione eges? ſed da, vt tangam pedem. Et apprehenſum in ſomnis, pedem fortiter attraxit. Et cum nocturna viſio hoc faceret, vigilantibus talis excitatus eſt ſonitus, qualis exiſtere ſolet, oſſe ex naturali ſua ſede reuulſo, deinde violenter reſtituto, vt & illi, qui vna dormiebant, expergefierent, & ipſe etiam miles confeſtim ſomno ſolueretur, ſanúſque more aliorum incederet. Hoc miraculum ego ipſe vidi, cum ipſo milite verſatus, qui vbique & apud omnes hoc beneficium à Martyribus acceptum diuulgabat & prædicabat, & commilitonum ſuorum benignitatem celebrabat.

Si verò quid, quod me peculiari modo attingat, apponere oportet, haud omittam. Quando enim primum feſtum diem ob reliquias acturi eramus, & vrnam in ſanctam Eccleſiam illaturi, mater mea, (huius enim vita cum Deo erat, quę etiã omnem diem feſtũ eximiè ornabat,) iuſſit me ad rerum gerendarum participationem venire, at cum procul abeſſem, adhuc iuuenis, & in laicorum ordine, prout fieri conſueuit rebus vrgentibus, occupationibus diſtentus, grauius vocationem inſipiens accepi, ſubaccuſans matrem, quod hanc celebritatem, in aliud tempus non diſtuliſſet: ſed me à variis negotiis abſtractum huc abduxiſſet, & quidem ante vllam ſynodum. Veni ergo in pagum. Et cum peruigilium obiretur in horto, vbi etiam Sanctorum reliquiæ Pſalmis honorabantur,

A μακαρίων τούτων ἀναπέπαυται λείψανα· ἔστι τις πολίχνη ἢ γείτων, Ἴβωρα καλοῦσιν αὐτήν. ἐν δὲ ταύτῃ κατὰ τὸν συνήθη Ῥωμαίοις νόμον, καταλόγου στρατιωτῶν διάγοντος· εἷς τις τῶν ὁπλιτῶν ἐπὶ τὴν κώμην τὴν προλεχθεῖσαν ἀφίκετο· πρὸς φυλακὴν τοῦ χωρίου παρὰ τοῦ ταξιάρχου δοθείς· ἵνα τῶν συστρατιωτῶν ἑαυτοῦ τὰς ὁρμὰς, καὶ τὰς ὕβρεις ἀνείργῃ· ἃς εἰώθασιν ἐπάγειν τοῖς ἀγροίκοις ὑπὸ θράσους οἱ ὁπλιτεύοντες· ἐνόσει δὲ οὗτος τὸν ἕτερον τοῖν ποδοῖν, καὶ ἐχώλευε· καὶ τὸ πάθος αὐτῷ χρόνιον, καὶ δυσίατον ἦν. ἐπεὶ δὲ ἐντὸς ἐγένετο τοῦ μαρτυρείου,

B καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἁγίων, καὶ Θεῷ προσευξάμενος τὴν τῶν ἁγίων πρεσβείαν ἐπεκαλέσατο. νύκτωρ αὐτῷ φαίνεταί τις ἀνὴρ ἀξιοπρεπὴς, καί τινα ἄλλα διαλεχθεὶς, χωλεύεις, ἔφη, ὦ στρατιῶτα, καὶ δεῖ σοι θεραπείας; ἀλλὰ δός μοι ψηλαφῆσαι τὸν πόδα. λαβόμενος δὲ ὄναρ αὐτοῦ, σφοδρῶς ἐφειλκύσατο· τῆς δὲ νυκτερινῆς ὄψεως τοῦτο ποιούσης, ὕπαρ τηλικοῦτος ἐγένετο ψόφος, οἷος ἂν γένοιτο, ὀστοῦ τῆς φυσικῆς ἁρμονίας ἐξολισθήσαντος, εἶτα βιαίως ἐναρμοσθέντος, ὥστε ἀφυπνίσαι καὶ τοὺς συγκαθεύδοντας, καὶ αὐτὸν τὸν στρατιώτην, διεγερθῆναι δὲ τὸν ἄνθρωπον εὐθὺς, καὶ βαδίζειν ὑγιῶς κατὰ φύσιν ὡς εἰώθει. ταύ-

C την τὴν θαυματουργίαν εἶδον ἐγὼ, αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ περιτυχὼν ἐξαγγέλλοντι πρὸς πάντας, καὶ κηρύττοντι τὴν τῶν μαρτύρων εὐεργεσίαν, καὶ τὴν τῶν συστρατιωτῶν φιλανθρωπίαν ἀνυμνοῦντι.

ΕΙ δέ τι χρὴ προσθεῖναι, καὶ τὸ κατ᾽ ἐξαίρετόν μοι προσηκόντων ἐρῶ. ἡνίκα γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς λειψάνοις πανήγυριν τὴν πρώτην τελεῖν ἐμέλλομεν, κἂν τῷ ἁγίῳ σηκῷ ἀναπαύειν τὴν λάρνακα, ἡ μήτηρ ἡ ἐμή· αὕτη γὰρ ἦν ἡ τῷ Θεῷ συνάγουσα, καὶ κοσμοῦσα τὴν ἑορτήν· ἡ δὲ ἥκειν με πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν δρωμένων ἐκέλευσε. πόρρω τι διάγοντα, καὶ ἔτι νέον ὄντα, κἂν τοῖς λαϊ-

D κοῖς ἀριθμούμενον· οἷα δὲ φιλεῖ γίνεσθαι ἐπὶ πράγμασι κατεπείγουσιν· ἄσχολος ὢν, βαρύτερον ὁ ἀνόητος ἐδεξάμην τὴν κλῆσιν, ὑπομεμψάμενος τῇ μητρὶ, ὅτι μὴ εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπερέθετο τὴν πανήγυριν· ἀλλά με πολλῶν ἀποκινήσασα φροντίδων, μεθείλκυσε ταύτῃ καὶ πρὸ μιᾶς τῆς συνόδου, ἀφικόμην εἰς τὸ χωρίον. παννυχίδος δὲ οὔσης ἐν κήπῳ, ἔνθα καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἐτύγχανε ψαλμῳδίαις τιμώμενα.

ἐμοὶ πλησίον ἐπί τινος δωματίου καθεύδοντι, φαίνεται ὄναρ ὄψις τοιαύτη· ἐδόκουν βούλεσθαι εἰσιέναι ἐν τῷ κήπῳ, ἔνθα ὑπὲρ ἡ παννυχὶς ἐτελεῖτο. γινομένῳ δέ μοι περὶ τὴν θύραν, πλῆθος ὤφθη στρατιωτῶν προσκαθήμενον τῇ εἰσόδῳ· ἀθρόοι δὲ οἱ πάντες διαναστάντες ῥάβδους ἐπανατεινόμενοι, καὶ ἀπειλητικῶς ἐφορμήσαντες, οὐ συνεχώρουν τὴν εἴσοδον· ἔλαβον δ' ἂν καὶ πληγὰς, εἰ μή με εἷς, ὡς ἐδόκουν, φιλανθρωπότερος ἐξῃτήσατο. ὡς δέ με ὁ ὕπνος ἀφῆκε, καὶ ἦλθον εἰς ἀναλογισμὸν τῆς ἐπὶ τῇ κλήσει πλημμελείας, γνοὺς μὲν εἰς τί ἔφερεν ἡ τῶν στρατιωτῶν ἐπίφοβος ὀπτασία· πολλοῖς δὲ θρήνοις ὀδυρόμενος τὴν ἐμαυτοῦ ματαιότητα· καὶ αὐτῇ γε τῇ θήκῃ τῶν λειψάνων πικρὸν ἐπέῤῥανσα δάκρυον· ἵνα μοι ὁ Θεός τε εὐμενὴς ἔχῃ, καὶ οἱ ἅγιοι στρατιῶται τὴν ἀμνηστίαν χαρίζωνται.

Ταῦτα εἶπον, ἵνα πιστεύωμεν, ὅτι ζῶσιν οἱ μάρτυρες, καὶ εἰσὶ Θεοῦ δορυφόροι, καὶ πρόεδροι, οἱ σήμερον ἡμῶν τὴν ἐκκλησίαν ὠφελήσαντες καὶ κοσμήσαντες· λαμπροτέρα δὲ, καὶ μείζων αὕτη ἡ τεσσαρακοστὴ τὴν μνήμην τῶν μαρτύρων ἔχουσα. καὶ ὁ μὲν ἐπιφανέστερος τῶν μηνῶν, καὶ ὁ μοχθηρὸς χειμὼν, οὐκέτι μοι δοκεῖ χαλεπός. οὐδὲ χαλεπαίνω κατὰ τῆς ἐνεστῶτος καιροῦ ἀγριότητος. ὅπλον γὰρ τοῦ διώκτου γενόμενος, ταύτην μοι τὴν ἱερὰν ἐτελείωσε φάλαγγα· καὶ ὥσπερ τῶν ἑπτὰ Μακκαβαίων ἡ μήτηρ, διὰ τὸ ψυχὴν ἔχειν φιλόθεον μᾶλλον, ἢ φιλόσαρκον, οὔτε τοῦ Ἀντιόχου τοῦ τυράννου Συρίας ὠμότητα κατεμέμψατο. οὔτε πρὸς τὰς κολάσεις, καὶ τὰς συμφορὰς τῶν υἱῶν ἐδυσχέρανεν· ἐδέξατο δὲ τὴν ἐρημίαν, ὡς εὐεργεσίαν, καὶ τὴν ἀπαιδίαν, ὡς βοήθειαν· οὔτε μὲν ὁ Στέφανος λιθαζόμενος ἐνόμιζε βλάπτεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ζωοποιεῖσθαι· οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῖς θεομάχοις ὀφείλομεν χάριν ἐκ τῆς ἀγαθῆς ἀποβάσεως, δι' ὧν ἡμῖν τοσούτων ἀγαθῶν κατέστησαν αἴτιοι. εἰ καὶ μὴ σκοπῷ εὐεργετούντων, ἀλλὰ πολεμούντων ἐνήργουν. εὐεργετοῦσι γὰρ καὶ ἐχθροὶ μὴ θέλοντες, τῶν γνησίων φίλων οὐκ ἀπονώτερα ὠφέλησεν ὁ διάβολος τὸν Ἰὼβ μᾶλλον, ἢ ἔβλαψεν. εὐεργέτης ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων τοῦ Δανιὴλ ἐγένετο. καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, τῇ καμίνῳ χάριν ὁμολογείτωσαν· καὶ πρισθεὶς ὁ Ἡσαΐας, τοὺς Ἑβραίους ὑμνείτω. καὶ Ζαχαρίας μεταξὺ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου σφαγεὶς, τιμάτω

A mihi in vicina ædicula dormienti huiuſmodi ſecundum quietem viſio oblata eſt. Videbar intrare in hortum, vbi peruigilium agebatur. Et cum ad fores eſſem, apparuit multitudo militum ad introitum excubantium, qui è veſtigio aſſurgentes, virgáſque quatientes, & minabundi in me irruentes, aditum non concedebãt: quin & plagas accepiſſem, niſi deprecatione vnius, qui, vt videbatur, cæteris humanior erat, ereptus fuiſſem. Vbi verò ſomnus me reliquit, inq́; memoriam reuocaui, quæ circa vocationem deliqueram, tum quid terrifica militum apparitio ſibi vellet, intellexi: multis autem lacrymis defleui meam B inſipientiam, ipſámque ſacrarum reliquiarum thecam lacrymis amaris aſperſi, vt & Deum mihi propitiarem, & à ſanctis militibus commiſſi obliuionem obtinerem.

Hæc recenſuerim, vt credamus, Martyres viuere, & Dei quaſi ſtipatores & aſſeſſores eſſe, qui hodie Eccleſiæ & omolumento & ornamẽto ſunt. Ipſa verò Quadrageſima, qua quadraginta Martyrum memoria obitur, ſplendidior & maior eſt, & menſis menſibus aliis illuſtrior, neq; mala hyems amplius mihi C difficilis apparet, neque affligor ob temporis inſtantis inclementiam, nam immite tempus occaſione perſecutori ſubminiſtrata, hanc ſacram cateruam confecit. Et quemadmodum ſeptem Macchabæorum mater, eo quòd animũ haberet magis Dei, quam carnis amãtem, neque Antiochi Tyranni Syriæ crudelitatem accuſauit; neque ſupplicia & calamitates filiorum indignè tulit, ſolitudinem verò, vt beneficium, & orbitatem vt auxilium accepit. neque Stephanus lapidatus arbitrabatur ſe lædi, ſed magis viuificari: ita & nos Dei oppugnatoribus gratiã debemus, ob proſperum euentum, cum nobis tantorũ bonorum D cauſſa effecti ſunt, etſi id quod agebant, non animo benefaciẽdi, ſed oppugnandi agebãt: nam & hoſtes, licet nolentes, aliquãdo beneficia conferunt. Nec diabolus Iobo minus profuit, quã genuini amici eius. benefactor Danielis fuit Rex Aſſyriorum: & tres pueri incenſæ fornaci gratias agant: Et Eſaias ſerra diſſectus, Hebræos dilaudet. Et Zacharias inter templum & altare mactatus, ſuos interfectores veneretur,

& Ioannes capite truncatus, Herodem ceu benefactorem ſuum prædicet, & Apoſtoli eos, à quibus ligabantur & flagellabantur, & omnes Martyres eos, à quibus perſecutionem patiebantur, diligant: niſi enim illi ſtadiũ aperuiſſent, haudquaquam athletæ fortitudinem ſuam palam demonſtraſſent. Quid verò quis ad laudem eorum, qui nobis pro argumento propoſiti ſunt, magis admiretur, an multitudinem, an fortitudinem, an ſinceram & non fucatam concordiam? Nam qui tantos interceſſores habet, is nunquam inanis à precibus & oratione abibit, licet peccatis admodum onuſtus ſit. Cuius ſenſus & ſpei teſtis eſt ipſe Deus in colloquio cum Abrahamo, quando pro Sodomitis ſupplicabat, cum non quadraginta, ſed decem ſolummodo iuſtos ad ciuitatis iamiam perituræ conſeruationem requiſiuit. Nos verò, iuxta Apoſtolum, tantam teſtium nubem circumfuſam habentes, nos ipſos prædicemus beatos, ſpe gaudentes, orationi inſtantes, memoriis Sanctorum communicantes: nam quadraginta Martyres validi ſunt contra aduerſarios propugnatores: & fide digni interceſſionis apud communem Dominum aduocati; horum præſidio tectus. Chriſtianus confidat, licet diabolus tentationes nectat, & homines improbi inſurgant, & tyranni furore excandeſcant, & mare ſæuiat, & terra non ferat, quæ hominibus ferre ſolet, tandémque cœlum minas intentet: ad omnem enim neceſſitatem & euentum horum facultas potentia ſufficit, & vberem à Chriſto gratiam accipit, quem decet omnis gloria in ſecula, Amen.

A τοὺς αὐτόχειρας, καὶ Ἰωάννης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, εὐεργέτην κηρυττέτω Ἡρώδην. καὶ οἱ ἀπόστολοι τοὺς δήσαντας, καὶ μαστίξαντας· καὶ πάντες μάρτυρες, ἀγαπάτωσαν τοὺς διώκοντας. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ στάδιον ἤνοιξαν, οὐκ ἂν οἱ ἀθληταὶ τὴν ἀνδρείαν ἐδημοσίευσαν. τί δ' ἄν τις πλέον ἀγασθείη τῶν προκειμένων ἡμῖν, εἰς εὐφημίαν ἀνδρῶν τὸ πλῆθος, ἢ τὴν ἀνδρείαν, ἢ τὴν ἀψευδῆ συμφωνίαν· καὶ μὴ παρέλθωμεν ἀναισθήτως, μηδὲ ἀργελίστως πρὸς τοῦτον τὸν ἀριθμόν. ὁ γὰρ τοσούτους ἔχων πρεσβευτάς, οὔποτ'
B ἂν ἄπρακτος ἀπέλθοι προσευχῆς, καὶ δεήσεως· κἂν σφόδρα βεβαρημένος ὑπάρχῃ τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ταύτης τῆς διανοίας, καὶ ἐλπίδος, μάρτυς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἐν τῇ πρὸς Ἀβραὰμ διαλέξει. ἡνίκα τὴν ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἱκετείαν ἐδέχετο. οὐ τεσσαράκοντα δικαίους, ἀλλὰ δέκα ζητήσας εἰς παραίτησιν πόλεως μελλούσης ἐξαφανίζεσθαι· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν ἀπόστολον, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, μακαρίσωμεν ἑαυτοὺς τῇ ἐλπίδι χαίροντες. τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· ταῖς μνήμαις
C τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες. τεσσαράκοντα γὰρ μάρτυρες, ἰσχυροὶ μὲν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπασπισταί, ἀξιόπιστοι δὲ τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἱκεσίας παράκλητοι· μετὰ τῆς τούτων ἐλπίδος καταθαρρείτω Χριστιανός, καὶ τοῦ διαβόλου πειρασμοὺς ῥάπτοντος, καὶ ἀνθρώπων πονηρῶν ἐπανισταμένων· καὶ τυράννων τῷ θυμῷ ζεόντων· καὶ θαλάσσης ἀγριαινούσης, καὶ γῆς μὴ φερούσης, ἃ γενᾶν ἀνθρώποις τέτακται· καὶ οὐρανοῦ συμφορὰς ἀπειλοῦντος. πρὸς πᾶσαν γὰρ χρείαν, καὶ περίστασιν, ἡ τούτων δύναμις ἐξαρ-
D κεῖ, καὶ πλουσίαν παρὰ Χριστοῦ λαμβάνει τὴν χάριν. ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΡΑΔΥΝΟΝΤΑΣ εἰς τὸ βάπτισμα.

Οἱ τῆς οἰκουμένης ταύτης βασιλεῖς ἡνίκα ἂν νόμους συγγράψωσι τοὺς τῶν ἀνθρώπων βίους B καλῶς κανονίζοντας· τοῖς ἄρχουσιν αὐτοὺς ἐγχειρίζοντες δι' ἐκείνων κελεύουσι τοῖς ὑπηκόοις δημοσιεύεσθαι, ἵν' οὕτως ἀπαράβατα τὰ προστεταγμένα φυλάττοιτο. ἔδωκεν δὲ ὁ μέγας Θεὸς νόμους τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσιν· οὓς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις προφέροντες, ὑπαναγινώσκομεν ὑμῖν, καὶ τηρεῖν εἰς δύναμιν τὰ γεγραμμένα κελεύομεν. ἰδοὺ τοίνυν ὁ τῶν ὅλων ἀγαθὸς οἰκονόμος, ὁ τοὺς ἐνιαυτοὺς ἀνακυκλῶν καὶ κυβερνῶν τὴν τῶν χρόνων περίοδον, ἤγαγεν ἡμέραν σω- C τήριον, καθ' ἣν συνήθες ἡμῖν καλεῖν εἰς υἱοθεσίαν τοὺς ξένους· εἰς χάριτος μετουσίαν τοὺς πενομένους εἰς κάθαρσιν ἁμαρτιῶν τοὺς ἐρρυπωμένους τοῖς πλημμελήμασιν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κήρυγμα, ὃ προλαβὸν ὀλίγον τοῦ σωτῆρος τὴν ἐπιφάνειαν· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. εἰ δὲ μήτε Ἰωάννης, μήτε Δαβὶδ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ταπεινότης τοῦ ὑπηρέτου μὴ βλαπτέτω τοῦ δεσποτικοῦ νόμου τὴν δύναμιν. οὔτε γὰρ τοὺς γραμματέας τῶν νόμων αἰδούμενοι τοῖς διηγορευμένοις πειθόμεθα· ἀλλὰ D δεδοικότες τοῦ νομοθέτου τὴν ἐξουσίαν, ὑποκύπτομεν τοῖς προστάγμασι· ἦλθεν χάρις βασιλικὴ δυσὶ τάγμασι θλιβομένοις χαριζομένη τὴν ἄφεσιν· τοῖς δεσμώταις λύσιν, τοῖς ὀφειλέταις συγχώρησιν. καὶ διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀμφοτέροις τοῖς τάγμασιν, τὰ κατάλληλα ἰατρεῖα ἀνοίγω· καὶ μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως ὑπισχνοῦμαι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας βοήθειαν.

Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃ τις πολυδάπανον τὴν θεραπείαν, αὐτὰ προλέγω τὰ φάρμακα οἷς

EIVSDEM ADVERSVS EOS QVI DIFFERVNT baptiſmum, Oratio.

Gentiano Herueto interprete.

HVIVS mundi reges, cum leges ſcripſerint, quæ hominũ vitæ certam regulam conſtituunt, eas tradentes magiſtratibus, per illos eas iubent publicari ciuibus, vt quæ iuſſa fuerint, ſic ſeruentur inuiolata. Dedit autem magnus quoque Deus leges Eccleſiarum ducibus, quas ſingulis annis certis temporibus proferentes, vobis legimus, & quæ ſcripta ſunt iubemus ſeruare pro viribus. Ecce ergo bonus vniuerſorum diſpenſator, qui annos reuocat, & temporum gubernat ambitum, diem adduxit ſalutarẽ quo ſolemus vocare hoſpites ad adoptionem in filios, egenos ad gratiæ participationem, ad peccatorum emundationem eos, qui ſunt inquinati ſordibus peccatorum. Et hæc eſt vetus illa prædicatio, quæ fuit paulo antequam appareret Seruator: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.* Esa. 40. Matth. 3. Marc. 1. Ioan. 1. Quod ſi ego nec ſum Ioannes, nec Dauid: at ſerui humilitas legi Dominicæ non afferat detrimentum. Neque enim legum ſcriptores reueriti, paremus iis, quæ ab ipſis iubentur, ſed legiſlatoris timentes poteſtatem, iuſſis nos ſubmittimus. Venit gratia regis, duobus afflictis ordinibus concedens remiſſionem, nempe vinctis liberationem, debitoribus debiti remiſſionem. Et ideo ego quoque ambobus ordinibus conuenientem aperio medicinam: & cum magna fiducia polliceor quod ex diligentia procedet auxilium.

Ne quis autem exiſtimet medicinam eſſe magnæ impenſæ, prædico ipſa me-

dicamenta, quæ ſunt adhibenda laborantibus. Nam illis quidem promitto ſanitatem per aquam & lauacrum: horum autem per paucas lacrymas deleo morbum. Eſt enim ſimplex applicatio, & à Deo miſſum donum, & magnus reuera euentus, abſque vſtione & ſectione à diuturnis liberari vulneribus, quæ paſſi ſumus à morſu ſerpentis. Venite ergo, qui malis affecti eſtis ad veſtram curationem, neque rem negligatis. Morbus enim diuturnus & inueteratus artem ſuperat & curationem. Pauperes & egentes feſtinate ad diſtributionem donorum regalium. Oues ad ſignaculum & ſignum Crucis, quod malis opem fert & remedium. Date mihi nomina, vt ego ea imprimam libris ſenſilibus, & ſcribam atramento: Deus autem ea ſignet in tabulis, in quas non cadit interitus, ſcribens proprio digito vt olim legem Hebræis.

A ἐξιώμενη τοὺς κάμνοντας. τοῖς μὲν γὰρ δι' ὕδατος καὶ λουτροῦ ἐπαγγέλλομαι τὴν ὑγείαν· τῶν δὲ δι' ὀλίγων δακρύων ἐξαλείφω τὴν νόσον. ἁπλῆ γὰρ ἡ μεταχείρησις, καὶ θεόπεμπτος ἡ δωρεά, καὶ μεγάλη ἀληθῶς ἡ ἐπιτυχία· χωρὶς καύσεως ἢ τομῆς χρονίων ἀπαλλαγῆναι τραυμάτων. ἃ κακῶς ἐπάθομεν ἐκ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως. ἔλθετε οὖν οἱ κεκακωμένοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ ῥαθυμίᾳ δότε τὸ πρᾶγμα. νόσος γὰρ παλαιωθεῖσα καὶ ἐγχρονίσασα, τέχνης καὶ θεραπείας γίνεται κρείττων· οἱ πένητες καὶ ἐνδεεῖς σπεύσατε πρὸς τὴν διανομὴν τῶν βασιλικῶν χαρισμάτων, B τὰ πρόβατα πρὸς τὴν σφραγῖδα καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τὸ τῶν κακῶν ἀλεξιτήριον· δότε μοι τὰ ὀνόματα, ἵνα ἐγὼ μὲν αὐτὰ ταῖς αἰσθηταῖς ἐγχαράξω βίβλοις, καὶ γράψω τῷ μέλανι· Θεὸς δὲ ταῖς ἀφθάρτοις πλαξὶν ἐνσημήνηται· δακτύλῳ γράψας ἰδίῳ, ὥς ποτε τοῖς Ἑβραίοις τὸν νόμον.

Accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri minimè pudore afficiantur. Lauamini, auferte peccata veſtra. *Pſal. 33. Eſa. 1.* Hæc quidē longo tempore ante ſcripta ſunt: ſcriptorum autem vis minimè eſt antiquata, ſed viget & in dies inualeſcit. Exite è carcere, vos rogo. Odio habete tenebroſa vitii habitacula. Fugite diabolum, tanquam acerbum eorum, qui ſunt in vinculis, cuſtodem, qui ex peccatorum calamitate nutritur & quæſtum facit. Quomodo enim iuſtitiis noſtris lætatur Deus, ita gaudet delictis is, qui eſt auctor peccati. Es extra Paradiſum, catechumene, ſocius exilii Adæ primi noſtri parentis. Nunc autem oſtio tibi aperto ingredere vnde es egreſſus, & ne tardes, ne ſi forte mors inciderit, ea tibi obſtruat aditum. Caput iam caneſcit: propè eſt æſtas vitæ: in nos fortè falx acuitur, & timeo ne nobis dormientibus, & in vna ſpe occupatis, repente accedat meſſor terribilis. Sed dices tu qui es iuuenis, nondum conſenui. Noli ergo decipi. Non definitur mors certo tempore ætatis, neque timet eos qui ſunt in ipſo flore ætatis, in ſolos autem ſenes obtinet dominatū. Huius autem accipe magiſtram quotidianam experientiam. Vides enim, quo mortui efferuntur feretrū, quam inæqualiter, & vt

Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ. λούσασθε, ἀφελέσθε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· ταῦτα ἐγράφη πρὸ πολλοῦ· οὐκ ἐπαλαιώθη δὲ τῶν C γραμμάτων ἡ δύναμις· ἀλλ' ἀκμάζει καὶ καθ' ἡμέραν ἰσχύει· ἐξέλθετε τοῦ δεσμωτηρίου παρακαλῶ· μισήσατε τὰ τῆς ἁμαρτίας σκοτεινὰ οἰκητήρια· φεύγετε τὸν διάβολον, ὡς πικρὸν δεσμοφύλακα, ἐκ τῆς συμφορᾶς τῶν ἁμαρτωλῶν τρεφόμενον καὶ κερδαίνοντα. ὡς γὰρ Θεὸς εὐφραίνεται ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν, οὕτως ἐφήδεται τοῖς παραπτώμασιν ὁ τῆς ἁμαρτίας αἴτιος· ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνεις ὁ κατηχούμενος, κοινωνῶν τῆς ἐξορίας τῷ Ἀδὰμ τῷ προπάτορι. νῦν δὲ τῆς θύρας ὑπανοιγομένης, εἴσελθε, ὅθεν ἐξῆλθες. D καὶ μὴ βραδύνῃς, μήπου θάνατος παρεμπεσὼν ἀποφράξῃ τὴν εἴσοδον. ἡ κεφαλὴ λοιπὸν λευκαίνεται, τοῦ βίου τὸ θέρος ἐγγύς, τάχα ἀκονᾶται καθ' ἡμῶν ἡ δρεπάνη, καὶ δέδοικα μὴ καθευδόντων ἡμῶν καὶ ἐνασχολουμένων ταῖς ματαίαις ματαιότησιν· ἀθρόον ἐπιστῇ φοβερὸς ὁ τέμνων. ἀλλ' ἐρεῖς ὁ νέος, οὐδέπω γεγήρακα. μὴ τοίνυν ἀπατηθῇς. θάνατος γὰρ προθεσμίαις ἡλικιῶν οὐχ ὁρίζεται, οὐδὲ φοβεῖται τοὺς ἐν ἀκμῇ, κατὰ δὲ γερόντων μόνον ἔχει τὸ κράτος· καὶ τούτου μάθε τὴν καθημερινὴν πεῖραν διδάσκαλον. ὁρᾷς γὰρ τὴν κλίνην τῆς ἐκφορᾶς· ὅπως ἀνωμάλως, καὶ ὡς ἔτυχεν,

A ἔτυχεν, πᾶσαν ἡλικίαν ἐξάγει, σήμερον τὸν πρεσβύτην· αὔριον τὸν αἰδοῖον καὶ χαρίεν μειράκιον· μετ' ὀλίγον τὸν αὐξανόμενον τοῖς ἰούλοις. πάλιν τὸν ῥωμαλέον, καὶ ἀκμάζοντα, αὖθις τὴν γραῖαν, ὁμοῦ τὴν κόρην. ταῦτα ὁρῶντες τὴν ἀδηλίαν ἀσφαλισώμεθα. οὐ γάρ ἐστιν ἐργῶδες, ἵνα ἀσκὸς κενωθῇ τοῦ πνεύματος· μικρὸν ὑπανοιγέντος τοῦ στόματος, οὐδὲ δύσκολον ἄνθρωπον ἐν ἀκαρεῖ τὴν ψυχὴν προέσθαι.

Ὁρῶ ὅταν ποτὲ σεισμὸς ἐπιγένηται τῷ βίῳ, ἢ λιμός, ἢ πολεμίων καταδρομή, πάντας ἐπειγομένως ἐπὶ τὸ βαπτιστήριον σπεύδοντας· ἵνα μὴ
B κενοὶ τῆς χάριτος ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλθωσιν. τί οὖν; τὰ ἄλλα τὰ ποικίλα πάθη καὶ ἀπροσδόκητα οὐκ ἰσοδυναμεῖ τοῖς κακοῖς ἐκείνοις; ἀποπληξίαι, συγκοπαί, πνίξεις ἀδόκητοι, πνευμάτων ἐκστάσεις, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα. οὐ βλέπομεν τοὺς ἐν τῷ τρέχειν πίπτοντας, ἐσθίοντας δὲ τελείως τῆς τροφῆς παυομένους; καθεύδοντας δὲ λανθανόντως τῷ ἀδελφῷ τοῦ ὕπνου τῷ θανάτῳ προσαγομένους; ἀσφάλισαι τὸ ἀστάθμητον καὶ ἄδηλον τοῦ βίου. μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν, ἵνα μὴ ἐκπέσῃς τῆς δωρεᾶς. τοσαῦτα χρεώστησον, ὅσα δυνατὸν καὶ συγχωρηθῆναι. ὅσα καὶ τὴν φι-
C λανθρωπίαν τοῦ βασιλέως οὐκ ἀποκλείσει. καὶ γὰρ οἱ τῆς γῆς ἄρχοντες ὅταν τινὰ λάβωσιν ὑπεράγαν σπαθήσαντα τὰ δημόσια, καὶ τῶν βασιλικῶν χρημάτων ὑπὲρ κόρον καταρυφήσαντα· τῆς μὲν ἀποδόσεως ἀπογινώσκουσι, κολάζουσι δὲ πικρῶς, ἀντὶ τῶν χρημάτων τῆς τιμωρίας ἀρκούμενοι. πολλοὺς χρόνους ἐχαρίσω τῇ ἡδονῇ, δὸς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ σχολήν. ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὡς ἱμάτιον ῥυπαρόν, τὸ αἰσχρόν, τὸ γέμον αἰσχύνης, τὸ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν πολυκόλλητον, τοῖς οἰκτροῖς ῥακίοις περικεκεντημένον τῆς ἀνομίας.
D δέξαι δὲ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα, ὅπερ ὁ Χριστός σοι διαπλώσας προτείνεται, καὶ μὴ ἀπώσῃ τὴν δωρεάν, ἵνα μὴ ὑβρίσῃς τὸν δωρησάμενον. ἐπὶ μακρὸν ἐνεκυλίσω τῷ βορβόρῳ· σπεῦσον ἄνθρωπε ἐπὶ τὸν ἐμὸν Ἰορδάνην, οὐκ Ἰωάννου καλοῦντος, ἀλλὰ Χριστοῦ προτρέποντος. ὁ γὰρ τῆς χάριτος ποταμὸς ῥεῖ πανταχοῦ, οὐκ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τὰς πηγὰς ἔχων, καὶ εἰς τὴν γείτονα καλυπτόμενος θάλασσαν· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κυκλῶν, καὶ εἰσβάλλων εἰς τὸν παράδεισον· ἀντιπρόσωπος ῥέων τῶν τεττάρων τῶν ἐκεῖθεν ἀπορρεόντων,

contigit, omnem effert ætatem, hodie ſenem, cras florentem & elegantem adoleſcentem, paulò poſt eum cui cœperat apparere lanugo. Rurſus virum robuſtum & valentem viribus, & rurſus vetulam ſimul & virginem. Hæc aſpicientes nos muniamus, vt non ſimus metu vacui. Non magno eueniet negotio vt exinaniatur vter ſpiritus, ſi os parum fuerit apertum, neque eſt difficile hominem momento temporis animam emittere.

Video quando aliquis terræmotus in mundo exortus fuerit, aut fames peſtíſve ſæuierit, aut irruptio facta ſit inimicorum, feſtinare omnes ad baptiſterium, ne vacui gratia excedant ab hominibus. Quid verò, an non alii varii & inopinati caſus eandem vim habent quam illa mala? Apoplexiæ, ſyncopæ, inopinatæ ſuffocationes, ventorum irruentes procellæ. Non videmus, eos qui currunt, cadere, & qui comedunt, planè ceſſare à nutrimento, & qui dormiunt duci ad mortem ſomni ſororem? Confirma & ſtabili vitæ inſtabilitatem & incertitudinẽ. Noli negotiari, aut cauponari gratiam, ne à dono excidas. Tantum debe quantum poſſit condonari, & quod non poſſit excludere regis benignitatem. Terræ enim principes, quando aliquem acceperint, qui publica ſupra modum appetierit, & ſe regia pecunia etiam ſupra ſatietatem impleuerit, deſperant quidem fore, vt reddat, acerbè autem puniunt, pœna contenti pro pecunia. Multum temporis dediſti voluptati, da etiam aliquid philoſophiæ. Exue veterem hominem tanquam veſtem ſordidam, quæ eſt plena probro & dedecore, quæ ex peccatorum conflata eſt multitudine, & conſarcinata ex miſerabilibus pannis iniquitatis. Accipe autem indumentum incorruptionis, quod explicatum & extenſum tibi Chriſtus porrigit: nec repelle donum, ne iniuria afficias eum, qui dedit. In luto diu es volutatus feſtina ad meum Iordanem, non Ioanne vocante, ſed Chriſto adhortante. Fluuius enim gratiæ fluit vbique, non fontes habens in Palæſtina: & vicinum mare influens, ſed totum orbem terrarũ circumiens, & ingrediens Paradiſum, fluens ex aduerſo illorum quatuor, qui illinc effluunt,

& in paradiſum longè pretioſiora inferens, quam quæ illinc exportantur. Nam illi quidem ferunt aromata, agriculturam, & germen terræ. Hic autem infert homines à ſpiritu generatos. Quocumque traxeris, illuc transfluit: deriuatur in totum orbem terræ, & non conſumit fluentum in iis in quæ diuiditur. Fontem enim diuitem habet Chriſtũ, & ex illo fluens inundat mundum vniuerſum. Hic eſt dulcis, & potabilis, nihil iniucundæ ſalſuginis attrahens. Dulcis enim redditur aduentu ſpiritus, vt fons Marra attactu ligni. Is à piis facile poteſt tranſmitti, Profanis autem perprofundus, & nec ab iis quidem poteſt adiri. Imitare Ieſum Naue. Porta Euangelium, ſicut ille arcam, dimitte deſertum nempe peccatum: tranſi Iordanem, feſtina ad vitæ inſtitutionem, quæ eſt ex Chriſto, ad terram quæ fert fructus lætitiam afferentes, quæ conuenienter promiſſioni fluit melle & lacte. Euerte Hiericho, veterem nempe conſuetudinẽ, ne dimittas eam munitam. Dirue à fundamẽtis matrem peccantiũ cogitationum. Doloſos Gabaonitas, fac ſeruos Iſraëlis, hoc eſt, malas cogitationes ſeruas vitæ Euangelicæ: lapidibus obruatur qui ſibi vſurpabat, & alieni appetens erat Acham, qui linguã ſuffuratus eſt auream. Is autẽ ille eſt qui honorandi præcepti deleuit obſeruationem. Omnia illa noſtra ſunt figura. Omnia ſunt præſignificationes eorum, quæ nunc apparent.

Exod. 15.

A vita tua ſolue voracẽ coruũ. Da columbæ tempus vt ad te aduolet, quã primus Ieſus typicè è cœlo deduxit, quę eſt doli neſcia, mãſuetiſſima & fertiliſſima: quæ poſtquã inuenerit virũ purgatũ, vt argentũ rectè exercitũ, & expolitum, in eo lubẽter habitat, & animam igne tanquam oua fouens, multos ei parit & donat filios. Ii autem ſunt bonæ actiones, & honeſti ſermones, fides, pietas, iuſtitia, temperantia, caſtitas, puritas. Hi ſunt filii ſpiritus, noſtræ autem poſſeſſiones. quouſque eris diſcipulus primorum elementorũ? Aperi animam tuam tanquam tabulam: & concede nobis, vt imprimamus perfectã diſciplinam, non ſemper balbutiens cũ pueris, non mente infans. Me tui pudet, quod cum conſenueris, adhuc eiiciaris cũ catechumenis,

Gen. 8. Matth. 3. Marc. 1.

καὶ πολὺ τιμιώτερα εἰσάγων εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἐκεῖθεν ἐκφερομένων. οἱ μὲν γὰρ φέρουσιν ἀρώματα, γεωργίαν, καὶ βλάστημα γῆς. ὁ δὲ ἀνθρώπους εἰσφέρει γεννήματα πνεύματος· ὅπου δ' ἂν ἑλκύσῃς, ἐκεῖ μεταῤῥεῖ, πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξοχετεύεται· καὶ οὐ δαπανᾷ ἐν τοῖς μεριζομένοις τὸ ῥεῖθρον. πηγὴν γὰρ ἔχει πλουσίαν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπ' ἐκείνου ῥέων, σύμπαντα πελαγίζει τὸν κόσμον γλυκύς ἐστι καὶ πότιμος· οὐδὲν τῆς ἀηδοῦς ἅλμης ἐπισυρόμενος. ἡδύνεται γὰρ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ πνεύματος ὡς ἡ Μεῤῥὰ πηγὴ τῇ θίξει τοῦ ξύλου, διαβατὸς τοῖς εὐσεβέσι· τοῖς δὲ βεβήλοις ἀγχιβαθὴς καὶ ἀπρόσιτος. μίμησαι τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ. βάστασον τὸ εὐαγγέλιον, ὡς ἐκεῖνος τὴν κιβωτόν· ἄφες τὴν ἔρημον τὴν ἁμαρτίαν· περαιώθητι τὸν Ἰορδάνην, σπεῦσον εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, εἰς τὴν γῆν τὴν γόνιμον τῶν εὐφραινόντων καρπῶν. τὴν ῥέουσαν, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, μέλι καὶ γάλα. κατάλυσον τὴν Ἱεριχὼ, τὴν παλαιὰν συνήθειαν, μὴ ἀφῇς αὐτῆς ὀχύρωμα. ἐκ θεμελίων λῦσον τῶν ἁμαρτωλῶν λογισμῶν τὴν μητέρα. ποίησον τοὺς δολεροὺς Γαβαωνίτας οἰκέτας τοῦ Ἰσραὴλ· τουτέστι, δούλους τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον βίου· λιθοβολείσθω ὁ σοφιστὴς καὶ πλεονέκτης Ἄχαρ· ὁ τὴν γλῶσσαν τὴν χρυσῆν ὑφελόμενος, οὗτος δέ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ τῆς τιμίας ἐντολῆς ἀφανίσας τὴν τήρησιν. πάντα ἐκεῖνα τύπος ἡμέτερος· πάντα προμηνύματα τῶν νῦν φαινομένων πραγμάτων.

Ἀπόλυσον λοιπὸν τοῦ βίου σου τὸν γαστρίμαργον κόρακα· δὸς τῇ περιστερᾷ καιρὸν ἐπιπτῆναί σοι. ἣν πρῶτος Ἰησοῦς τυπικῶς ἐξ οὐρανοῦ κατήγαγεν τὴν ἄδολον· τὴν πραϋτάτην, τὴν πολύγονον. ἥτις ἐπειδὰν εὕρῃ ἄνδρα κεκαθαρμένον ὡς πύρινον καλῶς ἠσκημένον· εἰσοικίζεται, καὶ ἐπωάζουσα πυρὶ τὴν ψυχὴν, καὶ πολλὰ τίκτει καὶ εὐγενῆ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. ταῦτα δὲ εἰσὶν ἀγαθαὶ πράξεις καὶ λόγοι σεμνοὶ, πίστις, εὐσέβεια, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἁγνεία, καθαρότης. ταῦτα τέκνα τοῦ πνεύματος· κτήματα δὲ ἡμέτερα, μέχρι ποτὲ μαθητὴς τῶν πρώτων στοιχείων; ἄνοιξόν σου τὴν ψυχὴν ὡς δέλτον, καὶ συγχώρησον ἡμῖν ἐγχαράξαι μάθημα τέλειον, μὴ ἀεὶ μετὰ τῶν παίδων ψελλίζου· μὴ νηπιώδης τὴν φρένα. ἐρυθριῶ ὑπὲρ σοῦ· ὅτι γηράσας λοιπὸν μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐκβάλλῃ.

ὡς παιδάριον αἰδοῦς καὶ οὐκ ἐχέμυθον, μέλλοντες μυστήριον λαλεῖσθαι. ἑνώθητι τῷ μυστικῷ λαῷ καὶ μάθε λόγους ἀπορρήτους· φθέγξαι μεθ' ἡμῶν ἐκεῖνα, ἃ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ μετὰ τῶν τελείων Χριστιανῶν ὑμνοῦντα λέγει· ἐπιθύμησον τροφῆς ἐνδυναμούσης ψυχήν· γεῦσαι πόματος καρδίαν εὐφραίνοντος· ἐράσθητι μυστηρίου εἰς νεότητα τοὺς παλαιοὺς ἀοράτως ἀμείβοντος· μίμησαι τὸν Αἰθίοπα τὸν εὐνοῦχον τῆς ζεούσης ἐπιθυμίας. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐπειδὴ τὸν Φίλιππον παρασταθέντα παρὰ τοῦ πνεύματος σύνεδρον ἐπὶ τοῦ ἅρματος ἔλαβεν, ὁδοῦ δὲ πάρεργον ἔμαθεν μὴ ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ γινώσκειν τὸν σοφὸν Ἡσαΐαν. ἐγεύσατο δὲ διὰ τῆς ἑρμηνείας ὡς ἀγαθὸς σκύλαξ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ σφαγέντος ἀμνοῦ· σφοδρῶς τοῦ Φιλίππου καθυλάκτησεν, μέχρις οὗ πρὸς τὴν τελείαν αὐτὸν θήραν τῆς ἐν χερσὶ προφητείας ὡδήγησεν· αὐτεπάγγελτον δὲ τὸ βάπτισμα ζητήσας ἔλαβεν, οὔτε καταγωγίαν ἀναμείνας οὔτε πόλιν ἢ κώμην· ἢ τὸν τόπον ἁγιάσματος ἐκδεξάμενος. λογισάμενος δὲ σοφῶς, ὅτι πᾶς τόπος τοῦ κοινοῦ δεσπότου· καὶ πᾶν ὕδωρ ἐπιτήδειον εἰς τὴν τοῦ βαπτίσματος χρείαν, μόνον ἐὰν εὕρῃ πίστιν τοῦ λαμβάνοντος, καὶ εὐλογίαν τοῦ ἁγιάζοντος ἱερέως· μὴ παροξύνῃς τὸν βαπτιστὴν βραδύνων, μηδὲ παροργίσῃς αὐτὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενος, καὶ δαπανῶν ἐν ὑποσχέσεσι τὸν ῥέοντα χρόνον, μήποτέ σε ταῖς ὁμοίαις φωναῖς Ἰωάννης καθίκηται, γέννημά σε ὀνομάζων ἐχίδνης ἢ ἀσπίδα κωφὴν· πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἐπᾴδοντος ἀγριαίνουσαν, ἢ τὴν ἀξίνην σοι δείξῃ τεθηγμένην καὶ στίλβουσαν· παρακειμένην τῷ δένδρῳ καὶ τὴν τομὴν ἀπειλοῦσαν· αἱρετώτερον ἐν κακῶν ἐκλογῇ ἀξιωθέντα τινὰ τοῦ σωτηρίου λουτροῦ, γενέσθαι πάλιν ἐν ἁμαρτήμασι, ἢ τῆς χάριτος ἀμέτοχον τελευτῆσαι τὸν βίον. τὸ μὲν γὰρ πλημμέλημα τυχὸν καὶ συγγνώμης ἢ φιλανθρωπίας ἀξιωθήσεται, ἧς πολλὴ παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίς· τὸ δὲ παντάπασιν ἀπηγορευμένην ἔχει τὴν σωτηρίαν ἐξ ἀποφάσεως ὡρισμένης. ὅταν γὰρ ἀκούσω τῆς ἀψευδοῦς φωνῆς λεγούσης· ἀμήν, ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲν δύναμαι τοῖς ἀμυήτοις προσδοκῆσαι χρηστόν. τίνος γὰρ ὄντως συγγνώμης δίκαιον τοῖς τοιούτοις μεταδοῦναι, οἳ τὴν βασιλικὴν χάριν ἐνύβρισαν,

A tanquam inſipiens puellus, & arcana non poteſt celare, cum dicendum ſit myſterium. Vnire populo myſtico, & arcanos diſce ſermones. Eloquere nobiſcum illa, quę ſex alas habētia Seraphim cum perfectis Chriſtianis dicūt hymnos canentia. Deſidera cibū qui cōfirmat animā, guſta potū qui cor exhilarat: amā myſteriū, quod eo modo qui non cadit ſub aſpectū veteres trāſmittit ad iuuentutē. Imitare Æthiopem Eunuchū feruentis deſiderii. Etenim ille poſtquam Philippū à ſancto Spiritu adductum aſſumpſit in curru cōfeſſorē, [Act. 8.] in via autem aliud agens, nō animaduertit ſe ſapientē B Eſaiā non ſolū legere, ſed etiā intelligere: guſtauit autē interpretationem, tanquam bonus catulus, ſanguinis & agni occiſi, vehementer adlatrauit Philippū, donec eū deduxit ad perfectā venationem Prophetię, quā habebat in manibus, & minimè operoſū à ſe petitū baptiſma accepit, nec expectās diuerſoriū, neque ciuitatem aut vicum, aut locum ſanctificationis. Prudenter autē reputans quod omnis locus eſt communis Domini, & omnis aqua eſt apta ad vſū baptiſmatis, ſi modo inuenerit fidē eius, qui id accepit, & benedictionē ſacerdotis ſanctificantis. C Noli nimis tardādo irritare baptizatorē, [Matth. 3. Luc. 3.] nec eū ad iram prouocare, diem de die differēs, & tempus quod effluit in promiſſis cōſume: ne te iiſdē vocibus inſectetur quibus Ioannes, te fœtū viperæ nominans, & ſurdū aſpidē, qui efferatur ad vocē incātatoris: vel acutā vel ſplendentē tibi oſtendat ſecurim, [Luc. 3.] ſitam iuxta arborē & minantem amputationem. In electione malorū magis eſt eligendū, vt ſalutare lauacrum aſſecutus, rurſus ſit in peccato, quā vt gratię expers vitā finiat. Nam peccatū quidem veniam fortaſſe cōſequetur, aut clementiā, cuius magna D eſt ſpes apud bonos: alteri autē eſt omnino vetita ſalus ex certa & definita ſententia. Nam cū audiero vocem quę non mentitur, dicentem: Amen, amen dico vobis: Niſi quis natus fuerit deſuper, nō poteſt videre regnum Dei: nihil boni poſſum expectare iis, qui myſteriis non ſunt initiati. Quamnam enim reuera veniam æquum eſt eis impertiri, qui regis gratiam affecerunt contumelia,

A æris alieni non admittẽtes reſciſſionem, nec amplectentes libertatem, quæ ſua ſponte ad eos è cœlo deſcẽdit, per doni autem contemptum, eum qui donauit probro & dedecore affecit? Animã minimè illuminatã, & regenerationis gratia non ornatã, neſcio an Angeli ſuſcipiant, poſtquã fuerit ſeparata ab anima. Quomodo enim cum non ſit obſignata, nec vllum ferat ſignum ſui Domini, quam eſt veriſimile per aërem ferri errantem & vagantem, & minimè quæſitam, vt quæ Domino careat, quærentem quietem & locum, in quo maneat & non inuenientem, fruſtra deflentem & inutiliter pœnitentem, non ſecus atque

B diuitem qui induebatur purpura & byſſo, quemque lautus & delicatus omnis generis cibus alebat materiam ignis, qui non poteſt extingui.

Volo autem vobis etiã narrare quendam ſermonem viri infelicis, qui magnam ſpem nõ erat aſſecutus, & aquam quærebat in tempore, quo aqua deficiebat. Nuper enim, quando Scytharum Nomadum incurſio, plurimum agri ſimul cum habitatoribus diripuit & euertit, in hac Comanorum ciuitate vicina ſuburbanis Barbarorũ, quidam iuuenis nobili loco natus, Archias nomine, quẽ

C ego ſciebam ægerrimè ferre, & priuata & communia mala patriæ, egreſſus eſt ex ciuitate & ex præſidio, vt diligenter ſpecularetur, quot erant, qui prædas agebant Barbari; & quænam erant ea quæ contingebant, & cum incidiſſet in hoſtes, ſagittis fuit appetitus. Qui cum cecidiſſet & ad mortem properaret, quam maxima poterat voce exclamabat, erat enim baptiſmi ſacramẽto nondum initiatus. Montes & Syluæ baptizate, arbores & rupes & ſyluæ date gratiam, & has miſerabiles voces edens, vitam finiit, quas cum reſciuiſſet ciuitas,

D eas magis defleuit, quam caſum belli. Huic ſimiles ſunt ij quoque, qui à morbis repente opprimuntur. Cum enim ei, qui heri erat ſanus, & vitæ ſibi longum tempus dimetiebatur, acciderit id quod illi, qui olim vana cogitabat, & ei dictum fuerit ex deſperatione: Hac

Luc. 12. nocte anima tua ſoluitur à corpore, tunc magnus oritur tumultus & clamor: & omnia momento temporis acriter quæruntur, vaſa, aqua, ſacerdos, ſermo qui præparet ad gratiam,

A μὴ δεξάμενοι τὰς ἀποκοπὰς τῶν χρεῶν· μηδὲ προσκυνήσαντες τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀσπασάμενοι, αὐτεπάγγελτον πρὸς αὐτοὺς ἐλθοῦσαν ἐξ οὐρανῶν· διὰ δὲ τῆς καταφρονήσεως τοῦ δώρου τὸν δωρησάμενον ἀτιμάσαντες· ψυχὴν ἀφώτιστον καὶ τῇ χάριτι τῆς παλιγγενεσίας μὴ κοσμηθεῖσαν, οὐκ οἶδα οὐδὲ εἰ ἄγγελοι μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ὑποδέχονται. πῶς γὰρ τὴν ἀσφράγιστον, τὴν μηδὲν τῆς δεσποτείας ἐπίσημον φέρουσαν; ἢ εἰκὸς ἐμφέρεσθαι τῷ ἀέρι πλανωμένην καὶ ἀλητεύουσαν, καὶ ἀζήτητον, ὡς ἀδέσποτον, ἐπιθυμοῦσαν ἀναπαύσεως, καὶ μονῆς, καὶ μὴ

B εὑρίσκουσαν ὀδυρομένην ἀνήνυτα· καὶ μεταμελομένην ἄπρακτα· ὁμοίαν τῷ πλουσίῳ, ὃν πορφύρα καὶ βύσσος ἠμφίαζεν. τρυφὴ δὲ παντοία, καὶ ἀπόλαυσις ἀβροδίαιτος ἔτρεφεν, ὕλην τοῦ ἀσβέστου πυρός.

Ἐθέλω δὲ ὑμῖν εἰπεῖν τινα καὶ λόγον ἀνδρὸς ἀθλίου· ἀποτυχόντος τῆς μεγάλης ἐλπίδος καὶ ζητοῦντος ὕδωρ ἐν ἀνύδρῳ καιρῷ. πρῴην γὰρ ἡνίκα ἡ καταδρομὴ τῶν νομάδων Σκυθῶν, πολλὴν σὺν τοῖς οἰκοῦσι χώραν ἠφάνισεν ἐπὶ τῆς Κομαναίων πόλεως ταύτης ἀστυγείτονος τὰ προάστεια τῶν βαρβάρων λῃζομένων· ἀνήρ τις νέος

C τῶν εὐπατριδῶν Ἀρχίας τοὔνομα, ὃν καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἠπιστάμην, περιαλγῶν τοῖς τε ἰδίοις καὶ κοινοῖς τῆς πατρίδος κακοῖς, ἐξῆλθεν τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου, ὡς κατοπτεῦσαι ἀκριβῶς. πόσοι μὲν οἱ λῃοῦντες βάρβαροι· τίνα δὲ τὰ συμβαίνοντα πάθη, καὶ περιπεσὼν τοῖς πολεμίοις κατετοξεύθη· πεσὼν δὲ καὶ πρὸς τὸν θάνατον ἐπειγόμενος, ὡς εἶχεν δυνάμεως, ἀνεβόα. καὶ γὰρ ἦν τῶν ἀμυήτων. ὄρη καὶ νάπαι βαπτίσατε, δένδρα καὶ πέτραι καὶ πηγαὶ δότε τὴν χάριν· καὶ ταῖς οἰκτραῖς φωναῖς ταύταις ἐπετελεύτησεν· ἃς καὶ ἡ πόλις μαθοῦσα πλέον τῆς

D συμφορᾶς τῆς κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεθρήνησεν. παραπλήσιοι δὲ τούτῳ καὶ οἱ παρὰ τὴν νόσον ἀθρόως πιεζόμενοι. ὅταν γὰρ ὁ χθὲς ὑγιαίνων καὶ μακροὺς ἑαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς διαγράφων πάθῃ ὃ τοῦ παλαιοῦ ματαιόφρονος, καὶ λεχθῇ πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς ἀπογνώσεως, ὅτι ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἡ ψυχή σου τοῦ σώματος λύεται, τότε θόρυβος καὶ κραυγή· καὶ πάντα ἐν ῥοπῇ καιροῦ ὀξέως ζητεῖται, τὰ σκεύη, τὸ ὕδωρ, ὁ ἱερεύς, ὁ λόγος ὁ πρὸς τὴν χάριν προευτρεπίζων·

ὃν ἀπαιτεῖ μὲν ἡ χρεία, ἐπισχεῖ δὲ ἡ νόσος, A σφοδρὸν καὶ ἀμείνδοτον ἐργαζομένη τὸ ἆσθμα· καὶ ποιεῖ τὸν θόρυβον τοῦ κατὰ πόλεμον συνοχῆς οὐκ ἐλάττονα· πάντες δὲ οἱ κατὰ τὴν οἰκίαν ἀλλήλοις ἀπαντῶντες ἐκρήγνυνται· καὶ ὠθισμός ἐστι καὶ ταραχὴ καὶ θρῆνος γοώδης καὶ ἄσημος. ὥσπερ ἐν ναυμαχίᾳ ἀλλήλοις ἐμπλεκομένων, δούλων, συγγενῶν, φίλων, τῶν παίδων, τῆς γαμετῆς. ὡς ἔτι τοίνυν καιρὸς εἰρήνης τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς ἀσφαλῶς διαθώμεθα· ἐν σχολῇ καὶ γαλήνῃ τοῦ βίου δέξασθε τὴν τοῦ Χριστοῦ δωρεάν, ὅτε καὶ ὁ λαμβάνων τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀσύγκριτον εὐεργεσίαν μεθ᾽ ἡδονῆς τῷ καταλόγῳ τῶν υἱοθετουμένων συναριθμεῖται· B καὶ οἱ γνώριμοι πάντες τὴν ἐκείνου πρὸς τὸ κρεῖττον μεταποίησιν, ἐξαίρετον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνην ποιοῦνται. Ἀλλὰ δέδοικα, φησί, τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰς ἁμαρτίαν εὔκολον, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας βραδύνω. εὐπρόσωπον μέν σου τῆς δειλίας τὸ πρόσχημα. καὶ καλῶς σαυτὸν καταχηματίζεις τῷ τῆς εὐλαβείας πλάσματι· ἀλλά σοι σύντομος ἐρώτησις προσαχθεῖσα ἀρκέσει προγυμνῶσαι τὴν σκηνὴν εὐκόλως. ἐπεὶ γὰρ ὁ δεδοικέναι λέγων τὴν ἁμαρτίαν κατηχούμενος ὑπάρχεις, τίνα ἄρα ζῇς βίον ἀκατηγόρητον, ἢ τὸν ἀναμάρτητον, ἢ τὸν ἐν ἁμαρτίαις. εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀναμάρτητον C τί δεδοίκας τὸ βάπτισμα, καὶ πρὸ ἐκείνου τηρῶν τὴν νενομοθετημένην ἀκρίβειαν. εἰ δέ σοι ἀκάθαρτος καὶ ἀφύλακτος ἡ ζωὴ βραδύνων ἐν ἀνομίαις· καὶ τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ ἕξιν κτώμενος τοῦ κακοῦ, πρόδηλον ὅτι τὴν ἐσχάτην ἀναμένεις ἀναπνοήν· ἵνα τῷ βαπτίσματι παραληφθέντι κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν συντελεσθῇ ἡ ζωή. τοῦτο δέ ἐστι καινὴ καὶ παράδοξος ἐμπορία, οὐ χρυσοῦ καὶ ἐσθῆτος, ἀλλὰ πλήθους ἀνομιῶν· καπηλεία περίεργος τῆς κατὰ ψυχὴν καθάρσεως· καὶ καθάπερ οἱ χοῖροι πηλὸν ἐκ πηλοῦ μετέρχονται, καὶ τὸν βόρβορον ἔχουσιν αὐτοῖς ἐνδιαίτημα· οὕτως οἱ τῇ ἀκαθαρ- D σίαις συζῶντες συνάπτουσιν ἐπαλλήλους τὰς ἀνομίας. ἢ γὰρ τῇ πορνείᾳ μολύνονται· ἢ τὸ δυσώνυμον μοιχείαν τεχνάζουσιν· ἢ τὴν μέθην ἀσκοῦσιν τὸ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπέκκαυμα· ἢ τὰς ἀδελφὰς τούτων καὶ συγγενεῖς ἁμαρτίας ἐπιτηδεύουσι, φοβοῦνται δὲ τὸ βάπτισμα, ὡς τῶν ἡδονῶν κώλυμα, καὶ τῶν μιαρῶν ἀπολαύσεων ἀποχήν. ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, ὅτι φοβοῦμαι· πρόδηλός ἐστιν οὐ

quem vſus quidem poſtulat, interrũpit autẽ morbus, qui efficit: vt vehemens & frequens ſit anhelitus: & facit nõ minorem perturbationẽ, quam quæ eſt cum vrget bellũ: omnes autẽ qui ſunt domi ſibi inuicem occurrentes erumpunt, éſtque protruſio, tumultus, murmúrque & ſuſurrus flebilis, & incertus tanquam in prælio nauali, ſe inuicẽ implicãtibus ſeruis, cognatis, amicis, filiis, vxore. Donec eſt ergo tẽpus pacis, in ocio & vitæ tranquillitate res noſtras cõponamus. Accipite Chriſti donũ, quando is qui altũ & incomparabile accipit beneficium, cum voluptate refertur in numerum eorum qui adoptantur in filios: & omnes noti & familiares, ex illa mutatione in melius ſummam voluptatem capiunt & lætitiam.

Sed timeo, inquis, naturæ noſtræ ad vitiũ procliuitatẽ, & ideo differo accedere ad gratiã regenerationis. Specioſus eſt quidẽ tuus prætextus timiditatis, & diligẽtis cautionis ſpeciem rectè præ te fers: ſed breuis tibi propoſita interrogatio ſufficiet ad ſcenã facile aperiendam. Dic enim, qui dicis te timere peccatum, cũ ſis catechumenus: quẽnam dicis viuere vitã in quã nulla cadit reprehẽſio, eũ ne qui non peccat, an eum qui eſt in peccatis? Si enim eũ qui non peccat, quî times baptiſmũ, cum etiã ante eum diligenter obſerues id, quod eſt lege cõſtitutũ. Sin autẽ tibi eſt vita immunda, & nullam adhibens cautionem, cum diu morẽris in iniquitatibus, & longa conſuetudine mali habitũ poſſideas, perſpicuũ eſt, quod vltimũ expectas anhelitũ, vt cum baptiſmo vltima hora ſuſcepto vita ſimul finiatur. Hoc autẽ eſt vana & mirabilis mercatura, nõ auri & veſtium, ſed multitudinis iniquitatũ, & ſuperuacanea ac curioſa cauponatio animę purgationis, & quomodo porci à luto in lutũ tranſeunt, & in luto iucũdè & libenter vitã agunt: ita qui viuunt in immunditia ſcelera ac flagitia inuicẽ cõiungũt. Aut enim polluuntur ſcortatione, aut abominandum machinãtur adulterium: aut exercent ebrietatẽ fomitẽ malarum cupiditatũ, aut his affinia, & cognatione coniũcta exercẽt peccata. Timent autẽ baptiſmũ, vt qui prohibeat voluptates, & abſtinere faciat à nefariis deliciis. Cũ ergo dixerit, qui quærit excuſationes in peccatis, timere, perſpicuũ eſt eum non

tiſſimorum Martyrum reliquiæ requie-
A ſcunt. Non procul abeſt parua ciuitas, quã Iboram vocitant. In hac cum ex recepta Romanorum conſuetudine cenſus militum inſtitueretur, quidam ex militibus ad prædictum vicum venit, à tribuno ad cuſtodiam vici deſtinatus, vt commilitonum ſuorum inuaſiones & iniurias propulſaret, quas milites ruſticanis audacter inferre ſolent. Ægrotabat autem iſte altero pede, & claudicabat: Eratque affectio diuturna & immedicabilis. Porrò poſtquam diu Martyrio & in loco requietionis Sanctorum fuit, precéſque ad Deum fudit, Sanctorum quoque interceſſionem implora-
B uit, & ecce noctu apparet ei vir veneranda ſpecie, & poſt alia, quæ dixit, claudicas, ait, ô miles, & curatione eges? ſed da, vt tangam pedem. Et apprehenſum in ſomnis, pedem fortiter attraxit. Et cum nocturna viſio hoc faceret, vigilantibus talis excitatus eſt ſonitus, qualis exiſtere ſolet, oſſe ex naturali ſua ſede reuulſo, deinde violenter reſtituto, vt & illi, qui vna dormiebant, expergefierent, & ipſe etiam miles confeſtim ſomno ſolueretur, ſanúſque more aliorum incederet. Hoc miraculum ego ipſe vidi, cum ipſo milite verſatus, qui vbique & apud omnes
C hoc beneficium à Martyribus acceptum diuulgabat & prædicabat, & commilitonum ſuorum benignitatem celebrabat.

Si verò quid, quod me peculiari modo attingat, apponere oportet, haud omittam. Quando enim primum feſtum diem ob reliquias acturi eramus, & vrnam in ſanctam Eccleſiam illaturi, mater mea, (huius enim vita cum Deo erat, quę etiã omnem diem feſtũ eximiè ornabat,) iuſſit me ad rerum gerendarum participationem venire, at cum procul abeſſem, adhuc iuuenis, & in
D laicorum ordine, prout fieri conſueuit rebus vrgentibus, occupationibus diſtentus, grauius vocationem inſipiens accepi, ſubaccuſans matrem, quod hanc celebritatem, in aliud tempus non diſtuliſſet: ſed me à variis negotiis abſtractum huc abduxiſſet, & quidem ante vllam ſynodum. Veni ergo in pagum. Et cum peruigilium obiretur in horto, vbi etiam Sanctorum reliquiæ Pſalmis honorabantur,

A σμακαρίων τούτων ἀναπέπαυται λείψανα· ἔστι τις πολίχνη ἡ γείτων, Ἴβωρα καλοῦσιν αὐτήν. ἐν δὲ ταύτῃ κατὰ τὸν συνήθη Ῥωμαίοις νόμον, καταλόγου στρατιωτῶν διάγοντος· εἷς τις τῶν ὁπλιτῶν ἐπὶ τὴν κώμην τὴν προλεχθεῖσαν ἀφίκετο· πρὸς φυλακὴν τοῦ χωρίου παρὰ τοῦ ταξιάρχου δοθείς· ἵνα τῶν συστρατιωτῶν ἑαυτοῦ τὰς ὁρμὰς, καὶ τὰς ὕβρεις ἀνείργῃ· ἃς εἰώθασιν ἐπάγειν τοῖς ἀγροίκοις ὑπὸ θράσους οἱ ὁπλιτεύοντες· ἐνόσει δὲ οὗτος τὸν ἕτερον τοῖν ποδοῖν, καὶ ἐχώλευε· καὶ τὸ πάθος αὐτῷ χρόνιον, καὶ δυσίατον ἦν. ἐπεὶ δὲ ἐντὸς ἐγένετο τοῦ μαρτυρείου,
B καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἁγίων, καὶ Θεῷ προσευξάμενος τὴν τῶν ἁγίων πρεσβείαν ἐπικαλέσατο. νύκτωρ αὐτῷ φαίνεταί τις ἀνὴρ ἀξιοπρεπὴς, καί τινα ἄλλα διαλεχθεὶς, χωλεύεις, ἔφη, ὦ στρατιῶτα, καὶ δεῖ σοι θεραπείας; ἀλλὰ δός μοι ψηλαφῆσαι τὸν πόδα. λαβόμενος δὲ ὄναρ αὐτοῦ, σφοδρῶς ἐφειλκύσατο· τῆς δὲ νυκτερινῆς ὄψεως τοῦτο ποιούσης, ὕπαρ τηλικοῦτος ἐγένετο ψόφος, οἷος ἂν γένοιτο, ὀστέου τῆς φυσικῆς ἁρμονίας ἐξολισθήσαντος, εἶτα βιαίως ἐναρμοσθέντος, ὥστε ἀφυπνίσαι καὶ τοὺς συγκαθεύδοντας, καὶ αὐτὸν τὸν στρατιώτην, διεγερθῆναι δὲ τὸν ἄνθρωπον εὐθὺς, καὶ βαδίζειν ὑγιῶς κατὰ φύσιν ὡς εἰώθει. ταύ-
C την τὴν θαυματουργίαν εἶδον ἐγὼ, αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ περιτυχών· ἐξαγγέλλοντι πρὸς πάντας, καὶ κηρύττοντι τὴν μαρτύρων εὐεργεσίαν, καὶ τὴν τῶν συστρατιωτῶν φιλανθρωπίαν ἀνυμνοῦντι.

ΕΙ δέ τι χρὴ προσθεῖναι, καὶ τὸ κατ' ἐξαίρετόν μοι προσηκόντων ἐρῶ. ἡνίκα γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς λειψάνοις πανήγυριν τὴν πρώτην τελεῖν ἐμέλλομεν, κἂν τῷ ἁγίῳ σηκῷ ἀναπαύειν τὴν λάρνακα, ἡ μήτηρ ἡ ἐμή· αὕτη γὰρ ἦν ἡ τῷ Θεῷ συνάγουσα, καὶ κοσμοῦσα τὴν ἑορτήν· ἣ δὲ ἥκειν με πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν δρωμένων ἐκέλευσε. πόρρω τι διάγοντα, καὶ ἔτι νέον ὄντα, κἂν τοῖς λαϊ-
D κοῖς ἀριθμούμενον· οἷα δὲ φιλεῖ γίνεσθαι ἐπὶ πράγμασι κατεπείγουσιν· ἄσχολος ὢν, βαρύτερον ὁ ἀνόητος ἐδεξάμην τὴν κλῆσιν, ὑπομεμψάμενος τῇ μητρὶ, ὅτι μὴ εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπερέθετο τὴν πανήγυριν· ἀλλά με πολλῶν ἀποχωρίσασα φροντίδων, μεθείλκυσε ταύτῃ καὶ πρὸ μιᾶς τῆς συνόδου, ἀφικόμην εἰς τὸ χωρίον. παννυχίδος δὲ οὔσης ἐν κήπῳ, ἔνθα καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἐτύγχανε ψαλμῳδίαις τιμώμενα.

ἐμοὶ πλησίον ἐπί τινος δωματίου καθεύδοντι, φαίνεται ὄναρ ὄψις τοιαύτη· ἐδόκουν βούλεσθαι εἰσιέναι ἐν τῷ κήπῳ, ἔνθα ὑπὲρ ἡ παννυχὶς ἐτελεῖτο. γινομένῳ δέ μοι περὶ τὴν θύραν, πλῆθος ὤφθη στρατιωτῶν προεγκαθήμενον τῇ εἰσόδῳ· ἀθρόον δὲ οἱ πάντες διαναστάντες ῥάβδοις ἐπισημαινόμενοι, καὶ ἀπειλητικῶς ἐφορμήσαντες, οὐ συνεχώρουν τὴν εἴσοδον· ἔλαβον δ' ἂν καὶ πληγὰς, εἰ μή με εἷς, ὡς ἐδόκει, φιλανθρωπότερος ἐξῃτήσατο, ὡς δέ με ὁ ὕπνος ἀφῆκε, καὶ ἦλθον εἰς ἀναλογισμὸν τῆς ἐπὶ τῇ κλήσει πλημμελείας, ᾐσθόμην μὲν εἰς τί ἔφερεν ἡ τῶν στρατιωτῶν ἐπίφοβος ὀπτασία· πολλοῖς δὲ θρήνοις ὠδυρόμην τὴν ἐμαυτοῦ ματαιότητα· καὶ αὐτῇ γε τῇ θήκῃ τῶν λειψάνων πικρὸν ἐπιρρεύσα δάκρυον· ἵνα μοι ὁ Θεός τε εὐμενῶς ἔχῃ, καὶ οἱ ἅγιοι στρατιῶται τὴν ἀμνηστίαν χαρίζωνται.

Ταῦτα εἶπον, ἵνα πεισθῶμεν, ὅτι ζῶσιν οἱ μάρτυρες, καὶ εἰσὶ Θεοῦ δορυφόροι, καὶ πρόεδροι, οἱ σήμερον ἡμῶν τὴν ἐκκλησίαν ὠφελήσαντες καὶ κοσμήσαντες· λαμπροτέρα δὲ, καὶ μείζων αὐτὴ ἡ τεσσαρακοστὴ τὴν μ' μαρτύρων τὴν μνήμην ἔχουσα. καὶ ὁ μὲν ἐπιφανέστερος τῶν μηνῶν, καὶ ὁ μοχθηρὸς χειμὼν, οὐκέτι μοι δοκεῖ χαλεπός. οὐδὲ σχετλιάζω κατὰ τῆς ἐνεστῶτος καιροῦ ἀγριότητος. ἐκεῖνος γὰρ ὅπλον τοῦ διώκτου γινόμενος, ταύτην μοι τὴν ἱερὰν ἐτελείωσε φάλαγγα· καὶ ὥσπερ τῶν ἑπτὰ Μακκαβαίων ἡ μήτηρ, διὰ τὸ ψυχὴν ἔχειν φιλόθεον μᾶλλον, ἢ φιλόσαρκον, οὔτε τὴν Ἀντιόχου τοῦ τυράννου Συρίας ὠμότητα κατεμέμψατο. οὔτε πρὸς τὰς κολάσεις, καὶ τὰς συμφορὰς τῶν υἱῶν ἐδυσχέρανεν· ἐδέξατο δὲ τὴν ἐρημίαν, ὡς εὐεργεσίαν, καὶ τὴν ἀπαιδίαν, ὡς βοήθειαν· οὔτε μὴν ὁ Στέφανος λιθαζόμενος ἐνόμιζε βλάπτεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ζωοποιεῖσθαι· οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῖς θεομάχοις ὀφείλομεν χάριν ἐκ τῆς ἀγαθῆς ἀποβάσεως, δι' ὧν ἡμῖν τοσούτων ἀγαθῶν κατέστησαν αἴτιοι. εἰ καὶ μὴ σκοπῷ εὐεργετούντων, ἀλλὰ πολεμούντων ἐνήργουν. εὐεργετοῦσι γὰρ καὶ ἐχθροὶ μὴ θέλοντες, τῶν γνησίων φίλων οὐκ ἀτιμότερα ὠφέλησεν ὁ διάβολος τὸν Ἰὼβ μᾶλλον, ἢ ἔβλαψεν. εὐεργέτης ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων τοῦ Δανιὴλ ἐγένετο. καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, τῇ καμίνῳ χάριν ὁμολογείτωσαν· καὶ πρισθεὶς ὁ Ἡσαΐας, τοὺς Ἑβραίους ὑμνείτω. καὶ Ζαχαρίας μεταξὺ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου σφαγεὶς τιμάτω

A mihi in vicina ædicula dormienti huiuſmodi ſecundum quietem viſio oblata eſt. Videbar intrare in hortum, vbi peruigilium agebatur. Et cum ad fores eſſem, apparuit multitudo militum ad introitum excubantium, qui è veſtigio aſſurgentes, virgáſque quatientes, & minabundi in me irruentes, aditum non concedebát: quin & plagas accepiſſem, niſi deprecatione vnius, qui, vt videbatur, cæteris humanior erat, ereptus fuiſſem. Vbi verò ſomnus me reliquit, inq; memoriam reuocaui, quæ circa vocationem deliqueram, tum quid terrifica militum apparitio ſibi vellet, intellexi: multis autem lacrymis defleui meam B inſipientiam, ipſámque ſacrarum reliquiarum thecam lacrymis amaris aſperſi, vt & Deum mihi propitiarem, & à ſanctis militibus commiſſi obliuionem obtinerem.

Hæc recenſuerim, vt credamus, Martyres viuere, & Dei quaſi ſtipatores & aſſeſſores eſſe, qui hodie Eccleſiæ & emolumento & ornaméto ſunt. Ipſá verò Quadrageſima, qua quadraginta Martyrum memoria obitur, ſplendidior & maior eſt, & menſis menſibus aliis illuſtrior, neq; mala hyems amplius mihi C difficilis apparet, neque affligor ob temporis inſtantis inclementiam, nam immite tempus occaſione perſecutori ſubminiſtrata, hanc ſacram cateruam confecit. Et quemadmodum ſeptem Machabæorum mater, eo quòd animũ haberet magis Dei, quam carnis amãtem, neque Antiochi Tyranni Syriæ crudelitatem accuſauit, neque ſupplicia & calamitates filiorum indignè tulit, ſolitudinem verò, vt beneficium, & orbitatem vt auxilium accepit. neque Stephanus lapidatus arbitrabatur ſe lædi, ſed magis viuificari: ita & nos Dei oppugnatoribus gratiã debemus, ob proſperum euentum, cum nobis tantorũ bonorum D cauſſa effecti ſunt, etſi id quod agebant, non animo benefaciẽdi, ſed oppugnandi agebãt: nam & hoſtes, licet nolentes, aliquãdo beneficia conferunt. Nec diabolus Iobo minus profuit, quã genuini amici eius. benefactor Danielis fuit Rex Aſſyriorum: & tres pueri incenſæ fornaci gratias agant: Et Eſaias ſerra diſſectus, Hebræos dilaudet. Et Zacharias inter templum & altare mactatus, ſuos interfectores veneretur,

A & Ioannes capite truncatus, Herodem ceu benefactorem ſuum prædicet, & Apoſtoli eos, à quibus ligabantur & flagellabantur, & omnes Martyres eos, à quibus perſecutionem patiebantur, diligant: niſi enim illi ſtadiũ aperuiſſent, haudquaquam athletæ fortitudinem ſuam palam demonſtraſſent. Quid verò quis ad laudem eorum, qui nobis pro argumento propoſiti ſunt, magis admiretur, an multitudinem, an fortitudinem, an ſinceram & non fucatam concordiam? Nam qui tantos interceſſores habet, is nunquam inanis à precibus &
B oratione abibit, licet peccatis admodum onuſtus ſit. Cuius ſenſus & ſpei teſtis eſt ipſe Deus in colloquio cum Abrahamo, quando pro Sodomitis ſupplicabat, cum non quadraginta, ſed decem ſolummodo iuſtos ad ciuitatis iamiam perituræ conſeruationem requiſiuit. Nos verò, iuxta Apoſtolum, tantam teſtium nubem circumfuſam habentes, nos ipſos prædicemus beatos, ſpe gaudentes, orationi inſtantes, memoriis Sanctorum communicantes: nam quadraginta Marty-
C res validi ſunt contra aduerſarios propugnatores: & fide digni interceſſionis apud communem Dominum aduocati; horum præſidio tectus. Chriſtianus confidat, licet diabolus tentationes nectat, & homines improbi inſurgant, & tyranni furore excandeſcant, & mare ſæuiat, & terra non ferat, quæ hominibus ferre ſolet, tandémque cœlum minas intentet: ad omnem enim neceſſitatem & euentum horum facultas po-
D tentia ſufficit, & vberem à Chriſto gratiam accipit, quem decet omnis gloria in ſecula, Amen.

A τοὺς αἰδοχλέρας, καὶ Ἰωάννης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, εὐεργέτην κηρυττέτω Ἡρώδην. καὶ οἱ ἀπόστολοι τοὺς δεσμευτὰς, καὶ μαστιξαντάς· καὶ πάντες μάρτυρες, ἀγαπάτωσαν τοὺς διώκτας. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ στάδιον ἤνοιξαν, οὐκ ἂν οἱ ἀθληταὶ τὴν ἀνδρείαν ἐδημοσίευσαν. τί δ' ἄν τις πλέον ἀγασθείη τῶν προκειμένων ἡμῖν, εἰς εὐφημίαν ἀνδρῶν τὸ πλῆθος, ἢ τὴν ἀνδρείαν, ἢ τὴν ἀψευδῆ συμφωνίαν· καὶ μὴ παρέλθωμεν ἀναισθήτως, μηδὲ ἀργείστως παρῶμεν τὸν ἀριθμόν. ὁ γὰρ τοσούτους ἔχων πρεσβευτὰς, οὔποτ'
B ἂν ἄπρακτος ἀπέλθοι προσευχῆς, καὶ δεήσεως· κἂν σφόδρα βεβαρημένος ὑπάρχῃ τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ταύτης τῆς διανοίας, καὶ ἐλπίδος, μάρτυς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἐν τῇ πρὸς Ἀβραὰμ διαλέξει, ἡνίκα τὴν ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἱκετείαν ἐδέχετο. οὐ τεσσαράκοντα δικαίους, ἀλλὰ δέκα ζητήσας εἰς παραίτησιν πόλεως μελλούσης ἐξαφανίζεσθαι· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν ἀπόστολον, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, μακαρίσωμεν ἑαυτοὺς τῇ ἐλπίδι χαίροντες. τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· ταῖς μνήμαις
C τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες. τεσσαράκοντα γὰρ μάρτυρες, ἰσχυροὶ μὲν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπασπισταὶ, ἀξιόπιστοι δὲ τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἱκεσίας παράκλητοι· μετὰ τῆς τούτων ἐλπίδος καταθαρρείτω Χριστιανὸς, καὶ τοῦ διαβόλου πειρασμοὺς ῥάπτοντος, καὶ ἀνθρώπων πονηρῶν ἐπανισταμένων· καὶ τυράννων τῷ θυμῷ ζεόντων· καὶ θαλάσσης ἀγριαινούσης, καὶ γῆς μὴ φερούσης, ἃ γεννᾶν ἀνθρώποις τέτακται· καὶ οὐρανοῦ συμφορὰς ἀπειλοῦντος. πρὸς πᾶσαν γὰρ χρείαν, καὶ περίστασιν, ἡ τούτων δύναμις ἐξαρ-
D κεῖ, καὶ πλουσίαν παρὰ Χριστοῦ λαμβάνει τὴν χάριν. ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΡΑΔΥΝΟΝΤΑΣ εἰς τὸ βάπτισμα.

ΟΙ τῆς οἰκουμένης ταύτης βασιλεῖς ἡνίκα ἂν νόμους συγγράψωσι τοὺς τῶν ἀνθρώπων βίους B καλῶς κανονίζοντας, τοῖς ἄρχουσιν αὐτοὺς ἐγχειρίζοντες δι' ἐκείνων κελεύουσι τοῖς ὑπηκόοις δημοσιεύεσθαι, ἵν' οὕτως ἀπαράβατα τὰ προστεταγμένα φυλάττοιτο. ἔδωκεν δὲ ὁ μέγας Θεὸς νόμους τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσιν· οὓς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις προφέροντες, ὑπαναγινώσκομεν ὑμῖν, καὶ τηρεῖν εἰς δύναμιν τὰ γεγραμμένα κελεύομεν. ἰδοὺ τοίνυν ὁ τῶν ὅλων ἀγαθὸς οἰκονόμος, ὁ τοὺς ἐνιαυτοὺς ἀνακυκλῶν καὶ κυβερνῶν τὴν τῶν χρόνων περίοδον ἤγαγεν ἡμέραν σω- C τήριον, καθ' ἣν συνήθεις ἡμῖν καλεῖν εἰς υἱοθεσίαν τοὺς ξένους· εἰς χάριτος μετουσίαν τοὺς πενομένους εἰς κάθαρσιν ἁμαρτιῶν τοὺς ἐρρυπωμένους τοῖς πλημμελήμασιν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κήρυγμα, ὃ προλαβὸν ὀλίγον τοῦ σωτῆρος τὴν ἐπιφάνειαν· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. εἰ δὲ μήτε Ἰωάννης, μήτε Δαβὶδ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ταπεινότης τοῦ ὑπηρέτου μὴ βλαπτέτω τοῦ δεσποτικοῦ νόμου τὴν δύναμιν. οὔτε γὰρ τοὺς γραμματέας τῶν νόμων αἰδούμενοι τοῖς διηγορευμένοις πειθόμεθα· ἀλλὰ D δεδοικότες τοῦ νομοθέτου τὴν ἐξουσίαν, ὑποκύπτομεν τοῖς προστάγμασι· ἦλθεν χάρις βασιλικὴ δυσὶ τάγμασι θλιβομένοις χαριζομένη τὴν ἄφεσιν· τοῖς δεσμώταις λύσιν, τοῖς ὀφειλέταις συγχώρησιν. καὶ διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀμφοτέροις τοῖς τάγμασιν, τὰ κατάλληλα ἰατρεῖα ἀνοίγω· καὶ μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως ὑπισχνοῦμαι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας βοήθειαν.

Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃ τις πολυδάπανον τὴν θεραπείαν, αὐτὰ προλέγω τὰ φάρμακα οἷς

EIVSDEM ADVERSVS EOS QVI DIFFERVNT baptiſmum, Oratio.

Gentiano Herueto interprete.

HVIVS mundi reges, cum leges ſcripſerint, quæ hominũ vitæ certam regulam conſtituunt, eas tradentes magiſtratibus, per illos eas iubent publicari ciuibus, vt quæ iuſſa fuerint, ſic ſeruentur inuiolata. Dedit autem magnus quoque Deus leges Eccleſiarum ducibus, quas ſingulis annis certis temporibus proferentes, vobis legimus, & quæ ſcripta ſunt iubemus ſeruare pro viribus. Ecce ergo bonus vniuerſorum diſpenſator, qui annos reuocat, & temporum gubernat ambitum, diem adduxit ſalutarẽ quo ſolemus vocare hoſpites ad adoptionem in filios, egenos ad gratiæ participationem, ad peccatorum emundationem eos, qui ſunt inquinati ſordibus peccatorum. Et hæc eſt vetus illa prædicatio, quæ fuit paulo antequam appareret Seruator: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.* Esa. 40. Matth. 3. Marc. 1. Ioan. 1.
Quod ſi ego nec ſum Ioannes, nec Dauid: at ſerui humilitas legi Dominicæ non afferat detrimentum. Neque enim legum ſcriptores reueriti, paremus iis, quæ ab ipſis iubentur, ſed legiſlatoris timentes poteſtatem, iuſſis nos ſubmittimus. Venit gratia regis, duobus afflictis ordinibus concedens remiſſionem, nempe vinctis liberationem, debitoribus debiti remiſſionem. Et ideo ego quoque ambobus ordinibus conuenientem aperio medicinam: & cum magna fiducia polliceor quod ex diligentia procedet auxilium.

Ne quis autem exiſtimet medicinam eſſe magnæ impenſæ, prædico ipſa me-

dicamenta, quæ ſunt adhibenda laborantibus. Nam illis quidem promitto ſanitatem per aquam & lauacrum: horum autem per paucas lacrymas deleo morbum. Eſt enim ſimplex applicatio, & à Deo miſſum donum, & magnus reuera euentus, abſque vſtione & ſectione à diuturnis liberari vulneribus, quæ paſſi ſumus à morſu ſerpentis. Venite ergo, qui malis affecti eſtis ad veſtram curationem, neque rem negligatis. Morbus enim diuturnus & inueteratus artem ſuperat & curationem. Pauperes & egentes feſtinate ad diſtributionem donorum regalium. Oues ad ſignaculum & ſignum Crucis, quod malis opem fert & remedium. Date mihi nomina, vt ego ea imprimam libris ſenſilibus, & ſcribam atramento: Deus autem ea ſignet in tabulis, in quas non cadit interitus, ſcribens proprio digito vt olim legem Hebræis.

Accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri minimè pudore afficiantur. Lauamini, auferte peccata veſtra.

Pſal. 33.
Iſa. 1.

Hæc quidē longo tempore ante ſcripta ſunt: ſcriptorum autem vis minimè eſt antiquata, ſed viget & in dies inualeſcit. Exite è carcere, vos rogo. Odio habete tenebroſa vitii habitacula. Fugite diabolum, tanquam acerbum eorum, qui ſunt in vinculis, cuſtodem, qui ex peccatorum calamitate nutritur & quæſtum facit. Quomodo enim iuſtitiis noſtris lætatur Deus, ita gaudet delictis is, qui eſt auctor peccati. Es extra Paradiſum, catechumene, ſocius exilii Adæ primi noſtri parentis. Nunc autem oſtio tibi aperto ingredere vnde es egreſſus, & ne tardes, ne ſi forte mors inciderit, ea tibi obſtruat aditum. Caput iam caneſcit: propè eſt æſtas vitæ: in nos fortè falx acuitur, & timeo ne nobis dormientibus, & in vna ſpe occupatis, repente accedat meſſor terribilis. Sed dices tu qui es iuuenis, nondum conſenui. Noli ergo decipi. Non definitur mors certo tempore ætatis, neque timet eos qui ſunt in ipſo flore ætatis, in ſolos autem ſenes obtinet dominatū. Huius autem accipe magiſtram quotidianam experientiam. Vides enim, quo mortui efferuntur feretrū, quam inæqualiter, & vt

A ἐξιώμεθα τοὺς κάμνοντας. τοῖς μὲν γὰρ δι' ὕδατος καὶ λουτροῦ ἐπαγγέλλομαι τὴν ὑγείαν· τῶν δὲ δι' ὀλίγων δακρύων ἐξαλείφω τὴν νόσον. ἁπλῆ γὰρ ἡ μεταχείρησις, καὶ θεόπεμπτος ἡ δωρεά, καὶ μεγάλη ἀληθῶς ἡ ἐπιτυχία· χωρὶς καύσεως ἢ τομῆς χρονίων ἀπαλλαγῆναι τραυμάτων, ἃ κακῶς ἐπάθομεν ἐκ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως. ἔλθετε οὖν οἱ κεκακωμένοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ ῥᾳθυμίᾳ δότε τὸ πρᾶγμα. νόσος γὰρ παλαιωθεῖσα καὶ ἐγχρονίσασα, τέχνης καὶ θεραπείας γίνεται κρείττων· οἱ πένητες καὶ ἐνδεεῖς σπεύσατε πρὸς τὴν διανομὴν τῶν βασιλικῶν χαρισμάτων, B τὰ πρόβατα πρὸς τὴν σφραγῖδα καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τὸ τῶν κακῶν ἀλεξιτήριον· δότε μοι τὰ ὀνόματα, ἵνα ἐγὼ μὲν αὐτὰ ταῖς αἰσθηταῖς ἐγχαράξω βίβλοις, καὶ γράψω τῷ μέλανι· Θεὸς δὲ ταῖς ἀφθάρτοις πλαξὶν ἐνσημήνηται· δακτύλῳ γράψας ἰδίῳ, ὥς ποτε τοῖς Ἑβραίοις τὸν νόμον.

Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ. λούσασθε, ἀφέλεσθε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· ταῦτα ἐγράφη πρὸ πολλοῦ· οὐκ ἐπαλαιώθη δὲ τῶν C γραμμάτων ἡ δύναμις· ἀλλ' ἀκμάζει καὶ καθ' ἡμέραν ἰσχύει· ἐξέλθετε τοῦ δεσμωτηρίου παρακαλῶ· μισήσατε τὰ τῆς ἁμαρτίας σκοτεινὰ οἰκητήρια· φεύγετε τὸν διάβολον, ὡς πικρὸν δεσμοφύλακα, ἐκ τῆς συμφορᾶς τῶν ἁμαρτωλῶν τρεφόμενον καὶ κερδαίνοντα. ὡς γὰρ Θεὸς εὐφραίνεται ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν, οὕτως ἐφήδεται τοῖς παραπτώμασιν ὁ τῆς ἁμαρτίας αἴτιος· ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνεις ὁ κατηχούμενος, κοινωνὸν τῆς ἐξορίας τῷ Ἀδὰμ τῷ προπάτορι. νῦν δὲ τῆς θύρας ὑπανοιγομένης, εἴσελθε, ὅθεν ἐξῆλθες, D καὶ μὴ βραδύνῃς, μήπου θάνατος παρεμπεσὼν ἀποφράξῃ τὴν εἴσοδον. ἡ κεφαλὴ λοιπὸν λευκαίνεται, τοῦ βίου τὸ θέρος ἐγγύς, τάχα ἀκονᾶται καθ' ἡμῶν ἡ δρεπάνη, καὶ δέδοικα μὴ καθευδόντων ἡμῶν καὶ ἐνασχολουμένων ταῖς ματαίαις ματαιότησιν· ἀθρόον ἐπιστῇ φοβερὸς ὁ τέμνων. ἀλλ' ἐρεῖς ὁ νέος, οὐδέπω γεγήρακα. μὴ τοίνυν ἀπατηθῇς. θάνατος γὰρ προθεσμίαις ἡλικιῶν οὐχ ὁρίζεται, οὐδὲ φοβεῖται τοὺς ἐν ἀκμῇ, κατὰ δὲ γερόντων μόνον ἔχει τὸ κράτος· καὶ τούτου μάθε τὴν καθημερινὴν πεῖραν διδάσκαλον. ὁρᾷς γὰρ τὴν κλίνην τῆς ἐκφορᾶς· ὅπως ἀνωμάλως, καὶ ὡς ἔτυχεν,

ἔτυχεν. πᾶσαν ἡλικίαν ἐξάγει, σήμερον τὸν πρεσβύτην· αὔριον τὸ ἀνθοῦν καὶ χαρίεν μειράκιον· μετ' ὀλίγον τὸν αὐξανόμενον τοῦ ἰούλου. πάλιν τὸν ῥωμαλέον, καὶ ἀκμάζοντα, αὖθις τὴν γραῖαν, ὁμοῦ τὴν κόρην. ταῦτα ὁρῶντες τὴν ἀδηλίαν ἀσφαλισώμεθα. οὐ γάρ ἐστιν ἐργῶδες, ἵνα ἀσκὸς κενωθῇ τοῦ πνεύματος· μικρὸν ὑπανοιγέντος τοῦ στόματος, οὐδὲ δύσκολον ἄνθρωπον ἐν ἀκαρεῖ τὴν ψυχὴν προέσθαι.

Ὁρῶ ὅταν ποτὲ σεισμὸς ἐπιγένηται τῷ βίῳ, ἢ λιμὸς, ἢ πολεμίων καταδρομὴ, πάντας ἐπειγομένως ἐπὶ τὸ βαπτιστήριον σπεύδοντας· ἵνα μὴ κενοὶ τῆς χάριτος ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλθωσι. τί δαί; τὰ ἄλλα τὰ ποικίλα πάθη καὶ ἀπροσδόκητα οὐκ ἰσοδυναμεῖ τοῖς κακοῖς ἐκείνοις; ἀποπληξίαι, συγκοπαὶ, πνίξεις ἀδόκητοι, πνευμάτων ἐκστάσεις, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα. οὐ βλέπομεν τοὺς ἐν τῷ τρέχειν πίπτοντας, ἐσθίοντας δὲ τελείως τῆς τροφῆς παυομένους; καθεύδοντας δὲ λανθανόντως τῷ ἀδελφῷ τοῦ ὕπνου τῷ θανάτῳ παραγομένους; ἀσφάλισαι τὸ ἀστάθμητον καὶ ἄδηλον τοῦ βίου. μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν, ἵνα μὴ ἐκπέσῃς τῆς δωρεᾶς. τοσαῦτα χρεώστησον, ὅσα δυνατὸν καὶ συγχωρηθῆναι. ὅσα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως οὐκ ἀποκλείσει. καὶ γὰρ οἱ τῆς γῆς ἄρχοντες ὅταν τινὰ λάβωσιν ὑπεράγαν ἐπιποθήσαντα τὰ δημόσια, καὶ τῶν βασιλικῶν χρημάτων ὑπὲρ κόρον κατατρυφήσαντα· τῆς μὲν ἀποδόσεως ἀπογινώσκουσι, κολάζουσι δὲ πικρῶς, ἀντὶ τῶν χρημάτων τὴν τιμωρίαν ἀρκούμενοι. πολλοὺς χρόνους ἐχαρίσω τῇ ἡδονῇ, δὸς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ σχολήν. ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὡς ἱμάτιον ῥυπαρὸν, τὸ αἰσχρὸν, τὸ γέμον αἰσχύνης τὸ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν πολυκόλλητον, τοῖς οἰκτροῖς ῥακίοις συγκεκεντημένον τῆς ἀνομίας. δέξαι δὲ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα, ὅπερ ὁ Χριστός σοι διαπλώσας προτείνεται, καὶ μὴ ἀπώσῃ τὴν δωρεὰν, ἵνα μὴ ὑβρίσῃς τὸν δωρησάμενον. ἐπὶ μακρὸν ἐνεκυλίσω τῷ βορβόρῳ· σπεῦσον ἄνθρωπε ἐπὶ τὸν ἐμὸν Ἰορδάνην, οὐκ Ἰωάννου καλοῦντος, ἀλλὰ Χριστοῦ προτρέποντος. ὁ γὰρ τῆς χάριτος ποταμὸς ῥεῖ πανταχοῦ. οὐκ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ τὰς πηγὰς ἔχων, καὶ εἰς τὴν γείτονα καλυπτόμενος θάλασσαν· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κυκλῶν, καὶ εἰσβάλλων εἰς τὸν παράδεισον ἀντιπρόσωπος ῥέων τῶν τεσσάρων τῶν ἐκεῖθεν ἀπορρεόντων,

A contigit, omnem effert ætatem, hodie ſenem, cras florentem & elegantem adoleſcentem, paulò poſt eum cui cœperat apparere lanugo. Rurſus virum robuſtum & valentem viribus, & rurſus vetulam ſimul & virginem. Hæc aſpicientes nos muniamus, vt non ſimus metu vacui. Non magno eueniet negotio vt exinaniatur vter ſpiritus, ſi os parum fuerit apertum, neque eſt difficile hominem momento temporis animam emittere.

Video quando aliquis terræmotus in mundo exortus fuerit, aut fames peſtiſve ſæuierit, aut irruptio facta ſit B inimicorum, feſtinare omnes ad baptiſterium, ne vacui gratia excedant ab hominibus. Quid verò, an non alii varii & inopinati caſus eandem vim habent quam illa mala? Apoplexiæ, ſyncopæ, inopinatæ ſuffocationes, ventorum irruentes procellæ. Non videmus, eos qui currunt, cadere, & qui comedunt, planè ceſſare à nutrimento, & qui dormiunt duci ad mortem ſomni ſororem? Confirma & ſtabili vitæ inſtabilitatem & incertitudinē. Noli negotiari, aut cauponari gratiam, ne à dono excidas. Tantum debe quantum poſſit C condonari, & quod non poſſit excludere regis benignitatem. Terrę enim principes, quando aliquem acceperint, qui publica ſupra modum appetierit, & ſe regia pecunia etiam ſupra ſatietatem impleuerit, deſperant quidem fore, vt reddat, acerbè autem puniunt, pœna contenti pro pecunia. Multum temporis dediſti voluptati', da etiam aliquid philoſophiæ. Exue veterem hominem tanquam veſtem ſordidam, quæ eſt plena probro & dedecore, quæ ex peccatorum conflata eſt multitudine, & conſarcinata ex miſerabi- D libus pannis iniquitatis. Accipe autem indumentum incorruptionis, quod explicatum & extenſum tibi Chriſtus porrigit: nec repelle donum, ne iniuria afficias eum, qui dedit. In luto diu es volutatus feſtina ad meum Iordanem, non Ioanne vocante, ſed Chriſto adhortante. Fluuius enim gratiæ fluit vbique, non fontes habens in Palæſtina: & vicinum mare influens, ſed totum orbem terrarū circumiens, & ingrediens Paradiſum, fluens ex aduerſo illorum quatuor, qui illinc effluunt,

A & in paradiſum longè pretioſiora inferens, quam quæ illinc exportantur. Nam illi quidem ferunt aromata, agriculturam, & germen terræ. Hic autem infert homines à ſpiritu generatos. Quocumque traxeris, illuc transfluit: deriuatur in totum orbem terræ, & non conſumit fluentum in iis in quæ diuiditur. Fontem enim diuitem habet Chriſtũ, & ex illo fluens inundat mundum vniuerſum. Hic eſt dulcis, & potabilis, nihil iniucundæ ſalſuginis attrahens. Dulcis enim redditur aduentu ſpiritus, vt fons Marra attactu ligni. Is à piis facile poteſt tranſmitti, Profanis autem perprofundus, & nec ab iis quidem poteſt adiri. Imitare Ieſum Naue. Porta Euangelium, ſicut ille arcam, dimitte deſertum nempe peccatum: tranſi Iordanem, feſtina ad vitæ inſtitutionem, quæ eſt ex Chriſto, ad terram quæ fert fructus lætitiam afferentes, quæ conuenienter promiſſioni fluit melle & lacte. Euerte Hiericho, veterem nempe conſuetudinẽ, ne dimittas eam munitam. Dirue à fundamẽtis matrem peccantiũ cogitationum. Doloſos Gabaonitas, fac ſeruos Iſraëlis, hoc eſt, malas cogitationes ſeruas vitæ Euangelicæ: lapidibus obruatur qui ſibi vſurpabat, & alieni appetens erat Acham, qui linguã ſuffuratus eſt auream. Is autẽ ille eſt qui honorandi præcepti deleuit obſeruationem. Omnia illa noſtra ſunt figura. Omnia ſunt præſignificationes eorum, quæ nunc apparent.

Exod 15.

Gen. 8. Matth. 3. Marc. 1.

A vita tua ſolue voracẽ coruũ. Da columbæ tempus vt ad te aduolet, quã primus Ieſus typicè è cœlo deduxit, quę eſt doli neſcia, mãſuetiſſima & fertiliſſima: quæ poſtquã inuenerit virũ purgatũ, vt argentũ rectè exercitũ, & expolitum, in eo lubẽter habitat, & animam igne tanquam oua fouens, multos ei parit & donat filios. Ii autem ſunt bonæ actiones, & honeſti ſermones, fides, pietas, iuſtitia, temperantia, caſtitas, puritas. Hi ſunt filii ſpiritus, noſtræ autem poſſeſſiones. quouſque eris diſcipulus primorum elementorũ? Aperi animam tuam tanquam tabulam: & concede nobis, vt imprimamus perfectã diſciplinam, non ſemper balbutiens cũ pueris, non mente infans. Me tui pudet, quod cum conſenueris, adhuc eiiciaris cũ catechumenis,

καὶ πολὺ τιμιώτερα εἰσάγων εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἐκεῖθεν ἐκφερομένων. οἱ μὲν γὰρ φέρουσιν ἀρώματα, γεωργίαν, καὶ βλάστημα γῆς. ὁ δὲ ἀνθρώπους εἰσφέρει γεννήματα πνεύματος. ὅπου δ' ἂν ἑλκύσῃς, ἐκεῖ μεταρρεῖ, πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξοχετεύεται· καὶ οὐ δαπανᾷ ἐν τοῖς μεριζομένοις τὸ ῥεῖθρον. πηγὴν γὰρ ἔχει πλουσίαν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπ' ἐκείνου ῥέων, σύμπαντα πλημμυρίζει τὸν κόσμον. γλυκύς ἐστι καὶ πότιμος· οὐδὲν τῆς ἀηδοῦς ἅλμης ἐπισυρόμενος. ἡδύνεται γὰρ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ πνεύματος ὡς ἡ Μερρὰ πηγὴ τῇ θίξει τοῦ ξύλου, διαβατὸς

B τοῖς εὐσεβέσι· τοῖς δὲ βεβήλοις ἀδιάβατος καὶ ἀπέρατος. μίμησαι τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ. βάστασον τὸ εὐαγγέλιον, ὡς ἐκεῖνος τὴν κιβωτόν· ἄφες τὴν ἔρημον τὴν ἁμαρτίαν· περαιώθητι τὸν Ἰορδάνην, σπεῦσον εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, εἰς τὴν γῆν τὴν γόνιμον τῶν εὐφραινόντων καρπῶν. τὴν ῥέουσαν, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, μέλι καὶ γάλα. κατάλυσον τὴν Ἱεριχὼ, τὴν παλαιὰν συνήθειαν, μὴ ἀφῇς αὐτῆς ὀχύρωμα. ἐκ θεμελίων λῦσον τὴν ἁμαρτωλῶν λογισμῶν τὴν μητέρα. ποίησον τοὺς δολεροὺς Γαβαωνίτας οἰκέτας τοῦ Ἰσραήλ· τουτέστι, δούλους τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τοῦ κατὰ

C τὸ εὐαγγέλιον βίου· λιθοβολείσθω ὁ σοφιστὴς καὶ πλεονέκτης Ἄχαρ· ὁ τὴν γλῶσσαν τὴν χρυσῆν ὑφελόμενος, οὗτος δέ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ τῆς τιμίας ἐντολῆς ἀφαιρέσας τὴν τήρησιν. πάντα ἐκεῖνα τύπος ἡμέτερος· πάντα προμηνύματα τῶν νῦν φαινομένων πραγμάτων.

Ἀπόλυσον λοιπὸν τοῦ βίου σου τὸν γαστρίμαργον κόρακα· δὸς τῇ περιστερᾷ καιρὸν ἐπιπτῆναί σοι. ἣν πρότερος Ἰησοῦς τυπικῶς ἐξ οὐρανοῦ κατήγαγεν τὴν ἄδολον· τὴν πραοτάτην, τὴν πολύγονον. ἥτις ἐπειδὰν εὕρῃ ἄνδρα κεκαθαρμέ-

D νον ὡς πύρεον καλῶς ἠσκημένον· εἰσοικίζεται, καὶ ἐπῳάζουσα πυρὶ τὴν ψυχὴν, καὶ πολλὰ τίκτει καὶ εὐχαρῆ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. ταῦτα δέ εἰσιν ἀγαθαὶ πράξεις καὶ λόγοι σεμνοὶ, πίστις, εὐσέβεια, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἁγνεία, καθαρότης. ταῦτα τέκνα τοῦ πνεύματος· κτήματα δὲ ἡμέτερα. μέχρι ποτὲ μαθητὴς τῶν πρώτων στοιχείων; ἄνοιξόν σου τὴν ψυχὴν ὡς δέλτον, καὶ συγχώρησον ἡμῖν ἐγχαράξαι μάθημα τέλειον, μὴ ἀεὶ μετὰ τῶν παίδων ψελλίζου· μὴ νηπιώδης τὰς φρένας. ἐρυθριῶ ὑπὲρ σοῦ· ὅτι γηράσας λοιπὸν μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐκβάλλῃ.

A ὡς παιδάριον ἄσοφον καὶ οὐκ ἐχέμυθον, μέλλοντος μυστηρίου λαλεῖσθαι. ἑνώθητι τῷ μυστικῷ λαῷ καὶ μάθε λόγους ἀπορρήτους· φθέγξαι μεθ' ἡμῶν ἐκεῖνα· ἃ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ μετὰ τῶν τελείων Χριστιανῶν ὑμνοῦντα λέγει· ἐπιθύμησον τροφῆς ἐνδυναμούσης ψυχήν· γεῦσαι πόματος καρδίαν εὐφραίνοντος· ἐράσθητι μυστηρίου εἰς νεότητα τοὺς παλαιοὺς ἀοράτως ἀμείβοντος· μίμησαι τὸν Αἰθίοπα τὸν εὐνοῦχον τῆς ζεούσης ἐπιθυμίας. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐπειδὴ τὸν Φίλιππον προσαχθέντα παρὰ τοῦ πνεύματος σύνεδρον ἐπὶ τοῦ ἅρματος ἔλαβεν, ὁδοῦ δὲ πάρεργον ἔμαθεν μὴ ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ γινώσκειν τὸν σοφὸν Ἡσαΐαν. B ἐγεύσατο δὲ διὰ τῆς ἑρμηνείας ὡς ἀγαθὸς σκύλαξ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ σφαγέντος ἀμνοῦ· σφοδρῶς τοῦ Φιλίππου καθυλάκτησεν, μέχρις οὗ πρὸς τὴν τελείαν αὐτὸν θήραν τῆς ἐν χερσὶ προφητείας ὡδήγησεν· αὐτοσχέδιον δὲ τὸ βάπτισμα ζητήσας ἔλαβεν, οὔτε καταγωγίαν ἀναμείνας οὔτε πόλιν ἢ κώμην· ἢ τὸν τόπον ἁγιάσματος ἐκδεξάμενος. λογισάμενος δὲ σωφρόνως, ὅτι πᾶς τόπος τοῦ κοινοῦ δεσπότου· καὶ πᾶν ὕδωρ ἐπιτήδειον εἰς τὴν τοῦ βαπτίσματος χρείαν, μόνον C ἐὰν εὕρῃ πίστιν τοῦ λαμβάνοντος, καὶ εὐλογίαν τοῦ ἁγιάζοντος ἱερέως· μὴ παροξύνῃς τὸν βαπτιστὴν βραδύνων, μηδὲ παροργίσῃς αὐτὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενος, καὶ δαπανῶν ἐν ὑποσχέσει τὸν ῥέοντα χρόνον, μήποτέ σοι ταῖς ὁμοίαις φωναῖς Ἰωάννης καθήκηται, γέννημά σε ὀνομάζων ἐχίδνης ἢ ἀσπίδα κωφὴν πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἐπᾴδοντος ἀγριαίνουσαν, ἢ τὴν ἀξίνην σοι δείξῃ τεθηγμένην καὶ στίλβουσαν· παρακειμένην τῷ δένδρῳ καὶ τὴν τομὴν ἀπειλοῦσαν· αἱρετώτερον ἐν κακῶν ἐκλογῇ ἀξιωθέντα τινὰ τοῦ σωτηρίου λουτροῦ, γενέσθαι πάλιν ἐν ἁμαρτήματι, ἢ τῆς χάρι- D τος ἀμέτοχον τελευτῆσαι τὸν βίον. τὸ μὲν γὰρ πλημμέλημα τυχὸν καὶ συγγνώμης ἢ φιλανθρωπίας ἀξιωθήσεται, ἧς πολλὴ παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίς· τὸ δὲ παντάπασιν ἀπηγορευμένην ἔχει τὴν σωτηρίαν ἐξ ἀποφάσεως ὡρισμένης. ὅταν γὰρ ἀκούσω τῆς ἀψευδοῦς φωνῆς λεγούσης· ἀμήν, ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲν δύναμαι τοῖς ἀμυήτοις προσδοκῆσαι χρηστόν. τίνος γὰρ ὄντως συγγνώμης δίκαιον τοῖς τοιούτοις μεταδιδόναι, οἳ τὴν βασιλικὴν χάριν ἐνύβρισαν;

tanquam inſipiens puellus, & arcana non poteſt celare, cum dicendum ſit myſterium. Vnire populo myſtico, & arcanos diſce ſermones. Eloquere nobiſcum illa, quę ſex alas habētia Seraphim cum perfectis Chriſtianis dicūt hymnos canentia. Deſidera cibū qui cōfirmat animā, guſta potū qui cor exhilarat: ama myſteriū, quod eo modo qui non cadit ſub aſpectū veteres trāſmittit ad iuuentutē. Imitare Æthiopem Eunuchū feruentis deſiderii. Etenim ille poſtquam Philippū à ſancto Spiritu adductum aſſumpſit in curru cōfeſſorē, in via autem aliud agens, nō animaduertit ſe ſapientē Eſaiā non ſolū legere, ſed etiā intelligere: guſtauit autē interpretationem, tanquam bonus catulus, ſanguinis & agni occiſi, vehementer adlatrauit Philippū, donec eū deduxit ad perfectā venationem Prophetię, quā habebat in manib⁹, & minimè operoſū à ſe petitū baptiſma accepit, nec expectās diuerſoriū, neque ciuitatem aut vicum, aut locum ſanctificationis. Prudenter autē reputans quod omnis locus eſt communis Domini, & omnis aqua eſt apta ad vſū baptiſmatis, ſi modo inuenerit fidē eius, qui id accepit, & benedictionē ſacerdotis ſanctificantis. Noli nimis tardādo irritare baptizatorē, nec eū ad iram prouocare, diem de die differēs, & tempus quod effluit in promiſſis cōſume: ne te iiſdē vocibus inſectetur quibus Ioannes, te fœtū viperæ nominans, & ſurdū aſpidē, qui efferatur ad vocē incātatoris: vel acutā vel ſplendentē tibi oſtendat ſecurim, ſitam iuxta arborē & minantem amputationem. In electione malorū magis eſt eligendū, vt ſalutare lauacrum aſſecutus, rurſus ſit in peccato, quā vt gratię expers vitā finiat. Nam peccatū quidem veniam fortaſſe cōſequetur, aut clementiā, cuius magna eſt ſpes apud bonos: alteri autē eſt omnino vetita ſalus ex certa & definita ſententia. Nam cū audiero vocem quę non mentitur, dicentem: Amen, amen dico vobis: Niſi quis natus fuerit deſuper, nō poteſt videre regnum Dei: nihil boni poſſum expectare iis, qui myſteriis non ſunt initiati. Quamnam enim reuera veniam æquum eſt eis impertiri, qui regis gratiam affecerunt contumelia,

Act. 8.

Matth. 3.
Luc. 3.

Luca 3.

ὃν ἀπαιτεῖ μὲν ἡ χρεία, ἐπισκοτεῖ δὲ ἡ νόσος, σφόδρον καὶ ἀνένδοτον ἐργαζομένη τὸ ἆσθμα· καὶ ποιεῖ τὸν θόρυβον τῆς κατὰ πόλεμον συνοχῆς οὐκ ἐλάττονα· πάντες δὲ οἱ κατὰ τὴν οἰκίαν ἀλλήλοις ἀπαντῶντες ἐκρήγνυνται· καὶ ὠθισμός ἐστι καὶ ταραχὴ καὶ ψόφος γοώδης καὶ ἄσημος. ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ ἀλλήλοις ἐμπλεκομένων, δούλων, συγγενῶν, φίλων, τῶν παίδων, τῆς γαμετῆς. ὡς ἔτι τοίνυν καιρὸς εἰρήνης τὰ καθ' ἑαυτοὺς σωφρόνως διαθώμεθα· ἐν σχολῇ καὶ γαλήνῃ τοῦ βίου δέξασθε τὴν τοῦ Χριστοῦ δωρεάν, ὅτε καὶ ὁ λαμβάνων τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀσύγκριτον εὐεργεσίαν μεθ' ἡδονῆς τῷ καταλόγῳ τῶν υἱοθετουμένων συναριθμεῖται· καὶ οἱ γνώριμοι πάντες τὴν ἐκείνου πρὸς τὸ κρεῖττον μεταποίησιν, ἐξαίρετον χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ποιοῦνται. Ἀλλὰ δέδοικα, φησι, τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰς ἁμαρτίαν εὔκολον, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας βραδύνω. εὐπρόσωπον μέν σου τῆς δειλίας τὸ πρόσχημα. καὶ καλῶς σαυτὸν κατασχηματίζεις τῷ τῆς εὐλαβείας πλάσματι· ἀλλά σοι σύντομος ἐρώτησις προσαχθεῖσα ἀρκέσει παραγυμνῶσαι τὴν σκηνὴν εὐκόλως. ἐπεὶ γὰρ ὁ δεδοικέναι λέγων τὴν ἁμαρτίαν κατηχούμενος ὑπάρχεις, τίνα ἄρα ζῇς βίον ἀκατηγόρητον. ἢ τὸν ἀναμάρτητον, ἢ τὸν ἐν ἁμαρτίαις. εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀναμάρτητον· τί δειλιᾷς τὸ βάπτισμα, καὶ πρὸ ἐκείνου τηρῶν τὴν νενομοθετημένην ἀκρίβειαν. εἰ δέ σοι ἀκάθαρτος καὶ ἀφύλακτος ἡ ζωὴ βραδυνόντων ἐν ἀνομίαις· καὶ τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ ἕξιν κτώμενος τοῦ κακοῦ, πρόδηλον ὅτι τὴν ἐσχάτην ἀναμένεις ἀναπνοήν· ἵνα τῷ βαπτίσματι παραληφθέντι κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν συντελεσθῇ ἡ ζωή. τοῦτο δέ ἐστι καινὴ καὶ παράδοξος ἐμπορία, οὐ χρυσοῦ καὶ ἐσθῆτος, ἀλλὰ πλήθους ἀνομιῶν· καπηλεία περίεργος τῆς κατὰ ψυχὴν καθάρσεως· καὶ καθάπερ οἱ χοῖροι πηλὸν ἐκ πηλοῦ μετέρχονται, καὶ τὸν βόρβορον ἔχουσιν αὐτοῖς ἐνδιαίτημα· οὕτως οἱ τῇ ἀκαθαρσίᾳ συζῶντες συνάπτουσιν ἐπαλλήλους τὰς ἀνομίας. ἢ γὰρ τῇ πορνείᾳ μολύνονται· ἢ τὴν δυσώνυμον μοιχείαν τεχνάζουσιν· ἢ τὴν μέθην ἀσκοῦσιν τὸ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπέκκαυμα· ἢ τὰς ἀδελφὰς τούτων καὶ συγγενεῖς ἁμαρτίας ἐπιτηδεύουσι, φοβοῦνται δὲ τὸ βάπτισμα, ὡς τῶν ἡδονῶν κώλυμα, καὶ τῆς μιαρᾶς ἀπολαύσεως ἀποχήν. ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, ὅτι φοβοῦμαι· πρόδηλός ἐστιν οὐ

quem vſus quidem poſtulat, interrũpit autẽ morbus, qui efficit: vt vehemens & frequens ſit anhelitus: & facit nõ minorem perturbationẽ, quam quæ eſt cum vrget bellũ: omnes autẽ qui ſunt domi ſibi inuicem occurrentes erumpunt, éſtque protruſio, tumultus, murmúrque & ſuſurrus flebilis, & incertus tanquam in prælio nauali, ſe inuicẽ implicãtibus ſeruis, cognatis, amicis, filiis, vxore. Donec eſt ergo tẽpus pacis, in ocio & vitæ tranquillitate res noſtras cõponamus. Accipite Chriſti donũ, quando is qui altũ & incomparabile accipit beneficium, cum voluptate refertur in numerum eorum qui adoptantur in filios: & omnes noti & familiares, ex illa mutatione in melius ſummam voluptatem capiunt & lætitiam.

Sed timeo, inquis, naturæ noſtræ ad vitiũ procliuitatẽ, & ideo differo accedere ad gratiã regenerationis. Specioſus eſt quidẽ tuus prætextus timiditatis, & diligẽtis cautionis ſpeciem rectè præ te fers: ſed breuis tibi propoſita interrogatio ſufficiet ad ſcenã facile aperiendam. Dic enim, qui dicis te timere peccatum, cũ ſis catechumenus: quẽnam dicis viuere vitã in quã nulla cadit reprehẽſio, eũ ne qui non peccat, an eum qui eſt in peccatis? Si enim eũ qui non peccat, quĩ times baptiſmũ, cum etiã ante eum diligenter obſerues id, quod eſt lege cõſtitutũ. Sin autẽ tibi eſt vita immunda, & nullam adhibens cautionem, cum diu morẽris in iniquitatibus, & longa conſuetudine mali habitũ poſſideas, perſpicuũ eſt, quod vltimũ expectas anhelitũ, vt cum baptiſmo vltima hora ſuſcepto vita ſimul finiatur. Hoc autẽ eſt vana & mirabilis mercatura, nõ auri & veſtium, ſed multitudinis iniquitatũ, & ſuperuacanea ac curioſa cauponatio animę purgationis, & quomodo porci à luto in lutũ tranſeunt, & in luto iucũdè & libenter vitã agunt: ita qui viuunt in immunditia ſcelera ac flagitia inuicẽ cõiungũt. Aut enim polluuntur ſcortatione, aut abominandum machinãtur adulterium: aut exercent ebrietatẽ fomitẽ malarum cupiditatũ, aut his affinia, & cognatione coniũcta exercẽt peccata. Timent autẽ baptiſmũ, vt qui prohibeat voluptates, & abſtinere faciat à nefariis deliciis. Cũ ergo dixerit, qui quærit excuſationes in peccatis, timere, perſpicuũ eſt eum non

vereri, aut cauere peccatum, ſed velle ſe quàm diutiſſime verſari in flagitiis. Qui autem in profundo malam hanc habent mentem, primum quidem nec gratiã aſſequuntur, ſed vana ſpe ſeipſos paſcentes, præter opinionẽ abducuntur abſque ſtrepitu & repente, tanquam inſidias ſtruente fure, opprimente morte. Sin autẽ Deus ſuã verius effundens clementiã & bonitatem, in vltimo die eum qui delectatur peccato, myſteriis ſit dignatus, nõ eſt eis ex negotiatione tantũ lucri, quantũ exiſtimant. Putant enim futurum, vt eis regnũ ſtatim aperiatur: accipiant autem aliquẽ locum plenum bonis admirabilibus, & eoſdem aſſecuturos eſſe honores quos iuſti. Hoc autẽ eſt quædam ſpes inanis, falſa opinione præſtringẽs oculos animæ. Nam vt mihi videtur, trifariam diuiduntur res hominũ, in ea quæ expectatur vita, vt interim magis generatim ea perſequar abſque ſubdiuiſionibus. Et primus quidem erit ordo eorũ, qui ſunt laudabiles & iuſti. Secundus autem eorũ, qui neque honorantur nec puniuntur. Tertius autem eorũ, qui pro peccatis dant pœnas. Vbi ergo eos ponemus qui in exequiis acceperunt lauachri beneficiũ? Num perſpicuum eſt quod inter ſecũdos, idq; cum venia, vt ſint hæredes per Dei propriam benignitatem: qui enim per ſocordiam & negligẽtiam prodidit, quæ rectè & ex virtute fiunt, nõ eſt liber à pœna & damnatione: ſiquidẽ velle malum eſt affine criminationi: & bona odiſſe, apertè inſimulatur improbitatis. quid ergo magni lucraberis, ſi à regno excidas, & ab illis promiſſis quę nec oculus vidit, nec auris audiuit? Non punior, inquit, neq; timeo minas, ſatis autem habeo ſi neque graue quid patiar, neq; pręclatũ aliquid feciſſe renuncier. Hoc eſt mali ſerui inſtitutũ, qui piſtrini & vinculorum & flagrorum ſolum ſtudet vitare ſupplicia: liberalem autem gloriam & honorum ſplẽdorem, ne tantillum quidem ſibi vendicat. His eſt inimica & contraria vox omnium Sanctorum qui fuerunt ab æuo. Illi enim omnes pro fiducia in Deum & libera fidei confeſſione pericula dilexerunt, & præbuerunt corpus volentibus ſecandum & variè occidendum: nec vlla re aſpera fracti ſunt ac molliti, ſan-

A τὴν ἁμαρτίαν εὐλαβούμενος· ἀλλὰ μακρὰν αὐτῇ ἐμμένεσθαι βουλόμενος, τὴν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἀναστροφήν. οἱ δὲ τοιαύτην ἔχοντες ἐν τῷ βάθει τὴν πονηρὰν γνώμην, πρῶτον μὲν οὐδὲ ἀξιοῦνται τῆς χάριτος· ἀλλὰ ταῖς κεναῖς ἐλπίσιν ἑαυτοὺς ἀποβουκολοῦντες, ἀδοκήτως ἀπάγονται, ἀψοφητὶ καὶ ἀθρόον ὡς ἐπιβούλου κλέπτου τοῦ θανάτου καταλαμβάνοντος· ἀλλὰ καὶ πλεονάσας ὁ Θεὸς τὴν οἰκείαν μακροθυμίαν καὶ ἀγαθότητα, καταξιώσας τῶν μυστηρίων τὸν φιλαμάρτητον ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἡ- B μέρας; οὐκ ἔστιν αὐτοῖς τοσοῦτον τῆς πραγματείας τὸ κέρδος, ὅσον νομίζουσιν. οἴονται γὰρ εὐθὺς μὲν ὑπανοιχθήσεσθαι τῆς βασιλείας αὐτοῖς· λήψεσθαι δέ τινα χῶρον ἀγαθῶν γέμοντα θαυμαστῶν, καὶ τῶν ἴσων ἀξιωθήσεσθαι τοῖς δικαίοις τιμῶν. τὸ δὲ κενή τίς ἐστιν ἐλπὶς δόξῃ ψευδεῖ τὴν ψυχὴν γοητεύουσα. ὡς γὰρ ἐμοὶ φαίνεται τριχῇ τὰ τῶν ἀνθρώπων διαιρεθήσεται ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης ζωῆς, ὡς γενικώτερον τέως χωρὶς ὑπομερισμῶν διελθεῖν. καὶ τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι τάγμα τῶν ἐπαινετῶν καὶ δικαίων· δεύτερον, τῶν οὔτε τιμωμένων, οὔτε κολαζομένων· τρίτον τῶν διδόντων δίκας C ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν. ποῦ τοίνυν τάξομεν τοὺς ἐντάφιον λαβόντας τοῦ λουτροῦ τὴν εὐεργεσίαν; ἢ πρόδηλον, ὡς ἐν τοῖς δευτέροις, καὶ τοῦτο μετὰ συγγνώμης· ἵνα κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κληροδοτήσωμεν. ὁ γὰρ ἑκὼν προδοὺς τὰ τῆς ἀρετῆς κατορθώματα· οὐκ ἐλεύθερος ζημίας καὶ καταγνώσεως. εἴ γε τὸ ἐθελοκακεῖν ὑπὸ κατηγορίαν ἄγεται· καὶ τὸ μισεῖν τὰ καλὰ πρόδηλον ἔχει τῆς πονηρίας τὸν ἔλεγχον. τί τοίνυν μέγα κερδανεῖς ἔξω πίπτων τῆς βασιλείας, καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων, ἃς ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν καὶ D οὖς οὐκ ἤκουσεν. οὐ κολάζομαι, φησίν, οὐδὲ φοβοῦμαι τὰς ἀπειλάς· ἀρκοῦμαι δὲ τῷ μὴ παθεῖν τι δεινόν, μήτε ὡς κατορθώσας τι γενναῖον ἀποδεχθῆναι. ἀνδραπόδου πονηροῦ ἡ προαίρεσις. μύλωνος ἀξίου καὶ δεσμοῦ καὶ μαστίγων ἐκδῦναι μόνον τὰς τιμωρίας σπουδάζοντος· ἐλευθερίου δὲ δόξης καὶ τῆς ἐκ λαμπρότητος τιμῆς, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἀντιποιουμένου. ἐχθρὰ πάντων αὕτη τῶν ἁγίων φωνή, ἐναντία τῶν ἀπ' αἰῶνος ὁσίων. ἐκεῖνοι γὰρ ἅπαντες τοὺς ὑπὲρ παρρησίας κινδύνους ἠγάπησαν, καὶ προεῖχον τοῖς βουλομένοις τέμνειν καὶ φονεύειν ποικίλως τὸ σῶμα, καὶ πρὸς οὐδένα ὠδινόντων ἐμαλακίσθησαν ἆθλον, οὐχ ἁ-

μισθὸς καὶ τῆς ἀνδραγαθίας, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν προσδοκῶντες τιμήν. δι' ἐκείνην Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν προσαχθεὶς ἔθυσεν· καὶ Μωϋσῆς ἐνεμόχθει τοῖς δεινοῖς τῆς ἐρήμου, καὶ Ἠλίας τὸν ἐρημον ἔζη βίον καὶ ἀθεράπευτον· καὶ πάντες προφῆται διῆγον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι· ὑπὲρ ἐκείνης εὐαγγελισταὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου ἔπαθον στίγματα, καὶ μάρτυρες τὰς κολάσεις τῶν παρὰ τῶν τυράννων ἐνηγωνίσαντο· καὶ πᾶς, εἴ τις ἀληθῶς λογικός, καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ συγγένειαν ἔχων πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ οὐράνια· οὐδὲ εἶναι βούλεται οὐδὲ συνεγερθῆναι τοῖς ἀναβιωσομένοις ἀνθρώποις· εἰ μὴ μέλλοι ἐπαινεθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀγαθὸς δοῦλος, καί τινων ἀξιοῦσθαι γερῶν. ἐπὶ ταύτῃ τῇ προαιρέσει καὶ ὁ Δαβὶδ τὸ ἐλάφου τὸ δίψος οἰκεῖον ὑπόδειγμα ποιεῖται τῆς ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας· καὶ ἰδεῖν εὔχεται τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ· ἵνα ταῖς νοηταῖς ἐνευφρανθῇ δεξιώσεσι. καὶ Παῦλος εὔχεται ἐκδυσάμενος τὴν σάρκα ὡς καὶ βαρὺ καὶ φορτικὸν ἱμάτιον, ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πάντως ἀμφότεροι φανταζόμενοι τὴν μακαρίαν εὐφροσύνην καὶ ἀμετάβλητον. εἰ δὲ ἐκείνης ἔρως οὐδείς, πάντα ἀληθῶς τὰ ἄλλα, κατὰ τὸν ἐκκλησιαστήν, ματαιότης ματαιοτήτων.

Φεύγετε τοίνυν ἄνδρες Χριστιανοί, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, πᾶσαν ἔννοιαν τοιαύτην λῃστῶν καὶ κακούργων ἀξίαν, μηδὲ τοῦτο μακαριστὸν ἡγήσησθε τὸ φεύγειν τιμωρίαν. ἀλλ' ἐράσθητε δωρεῶν καὶ στεφάνων· οὓς ὁ Θεὸς τοῖς ἀθληταῖς τῆς δικαιοσύνης ηὐτρέπισεν· ἐπιθυμήσατε βαπτίσματος ἀδόλως· λάβετε τὸ τάλαντον, καὶ προσθέτε τὴν ἐργασίαν· οὕτως γὰρ κατὰ τὴν παραβολὴν ἡγεμόνες δέκα γενήσεσθε πόλεων· ὁ δὲ συνταφεὶς τῷ βαπτίσματι, ἔκρυψεν εἰς γῆν τὸ τάλαντον. καὶ πάντως ἐκείνων ἀκούσει τῶν πρὸς τὸν δοῦλον τὸν ἀργὸν λεχθέντων καὶ ῥάθυμον· καλῶς ὁ νεοφώτιστος ἂν τῇ πίστει συνάψῃ τὴν ἐντολήν, ἐπεὶ πλέον οὐδὲν ἔχει τοῦ ἀνεγκλήτου. δεσμώτης ἐτύγχανεν μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος, δεδοικὼς τὸ κριτήριον, τρέμων τὴν εὔθυναν τοῦ καιροῦ· ἦλθεν ἀθρόον βασιλέως φιλανθρωπία· ἤνοιξεν τὸ δεσμωτήριον, ἀφῆκεν τοὺς πονηρούς. ὁ μὲν δοὺς τὴν χάριν, ὑμνείσθω καὶ προσκυνείσθω, ὡς ἀγαθότητος περιουσίᾳ σώσας τοὺς τὴν ζωὴν οὐκ ἐλπίζοντας· ὁ δὲ γνωριζέτω ἑαυτόν, ἐν ταπεινότητι διαγέτω· μὴ ὡς κατορθώσας τι διακείσθω, ἐπειδὴ τῶν δεσμῶν ἐλύθη.

guinis & rerum præclarè geſtarum præmiũ expectãtes, honorẽ qui eſt in regno cœlorũ. Propter illũ iuſſus Abraham filium ſacrificauit: & Moſes laborauit in aſperis deſerti difficultatibus, & Elias in ſolitudine vitã egit aſperã & auſteram: & omnes Prophetæ vixerunt in ouinis & caprinis pellibus afflicti, & vexati. Pro illo Euangeliſtæ paſſi ſunt ſtigmata pro Euangelio, & martyres decertarunt aduerſus tormẽta tyrannorũ. Et quicumq; eſt verè ratione præditus, & Dei imago, & habens cognationẽ cum iis, quæ ſunt excelſa & cœleſtia, ne vult quidem eſſe, neq; ſimul ſuſcitari cum hominibus qui reuiuiſcunt, niſi ſit à Deo laudandus vt bonus ſeruus, aliquibus dignus cenſendus honoribus. Propter hoc inſtitutum Dauid quoque cerui ſitim accipit, vt oſtendat quantum ſit ſuum in Deum deſiderium: & optat videre Dei vultũ, vt exhilaretur amplexibus qui cadunt ſub intelligentiam: & Paulus optat exuta carne tanquam graui & moleſta veſte, diſſolui & eſſe cum Chriſto: ambo omnino cogitãtes beatam & immutabilem lætitiam. Quod ſi nullus ſit eius amor, omnia alia, vt verè dicit Eccleſiaſtes, ſunt vanitates vanitatum. *Pſal. 41.* *Philip. 1.* *Eccl. 1.*

Fugite ergo viri Chriſtiani participes cœleſtis vocationis, omnẽ hanc cogitationẽ, latronibus dignã & maleficis, neque beatũ exiſtimate fugere ſuppliciũ: ſed dona amate & coronas, quas Deus parauit athletis iuſtitiæ, * expetite Baptiſmum ſine fraude. Accipite talentum, & curate ne ſit otioſum. Ita enim vt vult parabola, efficiemini duces decẽ ciuitatũ. Qui ergo ſepultus fuit ſimul cũ baptiſmo, talentũ abſcondit in terra, & omnino illa audiet, quæ dicta ſunt ſeruo otioſo & negligenti. Rectè is, qui eſt recens illuminatus, * ſi fidei non amplius mandatũ coniũxit, nihil habet quod nõ ſit affine criminationi. Fuit vinctus, innumerabilib. criminib. obnoxius, timẽs iudiciũ, horrẽs tempus reddẽdę rationis. Venit repente regis benignitas, aperuit carcerẽ, dimiſit malos. Qui dedit quidẽ gratiã, laudib. celebretur, & qui ſua bonitatis abundãtia cõſeruauit eos qui nõ ſperabãt viuere. Ipſe autem ſeipſum cognoſcat, & degat in humilitate. Non ita ſit affectus, tanquam aliquid præclarum geſſerit, quoniam ſolutus eſt vinculis. *Matth. 25.*

Si fidei coniũxerit mãdatum, plus non habet, quam qui omni reprehenſione caret.

A

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΚΑΤΑ τῶν τοκιζόντων.

ΤΩΝ φιλαρέτων ἀνθρώπων τὴν κατὰ λόγον προαιρουμένων B νόμοις ἀγαθοῖς ὁ βίος καὶ προστάγμασι κεκανόνισται· ἐν οἷς καθορᾶται τοῦ νομοθέτου ἡ γνώμη πρὸς δύο γενικῶς ἀποτεινομένη σκοπούς· ἕνα μὲν τὸν ἀπειρημένων τὴν ἀπαγόρευσιν ἔχοντα· ἕτερον δὲ τὸν πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν καλῶν κατεπείγοντα. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως εὐπολίτευτον βίον κατορθωθῆναι καὶ σώφρονα, εἰ μή τις φεύγων ὡς ἔχει δυνάμεως τὴν κακίαν, διώξειεν ὡς οἷος μάλιστα τὴν ἀρετήν. C συναχθέντες τοίνυν ἐπὶ σήμερον ἵνα Θεοῦ προσταγμάτων ἀκούσωμεν, ἠκροώμεθα τοῦ προφήτου φονεύοντος τὰ μοχθηρὰ τῶν δανεισμάτων τέκνα τοὺς τόκους, ἐξαιροῦντος δὲ τοῦ βίου τὴν ἐπ' ἐργασίᾳ χρῆσιν τῶν νομισμάτων. δεξώμεθα δὲ εὐπειθῶς τὸ παράγγελμα· ἵνα μὴ πέτρα ἐκείνη γενώμεθα, ἐφ' ἣν καταπεσὼν ὁ σπόρος, ξηρὸς καὶ ἄγονος ἔμεινεν, μηδὲ λεχθῇ πρὸς ἡμᾶς ἅ ποτε πρὸς τὸν δυσάγωγον Ἰσραήλ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. D

Παραιτοῦμαι δὲ τοὺς ἀκουσομένους μηδαμῶς θρασύτητός μου ἢ ἀνοίας καταψηφίσασθαι, εἰ ἀνδρὸς λογάδος καὶ ὀνομαστοῦ κατὰ φιλοσοφίαν, πάντων δὲ λόγων ἀσκηθέντος παιδείαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς εὐδοκιμήσαντος, καὶ καταλιπόντος κατὰ τοκιστῶν λόγον κτῆμα τῷ βίῳ, κἀγὼ πρὸς τὴν αὐτὴν ἅμιλλαν καθῆκα· ὄνων ἢ βοῶν ἅρμα πρὸς τοὺς στεφανίτας ἵππους ζευξάμενος. παραφαίνεται γὰρ ἀεὶ τὰ μικρὰ τοῖς μεγάλοις· καὶ λαμπομένη

S. GREGORII EPISCOPI NYSSENI, ORATIO contra Vſurarios.

Iac. Gretſero Soc. Ieſu interprete.

HOMINVM virtutis ſtudioſorũ, & qui mores ex rationis prȩſcripto formãt, vita cõtinetur bonis legibus & præceptis, in quibus videre eſt legiſlatorem duo generatim ſpectare: Alterum vt mala vetet: Alterum, vt ad honeſtas actiones ſingulos inciter. Non enim fieri poteſt, vt quis in ſocietate ciuili vitam ad recti & temperantię normam componat, niſi totis viribus improbitatem fugiat, virtutémque maximo ſtudio perſequatur. Coacti igitur hodie quoq; in vnum, vt diuinis mandatis audiendis operam demus, audiuimus quomodo Propheta, peſtifera fœnoris germina, vſuras inquam, ſuccidat, & ex hominum conſortio funditus euellat, pecunię ad vſuram elocationem. Noſtrarum partium erit, morem gerere Prophetæ monitis, ne efficiamur illa petra, ſupra quam cum ſemen cecidiſſet, exaruit, nullúmque fructum protulit, ne fortè audiamus, quod olim ad præfractos & intractabiles Iſraëlitas dictum eſt: *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, nec tamen videbitis.*

Luc. 8.

Eſa. 6.

Rogo autem omnes quicumque audituri ſunt, vt me audaciæ & inſipientiæ non condemnent, quod cum vir diſertus, & in rebus ad diuinam philoſophiam ſpectantibus, magni nominis, * & in omni dicendi genere admodum exercitatus, & in hac ipſa materia præclarè verſatus, orationem contra fœneratores inſtruendæ vitæ reliquerit, ego in eandem arenam deſcẽderim, iunctis boum aut aſinorum paribus, quibus contendam cum equis victoriæ corona redimitis: ſemper enim cum grandioribus viſuntur nonnulla humiliora, nam

Loquitur de S. Baſilio magno, fratre ſuo, qui contra vſurarios orationem habuit & edidit.

Sole ſplendente ſplendet nonnihil & Luna: & onerariam nauem, quæ millenis mercibus referta, à ventis hinc indè impellitur, ſequitur exigua quædam cymbula, idem ſecans æquor: viriſq; athletico more & ritu depugnantibus, eadem lege digladiantur & pueri. Hæc igitur noſtra ſit petitio.

Tu vero, quem alloquor, quiſquis es, odio habeto mores cauponum, cum homo ſis. Ama homines, nō pecuniam, obſiſte tantiſper peccato. Inſona aliquando gratiſſimis tibi vſuris vocem illam Ioannis Baptiſtæ: *Genimina viperarum*, abite à me. Matth. 3. Pernicies eſtis iis, qui vos retinent & accipiunt. Paululum oblectationis adfertis, ſed temporis progreſſione virus à vobis ſparſum, conuertitur animæ in acerbum maleficium. Viam vitæ obſepitis: Regni cœleſtis fores clauditis; Modicum quidem oculos aſpectu, tinnitúque veſtro aures recreatim æterni doloris cauſa & origo eſtis. Hæc vbi dicta, valedic ſuperfluæ rerum copiæ & vſuris, pauperumque amorem in te excita, & illum, qui mutuum petit, ne auerſeris, ob inopiam tibi ſit ſupplex, foribúſque tuis aſſidet, cum egens ſit, confugit ad tuas copias, vt ab eo egeſtatem depellas. At tu contrarium facis, opitulator verteris in hoſtem: non enim opem fers, vt ex illa, qua premitur inopia, euadat & ab vſuris pendendis liberetur: ſed feris afflicto mala, nudum exuens, vulneratúmque denuò vulnerans, curas curis accumulans, doloreſq; doloribus addens. Nam qui pecuniam cum fœnore reddendam accipit: pignus & arrham paupertatis accipit: ſpecie beneficii exitium domum reportans, quemadmodum enim is, qui precibus victus febricitanti, & quem vehemētiſſimus calor, ſitiſq; nimia exagitat, meri poculum porrigit, exhilarat quidem ægrum perbreui tempore, dum poculum exhaurit, ſed non longè pòſt acerbiſſimam & decuplo grauiorem febrim miſero parit: ſic & qui egeno pecuniam ſub fœnore commodat, neceſſitatem illius non ſubleuat, ſed calamitatem potius auget.

Ne vixeris igitur ſpecie humanitatis vitam inhumanam & efferatam, neque

A σελήνη ἡλίου φαίνοντος· πλεούσης δὲ μυριοφόρου νηὸς, καὶ τῇ σφοδρότητι τῶν ἀνέμων ἐλαυνομένης, ἐπακολουθεῖ ἡ μικρὰ πορθμὶς τὸν αὐτὸν περαιουμένη βυθόν· ἀνδρῶν δὲ πάλιν ἀγωνιζομένων νόμοις ἀθλητικοῖς, ἐναγωνίζονται τῶν αὐτῶν καὶ παῖδες. ὧδε μὲν οὖν ἐχέτω τῆς γνώμης ἡ αἴτησις.

Σὺ δὲ πρὸς ὃν ὁ λόγος ὅστις ποτ' ἂν ᾖς, μίσησον τρόπον καπηλικὸν ἄνθρωπος ὤν· ἀγάπησον ἀνθρώπους, καὶ μὴ ἀργύρια. στῆσον μέχρι τούτου τὴν ἁμαρτίαν. εἰπὲ τοῖς ποτέ σοι φιλ-
B τάτοις τόκοις τὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ φωνήν· γεννήματα ἐχιδνῶν πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ· ὀλέθριοι τῶν ἐχόντων ὑμεῖς καὶ λαμβανόντων ἐστέ· τέρπετε πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ χρόνοις ὕστερον ὁ ἀφ' ὑμῶν ἰὸς πικρὸν γίνεται δηλητήριον τῇ ψυχῇ. ἀποφράττετε ζωῆς ὁδόν· κλείετε τῆς βασιλείας τὰς θύρας· μικρὸν τέρψαντες τὴν ὄψιν, καὶ τὴν ἀκοὴν περιηχήσαντες, αἰωνίου λύπης γίνεσθε πρόξενοι. ταῦτα εἰπὼν ἀπόταξαι πλεονάσμασι καὶ τόκοις. σύνταξαι δὲ φιλοπτωχίᾳ· καὶ τὸν θέλοντα δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς· διὰ
C πενίας ἱκετεύει καὶ ταῖς θύραις προσκάθηται· ἀπορῶν καταφεύγει πρὸς τὸν σὸν πλοῦτον, ἵνα γένῃ αὐτῷ τῆς χρείας ἐπίκουρος. σὺ δὲ τοὐναντίον ποιεῖς, ὁ σύμμαχος γίνῃ πολέμιος· οὐ γὰρ αὐτῷ συμπράττεις, ὅπως καὶ τῆς ἀνάγκης ἐλευθερωθείη τῆς ἐπικειμένης· καὶ μὴ ἀποπληρώσῃ τὸ δάνεισμα· ἀλλὰ προστίθης τῷ στενουμένῳ κακὰ, τὸν γυμνὸν ἐκδύων, τὸν τετρωμένον ἐπιτραυματίζων· φροντίδας ἐπισυνάπτων ταῖς φροντίσι· καὶ λύπας τῇ λύπῃ. ὁ γὰρ ἔντοκον χρυσίον ὑποδεχόμενος· ἀρραβῶνα πενίας λαμ-
D βάνει ἐν προσχήματι εὐεργεσίας· ὄλεθρον ἐπεισάγων τῇ οἰκίᾳ. ὥσπερ γὰρ ὁ πυρεταίνοντι καιομένῳ παρὰ τῆς θέρμης, δίψῃ δὲ σφοδροτάτῃ συνεχομένῳ, καὶ ἀναγκασμένως αἰτοῦντι τὸ πόμα· διδοὺς οἶνον δῆθεν ὑπὸ φιλανθρωπίας· εὐφραίνει μὲν πρὸς ὀλίγον τὴν κύλικα ἐφελκόμενον, ὀλίγου δὲ χρόνου παρελθόντος, σφοδρὸν καὶ δεκαπλασίονα τῷ κάμνοντι τὸν πυρετὸν ἀπεργάζεται· οὕτως ὁ παρέχων πένητι γινώντα * χρυσὸν, οὐ παύει τὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐπιτείνει τὴν συμφοράν.

Μὴ τοίνυν ζήσῃς μισάνθρωπον βίον ἐν φιλανθρωπίας προσχήματι, μηδὲ γένῃ ἰατρὸς

ἀνδροφόνος, τὸ πρόσχημα μὲν τοῦ σώζειν ἔχων διὰ τὸν πλοῦτον, ὡς ἐκεῖνος διὰ τὴν τέχνην· τῇ προαιρέσει δὲ κεχρημένος εἰς ἀπώλειαν τοῦ ἑαυτὸν συγκαταπιστεύσαντος. ἀργὸς δὲ ὁ πλεονεκτικὸς βίος ὁ τοῦ τοκίζοντος· οὐκ οἶδεν πόνον γεωργίας, οὐκ ἐπίνοιαν ἐμπορίας· ἐφ' ἑνὸς δὲ τόπου κάθηται τρέφων ἐπὶ τῆς ἑστίας θηρία· ἄσπαρτα αὐτῷ βούλεται τὰ πάντα καὶ ἀνήροτα φύεσθαι· ἄροτρον ἔχει τὸν κάλαμον· χώραν, τὴν χάρτην· σπέρμα, τὸ μέλαν· ὑετὸν χρόνον· αὐξάνοντα αὐτῷ λανθανόντως τὴν τῶν χρημάτων ἐπικαρπίαν· δρέπανόν ἐστιν αὐτῷ ἡ ἀπαίτησις. ἅλων, ἡ οἰκία· ἐφ' ἧς λικμᾶται τὰς τῶν θλιβομένων οὐσίας. τὰ πάντων ἴδια βλέπει. εὔχεται τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκας καὶ συμφοράς, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἠναγκασμένως ἀπέλθωσι· μισεῖ τοὺς ἑαυτοῖς ἀρκουμένους, καὶ τοὺς μηδὲν δανειζομένους, ἐχθροὺς ἡγεῖται. προσεδρεύει τοῖς δικαστηρίοις, ἵνα εὕρῃ τὸν στενούμενον τοῖς ἀπαιτηταῖς, καὶ τοῖς πράκτορσιν ἀκολουθεῖ, ὡς ταῖς παρατάξεσι καὶ τοῖς πολέμοις οἱ γῦπες· περιφέρει τὸ βαλάντιον, καὶ δείκνυσι τοῖς πνιγομένοις τῆς θήρας δέλεαρ· ἵν' ἐκεῖνοι διὰ τὴν χρείαν περιχάνοντες, συγκαταπίωσι τοῦ τόκου τὸ ἄγκιστρον· καθ' ἡμέραν ἀριθμεῖ τὸ κέρδος· καὶ τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐμπίπλαται· ἄχθεται πρὸς τὸν χρυσὸν τὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀποκείμενον, διότι κεῖται ἀργὸς καὶ ἄπρακτος. μιμεῖται τοὺς γεωργοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν σωρῶν ἀεὶ σπέρματα αἰτοῦντας· οὐκ ἀνίησι τὸν ἄθλιον χρυσόν, ἀλλ' ἐκ χειρῶν εἰς χεῖρας μετάγει. βλέπεις γοῦν τὸν πλούσιον καὶ πολύχρυσον πολλάκις μηδὲ ἓν νόμισμα ἔχοντα ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐν χάρταις τὰς ἐλπίδας. ἐν ὁμολογίαις τὴν ὑπόστασιν, μηδὲν ἔχοντα καὶ πάντα κατέχοντα. πρὸς τοὐναντίον τοῦ ἀποστολικοῦ γράμματος κεχρημένον τῷ βίῳ· πάντα διδόντα τοῖς αἰτήσασιν· οὐ διὰ φιλάνθρωπον γνώμην, ἀλλὰ διὰ φιλάργυρον τρόπον. αἱρεῖται γὰρ τὴν πρόσκαιρον πενίαν, ἵνα ὡς δοῦλος ἐπίμοχθος ὁ χρυσὸς ἐργασάμενος, μετὰ τῶν μισθῶν ἐπανέλθῃ. ὁρᾷς, ὅπως ἡ τοῦ μέλλοντος ἐλπὶς κενοῖ τὴν οἰκίαν, καὶ ποιεῖ τὸν πολὺν χρυσὸν ἀκτήμονα πρόσκαιρον; τούτου δὲ τίς ἡ αἰτία; ἡ ἐν τῷ χάρτῃ γραφή, ἡ ὁμολογία τοῦ στενωθέντος. δώσω μετὰ τῆς ἐργασίας· ἀποτελέσω μετὰ τοῦ γινομένου.

A eſto medicus, qui perimat, nomen quidem & formam præ te ferens quaſi ſerues ob diuitias: ſicut & ille propter artem: voluntate autem tua & animo ad alterius, qui ſe tibi cõmittit, perniciem abutens. Segnis & inſatiabilis eſt vita vſurarii. Neſcit laborem agrorum colendorum, mercaturam non exercet, ſed vno in loco conſidens immanes domi ſuæ feras nutrit. Vult omnia ſibi ſine ſatu & inarata progigni, cui quidem aratrum eſt calamus: ager, charta: ſemen, atramentum: pluuia, tempus: quod illi pecuniæ fructus occultis in-
B crementis adauget & educat. Falx illi eſt repetitio: area, domus, in qua miſerorum fortunas ventilat, & quæ omnium ſunt, propria ſui ipſius videt. Imprecatur hominibus calamitates, vt coacti ad ipſum confugiant: odit, quibus res ſuæ ſufficiunt, & quos mutuum ſub vſura petere non conſpicit, in hoſtium numero habet. Aſſidet curiæ & foro, vt inueniat, quem ſors aduerſa affligit. Exactores & procuratores ſuos ſemper ſequitur, vt vultures caſtra & acies. Circumfert autem loculos, vt miſeris
C eſcam oſtendat: vt ei ob neceſſitatem inhiantes, deuorent ſimul vſuræ hamum. Quotidie numerat lucrum, ſuamque cupiditatem minimè explet. Dolet ob argentum domi repoſitum, quod otioſum eſt & infructuoſum. Imitatur colonos, qui ex aceruo frumenti ſemper ſemen petunt. Non relinquit miſerandum aurum intactum, ſed ex manu in manum tranfert. Aſpicis igitur opibus diuitiiſque abundantem, ſæpe domi ſuæ ne vnum quidem nummum habere, ſed omnes ſpes eius in charta ſitas, omnéſque fortunas in
D pactis & conuentis; qui nihil habet, & omnia poſſidet: contrario modo Apoſtolicis monitis vitam inſtituens, qui omnia largitur petentibus, non humanitatis ſed cupiditatis gratia. Eligit enim pauperiem ad nonnullum tempus, vt pecunia inſtar laborioſi ſerui operans, cum mercede ad ipſum reuertatur. Vides vt ſpes futuri lucri exinaniat domum, efficiátque vt inops ſit, cui alioquin multum auri ſuppetit. Huius verò quænam cauſa? Scriptura in papyro conſignata, & pactio ſeu promiſſio afflicti. Reddam cum fœnore. Reſtituam cum lucro ſortem.

Deinde inſto & admoneo, vt ne fidem fallat. Et debitor quidem licet inops fidem facit ob ſyngrapham. Deus autem, qui diues eſt, licet multa polliceatur clara & ſonora voce, non tamen auditur: Da, & ego reddam, clamat in Euangeliis, in publico totique terrarum orbi noto chirographo, quod quatuor, loco & vice vnius ſcripſerunt, cuius teſtes omnes Chriſtiani à tẽporibus partæ ſalutis exſtiterunt. Habes paradiſum pignus, pignus vtique dignum, quo fidenter nitaris. Quod ſi & hic aliquid quæris, totus mundus probi debitoris poſſeſſio eſt. Curioſè circumſpice copiam, qua abundat is, qui beneficium abs te petit, & inuenies ipſius diuitias. Nam omnes auri argentique fodinæ debitoris poſſeſſio ſunt. Omne metallum argenti & æris, & id genus aliorum, domino & imperio ipſius ſubiicitur. Reſpice in totum cœlũ, quà patet. Mente concipe maris infinitatem. Cogita terrę latitudinem; Numera, quas nutrit feras. Omnia ſubiecta ſunt illius potentiæ, cuius tu paupertatem contemnis. Moderatus & æquus eſto. Ne iniuria affeceris Deum. Neque æſtimes Deum inferiore & inhonoratiore loco eſſe, quàm trapezitas, quibus ſi ſpondeanr, abſque dubio credis. Da ſponſori immorrali. Crede Chirographo inaſpectabili quidem, ſed eiuſmodi tamẽ, quod perdi nequeat. Ne exigas lucrum, ſed impende beneficium ſine ſpe quæſtus, videbiſq; Deum non ſine additamẽto repẽdere gratiam.

Quod ſi hæc oratio tibi peregrina & præter opinionem accidit, in promptu habeo teſtimoniũ, quo perſpicuum fit, Deũ piè ſumptus & impenſas facientibus multis variiſq; modis reponere vicem. Petro enim interrogãte & dicẽte: *Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Amen dico vobis*, inquit, *Omnis qui reliquerit domos, aut fratres aut ſorores, aut patrem aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Vides liberalitatem? vides bonitatem? Et validè quidem impudens fœnerator laborat, vt ſortem duplicet: at Deus ſponte ſua, ei qui fratrem ſuum non opprimit, centuplum reddit. Obtemperato igitur Deo conſulenti, vſuraſque peccato non obnoxias referes. Cur te haud ſine ſcelere curis conficis, dies numerans, menſes computans, ſortem animo reuoluens,

A Εἶτα παρακαλῶ· ὁ μὲν χρεώστης καὶ ἄπορος ὢν διὰ τὴν συγγραφὴν, πιστεύεται. ὁ δὲ Θεὸς, πλούσιος ὢν καὶ ἐπαγγελλόμενος οὐκ ἀκούεται. δὸς καὶ ἐγὼ ἀποδώσω βοᾷ κράξας ἐν εὐαγγελίοις, ἐν χειρογράφῳ δημοσίῳ τῆς οἰκουμένης, ὃ τέσσαρες ἔγραψαν εὐαγγελισταὶ· ἀνθ' ἑνὸς συμβολαιογράφου, οὗ μάρτυρες πάντες οἱ ἐκ τῶν χρόνων τῆς σωτηρίας Χριστιανοί. ἔχεις ὑποθήκην τὸν παράδεισον, ἐνέχυρον ἀξιόπιστον. εἰ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ζητεῖς· ὅλος ὁ κόσμος τοῦ εὐγνώμονος χρεώστου κτῆμα. περιέργασαι σαφῶς τὴν εὐ-
B πορίαν, τοῦ ζητοῦντος τὴν εὐεργεσίαν καὶ εὑρήσεις τὸν πλοῦτον. πᾶσα γὰρ χρυσῖτις τοῦ χρεώστου τούτου κτῆμα· πᾶν μέταλλον ἀργυρείου καὶ χαλκοῦ καὶ τῆς ἑξῆς ὕλης τῆς ἐκείνου δεσποτείας μέρος, ἀπόβλεψον εἰς τὸν μέγαν οὐρανόν. καταμάθε τὴν ἄπειρον θάλασσαν, ἱστόρησον τὸ πλάτος τῆς γῆς, ἀρίθμησον τὰ ἐπ' αὐτῆς τρεφόμενα ζῶα. πάντα δοῦλα καὶ κτήματα, οὗ σὺ ἀπόρου καταφρονεῖς. σωφρόνησον ἄνθρωπε μὴ καθυβρίσῃς τὸν Θεὸν, μηδὲ ἡγήσῃ τῶν τραπεζιτῶν ἀτιμότερον· οἷς ἐγγυωμένοις ἀναμφιβόλως πι-
C στεύεις· δὸς ἐγγυητῇ μὴ ἀποθνήσκοντι· πίστευσον χειρογράφῳ μὴ βλεπομένῳ, μηδὲ σπαρασσομένῳ, μὴ ἐπερωτήσῃς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὸς ἀκαπήλευτον τὴν εὐεργεσίαν· καὶ ὄψει σὺ τὸν Θεὸν μετὰ προσθήκης ἀποδιδόντα τὴν χάριν.

Ἂν δὲ ξενίζῃ σε τὴν ἀκοὴν ὁ παράδοξος ὁ λόγος, πρόχειρον ἔχω τὴν μαρτυρίαν· ὅτι τοῖς εὐσεβῶς δαπανῶσι καὶ εὐεργετοῦσι πολυπλασιάζων ὁ Θεὸς τὴν ἀμοιβὴν ἀποδίδωσιν. Πέτρου γὰρ ἐρωτῶντος καὶ λέγοντος, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι,
D τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, φησί· πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίας, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. ὁρᾷς τὴν φιλοτιμίαν; βλέπεις τὴν ἀγαθότητα; ὁ σφόδρα ἀναίσχυντος δανειστὴς, κάμνει, ἵνα διπλασιάσῃ τὸ κεφάλαιον· ὁ Θεὸς δὲ αὐθαιρέτως τῷ μὴ θλίβοντι τὸν ἀδελφὸν, τὸ ἑκατονταπλάσιον δίδωσιν. πείθου οὖν τῷ Θεῷ συμβουλεύοντι, καὶ λήψῃ τόκους ἀναμαρτήτους. ἵνα τί μετὰ ἁμαρτίας μερίμναις σαυτὸν ἐκτήκεις; τὰς ἡμέρας ἀριθμῶν, τοὺς μῆνας ψηφίζων· τὸ κεφάλαιον ἐννοῶν,

τὰς

τὰς προσθήκας ὀνειροπολῶν, φοβούμενος τὴν προθεσμίαν, μὴ ἄκαρπος παραγένηται ὡς θέρος χαλαζωθὲν, περιεργάζεται ὁ δανειστὴς τοῦ χρεώστου τὰς πράξεις. τὰς ἐκδημίας, τὰ κινήματα· τὰς μεταβάσεις, τὰς ἐμπορείας· κἂν φήμη τις περιαγγέλληται σκυθρωπὴ, ὅτι λῃσταῖς ὁ δεῖνα περιέπεσεν, ἢ ἔκ τινος περιστάσεως εἰς πενίαν αὐτῷ μετεκλήθη ἡ εὐπορία· κάθηται τὼ χεῖρε συνδήσας, στένει συνεχῶς, ὑποδακρύει πολλά· ἀνελίττει τὸ χειρόγραφον, θρηνεῖ ἐν τοῖς γράμμασι τὸν χρυσὸν, προσκομίζων τὸ συμβόλαιον, ὡς ἱμάτιον υἱοῦ τελευτήσαντος· ἀπ' ἐκείνου θερμότερον ἐγείρει τὸ πάθος· ἂν δὲ καὶ ναυτικὸν ᾖ τὸ δανείσμα τοῖς αἰγιαλοῖς προσκάθηται, τὰς κινήσεις μεριμνᾷ τῶν ἀνέμων, συνεχῶς διερωτᾷ τοὺς καταίροντας, μήπου ναυάγιον ἠκούσθη, μήπου πλέοντες ἐκινδύνευσαν· παχύνεται τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν λειψάνων τῆς μεθημερινῆς φροντίδος. πρὸς δὴ τὸν τοιοῦτον λεκτέον· παῦσαι ἄνθρωπε μερίμνης ἐπικινδύνου, ἀνάπαυσαι ἀπὸ ἐλπίδος τηκούσης, μὴ τόκους ζητῶν σεαυτῷ τὸ κεφάλαιον διαφθείρῃς· παρὰ πένητος ζητεῖς προσόδους καὶ προσθήκας πλούτου, παραπλήσιον ποιῶν ὡς εἴ τις ἀπὸ χώρας αὐχμῷ θερμοτάτῳ ξηρανθείσης, λαβεῖν θελήσειεν, σίτου θημωνιάς· ἢ πλῆθος βοτρύων ἐξ ἀμπέλου μετὰ νέφος χαλαζηφόρον· ἢ τέκνων τόκον ἀπὸ στείρας γαστρός· ἢ γάλακτος ἐκροὴν ἐξ ἀτόκων γυναικῶν. οὐδεὶς ἐγχειρεῖ τοῖς παρὰ φύσιν καὶ ἀδυνάτοις· ἐπεὶ πρὸς τῷ μηδὲν κατορθοῦν, προσοφλισκάνει γέλωτα· μόνος ὁ Θεὸς παντοδύναμος· ὃς ἐκ τῶν ἀπόρων εὑρίσκει τοὺς πορισμοὺς, καὶ τὰ παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν δημιουργεῖ· νῦν μὲν κελεύων πέτρας πηγὴν ἀπορρεῖν. αὖθις δὲ βρέχων ἐξ οὐρανοῦ ἄρτον ἀσυνήθη καὶ ξένον. καὶ πάλιν γλυκαίνων τὴν πικρὰν Μέῤῥαν ἐπαφῇ ξύλου. καὶ τῆς στείρας Ελισαβὲτ εὔτοκον ποιῶν τὴν γαστέρα· καὶ διδοὺς τῇ Αννᾳ τὸν Σαμουὴλ, καὶ τῇ Μαρίᾳ τὸν ἐν παρθενίᾳ πρωτότοκον. ταῦτα μόνης τῆς παντοδυνάμου χειρὸς ἔργα.

Σὺ δὲ χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ τῶν ἀγόνων ὑλῶν μὴ

A incrementum ſomnians, metuénſque diem præſtitutam, ne infructuoſa veniat, inſtar illius æſtatis, qua grando fruges contudit. Curioſè & anxiè inquirit fœnerator in omnes debitoris actiones, in peregrinationes, in egreſſum, mercaturam, & ſi fama oriatur infauſtior, quod ſcilicet quidam in latrones inciderit, vel euentu aliquo inops ex opulento euaſerit, ſedet iunctis manibus, aſſiduè gemit, ſæpius plorat, voluit chirographum, lamentatur in litteris illis aurum, efferens contractus tabulas, non ſecus atque B veſtem filii mortui, acerbiorémque adhuc illarum aſpectu reſuſcitat dolorem: Si autem mutuum fuerit nauticum, littoribus aſſidet, deflet ventorum procellas & tempeſtates, perpetuo examinat euntes & redeuntes, numquid alicubi de naufragio ſit inauditum, num qui alicubi periculum adierint, conſtringit & angit quotidiana ſollicitudine animum. Huic igitur dicendum eſt: deſiſte, ô homo, à periculoſa cura. Abiice ſpem excruciantem, ne fœnus quærens amittas C & ſortem. A paupere exigis reditus & augmenta tuarum diuitiarum: ſimiliter facis ac ſi quis ex agro calore ingenti exſiccato vellet frumenti aceruum, aut vuarum multitudinem ex vinea poſt immiſſam grandinem, vel liberorum prouentum ab infœcundo ventre, vel lactis nutrimentum, à fœminis quæ non pepererunt. Nullus conatur ea, quæ ſunt præter naturam & impoſſibilia: nam prætetquam quod nihil efficeret, aliis etiam riſui & ludibrio eſſet. Solus Deus adeò eſt omnipotens, vt ex rebus deſperatis & de-D poſitis elicere poſſit non parum emolumenti, quippe qui facit ea, quæ præter omnium ſpem & expectationem eſſe ſolent; modo quidem imperans, vt ex rupibus aqua profluat, rurſus ex cœlo, quaſi pluuiam, dimittens panem inſolitum & nouum: iterumque dulcem efficiens amaram illam * myrrham contactu ligni, præterea Elizabethæ infœcũdum vterum fœcundans, Annæque Samuelem, & Mariæ Virgini primogenitum donans. Hæc ſolius Omnipotentis dexteræ ſunt opera. *Maram.*

Tu vero æris & auri rerũ parere non

ſolitatum, ne quęre fœtum, neque coge paupertatem ea, quæ diuitum ſunt præſtare, neq; vſuras pendere illũ, qui ſortem petit, aut neſcies quàm mutui expoſcendi neceſſitas digna ſit miſericordia. quapropter diuina quoq; ſcriptura, quæ nos ad omnem pietatem informat, vbique vſuras prohibet, ſi fratri tuo mutuam dederis pecuniã, non vrgebis illũ. Accedit quod ipſa gratia, quæ omnis omnino bonitatis abundãtiſſimus fons eſt, remiſſionẽ debitorũ lege ſancit quã liberaliſſimè his verbis: Nõ dabitis mutuũ, his à quib. ſperatis recipere vicem, & alibi ſub ſpecie parabolæ, durũ & immitẽ ſeruum grauiter puniit, quod conſerui procidẽtis nõ fuerit miſertus, neq; remiſerit centũ denarios, exiguũ videlicet debitũ, qui decies mille talentorum condonationẽ fuerat cõſecutus. Saluator porrò noſter omniſq; honeſtatis magiſter, cum diſcipulis ſuis modũ orandi nihil ſuperuacanei continẽtem præſcriberet, hunc etiã adiecit precãdi formulæ articulũ, quaſi qui maximè valeat ad exorandũ Deũ: & dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Hoc quomodo à Deo poſtulabis, ô fœnerator? Qua conſcientia voti tui à Deo particeps fieri cupis, qui omnia accipis, & nihil dare noſti? An neſcis preces tuas nihil eſſe aliud quam inhumanitatis tuæ repetitionem? Quid remiſiſti, quod remiſſionem petis? cuius miſertus es, quod miſericordiam imploras? Et ſi des eleemoſynam, inhumanitatis tuę exactiones, an nõ plena eſt alienarum calamitatũ, lacrymarũ & gemituũ? Quod ſi inops ſciret, vndenam largiaris eleemoſynam, vtiq; non acceptaret, refugiens videlicet guſtare fraternas carnes, & ſanguinẽ ſuorũ familiarium, tèq; ſermone moderata quadam libertate pleno cohortaretur; Ne me ô homo alas fraternis lacrymis. Ne dederis panem pauperi confectũ ex gemitu egenorum meorum ſodalium. Redde fratri tuo à quo iniuſtè ſurripuiſti, & grates agam. quid vtilitatis affers, dum multos efficis inopes, & vnum conſolaris? Si non eſſet tanta multitudo vſurariorum, non eſſet tanta copia pauperum. Diſſolue tribum & ſodalitium tuum, omnibúſque ſuppetent res neceſſariæ. Omnes accuſant fœneratores, nec malo huic mederi queunt: Lex, Prophetæ, Euangeliſtæ. Qualia diuinus Amos intonat?

A ζήτει τόκον, μηδὲ βιάζου πενίαν τὰ τῶν πλουτούντων ποιεῖν, μηδὲ διδόναι πλεονασμοὺς τὸν τὸ κεφάλαιον προσαιτοῦντα. εἰ γὰρ οὐκ οἶδας ὡς δανείου χρεία ὑπερσωπός ἐστιν ἐλέου αἰτήσεως· διὰ καὶ ὁ νόμος τὸ εἰσαγωγικὸν τῆς εὐσεβείας γράμμα, πανταχοῦ ἀπαγορεύει τὸν τόκον, ἐὰν δανείσῃς ἀργύριον τῷ ἀδελφῷ σου, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων· καὶ ἡ χάρις τῇ πηγῇ τῆς ἀγαθότητος πλεονάζουσα τῶν ὀφλημάτων νομοθετεῖ τὴν συγχώρησιν· ὅπου μὲν χρηστευομένη καὶ λέγουσα, καὶ οὐ δανείζετε, παρ᾽ ὧν B ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν. καὶ ἀλλαχοῦ ἐν παραβολῇ τὸν σκληρὸν οἰκέτην πικρῶς κολάζουσα· ὃς τῷ ὁμοδούλῳ προσκυνοῦντι οὐκ ἐπεκλάσθη· οὐδὲ ἀφῆκεν ἑκατὸν δηναρίων εὐτελὲς χρέος, αὐτὸς τῶν μυρίων ταλάντων λαβὼν τὴν συγχώρησιν. ὁ δὲ σωτὴρ ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος εὐχῆς κανόνα καὶ τύπον ἀπερίεργον τοῖς μαθηταῖς εἰσηγούμενος, ἓν καὶ τοῦτο τῆς ἱκεσίας λόγοις ἐνέθηκεν, ὡς μάλιστα δεῖν καὶ προσφόρον ἀρχαίων δυσωπῆσαι Θεόν· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν· καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. πῶς οὖν προσ- C εύξῃ ὁ τοκογλύφος. μετὰ ποίου συνειδότος αἴτημα ἀγαθὸν ζητήσεις παρὰ Θεοῦ, ὁ πάντα λαμβάνων, καὶ μὴ μαθὼν τὸ διδόναι; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι ἡ προσευχή σου ὑπόμνησις μισανθρωπίας ἐστίν; τί συνεχώρησας, καὶ συγγνώμην αἰτεῖς; τίνα ἠλέησας, καὶ καλεῖς τὸν ἐλεήμονα· ἂν δὲ καὶ δῷς ἐλεημοσύνην, μισανθρώπου φορολογίας, οὐκ ἀπὸ συμφορῶν ἀλλοτρίων δακρύων γέμοντα καὶ στεναγμῶν; εἰ ἐγνώριζεν ὁ πένης πόθεν ὀρέγεις τὴν ἐλεημοσύνην, οὐκ ἂν ἐδέξατο ὡς ἀδελφικῶν σαρκῶν γεύεσθαι μέλλων· καὶ αἵ- D ματος τῶν οἰκείων. εἶπε δ᾽ ἂν πρὸς σὲ λόγον γέμοντα σώφρονος παρρησίας. μὴ με θρέψῃς ἄνθρωπε ἀπὸ δακρύων ἀδελφικῶν. μὴ δῷς ἄρτον πένητι γινόμενον ἀπὸ στεναγμῶν τῶν συμπτωχῶν. ἀπόδος τῷ ὁμοφύλῳ ὃ κακῶς ἀπῄτησας, κἀγὼ ὁμολογήσω τὴν χάριν. τί ὠφελεῖς πολλοὺς πτωχοὺς ποιῶν, καὶ ἕνα παραμυθούμενος; εἰ μὴ πλῆθος ἦν τοκιστῶν, οὐκ ἂν ἦν τὸ πλῆθος τῶν πενομένων. λῦσον σου τὴν φατρίαν, καὶ πάντες ἕξομεν τὴν αὐτάρκειαν. πάντες τῶν τοκιστῶν κατηγοροῦσι καὶ οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ θεραπεία· νόμος, προφῆται, εὐαγγελισταί. οἷα γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἀμὼς λέγει.

οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ λέγοντες, πότε διελεύσεται ὁ μὴν, καὶ ἐμπολήσομεν. οὐδὲ γὰρ πατέρες οὕτως χαίρουσιν ἐπὶ τῇ γεννήσει τῶν παίδων ὡς οἱ τοκίζοντες εὐφραίνονται τῶν μηνῶν πληρουμένων.

Καλοῦσι δὲ τὴν ἁμαρτίαν σεμνοῖς ὀνόμασι· φιλάνθρωπον τὸ λῆμμα προσαγορεύοντες, κατὰ μίμησιν Ἑλλήνων· οἱ δαίμονάς τινας μισανθρώπους καὶ φονώσας, ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς κλήσεως ΕΥμενίδας προσαγορεύουσιν. φιλάνθρωπός γε; οὐ γὰρ ἡ τοῦ τόκου εἰσφορὰ οἴκους ἐκτρίβουσα; τοὺς εὖ γεγονότας χείρονα ζῆν τῶν δούλων παρασκευάζουσα· πρὸς ὀλίγον τέρπουσα ἐν ἀρχαῖς, καὶ πικρὸν τὸν εἰς ὕστερον βίον παρασκευάζουσα. ὡς γὰρ τὰ πετεινὰ τὰ παρὰ τῶν ὀρνιθευτῶν ἐπιβουλευόμενα ἥδεται διαρραινομένων τῶν σπερμάτων αὐτοῖς. καὶ φίλην ποιεῖται τὴν συνήθη διαγωγὴν τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ἐν οἷς δαψιλὴς αὐτοῖς ἡ τροφὴ γίνεται· μικρὸν δὲ ὕστερον ἐνσχεθέντα τοῖς θηράτροις διόλλυται· οὕτως οἱ τὰ ἔντοκα τῶν δανεισμάτων λαμβάνοντες, ὀλίγον εὐπορήσαντες χρόνον, ὕστερον αὐτῆς τῆς πατρικῆς ἑστίας ἐκπίπτουσιν. ἔλεος δὲ ἐξοικεῖται τῶν μιαρῶν καὶ φιλαργύρων ψυχῶν, καὶ βλέποντες αὐτὴν τὴν οἰκίαν τοῦ ὀφείλοντος ὤνιον προκειμένην, οὐκ ἐπικλῶνται. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὴν πρᾶσιν κατεπείγουσιν. ἵνα θᾶττον τὸ χρυσίον ὑποδεξάμενοι ἄλλον ἄθλιον δανείσματι καταδήσωσιν. κατὰ τοὺς σπουδαίους καὶ ἀπλήστους τῶν θηρευτῶν, οἱ μίαν κοιλάδα τοῖς δικτύοις κυκλώσαντες, καὶ πάντα ἐν αὐτῇ σαγηνεύσαντες θηρία, πάλιν ἐπὶ τὴν γείτονα φάραγγα μεθιστᾶσι τὰς στάλικας· καὶ ἀπ᾽ ἐκείνης ἐπὶ τὴν ἄλλην, καὶ μέχρι τούτου, μέχρις ἂν τὰ ὄρη τῶν θηρευμάτων κενώσωσιν. ποίοις οὖν ὀφθαλμοῖς ὁ τοιοῦτος ἀναβλέπεις εἰς οὐρανόν; πῶς δὲ αἰτεῖς ἄφεσιν ἁμαρτήματος. ἢ τάχα ὑπ᾽ ἀναισθησίας καὶ τοῦτο λέγεις εὐχόμενος, ὅπερ ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. ὁπόσοι διὰ τόκον ἀγχόνης ἥψαντο, καὶ ῥεύμασι ποταμῶν ἑαυτοὺς ἐξέδωκαν, καὶ κουφότερον ἔκριναν τοῦ δανειστοῦ τὸν θάνατον. ἀφῆκαν δὲ παῖδας ὀρφανοὺς κακὴν μητρυιὰν ἔχοντας τὴν πενίαν. οἱ δὲ χρηστοὶ τοκογλύφοι, οὐδὲ τότε τῆς ἐρήμου φείδονται οἰκίας.

A Audite qui conteritis manè pauperem & opprimitis egenos terræ, dicẽtes, quãdo tranſibit menſis, & venundabimus merces? Neque enim patres tantopere lætantur generatione filiorum, quantum fœneratores fine menſium.

Quin & ſcelus ſuum pulchris obuelant nominibus; Humanum cenſum ſeu quæſtum appellitantes Ethnicorum inſtar, qui Deas quaſdam odio in cunctos inflammatas, hominumque interfectrices, non vero ſed miti nomine vocant Eumenides. Itáne verò B humanus cenſus? An non exactio vſuræ eſt, quæ domos euertit, diuitias diſſipat, efficitque vt qui honeſto & nobili loco nati ſunt, deteriorem vitam viuant, quàm ſerui, quæ quidem initio nonnihil delectat, poſteriores verò vitæ partes acerbo dolore complet. Quemadmodum enim aues, quibus aucupes inſidias tendunt, delectãtur principio quidem ſparſa illis eſca, illáq; loca frequentant, in quibus vberem & copioſum cibum reperiunt, pauló poſt autem retibus captæ intereunt: ſic & qui fœnebrem pecuniam accipiunt, perbreui C temporis ſpatio abundant, poſtea verò paternis ſedibus excidunt. Cæterum omnis miſericordia exulat ab vſurariorum perditis & ſceleratis animis, cumq́; ipſam debitoris domum venalem proſtare aſpiciunt, non mouentur vlla commiſeratione, quin potius venditionem importunius adhuc vrgent, vt citius argento accepto alium quendã miſerum fœnoris nexibus aſtringant, more indefeſſorum & inſatiabilium venatorum, qui vna valle retibus circumdata, omnibus quæ in eo latent feris captis, ad vicinas valles retia transferunt, & ab his D ad alias, & ita deinceps, quo ad omnia loca venatione ſua peragrarint. Qualibus ergo oculis tu qui talis es, in cœlum reſpicis? Quomodo petis remiſſionem peccatorum? Num fortè ob ſtuporem illud quoque oras, quod nos Saluator docuit? Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quam multi ob vſuras laqueo ſeſe interemerunt, vel præcipites in fluuios deiecerunt, tolerabiliorem rati mortẽ, quam fœneratorem, relictis filiis orphanis, quibus paupertas nouerca haud benigna & facilis eſſe cœpit. At verò præclari ſcilicet iſti vſurarii, ne orbæ quidem domus miſerentur,

A ſed trahunt, rapiuntque hæredes, quibus fortè præter laqueum hæreditaris nihil obtigit, aurumq; poſcunt eos, qui victum ſibi ex aliorum liberalitate comparanr. Cum autẽ debitoris mors illis, vt par eſt, exprobratur, cumq; nonnulli vt erubeſcant laquei mentionem faciunt, nullo penitus pudore ob hoc facinus afficiũtur, neque animo expaueſcunt, ſed potius ex pectore exulcerato verba fundunt plena impudentiæ : & num moribus noſtris, aiunt, adſcribetur, ſi miſer ille & inops mẽtis, infelici ſidere natus, neceſſitate fati cõpulſus, violẽtas manus ſibi intulerit? Philoſophantur enim vſurarii quoq; & Mathematicorũ ægyptio- B rum diſcipuli fiunt, cum opus eſt vt apologiã inſtituant, pro piaculis & execrandis facinoribus & homicidiis ſuis.

Talis igitur hoc ſermone compellandus eſt. Tu ille infauſtus ortus es, & illa infelix ſiderum neceſſitas: ſi enim curam leuaſſes, & partem quidem partis dimiſiſſes, partémq; accepiſſes cum remiſſione, non vtique odiſſet lucem tanquam odioſam, neq; ſui ipſius carnifex extitiſſet. Et quibúſnam oculis tẽpore Reſurrectionis intueberis interfectum? venietis enim ambo ad Chriſti tribunal, vbi non vſuræ computabuntur, ſed vitæ ratio acta iudicabitur. Ecquid reſpõdebis accuſatus incorrupto iudici, quando C tibi dixerit: Habuiſti legem, Prophetas, Euangelicas præceptiones, omnes audiuiſti ſimul ingeminãtes vna voce charitatem & humanitatẽ, his quidem monentibus: fratri tuo non fœneraberis; *Deut. 23.* Aliis verò: pecuniam ſuam nõ dedit ad vſuram; Aliis: ſi mutuum dederis fratri tuo, non vrgebis illum. At Matthæus in parabolis clamans, Dominique mandatum annuncians, ait: *Serue nequam, omne debitũ tibi remiſi, quia rogaſti me, nõne oportebat & te miſereri cõſerui tui, vt & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus tradidit illũ tortoribus, quouſque perſoluerit omne debitũ.* *Matth. 18.* Tunc ſera D & infructuoſa pœnitẽtia ducêris, luctuſque grauiſſimus te inceſſet, & pœna ineuitabili punieris. Nec tibi adiumento erit aurum, nec opem feret argentum. Amarior felle erit fœnoris acceptio. Hæc non ſunt nuda verborum terriculamenta, ſed ipſa rei veritas, quæ iudicium futurum prius teſtatur, quàm experientia cognoſcatur, quod proinde vir prudens, & cui cura futuri, ſedulò cauere ſtudebit.

A ἀλλ' ἕλκουσι τοὺς κληρονόμους τάχα τὴν χοίνον μόνην τοῦ βρόχου κληρονομήσαντας, καὶ χρυσίον ἀπαιτοῦσι τοὺς τὸν ἄρτον ἐξ ἐράνου πορίζομένους. ὀνειδιζόμενοι δὲ, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ χρεώστου, καί τινων πρὸς δυσωπίαν μεμνημένων τοῦ βρόχου, οὐδὲ ἐγκαλύπτονται πρὸς τὸ δρᾶμα· οὐδὲ πλήττονται τὴν ψυχήν· ἀπὸ πικρᾶς δὲ γνώμης, λόγους λέγουσιν ἀναιδεῖς· καὶ ἠθῶν ἀδίκημα τοῦτο ἡμετέρων· εἰ ὁ κακοδαίμων καὶ ἀγνώμων ἐκεῖνος μοχθηρᾶς γενέσεως λαχὼν τῇ ἀνάγκῃ τῆς εἱμαρμένης πρὸς τὸν βίαιον ἦλθε θάνατον; καὶ γὰρ καὶ φιλοσοφοῦσιν οἱ τοκογλύφοι καὶ τῶν μαθηματικῶν Αἰγυπτίων γίνονται B μαθηταί· ὅταν δέῃ ὑπὲρ τῶν ἐναγῶν αὐτῶν πράξεων καὶ τῶν φόνων ἀπολογήσασθαι.

Λεκτέον οὖν πρὸς ἕνα τῶν τοιούτων· σὺ ἡ μοχθηρὰ γένεσις, σὺ ἡ κακὴ τῶν ἀστέρων ἀνάγκη. Εἰ γὰρ ἐπεκούφισας τὴν φροντίδα, καὶ μέρος μὲν ἀφῆκας τοῦ μέρους· μέρος δὲ ἐκομίσω μετὰ ἀνέσεως, οὐκ ἂν τὴν ἐπίμοχθον ζωὴν ἐμίσησεν· οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο δήμιος. ἄρα ποίοις ὀφθαλμοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως ὄψει φονευθέντα; ἥξετε γὰρ ἀμφότεροι πρὸς τὸ τοῦ Χριστοῦ βῆμα· ἔνθα οὐ τόκοι ψηφίζονται, ἀλλὰ βίοι κρίνονται. τί δὲ λέξεις ἐγκαλούμε- C νος τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ, ὅταν σοι λέγηται· εἶχες νόμον, προφήτας, εὐαγγελικὰ παραγγέλματα· πάντων ἤκουες ὁμοῦ βοώντων μιᾷ φωνῇ τὴν ἀγάπην, τὴν φιλανθρωπίαν· ἐκ τῶν μὲν λεγόντων οὐκ ἐκτοκιεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων. Ματθαῖος δὲ ἐν παραβολαῖς ἐκέκραξε λέγων δεσποτικὸν λόγον ἀπαγγέλλων· δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καί σε ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα; καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς· ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν D τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. τότε σε καταλήψεται ἡ ἀνόνητος μεταμέλεια· στεναγμοὶ δὲ καταλήψονται βαρεῖς, καὶ κόλασις ἀπαραίτητος. οὐδαμοῦ δὲ χρυσὸς βοηθῶν, οὐκ ἄργυρος ἐπαμύνων· πικροτέρα δὲ χολῆς ἡ τῶν τόκων ἀνάδοσις. ταῦτα οὐ ῥήματα φοβοῦντα· ἀλλὰ πράγματα ἀληθῆ, περὶ τῆς πείρας τὸ κριτήριον διαμαρτυρόμενα· ἃ φυλάξασθαι τῷ σωφρονοῦντι καλὸν, καὶ ᾧ τοῦ μέλλοντος πρόνοια.

A Ἵνα δὲ μεταξὺ τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως καὶ τί τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις συμβάντων ἐν οἰκίᾳ τοκογλύφου διηγησάμενος ὠφελήσω τι τοὺς ἀκούοντας, ἀκούσατε τοῦ λόγου· καὶ τάχα οἱ πολλοὶ τὴν ὑπόθεσιν ὡς γνώριμον ἐπιγνώσεσθε. ἀνήρ τις ἦν ἐπὶ τῆσδε τῆς πόλεως· οὐκ ἐρῶ δὲ ποιοῦμαι· κωμῳδεῖν ὀνομαστὶ τὸν τελευτήσαντα φυλαττόμενος, τέχνην ἔχων τὰ δανείσματα· καὶ τὴν ἐκ τῶν μιαρῶν τόκων ἐπικαρπίαν. τῷ πάθει δὲ συνεχόμενος τῆς φιλαργυρίας φειδωλὸς ἦν καὶ περὶ τὴν ἰδίαν δαπάνην. B τοιοῦτοι γὰρ οἱ φιλάργυροι, οὐ τράπεζαν αὐτάρκη παρατιθέμενος, οὐχ ἱματίων συνεχῶς, ἢ κατὰ χρείαν ἀμείβων· οὐ τέκνοις παρέχων τὴν ἀναγκαίαν τοῦ βίου διαγωγήν, οὐ λουτρῶν ταχέως μεταλαμβάνων φόβῳ τοῦ μισθοῦ τῶν τριῶν ὀβολῶν. πάντα δὲ τρόπον ἐπινοῶν, ὅθεν ἂν πλείονα τὸν ἀριθμὸν παραγάγοι τῶν χρημάτων· οὔτε μὴν ἀξιόπιστόν τινα φύλακα τοῦ βαλαντίου ἐνόμιζεν, οὐ τέκνον, οὐ δοῦλον, οὐ τραπεζίτην, οὐ κλεῖν, οὐ σφραγῖδα, ταῖς δὲ τῶν τοίχων ὀπαῖς, τὸ χρυσίον ἐμβάλλων καὶ τὸν πηλὸν ἔξωθεν ἐπαλείφων· C ἄγνωστον πᾶσιν εἶχεν τὸν θησαυρόν, τόπους ἐκ τόπων ἀμείβων, καὶ τοίχους ἐκ τοίχων, καὶ τὸ λανθάνειν πάντας σοφιζόμενος εὐμηχάνως· ἀθρόον ἀπῆλθε τοῦ βίου· οὐδενὶ τῶν οἰκείων ἐξαγορεύσας, ἔνθα ὁ χρυσὸς κατώρυκτο. κατωρύχθη μὲν οὖν κἀκεῖνος τὸ κρύψαι κερδάνας· οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ πάντων ἔσεσθαι τῶν ἐν τῇ πόλει λαμπρότεροι διὰ πλοῦτον ἐλπίσαντες· ἠρεύνων πανταχοῦ, παρ' ἀλλήλων διεπυνθάνοντο· τοὺς οἰκέτας ἀνέκρινον· τὰ ἐδάφη τῶν οἴκων ἀνώρυττον, τοὺς τοίχους ὑπεκένουν· τὰς τῶν γειτόνων καὶ γνωρίμων οἰκίας ἐπολυπραγμόνουν. D πάντα δὲ λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινήσαντες εὗρον οὐδ' ὀβολόν. διάγουσι δὲ τὸν βίον ἄοικοι, ἀνέστιοι, πένητες, ἐπαρώμενοι πολλὰ καθ' ἑκάστην τῇ τοῦ πατρὸς ματαιότητι. ὁ μὲν δὴ φίλος ὑμῶν καὶ ἑταῖρος· ὦ τοκισταί, τοιοῦτος· ἀξίως τοῦ τρόπου καταστρέψας τὸν βίον, ἀνεμιαῖος χρηματιστής, ὀδύνῃ καὶ λιμῷ μοχθήσας. συναγαγὼν δὲ κληρονομίαν ἑαυτῷ μὲν τὴν αἰώνιον κόλασιν· τοῖς δὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν πενίαν. οὐκ ἴστε δὲ ὑμεῖς τίνι ἀθροίζετε ἢ μοχθεῖτε. αἱ περιστάσεις πολλαί, οἱ συκοφάνται μυρίοι, ἐνεδρευταὶ καὶ λῃσταὶ γῆν διενοχλοῦσιν

A Vt verò vtilitatis aliquid audientibus afferã, narrãdo quiddã quod æuo noſtro in ædibus cuiuſdam fœneratoris ante illud Dei iudicium contigit, attendite: etſi fortaſſis multi veſtrũ id, quod commemoraturus ſum, iam exploratum habeatis: Erat vir quidam in ciuitate N. nomen reticebo, ne videar mortuum nominatim traducere velle; Huic fœnerare, lucrique aliquid ex deteſtandis vſuris capere, vnica ars erat. Correptus autem hoc auaritię morbo, tenax & ſordidus in ſeipſum ſuóſque euaſit, vt ſo-B lent auari, quippe qui in menſa neque ſatis cibi apponeret, neque veſtes vnquã niſi ſumma neceſſitate coactus mutaret, neque liberis ſuis neceſſaria ad victũ ſuppeditaret, nec balneis vteretur metu mercedis triobolaris, perpetuò in id vnum intẽtus, quomodo ſemper magis atq; magis pecunię numerũ augeret. Neque quendã ſatis fidũ crumenæ ſuæ cuſtodem arbitrabatur, non filiũ, nõ ſeruum, non trapezitam, non clauẽ, non ſigillũ, in parietum angulis & receſſibus, luto ſuperillito, inuiſas diuitias, & ignotum aſſeruabat theſaurũ, déque loco ad C locũ & de pariete ad parietẽ, ſine intermiſſione trãsferebat, vt hac ratione omnes lateret. Porrò derepentè ex hac vita decedens, familiarium nemini indicauit, vbinam aurum defoſſum eſſet. Defoſſus igitur eſt & ipſe, hoc vnum ſcilicet lucratus, vt & ipſe defoſſus occultaretur. At liberi ipſius cum ſperarent, ſe omnium ciuium fore ditiſſimos, omnia perſcrutabantur, ex aliis ſciſcitabantur, famulos examinabant, pauimẽta ędium fodiendo aperiebant, parietes euacuabant, vicinorum & familiarium domos frequentes obibant, omnémq; lapidem D vt dicitur, mouebant, neq; tamen vel obolum inueniebant. Viuunt autem in præſenti vitam extorrem, domuſque & foci expertẽ, quotidie patris ſtultitiam deteſtantes. Talis igitur, vſurarii, veſter amicus & ſocius fuit, qui digno moribus fine vitam concluſit, fœnerator ventoſus & leuis, qui cum innumeris moleſtiis ipſaque fame conflictatus, ſibi quidem æternas pœnas, quaſi hæreditario iure comparauit, liberis autem ſuis inopiam reliquit. Neſcitis miſeri cui opes corradatis & congregetis. Euentus rerum varii ſunt, impoſtores infiniti, inſidiatores & prædones terram turbant

& mare, videte ne amiſſo auro potiſſimum veſtrum lucrum ſit peccatum. Sed oratio hæc, aiũt, nobis odioſa eſt & grauis: Noui & ego veſtrum murmur dentiumque fremitum, etſi vos ex hoc loco ſuperiore ſæpius in recta ſentẽtia firmare coner. Inuidet, inquiunt, iis, qui beneficiis afficiuntur & egentibus. Ergo à mutuo dãdo ſuperſedebimus. Et quam vitam agẽt inopes & afflicti? Digna profecto moribus iſtorum oratio, conueniensque obiectio iis, qui diuitiarum tenebris obnubilati ſunt. Neq; enim mentis iudicium ſatis firmatum habent, vt quæ dicuntur intelligere poſſint. Hinc monita rectè ſuadentium in contrariam partem accipiũt: vt enim me perorante minantur ſe pauperibus non daturos mutuum, ſic non ſine murmure minantur egenis venientibus ſeſe occluſuros ianuam. Ego quidem primum dandum & donandum eſſe prædico & annuntio. Deinde ad mutuum quoque exhortor. Altera enim donationis ſpecies eſt mutuum. Sed addo hoc dandum eſſe ſine fœnore & exactione vſuraria, eoq; modo quo id diuina oracula præcipiunt. Æquè enim obnoxius eſt pœnæ, qui non dat mutuum, & qui dat ſub conditione vſuræ. Illius namque inhumanitas, huius verò cauponarius quæſtus meritò condemnatus eſt. At iſti vltrò ad alterum extremum ſeſe conferunt, omnique modo à dando abſtinere volunt, quod ſanè impudens eſt propoſitum, & contra ius fáſque furioſa contentio, liſque & bellum contra Deum. Vel enim non dabo, inquit, vel mutuum dans contractum faciam fœneratitium.

Contra vſurarios igitur ſatis hactenus dictum eſto, & accuſationis capita perſpicuè tanquam in foro & coram iudice demonſtrata ſunt. Deus largiatur eis pœnitentiam malefactorum. Ad illos autem, qui promptè dant mutuum, vſurarúmque hamis ſeſe affixerunt, nullum verbum faciam, ſufficere ratus conſilium, quod diuinus dedit Baſilius in propria de hoc argumento concione, pluribus cum illis agens, qui inconſultè dant mutuum, quàm qui auaritiæ cauſa id faciunt.

A καὶ θάλασσαν· ὁρᾶτε μὴ καὶ τὰς ἐμπορίας κερδάνητε καὶ τὸν χρυσὸν μὴ καταδῆτε. ἀλλ' ἐπαχθὴς ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶ φασίν· οἶδα γὰρ ὑμῶν τοὺς κατ' ὀδόντων γογγυσμοὺς, καὶ συνεχῶς ὑμᾶς στηρίζων ἐπὶ τοῦ βήματος· ἐπιβουλεύει τοῖς εὐεργετουμένοις καὶ χρήζουσιν. ἰδοὺ γὰρ οὐκέτι παρεξόμεθα δάνεισμα. καὶ πῶς διαζήσουσιν οἱ στενούμενοι· ἄξιοι τῶν πραγμάτων οἱ λόγοι, πρέπουσα ἡ ἀντίρρησις τοῖς τῷ ζόφῳ τῶν χρημάτων ἐσκοτωμένοις. οὔτε γὰρ τὸ τῆς διανοίας κριτήριον ἔχουσιν ἐρρωμένον, ὡς συνιέναι τῶν λεγομένων. πρὸς τοὐναντίον δὲ τῆς συμβουλῆς
B τὴν νουθετούντων ἀκούουσιν· ὡς γὰρ ἐμοῦ λέγοντος ἀπειλοῦσι τοῖς δεομένοις μὴ χρῆναι δανείζειν· οὕτως ἀπογογγύζοντες ἀπειλοῦσι τοῖς δεομένοις, ἀποκλείσειν τὰς θύρας. ἐγὼ πρῶτον μὲν τὸ δωρεῖσθαι κηρύσσω καὶ παραγγέλλω. ἔπειτα καὶ τὸ δανείζειν παρακαλῶ. δεύτερον γὰρ εἶδος δωρεᾶς δάνεισμα. ποιεῖν δὲ τοῦτο μὴ μετὰ τόκων μηδὲ πλεονασμοῦ. ἀλλὰ καθὼς ἡμῖν ὁ θεῖος διετάξατο λόγος· ὁμοίως γὰρ ἔνοχος τιμωρίᾳ, καὶ ὁ μὴ διδοὺς δάνεισμα· καὶ ὁ μετὰ τόκων διδούς· ἐπειδὴ τοῦ μὲν τὸ μισάνθρωπον, τοῦ δὲ τὸ καπηλικὸν κατακέκριται· οἱ δὲ πρὸς τὴν
C ἐναντίαν αὐτομολοῦσιν ἀκρότητα, εἰς τὸ παντελὲς ἐφέξειν τὴν δόσιν ἐπαγγελλόμενοι. ἔστι δὲ τοῦτο ἀναιδὴς ἔνστασις, πρὸς τὸ δίκαιον φιλονεικία μανιώδης, πρὸς Θεὸν ἔρις καὶ πόλεμος. ἢ γὰρ οὐ δώσω, φησίν, ἢ δανείζων ἔντοκον θήσομαι τὸ συνάλλαγμα.

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς τοκογλύφους ἱκανῶς ὁ λόγος διηγωνίσατο, καὶ αὐτάρκως μοι τὰ τῆς κατηγορίας, ὡς ἐν δικαστηρίῳ δέδεικται. καὶ δοίη ὁ Θεὸς αὐτοῖς τοῦ κακοῦ μεταμέλειαν· πρὸς δὲ τοὺς προχείρως δανειζομένους καὶ τοῖς ἀγκίστροις τῶν τόκων ἐπικινδύνως ἑαυτοὺς περιπείροντας,
D οὐδένα ποιήσομαι λόγον, ἀρκεῖν αὐτοῖς κρίνας τὴν συμβουλὴν, ἣν ὁ θειότατος πατὴρ ἡμῶν Βασίλειος ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι σαφῶς ἐξεπόνησεν, πλείονα πρὸς τοὺς ἀβούλως δανειζομένους ἢ τοὺς πλεονεκτικῶς δανείζοντας ποιησάμενος λόγον.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΠΕΡΙ φιλοπτωχίας καὶ εὐποιΐας.

ΛΟΓΟΣ Α'.

ΤΗΣ Ἐκκλησίας ταύτης πρόεδρος, καὶ οἱ τῆς B ἀπλανοῦς εὐσεβείας καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας διδάσκαλοι, πολλὴν ἔχουσι πρὸς τοὺς γραμματιστὰς καὶ τοὺς παιδοτρίβας τῶν πρώτων στοιχείων τὴν ὁμοιότητα. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς νηπίους καὶ ψελλιζομένους ἔτι παῖδας παρὰ τῶν πατέρων δεξάμενοι, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τελειότερα τῶν μαθημάτων ἄγουσιν, ἀλλὰ πρότερον ἐν τῷ κηρῷ τὸ ἄλφα χαράξαντες, καὶ τὰ ἑξῆς τῶν στοιχείων τά τε ὀνόματα αὐτῶν εἰδέναι διδάσκουσι. καὶ τοῖς τύποις τοῖς γραφεῖσιν ἐνασκοῦσι τὴν χεῖρα· μετὰ δὲ τοῦτο ταῖς συλλαβαῖς προσβιβάζουσι, καὶ τῶν ὀνομάτων ἑξῆς παιδεύουσι τὴν ἐκφώνησιν· οὕτως καὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνες τοῖς στοιχώδεσι πρῶτον τῶν μαθημάτων προσαγαγόντες τὸν ἀκροατὴν παρέχουσι, τῶν τελειοτέρων τὴν γνῶσιν.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν δύο ταῖς παρελθούσαις ἡμέραις, τῆς φάρυγγος καὶ τῆς γαστρὸς τὴν φιληδονίαν ἐσωφρονίσαμεν, μή με οἰηθῆτε καὶ σήμερον τὰ συνήθη λέξειν, ὡς καλὸν καταφρονῆσαι κρεῶν, καὶ ἀποσχέσθαι τοῦ φιλογέλωτος οἴνου καὶ βακχευτοῦ· ἐπισχεῖν δὲ τοὺς μαγείρους· καὶ παῦσαι τοῦ οἰνοχόου τὴν χεῖρα κάμνουσαν. ταῦτα γὰρ ἐμοί τε ἱκανῶς εἴρηται, καὶ ὑμεῖς διὰ τῶν πραγμάτων ἐνεργὸν τὴν συμβουλὴν ἐπεδείξασθε. τὸ δὲ πρῶτον μάθημα *ἀσκηθεῖσιν ὑμῖν, καλὸν ἐκ προσαγωγῆς μεταδοῦναι τῶν μειζόνων, καὶ ἀνδρικωτέρων λοιπὸν διδαγμάτων.

Sanctı Patris noſtri

GREGORII NYSSENI EPISCOPI DE PAVPERIBVS amandis, & benignitate complectendis.

Petro Franciſco Zino interprete.

ORATIO I.

QVI huic Eccleſiæ præſidet, atque adeò omnes, qui ſe veræ pietatis & eius viuendi rationis, quæ ex virtute eſt, magiſtros profitentur, hominibus illis ſunt admodum ſimiles, qui grammaticam docent, & prima tradunt elementa litterarum. Etenim quemadmodum hi pueros è parentum manibus ſuſceptos adhuc infantes & balbutiẽtes non protinus abditis diſciplinarum præceptionibus onerant, ſed primo litera- C rum formas inſculpunt in ceris, earumque nomina declarant, & ipſorũ manus per impreſſos illos literarum ductus agunt & exercẽt, mox eos ob ſyllabarum cognitionem prouehũt, atque ita deinceps ad verborum expreſſionem perducunt: Sic Eccleſiæ duces initio documenta quæ ſint inſtar elementorum auditoribus proponunt, deinde gradatim ea, quæ perfectiora magiſque recondita ſunt, patefaciunt.

Græcè nuper edita eſt mſſ. Cæſarea Viennenſ. bibliotheca, & ex apographo ex Vaticana exſcripto, cura P. Iac. Sirmõdi correcta.

Quoniã igitur duobus ſuperioribus diebus cupiditatẽ illã, quæ gulæ ventriſque voluptatem ſectatur, caſtigauimus, hodierna itẽ die iiſdẽ de rebus me verba facturum ne exiſtimetis, quod videlicet D conueniat & carne non veſci, & à vino, cuius ferè riſus, & inſania comites ſunt, abſtinere: & cohibere coquorum ſtudium: & pincernarum manus miſcendis porrigendiſq; poculis fatigatas comprimere. De his enim & nos ſatis multa diximus, & vos conſilium admonitionémque noſtram reipſa & factis comprobauiſtis. Quarè dum primum hoc documentum excolitis, operæpretium eſt, vt ad ea vobis tradenda, quæ maiora grauioraque ſunt, progrediamur.

* ἀσκουμένων.

Eſt igitur ieiunii & abſtinentiæ genus, quod à corpore & materia ſeiunctum eſt; cumq́; animam duntaxat reſpiciat, ea re perficitur, vt à vitiis temperemus: atque huius quidem ieiunii gratia, illud indictum eſt, vt à cibis abſtineamus. Quod cum ita ſit, à malitia ieiunate, cohibete rerum alienarum cupiditatem, à turpi & iniuſto quęſtu vobis temperate. Auaritiam Mammonę fame interficite. Nihil domi reconditum habete, quod ſit per vim & rapinas cõparatum. Quid enim proderit ore carnem non attingere, ſi maledicentia fratrẽ laceras? Quænam erit vtilitas, ſi, dum tua non comedis, quæ pauperis ſunt, per iniuriam ſurripueris? Quæ porrò pietas iſta, ſi aquam bibens ſtruas fraudem, conſuas dolos, & ex improbitate ſanguinem ſitias? Quid? Nonne Iudas etiam cum vndecim ieiunabat? attamen quia mores auaritiæ deditos non refrenauit, nihil ad ſalutẽ illi ieiunium profuit. Quid? quod diabolus cum ſpiritus ſit corporis expers, nihil vnquam edit omninò, & tamen propter improbitatem è ſublimi illo cecidit dignitatis gradu? eadémque ratione nullus dæmonum eſt, qui, quod aut ſe obſoniis ingurgitet, aut immodicè bibat, ebrioſuſve ſit, accuſari poſſit. Natura enim à bibendi edendique neceſſitate liberi ſunt. Neque tamen idcirco vel die, vel nocte per aëra oberrare vnquam ceſſant, flagitiorum auctores & miniſtri. Nobis autem omni ſtudio moliuntur inſidias. Quippe liuore liqueſiunt, & rabeſcunt inuidia, quod ad eam nos homines neceſſitudinis coniunctionẽ cum ipſo Deo, & felicitatis poſſeſſionem, è qua ipſi deiecti ſunt, ſimus peruenturi.

Honeſtis igitur ac bonis moribus inſtruatur Chriſtianorum vita. Eorum animi declinent & fugiant malitiæ detrimentum. Nam ſi vino & carne temperantes, obſtrictos vitiis animos habuerimus, nihil quidquam nobis, cum aliter animo quàm extrinſecus affecti ſimus, aut aqam, aut olera, aut menſas ſine ſanguine ſtructas profutura prædico atque teſtificor. Propter munditiam animæ ſunt indicta ieiunia. Quæ ſi tum voluntate, tum factis coinquinantur, quid fruſtra, quam bibimus, aquam inſumimus? Cur ingens hoc cœnum, quod elui expurgarique non poteſt, excolitur? Quid confert ieiunium corporis, niſi mens pura mundáque ſit?

A Ἔστι τοίνυν καὶ ἀσώματος νηστεία, καὶ ἄϋλος ἐγκράτεια ἡ περὶ ψυχὴν στρεφομένη, ἀποχὴ τῶν κακῶν· καὶ δι' ἐκείνην, ἡμῖν καὶ αὕτη ἐνομοθετήθη ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων. νηστεύσατε τοίνυν ἀπὸ κακίας· ἐγκρατεύσασθε ἀπὸ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας· ἀπόσχεσθε κέρδους ἀδίκου. λιμοκτονήσατε τὸν Μαμωνᾶ τὴν φιλαργυρίαν. μηδὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔστω κειμήλιον, ἐκ βίας καὶ ἁρπαγῆς. τί γὰρ ὄφελος, ἂν κρέας μὴ προσενέγκῃς τῷ στόματι, καὶ δάκνῃς τῇ κακίᾳ τὸν ἀδελφόν; ἢ τίς ὄνησις ἂν τὰ σὰ μὴ φάγῃς, B καὶ λάβῃς τὰ τοῦ πένητος ἀδίκως; τίς δὲ αὕτη εὐσέβεια, ἂν ὕδωρ πίνων, ῥάψῃς δόλον, καὶ αἵματος διψήσῃς ἐκ πονηρίας; ἐνήστευσε πάντως μετὰ τῶν ἕνδεκα καὶ Ἰούδας, ἀλλὰ τὸν φιλάργυρον μὴ δαμάσας τρόπον, οὐδὲν εἰς σωτηρίαν ὠφελήθη διὰ τῆς ἀσιτίας. καὶ ὁ διάβολος οὐκ ἐσθίει· πνεῦμα γάρ ἐστιν ἀσώματον, ἀλλὰ διὰ κακίαν, τοῦ ὕψους ἀπέπεσεν. ὁμοίως καὶ τῶν δαιμόνων ἕκαστος, οὔτε ὄψα προσφέρεται, οὔτε πολυποσίας, ἢ μέθης δέχεται κατηγόρημα. φύσις γὰρ αὐτοὺς, τῆς τῶν βρωμάτων μετουσίας ἐχώρισεν. C ἀλλ' ὅμως καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐμπλανώμενοι τῷ ἀέρι, κακίας εἰσὶ ποιηταὶ καὶ ὑπηρέται, καὶ τὰς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλὰς ἐνεργοῦσι σπουδαίως. φθόνῳ δὲ καὶ βασκανίᾳ τήκονται, ἃ καὶ φθέγγειν καλόν, εἰ μέλλοιμεν ἄνθρωποι πρὸς Θεὸν συγγενῶς ἔχειν, ἐκείνων ἐκπεσόντων τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν οἰκειότητος.

Παιδαγωγείτω τοίνυν τὸν βίον τῶν Χρι- D στιανῶν, τρόπος φιλόσοφος· καὶ ἡ ψυχὴ φευγέτω τῆς κακίας τὴν βλάβην. ἂν γὰρ οἴνου καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἁμαρτήμασιν ὦμεν ὑπεύθυνοι, προλέγω, καὶ προμαρτύρομαι, ὡς οὐδὲν ἡμᾶς ὀνήσει ὕδωρ καὶ λάχανα καὶ ἀναίμακτος τράπεζα, ἀνόμοιον τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας τὴν ἔνδοθεν διάθεσιν ἔχοντας. διὰ καθαρότητα ψυχῆς ἐνομοθετήθη νηστεία. εἰ δὲ ἐκείνη, τῇ προαιρέσει καὶ ταῖς ἄλλαις ἐνεργείαις μολύνεται, τί μάτην προσδαπανώμενον τὸ πινόμενον ὕδωρ, τί ἀνέκπλυτον καὶ πολὺν γεωργοῦσι τὸν βόρβορον. τίς ὄνησις τῆς σωματικῆς νηστείας, ἂν μὴ καθαρθῇ ὁ νοῦς; οὐ-

οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἐὰν τὸ ἅρμα ἰσχυρὸν ὑπάρχῃ καὶ τὸ τέθριππον εὔτακτον, μαινομένου τοῦ ἡνιόχου· τί δὲ ὄφελος τῆς εὖ ἡρμοσμένης νεώς, ἐὰν μεθύῃ ὁ κυβερνήτης; νηστεία θεμέλιος ἀρετῆς. ὥσπερ δὲ θεμέλιος οἰκίας καὶ τρόπις πλοίου ἄχρηστα καὶ ἀνόνητα, κἂν σφόδρα καρτερῶς ὑποβληθῶσιν, ἂν μὴ τὰ ἑξῆς αὐτοῖς τῶν ἐπιστημόνως ἐποικοδομηθῇ· οὕτως καὶ τῆς ἐγκρατείας ταύτης, οὐδὲν ὄφελος, ἂν μὴ τὴν ἄλλην δικαιοσύνην προσφυῆ καὶ ἀκόλουθον δέξηται. φόβος Θεοῦ διδασκέτω, τὴν γλῶτταν φθέγγεσθαι ἃ προσήκει, μὴ λαλεῖν τὰ μάταια. εἰδέναι καιροὺς καὶ μέτρα καὶ λόγον ἀναγκαῖον, καὶ ἀπόκρισιν εὔστοχον· μὴ λαλεῖν ἀρίθμως. μὴ χαλαζοῦν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇ σφοδρότητι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ λεπτότατος ἐκεῖνος ὑμὴν ὁ ὑποδεσμῶν αὐτῇ γλώττῃ τὴν κάτω γένυν, χαλινὸς λέγεται, ἵνα μὴ ἄτακτα καὶ ἀνοικονόμητα φθέγγηται· εὐλογείτω καὶ μὴ λοιδορείτω, ψαλλέτω καὶ μὴ βλασφημείτω. εὐφημείτω καὶ μὴ καταλαλείτω. ἡ χεὶρ ἡ προπετὴς τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἁλύσει δεσμείσθω. διὰ τοῦτο νηστεύομεν, ὅτι τὸν ἀμνὸν τὸν ἡμέτερον, λοιδορίαι καὶ ῥαπίσματα, πρὸ τῶν ἥλων, καθύβρισαν. μὴ τοίνυν τὸν Ἰουδαϊκὸν τρόπον ζηλώσωμεν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί.

Ἐὰν γὰρ οὕτως ὦμεν διακείμενοι, λέξει ἡμῖν Ἡσαΐας· ἵνα τί εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν; παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου διδάχθητι τὰ τῆς ἀδόλου καὶ καθαρᾶς νηστείας ἐνεργήματα. λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων. διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. πολλὴν δὲ ἡμῖν ἀφθονίαν τῶν γυμνῶν καὶ τῶν ἀστέγων, ὁ νῦν ἤνεγκε χρόνος.

Πλῆθος γὰρ αἰχμαλώτων πρὸς ταῖς θύραις ἑκάστου. καὶ ὁ ξένος καὶ μετανάστης οὐ λείπει· καὶ τὴν ζητοῦσαν χεῖρα, πανταχοῦ τεταμένην ἔστιν ἰδεῖν. τούτοις οἶκος μὲν ὕπαιθρος ὁ ἀήρ. καταγώγια δὲ στοαί, καὶ ἄμφοδα, καὶ τὰ τῆς ἀγορᾶς ἐρημότερα. κατὰ δὲ τοὺς νυκτικόρακας καὶ τὰς γλαῦκας ταῖς ὀπαῖς ἐμφωλεύουσιν. ἐσθὴς αὐτοῖς τὰ περικεκεντημένα ῥάκια· γεωργία τῶν ἐλεούντων ἡ γνώμη. τροφή, εἴ τι ἂν ἐκ τοῦ προστυχόντος ἐμπέσῃ, ποτὸν ὡς τοῖς ἀλόγοις αἱ κρῆναι.

A Nihil enim proſit, currum validum ac ſtrenuis quadrigis inſtructũ eſſe, ſi auriga inſaniat: nulla erit benè fabricatę nauis vtilitas, ſi ebrius ſit ipſe gubernator? Ieiunium virtutis fundamentum eſt. Quemadmodũ autem nauium carinæ, & fundamẽta domus licet ingentia ſubiicias, inutilia vanáque ſint, niſi reliquas item partes peritè & ſcienter exædificaueris: ſic iſtius abſtinentiæ nullum erit molumentũ, niſi aliæ iuſtitiæ partes acceſſerint. Timor Dei erudiat linguam, ea quæ decet loqui, tacere cõtraria: temporis occaſionẽ animaduertere, modum obſeruare: fari neceſſaria: aptè reſpon-
B dere: modeſtè dicere, ne verborũ veluti grandine colloquentes obruat. Idcircò enim & tenuis illa mẽbranula, quæ cum ipſa lingua mentum inferius deuincit, frenum dicitur, ne ineptè loquatur, & inconcinnè. Laudibus igitur non cõuitiis vtatur: cantibus nõ maledictis: commendationibus, non obtrectationibus. manus petulãs Dei memoria tanquam cathena vincta cohibeatur. Has enim ob cauſſas ieiunamus, quoniam agnus noſter priuſquã clauis affigeretur cruci, contumeliis affectus, & alapis cæſus eſt. Mores Iudaicos non imitemur nos Chriſti diſcipuli.

C Alioqui ſi eo pacto fuerimus affecti, verbis illis nos Eſaias increpabit: Cur ad lites & contentiones ieiunatis, & pugnis pauperem percutitis? Diſce ab eodem Propheta ſinceri purique ieiunii opera. Solue omnem nexũ iniquitatis: diſſolue obligationes violentorum cõtractuum. Frange eſurienti panem tuũ, & egenos ſine tecto induc in domum tuam. Cum videris nudũ, operi eum, & carnẽ tuam ne deſpexeris. Multam nobis hoc tempus affert nudorum vagorúmque copiam. Magna enim cuiuſque fores frequentat captiuorum multitudo. Eſa. 58. 4.

D Hoſpites exuleſq; non deſunt. Vbique licet protenſas opem implorãtium manus aſpicere. His aër ſub dio tectum præbet. Porticus & biuia, & partes fori magis deſertæ, ſunt hoſpitia. Nycticoracum & noctuarum more in cauernis latitant. Pannoſis, attritis & laceratis teguntur indumẽtis. Agriculturæ fructus eſt illis miſerantium animi benignitas. Cibus, ſi quid ab accedente quopiam impetrauerint. Potio eadem, quæ rationis expertibus animantibus, nimirum fontes.

Pocula manuum volæ. Penu, ſinus A ipſe, niſi planè diffluat, ſed poſſit ea, quæ iniiciuntur, operire. Menſa, cõtracta genua: Lectulus, ſolum: Balneum, id, quod Deus omnibus commune & ſine induſtria conſtructũ dedit, flumen aut palus. Vagam & agreſtem traducunt vitam, nõ quod initio ſic inſtituerint, ſed quod ad eã calamitatibus & neceſſitate compulſi ſint. His neceſſaria victui ſuppedita tu, qui ieiunas. Erga fratres calamitoſos benignus eſto. quod vẽtri ſubtrahis, tribue eſurienti. Exæquet omnia iuſtus Dei timor. Duas inter ſe contrarias affectiones, tuam videlicet ſatietatem, & fratris famem, modeſta continẽtia tem- B pera atque moderare. Sic enim faciunt & medici. Alios exinaniunt, alios replent, vt acceſſione deceſſioneq; vniuſcuiuſque ſanitas conſeruetur. Honeſtæ admonitioni obtemperate. Aperiat ratio pauperibus diuitum fores. Cõſilium inopi ad locupletem aditũ faciat. Egentes ne locupletet humana ratiocinatio, ſed illis & domum & lectum, & mẽſam tribuat Dei verbũ ſempiternum. Dulci & humana oratione vſui neceſſaria ex tuis facultatibus ſubminiſtra. Apud te multitudo pauperũ atque languentium ſibi profugium inueniat. Quiſque diligenter vicinorũ curam gerat. Studium C promerendi de propinquis tibi ab alio præripi ne permittas. Caue, ne capiat alius theſaurum repoſitum tibi.

Ποτήριον τῶν χειρῶν ἡ κοιλότης. ταμιεῖον ὁ κόλπος καὶ αὐτὸς, ἂν μὴ διερρυηκὼς ᾖ, ἀλλὰ στέγων τὰ ἐμβαλλόμενα. τράπεζα ἡ τῶν γονάτων συνέρεισις. κλίνη, τὸ ἔδαφος. λουτρὸν, ποταμὸς ἢ λίμνη, ὃ ὁ Θεὸς, κοινὸν πᾶσι καὶ ἀκατάσκευον ἔδωκεν. ἀλητικὸς αὐτοῖς ὁ βίος καὶ ἄγριος, οὐ τοιοῦτος ὢν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς συμφορᾶς, καὶ τῆς ἀνάγκης γενόμενος. τούτοις ὁ νηστευτὴς ὑπάρχεσον. περὶ τοὺς ἀτυχοῦντας, τῶν ἀδελφῶν, γενοῦ φιλότιμος. ὃ τῆς σῆς ὑφεῖλες γαστρὸς, τῷ πεινῶντι προσένθες. γενέσθω ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, δίκαιος ἐξισωτής· διεχόντων ἐγκράτεια σώφρονι, δύο πάθη ἐναντία ἀλλήλοις τὸν σὸν κόρον, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὸν λιμόν. οὕτως γὰρ ποιοῦσι καὶ ἰατροί· τοὺς μὲν κενοῦσι, τοὺς δὲ πληροῦσι, ἵνα τῇ προσθήκῃ καὶ ὑφαιρέσει, ἡ περὶ ἕκαστον οἰκονομηθῇ ὑγεία. πείσθητε καλῇ παραινέσει, ἀνοιξάτω ὁ λόγος τῶν εὐπορούντων τὰς θύρας. εἰσαγέτω ἡ συμβουλὴ τὸν πένητα πρὸς τὸν ἔχοντα. μία δὲ λέξις, μὴ πλουτισάτω τοὺς στένοντας. δότω αὐτοῖς καὶ οἰκίαν, καὶ κλίνην, καὶ τράπεζαν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ὁ προαιώνιος. διὰ λόγου οἰκετικοῦ, χορήγησον τὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῖς σοῖς κτήμασι. πρὸς τούτοις ἄλλοι πτωχοὶ ἀσθενοῦντες καὶ κατακείμενοι ἕκαστος περιεργαζέσθω τοὺς γείτονας. μὴ ἀφῇς παρ' ἄλλου προαποληφθῆναι τὸν ἐγγύς σου. μὴ λάβῃ ἄλλος τὸν θησαυρὸν τόν σοι παρακείμενον.

Calamitate affectum vt aurum complectere. Infirmam pauperis valetudinem ita foue, vt in ea & ſanitatem tuam, & ſalutem vxoris, & filiorum, ſeruorum, & totius deniq; familiæ poſitam putes. Nam cum omnes pauperes fouendi adiuuandique ſunt, tum illi qui ægrotant præcipuè ſunt complectendi. Qui enim egens & æger eſt, duplici laborat paupertate. Inopes enim, qui valenti ſunt corpore, ex hoc ad illud oſtiũ acceden- D tes, qui aliquid dent, aliquando tandem inueniunt. Præterea ſedent in triuiis, & prætereuntes omnes interpellant opem implorãtes. At illi pauperes, qui aduerſa præditi valetudine, anguſtóque hoſpitiolo, imò verò anguſtis hoſpitioli angulis concluſi ſunt, vti Daniel in lacu, te benignum & pauperum ſtudioſum atq; amantem, tanquam Abacuc expectant.

Περίπτυξαι τὸν κακούμενον ὡς χρυσόν. ἐναγκάλισαι τὸν κεκακωμένον ὡς σὴν ὑγείαν, ὡς σωτηρίαν γυναικὸς, τέκνων, οἰκετῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκίας. ὁ πένης καὶ ἄρρωστος, διπλοῦς ἐστι πτωχός. οἱ μὲν γὰρ ὑγιαίνοντες ἄποροι, καὶ θύραν ἐκ θύρας ἀμείβουσι καὶ βαδίζουσι, πρὸς τοὺς ἔχοντας. καὶ ταῖς τριόδοις ἐπικαθήμενοι, πάντας ἀνακαλοῦσι τοὺς διεξιόντας· οἱ δὲ παρὰ τῆς νόσου πεπεδημένοι, ἐγκαθειργμένοι τοῖς στενοῖς καταλύμασι, καὶ ταῖς στεναῖς γωνίαις, ὡς ὁ Δανιὴλ τῷ λάκκῳ, σὲ τὸν εὐλαβῆ καὶ φιλόπτωχον ὡς τὸν Ἀββακοὺμ ἀναμένουσι.

Quamobrem per eleemoſynam Prophetæ ſocius efficere; celeriter & impigrè ad alendum egentem accede.

Γενοῦ τοῦ προφήτου δι' ἐλεημοσύνης ἑταῖρος· ταχὺς τροφεὺς, καὶ ἄοκνος τῷ δεομένῳ παράστηθι.

οὐκ ἔστι ζημία ἡ δόσις. μὴ φοβηθῇς. πολύχους βλαστάνει ὁ τῆς ἐλεημοσύνης καρπός. σπεῖρον δίδου, καὶ πληρώσεις τῶν ἀγαθῶν δραγμάτων τὴν οἰκίαν.

Ἀλλ' ἐρεῖς πένης κἀγώ; ἔστω. δίδου ὃ ἔχεις. οὐ γὰρ τὰ ὑπὲρ δύναμιν, ζητεῖ ὁ Θεός. σὺ ἄρτον, ἕτερος ποτήριον οἴνου, ἄλλος ἱμάτιον. καὶ οὕτως ἐκ συνεισφορᾶς, ἡ τοῦ ἑνὸς λύεται συμφορά. οὐδὲ Μωσῆς τὴν δαπάνην τῆς σκηνῆς, παρὰ ἑνὸς ἔλαβε λειτουργοῦ, ἀλλὰ τοῦ δήμου παντός. ὁ μὲν γὰρ χρυσὸν εἰσήνεγκεν ὁ πλουτῶν ἐκεῖνος, ἄλλος ἄργυρον. ὁ πένης δέρματα, ὁ τοῦ πένητος πενέστερος τρίχας. ὁρᾷς ὡς καὶ ὁ τῆς χήρας κοδράντης, ὑπερέβαλε τῶν πλουσίων τὰ ἀναθήματα; ἡ μὲν γὰρ ὃ εἶχεν ὅλον ἐκένωσε· τῶν δὲ ὀλίγον ἐξέπεσε. μὴ καταφρονήσῃς τῶν κειμένων ὡς οὐδενὸς ἀξίων. λόγισαι τίνες εἰσὶ, καὶ εὑρήσεις αὐτῶν τὸ ἀξίωμα.

Τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸ πρόσωπον ἐνδύσαντο. ὁ γὰρ φιλάνθρωπος ἔχρησεν αὐτοῖς τὸ ἴδιον πρόσωπον, ἵνα δι' ἐκείνου δυσωπῶσι τοὺς ἀσυμπαθεῖς καὶ μισοπτώχους ὥσπερ οἱ τὰς βασιλικὰς εἰκόνας κατὰ τῶν βιαζομένων αὐτοὺς προβαλλόμενοι, ἵν' ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ κρατοῦντος, τὸν καταφρονητὴν δυσωπήσωσιν. οὗτοί εἰσιν, οἱ ταμίαι τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, οἱ θυρωροὶ τῆς βασιλείας, οἱ ἀνοίγοντες τὰς θύρας τοῖς χρηστοῖς, καὶ κλείοντες τοῖς δυσκόλοις καὶ μισανθρώποις. οὗτοι, καὶ κατήγοροι σφοδροὶ, καὶ συνήγοροι ἀγαθοί. συνηγοροῦσι δὲ καὶ κατηγοροῦσιν, οὐ λέγοντες, ἀλλ' ὁρώμενοι παρὰ τοῦ κριτοῦ. τὸ γὰρ περὶ αὐτοὺς γινόμενον ἔργον παρὰ τῷ καρδιογνώστῃ βοᾷ, παντὸς κήρυκος εὐσημότερον. διὰ τούτους ἡμῖν καὶ τὸ φοβερὸν ἀνεγράφη διὰ τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ δικαστήριον, οὗ πολλάκις ἠκούσατε.

Εἶδον γὰρ ἐκεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐξ οὐρανῶν, καὶ τὸν ἀέρα ὡς γῆν πεζεύοντα, καὶ ταῖς πολλαῖς μυριάσι τῶν ἀγγέλων δορυφο-

A Nullam facies in promerendo iacturam, ne verearis. Multiplex enim & copioſus gignitur fructus ex eleemoſyna. Sere beneficium, vt metere poſſis fructum, & bonis manipulis domum replere.

At enim te quoque pauperem dices. Fac ſis, attamen dato. Da quod habes. Neque enim ſupra vires tuas quicquam abs te requirit Deus. Da tu panem, ille poculum vini, alius veſtimentum dabit. Atque ita ex multorũ benignitate vnius calamitas ſubleuabitur. Ne Moſes quidem id, quod impendit in tabernaculũ, *Exod. 25.* B ab vno tantum homine accepit, ſed ab vniuerſo populo. Alii enim aurum, argentum alii, vt magis minúſve diuitiis affluebant, obtulerũt. Pauperes verò vel pelles, vel etiam caprarum pilos, ſi quis grauius inopia premebatur. Nõne vides pauperis etiam illius viduæ quadrãtem diuitũ munera ſuperaſſe? illa enim quidquid habebat, exhauſit; cum ex horum copiis vix puſillum quiddam exciderit. Iacentes pauperes tanquã nullius pretii ſint, ne deſpexeris. Conſidera quinam ſint, & eorum cognoſces dignitatem. C Seruatoris noſtri perſonam induerunt.

Propriam enim benignus ille perſonam eis largitus eſt, vt, quemadmodum illi, qui aduerſus vim inferẽtes tanquam propugnaculum regias prætẽdunt imagines, quo principis effigie, irruentium impetus frangatur & retardetur, ſic ipſi eos qui nulla mouentur commiſeratione, quique pauperes odio proſequũtur, per illam flectant, mitigent & exorent. Hi bonorum quæ & expectamus ſunt promicondi. Hi ianitores regni cœlorum, qui forum aperiant benignis & bonis, occludant malis & inhumanis. D Hi & vehementes ſunt accuſatores, & optimi patroni. Accuſant autem & defendunt, non orationé, ſed aſpectu ipſo, dum conſpiciuntur à Iudice. quæ enim in eos fiunt, apud eum qui corda ſcrutatur, qui cogitationes hominũ omnes, atque intimos animi ſenſus nouit, quouis præcone clarius, apertius, ſignificantius vociferantur & clamant. Propter hos nobis & formidandum illud iudicium, quod ſæpe audiuiſtis, perſcriptum eſt.

Illic enim video filium hominis venientem è cœlis, per aëra non ſecus atque per terram incedentem, innumerabilibus ſtipatum millibus Angelorum.

A Deinde gloriæ thronum erectum in ſublime, atque in eo conſidentem Regem. Tunc omnis hominum tribus, omnes gentes, nationes omnes, quę in hanc vitam ingreſſæ ſint, quæ hunc ſpiritu aëra duxerint, quæ hanc ſolis lucē aſpexerint, duas in partes ſegregatas ad tribunal iudicis aſtitiſſe. Audio eos, qui à dextra ſunt, agnos vocari: hœdos qui à ſiniſtra. Nam ex morum ſimilitudine ſumunt appellationem. Audio illic eos interrogantem iudicem, & rationes conficientem. Audio quid ipſi reſpondeant Regi. Denique pro ſuis quemq; meritis ornatum cerno. Illis qui boni benigniq; B fuerint, atque optimè vitā egerint, ſumma & perpetua quies tribuitur in regno cœleſti: inhumanis autem & improbis ſuppliciū, idq; ſempiternum. Hæc omnia ibi diligēter, vt ſcitis, ſunt explicata. Non alia autē de cauſa iudiciū illud tā accurata oratione tanquā penicillo depictum nobis ante oculos poſitum eſſe crediderim, niſi vt perdiſcamus beneficentiā, & benignitatem complectamur. Hæc enim eſt quæ cōtinet vitam. Hæc eſt pauperum mater, magiſtra diuitum, bona pupillorum nutrix, conſeruatrix ſenum, egentium penu, communis miſerorum portus, C omnium ætatum curam gerens, omnibus ærumnis & calamitatibus conſulens.

Quemadmodum enim illi, qui in vanitatis certaminibus præmia proponūt, tuba liberalitatem ſuam ſignificantes, omnibus in palæſtra decertantibus pecuniæ largitionem pollicentur atq; denuntiant: ſic ipſa beneficentia omnes in miſeriis & calamitatibus poſitos ad ſe vocat, nō vulnerū & plagarum præmia, ſed ærumnarum & incommodorum remedia & curationem accedentibus impertiens. Hæc eſt omnium laudatarum actionum præſtantiſſima. Hæc aſſidet D Deo, & magna eſt cū ipſo neceſſitudine coniuncta. Sic autē Deum ipſum nobis omniū, quæ rectè benignéq; facimus, in primis auctorē effectorémq; eſſe cōſtat. Siquidem & terram procreauit & ornatum cœli fabricatus eſt, & temporum viciſſitudines ſtatuit: & ſolis calorem & glaciei refrigerantem naturam, omnia denique Deus ipſe, non ſibi, cum nullius horum indigeat, ſed nobis continenter præſtat & conſeruat. Nam mirabili quadam ratione mortaliū aciem effugiente præbet hominibus alimenta,

A ἐρύμενον. ἔπειτα θρόνον δόξης ἀνυψούμενον: καὶ πᾶν φῦλον ἀνθρώπων ὅσον παρῆλθεν εἰς γένεσιν καὶ ἡλίῳ κατελάμφθη, καὶ τούτου τοῦ ἀέρος ἀνέσπασεν, ἐν δύο μέρεσιν ἀποκεκριμένον, καὶ παρεστῶτας τοῦ κριτηρίου. ἐκαλοῦντο δὲ οἱ μὲν ἀρνειοὶ, ὅσοι ἐκ δεξιῶν· ἐρίφους δὲ τοὺς ἐπὶ θάτερον ἤκουσα, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν τρόπων, ἐφ' ἑαυτοὺς τὰς προσηγορίας ἑλκύσαντας, καὶ διαλέξεις ἐκ τοῦ δικαστοῦ πρὸς τοὺς κρινομένους· καὶ ἀποκρίσεις τῶν εὐθυνομένων πρὸς τὸν βασιλέα. ἀπεκληροῦτο δὲ ἑκάστοις τὰ πρόσφορα. B τοῖς μὲν τὸν ἄριστον βεβιωκόσι βίον βασιλείας ἀπόλαυσις· τοῖς δὲ μισανθρώποις καὶ πονηροῖς τιμωρία πυρὸς καὶ αὐτὴ διαιωνίζουσα. γράφει δὲ πάντα ἐπιμελῶς· καὶ ἀκριβὲς ἡμῖν τὸ δικαστήριον ἀνεζωγραφήθη παρὰ τοῦ λόγου· οὐκ ἄλλου τοῦ χάριν, ἢ τοῦ μαθεῖν ἡμᾶς εὐποιίας χρηστότητα. αὕτη γάρ ἐστιν, ἡ τὸν βίον συνέχουσα, μήτηρ τῶν πενομένων, διδάσκαλος τῶν πλουσίων, ἀγαθὴ κουροτρόφος, πρεσβυτέρων γηροκόμος, ταμεῖον τῶν δεομένων κοινὸς τῶν ἀτυχούντων λιμὴν, πάσαις ἡλικίαις καὶ C συμφοραῖς, τὴν ἀφ' ἑαυτῆς μερίζουσα πρόνοιαν.

Ὡς γὰρ οἱ ἀγωνοθέται τῆς ματαιότητος ὑπὸ σάλπιγγος τὴν ἑαυτῶν φιλοτιμίαν σημαίνοντες πᾶσι τοῖς τῆς παλαίστρας τὴν τοῦ πλούτου διανομὴν ἐπαγγέλλονται· οὕτως ἡ εὐποιία, ἅπαντας πρὸς ἑαυτὴν καλεῖ τοὺς ἐν δυσκολίαις καὶ περιστάσεσιν, οὐ πληγῶν τιμὰς τοῖς προσιοῦσιν, ἀλλὰ συμφορῶν θεραπείας μερίζουσα. ἔστι δὲ αὕτη, πάσης ἐπαινουμένης πράξεως· ὑψηλοτέρα. Θεοῦ πάρεδρος τοῦ D ἀγαθοῦ φίλη, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν τὴν οἰκείωσιν ἔχουσα. οὕτω τοι παρὰ πάντων τὰς ἀγαθὰς καὶ φιλανθρώπους πράξεις, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῖν αὐτουργῶν ἀναφαίνεται· τὴν γὰρ κτίσιν τῆς γῆς, καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ διακόσμησιν, καὶ τὴν εὔτακτον ἐναλλαγὴν τῶν ὡρῶν, καὶ ἡλίου θερμότητα, καὶ κρυστάλλου γένεσιν ψύχουσαν, καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον, οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ Θεὸς· ἀπροσδεὴς γὰρ τῶν τοιούτων ἐκεῖνος· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν διηνεκῶς ἐνεργεῖ· γεωργὸς ἀόρατος τῆς τῶν ἀνθρώπων τροφῆς·

ἀφορμὰς

σπορεὺς εὔκαιρος καὶ ὀχετηγὸς ἐπιστήμων. Οὗτος γὰρ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν δίδωσι σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ νεφελῶν. νῦν μὲν ἠρεμαῖον ἐπιῤῥαίνει τῇ γῇ, πάλιν δὲ λάβρον καταχεῖ τῶν αὐλάκων. ὅταν δὲ αὐξηθῇ τὰ λήια καὶ περιέλθῃ τὸ χλοαινόμενον, τὰς νεφέλας ἀποσκεδάζων τοῦ οὐρανοῦ πάντος, τότε παρακαλύμματος γυμνὸν αὖθις ἐφίστησι τὸν ἥλιον, θερμὴν καὶ ἔμπυρον διατείνοντα τὴν ἀκτῖνα, ἵνα ὡραῖοι γίνωνται πρὸς τομὴν οἱ στάχυες. A

Τρέφει καὶ ἄμπελον ταῖς ὥραις τῷ διψῶντι τὸ ποτὸν εὐτρεπίζων, καὶ ἀγέλας ἡμῖν τρέφει διαφόρων ζῴων, ἵνα ὑπάρχῃ τοῖς ἀνθρώποις ἄφθονον ὄψον, καὶ τὴν μὲν αἱ δοραὶ, ἔριον γεωργοῦσαι, τὴν σκέπην παρέχωσι, τὴν δὲ, τὰ ὑποδήματα ἡμῖν ἀπεργάζωνται. ὁρᾷς ὅτι πρῶτος ἐραστὴς εὐποιΐας ὁ Θεὸς, οὕτως τρέφων τὸν πεινῶντα καὶ ποτίζων τὸν διψῶντα, καὶ ἀμφιεννὺς τὸν γυμνὸν, ὡς προείρηται. B

Εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι πῶς καὶ θεραπεύει τὸν κεκακωμένον, μάνθανε. τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐργάζεσθαι τὸν κηρὸν, καὶ σὺν ἐκείνῳ τὸ μέλι; τίς τὴν Πίτυν καὶ Τερέβινθον, καὶ τῆς Μαστίχης τὸ δένδρον, τὸν λιπαρὸν ἐκεῖνον χυμὸν ἀποστάζειν ἐποίησεν; ἢ τίς τὴν Ἰνδῶν C χώραν ἐδημιούργησε ξηρῶν καρπῶν καὶ εὐωδῶν μητέρα; τίς τὴν ἐλαίαν ἔφυσε πόνων σωματικῶν καὶ ἀλγηδόνων ἐπίκουρον; τίς ἔδωκεν ἡμῖν ῥιζῶν καὶ βοτανῶν διάγνωσιν, καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ποιοτήτων μάθησιν; τίς τὴν ποιητικὴν τῆς ὑγείας ἰατρικὴν συνεστήσατο; τίς ἀνῆκεν ἐκ τῆς γῆς θερμῶν ὑδάτων πηγὰς, τὰς μὲν τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἡμῶν ἰωμένας· τὰς δὲ τὸ ξηρὸν ἢ πεπυρωμένον λυούσας; καὶ προσῆκεν εὐκαίρως εἰπεῖν καὶ τὸ τοῦ Βαροὺχ, οὗτος ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ D ὑπ' αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο τέχναι ἔμπυροι, καὶ πυρὸς χωρὶς, καὶ ἄλλαι ἔνυδροι καὶ μυρίαι τῶν ἐπιτηδευμάτων εὑρέσεις. ἵνα ταῖς τοῦ βίου χρείαις ἀνενδεὴς ἡ διακονία γένηται. καὶ ὁ μὲν Θεὸς, οὕτως. ὁ πρῶτος τῆς εὐποιΐας εὑρετὴς καὶ τῶν ἡμῖν ἀναγκαίων πλούσιος ὁμοῦ καὶ συμπαθὴς χορηγός.

ſeminans opportunè, & ſcięter irrigans. Ipſe enim, vt ſcribit Eſaias, dat ſemen ſerenti, & ex nubibus nunc ſenſim imbrem emittit in terram, nunc autem ſulcorum latera & toros abũdè perfundit. *Eſa. 55.* At vbi ſegetes creuerint, & viriditas acceſſerit, tunc diſiectis diſſipatiſque nubibus, ab omnibus integumẽtis nudum & apertum ipſis oſtentat & immittit ſolem, vt calidis atque ardentibus ipſius radiis tepefactæ perueniant ad maturitatem, & opportunas ad metendum ſpicas exhibeant.

Quid? quod vitem etiam enutrit, atque ita idoneo tempore ſitientibus potum tribuit. Quid? quod varia item alit animalium genera, vt hominibus & carnes ad veſcendum, & pelles quæ lanam ſuppeditant ad protegendũ, & ad veſtes conficiendas, & ad conſuendos calceos præbeant. Cernis quo modo primus beneficentiæ auctor & origo ſit Deus, eſurientẽ nutriens, ſitienti largiens potum, & nudum operiens, vt ante diximus.

Si vis autem intelligere, quo modo morbo laborantes, malè affectos, atque afflictos curet, audi. Quis apem docuit ceras & mella conficere? Quis è Pinu, Quis è Terebintho, Quis è Maſtiches arbore pingues illos reſinę ſuccos deſtillare fecit? Quis Indorũ regionem conſtituit ſiccorum atque fragrantium fructuum, & odorum ſuauium matrem? Quis oleam corporis laboribus & doloribus opitulantem procreauit? Quis nobis radicum & herbarum notitiam, quis qualitatum & virium, quæ in ipſis ſunt, peritiam tribuit? Quis effectricem conſeruatricémq; ſanitatis medicinam reperit? Quis calidarum aquarum fontes eduxit è terra, vt earum vi tum frigidis & humidis, tum aridis & aduſtis affectionibus & morbis medeamur? Meritò igitur & opportunè poteram verba Baruch vſurpare: Hic adinuenit omnem *Baruc 3.* viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo.

Per hunc artes omnes, quæ vel igne vel ſine igne, vel in aquis exercentur, inuentæ: per hunc ſcientiæ innumerabiles excogitatæ: vt nihil omninò deſit hominibus, quod ad tranſigendæ vitæ neceſſitatem & commoditatem pertineat. Ac Deus quidem hoc modo beneficentiæ, & liberalitatis inuentor & fons omnia, quæ nobis neceſſaria ſunt, ditiſſimus ipſe benignè ſubminiſtrat.

A Nos autem, qui ſingulis diuinæ ſcripturæ verbis ad Dominum & procreatorem noſtrum imitandum (quatenus mortalis beatum & immortalem imitari poteſt) inſtituimur, ad vtilitatem noſtrã omnia rapimus, omnia voluptatibus noſtris metimur: & alia quidem vitæ noſtræ deliciis elargimur, alia recondimus hæredum auiditati. Miſerorum verò nulla habetur ratio, nulla pauperum idonea cura, nulla ſollicitudo. O crudeles animos, O mentes ab omni miſericordia alienas!

Homo hominẽ videt egentem pane, non habentem alimenta vitæ neceſſaria, neque tamen illi prompto alacrique B animo ſubuenit: & ſalutem præbet, ſed illum deſpicit, & tanquam virentem plantam aquarum penuria ſinit areſcere: præſertim cum maximis inundet ipſe, atque circumfluat copiis, vt ex ſua abundantia facilè multorum inopiam reficere & recreare poſſit. Quemadmodum enim ex vno fonte profluens aqua multas camporum longè latèque protenſas planities fœcundas & vberes reddit: Sic vnius domus opulentia multitudinem pauperum ex egeſtatis anguſtiis eripere poteſt & ſuſtentare: modo ne parcus & auarus animus veluti prolapſus lapis venas & riuulos è benignitate, tanquam è fonte publicè defluentes, auertat atque intercipiat.

C Ne viuamus carni in rebus omnibus: in aliqua viuamus & Deo. Delitię enim epularum quæ in ventrem ingrediuntur, tantulum voluptatis carni duntaxat afferre poſſunt, quantulum eſt illud ſpatium, quo fauces continentur. Nam ſimul atque in ventrem delapſæ ſunt, putreſcunt, & per inferiores partes ſecedunt. Miſericordia verò & beneficentia virtutes ſunt Deo gratiſſimæ: D quæ ſi cuius animum incoluerint, eum diuinum efficiunt, & ſummo illi bono quam ſimillimum reddunt, adeò, vt primæ illius atque immortalis & mentem omnem ſuperantis naturæ decoretur imagine. At qualem ſtudii laboriſque finem pollicentur?

Nunc quidem præclaram ſpem, & lætitiæ plenam expectationem; poſt autem quandò iſtius aſſiduè fluentis carnis ſpoliis exuti immortalitatem induerimus, vitam beatam, nullum finem habituram, nullis malis obnoxiam, in ſummis & admirandis, quæque hic à nobis cognitione comprehendi non poſſunt, verſantem gaudiis & voluptatibus.

Ἡμεῖς δὲ οἱ καθ' ἕκαστον γράμμα τῆς γραφῆς παιδευόμενοι, ζηλοῦν τὸν ἑαυτῶν κύριον καὶ δημιουργὸν, καθ' ὅσον τοῖς θνητοῖς ἡ τοῦ μακαρίου καὶ ἀθανάτου μίμησις ἐφικτὴ, πάντα παρασυρόμενοι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν. καὶ τὰ μὲν, τῇ ἑαυτῶν ἀποκληρούμενοι ζωῇ, τὰ δὲ κληρονόμοις ταμιευόμεθα. τῶν δὲ δυστυχούντων λόγος οὐδεὶς, οὐδὲ τῶν πενομένων ἀγαθὴ μέριμνα· ὢ τῆς ἀνηλεοῦς γνώμης!

Ἄνθρωπος ἄνθρωπον ὁρᾷ, ἄρτου πενόμενον. καὶ τὴν ἀναγκαίαν ζωοπύρησιν τῆς τροφῆς οὐκ ἔχοντα· οὐκ ἐπαρκεῖ δὲ προθύμως, οὐδ' ὀρέγει τὴν ἐπικουρίαν, ἀλλὰ περιορᾷ, ὥσπερ τι φυτὸν εὐθαλὲς ὑδάτων ἀπορίᾳ ἐλεεινῶς ξηραινόμενον· καὶ ταῦτα πλημμυροῦσαν ἔχων τὴν ἀφθονίαν, καὶ πολλοῖς ἐποχετεύειν δυνάμενος τὴν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων παραμυθίαν. ὡς γὰρ μιᾶς πηγῆς ἐπιρροὴ, πολλὰς πεδιάδας ἡπλωμένας πιαίνει· οὕτω καὶ μιᾶς οἰκίας εὐπορία, δήμους πενήτων ἐξαρκεῖ διασώσασθαι. μόνον ἐὰν μὴ γνώμη φειδωλὸς καὶ ἀκοινώνητος, ὡς λίθος ἐμπεσοῦσα τῇ διεξόδῳ, τὴν ἐπιρροὴν ἀνακρούσηται.

Μὴ πάντα τῇ σαρκὶ, ζήσωμέν τι καὶ τῷ Θεῷ. τροφῆς μὲν γὰρ αἴσθησις καὶ ἀπόλαυσις ὀλίγον τῆς σαρκὸς μέρος διέρχεται, τὴν φάρυγγα. τῇ γαστρὶ δὲ τὰς ὕλας ἐναποθεμένη, τέλος ἔχει τὸν ἀφεδρῶνα. ἔλεος δὲ καὶ εὐποιΐα, Θεῷ τέ εἰσι πράγματα φίλα, καὶ ὥσπερ ἂν ἐνοικήσωσιν ἀνθρώπῳ, θεοῦσιν αὐτόν. καὶ πρὸς μίμησιν ἀποτυποῦσι τοῦ ἀγαθοῦ, ἵνα ὑπάρχῃ εἰκὼν τῆς πρώτης καὶ ἀκηράτου καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαινούσης οὐσίας. τῆς δὲ σπουδῆς ὁ καρπὸς ἄρα ὁποῖον ἐγγυῶνται; νῦν μὲν καλὴν ἐλπίδα, καὶ προσδοκίαν εὐφραίνουσαν.

Ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα, ὅταν τὴν ῥέουσαν ταύτην ἀποσκευασάμενοι σάρκα, τὴν ἀφθαρσίαν μετενδυσώμεθα, μακαρίαν ζωὴν, ἄληκτον, καὶ ἀνώλεθρον, ἐν θαυμασταῖς τισι καὶ νῦν οὐ γινωσκομέναις ἡμῖν εὐπαθείαις, ηὐτρεπισμένην.

A Οὐκοῦν οἱ λογικοὶ κτισθέντες, καὶ τὸν νοῦν ἔχοντες τὸν θείων ἑρμηνέα καὶ παιδευτήν, μὴ τοῖς προσκαίροις δελεασθῆτε. κτήσασθε δὲ τὰ μηδέποτε καταλιμπάνοντα τὸν κτησάμενον, ὁρίσατε μέτρα τῇ χρήσει τοῦ βίου. μὴ πάντα ὑμέτερα, ἀλλὰ μέρος ἔστω καὶ τῶν πενήτων τῶν ἀγαπητῶν τοῦ Θεοῦ. πάντα γὰρ τοῦ Θεοῦ τοῦ κοινοῦ πατρός. ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ ὡς ὁμόφυλοι, ἀδελφοὺς δὲ τὸ μὲν ἄριστον καὶ δικαιότερον κατ' ἰσομοιρίαν λαγχάνειν τοῦ κλήρου. ἐν δὲ τάξει δευτέρᾳ, κἂν τὸ πλέον εἷς ἢ B δεύτερος σφετερίσηται, τὸ γοῦν μέρος κερδανέτωσαν οἱ λειπόμενοι. Εἰ δέ τις καθόλου κύριος εἶναι τῶν πάντων ἐθέλοι, καὶ αὐτῆς τῆς τρίτης ἢ πέμπτης μοίρας ἐξείργων τοὺς ἀδελφούς, οὗτος πικρὸς τύραννος, βάρβαρος ἀδιάλλακτος, θηρίον ἄπληστον, μόνον ἡδέως προσχαίνον τῇ θοίνῃ. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ἀγριώτερος τῶν θηρίων. εἴγε λύκος μὲν τὸν λύκον εἰς βορὰν παραδέχεται, καὶ κύνες ἐν ταυτῷ πολλοί, ἓν σπαράττουσι σῶμα· ὁ δὲ ἄπληστος οὐδένα τῶν ὁμοφύλων, εἰς τὴν μετουσίαν παραλαμβάνει τοῦ C πλούτου. ἀρκεῖ σοι ἡ σύμμετρος τράπεζα. μὴ πρὸς τὸ πέλαγος τῆς ἀκολάστου πανδαισίας, ἐκπέσῃς. χαλεπὸν γὰρ τὸ ἐπικείμενον ναυάγιον οὐ πέτραις περιῤῥηγνύον ὑφάλοις, ἀλλ' εἰς τὸ σκότος ἐξωθοῦν τὸ βαθύτατον, ὅθεν οὔποτε ὁ ἐμπεσών, ἐκβήσεται.

Χρῆσαι, μὴ παραχρήσῃ. τοῦτο γάρ σε καὶ Παῦλος ἐδίδαξεν. ἄνες σαυτὸν ἀπολαύσει μεμετρημένῃ, μὴ βακχεύσῃς ταῖς ἡδοναῖς. μὴ πάντων ἁπλῶς ζώων ὄλεθρος ἔσο, τετραπόδων, μεγάλων, μικρῶν, ὀρνίθων, ἰχθύων, τῶν εὐπορί- D στων, τῶν σπανίων, τῶν εὐώνων, τῶν πολυτίμων. μὴ πολλῶν θηρευτῶν ἱδρῶτι μίαν πλήρου γαστέρα, ὥσπερ τι φρέαρ βαθύτατον πολυχειρίᾳ τῶν χωννύντων μὴ γεμιζόμενον. διὰ τοὺς τρυφῶντας οὐδὲ ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης, ἀκινόχλητος μένει. οὐδὲ τῷ ὕδατι νηχόμενοι ἰχθύες, μόνοι ἀγρεύονται, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄθλια ζῷα τῇ ὑποστάσει τῶν ὑδάτων ἐμφέρεται. καὶ ταῦτα πρὸς τὴν ἤπειρον καὶ τὸν ἀέρα τοῦτον ἐξέλκεται.

Vos igitur, qui ratione præditi, & mente rerum Diuinarum interprete ac magiſtra decorati eſtis, ne (quæſo) vos rerum fluxarũ & caducarum blanditiis deliniri, & tanquam eſca allici & capi patiamini. Complectimini eum, qui poſſidentem ſe nunquam eſt derelicturus. Vſui vitæ modum imponite. Ne omnia veſtra exiſtimate. Sit pars etiam pauperum, & amicorum Dei. Illius enim verè ſunt omnia, quem habemus patrem. Nos autẽ fratres ſumus. Quapropter vt genere coniunctos ac fratres melius quidem ac iuſtius erat, æquis partibus cernere hæreditatem, verum quando id factum non eſt, ſed vnus aut alter plus interuertit, reliqui partem vnam ſaltem accipiant. Quod ſi quis omniũ prorſus eſſe dominus & vniuerſam vult hæreditatem auertere, & tertia aut quinta parte fratres excludere, ille frater non eſt, ſed acerbus tyrannus, immitis barbarus, imò verò inexplicabilis fera, quæ hianti ore ſola ſuaues deuoret dapes, vel potius ipſis etiam feris ſæuior & agreſtior. Siquidem & lupus ad deuorandam prædam lupum ſibi ſociũ adiungit. Et canes multi nonnunquam ſimul idem dilaniant corpus. At iſte diuitiarũ ſuarum, nullum eiuſdem generis hominem participem facit. Moderata menſa ſufficit tibi. Ne te in illud luxuriæ pelagus demittas, vt conuiuia omni genere ciborum inſtructa velis. Illic enim graue naufragiũ fit, quo non ſcopulis ſub ſalo latentibus collideris: ſed in altiſſimam & obſcuriſſimam voraginem detruderis, in quam qui ſemel incidit, nunquam emerget.

Vtere igitur, vtere, ne abutaris. Sic enim Paulus etiã edocuit. Modeſta oble- 2.Cor. 7. ctatione te recrea, tẽperanter animũ relaxa. Ne te delitiæ ſic obruant, vt nimia lætitia geſtias, & inſanis voluptatib⁹ debaccheris. Ne ſis animaliũ planè omniũ pernicies, ingentium, mediocrium, minutorum, gradientiũ, volantium, natantium, ſiue inuentu facilia, ſiue difficilia ſint, ſeu magno ſeu vili pretio veneant. Multorum venantium ſudore ventrem vnum ne repleas. Ne ſint fauces tuæ veluti vorago, aut gurges, aut vaſtiſſimus, ac profundiſſimus puteus, ad quem obruendũ multorũ laborent manus. Propter hominũ luxuriam atq; delitias, non modo mare profundum turbatur: non aquis ſolum innatantes copiuntur piſces: ſed alia quæcumque animalia in aquis degunt, inde in terram & cœlum hoc extrahuntur.

Sic oſtreorum genera non latuerunt. Sic captus Echinus. Sic ſerpentes irretitæ ſunt Sœpiæ. Sic Polypus ſaxis, quibus inhærebat, auulſus. Sic ex locis altiſſimis extracta conchylia. Nullum denique eſt animalium genus, quod vel ſūmas, vel infimas partes maris incolat, quod non humana fraus deceptum, ad hanc cœli lucem aſpiciendam eduxerit. Adeò hominum voluptates vndique captantium ingenia ad varias inſidias & dolos reperiendos elaborarunt.

Sed qualianam delicias eiuſmodi conſequuntur? Neceſſe eſt, vt luxuria, vbi ſemel radices egerit, & coaluerit, reliquam ſecum nequitię materiam trahat. Quamobrem, qui molliter & delicatè viuere inſtituerunt, neceſſariò ad excogitandos magnificos ædificiorum apparatus alliciuntur. In his conſtruendis & exornādis maxima vis pecuniarum profunditur. Adhæc cœtus hominum libenter conuocant, & inuitant, ſplendidam • veſtē & variā ſupellectilē ſtudioſè comparant. Menſas pretioſiſſimas ex argēto conflādas curant, alias læuitate politiſſime exæquatas, alias verò artificio ſculptas & fabrefactas, vt liceat cōuiuis ſimul & gulam epulis delinire, & oculos intuendis & legendis hiſtoriis oblectare. Hic mihi deinceps tutè reliqua conſidera: Crateras, Tripodas, Cados, Gutturina, Lances, innumerabilia poculorum genera, Scurras, Mimos, Cithariſtas, Poëtas, Oratores, Cantores, Cantatrices, Saltatores, Saltatrices, totū denique petulantiæ ludum: Pueros comis effœminatos, puellas inuerecūdas, quas propter immodeſtiam meritò ſorores Herodiadis appelles, Ioannem, id eſt diuinum in vnoquoque, ſapientięque ſtudioſum animum è medio tollentes.

Atque dum hæc intus geruntur, aſſident ad veſtibuli fores innumerabiles Lazari, partim vlceribus pleni, partim oculis orbati, partim pedibus mutili. Quidam ipſorum, quamuis ſint omnibus ferè membris ſpoliati, ſerpere tamen audent, & vtcumque progrediuntur. Conclamant autem, nec tamen exaudiuntur, impedit enim tibiarum ſtrepitus & carmina, quę ab ipſis cantoribus concinnūtur, & ſolutè ridentiū cachinnatio. Quod ſi pauperes paulò vehemētius fores pulſauerint, immitis ac ſæuus alicunde proſiliens Domini ianitor, eos baculo propellit, & canes appellans

A οὕτως τὰ γένη τῶν ὀστρέων, οὐκ ἔλαθε, καὶ ὁ Ἐχῖνος ἀγρεύεται, καὶ ἡ σηπία ἕρπουσα σαγηνεύεται. καὶ ὁ Πολύπους ταῖς πέτραις προσπεφυκὼς ἀποσπᾶται, καὶ αἱ κοχλίαι τῶν κατωτάτων βυθῶν ἀποσύρονται. καὶ πάντα γένη ζώων, ὅσα τοῖς τῆς ἐπιφανείας κύμασιν ἐπινήχεται, καὶ ὅσα τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἔλαχε κατοικεῖν, πρὸς τὸν ἀέρα τοῦτον ἐκφέρεται, τῆς τῶν φιληδόνων μηχανῆς ποικίλα κατ᾽ ἐκείνων σοφιζομένης τὰ θήρατρα..

Οἷα δὲ καὶ τὰ ἑξῆς τῶν τρυφώντων; ἐπάναγκες γὰρ τὴν κακίαν, ὅπου ποτ᾽ ἂν ἡ νόσος ἐν-
B σκήψῃ τὰς ἀκολούθους ὕλας ἐφέλκεσθαι. διὸ καὶ οἱ τὴν ἁβροδίαιτον καὶ Συβαριτικὴν προῃρημένοι τράπεζαν ἕλκονται πρὸς ἀνάγκην, εἰς κατασκευὰς μεγαλοφυῶν οἰκοδομημάτων· καὶ τὴν πολλὴν εὐπορίαν, δαπανῶσιν εἰς μέγεθος οἴκων, καὶ κόσμον περίεργον. ἐπὶ τούτοις, τὰς κλισίας φιλοκαλοῦσιν, ἐσθῆτος αἰθινῆς, καὶ πάσης πεποικιλμένης πληροῦντες, τραπέζας πολυταλάντους ἀργύρου χαλκεύονται. τὰς μὲν εἰς λειότητας ἐληλασμένας· τὰς δὲ πεποικιλμένας τῇ γλυπτικῇ, ὡς ἐξεῖναι ὁμοῦ τῇ φάρυγγι, καὶ τὴν ὄψιν εὐωχεῖσθαι ταῖς ἱστορίαις. ἐπι-
C λόγισαί μοι τὰ ἑξῆς, κρατῆρας, τρίποδας, κάδους, τὰ πρόχοα σκεύη, τὰ ὀψοφόρα, ἐκπωμάτων γένη μυρία, γελωτοποιούς, μίμους, κιθαριστάς, ᾠδούς, κομψολόγους, μουσικούς, μουσικάς, ὀρχηστρίδας, πάντα τῆς ἀσελγείας τὸν ὁρμαθόν. παῖδας θηλυνομένους ταῖς κόμαις, κόρας ἀναιδεῖς, ἀδελφὰς τῆς Ἡρωδιάδος εἰς ἀκοσμίαν, ἀναιροῦσας Ἰωάννην, τὸν ἐν ἑκάστῳ θεοειδῆ καὶ φιλόσοφον νοῦν.

Τούτων πάντων ἐπὶ τῆς οἰκίας τελουμένων, παρεδρεύουσι τῷ πυλῶνι μυρίοι Λά-
D ζαροι· οἱ μὲν ἡλκωμένοι χαλεπῶς, ἄλλοι τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένοι, ἕτεροι, λώβην στένοντες τῶν ποδῶν· τινὲς δὲ αὐτῶν ἕρποντες παντελῶς, καὶ πάντων τῶν μελῶν στέρησιν ὑπομείναντες· βοῶντες δὲ οὐκ ἀκούονται. κωλύει γὰρ αὐλῶν ἡ ἠχὴ καὶ τὰ μέλη τῶν ᾀσμάτων ᾠδῶν, καὶ ὁ τοῦ πλατίος γέλωτος καγχασμός. ἂν δέ που καὶ ἐπιπλέον διοχλήσωσι τὰς θύρας, ἀναπηδήσας ποθὲν ἀπηνὴς δεσπότου θρασὺς πυλωρὸς ἀπελαύνει ῥάβδοις, ἀναιδεῖς κύνας

ἀποκλαδῶν καὶ μάστιξιν ἐπιξαίνων τὰ τραύματα. ἀπέρχονται δὲ οἱ τοῦ Χριστοῦ φίλοι, τῶν ἐντολῶν τὸ κεφάλαιον· οὐκ ἄρτου βραχέος, οὐκ ὄψου μεταλαχόντες, ὕβρεις δὲ καὶ πληγὰς προσκερδάναντες. ἔνδον δὲ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Μαμμωνᾶ, οἱ μὲν ὡς ὑπέραντλα πλοῖα τὴν τροφὴν ἀποβλύζουσιν· ἄλλοι τῇ τραπέζῃ ἐπικαθεύδουσι παρεστώτων τῶν ἐκπωμάτων. διπλῆ δὲ ἁμαρτία κατὰ τὴν ἀσχήμονα οἰκίαν ἐμπολιτεύεται· ἡ μὲν, ἐπὶ τῷ κόρῳ τῶν μεθυόντων, ἡ δὲ ἐπὶ τῷ λιμῷ τῶν ἐλαθέντων πτωχῶν.

B Ταῦτα εἰ ἐποπτεύει Θεὸς, ὥσπερ οὖν ἐφορᾷ, τίνα τοῦ βίου καταστροφὴν ἐννοεῖτε οἱ μισόπτωχοι εἴπατε. ἢ οὐκ ἴστε ὅτι πάντα τὰ φρικώδη καὶ φοβερὰ ὑποδείγματα τῶν τοιούτων χάριν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἐκβοᾷ καὶ μαρτύρεται. καὶ ἀναγέγραπται μὲν, βαρέα βρυχόμενος καὶ στένων ὁ ἐν τῇ βύσσῳ τραφεὶς, καὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ τῶν κακῶν συνεχόμενος; ἄλλος δὲ πάλιν ὁμότροπος τούτου, κατεδικάσθη θάνατον ἀπροσδόκητον, ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὴν ἑωθινὴν τροφὴν βουλευόμενος, καὶ τοῦ ὄρθρου μὴ καταλαβὼν τὴν ἀκτῖνα. μὴ θνητοὶ τὴν πίστιν, καὶ ἀθάνατοι τὴν ἀπόλαυσιν. οὕτως γὰρ C ἔχομεν γνώμης, οἱ τὰ πάντα θέλοντες τῇ τῆς σαρκὸς κολακείᾳ χαρίζεσθαι, ὡς ἀδιάδοχοι οἰκοδεσπόται, ὡς διηνεκεῖς τῶν ἐπὶ γῆς κύριοι, ἐν τῷ θέρει τὴν σπορὰν μεριμνῶντες, καὶ ἐν τῇ σπορᾷ τὴν τοῦ θερισμοῦ θυμηδίαν ἐλπίζοντες· φυτεύοντες τὴν πλάτανον, καὶ τοῦ ὑψηλοῦ δένδρου τὴν σκιὰν ἐλπίζοντες. καταπηγνύντες τὸν πυρῆνα τοῦ φοίνικος, καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν καρπῶν ἀναμένοντες. καὶ ταῦτα πολλάκις, ἐν πολιᾷ ὅτε τὸ μετόπωρον τῆς ἡλικίας ἐνέστηκεν. ὅτε ἐγγὺς τοῦ θανάτου χειμών· λείπουσι δὲ τῇ ζωῇ, οὐ κύκλος ἐ- D νιαυτῶν, ἀλλὰ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἡμέραι.

Λογισώμεθα τοίνυν ὡς λογικοὶ, ὅτι παροδικὸς ὁ βίος ἡμῶν, καὶ ῥέων ὁ χρόνος, ἄστατός τε καὶ ἄσχετος. ὥσπερ τι ῥεῦμα ποταμοῦ, πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ τυγχάνον, ἑλκύων πρὸς τὸ τῆς φθορᾶς τέλος. καὶ εἴθε βραχὺς ὢν καὶ ἐπίκηρος, ὑπῆρχεν ἀνεύθυνος. τοῦτο δὲ ἐστι τὸ ἐπικίνδυνον, τὸ ἑκάστης ὥρας· οὐ μὴν,

A verberibus plagas infligit & vulnera. Abeunt igitur Chriſti amici, in quibus ſita eſt mandatorum ſumma, cum nec panis fruſtum, nec obſonii quidquam acceperint, ſed potius contumelias & verbera lucrati ſint. Intus autem in officina Mammonæ, alii tanquam nimis onuſta nauigia reuomunt cibum, alii præſentibus poculis indormiunt menſæ. Duplex autem in turpi domo exercetur peccatum. Vnum propter ebriorum ſatietatem, alterum propter expulſorum pauperum famem.

Si Deus hæc aſpicit, quam vitæ commutationem, quem exitum fore cogitatis? dicite, quæſo vos, & pauperum inimici; An neſcitis horum cauſa in ſacro Euangelio poni & commemorari exempla omnia horrenda, & terribilia? Nonne graues illius cruciatus & gemitus recenſentur, qui in byſſo fuerat enutritus? & in malorum abyſſo deſcribitur coërceri? Quid? Huic alter ille ſimilis, nonne cum veſperi de matutinis deliciis cogitaret, tā inexpectata, & repentina damnatus eſt morte, vt ne orientis quidem ſolis radium potuerit intueri? Proinde cum mortales ſimus, fidem ne abiiciamus, néve fruamur voluptatibus vt immortales. Sic enim ferè affecti ſumus, quicumque genio indulgere, & carni in omnibus obſequi volumus. Tanquam patresfamilias ſucceſſorem nunquam habituri, & perpetui rerum humanarum domini, meſſis tempore ſementem facimus, & quando ſeminandum eſt, ſperamus lætitiam meſſis. Platanum ſerimus, & proceræ arboris vmbram ſperamus. Palmæ ſemen terræ committimus, & fructuum dulcedinem expectamus. Hæc autem ferè in ipſa ſenectute, quando iam adeſt ætatis autumnus, & mortis hyems aduentat, & vitæ reſiduum tempus eſt non ſeries annorum, ſed tres aut quatuor dies.

Luc. 16.

Luc. 12.

Cogitemus igitur nos, qui ratione pręditi ſumus, quā fragilis fluxáque ſit vita noſtra, quā velociter labatur tempus, vt ſiſti cohiberiq. nō poſſit, vt fluminis curſus omnia quę metitur, ad interitum ducat & trahat. Atq; vtinā breue tantum eſſet ſpatium vitæ, modo reddendæ rationi nō eſſemus obnoxii. Nunc autem illud meritò torquere nos debet, quod & ſingulis horis inſtat periculū, & incorruptus atq; integer adeundus eſt iudex,

apud quem non ſolum eorum, quæ fecimus, ſed omnium, quæ diximus, reddenda nobis eſt ratio. Quamobrem hęc ſecum ipſe animo voluens beatus ille vates auet intelligere præfinitum terminum vitæ. Itaque Deum precatur, vt ſibi numerum dierum, qui reliqui ſunt, annunciet, quo accingat ſeſe ad ea, quæ ad exitum pertinent, ne tanquam viator improuidus, dum iter facit, & viaticum neceſſarium quærit, repentè turbetur. Sic igitur inquit: Pſal. 38. Notũ fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis eſt, vt ſciam quid deſit mihi. Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. Cernis animæ bonæ prudentem ſolicitudinem, idque in homine in regia dignitate conſtituto. Nec mirum: intuitur enim Regem Regum, & Iudicum Iudicem. Illud autem obſecrat, vt abſoluta mandatorum obſeruantia decoratus diſcedat integer & perfectus cœleſtis illius patriæ ciuis, quam nos item omnes vt aſſequamur & opto & ſpero, per gratiam & benignitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria in æternum, Amen.

A ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων, ὧν φθεγγόμεθα τῷ ἀδεκάστῳ δικαστηρίῳ τὴν ἀπολογίαν ὀφείλειν. διὸ καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδός, πρὸς ὁμοίαν τῶν νῦν λεγομένων ἔννοιαν ἑαυτὸν ἀναφέρων ἐπιθυμεῖ γνῶναι τοῦ ἰδίου τέλους τὴν προθεσμίαν. ἐκλιπαρεῖ δὲ τὸν Θεὸν τῶν ἐπιλοίπων ἡμερῶν διδαχθῆναι τὸν ἀριθμόν, ἵνα πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἐξόδου παρασκευάσηται, μὴ ταραχθῇ δὲ ἀθρόως ὡς ἀνέτοιμος ὁδοιπόρος μεταξὺ βαδίζων, καὶ τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἐφοδίων περιζητῶν. Φησὶν οὖν, γνώρισόν μοι κύριε τὸ πέρας μου, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστιν, ἵνα γνῶ, τί ὑστερῶ ἐγώ. ἰδοὺ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου. βλέπε ψυχῆς συνετῆς μέριμναν ἀγαθήν· καὶ ταῦτα ἐν βασιλικῷ ἀξιώματι. ἐνοπτρίζεται γὰρ τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ τὸν κριτὴν τῶν κριτῶν· καὶ ζητεῖ τὸν τέλειον κόσμον τῶν ἐντολῶν κομισάμενος ἀπελθεῖν ἄρτιος τῆς ζωῆς τῆς ἐκεῖσε πολίτης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΛΟΓΟΣ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νηστειῶν.

ΣΥΝΘΕΤΟΝ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ σώματος τοῦ φαινομένου, καὶ τῆς λογικῆς B καὶ ἀσωμάτου ψυχῆς λαχὼν τὸ εἶναι. ὅπερ ἐστὶν· τῶν δὲ δύο τούτων τῶν προειρηθέντων οὐχ ὁμότιμος ἡ φύσις καὶ ἡ ἀξία· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄργανον ἐδημιουργήθη πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς κρατούσης κινούμενον· ἡ δὲ ἡγεμονεύειν ἐτάχθη καὶ βασιλεύειν ὡς κρείττων τοῦ χείρονος. λαβοῦσα δὲ αὕτη τὸ διακριτικὸν ἀπὸ τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ λόγου, καὶ τῶν καλῶν, καὶ τῶν τοιούτων τὴν διαφορὰν ἐξευροῦσα γνωρίζει μὲν τὸν Θεὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν τε ἐν ποσὶ τούτων καὶ τῇ αἰσθήσει καταληπτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀοράτων ὅσα νοῦς ἀσώματος φανταζόμενος βλέπει. C ἀσκοῦσα δὲ δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν, ὡς Θεῷ φίλη, ἐφίεται φιλοσοφίας, καὶ τοῖς ἐκείνης νόμοις καὶ παραγγέλμασι πειθομένη ἀπάγει μὲν ἑαυτὴν ὅτι πλεῖστον τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμημάτων· ἐγγίζει δὲ Θεῷ, καὶ ὅση δύναμις οἰκειοῦσθαι τῷ ἀγαθῷ πραγματεύεται. αὐτῆς δὲ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας περὶ τὴν λεγομένην ἐγκράτειαν τὸ πλεῖστον καὶ κυριώτερον στρέφεται· ἐν τούτῳ γὰρ ὁ νοῦς ἀθολώτως μένων, καὶ οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν τῶν ἀπὸ γαστρὸς ἢ τῶν ἄλλων ῥυπασμάτων δεχόμενος, D ἀνεμπόδιστον ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν περὶ τῶν οὐρανίων καὶ συγγενῶν ἑαυτῷ θεωρίαν.

Οὐκοῦν ὅσοι τῆς φιλοσοφίας τρόφιμοι καὶ τῶν ὑψηλῶν ἐρασταὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ λόγου, ἀγαπήσατε τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν, καὶ τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν χαίροντες ὑποδέξασθε, ὡς σωφροσύνης διδάσκαλον, καὶ ἀρετῆς μητέρα, καὶ τροφὸν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ παιδαγωγὸν τῶν ἀτάκτων, καὶ γαλήνην ψυχῶν, καὶ εὐστάθειαν

Sancti Patris noſtri

GREGORII NYSSENI EPISCOPI, ORATIO IN principium ieiuniorum.

Iac. Gretſero Soc. Ieſu interprete.

Ex mſſ. Cæſarea biblioth. exſcripta, & Latinitate donata ab interprete.

COMPOSITVM animal eſt homo, ex corpore aſpectabili, & ex anima rationali & incorporea habens totum quod eſt. Cæterum duorum, quæ iam recenſuimus, non eſt æqualis honoris natura, neque dignitas: ſed corpus quidem conditum eſt tanquam inſtrumentum, ad imperium dominantis animæ moueri ſolitum: At anima eo deſtinata eſt, vt imperet velut præſtantior deteriori. Qua diſcernendi facultate à mente & ratione accepta; & honeſti ac contrarii differentia reperta, cognoſcit Deum eſſe creatorem & conditorem tam eorum, quæ ante oculos & pedes verſantur, ſenſúque comprehendũtur, quàm inaſpectabilium, quæ mens corporis expers cogitatione informat & intuetur. Porrò iuſtitiam & virtutem ceu Deo grata exercens, ſacram inſtitutionem appetit, eiúſque legibus & monitis obſecundans, quam longiſſimè ſeipſam à carnalibus deſideriis abducit: Deo autem & quantum fieri poteſt, ſummo illi bono aſſimilari ſtudet. Ipſa etiam ſacra Philoſophia circa eam, quam temperantiam ſeu continẽtiam appellant, plurimum & primario occupata eſt: cum enim mens hic abſque vlla perturbatione verſetur, neque vllam admixtionem ſordium, quæ vel à ventre, vel aliunde proueniunt, patiatur, liberè ſuæ operationi, & rerum cœleſtium ſibi cognatarum contemplationi vacat.

Igitur quotquot Philoſophiæ alumni, & rerum ſublimium amatores ac diſcipuli, ſermonis eſtis: diligite tempus præſens, & ſanctam Quadrageſimam cum gaudio ſuſcipite, velut temperantiæ magiſtrã, virtutis matrem, nutricem filiorum Dei, incompoſitè viuentium informatricem, tranquillitatem animarum, conſtantiam ſeu bonam habitudi-

nem vitæ, pacémque inuiolatam & imperturbatam. Huius enim ſeueritas & grauitas prauas cupiditates ſopit, iram & commotiones exſtinguit: omnémque procellam, quę ex nimio cibo ebullit, refrigerat & coërcet. Et quemadmodum æſtatis tempore, quando nimius ſolis ardor terræ incumbit, aquilo lenibus auris omnia recreans, impedit, ne ſuffocentur: ita & ieiunium inflammationem ex ſuperfluo cibo potúque ortam à corporibus diſpellit.

Et hæc quidem beneficia ieiunium in animam confert, cuius non minora ſunt in corpus merita. Extenuat enim materiæ craſſitiem, molem corpoream deſtruit, venáſque ex abundantia ſanguinis rumpendas, relaxat, & ſpatii aliquid anguſtiis concedit, ne illis contingat, quod canalibus, quibus ſi plus aquę infundatur, quàm capiant, confringuntur, quia violentum illum impulſum nequaquam ferre poſſunt: caput pacatum, & tranquillam conſtitutionem habet, neque ſubſilientibus arteriis, neque cerebro per aſcendentes vapores obſcurato. ſtomacho iam ſua libertas per continentiam conſtat. Tunc enim à coacta ſeruitute liberatur, ne vt lebes bulliat, concoctionibus laborans. Oculi purè & ſine vllis tenebris vident, ſublata omni caligine, quam ſatietas oculis offundere conſueuit: pedum quoque ſtabilis eſt actio, & manuum ſine turbatione operatio. Reſpiratio ordinata & ad mediocritatē redacta, quippe quę intus turbulento nō ſpiritu vrgeatur. Sermo ieiunantis eſt perſpicuus, & diſtinctus, mens iucunda: & tunc verè ad ſimilitudinem diuinam accedit, quando quaſi in incorporea carne abſque vlla triſtitia & tumultu actiones ſuas perficit. Somnus iucundus eſt, & inſomniorum ſpectrorum expers. & vt multis prætermiſſis, dicam, ieiunium eſt pax communis animæ & corporis, vita ſine perturbatione, conſtans agendi & conuerſandi ratio, vita quæ Deum lætificat, inimicū autem mœrore afficit. Quemadmodum enim hoſtis, quando aduerſarium ſuum videt eſſe vigilantem, ſobrium, accuratè armatum, ſtrenuè & fortiter ſeſe gerentem, hanc curam & diligentiam pro ſua clade interpretatur: ſic & ſalutis noſtræ inſidiator omnem virtutis exercitationem, tanquam propriam calamitatem deteſtatur.

A βίου, καὶ εἰρήνην ἔνσπονδον, καὶ ἀτάραχον· ταύτης γὰρ τὸ αὐστηρὸν καὶ σεμνὸν πάθη κοιμίζει, ὀργὰς καὶ θυμοὺς ἀποσβέννυσι, πάντα κλύδωνα τὸν ἐκ πολυφαγίας ἀναζέοντα καταψύχει καὶ καταστέλλει. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ θέρους, ὅταν ἡλίου τὸ φλογῶδες καταλάμπῃ τῇ γῇ, ὁ βορρᾶς τοὺς θαλπομένους εὐεργετεῖ πραείαις αὔραις ἀπελαύνων τὸ πνῖγος. τοῦτο καὶ ἡ νηστεία χαρίζεσθαι, τὴν ἐκ τῆς γαστριμαργίας πύρωσιν τῶν σωμάτων ἀποδιώκουσα.

Τοσαῦτα δὲ ψυχὴν εὐεργετοῦσα, οὐχ ἧττον B ὠφελεῖ καὶ τὸ σῶμα. λεπτύνει γὰρ καὶ τῆς ὕλης τὰς παχύτητας, καὶ τὸν ὄγκον ἀποσκευάζει τοῦ σώματος, καὶ τὰς φλέβας τῷ πλήθει ῥηγνυμένας τοῦ αἵματος ἀνίησι, καὶ δίδωσιν ὀλίγον χώρημα τῇ στενότητι, ἵνα μὴ πάθωσι τὸ τῶν σωλήνων πάθος. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅταν αὐτοῖς πολύ τι καὶ ἄμετρον ὑπὲρ τὴν χώρησιν ἐποχετεύσῃ, τὸ ὕδωρ ἐκρήγνυνται, τὸν ἐκ τῆς βίας εἰσωθούμενον ὄγκον μὴ στέγοντες. κεφαλὴ δὲ πραεῖαν ἔχει καὶ γαληνιῶσαν κατάστασιν, οὔτε τῶν ἀρτηριῶν παλλομένων, οὔτε τοῦ ἐγκεφάλου διὰ C τῆς ἀναδόσεως τῶν ἀτμῶν ζοφουμένου. στομάχου δὲ ἐλευθερία, ἐγκράτεια. τότε γὰρ ἀφίεται τῆς ἠναγκασμένης δουλείας, καὶ τοῦ ζέειν ὡς λέβης, κάμνων ταῖς πέψεσιν. ὀφθαλμοὶ καθαρὸν καὶ ἀνεπισκότιστον βλέπουσι, πάσης ἀχλύος ἀφαιρουμένης, ἣν ὁ κόρος καταχεῖν εἴωθε τῶν ὀμμάτων· καὶ τῶν ποδῶν ἑδραία, ἀκλόνητος δὲ τῶν χειρῶν ἡ ἐνέργεια. ἆσθμα τεταγμένον καὶ μέτριον, παρ' οὐδενὸς τῶν ὀχλούντων πνευμάτων ἔνδοθεν ἐπειγόμενον. λόγος τοῦ νηστευτοῦ σαφὴς καὶ διηρθρωμένος, νοῦς καθαρός, καὶ τότε D ἀληθῶς τὸ θεοειδὲς ἔχων, ὅταν ὡς ἐν ἀσωμάτῳ τῇ σαρκὶ ἄλυπον καὶ ἀθορύβητον ἐπιτελῇ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. ὕπνοι ἄλυποι καὶ ἀφαντασίαστοι· καὶ ἵνα τὰ πολλὰ παραδραμὼν εἴπω, νηστεία ἐστὶν εἰρήνη κοινὴ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀτάραχος ζωή, εὐσταθὴς πολιτεία, βίος Θεὸν εὐφραίνων, καὶ λυπῶν τὸν ἐχθρόν. ὥσπερ γὰρ ὁ πολέμιος, ὅταν ἴδῃ τὸν ἐναντίον γρήγορον καὶ νηφάλιον, ὁπλιζόμενον ἐπιμελῶς, καὶ τὴν ἀνδρείαν ἀσκοῦντα, ἧτταν οἰκείαν ἡγεῖται τὴν φιλόπονον ἐκείνου παρασκευήν· οὕτω καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπίβουλος, πᾶσαν ἡμῶν τὴν κατ' ἀρετὴν ἀκρίβειαν, ὡς ἰδίαν μισεῖ συμφοράν.

Καὶ διὰ τοῦτο γίνωσκε, ἄνθρωπε, τῆς μὲν A τοῦ νηστεύοντος οἰκίας, ἀγγέλους εἶναι φύλακας, καὶ φρουροὺς παρέδρους. τοῦ δὲ τοῖς ἀπολαύσασι, κατὰ τῆς τεσσαρακοστῆς κωμάζοντος, δαίμονας, οἰκείους κνίσσης φίλους, καὶ ἐραστὰς αἱμάτων, παρέδρους μέθης. καὶ γὰρ τὸ τῶν πνευμάτων, εἴτε τῶν ἁγίων, εἴτε τῶν ἀκαθάρτων ἕκαστον προσχωρεῖ τοῖς οἰκείοις καὶ φίλοις, ὥσπερ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρνίθων ἔστιν ἰδεῖν. περιστερὰ μὲν γὰρ περὶ τοὺς καθαροὺς τῶν τόπων φιλοχωρεῖ, καὶ περὶ τὰς ἀρούρας στρέφεται, ἑαυτῇ καὶ τοῖς τέκνοις σπερμολογοῦσα· καὶ ἡ τρυγὼν ἡδέως τοῖς πετάλοις τῶν δένδρων ἐγκάθηται, ἡδύ τι καὶ λεπτὸν ὑπο- B τερύζουσα. ὁ δὲ γαστρίμαργος κόραξ, τοῖς κρεοπωλείοις προσκάθηται βαρύ τι καὶ ἀηδὲς τῶν κρεανομούντων καταβοῶν. ὥς τε, τὴν ἐγκράτειαν ἀγαπήσωμεν, ἵνα ὑπὸ ἀγγέλων ἀγαπηθῶμεν. μισήσωμεν δὲ τὴν τρυφὴν τὴν ἀκόλαστον, ἵνα μὴ μετ᾽ ἐκείνης, τὴν πρὸς δαίμονας συνεκβάλωμεν κοινωνίαν. οὐδεὶς τρυφῶν, ἐγένετο σπουδαῖος, οὐδὲ εὐωχίαις σχολάζων, ἀρετῆς μαθητής· οὐδὲ φιλήδονος ἅγιος, οὐδὲ σαρκικῶς ζῶν, κοινωνὸς βασιλείας.

Ελθὲ τῇ μνήμῃ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ γέ- C νους ἡμῶν, καὶ τὴν πεῖραν εὑρήσεις ὧν μεμφόμεθα μάρτυρα. οὐκ ἂν γὰρ ἡμῖν ἐτέθη νόμος νηστείας, εἰ μὴ παρεβάθη τῆς πρώτης ἐγκρατείας ὁ νόμος· οὐκ ἂν ὠνομάσθη γαστὴρ ἐπίβουλος, εἰ μὴ πρόφασις ἡδονῆς, τὴν ἁμαρτίαν εἰσήγαγεν. οὐκ ἦν ἀρότρου χρεία. καὶ βοῶν ἀροτήρων, καὶ τεμνομένης αὔλακος οὐδὲ μὴν σπερμάτων, καὶ ὕδατος ἄρδοντος, καὶ περιόδου καιρῶν, καὶ χειμῶνος πυκνοῦντος, καὶ θέρους λύοντος· καὶ πάσης ταύτης τῆς ἐγκυκλίου ταλαιπωρίας, εἰ μὴ διὰ πρόχειρον προπάτορος ἀπόλαυσιν ταύτην, κατεψηφίσθημεν τὴν τῶν πόνων περίοδον· ἀλλ᾽ ἐμέλλομεν ἑτέραν τινὰ D παρὰ τὴν ὁρωμένην διαγωγὴν τοῦ βίου κατάστασιν, ἧς πάλιν ἐλπίζομεν ἐπιτυχεῖν, ὅταν τὴν ἐμπαθῆ ζωὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀποσκευασώμεθα. αὕτη γὰρ ἡ εὐεργεσία τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσεως, ἵνα πρὸς τὴν παλαιὰν ἀποκαταστῶμεν ἀξίαν· ἧς φιλανθρώπως μεταλαβόντες, διαμαθήτως τὴν χάριν οὐκ ἐφυλάξαμεν. νηστεία τῆς μελλούσης ζωῆς εἰκών· τῆς ἀφθάρτου διαγωγῆς

Quapropter noueris, ô homo, eius, qui ieiunat, domus cuſtodes eſſe Angelos, & velut continuos ſtipatores. Eius autem domum, qui in Quadrageſima deliciis ſeſe tradit, ſtipatores eſſe dæmones, proprios nidoris amicos, & ſanguinis amatores, & ebrietatis aſſeſſores. Etenim ſpiritibus quoque ſiue ſanctis, ſiue impuris hic mos eſt, vt familiaribus, ſibique charis ſeſe adiungant, prout etiam in auibus cernere licet. Nam columba circa loca munda verſatur, & agros obit, vt ſibi & pullis aliqua ſemina colligat. Turtur itidem arboribus ſuauiter inſidet dulce quiddam & argutum ſubmodulans. At verò vorax coruus circa macella degit, odioſum quiddam & iniucundum aduerſus eos, qui carnes vendunt, crocitans. Itaque temperantiam amemus, vt ab Angelis amemur: Odio habeamus laſciuam voluptatem, ne ſimul cum illa ad ſocietatem dæmonum pratrahamur. Nullus deliciis deditus euaſit vnquam ſedulus & ſtudioſus, neque conuiuiis vacans virtutis diſcipulus, neque voluptatis amator, Sanctus, neque qui ſecundum carnem viueret, factus eſt vnquam regni cœleſtis particeps.

Regredere memoria ad incunabula generis humani, diſcéſq; experientiam ea teſtari, quæ reprehendimus. Neque enim lex ieiunii nobis data eſſet, niſi lex primæ temperantiæ & abſtinentiæ violata fuiſſet. Nec venter inſidiatoris nomen tuliſſet, niſi prætextu voluptatis, peccatum induxiſſet. Nec opus fuiſſet aratro, nec bobus aratoribus. Neque proſciſſis ſulcis, neque ſeminibus, neque aqua ad irrigandum, neque periodo temporum, vt hyeme, quæ adſtringit & condenſat, & æſtate quæ ſoluit: Imò ab omni iſta circulari miſeria liberi fuiſſemus, niſi ob primi parentis noſtri præproperam voluptatem ad hanc laborum periodum condemnati fuiſſemus, ſed aliam quandam vitæ rationem ab iſta præſente multũ diuerſam, acturi eramus, quam nos recuperaturos ſperamus, quãdo vitã hanc prauis affectionibus obnoxiã per reſurrectionem exuemus. Hoc enim beneficium eſt Dei ad nos deſcenſionis, vt in antiquam dignitatem reſtituamur, cuius cum benignè participes facti eſſemus, gratiã circumſpectè non cuſtodiuimus. Ieiunium vitę futuræ imago eſt. Incorrupti ſtatus imi-

tatio. Ibi non ſunt compotationes, ne- A
que comeſſationes.

At relinque primum hominem, perge vlterius: Et poſteros eius enumera. quid iuſto Noë ignominiam conciliauit, cum nudatus eſſet iis membris, quæ natura tegi iubet? Quid temerarium Cham induxit, vt patrem irrideret? ita vt ex vno delicto duo mala exſtiterint: vna enim ebrietas patrem debito tegumento, & filium libertate priuauit.

Cæterùm quando iterum oculos meos reflecto ad Heli ſacerdotem, & in rebus ab ipſo geſtis mentem occupo, B
integram catenam calamitatum ex ſe mutuo nexarum inuenio; quæ ab vno principio, nempe à ventre & ſatietate originem duxerunt, nam filii Heli patris ſui ſacerdotium pro occaſione libidinis & luxus arripientes, ſacrificia profanabant, & prius ventri ſuo, quàm Deo de hoſtiis primitias offerebant. Secuta eſt fornicatio, ſoror deliciarum. Sed his omnibus ſuperuenit iudicium diuinum, quod ſeueram valde & inexorabilem ſententiam induxit; nam propter illos gens hoſtilis contra Hieroſolymam pugnabat. Et vt triſtibus
narrationibus compendium faciamus, C
laſciui illi iuuenes in acie ceciderunt, patria ſimul cum reis periclitata eſt, arca Dei capta & ab hoſtibus abducta: & ſenio confectus ſacerdos nunciis infauſtis immortuus. Tantum malorum ob gulæ voluptatem ciuitati inuectum eſt.

Omnes igitur ieiunemus; At ſacerdotum familiares ieiunium pro domeſtico & quaſi eiuſdem laris magiſtro temperantiæ habere, & eiuſdem præcepta audire debent, abſurdum enim
eſt nummulariorum filios argenti pro- D
bandi peritiam tenere, & fabrorum familiares circa ignem & incudem verſari; eos verò qui cum ſacerdotibus degunt, ſiue ſint cognati, ſiue alio modo in familiam cooptati, exerrare à ſcopo, ad quem familiæ ductor & Dominus ſuam vitam conformare debet.

Ob ventris cupidinem ingenti damno affectus eſt Eſau ſenior filius Iſaaci. Cum enim ex profeſſo venator eſſet, & ſemel poſt multam defatigationem domum reuerſus erga pro-

A μίμημα. ἐκεῖ οὐκ εἰσὶ πότοι οὐδὲ ἀπολαύσεις.

Ἔασον τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὅδευε καὶ ἐξῆς τοὺς μετ' ἐκεῖνον ἀπαρίθμησαι. τί τὸν δίκαιον Νῶε ἀσχημονεῖν ἐποίησεν, ἐν ἀναισθησίᾳ γυμνωθέντα τῶν μελῶν, ἃ σκέπεσθαι νόμος; καὶ τὸν προπετῆ Χὰμ ἐπιγελάσαι τῇ μέθῃ τοῦ πατρὸς παρεσκεύασεν, ἵνα γένηται δύο κακὰ δι' ἑνὸς πλημμελήματος; μία γὰρ μέθη καὶ τὸν πατέρα τῆς εὐπρεποῦς σκέπης, καὶ τὸν υἱὸν τῆς ἐλευθερίας, ἐγύμνωσεν.

Ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τοὺς παῖδας ἀπίδω Ἡλεὶ τοῦ ἱερέως καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ἱστορίαν
B ἀσχολήσω τὸν νοῦν, ὁρμαθὸν εὑρίσκω συμφορῶν, ἀλλήλαις συνδεδεμένων ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, τῆς διὰ γαστέρα καὶ κόρον. κἀκεῖνοι γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς ἱερωσύνην, ἀφορμὴν θέμενοι ἡδυπαθείας καὶ ἀπολαύσεως, τὰς θυσίας ἐβεβήλουν καὶ τῇ γαστρὶ πρὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ἱερείων ἀπήρχοντο. ἠκολούθει δὲ καὶ ἡ πορνεία, ἀδελφὴ τῆς τρυφῆς ἁμαρτία, καὶ τούτοις πᾶσιν ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ κρίσις, αὐστηρὰν καὶ ἀπότομον τὴν δίκην ἐπάγουσα. ἔθνος γὰρ πολέμιον δι' ἐκείνους κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐστράτευσε. καὶ ἵνα πλῆθος σκυθρωπῶν διηγημάτων συντέμω, οἱ μὲν ἀ-
C κόλαστοι νεανίσκοι, ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔπεσον, καὶ ἡ πατρὶς, τοῖς ἁμαρτοῦσι συνεκινδύνευσε, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ κιβωτὸς αἰχμάλωτος παρὰ τῶν πολεμίων ἀπήχθη, καὶ ὁ γέρων ὁ ἱερεὺς ταῖς ἀγγελίαις τῶν κακῶν, ἐναπέθανε, καὶ τοσοῦτος ἑσμὸς κακῶν διὰ φάρυγγος ἡδονὴν, ἐπηνέχθη τῇ πόλει.

Πάντες οὖν νηστεύσωμεν· οἱ δὲ τῶν ἱερέων οἰκεῖοι, καὶ μᾶλλον, ὡς σύνοικον ἔχοντες διδάσκαλον τῆς ἐγκρατείας, καὶ ἀφ' ἑστίας, τὰ φιλόσοφα παραγγέλματα. ἄτοπον γὰρ τοὺς μὲν παῖ-
D δας τῶν τραπεζιτῶν, ἀργυρογνώμονας εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους τῶν χαλκέων περὶ τὸ πῦρ στρέφεσθαι καὶ τὸν ἄκμονα· τοὺς δὲ τῶν ἱερέων ἐστίους εἴτε συγγενεῖς, εἴτε ἄλλως οἰκείους ἀφηνιάζειν τοῦ σκοποῦ ᾧ ζωὴν ἔλαχεν ὁ τῆς ἑστίας ἡγεμὼν καὶ δεσπότης.

Ἐβλάβη διὰ γαστέρα μέγιστα καὶ ὁ παῖς τοῦ Ἰσαὰκ ὁ πρεσβύτερος. ἐπειδὴ γὰρ θηρευτὴς ὑπάρχων τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ ποτὲ μετὰ δρόμον πολὺν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ὑποστρέψας ἀρχέτω

κτίνῃ τῷ προφανέντι βρώματι περιέχων ἀπέδοτο μὲν τῷ ἀδελφῷ φακοῦ τὰ πρωτοτόκια· ἐκεῖθεν τε λοιπὸν καὶ τὴν πατρικὴν εὐλογίαν ἐκλάπη. καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἀλλοτριωθεὶς ἀρετῆς καὶ Θεοῦ τὴν πατριαρχικὴν δόξαν ἀπώλεσε. καὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν οἰκείωσιν χωρισθεὶς, αὐτός τε βάρβαρος ἐγένετο καὶ ἀλλόφυλος, καὶ τοιοῦτον ἐξ αὐτοῦ λαὸν ἀπεγέννησεν.

A poſitam eſcam fame & deſiderio intolerabili afficeretur, primogenita ſua pro lenticula fratri ſuo vendidit. Ex quo etiam euenit, vt poſtea eidem benedictionem paternam præriperet: & ſic paulatim à virtute & à Deo abalienatus, patriarchalem gloriam amiſit. Et ab Iſraëlis familiaritate ſeparatus, ipſe & barbarus & alienigena factus, tam numeroſum ex ſe populum procreauit.

Αὕτη ἡ νόσος, καὶ τὸν τῆς παλαιᾶς διαθήκης λαὸν εἰς παράβασιν τῶν θείων καὶ ἱερῶν νόμων, ἐξήγαγεν. ἐπεὶ γὰρ Μωϋσέως τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ νόμου σχολάζοντος, ἐκδιαρρηγνύντες οἱ ἄνθρωποι, πρὸς τρυφὴν καὶ χορείας ἐτράπησαν, κατὰ μέρος αὐτοὺς ὀλισθαίνοντας καὶ πατοῦντας τὴν εὐνομίαν τοῦ βίου, πρὸς ἀσέβειαν ὁ διάβολος ἐφελκύσατο. κἀκεῖθεν λοιπὸν μοσχοποίησις, ἐπιτήδευσις δαιμονιώδης, καὶ Ἀαρὼν κοινωνὸς τοῦ μιάσματος, καὶ τοῦ νόμου διαφθορά, καὶ τῶν πλακῶν συντριμμὸς καὶ Μωσέως δεύτερος δρόμος ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ πάντα ταῦτα, ὅσα ἡ ἱστορία* τραγῳδοῦσα ὀλοφύρεται, ἀπὸ βρώσεως ἀμέτρου τὴν ἀρχὴν ἔσχε καὶ τὴν αἰτίαν.

Hic ipſe morbus etiam veteris teſtamenti populum ad tranſgreſſionem diuinarum legum induxit. Cum enim B Moyſes in lege accipienda & ferenda occupatus eſſet; iſti abruptis omnibus repagulis ad luxum & choreas conuerſi ſunt: quos diabolus ita vacillantes, & honeſtam vitæ rationem conculcantes ſenſim ad impietatem induxit. Hinc vituli fabricatio, diabolicus cultus, Aaron piaculi conſors, legis corruptio, tabularum contritio, & Moyſis ſecundus in montem aſcenſus, & omnia hæc, quæ ſacra hiſtoria tam flebiliter lamentatur ex immodico cibo principium & cauſſam ſumpſerunt.

C

Θέλω δὲ ἡμῖν καὶ ἄλλο παραθέσθαι διήγημα δεύτερον μὲν τοῦ προλεχθέντος τοῖς χρόνοις, ἰσοδυναμοῦν δὲ κατὰ τὴν πρᾶξιν. ὁ Σαοὺλ ὁ βασιλεὺς παρεστρατοπέδευε, καὶ διὰ πολλῆς φροντίδος ἦγε τὸν πόλεμον, ἀπηγόρευσε δὲ τῷ λαῷ τροφῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ μεταλαβεῖν, ὅρκῳ τὴν κρίσιν ἐπισφραγίσας, καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τῷ παρακούσαντι. πάσης δὲ τῆς στρατιᾶς εὐπειθῶς δεξαμένης τὸ πρόσταγμα, μόνος ὁ τοῦ βασιλέως παῖς Ἰωνάθαν σμήνει περιτυχὼν, καὶ τοῦ μέλιτος ἡττηθεὶς, ἐμπήξας τοῖς κηρίοις τὸ σκῆπτρον τοῦ γλυκάσματος ἀπεγεύσατο. ἦλθε δὲ ἐγγὺς τοῦ κινδύνου. εἰ μὴ τὸ πλῆθος ἅπαν κοινῇ πρὸς τὴν ὁρμὴν τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως αἰτήσαν ἀπαγαγεῖν τὴν ἀπειλὴν εἰς ἔργον ὁρισάμενος.

Libet verò & aliud quiddam commemorare, tempore quidem poſterius, ſed quod ad rem attinet, planè æquiualens. Saul Rex in caſtris erat, & multa ſollicitudine bellum adminiſtrabat. Interdixit autem populo, ne quis illo die cibum ſumeret; ſententiam ſuam iureiurando obſignans, decreto mortis ſupplicio ſi quis non obtemperaſſet. Cum autem totus exercitus mandatum debito obſequio accepiſſet, ſolus Ionathas, filius Regis in alueare incidens, melliſq; D dulcedine victus, fauo ſceptrum infigens, dulcedinem illam guſtauit. Proximus autem periculo fuit, niſi totus populus communi conſenſu retardaſſet impetum patris, qui intentatas minas ad rem conferre volebat.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις μυρία τοιαῦτα ἔξεστιν ἀπὸ τῶν γραφῶν συλλεξαμένους, σαφῶς καταδεῖν ὡς ἀγαθὸν ἡ ἐγκράτεια καὶ τοὐναντίον, χαλεπὸν ἡ ἀκόλαστος τῶν πόνων καὶ τῶν ὅλων ἀπόλαυσις. νηστεία τῶν ἁγίων σύντροφος. νηστεία πάσης ἀγαθῆς πράξεως ἀρχηγός. καὶ ὥσπερ οἱ τεχνῖται χωρὶς ὀργάνων οὐκ ἐνεργοῦσι τὰ

Præter hæc, ſexcenta alia ex ſcripturis colligere licet, vnde dilucidè eluceſcat, quanti facienda ſit temperantia, & è contrario, quàm graue malum ſit intemperanter ſe cibo potúque ingurgitare. Ieiunium Sanctorum collactanea eſt; ieiunium omnis boni operis initium. Et quemadmodum opifices ſine inſtrumentis non agunt, quæ artis ſuæ

ſunt; ita ſeduli & in ſpiritualibus gratiis A celebrati, nihil miraculorum vnquam ſine temperantia perpetrarunt. Ieiunans Heliſæus mortuum excitauit & reuixit: ieiunans Moyſes Deum vidit. Ieiunans Daniel, incantationes & errores Aſſyriorum domuit. Ieiunans etiam Dominus diaboli impreſſionem compeſcuit. Apoſtoli quoque res ſerias preceſque non ſine ieiunio perficiebant. Niniuitæ comminationem mortis ieiunio effugerunt, & vt breuiter omnia complectar, ieiunium eſt dignum cuius tanquam legati ratio habeatur, & quorum ratione ad Deum legatione fungitur, exaudiatur. Quocirca quiſquis eſt pius Deúmq; colens & magis quam voluptates amans, ille alacriter his diebus abſtinentiæ ad me accedat, nullus enim, qui initio certaminum vultuoſus & triſtis eſt, generoſus athleta eſt. Ne efficiaris mœſtus, tanquam puerulus, qui violenter ad ludum literarium trahitur. Ne murmures aduerſus horũ dierum puritatem. Ne quæras finẽ hebdomadæ, ſicut poſt inclemẽtem hyemem aduentus veris expetitur. Ne deſideres ſabbatum ob ebrietatem, tanquam Iudæus. Ne numeres Quadrageſimæ dies velut ignauus mercenarius, exſpectans donec elabatur eius, de quo conuentum eſt, tempus. Ne angaris, ſi à prima hora domus non perfundatur fumo, neque cocus ſtet ad ignem.

Da etiam aliquid animæ, non omnia corpori. Illam nutrit abſtinentia ab alimentis, corpus autem repletio ſeu ingeſtio. Sed cum duo hæc iam mutuò ſint copulata, quamuis natura multum diſſidentia, conditoris tamen prouidentia & arte connexa, diſpicere oportet, quomodo vtrique horum ſatisfiat, ita vt neutrum debito ſubſidio priuetur. Ex duabus rebus coagmentatus es, ô homo. Mitto dicere, animam multo præſtantiorem eſſe, ac proinde plus beneuolentiæ ei deberi. Ius dic vtriſque, tanquam rationis particeps & æquus iudex. Exſpecta pauliſper, & ego, ſi lubet, pro anima tanquam pro muliere fideli, eorum, in quibus ſe iniuria affici meritò conqueritur, defenſionem inſtituã. Anima igitur ſacra eſt, & à corporis concretione libera, immortalis, & interitus neſcia. Neq; cũ terra & terreſtribus, ſed cũ Deo cognationẽ habet.

A τέχνας· οὕτω καὶ οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐν πνευματικοῖς χάρισι βοηθηθέντες, ἄνευ ἐγκρατείας οὔποτέ τι τῶν θαυμάτων καὶ τεραστίων εἰργάσαντο. νηστεύων Ἐλισσαῖος ἤγειρε νεκρὸν καὶ ἐψύχωσε· νηστεύων Μωσῆς εἶδε Θεόν. νηστεύων Δανιὴλ τῆς γοητείας καὶ πλάνης τῶν Ἀσσυρίων ἐκράτησε. νηστεύων καὶ ὁ κύριος τοῦ διαβόλου τὸν πειρασμὸν ἀνέσχετο. νηστεύοντες δὲ οἱ ἀπόστολοι, τὰς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων πραγμάτων δεήσεις ἐτέλουν. νηστεία Νινευῖται τὴν ἀπειλὴν ἐξέφυγον τοῦ θανάτου· καὶ ὡς ἐπίτομον εἰπεῖν, αὕτη B πρὸς Θεὸν παράκλητος· αἰδοῦς ἀξία, καὶ πρέσβεις ἀξιόπιστος ταχέως δυσωποῦσα ὑπὲρ ὧν προσαγάγῃ τῷ Θεῷ τὴν ἱκετηρίαν. διὸ πᾶς ἀνὴρ εὐσεβὴς, καὶ ὅς τις φιλόθεος, μᾶλλον ἢ καὶ φιλήδονος χαίρων μοι, καὶ εὐθυμούμενος, προσελθέτω ταῖς ἡμέραις τῆς ἐγκρατείας. οὐδεὶς γὰρ σκυθρωπάζων ἐν ἀρχῇ τῶν ἀγώνων, γενναῖος ἀγωνιστής. μὴ γίνου στυγνὸς, ὡς βρέφος, ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον ἑλκυσθέντου. μὴ καταγόγγυζε τῆς τῶν ἡμερῶν καθαρότητος· μὴ ζήτει τῆς ἑβδομάδος τὸ τέλος ὡς μετὰ χειμῶνα πικρὸν, πα- C ρουσίαν ἔαρος. μὴ ἐπιθύμει τοῦ σαββάτου διὰ μέθην, ὡς Ἰουδαῖος. μὴ ἀρίθμει τὰς ἡμέρας τῆς τεσσαρακοστῆς, ὡς ἀργὸς μισθωτὸς ἀναμένων τῆς ἐμμίσθου προθεσμίας τὸ τέλος. μὴ λυποῦ, ὅτι σοι ἀπὸ πρώτης ὥρας ἡ οἰκία οὐ καπνίζεται, οὐδὲ ὁ μάγειρος ἕστηκε πρὸς τὸ πῦρ.

Χάρισαί τι καὶ τῇ ψυχῇ, μὴ πάντα τῷ σώματι. τὴν μὲν γὰρ ἀποχὴ τῶν σιτίων τρέφει· τὸ δὲ, ἡ ἐμφόρησις. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὰ δύο ἀλλήλοις συνέζευκται, καὶ τὰ πολὺ κεχωρισμένα κατὰ τὴν D φύσιν, τῇ τοῦ δημιουργοῦ συνεδέθη προνοίᾳ καὶ τέχνῃ, βουλευσώμεθα ὅπως ἂν ἀμφότερα διαγάγοιτο τῶν κατ᾽ ἀλλήλων ἕκαστον χρειῶν μὴ στερούμενον, ἐκ τῶν δύο συνέστηκας ἄνθρωπε, καὶ σιωπῶ τέως, ὅτι πολὺ προτιμότερον ἡ ψυχὴ, καὶ προσῆκεν ἐκείνῃ νέμειν τῆς εὐνοίας τὸ πλέον. δίκαζον δὲ ἀμφοτέροις, ὡς λογικὸς καὶ εὐγνώμων. ἀνάσχου δὲ μικρὸν, καὶ εἰ βούλει, ἐγὼ τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς λόγον ποιήσομαι, ὡς γυναικὶ πιστευσάσῃ συνηγορῶν, ἐφ᾽ οἷς ἀδικεῖσθαι λέγει καὶ καθυβρίζεσθαι. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἱερὰ καὶ ἀσώματος, ἀθάνατος καὶ ἀνώλεθρος. οὐ πρὸς γῆν, καὶ τὰ τῇδε, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἔχουσα τὴν συγγένειαν.

καθαρά

καθαρὰ δὲ οὖσα χαίρει τοῖς καθαροῖς, καὶ ἄϋλον ἔχουσα τὴν γένεσιν, φεύγει τὰς ὕλας. πλὴν ἐπειδὴ προσετάχθη τὸ ἐκ γῆς μορφωθὲν σκεῦος οἰκονομεῖν, ὡς εὐπειθὴς τοῦ δεσπότου δούλη τῷ πηλῷ προσεδρεύει καὶ τῆς φυλακῆς ἔχεται, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ προνοίας, μέχρις ἂν ἔλθῃ πρόσταγμα τὸν χωρισμὸν ἐπιτρέπον. ταύτην μὲν οὖν τὴν τὸ σῶμα ζωοποιοῦσαν, ὀνίνησιν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων, τῷ βρωμάτων, τῷ γηΐνῳ δὲ ἐργαλείῳ ἡ τῶν σιτίων ἀπόλαυσις, ἀναγκαία. οὐδὲν ζητεῖ πλέον, ὡς κρείττων. μέρισόν μοι φησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν χρόνον, δὸς τοὺς ἓξ μῆνας τῷ κυβερνωμένῳ, καὶ τοὺς λειπομένους τῷ κυβερνήτῃ. δικαία ἡ αἴτησις. καὶ οὐδεὶς οὕτω φιλοσώματος ἑτερορρεπὴς δικαστής, ὡς μὴ τοῖς λεγομένοις ἐπιψηφίσαι.

Ἐγὼ δὲ καὶ ὑπερβολὴν ποιήσομαι, οὐκ ἀνέχομαι τῆς ἰσομοιρίας. συγκαταβαίνω τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος. ἀφίημι τοὺς δέκα μῆνας, τῷ σώματι καὶ μικρόν τι προσεγχαρισάσθω τεσσαρακοστὴν ἀνύβριστον, ἵνα μικρὸν ἀπαλλαγῶ τοῦ βορβόρου τοῦ πηλοῦ τῇ ἐγκρατείᾳ ψυγέντος. ταῦτα ὦ Χριστιανοί, δίκαιά τε, καὶ ἀναντίρρητα, κἂν Θεὸς δικάζῃ, κἂν ἄνθρωπος. καὶ σὺ δέ μοι ὁ δικαστής, ἐπιψήφισον· ἐν καιρῷ γὰρ παρεγένου, ἀμφισβητούσῃ τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ σῶμα. ἀνελε τοίνυν μοι ὁ Χριστιανὸς τὴν ἡδυπάθειαν, ὡς μειρακιώδη. ἀνὴρ εἶ, μὴ φρόνει τὰ τῶν νηπίων. ἐκεῖνα δ' ἂν μὴ λάβῃ μέλιτος, θρηνεῖ. ἂν μὴ τοῦ κρέως ὀρέξῃς ἢ τοῦ οἴνου, πίπτοντα ἀποσπαίρει. ἀποκναίει δὲ πάντας ἐπὶ πλεῖστον ὅσον κλαυθμυριζόμενα. ἐρυθριῶ πρὸς τὴν κατήφειαν τῶν γαστριμάργων, ὅπως ἀπειδοῦσι πρὸς τὴν ἀσιτίαν. χασμῶνται συνεχῶς, κατακλίνονται μικρόν. διανίστανται, πάλιν καθεύδουσιν ἠναγκασμένοι. ἐν ἀναισθησίᾳ σπουδάζουσι τὰς ἡμέρας διατελεῖν, * ἄχθονται τῷ ἡλίῳ πρὸς τὴν δύσιν βραδύνοντι. μακροτέρας τὰς ἡμέρας τῆς συνηθείας προσαγορεύουσι. πλάττονται λοιπὸν στομάχων ἀλγηδόνας, καὶ πνευμάτων ἐντάσεις, καὶ βάρη τῆς κεφαλῆς, καὶ ἀνατροπὴν τῆς ἕξεως. καί τοι γε ταῦτα, τῆς πλησμονῆς εἰσιν, οὐ τῆς νηστείας γνωρίσματα. ἀηδῶς ἐπὶ τὴν σεμνὴν ἔρχονται τράπεζαν, καταγογγύζουσι τῶν λαχάνων, λοιδοροῦσι τὰ ὄσπρια ὡς μάτην ἐπισπαρέντα τῇ κτίσει· γίνονται γὰρ καὶ φυσιολόγοι οἱ φιλήδονοι κατὰ τῶν ὄψων τῆς ἐγκρατείας.

A Cum verò pura ſit, puris delectatur, & cum origo eius materia careat, fugit quoque res materiæ immerſas. Cæterum poſtquam à Deo ſtatutum eſt, vt vaſculum ex terra formatum informet atque adminiſtret, ipſa, vt obſequens famula, luto aſſidet, & excubias agit, donec mandatum accipiat, quod ſeparationem impetret. Huic igitur, quæ corpus viuificat prodeſt à cibis abſtinentia, terreno autem inſtrumento alimenti perceptio neceſſaria eſt. Non plura quærit tanquam excellentior. Largire mihi hoc tempus anni, da ſex B menſes ei, quod gubernatur, reliquos gubernatrici. Iuſta petitio. Neque quiſquam adeò corporis amans & in alteram partem vergens iudex erit, qui dictis non ſuffragetur.

Ego verò etiam hyperbole vſus & æquali partitione non contentus imbecillitati corporis condeſcendam. Habeat igitur corpus decem menſes & paulò plus. Concedat mihi Quadrageſimam & quidem ſolidam, vt pauliſper ex cæno liberer luto per temperantiam refrigerato. Hæc, ô Chriſtiani, iuſta C poſtulata ſunt, ſiue homo ſiue Deus iudicet. Et tu, qui iudex es, in tempore enim aduenisti, adſtipulare animæ contra corpus diſceptanti. Igitur ô Chriſtiane, voluptatum illecebras, ceu iuuenile quiddam, trucida. Vir es, ne ſapias, quæ puerorum ſunt, qui niſi mel accipiant, lacrymantur; niſi carnem & vinum præbueris, concidentes palpitant, velut animam exhalaturi. Et quanto magis plorant, eo maiore tædio omnes afficiunt. Erubeſco, quando intueor voracium mæſtitudinem, & quomodo D intuitu abſtinentiæ eiulent. Oſcitant perpetuò. Paululum decumbunt: Exſurgunt, & rurſus dormire coguntur. Diem ſine ſenſu tranſigere ſtudent. Grauantur, ſole tardius ad occaſum tendente. Dies ſolito longiores appellitant. Inſuper ſtomachi dolores fingunt, Spirituum intenſionem, grauedinem capitis & bonæ conſtitutionis euerſionem. Atqui hæc ſatietatis, non ieiunii indicia ſunt. Faſtidioſè ad ſeueram menſam accedunt; murmurant contra olera. Côuicia iaciût in legumina, quaſi fruſtra create fuerint; nam voluptatum amatores etiam philoſophantur contra edulia, quæ temperantia apponit.

Vno anhelitu aquam extrahunt, quaſi eſſet amara à medicis præbita potio. Multi etiam vinum ingenioſè imitantur, ſuámque cupiditatem factitiis quibuſdam potionibus conſolantur. Alii etiam in oleribus delicias quærũt, fiuntque miri cupediarũ ſtructores & artifices. Quod valdè fatuum ſtultúmque arbitror: nam ieiunium voluntariæ & liberæ mentis argumentum eſt, non ſeruilis quædam ſiniſteritas, quæ quod faciendum eſt, non facit vt decet, ſed ex ſeruili quadam coactione. Petis mercedem, eò quòd ex virtute vitam inſtituas. At merces & manupretium genuinis & ſinceris operariis, non doloſis & malignis promittitur.

Noli adulterare Quadrageſimam, ne tibi idem quod cauponibus eueniat. Si enim illi cum vino aquam affundunt, puniuntur, quomodo tu, qui auſteritati Ieiunii adulterinas quaſdam illecebras ſuperinducis, pœnam effugies? Ne mihi commentitias imbecillitates proferas. Ne mentiaris ineſſe Quadrageſimam, velut morborũ effectricem; nam è contrario, ſanitatis effectrix eſt. Ne excuſes excuſationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem, & voluptatis ſtudium ſectantibus. Ob malam conſuetudinem videtur tibi temperantia aduerſa. Atqui ne phyſicè quidem aduerſa eſt. Teſtantur hoc tot Barbari, qui neque vites plantant, neque vinum bibunt, ſed aquam, quæ ſponte ſua & abſque vlla cultura naſcitur, pro potu habent. Et tamen generoſi ſunt, & in præliis ſtrenui, viniq; potores domant, quippe ſobrii ebrios. Corpora habent agilia & laboris patientia: Et tales quidem celeres ſunt, ſi equus ſit aſcendendus, ingenioſi verò & audaces & ad tela iacienda ſagaces: ſecuri quoque cum ſua confidentia, in rebus dubiis facilè quid facto ſit opus, inueniunt. Ne igitur vituperes aquã, vt morborum cauſſam, & quaſi bibentes euanidos & languidos efficiat: calumniam enim tuam experientia refellit.

Quid dicam de vino? Scythæ, Nomades, qui habitant ad Boſporum, & qui ad Rhenum, ſine domo & lare degũt. Scenitæ viuunt ex pilis ouiúmque velleribus, & ſeipſos obuio quouis tegumento operiunt; neque pane ſuſtentantur, nec aratrum norunt: neque terram proſcindunt: quomodo enim hi, quibus frumenti & aliorum ex terra ſeminum vſus nullus eſt, & qui agriculturam non

A ἀπνευστὶ τὸ ὕδωρ ἕλκουσιν, ὡς ἀηδὲς φάρμακον παρὰ ἰατρῶν λαβόντες πίνειν. οἱ πολλοὶ δὲ καὶ τὸν οἶνον σοφίζονται, νόθοις κατασκευαῖς τὴν φιληδονίαν παραμυθούμενοι. καὶ ἄλλοι τινὲς γὰρ οὐ τῆς χρείας, λαχάνοις ἐπιτηδεύουσι, καὶ ποικίλοι γίνονται τῆς ἀπολαύσεως σοφισταί. τοῦτο λίαν εὔηθες καὶ ἀνόητον. ἐγκράτεια αὐτεξουσίου καὶ ἐλευθέρου φρονήματός ἐστι γνώρισμα, οὐ δουλοπρεποῦς σκαιωσία ζητοῦσα τὸ προκείμενον. οὐ καθὼς προσῆκεν ἐξεργάσασθαι· ἀλλὰ δουλοπρεπῶς σκαιωρῆσαι μισθὸν ἀπαιτεῖς ἐφ' οἷς ζῇς κατὰ νόμον τῆς ἀρετῆς. B μισθὸς δὲ καὶ ἐπίχειρα τοῖς ἀδόλοις ἐργάταις, οὐ τοῖς κακούργοις ἐπηγγέλλεται.

Μὴ νόθευε τὴν νηστείαν, ἵνα μὴ πάθῃς τὰ τῶν καπήλων. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ οἴνῳ ὕδωρ παραμιγνύντες κολάζονται, σὺ τῷ αὐστηρῷ τῆς νηστείας τὰς σεσοφισμένας ἀπολαύσεις εἰσάγων, πῶς ἀτιμώρητος παρελεύσῃ; μή μοι πρόφερε τὰς πεπλασμένας ἀσθενείας. μὴ καταψεύδου τῆς τεσσαρακοστῆς, ὡς νοσοποιοῦ· τοὐναντίον γὰρ ὑγείας ἐστὶ ποιητική. μὴ προφασίζου προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις φιληδονίαν. διὰ συνήθειαν τὴν κακὴν, πολέμιος νομίζεται ἡ ἐγ- C κράτεια· οὐ μὴν φυσικῶς ἐστιν ἐπαχθής. τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου, πάντες βάρβαροι ὅσοι οὔτε ἀμπέλους φυτεύουσιν, οὔτε πίνουσιν οἶνον· ἀλλὰ τὸ αὐτόματον ἐπισπῶνται καὶ ἀγεώργητον πόμα τὸ ὕδωρ. καὶ γνωρίζονται γενναῖοι καὶ ἀριστεῖς ἐν πολέμοις, καὶ κρατοῦσι τῶν πολυοίνων, ὡς εἰκὸς μεθυόντων, οἱ νήφοντες. σώματα δὲ αὐτοῖς κοῦφα καὶ μοχθηρά· καὶ ταχεῖς μὲν ἀναβῆναι ἵππον οἱ τοιοῦτοι, εὐφυεῖς δὲ καὶ τολμηταὶ, καὶ πρὸς τοξείαν εὔστοχοι. ἀσφαλεῖς δὲ μετὰ τοῦ θάρσους καὶ γνώμην ἐν ἀπόροις εὑρεῖν ἱκανοί. μὴ οὖν κατηγόρει τοῦ ὕδατος, ὡς νοσώδους, ὡς ἐξιτήλους καὶ ἀσθενεῖς τοὺς χρωμένους ἐν- D εργαζομένου· ἐλέγχει γάρ σου τὴν συκοφαντίαν ἡ πεῖρα. Τί λέγω περὶ τοῦ οἴνου; Σκύθαι οἱ Νομάδες, ὅσοι παροικοῦσι τὸν Βόσπορον, καὶ ὅσοι τῷ Ῥήνῳ ποταμῷ παρακάθηνται, ἄοικοι μέν εἰσι καὶ ἀνέστιοι. σκηνοῦνται δὲ βιοῦσιν ἐκ πίλων καὶ κῳδίων καὶ τῶν προστυχόντων περικαλυμμάτων ἑαυτοῖς τὴν σκέπην πηγνύμενοι. διὰ καὶ ἄρτον οὐ προσφέρονται, καὶ ἄροτρον οὐκ ἴσασιν οὐδὲ γῆν ἀνατέμνουσι. πῶς γὰρ οἱ οὐ σίτου καὶ τῶν ἐκ γῆς σπερμάτων, μὴ μεμαθηκότες

τὴν γεωργίαν, ὅμως χωρὶς ἄρτου καὶ οἴνου διαζῶντες, εἰσὶν ἀνδρεῖοι, καὶ ὅλοις ἔθνεσι πρὸς πόλεμον ἀξιόμαχοι, τῶν τε πολλῶν κρατοῦντες· καὶ οὐδὲν αὐτοὺς ἔβλαψεν ἄρτος καὶ οἶνος ἀπών. ἀλλ᾽ ἡ πάτριος συνήθεια, φύσις τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο.

Διὰ τί δὲ τούτων ὁ λόγος ἀπεμνημόνευσεν; ἵνα μάθωμεν, ὡς ἀγωγὴ καὶ ἄσκησις πρὸς ἐκεῖνο τυποῖ τὸν ἄνθρωπον, πρὸς ὅπερ ἂν βουληθῶμεν καὶ μελετήσωμεν. ἔθισον σαυτὸν πρὸς ἐγκράτειαν, καὶ τῷ χρόνῳ γενήσεται ἀνεπαχθὴς σύνοικος. ἂν δὲ τοὐναντίον, τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὰς εὐωχίας ἔχῃς συντρόφους καὶ φίλους, οὐδέποτε νηστείαν ἀγαπήσεις· ἀλλά σοι φανεῖται βαρεῖα, ὡς ξένη καὶ ἀσυνήθης. βίος ἐγκρατὴς μελλούσης καὶ ἀφθάρτου ζωῆς ἐστιν εἰκών· ὡς γὰρ τότε, τὴν ἐμπαθῆ σάρκα ταύτην ἀποδυσάμενοι ἐλεύθεροι διάξομεν, οὐδεμίαν ἔχοντες ἀνάγκην γαστρὶ λειτουργεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις δουλεύειν πάθεσιν· οὕτως καὶ νῦν ἂν τὴν πολλὴν ἀνάγκην, καὶ ὕλην αὐτῶν ἀποβάλωμεν, ἐγγὺς τῆς προσδοκωμένης ἀφθαρσίας ἐσόμεθα. καὶ συντόμως εἰπεῖν, φύγωμεν τὴν φιληδονίαν εἰς δύναμιν· ἀμήχανον γὰρ τὸν αὐτὸν, εἶναι φιλήδονον καὶ φιλόθεον. ὁ γὰρ φιλοσώματος, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ φιλοχρήματος, ὁ δὲ φιλοχρήματος, ἄδικος· ὁ δὲ τῆς ἀδικίας εἴσω πεσὼν, ὑπερβήσεται ῥᾳδίως θεσμοὺς εὐσεβείας, καὶ πατήσει νόμους σοφῶν. ἐγχειρήσει δὲ τοῖς ἀπηγορευμένοις εὐκόλως. ἐκεῖθεν ἑαυτῷ τὰς ὕλας ἀθροίζων τῆς ἀπολαύσεως, καὶ πάντα τὰ λάφυρα τῆς ἀδικίας τῇ ἡδονῇ δωροφορῶν, ὡς δεσποίνῃ.

Μὴ φύγῃς τὴν μοχθηρίαν τῆς ἀκρατείας· ἀλλὰ τὰς ἐλπίδας ἀντίθες τῷ παρόντι πόνῳ, καὶ κούφως παρελεύσῃ τὴν τῆς μεταλήψεως ἀποχήν· εἰπὲ πρὸς ἑαυτὸν ῥήματα εὐσεβείας, πικρὰ ἡ νηστεία, ἀλλ᾽ ἡδὺς ὁ παράδεισος· ἐπαχθὴς ἡ δίψα, ἀλλ᾽ ἐγγὺς ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ὁ πίνων, οὐ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. ἄτοπον τὸ σῶμα; ἀλλ᾽ ἰσχυροτέρα ψυχὴ, ἡ ἀσώματος. νεκρὰ ἡ δύναμις, ἀλλ᾽ ἐγγὺς ἡ ἀνάστασις. εἰπὲ πρὸς τὴν ἐπείγουσαν γαστέρα καὶ σὺ τοῦ κυρίου τὸ ῥῆμα· οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ. οὐ λιμός ἐστιν, ἀλλὰ μικρὰ ὑπερβολή· οὐκ ἀπαραίτητος τιμωρία, ἀλλ᾽ αὐθαίρετος ἀποχή· οὐ δουλοπρεπὴς ἀνάγκη,

ἄχθινον

A didicerunt, vitam abſque pane & vino agitantes, nihilominus viriles ſunt, & ad bellum integris gentibus inferendū expediti, multóſque ſibi ſubiugant: nec quicquam detrimenti illis panis & vini abſentia parit. Sed patria conſuetudo his hominibus in naturam abiit.

Cuius rei gratiam horum memini? Vt diſcamus, educationem & exercitationem formare hominē ad illud quod volumus, & in quo nos exercemus. Aſſuefac te ad temperantiā, & cum tempore ſine moleſtia tecum commorabitur. E
B cōtrario, ſi voluptates & comeſſationes ames, nunquam ieiuniū diliges: ſed temperantia apparebit tibi grauis, tanquam peregrina & inſueta. Vita temperans futuræ & corruptionis neſciæ vitæ, ſimulachrū eſt: quemadmodū enim tunc corruptibili carne exuta, liberi viuemus, nulla neceſſitate adſtricti, vt ventri & aliis affectionibus ſeruiamus, ita & nunc ſi ex neceſſaria iſta ſeruitute, & ex materiæ cōcretione nos nonnihil expediuerimus, propè ad exſpectatā incorruptionem accedemus: Et vt cōpendio omnia cōplectar, fugiamus pro viribus luxum
C & voluptatum illectamenta. Fieri enim non poteſt, vt idē ſit & voluptatū & Dei amator: nam qui corpus amat, ille neceſſariò quoque pecuniam amabit. At qui pecuniam amat, is iniuſtus eſt: at qui in laqueos iniuſtitiæ incidit, is facilè etiam decreta pietatis tranſgredietur, & ſapientum leges cōculcabit, facile etiam in illicita labetur, inde ſibi materiam ad ſuauitates corrogans & colligens; omnia iniuſtitiæ ſpolia voluptati, tanquam Dominæ ſuæ donans.

Ne fugeris labores & difficultates, quæ in temperantia inſunt. Sed ſpem
D oppone præſenti labori, & leniter abſtinentiam ab alimentis feres. Ingere tibi hæc vel alia pietatis monita: Amarum eſt ieiunium: ſed dulcis Paradiſus. Moleſta eſt ſitis, ſed prope eſt fons, ex quo qui biberit, non ſitiet in æternum. Importunum eſt corpus: ſed validior eſt incorporea anima. Emortuæ ſunt vires, ſed propè eſt reſurrectio. Dic ventri cum inſtat & vrget, illud Domini verbum: non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei: non eſt fames, ſed exigua dilatio: non eſt pœna, quæ vitari nequeat, ſed libera abſtinentia: non ſeruilis neceſſitas,

ſed liberè ſuſcepta actio. Precare, & A
vires ſuppeditabuntur. Inuocato, & in promptu erit adiutor.

Recole memoria veterem hiſtoriam, & intelliges, quomodo, qui pietatis cauſſa, corpus caſtigarunt, delicatè viuentibus & merum ſine modo exhaurientibus, neque viribus ſint inferiores, neque aſpectu deteriores, quaſi amiſſa venuſtate defloruerint: nam Aſſyriorum Rex, qui omnia carni largiebatur, quique ad voluptariam vitam, velut ad præſepe, vno verbo omnes voluptatis adminiſtros, eximiè corpore decoros, & aſpectu amabiles eſſe voluit, vt non ſolum os & guſtus, ſed & oculus intuitu
B pulchritudinis oblectaretur. Tunc tres pueri de captiuitate Iſraël in catalogum miniſtrorum regiorũ adſcripti, ab eſcis regiæ menſæ, tanquam admixtione idolothytorum pollutis, abſtinentes, ſolis leguminibus veſcebantur. Oportebat autem vinum quoque fugere propter libationem, & omnem carnem, propter prædictam cauſſam. Cum verò à præfecto cogerentur, vt comederent ea, quæ apponebantur ne fortè per abſtinentiam vultus venuſtatẽ deperderent; & ipſe ob non bene curatos adoleſcẽtes in periculum capitis incideret: ſine, aiebant, & permitte: nõ apparebimus Regi
C forma deteriore, quàm illi qui in deliciis viuunt, neque vultus noſtri elegantiam ſuam amittent. Neque te crucies, quaſi Regi miniſtros deformes adducturus ſis: nam ille, qui nos condidit & formauit, gratiam dabit, & experientia diſces noſtræ pulchritudinis & venuſtatis, quę procuratur, temperantiam eſſe conciliatricem. Quod & factum eſt: nam adoleſcentes iſti decore & pulchritudine vultus, omnes alios, etiam carniuoros, longè exſuperarunt.

Quid verò Sampſon? An non ſtatim ab
D vbere doctus eſt ieiunare? Angelus enim matri præcepit, vt infantem à vino & ab omni voluptate procul haberet & educaret. At quis iſto fortior? Quis adeò celebratus hoſtium triũphator? Solus cum vniuerſa acie hoſtili congredi, & in innumeras copias impetum potenter facere auſus: qui aliquando enſe & haſta deſtitutus, arrepta mandibula aſini mille viros ſtrauit, ſolo hoc oſſe vſus.

A ἀλλ' ἐλευθέρα φιλοσοφία. εὖξαι, καὶ ἰσχύσεις. ἐπικάλεσαι, καὶ ἕτοιμος παραστήσεταί σοι βοηθός.

Ἀνάλαβε τῇ μνήμῃ παλαιὰν ἱστορίαν, καὶ μαθήσῃ ὅπως οἱ δι' εὐσέβειαν σῶμα πιέζοντες, τῶν τρυφώντων, καὶ πολλῷ ἐξχεομένων τὸν ἄκρατον, οὔτε εἰς δύναμίν εἰσιν ἀσθενέστεροι, οὔτε μὴν εἰς τὸ φανῆναι σκυθρωπότεροι, ἢ ἀπηνθηκότες τὴν χάριν· ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ἐκεῖνος ὁ πάντα τῇ σαρκὶ ζῶν, καὶ τῷ τρυφῶν τῷ βίῳ ὡς φάτνῃ προσδεδεμένος, ἐπὶ τοὺς οἰνοχόους αὐτοῦ καὶ τραπεζοποιοὺς, καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἀπολαύσεως, ἐ-
B κέλευσε κατ' ἐκλογὴν εὐφυεῖς εἶναι τὸ σῶμα, καὶ ὀφθῆναι χαρίεντας, ἵνα μὴ μόνον τὸ στόμα καὶ ἡ γεῦσις, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν ὁρωμένων τρυφῶν. τότε δὴ καὶ οἱ τρεῖς νεανίσκοι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰσραὴλ τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπηρετῶν ἐγκριθέντες, ἀπεχόμενοι δὲ τῶν ὄψων τῆς βασιλικῆς τραπέζης. ὡς τῇ ἐπιμιξίᾳ τῶν εἰδωλοθύτων μεμιασμένης, σπέρματα ἐσιτοῦντο μόνον. ἦν δὲ καὶ ὁ οἶνος φευκτὸς διὰ τὴν σπουδὴν καὶ πάντων χρέας, διὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν αἰτίαν. ὡς δὲ παρὰ τοῦ ὑφεστῶτος ἠναγκάζοντο μετέχειν τῶν προσφερομένων
C αὐτοῖς, ἵνα μήποτε εἰς δυσμορφίαν αὐτῶν ἐκ τῆς ἐγκρατείας τὸ κάλλος μεταβληθῇ, ἔγκλημα δὲ ἐκείνου καὶ τιμωρία γένηται τὸ τῶν νεανίσκων εἰδεχθές τε καὶ ἀθεράπευτον. ἔα φησὶ καὶ συγχώρησον, οὐ φανησόμεθα τῷ βασιλεῖ τῶν τρυφόντων ἀτιμότεροι. οὐδὲ τὰ πρόσωπα ἡμῶν ἀπανθήσει. οὐδὲ ἀγωνιάσεις, ὡς δυσμόρφους αὐτῷ ὑπηρέτας προσάγων. ὁ γὰρ τεχνίτης τῆς διαπλάσεως ἡμῶν δώσει τὴν χάριν, καὶ μαθήσῃ παρὰ τῆς πείρας, ὅτι τοῦ ἡμετέρου κάλλους, καὶ τῆς σπουδαζομένης εὐμορφίας, ἡ νηστεία κομμώτρια. ὃ δὴ καὶ γέγονε· καὶ γὰρ ὑπερήνθουν οἱ νεανίσκοι,
D καὶ πάντας τοὺς κρεοφάγους παρηυδοκίμησαν.

Τί δὲ ὁ Σαμψών; εὐθὺς ἀπὸ γάλακτος οὐκ ἐδιδάχθη νηστεύειν; οὕτως τοῦ πνεύματος τῇ μητρὶ χρηματίσαντος, ὡς προσῆκε τὸ παιδίον ἄγευστον οἴνου καὶ πάσης διαφυλάξαι τρυφῆς. καὶ τίς ἰσχυρὸς κατ' ἐκεῖνον; τίς δὲ ἀριστεὺς οὕτως ὀνομαστός; μόνος ἀξιόμαχος ἦν, πρὸς πᾶσαν παράταξιν πολεμίων καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον, κατ' ἐξουσίαν ἐτρέπετο· ὅς γέ ποτε ξίφους ἢ δόρατος ἀπορήσας, σιαγόνα δὲ ἀνελόμενος ὄνου, χιλίους ἄνδρας πολεμιστὰς κατέστρωσε, μόνῳ τῷ ὀστῷ διαχρησάμενος.

Οὕτως τοίνυν καὶ σὺ ἔλπιζε, καὶ ἰσχύσεις. πρόθυμος, καὶ δυναμωθήσῃ. δὸς τὴν ἀκοὴν τῇ μαθήσει τῶν κεκρυμμένων, καὶ ἀμνημονήσεις τροφῆς. ὡς ὁ δῆμος τοῦ Ἰησοῦ ἑπόμενος, λόγῳ καὶ ἔργῳ παιδεύοντι αἰδεσθῶμεν, οἱ ἀκρατεῖς καὶ φιλήδονοι, Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους νηστεύοντας, μάτην μὲν καὶ παρ' οὐδενὸς τοῦ τέλους. εἰκῆ γὰρ ἐκεῖνοι ζημιοῦνται ὁ μὴ ἐσθίουσι· πλὴν ὡς ζηλωτὸν καὶ πρέπον τοῖς σπουδαίοις μετιόντας τὸ πρόσταγμα. Χριστιανοῖς πρέπει πολιτείας ἀκρίβεια, καὶ φιλοσοφίας σεμνότης, οἷς πρόσεστι καθαρὸς καὶ ἀληθὴς τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος. οἱ δὲ τούτου χωρὶς τὴν ἠθικὴν ποιοῦντες ἄσκησιν, ὅμοιά μοι δοκοῦντες ἐργάζεσθαι, τῶν ἄνευ θεμελίου οἰκίας κατασκευαζόντων, ἢ ναῦν πηγνυμένων, μὴ καταβληθείσης τῆς τρόπιδος. τοιοῦτοι δὲ Ἑβραῖοι δυσμαθεῖς.

Καί μοι σφοδρὸς ὁ γέλως ἐμπίπτει ὅταν αὐτοὺς θεάσωμαι ἀνυποδέτους, ἐν λευκοῖς τρίβωσι περινοστοῦντας τὰ ἄμφοδα· ὄνειδος Μωσέως, αἰσχύνην τῶν προφητῶν, γεννήματα τοῦ Ἀβραὰμ ἀμβλωθρίδια· δούλους τῆς ἀφροσύνης, τοὺς τῆς ἐλευθερίας υἱούς· ἀμαθεῖς καὶ ἀνόμους· τοὺς δῆθεν μαθητὰς τοῦ νόμου, ἀπολέσαντας τῆς ἐκβάσεως τὴν ἐλπίδα, ἐπειδὴ τοὺς τύπους τοῦ μέλλοντος συνετῶς οὐκ ἐδέξαντο. Μωσῆς γὰρ πάντα ὃ ἔπραττε, τῶν εἰς ὕστερον ἐσομένων εἴδωλα προετύπου· κἂν τὴν σκηνοπηγίαν καὶ τὴν ὑπόμνησιν τῶν σαλπίγγων, ὁμοίως τὴν περιτομὴν, τὰ ἄζυμα, τὰς πικρίδας. πάντα ἦν ἐκεῖνα, τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας μηνύματα, εἰκόνες προχαραχθεῖσαι τοῖς ἐκ προσαγωγῆς μυσταγωγουμένοις πρὸς τὴν τελείωσιν.

Ἐγὼ μὲν γὰρ ὁ Χριστιανὸς, καὶ τοῦ σταυρωθέντος δοῦλος, νηστεύω καλῶς, εἴ τε πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων, εἴ τε ἐπιστυγνάζων ὡς φιλοδέσποτος δοῦλος τοῖς τοῦ κυρίου μου πάθεσι. σὺ δὲ ὁ τῶν φονέων υἱὸς καὶ τῶν τὸν ἀμνὸν σφαξάντων ἀπόγονος, καὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ ἐκχυθέντος αἵματος ἐκ τῶν πατέρων δεξάμενος, τῶν οὕτως ἑαυτοῖς καὶ τοῖς τέκνοις ἐπευξαμένων, ὑπὲρ τίνος νηστεύεις εἰπέ. εἰ μὲν ὡς μεταμελούμενος ἐφ' οἷς ἥμαρτες, ἀσπάζομαί σε τῆς γνώμης, καὶ καταλιπὼν τὴν συναγωγὴν

A Ita igitur tu quoque bona ſpe eſto: & vires tibi addentur. Alacer promptúſq; rem aggredere, & corroboraberis. Da aures tuas diſciplinis occultorum, & obliuiſceris cibi, ſicuti populus ſecutus Ieſum, qui verbo & opere docebat. Reuereantur intemperantes & voluptatibus dediti Græcos, hoc eſt, gentiles & Iudæos, qui ieiunant, fruſtra quidem & ſine emolumẽto: nam temere ſe inedia multant & macerant; nihilominus tamẽ ieiuniũ, vt rem ſeriis & grauibus hominibus dignam & æmulandã, ſuſcipiunt. Chriſtianos decet inſtituti ſui accurata B obſeruatio, & ſacræ inſtitutionis grauitas, quippe quibus vera & pura pietatis colendæ ratio ſuppetat. Qui ſine hac in morali quaſi exercitatione elaborant, ſimiles mihi videntur illis, qui domum ſine fundamento ædificant, aut illis, qui nauem conſtruunt, omiſſa carina. Tales ſunt indociles Hebræi.

Nec riſum tenere valeo, quãdo aſpicio excalceatos, & candidis palliis indutos circuire compita; probrum Moyſis, & dedecus Prophetarũ, & eos, qui erant genimina Abrahæ, nunc abortiuis annumerari: ſeruóſque inſipientiæ factos C illos, qui erant filii libertatis, indoctos & exleges, qui olim erant diſcipuli legis: qui ſpem liberationis & euaſionis amiſerunt, poſtquam figuras futurorum ſtultè repudiarunt: Moyſes enim, in omnibus quæ agebat, futurorum imagines præformabat: ſiue ieiunium intuearis, ſiue ſcenopegiam ſeu tabernaculorum exſtructionem: ſiue commemorationem tubarum, ſiue circumciſionem, azyma, & lactucas agreſtes. Omnia hæc Chriſtianæ religionis argumenta erant: & imagines illis præde- D lineatæ, qui ad perfectionem initiabantur.

Ego quidem Chriſtianus & crucifixi ſeruus grauiter in ieiuniis me exerceo, ſiue vt ad ſpem reſurrectionis me ipſum expurgem, ſiue vt Domini amans ſeruus cruciatibus Domini mei cõpatiar. Tu verò, ô homicidarum proles, & eorum qui Agnum mactarunt pronepos, qui hæreditatem effuſi ſanguinis à patribus accepiſti, qui eam filiis ſuis imprecati ſunt, cuius cauſſa ieiunas? Si pœnitentia ductus ob ea, quæ patraſti, vehementer laudo voluntatem tuam, relicta igitur malignantium ſynagoga

feſtina ad piorum Eccleſiam. Veni ad ſanguinem Agni, & adſpergere: inde enim tibi expiatio eueniet, vnde peccatum contraxiſti. Si verò nunc quoque antiquis alligatus es, quid ſibi vult abſtinentia à cibis? An Niloticos Crocodilos imitaris, quos aiunt, capitibus hominum, quos deuorarunt, illachrymari, & fletu proſequi cædem: non quòd vlla pœnitudine tangantur; quomodo enim pœnitentiæ ſenſu afficerentur animalia rationis expertia & aquatica? ſed deplorant caput, eò quòd cum carne careat, ineptum ſit ad cibum. Simile quid & circa ieiunium apparet. Choreæ & ſaltationes ad abſtinentiam mediatrices, aduerſari in ſpeciem videntur: nam abſtinentia eſt contractioris vitæ & decentiæ magiſtra, chorea autem mentis per multas immoderatas voluptates diffuſæ index eſt.

Memineris Moſaici illius dicti, Decima ſeptimi menſis oportet ieiunare. Significat enim ſeptimus menſis ſeptimum diem, & decima dies decimam horam, qua Chriſtus in cruce emiſit Spiritum. Cuilibet etiam rei ſuæ ſunt ſub ſenſum cadentes notæ, ex quibus inaſpectabilis affectio & diſpoſitio animæ cognoſcitur. Tu verò cur, quæ miſceri nequeunt, miſcere, & in idem quæ ſeparata ſunt, redigere tentas? Habent & alias ſolennitates, quarum aliam vocant ſcenopegiam, ſeu feſtum tabernaculorum: aliam tubarum recordationem ſeu commemorationem. nec intelligunt miſeri, ſe Chriſtiana feſta obire, quia exſtructio tabernaculorum eſt expreſſa figura Eccleſiæ, quam Deus Verbum excitauit. Eam ob cauſſam foliis ornant tabernaculum, & proſcenium ſiue veſtibulum frondibus & fructibus condecorant, vt ſignificetur, nouam hanc & fructiferam Eccleſiam legi ſucceſſiſſe, & quaſi ſuccreuiſſe: Tubarum verò feſtum incendit animos, vt quilibet homo ſollicitè ſe ad reſurrectionem præparet: nam, Paulo teſte, tuba canet, & mortui reſurgent. Idem docet Saluator in Euangelio: Mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum.

Matth.14.

A τῶν πονηρευομένων ἀπόδοσιν, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν εὐσεβῶν. ἐλθὲ πρὸς τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ καὶ ῥαντίσθητι. ἐκεῖθεν γάρ σοι ὑπάρξει καὶ ἡ κάθαρσις, ὅθεν συνεστήσω τὴν ἁμαρτίαν. εἰ δὲ ἔτι καὶ νῦν τοῖς αὐτοῖς προσδέδεσαι, τί σοι βούλεται ἡ ἀποχὴ τῶν σιτίων, ἢ τοὺς νειλώους κροκοδείλους μιμῇ; οὕς φασι τὰς κεφαλὰς ἐπιθρηνεῖν τῶν ἀνθρώπων ὧν ἔφαγον, καὶ δακρύειν τὸν φόνον, οὐ μεταμέλειαν τοῦ γινομένου λαμβάνοντας. πῶς γὰρ τὰ ἄλογα θηρία καὶ ἔνυδρα; ἀλλὰ τὸ ἄσαρκον τῆς κεφαλῆς ὀδυρομένους, ὡς εἰς βρῶσιν οὐκ ἐπιτήδειον. οὕτω δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν νηστείαν σχῆμα. χορεῖαι καὶ ὀρχήσεις, τῆς B ἀσιτίας τὰ μέσα καὶ ἐπισόδια, πρᾶγμα τῷ σχήματι τῷ φαινομένῳ μαχόμενον. νηστεία γὰρ πυκνώσεως καὶ κοσμίας καταστολῆς νοεῖται παιδαγωγὸς, χορεία δὲ ἑρμηνεύει τὸ διακεχυμένον ταῖς ἀκρατοῖς καὶ πολλαῖς εὐπαθείαις.

Μνημόνευσον γὰρ ἐκείνου ῥητοῦ τοῦ Μωσαϊκοῦ τοῦ λέγοντος, τῇ δεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς χρὴ νηστεύειν. δηλοῖ γὰρ ὁ ἕβδομος μὴν τὴν ἑβδόμην ἡμέραν· ἡ δὲ δεκάτη ἡμέρα, τὴν δεκάτην ὥραν, ἐν ᾗ ὁ κύριος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. καὶ ἑκάστῳ πράγματι ἐξαίρετά ἐστι καὶ τὰ σχήματα ἐκ τῆς αἰσθητικῆς C ἐπιφανείας τὴν ἀόρατον τῆς ψυχῆς δηλοῦντα διάθεσιν. σὺ δὲ τί μιγνύεις τὰ ἄμικτα, καὶ φύρεις ἐν ταὐτῷ τὰ κεχωρισμένα; εἰσὶν αὐτοῖς καὶ ἄλλαι πανηγύρεις. τὴν μὲν, σκηνοπηγίαν καλοῦσι· τὴν δὲ ἀκούω σαλπίγγων ὑπόμνησιν. λελήθασι δὲ Χριστιανῶν μυστήρια ἑορτάζοντες, ἐπειδὴ τῆς μὲν σκηνῆς ἡ δημιουργία ἔμπρακτός ἐστι προφητεία τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἣν ὁ λόγος ἡμῶν συνεστήσατο. διὰ τοῦτο, καὶ D φύλλοις κοσμοῦσι τὴν σκηνὴν, καὶ ὀπώραις καλλωπίζουσι τὰ προσκήνια, εἰς τύπον τοῦ τὴν νέαν ἐκκλησίαν τὴν εὔκαρπον ὑποβλαστάνειν τῷ νόμῳ. ἡ δὲ τῶν σαλπίγγων ἑορτὴ, διεγείρει τὰς ψυχὰς, πρὸς ἑτοιμασίαν τῆς ἀναστάσεως καθὼς Παῦλος φησί. σαλπίσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται. διδάσκει δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις λέγων· ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν, ἕως ἄκρων αὐτῶν.

Τούτων δὲ τῶν λόγων ἀκούοντες τάχα τοιαύτῃ χρήσονται πρὸς ἡμᾶς ἀντιῤῥήσει· ὅτι τῶν ἀρχαίων μεμνημένοι θαυμάτων τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν χαριστήρια ταῦτα προσάγουσιν ὑπὲρ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ τῆς σάλπιγγος τῆς ἠχησάσης ἐν τῇ δόσει τοῦ νόμου. Οὐκ ἴσασι δὲ οἱ ματαιόφρονες, ὅτι καὶ τότε ἡ σάλπιγξ τυπικῶς παρελήφθη διδομένου τοῦ νόμου. ἐπεὶ γὰρ ὁ νόμον λαμβάνων εἰς κανόνα βίου καὶ εὐτάκτου πολιτείας, ὀφείλει δεδιέναι τὴν ἐκ τῆς παρακοῆς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν παραγγέλματα ἔγγραφα τοῖς ἀνθρώποις ἐκπέμπων, εὐθὺς προσέθηκε, καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος, σύμβολον τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἵνα οἱ μαθηταὶ τῶν προσταγμάτων, διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν κρίσιν προβλέποντες, φυλάξωσιν ἀπαράβατα τῆς θείας νομοθεσίας τὰ δόγματα. Οὐκοῦν καὶ νηστεία, καὶ σκηνοπηγία, καὶ σάλπιγγες τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας μυστήρια, πάλαι μὲν προδηλούμενα, καιρῷ δὲ τῷ καθήκοντι, λαμβάνοντα τὴν ἔκβασιν, ὅτι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπελέσθη τὰ ἐν σαρκὶ θεοφάνεια· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A Hæc & ſimilia cum Hebræis à nobis obiiciuntur, hac defenſione aduerſus nos vtuntur: ſe hæc feſta celebrare, in memoriam miraculorum, & in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis ad montem Sinai, & quando, dum lex ferretur, tuba inſonuit. Nec animaduertunt ſtulti, etiam in legiſlatione tubam ad aliquid aliud ſignificandum adhibitam eſſe. Nam cum qui legem pro regula vitæ rectè ac decorè componendæ accipit, timere debeat pœnam ex tranſgreſſione, ideo Deus præcepta vitæ in tabulis lapideis exarata hominibus edens, ſtatim vocem B tubæ appoſuit, vt eſſet Symbolum reſurrectionis ex mortuis: vt mandatorum diſcipuli per reſurrectionem ſubſequenti iudicio in mentem reuocato, legem à Deo acceptam inuiolatè cuſtodiant. Igitur & ieiunium, & ſcenopegia & tubæ religionis noſtræ myſteria ſunt, iam olim quidem præmonſtrata, tempore autem ſuo reipſa comprobata, quando Redemptor noſter in carne apparuit, cui gloria & potentia in ſecula ſeculorum, Amen.

A

Sanc̄ti Patris noſtri
GREGORII EPISCOPI NYSSENI, ORATIO IN illud; Quid fornicatur, in proprium corpus peccat.

Gentiano Herueto interprete.

Græcus textus nuper editus eſt, ex apographo Cæſarea bibliotheca cum altero Patricij Iunij oblato nunc & emendato.

TERRIBILIS tuba Apoſtolici pręcepti, multa quidem etiam alia reſtificans exercitui pietatis, & maximè eos expellens ꝟ barathro turpitudinis, & in fine etiam addens militare præceptum, Fugite, inquit, fornicationem. Omne peccatum, quod fecerit homo, eſt extra corpus. Senſibilium enim bellorum milites, nunc quidem aduerſis frontibus pugnam capeſſentes: nunc autem fugâ vtentes, acies inſtruunt. Eſt etiam animarum bellum, quod & reſiſtendo, & fugiendo prudenter geritur. Hoc ſciens Paulus, qui per vtramque inſtruendæ aciei artificioſam rationem ducit exercitum, nunc quidem præcipit, vt ad pugnam committendam ſtent fortiter. State accincti lumbos veſtros in veritate: nunc autem fugâ conſulit decipere inimicos. Fugite, inquiens, fornicationem. Si irruat bellum incredulitatis, vtile eſt illi reſiſtere. Sed ſi dolo nobis minetur acies, contra hos aduerſarios, pulchrum eſt locare inſidias. Tenditur arcus calumniæ: vtile eſt aduerſą fronte congredi cum mendacio.

1. Cor. 6. 18.

Bellũ animarũ quomodo geratur.

Epheſ. 6.

Quando autem iacit telum forma meretricia, honeſtum eſt tergum vertere, & aduerſum vultum fugere. In oculos enim telum dirigit fornicatio: & oportet meminiſſe præcepti Imperatoris, Fugite fornicationem. Habet enim aliquid magis timendum, quàm alia ſcelera. Nam alia quidem peccata vidẽtur abſtinere à carne eorum, qui ipſa admittunt: & quod actũ eſt, in eo ſolo ſe ſiſtit, quod ſuſcipit actionẽ: vt in rapinis, eorũ eſt ſolum damnum, quibus eſt raptum.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ΛΟΓΟΣ εἰς τὸ, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.

ΦΟΒΕΡΑ τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας ἡ σάλπιγξ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῆς εὐσεβείας μαρτυρουμένη στρατὸν, μάλιστα δὲ τὴν τῆς αἰσχρότητος βαράθρου ἐλαύνουσα καὶ δὴ καὶ στρατιωτικὸν ἐν τῷ τέλει παράγγελμα προσθεῖσα. Φεύγετε γὰρ, φησι, τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. οἱ καὶ τῶν αἰσθητῶν στρατιῶται πολέμων, νῦν μὲν ἀντιπροσώπῳ συμβολῇ, νῦν δὲ φυγῇ κεχρημένοι τὰς παρατάξεις σῴζονται. ἔστι καὶ πόλεμος ψυχῆς ἀντιστάσει καὶ φυγῇ σῳζόμενος. τοῦτο ὁ Παῦλος εἰδὼς ὁ τῆς εὐσεβείας τακτικὸς δι' ἀμφοτέρας ἄγων τὸν στρατὸν ἐντεχνίας*, νῦν μὲν τὴν μάχην ἐπιμονὴν παραγγέλλει. στῆτε περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ· νῦν δὲ φυγῇ, σῴζεσθαι τὸ πολεμοῦν συμβουλεύει. Φεύγετε τὴν πορνείαν. εἰ πόλεμος ἀπιστίας προσβάλλῃ; χρήσιμος πρὸς ἐκεῖνον ἀντίστασις. Εἰ δὲ δολερὰ ἀπειλεῖται παράταξις, καλὴ ἡ πρὸς τούτους ἀνταγωνιστὰς προέδρα. ἂν οὖν συκοφαντιῶν ἐπιφέρεται τόξον λυσιτελεῖ ἡ ἀντιπρόσωπος συμβολὴ πρὸς τὸ ψεῦδος.

B

C

D

Ὅταν δὲ μορφὴ πορνικὴ τοξεύῃ, νῶτα διδόναι καὶ τὴν ἀντιπρόσωπον φεύγειν. κατατοξεύει γὰρ κατ' ὀφθαλμῶν ἡ πορνεία. διὸ μεμνῆσθαι δεῖ τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλλοντος. Φεύγετε πορνείαν. ἔστι γάρ τι τῶν ἄλλων πονηρευμάτων φοβερώτερον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς ἁμαρτίας κακὰ φείδεσθαι δοκεῖ τῆς τῶν πραττόντων σαρκὸς, καὶ τὸ πραχθὲν εἰς μόνον τὸν τὴν πρᾶξιν ἐνδεχόμενον ἵστησιν, οἷον ἐν ἁρπαγαῖς τῶν ἁρπασθέντων τὸ ζημίωμα μόνον.

ἐν τῇ τῶν φθονουμένων ἰσχύϊ περὶ τοὺς φθονουμένους τὸ πάθος ἐκρήγνυται. ἐν ταῖς συκοφαντίαις ὅταν τύχωσι πίστεως, μόνος αὖθις τοῦ συκοφαντουμένου ὁ κίνδυνος. ἐν δὲ φονεῦσι, τοῦ φονευθέντος, τὸ δυσπράγημα. καὶ πᾶσαν τῶν ἔργων ἀδίκων ἐπερχόμενος πρᾶξιν, εὑρήσει τις τοὺς μὲν ἀδικοῦντας, κερδαίνοντας, ζημιουμένους δὲ τοὺς ἀδικουμένους. πορνεία δὲ τὴν τοιαύτην οὐκ οἶδε διαίρεσιν· οὐδὲ χωρίζει τὴν τοῦ παθόντος ἐκ τοῦ δράσαντος πρᾶξιν, ἀλλὰ συγκαταστρέφει μὲν πρὸς ζημίαν ἐπικοίνῳ συνάπτουσα δεσμῷ μολυσμοῦ τὸν πόρνον καὶ τὴν πόρνην, καὶ καταισχύνας τὸ σῶμα, τῷ καταισχυνθέντι συγκαταισχύνεται· * τοὺς φονεύοντας, ἐν τῷ κτείνειν, ἐνδέχεται μὴ συναποθνήσκειν τοῖς φονευθεῖσιν· ὁ δὲ μολύνας τὴν σάρκα συναπολαύει τοῦ μολυσμοῦ.

Καὶ σκόπει μοι τὴν εἰς τοῦτο τοῦ Παύλου λεπτολογίαν. Φεύγετε, φησι, τὴν πορνείαν. διατί, ὅτι, πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι (τῇ τοῦ σώματος μὴ λυμαινόμενον φύσει· ἀλλ᾽ ἔξω τοῦ τὴν βλάβην πράξαντος σώματος ἐνεργεῖται) ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· οὐχ ὥσπερ ὁ φονεὺς εἰς ἀλλότριον, ἄτρωτον ἑαυτοῦ σῶμα συντηρῶν· οὐχ ὥσπερ ὁ πλεονέκτης εἰς ἕτερον, τὴν τῆς ἰδίας σαρκὸς φυλαττόμενος βλάβην· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἑαυτοῦ διαφθορεύς, ὁ πόρνος αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ τῆς ἀτιμίας περιπείρει βέλος. ὁ κλέπτης ἵνα θρέψῃ τὸ σῶμα τολμᾷ τὴν κλοπήν· ὁ πόρνος δὲ τῇ τῆς ἰδίας σαρκὸς προσεδρεύει λῃστείᾳ. τὸν πλεονέκτην πρὸς ἁρπαγὴν ἐρεθίζει φιλοκερδίας λογισμός· πορνεία δὲ ζημία περὶ τοῦ σώματος σεμνότητος. τῷ βασκάνῳ κατασκευάζει τὸ πάθος δοξαζόμενος ἕτερος· ὁ πόρνος δὲ τὴν ἰδίαν αὐτουργεῖ ἀδοξίαν. τί γὰρ ἀτιμότερον σκευοφόρου πορνείας; πᾶσα μὲν ἄδοξος τῆς ἁμαρτίας δουλεία· ἀτιμοῖ γὰρ ψυχῆς τὴν εὐγένειαν. ὁ δὲ πόρνος ἁμαρτίας ἀδοξότερος δοῦλος· βόρβορον γὰρ ἀντλεῖν παρ᾽ αὐτῆς τεταγμένος, μολυσμοῦ συνάγει σωρόν, καὶ ἀκάθαρτον λειτουργεῖ ἐργασίαν. ἢ οὐ δεινὸν ἐγκυλίεσθαι πηλῷ, αἰσχρότητι τρίβεσθαι, ῥάκους ἔχειν τὸ σῶμα οὐ διαλλάττον;

A In vitio inuidiæ, id erūpit in eos ſolum, quibus inuidetur. In Sycophantiis & calumniis, ſi eis fides habeatur, is ſolus vocatur in periculum, qui eis appetitur. In iis quoque ſimiliter, qui cædem fecerunt, eius eſt, in quem facta eſt, infortunium. Si quis nefariorū factorum perſequatur actiones, inueniet eorum quidem, qui faciunt iniuriam, partem lucrari: eorum autem, quibus fit iniuria, damnum accipere. Fornicatio autem non ſuſcipit eiuſmodi diuiſionem: nec eius, qui paſſus eſt, actionem ſeparat ab eo, qui egit, ſed vtrumque ſimul euertit, & colligat communi vinculo pollutionis. Poſſunt auari, cum alium damno affecerint, ipſi nullo damno affici. B Fornicatores autem nō poſſunt corpus probro & dedecore afficere, quin etiam ſimul cum eo, qui probro eſt affectus, ipſi quoque probro afficiantur. [Ij qui occidunt, cædem facientes, fieri poteſt, vt non ſimul occidantur cum iis qui ſunt interfecti.] Fornicatoribus autem, ſi carnem inquinauerint, non licet eſſe mundis ab inquinamento.

Conſidera autem mihi hac in re Pauli ſubtilitatem. Fugite, inquit, fornicationem. Cur? Quoniam omne peccatum, *1. Cor. 6.* C quod fecerit homo eſt, extra corpus (nēpe corporis non corrumpēs naturam, & non conſiſtens ad membrorum ignominiam, & non cōpletum inquinamento corporis: ſed effectum extra damnū corporis, quod id egit) qui autē fornicatur, in proprium corpus peccat, nō ſicut homicida in alienum, inuulneratum ſuum corpus conſeruans: non ſicut auarus in alterum, ſuę carnis cauens offenſionem: ſed ipſe ſui corruptor fornicatur, configitur ipſe telo ſuæ infamiæ. Fur vt alat corpus, audet aggredi facinus. Fornicator autē ſuæ carni parat inſidias, vt eam deprędetur. Auarum ad rapinam incitat lucri appetens cogitatio: fornicatio au- D tem damnum honeſtatis corporis. Inuidia ſtruit facinus, & gloriā alteri adfert: fornicator autem ſibi ſuā operatur ignominiam. Quid eſt enim fornicatione, quæ tanquā lixa fert impedimenta, turpior & ignominioſius? omnis enim ſeruitus peccati turpis eſt & ignominioſa: afficit enim ignominia animæ nobilitatem: Fornicator autē peccati ſeruus turpior & ignominioſior, cœnum haurit, ab ipſo ordinatum ſordiū cōgerit cumulū, immundo munere fungitur. An non eſt res grauis, & tetra, volutari in cœno, turpitudine atteri, habere corpus non differens à panno?

Quænam enim eſt panni & fornicatoris differentia? Eò quod à pietatis ſit abſciſſus corpore, quotidiana corrũpitur putredine. proiectus iacet tanquã pannus inutilis, & ab omnibus conculcatur dæmonibus. In eo diabolus ſuam ſubigit & imprimit putrefactionem.

A ποία γὰρ ῥάκους καὶ πόρνου διαφορά; τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπεσχίζεται σώματος· φθείρεται καθημερινῇ σηπεδόνι ταῖς τῆς ἁμαρτίας ἡδοναῖς, ὡς ἄχρηστον ἐναπορρίπτεται ῥάκος κεῖται πᾶσι καταπάτημα τοῖς δαίμοσιν· εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος τὴν ἰδίαν ἀπομάσσεται σῆψιν.

Eâ autem, quæ cadit ſub intelligentiam fornicatoris miſeriâ & infelicitate, non eſt maior ea, quæ eſt aperta & manifeſta. Eſt enim in ædibus fugiendus, in congreſſibus abominãdus, contumelia appropinquantibus, inimicis opprobrium, cognatis probrũ ac dedecus iis, qui ſimul habitãt, execrãdum, dolor parentibus, famulis publicum ludibrium, vicinis ridicula narratio. Si velit vxorem ducere, reiiciendus. In matrimonio ſuſpectus ſponſus. Pater filiis odioſus, deſpicabilis conſiliarius, largiens ingratus, petẽs ingratior, mortuus magis laborans infamia. Tantæ malorum multitudinis matrem videns Paulus fornicationem, victricem nobis modò pręcipiẽs fugam, clamabat: Fugite fornicationem.

Τῆς δὲ νοητῆς τοῦ πόρνου κακοπραγίας ἡ πρόδηλος οὐκ ἐλάττων. ἔστι γὰρ φευκτέος οἰκίαις, ἀπευκτὸς συντυχίαις, τοῖς πλησιάζουσιν ὕβρις, τοῖς ἐχθραίνουσιν ὄνειδος, συγ- B γενέσιν αἰσχύνη, συνοίκοις ἐπάρατος, ἀθυμία γονεῦσιν, οἰκέταις καταγελασμὸς, γέλως καὶ διήγημα γείτοσιν, γῆμαι σπουδάζων ἀπόβλητος, ὕποπτος μετὰ γάμον νυμφίος. τοσούτου πλήθους τὴν πορνείαν μητέρα ὁ Παῦλος θεώμενος τὴν νικητήριον φυγὴν ἐγκελεύεται. φεύγετε τὴν πορνείαν.

Vox Pauli nunc nobis reuocauit in memoriam pudicũ adoleſcentem, qui ſe fortiter geſſit aduerſus Ægyptiacam fornicationem. Atqui multa erant, quæ adoleſcentem facilè mouere poterant, vt perſuaderetur, ætas libidini obnoxia, iugum ſeruitutis, dominæ amatoriæ blanditiæ, de impudico amore perpetuus ſermo, ad concubitum clam facta adhortatio. Fuit enim, inquit, quidam dies, & ingreſſus eſt Ioſeph in domum, vt faceret opera ſua, & nemo erat ex iis, qui domi erant, intus, & veſtes eius attraxit domina, dicens: Dormi mecum. Temperantiæ ſerui magna eſt auctoritas. Dominam fecit ſeruam. [*Nam illi quidem ſupplicabatur, hæc verò ſupplicabat, Dormi mecum] ignitum eſt telum fornicationis, ſed quæ cremaretur, non inuenit materiam, imò verò in veſte fractum fuit & diſſolutum. * Quæ fornicationis circumdata impudentiâ, clamabat, dormi mecum. Fornicatorii deſiderii mugiit famem: ſed pudici magis obſtruebat aures.] Nam illa quidem dicebat, dormi mecum. Adoleſcenti autem contra proclamabat temperantia, vigila mecum: & reipſa oſtendit vigilantiam. Non enim blanditiis cedens, dormitauit robur conſtantiæ. Non fuit mens ſopita incantationibus; non fuit ſomno oppreſſa temperantiæ ſobrietas; non iis, quæ implicatum tenebant incommodis fuit diſſoluta, non elegantis formæ capta eſt illecebris; non amatoriorum verborum fracta fuit blanditiis:

Gen. 9.

Hæc non ſunt in Græco Cod. Vatican.

Αὕτη ἡ φωνὴ νεανίσκου με νῦν ἀνέμνησε σώφρονος, κατ᾽ Αἰγυπτιακῆς πορνείας διὰ C φυγῆς ἀριστεύσαντος. καί τοι πολλὰ τῷ νεανίσκῳ τὴν πειθὼ κατεσκεύαζον, ἡλικία φιλήδονος, δουλείας ζυγὸς, δεσποίνης ἐρωτικὴ κολακεία. Ἐγένετο γὰρ τοιαύτη τις ἡμέρα, φησὶ, καὶ εἰσῆλθεν Ἰωσὴφ εἰς τὴν οἰκίαν ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἦν τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔσω, καὶ ἐπεσπάσατο ἡ κυρία τῶν ἱματίων αὐτοῦ, λέγουσα· κοιμήθητι μετ᾽ ἐμοῦ. μέγα τὸ τῆς σωφροσύνης ἀξίωμα τοῦ δούλου. τὴν δέσποιναν κατεσκεύασε δούλην. * πεπυρωμένον τῆς πορνείας τὸ βέλος, ἀλλ᾽ ὕλην ψυχῆς D καιομένης οὐχ εὗρε, εἰς ἐσθῆτα δὲ τὴν διάλυσιν ἔσχεν *. ἡ μὲν ἔλεγε, κοιμήθητι μετ᾽ ἐμοῦ· ἀντεκήρυττε δὲ ἡ σωφροσύνη τῷ νέῳ, γρηγόρησον μετ᾽ ἐμοῦ· καὶ τοῖς ἔργοις ἐκεῖνος ἐδήλου τὸ ἄγρυπνον. οὐ γὰρ ἐνύσταξε ταῖς κολακείαις ὁ τόνος, οὐχ ὕπνωσεν ἡ γνώμη ταῖς ἐπῳδαῖς·

ἀλλὰ ἦν αὐτῷ πικροτέρα λοιδορίας ἡ τῆς δεσποίνης ἡ φωνὴ κελευούσης, κοιμήθητι μετ᾽ ἐμοῦ.

Ἕτοιμος εἱστήκει τῆς μοιχείας νυμφαγωγὸς ὁ διάβολος, καὶ συνέσφιγγε τὴν ἐσθῆτα τῇ πόρνῃ, καὶ τῶν παρ᾽ ἐκείνης συνεκοινώνει λαβῶν, οὐκ ᾔδει δὲ τεχνίτῃ παλαίων ἀθλητῇ σωφροσύνης, καὶ καλῶς τὰς ἐκείνης ἀπεκδυομένῳ λαβάς. καταλιπὼν γάρ, φησι, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, ἔφυγε, καὶ ἐξῆλθεν ἔξω. ὢ γυμνότης δικαιοτέρα ἐνδύσεως. τί γοῦν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας ἡ λύσσα; τὰ ἑαυτῆς κακὰ τῷ Ἰωσὴφ περιάπτει. καὶ δραμοῦσα πρὸς τὸν ἄνδρα φησί· εἰσήγαγες ἡμῖν παῖδα Ἑβραῖον ἐμπαίζειν ἡμῖν, εἶπέ μοι γάρ, κοιμηθήσομαι μετὰ σοῦ. ὡς δὲ ὕψωσα τὴν φωνὴν καὶ ἐβόησα, ἀφῆκε τὰ ἱμάτια παρ᾽ ἐμοί, καὶ ἔφυγε.

Πάλιν Ἰωσὴφ δι᾽ ἐσθῆτος συκοφαντεῖται. ἀδελφοὶ πρότερον αὐτοῦ τὸν χιτῶνα λαβόντες ὡς θηριόβρωτον αὐτὸν δι᾽ ἐκείνου ἐσυκοφάντουν κακούργως· νῦν αὐτὸν τὸν χιτῶνα λαβοῦσα διαβάλλει πορνείας· πρέπουσα τῷ Ἰωσὴφ ἡ τοῦ δεσπότου φωνή, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτῆς. ἀλλ᾽ ὢ τῆς δικαίας ἐπὶ τῷ Ἰωσὴφ παρὰ Θεοῦ προστασίας! πρὸ γὰρ τῶν πειρασμῶν τὸν Ἰωσὴφ οὐκ ἐτίμησεν, ἀλλ᾽ ἔδειξε δι᾽ ὀνειράτων τὸ μέλλον διδάσκων ὅτι πόρρωθεν δικαίοις τὴν δόξαν ηὐτρέπισε, συνεχώρησε δὲ τῷ πειρασμῷ δοκιμάσαι τὸν νέον, τὰς τῶν φιλολοιδόρων ἀποκλείων φωνάς. δοκιμὴν γὰρ μὴ δεδωκότος τοῦ Ἰωσὴφ οἱ φιλόψογοι ἂν ἔλεγον συντυχίας εἶναι τυφλῆς τὰ πράγματα Αἰγυπτίων. Ἰωσὴφ βασιλεύει, καὶ βαρβάρων δεσπόζει παιδάριον. ποίαν ἀρετὴν ἐνδειξάμενον; ὑπὸ ποίας τούτου ἔτυχεν ἀρετῆς; ἵνα οὖν ταῦτα περὶ τοῦ δικαίου μὴ λέγηται, προλαμβάνων ὁ Θεὸς τοὺς ἐπ᾽ αὐτὸν πειρασμοὺς συγχωρεῖ, ὥστε τὴν ἐπ᾽ ἐκείνῳ τῷ δικαίῳ μαρτυρίαν [illegible], καὶ ῥάψαι τῶν φιλοψόγων τὰ στόματα. ἀποστρεψώμεθα τοίνυν τὰς ἐκ μορφῆς πορνικῆς ἐπερχομένας βολάς. κλείωμεν ἀσελγήμασι τὸ βλέμμα, φρουραρχείτω τὴν σάρκα σωφροσύνη, καθαρότης ἐνοικείτω τοῖς μέλεσιν, ἵνα οὕτως εἴη τὸ σῶμα τοῦ πνεύματος οἰκητήριον,

A ſed omni calumnia ipſi erat acerbior vox dominæ blandientis & dicentis; Dormi mecum.

Paratus ſtabat diabolus adulterii pronubus, & ſimul cum fornicatrice ſtringebat veſtem, & ſocius erat anſarum, quas ipſa apprehendebat; ſed neſciebat ſe luctari cum veterano athleta pudicitiæ, & qui ab illius anſis ſe facilè exuebat. Relictis enim, inquit, ſuis veſtibus in manibus eius, fugit, & foras exiuit. O nuditas ſanctior indumētis. Quid igitur Ægyptiacæ impudicitiæ rabies? B ſua ipſius mala in Ioſephum confert. Et ad maritum accurrēs, inquit: Adduxiſti nobis puerum Hebræum, vt nobis illuderet, & dixit vxori tuæ, quæ hucuſque pudicè conſeruauit tuum cubile, Dormiam tecum. Poſtquam autem ſuſtuli vocem, & exclamaui, dimiſit apud me veſtes ſuas, fugitq; & egreſſus eſt foras.

Rurſus Ioſeph per veſtem appetitur calūnia. Fratres prius accepta eius veſte, per illam improbè calumniabātur fuiſſe eum à fera deuoratum: nunc autem ipſa tunica eius accepta accuſat tanquā fornicatorem. Ioſepho conuenit vox Do- C mini, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſupra veſtem meam miſerūt mendacium. Ioan 19. Pudicorum exercitui dulce eſt id, quod dicitur à pudicitia: ſed id imbecillitati carnis durum eſt & laborioſum. O iuſtam, quam Deus Ioſephi curam geſſit: Ante tentationes Ioſephum nō honorauit: ſed per ſomnia oſtendit futurum, docens quod longo ante tempore iuſtis parauit gloriam: permiſit autem tentationibus probare adoleſcentem, aures occludens iis, qui delectantur probris ac maledictis. Si enim non dediſſet Ioſepho probationem, dixiſſent male- D dici, à cæca hæc fieri fortuna. Inter Ægyptios regnat Ioſeph, barbaris dominatur adoleſcentulus: quamnam oſtendit virtutem? Pro quânam eſt virtute hoc aſſecutus? Ne ergô hæc de Ioſeph dicerentur, in eum permittit tentationes, vt ex iuſto viro ferrent teſtimoniū, & obſtruerent ora maledicorum. Auerſemur ergô, quæ à formâ meretriciâ in nos iaciūtur iacula: Claudamus oculos laſciuiæ, à nobis rideātur voluptates inordinatæ, carnem cuſtodiat temperantia, in membris inhabitet puritas. Verſemur in honeſtis cogitationibus, bonorum operum ſplendeamus fulgoribus: expurgata vitâ eniteamus; conſeruemus mundum corpus habitationi ſancti Spiritus:

ei adſcribamus hoc præceptum formidabile iis, qui ſunt impudici. Si quis templum Dei perdit, perdet eum Deus. [Verum à nobis ne tantillum quidem ſeiungi vult. Quid enim patri eſt iucundius, quam verſari cum charis

1. Cor. 3.

A ἐπιγράψωμεν αὐτὸ ἐπίγραμμα τὴν φοβερὰν τοῖς ἀκολάστοις παραγγελίας βοὴν, εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός.

filiis? Sed quoniam nos vocat Verbum ad certamina pietatis, oportet nos currere ad ſepta Eccleſiæ, adſcitis precum auxiliis. Cæterum illud veſtram adhortor charitatem, Eccleſiaſticum ordinem conſeruate, & ſi aliqui irruant tumultus, eos patientiâ vincite, & lenitate. Futurum enim eſt vt propediem corrigantur iſtæ turbæ. Nolite perturbari rumoribus, nugis ne moueamini, ſed nobiſcum, qui ſumus in viâ comites, preces ad Deum emittite, vt veſtris confirmati precibus, dicamus omni tempore, diuinis adiuti viribus: Omnia poſſum in Chriſto, qui me corroborat. Cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Philip. 4.

LOCORVM QVORVNDAM IN LIBRIS CONTRA EVNOMIVM RESTITVTIO EX CODICE BOICO.

PAG. 83. edit. Pariſienſis Græcolatinæ anni CIↃ IↃC XV. verſu 18. poſt illud, περιηλλαγμένον ἢ ἀλλοιούμενον, annotat Editor vel interpres, *Hic puto multa deeſſe.* Verùm nihil deeſſe teſtantur Codices Bauaricus & Liuineianus; qui non ſecus habent ac ipſa editio, & ſenſus per ſe planus & integer eſt.

Pag. 89. v. 6. poſt illa, τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν, notat editor: *Deſunt hic nonnulla.* Verè, quæ Bauaricus codex ita ſupplet: nam Liuineianus ipſe etiam mancus eſt. κατ' ἀμφότερα τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ἐνδείκνυται. ὡς γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται διὰ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ πάντως υἱὸς νοεῖται.

Pag. 97. v. 16. notat Editor, *Hic locus in exemplari Græco corruptus.* Ita eſt, ſed facilis reſtitutio: legendum enim ex Cod. Bauarico. ταῦτα ἐπὶ περιγραφῇ τῆς κατὰ φύσιν οἰκειότητος. Liuineianus codex hic mendoſus eſt, æquè vt editio.

Pag. 113. v. 7. notat Scholiaſtes in margine, *Corruptum exemplar Græcum, hoc in loco ſuſpicor.* Sed Codices Bauaricus & Liuineianus, cum editione conſentiunt, niſi quod Boicus cod. pro αἰτιπηδῖσα exhibet ἀποπηδῖσα, vitioſè, vt opinor: & paulo poſt vterque codex ἢ ὡς εἰκὸς ἦν, pro ἦν ὡς εἰκός.

Pag. 117. v. 28. poſt illa verba, τούτων γὰρ οὐθ' ἕτερον ἐνεργεῖται, interponit Editor per parentheſin iſta. (δίχα πόνου καὶ ὕλης) & fatetur in Græco ſuo exemplari non fuiſſe. Nec comparent in Boico & Liuineiano Codd. quare alio amandari poſſunt. Lectio vera & ſincera eſt, quam habet Cod. Boicus. τούτων γὰρ οὐδέτερον ἐν ἡμῖν ἀπαθῶς ἐνεργεῖται. Ibid. v. 37. pro ῥύσεως cod. B. ῥεύσεως, vt & Liuineianus.

Pag. 129. v. 17. monet Editor quædam deeſſe. Liuineij codex cum editione concinit, niſi quod caret illo, ὀκνήσας, quod interpres rectè vidit addendum eſſe. Bauaricus codex, rem totam expedit; ἐν κοινῷ συνέζευκται τῷ μὲν γεννήματι ὁ γεννήσας, ὁ δὲ κτίσας τῷ κτίσματι.

Eod. pag. v. 38. notat interpres, in Græco aliquid interciſum eſſe. Reſtituunt hoc codd. Bauar. & Liuin. Τίσιν οὖν λογισμοῖς καὶ ποίοις. Quod & interpres vidit, quando ita vertit: *Quibus igitur rationibus.*

Pag. 135. v. 21. rectè annotauit interpres Græcum exemplar videri corruptum. Cod. Liuin. διὰ τοῦτό φημι χρῆναι πρὸς τὸν νοῦν βλέπειν διὰ τῆς λέξεως ἐμπείρως, καὶ οὐχὶ τὴν ἀναλογίαν ἐπὶ. Cod. Bauaricus. διὰ τοῦτό φημι χρῆναι πρὸς τὸν νοῦν βλέπειν τῶν προσβαλλομένων ἔνδον τὰ τῆς πίστεως ῥήματα, μὴ πρὸς τὰς φωνὰς

διελεάζεσθαι. Εἰ οὖν υἱὸν λέγων οὐ πρὸς κτίσμα βλέπει διὰ τῆς λέξεως, ἡμέτερος, καὶ οὐχὶ τῶν ἐναντίων ἐστίν. Ex quibus liquet interpretem meritiſſimò hunc locum de corruptela ſuſpectum habuiſſe. Deprauatus enim eſt omiſſione quorundam, quæ ex Cod. Bauarico reſtituimus. Latinè ſic vertes. *Eam ob cauſſam dico, reſpiciendum eſſe ad mentem eorum, qui vocabula fidei proferunt, & non ſolis vocibus ineſcari. Si igitur qui Filium nominat, hoc vocabulo ad creaturam non reſpicit, noſter eſt, & non aduerſariorum*; hoc eſt, Catholicus eſt, non hæreticus, non Eunomianus, qui nominando filium, creaturam concipiebat. Itaque quod editio addit poſt ἐστὶ, voculam λόγος; non eſt neceſſarium, quia abeſt à Codd. Bauar. & Liuin. & ſenſus alius eſt, quàm quem interpres reddidit, vt vidimus.

Pag. 168. v. 9. notat Editor vel interpres: *Textum Græcum eſſe corruptum.* Ita eſt. Sed ægro loco medicinam fac ex Cod. Boico. οὐ κοινοποιῶν πρὸς τὴν λοιπὴν φύσιν διὰ τῆς φωνῆς τὸν διελούμενον, ἀλλ' ὥστε περὶ ἑκάτερον τὸ εὐσεβὲς φυλαχθῆναι τοῦ τε ἀνθρωπίνου διὰ τῆς ἀναλήψεως δοξαζομένου, καὶ τοῦ θείου διὰ τῆς συγκαταβάσεως μὴ μολυνομένου. Ibid. v. 15. lege ex Cod. Boico & ex Liuin. καὶ οὕτως οὔτε ἡ τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα. Quæ negatio pro ἄτε, longè alium ſenſum efficit, quam quem interpres reddidit.

Pag. 170. v. penult. hæc annotat interpres, *Aliquid videtur deeſſe, vt Græca ſyntaxis ſalua maneat.* Rectiſſimum iudicium: & vt videas quid deſit, en tibi verba Bauarici Codicis: nam Liuineianus hic æquè mancus eſt, ac ille, quo interpres vſus eſt. οὔτε ἀλλοίωσις αὐτῆς ἄλλη τις παρὰ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίας λέγεσθαι δύναται. ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ δεξιὰ αὐτὸς ὁ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς θεὸς δι' αὐτῆς τῆς σαρκὸς τοῖς διορατικοῖς καθορώμενος. *neque alia huius dextera diuerſitas præter eam, quam ex carne aſſumpta habet, adferri poteſt: erat enim verè dextera ipſe Deus in carne manifeſtatus, & per carnem ab illis, quibus perſpicacior intelligendi facultas erat, cognitus.*

Pag. 177. v. 16. Annotat interpres, *Quædam ſunt interciſa ex Græco.* Rectè. Reſtituantur ex Cod. Boico. ἀλλὰ διαπτύουσα τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ ἡμετέρου κηρύγματος.

Pag. 185. v. 29. notat interpres, *Quædam ſunt in textu Græco interciſa.* Reſtitue ex Cod. B. τὸ θεῖον ἀποκρύπτεται βούλημα.

Pag. 196. v. 32. ad iſta verba: ὀνομάζει, monet interpres aliquid deeſſe in Græco. Rectè. Implemus ergo lacunam ex C. B. ἀλλὰ τολμηρῶς ἴσμεν ὀνομάζει, Πέτρου καὶ Παύλου τὴν, τε τῆς φύσεως ἑνότητα.

Pag. 234. v. 11. notat Editor. *Quædam deſunt.* Succurret Cod. B. qui iſta. ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν διαστηματικῶν πραγμάτων ἐστὶν ὀνόματα. Vitioſè ibid. C. B. πῶς δέ τις τὸ ἀόριστον τέλειον καὶ ἀρχῇ, pro, τέλει καὶ ἀρχῇ διαλήψεται.

Pag. 255. v. 18. notat interpres: *Videtur quidpiam deeſſe in Græco.* Nihil deeſt. Sed legendum εἰμὶ γάρ, φησιν, οὐχὶ ὀνομάζομαι, vt habet Cod. Liuineij, non vt editio & Cod. Boicus εἰμί. *Sum enim Dominus, non dixit: nominor Dominus.*

Pag. 377. v. 30. pòſt, μεταβαίνων ἀπὸ τούτων, ſuſpicatur interpres aliquid deeſſe. Sed nihil deeſt. Fidem faciunt Codd. B. & Liu. & ſenſus conſtat.

Pag. 381. v. tertio verſu à fine, notat Editor. *Videtur aliquid deeſſe.* codex Liuineij nihil opis adfert: conuenit enim cum editione. Boicus rem omnem

nobis expeditam dabit. ὅτι τοίνυν ἄλλο τι τῆς ἀγεννησίας ἐστὶ τὸ νόημα, καὶ ἄλλος τῆς θείας· οὐσίας ὁ λόγος ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἐστὶν ὁ ἔλεγχος. κατ' αὐτὴν φησι τὴν οὐσίαν ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, ἀμιγῆ καὶ καθαρὰς οὔσας πάσης ἑτερότητος καὶ διαφορᾶς, περὶ Θεοῦ ταῦτα λέγει, οὐ τὴν οὐσίαν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΑΝΤΙΡ-ΡΗΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ ΙΒ'. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ τοῦ Νύσσης.

Ων αἱ ἀρχαὶ αἵδε.

α'. τοῦ πρώτου. Οὐκ ἦν ὡς ἔοικε τῷ πάντα σε θέλειν εὐεργετεῖν.
β'. τοῦ δευτέρου. Η τῶν Χριστιανῶν πίστις εἰς πάντα ἔθνη.
γ'. τοῦ τρίτου. ΕΙ τῶν νομικῶς ἀθλούντων.
δ'. τοῦ τετάρτου. Καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φιλολογίαν.
ε'. τοῦ πέμπτου. Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς.
ϛ'. τοῦ ἕκτου. Αλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος.
ζ'. τοῦ ἑβδόμου. Επεὶ δέ φησι τὴν κυρίως λέξιν.
η'. τοῦ ὀγδόου. Τὰ μὲν ἰσχυρὰ τῶν ἀνομοίων τοιαῦτα.
θ'. τοῦ ἐννάτου. Αλλ' ἐπὶ τοὺς ὑψηλοτέρους μετέρχεται λόγους.
ι'. τοῦ δεκάτου. Αλλὰ τῶν προκειμένων ἐχόμεθα.
ια'. τοῦ ἑνδεκάτου. Αλλὰ καὶ πρὸς τοῖς ἐφεξῆς.
ιβ'. τοῦ δωδεκάτου. Αλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου.

Ex apographo Vaticano à P. And. Schotto Lutetiā miſſo.

Ex hoc elencho librorum aduerſus Eunomium conſtat duodecim numero eſſe libros à beato Gregorio Nyſſeno aduerſus Eunomium conſcriptos. Quod autem Ioannes Cypariſſiotus tredecim numerat, inde fortaſſe occaſionem habet, quod in quibuſdam codicibus manuſcriptis, cuiuſmodi fuit ille V. C. Franciſci Pithœi, ex quo editio Pariſienſis Græcum textum expreſſit, vndecim tantum reperirentur: qui vt duodenarium numerum explerent, vndecimus in duas partes diuiſus eſt: ac deinde præfixus liber primus, aliis duodecim eſt aggregatus, atque ita tredecim libri ſunt reperti. Cæterum ſuffragatur huic elencho Vaticani codicis Synodus VI. Oecumenica actione 10. pag. 116. edit. Romanæ initium libri I. contra Eunomium ſic efferens: ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου κεφαλαι. Οὐκ ἦν ὡς ἔοικεν. Item actione 4. pag. 39. citatur ex libro 2. contra Eunomium Πῶς ὁ κύριος τὸν κόσμον ἑαυτῷ κατήλλαξε. quæ offendes pag. 56. b. editionis Græcolatinæ tomo 2. Gregorij, libro primo: vnde liquet non primum, ſed ſecundum à primo, quem appendix iſta exhibet, eſſe librum illum numerandum. Synodus vero Lateranenſis ſub Martino 1. pag. 1108. edit. Colonienſis nuperæ citat ex ſermone 4. contra Eunomium, *Sicut enim non eſt proprietates*: qui locus eſt in editione Græcolat. Nyſſeni pag. 165. d. ὡς οὐκ ἔστι τὰ τῆς

σαρκὸς ἰδιώματα τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι ἐπιθεωρηθῆναι λόγῳ. ac proinde liber ille qui incipit, Ἀλλ᾽ αἰσθάνομαι, non quintus, ſed quartus eſſet: verum emendandus potius Latinæ ſynodi numerus videtur, cum in eadem Sexta Oecumenica actione 10. pag. 126. editionis Romanæ proferatur locus alter ἐκ τοῦ κατὰ ΕΥνομίου πέμπτου, οὗ ἡ ἀρχὴ Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς. ὁ λόγος πρὸ τῶν αἰώνων ὤν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπ᾽ ἐσχάτων, quem habes pag. 161. apud Nyſſenum libro quarto, qui numerandus eſt potius quintus, vt in Elencho Vaticano. Poſtremo in eadem Synodo ſexta actione 10. citatur locus ἐκ τῶν κατὰ ΕΥνομίου τόμου ιβ΄. οὗ ἡ ἀρχή. Ἀλλ᾽ ἴδωμεν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἔχουσα οὕτως. Τέως δὲ μαθεῖν ἄξιον. & idem initium dat libro contra Eunomium duodecimo elenchus hic Vaticanus: quem Græcolatina editio vndecimum indigitat pag. 280. vbi & idem ille locus exhibetur cap. 10. πέως δὲ μαθεῖν ἄξιον.

ADDENDA NOTIS FRONTONIS
DVCÆI SOCIETATIS IESV THEOLOGI
IN ORATIONEM I. DE RESVRRECTIONE.

•TOMO I.

PAG. 817.b.13. ἐν ἀρχῇ ἐστὶν αὕτη.] Subiiciebatur aſteriſcus, cum hæc ederemus, vt indicaretur hic deeſſe quædam, quæ nunc integriorem librum ex Regis Chriſtianiſſimi nacti bibliotheca & alterum Theodori Canteri ſupplebimus. ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἄλλη παρὰ τὰς ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως γεγενημένας ἡμέρας, αἷς διαμετρεῖται ὁ χρόνος. ἄλλης κτίσεως ἐστὶν αὕτη ἀρχὴ αὕτη. ἐν ταύτῃ γὰρ ποιεῖ ὁ Θεός. Interpres legiſſe videtur αἷς διαμετροῦμεν, non αἷς. *quibus temporis curſum dimetimur.*

Ibid. b.8. emendandum ἐπ' αὐτῷ ἐρχόμενος ἰσχύι.

Ibid. c.10. *An non mundus.*] Canteri mſ. codex ἆρά σοι οὐ κόσμου γίνεται; *An non mundi tibi ſit hoc principium?* at regius, ὁρᾷς οἵου κόσμου. *Vides qualis mundi tibi ſit.*

P.818.a.9. *cœleſte.*] Ain tu cœleſte, quod eſt in viſceribus terræ? mendoſa lectio, verior Henric. & Canter. ἐκείνου τοῦ πονηροῦ ἐνδιαίτημα. *mentis illius male domicilium.* item καθὼς ἡ προφητεία φησί. Locus eſt Eſaiæ 44.25. ἀποστρέφων φρονίμους εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν μωραίνων. *Auertens prudentes retrorſum. & conſilium eorum ſtultum faciens.*

Ibidem b. 3. τὴν θεοφόρον σάρκα. *Deiferam carnem*, aptius vertiſſet interpres, quam, *diuinam carnem*, vt legimus apud Baſilium huius fratrem in Pſalmum 45. pag. 270. a. τὴν σάρκα λέγει τὴν θεοφόρον ἁγιασθεῖσαν. *Carnem dicit deiferam ſanctificatam.* & homil. de Chriſti generatione, pag. 588. τὴν θεοφόρον ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα. *carnem illam Dei geſtatricem conſtituere*, in quem locum vide quæ annotauimus.

Ibid. b.5. reſcribendum ex mſſ. θανάτου κρατοῦντος. & d.2. ἀφελοῦ ἱερὰ ἱδρυῶν.

Pag.819.b.6 μὴ δι' ἄκρας.] Corrige ex H. & C. μὴ διὰ μακρᾶς περιόδου τ. α. κατορθοῦται; & ita exigit interpretatio Zini, vt legatur. & paulo poſt ἀριθμοῦ διαληφθῆναι τὸ πλῆθος. *numero comprehendi*, vt apud Ariſtot. de mundo ἐπιφανείᾳ διαλαβοῦσα τὸν σύμπαντα κόσμον.

Pag.820.a.6. ἄνωθεν.] Cant. ἄνωθεν καταῤῥαχθῇ. & c.9. ἐν κακίᾳ πονηρ. Ibid. d.2. καὶ αἱ περὶ αὐτὸν ἀρχαί τ. legunt duo mſſ. *& qui eum comitantur principatus, & poteſtates*, non enim ἄρχοντες dixit, ſed ἀρχαί. vt Roman. 8.38. & Coloſſ. 1.16. & pro τῶν προκαθημένων. in C. legitur τῷ προκαθημένῳ. in regio vero τῷ καθηγουμένῳ. *vna cum duce ſuo profligarentur.* Ibid. τοῦ ἀγαθοῦ κτίσις. & ita H. ſed Cant. κτῆσις *boni poſſeſſio*, vel *acquiſitio.*

Pag. 821. d. 1. *conſilio ſuo.*] Omiſit τὴν ἔφοδον Zinus, alter interpres cuius verba profert illuſtriſſimus Cardinalis Perronius in libro de Collatione Fontis Eblaudi fol. 164. fidelius hunc locum vertit, *ſua diſpoſitione & adminiſtratione præoccupat impetum violentum, ac ſeſe oblationem ac victimam offert pro nobis ſacerdos ſimul & agnus Dei. Quando hoc accidit? Quando ſuum corpus ad comedendum & ſanguinem ſuum familiaribus ad bibendum præbuit.* Neuter tamen interpres integrum locum expreſſit, prout à regio Henrici II. & Canteri mſ. exhibetur: nam & in excuſo aſteriſcus mutilum fuiſſe locum indicabat. ὅτι βρωτὸν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα, καὶ πότιμον τὸ αἷμα τοῖς συνοῦσιν ἐποίησεν. παντὶ γὰρ τοῦτο δῆλόν ἐστιν, ὅτι οὐκ ἂν βρωθείη πρόβατον ὑπὸ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τῆς βρώσεως ἡ σφαγὴ καθηγήσαιτο. ὁ τοίνυν δοὺς τὸ σῶμα τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ εἰς βρῶσιν σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ ἤδη τοῦ ἀμνοῦ τὴν θυσίαν ἐντελῆ γεγενῆσθαι. *Cum corpus ſuum diſcipulis ac familiaribus ſuis edendum & ſanguinem bibendum præbuit. Cuius enim hoc perſpicuum eſt. ab hominibus comedi ouem non poſſe, niſi antequam comedatur, mactatio præcedat. Qui ergo corpus diſcipulis ſuis in cibum tradit, agni forma declarat ſacrificium iam eſſe perfectum.*

Pag.822.a.1. *collibuerat.*] κατὰ τὸ θελητὸν eſt editum pro eo quod eſt in H. & C. rectius fortaſſe κατὰ τὸ λεληθός. *occulte.* Paulo poſt emenda τοῦ τὸν ἑαυτοῦ ἀμνὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἡμῶν ἁμαρτίας.

Ibid. c. 4. ἔχεις τὰς τρεῖς. Vterque mſ. vberior. ἔχεις τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ τὰς τρεῖς νύκτας. *Hinc ſubſecuta eſt nox, quæ ſabbathum præceſſit. & poſt illam ſabbati dies. Ex quibus tres dies & noctes itidem tres conficiuntur.*

Ibid. c. 6. πότε οὖν τοῦτο.] Mſſ. πότε οὖν τοῦτο ἐγένετο; *Quando ergo id contigit?* & κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου σαφήνειαν. *ſecundum Euangelij declarationem.* Non enim Angelus, ſed Euangeliſta dixit ὀψὲ σαββάτων.

Ibid. d.3. τοῦ μνημείου.] H. & C. τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ μνήματος, & τὰς διαβολὰς ἀποφαίνεσθαι.

Pag.823.a.4. μετὰ τὴν πέμπτην.] Duo mſſ. μετὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν. & μίαν κερματιζούσης.

Ibid. a.9. ὁ τοῖς συντελέσμ.] Mſſ. τοῦ αἰῶνος μὴ τοῖς τεταγμένοις τοῦ χρόνου μέτροις τὰ ἔργα: & rurſus, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἔργων χρείαν καταμετρεῖσθαι. *prout opera exigebant, ad operum vſum.*

Ibid. c.4. ἐν τῷ χρόνῳ.] Mſſ. ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τριῶν, &c. καὶ τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Θεοῦ.

Ibid. d.5. Emenda τότε μὲν τοῖς ἀποστόλοις & βουλομένοις ὑμῖν.

Pag.824.a.7. οἱονεὶ τύπῳ.] Mſſ. duo ἐπισκιάσμασιν δι' ἑνὶ τύπῳ σφραγῖδος ἔνδοθεν καταμορφωθέντος τοῦ πλάσματος, τότε ἀμφοτέροις. & ἑαυτὴν ἐπιμίξασα.

Ibid. c.6. καὶ τὸ σῶμα.] Deeſſe quædam indicat aſteriſcus, quæ ſuggeruntur ab H. & C. ὡς τὸ σῶμα ἅπτεται· δι' ἀμφοτέρων φθάνει τὸ πάθος. ἐπῆλθε γὰρ φυ-

ἐστ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ λείπεται. Ibid. d. 1. δεῖξειναι τὰ θαύματα. d. 6. λύσις μὲν ἐστι μία.

Pag. 825. a. 9. κατ᾽ αὐτόν.] Mſſ. κατὰ ταὐτὸν ἐνεργεῖται. *vtrumque autem eodem tempore perficitur, diuinitate per vtramque, &c.*

Ibid. d. 6. περὶ τοῦ πάσχα.] Mſſ. περὶ τοῦ πάσχα νόμῳ τοῖς Ἰουδαίοις νενομοθετῆσθαι παρὰ τοῦ Μωϋσέως τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ σεληνιακοῦ δρόμου περίοδον. *In lege de Paſchate, celebrando ſic à Moſe quartumdecimum lunæ curſus circuitum præſcriptum eſſe Iudæis.* Illud autem ὄψον τῶν πικρῶν, *herbis amaris*, vertit, quod nomen eſt nimis commune. πικρίδας enim, Græci vocant lactucam agreſtem, vnde & Dioſcorides lib. 2. cap. 166. τὴν ἀγρίαν θρίδακα πικρὰν τῇ γεύσει, *lactucam agreſtem ait eſſe guſtui amaram.* Gaza etiam apud Ariſtotelem hiſtor. animal. lib. 9. cap. 6. πικρίδα interpretatur *lactucam agreſtem*, Plinius lib. 19. cap. 8. picrida vocat. at idem Gaza alibi apud Ariſtotelem & Theophraſtum πικρίδα vertit *amaraginē*: Vaticana editio Exodi 12. ſic effert hæc Græca Latinè, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται. *& azyma ſuper picrides comedent.*

Pag. 826. a. 6. μὴ φοβεῖσθαι.] Mſſ. μὴ φοβεῖσθε & μὴ πτοεῖσθε. & paulo poſt δι᾽ ὀλίγων ἐπιλυσόμεθα.
b. 1. κατὰ τὸ προηγούμενον & καθαρθεῖν τῆς ἐμμιχθείσης.
c. 10. τῆς τοῦ ζυμωτοῦ βρώσεως καθαρόν. τὸ δὲ αἴνιγμα τοιοῦτον ἐστι. d. 5. κακίας μίξις ποιήσει.

Pag. 827. b. 5. καὶ μικρὸν ἐν πρός. c. 1. λαμπηδόνας.] H. λαμπηδ. συμμίξαι. C. συμπαραμίξαι. c. 6. τοῦ ἡλίου · καὶ κατὰ διάμετρον τῷ ἰδίῳ φωτὶ καταλάμπει τὸ ὑπ. καί. π. περὶ πάντα τὸν κύκλον. d. 6. συμβουλεύειν ἀξιοῦσθαι.

Pag. 828. a. 1. ὡς τῷ μὲν δοκεῖν. a. 4. ἐστὶ τὸ παραφύλαγμα. b. 5. ἵνα ἔστι τὰ καὶ τὰ πίνεται.
b. 7. προαγορεύων τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαίως. *ſed quod neceſſariò arcana quadam ratione debet euenire, verbo docet, dum oportet.* b. 11. ἡμέρα ἐργασθῶμαι. d. 6. καθαρῶς τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν. & τετάρτοι προσβολαῖς.

Pag. 829. a. 10. τὸ ὑπερκόσμιον.] ita ſequenti pag. a. 1. ἡ μὲν γὰρ ὑπερκόσμιος λῆξις. b. 10. ὡς αὐτοματως.] Aliter leguntur iſta in H. & C. ὡς αὐτομ. ἐν τῇ διηγήσει σου τῇ περὶ τῆς θείας δυνάμεως τὸ σχῆμα.

Ibid. c. 2. Mſſ. ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ὄντων ἐγκαρσίως.
d. 3. καὶ σύνδεσμος πάντων γενόμενος, καὶ πάντα. d. 13. τοῦ σταυροῦ. Corrigendum ex mſſ. τοῦ Χριστοῦ τὴν προσκυνοῦσιν.

Pag. 830. a. 10. ὁ παραδέχεται.] Emenda, ex mſſ. οὐ παρέρχεται. & b. 3. ὁ τὴν ἐνδόξαν ἐξάπλωσιν. ex H. nam ea verior lectio, quam Canteriani ἐξαπλωθέντα. *explicant.* & κεραίαν ἐκ τοῦ σχήματος ὀνομάζουσι. H. & C. b. 6. ὅτι ἐκεῖνο. Mſſ. ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα & ὃς τὴν ἑαυτοῦ, & c. 2. τοῖς διορατικοῖς Θεὸς σταυρὸς Θεὸς λόγος τὴν παντοδύναμον. ſed recepta lectio verior videtur, hoc ſenſu, *vt apud perſpicaciores Theologi munere crux fungeretur, dum omnipotentem illius vim, qui in ea ſeſe oſtendit, quique in omnibus eſt omnia, figura ſua prædicaret.* Interpres legiſſe videtur θεοφόρος non θεολόγος.

Ibid. c. 7. Ἀριμαθαίας duo mſſ. vt Matt. 27. 57.

Ibid. c. 9. Emenda καθαρὰν περιέθηκεν αὐτῷ, & ὁμοίως πιῶν καὶ βουλεύεσθαι. *idem nos quoque præſtemus, & animo voluamus.*

Pag. 831. a. 7. ὅταν ἀναβῶ.] Mſſ. ὅταν ἀναβήσωμαι, ὅτι ἐπὶ ἔξεστι ἀπελθεῖν μου, τουτέστι μὴ τὴν σωματώδη καὶ δουλικὴν μορφὴν ἐν τῇ σαρκὶ τῇ ἐκ πίστεως ἀναπτύσσειν, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς ὄντα, καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα, καὶ Θεὸν ὄντα λόγον τοῦτον προσκυνεῖν, μὴ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν. ἀκούσωμεν τί ἡμῖν.

Ibid. c. 7. ὡς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. c. 9. πᾶσαν τὴν φύσιν, ἤς. *omnem naturam.* d. 3. ἡδύσματα.
d. 6. γένοιτο εἰς τί σοι ἡ πικρία τοῦ βίου μετασκευάζεται.

IN ORATIONEM DE S. THEODORO MARTYRE.

Titulus huic homiliæ præfigebatur in codice mſ. Regis Henrici II. inſignibus ornato ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Θεόδωρον τὸν Τήρωνα. Apud Surium tomo 6. extat Martyrium ſancti & glorioſi martyris Chriſti Theodori Tyronis ex Symeone Metaphraſte: dictus autem eſt tyro, quod militarit in Oriente ſub Præpoſito Brinca ex legione Marmaritarum, & hoc pacto diſtinguatur à Theodoro ductore militum, qui Licinio imperante capite truncatus eſt, & de quo agunt Græci 7. Februarij. Exhibet idem Surij tomus homiliam Nectarij in laudem huius ſancti martyris & alteram Nyſſeni ipſius ex ex interpretatione Petri Franciſci Zini Veronenſis.

Pag. 1010. a. 8. χωριτικοί.] Regius H. codex καὶ χωριτικοὶ συρρέοντες. χωρίτης, idem eſt qui ἀγροίτης ſiue ἄγροικος, *ruſticus*, vnde τὸ χωριτικὸν πλῆθος *ruſticana multitudo* apud Plutarchum in Pericle, & χωριτικῶς, ruſticorum more: quod autem apud Pollucem legitur χωρητικῶς & χωρητικόν cum η. mendosè ſcriptum arbitratur auctor Theſauri Græcæ linguæ, rectius autem apud Suidam ſcriptum χωριτικός, neque enim cauſſa eſt vlla, cur hæc vox η in ſecunda habeat ſyllaba potius quam χωρίτης. Eſt etiam in vſu χωρικός & χωρικῶς apud Syneſium in epiſtolis, atque ita fortaſſe melius hic ſcriberetur καὶ χωρικοί. & ſub finem paginæ abſque dubio ex mſſ. emendandum eſt d. 9. καὶ γνωρίσωμεν τὸν τῆς εὐσεβείας καρπόν. Eſt & varia lectio in regio καὶ ζηλώσατε τὸν οὕτω προτιμώμενον τῇ γνώμῃ. *& imitamini conſilium ac propoſitum eius qui ita præ cæteris honoratur.*

Pag. 1011. Emendandum ὅπως καλλίστη καὶ μεγ. & b. 5. τῆς φύσεως ὤν. Zinus vertit, *quamuis ex eadem natura materia conſtet.* b. 8. ἡ καὶ αἰσχύνη.] Mſſ. H. εἰ καὶ αἰσχύνη περιτυχὼν ἐκ τοῦ παραδόξου. *licet ex opinato, dum aperitur, in illud incurrat: ſed coniectis oculis in deformitatem earum rerum, quæ illic ſunt, magna oppletus moleſtia & humana natura, &c.* in H. erat ἐπιβαλὼν δὲ τῇ ὄψει.

Pag. 1012. a. 6. δῶρον.] Mſ. H. εἰς δῶρον ὁ χεὶς λαμβ. & c. 1. χαριτωθεὶν οὕτως ἐστὶν ἱεράσιμον καὶ ἡδὺ καὶ ἀναμφισβήτητον. & ita legit vterque interpres.

Ibid. c. 4. ἐκ τῶν φαινομένων.] Sifanus ita, *propter ea, quæ apparent*, at mſ. H. ἐκ τῶν ὁρωμένων τοῖς ἀοράτοις. Zinus, *Ex his ergo, quæ videmus, ea credimus, quæ non cernuntur.*

Pag. 1013. c. 11. τοῦ δεσπότου] H. τοῦ βασιλέως. & d. 5. θεοὺς μὲν λέγων οὐκ οἶδα. & d. 10. καὶ ὁ ὑπηρέτης.

Pag. 1014. a. 3. μέλος τὸ σῶμα.] H. μέλος τοῦ σώματος χρεωστῶ τῷ κτίσαντι *per ſingula enim membra corporis patientiam debeo creatori.* b. 4. σὺ δὲ ὦ νεανίδε. & ὁμολογῶν Θεόν.

Pag.1015. a.12. οὐδ' ἐσπούδασε.] H. οὐδ' ἐσπούδασε λαθεῖν, ἀλλ' ἐνέδυσεν ἐκεῖ. c.11. Emendandum ἐπαγγελιῶν καταπαύσει. & d. ἐπαναγινώσκεται.

Pag.1016. a.3. καὶ τὴν πήρην.] H. καὶ τὴν προφύσει τὴν σκεπτικὴν αὐτῆς καὶ πήρην ἐκεῖθεν.

Ibid. a.11. κρεοπῶλαι.] H. κρεοπῶλαί τινες μολυνόμενοι, καὶ τοῖς ἑαυτῶν ἐρυθραινόμενοι αἵμασι· μετὰ ταῦτα. Zinus ſic expreſſit, *& ſanguinis tabo tanquam laniones quidam inquinantur.*

Ibid. c.11. ἤκμαζε.] H. ἤκμαζε μᾶλλον πρός. Zinus agnoſcit hanc lectionem. *in confeſſione religionéque magis ipſe perſtaret.*

Pag.1017.a.1. Emenda, εὐθηνούμενοι. & b.6. ὑψηλοὶ αἴγες ἐνδιαιτῶν. c.10. πολῖται δὲ καὶ ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς. d. 9. λυσσῶν. H. λυσσώδης καί.

Pag.1018.a.4. μαρτύρων.] Regius H. codex addebat καλέσον τὸν συνώνυμον καὶ ὁμόζηλόν σου Θεόδωρον, μετὰ πάντων. *aduoca eum qui eodem nomine iiſdémque moribus ornatus vixit, Theodorum.* Quibus verbis indicare videtur S. Theodorum ductorem militum, de quo initio notarum in hanc homiliam diximus. b.8. θαυμαστὸν καὶ ὑπέρλαμπρον ἐν τοῖς μάρτυσι θάλλει ἀποδέχεσθαι. Sifanus πολίτευμα perperam vertit *reſpublica Chriſtianorum*, melius Zinus, *Chriſtianorum vita, tanquam in frugifero ſolo praclaram & admirabilem ad finem vſque ſegetem feras.*

IN HOMIL. CONTRA FORNICARIOS VARIÆ LECTIONES

ex apographo Patricij Iunij.

Pag.260. appendicis. b. 4. καὶ δὴ στρατιωτικὴν πρὸς τῇ πόλει παραγγελίαν.

Ibid. c.2. τὸν στρατὸν εὐτυχίας, τοῦ μὲν τὴν πρὸς τὴν μάχην. c.8. αὖ δόλως ἀπειλεῖται. & προεδρία. d.6. πονηρευμάτων φαυλότεροι.

Pag.261. a. 3. μόνων αὖθις τῶν συκοφαντουμένων ὁ κίνδυνος. a.5. καὶ πάσας αὖ τὰς τῶν ἔργων. a.11. περὶ ζημίας ἐπίκειται. συνάπτει δὲ δεσμοῦ μολυσμοῦ. c. 9. φιλοκερδὴς λογισμός. & ζημία καὶ τοῦ σώματος σημειωτικός. c. 12. τῆς ἰδίας ἐστὶν αὐτουργὸς ἀδοξίας. d. 1. ἀτιμοῖ γὰρ τῆς ψυχῆς. d. βόρβορον γὰρ αἰτλεῖν παρ' αὐτοῦ. ſed recepta lectio videtur aptior, modò ita verſio reſtituatur: *ignominioſior, cui datum eſt ab eo negotium, vt cœnum hauriat, & ſordium congerit cumulum, atque immundo.*

Pag.262.a.1. τῷ τῆς εὐσεβείας ἀπεσχίσθη σώματος. & ita legiſſe videtur interpres, *à pietatis ſit abſciſſus corpore*: melius tamen ἐκκλησίας legitur, *Eo quod ab Eccleſiæ corpore.* 1. Corinth. 5. 5. παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ. a.8. φαυλότης οἰκίας. ἀπονεύσεις. b. γελώμενον διήγημα γίνεται. *ridicula narratio*: vertit Heruetus, non, *riſus & narratio.* c.9. Mutanda eſt diſtinctio, ἀξίωμα· τὴν δούλου τὴν δέσποιναν κατεσκεύασε δούλην. *Magna eſt dignitas temperantia: dominam reddidis ſeruam ſerui.* & κρεμαμένην οὐχ εὗρε.

Pag.263.a.10. ἁγιωτέραν ἐνδύσεως. Heruetus, *ſanctior*, non *iuſtior indum.* c.1. τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς. vt Ioan.19.24.

Pag. 264. a. 1. ἐπιγράψωμεν αὐτῷ ἐπιγράμματα τὴν φ. τ. α. π. βοῶντα.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

ANOMÆI Filium & Spiritum ſanctum inter res creatas numerabant 66. b
Anomæorum doctrina, fructus zizaniorum ab Ario ſeminatorum 29. d
Antiochenum Concilium 187. d
Antiochus Tyrannus Syriæ 213. c
Apologia qualiter inſtituenda 34. 35
Araxius 197. b. Epiſcopus 200.d
Arbores ex fructibus cognoſcuntur 113.b. c
Archias quærens aquam baptiſmi in tempore, quo aqua deficiebat, vitam finiit 220.b. c
Arius Dei inimicus 29. d
Arij perfidia 124. c
Armeniæ Prouinciæ qualitas 207. c. d. 208. a. & ſeq.
Athanaſius ex Alexandria eiectus 30. c
Athanaſius Galatarum Epiſcopus 28. c

B.

BAptiſmi vtilitas quanta 216. 217. 218. & ſeq.
Baptiſmum differentes oratione correpti 215. a. b. & ſeqq.
S. Baſilius, pietatis os 20. d
S. Baſilius à timiditatis nota defenditur 49. 50. 51.
S. Baſilius fit Cæſareæ Epiſcopus 187. a
S. Baſilij fama ab Eunomio maledicè lacerata 3. c.d. 27.a.b. 41.a. 43.b. 133.b
S. Baſilij mors 3.a. 22.a. 187. b
Bellum animarum quomodo geratur 260.b. c
Benedictio Epiſcopalis 188. b
Beneficentiæ laus & fructus 235. 236. 240. & ſeq.
Beneficentiæ primus auctor & origo Deus 241. b. c
Bithinia ab Imperatore deſolata 48.c. 49.a
Bonum ſupremum naturâ ſuâ infinitum 81. d. eiuſque fruitio etiam infinita ibid.
Boni fons & origo vbi 77. c
Bona omnia quamdiu pura, limite carent 56.b. ingruente contrario deſinunt. c.

C.

CErei accenſi in funere S. Macrinæ 201. b
Cherubim ſub Thronorum nomine à Paulo Apoſtolo comprehenſi 87. d
Choreæ & ſaltationes abſtinentiæ aduerſæ 258.b
Columbæ filij qui 218.c. d
Comanorum ciuitas 220. b
Corniaſpina, regio 43. c
Creatura ex ſua natura non eſt immutabilis 79. b
Creatura omnis qualiter menſuratur 97. a. c. 98. c
Crucis ſigni efficacia 199. d
Cruce ſe ſignandi mos antiquiſſimus 195.b
Cyzicenſis Epiſcopatus 45. b. c

D.

DAuid à Propheta reprehenſus admiſſum ſcelus agnouit 169. b
Deus, quid 163. a
Deus benigniter cum immundis & peccatoribus verſatur 165.d. 166.a
Deus qualiter honorandus ac diligendus 91. d
Dei innaſcibilis notæ propriæ, & conditiones, quæ 127. d
Dilectionis nomine quid indicetur 91.d
Domitianus Præfectus à Gallo trucidatus 30. b

E.

ELeemoſyna commendatur 238.d. 239.a
Eſaü ob ventris cupidinem ingenti damno affectus 250.d. 251.a
Eudoxius Germaniciæ Epiſcopus 47. b
Eumenides quæ inter Ethnicos 231. a
Eunomius Lutheranus 42.b. leproſus 43.b
Eunomius in S. Baſilium inſurrexit 21. a. b. c
Eunomij opus qualiter confectum 23. a. b. & ſeq.
Eunomij conuitia in S. Baſilium 27.a.b.c. 41.a. 43.b. 133.b
Eunomij vita 30.d. 31.
Eunuchus Æthiops à Philippo baptizatus 219.a. b
Euſtathius Armenius 32. b
Euxinus Pontus 25. d
Exceſſus qualiter cognoſci poteſt 56. d

F.

FIlius ſuper omnes creaturas euectus credi debet, & non in creaturis quæri 79. 80. & ſeq. vſque 99.
Filius in quo Patri coniungitur, & in quo ab eo diſtinguitur 78.c. 79.a
Filij gloria Spiritus ſanctus 101. b
Filij hominis appellatione quid in Chriſto ſignificatur 82.d, 83.a
Filium creatum eſſe dicentes in quæ nefaria & abſurda incidunt 131.b

in Fornicarios oratio. 260. 261. & ſeq.
Fornicatio fugienda 260. 261. 262.

G.

GAbaonitæ doloſi, malæ cogitationes 218.b.c
Galatia ab Imperatore vaſtata 48.c. 49.a
Gallus Præfectum Domitianum & Montium trucidauit 30.b
Generantium variæ differentiæ 116.d. 117.a
Generationis modus quis ſecundum Eunomium 114.d. 115.c
Georgius Laodicenſis 28.c
Georgius Tarbaſthenites 30.c.d
Gregorius Nyſſenus multa ab hæreticis paſſus 188.a. eius viſio b. à Valente pulſus in exilium 191.b

H.

HÆretici iis ſimiles, qui Dominum lapidibus obruere conati ſunt 75.c.d. 76.a
Hiericho vetus conſuetudo 218.b
Homo quis propriè dicitur 53.a.b
Homo ex quibus compoſitus 247.a.b
Homini creatura omnis rationis expers à Deo ſubiecta 60.c.d
Honor humanus erga diuinum numen, quid eſt 91.d. & eius modus ibid.

I.

IBora ciuitas 212.a
Ieiunium quare indictum 236.d
Ieiunium, fundamentum virtutis 237.a
Ieiunium quæ beneficia in animam conferat 248. a.b. & ſeqq.
Ieiunij fructus & vtilitas 251.a.b
Imperatoris vocabulo quid ſignificatur 136.d
Imperia humana cur repentinas mutationes ſubeunt 130.d. 131.a
Infiniti notio & ratio quæ 93.b
Ingenitum & interminatum, voces æternitatis non eſſentiæ indices 163.b
Intellectilium differentia 82.c
Ionathas periculo proximus ob mel deguſtatum 252.d
Ioſeph fratribus ſuis mentitus 44.a
Ioſephi pudicitia 262.c. 263.b.c

L.

LAcrymarum effuſio lauacri vim habet 168.b
Lampadia, virgo 197.c.d
Leui decimatus, qualiter 153.a.b
Luciferi caſus 72.b
Luxuria reliquam nequitiæ materiam ſecum trahit 244.b
Lydius concentus 25.a

M.

S. MAcrina cur ſic appellata 178.a. eius mater admodum religioſa b. viſio eius c.d
S. Macrina quibus ſtudiis applicuerit animum adhuc puella. 179.b.c. præſtans forma eius. d. ſponſus eius obit. 180.b. reſpuit planè coniugium. c. eius pietas & obſeruantia in matrem d.
S. Macrina Baſilium magnum ad ſtudium perfectionis incitat. 181.c. eius planè maſcula virtus. 183.d. perſuadet matri, vt petat Monaſterium. 184.c. Petrum fratrem ſanctiſſimè inſtituit 185.d
S. Macrinæ lectus & puluinar. 189.a. fortiſſimus animus. c.d. in moribundo eius corpore mirabilis animi vis. 190.a.b. eius ſub mortem mirabilis narratio. 191.c. in ipſo mortis agone vt ſe geſſerit. 193.b. precatio eius in ſupremò ſpiritu conſtitutæ 194.a.b
S. Macrina abit è corpore ad concupitum diu ſaluatorem. 195.c. eius morte ſummè dolent ſacræ Virgines d.
S. Macrina in ferreo anulo particulam ligni vitæ, id eſt Crucis, apud ſe geſtabat. 198.d. eius ſumma paupertas. a. pudicitia. 199.b. ſplendor corporis exanimati 200.a
S. Macrina oculum malè affectum ſanauit 204.a
Malus vt quis fiat, in ſola electione voluntatis ſitum eſt 40.c
Manes, & eius hæreſis 129.a.d
Manichæiſmus 125.c
Manichæorum dogma. 126.a. 127.a. prodigioſa placita. 126.b. impietas c. 130.b
Martyrium, pro Eccleſia, ſeu Baſilica Martyrum 205.a
Mendacium Ioſephi, Saræ, & aliorum 44.a
Mendacium ſerpentis 44.b
Mendacium Eunomij 44.b.c
Miſericordia virtus Deo gratiſſima 242.c.d
Moderatio in moribus adhibenda 3.b
Montius à Gallo trucidatus 30.b

N.

NAtura diuina nulli neceſſitati ſubiacet 74. a.b
Natura diuina nihil habet quo menſuretur & contineatur 97.d
Naucratius frater S. Macrinæ inſignis iuuenis vitam amplectitur ſolitariam 182.b. ſenes morbidos & inopes ſuſtentat labore ſuo 183.a
Naucratij obitus 183.b
Nomadum Scytharum incurſio 220.b

O.

OLtiferis, vicus, vbi 27.c.d
Omnium nomine quid intelligatur vbi Scriptura dicit, omnia homini ſubiecta eſſe 84.c
Operationes quomodo ſequuntur ex ſubſtantiis, & quidnam ſunt ſecundum ſuam propriam naturam 63.c.d. 64. & ſeqq.
Oratio lenociniis verborum variari non debet, ſed ornatu veritatis ſplendeſcere 24.a.b

P.

PAtris exiſtentia non eſt antiquior exiſtentiâ vt volebat Eunomius 93.a.b. 94.c.d. & ſeq.

Patris gloria Filius 101.b
Pauperes amandi & benignitate complectendi. 235. 236. & ſeqq.
Pauperes regni cœlorum ianitores 239.c.d
Pauperes à diuitum domibus propelluntur 244.b
Peregrinationis ad Chriſti monumentum antiquitas 177.c
Petrus Epiſcopus Sebaſtenus 2.a. 4.a
Petrus S. Macrinæ frater, ab ea ſanctiſſimè inſtituitur à teneris annis 185.d. ingenij vis in eo quanta 186.a. multos alit pauperes c.
Pœnitentia à peccatoribus amplectenda. 168. 169. & ſeqq.
Pœnitentiæ vtilitas quanta 169. 170. & ſeq.
Preces veſpertinæ 192.d
Principij voce quid ſignificatur 118.b.c
Prodigi filij deſcriptio, & eius reuerſio ad patrem 172.d. 173.a
Prunicus quis fuerit 31.a

Q.

Qvadrageſimæ fructus & vtilitas 247.d. 254.a. b. c
in Quadraginta Martyres oratio laudatoria 205. a. b.

R.

Rerum diuiſiones 77.a. b. & earum differentiæ ibid. & ſeq. 82.c.d

S.

Sabellij impietas 67.d. error 124.c
Samſon ab vbere doctus ieiunare 256.d
Sanctimonialium mira ſanctitas 184.d
Seraphim ſub nomine Virtutum ab Apoſtolo comprehenſi 88.a.b
Sermo, interpres eorum quæ mente concipimus 134.a
Simplicitas in Trinitate remiſſionem & intenſionem non recipit 69.a.b
Spiritus ſanctus in quo Patri coniunctus, & in quo ab eo diſtinctus 78.c.d
Spiritus ſanctus non in creaturis quæri, ſed ſuper omnes creaturas euectus credi debet 79. 80. & ſeq. vſque 99.
quòd Spiritus ſanctus filio non ſubiicitur, vt vult Eunomius 61.a.b. & ſeq.
Subſtantia an capax intenſionis & remiſſionis 58.c
Subſtantia ſimplex omníque modo vna in diuina natura 69.d
Subſtantiæ nomen cui propriè ſubiecto competat 58.d. 59.a
Subſtantiam Patris ſolam ſubſiſtere, patrocinium eſt Iudaicæ impietatis 58.a
Subſtantiæ qualiter ſimplices ab Eunomio nominentur 70.c.d
Subſtantiæ qualiter & quàm impiè ab Eunomio diſtingantur 67.a.b.d. 68.a. & ſeq.

T.

Temperantia quanti facienda 248. 249. 251. 255.
Theophilus Blemmys 30.b
Thronus Dei ſuper ventos qualiter debet intelligi 83.c

V.

Valens Imperator 46.d. 191.b
Veritas orationem natiua quadam pulchritudine illuſtrat 24.b
Veſtiana femina nobiliſſima 197.b
Vigiliæ in celebritate Martyrum 200.b. 212.d
Virtutes Dei, miniſtri eius 88.a.b
Viſibilia quæ ab Apoſtolo dicantur 77.a. 84.c
Vſuræ à Scriptura ſacra prohibitæ 230.a.b. & ſeq. 232.c.d
contra Vſurarios oratio 225. 226. & ſeq.

FINIS.